CONFERENCE BOOK

EGE
15TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 12-14, 2026
IZMIR

Cilt 1

ISBN : 978-625-8795-14-1
Academy Global Publishing House

EGE 15TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
JUNE 12-14, 2026
IZMIR

Edited By
ASSIS. PROF. DR. GÜLTEKIN GÜRÇAY

Issued: 26.06.2026
ISBN: 978-625-8795-14-1

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 372 papers have been presented by Turkish participants and 413 papers by international participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

The Contents Of This Book Are Solely Those Of The Authors.
Bu Kitabın içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

CONFERENCE ID

EGE 15TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

JUNE 12-14, 2026
IZMIR

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Tajikistan – Tanzania- Cuba – Indonesia- Uzbekistan – Kenya- Philippines- Georgia – Tunisia- North Macedonia – Zimbabwe- Bosnia and Herzegovina – Hungary- Kuwait - Saudi Arabia- Kosovo – Romania- Qatar – Greece- Egypt- Sudan- Kazakhstan – Algeria – Iran- Laos- Azerbaijan- Tanzania – Bangladesh – Pakistan- China – Thailand- Malaysia – Taiwan – Spain – Vietnam- Singapore – Iraq- Jordan – Finland- Lithuania- India- Albania- Morocco – Argentina- Libya – Nigeria- Togo – Jamaica-

PRESENTATION

Oral presentation

No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical or any other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any form of information storage or retrieval systems, without permission from the publishers.
Academy Global–2026©

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Universitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Universitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye

Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Turkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Turkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran

Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya

Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizhstan

Assist. Prof. K. R. Padma – India

Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan

Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania

Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan

Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria

Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India

Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye

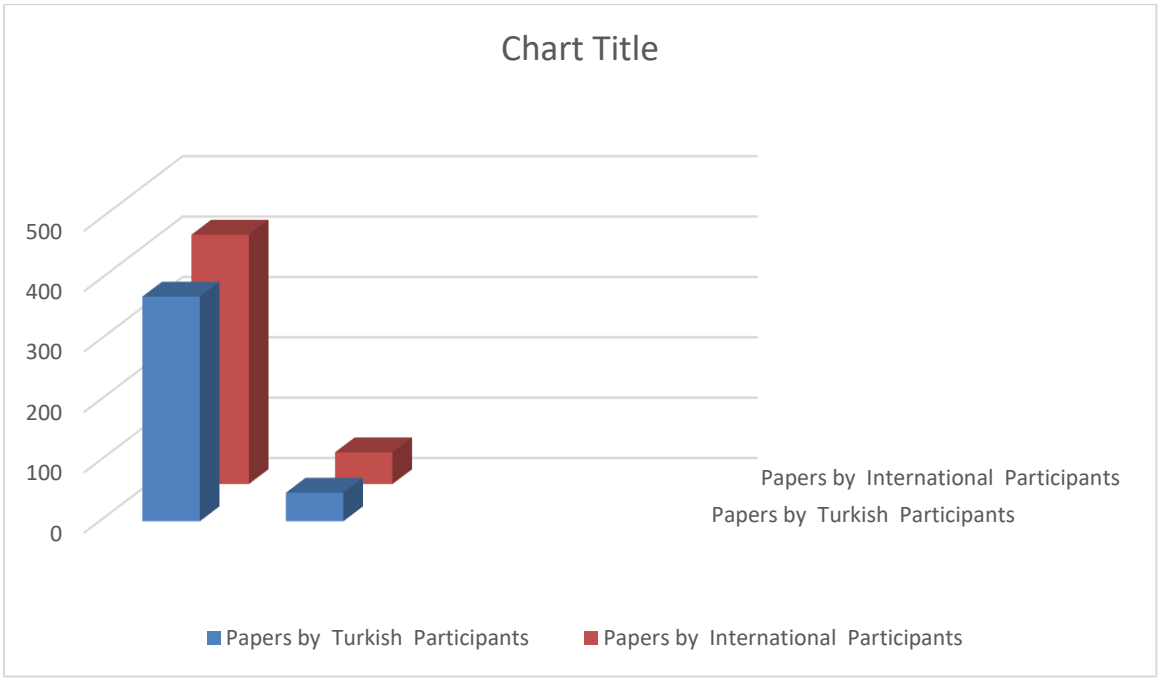
Dr. Ayşe Baran - Turkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji – Iran

	Number of paper	*%*
Papers by Turkish Participants	372	47.39
Papers by International Participants (48 Countries.)	413	52.61

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Tıp Fakültesi

Sayı : E-98102723-903.07-475454
Konu : Görevlendirme Talebi

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi : 27.03.2024 tarihli ve E--903.07-474236 sayılı yazı

Fakültemiz Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı'nda görevli öğretim üyesi Prof. Dr. Hülya ÇİÇEK'in Yükseköğretim Genel Kurulunun 15.06.2023 tarihli, 10 sayılı oturumunda alınan 2023.10.183 sayılı kararı gereğince Doçentlik Başvuru Şartlarında bulunan ve doçent olacak adaylardan istenen "Diğer uluslararası/ ulusal bilimsel toplantının düzenleme komitesinde resmi olarak görevlendirilmiş üniversite akademisyen temsilcisi bulunması zorunludur." maddesi gereğince, Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz ve yevmiyesiz olarak görevlendirilme talebi ile ilgili dilekçesi ekte gönderilmiştir

Adı geçen öğretim üyesinin Academy Global Conference & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurullarında yolluksuz, yevmiyesiz olarak görevlendirilmesinde Dekanlığımızca bir sakınca bulunmamaktadır.

Onaylarınıza arz ederim

Prof.Dr. Şevki Hakan EREN
Dekan

OLUR

Prof.Dr. Arif ÖZAYDIN
Rektör

Ek:İlgi Dilekçe (1 Adet)

Dağıtım:
Gereği:
Tıbbi Biyokimya Anabilim Dalı Başkanlığı

Bilgi:
Sayın Prof.Dr. Hülya ÇİÇEK

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Gaziantep Üniversitesi Kampus Alanı, Tıp Fakültesi Dekanlığı, Şehitkamil - 27310 - GAZİANTEP
Telefon : 0 (342) 360 60 60 Faks:0 (342) 360 16 17
e-Posta : tipfaksek@gmail.com Web : www.gantep.edu.tr/~tipdekanlik/bilgipaketi
Kep Adresi : gauntipdek@hs01.kep.tr

Bilgi için : Hüseyin Temel
Unvanı : Bilgisayar İşletmeni V.

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
ARTWorld 8TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
June 12 – 14, 2026
IZMIR

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of "Meeting ID
- or Personal Link Name" and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Zührem YAMAN**	1	BİR SOFRADA İKİ NESİL: AİLE KAVRAMININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE GASTRONOMİ YOLUYLA KUŞAKLARARASI ETKİLEŞİM	Doç. Dr. Ebru KEMER Öğr. Gör. Şinasi ÖZMEN Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR Öğr. Gör. Bilal ÇİLKAYA
		2	SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMADA KADIN ODAKLI BİR YAKLAŞIM: YİYECEK-İÇECEK SEKTÖRÜNE DAYALI GİRİŞİMCİLİK MODELİ ÖNERİSİ	Doç. Dr. Ebru KEMER Öğr. Gör. Şinasi ÖZMEN Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR Öğr. Gör. Bilal ÇİLKAYA
		3	A BİBLİOMETRİC ANALYSIS OF SUSTAINABLE GASTRONOMY RESEARCH: AN EXAMINATION BASED ON THE WEB OF SCIENCE DATABASE	Dr. Hasan Suat AKSU Assoc. Prof. Dr. Zührem YAMAN
		4	THE IMPACT OF AI-GENERATED CONTENT ON RESTAURANT BRAND AUTHENTICITY: A NETNOGRAPHIC ANALYSIS VIA INSTAGRAM AND TIKTOK	Assoc. Prof. Dr. Zührem YAMAN Dr. Hasan Suat AKSU
		5	FOOD AND DRINK CULTURE IN THE EPIC OF KIZ JİBEK: A STUDY OF SYMBOLIC MEANING AND FUNCTION	Merve Nesibe CAN KÖSEKAHYA
		6	TÜKETİCİLERİN 3D GIDA YAZICILARINA İLİŞKİN TUTUMLARI ÜZERİNE SİSTEMATİK DERLEME	Harun YAŞAR Dr. Öğr. Üyesi Elvan KESER
		7	TÜRKİYE'DEN İHRAÇ EDİLEN GIDALARDA PESTİSİT BİLDİRİMLERİ ÜZERİNE İNCELEME	Harun YAŞAR Prof. Dr. Berrin GÜZEL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Esin ERGÜN**	1	KADINA YÖNELİK ŞİDDET HABERLERİNDE FAİLİN MEŞRULAŞTIRILMASI VE MEDYA SÖYLEMİ	Şadıman ŞENBALKAN
		2	DİJİTAL GÖZETİM KÜLTÜRÜ VE ALGORİTMİK İKNA: İLETİŞİM ÇALIŞMALARI PERSPEKTİFİNDEN KAVRAMSAL BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Bilge ÇAĞLAR DEMİR
		3	DİJİTAL EŞİTSİZLİK ÇALIŞMALARI: KÜRESEL VE TÜRKİYE LİTERATÜRÜ KAPSAMINDA BİBLİYOMETRİK BİR ARAŞTIRMA	Doktora Adayı Begüm AYDIN AYDOĞAN Doç. Dr. Doğan AYDOĞAN
		4	DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA VE BEDEN ALGISINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR: BİR BİBLİYOMETRİK ARAŞTIRMA	Doktora Adayı Begüm AYDIN AYDOĞAN Doç. Dr. Doğan AYDOĞAN
		5	ÇOCUKLARDA GÜZELLİK ALGISININ OLUŞUMUNDA SOSYAL MEDYANIN ROLÜ	Serra AKTÜRK
		6	ANALYSIS OF THE UN Women #SheSaidNo CAMPAIGN ON INSTAGRAM IN THE CONTEXT OF FEMINIST ACTIVISM	Doç. Dr. Zeynep Benan DONDURUCU DEDE Yüksek Lisans Öğrencisi Zehra TURGUT
		7	SOCIAL MEDIA ADDICTION AND FEAR OF MISSING OUT (FOMO): A QUALITATIVE RESEARCH ON UNDERGRADUATE AND GRADUATE STUDENTS IN THE DEPARTMENT OF PUBLIC RELATIONS AND PUBLICITY	Doç. Dr. Zeynep Benan DONDURUCU DEDE Yüksek Lisans Öğrencisi Melisa POYRAZ
		8	SOSYAL AĞ YAPISININ BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Doç. Dr. Esin ERGÜN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Öğr. Gör. Dr. Fatma Kaya**	1	EXPLORING PRE-SERVICE ENGLISH TEACHERS' EXPERIENCES OF ACADEMIC WRITING: A PHENOMENOLOGICAL INQUIRY	Öğr. Gör. Dr. Fatma Kaya
		2	ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Sevda YILMAZ ÜNAL Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KENDİRCİ
		3	EXAMINATION OF GRADUATE STUDIES ON STRATEGIC MANAGEMENT IN SCHOOLS	Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÖKTAŞ Yüksek Lisans Öğrencisi Eren GAYIR
		4	REVIEW OF POSTGRADUATE STUDIES ON INSTRUCTIONAL LEADERSHIP	Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÖKTAŞ Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe SÜYGÜN
		5	OKUL EĞİTİMİ SÜRECİNDE ONAYLANMA .TAHRİBATI KAPSAMINDA DUYGUSAL BAĞIMLILIK İNCELEMESİ	ÖMER FARUK CEYLAN
		6	AHLAKİ OLGUNLUK KONUSUNDA TÜRKİYE'DE YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERE YÖNELİK DOKÜMAN ANALİZİ	Sınıf Öğretmeni- Zeynep ÇINAR
		7	TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN (2024) CIPP MODELİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	Fatih APAYDIN
		8	ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN YAPAY ZEKA KULLANIMINA İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Hilal DURMUŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Öğr. Gör. Dr. Betül GÜMÜŞ**	1	YENİ ÇALIŞMA DÜZENİNDE SÜREKLİ BAĞLANTILILIK BASKISI, İŞ-YAŞAM DENGESİ VE DİJİTAL REFAH: İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE DİJİTAL SINIR YÖNETİMİ SORUNSALI	Öğr. Gör. Dr. Betül GÜMÜŞ
		2	LOJİSTİK AĞ TASARIMINDA DEPO YERİ SEÇİMİ İÇİN BÜTÜNLEŞİK BİR KARAR VERME YAKLAŞIMI	Doç. Dr. Muhammet Enes AKPINAR
		3	THE IMPACT OF PERCEIVED INTERNAL AND EXTERNAL CSR COMMUNICATION ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT AND TURNOVER INTENTION: THE MODERATING ROLE OF ENVIRONMENTAL AWARENESS	Mustafa Kasap,
		4	THE SEARCH FOR SIMPLICITY IN THE DIGITAL AGE: A STUDY ON DIGITAL MINIMALISM AWARENESS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE REALITY PERCEPTION AMONG YOUNG ADULTS AGED 18–30	Özge Can Görgün
		5	ÇALIŞAN MOTİVASYONUNU BELİRLEMEDE YAPAY ZEKÂ UYGULAMALARININ KATKISI	Nesrin ÖZTURNA
		6	THE EFFECT OF PERCEIVED JOB INSECURITY ON TURNOVER INTENTION: A STUDY ON EMPLOYEES IN THE MANUFACTURING SECTOR	Kübra ALAN Prof. Dr. Ebru AYKAN
		7	İŞ-AİLE YAŞAM ÇATIŞMASI: SAĞLIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Tuğba DEMİRKOL BAKIRCI Doç. Dr. Canan YILDIRAN
		8	SWOT ANALYSIS OF THE EFFECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION AND THE DIGITAL ECONOMY ON INDIVIDUALS WITH DISABILITIES	Hasan Tahsin YAZICI Ali KAHRAMANOĞLU
		9	HUMAN AND MACHINE: GROWING TOGETHER IN THE AGE OF AI: FROM TASK AUTOMATION TO SYSTEM TRANSFORMATION	Dr. Emrah BILGIC Dr. Selman KARAGOZ
		10	DİJİTALLEŞMENİN ÇALIŞANLARIN İŞ-YAŞAM DENGESİ VE İŞ PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE MOTİVASYONUN ARACI ROLÜ	Enes Hasan ABANOZ Doç. Dr. Kültigin AKÇİN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Fırat ÇALKUŞ**	1	SANAT VE BEYNİN KESİŞİMİNDE: GÖRSEL SANATLARDA NÖROESTETİK BULGULARIN İNCELENMESİ	Tülay Taner Dr. Öğr. Üyesi Muammer Fevzi Oğlu
		2	SHOGUN: BARBARLIKTAN UYGARLIĞA BLACKTHORNE'UN KÜLTÜREL DÖNÜŞÜMÜ	YL Öğrencisi ÖZGÜN AKAR KARGI
		3	SEKEL SEMBOLLERİNİN ORTA ASYA'DAKİ BENZERLERİ İLE ANLAM AKIŞI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	Kübra DURMAZ Doç. Dr. Yusuf GÖKKAPLAN
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ETHICS: KNOWLEDGE PRODUCTION AND THE EVOLVING NATURE OF OUR RELATIONSHIP WITH KNOWLEDGE	Assoc. Prof. Fırat ÇALKUŞ
		5	HUMAN, CITY AND SOCIETY IN FRANS MASEREEL'S PRINTMAKINGS	Prof. Melihat TÜZÜN Arş. Gör. Dr. Enis Malik DURAN
		6	THE IMAGE OF THE EAST IN OSMAN HAMDI BEY'S WORKS: "The Tortoise Trainer" and "The Girl Reading the Quran" as Examples	Öğr. Duygu KARTAL Prof. Melihat TÜZÜN
		7	EV İÇİ YAŞAM ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN MEKANSAL İNŞASI: GÖLCÜK SARAYLI KONUTLARINDA HANE TİPLERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ	Yüksek Lisans Öğrencisi Hilal ÖZTÜRK OCAK Dr. Öğr. Üyesi Özden Senem EROL
		8	KOMNENOSLAR DÖNEMİ (1081-1185) SAVUNMA MİMARİSİNDE CEPHE TASARIMI: AKHYRAOUS VE LOPADİON KALELERİ ÖRNEĞİ	Okan Selçuk VURAL
		9	JENERATİF SANATIN BASKI SANATLARI ALANINDAKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ	DOÇ.DR BURÇAK BALAMBER ELİF OKKAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Öğr. Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER Oğuzhan ALBAYRAK**	1	İNSANSIZ HAVA ARACI OPERATÖRLERİ İÇİN EKİP KAYNAK YÖNETİMİ ÖLÇEK ÖNERİSİ: KAVRAMSAL BİR UYARLAMA ÇALIŞMASI	Dr. Öğr. Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER Oğuzhan ALBAYRAK
		2	HAVALİMANI TERMİNAL İŞLETMELERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DÖNÜŞÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI: İGA ve TAV ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Merve Nur BATUR Prof.Dr. Vildan DURMAZ
		3	OIL CRISES IN AVIATION	Yüksek Lisans Öğrencisi Ecem YILGIN Dr. Öğr.Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER
		4	ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE ÖRGÜTSEL ÇEKİCİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HAVACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDE İNCELENMESİ	İsmail Burak ÇAPUTLU Prof.Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN
		5	HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE FİNANSAL BAŞARISIZLIK VE KONKORDATO	Dr. Öğr. Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER Yüksek Lisans Öğrencisi Meryem EKEN
		6	LANDSCAPE TRANSFORMATION AND SOCIO-ENVIRONMENTAL CONFLICTS ARISING FROM HYDROPOWER DEVELOPMENT IN THE VALBONA VALLEY	Dr. Flora Gjoni Dr. Ylber Dyli
		7	ANTHROPO-GEOMORPHOLOGİCAL CHARACTERİSTİCS AND EARTHQUAKE RİSK ASSESSMENT OF COASTAL RECLAMATİON AREAS ALONG THE MARMARA COAST OF ISTANBUL	Kübra Yıldırım Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Karakoca
		8	SPATIAL SUITABILITY ANALYSIS OF DISASTER AND EMERGENCY ASSEMBLY AREAS IN ACIPAYAM DISTRICT WITHIN THE CONTEXT OF URBAN DISASTER SAFETY	İsmail Emin YAPAN Assoc. Prof. Dr. Cennet ŞANLI

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Öğr.Üyesi Esra Gül KOÇYİĞİT**	1	THE SERIAL MEDIATING ROLE OF RUMINATION AND COGNITIVE FLEXIBILITY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL DISTRESS AND PROBLEMATIC CHATGPT USE	Master's Student Gamze Yıldırım Prof. Dr. Seydi Ahmet SATICI
		2	PARÜREZİSİN (UTANGAÇ MESANE SENDROMU) KLİNİK DEĞERLENDİRİLMESİ VE TEDAVİ sYAKLAŞIMLARI: GÜNCEL KANITLARIN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ	Dr. Öğr.Üyesi Esra Gül KOÇYİĞİT
		3	A PSYCHOANALYTIC INTERPRETATION OF METALLICA'S "ONE" IN THE CONTEXT OF POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER	Ömer Faruk Sağun
		4	READY FOR CHANGE: A JOURNEY TOWARD FREEDOM FROM TOBACCO	Yüksek Lisans öğrencisi Gulchin Asgarova Dr.Öğr. Üyesi Elif ÜNAL
		5	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK ÖZ-YETERLİK, AKADEMİK KAYGI VE GELECEK KAYGISININ AKADEMİK UMUTSUZLUKLA İLİŞKİSİ	Psik. Dan.Muhammed Burak Akgül Prof. Dr. Fulya Türk
		6	DETERMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EATING ATTITUDES AND ANGER EXPRESSION STYLES IN ADULTS ACCORDING TO AGE AND GENDER	Gaye YÜKSEKDAĞ Dr.Öğr. Üyesi Nurgül YAVUZER
		7	AN EXAMINATION OF BURNOUT IN PSYCHOTHERAPISTS IN THE CONTEXT OF WORKLOAD, PERCEIVED STRESS, PSYCHOLOGICAL RESILIENCE, AND COGNITIVE FLEXIBILITY	HANA GAMİL ALİ Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUMOVA
		8	THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TEXT TYPES ON BODY SATISFACTION WITHIN THE CONTEXT OF SELF-COMPASSION: AN EXPERIMENTAL PILOT STUDY	Gülay KEBİROĞLU DEMİR Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUMOVA

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Cüneyd İkbal SARIOĞLU**	1	DEMOGRAPHIC AND BEHAVIORAL DETERMINANTS INFLUENCING CONSUMERS' TECHNOLOGY READINESS LEVELS: A STUDY USING THE TRI 2.0 SCALE	Doktora Öğrencisi Gülizar YAKUT Doç. Dr. Şeniz ÖZHAN Dr. Öğr. Üyesi Özge HABİBOĞLU
		2	ONLINE ALIŞVERİŞTE HİZMET TELAFİSİNE İLİŞKİN ALGILANAN ADALETİN TÜKETİCİLERİN DAVRANIŞSAL NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Yasemin YAMANER Doç. Dr. Ümit BAŞARAN
		3	THE EFFECT OF USING CELEBRITIES IN ADVERTISEMENTS ON CONSUMERS' BRAND PREFERENCES	Assoc. Prof. Dr. Cüneyd İkbal SARIOĞLU
		4	EXAMINING THE EFFECTS OF SALES PROMOTIONS ON COMPULSIVE BUYING BEHAVIOR	Assoc. Prof. Dr. Cüneyd İkbal SARIOĞLU
		5	KOOPERATİFÇİLİK 2.0: DİJİTAL PAZARLAMA VE TOPLULUK EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDEN KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Şermin ÖNEM
		6	THE EFFECT OF VISUAL CONTENT STRATEGIES ON CONSUMER PURCHASING BEHAVIOR FROM A NEUROMARKETING PERSPECTIVE	Nurseli CİVAN DEMİRCAN
		7	DİJİTAL PLATFORMLARDA AKIŞ DENEYİMİNİN ART ARDA İZLEME (BINGE-WATCHING) DAVRANIŞINA ETKİSİ: İZLEME SIKLIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ	Doktora Öğrencisi Furkan ERSOY Prof. Dr. Keti VENTURA
		8	KÜRESEL MARKALARDA MENŞEI ÜLKE ETKISININ TÜKETICI MARKA TUTUMU ETKISINE YÖNELIK OTOMOTIV SEKTÖRÜNDE BIR ALAN ARAŞTIRMASI	Doktora Öğrencisi Furkan ERSOY Prof. Dr. Keti VENTURA

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Doç. Dr. ALİ SUAT GÖZCÜ**	1	PLATON'DA GÜZEL	Doktor Öğretim Üyesi Vildan BURKAZ
		2	MICHAEL B. BURKE'S THEORY OF MATERIAL CONSTITUTION: DOMINANT SORTALS AND IDENTITY	Doç. Dr. ALİ SUAT GÖZCÜ
		3	SPİNOZA VE NİETZSCHE'DE OLUMLAMA KAVRAMI: KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME SÜRECİNDE AHLAKİ DUYGU OLARAK NEŞE	Yüksek Lisans Öğrencisi Rümeysa GÖKKAYA
		4	YENİDEN- CANLANDIRMADAN SİNOPTİK YARGIYA: COLLINGWOOD VE MINK'TE TARİHSEL ANLAMANIN KAPSAMI	Arş. Gör. Dr. Gülçin AYITGU METİN
		5	MAKING SENSE OF TIME: RICOEUR'S INTERPRETATION OF AUGUSTINE'S APORIES OF TIME	Dilara DİNLEMEZ
		6	BİLİNÇ PROBLEMİNE ALTERNATİF BİR YAKLAŞIM OLARAK PANPSİŞİZM	Kader ACAR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof. Dr. Şebnem KUŞVURAN**	1	EFFECTS OF MICROBIAL FERTILIZER APPLICATIONS ON YIELD AND QUALITY CHARACTERISTICS OF SILAGE MAIZE (Zea mays L.)	Prof. Dr. Alpaslan KUŞVURAN Prof. Dr. Şebnem KUŞVURAN Özgün KIRDAR
		2	EFFECT OF MICROBIAL FERTILIZER APPLICATION ON YIELD AND QUALITY CHARACTERISTICS OF ALFALFA (Medicago sativa L.)	Prof. Dr. Alpaslan KUŞVURAN Prof. Dr. Şebnem KUŞVURAN Özgün KIRDAR
		3	THE EFFECTS OF TREE AGE ON CUPRAC AND FRAP ANTIOXIDANT CAPACITY OF HAZELNUT SKIN (Corylus avellana L.)	Yeliz ÇETİNKAYA Assoc. Prof. Dr. Kaan KALTALIOĞLU
		4	EXPLORING THE EFFECTS OF 3D BIOPRINTING TECHNOLOGY IN WOUND HEALING	Assoc. Prof. Dr. Kaan KALTALIOĞLU
		5	NEW TRENDS IN GLOBAL SERICULTURE AND DEVELOPMENTS IN AZERBAIJAN	Res.Asst. Gülnar Damir BAGHIROVA Prof.Dr. Sait ENGINDENIZ
		6	VERTICAL DISTRIBUTION OF CHERRY FRUIT FLY (RHAGOLETIS CERASI L. DIPTERA: TEPHRITIDAE) POPULATION AND THE EFFECT OF TRAP HEIGHT İN ELAZIĞ	Gül SAVRAN Doç. Dr. AYKUT TOPDEMİR Prof. Dr. İnanç ÖZGEN
		7	TOKAT İLİ MERKEZ İLÇE BUĞDAY ÜRETİMİNDE İKLİM FAKTÖRLERİNİN VERİM ÜZERİNE ETKİSİ	Emre BAÇ Prof.Dr. Bilge GÖZENER Aysun IŞIK
		8	BAHÇE ÜRÜNLERİNİN MUHAFAZASI VE PAZARLAMASINDA KULLANILAN GÜNCEL PAKETLEME TEKNOLOJİLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Cafer ÖZKAN Dr. Öğr. Üyesi Burak Erdem ALGÜL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Elena Popovska**	1	INNOVATIVE STEM EDUCATION MODELS INCORPORATING ISLAMIC SCIENTIFIC HERITAGE IN IRANIAN PRIMARY SCHOOLS	Prof. Dr. Reza Jalali Soraya Mahmoudi Ali Karimi Fatemeh Ahmadi
		2	DIGITAL LITERACY PROGRAMS FOR RURAL IRANIAN GIRLS ADDRESSING GENDER DIGITAL DIVIDE	Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli Leila Bahrami Mohammad Rezaei
		3	SAUDI VISION 2030 ALIGNMENT THROUGH TEACHER TRAINING REFORMS IN VOCATIONAL EDUCATION	Dr. Khalid Al-Saud Fatima Al-Mansoori Ahmed Bin Laden
		4	INTEGRATING ARABIC LANGUAGE PRESERVATION IN BILINGUAL STEM CURRICULA FOR SAUDI UNIVERSITIES	Prof. Dr. Nora Al-Ghamdi Omar Al-Fahim Sara Hassan
		5	MULTICULTURAL CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR NORTH MACEDONIAN DIVERSE SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Elena Popovska Nikola Ivanov Marija Petrovic
		6	POST-PANDEMIC BLENDED LEARNING FRAMEWORKS FOR MACEDONIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Dr. Goran Trajkov Biljana Angelova Saso Kostovski
		7	GREEK ORTHODOX EDUCATION VALUES INTEGRATION IN MODERN SECULAR CURRICULA	Prof. Dr. Eleni Papadopoulos Dimitri Stavros Maria Kostas
		8	MYCENAEAN HERITAGE EDUCATION THROUGH IMMERSIVE VR TECHNOLOGIES IN ATHENS SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis Sophia Antoniou Theo Lazos
		9	SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS PEDAGOGY IN CRETE ENVIRONMENTAL EDUCATION PROGRAMS	Dr. Panagiotis Manolis Anna Theodorou Katerina Panagiotou

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Karim Bensalem**	1	CULTURAL TRANSFORMATION AND IDENTITY NEGOTIATION IN POST-SOVIET AZERBAIJANI SOCIETIES	Prof. Dr. Aydin Rahimov Leyla Guliyeva Murad Ismayilov
		2	TRADITIONAL FAMILY STRUCTURES AND MODERNIZATION EFFECTS IN RURAL AZERBAIJAN	Assoc. Prof. Dr. Sevda Mammadli Rashad Karimzade
		3	ETHNOGRAPHIC STUDY OF NOMADIC HERITAGE AND SETTLEMENT PATTERNS IN IRANIAN TRIBAL COMMUNITIES	Dr. Mahdi Khosravi Fatemeh Nourani Ali Shokri
		4	RITUAL PRACTICES AND RELIGIOUS SYMBOLISM IN CONTEMPORARY IRANIAN URBAN LIFE	Prof. Dr. Hossein Tavassoli Zahra Ebrahimi
		5	BERBER IDENTITY AND CULTURAL PRESERVATION IN MODERN ALGERIAN SOCIETY	Assoc. Prof. Dr. Karim Bensalem Nadia Touati Yacine Meziane
		6	URBANIZATION AND SOCIAL CHANGE IN ALGERIAN TRADITIONAL COMMUNITIES: AN ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE	Dr. Samir Belkadi Amel Zerrouki
		7	LANGUAGE, MEMORY, AND ORAL TRADITIONS IN GEORGIAN HIGHLAND CULTURES	Prof. Dr. Nino Chakvetadze Giorgi Avaliani Tamar Kvaratskhelia
		8	POST-SOVIET IDENTITY AND YOUTH CULTURE IN GEORGIAN URBAN ENVIRONMENTS	Assoc. Prof. Dr. Irakli Shengelia Mariam Gogoladze

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Leila Shokouhi**	1	INNOVATIVE TEACHING METHODS FOR IMPROVING PRIMARY EDUCATION OUTCOMES IN RURAL LAOS	Prof. Dr. Somphong Vannaseng Khamla Phommasack Dr. Sitha Keobounma
		2	DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND THEIR IMPACT ON SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN URBAN LAOS	Assoc. Prof. Dr. Bounmy Siharath Anong Vilayphone
		3	CURRICULUM REFORM AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS	Dr. Mahdi Norouzi Fatemeh Rahbari Hossein Azimi
		4	TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMS AND THEIR EFFECTIVENESS IN IRANIAN SCHOOLS	Prof. Dr. Leila Shokouhi Reza Ghaffari
		5	INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN ALGERIAN PUBLIC SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Samir Boudjemaa Nadia Cherifi Karim Touati
		6	THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN ENHANCING STUDENT ACHIEVEMENT IN ALGERIA	Dr. Amel Benyamina Yacine Meziane
		7	EDUCATION REFORMS AND STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GEORGIAN UNIVERSITIES	Prof. Dr. Tamar Kvaratskhelia Giorgi Abashidze Nino Lortkipanidze
		8	THE IMPACT OF BILINGUAL EDUCATION ON ACADEMIC PERFORMANCE IN GEORGIAN SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Irakli Dolidze Mariam Chkheidze
		9	INTEGRATION OF TECHNOLOGY IN CLASSROOM TEACHING PRACTICES IN GEORGIA	Dr. Salome Japaridze Levan Gogsadze

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Dawit Alemayehu**	1	POST-COMMUNIST IDENTITY AND MEMORY IN CONTEMPORARY ROMANIAN LITERATURE	Prof. Dr. Andrei Popescu Elena Ionescu Dr. Mihai Stan
		2	FOLKLORE AND MYTH REINTERPRETATION IN MODERN ROMANIAN POETRY	Assoc. Prof. Dr. Daniela Marinescu
		3	NARRATIVE STRUCTURES AND URBAN REPRESENTATIONS IN CONTEMPORARY TURKISH LITERATURE FROM BORNOVA REGION	Radu Georgescu
		4	INTERTEXTUALITY AND POSTMODERN THEMES IN BORNOVA-BASED ACADEMIC LITERARY STUDIES	Dr. Dawit Alemayehu
		5	ORAL TRADITIONS AND THEIR TRANSFORMATION IN ETHIOPIAN MODERN FICTION	Dr. Tesfaye Bekele Almaz Gebru
		6	LANGUAGE, IDENTITY, AND COLONIAL LEGACY IN ETHIOPIAN LITERARY DISCOURSE	Assoc. Prof. Dr. Hana Tesfaye Solomon Abebe
		7	STEPPE CULTURE AND SYMBOLISM IN CONTEMPORARY KAZAKH NOVELS	Prof. Dr. Aigerim Sadykova Nursultan Bekov Dr. Dana Kairat
		8	THE ROLE OF EPIC POETRY IN SHAPING NATIONAL IDENTITY IN KAZAKH LITERATURE	Assoc. Prof. Dr. Yerlan Tulegenov Aruzhan Iskakova
		9	MODERNISM AND LITERARY EXPERIMENTATION IN POST-SOVIET KAZAKH WRITING	Dr. Gulmira Zhanabayeva Askar Nurtayev

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis**	1	THE POLITICAL AND SOCIAL TRANSFORMATION OF TRANSYLVANIA DURING THE AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD	Prof. Dr. Andrei Popa Elena Ionescu Mihai Stan
		2	MEDIEVAL TRADE ROUTES AND CULTURAL INTERACTIONS IN WALLACHIA AND MOLDAVIA	Assoc. Prof. Dr. Ioana Dumitrescu Radu Georgescu
		3	THE ROLE OF THE SILK ROAD IN SHAPING MEDIEVAL AZERBAIJANI STATE STRUCTURES	Prof. Dr. Rashad Karimov Leyla Mammadli Elvin Huseynov
		4	CULTURAL AND RELIGIOUS DYNAMICS IN SAFAVID-ERA AZERBAIJAN	Dr. Nigar Aliyeva Farid Guliyev
		5	ANCIENT AKSUMITE CIVILIZATION AND ITS TRADE NETWORKS IN THE RED SEA REGION	Prof. Dr. Tesfaye Bekele Almaz Desta Dr. Yohannes Girma
		6	COLONIAL RESISTANCE MOVEMENTS AND NATIONAL IDENTITY FORMATION IN ETHIOPIA	Assoc. Prof. Dr. Mekonnen Alemu Selamawit Tadesse
		7	NOMADIC EMPIRE FORMATION AND STEPPE POLITICS IN EARLY KAZAKH HISTORY	Prof. Dr. Yerlan Sadykov Aigerim Nurpeisova Dias Kenzhebayev

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assis. Prof. Dr. Ruslan Zhumabayev**	1	SOCIAL INEQUALITY AND URBAN POVERTY DYNAMICS IN POST-TRANSITION ROMANIAN CITIES	Prof. Dr. Andrei Popescu Elena Ionescu Dr. Mihai Dumitrescu
		2	MIGRATION PATTERNS AND SOCIAL INTEGRATION CHALLENGES AMONG ROMANIAN YOUTH IN EUROPEAN LABOR MARKETS	Assoc. Prof. Dr. Cristina Marin Vlad Georgescu
		3	THE ROLE OF RELIGION IN SHAPING SOCIAL NORMS AND COMMUNITY COHESION IN MODERN EGYPTIAN SOCIETY	Prof. Dr. Ahmed El-Sharif Mona Hassan Dr. Karim Fouad
		4	GENDER ROLES AND EDUCATIONAL INEQUALITY IN RURAL EGYPT: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE	Prof. Dr. Ibrahim Abdallah Fatima El-Tahir Omar Hassan
		5	TRADITIONAL SOCIAL STRUCTURES AND MODERNIZATION IMPACTS IN SUDANESE RURAL COMMUNITIES	Dr. Salma Naguib Hassan El-Gendy
		6	CONFLICT, DISPLACEMENT, AND SOCIAL RESILIENCE AMONG SUDANESE URBAN POPULATIONS	Dr. Musa Idris Aisha Mohamed
		7	SOCIAL CHANGE AND YOUTH IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY KAZAKHSTAN	Prof. Dr. Yerlan Sadykov Aigerim Tulegenova Nursultan Beketov Dr. Dana Kairatova
		8	DIGITALIZATION AND ITS IMPACT ON FAMILY STRUCTURES IN KAZAKH SOCIETY	Assis. Prof. Dr. Ruslan Zhumabayev
		9	ETHNIC DIVERSITY AND SOCIAL COHESION IN MULTICULTURAL REGIONS OF KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Abilova Marat Ospanov

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assis. Prof. Dr. Laila Hassan**	1	DEMOCRATIC CONSOLIDATION AND ELECTORAL REFORMS IN POST-COMMUNIST ROMANIA	Andrei Popa Elena Ionescu Dr. Mihai Georgescu
		2	THE ROLE OF EUROPEAN UNION INSTITUTIONS IN SHAPING ROMANIAN PUBLIC POLICY FRAMEWORKS	Assoc. Prof. Dr. Cristina Dumitrescu Radu Marinescu
		3	AUTHORITARIAN LEGACIES AND POLITICAL TRANSITION IN MODERN EGYPTIAN GOVERNANCE STRUCTURES	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed Dr. Mona Abdelrahman Youssef Khalil
		4	CIVIL SOCIETY AND YOUTH POLITICAL PARTICIPATION IN POST-ARAB SPRING EGYPT	Assis. Prof. Dr. Laila Hassan Omar Farouk Nour El-Din
		5	STATE-BUILDING CHALLENGES AND ETHNIC POLITICS IN CONTEMPORARY SUDAN	Prof. Dr. Hassan Idris Fatima Abdelgadir Dr. Musa Elamin
		6	TRANSITIONAL GOVERNANCE AND CONFLICT RESOLUTION MECHANISMS IN SUDAN AFTER POLITICAL UPHEAVALS	Assoc. Prof. Dr. Khalid Osman Aisha Mohamed
		7	ENERGY POLITICS AND REGIONAL POWER DYNAMICS IN CENTRAL ASIA: THE CASE OF KAZAKHSTAN	Dr. Yerlan Sadykov Aigerim Bekova Dr. Nurlan Tursynov
		8	NATION-BUILDING AND IDENTITY FORMATION IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN	Dias Zhumabayev Assoc. Prof. Dr. Gulmira Akhmetova

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Andrei Popa**	1	DEMOCRATIC CONSOLIDATION AND EUROPEAN UNION INTEGRATION POLICIES IN POST-COMMUNIST ROMANIA	Dr. Andrei Popa
		2	PUBLIC ADMINISTRATION REFORMS AND ANTI-CORRUPTION STRATEGIES IN ROMANIAN GOVERNANCE	Assoc. Prof. Dr. Cristina Dumitrescu Radu Marinescu Elena Ionescu Dr. Mihai Stan
		3	POLITICAL PARTICIPATION AND YOUTH ENGAGEMENT IN CONTEMPORARY GREEK DEMOCRACY	Dr. Nikos Papageorgiou Maria Kallisti Dimitris Voulgaris
		4	ECONOMIC CRISIS AND POLICY RESPONSES IN GREECE: A POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE	Prof. Dr. Ioannis Theodorakis Eleni Markou
		5	ENERGY POLITICS AND FOREIGN POLICY STRATEGIES IN QATAR'S GLOBAL DIPLOMACY	Prof. Dr. Khalifa Al-Thani Dr. Nasser Al-Kuwari Fahad Al-Misnad
		6	STATE-BUILDING AND GOVERNANCE MODELS IN QATAR: BALANCING TRADITION AND MODERNITY	Assoc. Prof. Dr. Mariam Al-Suwaidi Hamad Al-Ansari
		7	POST-SOVIET POLITICAL TRANSFORMATION AND DEMOCRATIC DEVELOPMENT IN GEORGIA	Prof. Dr. Giorgi Mchedlishvili Nino Kapanadze Levan Abashidze
		8	REGIONAL SECURITY POLICIES AND CONFLICT RESOLUTION IN THE SOUTH CAUCASUS	Dr. Tamar Shengelia Irakli Beridze
		9	MEDIA FREEDOM AND POLITICAL COMMUNICATION STRATEGIES IN GEORGIAN POLITICS	Assoc. Prof. Dr. Davit Lomidze Ana Gelashvili

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Davit Gogoladze**	1	DEMOCRATIC RESILIENCE AND INSTITUTIONAL TRUST IN POST-PANDEMIC EUROPE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF CITIZEN PARTICIPATION, GOVERNANCE CAPACITY, AND POLITICAL LEGITIMACY	Dr. Mihai Dumitrescu Ana-Maria Radu
		2	THE IMPACT OF DIGITAL POLITICAL COMMUNICATION ON ELECTORAL BEHAVIOR: SOCIAL MEDIA, DISINFORMATION, AND DEMOCRATIC ACCOUNTABILITY IN EASTERN EUROPE	Assoc. Prof. Dr. Cristina Marinescu
		3	MIGRATION GOVERNANCE AND BORDER SECURITY POLICIES IN THE EASTERN MEDITERRANEAN: CHALLENGES FOR REGIONAL COOPERATION AND POLITICAL STABILITY	Prof. Dr. Nikolaos Papadakis Eleni Karagianni Dr. Georgios Vassiliou Christos Theodorakis
		4	PUBLIC POLICY RESPONSES TO CLIMATE CHANGE AND ENERGY TRANSITION: POLITICAL LEADERSHIP, SOCIETAL ADAPTATION, AND SUSTAINABLE GOVERNANCE FRAMEWORKS	Assoc. Prof. Dr. Dimitrios Alexandris Dr. Panagiotis Ioannidis Konstantinos Georgiadis
		5	STATE MODERNIZATION AND GOVERNANCE REFORM IN THE GULF REGION: EXAMINING ADMINISTRATIVE INNOVATION, PUBLIC SECTOR PERFORMANCE, AND POLICY EFFECTIVENESS	Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori Dr. Fatima Al-Kuwari Mohammed Al-Hajri Sara Al-Naimi
		6	YOUTH POLITICAL ENGAGEMENT AND NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE ARAB WORLD: EVALUATING PARTICIPATORY GOVERNANCE AND CIVIC EMPOWERMENT INITIATIVES	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Thani Prof. Dr. Noor Al-Sulaiti Dr. Mariam Al-Emadi Abdullah Al-Marri Aisha Al-Hammadi

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Assoc. Prof. Dr. Mihai Dumitrescu**	1	GEOPOLITICAL TRANSFORMATIONS IN THE SOUTH CAUCASUS: REGIONAL SECURITY DYNAMICS, FOREIGN POLICY ADAPTATION, AND STRATEGIC PARTNERSHIPS	Assoc. Prof. Dr. Davit Gogoladze Prof. Dr. Ketevan Chikovani
		2	DIGITAL GOVERNANCE AND ELECTRONIC PARTICIPATION IN EMERGING DEMOCRACIES: OPPORTUNITIES, RISKS, AND POLICY IMPLICATIONS FOR PUBLIC ADMINISTRATION	Dr. Eka Metreveli Ana Shengelia Assoc. Prof. Dr. Zurab Kiknadze
		3	ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AUTOMATION, AND FUTURE LABOR MARKETS: ECONOMIC IMPLICATIONS FOR PRODUCTIVITY, EMPLOYMENT, AND WAGE DISTRIBUTION	Adam Kiss Reka Molnar Prof. Dr. Balint Szabo Dr. Zsuzsanna Varga
		4	DIGITAL TRANSFORMATION AND PRODUCTIVITY GROWTH IN EMERGING EUROPEAN ECONOMIES: AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF TECHNOLOGICAL INVESTMENT AND LABOR MARKET ADAPTATION	Prof. Dr. Alexandru Ionescu Dr. Maria Popa
		5	THE EFFECTS OF MONETARY POLICY UNCERTAINTY ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT FLOWS AND ECONOMIC STABILITY IN SOUTHEASTERN EUROPE	Assoc. Prof. Dr. Mihai Dumitrescu
		6	SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES AS DRIVERS OF ECONOMIC DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM INNOVATION, EMPLOYMENT, AND REGIONAL COMPETITIVENESS IN THE WESTERN BALKANS	Prof. Dr. Arben Krasniqi Liridona Gashi Dr. Besnik Berisha
		7	FINANCIAL INCLUSION AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: ASSESSING THE ROLE OF DIGITAL BANKING SERVICES IN DEVELOPING ECONOMIES	Assis. Prof. Dr. Valon Shala Dr. Fitore Rexhepi
		8	ENERGY MARKET DIVERSIFICATION AND MACROECONOMIC RESILIENCE IN GULF COUNTRIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR LONG-TERM DEVELOPMENT	Prof. Dr. Ahmad Al-Sabah Dr. Fatima Al-Mutairi Nasser Al-Harbi
		9	THE IMPACT OF HUMAN CAPITAL INVESTMENT ON KNOWLEDGE-BASED ECONOMIC DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF HIGH-INCOME RESOURCE ECONOMIES	Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Enezi
		10	GREEN ECONOMIC TRANSITION AND INDUSTRIAL COMPETITIVENESS: EXAMINING THE COSTS AND BENEFITS OF SUSTAINABLE PRODUCTION POLICIES IN CENTRAL EUROPE	Prof. Dr. Gabor Kovacs Dr. Anna Horvath Peter Nagy
		11	ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AUTOMATION, AND FUTURE LABOR MARKETS: ECONOMIC IMPLICATIONS FOR PRODUCTIVITY, EMPLOYMENT, AND WAGE DISTRIBUTION	Adam Kiss Reka Molnar Prof. Dr. Balint Szabo Dr. Zsuzsanna Varga

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assoc. Prof. Dr. Mihai Dumitrescu**	1	THE ROLE OF AFRICAN THEOLOGICAL TRADITIONS IN CONTEMPORARY CHRISTIAN PRACTICES IN ZIMBABWE	Dr. Blessing Ndlovu Prof. Dr. Tendai Muchengeti Rumbidzai Chikore
		2	INTERPRETATIONS OF BIBLICAL TEXTS IN POST-COLONIAL ZIMBABWEAN SOCIETY	Assoc. Prof. Dr. Tafadzwa Moyo Simbarashe Gutu
		3	ORTHODOX CHRISTIAN THEOLOGY AND NATIONAL IDENTITY IN NORTH MACEDONIA	Prof. Dr. Aleksandar Petreski Marija Nikolova Dr. Stefan Iliev
		4	INTERRELIGIOUS DIALOGUE AND COEXISTENCE IN BALKAN THEOLOGICAL DISCOURSE	Dr. Elena Trajkovska Assoc. Prof. Dr. Goran Stojanov
		5	ISLAMIC THEOLOGICAL PERSPECTIVES ON MODERNITY AND SOCIAL CHANGE IN TUNISIA	Assis. Prof. Dr. Hichem Ben Youssef Amira Trabelsi Dr. Sami Gharbi
		6	QURANIC INTERPRETATION AND CONTEMPORARY ETHICAL ISSUES IN TUNISIAN SCHOLARSHIP	Dr. Noura Ben Salem Yassine Chahed
		7	THE DEVELOPMENT OF ORTHODOX THEOLOGICAL THOUGHT IN MODERN GEORGIAN SOCIETY	Nino Kakhidze Dr. Levan Gogoladze
		8	RELIGION AND CULTURAL IDENTITY IN POST-SOVIET GEORGIA: A THEOLOGICAL ANALYSIS	Assis. Prof. Dr. Tamar Japaridze Irakli Tsereteli

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Assoc. Prof. Dr. Tamar Lomidze**	1	RURAL TO URBAN MIGRATION DYNAMICS AND SOCIOECONOMIC TRANSFORMATION IN ZIMBABWEAN COMMUNITIES	Dr. Rutendo Dube
		2	YOUTH MIGRATION PATTERNS AND EMPLOYMENT CHALLENGES IN ZIMBABWE'S POST-CRISIS ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Tafadzwa Ndlovu Kudakwashe Gweru Prof. Dr. Tendai Moyo Nyasha Chikore
		3	TRANSNATIONAL MIGRATION AND IDENTITY FORMATION AMONG MACEDONIAN DIASPORA COMMUNITIES	Dr. Elena Petrova Stefan Iliev Marija Kostova
		4	ECONOMIC MIGRATION FLOWS AND LABOR MARKET ADAPTATION IN NORTH MACEDONIA	Prof. Dr. Aleksandar Trajkov Ivana Ristova
		5	IRREGULAR MIGRATION AND BORDER MANAGEMENT POLICIES IN TUNISIA	Assoc. Prof. Dr. Hichem Ben Youssef Amira Trabelsi Dr. Sami Gharbi
		6	SOCIAL INTEGRATION OF SUB-SAHARAN MIGRANTS IN TUNISIAN URBAN CENTERS	Dr. Nadia Chaabane Fathi Mansouri
		7	POST-SOVIET MIGRATION TRENDS AND DEMOGRAPHIC SHIFTS IN GEORGIA	Prof. Dr. Giorgi Avaliani Nino Beridze Levan Khutsishvili
		8	INTERNAL DISPLACEMENT AND RESETTLEMENT POLICIES IN GEORGIAN CONFLICT ZONES	Assoc. Prof. Dr. Tamar Lomidze Irakli Gelashvili
		9	LABOR MIGRATION AND REMITTANCE IMPACTS ON HOUSEHOLD ECONOMIES IN GEORGIA	Dr. Ana Tsiklauri Mariam Shengelia

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Dr. Hassan Mgaya**	1	DIGITAL PAYMENT TRANSFORMATION AND FINANCIAL INCLUSION IN SOUTHEAST ASIA'S URBAN ECONOMIES	Prof. Dr. Ernesto Valdés Dr. Camila Hernández Luis Ortega
		2	STRUCTURAL ADJUSTMENT POLICIES AND THEIR LONG-TERM SOCIOECONOMIC IMPACTS IN POST-REVOLUTIONARY CUBA	Prof. Dr. Budi Santoso Dr. Maya Kartika Fajar Nugroho
		3	TOURISM-DEPENDENT ECONOMIES AND SUSTAINABLE GROWTH STRATEGIES IN CONTEMPORARY CUBA	Prof. Dr. Joseph Mwakipesile Assoc. Prof. Dr. Ricardo Morales Dr. Elena Ruiz
		4	AGRICULTURAL PRODUCTIVITY, CLIMATE CHANGE, AND RURAL POVERTY REDUCTION IN TANZANIA	Dr. Asha Mtemvu Peter Nyerere
		5	FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND INDUSTRIALIZATION PATTERNS IN EAST AFRICAN ECONOMIES	Dr. Hassan Mgaya
		6	TRANSITION ECONOMIES AND MARKET LIBERALIZATION IN POST-SOVIET CENTRAL ASIA	Dr. Nilufar Rahmonova Azizbek Sharifov
		7	INFLATION CONTROL MECHANISMS AND CURRENCY STABILITY IN TAJIKISTAN'S MODERN ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Rustam Iskandarov Dr. Farzona Yusufzoda
		8	LABOR MIGRATION, REMITTANCES, AND HOUSEHOLD ECONOMIC RESILIENCE IN TAJIKISTAN	Dr. Dilshod Rahimov Prof. Dr. Gulnora Saidova Assoc. Prof. Dr. Komron Davlatov

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Prof. Dr. Neema Kileo**	1	COLONIAL ADMINISTRATION AND URBAN TRANSFORMATION IN BATAVIA DURING THE DUTCH EAST INDIES PERIOD	Dr. Siti Rahmawati
		2	ISLAMIC TRADE NETWORKS AND THE DEVELOPMENT OF PORT CITIES IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO FROM THE FIFTEENTH TO THE SEVENTEENTH CENTURY	Assoc. Prof. Dr. Budi Santoso Maya Kartika
		3	REVOLUTIONARY MOBILIZATION AND SOCIAL CHANGE IN CUBA AFTER 1959	Prof. Dr. Ernesto Valdés Dr. Camila Hernández Luis Ortega
		4	THE ROLE OF SUGAR PLANTATIONS IN SHAPING THE ECONOMIC AND POLITICAL HISTORY OF NINETEENTH-CENTURY CUBA	Dr. Elena Ruiz Ricardo Morales
		5	PRECOLONIAL TRADE ROUTES AND CULTURAL EXCHANGE IN EAST AFRICA: EVIDENCE FROM TANZANIAN COASTAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Joseph Mwakipesile Dr. Asha Mtemvu Peter Nyerere
		6	THE IMPACT OF GERMAN COLONIAL RULE ON LOCAL GOVERNANCE STRUCTURES IN TANGANYIKA	Prof. Dr. Neema Kileo
		7	SILK ROAD INTERACTIONS AND CULTURAL EXCHANGE IN CENTRAL ASIA DURING THE MEDIEVAL PERIOD	Prof. Dr. Farrukh Karimov Dr. Nilufar Rahmonova
		8	POLITICAL TRANSFORMATIONS IN TAJIKISTAN FROM THE LATE SOVIET ERA TO NATIONAL INDEPENDENCE	Assoc. Prof. Dr. Rustam Iskandarov Dr. Farzona Yusufzoda
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Assoc. Prof. Dr. Manuel Herrera**	1	ANALYSIS OF PREHISTORIC SETTLEMENT PATTERNS AND CULTURAL LANDSCAPES IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO THROUGH GIS-BASED ARCHAEOLOGICAL METHODS	Prof. Dr. Ahmad Prabowo Rizky Nugroho
		2	ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF EARLY MARITIME TRADE NETWORKS IN SOUTHEAST ASIA: EVIDENCE FROM COASTAL EXCAVATIONS IN JAVA	Assoc. Prof. Dr. Bambang Santoso Dewi Lestari
		3	REASSESSING INDIGENOUS CERAMIC PRODUCTION TECHNIQUES IN PRE-COLUMBIAN CUBA THROUGH MATERIAL CULTURE STUDIES	Prof. Dr. Carlos Rodríguez Dr. Elena Martínez Jorge Pérez
		4	DIGITAL DOCUMENTATION AND CONSERVATION OF COLONIAL ARCHAEOLOGICAL SITES IN WESTERN CUBA USING 3D MAPPING TECHNOLOGIES	Assoc. Prof. Dr. Manuel Herrera Lucía Fernández
		5	ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE OF IRON AGE AGRICULTURAL COMMUNITIES IN EAST AFRICA: NEW FINDINGS FROM NORTHERN TANZANIA	Prof. Dr. Joseph Mwakalobo Dr. Amina Suleiman Peter Mrema
		6	COMPARATIVE STUDY OF ROCK ART TRADITIONS AND SYMBOLIC COMMUNICATION IN TANZANIAN ARCHAEOLOGICAL LANDSCAPES	Assoc. Prof. Dr. Rehema Komba Dr. Hassan Mjema
		7	SETTLEMENT DYNAMICS AND CULTURAL INTERACTIONS ALONG THE SILK ROAD: NEW ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES FROM TAJIKISTAN	Prof. Dr. Farid Sharipov Dr. Mahina Rasulzoda Kamol Iskandarov Assis. Prof. Dr. Dilshod Rahmonov
		8	ARCHAEOLOGICAL ASSESSMENT OF FORTIFIED MOUNTAIN COMMUNITIES IN THE PAMIR REGION DURING THE MEDIEVAL PERIOD	Assoc. Prof. Dr. Rustam Karimzoda Dr. Nigina Safarova
		9	BIOARCHAEOLOGICAL ANALYSIS OF HUMAN REMAINS FROM ANCIENT TAJIK SETTLEMENTS: INSIGHTS INTO DIET, HEALTH, AND MOBILITY PATTERNS	Dr. Parviz Nuriddinov Prof. Dr. Zarina Habibova Shahlo Mirzoeva

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Öğretim Üyesi Rahmi İNCEKARA**	1	KAYNAKLARI KENDİ KENDİNE YETEN TEK ÜLKE: GUYANA	Dr. Öğretim Üyesi Rahmi İNCEKARA
		2	KÜRESEL TİCARET DENKLEMİNDE YENİ ALTERNATİF: "ORTA KORİDOR"	Dr. Öğretim Üyesi Beyhan İNCEKARA
		3	JAPONYA'NIN COOL JAPAN POLİTİKASININ ULUS MARKALAMA AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğretim Üyesi Hande EROL
		4	THE ROLE OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES IN HUNGARY'S FOREIGN POLICY DIVERSIFICATION STRATEGY	PhD Candidate Ali Kılıçarslan Topuz
		5	FROM BODIES TO MOVEMENTS: WOMEN, MORAL SHOCKS, AND THE "WOMAN, LIFE, FREEDOM" UPRISING IN IRAN (1979–2022)	Arghavan Ashtarani
		6	TÜRKİYE'NİN MAVİ VATAN DOKTRİNİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ'DE JEOPOLİTİK REKABET VE ENERJİ GÜVENLİĞİ	Koray Kamacı
		7	K-FOOD VANGUARD; SOFT POWER AND NATIONAL BRANDING IN 2026	Hnin Ei Aung Asst. Prof. Dr. Abdülkadir ŞENCAN
		8	IRAN'S STRATEGIC COMMUNICATION MANEUVERS IN THE US-ISRAEL-IRAN WAR	Dr. Muhammet MAĞAT Doctoral Std. İlknur Şebnem ÖZTEMEL MAĞAT
		9	AVRUPA'DA BAĞIMLILIKLA MÜCADELE POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜMÜ: PORTEKİZ ÖRNEĞİ	PhD Student Burcu IŞIK

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Sibel Taşkın**	1	ULUSLARARASI TOHUM VE ORMAN RESTORASYON AJANSI (UTORA): KÜRESEL ORMAN RESTORASYONU İÇİN YENİ BİR KURUMSAL MODEL ÖNERİSİ	Damla Erkan Doç. Dr. Günay GÖNÜLLÜ
		2	BREZİLYA TOPRAKSIZ KIR İŞÇİLERİ HAREKETİ ÇERÇEVESİNDE TOPLUMSAL DİRENİŞ ÖRNEĞİNİN İNCELEMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Bora COŞKUN Doç. Dr. Günay GÖNÜLLÜ
		3	TERÖRLE MÜCADELE POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ KURUMSAL ETKİLERİ	Prof. Dr. Bekir TAVAS
		4	İŞ-YAŞAM DENGESİNİN ÜÇ AYAĞI: ESNEK ÇALIŞMA, KAMUSAL BAKIM VE EBEVEYN İZNİ	Dr. Sibel Taşkın
		5	DEVLET GÖZETİMİ BAĞLAMINDA ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN ÇİN HALKI ÜZERİNDEKİ GÖZETİM ve DENETİM MEKANİZMALARI	Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Fevzi CENGİZ
		6	THE ROLE OF AI-SUPPORTED SURVEILLANCE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF SOCIETAL SECURITIZATION IN CHINA	Graduate Student Halit AKBAŞ Master of Science Hilal KÜÇÜKTOPÇU
		7	RESILIENT CITY IN INCREASING SUSTAINABILITY AGAINST CLIMATE CHANGE: THE CASE OF ESKISEHIR	Keziban AVCİ İZGÜDER Sanem BERKÜN
		8	THE INFLUENCE OF DIGITAL NETWORKS ON FAMILY COHESION	Assoc. Prof. Dr. Salih ÇİFTÇİ Research Assistant Dr. Leyla ÇİFTÇİ
		9	YÖN DERGİSİNDE TÜRKİYE'NİN KIRSAL GERÇEKLİĞİ VE DOĞAN AVCIOĞLU'NUN KALKINMA STRATEJİSİNDE TOPRAK REFORMU VE KOOPERATİFLEŞME SORUNU	Elif TOSUN Prof. Dr. Elçin Macar

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Öğr. Üyesi İlke TEPEKÖYLÜ**	1	A STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURE, MEDIA AND FOLKLORE	Dr. Öğr. Üyesi İlke TEPEKÖYLÜ
		2	CULTURE INDUSTRY AND FOLKLORE	Dr. Öğr. Üyesi İlke TEPEKÖYLÜ
		3	ROBERT WALSER MİKROGRAMLARINDA OTOKURMACA	Arş. Gör. Fatma Nur GÜN
		4	HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN HİKÂYE VE ROMANLARINDA YAŞAM DÖNGÜSÜ SİMGESİ OLARAK "DİONYSOS"	Doktora Öğrencisi, Cenan ARIKAN ÖLMEZ
		5	MYTHOLOGICAL SYSTEM IN KAZAKH AND TURKIC EPICS: SIMILARITIES AND DIFFERENCES	Abdeldaeva Aidana Sagyndyk Nurlan
		6	RİYÂZÜ'Ş-ŞU'ARÂ ODAĞINDA ANADOLU SAHASI ŞU'ARÂ TEZKİRELERİNDE BİR ANLATI TEKNİĞİ OLARAK ANEKDOT	Yüksek Lisans Öğrencisi Hazal GÜLSUYU Dr. Öğr. Üyesi Ali Emre ÖZYILDIRIM
		7	PEYAMİ SAFA'NIN SERVER BEDİ TAKMA ADIYLA YAZDIĞI MASALLARDAKİ EĞİTİCİ – ÖĞRETİCİ İLETİLERİN İNCELENMESİ	Semiha Nur Tuğrul
		8	1940-1950 YILLARI ARASINDA CUMHURİYET GAZETESİNDE ÇIKAN PORTRE METİNLERİNE DAİR BİR İNCELEME	Emine Onay

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Doç. Dr. Şebnem ZORLUTUNA**	1	TÜRKİYE'DE KURUMSAL GÜVENİN SOSYO-DEMOGRAFİK FAKTÖRLERE GÖRE ANALİZİ	Doç. Dr. Şebnem ZORLUTUNA
		2	THE USE OF CONSUMER DATA IN THE DIGITAL FINANCE ECOSYSTEM: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ETHICS, REGULATION AND COMPETITION DYNAMICS	Dr. Özkan İMAMOĞLU
		3	KARBON NÖTR ETİKETLERİNİN GIDA ÜRÜNLERİ PAZARLAMASINDAKİ ROLÜ: SÜRDÜRÜLEBİLİR PAZARLAMA PERSPEKTİFİ	Doç.Dr. Nilgün DOĞAN Prof.Dr. Hakan ADANACIOĞLU
		4	THE RISE OF TAX-BASED WELFARE POLICIES: A CONCEPTUAL EVALUATION ON TAX EXPENDITURES	Dr. Öğretim Üyesi Merve YOLAL
		5	BELİRSİZLİK VE MAKROEKONOMİK KIRILGANLIKLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: G7 ÜLKE ÖRNEĞİ	Öğr. Gör. Dr. Zekiye ÖRTLEK
		6	F. BRAUDEL'İN "TOPLUMSAL ZAMAN KAVRAMLARI"NIN İKTİSAT METODOLOJİSİNE KATKISI	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZİŞ
		7	ADİL GELİR DAĞILIMINDA VERGİLERİN ROLÜ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA	Dr. Öğr. Üyesi Elif Asoy
		8	CLIMATEFLATION GELENEKSEL ENFLASYON DİNAMİKLERİNİ ZAYIFLATTI MI? GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ÇIKTI AÇIĞI VE ENFLASYON İLİŞKİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Havva Nesrin TİRYAKİ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Öğretim Üyesi Güneş EKİM**	1	EXPRESSION PROFILING OF UTP14A AND MYL5 GENES IN IMATINIB- RESISTANT CHRONIC MYELOID LEUKEMIA	TIN NILA SOE YALDA HEKMATSHOAR
		2	DERİN ÖĞRENME DESTEKLİ VÜCUT KİTLE İNDEKSİ TAHMİNİ VE TOPLUM SAĞLIĞI TAKİBİ	Sümeyye Beyza YILDIZ Rümeysa GÜRAY
		3	GERÇEK ZAMANLI EPİLEPTİK NÖBET TESPİTİ İÇİN ZAMAN BÖLGESİ ÖZNİTELİKLERİ VE TOPLULUK ÖĞRENMESİ	Dr. Öğretim Üyesi Güneş EKİM
		4	THE EFFECT OF PARENTAL EDUCATION LEVEL ON CHILD NUTRITION: A LITERATURE REVIEW	Ebru YILMAZ Dr Öğr. Üyesi Wida SİMZARİ
		5	THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PREGNANCY	Msc, Student., Elif Nursen AY Prof. Dr. Ebru GÖZÜYEŞİL
		6	SOSYAL MEDYA VE “MÜKEMMEL ANNELİK BASKISI”: GÜNCEL LİTERATÜR DERLEMESİ	Selver ÖZGÜL Nuriye ERBAŞ
		7	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ OKURYAZARLIĞI	Mehmet Nur İMTAN Ahmet Remzi BAYIR Prof. Dr. Nuran GÜLER
		8	VARDİYALI ÇALIŞMANIN HEMŞİRELERİN İŞ VERİMLİLİĞİNE ETKİSİ: KAMU HASTANESİ ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Gizem KALENDER

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Res. Asst. Ender Can YAKAR**	1	DETERMINING THE OPTIMUM POWER–SPEED COMBINATION IN FIBER LASER POLISHING OF TI6AL4V ALLOY BY SURFACE ROUGHNESS CHARACTERIZATION RELATIVE TO THE REFERENCE	Res. Asst. Ender Can YAKAR Prof. Sinan FİDAN Prof. Satılmış ÜRGÜN Prof. Mustafa Özgür BORA
		2	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF OVERLAP RATIO ON SURFACE ROUGHNESS IN FIBER LASER POLISHING OF TI6AL4V ALLOY	Res. Asst. Ender Can YAKAR Prof. Sinan FİDAN Prof. Satılmış ÜRGÜN Prof. Mustafa Özgür BORA
		3	GAZ TÜRBİNLERİNDE EKSENEL AKIŞLI TÜRBİN İÇİN KANAT TASARIMI	Recep AKSEKİ Prof. Dr. Uğur Buğra ÇELEBİ Doç. Dr. Doğuş ÖZKAN
		4	ACCURACY–COMPUTE TRADE-OFFS IN BATTERY STATE-OF-HEALTH PROGNOSTICS: A SEQUENCE-LENGTH STUDY TOWARD UAV BMS DESIGN GUIDANCE	Lecturer Abdulhaluk Kuloglu Lecturer PhD Dr. Reha Avsar Assistant Professor Dr. Tugba Tetik Associate Professor Dr. Mehmet Konar
		5	KÜTAHYA İLİ GEDİZ GÖLETİ HAVZASINDA ÖLÇÜLEN YÜZEY AKIŞLARIN HESAPLANAN YÜZEY AKIŞLARLA KIYASLANMASI	FADİME NUR DEMİR
		6	EVALUATION OF THE EFFECTS OF EXTRUSION PARAMETERS ON DIAMETER STABILITY AND MANUFACTURABILITY IN FIBER REINFORCED FILAMENT PRODUCTION	Res. Asst. Burak TEKKANAT Prof. Sinan FİDAN Prof. Mustafa Özgür BORA Prof. Satılmış ÜRGÜN Prof. Taner YILMAZ
		7	MACHINE LEARNING-BASED PRELIMINARY MODELING OF TRIBOLOGICAL BEHAVIOR IN 3D PRINTED POLYMERS	Res. Asst. Burak TEKKANAT Prof. Sinan FİDAN Prof. Mustafa Özgür BORA Prof. Satılmış ÜRGÜN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Muammer AKGÜL Prof. Dr. Erol ALVER**	1	NANOAKIŞKAN İÇEREN KARE BİR KAPALI KUTUDA DOĞAL TAŞINIM ÜZERİNDEKİ MANYETİK ALAN ETKİLERİNİN SAYISAL İNCELENMESİ	YL Öğrencisi Barış Kerem ŞEVİK Doç.Dr.Nihal UĞURLUBİLEK Doç.Dr.Zerrin SERT
		2	MANYETİK ALAN YÖNÜNÜN DOĞAL TAŞINIM ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN SAYISAL İNCELENMESİ	YL Öğrencisi Barış Kerem ŞEVİK Doç.Dr.Nihal UĞURLUBİLEK Doç.Dr.Zerrin SERT
		3	SERVO KONTROLLÜ FİLM BESLEME–YERLEŞTİRME MEKANİZMASININ TASARIMI VE OPTİMİZASYONU	Yüksek Lisans Öğrencisi Rahmi KARAKAŞ
		4	IOT BASED VIBRATION MONITORING AND ANOMALY DETECTION SYSTEM	ZÜBEYDE ELİF ARAL M.Sc. Mechanical Engineer MERVE CANATA ŞEN Prof.Dr. ÖZGE CİHANBEĞENDİ
		5	OTOMOTİV AYDINLATMA SİSTEMLERİNDE KULLANILAN LEDLİ ELEKTRONİK DEVRE KARTLARINDAKİ BAKIR KALINLIĞININ TERMAL ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	Mustafa Ercan AYDIN Prof. Dr. Akın Burak ETEMOĞLU
		6	ÜÇ BOYUTLU ÖKZETİK ÇEKİRDEK YAPILARIN ÜRETİMİ VE DÜŞÜK HIZLI DARBE DAVRANIŞI	Emre DİLER Mustafa GÜR
		7	NUMERICAL ANALYSIS OF THE EFFECT OF POLYMER COATING APPLICATION ON THE MECHANICAL PERFORMANCE OF LOW-DENSITY WOOD-BASED STRUCTURES	Nisanur TAŞTAN Dr. Ögr. Üyesi Tuğberk ÖNAL Dr. Ögr. Üyesi Serhat AKSUNGUR
		8	SEM-EDX YÖNTEMİ İLE ATIŞ ARTIKLARINDA MESAFE TAYİNİ	Muammer AKGÜL Prof. Dr. Erol ALVER
		9	ENHANCEMENT OF THE SUPERCONDUCTING PROPERTIES OF BULK MgB_2 BY MAGNESIUM STEARATE ADDITION	Assoc. Prof. Özge ERDEM

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Yeşim KOÇ**	1	ABCA7 rs3764650 Polymorphism and Alzheimer's Disease in the Turkish Population	Arş. Gör. Recep ÇELİK Prof. Dr. Hakkı TAŞTAN
		2	BCL-2 İNHİBİTÖRÜ NAVİTOCLAX VE HSP27 İNHİBİTÖRÜ J2 KOMBİNASYONUNUN A549 KÜÇÜK HÜCRELİ DIŞI AKCİĞER KANSERİ HÜCRELERİNDE SEÇİCİ ANTİPROLİFERATİF ETKİSİ	Mine ÖZ Dr. Öğr. Üyesi Murat GÜNAY Doç. Dr. Mehmet KUZUCU
		3	EVALUATION OF ANTIOXIDANT ACTIVITY AND TOTAL PHENOLIC AND FLAVONOID CONTENTS OF ASTRAGALUS PERSICUS	Rabia Nur Ün
		4	THE EFFECT OF NUTRITIONAL SUPPLEMENTS APPLIED TO OLD AND NEW WAX COMBS ON THE DEVELOPMENTAL DURATION AND LIPID AMOUNT OF GALLERIA MELLONELLA (LEPIDOPTERA: PYRALIDAE) LARVAE	Doç. Dr. Yeşim KOÇ Öğr. Gör. Emine Betül AKALIN ÖZAĞDAŞ
		5	ORGANIC-INORGANIC HYBRID NANOFLOWER STRUCTURES AND IN VITRO CELL CULTURE APPLICATIONS: CURRENT EVIDENCE AND FUTURE PERSPECTIVES	Dr. Pınar ALTIN ÇELİK Asst. Prof. Dr. Muazzez DERYA ANDEDEN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Doç. Dr. Pınar GÜNER KOÇAK**	1	HALKLA İLİŞKİLERDE BATI MERKEZLİLİĞİN SORGULANMASI: GUANXİ VE EVRENSEL HALKLA İLİŞKİLER TEORİSİNİN SINIRLARI	Doç. Dr. Pınar GÜNER KOÇAK
		2	YEREL YÖNETİMLERDE GÖRÜNÜRLÜK SİYASETİ: BELEDİYE BAŞKANLARININ MİZAH TEMELLİ SOSYAL MEDYA PAYLAŞIMLARININ ANALİZİ	Doç. Dr. Pınar GÜNER KOÇAK
		3	İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ UYGULAMALARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK FAALİYETLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Firdevs KOCA Dr. Öğr. Üyesi Nuray TURAN
		4	THE STRATEGIC ROLE OF HYBRID EXPERTISE COMPETENCY ON COMPETITIVE ADVANTAGE IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATION: A CONCEPTUAL EVALUATION	Dr. Ömer Samet KAZDAL Asst. Prof. Derya ÇELİK
		5	CULTURAL ROUTES IN THE CHANGING CONCEPT OF TRADITIONAL HERITAGE IN THE MEDITERRANEAN: THE HOLY FAMILY ROUTE (EGYPT)	Heba Elmahı Asst. Prof. Selda BAYBO
		6	KIRSAL TURİZMİN KÜLTÜREL MİRAS ÜZERİNE ETKİSİ: KAVRAMSAL BİR ANALİZ	Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ÇUHADAR
		7	EVALUATING AIRBNB SERVICE ATTRIBUTES USING IMPORTANCE-PERFORMANCE ANALYSIS: THE CASE OF ANTALYA AND MUĞLA	Doç. Dr. Gonca MANAP DAVRAS Doç. Dr. Özgür DAVRAS

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assoc. Prof. Dr. Gulden ALTAY SUROGLU Assoc. Prof. Dr. Bihter DAS**	1	COMPARISON OF MODELING PERFORMANCE OF STATISTICAL DISTRIBUTIONS FOR MONTHLY RAINFALL DATA: A CASE STUDY	Özge GÜRER Birdal ŞENOĞLU
		2	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ YAŞAMINA İLİŞKİN ALGILARI: EKONOMİK GÜVENCE, KARİYER BEKLENTİSİ VE GELECEK KAYGISI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA	Lisans Öğrencisi Aslınur KAVAK Arş. Gör. Dr. Mine DOĞAN Dr. Öğretim Üyesi Yunus GÜRAL
		3	MOBİL OYUN SEKTÖRÜNDE KULLANICI KAYBI TAHMİNİ	Hakan AKKAYA Doç. Dr. Elif TUNA
		4	YAPAY ZEKA İLE KREDİ NOTU HESAPLAMASI VE BİR UYGULAMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Dursun YILMAZ Prof.Dr.Aysun AYTAÇ
		5	CURVATURE AND CONTINUITY ANALYSIS OF Λ-MODIFIED CATMULL–ROM SPLINES	Assoc. Prof. Dr. Gulden ALTAY SUROGLU Assoc. Prof. Dr. Bihter DAS
		6	LAMBDA-MODIFIED BÉZIER CURVES FOR AIRFOIL GEOMETRY APPROXIMATION AND LEADING-EDGE CONTROL	Assoc. Prof. Dr. Bihter DAS Assoc. Prof. Dr. Gulden ALTAY SUROGLU
		7		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Doç. Dr. Mustafa TUNÇER**	1	MÂTÜRÎDÎ'YE GÖRE KUR'ÂN'DA NESH PROBLEMİ	Doç. Dr. Mustafa TUNÇER
		2	CİN VE ŞEYTANLARIN MAHİYETİNE DAİR MODERN YORUMLARIN ELEŞTİRİSİ: MÂTÜRÎDÎ'NİN NASS-AKIL MERKEZLİ YAKLAŞIMI	Doç. Dr. Mustafa TUNÇER
		3	İSLAM İKTİSADI METODOLOJİSİNDE METAFİZİK AKIL	Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Oruç ÖNALAN
		4	NİYÂZÎ-İ MISRÎ DÎVÂNI'NDA HAYRET MAKAMI: TASAVVUFÎ TAHLİL	Taha UÇAN Prof. Dr. Melek DİKMEN
		5	ZEYDÎLER VE KÜLLÂBÎLER ARASINDA İLÂHÎ SIFATLAR VE KELÂMULLAH TARTIŞMASI	Dr. Öğr. Üyesi Burhaneddin KIYICI
		6	MANEVİ ZEKÂ İLE İNZİVÂ EĞİLİMİ İLİŞKİSİ: GENÇ YETİŞKİN BİREYLER ÖRNEĞİ	Dr. Öğr. Üyesi Soner ERCAN
		7	THE EVALUATION OF POSTGRADUATE THESES ON RELIGIOUS EDUCATION FOR CHILDREN AGED 4-6	Yüksek Lisans Öğrencisi Rukiye Kübra HAŞİMLER
		8	MURSAL HADITH IN THE LATER PERIOD	Yüksek Lisans Öğrencisi Emre KAYA
		9	AN AESTHETİC CONSTRUCTİON İN THE CONTEXT OF THE RELATİONSHİP BETWEEN RECİTATİON AND MUSİC: THE IMPACT OF QUR'ANİC EDUCATİON ON PERFORMANCE POWER İN THE EXAMPLES OF SAFİYE AYLA AND UMM KULTHUM	Doç. Dr. Esra HAYRAT YILMAZ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Adebayo Ogunleye**	1	COGNITIVE DEVELOPMENT PROCESSES AND LEARNING OUTCOMES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SETTINGS	Prof. Dr. Ahmed El-Tahir Dr. Salma Ibrahim
		2	THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATED LEARNING IN ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Youssef Abdelrahman Hassan Ali
		3	EFFECTS OF TEACHER-STUDENT RELATIONSHIPS ON CLASSROOM BEHAVIOR AND LEARNING ENGAGEMENT IN WEST AFRICAN SCHOOLS	Prof. Dr. Mohamed Ould Sidi Dr. Amina Diallo Ismail Traoré
		4	PSYCHOLOGICAL FACTORS INFLUENCING LANGUAGE ACQUISITION AND BILINGUAL EDUCATION PERFORMANCE	Assoc. Prof. Dr. Fatima Ould Ahmed Dr. Cheikh Mohamed
		5	IMPACT OF SCHOOL ENVIRONMENT ON STUDENT MENTAL HEALTH AND ACADEMIC RESILIENCE IN SUB-SAHARAN EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Tendai Moyo Dr. Nyasha Dube Chipo Nkomo
		6	BEHAVIORAL INTERVENTIONS AND CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR IMPROVING STUDENT LEARNING OUTCOMES	Assoc. Prof. Dr. Tapiwa Zulu Dr. Blessing Ncube
		7	DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS AND THEIR EFFECTS ON STUDENT COGNITIVE ENGAGEMENT IN MODERN EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Adebayo Ogunleye Dr. Kehinde Akinyemi Funmilayo Oladipo
		8	SOCIAL LEARNING THEORY AND PEER INFLUENCE ON ADOLESCENT EDUCATIONAL PERFORMANCE	Assoc. Prof. Dr. Chinedu Okafor Dr. Zainab Musa
		9	ASSESSMENT OF STUDENT ANXIETY, STRESS FACTORS, AND COPING MECHANISMS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Prof. Dr. Ibrahim Sule Dr. Grace Nwosu Assoc. Prof. Dr. Emeka Uzochukwu
		10	COGNITIVE DEVELOPMENT PROCESSES AND LEARNING OUTCOMES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SETTINGS	Prof. Dr. Ahmed El-Tahir Dr. Salma Ibrahim

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. Ayesha Khan**	1	UNDERSTANDING COGNITIVE DEVELOPMENT AND LEARNING PROCESSES IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION SETTINGS	Dr. Farzana Islam Dr. Nurul Huda Assoc. Prof. Dr. Kamal Rahman Imran Chowdhury
		2	THE ROLE OF MOTIVATION AND SELF-REGULATED LEARNING IN ACADEMIC ACHIEVEMENT AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS	Prof. Dr. Ayesha Khan
		3	SOCIAL EMOTIONAL LEARNING STRATEGIES AND THEIR IMPACT ON CLASSROOM BEHAVIOR MANAGEMENT IN MODERN EDUCATION SYSTEMS	Dr. Lin Mei Chen Assoc. Prof. Dr. Wei Zhang Huang Yuting
		4	THE EFFECTS OF DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS ON STUDENT ATTENTION AND INFORMATION PROCESSING SKILLS	Assoc. Prof. Dr. Somchai Prasert Dr. Nattapong Srisuk
		5	TEACHER EXPECTANCY EFFECT AND ITS INFLUENCE ON STUDENT PERFORMANCE IN MULTICULTURAL CLASSROOMS	Prof. Dr. Maria Santos Dr. Juan Dela Cruz
		6	PSYCHOLOGICAL BARRIERS IN LANGUAGE LEARNING AND EFFECTIVE INTERVENTION STRATEGIES IN EDUCATIONAL SETTINGS	Assoc. Prof. Dr. Rizal Abubakar Dr. Laila Mendoza Carlos Reyes
		7	COGNITIVE LOAD THEORY AND ITS APPLICATION IN MODERN INSTRUCTIONAL DESIGN AND CURRICULUM DEVELOPMENT	Dr. Chih-Yen Lin Prof. Dr. Mei-Ling Huang Assoc. Prof. Dr. Yu-Hsuan Wang
		8	THE IMPACT OF PARENTAL INVOLVEMENT ON STUDENT ACADEMIC SELF-EFFICACY AND LONG-TERM EDUCATIONAL SUCCESS	Dr. Hsin-Yi Chang Assoc. Prof. Dr. Pei-Ling Wu

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Mariam Trabelsi**	1	CONTEMPORARY DEVELOPMENTS IN ISLAMIC FAMILY LAW AND ITS ADAPTATION TO MODERN LEGAL SYSTEMS	Prof. Dr. Mohammad Rahman Dr. Ayesha Karim Abdul Hadi
		2	COMPARATIVE ANALYSIS OF SHARIA-BASED COMMERCIAL LAW AND MODERN BANKING REGULATIONS IN SOUTH ASIA	Assoc. Prof. Dr. Noorul Islam Fatima Zainab
		3	EVOLUTION OF ISLAMIC CRIMINAL LAW PRINCIPLES IN POST-COLONIAL NORTH AFRICAN LEGAL SYSTEMS	Dr. Jamaluddin Hassan Maria Lourdes Alonto
		4	THE ROLE OF IJTIHAD AND LEGAL REASONING IN CONTEMPORARY TUNISIAN ISLAMIC JURISPRUDENCE	Prof. Dr. Abdul Karim Sulaiman Dr. Nur Amina Assoc. Prof. Dr. Faisal Datu
		5	ISLAMIC INHERITANCE LAW AND ITS APPLICATION IN MODERN PHILIPPINE MUSLIM COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Lin Cheng Dr. Ahmad Wei
		6	HARMONIZATION OF ISLAMIC FAMILY LAW WITH STATE LAW IN THE SOUTHERN PHILIPPINES	Prof. Dr. Youssef Ben Ali Dr. Mariam Trabelsi Hassan Farouk
		7	ISLAMIC LEGAL THEORY AND ITS INFLUENCE ON CONTEMPORARY TAIWANESE MUSLIM MINORITY PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Khaled Mansouri Dr. Salma Riahi
		8	COMPARATIVE STUDY OF SHARIA COURTS AND CIVIL LEGAL SYSTEMS IN EAST ASIA Prof. Dr. Chen Yufeng	Dr. Ibrahim Saeed Assoc. Prof. Dr. Mei Ling
		9	CONTEMPORARY CHALLENGES IN THE IMPLEMENTATION OF ISLAMIC CONTRACT LAW IN MULTICULTURAL SOCIETIES	Dr. Omar Khalid Prof. Dr. Hasan Al-Farouq Dr. Nabila Yusuf

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Ahmed Bouzid**	1	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ADAPTIVE LEARNING SYSTEMS AND ITS IMPACT ON PERSONALIZED EDUCATION IN HIGHER EDUCATION	Prof. Dr. Rahman Siddique Dr. Nusrat Jahan Aminul Karim
		2	DIGITAL TRANSFORMATION OF CLASSROOM PRACTICES THROUGH LEARNING MANAGEMENT SYSTEMS IN BANGLADESHI UNIVERSITIES	Assoc. Prof. Dr. Farid Uddin Shaila Akter
		3	AI-ENHANCED ASSESSMENT TOOLS AND AUTOMATED FEEDBACK MECHANISMS IN MODERN EDUCATION TECHNOLOGIES	Prof. Dr. Khaled Ben Youssef Dr. Ines Trabelsi Meriem Hadded
		4	THE ROLE OF MOBILE LEARNING APPLICATIONS IN IMPROVING STUDENT ENGAGEMENT IN TUNISIAN SECONDARY EDUCATION	Assoc. Prof. Dr. Ahmed Bouzid Dr. Sana Ghali
		5	VIRTUAL REALITY AND AUGMENTED REALITY APPLICATIONS IN SKILL-BASED EDUCATION AND TRAINING PROGRAMS IN THE PHILIPPINES	Prof. Dr. Maria Lourdes Santos Dr. John Carlo Reyes Assoc. Prof. Dr. Eliza Manalo
		6	DIGITAL LITERACY DEVELOPMENT AND ONLINE LEARNING READINESS AMONG PHILIPPINE UNIVERSITY STUDENTS	Dr. Paolo Domingo Assoc. Prof. Dr. Cristina Navarro
		7	BLOCKCHAIN TECHNOLOGY FOR SECURE EDUCATIONAL CREDENTIALS AND ACADEMIC RECORD MANAGEMENT SYSTEMS	Prof. Dr. Chen Wei-Lung Dr. Hsin-Yi Chang Assoc. Prof. Dr. Mei-Ling Huang

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Pham Minh Tuan**	1	AI-DRIVEN SMART CONTRACT AUTOMATION AND LEGAL VALIDATION MECHANISMS IN DIGITAL TRADE ECOSYSTEMS	Dr. Nusrat Jahan Tanvir Hossain
		2	BLOCKCHAIN INTEGRATION FOR CROSS-BORDER COMMERCIAL TRANSACTIONS AND TRADE COMPLIANCE OPTIMIZATION	Prof. Dr. Alejandro Sánchez Dr. Mariana López Carlos Rivera
		3	DIGITALIZATION OF COMMERCIAL LAW AND THE IMPACT OF ELECTRONIC SIGNATURES ON INTERNATIONAL CONTRACT ENFORCEMENT	Assoc. Prof. Dr. Mahmudul Karim Sadia Rahman
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN COMMERCIAL DISPUTE RESOLUTION AND PREDICTIVE LEGAL ANALYTICS	Assoc. Prof. Dr. Javier Morales Dr. Elena Cruz
		5	CYBERSECURITY RISKS AND LEGAL FRAMEWORKS IN E-COMMERCE AND DIGITAL TRADE OPERATIONS	Prof. Dr. Ioan Petrescu Dr. Andreea Dumitru Vlad Ionescu
		6	REGULATORY CHALLENGES OF DIGITAL PAYMENT SYSTEMS AND FINTECH IN MODERN COMMERCIAL LAW	Assoc. Prof. Dr. Mihai Popescu Dr. Elena Stan
		7	SMART CONTRACT GOVERNANCE AND LEGAL LIABILITY IN VIETNAMESE DIGITAL TRADE PLATFORMS	Prof. Dr. Nguyen Quang Huy Dr. Le Thi Mai Tran Duc Anh
		8	ELECTRONIC COMMERCE LAW AND THE TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL TRADE PRACTICES IN SOUTHEAST ASIA	Assoc. Prof. Dr. Pham Minh Tuan Dr. Hoang Gia Bao
		9	LEGAL IMPLICATIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN COMMERCIAL CONTRACT NEGOTIATION AND ENFORCEMENT SYSTEMS	Dr. Nguyen Thanh Long Prof. Dr. Vu Thi Lan Assoc. Prof. Dr. Dao Quang Minh
		10	EMERGING TRENDS IN SMART CLASSROOM TECHNOLOGIES AND THE FUTURE OF DIGITAL LEARNING ECOSYSTEMS IN ASIA	Dr. Po-Han Liu

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Huang Chih-Wei**	1	MEDIEVAL ISLAMIC ART AND THE DEVELOPMENT OF CALLIGRAPHIC TRADITIONS IN SOUTH ASIA	Prof. Dr. Rahman Siddique Dr. Ayesha Karim Md. Hasan Ali
		2	COLONIAL VISUAL CULTURE AND THE TRANSFORMATION OF URBAN ART SPACES IN BRITISH INDIA	Assoc. Prof. Dr. Farid Uddin Nusrat Jahan Prof. Dr. Antti Mäkinen
		3	THE EVOLUTION OF MODERNIST PAINTING IN FINLAND DURING THE EARLY TWENTIETH CENTURY	Dr. Leena Virtanen Kari Salonen
		4	SCANDINAVIAN DESIGN AESTHETICS AND THEIR IMPACT ON CONTEMPORARY ART MOVEMENTS	Assoc. Prof. Dr. Mikael Laaksonen Dr. Sanna Korhonen
		5	BALTIC ICONOGRAPHY AND RELIGIOUS ART TRANSFORMATIONS IN MEDIEVAL LITHUANIA	Prof. Dr. Jonas Petrauskas Dr. Rūta Kazlauskaitė Mindaugas Jankauskas
		6	POST-SOVIET ARTISTIC RECONSTRUCTION AND IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY LITHUANIAN VISUAL ARTS	Assoc. Prof. Dr. Eglė Žukauskaitė Dr. Dainius Baltrūnas
		7	INDIGENOUS VISUAL CULTURE AND THE PRESERVATION OF TRADITIONAL ART FORMS IN TAIWAN	Prof. Dr. Chen Yu-Hsiang Dr. Lin Mei-Ju Assoc. Prof. Dr. Wang Tzu-Han
		8	JAPANESE INFLUENCE ON CONTEMPORARY TAIWANESE ART AND CULTURAL HYBRIDITY	Dr. Huang Chih-Wei Prof. Dr. Liu Sheng-Lin
		9	COLONIAL LEGACIES AND MODERN ARTISTIC EXPRESSIONS IN EAST ASIAN MUSEUM PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Chen Li-Fang Dr. Tsai Wen-Hao Hsu Yu-Ting

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Rania Al-Farouq**	1	DECENTRALIZATION REFORMS AND THE EVOLUTION OF PUBLIC ADMINISTRATION STRUCTURES IN POST-CONFLICT IRAQ	Prof. Dr. Ahmed Al-Mahdi Dr. Zainab Karim
		2	DIGITAL GOVERNANCE TRANSFORMATION AND E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION IN IRAQI PUBLIC SECTOR INSTITUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Hassan Al-Tamimi Ali Saeed
		3	PUBLIC SECTOR TRANSPARENCY AND ANTI-CORRUPTION POLICIES IN MODERN JORDANIAN ADMINISTRATIVE SYSTEMS	Dr. Leila Haddad Prof. Dr. Omar Nasser Yousef Al-Khatib
		4	URBAN GOVERNANCE AND MUNICIPAL SERVICE DELIVERY REFORMS IN JORDANIAN MID-SIZED CITIES	Assoc. Prof. Dr. Rania Al-Farouq Dr. Khaled Mansour
		5	ADMINISTRATIVE RESTRUCTURING AND STATE CAPACITY BUILDING IN POST-SOVIET TAJIKISTAN	Dr. Madina Yusufova Komiljon Saidov
		6	PUBLIC POLICY IMPLEMENTATION CHALLENGES IN RURAL GOVERNANCE SYSTEMS OF TAJIKISTAN	Dr. Nilufar Kholmatova Rustam Karimov
		7	FEDERAL STRUCTURE AND GOVERNANCE COMPLEXITY IN THE ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN: AN INSTITUTIONAL ANALYSIS	Prof. Dr. Mohammad Reza Farhadi Dr. Sara Khosravi Assoc. Prof. Dr. Ali Naghavi
		8	PUBLIC ADMINISTRATION REFORM AND BUREAUCRATIC MODERNIZATION IN CONTEMPORARY IRANIAN GOVERNMENT SYSTEMS	Dr. Maryam Hosseini Prof. Dr. Reza Mehran Ehsan Karimi

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Md. Saiful Islam**	1	FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Md. Saiful Islam Dr. Tahmina Akter
		2	EMOTIONAL REGULATION STRATEGIES IN CHILDREN AND THE ROLE OF FAMILY STRUCTURE IN PRIMARY EDUCATION SUCCESS	Prof. Dr. Rūta Žukauskaitė Dr. Dainius Kavaliauskas Eglė Petrauskaitė
		3	PSYCHOSOCIAL IMPACT OF DIVORCED FAMILY SYSTEMS ON ADOLESCENT LEARNING BEHAVIOR IN SCHOOL ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Jukka Lahtinen Dr. Emilia Korhonen Mikko Salonen
		4	THE ROLE OF FAMILY COMMUNICATION PATTERNS IN DEVELOPING STUDENT MOTIVATION AND EDUCATIONAL ACHIEVEMENT	Dr. Nusrat Jahan Arif Hossain Prof. Dr. Rahmanul Karim
		5	INTERGENERATIONAL EDUCATIONAL EXPECTATIONS AND THEIR PSYCHOLOGICAL EFFECTS ON CHILD DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Justina Stankevič Dr. Tomas Balčiūnas
		6	FAMILY-BASED INTERVENTIONS FOR REDUCING SCHOOL ANXIETY AND IMPROVING ACADEMIC RESILIENCE IN ADOLESCENTS	Prof. Dr. Ming-Hao Chen Dr. Li Wei Huang Assoc. Prof. Dr. Chih-Yu Lin
		7	PARENTAL INVOLVEMENT AND ITS IMPACT ON STUDENT BEHAVIORAL DEVELOPMENT IN MULTICULTURAL EDUCATION SYSTEMS	Dr. Pei-Jung Wang Prof. Dr. Hsiu-Ling Chen Yu-Ting Kuo
		8	CULTURAL FAMILY DYNAMICS AND THEIR INFLUENCE ON EDUCATIONAL ASPIRATIONS IN MODERN SOCIETIES	Assoc. Prof. Dr. Sanna Virtanen Dr. Oskari Lehtonen
		9	FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT	Prof. Dr. Rahmanul Karim Dr. Nusrat Jahan Arif Hossain
		10	FAMILY PSYCHOLOGY IN EDUCATIONAL SETTINGS: PARENTAL ATTACHMENT STYLES AND STUDENT ACADEMIC PERFORMANCE IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Md. Saiful Islam Dr. Tahmina Akter

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Johanna Mäkinen**	1	DIGITAL TRANSFORMATION IN LANGUAGE EDUCATION AND THE ROLE OF AI-ASSISTED LEARNING ENVIRONMENTS IN IMPROVING STUDENT AUTONOMY	Dr. Nabila Hossain Arif Karim
		2	COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING STRATEGIES IN MULTILINGUAL CLASSROOMS OF SOUTH ASIA AND THEIR PEDAGOGICAL EFFECTIVENESS	Assoc. Prof. Dr. Tanvir Mahmud Dr. Salma Akter Prof. Dr. Rahman Siddique
		3	THE IMPACT OF IMMERSIVE DIGITAL PLATFORMS ON SECOND LANGUAGE ACQUISITION IN SCANDINAVIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Mikael Laaksonen Dr. Anni Virtanen Sami Korhonen
		4	PROJECT-BASED LANGUAGE LEARNING APPROACHES AND STUDENT ENGAGEMENT IN FINNISH UNIVERSITY LANGUAGE PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Johanna Mäkinen Dr. Ville Saarinen
		5	INTEGRATION OF CULTURAL CONTENT INTO MODERN LANGUAGE TEACHING METHODS IN BALTIC EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Dainius Vaitkus Dr. Eglė Jankauskaitė Mantas Petrauskas
		6	BLENDED LEARNING MODELS IN HIGHER EDUCATION LANGUAGE COURSES AND THEIR EFFECT ON STUDENT PERFORMANCE	Assoc. Prof. Dr. Rūta Kazlauskienė Dr. Tomas Žukauskas
		7	THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PERSONALIZED ENGLISH LANGUAGE LEARNING AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN TAIWAN	Prof. Dr. Wei-Lun Chen Dr. Hsin-Yi Lin Assoc. Prof. Dr. Chia-Hao Wang
		8	DIGITAL STORYTELLING TECHNIQUES IN IMPROVING SPEAKING SKILLS IN EFL CLASSROOMS	Dr. Pei-Chen Huang Prof. Dr. Yu-Ting Lin
		9	LEXICAL DEVELOPMENT AND VOCABULARY ACQUISITION THROUGH MOBILE-ASSISTED LANGUAGE LEARNING APPLICATIONS IN ASIAN CONTEXTS	Assoc. Prof. Dr. Ming-Hua Lee Dr. Chien-Yu Chang Anita Su

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Assoc. Prof. Dr. Rūta Petrauskienė**	1	PHENOMENOLOGY OF CONSCIOUSNESS AND THE LIMITS OF SUBJECTIVE EXPERIENCE IN CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL DISCOURSE	Assoc. Prof. Dr. Mahfuz Alam Dr. Shirin Akter
		2	ETHICS OF TECHNOLOGICAL MODERNITY AND HUMAN RESPONSIBILITY IN POST-TRADITIONAL SOCIETIES	Dr. Sanna Virtanen Mikael Korhonen
		3	HERMENEUTIC INTERPRETATIONS OF EXISTENCE AND MEANING IN CONTINENTAL PHILOSOPHY Prof. Dr. Jukka Laine	Assoc. Prof. Dr. Antti Kallio Dr. Elina Rantanen
		4	THE CONCEPT OF FREEDOM AND MORAL AUTONOMY IN NORDIC PHILOSOPHICAL THOUGHT	Prof. Dr. Chen Wei-Ming Dr. Lin Yu-Hsuan Assoc. Prof. Dr. Huang Chih-Jen
		5	ONTOLOGICAL STRUCTURES OF REALITY IN BALTIC PHILOSOPHICAL TRADITIONS AND MODERN ANALYTIC THOUGHT	Prof. Dr. Rahman Siddiqui Dr. Nusrat Jahan Arif Karim
		6	EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF KNOWLEDGE AND TRUTH IN CONTEMPORARY LITHUANIAN PHILOSOPHY	Assoc. Prof. Dr. Rūta Petrauskienė Dr. Mindaugas Žilinskas
		7	METAPHYSICS OF IDENTITY AND SELFHOOD IN EAST ASIAN PHILOSOPHICAL INTERPRETATIONS	Prof. Dr. Dainius Vaitkus Dr. Eglė Kavaliauskaitė Tomas Jankauskas
		8	POLITICAL PHILOSOPHY AND THE IDEA OF JUSTICE IN MODERN TAIWANESE THOUGHT	Dr. Wang Li-Chen Prof. Dr. Liu Mei-Fang
		9	LANGUAGE, REALITY, AND LOGICAL STRUCTURES IN ANALYTIC PHILOSOPHY IN TAIWAN	Assoc. Prof. Dr. Chen Kuo-Hsiang Dr. Tsai Wen-Hao Lin Yu-Ting

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Dr. Elina Saarinen**	1	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN EMERGING MARKET BUSINESSES	Assoc. Prof. Dr. Nabila Sultana Dr. Imran Chowdhury
		2	SUSTAINABLE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT PRACTICES AND CORPORATE PERFORMANCE IN SOUTH ASIAN ENTERPRISES	Prof. Dr. Timo Nieminen Dr. Sanna Laaksonen Mikko Virtanen Anna Korhonen
		3	ARTIFICIAL INTELLIGENCE ADOPTION AND DECISION-MAKING EFFICIENCY IN MODERN CORPORATE ORGANIZATIONS	Prof. Dr. Rahman Hossain Dr. Ayesha Karim Samiul Islam
		4	LEADERSHIP STYLES AND EMPLOYEE PERFORMANCE IN HIGH-TECH FINNISH STARTUP ECOSYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Dovydas Kazlauskas Dr. Rūta Vaitkevičienė
		5	DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND BRAND ENGAGEMENT IN GLOBAL E-COMMERCE PLATFORMS	Prof. Dr. Linas Petrauskas Dr. Ieva Jankauskaitė Mantas Kavaliauskas
		6	CORPORATE GOVERNANCE AND RISK MANAGEMENT IN EUROPEAN FINANCIAL INSTITUTIONS	Prof. Dr. Chih-Hao Lin Dr. Mei-Ling Chen Assoc. Prof. Dr. Wei-Cheng Huang
		7	INNOVATION MANAGEMENT AND STARTUP ECOSYSTEM DEVELOPMENT IN EAST ASIAN ECONOMIES	Assoc. Prof. Dr. Jari Mäkelä Dr. Elina Saarinen
		8	CUSTOMER BEHAVIOR ANALYSIS AND DIGITAL PLATFORM ECONOMICS IN MODERN RETAIL SYSTEMS	Dr. Yu-Ting Wang Prof. Dr. Hsin-Ju Liu
		9	DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES AND COMPETITIVE ADVANTAGE IN EMERGING MARKET BUSINESSES	Assoc. Prof. Dr. Nabila Sultana Dr. Imran Chowdhury

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Assoc. Prof. Dr. Mariam El-Tahir**	1	CONTEMPORARY DEVELOPMENTS IN ARABIC POETICS AND THE EVOLUTION OF CLASSICAL RHETORICAL STRUCTURES IN MODERN SUDANESE LITERATURE	Prof. Dr. Salma Abdallah Dr. Youssef Al-Nour Hassan Ibrahim Abdelrahman Musa
		2	LINGUISTIC SHIFTS AND CODE-SWITCHING PRACTICES IN URBAN SUDANESE BILINGUAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Mariam El-Tahir
		3	POSTCOLONIAL DISCOURSE AND IDENTITY CONSTRUCTION IN CONTEMPORARY SUDANESE NOVELS	Dr. Nawal Sadiq Prof. Dr. Ibrahim Khalid Samiya Osman
		4	ORAL TRADITIONS AND DIGITAL PRESERVATION OF SWAHILI POETIC FORMS IN ZANZIBAR CULTURAL HERITAGE	Assoc. Prof. Dr. Fatma Juma Dr. Ali Mwinyi Hassan Rajab Dr. Rehema Suleiman Prof. Dr. Abdul Karim
		5	SEMANTIC EVOLUTION OF SWAHILI LOANWORDS IN COASTAL ZANZIBAR COMMUNITIES	Juma Salim
		6	SOCIOLINGUISTIC DYNAMICS OF HINDI-ENGLISH CODE MIXING IN MODERN INDIAN URBAN FICTION	Prof. Dr. Ananya Verma Dr. Rakesh Malhotra Priya Nair
		7	COMPARATIVE STUDY OF SANSKRIT DRAMATIC STRUCTURES AND THEIR INFLUENCE ON CONTEMPORARY INDIAN THEATRE TEXTS	Assoc. Prof. Dr. Vikram Chatterjee Dr. Meera Iyer
		8	RENAISSANCE HUMANISM AND THE DEVELOPMENT OF ITALIAN PHILOLOGICAL STUDIES IN MEDIEVAL MANUSCRIPT TRADITIONS	Prof. Dr. Lorenzo Bianchi Dr. Giulia Conti Marco De Santis
		9	TEXTUAL CRITICISM AND DIALECTAL VARIATION IN MODERN ITALIAN LITERARY CORPORA ANALYSIS	Assoc. Prof. Dr. Francesca Romano Dr. Paolo Ricci
		10	CONTEMPORARY DEVELOPMENTS IN ARABIC POETICS AND THE EVOLUTION OF CLASSICAL RHETORICAL STRUCTURES IN MODERN SUDANESE LITERATURE	Prof. Dr. Salma Abdallah Dr. Youssef Al-Nour Hassan Ibrahim Abdelrahman Musa

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Assoc. Prof. Dr. Pham Quoc Anh**	1	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN THE PRESERVATION OF INDONESIAN CULTURAL HERITAGE THROUGH DIGITAL ART PRACTICES	Prof. Dr. Ahmad Wijaya Dr. Siti Maharani Budi Santoso
		2	THE INFLUENCE OF TRADITIONAL BATIK MOTIFS ON CONTEMPORARY VISUAL ART AND CREATIVE INDUSTRIES IN INDONESIA	Assoc. Prof. Dr. Rina Kartikasari Muhammad Prasetyo
		3	VISUAL STORYTELLING AND NATIONAL IDENTITY IN CONTEMPORARY VIETNAMESE PAINTING AND MULTIMEDIA ARTWORKS	Assoc. Prof. Dr. Pham Quoc Anh
		4	THE ROLE OF PUBLIC ART INSTALLATIONS IN URBAN REGENERATION AND CULTURAL PARTICIPATION IN VIETNAM	Dr. Nguyen Thi Huong Prof. Dr. Tran Minh Quang Le Van Duc
		5	EXPLORING INDIGENOUS SYMBOLISM AND MODERN AESTHETICS IN TANZANIAN CONTEMPORARY ART PRACTICES	Prof. Dr. Emmanuel Mwakalobo Dr. Neema Kessy
		6	THE TRANSFORMATION OF AFRICAN VISUAL NARRATIVES THROUGH DIGITAL MEDIA AND CREATIVE EXPRESSION IN TANZANIA	Assis. Prof. Dr. Joseph Mrema Amina Hassan Dr. Grace Mushi Peter Mwita
		7	THE IMPACT OF SMART CITY DEVELOPMENT ON PUBLIC ART, CULTURAL MEMORY, AND CREATIVE EXPRESSION IN SINGAPORE	Dr. Lim Wei Ming Dr. Rachel Tan
		8	INTERACTIVE ART, VIRTUAL EXHIBITIONS, AND AUDIENCE ENGAGEMENT IN THE EVOLVING CULTURAL LANDSCAPE OF SINGAPORE	Assoc. Prof. Dr. Kelvin Chua Sophia Lee Dr. Adrian Ong
		9	CROSS-CULTURAL DIALOGUES IN CONTEMPORARY SOUTHEAST ASIAN ART: THE SINGAPOREAN EXPERIENCE IN GLOBAL CREATIVE NETWORKS	Assis. Prof. Dr. Melissa Goh Prof. Dr. Daniel Teo Marcus Yeo Dr. Cheryl Lim

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Assis. Prof. Dr. Tamar Chikhladze**	1	CONTEMPORARY APPROACHES TO VISUAL STORYTELLING IN DIGITAL ART AND INTERACTIVE MEDIA ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Tomas Vaitkus Dr. Greta Jankauskaitė Milda Petrauskienė
		2	THE INFLUENCE OF CULTURAL HERITAGE ON MODERN LITHUANIAN PAINTING AND VISUAL EXPRESSION	Darius Kazlauskas Assis. Prof. Dr. Ieva Balčiūnaitė
		3	REINTERPRETING TRADITIONAL SYMBOLS THROUGH CONTEMPORARY VIETNAMESE INSTALLATION ART	Prof. Dr. Nguyen Thanh Long Dr. Tran Minh Anh Le Quoc Bao
		4	THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SHAPING NEW CREATIVE PRACTICES IN VIETNAMESE VISUAL ARTS	Assoc. Prof. Dr. Pham Thi Huong Dr. Vo Tuan Kiet
		5	TRANSFORMATION OF NATIONAL IDENTITY IN GEORGIAN CONTEMPORARY SCULPTURE AND PUBLIC ART	Prof. Dr. Giorgi Meskhi Nino Kapanadze Dr. Irakli Beridze
		6	VISUAL REPRESENTATIONS OF MEMORY AND HISTORY IN POST-SOVIET GEORGIAN ARTISTIC PRACTICES	Assis. Prof. Dr. Tamar Chikhladze
		7	THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON CONTEMPORARY ALBANIAN PAINTING AND CULTURAL EXPRESSION	Prof. Dr. Arben Hoxha Dr. Elira Kola Gentian Dervishi
		8	EXPLORING URBAN AESTHETICS AND CREATIVE IDENTITY IN MODERN ALBANIAN VISUAL CULTURE	Assoc. Prof. Dr. Blerina Pasha Dr. Klodian Leka Arta Mema Erjon Marku
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
12 Haziran / June 12, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze**	1	CONTEMPORARY ARTISTIC EXPRESSION AND DIGITAL TRANSFORMATION IN POST-MODERN VISUAL CULTURE	Prof. Dr. Lukas Jankauskas Dr. Eglė Petraitytė
		2	THE ROLE OF TEXTURE AND LIGHT IN MODERN PAINTING PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Mantas Kazlauskas
		3	CULTURAL MEMORY AND IDENTITY IN SOUTHEAST ASIAN CONTEMPORARY INSTALLATION ART	Dr. Nguyen Thi Lan Prof. Dr. Tran Quoc Minh
		4	AESTHETIC HYBRIDITY IN VIETNAMESE DIGITAL ART AND NEW MEDIA PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Le Hoang Nam Dr. Pham Minh Chau
		5	TRADITIONAL ICONOGRAPHY AND MODERN INTERPRETATIONS IN CAUCASIAN PAINTING	Prof. Dr. Giorgi Kapanadze Dr. Nino Beridze
		6	THE EVOLUTION OF SCULPTURAL FORMS IN POST-SOVIET GEORGIAN ART	Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze Dr. Irakli Shengelia
		7	CONTEMPORARY ALBANIAN ART AND THE TRANSFORMATION OF URBAN VISUAL SPACES	Prof. Dr. Arben Kola Dr. Elira Hoxha

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

June 12 – 14, 2026
IZMIR

YÜZ YÜZE

13 Haziran / June 13, 2026 / 10:00 – 14:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Ebru AYKAN**	1	THE RELATIONSHIP BETWEEN INDUSTRIAL COMPETITIVENESS OF COUNTRIES AND CORPORATE SUSTAINABILITY: A CONCEPTUAL STUDY	Yasemin Kübra KOCA Doç. Dr. İlhan ÇAM Doç. Dr. Yeşim CAN SAĞLAM
		2	THE IMPACT OF ECOLOGICAL LITERACY ACTIVITIES CONDUCTED IN OUT- OF-SCHOOL LEARNING ENVIRONMENTS ON DEVELOPING SUSTAINABL LIVING AWARENESS AMONG MIDDLE SCHOOL STUDENTS	Prof. Dr. Fatma KIRMIZI Prof. Dr. Şahin KAPIKIRAN
		3	PROJECT FOR DEVELOPING GREEN-SAVE SKILLS THROUGH STEAM EDUCATION BASED ON CREATIVE DRAMA METHODS	Prof. Dr. Şahin KAPIKIRAN Prof. Dr. Fatma KIRMIZI
		4	İKLİM SOSYAL POLİTİKASI VE ADİL GEÇİŞ SÜRECİ	Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
		5	YAPAY ZEKANIN İŞİN GELECEĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	Doç. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
		6	MARKA KONUMLANDIRMADA HİKÂYELEŞTİRME	Y.L Öğrencisi Betül YILMAZ Doç. Dr. Arzu KAZAZ
		7	ABJECTION AND FEMALE REVENGE IN STEPHEN KING'S CARRIE	HATİCE RANA YILDIZ
		8	BAĞLANMA STİLLERİ İLE SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİDE RUMİNASYONUN ARACI ROLÜ	Erdem Ayaşlı Prof. Dr. Fatma Yeşim Can
		9	TÜRKİYE'DE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI SUÇUNUN OLUŞTURDUĞU RİSKLER	Doktora Öğrencisi Mehmet Ali KOYUNCU Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ
		10	ADOPTION OF GREEN PRACTICES IN MANUFACTURING SMEs: EVIDENCE FROM KAYSERI ORGANIZED INDUSTRIAL ZONE THROUGH THE TOE FRAMEWORK	Prof. Dr. Ebru AYKAN

15 DAKİKA MOLA

	Doç. Dr. Özgehan ÖZKAN	11	X, Y VE Z KUŞAKLARININ İLİŞKİLERDE BENİMSEDİKLERİ ÇATIŞMA EYLEM STİLLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Hanife AKGÜL Araştırma Görevlisi Dr. Gülşah YILDIRIM
		12	YAŞLILAR İÇİN ETKİLEŞİMSEL SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ(YESDÖ)'NİN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLAMASI: GEÇERLİLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Psk. Danışman Melek Gül AYVAZOĞLU Doç. Dr. Hanife AKGÜL Araştırma Görevlisi Dr. Gülşah YILDIRIM
		13	YAZILI BASINDA KANSER HABERLERİNİN SUNUMU: TEMATİK BİR İNCELEME	Doç. Dr. Özgehan ÖZKAN
		14	TÜRK BASININDA LONGEVITY SÖYLEMİ: UZUN VE SAĞLIKLI YAŞAMIN TEMSİLİ	Doç. Dr. Özgehan ÖZKAN
		15	DOĞANIN ENERJİLERİ BİZİMLE: GENÇ LİDERLER ÇEVRESEL İLETİŞİM VE MEDYA AĞI PROJESİ KAPSAMINDA AKRAN EĞİTİMİ TEMELLİ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK EĞİTİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Ömer Faruk KOÇAK Prof. Dr. Hakan AYDIN
		16	WOMEN'S HEALTH REPRESENTATİONS AND HEALTH LİTERACY İN THE DİGİTAL AGE: A CRİTİCAL REVİEW OF THE LİTERATURE	Başak Hayat YENİ Prof. Dr. Aynur Uysal TORAMAN
		17	TEDAVİ SÜRECİNDEKİ ÇOCUKLARIN KARDEŞLERİNE YÖNELİK DESTEK PROGRAMLARI : SIBSHOPS MODELİ	Merve ÇAKIR Arş. Gör. Pınar HATAŞ
		18	THE AFFECTS OF POLITICAL AND ECONOMIC DEVELOPMENTS IN TURKEY BETWEEN 1960 AND 1980 ON MUSIC CULTURE	Ece ÖZDENİZ Doç. Dr. Esin de THORPE MILLARD
		19	İSTİHBARİ FAALİYETLERDE YAPAY ZEKÂ DÖNEMİ	MELİS YILDIZ
		20	BARINMA İHTİYACININ PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK, ÖZNEL İYİ OLUŞ VE ALGILANAN STRES ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN BİR ARACILIK MODELİ ÖNERİSİ	Doç. Dr. Abdullah Mert Tuana Yolcu
		21	ERGENLİK DÖNEMİNDE SOSYAL DIŞLANMANIN AKRAN İLİŞKİLERİ VE BENLİK SAYGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Abdullah Mert Tuana Yolcu

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
June 12 – 14, 2026
IZMIR

YÜZ YÜZE

13 Haziran / June 13, 2026 / 10:00 – 14:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÜÇDEMİR**	1	DİNAMİK ÜRETİM ORTAMLARINDA SİPARİŞ GECİKME RİSKİNİN TAHMİNİNE YÖNELİK MAKİNE ÖĞRENMESİ TABANLI BİR YAKLAŞIM	Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÜÇDEMİR
		2	DESIGN OF AN ACOUSTIC EMISSION ROBOT USED FOR PRELIMINARY DETECTION OF SHAFT INTERNAL CRACKS	Lec. Dr. Serkan BELLER
		3	AĞIR VASITA KOMPRESÖR TAHRİK DİŞLİLERİNDE PROFİL TAŞLAMA VE PROFİL RASPALAMA YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Yunus Emre TORUN Mehmet VURAL Veli Asaf TOPKARA
		4	ENDÜKTİF MESAFE SENSÖR ÇEKİRDEKLERİNİN VİTES DEĞİŞTİRME SİLİNDİRLERİNİN PERFORMANSINA ETKİSİ	Serhat Cemal GARİP Mehmet GÜN Mesut TOSUN
		5	MODUS: YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PLATFORMU	Öğr. Gör. Tuğçe YÜKSEL Samet YILMAZ Samed SAZAK Enez AKCAN
		6	APARTMAN VE SİTE YÖNETİMİNDE WEB TABANLI DİJİTAL DÖNÜŞÜM SİSTEMİ: YÖNETİM360	Öğr. Gör. Tuğçe YÜKSEL Esma Nur GÜÇİN Sare Ravzanur AYDIN Beyza AKSAKAL
		7	WHEN DOES ONLINE LEARNING HELP? FORECAST HORIZON EFFECTS IN AGRICULTURAL COMMODITY PRICE FORECASTING	Res. Asst. Nuri Berk URAL Dr. Burak ÖZTORNACI
		8	KUANTUM İSTATİSTİĞİ YÖNTEMİYLE ATOMUN KONUMUNUN BELİRLENMESİ: WİGNER DAĞILIMI VE KUANTUM TOMOGRAFİ YAKLAŞIMLARI	Dr. Yakup KADER
		9	DEPO YÖNETİM SİSTEMLERİNDE PEKİŞTİRMELİ ÖĞRENME TABANLI DİNAMİK RAF ATAMA OPTİMİZASYONU	Dr.Öğr. Üyesi Mümin Emre ŞENOL

15 DAKİKA MOLA

	Doç. Dr. Taşkın Deniz YILDIZ	10	IN SILICO SCREENING OF NOVEL CATALASE ENZYME ACTIVATORS	Hilal TAY Prof.Dr. Hülya AYAR KAYALI
		11	TOXIC EFFECTS OF BISPHENOL A SUBSTITUTES ON ZEBRAFISH (DANIO RERIO): AN EVALUATION OF CURRENT LITERATURE	Yüksek Lisans Öğrencisi Emine Nur ERDEM Prof. Dr. Saltuk Buğrahan CEYHUN
		12	FARKLI KÜKÜRT UYGULAMALARININ SULANAN VE SULANMAYAN KOŞULLARDA YETİŞTİRİLEN KARABURUN NERGİSİNDE (Narcissus tazetta L.) VERİM, ÇİÇEK ÖZELLİKLERİ ve TOPRAK REAKSİYONUNA ETKİLERİ	Ziraat Mühendisi İrfan Umur BATI Doç. Dr. Emrah ZEYBEKOĞLU
		13	BARRIERS TO DIGITAL AGRICULTURE ADOPTION AMONG SMALLHOLDER FARMERS IN AFRICA	Abdullahi Mohamed Jisow
		14	THE ROLE OF FOOD SAFETY PERCEPTIONS IN CONSUMER PURCHASING DECISIONS IN AFRICA	Abdullahi Mohamed Jisow
		15	TÜRKİYE'DE DAİMİ NEZARETÇİLERİN MADEN İŞLETMELERİNDE BİLGİSAYAR YAZILIMLARINI KULLANMA SEVİYELERİNİN ÖLÇÜLMESİ	Dr. Furkan Kerem KASA Doç. Dr. Taşkın Deniz YILDIZ Maden yüksek mühendisi Murat MARAL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Doç. Dr. HÜSEYİN BATMAN Doç. Dr. MELİKE YALÇIN**	1	A MODEL PROPOSAL FOR ESTABLISHING SCHOOL SOCIAL WORK UNITS TO COMBAT VIOLENCE AND PEER BULLYING IN SCHOOLS	Doç. Dr. HÜSEYİN BATMAN Doç. Dr. MELİKE YALÇIN
		2	ÇALIŞAN KADINLARIN AİLE İÇİ SORUMLULUKLARINI DENGELEMEDEKİ DESTEK MEKANİZMALARI	Muhammed Fatih ŞAHİN
		3	RELATIONSHIP BETWEEN JOB STRESS AND MINDFULNESS IN EMPLOYEES	Pınar DİKYOL Prof. Dr. Leyla ÖZGEN
		4	MANEVİYAT, DİN VE SOSYAL HİZMET	Öğr. Gör. Servet BULAN
		5	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL FLEXIBILITY AND ASSERTIVENESS AMONG YOUNG ADULTS	Ebrar YILMAZ Prof.Dr. Leyla ÖZGEN
		6	QOCALIĞA PSİXOLOJİ UYĞUNLAŞMA: NƏZƏRİ MODELLƏR VƏ MİLLİ-MƏDƏNİ KONTEKST	Tutuxanım Eyvazova
		7	BUSY BRAGGING: ADAPTIVE SELF-PRESENTATION IN CONTEMPORARY KNOWLEDGE WORK	Dr. Öğr. Üyesi Onur EMRE

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Öğr. Üyesi Gülcan ÖZBEK**	1	MÜZE EĞİTİMİNDE ÇOCUK PROGRAMLARI: SANAT TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN BİR ANALİZ	Dr. Öğr. Üyesi Gülcan ÖZBEK
		2	YENİ EĞİTİM VİZYONUNUN AKADEMİK YANSIMALARI: TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ ÜZERİNE YAZILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Dr. Okan DEDE Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU Öğr. Gör. Hüseyin ATASEVEN
		3	HIGHER EDUCATION POLICY DISCOURSE IN INTERNATIONAL ORGANIZATIONS: A CRITICAL DOCUMENT ANALYSIS OF UNESCO GEM 2024/25 AND OECD 2025 REPORTS	Dr. Okan DEDE Prof. Dr. Ömay ÇOKLUK BÖKEOĞLU Lect. Hüseyin ATASEVEN
		4	THE IMPORTANCE OF ESTABLISHING AN ETHICAL FRAMEWORK FOR THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE.	Dr. Cihan KARA
		5	PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL VIRTUE AMONG DOCTORS	Dr. Cihan KARA
		6	KÜLTÜREL MİRAS EĞİTİMİNDE DİJİTAL RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ KULLANIMI: ANADOLU UYGARLIKLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA	L. Öğrencisi Ezgi Melek PİRİM Doç.Dr Derya YÜREĞİLLİ GÖKSU
		7	6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN İNCELENMESİ VE ÖĞRETMENLERİN GÖRSEL MATERYAL KULLANIMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ	Nalan KARACAOĞLU Doç. Dr. Besime Arzu GÜNGÖR AKINCI
		8	İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ YAPAY ZEKÂ OKURYAZARLIĞI İLE YAPAY ZEKÂ ARAÇLARINI KABUL DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Şevval KARAGÖZ Prof. Dr. Filiz Tuba DİKKARTIN ÖVEZ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr. Muhammet Fatih ALKAYIŞ**	1	İNTERNETTEKİ OSMANLI TÜRKÇESİ SİTELERİNİN ÖZLÜ SÖZ AKTARIMINDA ÜSTLENDİKLERİ GÖREVLER	Prof. Dr. Muhammet Fatih ALKAYIŞ Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÇELİK
		2	ARGUNŞAH VE GÜNER'İN YAYIMLADIĞI CODEX CUMANİCUS İÇİN HAZIRLANAN TANITIM YAZILARINDAKİ BEĞENİ İFADELERİNE BİR BAKIŞ	Prof. Dr. Muhammet Fatih ALKAYIŞ Arş. Gör. Mustafa YILMAZ Haki TABCU
		3	A FEMINIST CRITIQUE OF GENDERED POWER IN URSULA K. LE GUIN'S 'THE MATTER OF SEGGRI'	Lecturer PhD Yağmur KIZILAY
		4	ZAVEN BİBERYAN'IN ROMANLARINDA MADUNİYET VE MADUN KARAKTERLERİN GÖRÜNÜMLERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi İbrahim Doğru Dr. Öğr. Üyesi Alparslan Oymak
		5	BETWEEN HUNGER AND RELUCTANCE: A MONSTER THEORY READING OF TRAGIC VILLAINY IN ANGELA CARTER'S "THE LADY OF THE HOUSE OF LOVE"	Zehra BAŞARAN
		6	ÖTEKİNİN DÖNÜŞÜMÜ BAĞLAMINDA DELİ DUMRUL	Doktora Öğrencisi Pelin YILMAZ
		7	TÜRKLER ALMANYA'DA ROMANINDA GÖÇ VE KİMLİK OLGUSU	Yüksek Lisans Öğrencisi, Serhat BİLİCİ
		8	Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sosyoloji kuramı Bağlamında Bangır Bangır Ferdi Çalıyor Evde incelemesi	Yüksek Lisans Öğrenci BUSE SILA KEMİK DOÇ.DR. SELAMİ ÇAKMAKCI

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR**	1	DETECTING AI-GENERATED ACADEMIC FIGURES USING TRANSFER LEARNING WITH A CONVNEXT-BASED BINARY CLASSIFICATION APPROACH	Ayca Bostancioglu Assoc. Prof. Dr. Bihter Das
		2	ENHANCING CROSS-LINGUAL TRANSFER LEARNING FOR LOW-RESOURCE TURKIC LANGUAGES: A STUDY OF MONOLINGUAL AND MULTILINGUAL BERT MODELS	Res. Assist. Selma ALAV Assoc. Prof. Dr. Bihter DAŞ
		3	INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SUPPLY CHAIN MANAGEMENT: FINANCIAL DECISION-SUPPORT MECHANISMS AND STRATEGIC ALIGNMENT	Öğr. Gör. Şafak YÜKSEL Doktora Öğrencisi Ceren BAKAL Doç. Dr. Zülfükar Aytaç KİŞMAN
		4	MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS AS AN ORGANIZATIONAL LEARNING MECHANISM: A CONCEPTUAL EVALUATION	Doktora Öğrencisi Ceren BAKAL Doç. Dr. Cem AYDEN Doç. Dr. Zülfükar Aytaç KİŞMAN
		5	PM2.5 TAHMİNİ İÇİN DERİN ÖĞRENME MİMARİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ: LSTM, GRU, CNN-LSTM VE GRAFİK SİNİR AĞI	Öğr. Gör. Dr. Osman GÜMÜŞ Doç. Dr. Muhammed Hanifi VAN
		6	PLEOMORFİK ADENOM VE KARSİNOM EX PLEOMORFİK ADENOM AYRIMI İÇİN DERİN ÖĞRENME	Lisansüstü Öğrencisi Berkay BAKIŞOĞLU Doç. Dr. Burçin PEHLİVANOĞLU Arş. Gör. Dr. Nazımcan TEZEL Prof. Dr. Aylin KANTARCI Prof. Dr. Şebnem BORA
		7	WEB TABANLI HARİTA ENTEGRASYONLU AKILLI TAKSİMETRE SİSTEMİ TASARIMI VE UYGULAMASI	Emin Yıldız, Dr .Öğr .Üyesi Handan Gürsoy-Demir
		8	REDUCING HALLUCINATION IN ENTERPRISE AI SYSTEMS USING RETRIEVAL-AUGMENTED GENERATION	Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR Mehmet Hakkı ERSOY Doç. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU
		9	A DATA-DRIVEN OKR FRAMEWORK FOR INTELLIGENT PERFORMANCE MANAGEMENT	Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR Yavuz ŞAHİN Mehmet Hakkı ERSOY Doç. Dr. Ahmet FEYZİOĞLU

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
June 12 – 14, 2026
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Res. Assist. Dr. Bilgehan BAKIRHAN**	1	KENTSEL GÜRÜLTÜ YÖNETİMİNDE SESSİZ ALAN PLANLANMASI: AB VE TÜRKİYE PRATİKLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Hatice ŞENSES Dr. Öğr. Üyesi Nüket İpek ÇETİN
		2	YENİ AVRUPA BAUHAUS İLKELERİ BAĞLAMINDA ENDÜSTRİ MİRASININ SANAT MERKEZİ OLARAK UYARLANABİLİR YENİDEN KULLANIMI: CERMODERN ÖRNEĞİ	Zeyneb KIZILKAYA Doç. Dr. Selin YILDIZ
		3	AFET RİSKİ Mİ, POLİTİKA ARACI MI? TÜRKİYE'DE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN YASAL VE KURUMSAL ÇERÇEVESİ	Şehir ve Bölge Plancısı Nesrin BAY Doç. Dr. Ercan KOÇ
		4	THE CONTRIBUTION OF GREEN INFRASTRUCTURE COMPONENTS TO AUDITORY COMFORT IN THE CONTEXT OF ACOUSTICS AND NOISE CONTROL IN ARCHITECTURE	Instructor Dr. Osman Ziyaettin YAĞCI Res. Assist. Dr. Bilgehan BAKIRHAN
		5	FIRE SAFETY IN ARCHITECTURE AND THE EVOLUTION OF FIRE- RETARDANT TECHNOLOGIES: A LITERATURE REVIEW FROM THE PERSPECTIVES OF SUSTAINABILITY AND PERFORMANCE	Res. Assist. Dr. Bilgehan BAKIRHAN Instructor Dr. Osman Ziyaettin YAĞCI
		6	KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE MÜLKİYET YAPISI, DÖNÜŞÜM MODELİ VE SOSYOEKONOMİK KIRILGANLIK: İSTANBUL ARNAVUTKÖY İLÇESİ – İMRAHOR MAHALLESİ ÖRNEĞİ	Hüseyin Can TÜRKMEN Ercan KOÇ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES
June 12 – 14, 2026
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Bahadir KOZ**	1	EVALUATION OF THE POTENTIAL USE OF TWO DIDYMODON SPECIES (MOSSES) IN LANDSCAPE ARCHITECTURE.	Bahadir KOZ
		2	ASSESSMENT OF MOSS (MUSCI) AND VANADIUM (V) POLLUTION	Bahadir KOZ
		3	A WORKSHOP ON DETECTION OF LANDSCAPE PERCEPTION IN NATURE-CHILD RELATIONSHIP	Dr. Öğr. Üyesi Gizem CENGİZ GÖKÇE Arş. Gör. Gülennur ŞANLI YL Öğrencisi Nihal SARISOY
		4	TERRAIN AS SHELTER: INTEGRATING ANIMAL WELFARE AND TOPOGRAPHIC DESIGN İN A BOUTIQUE HOTEL LANDSCAPE	Prof. Dr. Elif Merve ALPAK Prof. Dr. Tuğba DÜZENLİ Arş. Gör. Nida KURAK SEZGİN
		5	VANISHING AND RECONSTRUCTED LANDSCAPES IN URBAN TRANSFORMATION PROCESSES: AN EVALUATION FROM THE PERSPECTIVE OF COLLECTIVE MEMORY	Arş.Gör.Nida KURAK SEZGİN Prof.Dr.Elif Merve ALPAK Prof.Dr.Tuğba DÜZENLİ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. Özgen KILIÇ ERKEK Dr. Öğr. Üyesi Buket ER URGANCI**	1	KAFA İÇİ BASINÇ ARTIŞI SENDROMUNA HEMŞİRELİK YAKLAŞIMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Mehtap DAL Prof. Dr. Şenay ARLI
		2	TRIPLE-NEGATIVE BREAST CANCER: FUNCTIONAL AND TRANSCRIPTOMIC EFFECTS OF A DROXINOSTAT-BASED EPIGENETIC–CHEMOTHERAPY COMBINATION	Dr. Ecz. Fazilet Esra İNCEDERE DÜZDAĞ Prof. Dr. Burçin TEZCANLI KAYMAZ
		3	STAT5 HEDEFLENMESİNİN İMATİNİB DİRENCİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN MOLEKÜLER ANALİZİ	Dr. İlayda ALÇITEPE Prof. Dr. Burçin KAYMAZ
		4	ELDE NADİR GÖRÜLEN KONDROSARKOM OLGUSUNDA PET-BT İLE SAPTANAN İNSİDENTAL DÜŞÜK DERECELİ VİLLÖZ ADENOM: OLGU SUNUMU	Uzman Doktor Fatih TAHAK
		5	MCF-7 VE MDA-MB-231 HÜCRELERİNDE JUGLONUN PROOKSİDAN ETKİSİ: ARTMIŞ OKSİDATİF STRES VE KANSER HÜCRE ÖLÜMÜ	Doç. Dr. Özgen KILIÇ ERKEK Dr. Öğr. Üyesi Buket ER URGANCI
		6	THE IMPORTANCE OF MATERNAL POSITION DURING CHILDBIRTH AND ITS EFFECT ON CLINICAL OUTCOMES: A REVIEW STUDY	Res. Asst. Gülnaz ERDİ Prof. Dr. Şule GÖKYILDIZ SÜRÜCÜ
		7	EFFECTS OF PSYCHOSOCIAL FACTORS ON LABOR: A CURRENT REVIEW	Res. Asst. Gülnaz ERDİ Prof. Dr. Şule GÖKYILDIZ SÜRÜCÜ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Asst. Prof. Cengizhan CEYLAN**	1	ASSESSMENT OF HEAVY METAL CONCENTRATIONS AND PHYSICOCHEMICAL PARAMETERS OF BEVERAGE INDUSTRY EFFLUENT: A CASE STUDY OF ADAMA BEVERAGE LIMITED	Ezekiel, O. F Sara G. Yahaya Caleb S. Nina
		2	ADVERSE EFFECTS OF ANTIRETROVIRAL THERAPY FOR PATIENTS WITH HIV INFECTION IN A TERTIARY HOSPITAL CENTRE IN ALBANIA	Mirela Rexhepi Erjona Abazaj Esmeralda Meta
		3	NEEDLESTICK INJURIES AND BLOOD-BORNE PATHOGEN IMMUNITY IN TERTIARY HEALTHCARE WORKERS	Ela Ali MD, PhD Prof. Shpëtim Qyra Prof. Asoc. Erjona Abazaj Dr. Brunilda Hysaj PhD Anja Beqaj MD
		4	PREVALENCE AND RISK FACTORS FOR POSTOPERATIVE WOUND INFECTIONS. A CROSS-SECTIONAL STUDY	PhD candidate Afërdita Ademi Prof. Shpëtim Qyra Prof. Asoc. Erjona Abazaj Anja Beqaj MD Ela Ali MD, PhD
		5	TÜRKİYE'DE TANILAR ARASI AŞERME ÖLÇÜMÜNE YÖNELİK BİR GEREKSİNİM	İlayda Özgürdal Prof. Dr. Işıl Ergin Doç. Dr. Umut Kırlı
		6	ASSESSMENT OF PATIENT INFORMATION MATERIALS PREPARED BY THE TURKISH PHARMACISTS' ASSOCIATION USING PEMAT-P	Asst. Prof. Cengizhan CEYLAN
		7	MICROPLASTICS AND ATHEROSCLEROSIS: MECHANISMS OF ENDOTHELIAL DYSFUNCTION	Selen SELVİ Asst. Prof. Dr. Anıl YİRÜN Assoc. Prof. Dr. Göksun DEMİREL Assoc. Prof. Dr. Onur Kenan ULUTAŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Associate Professor, Baran HEKİMOĞLU**	1	HYBRID EEG-BIOSENSOR PLATFORMS FOR MULTIMODAL BRAIN MONITORING	Hezzal Küçükselbes Prof. Özge Cihanbeğendi
		2	KALICI MIKNATIS KALINLIĞININ 1 KW BLDC MOTORUN TORK, GERİ-EMK VE MIKNATIS KULLANIMINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Helin KAHRIMAN Öğr. Gör. Kuray YURTBAY Öğr. Gör. Güney UĞURLU Öğr. Gör. İzzet YAVUZ
		3	ŞEBEKEDEN BAĞIMSIZ FOTOVOLTAİK ENERJİ DESTEKLİ ÖĞRENCİ UYGULAMA MERKEZİ TASARIMI VE SAHA UYGULAMASI: NALLIHAN MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ	Öğr. Gör. İzzet YAVUZ Öğr. Gör. Helin KAHRIMAN Öğr. Gör. Kuray YURTBAY Öğr. Gör. Güney UĞURLU
		4	POLİMORFİK ZARARLI YAZILIMLARDA SANDBOX TELEMETRİSİ İLE REVERSE ENGİNEERİNG ODAKLI DAVRANIŞSAL SABİTLERİN ÇIKARIMI	Öğr. Gör. Güney UĞURLU Öğr. Gör. İzzet YAVUZ Öğr. Gör. Helin KAHRIMAN Öğr. Gör. Kuray YURTBAY
		5	TÜRKİYE'NİN FARKLI ŞEHİRLERİ İÇİN HİBRİT PV-BATARYA SİSTEMİNİN TEKNO-EKONOMİK OPTİMİZASYONU	Öğr. Gör. Kuray YURTBAY Öğr. Gör. Güney UĞURLU Öğr. Gör. İzzet YAVUZ Öğr. Gör. Helin KAHRIMAN
		6	INFINITE IMPULSE RESPONSE FILTER-BASED SYSTEM IDENTIFICATION USING HYBRID SNAKE OPTIMIZER AND PATTERN SEARCH ALGORITHM	Associate Professor, Baran HEKİMOĞLU
		7	THERMAL DYNAMICS AND BOUNDARY ANALYSIS OF SERVO MOTORS IN PERIODIC DUTY CYCLES USING LPTN	Mansur AYDIN Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman GÜNDAY
		8	PREDICTIVE MAINTENANCE STRATEGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPROACHES IN SMART MANUFACTURING ARCHITECTURES	Mansur AYDIN Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman GÜNDAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Assist. Prof. Dr. Hamide AVCI Assist. Prof. Dr. Kenan BULCAR**	1	CaCO3-ZrO2 SERAMİK SİSTEMİNDEN ÜRETİLEN $CaZrO_3$ SERAMİKLERİNİN MİKROYAPISAL ÖZELLİKLERİNE MEKANİK AKTİVASYONUN ETKİSİ	Kubilay BULUT
		2	CHLORELLA VULGARİS MİKROALG İLE GÜMÜŞ NANOPARTİKÜLLERİN PLA FİLM MATRİSİ İLE BİRLEŞTİRİLEREK ANTİMİKROBİYAL ÖZELLİĞİNİN İNCELENMESİ	DR.ÖĞR.ÜYESİ KAMİL SERKAN UZYOL ERMAN KALINAĞA
		3	PERDELİK KUMAŞLARDA PUNTALAMA PARAMETRELERİNİN KUMAŞ PERFORMANS ÖZELLİKLERİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	M.Sc. Safiye Berfin DEMİRCAN Prof. Dr. Erhan Kenan ÇEVEN
		4	ALTERNATİF ÖN İŞLEM TEKNOLOJİLERİNİN SELÜLOZ ESASLI DOKUMA KUMAŞLARIN BURUŞMAZLIK BİTİM İŞLEMİ UYGULANMASI SONRASI RENK VE MEKANİK PERFORMANS ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	M. Sc. Safiye Berfin DEMİRCAN Dr. Mehmet TİRİTOĞLU Prof. Dr. Erhan Kenan ÇEVEN Prof. Dr. Y. Dilek TOPRAKKAYA KUT Prof. Dr. Elif DEMİRKAN
		5	AN ANALYSIS OF INDUSTRIAL SCALE ANTI-BACTERIAL FINISHING TREATMENT ON THE BASIS OF EFFICIENCY, DURABILITY, AND COST	Dr. Hayal OKTAY Prof. Dr. H. Ziya ÖZEK
		6	THERMOLUMINESCENCE PROPERTIES OF β-IRRADIATED SANDSTONE	Assist. Prof. Dr. Hamide AVCI Assist. Prof. Dr. Kenan BULCAR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis**	1	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF NATURAL PRODUCT-DERIVED ANTIOXIDANTS FROM LAOTIAN MEDICINAL PLANTS	Prof. Dr. Somphong Vannavong Khamla Phengsavanh Dr. Soudavone Keoboualapha
		2	ENVIRONMENTALLY FRIENDLY CATALYTIC PROCESSES FOR BIOMASS CONVERSION IN LAOS	Assoc. Prof. Dr. Bounmy Xayavong Sengdao Phommasack
		3	ADVANCED NANOCATALYSTS FOR PETROCHEMICAL REACTIONS IN IRANIAN INDUSTRIAL APPLICATIONS	Dr. Reza Farhadi Prof. Dr. Hossein Mahmoudi Leila Azadi
		4	ELECTROCHEMICAL ANALYSIS OF HEAVY METAL IONS IN IRANIAN WATER RESOURCES USING NOVEL SENSORS	Assoc. Prof. Dr. Narges Rahimi Ali Moradi
		5	GREEN CHEMISTRY APPROACHES FOR WASTE REDUCTION IN ALGERIAN CHEMICAL INDUSTRIES	Prof. Dr. Karim Bensalem Nadia Zeroual Yacine Hamidi
		6	POLYMER-BASED NANOCOMPOSITES FOR WATER PURIFICATION SYSTEMS IN ALGERIA	Dr. Samira Belkadi Amine Touati Assis. Prof. Dr. Rachid Meziane
		7	ORGANIC SYNTHESIS OF BIOACTIVE COMPOUNDS FROM CAUCASIAN FLORA IN GEORGIA	Prof. Dr. Nino Chikhradze Giorgi Lomidze
		8	STUDY OF CORROSION INHIBITORS FOR METAL PROTECTION IN INDUSTRIAL ENVIRONMENTS IN GEORGIA	Dr. Tamar Kapanadze Levan Beridze Irakli Tsiklauri
		9	PHOTOCATALYTIC DEGRADATION OF ORGANIC POLLUTANTS USING SEMICONDUCTOR MATERIALS IN GEORGIAN LABORATORIES	Assoc. Prof. Dr. Mariam Gelashvili Ana Shengelia

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Samir Belkadi**	1	LOW-POWER EMBEDDED SYSTEM DESIGN FOR RURAL INTERNET OF THINGS APPLICATIONS IN LAOS	Prof. Dr. Somchai Phanthavong Khamla Souvannasith Dr. Noy Chanthala
		2	WIRELESS SENSOR NETWORK OPTIMIZATION FOR AGRICULTURAL MONITORING SYSTEMS IN LAO COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Bounmy Keovongsa Sengdeuane Phimmasone
		3	ADVANCED POWER ELECTRONICS FOR RENEWABLE ENERGY INTEGRATION IN IRANIAN SMART GRIDS	Prof. Dr. Reza Ghasemi Ali Moradi Dr. Parisa Jafari
		4	DESIGN AND ANALYSIS OF HIGH-FREQUENCY ANTENNAS FOR 5G COMMUNICATION SYSTEMS IN IRAN	Assis. Prof. Dr. Mehdi Khosravi Sara Ahmadi Navid Ebrahimi
		5	FAULT DETECTION SYSTEMS IN INDUSTRIAL ELECTRONICS USING MACHINE LEARNING IN ALGERIA	Dr. Karim Bensalem Yacine Ould Ahmed Nadia Zerrouki
		6	EMBEDDED CONTROL SYSTEMS FOR AUTOMATED WATER MANAGEMENT IN ALGERIAN DESERT REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Samir Belkadi Lina Touati
		7	SMART CITY ELECTRONIC INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT IN TBILISI URBAN ENVIRONMENTS	Nino Beridze Levan Tsiklauri Prof. Dr. Giorgi Kapanadze
		8	FPGA-BASED DIGITAL SIGNAL PROCESSING APPLICATIONS IN GEORGIAN TELECOMMUNICATION SYSTEMS	Dr. Tamar Lomidze Irakli Shengelia

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Aigerim Zhumabekova**	1	QUANTUM ENTANGLEMENT DYNAMICS IN LOW-TEMPERATURE SUPERCONDUCTING SYSTEMS	Elena Dumitrescu Prof. Dr. Andrei Popa
		2	NUMERICAL MODELING OF PLASMA TURBULENCE IN MAGNETIC CONFINEMENT FUSION DEVICES	Assoc. Prof. Dr. Radu Marinescu Ioana Stan Dr. Mihai Ionescu
		3	OPTICAL PROPERTIES OF NANOSTRUCTURED MATERIALS FOR PHOTONIC APPLICATIONS IN AZERBAIJAN	Prof. Dr. Farid Mammadov Nigar Aliyeva Rashad Guliyev
		4	EXPERIMENTAL ANALYSIS OF SEMICONDUCTOR THIN FILMS FOR SOLAR ENERGY CONVERSION	Dr. Kamran Hasanov Aysel Ibrahimova Assis. Prof. Dr. Tural Huseynli
		5	ASTROPHYSICAL OBSERVATIONS OF HIGH-ENERGY COSMIC RADIATION IN EAST AFRICA	Prof. Dr. Tesfaye Bekele Abel Mekonnen
		6	THERMAL CONDUCTIVITY STUDIES OF NATURAL MINERALS UNDER EXTREME CONDITIONS IN ETHIOPIA	Dr. Hana Tesfahun Bekele Alemu Selamawit Desta
		7	PARTICLE ACCELERATION MECHANISMS IN COSMIC RAY PHYSICS: A KAZAKHSTAN PERSPECTIVE	Prof. Dr. Yerlan Sadykov Dana Tulegenova Nursultan Abayev
		8	INVESTIGATION OF LASER-MATTER INTERACTIONS IN HIGH-ENERGY PHYSICS EXPERIMENTS	Dr. Aigerim Zhumabekova Ruslan Bektemirov
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Amal Hassan**	1	SUSTAINABLE URBAN REGENERATION STRATEGIES FOR HISTORIC DISTRICTS IN BUCHAREST	Prof. Dr. Andrei Popa Elena Ionescu Dr. Mihai Georgescu
		2	ADAPTIVE REUSE OF INDUSTRIAL HERITAGE BUILDINGS IN ROMANIAN POST-SOCIALIST CITIES	Assoc. Prof. Dr. Raluca Dumitrescu Adrian Vasilescu
		3	CLIMATE-RESPONSIVE ARCHITECTURAL DESIGN FOR DESERT ENVIRONMENTS IN EGYPTIAN CITIES	Prof. Dr. Ahmed El-Gendy Sara Mahmoud Omar Farouk
		4	URBAN DENSITY AND PUBLIC SPACE OPTIMIZATION IN CAIRO METROPOLITAN DEVELOPMENT	Dr. Laila Hassan Youssef Abdelrahman
		5	TRADITIONAL SUDANESE ARCHITECTURE AND ITS INTEGRATION INTO MODERN HOUSING SOLUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Hassan Idris Fatima Elamin Mohamed Abdalla
		6	SUSTAINABLE BUILDING MATERIALS FOR LOW-COST HOUSING IN SUDAN	Dr. Amal Hassan Khalid Osman
		7	SMART CITY ARCHITECTURAL FRAMEWORKS FOR ASTANA URBAN EXPANSION	Prof. Dr. Aigerim Sadykova Nursultan Beketov Dana Tolegenova
		8	SEISMIC-RESILIENT BUILDING DESIGN APPROACHES IN ALMATY URBAN PLANNING	Assoc. Prof. Dr. Yerlan Zhumabayev Aruzhan Kairat Timur Bekov
		9	GREEN ARCHITECTURE AND ENERGY-EFFICIENT BUILDING DESIGN IN KAZAKHSTAN CITIES	Dr. Gulmira Abildayeva Serik Nurgaliyev

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Thani**	1	ADVANCED NANOSTRUCTURED MATERIALS FOR HIGH-EFFICIENCY ENERGY STORAGE SYSTEMS: INVESTIGATING ELECTROCHEMICAL PERFORMANCE, STABILITY, AND SCALABILITY OF NEXT-GENERATION NANOCOMPOSITES	Prof. Dr. Andrei Ionescu Dr. Elena Popa Mihai Stan Ana Dumitrescu
		2	ENGINEERED NANOPARTICLES FOR TARGETED DRUG DELIVERY IN CANCER THERAPY: OPTIMIZATION OF BIOCOMPATIBILITY, CELLULAR UPTAKE, AND THERAPEUTIC EFFICACY	Dr. Ioana Georgescu Raluca Enache Sorin Petrescu
		3	NANOTECHNOLOGY-BASED BIOSENSORS FOR RAPID DISEASE DIAGNOSIS: ENHANCING DETECTION SENSITIVITY THROUGH FUNCTIONALIZED NANOMATERIALS AND SMART ANALYTICAL PLATFORMS	Prof. Dr. Nikolaos Papadakis Eleni Karagianni Dr. Georgios Vassiliou
		4	DEVELOPMENT OF NANOSTRUCTURED COATINGS FOR CORROSION RESISTANCE IN MARINE ENVIRONMENTS: PERFORMANCE EVALUATION AND INDUSTRIAL APPLICATIONS	Maria Stefanou Dr. Panagiotis Ioannidis Konstantinos Georgiadis
		5	CARBON-BASED NANOMATERIALS FOR WATER PURIFICATION TECHNOLOGIES: ASSESSING ADSORPTION EFFICIENCY, REUSABILITY, AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY	Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori Dr. Fatima Al-Kuwari Mohammed Al-Hajri Sara Al-Naimi
		6	NANOFABRICATION STRATEGIES FOR FLEXIBLE ELECTRONICS AND WEARABLE DEVICES: MATERIAL DESIGN, DEVICE INTEGRATION, AND LONG-TERM RELIABILITY	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Thani Prof. Dr. Noor Al-Sulaiti
		7	APPLICATION OF METALLIC NANOPARTICLES IN SMART AGRICULTURE: IMPROVING CROP PRODUCTIVITY, NUTRIENT DELIVERY, AND ENVIRONMENTAL MONITORING	Prof. Dr. Giorgi Beridze Nino Khutsishvili Dr. Levan Mchedlishvili Tamar Japaridze
		8	MULTIFUNCTIONAL NANOCOMPOSITES FOR AEROSPACE ENGINEERING: MECHANICAL ENHANCEMENT, THERMAL STABILITY, AND LIGHTWEIGHT STRUCTURAL DESIGN	Assoc. Prof. Dr. Davit Gogoladze Prof. Dr. Ketevan Chikovani Irakli Tsiklauri

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assis. Prof. Dr. Fahad Al-Mutairi**	1	MATERNAL HEALTH OUTCOMES AND THE ROLE OF MIDWIFERY-LED CARE IN REDUCING PREGNANCY-RELATED COMPLICATIONS: A MULTICENTER EVALUATION	Dr. Ioana Marinescu Dr. Andrei Pop
		2	THE EFFECT OF PRENATAL EDUCATION PROGRAMS ON MATERNAL ANXIETY, BIRTH PREPAREDNESS, AND POSTPARTUM ADAPTATION AMONG PRIMIPAROUS WOMEN	Assoc. Prof. Dr. Cristina Ionescu Maria Radu Dr. Victor Georgescu Ana-Maria Pavel Florin Enache
		3	MIDWIVES' CONTRIBUTIONS TO IMPROVING BREASTFEEDING INITIATION AND EXCLUSIVE BREASTFEEDING RATES DURING THE FIRST SIX MONTHS OF INFANCY	Dr. Shqipe Berisha Valon Gashi Arta Hoxha
		4	ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF COMMUNITY-BASED MIDWIFERY SERVICES IN ENHANCING MATERNAL AND NEWBORN HEALTH IN RURAL POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Fitore Mehmeti Dr. Liridona Mustafa Erion Shala Teuta Rexhepi
		5	THE IMPACT OF CONTINUOUS LABOR SUPPORT PROVIDED BY MIDWIVES ON MATERNAL SATISFACTION AND BIRTH EXPERIENCES IN HOSPITAL SETTINGS	Assis. Prof. Dr. Fahad Al-Mutairi
		6	EXPLORING MIDWIVES' KNOWLEDGE AND PRACTICES REGARDING POSTPARTUM DEPRESSION SCREENING AND EARLY INTERVENTION STRATEGIES	Dr. Yousef Al-Awadi Hessa Al-Shammari Mariam Al-Fahad Salem Al-Otaibi
		7	DIGITAL HEALTH TECHNOLOGIES IN MIDWIFERY PRACTICE: OPPORTUNITIES FOR IMPROVING PRENATAL MONITORING AND PATIENT ENGAGEMENT	Dr. Zoltan Horvath Anna Kovacs Peter Toth

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Zsuzsanna Nagy**	1	EVALUATING THE IMPACT OF DIGITAL HEALTH TOOLS ON PRENATAL MONITORING, PATIENT EDUCATION, AND MIDWIFERY PRACTICE DEVELOPMENT	Prof. Dr. Agnes Szabo Assis. Prof. Dr. Peter Horvath
		2	THE EFFECT OF PRENATAL EDUCATION PROGRAMS ON MATERNAL HEALTH LITERACY, BIRTH PREPAREDNESS, AND PREGNANCY OUTCOMES AMONG FIRST-TIME MOTHERS	Prof. Dr. Andreea Popa Elena Dumitrescu
		3	MIDWIFE-LED CONTINUITY OF CARE AND ITS IMPACT ON MATERNAL SATISFACTION, BREASTFEEDING SUCCESS, AND POSTPARTUM ADAPTATION	Assoc. Prof. Dr. Cristina Ionescu Dr. Mihai Stan Ana Maria Radu
		4	ASSESSING THE KNOWLEDGE AND ATTITUDES OF PREGNANT WOMEN TOWARD PRENATAL SCREENING SERVICES IN RAPIDLY DEVELOPING HEALTHCARE SETTINGS	Prof. Dr. Arben Krasniqi
		5	THE ROLE OF MIDWIVES IN REDUCING MATERNAL ANXIETY DURING HIGH-RISK PREGNANCIES: A PATIENT-CENTERED APPROACH TO ANTENATAL CARE	Assis. Prof. Dr. Valbona Gashi Dr. Besnik Berisha Arta Hoxha Liridona Kelmendi
		6	MATERNAL NUTRITION COUNSELING PRACTICES AND THEIR ASSOCIATION WITH PREGNANCY HEALTH OUTCOMES IN PRIMARY HEALTHCARE SETTINGS	Prof. Dr. Fatima Al-Harbi Noura Al-Shammari
		7	EXPLORING THE EFFECTIVENESS OF POSTNATAL SUPPORT SERVICES IN IMPROVING MOTHERS' PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AND INFANT CARE PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Mutairi Dr. Sara Al-Enezi Mariam Al-Dosari
		8	FACTORS INFLUENCING EXCLUSIVE BREASTFEEDING PRACTICES AMONG NEW MOTHERS: A CROSS-SECTIONAL STUDY OF MATERNAL HEALTH BEHAVIORS	Dr. Zsuzsanna Nagy
		9	THE CONTRIBUTION OF MIDWIFE-LED COMMUNITY HEALTH PROGRAMS TO MATERNAL AND NEWBORN HEALTH PROMOTION IN RURAL REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Eszter Kovacs Dr. Balazs Toth Judit Varga

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Senem ŞAHAN VAHAPLAR**	1	MOLECULAR MECHANISMS OF OXIDATIVE STRESS RESPONSE IN TROPICAL DISEASES PREVALENT IN ZIMBABWE	Assoc. Prof. Dr. Nyasha Dube Farai Mutasa
		2	ENZYME KINETICS AND METABOLIC ADAPTATIONS IN MALNUTRITION-RELATED DISORDERS IN ZIMBABWEAN POPULATIONS	Dr. Elena Petrova Prof. Dr. Goran Trajkov Marija Ilievska
		3	PROTEIN EXPRESSION PROFILING IN NEURODEGENERATIVE DISEASES IN NORTH MACEDONIAN CLINICAL STUDIES	Prof. Dr. Tendai Moyo Dr. Rudo Chikore Simba Nyathi
		4	BIOCHEMICAL BIOMARKERS IN CARDIOVASCULAR DISEASE RISK ASSESSMENT IN MACEDONIAN ADULTS	Assoc. Prof. Dr. Nikola Dimitrov Ana Stojanovska
		5	CHARACTERIZATION OF ANTIOXIDANT COMPOUNDS IN MEDITERRANEAN DIET COMPONENTS FROM TUNISIA	Prof. Dr. Hichem Ben Youssef Dr. Amira Gharbi Sami Trabelsi
		6	STUDY OF LIPID METABOLISM AND OBESITY-RELATED PATHWAYS IN TUNISIAN POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Salma Karray Youssef Jaziri Dr. Mehdi Bouaziz
		7	ENZYMATIC ACTIVITY ANALYSIS IN GRAPE FERMENTATION PROCESSES IN GEORGIAN WINE PRODUCTION	Prof. Dr. Giorgi Kapanadze Nino Beridze
		8	MOLECULAR DOCKING STUDIES OF NATURAL COMPOUNDS TARGETING VIRAL PROTEINS IN GEORGIA	Dr. Tamar Lomidze Levan Shengelia Ana Gelashvili

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
13 Haziran / June 13, 2026 / 16:00 – 18:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assoc. Prof. Dr. Neema Kileo**	1	ADVANCED INVESTIGATION OF GRAPHENE-REINFORCED ALUMINUM MATRIX COMPOSITES FOR HIGH-PERFORMANCE AEROSPACE APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Dedi Kurniawan Dr. Siti Maharani
		2	MICROSTRUCTURAL EVOLUTION AND CORROSION RESISTANCE OF NICKEL-BASED SUPERALLOYS EXPOSED TO EXTREME MARINE ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Budi Santoso Dr. Rina Wulandari Assis. Prof. Dr. Agus Prasetyo
		3	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF BIODEGRADABLE POLYMER COMPOSITES REINFORCED WITH NATURAL FIBERS FOR SUSTAINABLE ENGINEERING APPLICATIONS	Prof. Dr. Nguyen Van Hung Dr. Le Thi Hoa Tran Minh Duc
		4	THERMOMECHANICAL BEHAVIOR OF HIGH-ENTROPY ALLOYS UNDER CYCLIC LOADING CONDITIONS AND ELEVATED TEMPERATURES	Prof. Dr. Joseph Mwakipesile Dr. Asha Mtemvu Peter Nyerere
		5	DEVELOPMENT OF LOW-COST CERAMIC MEMBRANE MATERIALS FOR INDUSTRIAL WATER PURIFICATION AND FILTRATION SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Pham Quang Huy Dr. Vo Thanh Nam
		6	EVALUATION OF MECHANICAL PROPERTIES AND DURABILITY OF BAMBOO-REINFORCED CONSTRUCTION MATERIALS FOR SUSTAINABLE INFRASTRUCTURE	Assoc. Prof. Dr. Neema Kileo Dr. Hassan Mgaya
		7	NANOSTRUCTURED COATINGS FOR ENHANCED WEAR RESISTANCE AND SURFACE PROTECTION IN ADVANCED MANUFACTURING SYSTEMS	Prof. Dr. Lim Wei Kiat Dr. Tan Jia Hui Assoc. Prof. Dr. Melissa Goh Adrian Chua
		8	ADDITIVE MANUFACTURING OF TITANIUM ALLOYS: PROCESS OPTIMIZATION, MICROSTRUCTURAL CONTROL, AND MECHANICAL PERFORMANCE ASSESSMENT	Dr. Benjamin Ong Prof. Dr. Cheryl Tan
		9	MACHINE LEARNING-ASSISTED DESIGN OF NEXT-GENERATION SMART MATERIALS FOR ENERGY STORAGE AND ELECTRONIC APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Kelvin Lee Dr. Sophia Ng Assis. Prof. Dr. Marcus Teo Rachel Lim

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Dr. Ferhat GÖÇER**	1	TEKNOLOJİYE KARŞI TOPLUM SAVUNUSU: "YAPAY ZEKÂYA DİRENMEK"	Dr. Ferhat GÖÇER
		2	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-GENERATED ALTERNATIVE FATE SCENARIOS AND COLLECTIVE GRIEF: THE CASE OF CEZMİ KALORİFER	Dr. Nurcan EDE
		3	AVUSTURYA ÖZGÜRLÜK PARTİSİ (FPÖ) VE ZAFER PARTİSİ'NİN GÖÇ SÖYLEMLERİNDEKİ TEMATİK BENZERLİKLERİN İNCELENMESİ	Nazan ŞANLI Dr. Yakup TOKTAY
		4	COVİD-19 SÜRECİNDE TIK ODAKLI GAZETECİLİK: TRT VE NTV HABERLERİNİN İÇERİK ANALİZİ	Ömer Mahmut KANŞİRAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Prof. Dr. İsmail ÇELİK**	1	YABANCI UNSURLU TEK SATICILIK SÖZLEŞMESİNE UYGULANACAK HUKUK	Çağla Nur KARAHAN Dr.Öğr.Üyesi Barış MESCİ
		2	TÜZEL KİŞİLİĞİ OLMAYAN VERİ SORUMLULARI HAKKINDA DEĞERLENDİRME	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇOĞALAN
		3	THE PROHIBITION ON THE USE OF FORCE IN THE DECISIONS OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE	Dr.Öğr. Üyesi Seher ÇAKAN
		4	LIABILITY OF THE ADMINISTRATION FOR NATURAL DISASTERS WITHIN THE FRAMEWORK OF STRICT LIABILITY	İrem ÜNAL YALÇIN
		5	SALDIRILARA KARŞI ÖNCEDEN KURULAN ÖNLEYİCİ VE KORUYUCU MEKANİZMALARIN MEŞRU SAVUNMA KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	Doç. Dr. Ali Tanju SARIGÜL Mahmut DEMİR
		6	VERGİ İDARESİNİN BİLGİ TOPLAMA YETKİSİNİN SINIRI: “HUKUKİ GÜVENLİK” VE “ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ” DENGESİ	Av. Emre DEMİRBAŞ Dr. Öğretim Üyesi Veysel Görücü
		7	TAŞIYICI ANNELİK SÖZLEŞMELERİNDE KADININ BEDENSEL ÖZERKLİĞİ: SÖZLEŞMESEL ÜKÜMLÜLÜKLERİN HUKUKİ SINIRLARI	Yüksek Lisans Öğrencisi Zhala AGHAYEVA
		8	17. YÜZYIL BAB MAHKEMESİNDE KADINLARIN TARAF OLDUĞU DAVALAR	Yüksek Lisans Melis KALENDER Doç. Dr. Saliha OKUR GÜMRÜKÇÜOĞLU
		9	YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINDA YAŞANAN İDARİ DAVALARDAN KAYNAKLANAN SORUNLARIN TESPİTİ VE DİJİTALLEŞTİRİLMESİ	Meryem Ecenur ÇELİK Prof. Dr. İsmail ÇELİK

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Fatma Ünal**	1	MESLEKİ ERDEM VE DEĞER KAZANIMINDA KURUCU METİNLER: KUTADGU BİLİG ÖRNEĞİ	Dr. Musa AYTEKİN
		2	SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖĞRETİM YÖNTEM VE TEKNİKLERİNE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ	Doç. Dr. Muzaffer ÇATAK
		3	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MATEMATİK TUTUMLARI İLE MATEMATİK OKURYAZARLIĞI ÖZ YETERLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN VE YORDAYICI ETKİSİNİN İNCELENMESİ	Fatma İrem KULAK Prof. Dr. Filiz Tuba DİKKARTIN ÖVEZ Prof. Dr. Devrim ÜZEL
		4	INVESTIGATION OF THE PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE “OUR ENVIRONMENT IS CHANGING” ACHIEVEMENT TEST ACCORDING TO CLASSICAL TEST AND ITEM RESPONSE THEORIES	Master’s Student Ferdi AKIN Asst. Prof. Dr. Mehmet ÜNAL
		5	OKUL YÖNETİCİ GÖRÜŞLERİNE GÖRE POZİTİF ÖĞRETMENİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ	Şule BELKIS
		6	FEN EĞİTİMİNDE FARKLILAŞTIRILMIŞ ÖĞRETİMİN FEN DERSİNE YÖNELİK MOTİVASYONA ETKİSİ	Mihrimah Örme Prof. Dr. Halil İbrahim Yıldırım
		7	TALIS 2024: ÖĞRETMEN ÖZ YETERLİLİĞİNİ YORDAYAN FAKTÖRLER	Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma SÜMBÜL Doç. Dr. BETÜL ALATLI
		8	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN TEACHERS’ PERCEPTIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THEIR PROFESSIONAL BURNOUT: A MIXED-METHODS STUDY	Ferdi Üçer Doç.Dr. Nuh Yavuzalp

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Gülden ASAN**	1	THE IMPORTANCE OF FEASIBILITY REPORTS IN NATURAL DISASTERS AND DISASTER MANAGEMENT IN TURKEY: THE CASE OF ÇORUM PROVINCE	Ahmet KALINSAZLIOĞLU Assoc. Prof. Dr. Gülden ASAN
		2	THE IMPACT OF GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS (GIS) IN SEARCH AND RESCUE OPERATIONS	Sezer KERMEN Doç. Dr. Gülden ASAN
		3	ASSESSMENT OF CBRN KNOWLEDGE AND AWARENESS LEVELS AMONG DIFFERENT PARTICIPANT GROUPS	Yusra GÜL Assoc. Prof. Dr. Gülden ASAN
		4	THE ROLE AND POTENTIAL CONTRIBUTIONS OF NEXT-GENERATION TECHNOLOGIES IN SEARCH AND RESCUE OPERATIONS	Sevval HISIROGLU Assoc. Prof Dr. Gulden ASAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Psikolog Esra EFE**	1	CİNSİYET ÖZCÜLÜĞÜ İLE KADINA YÖNELİK PARTNER ŞİDDETİ MİTLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ADİL DÜNYA İNANCININ ARACI ROLÜ	Nurgül ÇELİKKOLLU Dr. Öğr. Üyesi Burçak SÖNMEZ
		2	C KÜMESİ KİŞİLİK İNANÇLARI, ALEKSİTİMİ VE YAŞANTISAL KAÇINMA ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe BOZKURT Dr. Öğretim Üyesi Nilgün Onnar
		3	RESPONSE TO INTERVENTION (RTI) AND IQ–ACHIEVEMENT DISCREPANCY MODELS IN THE IDENTIFICATION OF SPECIFIC LEARNING DISABILITIES: A COMPARATIVE SYSTEMATIC REVIEW	Psychological Counseling and Guidance Derya KAYA Associate Professor Fatih KOCA Master's Student Ümmühan Fatma Kaya
		4	DEĞERLER ve MODERN PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR	Abdullah UYSAL Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ Doç. Dr. Tolga SEKİ
		5	DEĞERLER, KİMLİK ve BENLİK KURGUSU	Abdullah UYSAL Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ Doç. Dr. Tolga SEKİ
		6	REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN EKOLOJİK YAS VE ÇEVREYE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Cevat EKER Fatma Gül ÖZMEN
		7	OLUMSUZ ÇOCUKLUK DENEYİMLERİ İLE PSİKOLOJİK SAĞLIK ARASINDAKİ İLİŞKİDE SOSYAL İLİŞKİ MEMNUNİYETİNİN ARACI ROLÜ	Psikolog Esra EFE
		8	THE MODERATING ROLE OF GENDER IN THE EFFECT OF PERCEIVED PARENTING ATTITUDES ON ROMANTIC RELATIONSHIP SATISFACTION	Zeynep Sezen ELMAS Prof.Dr. Fatma Yeşim CAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Aytunç AYDIN**	1	ANKARA İLİ BEYPAZARI İLÇESİ KARAŞAR MAHALLESİ CEM ERKÂNLARINDA İCRA EDİLEN DÜVAZ İMAM VE MİRACLAMANIN MÜZİKAL ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Osman Zahid ERTÜRK Doç. Dr. Serbülend ARPA
		2	A STUDY ON THE TRADITION OF LEBDEĞMEZ ATIŞMA: THE CASE OF MURAT ÇOBANOĞLU AND ŞEREF TAŞLIOVA	Assoc. Prof. Dr. Aytunç AYDIN
		3	TÜRK MÜZİĞİ SES EĞİTİMİ ALANINDA YAPILMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Tuğba SAHİL
		4	CHORD TONE TEMELLİ DOĞAÇLAMA YAKLAŞIMI VE PERFORMANSI	Öğrenci Batuhan ŞALLIEL Dr. Öğr. Üyesi Şebnem UŞEN
		5	THE TRADITION OF “COMPLETION” IN CLASSICAL TURKISH MUSIC: THE CASE OF MEVLEVI AYINS AND CLASSICAL TAKIM	Dr. Öğr. Üyesi Özlem ELİTAŞ
		6	SES EĞİTİMİNDE KULLANILAN KLASİK GİTAR EŞLİKLİ TÜRKÜ DÜZENLEMESİ KİTAPLARININ MAKÂMSAL YÖNDEN İNCELENMESİ	Akın MUTLU Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ERTEK BABAÇ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Arş. Gör. Merve Nur ATALAR**	1		
		2	ETİK LİDERLİK ALGISININ ÇALIŞAN MOTİVASYONU VE KURUMSAL KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AVM ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Yüksek Lisans Öğrencisi Esra CAMGÖZ Prof. Dr. Ahmet Sait ÖZKUL
		3	THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON EMPLOYEES' LEVEL OF WORK ALIENATION: A REVIEW FOCUSED ON THE RESEARCH LITERATURE	MSc Duygu Bahar YILMAZ Assoc.Prof. Dr. İbrahim YIKILMAZ
		4	THE EFFECT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT LEVELS: A REVIEW FOCUSED ON THE RESEARCH LITERATURE	MSc Şeyma AYDEMİR Assoc.Prof. Dr. İbrahim YIKILMAZ
		5	VİCDANİ LİDERLİĞİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KAMU BANKASI ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Doktora Öğrencisi, Sena DEMİR
		6	HUMAN-IN-THE-LOOP OR HUMAN-IN-THE-ILLUSION: ORGANISATIONAL SCALE, ETHICS, AND THE LIMITS OF AI GOVERNANCE IN RECRUITMENT	Asst. Prof. Dr. Merve Vural Allaham Esma Nur Özer
		7	TÜRKİYE'DEKİ ÜNİVERSİTELERİNİN TIMES HIGHER EDUCATION (THE) ETKİ SIRALAMASINDAKİ PERFORMANSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Arş. Gör. Merve Nur ATALAR
		8	BILINGUAL COHERENCE AS A META-SIGNAL IN SUSTAINABILITY COMMUNICATION ON TURKISH TEXTILE EXPORTERS' CORPORATE WEBSITES	Mevlüde Betül YILMAZ Asst. Prof. Fulya ÖZDEMİR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Doç. Dr. Şeyma YAŞAR**	1	MILK-RUN OPTİMİZASYONU PROBLEMİ İÇİN GENETİK ALGORİTMA TABANLI BİR YAKLAŞIM	Doç.Dr.Şahin İNANÇ Dr.Onur Mesut ŞENARAS Prof.Dr.Arzu EREN ŞENARAS
		2	AGV SİSTEMLERİNDE ENERJİ TÜKETİMİNİN YAPAY ZEKA DESTEKLİ TAHMİNİ VE OPTİMİZASYONU	Dr.Onur Mesut ŞENARAS Doç.Dr.Şahin İNANÇ Prof.Dr.Arzu EREN ŞENARAS
		3	MACHINE LEARNING-BASED CLASSIFICATION OF PROSTATE CANCER USING MIRNA EXPRESSION PROFILES: A SHAP-DRIVEN EXPLAINABLE APPROACH	Doç. Dr. Şeyma YAŞAR
		4	A NOVEL RULE-BASED CLASSIFICATION MODEL FOR PREDICTING PREGNANCY RISK LEVELS	Doç. Dr. Şeyma YAŞAR
		5	EMOTION ANALYSIS BASED ON VIDEO GAME CHARACTERS' FACIAL EXPRESSIONS	Çiğdem ERŞEPÇİLER Prof. Dr. Celal Öztürk
		6	GROUP-BASED PERFORMANCE AND EXPLAİNABLE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPROACH IN STUDENT SUCCESS PREDICTİON USING MACHİNE LEARNING	Dr. Öğr. Üyesi Erol KINA
		7	GİYİLEBİLİR KANSER ERKEN TANI SİSTEMİ: STANDART FANTOM İLE TEMASSIZ SENSÖR SİSTEMİ TASARIMI	İdil COLLINS Görkem Adar Doç. Dr. Yavuz ÖZTÜRK
		8	RAYSTRIVE: GÖREV YÖNETİMİNDE OYUNLAŞTIRMA TEMELLİ BİR MOBİL UYGULAMA	Öğr. Gör. Dr. Şenay KOCAKOYUN AYDOĞAN Taha Osman REİS
		9	GEMİNİ DESTEKLİ GÖRÜNTÜ ANALİZİ KULLANILARAK MAKRO BESİN DEĞERLERİNİN HESAPLANMASI: MAKROAI MOBİL UYGULAMASI	Öğr. Gör. Dr. Şenay KOCAKOYUN AYDOĞAN Abdullah CERRAH

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Asst. Prof. Burhan BAYHAN**	1	OTOMOTİV YAKIT BORULARINDA SÜRDÜRÜLEBİLİR POLİMER MALZEME SEÇİMİ: MALİYET, KARBON AYAK İZİ VE YAKIT BUHARI GEÇİRGENLİĞİ KRİTERLERİ ODAKLI ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YAKLAŞIMI	Erkan Uğur SARIKAYA Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Rıza ADALI
		2	PANEL HAVA FİLTRESİ ÜRETİMİNDE POLİÜRETAN ÇAPAK PROBLEMLERİNE BULANIK FMEA ANALİZİ VE TRIZ YAKLAŞIMIYLA ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	Taylan ÖĞÜT Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Rıza ADALI
		3	A MATHEMATICAL MODEL PROPOSAL FOR THE TWO-DIMENSIONAL CUTTING STOCK PROBLEM IN LASER CUTTING MACHINES: A CASE STUDY	Dr. Öğr. Üye. Şebnem DEMİRKOL AKYOL
		4	PRODUCT IMPROVEMENT APPLICATION IN AN INTERNATIONAL HOME APPLIANCE MANUFACTURING COMPANY	M.Sc. Student Çağla KESTANE Prof. Dr. HASAN SELİM
		5	APPLICATION-ORIENTED SELECTION OF BUILDING ENERGY SIMULATION SOFTWARE: A BIBLIOMETRIC ASSESSMENT AND DECISION FRAMEWORK	Asst. Prof. Burhan BAYHAN
		6	KUMAŞ BOYAMA MAKİNELERİNDE KENDİ KENDİNİ OTOMATİK TEMİZLEYEBİLEN FİLTRE GELİŞTİRİLMESİ	Ömer CEBE Doç. Dr. ONUR YEMENİCİ
		7	EKLEMELİ İMALAT YÖNTEMİYLE ÜRETİLEN NANODOLGU TAKVİYELİ TPMS KAFES YAPILARIN ÜRETİMİ VE KARAKTERİZASYONU	Ertuğrul BEKARLAR Dr. Öğr. Üyesi Mahmut BİNGÖL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Lecturer Betül UNTUÇ**	1	STATIC BEHAVIOR AND SELF-WEIGHT SENSITIVITY OF HOWE, PRATT, AND WARREN TRUSS BRIDGES AS A FUNCTION OF GEOMETRIC RATIO	Assistant Professor, Yusuf Ziya YÜKSEL Muhammed Fadhil NAUFAL
		2	FARKLI ÜST YAPI YÜK BAĞLANTI KABULLERİNİN RÜZGÂR TÜRBİNİ TEMELLERİNDEKİ DEFORMASYON DAVRANIŞINA ETKİSİ: BİR ZEMİN-YAPI ETKİLEŞİMİ ÇALIŞMASI	Prof. Dr. Sıddıka Nilay KESKİN H. Eylül ERTÜRK
		3	ARCHITECTURAL STRUCTURE AND RESTORATION STATUS OF THE AMMAN MAIN STATION OF THE HEJAZ RAILWAY LINE IN JORDAN	Doç.Dr. Ahmet GÖKDEMİR İbrahim ELVEREN
		4	OSMANLI DEMİRYOLU MİMARİSİ BAĞLAMINDA TABUK HİCAZ DEMİRYOLU İSTASYONU'NUN İNCELENMESİ	Doç. Dr. Ahmet GÖKDEMİR Doktora Öğrencisi Fatımah Mohammed Adıl ADIL
		5	CONSOLIDATION BEHAVIOUR OF POLYPROPYLENE FIBRE-REINFORCED INTERMEDIATE-PLASTICITY CLAY	Dr. Öğr. Üyesi Canan TURAN
		6	ÇİMENTO HAMMADDE HAZIRLIK PROSESLERİNDE KIRICI SEÇİMİNİN AŞINMA MALİYETLERİ VE İŞLETME ÖMRÜ ÜZERİNE ETKİLERİ	Ar-Ge Mühendisi Pınar ALBAYRAK Doç. Dr. Burak TANYERİ Arş. Gör. Cevher Kürşat MACİT
		7	ANALYSIS OF MAXIMUM DAILY PRECIPITATION IN SAKARYA PROVINCE AND DETERMINATION OF DESIGN RAINFALLS	Gamze TUNCER EVCIL Emin Can ERGIVANC Osman SONMEZ
		8	COMPARATIVE ANALYSIS OF THE THERMAL AND ACOUSTIC PERFORMANCE OF GLAZING UNITS IN WINDOW SYSTEMS	Lecturer Betül UNTUÇ
		9	NUMERICAL ANALYSIS OF DIAPHRAGM WALL BEHAVIOR UNDER DIFFERENT SOIL CONDİTİONS IN TOP-DOWN CONSTRUCTION SYSTEMS	İnşaat Mühendisi Muhammet Enes BAŞ Dr. Öğr. Üyesi Gözde SEZGİN TUNÇAY
		10	PERFORMANCE EVALUATION OF THE DEEP SOIL MIXING (DSM) METHOD UNDER DIFFERENT SOIL CONDITIONS: A CASE STUDY	İnşaat Mühendisi Muhammed AYDIN Dr. Öğr. Üyesi Gözde SEZGİN TUNÇAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:00 – 12:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Doç.Dr. Tacettin ERTUĞRUL**	1	1999 MARMARA DEPREMLERİNDEN GÜNÜMÜZE OLASI İSTANBUL DEPREMİNE İLİŞKİN EĞİTİM ALANINDA YAPILAN ÇALIŞMALARIN İRDELENMESİ	Cihat Utku BİLGİÇ Prof. Dr. Mustafa SAĞDIÇ
		2	KAYIP VERİ BAĞLAMINDA BAYESYEN RASCH VE ÖRTÜK UZAY MADDE TEPKİ MODELLERİNE DAYALI YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ BİR ANALİZ ARAYÜZÜ PROTOTİPİ GELİŞTİRME ÖRNEĞİ	Fatma Gül UZUNER Prof. Dr. Tuncay ÖĞRETMEN
		3	ÇOCUK DERGİLERİNDE FİNANSAL OKURYAZARLIK BECERİSİNİN İNCELENMESİ: AİLE ÇOCUK DERGİSİ ÖRNEĞİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Sevtap Şahin Doç. Dr. Gökhan Eşel
		4	ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜRETKEN YAPAY ZEKÂNIN ETİK KULLANIMINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİ İLE DEĞER ÖZ FARKINDALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Öğr. Gör. Serap GÜÇLÜER DİNDAR Prof. Dr. Oktay Akbaş
		5	YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE ÇOK DİLLİ KELİME DESTEĞİNİN KELİME ÖĞRENMEYE ETKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Merve GÜLYOL Dr. Öğr. Üyesi M. Özgün HARMANKAYA
		6	KAPSAYICI EĞİTİMDE DİJİTAL DÖNÜŞÜM ÜZERİNE 2000-2026 YILLARI ARASINDA YAPILAN YAYINLARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	Ögr. Gör. Dr. Açelya ÖZER
		7	YAPAY ZEKA ÇAĞINDA DÜŞÜNMENİN VE EĞİTİMİN KRİZİ	Doç.Dr. Tacettin ERTUĞRUL
		8	YAPAY ZEKA VE ADALET İLİŞKİSİNİN ZEMİNİ ÜZERİNE	Doç.Dr. Tacettin ERTUĞRUL
		9	AN EXAMINATION OF STUDIES ON MUSIC EDUCATION IN SCIENCE AND ART CENTERS (BİLSEM): A SYSTEMATIC REVIEW (2007–2026)	Özgür Keser Dr. Seda Eden Ünlü

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Yasin Mohammed**	1	ADVANCES IN RUMINANT NUTRITION AND FEED EFFICIENCY STRATEGIES FOR SUSTAINABLE LIVESTOCK PRODUCTION IN ARID REGIONS	Prof. Dr. Ahmed Elbashir Dr. Salma Abdalla
		2	VETERINARY EPIDEMIOLOGY AND CONTROL MEASURES OF ZOONOTIC DISEASES IN CAMEL POPULATIONS ACROSS SUDAN	Assoc. Prof. Dr. Yasin Mohammed
		3	MOLECULAR DIAGNOSIS AND VACCINE DEVELOPMENT STRATEGIES FOR AVIAN INFLUENZA IN SOUTH EAST ASIA POULTRY FARMS	Dr. Amina Hassan Omar Farouk Prof. Dr. Maria Santos Dr. Jose Reyes
		4	ANTIMICROBIAL RESISTANCE PATTERNS IN COMPANION ANIMALS AND CLINICAL INTERVENTIONS IN URBAN VETERINARY PRACTICES	Assoc. Prof. Dr. Leandro Cruz Dr. Anna Lopez Miguel Bautista
		5	COMPARATIVE PATHOLOGY OF ENDEMIC LIVESTOCK DISEASES IN THE CAUCASUS REGION AND CONTROL PROGRAM EFFECTIVENESS	Prof. Dr. Giorgi Kapanadze Dr. Nino Beridze
		6	VETERINARY PUBLIC HEALTH APPROACHES IN RURAL LIVESTOCK MANAGEMENT AND BRUCELLOSIS ERADICATION PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze Dr. Irakli Shengelia Giorgi Mikadze
		7	ADVANCED SURGICAL TECHNIQUES IN EQUINE ORTHOPEDICS AND POSTOPERATIVE REHABILITATION PROTOCOLS	Prof. Dr. Balazs Kovacs Dr. Eszter Nagy Andras Toth
		8	GENETIC IMPROVEMENT PROGRAMS FOR DAIRY CATTLE PRODUCTIVITY AND BREED SELECTION STRATEGIES IN CENTRAL EUROPE	Assoc. Prof. Dr. Peter Horvath Dr. Krisztina Farkas
		9	WILDLIFE DISEASE SURVEILLANCE AND ECOSYSTEM HEALTH MONITORING IN HUNGARIAN NATURAL RESERVES	Dr. Bence Molnar Prof. Dr. Zoltan Varga Assoc. Prof. Dr. Eva Szabo

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Sofia Delgado**	1	SUSTAINABLE FOREST MANAGEMENT STRATEGIES FOR CARBON SEQUESTRATION IN TROPICAL ECOSYSTEMS	Prof. Dr. Liang Wei Dr. Junhao Zhang Assoc. Prof. Dr. Meilin Zhou
		2	REMOTE SENSING APPLICATIONS IN MONITORING DEFORESTATION AND LAND USE CHANGE IN MOUNTAINOUS REGIONS	Dr. Yichen Liu Assoc. Prof. Dr. Han Chen
		3	IMPACT OF INDUSTRIAL POLLUTION ON RIVER ECOSYSTEMS AND BIODIVERSITY LOSS IN SOUTH ASIA	Prof. Dr. Rahman Siddique Dr. Nabila Akhtar Imran Hossain
		4	CLIMATE RESILIENT FORESTRY PRACTICES FOR FLOOD PRONE AGRICULTURAL LANDSCAPES IN BANGLADESH	Assoc. Prof. Dr. Farzana Karim Dr. Saiful Islam
		5	WATER RESOURCE MANAGEMENT AND GROUNDWATER CONTAMINATION IN COASTAL LEBANON	Prof. Dr. Hassan Al-Masri Dr. Rami Haddad
		6	ENVIRONMENTAL IMPACT ASSESSMENT OF URBAN EXPANSION ON FOREST FRAGMENTS IN MOUNTAINOUS LEBANESE REGIONS	Dr. Lina Khoury Assoc. Prof. Dr. Georges Nassar
		7	CARBON EMISSION MITIGATION STRATEGIES THROUGH REFORESTATION PROGRAMS IN CUBA	Prof. Dr. Alejandro Morales Dr. Camila Reyes Assoc. Prof. Dr. Javier Ortega
		8	BIODIVERSITY CONSERVATION AND ECOSYSTEM RESTORATION IN DEFORESTED AREAS OF EASTERN CUBA	Dr. Sofia Delgado
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Lin Hao**	1	DYNAMIC PLATE TECTONICS AND SEISMIC HAZARD EVOLUTION ALONG THE TIBETAN PLATEAU MARGINS	Dr. Lin Hao
		2	GEOCHEMICAL SIGNATURES OF VOLCANIC ROCK FORMATION IN EAST ASIAN SUBDUCTION ZONES	Assoc. Prof. Dr. Ming Zhao Dr. Rui Chen
		3	SEDIMENTARY BASIN DEVELOPMENT AND HYDROCARBON POTENTIAL IN THE SOUTH CHINA SEA REGION	Prof. Dr. Jianhui Li Dr. Xiaolong Wang Liang Feng Chen Yuxiang Prof. Dr. Wei Zhang
		4	TECTONIC EVOLUTION AND STRATIGRAPHIC SEQUENCES OF THE BENGAL BASIN DURING THE CENOZOIC ERA	Assoc. Prof. Dr. Farhana Islam Dr. Md. Karim Uddin
		5	RIVER DYNAMICS AND LANDSCAPE EVOLUTION IN THE PADMA-GANGES DELTA SYSTEM	Dr. Nasir Hossain Prof. Dr. Shamsul Alam
		6	PALEOCLIMATIC RECONSTRUCTIONS USING MARINE SEDIMENT CORES FROM THE BAY OF BENGAL	Assoc. Prof. Dr. Ayesha Rahman Dr. Tanvir Hasan Sabrina Noor
		7	SEISMOTECTONIC STRUCTURE AND FAULT ACTIVITY ALONG THE LEBANESE MOUNTAIN BELT	Prof. Dr. Karim Haddad Dr. Nadine Saliba
		8	GROUNDWATER CONTAMINATION AND KARST SYSTEM DEVELOPMENT IN COASTAL LEBANON	Assoc. Prof. Dr. Rami Khoury
		9	VOLCANIC ARC EVOLUTION AND MINERAL DEPOSITS IN THE CARIBBEAN TECTONIC SYSTEM	Dr. Mona Daher Prof. Dr. Luis Fernando Ortega Dr. Maria Elena Cruz Carlos Rivera

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Amit Verma**	1	EARTHQUAKE-RESILIENT DESIGN STRATEGIES FOR HIGH-RISE CONCRETE STRUCTURES IN URBAN SEISMIC ZONES	Prof. Dr. Arif Santosa Dr. Maya Lestari Rizky Pratama Assoc. Prof. Dr. Budi Wijaya
		2	ADVANCED ANALYSIS OF REINFORCED CONCRETE BEHAVIOR UNDER CYCLIC LOADING AND FATIGUE CONDITIONS	Dr. Siti Anggraini
		3	SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SMART INFRASTRUCTURE SYSTEMS USING SENSOR-BASED STRUCTURAL HEALTH MONITORING	Prof. Dr. Rajesh Kumar Dr. Ananya Sharma Vikram Patel
		4	INNOVATIONS IN HIGH-STRENGTH COMPOSITE MATERIALS FOR BRIDGE ENGINEERING AND LONG-SPAN STRUCTURES	Assoc. Prof. Dr. Amit Verma Dr. Neha Singh
		5	SOIL-STRUCTURE INTERACTION EFFECTS ON FOUNDATION PERFORMANCE IN EXPANSIVE SOIL REGIONS OF IRAQ	Prof. Dr. Ali Hassan Al-Karim Dr. Zainab Mohammed Hussein Fadel
		6	HYDRAULIC MODELING AND FLOOD RISK MITIGATION STRATEGIES FOR URBAN DRAINAGE SYSTEMS IN BAGHDAD	Assoc. Prof. Dr. Mustafa Qasim Dr. Layla Ahmed
		7	SEISMIC RETROFITTING TECHNIQUES FOR HISTORICAL MASONRY STRUCTURES IN NORTHERN IRAN	Prof. Dr. Reza Mohammadi Dr. Sara Ebrahimi Dr. Hossein Kazemi
		8	EARTHQUAKE-RESILIENT DESIGN STRATEGIES FOR HIGH-RISE CONCRETE STRUCTURES IN URBAN SEISMIC ZONES	Prof. Dr. Arif Santosa Dr. Maya Lestari Rizky Pratama Assoc. Prof. Dr. Budi Wijaya
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Zainab Khalid**	1	SUSTAINABLE AQUACULTURE SYSTEMS AND INTEGRATED COASTAL RESOURCE MANAGEMENT IN INDONESIA'S URBAN-COASTAL ZONES	Dr. Bimo Santosa Dr. Rika Melani
		2	IMPACT OF MICROPLASTIC POLLUTION ON MARINE FOOD CHAINS AND FISH HEALTH IN INDONESIAN WATERS	Prof. Dr. Kossi Mensah Dr. Afi Dela
		3	POST-HARVEST TECHNOLOGIES AND COLD CHAIN OPTIMIZATION IN SMALL-SCALE FISHERIES OF WEST AFRICA	Prof. Dr. Aditya Wiratama Dr. Naufal Prabowo Sari Lestari
		4	EVALUATION OF ARTISANAL FISHING PRACTICES AND SUSTAINABILITY CHALLENGES IN TOGOLESE COASTAL COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Komlan Agbo Dr. Mireille Koudjo Jean-Paul Tchalla
		5	CLIMATE CHANGE IMPACTS ON HIGH-ALTITUDE AQUATIC ECOSYSTEMS AND FISH BIODIVERSITY IN THE BOLIVIAN ANDES	Assoc. Prof. Dr. Jorge Mamani Dr. Lucia Rojas Pedro Salinas
		6	DEVELOPMENT OF LOW-COST AQUACULTURE FEED FORMULATIONS USING LOCAL BIOMASS RESOURCES IN BOLIVIA	Prof. Dr. Carlos Fernández Dr. Mariana Quispe
		7	FRESHWATER FISH FARMING IN RIVER INDUS BASIN: PRODUCTIVITY, DISEASE CONTROL AND ECONOMIC VIABILITY	Prof. Dr. Imran Qureshi Dr. Ayesha Malik
		8	GENETIC IMPROVEMENT AND BREEDING PROGRAMS FOR TILAPIA AND CATFISH SPECIES IN PAKISTAN AQUACULTURE SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Saad Hussain Dr. Bilal Ahmed Farah Noor Prof. Dr. Hamid Rehman Assoc. Prof. Dr. Noman Shah
		9	WATER QUALITY MANAGEMENT AND SUSTAINABLE FEEDING PRACTICES IN INTENSIVE SHRIMP FARMING SYSTEMS OF PAKISTAN	Dr. Zainab Khalid

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Diego Alvarez Dr. Maria Fernanda Silva**	1	DEEP REINFORCEMENT LEARNING ARCHITECTURES FOR AUTONOMOUS SYSTEMS IN COMPLEX DYNAMIC ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Rizky Pratama Dr. Dimas Wicaksono Nadia Putri
		2	EXPLAINABLE ARTIFICIAL INTELLIGENCE MODELS FOR HIGH-STAKES DECISION MAKING IN SMART CITY APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Aditya Nugraha Dr. Lestari Anggraini
		3	NEURAL NETWORK OPTIMIZATION TECHNIQUES FOR EDGE COMPUTING AND LOW-LATENCY AI SYSTEMS	Prof. Dr. Koffi Mensah Dr. Ama Koudou Issa Traore
		4	AI-DRIVEN CYBERSECURITY FRAMEWORKS FOR REAL-TIME THREAT DETECTION AND PREVENTION SYSTEMS	Dr. Yao Kossi Assoc. Prof. Dr. Komlan Agbo
		5	MULTIMODAL MACHINE LEARNING MODELS FOR MEDICAL DIAGNOSTICS AND HEALTHCARE AUTOMATION SYSTEMS	Prof. Dr. Carlos Mamani Dr. Lucia Quispe Fernando Rojas
		6	GENERATIVE ADVERSARIAL NETWORKS FOR HIGH-FIDELITY SYNTHETIC DATA CREATION AND INDUSTRIAL SIMULATION	Assoc. Prof. Dr. Diego Alvarez Dr. Maria Fernanda Silva Juan Perez
		7	FEDERATED LEARNING SYSTEMS FOR PRIVACY-PRESERVING DISTRIBUTED ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS	Dr. Ahsan Qureshi
		8	ADVANCED NATURAL LANGUAGE PROCESSING MODELS FOR LOW-RESOURCE LANGUAGE TRANSLATION AND SEMANTIC UNDERSTANDING	Assoc. Prof. Dr. Bilal Ahmed Dr. Hina Malik
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Dedi Saputra**	1	ADVANCED FPGA-BASED ARCHITECTURES FOR REAL-TIME SIGNAL PROCESSING IN NEXT-GENERATION WIRELESS COMMUNICATION SYSTEMS	Prof. Dr. Budi Hartono Dr. Rina Permatasari Agus Setiawan
		2	ENERGY-EFFICIENT DESIGN OF INTERNET OF THINGS SENSOR NETWORKS FOR SMART CITY INFRASTRUCTURE AND ENVIRONMENTAL MONITORING	Assoc. Prof. Dr. Dedi Saputra Dr. Maya Lestari
		3	DEVELOPMENT OF LOW-POWER EMBEDDED ELECTRONIC SYSTEMS FOR AUTONOMOUS AGRICULTURAL MONITORING APPLICATIONS	Prof. Dr. Nguyen Van Phuc Dr. Tran Thi Mai Le Quang Huy
		4	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-ASSISTED FAULT DETECTION IN INDUSTRIAL ELECTRONIC CONTROL CIRCUITS USING DEEP LEARNING TECHNIQUES	Assoc. Prof. Dr. Pham Minh Tuan Dr. Vo Thanh Binh Prof. Dr. Joseph Msuya
		5	DESIGN AND PERFORMANCE ANALYSIS OF SOLAR-POWERED ELECTRONIC CONVERTERS FOR RURAL ELECTRIFICATION PROJECTS	Dr. Amina Hassan
		6	INVESTIGATION OF MICROCONTROLLER-BASED SMART HEALTHCARE DEVICES FOR REMOTE PATIENT MONITORING IN DEVELOPING REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Neema Kweka Dr. Emmanuel Mollel Grace Mwakalobo
		7	HIGH-SPEED VLSI CIRCUIT OPTIMIZATION FOR ARTIFICIAL INTELLIGENCE ACCELERATORS IN EDGE COMPUTING ENVIRONMENTS	Dr. Adrian Tan Assoc. Prof. Dr. Cheryl Goh Marcus Lee Prof. Dr. Lim Wei Chong
		8	ADVANCED ANTENNA ARRAY DESIGN FOR 6G COMMUNICATION NETWORKS WITH ENHANCED SPECTRUM EFFICIENCY AND COVERAGE	Dr. Benjamin Ong Prof. Dr. Sophia Ng
		9	SECURE HARDWARE IMPLEMENTATION OF QUANTUM-RESISTANT CRYPTOGRAPHIC PROCESSORS FOR FUTURE ELECTRONIC SECURITY SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Kelvin Teo Dr. Rachel Koh Assis. Prof. Dr. Jonathan Lim Melissa Chua

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Lucia Fernandez Dr. Marta Ruiz**	1	ADVANCED ANALYSIS OF MITOCHONDRIAL GENOME VARIABILITY IN EUKARYOTIC CELLS	Prof. Dr. Jonas Petraitis Dr. Egle Vaitkute
		2	MOLECULAR MECHANISMS OF PROTEIN FOLDING UNDER EXTREME THERMAL STRESS IN MICROBIAL SYSTEMS	Dr. Rasa Jankauskiene Assoc. Prof. Dr. Mantas Zilinskas
		3	GENOMIC ADAPTATION PATTERNS OF STEPPE PLANTS UNDER SEVERE DROUGHT AND SALINITY CONDITIONS	Prof. Dr. Aibek Sarsenov Dr. Aizada Beketova Dr. Timur Kassenov
		4	NEUROGENETIC REGULATION OF LEARNING AND MEMORY FORMATION IN DESERT INSECT SPECIES	Assoc. Prof. Dr. Dana Yermekova Dr. Nurzhan Alimov
		5	CRISPR-CAS9 MEDIATED GENE EDITING IN HUMAN STEM CELL DIFFERENTIATION PATHWAYS	Dr. Lucia Fernandez Dr. Marta Ruiz
		6	MICROBIOME DYNAMICS AND ECOLOGICAL INTERACTIONS IN MEDITERRANEAN MARINE BIODIVERSITY SYSTEMS	Dr. Carlos Dominguez Assoc. Prof. Dr. Elena Sanchez Pablo Navarro Isabel Romero
		7	MOLECULAR MECHANISMS OF DNA DAMAGE AND REPAIR IN ANCIENT HUMAN ARCHAEOLOGICAL REMAINS	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed Dr. Mona Farouk
		8	PHYSIOLOGICAL AND MOLECULAR RESPONSES OF DATE PALM TREES TO HIGH SALINITY STRESS IN ARID ENVIRONMENTS	Hossam Abdelrahman Assoc. Prof. Dr. Youssef Nabil Dr. Karim Hassan

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Yuki Sato**	1	IMPACT OF MOLECULAR BIOMARKERS AND NEXT-GENERATION SEQUENCING ON PERSONALIZED TREATMENT STRATEGIES IN ADVANCED COLORECTAL CANCER PATIENTS	Dr. Jonas Petrauskas Dr. Egle Kavaliauskiene Rokas Jankauskas Laura Mikalauskaite
		2	NOVEL IMMUNOTHERAPEUTIC APPROACHES TARGETING PD-1/PD-L1 PATHWAYS IN METASTATIC NON-SMALL CELL LUNG CANCER: A CLINICAL OUTCOME ANALYSIS	Assoc. Prof. Dr. Tomas Vaitkus Dr. Dovile Zukauskaite Mantas Petrauskas
		3	COMPARATIVE EVALUATION OF PROTON THERAPY VERSUS INTENSITY-MODULATED RADIOTHERAPY IN THE MANAGEMENT OF PEDIATRIC BRAIN TUMORS	Prof. Dr. Kenji Nakamura Dr. Aiko Tanaka Hiroshi Yamamoto Assoc. Prof. Dr. Satoshi Kuroda
		4	ROLE OF CIRCULATING TUMOR DNA IN EARLY DETECTION AND MONITORING OF BREAST CANCER RECURRENCE AFTER SURGICAL INTERVENTION	Dr. Yuki Sato Prof. Dr. Haruka Fujimoto Dr. Keisuke Mori
		5	CLINICAL EFFECTIVENESS OF COMBINED CHEMOTHERAPY AND IMMUNOTHERAPY IN ADVANCED PANCREATIC CANCER: A MULTICENTER OBSERVATIONAL STUDY	Dr. Lina Al-Khatib Assoc. Prof. Dr. Omar Nasser Hussein Al-Farouq
		6	GENOMIC PROFILING AND TARGETED THERAPY RESPONSE IN HEPATOCELLULAR CARCINOMA PATIENTS WITH CHRONIC LIVER DISEASE	Dr. Sara Al-Rashid Prof. Dr. Youssef Haddad
		7	ARTIFICIAL INTELLIGENCE-DRIVEN RADIOMICS IN PREDICTING TREATMENT RESPONSE IN LUNG CANCER PATIENTS UNDERGOING STEREOTACTIC BODY RADIOTHERAPY	Prof. Dr. Ming-Hao Chen Dr. Pei-Ling Wang Assoc. Prof. Dr. Chih-Wei Lin Dr. Yu-Ting Huang
		8	MOLECULAR MECHANISMS AND TARGETED INHIBITION STRATEGIES IN OVARIAN CANCER RESISTANCE TO PLATINUM-BASED CHEMOTHERAPY	Assoc. Prof. Dr. Mei-Ling Chang Dr. Hsin-Yi Liu Prof. Dr. Wen-Cheng Tsai

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 10:30 – 12:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Egle Vaitkute**	1	MOLECULAR CHARACTERIZATION OF MULTIDRUG-RESISTANT STAPHYLOCOCCUS AUREUS ISOLATES FROM CLINICAL AND COMMUNITY SAMPLES IN NORTHERN EUROPEAN SETTINGS	Dr. Egle Vaitkute
		2	INVESTIGATION OF BACTERIAL CONTAMINATION AND ANTIBIOTIC RESISTANCE PROFILES IN LIBYAN HOSPITAL SURGICAL UNITS AND INTENSIVE CARE ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Ahmed Al-Maghribi Salma El-Fituri Omar Ben Yusuf
		3	ASSESSMENT OF MICROBIAL DIVERSITY AND PATHOGENIC LOAD IN DESERT WATER RESOURCES AND URBAN SUPPLY SYSTEMS IN LIBYA	Dr. Aisha El-Hassi Assoc. Prof. Dr. Omar Ben Yusuf Ahmed Al-Maghribi
		4	GENOMIC ANALYSIS OF EXTREME ENVIRONMENT ADAPTED MICROBES IN INDUSTRIAL AND AGRICULTURAL ZONES OF KAZAKHSTAN	Prof. Dr. Ayan Nursultanov Dana Karimova Yerlan Sadykov Aigerim Sarsenova
		5	EVALUATION OF PROBIOTIC BACTERIAL STRAINS FOR IMPROVING GUT MICROBIOTA AND IMMUNE RESPONSE IN CENTRAL ASIAN POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Dana Karimova Dr. Yerlan Sadykov Ayan Nursultanov
		6	METAGENOMIC PROFILING OF ANTIBIOTIC RESISTANCE GENES IN AQUATIC ECOSYSTEMS AND COASTAL WATERS OF EAST ASIA	Wei-Chen Lin Yu-Hsuan Chen Chia-Ling Huang
		7	CHARACTERIZATION OF NOVEL MARINE MICROORGANISMS WITH BIOACTIVE COMPOUND POTENTIAL FROM TAIWANESE COASTAL REGIONS	Dr. Ming-Hao Wang Assoc. Prof. Dr. Chia-Ling Huang Wei-Chen Lin
		8	DEVELOPMENT OF MICROBIOME-BASED DIAGNOSTIC MODELS FOR EARLY DETECTION OF INFECTIOUS DISEASES USING MACHINE LEARNING APPROACHES IN CLINICAL MICROBIOLOGY	Prof. Dr. Yu-Hsuan Chen Dr. Wei-Chen Lin Ming-Hao Wang Chia-Ling Huang

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Arş. Gör. Dr. Nazlıhan ÖZDOĞAN**	1	SLIDING MODE CONTROLLER-BASED CONTROL OF PANEL SURFACE TEMPERATURE IN A PHOTOVOLTAIC-THERMAL HYBRID SYSTEM	Ceylin Zelal YAKA Dr. Mehmet Uğur SOYDEMİR Prof. Dr. Savaş ŞAHİN
		2	A TWO-STAGE HYBRID LEARNING FRAMEWORK FOR SHORT-TERM ELECTRIC VEHICLE CHARGING LOAD FORECASTING	Meryem Soy Hasan Huseyin Coban
		3	MACHINE LEARNING-BASED SOLAR RADIATION PREDICTION: A COMPARISON OF ANN AND XGBOOST MODELS	Meryem Soy Hasan Huseyin Coban
		4	COMPARATIVE ANALYSIS OF MACHINE LEARNING ALGORITHMS FOR POWER SYSTEM DISTURBANCE IDENTIFICATION	Arş. Gör. Dr. Nazlıhan ÖZDOĞAN
		5	DESIGN OF MICROCONTROLLER-BASED MODULAR POWER FACTOR CORRECTION BOOST CONVERTER WITH SILICON CARBIDE SEMICONDUCTOR MATERIALS	Batuhan ASLAN Dr. Yıldıray BASKURT Prof. Dr. Savaş SAHIN
		6	PAPR REDUCTION USING HYBRID DISCRETE PARTICLE SWARM OPTIMIZATION IN FBMC-OQAM SYSTEMS	Lect. Hüseyin CANBAZ Prof. Dr. Necmi TAŞPINAR
		7	AN EDGE COMPUTING BASED EARLY WILDFIRE PREVENTION SYSTEM FOR FORESTED MEDIUM VOLTAGE DISTRIBUTION LINES	Kemal Tuğrul YILDIRIM Prof. Dr. Savaş ŞAHİN
		8	FOTOVOLTAİK SİSTEMLERDE ARIZA TESPİTİ İÇİN MAKİNE ÖĞRENME YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	Muhammed Buğrahan KAYA Prof.Dr.Naim Süleyman TINĞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. Ali CİNGÖZ**	1	MOLECULAR-LEVEL INVESTIGATION OF AROMA GAPS IN DIFFERENT FOOD MATRICES USING A SENSOMICS APPROACH	Kadriye Aslı ERKİN Prof. Dr. Yeşim ELMACI
		2	EVALUATION OF HYGIENE AWARENESS LEVELS OF PERSONNEL WORKING IN CHICKEN DONER ESTABLISHMENTS: THE CASE OF DIYARBAKIR	Yüksek Lisans Öğrencisi Yunus ELHAKAN Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk YEŞİL
		3	DESERT TRUFFLE (TERFEZIA BOUDIERI) IN DIYARBAKIR AND SOUTHEASTERN ANATOLIA: ECOLOGICAL DISTRIBUTION, NUTRITIONAL VALUE AND FOOD SAFETY PERSPECTIVE	Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk YEŞİL Yüksek Lisans Öğrencisi Yunus ELHAKAN
		4	THE USE OF LUCUMA (Pouteria lucuma) POWDER IN MODEL FOOD SYSTEMS: A COOKIE APPLICATION	Mehmet DEMİR Doç. Dr. Ali CİNGÖZ
		5	THE USE OF MACA (Lepidium meyenii) POWDER IN PASTA PRODUCTION AND THE DETERMINATION OF ITS QUALITY CHARACTERISTICS	Raifenur ÇELİK Doç. Dr. Ali CİNGÖZ
		6	DATA-DRIVEN OPTIMIZATION TECHNIQUES AND APPLICATION AREAS IN PRECISION DAIRY FARMING	Sevilay GÖNCE Alkım Doğaç GENÇ Doç. Dr. Demet ÇANGA BOĞA Prof. Mustafa BOĞA
		7	OECD ÜLKELERİNDE ORMAN KORUMA STRATEJİLERİNİN YABAN HAYATI BİYOÇEŞİTLİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ (2000-2024)	Dr. Çağatay Kerem DEMİR Doç. Dr. İrfan ÖZTÜRK
		8	BOR'UN HÜCRESEL KORUNMADAKİ YERİ: ANTİOKSİDAN VE ANTİİNFLAMATUVAR ETKİLER	Veteriner Hekim Sinan OCAK Prof.Dr.Miyase ÇINAR
		9	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF ZNO–LA_2O_3 HYBRID NANOSTRUCTURES	Öğr. Gör. Tarık BAYDAR Doç. Dr. Naim ASLAN Doç. Dr. Fatih DOĞAN Öğr. Gör. İbrahim Halil KOZAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Öğretim Görevlisi Dr. Fatih ALTINIŞIK**	1	THE USE OF GRECO SCRITTO MARBLE IN THE METROPOLIS (IONIA) AND ITS SIGNIFICANCE FOR URBAN CHRONOLOGY	Res. Asst. Dr. Burak ARSLAN
		2	ROMA VE HELLENİSTİK KENTLERDE SU YÖNETİMİ: İDARİ YAPI VE EKONOMİK ORGANİZASYON	Öğretim Görevlisi Dr. Fatih ALTINIŞIK
		3	18. YÜZYIL BURSA'SINDA KÜRK KULLANIMININ TOPLUMSAL CİNSİYET VE STATÜ BAĞLAMINDA ANALİZİ (1750-1775 TEREKE KAYITLARINA GÖRE)	Yüksek Lisans Öğrencisi, Leyla CUMA
		4	FROM AYDIN TO İZMİR: RELOCATION OF THE PROVINCIAL CENTER FROM THE PERSPECTIVE OF THE OTTOMAN PROVINCIAL REFORM AND ENVİRONMENTAL HISTORY (1850–1867)	Doktora Öğrencisi İbrahim BERCİ
		5	THE MILITARY STRUCTURE AND SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION OF RUSSIAN COSSACKS (1735–1860)	Doctoral Student Havva Gizem ACER
		6	19. YÜZYIL ALEVÎ-BEKTAŞÎ GELENEĞİNDE BİR FİGÜR ANALİZİ: MEHMED ALİ PERÎŞAN BABA	Yl Öğrenci Şükrü YILDIRIM
		7	HWARANGDO(화랑도) VE YENİÇERİ OCAĞININ(예니체리 군단) ASKERÎ YAPI VE EĞİTİM SİSTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Öğr. Gör. Ayten SEVMİŞ Dr. Öğr. Üyesi Jung Hye LEE
		8	THE VISUAL AND SPATIAL REPRESENTATION OF TURKISH-ISLAMIC IDENTITY AT THE KUL YUSUF TOMB IN IĞDIR	Dr. Serhan KARANFİL
		9	KOCAYAKA KÖYÜ ETNOARKEOLOJİK VERİLERİ IŞIĞINDA BEYCESULTAN GEÇ TUNÇ ÇAĞI KONUTLARINDA ÇATI AKSAMI	Dr. Muhip ÇARKI
		10	THE PRODUCTION AND DISTRIBUTION OF GAZA WINE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN	Derya DOĞAN Prof. Dr. Gonca CANKARDEŞ ŞENOL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğretim Üyesi Berin DİKGÖZ**	1	CONTENT ANALYSIS OF ACADEMIC TRENDS WITHIN THE SCOPE OF TAS 41	Dr. Öğretim Üyesi Berin DİKGÖZ
		2	MUHASEBE EĞİTİMİNDE KAVRAMSAL YANILGILARIN BOYUTSAL YAPISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	Öğr. Gör. Ersan KULA Prof. Dr. Alper ERSERİM
		3	VERGİ KAYIP KAÇAKLARININ ÖNLENMESİNDE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ROLÜ ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN LİTERATÜR TARAMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğçe ÖZKAN Dr. Öğr. Üyesi Emre Hayri BARAZ
		4	DAVRANIŞSAL MUHASEBE PERSPEKTİFİNDEN MUHASEBE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK ALGILARININ İNCELENMESİ	Dr. Sevim AĞAÇ
		5	AN EXAMINATION OF THE ASSET-LIABILITY STRUCTURE OF THE TURKISH BANKING SECTOR DURING THE PERIOD 2015-2025	Ahmet HOŞCAN Prof. Dr. Başak TANINMIŞ YÜCEMEMİŞ
		6	REKLAM HARCAMALARININ MARKA DEĞERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: BORSA İSTANBUL ŞİRKETLERİ ÜZERİNE PANEL VERİ ANALİZİ	Merve SAYGILI Doç.Dr. Kadir TUTKAVUL
		7	YÜKSEK ENFLASYON ORTAMINDA MUHASEBE BİLGİSİNİN GERÇEĞİ YANSITMA DÜZEYİ: TMS 29 ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi, İpek KILDIR Doç. Dr. , Seval ELDEN ÜRGÜP
		8	BAĞIMSIZ DENETİMDE YAPAY ZEKÂ VE FİNANSAL RAPORLAMA GÜVENİLİRLİĞİ	Dr. Gülnur UÇAR Dr. Abdallah ALMOUSA
		9	EARLY ACCOUNTING EDUCATION ACROSS THE MIDDLE EAST, TÜRKIYE, AND EUROPE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF EDUCATIONAL MODELS AND CURRICULUM FRAMEWORKS	Dr. Abdallah ALMOUSA Dr. Gülnur UÇAR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Doc.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU**	1	İPEK YOLLARI BOYUNCA GELENEKSEL SPORLAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	Yüksek Lisans Öğrencisi Furkan LAZ Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		2	İPEK YOLU COĞRAFYASINDA GELENEKSEL SPORLARIN TARİHSEL VE KÜLTÜREL ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Furkan LAZ Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		3	ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE CİMNASTİK EĞİTİMİNİN BİLİŞSEL, MOTOR VE SOSYAL GELİŞİME ETKİSİ	Bejnanur ÖZTÜRK Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		4	KUTSAL RİTÜELDEN KÜRESEL ORGANİZASYONA: OLİMPİYAT OYUNLARININ TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ	Bejnanur ÖZTÜRK Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		5	MİTOLOJİDEN MODERN KAYAK KÜLTÜRÜNE: ULLR VE KIŞ SPORLARININ SEMBOLİK KÖKENLERİ	Haldun AYDIN Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		6	YUNAN MİTOLOJİSİ VE RİTÜELLERİN SPORDA KULLANIMI	Haldun AYDIN Doç.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		7	DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU'NDA SPORUN TEDAVİ AMAÇLI KULLANIMI	Fzt. Mert BEDİZ Doc.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU
		8	ANTİK SİKKELERDE ATLETİK ÇIPLAKLIĞIN TEMSİLİ: İKONOGRAFİK VE KÜLTÜREL BİR DEĞERLENDİRME	Fzt. Mert BEDİZ Doc.Dr. Erol DOĞAN Prof.Dr. Osman İMAMOĞLU

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 12 – 14, 2026
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR**	1	A COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY (CBT)-BASED GROUP COUNSELING PROGRAM AIMED AT ENHANCING RELATIONSHIP AND LIFE SATISFACTION IN FAMILIES WHO HAVE EXPERIENCED THE LOSS OF A CHILD	Graduate Student Ayşegül KARAKUŞ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		2	PSYCHOEDUCATION PROGRAM ON LIFE SATISFACTION OF MARRIED COUPLES	Yüksek Lisans Öğrencisi Damla ÜNAL Yüksek Lisans Öğrencisi Dilara ŞAŞMAZ Yüksek Lisans Öğrencisi Hulde ÖZEN Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		3	A GROUP COUNSELING PROGRAM AIMED AT ENHANCING RELATIONSHIP AND LIFE SATISFACTION FOR INDIVIDUALS WHO HAVE EXPERIENCED SUDDEN SPOUSAL LOSS	Graduate Student Berrenur ŞAHİN Graduate Student Büşra LEVENT Graduate Student Kübra EKMEKCİOĞLU Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		4	AN ACCEPTANCE AND COMMITMENT THERAPY (ACT)-BASED GROUP COUNSELING PROGRAM AIMED AT ENHANCING ROLE FLEXIBILITY AND SOCIAL CONNECTEDNESS IN MIDDLE ADULTHOOD	Graduate Student Öğrencisi Berrenur ŞAHİN Graduate Student Öğrencisi Ayşegül KARAKUŞ Graduate Student Öğrencisi Emre DEMİRBAŞ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		5	GÖÇ EDEN AİLELERİN YAŞAM VE İLİŞKİ DOYUMLARINA İLİŞKİN PSİKOEĞİTİM PROGRAMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Özgenur Nilay YAPICI Yüksek Lisans Öğrencisi Aybüke Göksu BOZKURT Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep DÜŞGÜN SAK Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		6	YAŞLILIK DÖNEMİNDE ROL İYİMSERLİĞİ TEMELLİ YALNIZLIKLA BAŞ ETME PSİKOEĞİTİM PROGRAMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Emre TÜZÜNAK Yüksek Lisans Öğrencisi Aybüke Göksu BOZKURT Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep DÜŞGÜN SAK Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		7	85 YAŞ VE ÜZERİ KİŞİLERDE ROL İYİMSERLİĞİ VE YALNIZLIK DUYGUSUNU YÖNETMEYE YÖNELİK GRUP DANIŞMA PROGRAMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra LEVENT Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra EKMEKCİOĞLU Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		8	A PSYCHOEDUCATIONAL PROGRAM FOR THE ADAPTATION PROCESSES AND LIFE SATISFACTION OF DIVORCED INDIVIDUALS	Master's Student Emre TÜZÜNAK Master's Student Emre DEMİRBAŞ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR
		9	65-75 YAŞ ARASI BİREYLERDE YALNIZLIK VE ROL İYİMSERLİĞİNE YÖNELİK PSİKOEĞİTİM PROGRAMI	Yüksek Lisans Öğrencisi Kübra GÜNAY GÜRBÜZ Prof. Dr. Sevda ASLAN MUCUR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. Aysun ÇOLAK**	1	EXAMINING SNACKIFICATION AS A DIETARY ADAPTATION IN YOUNG ADULT FOOD CONSUMPTION PATTERNS IN KLANG VALLEY, MALAYSIA	Siti Nurhayati Khairatun
		2	ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERDE MÜZE DENEYİMİNE DAYALI BİLİŞSEL VE ANLAMSAL ÖĞRENMENİN İNCELENMESİ	Selenay GÜLER Prof. Dr. S.Sunay YILDIRIM DOĞRU Sıla BOYACI Dr. Nilay GÜLPERÇİN Dr. Süleyman DOĞRU Dr. Doğan Seyfettin ALDAĞ Sibel AĞAOĞLU ÖZER Aysel KARCI
		3	ÖZEL EĞİTİMDE ÖĞRETMENLERİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK (BURNOUT) SORUNU	Teymurzadə Farizə Bəhrəm qızı
		4	ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETMEN CİNSİYETİNE İLİŞKİN SEÇİCİLİK VE KAÇINMA DAVRANIŞLARI: ÖĞRETMEN GÖZÜNDEN DERİNLEMESİNE BİR BAKIŞ	Doç. Dr. Aysun ÇOLAK Gamze YILDIRIM Harun KILIÇ
		5	TÜRKİYE'DE DİSLEKSİ EĞİTİMİNDE DİJİTAL MÜDAHALE ARAÇLARI VE TEKNOLOJİ TABANLI UYGULAMALAR: BİR LİTERATÜR TARAMASI	Tuğba GÖKTEPE OKTAR Doç. Dr. Alpaslan KARABULUT
		6	TÜRKİYE'DE ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ ve ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ RİSKİ OLAN ÖĞRENCİLERE YÖNELİK OKUMA ÇALIŞMALARI: 2016-2026 LİSANÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ	Selenay SAĞAN Doç. Dr. Ufuk ÖZKUBAT Dr. Öğr. Üyesi Reşat ALATLI
		7	TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE SOSYAL PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Zeynep Sıla DEMİROĞLU Doç. Dr. Sibel ATLİ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Öğr. Üyesi Parla ONUK**	1	FİNANSAL TAHMİN MODELLERİNDE YAPAY ZEKÂ KARARLARININ AÇIKLANABİLİRLİK SORUNU: SOSYAL BİLİMLER PERSPEKTİFİ	Öğr. Gör. Benay BULUT ŞAHİNER
		2	MACROECONOMIC DETERMINANTS OF REAL EFFECTIVE EXCHANGE RATES IN OECD COUNTRIES: A PANEL DATA ANALYSIS (2005-2025)	Muhammed Enes SARPTAŞ
		3	YÜKSEK ENFLASYON ORTAMINDA PARA POLİTİKASININ DAĞILIMSAL ETKİLERİ: TÜRKİYE ÜZERİNE YEREL PROJEKSİYON ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi Parla ONUK
		4	YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİNİN ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE VERGİ GELİRLERİNDEKİ DEĞİŞİMİN EŞİK ROLÜ: PANEL VERİ ANALİZİ	Dr. Öğretim Üyesi Mustafa KURT
		5	THE EFFECT OF THE PLASTIC BAG TAX IMPLEMENTATION ON PLASTIC BAG CONSUMPTION IN TÜRKİYE	Yüksek Lisans Öğrenci, Ebru Zülfüoğlu Doç. Dr. İnci Sandalcı
		6	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN KENDİ SINIF YÖNETİMİ BECERİLERİNE YÖNELİK ALGILARININ ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	Büşra ÖZTOPRAK Doç. Dr. Ümmühan YEŞİL DAĞLI

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Doç. Dr. Nezir MAVİŞ**	1	DİJİTAL KÜLTÜRÜN DİNİ KİMLİK İNŞASINA ETKİSİ	Metin Ender KARABULUT Doç. Dr. Cihad KISA
		2	MANEVİ İYİ OLUŞ YA DA ÇÖKÜNTÜYE ETKİSİ BAĞLAMINDA İNANÇ VEYA İNANÇSIZLIK	Doç. Dr. Ergin ÖGCEM Y.L. Öğrencisi Hacer GİRGİN
		3	SOSYAL MECRALARDA HADİS BİLGİ KİRLİLİĞİ: DİNAMİKLER, PSİKOLOJİK FAKTÖRLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	İsmail SAYIN
		4	19. YÜZYIL İSLAM DÜNYASINDA CEHRÎ ZİKRİN HÜKMÜNE DAİR FIKHÎ TARTIŞMALAR	Yüksek Lisans Öğrencisi Fatma ŞAHAN
		5	EHL-İ SÜNNET KELÂM GELENEĞİNDE USÛL-İ SELÂSE TASNİF SİSTEMİ VE KUR'ÂNÎ REFERANSLARI	Doç. Dr. Nezir MAVİŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Öğr. Üyesi Rabia Vildan Akdemir**	1	YİYECEK VE İÇECEK İŞLETMELERİNDE TÜKETİCİLERİNYEŞİL MUTFAK UYGULAMALARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	Göksun ÖZTÜRK Doç. Dr. ERDEM TEMELOĞLU
		2	SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI VE BEŞ FAKTÖR KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞINA ETKİSİNDE İLİŞKİ KALİTESİNİN ROLÜ	Melike ÖZEL Prof. Dr. Leyla LEBLEBİCİ KOÇER
		3	ÇEVRE DOSTU REKLAM MESAJLARININ TÜKETİCİ SATIN ALMA NİYETİNE ETKİSİ: SPOR HİZMETLERİ SEKTÖRÜNDE DENEYSEL BİR ÇALIŞMA	Tuğberk BİLGİ Doç. Dr. Utku Işık
		4	SONSUZ KAYDIRMA DAVRANIŞININ TÜKETİCİ DAVRANIŞI ÜCERİNDEKİ ROLÜ: DİJİTAL YALNIZLIK PERSPEKTİFİNDEN BİR LİTERATÜR DERLEMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Rabia Vildan Akdemir
		5	YAPAY ZEKA TABANLI ÖNERİ SİSTEMLERİNDE GÜVEN, KİŞİSELLEŞTİRME VE SATIN ALMA NİYETİ: LİTERATÜR DERLEMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Rabia Vildan Akdemir
		6	ECONOMIC SECTORS AND REGIONAL DISTRIBUTION OF OCCUPATIONAL DISEASES IN TÜRKİYE	Asst. Prof. Dr. Esra YALÇIN
		7	TEDARİK ZİNCİRİ ENTEGRASYONUNDA KONFİGÜRASYON YÖNETİMİ: ÇOK PAYDAŞLI PROJELERDE VERİ TUTARLILIĞI	Envercan YÜKSEL Doç. Dr. Volkan YAVAŞ
		8	MODERN TALEP TAHMİNLEME YÖNTEMLERİNİN TEDARİK ZİNCİRİ PERFORMANSINA ETKİSİ	Şeyma BEDİR Doç. Dr. Volkan YAVAŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 12 – 14, 2026
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

14 Haziran / June 14, 2026 / 13:00 – 15:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Assist. Prof. Dr. Cezmi ERVÜZ**	1	ACTIVITY-BASED COSTING IN HEALTHCARE AND ITS IMPACT ON MANAGEMENT DECISIONS	Yüksek Lisans Öğrencisi Yonca SAYAR TARHAN Doç. Dr. Yakup ASLAN
		2	DEVLET HASTANELERİNDE HİZMET ALIMI İHALELERİ VE FİYAT FARKI UYGULAMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Nurcan GÜLLE Doç. Dr. Nazan TORUN
		3	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ETHICS IN MEDICAL SOCIAL WORK: OPPORTUNITIES, RISKS AND PROFESSIONAL RESPONSIBILITIES	Assist. Prof. Dr. Salih KARİP Assist. Prof. Dr. Cezmi ERVÜZ
		4	OLDER MIGRANTS AND GERONTOLOGICAL SOCIAL WORK İN TÜRKIYE: AN INTERSECTIONALITY-BASED LITERATURE REVIEW	Assist. Prof. Dr. Cezmi ERVÜZ Assist. Prof. Dr. Salih KARİP
		5	GENÇLERE YÖNELİK SOSYAL HİZMETLER: GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI ÖRNEĞİ	Mehmet Akif TURHAN Prof. Dr. Hüsamettin ÇETİN
		6	TÜRKİYE'DE PALYATİF BAKIM SERVİSİNDE SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI	Yasin UĞUR Prof. Dr. Hüsamettin ÇETİN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assis .Prof. Dr. Matías Valenzuela**	1	GENOME EDITING STRATEGIES USING CRISPR-CAS SYSTEMS FOR TARGETED THERAPEUTIC APPLICATIONS IN HUMAN DISEASE MODELS	Prof. Dr. Salma Qadiri Amina El Idrissi Youssef Benali
		2	BIOENGINEERED NANOPARTICLES FOR CONTROLLED DRUG DELIVERY AND ENHANCED CELLULAR UPTAKE IN CANCER THERAPY	Dr. Rachid El Amrani Assoc. Prof. Dr. Leila Bouzid Hassan El Fassi
		3	SYNTHETIC BIOLOGY APPROACHES FOR MICROBACTERIAL PRODUCTION OF HIGH-VALUE BIOFUELS UNDER INDUSTRIAL CONDITIONS	Assoc. Prof. Dr. Emeka Nwosu Dr. Aisha Bello Chinedu Okafor Kehinde Adeyemi
		4	BIOTECHNOLOGICAL ADVANCEMENTS IN PLANT-BASED BIOPESTICIDES FOR SUSTAINABLE AGRICULTURAL PRODUCTIVITY IN SUB-SAHARAN ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Ngozi Umeh Dr. Ibrahim Musa Amina Suleiman
		5	RECOMBINANT PROTEIN ENGINEERING FOR NEXT-GENERATION VACCINE DEVELOPMENT AGAINST EMERGING VIRAL PATHOGENS	Dr. Salma El Sharif Hassan Al-Farjani Assoc. Prof. Dr. Nadia Al-Sadi
		6	MICROBIAL FUEL CELL TECHNOLOGIES FOR WASTEWATER TREATMENT AND RENEWABLE ENERGY GENERATION IN ARID REGIONS	Omar Al-Maghribi Dr. Lina Ben Youssef Prof. Dr. Khaled Al-Din
		7	GENE THERAPY VECTOR OPTIMIZATION FOR NEURODEGENERATIVE DISEASE TREATMENT USING LENTIVIRAL AND AAV SYSTEMS	Assis .Prof. Dr. Matías Valenzuela
		8	ALGAL BIOTECHNOLOGY FOR CARBON CAPTURE AND BIOACTIVE COMPOUND PRODUCTION IN MARINE ECOSYSTEMS	Dr. Fernanda Aguilar Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Salinas Valentina Moya
		9	ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTEGRATED BIOINFORMATICS FOR PROTEIN STRUCTURE PREDICTION AND DRUG DISCOVERY ACCELERATION	Prof. Dr. Sebastián Herrera Dr. Tomás Ibarra Catalina Fuentes

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Nicolás Herrera**	1	IMPACT OF URBAN AIR POLLUTION ON RESPIRATORY HEALTH OUTCOMES IN NORTH AFRICAN METROPOLISES	Prof. Dr. Youssef El Amrani Dr. Salma Benkiran
		2	TELEMEDICINE ADOPTION AND HEALTHCARE ACCESSIBILITY IN RURAL MOROCCO: A SYSTEMATIC ANALYSIS	Assoc. Prof. Dr. Amina Qadiri Dr. Omar Zaoui Fatima Ezzahra El Idrissi
		3	COMMUNITY-BASED MALARIA CONTROL STRATEGIES AND PUBLIC HEALTH EFFECTIVENESS IN WEST AFRICA	Prof. Dr. Chinedu Okafor Dr. Aisha Bello Emeka Nwosu Dr. Kemi Adebayo
		4	MENTAL HEALTH BURDEN AMONG ADOLESCENTS IN URBAN NIGERIA: SOCIOECONOMIC AND EDUCATIONAL CORRELATES	Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Musa Dr. Grace Adeola Samuel Okoye
		5	HEALTHCARE SYSTEM RESILIENCE AND POST-CONFLICT RECOVERY MODELS IN LIBYA	Prof. Dr. Khaled Al Mansouri Dr. Mariam El Sherif Assoc. Prof. Dr. Nabil Faraj
		6	NON-COMMUNICABLE DISEASE PREVENTION STRATEGIES IN LIBYA: POLICY IMPLEMENTATION AND COMMUNITY ENGAGEMENT	Dr. Huda Ben Ali Prof. Dr. Ahmed El Rafi Salim Abukhattala Dr. Rania Mansour
		7	IMPROVING PRIMARY HEALTHCARE DELIVERY IN CHILEAN RURAL COMMUNITIES THROUGH DIGITAL HEALTH INTEGRATION	Prof. Dr. Valentina Rojas Dr. Camila Sepúlveda Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Valdés
		8	EPIDEMIOLOGICAL TRENDS OF CARDIOVASCULAR DISEASES AMONG ELDERLY POPULATIONS IN CHILE: A LONGITUDINAL STUDY	Dr. Nicolás Herrera Prof. Dr. Fernanda Loyola
		9	CLIMATE CHANGE AND EMERGING VECTOR-BORNE DISEASE RISKS IN CHILE: A PUBLIC HEALTH FORECASTING MODEL	Assoc. Prof. Dr. Martina Cárdenas Dr. José Miguel Torres Prof. Dr. Andrea Salgado

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assis. Prof. Dr. Klodiana Dervishi**	1	THREE-DIMENSIONAL PRINTING TECHNOLOGIES IN MAXILLOFACIAL SURGERY: CLINICAL APPLICATIONS, LIMITATIONS, AND FUTURE PERSPECTIVES	Prof. Dr. Jean-Luc Fournier Dr. Élodie Mercier Antoine Girard Marie Lefevre
		2	ADVANCES IN DIGITAL DENTISTRY FOR COMPLEX ORAL REHABILITATION: A CLINICAL EVALUATION OF CAD/CAM-GUIDED TREATMENT OUTCOMES IN ADULT PATIENTS	Prof. Dr. Youssef El Mansouri Dr. Salma Benjelloun
		3	ASSESSMENT OF PERIODONTAL HEALTH AWARENESS AND PREVENTIVE ORAL CARE PRACTICES AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN URBAN COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Amina El Idrissi
		4	THE EFFECTIVENESS OF MINIMALLY INVASIVE RESTORATIVE TECHNIQUES IN THE MANAGEMENT OF EARLY CHILDHOOD CARIES: A LONGITUDINAL STUDY	Prof. Dr. Arben Kola Elira Hoxha Dr. Gentian Leka
		5	EVALUATION OF PATIENT SATISFACTION AND FUNCTIONAL OUTCOMES FOLLOWING IMPLANT-SUPPORTED PROSTHETIC REHABILITATION IN ELDERLY INDIVIDUALS	Assis. Prof. Dr. Klodiana Dervishi Dr. Besnik Shehu
		6	ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN ORAL RADIOLOGY: IMPROVING DIAGNOSTIC ACCURACY FOR MAXILLOFACIAL PATHOLOGIES	Prof. Dr. Fahad Al-Rashidi Noura Al-Enezi Dr. Abdullah Al-Harbi Sara Al-Mutairi
		7	CLINICAL AND MICROBIOLOGICAL EVALUATION OF NOVEL ANTIBACTERIAL AGENTS IN THE PREVENTION OF PERI-IMPLANT DISEASES	Assoc. Prof. Dr. Maha Al-Sabah
		8	LONG-TERM PERFORMANCE OF CERAMIC VENEERS IN ESTHETIC DENTISTRY: FACTORS INFLUENCING SURVIVAL RATES AND PATIENT SATISFACTION	Prof. Dr. Pierre Dubois Dr. Camille Laurent
		9	INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN ORAL HEALTH LITERACY AND PREVENTIVE DENTAL ATTENDANCE AMONG ADULT POPULATIONS	Assis. Prof. Dr. Sophie Martin Louis Bernard Dr. Claire Moreau

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Neelam Iyer**	1	CONSTITUTIONAL LAW AND CLIMATE-INDUCED MIGRATION GOVERNANCE IN POST-CONFLICT AFRICAN LEGAL SYSTEMS	Dr. Huda Mohamed Prof. Dr. Salim Abdalla
		2	CRIMINAL JUSTICE REFORM AND HUMAN RIGHTS PROTECTION IN CONTEMPORARY SUDANESE LEGAL FRAMEWORKS	Amina Khalid Assoc. Prof. Dr. Yasser Ibrahim
		3	EVOLUTION OF MARITIME LAW AND COASTAL RESOURCE REGULATION IN THE INDIAN OCEAN ISLAND STATES	Prof. Dr. Juma Rashid Dr. Fatma Suleiman Ali Mwinyi
		4	LAND OWNERSHIP DISPUTES AND TRADITIONAL LEGAL ORDERS IN EAST AFRICAN ISLAND COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Salma Hussein Dr. Baraka Omar
		5	DIGITAL PRIVACY RIGHTS AND DATA PROTECTION LAW IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INDIA	Prof. Dr. Rajiv Menon Dr. Ananya Sharma Vikram Deshpande
		6	CONSTITUTIONAL FREEDOMS AND JUDICIAL INTERPRETATION OF FUNDAMENTAL RIGHTS IN MODERN INDIA	Assoc. Prof. Dr. Neelam Iyer Dr. Suresh Patel
		7	EUROPEAN UNION LAW AND THE HARMONIZATION OF NATIONAL LEGAL SYSTEMS IN TRANSNATIONAL GOVERNANCE	Prof. Dr. Lorenzo Bianchi Dr. Marta Conti Giulia Ferraro
		8	CIVIL LIABILITY AND REFORM OF TORT LAW IN CONTEMPORARY ITALIAN LEGAL SCHOLARSHIP	Assoc. Prof. Dr. Marco Rinaldi Dr. Elisa Greco
		9	INTERNATIONAL ARBITRATION AND COMMERCIAL DISPUTE RESOLUTION IN GLOBAL LEGAL PRACTICE	Prof. Dr. Alessandro Moretti Dr. Francesca Lombardi Luca De Santis

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Liza Cruz Dr. Ramon Villanueva**	1	URBANIZATION PROCESSES AND SOCIAL STRATIFICATION IN POST-CONFLICT SUDAN: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF RECONSTRUCTION AND INEQUALITY	Prof. Dr. Ahmed El-Nour Dr. Salma Hassan
		2	GENDER NORMS AND EDUCATIONAL ACCESS IN RURAL AND URBAN COMMUNITIES OF MODERN SUDAN	Assoc. Prof. Dr. Mariam Abdelrahman Omar Siddig
		3	DIGITAL CULTURE AND YOUTH IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY FILIPINO SOCIETY	Prof. Dr. Miguel Santos Dr. Andrea Reyes Juan Dela Cruz
		4	MIGRATION PATTERNS AND FAMILY STRUCTURE TRANSFORMATION IN THE PHILIPPINES IN THE AGE OF GLOBALIZATION	Assoc. Prof. Dr. Liza Cruz Dr. Ramon Villanueva
		5	CASTE-BASED INEQUALITY AND SOCIAL MOBILITY IN CONTEMPORARY INDIAN URBAN CENTERS	Prof. Dr. Arvind Mehta Dr. Priya Sharma Rohit Kulkarni
		6	TECHNOLOGY ADOPTION AND LABOR MARKET CHANGES IN INDIA'S EMERGING MIDDLE CLASS	Assoc. Prof. Dr. Neelam Verma Dr. Suresh Iyer
		7	POST-SOCIALIST TRANSFORMATIONS AND SOCIAL INEQUALITY IN HUNGARIAN RURAL COMMUNITIES	Prof. Dr. Gábor Tóth Dr. Eszter Nagy
		8	YOUTH UNEMPLOYMENT AND SOCIAL EXCLUSION IN POST-TRANSITION HUNGARY	Assoc. Prof. Dr. László Kovács Dr. Anna Farkas Bence Molnár
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Kim Domingo**	1	GLOBAL SUPPLY CHAIN RESILIENCE AND RISK MANAGEMENT STRATEGIES IN EMERGING MARKET ENTERPRISES	Dr. Mariam Hassan
		2	DIGITAL TRANSFORMATION AND FINTECH ADOPTION IN SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN AFRICA	Prof. Dr. Ahmed El-Tayeb Assoc. Prof. Dr. Salma Ibrahim Dr. Nadir Osman Yusuf Abdalla
		3	ENTREPRENEURIAL ECOSYSTEM DEVELOPMENT AND INNOVATION-LED GROWTH IN SOUTHEAST ASIA	Prof. Dr. Liza Cruz Dr. Ramon Delgado Maria Santos Assoc. Prof. Dr. Paolo Reyes
		4	CONSUMER BEHAVIOR SHIFTS AND BRAND LOYALTY IN DIGITAL RETAIL MARKETS IN THE PHILIPPINES	Dr. Kim Domingo
		5	CORPORATE GOVERNANCE PRACTICES AND TRANSPARENCY CHALLENGES IN POST-SOCIALIST ECONOMIES	Prof. Dr. Levan Giorgadze Dr. Nino Makharadze Giorgi Kvelidze
		6	THE ROLE OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN ECONOMIC MODERNIZATION AND INDUSTRIAL DEVELOPMENT	Assoc. Prof. Dr. Tamar Beridze Dr. Irakli Kapanadze
		7	SUSTAINABLE BUSINESS MODELS AND GREEN TRANSFORMATION STRATEGIES IN EUROPEAN CORPORATIONS	Assis. Prof. Dr. Zoltán Varga
		8	DIGITAL MARKETING STRATEGIES AND SOCIAL MEDIA IMPACT ON CONSUMER DECISION-MAKING PROCESSES	Assoc. Prof. Dr. Balázs Tóth Dr. Anna Farkas Dr. Eszter Kovács Attila Nagy
		9	GLOBAL SUPPLY CHAIN RESILIENCE AND RISK MANAGEMENT STRATEGIES IN EMERGING MARKET ENTERPRISES	Dr. Mariam Hassan

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Renald Pierre**	1	HOSPITAL RESOURCE OPTIMIZATION AND DIGITAL TRANSFORMATION IN MODERN HEALTHCARE MANAGEMENT SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Youssef Abdalla Prof. Dr. Ahmed El-Tahir Dr. Salma Ibrahim Mohamed Hassan
		2	HEALTHCARE FINANCING MODELS AND ACCESSIBILITY CHALLENGES IN LOW-INCOME REGIONS OF SUB-SAHARAN AFRICA	Dr. Amina Mohamed
		3	PUBLIC HEALTH POLICY IMPLEMENTATION AND MATERNAL CARE IMPROVEMENT STRATEGIES IN RURAL SUDAN	Hassan Ali Prof. Dr. Osman Suleiman Dr. Nawal Idris
		4	HEALTH INFORMATION SYSTEMS AND PATIENT DATA SECURITY IN EAST AFRICAN HOSPITAL NETWORKS	Assoc. Prof. Dr. Josephat Mrema Dr. Rehema Kato
		5	HEALTHCARE WORKFORCE DEVELOPMENT AND LEADERSHIP CHALLENGES IN POST-SOVIET GEORGIAN HEALTH SYSTEMS	Prof. Dr. Giorgi Kapanadze Dr. Nino Beridze Levan Mikadze
		6	EMERGENCY RESPONSE MANAGEMENT AND HOSPITAL PREPAREDNESS FOR PUBLIC HEALTH CRISES IN GEORGIA	Assoc. Prof. Dr. Tamar Mchedlidze Dr. Irakli Shengelia
		7	HEALTH SYSTEM FRAGILITY AND INTERNATIONAL AID DEPENDENCY IN CARIBBEAN HEALTHCARE STRUCTURES	Prof. Dr. Jean Baptiste Laurent Dr. Marie-Claire Joseph Pierre Louis
		8	DIGITAL HEALTH INNOVATION AND TELEMEDICINE ADOPTION IN POST-DISASTER HAITIAN HEALTHCARE SETTINGS	Assoc. Prof. Dr. Renald Pierre Dr. Sophie Desir

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Yasser Mustafa**	1	EDUCATIONAL LEADERSHIP STRATEGIES AND POLICY IMPLEMENTATION EFFECTIVENESS IN CONTEMPORARY SCHOOL SYSTEMS	Prof. Dr. Ahmed Elamin Dr. Salma Abdelrahman
		2	DIGITAL TRANSFORMATION AND DATA-DRIVEN DECISION MAKING IN MODERN EDUCATIONAL MANAGEMENT STRUCTURES	Assoc. Prof. Dr. Yasser Mustafa
		3	TEACHER MOTIVATION AND PERFORMANCE EVALUATION SYSTEMS IN PUBLIC EDUCATION INSTITUTIONS	Dr. Neema Mwakalinga Prof. Dr. Josephine Mtega Asha Kessy
		4	CURRICULUM DEVELOPMENT REFORMS AND ADMINISTRATIVE CHALLENGES IN SECONDARY EDUCATION SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Baraka Mwita Dr. Emmanuel Sefu
		5	INCLUSIVE EDUCATION POLICIES AND SCHOOL MANAGEMENT PRACTICES IN MULTICULTURAL LEARNING ENVIRONMENTS	Prof. Dr. Giorgi Meladze Dr. Tamar Kapanadze Luka Beridze
		6	LEADERSHIP MODELS AND ORGANIZATIONAL CHANGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Assoc. Prof. Dr. Nino Khutsishvili Dr. Vakhtang Lomidze
		7	EDUCATIONAL FINANCING SYSTEMS AND RESOURCE ALLOCATION CHALLENGES IN DEVELOPING COUNTRIES	Prof. Dr. Jean-Baptiste Louis Dr. Marie-Claire Augustin Pierre Noel
		8	SCHOOL GOVERNANCE, COMMUNITY PARTICIPATION, AND ACCOUNTABILITY MECHANISMS IN URBAN EDUCATION SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Daniel St. Fleur Dr. Rachel Auguste
		9	STUDENT ACHIEVEMENT, EDUCATIONAL QUALITY ASSURANCE, AND POLICY REFORM IMPACTS IN CARIBBEAN SCHOOL SYSTEMS	Prof. Dr. Michel Dorsainvil Dr. Nadine Laurent Assoc. Prof. Dr. Josué Pierre

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Dr. Sofia Rojas**	1	CONTEMPORARY NEUROPSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF STRESS REGULATION AND COGNITIVE RESILIENCE IN URBAN POPULATIONS	Prof. Dr. Wei Zhang Dr. Li Na Chen Yuxin Assoc. Prof. Dr. Junjie Huang
		2	THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE AND WORKPLACE BURNOUT AMONG YOUNG ADULTS IN HIGH-DENSITY SOCIETIES	Dr. Ming Zhao
		3	CULTURAL FACTORS IN ADOLESCENT ANXIETY DISORDERS AND COPING BEHAVIORS IN BANGLADESH	Dr. Nabila Rahman Prof. Dr. Rahman Siddique Dr. Ayesha Karim Tanvir Hossain
		4	IMPACT OF SOCIAL MEDIA EXPOSURE ON SELF-ESTEEM AND IDENTITY FORMATION AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN SOUTH ASIA	Assoc. Prof. Dr. Farzana Islam
		5	TRAUMA PSYCHOLOGY AND POST-CONFLICT ADAPTATION MECHANISMS IN LEBANESE YOUTH POPULATIONS	Prof. Dr. Karim Haddad Dr. Lina Mansour Rami El Zein
		6	COGNITIVE BEHAVIORAL PATTERNS IN DEPRESSION AMONG REFUGEE COMMUNITIES IN THE MIDDLE EAST	Assoc. Prof. Dr. Samir Nassar Dr. Hiba Khalil
		7	NEURODEVELOPMENTAL OUTCOMES OF EARLY CHILDHOOD STRESS IN POST-REVOLUTIONARY CUBA	Prof. Dr. Alejandro Reyes Dr. Marta Castillo Luis Enrique Pérez
		8	PSYCHOSOCIAL DETERMINANTS OF SUBSTANCE ABUSE RECOVERY IN CUBAN ADOLESCENTS Assoc. Prof. Dr. Daniel Ortega	Dr. Sofia Rojas
		9		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Dr. Salwa Jasim**	1	COGNITIVE CONTROL MECHANISMS AND DECISION-MAKING PROCESSES IN ADOLESCENT BRAIN DEVELOPMENT	Dr. Sari Wulandari Rizky Mahendra
		2	THE ROLE OF EMOTIONAL REGULATION IN ACADEMIC STRESS MANAGEMENT AMONG UNIVERSITY STUDENTS	Assoc. Prof. Dr. Dimas Saputra Nadia Putri Prof. Dr. Aditya Pranata Assoc. Prof. Dr. Vikram Sood
		3	CROSS-CULTURAL STUDIES OF SOCIAL ANXIETY AND INTERPERSONAL COMMUNICATION PATTERNS IN INDIAN YOUTH POPULATIONS	Dr. Priya Nair Prof. Dr. Arjun Mehta
		4	PSYCHOLOGICAL IMPACT OF DIGITAL ADDICTION AND SOCIAL MEDIA USE ON COGNITIVE PERFORMANCE IN ADOLESCENTS	Dr. Kavita Sharma Rohit Verma
		5	TRAUMA EXPOSURE AND RESILIENCE DEVELOPMENT AMONG POST-CONFLICT POPULATIONS IN IRAQ	Prof. Dr. Ali Hassan Al-Mahdi Dr. Zainab Kareem Hussein Abbas
		6	THE EFFECTS OF FAMILY STRUCTURE ON CHILD PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN URBAN AND RURAL IRAQ	Dr. Salwa Jasim
		7	NEUROPSYCHOLOGICAL CORRELATES OF ANXIETY DISORDERS IN ADOLESCENTS ACROSS IRANIAN POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Omar Nasser Prof. Dr. Mohammad Reza Hosseini Dr. Leila Moradi Dr. Farid Kazemi
		8	THE ROLE OF CULTURAL BELIEFS IN SHAPING MENTAL HEALTH ATTITUDES AND HELP-SEEKING BEHAVIOR IN IRAN	Assoc. Prof. Dr. Zahra Karimi Nima Rezaei

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Dr. Arjun Nair**	1	EARLY ISLAMIC THEOLOGY AND THE FORMATION OF INTELLECTUAL TRADITIONS IN THE NUSANTARA REGION	Assoc. Prof. Dr. Budi Santosa Dr. Lestari Wulandari
		2	COMPARATIVE STUDY OF RELIGIOUS PLURALISM AND INTERFAITH DIALOGUE IN CONTEMPORARY INDONESIAN THEOLOGICAL THOUGHT	Prof. Dr. Ahmad Syafii Dr. Nur Aisyah Fajar Hidayat
		3	VEDIC AND UPANISHADIC INFLUENCES ON THE DEVELOPMENT OF CLASSICAL INDIAN THEOLOGICAL SYSTEMS	Prof. Dr. Rajiv Sharma Dr. Ananya Mehta Vikram Iyer Assoc. Prof. Dr. Neha Kapoor
		4	THE EVOLUTION OF HINDU PHILOSOPHICAL THEOLOGY IN MEDIEVAL SOUTH ASIA AND ITS TEXTUAL TRADITIONS	Dr. Arjun Nair
		5	ISLAMIC THEOLOGICAL DISCOURSE AND THE DEVELOPMENT OF SHIA-SUNNI INTELLECTUAL DEBATES IN MEDIEVAL IRAQ	Prof. Dr. Ali Al-Mansouri Dr. Hassan Karim Omar Farooq
		6	THE ROLE OF BAGHDAD SCHOLARLY CENTERS IN SHAPING CLASSICAL ISLAMIC THEOLOGY AND PHILOSOPHY	Assoc. Prof. Dr. Salim Al-Rashid Dr. Layla Ahmed
		7	CONTEMPORARY SHIA THEOLOGICAL THOUGHT AND THE INTERPRETATION OF MODERNITY IN IRANIAN RELIGIOUS STUDIES	Prof. Dr. Mohammad Reza Hosseini Dr. Zahra Karimi Dr. Ali Rezaei

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 12	**Dr. Mireille Lawson**	1	DIGITAL BANKING TRANSFORMATION AND FINTECH ADOPTION IMPACT ON INDONESIAN ECONOMIC GROWTH STRUCTURE	Assoc. Prof. Dr. Budi Santoso Maya Kartika
		2	FISCAL DECENTRALIZATION AND PUBLIC SECTOR EFFICIENCY IN WEST AFRICAN DEVELOPING ECONOMIES	Prof. Dr. Kossi Mensah Dr. Afi Adjei Kofi Mensah
		3	AGRICULTURAL PRODUCTIVITY AND RURAL DEVELOPMENT POLICIES IN TOGO: ECONOMIC SUSTAINABILITY PERSPECTIVES	Dr. Mireille Lawson
		4	RESOURCE DEPENDENCY AND ECONOMIC VOLATILITY IN BOLIVIA: A COMPARATIVE MACROECONOMIC ANALYSIS	Prof. Dr. Carlos Rojas Dr. Elena Quispe Luis Fernando Mamani Assoc. Prof. Dr. Komlan Agbodan
		5	INFORMAL ECONOMY STRUCTURES AND LABOR MARKET DYNAMICS IN BOLIVIAN URBAN CENTERS	Assoc. Prof. Dr. Jorge Villarroel Dr. Maria Fernandez
		6	TRADE CORRIDORS AND ECONOMIC GROWTH UNDER CPEC FRAMEWORK IN PAKISTAN	Prof. Dr. Imran Siddiqui Dr. Ayesha Khan Muhammad Bilal
		7	INFLATION TARGETING AND CENTRAL BANK INDEPENDENCE IN PAKISTAN'S MACROECONOMIC STABILITY	Assoc. Prof. Dr. Saad Qureshi Dr. Hina Malik
		8	DIGITAL ECONOMY EXPANSION AND E-COMMERCE GROWTH IMPACT ON PAKISTAN'S YOUTH EMPLOYMENT STRUCTURE	Dr. Usman Tariq Prof. Dr. Farhan Ali Assoc. Prof. Dr. Nida Ahmed

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 13	**Dr. Vo Anh Kiet**	1	DIGITAL TRANSFORMATION AND CULTURAL MEMORY PRESERVATION IN BALTIC ANTHROPOLOGICAL COMMUNITIES	Dr. Eglė Jankauskaitė Prof. Dr. Mantas Petrauskas
		2	RITUAL PRACTICES AND POST-SOVIET IDENTITY RECONSTRUCTION IN LITHUANIAN RURAL SOCIETIES	Assoc. Prof. Dr. Ieva Žukauskienė Dr. Tomas Kavaliauskas Asta Vaitkutė
		3	ETHNOGRAPHIC STUDY OF URBAN MIGRATION PATTERNS AND FAMILY STRUCTURE CHANGES IN MEKONG DELTA	Prof. Dr. Nguyen Thanh Minh Dr. Le Hoang An Assoc. Prof. Dr. Pham Quoc Dung Tran Thi Mai
		4	TRADITIONAL HEALING PRACTICES AND BIOMEDICAL INTEGRATION IN CENTRAL VIETNAM HIGHLAND COMMUNITIES	Dr. Vo Anh Kiet Assoc. Prof. Dr. Bui Thi Hong Nguyen Van Loc
		5	SOCIOLINGUISTIC TRANSFORMATIONS AND AMAZIGH IDENTITY IN NORTH AFRICAN URBAN SETTINGS	Prof. Dr. Ahmed Benyahia Dr. Yasmine Khelifi Assoc. Prof. Dr. Rachid Boudjemaa
		6	PASTORAL NOMADISM AND CLIMATE ADAPTATION STRATEGIES IN SAHARA BORDERLAND COMMUNITIES	Dr. Samir Belkacem Prof. Dr. Lila Gharbi
		7	POST-MIGRATION CULTURAL HYBRIDITY AND DIASPORA NETWORKS IN BALKAN ANTHROPOLOGY	Dr. Elira Dervishi Assoc. Prof. Dr. Arben Kola Prof. Dr. Mira Hoxha
		8	FAMILY STRUCTURE TRANSFORMATION AND GENDER ROLES IN CONTEMPORARY ALBANIAN SOCIETY	Dr. Besnik Leka Arta Nika Assoc. Prof. Dr. Ilir Meta

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 14	**Prof. Dr. Samir Benkhelifa**	1	COGNITIVE FLEXIBILITY AND EXECUTIVE FUNCTIONING IN ADOLESCENT POPULATIONS: A CROSS-CULTURAL NEUROPSYCHOLOGICAL ANALYSIS	Prof. Dr. Eglė Jankauskaitė Dr. Tomas Vaitkus
		2	TRAUMA EXPOSURE AND RESILIENCE DEVELOPMENT IN EARLY ADULTHOOD: PSYCHODYNAMIC AND BEHAVIORAL INTEGRATION MODEL	Dr. Rūta Kazlauskienė
		3	THE ROLE OF EMOTIONAL REGULATION AND MINDFULNESS IN REDUCING ACADEMIC ANXIETY AMONG UNIVERSITY STUDENTS IN DIGITAL LEARNING ENVIRONMENTS	Assoc. Prof. Dr. Nguyễn Minh Hoàng Dr. Lê Thị Hạnh Trần Quang Duy
		4	SOCIAL MEDIA ADDICTION AND SELF-ESTEEM DYNAMICS IN EMERGING ADULTHOOD: A COGNITIVE-BEHAVIORAL PERSPECTIVE	Dr. Phạm Anh Tuấn Assoc. Prof. Dr. Bùi Ngọc Lan
		5	NEUROPSYCHOLOGICAL CORRELATES OF WORKPLACE STRESS AND DECISION-MAKING PERFORMANCE IN URBAN POPULATIONS	Prof. Dr. Samir Benkhelifa
		6	POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER SYMPTOMATOLOGY AND COPING MECHANISMS AMONG ADOLESCENT REFUGEES: A MULTIDIMENSIONAL CLINICAL APPROACH	Dr. Amine Zerguine Assoc. Prof. Dr. Nadia Khelifi Prof. Dr. Yacine Boudjemaa Dr. Salma Rahmani
		7	THE IMPACT OF FAMILY DYNAMICS AND ATTACHMENT STYLES ON PERSONALITY DEVELOPMENT IN EARLY CHILDHOOD	Dr. Arben Hoxha Assoc. Prof. Dr. Elira Dervishi
		8		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 13:30 – 15:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 15	**Dr. El Hadj Ba**	1	DIGITAL ETHNOGRAPHY OF YOUTH IDENTITY FORMATION IN LITHUANIAN URBAN SUBCULTURES AND ONLINE SPACES	Assoc. Prof. Dr. Dainius Stankus Aistė Malinauskaitė Tomas Žilinskas
		2	ETHNOGRAPHIC ANALYSIS OF NOMADIC HERITAGE AND MODERNIZATION IMPACTS ON PASTORAL COMMUNITIES IN CENTRAL KAZAKHSTAN	Dr. Ayanbek Nurmaganbetov Zarina Sadvakassova Bekzat Toleubay Aruzhan Kassenova
		3	CULTURAL TRANSFORMATION AND ETHNOGRAPHIC PERSPECTIVES ON URBAN MIGRATION PATTERNS IN SOUTHERN KAZAKHSTAN	Assoc. Prof. Dr. Gulnar Akhmetova Nursultan Yermekov Madina Suleimen
		4	ETHNOGRAPHIC STUDY OF BEDOUIN SOCIAL STRUCTURES AND TRADITIONAL AUTHORITY SYSTEMS IN NORTHERN JORDAN	Prof. Dr. Omar Al-Khatib Leila Al-Masri Youssef Haddad
		5	DIGITAL TRANSITION AND ETHNOGRAPHIC INSIGHTS INTO YOUTH CULTURE AND SOCIAL MEDIA USAGE IN AMMAN COMMUNITIES	Dr. Rana Abu Khalil Hassan Al-Farouq Maya Nasser Omar Al-Rashid
		6	ETHNOGRAPHIC EXPLORATION OF SAHARA DESERT COMMUNITIES AND ORAL TRADITION PRESERVATION IN MAURITANIA	Prof. Dr. Mohamed El Hacen Aminata Ould Sidi Cheikh Ahmed Baba Fatimata Mint Abdallah
		7	CULTURAL IDENTITY, ISLAMIC TRADITIONS, AND ETHNOGRAPHIC FIELDWORK AMONG RURAL MAURITANIAN COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Ahmedou Ould Mohamed Sidi Mohamed Ould Yahya Khadijetou Mint Ely
		8	ETHNOGRAPHIC STUDY OF FISHING COMMUNITIES AND COASTAL LIVELIHOODS ALONG THE MAURITANIAN ATLANTIC SHORE	Dr. El Hadj Ba Moussa Sy Aissatou Mint Cheikh Samba Ould Ndiaye

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Doç. Dr., Pero Duygu DUMANGÖZ**	1	EXAMINATION OF THE ATTITUDES OF INDIVIDUALS PARTICIPATING IN FOLK DANCES TOWARD FOLK DANCES ACCORDING TO SOME VARIABLES	Rengin Turcan İskender Prof. Dr. Hakkı Çoknaz
		2	KIRSAL BÖLGELERDE YAŞAYAN ÇOCUKLARA TATLI SÜRPRİZİ: TATLI GÜNLER	Gülşade KURT Prof. Dr. Buket ÖZDEMİR IŞIK
		3	AGON'DAN ARETE'YE: ANTİK YUNAN SPOR KÜLTÜRÜNDE REKABET VE ERDEM	Ayşegül ÇİMENTEPE Doç. Dr., Pero Duygu DUMANGÖZ
		4	TÜRKİYE'DE SPOR ALANINDA MOBBİNG: PRISMA TABANLI BİR SİSTEMATİK DERLEME	Belkıs KAHRAMAN Doç. Dr., Pero Duygu DUMANGÖZ
		5	DETERMINATION OF THE PHYSICAL ACTIVITY LEVELS OF MOTHERS WITH CHILDREN WHO HAVE INTELLECTUAL AND PHYSICAL DISABILITIES	Seda EVYAPAN AYDIN Doç. Dr. İbrahim DALBUDAK
		6	YEŞİL SPOR YAKLAŞIMI KAPSAMINDA BİSİKLET SPORCULARINDA ÇEVRESEL DUYARLILIK VE KARBON AYAK İZİ BİLİNCİ	MELİSA GÜNDOĞDU Prof. Dr. OĞUZHAN ALTUNGÜL
		7	ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERE YÖNELİK YAPILAN ŞEHİR VE KÜLTÜR GEZİLERİNİN KÜLTÜRLERARASI DUYARLILIK ÜZERİNDEKİ ROLÜ: TRABZON VE BAYBURT GEZİLERİ ÖRNEĞİ	Öğr. Gör., Ahmet SAYIN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Öğr. Gör. Hilal PEKDEMİR**	1	EXAMINATION OF THE COACH–ATHLETE RELATIONSHIP IN LICENSED ATHLETES	Öğr. Gör. Hilal PEKDEMİR Prof. Dr. Tülin AKMAN Doç. Dr. Şaban ÜNVER
		2	EXAMINING ACADEMIC MOTIVATION LEVELS OF UNIVERSITY STUDENTS	Öğr. Gör. Hilal PEKDEMİR Prof. Dr. Tülin AKMAN Doç. Dr. Şaban ÜNVER
		3	SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞININ REKREASYONEL SOSYAL SAĞLIK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: FOMO, YALNIZLIK VE YAŞAM DOYUMUNUN ARACILIK ROLÜ	Dr. Hasan Suat AKSU Prof. Dr. Murat KOÇYİĞİT
		4	ÖĞRETMEN TUTUMLARININ ENGELLİ ÇOCUKLARIN SPOR KATILIMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Cansu SANTIRCIOĞLU Doç. Dr. Sevim Handan YILMAZ
		5	ENGELLİ BİREYLERDE FİZİKSEL AKTİVİTEYE KATILIMI ETKİLEYEN BARİYERLER VE KOLAYLAŞTIRICI FAKTÖRLER	ESRA PUL Dr. Öğr. Üyesi Sevim Handan YILMAZ
		6	SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ZİHİNSEL ANTRENMAN VE İMGELEME DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	Osman ÇETİNER Prof. Dr. Sinan AKIN
		7	ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE SPORDA KARŞIT GÖRÜŞE SAYGI VE EMPATİK EĞİLİM ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ	Aysun ÖGE Prof. Dr. Serdar ORHAN Doç. Dr. Baha Engin ÇELİKEL Arş. Gör. Ayşegül ARSLAN PAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖNSOY**	1	KOSGEB KREDİ FAİZ DESTEKLERİ KOBİ'LERİN FİNANSMANA ERİŞİMİNİ ARTIRIYOR MU? DÜZEY 2 BÖLGELERİ ÜZERİNE AMPİRİK BULGULAR	Dr. Kutay ŞENEL
		2	BANKING AS A SERVICE (BaaS) WITHIN THE FRAMEWORK OF NEW-GENERATION BANKING APPROACHES	Murat GÜLEÇ, Prof. Dr. Başak TANINMIŞ YÜCEMEMİŞ
		3	ENDÜSTRİ 5.0 YAKLAŞIMININ ÜRETİM VE FİNANS YÖNETİMİ ÜZERİNDEKİ OLASI ETKİLERİ:TEORİK BİR DEĞERLENDİRME	Özlem DOĞAN Sinan ÇAVUŞOĞLU
		4	YEŞİL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ÜRETİM İŞLETMELERİNİN FİNANSMAN SORUNLARI SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANS YAKLAŞIMLARI	Özlem DOĞAN Sinan ÇAVUŞOĞLU
		5	ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ İLE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Burak SEVREN Doç. Dr. Sinem AYDIN
		6	SG RAPORLAMASINDA YAPAY ZEKÂ KULLANIMI VE GREENWASHİNG RİSKİ: SÜRDÜRÜLEBİLİR FİNANS LİTERATÜRÜ ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR İNCELEME	Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖNSOY
		7	DAVRANIŞSAL FİNANS PERSPEKTİFİNDEN SOSYAL MEDYANIN YATIRIM KARARLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: LİTERATÜR DERLEMESİ	Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖNSOY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARASU**	1	THE CULTURAL PATTERN OF VAN: A THEORETICAL ASSESSMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF DIGNITY, HONOR, AND FACE CULTURES	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KARASU
		2	NARSİSTİK EĞİLİMLER VE YAKINLIK KORKUSU ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖZ-ŞEFKAT VE ŞEFKAT KORKUSUNUN ARACI ROLÜ	Elif Şule Baycan Salt Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Batuhan Kurtoğlu
		3	AN INVESTIGATION OF PHYSIOLOGICAL AND PSYCHOLOGICAL PARAMETERS IN THE DEVELOPMENT OF AUTISM SPECTRUM DISORDER	Prof. Dr. Aida SAHMUROVA Mustafa Batuhan DEMİR
		4	ŞÜPHECİ İYİMSERLİK ÖLÇEĞİ KISA FORMUNUN TÜRKÇEYE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Yüksek Lisans Öğrencisi Eslem Meryem YILDIRIM Prof. Dr. Halil EKŞİ
		5	MADDE KÖTÜYE KULLANIMININ PALYATİF BAKIM GEREKTİREN HASTALIKLARLA İLİŞKİSİ: SİROZ, AKCİĞER KANSERİ, HIV/AIDS VE KOAH ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	Aydın DÜNDAR Dr. Öğr. Üyesi Cezmi ERVÜZ
		6	ENGELLİ ÇOCUK ANNELERİNDE ANNELİKTEN BAKIM VEREN ROLÜNE GEÇİŞ: KİMLİK DÖNÜŞÜMÜ VE AİLE DANIŞMANLIĞI PERSPEKTİFİ	Psikolog Sümeyya HOLTA Doç. Dr. Mahmut YARAN
		7	THE MEDIATING ROLE OF EMOTION SOCIALIZATION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTHERS' PARENTING SELF-EFFICACY AND CHILDREN'S SOCIAL COMPETENCE AND BEHAVIOR PROBLEMS IN EARLY CHILDHOOD (AGES 3-6)	Psk. Fatma AVŞAROĞLU Dr. Öğr. Üyesi R. Çağlar ERCEN
		8	ANNELERIN KENDI EBEVEYNLERINDEN ALGILADIKLARI KABUL VE RED ILE OKUL ÖNCESI DÖNEM ÇOCUKLARIN KAYGI DÜZEYLERI ARASINDAKI İLIŞKIDE, DUYGU SOSYALLEŞTIRME TEPKILERININ ARACILIK ROLÜ	Psk. Beyza Erol Dr. Öğr. Üyesi Diler Hatipoğlu
		9	UTANÇ, SUÇLULUK VE BENLİK SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİDE ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALARIN ARACI ROLÜ	Marzieh Mohammadinia Dr. Öğr. Üyesi Diler HATİPOĞLU

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Hilal BERBER**	1	HELİKOPTER EBEVEYN TUTUMLARININ ERGENLERİN KARAR VERME BECERİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE KAYGININ ARACI ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi Shahla BAGHIROVA Dr. Öğr. Üyesi Yusuf GÜREL
		2	BELİREN YETİŞKİNLERDE SANAL DEDİKODU, İLETİŞİM BECERİLERİ VE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	Abdurrahim BAY Doç. Dr. Fuad BAKİOĞLU
		3	MİZAH YOLUYLA BAŞA ÇIKMA İLE İŞ DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SAĞLAMLIĞIN ARACI ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi Aleyna Atak Üst Prof. Dr. Seydi Ahmet SATICI
		4	YETİŞKİNLERDE BAĞLANMA STİLLERİ, DUYGUSAL NEGATİFLİK VE RUMİNASYON ARASINDAKİ İLİŞKİLER	Başak YAŞAR Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Aslan
		5	MAVI YAKALI ÇALIŞANLARDA İŞ-YAŞAM DENGESININ DEMOGRAFIK DEĞIŞKENLER VE ÇALIŞMA KOŞULLARI AÇISINDAN İNCELENMESI: BURSA ORGANIZE SANAYI BÖLGELERI ÖRNEĞI	Hilal BERBER
		6	EBEVEYN DUYGU DÜZENLEME BECERİLERİ VE EBEVEYN-ERGEN İLİŞKİ NİTELİĞİNİN ERGENLİK DÖNEMİ BAĞLANMA DÜZEYİ İLE İLİŞKİSİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe Betül YILDIRIM Dr. Öğr. Üyesi Yusuf GÜREL

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Res. Asst. Sümeyye Eliz BURHAN**	1	ÜNİVERSİTEYE BAĞLILIK ÖLÇEĞİ KISA FORMU'NUN TÜRK KÜLTÜRÜNE UYARLANMASI: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI	Lisansüstü Öğrencisi Ezgi Sueda BATTAL Prof. Dr. Halil EKŞİ
		2	VİRGİNİA SATİR'İN KÜLTÜRLER ARASI UYGULAMASI AÇISINDAN TÜRKİYE'DEKİ DİNAMİĞİ	Doç.Dr. Meral SERT Psk.Dan. Ayşe Şule YAVAŞ
		3	THE RELATIONSHIP BETWEEN POST-TRAUMATIC COGNITIONS, POST-TRAUMATIC STRESS AND FORGIVENESS	Klinik Psikolog Büşra KARALALI KARASU Doç.Dr.Meral SERT
		4	KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE AKADEMİK ÖZYETERLİLİK DÜZEYİNİN GELECEK KAYGISI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ	Merve ABAŞ Prof. Dr. Ercan KOCAYÖRÜK
		5	2019-2026 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE KUMAR BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN KAPSAM DERLEMESİ	Gökçe KUYUMCU Dr. Öğr. Üyesi Saadet ÖZTÜRK
		6	LOW-TECH, HIGH ENGAGEMENT: A QUALITATIVE CASE STUDY OF HEADSET-FREE VIRTUAL REALITY EXPERIENCES IN EFL CLASSROOMS	Asst. Prof. Cemil Gökhan KARACAN Res. Asst. Sümeyye Eliz BURHAN
		7	SOCIAL ANXIETY AND LIFE SATISFACTION AMONG SOCIAL MEDIA USERS: THE ROLE OF APPEARANCE-RELATED SOCIAL MEDIA CONSCIOUSNESS	Res. Asst. Sümeyye Eliz BURHAN PCG Student Çağla KABAKCI PCG Student Sıla DENİZ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. İbrahim MAVİ**	1	"DISCRETE, MASC4MASC, NO FEM" UNDERSTANDING HEGEMONIC MASCULINITY ON A GAY DATING APP IN TÜRKİYE	Barış VELİOĞLU
		2	SOCIOLOGICAL EFFECTS OF TRANSFORMING FAMILY STRUCTURES DURING SOCIAL CHANGE ON THE EXPERIENCE OF OLD AGE	Dr. İbrahim MAVİ
		3	PREKARYALAŞMA VE HABİTUS: NEOLİBERAL DÖNEMDE BELİRSİZLİĞİN İÇSELLEŞTİRİLMESİ	Yüksek Lisans Öğrencisi İrem EŞE
		4	MİNDFULNESS VE FELSEFİ SORGULAMA TEMELLİ BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM: MİNDFUL FELSEFE	Bilim Uzmanı Zeynep KORKMAZ Uzman Sosyolog Pınar BENEK
		5	EV İÇİ ROLLER VE "GÖRÜNMEZ YARDIMCI" OLARAK TEKNOLOJİ: MODERN AİLENİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ VE TOPLUMSAL CİNSİYET PARADOKSU	Prof. Dr. Dolunay ŞENOL Sosyolog Halil İbrahim TEMEL
		6	AİLE İÇİ İLETİŞİMİN EVLİLİK DOYUMUNA ETKİSİ	Prof. Dr. Dolunay ŞENOL Sosyolog Gülten Büşra DEMİR

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Eda Toğaçar**	1	SURİYELİ GÖÇMEN KADINLARDA SOSYAL DIŞLANMIŞLIK; KAHRAMANMARAŞ ÖRNEĞİ	Gülbahar Sağır Prof. Dr. Yücel Karadaş
		2	GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYE UYRUKLU YABANCILARA YÖNELİK KALICI ÇÖZÜMLER	Mehmet ERKOÇ
		3	SURİYE'DEN TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜRECİNDE KADINLARIN DENEYİMLERİ: FIRSATLAR, RİSKLER VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM	Büşra TAŞ
		4	EXAMINATION OF SYRIAN MIGRANT CHILDREN'S TURKISH LANGUAGE PROFICIENCY IN THE CONTEXT OF SOCIAL ADAPTATION AND FAMILY INTEGRATION	Resul KARADUMAN Asst. Prof. Dr. Saniye TEZE
		5	THE 1989 MIGRATION: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS ON THE FORCED MIGRATION AND ADAPTATION PROCESSES OF BULGARIAN TURKS	Sena Duman
		6	SECURITIZATION APPROACH IN INTERNATIONAL MIGRATION POLICIES: A THEORETICAL ANALYSIS	Eda Toğaçar

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assistant Professor Emine Ebru BOZÇELİK**	1	NIGERIA IN THE EMERGING MULTIPOLAR GLOBAL ORDER: STRATEGIC RELEVANCE, POLITICAL-ECONOMIC CONTRIBUTIONS, AND PROSPECTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	Abdulmajid Sani Buba
		2	INTERNAL PARTY DEMOCRACY AND ELECTORAL CONSOLIDATION IN NIGERIA: LESSONS FROM THE 2026 PRIMARIES AND IMPLICATIONS FOR THE 2027 GENERAL ELECTION FOCUS:	Abdulmajid Sani Buba
		3	AN EVALUATION OF PUBLIC COSTS RELATED TO CHILDREN IN CONFLICT WITH THE LAW IN TÜRKİYE WITHIN THE SCOPE OF EXPENDITURE DYNAMICS AND VICTIMIZATION COSTS (2014–2025)	Assistant Professor Emine Ebru BOZÇELİK
		4	KENTSEL DİRENÇLİLİK VE YEREL KURUMSAL KAPASİTE: KRİZ YÖNETİMİNDE BELEDİYELERİN STRATEJİK ROLÜ	Dr. Öğr. Üyesi Rahime ÇERÇİ
		5	TOWARDS ANTICIPATORY GOVERNANCE IN BAGHDAD: AN EXPLORATORY STUDY	Mohammed Khairullah FARHAN Doç. Dr. Rukiye Mehtap ÖZLÜ
		6	THE HYBRID MODEL IN MUNICIPAL SOCIAL ASSISTANCE: RIGHTS-BASED DISCOURSE AND PHILANTHROPIC PRACTICE	Baran DİLEK Dr. Öğr. Üyesi Sakine ARSLAN ERBAŞ
		7	THE EUROPEAN UNION'S CARBON BORDER ADJUSTMENT MECHANISM (CBAM) AND TÜRKIYE: AN INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY ANALYSIS OF TRADE, INDUSTRIAL TRANSFORMATION, AND COMPETITIVENESS UNDER CLIMATE-ORIENTED POLICIES	ALPEREN ÖZEK
		8	JİMMY CARTER YÖNETİMİNİN TÜRKİYE POLİTİKASINA İRAN DEVRİMİNİN ETKİSİ	NURULLAH ÇABUK Dr. Öğr. Üyesi Gökhan Murat ÜSTÜNDAĞ
		9	SİYASAL İSLAM DÜŞÜNCESİNDE DEMOKRATİK KATILIM VE LAİKLİK ALGISI: SEYYİD KUTUB İLE RAŞİD GANNÛŞÎ'NİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğrencisi Büşra DAŞ

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU**	1	ANTİK MISIR'DAN GÜNÜMÜZE KADININ GÜCÜNÜ YANSITAN KIYAFET TASARIMLARI: KLEOPATRA ÖRNEĞİ	Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR Yüksek Lisans Ayşe Gül ÇİFTÇİOĞLU
		2	TÜRKÜLERDEN KIYAFETLERE YANSIYAN SESLER: SİVAS TÜRKÜLERİ	Doç. Dr. Hüseyin ÖZDEMİR Yüksek Lisans Eda KÜTÜKTE
		3	TILE DECORATIONS OF KUTAHYA HISARBEY (SARAY) MOSQUE	Alihan ÇAĞMAN
		4	MERKEZDEN TAŞRAYA ULUSAL MİMARLIK: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME	Bilim Uzmanı Didem MERİÇ KARPUZ Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA
		5	RENK, YÜZEY, ANLAM: MOZAİK TEKNİĞİNİN SERAMİK SANATINDAKİ KAVRAMSAL YOLCULUĞU	Şebnem ÖZCAN Prof. Leman KALAY
		6	DOMESTIC ANXIETY AND ARCHITECTURAL UNCERTAINTY: A SEMIOTIC ANALYSIS OF SPACE AND TRAUMA IN THE MONSTER HOUSE	Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
		7	QUALITATIVE CONTENT ANALYSIS OF PSYCHOANALYTIC HORROR IN CHILDREN'S STOP-MOTION HORROR CINEMA	Prof. Dr. Şermin TAĞ KALAFATOĞLU
		8	SERAMİK ESERLERLE MEKÂNIN YENİDEN KURGULANMASI: GALERİ DIŞINDA SERGİLEME BİÇİMLERİ	Nedim Can ÇAKO Prof. Leman KALAY

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES
June 12 – 14, 2026
IZMIR
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

14 Haziran / June 14, 2026 / 16:00 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 11	**Prof. Dr. Canan KOÇ**	1	THE PEDAGOGY OF CARE AS TRANSFORMATIVE PRACTICE IN HIGHER EDUCATION: A PRACTICE-INFORMED COLLECTIVE ETHNOGRAPHY	Rafik El-Amine GHOBRINI Abdelhakim Fetnaci
		2	AN IDEAL FOREIGN LANGUAGE TEACHER ACCORDING TO THE MEDICAL STUDENTS' OPINION	Associate Professor Olyesya RAZDORSKAYA
		3	CREATIVE DRAMA ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ADJUSTMENT TO SCHOOL: TEACHER CANDIDATE VIEWS	Yunus DEMİRDAĞ Dr. Öğr. Üyesi Songül PEKTAŞ
		4	EFFECTIVENESS OF METACOGNITIVE STRATEGY INSTRUCTION ON IMPROVING ENGLISH WRITING: A META ANALYSIS	Gülşen KÜÇÜKYILMAZ Prof. Dr. Emrah CİNKARA
		5	YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENENLERİN ÖZETLEME STRATEJİLERİNİ KULLANIMI: BOYLAMSAL BİR İNCELEME	Yüksek Lisans Öğrencisi Sena KAYNAK Dr. Öğr. Üyesi M. Özgün HARMANKAYA
		6	ÇEVRE EĞİTİMİNDE ÖRNEK BİR UYGULAMA: ATIKLAR ÇÖP OLMASIN	Prof. Dr. Canan KOÇ Bekir İLHAN
		7	ÖZ DÜZENLEME YÖNLENDİRİCİLERİYLE DESTEKLENEN EV ÖDEVLERİNİN İLKOKUL 4. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ DÜZENLEME BECERİLERİ VE MOTİVASYONLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Prof. Dr. Canan KOÇ Semanur IŞIK
		8	OKUL ÖNCESİ DÖNEME YÖNELİK DİJİTAL İÇERİKLERDE SAĞLIK DAVRANIŞLARI: YOUTUBE KİDS TÜRKİYE ÜZERİNDEN BİR DOKÜMAN İNCELEMESİ	Uğur Enis KILIÇ Dr. Gamze BİLİR-SEYHAN
		9	"DERSTEN BANA KALANLAR": OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ALAN DENEYİMİ DERSİNE İLİŞKİN YANSITICI DEĞERLENDİRMELERİ	Dr. Gamze BİLİR-SEYHAN

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Youssef Haddad**	1	CONTEMPORARY DIGITAL RITUALS AND IDENTITY CONSTRUCTION IN URBAN COMMUNITIES: AN ETHNOGRAPHIC ANALYSIS OF TRANSFORMING SYMBOLIC PRACTICES	Prof. Dr. Eglė Jankauskaitė Dr. Tomas Petrauskas Rūta Žilinskienė
		2	BIOCULTURAL ADAPTATION STRATEGIES AND CLIMATE CHANGE RESILIENCE AMONG COASTAL POPULATIONS IN THE BALTIC REGION	Assoc. Prof. Dr. Jonas Kavaliauskas Aistė Meškaitė Mantas Vaitiekus
		3	POST-INDUSTRIAL MEMORY AND COLLECTIVE TRAUMA IN JAPANESE URBAN LANDSCAPES: AN ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE ON SPACE AND REMEMBRANCE	Prof. Dr. Hiroshi Tanaka Dr. Yuki Nakamura Assoc. Prof. Dr. Kenji Sato Emi Watanabe
		4	THE ROLE OF RITUAL PERFORMANCE IN SHAPING SOCIAL HIERARCHIES IN CONTEMPORARY JAPANESE RURAL COMMUNITIES	Dr. Keiko Fujimori Takumi Hayashi
		5	DIGITAL NOMADISM AND CULTURAL HYBRIDITY: AN ETHNOGRAPHIC STUDY OF TRANSNATIONAL WORKERS IN AMMAN	Prof. Dr. Ahmad Al-Khatib Dr. Lina Al-Masri Omar Nasser
		6	TRADITIONAL HERBAL KNOWLEDGE AND MODERN MEDICAL PRACTICES: ANTHROPOLOGICAL INSIGHTS FROM BEDOUIN COMMUNITIES IN SOUTHERN JORDAN	Assoc. Prof. Dr. Youssef Haddad Dr. Salma Al-Rashid
		7	INDIGENOUS IDENTITY AND TECHNOLOGICAL MODERNIZATION AMONG THE AMIS PEOPLE: CULTURAL TRANSFORMATION IN EASTERN TAIWAN	Prof. Dr. Ming-Chen Lin Dr. Hsiao-Yu Chen
		8	URBAN MIGRATION AND INTERGENERATIONAL CULTURAL TRANSMISSION IN CONTEMPORARY TAIPEI: AN ETHNOGRAPHIC STUDY OF FAMILY STRUCTURES	Dr. Po-Jen Liu Prof. Dr. Shu-Fen Wang

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Marzhan Iskakova**	1	DIGITAL TRANSFORMATION AND INNOVATIVE LEARNING STRATEGIES IN MODERN HIGHER EDUCATION	Prof. Dr. Jonas Petraitis Aistė Kazlauskienė
		2	INCLUSIVE EDUCATION PRACTICES AND STUDENT ENGAGEMENT IN MULTICULTURAL CLASSROOMS	Dr. Eglė Jankauskaitė Assoc. Prof. Dr. Mantas Vaitkus Laura Petrauskaitė
		3	TEACHER TRAINING CHALLENGES AND CURRICULUM DEVELOPMENT IN POST-CONFLICT EDUCATION SYSTEMS	Prof. Dr. Ahmed El-Mahdi Salma Al-Khatib Dr. Omar Farouk
		4	DIGITAL LITERACY AND EDUCATIONAL REFORM STRATEGIES IN SECONDARY SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Noura Ben Ali Hassan Al-Masri Dr. Lina Aboud
		5	ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS IN PERSONALIZED LEARNING ENVIRONMENTS	Dr. Aigerim Sadykova Prof. Dr. Yerlan Nurgaliyev Dana Tleubayeva
		6	HIGHER EDUCATION QUALITY ASSURANCE AND STUDENT PERFORMANCE EVALUATION MODELS	Assoc. Prof. Dr. Marzhan Iskakova Dr. Timur Akhmetov
		7	AI-ENHANCED LANGUAGE LEARNING AND DIGITAL PEDAGOGY TRANSFORMATION	Prof. Dr. Wei-Lun Chen Dr. Hsin-Yi Lin Mei-Ju Huang
			SUSTAINABLE EDUCATION POLICIES AND TECHNOLOGY-DRIVEN CLASSROOM INNOVATION	Assoc. Prof. Dr. Chih-Cheng Wang Prof. Dr. Shu-Fang Lee Dr. Yuting Huang
		8	EMERGING TRENDS IN EDUCATIONAL DATA ANALYTICS AND LEARNING OUTCOME OPTIMIZATION	Dr. Po-Han Liu Assoc. Prof. Dr. Yi-Chen Kuo Hao-Wei Chang

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Mariam Al-Zawiya**	1	PUBLIC SERVICE DIGITAL TRANSFORMATION AND CITIZEN-CENTERED GOVERNANCE MODELS IN THE BALTIC REGION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF E-GOVERNMENT EFFICIENCY AND TRUST FORMATION	Dr. Rūta Jankauskaitė Assoc. Prof. Dr. Mantas Petrauskas Prof. Dr. Eglė Šimaitė
		2	PUBLIC SECTOR INNOVATION AND TRANSPARENCY MECHANISMS IN LOCAL ADMINISTRATIONS: IMPACT OF DATA-DRIVEN POLICY MAKING ON ADMINISTRATIVE PERFORMANCE	Dr. Tomas Vaitiekūnas Assoc. Prof. Dr. Lina Kazlauskienė
		3	PUBLIC ADMINISTRATION REFORM AND POST-CONFLICT GOVERNANCE STRUCTURES: CHALLENGES OF INSTITUTIONAL CAPACITY BUILDING IN NORTH AFRICA	Prof. Dr. Salim Al-Maghrebi Dr. Aisha El-Fitouri Assoc. Prof. Dr. Omar Ben Khaled Dr. Huda Al-Senussi
		4	E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION AND DIGITAL SERVICE DELIVERY IN MUNICIPAL GOVERNANCE: EVALUATING ADMINISTRATIVE EFFICIENCY IN EMERGING STATES	Dr. Khaled Al-Din Assoc. Prof. Dr. Mariam Al-Zawiya
		5	STRATEGIC HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN PUBLIC SECTOR ORGANIZATIONS: PERFORMANCE-ORIENTED REFORMS AND POLICY SUSTAINABILITY IN CENTRAL ASIA	Prof. Dr. Ayanbek Sarsembayev Dr. Gulnara Tulegenova Assoc. Prof. Dr. Marat Kassenov
		6	PUBLIC POLICY DESIGN AND REGULATORY GOVERNANCE IN RESOURCE-BASED ECONOMIES: ANALYZING INSTITUTIONAL ADAPTATION AND ECONOMIC RESILIENCE	Dr. Yerzhan Mukashev Assoc. Prof. Dr. Aigul Nursultanova
		7	SMART CITY DEVELOPMENT AND DIGITAL GOVERNANCE TRANSFORMATION IN EAST ASIA: INTEGRATING ARTIFICIAL INTELLIGENCE INTO PUBLIC SERVICE DELIVERY	Prof. Dr. Wei-Chen Lin Dr. Hsin-Yu Chen Assoc. Prof. Dr. Chih-Ming Huang Dr. Pei-Ling Tsai
		8	CRISIS MANAGEMENT AND DISASTER GOVERNANCE IN COASTAL METROPOLITAN AREAS: ENHANCING PUBLIC SECTOR RESPONSE CAPACITY THROUGH TECHNOLOGICAL INTEGRATION	Assoc. Prof. Dr. Yu-Ting Wang Dr. Chao-Lin Hsu

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Aigerim Sarsenova**	1	DIGITAL SOCIAL WORK TRANSFORMATION AND REFUGEE INTEGRATION IN COASTAL MOROCCAN URBAN SETTINGS: CHALLENGES AND POLICY IMPLICATIONS	Dr. Youssef Benkirane Dr. Amina El Fassi
		2	COMMUNITY-BASED CHILD PROTECTION MODELS AND POVERTY REDUCTION STRATEGIES IN RURAL MOROCCO: A SOCIAL WORK INTERVENTION FRAMEWORK	Assoc. Prof. Salma Rachid Dr. Leila Bouzid Hicham Zahir
		3	POST-CONFLICT MENTAL HEALTH AND SOCIAL WORK PRACTICES FOR DISPLACED POPULATIONS IN LIBYA: A RESILIENCE-BASED APPROACH	Prof. Dr. Nasser Al-Maghrabi Dr. Iman Al-Senussi
		4	URBAN SOCIAL SERVICE DELIVERY AND MIGRANT INTEGRATION CHALLENGES IN LIBYA: POLICY DEVELOPMENT AND PRACTICE IN SOCIAL WORK	Assis. Prof. Khaled Al-Douri Dr. Mariam Fathi Prof. Dr. Abdulrahman El-Khattabi
		5	AGING POPULATION AND ELDER CARE SOCIAL POLICY REFORMS IN KAZAKHSTAN: SUSTAINABILITY AND COMMUNITY SUPPORT SYSTEMS	Prof. Dr. Aigerim Sarsenova
		6	DOMESTIC VIOLENCE INTERVENTION SYSTEMS AND MULTI-AGENCY SOCIAL WORK COLLABORATION IN CENTRAL KAZAKHSTAN	Dr. Yerlan Kassym Assoc. Prof. Dana Zholdas
		7	EARTHQUAKE PREPAREDNESS AND COMMUNITY RESILIENCE THROUGH SOCIAL WORK PRACTICES IN TAIWAN: DISASTER RESPONSE AND RECOVERY MODELS	Prof. Dr. Mei-Ling Chen Dr. Hsin-Yi Wang Assis. Prof. Chia-Hao Lin
		8	INDIGENOUS SOCIAL WELFARE SYSTEMS AND CULTURAL COMPETENCE IN MODERN SOCIAL WORK PRACTICE IN TAIWAN	Prof. Dr. Yu-Ting Huang Dr. Po-Jen Lin

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Ayan Tursynbek Dr. Madina Kassenova**	1	EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF DIGITAL ETHICS IN MODERN NORTH AFRICAN THOUGHT	Prof. Dr. Youssef El Amrani Dr. Salma Bennis
		2	PHENOMENOLOGICAL READINGS OF IDENTITY AND MEMORY IN CONTEMPORARY MAGHREB PHILOSOPHY	Assoc. Prof. Dr. Amina El Khatib Dr. Rachid Benali Dr. Leila Zahir
		3	AFRICAN COMMUNALISM AND THE LIMITS OF WESTERN INDIVIDUALISM IN MORAL PHILOSOPHY	Dr. John M. Nyerere Assoc. Prof. Dr. Asha K. Mboya Prof. Dr. Elias M. Chuma
		4	ONTOLOGY OF TRADITION: RETHINKING UBUNTU-LIKE CONCEPTS IN EAST AFRICAN EPISTEMOLOGY	Dr. Neema S. Mwinyi Prof. Dr. David O. Kileo
		5	THE DIALECTICS OF MODERNIZATION AND CULTURAL MEMORY IN CENTRAL ASIAN PHILOSOPHICAL DISCOURSE	Dr. Ayan Tursynbek Dr. Madina Kassenova
		6	LOGICAL STRUCTURES AND ETHICAL FORMALISM IN POST-SOVIET PHILOSOPHICAL THOUGHT	Assoc. Prof. Dr. Yerlan Akhmetov Dr. Gulnara Sadykova Prof. Dr. Timur Zhakupov
		7	CONTEMPORARY SPANISH PRAGMATISM AND THE RECONSTRUCTION OF PUBLIC REASON	Prof. Dr. Javier M. Ortega Dr. Lucia Fernández Assoc. Prof. Dr. Marta I. Ríos
		8	PHILOSOPHY OF LANGUAGE AND POLITICAL DISCOURSE IN IBERIAN INTELLECTUAL TRADITIONS	Dr. Carlos Vega Prof. Dr. Isabel Navarro

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Pablo Herrera**	1	DIGITAL TRANSFORMATION OF LANGUAGE TEACHING IN MOROCCAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Kettani Dr. Omar Zahir Prof. Dr. Hicham El Amrani
		2	POSTCOLONIAL NARRATIVES AND POWER STRUCTURES IN WEST AFRICAN LITERARY TEXTS	Prof. Dr. Chinedu Okafor Dr. Aisha Bello Assoc. Prof. Dr. Ibrahim Sani Dr. Grace Nwosu
		3	LINGUISTIC HYBRIDITY AND CULTURAL MEMORY IN CONTEMPORARY NIGERIAN FICTION	Dr. Tunde Adebayo Dr. Zainab Musa Dr. Nkechi Umeh
		4	ORAL TRADITIONS AND MODERN POETIC FORMS IN LIBYAN LITERARY HERITAGE	Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Maghrebi Dr. Salma Faraj Prof. Dr. Abdul Rahman El-Hadi
		5	TRANSLATION STRATEGIES AND SEMANTIC LOSS IN ARABIC-ENGLISH LITERARY TRANSFER Dr. Mariam Al-Darsi	Dr. Fathi Ben Ali Dr. Yasser Mahmoud Dr. Lina Al-Khouri
		6	CULTURAL MEMORY AND INDIGENOUS LANGUAGE PRESERVATION IN CHILEAN LITERATURE	Prof. Dr. Isabel Valdivia Dr. Camila Rojas Assoc. Prof. Dr. Rodrigo Mendoza
		7	NARRATIVE IDENTITY AND SOCIAL TRANSFORMATION IN CONTEMPORARY CHILEAN NOVELS	Dr. Pablo Herrera Prof. Dr. Fernanda Salazar Dr. Matías Contreras Assoc. Prof. Dr. Elena Vargas
		8	ECOCRITICISM AND LANDSCAPE REPRESENTATION IN LATIN AMERICAN POETRY	Assoc. Prof. Dr. Javier Molina Dr. Sofía Reyes Prof. Dr. Diego Fernández

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Dr. Sara Al-Harbi**	1	DIGITAL TRANSFORMATION AND SME PERFORMANCE IN EMERGING MOROCCAN MARKETS	Prof. Dr. Youssef El Mansouri Dr. Nadia Benkirane Amine El Fassi
		2	STRATEGIC INNOVATION AND ENTREPRENEURIAL GROWTH IN MOROCCAN FAMILY BUSINESSES	Assoc. Prof. Dr. Karim Ait Baha Salma Rachidi
		3	SUSTAINABLE TOURISM MANAGEMENT AND REGIONAL ECONOMIC DEVELOPMENT IN ALBANIA	Prof. Dr. Arben Kodra Dr. Elira Hoxha Assoc. Prof. Dr. Dorian Leka Besa Marku
		4	DIGITAL MARKETING TRANSFORMATION IN ALBANIAN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES	Dr. Ilir Meta Erion Kallaku Arta Gjini
		5	ISLAMIC FINTECH ADOPTION AND FINANCIAL INCLUSION STRATEGIES IN KUWAIT	Prof. Dr. Abdullah Al-Mutairi Dr. Sara Al-Harbi Nasser Al-Fahad
		6	CORPORATE GOVERNANCE PRACTICES AND OIL-DEPENDENT ECONOMY DIVERSIFICATION IN KUWAIT	Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Sabah Mariam Al-Otaibi
		7	ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN BUSINESS DECISION MAKING AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE IN FRANCE	Prof. Dr. Jean-Luc Moreau Dr. Sophie Lambert Assoc. Prof. Dr. Pierre Dubois Claire Martin
		8	CIRCULAR ECONOMY MODELS AND GREEN INNOVATION STRATEGIES IN FRENCH INDUSTRIAL SECTORS	Prof. Dr. Élodie Bernard Dr. Antoine Lefèvre Marc Delcourt

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assis. Prof. Dr. Gentian Leka**	1	STRATEGIC MANAGEMENT OF OCCUPATIONAL HEALTH SERVICES IN LARGE-SCALE INDUSTRIAL ORGANIZATIONS: IMPROVING EMPLOYEE WELL-BEING, PRODUCTIVITY, AND CORPORATE SUSTAINABILITY	Prof. Dr. Youssef El Mansouri Dr. Salma Benjelloun Karim Ait Haddou
		2	THE ROLE OF OCCUPATIONAL PHYSICIANS IN REDUCING WORKPLACE STRESS AND PREVENTING PROFESSIONAL BURNOUT: EVIDENCE FROM MODERN BUSINESS ENVIRONMENTS	Assoc. Prof. Dr. Nadia El Amrani Omar Chafik
		3	EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF WORKPLACE HEALTH PROMOTION PROGRAMS IN ENHANCING EMPLOYEE PERFORMANCE AND ORGANIZATIONAL COMMITMENT	Prof. Dr. Arben Kola Dr. Elira Hoxha Klevis Dervishi Mirela Shehu
		4	DIGITAL TRANSFORMATION IN OCCUPATIONAL MEDICINE: UTILIZING HEALTH INFORMATION SYSTEMS FOR WORKFORCE RISK ASSESSMENT AND MANAGEMENT	Assis. Prof. Dr. Gentian Leka Erisa Marku
		5	THE IMPACT OF OCCUPATIONAL HEALTH SURVEILLANCE ON EMPLOYEE RETENTION AND CORPORATE PERFORMANCE IN THE PRIVATE SECTOR	Prof. Dr. Fahad Al-Mutairi Dr. Reem Al-Shammari Abdullah Al-Enezi
		6	INTEGRATING PREVENTIVE OCCUPATIONAL MEDICINE INTO HUMAN RESOURCE STRATEGIES: A FRAMEWORK FOR HEALTHIER AND MORE PRODUCTIVE WORKPLACES	Assoc. Prof. Dr. Nasser Al-Harbi
		7	ASSESSING THE RELATIONSHIP BETWEEN WORK ENVIRONMENT QUALITY, OCCUPATIONAL HEALTH INDICATORS, AND EMPLOYEE SATISFACTION IN KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATIONS	Prof. Dr. Jean-Luc Martin Claire Dubois Dr. Antoine Lefevre
		8		

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 9	**Assis. Prof. Dr. Mirela Dervishi**	1	EMOTIONAL INTELLIGENCE, SOCIAL CONNECTEDNESS, AND PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN THE POST-PANDEMIC ERA: IMPLICATIONS FOR PREVENTIVE MENTAL HEALTH CARE	Assoc. Prof. Dr. Pierre Lambert Sophie Martin Dr. Élodie Bernard Antoine Renault
		2	PSYCHOLOGICAL CONSEQUENCES OF PROLONGED DIGITAL EXPOSURE AMONG ADOLESCENTS: ASSESSING COGNITIVE FUNCTIONING, EMOTIONAL REGULATION, AND CLINICAL INTERVENTION STRATEGIES	Dr. Youssef El Mansouri
		3	EARLY IDENTIFICATION OF DEPRESSIVE SYMPTOMS IN UNIVERSITY STUDENTS: A MULTIDIMENSIONAL APPROACH TO PREVENTION, SCREENING, AND MENTAL HEALTH PROMOTION	Dr. Salma Benjelloun Karim El Fassi
		4	THE RELATIONSHIP BETWEEN TRAUMA EXPOSURE AND ANXIETY DISORDERS IN YOUNG ADULTS: CLINICAL EVALUATION AND EVIDENCE-BASED TREATMENT APPROACHES	Assoc. Prof. Dr. Arben Kola Elira Hoxha Dr. Gentian Leka
		5	PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND COPING MECHANISMS AMONG HEALTHCARE PROFESSIONALS: IMPLICATIONS FOR OCCUPATIONAL MENTAL HEALTH AND WELL-BEING	Assis. Prof. Dr. Mirela Dervishi
		6	THE EFFECTIVENESS OF COGNITIVE BEHAVIORAL THERAPY IN THE MANAGEMENT OF GENERALIZED ANXIETY DISORDER: A LONGITUDINAL CLINICAL PERSPECTIVE	Prof. Dr. Fahad Al-Rashidi Dr. Noura Al-Sabah
		7	ASSESSING THE IMPACT OF FAMILY DYNAMICS ON ADOLESCENT MENTAL HEALTH: CLINICAL INSIGHTS INTO EMOTIONAL DEVELOPMENT AND PSYCHOLOGICAL ADJUSTMENT	Assoc. Prof. Dr. Abdullah Al-Mutairi Mariam Al-Enezi Dr. Yousef Al-Harbi Sarah Al-Duwaisan
			SLEEP DISTURBANCES AND THEIR ASSOCIATION WITH DEPRESSIVE DISORDERS IN OLDER ADULTS: DIAGNOSTIC CHALLENGES AND THERAPEUTIC CONSIDERATIONS	Assis. Prof. Dr. Jean-Luc Moreau
		8	THE ROLE OF MINDFULNESS-BASED INTERVENTIONS IN REDUCING STRESS AND BURNOUT AMONG WORKING PROFESSIONALS: A CLINICAL PSYCHOLOGY PERSPECTIVE	Dr. Claire Dubois Mathieu Laurent

EGE 15th INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES June 12 – 14, 2026 IZMIR Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
14 Haziran / June 14, 2026 / 16:30 – 18:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 10	**Prof. Dr. Elnur Mammadov**	1	CLIMATE-INDUCED MIGRATION PATTERNS AND COASTAL COMMUNITY RESILIENCE IN BANGLADESH DELTAS	Prof. Dr. Rahman Chowdhury Dr. Fatima Akter Shamim Reza Nayeem Hasan
		2	URBAN POOR HOUSING STRATEGIES AND SOCIAL MOBILITY IN DHAKA SLUM SETTLEMENTS	Assoc. Prof. Dr. Khaled Islam Mitu Begum Arif Hossain
		3	NOMADIC PASTORALIST ADAPTATIONS TO MODERNIZATION IN IRANIAN ZAGROS MOUNTAINS	Dr. Reza Mohammadi Soraya Karimi Ali Jafari
		4	GENDER ROLES EVOLUTION IN CONTEMPORARY TEHRANI URBAN FAMILIES	Prof. Dr. Hassan Tavakoli Fatemeh Ahmadi Leila Hosseini
		5	MULTICULTURAL IDENTITY NEGOTIATION AMONG MIGRANT WORKERS IN SINGAPORE'S DORMITORIES	Assoc. Prof. Dr. Wei Ling Dr. Amir Singh Mei Chen
		6	URBAN RITUALS AND SOCIAL COHESION IN SINGAPORE'S HAWKER CENTRE CULTURE	Dr. Rajesh Kumar Siti Nurhaliza Lim Wei Jie
		7	ETHNIC MINORITY INTEGRATION CHALLENGES IN BAKU'S MULTICULTURAL NEIGHBORHOODS	Prof. Dr. Elnur Mammadov Dr. Aysel Karimova Farid Huseynov Nigar Aliyeva
		8	POST-SOVIET RURAL TRADITIONS PRESERVATION AMONG AZERBAIJANI VILLAGE COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Leyla Hasanova Elvin Gurbanov Kamran Abbasov
		9	OIL WEALTH DISTRIBUTION IMPACTS ON CLASS FORMATION IN AZERBAIJANI SOCIETY	Dr. Rashad Ibrahimov Sevinc Nuriyeva Zara Mammadova

Contents

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMADA KADIN ODAKLI BİR YAKLAŞIM: YİYECEK-İÇECEK SEKTÖRÜNE DAYALI GİRİŞİMCİLİK MODELİ ÖNERİSİ 1

BİR SOFRADA İKİ NESİL: AİLE KAVRAMININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE GASTRONOMİ YOLUYLA KUŞAKLARARASI ETKİLEŞİM 14

A BİBLİOMETRİC ANALYSIS OF SUSTAINABLE GASTRONOMY RESEARCH: AN EXAMINATION BASED ON THE WEB OF SCIENCE DATABASE 24

THE IMPACT OF AI-GENERATED CONTENT ON RESTAURANT BRAND AUTHENTICITY: A NETNOGRAPHIC ANALYSIS VIA INSTAGRAM AND TIKTOK 43

FOOD AND BEVERAGE CULTURE IN THE EPİC OF KYZ ZHIBEK: SYMBOLISM, MEANING, AND CULTURAL FUNCTIONS 64

TÜRKİYE'DEN İHRAÇ EDİLEN GIDALARDA PESTİSİT BİLDİRİMLERİ ÜZERİNE İNCELEME 75

TÜKETİCİLERİN 3D GIDA YAZICILARINA İLİŞKİN TUTUMLARI ÜZERİNE SİSTEMATİK DERLEME 83

KADINA YÖNELİK ŞİDDET HABERLERİNDE FAİLİN MEŞRULAŞTIRILMASI VE MEDYA SÖYLEMİ 85

DİJİTAL GÖZETİM KÜLTÜRÜ VE ALGORİTMİK İKNA: İLETİŞİM ÇALIŞMALARI PERSPEKTİFİNDEN KAVRAMSAL BİR İNCELEME 94

DİJİTAL EŞİTSİZLİK ÇALIŞMALARI: KÜRESEL VE TÜRKİYE LİTERATÜRÜ KAPSAMINDA BİBLİYOMETRİK BİR ARAŞTIRMA 101

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA VE BEDEN ALGISINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR: BİR BİBLİYOMETRİK ARAŞTIRMA 126

Çocuklarda Güzellik Algısının Oluşumunda Sosyal Medyanın Rolü 156

FEMİNİST AKTİVİZM BAĞLAMINDA, INSTAGRAM'DA UN WOMEN #SheSaidNo KAMPANYASININ ANALİZİ 171

SOSYAL AĞ YAPISININ BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 176

EXPLORING PRE-SERVICE ENGLISH TEACHERS' EXPERIENCES OF ACADEMIC WRITING: A PHENOMENOLOGICAL INQUIRY 184

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ 185

OKULLARDA STRATEJİK YÖNETİMLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ 186

ÖĞRETİMSEL LİDERLİKLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ 198

OKUL EĞİTİMİ SÜRECİNDE ONAYLANMA .TAHRİBATI KAPSAMINDA .....DUYGUSAL BAĞIMLILIK İNCELEMESİ 216

Ahlaki Olgunluk Konusunda Türkiye'de Yapılan Lisansüstü Tezlere Yönelik Doküman Analizi 217

ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN YAPAY ZEKA KULLANIMINA İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ 246

YENİ ÇALIŞMA DÜZENİNDE SÜREKLİ BAĞLANTILILIK BASKISI, İŞ-YAŞAM DENGESİ VE DİJİTAL REFAH: İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE DİJİTAL SINIR YÖNETİMİ SORUNSALI 248

LOJİSTİK AĞ TASARIMINDA DEPO YERİ SEÇİMİ İÇİN BÜTÜNLEŞİK BİR KARAR VERME YAKLAŞIMI 250

The Impact of Perceived Internal and External CSR Communication on Organizational Commitment and Turnover Intention: The Moderating Role of Environmental Awareness 257

DİJİTAL ÇAĞDA SADELİK ARAYIŞI: 18-30 YAŞ ARASI GENÇLERDE DİJİTAL MİNİMALİZM FARKINDALIĞI VE YAPAY ZEKÂ GERÇEKLİK ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 258

İŞ GÜVENCESİZLİĞİ ALGISININ İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÜRETİM SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA 270

İŞ-AİLE YAŞAM ÇATIŞMASI: SAĞLIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ 285

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL EKONOMİNİN ENGELLİ BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN SWOT ANALİZİ 311

HUMAN AND MACHINE: GROWING TOGETHER IN THE AGE OF AI: FROM TASK AUTOMATION TO SYSTEM TRANSFORMATION 333

SANAT VE BEYNİN KESİŞİMİNDE: GÖRSEL SANATLARDA NÖROESTETİK BULGULARIN İNCELENMESİ ... 350

SEKEL SEMBOLLERİNİN ORTA ASYA'DAKİ BENZERLERİ İLE ANLAM AKIŞI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ 351

YAPAY ZEKÂ VE ETİK: BİLGİ ÜRETİMİ VE BİLGİYLE KURULAN İLİŞKİNİN DÖNÜŞEN YAPISI 380

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ETHICS: KNOWLEDGE PRODUCTION AND THE EVOLVING NATURE OF OUR RELATIONSHIP WITH KNOWLEDGE 381

OSMAN HAMDİ BEY'İN ESERLERİNDE DOĞU İMGESİ: 'Kaplumbağa Terbiyecisi' ve 'Kuran Okuyan Kız' Örneği 382

FRANS MASEREEL'İN BASKIRESİMLERİNDE İNSAN, KENT VE TOPLUM 391

EV İÇİ YAŞAM ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN MEKANSAL İNŞASI: GÖLCÜK SARAYLI KONUTLARINDA HANE TİPLERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ 401

JENERATİF SANATIN BASKI SANATLARI ALANINDAKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ 415

İNSANSIZ HAVA ARACI OPERATÖRLERİ İÇİN EKİP KAYNAK YÖNETİMİ ÖLÇEK ÖNERİSİ: KAVRAMSAL BİR UYARLAMA ÇALIŞMASI 430

COMPARISON of SUSTAINABILITY TRANSFORMATIONS in AIRPORT TERMINAL OPERATIONS: THE CASE of İGA and TAV 431

HAVACILIKTA PETROL KRİZLERİ 446

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE ÖRGÜTSEL ÇEKİCİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HAVACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDE İNCELENMESİ 448

HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE FİNANSAL BAŞARISIZLIK VE KONKORDATO 449

İSTANBUL MARMARA KIYILARINDAKİ DOLGU ALANLARININ ANTROPO-JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ VE DEPREM RİSKİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ 450

KENTSEL AFET GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA ACIPAYAM İLÇESİ AFET VE ACİL DURUM TOPLANMA ALANLARININ MEKÂNSAL UYGUNLUK ANALİZİ 469

SPATIAL SUITABILITY ANALYSIS OF DISASTER AND EMERGENCY ASSEMBLY AREAS IN ACIPAYAM DISTRICT WITHIN THE CONTEXT OF URBAN DISASTER SAFETY 470

PSİKOLOJİK SIKINTI İLE PROBLEMLİ CHATGPT KULLANIMI ARASINDAKİ İLİŞKİDE RUMİNASYON VE BİLİŞSEL ESNEKLİĞİN SERİ ARACI ROLÜ 482

Parürezisin (Utangaç Mesane Sendromu) Klinik Değerlendirilmesi ve Tedavi Yaklaşımları: Güncel Kanıtların Gözden Geçirilmesi 485

A PSYCHOANALYTIC INTERPRETATION OF METALLICA'S "ONE" IN THE CONTEXT OF POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER 488

DEĞİŞİME HAZIRIM: SİGARADAN BAĞIMSIZLIĞA YOLCULUK 495

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK ÖZ-YETERLİK, AKADEMİK KAYGI VE GELECEK KAYGISININ AKADEMİK UMUTSUZLUKLA İLİŞKİSİ 526

YETİŞKİN BİREYLERDE YEME TUTUMU VE ÖFKE İFADE TARZLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE BELİRLENMESİ* 528

YAPAY ZEKA METİN TÜRLERİNİN BEDEN MEMNUNİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE ÖZ ŞEFKATİN ROLÜ: DENEYSEL BİR PİLOT ÇALIŞMA 546

PSİKOTERAPİSTLERDE TÜKENMİŞLİĞİN, İŞ YÜKÜ, ALGILAN STRES, PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK VE BİLİŞSEL ESNEKLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ 553

TÜKETİCİLERİN TEKNOLOJİYE HAZIR BULUNUŞLUK DÜZEYLERİNİ ETKİLEYEN DEMOGRAFİK VE DAVRANIŞSAL BELİRLEYİCİLER: TRI 2.0 ÖLÇEĞİ İLE BİR ARAŞTIRMA 559

ONLINE ALIŞVERİŞTE HİZMET TELAFİSİNE İLİŞKİN ALGILANAN ADALETİN TÜKETİCİLERİN DAVRANIŞSAL NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 578

REKLAMLARDA ÜNLÜLERİN KULLANILMASININ TÜKETİCİLERİN MARKA TERCİHİNE OLAN ETKİSİ 581

SATIŞ PROMOSYONLARININ KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ 583

KOOPERATİFÇİLİK 2.0: DİJİTAL PAZARLAMA VE TOPLULUK EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDEN KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME 585

NÖROPAZARLAMA PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL PLATFORMLARDA GÖRSEL İÇERİK STRATEJİLERİNİN TÜKETİCİ SATIN ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ 603

KÜRESEL MARKALARDA MENŞEİ ÜLKE ETKİSİNİN TÜKETİCİ MARKA TUTUMU ETKİSİNE YÖNELİK OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI 605

DİJİTAL PLATFORMLARDA AKIŞ DENEYİMİNİN ART ARDA İZLEME (BINGE-WATCHING) DAVRANIŞINA ETKİSİ: İZLEME SIKLIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ 643

PLATON'DA GÜZEL 664

MICHAEL B. BURKE'ÜN MADDİ OLUŞUM KURAMI: BASKIN TÜRLER VE ÖZDEŞLİK 665

SPİNOZA VE NİETZSCHE'DE OLUMLAMA KAVRAMI: KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME SÜRECİNDE AHLAKİ DUYGU OLARAK NEŞE 678

YENİDEN- CANLANDIRMADAN SİNOPTİK YARGIYA: COLLINGWOOD VE MINK'TE TARİHSEL ANLAMANIN KAPSAMI 679

ZAMANI ANLAMLANDIRMAK: AUGUSTİNUS'UN ZAMAN APORİLERİNİN RİCOERCÜ YORUMU 688

BİLİNÇ PROBLEMİNE ALTERNATİF BİR YAKLAŞIM OLARAK PANPSİŞİZM 698

INNOVATIVE STEM EDUCATION MODELS INCORPORATING ISLAMIC SCIENTIFIC HERITAGE IN IRANIAN PRIMARY SCHOOLS 699

DIGITAL LITERACY PROGRAMS FOR RURAL IRANIAN GIRLS ADDRESSING GENDER DIGITAL DIVIDE 700

SAUDI VISION 2030 ALIGNMENT THROUGH TEACHER TRAINING REFORMS IN VOCATIONAL EDUCATION 701

INTEGRATING ARABIC LANGUAGE PRESERVATION IN BILINGUAL STEM CURRICULA FOR SAUDI UNIVERSITIES 702

MULTICULTURAL CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR NORTH MACEDONIAN DIVERSE SCHOOLS 703

POST-PANDEMIC BLENDED LEARNING FRAMEWORKS FOR MACEDONIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 704

GREEK ORTHODOX EDUCATION VALUES INTEGRATION IN MODERN SECULAR CURRICULA 705

MYCENAEAN HERITAGE EDUCATION THROUGH IMMERSIVE VR TECHNOLOGIES IN ATHENS SCHOOLS 706

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS PEDAGOGY IN CRETE ENVIRONMENTAL EDUCATION PROGRAMS 707

TRADITIONAL FAMILY STRUCTURES AND MODERNIZATION EFFECTS IN RURAL AZERBAIJAN 708

ETHNOGRAPHIC STUDY OF NOMADIC HERITAGE AND SETTLEMENT PATTERNS IN IRANIAN TRIBAL COMMUNITIES 709

RITUAL PRACTICES AND RELIGIOUS SYMBOLISM IN CONTEMPORARY IRANIAN URBAN LIFE 710

BERBER IDENTITY AND CULTURAL PRESERVATION IN MODERN ALGERIAN SOCIETY 711

URBANIZATION AND SOCIAL CHANGE IN ALGERIAN TRADITIONAL COMMUNITIES: AN ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE 712

LANGUAGE, MEMORY, AND ORAL TRADITIONS IN GEORGIAN HIGHLAND CULTURES 713

POST-SOVIET IDENTITY AND YOUTH CULTURE IN GEORGIAN URBAN ENVIRONMENTS 714

DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND THEIR IMPACT ON SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN URBAN LAOS 716

CURRICULUM REFORM AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS 717

TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMS AND THEIR EFFECTIVENESS IN IRANIAN SCHOOLS 718

INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN ALGERIAN PUBLIC SCHOOLS 719

THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN ENHANCING STUDENT ACHIEVEMENT IN ALGERIA 720

EDUCATION REFORMS AND STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GEORGIAN UNIVERSITIES 721

INTEGRATION OF TECHNOLOGY IN CLASSROOM TEACHING PRACTICES IN GEORGIA 722

INNOVATIVE TEACHING METHODS FOR IMPROVING PRIMARY EDUCATION OUTCOMES IN RURAL LAOS 723

DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND THEIR IMPACT ON SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN URBAN LAOS 724

CURRICULUM REFORM AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS 725
TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMS AND THEIR EFFECTIVENESS IN IRANIAN SCHOOLS 726
INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN ALGERIAN PUBLIC SCHOOLS 727
THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN ENHANCING STUDENT ACHIEVEMENT IN ALGERIA..... 728
EDUCATION REFORMS AND STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GEORGIAN UNIVERSITIES 729
INTEGRATION OF TECHNOLOGY IN CLASSROOM TEACHING PRACTICES IN GEORGIA 730
POST-COMMUNIST IDENTITY AND MEMORY IN CONTEMPORARY ROMANIAN LITERATURE 731
FOLKLORE AND MYTH REINTERPRETATION IN MODERN ROMANIAN POETRY..... 732
NARRATIVE STRUCTURES AND URBAN REPRESENTATIONS IN CONTEMPORARY TURKISH LITERATURE FROM BORNOVA REGION 733
INTERTEXTUALITY AND POSTMODERN THEMES IN BORNOVA-BASED ACADEMIC LITERARY STUDIES 734
ORAL TRADITIONS AND THEIR TRANSFORMATION IN ETHIOPIAN MODERN FICTION 735
LANGUAGE, IDENTITY, AND COLONIAL LEGACY IN ETHIOPIAN LITERARY DISCOURSE 736
STEPPE CULTURE AND SYMBOLISM IN CONTEMPORARY KAZAKH NOVELS 737
THE ROLE OF EPIC POETRY IN SHAPING NATIONAL IDENTITY IN KAZAKH LITERATURE..... 738
MODERNISM AND LITERARY EXPERIMENTATION IN POST-SOVIET KAZAKH WRITING 739
THE POLITICAL AND SOCIAL TRANSFORMATION OF TRANSYLVANIA DURING THE AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD..... 740
MEDIEVAL TRADE ROUTES AND CULTURAL INTERACTIONS IN WALLACHIA AND MOLDAVIA 741
THE ROLE OF THE SILK ROAD IN SHAPING MEDIEVAL AZERBAIJANI STATE STRUCTURES..... 742
CULTURAL AND RELIGIOUS DYNAMICS IN SAFAVID-ERA AZERBAIJAN 743
ANCIENT AKSUMITE CIVILIZATION AND ITS TRADE NETWORKS IN THE RED SEA REGION 744
COLONIAL RESISTANCE MOVEMENTS AND NATIONAL IDENTITY FORMATION IN ETHIOPIA..... 745
NOMADIC EMPIRE FORMATION AND STEPPE POLITICS IN EARLY KAZAKH HISTORY..... 746
SOCIAL INEQUALITY AND URBAN POVERTY DYNAMICS IN POST-TRANSITION ROMANIAN CITIES..... 747
MIGRATION PATTERNS AND SOCIAL INTEGRATION CHALLENGES AMONG ROMANIAN YOUTH IN EUROPEAN LABOR MARKETS 748
THE ROLE OF RELIGION IN SHAPING SOCIAL NORMS AND COMMUNITY COHESION IN MODERN EGYPTIAN SOCIETY..... 749
GENDER ROLES AND EDUCATIONAL INEQUALITY IN RURAL EGYPT: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE... 750
TRADITIONAL SOCIAL STRUCTURES AND MODERNIZATION IMPACTS IN SUDANESE RURAL COMMUNITIES..... 751
CONFLICT, DISPLACEMENT, AND SOCIAL RESILIENCE AMONG SUDANESE URBAN POPULATIONS..... 752
SOCIAL CHANGE AND YOUTH IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY KAZAKHSTAN..... 753

DIGITALIZATION AND ITS IMPACT ON FAMILY STRUCTURES IN KAZAKH SOCIETY 754
ETHNIC DIVERSITY AND SOCIAL COHESION IN MULTICULTURAL REGIONS OF KAZAKHSTAN 755
DEMOCRATIC CONSOLIDATION AND ELECTORAL REFORMS IN POST-COMMUNIST ROMANIA 756
THE ROLE OF EUROPEAN UNION INSTITUTIONS IN SHAPING ROMANIAN PUBLIC POLICY FRAMEWORKS 757
AUTHORITARIAN LEGACIES AND POLITICAL TRANSITION IN MODERN EGYPTIAN GOVERNANCE STRUCTURES 758
CIVIL SOCIETY AND YOUTH POLITICAL PARTICIPATION IN POST-ARAB SPRING EGYPT 759
STATE-BUILDING CHALLENGES AND ETHNIC POLITICS IN CONTEMPORARY SUDAN 760
TRANSITIONAL GOVERNANCE AND CONFLICT RESOLUTION MECHANISMS IN SUDAN AFTER POLITICAL UPHEAVALS 761
ENERGY POLITICS AND REGIONAL POWER DYNAMICS IN CENTRAL ASIA: THE CASE OF KAZAKHSTAN 762
NATION-BUILDING AND IDENTITY FORMATION IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN 763
DEMOCRATIC CONSOLIDATION AND EUROPEAN UNION INTEGRATION POLICIES IN POST-COMMUNIST ROMANIA 764
PUBLIC ADMINISTRATION REFORMS AND ANTI-CORRUPTION STRATEGIES IN ROMANIAN GOVERNANCE 765
POLITICAL PARTICIPATION AND YOUTH ENGAGEMENT IN CONTEMPORARY GREEK DEMOCRACY 766
ECONOMIC CRISIS AND POLICY RESPONSES IN GREECE: A POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE 767
ENERGY POLITICS AND FOREIGN POLICY STRATEGIES IN QATAR'S GLOBAL DIPLOMACY 768
STATE-BUILDING AND GOVERNANCE MODELS IN QATAR: BALANCING TRADITION AND MODERNITY 769
POST-SOVIET POLITICAL TRANSFORMATION AND DEMOCRATIC DEVELOPMENT IN GEORGIA 770
REGIONAL SECURITY POLICIES AND CONFLICT RESOLUTION IN THE SOUTH CAUCASUS 771
MEDIA FREEDOM AND POLITICAL COMMUNICATION STRATEGIES IN GEORGIAN POLITICS 772
DEMOCRATIC RESILIENCE AND INSTITUTIONAL TRUST IN POST-PANDEMIC EUROPE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF CITIZEN PARTICIPATION, GOVERNANCE CAPACITY, AND POLITICAL LEGITIMACY 773
THE IMPACT OF DIGITAL POLITICAL COMMUNICATION ON ELECTORAL BEHAVIOR: SOCIAL MEDIA, DISINFORMATION, AND DEMOCRATIC ACCOUNTABILITY IN EASTERN EUROPE 774
MIGRATION GOVERNANCE AND BORDER SECURITY POLICIES IN THE EASTERN MEDITERRANEAN: CHALLENGES FOR REGIONAL COOPERATION AND POLITICAL STABILITY 775
PUBLIC POLICY RESPONSES TO CLIMATE CHANGE AND ENERGY TRANSITION: POLITICAL LEADERSHIP, SOCIETAL ADAPTATION, AND SUSTAINABLE GOVERNANCE FRAMEWORKS 776
STATE MODERNIZATION AND GOVERNANCE REFORM IN THE GULF REGION: EXAMINING ADMINISTRATIVE INNOVATION, PUBLIC SECTOR PERFORMANCE, AND POLICY EFFECTIVENESS 777
YOUTH POLITICAL ENGAGEMENT AND NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE ARAB WORLD: EVALUATING PARTICIPATORY GOVERNANCE AND CIVIC EMPOWERMENT INITIATIVES 778
ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AUTOMATION, AND FUTURE LABOR MARKETS: ECONOMIC IMPLICATIONS FOR PRODUCTIVITY, EMPLOYMENT, AND WAGE DISTRIBUTION 779

DIGITAL TRANSFORMATION AND PRODUCTIVITY GROWTH IN EMERGING EUROPEAN ECONOMIES: AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF TECHNOLOGICAL INVESTMENT AND LABOR MARKET ADAPTATION..... 780

THE EFFECTS OF MONETARY POLICY UNCERTAINTY ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT FLOWS AND ECONOMIC STABILITY IN SOUTHEASTERN EUROPE 781

SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES AS DRIVERS OF ECONOMIC DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM INNOVATION, EMPLOYMENT, AND REGIONAL COMPETITIVENESS IN THE WESTERN BALKANS 782

FINANCIAL INCLUSION AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: ASSESSING THE ROLE OF DIGITAL BANKING SERVICES IN DEVELOPING ECONOMIES 783

ENERGY MARKET DIVERSIFICATION AND MACROECONOMIC RESILIENCE IN GULF COUNTRIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR LONG-TERM DEVELOPMENT 784

THE IMPACT OF HUMAN CAPITAL INVESTMENT ON KNOWLEDGE-BASED ECONOMIC DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF HIGH-INCOME RESOURCE ECONOMIES 785

GREEN ECONOMIC TRANSITION AND INDUSTRIAL COMPETITIVENESS: EXAMINING THE COSTS AND BENEFITS OF SUSTAINABLE PRODUCTION POLICIES IN CENTRAL EUROPE 786

THE ROLE OF AFRICAN THEOLOGICAL TRADITIONS IN CONTEMPORARY CHRISTIAN PRACTICES IN ZIMBABWE..... 787

INTERPRETATIONS OF BIBLICAL TEXTS IN POST-COLONIAL ZIMBABWEAN SOCIETY 788

ORTHODOX CHRISTIAN THEOLOGY AND NATIONAL IDENTITY IN NORTH MACEDONIA..... 789

INTERRELIGIOUS DIALOGUE AND COEXISTENCE IN BALKAN THEOLOGICAL DISCOURSE..... 790

ISLAMIC THEOLOGICAL PERSPECTIVES ON MODERNITY AND SOCIAL CHANGE IN TUNISIA 791

QURANIC INTERPRETATION AND CONTEMPORARY ETHICAL ISSUES IN TUNISIAN SCHOLARSHIP 792

THE DEVELOPMENT OF ORTHODOX THEOLOGICAL THOUGHT IN MODERN GEORGIAN SOCIETY..... 793

RELIGION AND CULTURAL IDENTITY IN POST-SOVIET GEORGIA: A THEOLOGICAL ANALYSIS 794

RURAL TO URBAN MIGRATION DYNAMICS AND SOCIOECONOMIC TRANSFORMATION IN ZIMBABWEAN COMMUNITIES..... 795

YOUTH MIGRATION PATTERNS AND EMPLOYMENT CHALLENGES IN ZIMBABWE'S POST-CRISIS ECONOMY..... 796

TRANSNATIONAL MIGRATION AND IDENTITY FORMATION AMONG MACEDONIAN DIASPORA COMMUNITIES..... 797

ECONOMIC MIGRATION FLOWS AND LABOR MARKET ADAPTATION IN NORTH MACEDONIA..... 798

IRREGULAR MIGRATION AND BORDER MANAGEMENT POLICIES IN TUNISIA..... 799

SOCIAL INTEGRATION OF SUB-SAHARAN MIGRANTS IN TUNISIAN URBAN CENTERS 800

POST-SOVIET MIGRATION TRENDS AND DEMOGRAPHIC SHIFTS IN GEORGIA 801

INTERNAL DISPLACEMENT AND RESETTLEMENT POLICIES IN GEORGIAN CONFLICT ZONES 802

LABOR MIGRATION AND REMITTANCE IMPACTS ON HOUSEHOLD ECONOMIES IN GEORGIA 803

DIGITAL PAYMENT TRANSFORMATION AND FINANCIAL INCLUSION IN SOUTHEAST ASIA'S URBAN ECONOMIES 804

STRUCTURAL ADJUSTMENT POLICIES AND THEIR LONG-TERM SOCIOECONOMIC IMPACTS IN POST-REVOLUTIONARY CUBA..... 805

TOURISM-DEPENDENT ECONOMIES AND SUSTAINABLE GROWTH STRATEGIES IN CONTEMPORARY CUBA 806

AGRICULTURAL PRODUCTIVITY, CLIMATE CHANGE, AND RURAL POVERTY REDUCTION IN TANZANIA 807

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND INDUSTRIALIZATION PATTERNS IN EAST AFRICAN ECONOMIES . 808

INFLATION CONTROL MECHANISMS AND CURRENCY STABILITY IN TAJIKISTAN'S MODERN ECONOMY 809

LABOR MIGRATION, REMITTANCES, AND HOUSEHOLD ECONOMIC RESILIENCE IN TAJIKISTAN..... 810

COLONIAL ADMINISTRATION AND URBAN TRANSFORMATION IN BATAVIA DURING THE DUTCH EAST INDIES PERIOD 811

ISLAMIC TRADE NETWORKS AND THE DEVELOPMENT OF PORT CITIES IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO FROM THE FIFTEENTH TO THE SEVENTEENTH CENTURY 812

REVOLUTIONARY MOBILIZATION AND SOCIAL CHANGE IN CUBA AFTER 1959..... 813

THE ROLE OF SUGAR PLANTATIONS IN SHAPING THE ECONOMIC AND POLITICAL HISTORY OF NINETEENTH-CENTURY CUBA 814

PRECOLONIAL TRADE ROUTES AND CULTURAL EXCHANGE IN EAST AFRICA: EVIDENCE FROM TANZANIAN COASTAL COMMUNITIES 815

THE IMPACT OF GERMAN COLONIAL RULE ON LOCAL GOVERNANCE STRUCTURES IN TANGANYIKA . 816

SILK ROAD INTERACTIONS AND CULTURAL EXCHANGE IN CENTRAL ASIA DURING THE MEDIEVAL PERIOD..... 817

POLITICAL TRANSFORMATIONS IN TAJIKISTAN FROM THE LATE SOVIET ERA TO NATIONAL INDEPENDENCE 818

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF EARLY MARITIME TRADE NETWORKS IN SOUTHEAST ASIA: EVIDENCE FROM COASTAL EXCAVATIONS IN JAVA 819

REASSESSING INDIGENOUS CERAMIC PRODUCTION TECHNIQUES IN PRE-COLUMBIAN CUBA THROUGH MATERIAL CULTURE STUDIES 820

DIGITAL DOCUMENTATION AND CONSERVATION OF COLONIAL ARCHAEOLOGICAL SITES IN WESTERN CUBA USING 3D MAPPING TECHNOLOGIES 821

ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE OF IRON AGE AGRICULTURAL COMMUNITIES IN EAST AFRICA: NEW FINDINGS FROM NORTHERN TANZANIA 822

COMPARATIVE STUDY OF ROCK ART TRADITIONS AND SYMBOLIC COMMUNICATION IN TANZANIAN ARCHAEOLOGICAL LANDSCAPES 823

SETTLEMENT DYNAMICS AND CULTURAL INTERACTIONS ALONG THE SILK ROAD: NEW ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES FROM TAJIKISTAN 824

ARCHAEOLOGICAL ASSESSMENT OF FORTIFIED MOUNTAIN COMMUNITIES IN THE PAMIR REGION DURING THE MEDIEVAL PERIOD 825

BIOARCHAEOLOGICAL ANALYSIS OF HUMAN REMAINS FROM ANCIENT TAJIK SETTLEMENTS: INSIGHTS INTO DIET, HEALTH, AND MOBILITY PATTERNS..... 826

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL KALKINMADA KADIN ODAKLI BİR YAKLAŞIM: YİYECEK-İÇECEK SEKTÖRÜNE DAYALI GİRİŞİMCİLİK MODELİ ÖNERİSİ

Doç. Dr. Ebru KEMER
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi /Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri
E-posta Adresi: ebrukemer@ohu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-7620-6297

Öğr. Gör. Şinasi ÖZMEN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi /Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri
E-posta Adresi: sinasiozmen@ohu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-2561-6939

Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi /Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri

E-posta Adresi: iscihangir@ohu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-4691-7554

Öğr. Gör. Bilal ÇİLKAYA

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi /Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Sosyal Güvenlik

E-posta Adresi: bilal_cilkaya@ohu.edu.tr- ORCID ID:0000-0002-5568-6789

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Niğde ilindeki kadın kooperatiflerinde yer alan girişimci kadınların yiyecek–içecek alanına yönelik işletme yönetimi becerilerini güçlendirerek, sürdürülebilir kırsal kalkınmada kadının ekonomik ve sosyal rolünü artırmaktır. Araştırma, kadın kooperatiflerinin profesyonel işletme yönetimi, gıda güvenliği, hijyen, üretim standardizasyonu, maliyetlendirme ve pazarlama konularında yaşadığı eksiklikleri giderme hedefi taşımaktadır. Aynı zamanda, kadınların girişimcilik süreçlerinde karşılaştıkları engelleri ve ihtiyaçları nitel yöntemlerle ortaya koyarak uygulanabilir, sürdürülebilir ve yerel kalkınma ile uyumlu bir girişimcilik modeli geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Kuramsal çerçeve, Bird'ün (1988) Girişimci Niyet Modeli, Eagly vd. (1995) Sosyal Rol Kuramı ve Sidanius & Pratto'nun (1999) Sosyal Baskınlık Kuramı üzerine kuruludur. Girişimci Niyet Modeli, kadınların girişimcilik yöneliminin sosyal çevre, bireysel özellikler ve ekonomik koşullar çerçevesinde oluştuğunu belirtirken; Sosyal Rol Kuramı kadınların toplumsal roller nedeniyle girişimcilikte çeşitli sınırlamalarla karşılaştığını vurgular. Sosyal Baskınlık Kuramı ise kadınların ekonomik hayata katılımının yapısal güç ilişkileri tarafından etkilendiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de kadın girişimciliğine ilişkin istatistiklerin düşük seviyede olması, kırsal kadınların

desteklenmesinin önemini daha da artırmaktadır. Araştırma kapsamında Niğde'deki kadın kooperatifleriyle iş birliği içinde mutfakta uygulamalı eğitim, gözlem, odak grup görüşmeleri ve derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilecektir. Uygulamalı mutfak etkinliklerinde hijyen, üretim yönetimi, standart tarif oluşturma, maliyet hesaplama, ürün sunumu ve pazarlama gibi temel beceriler uygulamalı olarak aktarılacaktır. Bu süreçte katılımcıların iş birliği, problem çözme, karar alma ve üretim davranışları gözlem yoluyla veri olarak toplanacaktır. Ardından yapılacak odak grup görüşmeleriyle kadınların deneyimleri, karşılaştıkları engeller, ihtiyaç duydukları beceriler ve girişimcilik süreçlerine dair algıları derinlemesine analiz edilecektir. Her oturum görsel ve yazılı dokümanlarla kayıt altına alınacak ve model geliştirme sürecine veri sağlayacaktır. Niğde'nin 5. kademe gelişmişlik düzeyinde yer alması, ildeki kadın kooperatiflerinin büyük oranda yiyecek–içecek alanında faaliyet göstermesi ve bu kooperatiflerin yönetimsel anlamda sistematik bir eğitim altyapısına sahip olmaması araştırmanın özgünlüğünü ve gerekliliğini artırmaktadır. Araştırma, mevcut durum analizinin ötesine geçerek uygulamalı ve katılımcı bir eğitim modeli ortaya koyacak, kadınların girişimcilik kapasitesini güçlendirecek ve kırsal kalkınma politikalarına entegre edilebilir bir girişimcilik modeli geliştirecektir. Sonuç olarak, geliştirilecek modelin kadınların ekonomik bağımsızlığını desteklemesi, kooperatiflerin sürdürülebilir bir üretim yapısına ulaşması ve Niğde'nin yerel ekonomisine doğrudan katkı sunması beklenmektedir. Araştırma, toplumsal cinsiyet eşitliği, yerel kalkınma ve sürdürülebilir üretim hedefleriyle uyumlu olup; kırsal bölgelerde kadının güçlenmesine yönelik uygulanabilir, yenilikçi ve dönüştürücü bir yaklaşım sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kırsal kalkınma, kadın girişimciliği, kadın kooperatifleri, yiyecek-içecek işletmeciliği, girişimcilik modeli, toplumsal cinsiyet, kapasite geliştirme, ekonomik güçlenme, yerel kalkınma, nitel araştırma

ABSTRACT

The aim of this study is to strengthen the business management skills of entrepreneurial women in food and beverage enterprises operating within women's cooperatives in Niğde province, thereby enhancing the economic and social role of women in sustainable rural development. The study seeks to address deficiencies faced by women's cooperatives in areas such as professional business management, food safety, hygiene, production standardization, costing, and marketing. At the same time, it aims to identify the barriers and needs experienced by women in entrepreneurship processes through qualitative methods and to develop an applicable, sustainable, and locally compatible entrepreneurial model aligned with rural development. The theoretical framework is based on Bird's (1988) Entrepreneurial Intent Model, Eagly et al.'s (1995) Social Role Theory, and Sidanius & Pratto's (1999) Social Dominance Theory. The Entrepreneurial Intent Model suggests that women's entrepreneurial orientation is shaped by social environment, individual characteristics, and economic conditions, while Social Role Theory emphasizes that women face various limitations in entrepreneurship due to socially constructed gender roles. Social Dominance Theory, on the other hand, explains that women's participation in economic life is influenced by structural power relations. The relatively low level of women's entrepreneurship statistics in Türkiye further highlights the importance of supporting rural women. Within the scope of the research, applied training sessions in kitchen settings, observations, focus group discussions, and in-depth interviews will be conducted in

collaboration with women's cooperatives in Niğde. In the applied kitchen activities, core skills such as hygiene, production management, standard recipe development, cost calculation, product presentation, and marketing will be taught in a hands-on manner. During this process, participants' cooperation, problem-solving, decision-making, and production behaviors will be collected as observational data. Subsequently, focus group interviews will be conducted to deeply analyze women's experiences, the barriers they face, the skills they need, and their perceptions of entrepreneurship processes. Each session will be documented through visual and written records to contribute to the model development process. Niğde's classification as a Level 5 development region, the predominance of food and beverage activities among women's cooperatives in the province, and the lack of a systematic educational infrastructure in cooperative management significantly enhance the originality and necessity of this research. The study goes beyond a current situation analysis by proposing an applied and participatory training model that will strengthen women's entrepreneurial capacity and develop an entrepreneurship model that can be integrated into rural development policies. In conclusion, the proposed model is expected to support women's economic independence, enable cooperatives to achieve a sustainable production structure, and directly contribute to the local economy of Niğde. The study is aligned with the goals of gender equality, local development, and sustainable production, offering an applicable, innovative, and transformative approach to empowering women in rural areas.

Keyword: Rural development, women's entrepreneurship, women's cooperatives, food and beverage management, entrepreneurship model, gender, capacity building, economic empowerment, local development, qualitative research

[1]

1. GİRİŞ

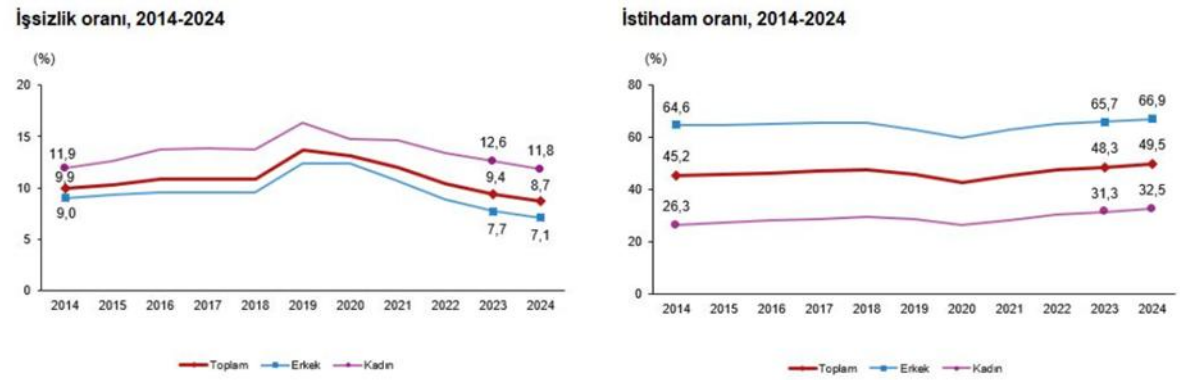
Bu araştırmada, iş yaşamında bulunmak isteyen girişimci kadınların karşılaştıkları zorluklar, kuramsal olarak çeşitli modeller ve teoriler ışığında ele alınmıştır. Bird'ün (1988) Girişimci Niyet Modeli, girişimcilik yöneliminin ortaya çıkmasında bireysel etkenler ile sosyal, politik ve ekonomik çevrenin etkili olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet perspektifi bağlamında Eagly ve arkadaşları (1995) tarafından geliştirilen Sosyal Rol Kuramı, kadınların toplumdaki rol beklentilerinin girişimcilik davranışlarını şekillendirdiğini ifade eder. Bunun yanında, Sidanius ve Pratto (1999) tarafından ortaya konan Sosyal Baskınlık Kuramı, hiyerarşik sosyal yapılar ve güç dengelerinin girişimcilik süreçlerindeki etkilerini açıklamaktadır. Bu teorik çerçeve, kadın girişimcilerin karşılaştıkları zorlukların anlaşılmasında temel alınmıştır. Bireysel etkenler, bireyin geçmişi, kimliği, kişiliği ve yeteneklerinden oluşur; sosyal, politik ve ekonomik çevre ise bireyin mantıklı ve duygusal düşünmesini etkileyerek, bu düşüncelerin harekete dönüşebileceği girişimcilik niyetini şekillendirir (Bird, 1988). Sosyal Baskınlık Kuramı, her toplumda egemen grup veya grupların bulunduğunu, bu grupların hiyerarşik yapılar oluşturduğunu ve bu yapılar içinde güç çatışmalarının yaşandığını varsayar (Sidanius ve Pratto, 1999). Sosyal Rol Kuramı ise bireylerin toplumsal ilişkilerini betimlemek için belirli roller öğrendiğini ve bu rollerin kuşaktan kuşağa aktarıldığını ifade eder (Connell, 1998).

[1] Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen SBT 2026/6-BAGEP proje numaralı *'Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmada Kadın Odaklı Bir Yaklaşım: Yiyecek-İçecek Sektörüne Dayalı Girişimcilik Modeli Önerisi'* başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır.

Kadınlar, eski Türk topluluklarında erkeğin tamamlayıcısı olarak nitelendirilmiş ve yönetimde söz sahibi olmuştur. Kağanın emirnamelerinde, hatun kişinin adı geçmeyen emirler geçerli sayılmamış ve yabancı ülke elçilerinin kabulü sırasında hatunun kağanın yanında bulunması mutlak bir kural olarak uygulanmıştır (Ahmetbeyoğlu, 2001). Ziya Gökalp (1970), eski toplumlarda kadınlara Türkler kadar değer veren ve saygı gösteren bir başka topluluk olmadığını ifade ederek kadınlara verilen önemi vurgulamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise, kadının toplumdaki yeri geleneksel ve dinsel nedenlerden dolayı sınırlı tutulmuştur. Tanzimat döneminde eşitlik anlayışıyla kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik gündeme getirilmiş, ancak hukuk kurallarının İslami esaslara dayanması nedeniyle kadınlar çoğunlukla ev yaşamına yönlendirilmiştir (Tekin, 2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, Gazi Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde yapılan reformlarla kadınlara yurttaşlık hakları, seçme ve seçilme hakkı ve çalışma koşulları sağlanmıştır (Çatalbaş Karpat, 2015). Bu düzenlemeler, Türkiye'nin kadın hakları alanında dünya çapında bir rol model olmasına katkı sağlamıştır (Ağlı, 2015; Ünal, 2014). Bu değişikliklerle birlikte kadınlar iş yaşamında daha aktif rol almaya başlamış ve geçmişten günümüze iş yaşamına katılımları artmıştır. Ancak, bu artış erkeklerin iş yaşamındaki varlıkları ile karşılaştırıldığında hâlâ daha düşük seviyede kalmaktadır (Fletcher, 2018). II. Dünya Savaşı sonrasında değişen ekonomik sistem, insan haklarında yaşanan gelişmeler ve toplumsal yapının dönüşümü, iş gücü yapısında önemli değişimlere yol açmıştır (Murat ve Şahin, 2011). Bu değişimler, toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle daha önce iş gücü piyasasında sınırlı görülen kadınların iş yaşamına katılımını artırmıştır (Özateş, 2015). Ancak, sosyal ve kültürel rollerin hâlâ kalıplaşmış olması, kadın girişimciliğinin önünde önemli bir engel oluşturmaktadır (Çeliköz, 2017; Keskin, 2014; Özgül, 2019).

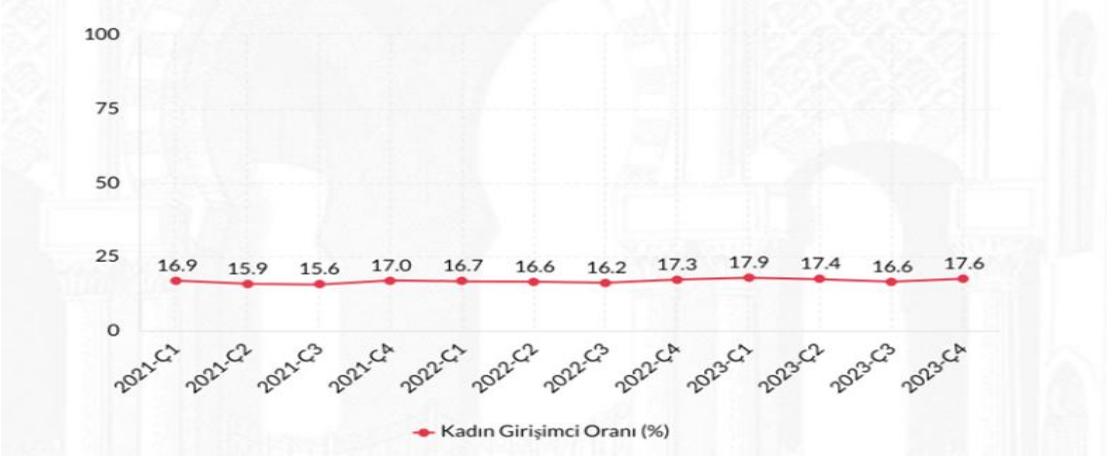
Türkiye'de her 10 erkek girişimciye karşılık yaklaşık 3 kadın girişimci bulunmaktadır. Ayrıca, KAGİDER (2024) verilerine göre Türkiye, araştırmanın yapıldığı 83 ülke arasında cinsiyet eşitsizliğinin en yüksek olduğu ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum, kadınların Türkiye ekonomisinde yeterince temsil edilmemesine ve iş yaşamında fırsat eşitsizliği ile karşılaşmalarına neden olmaktadır (KAGİDER, 2024).

Türkiye'de 1980'lerden itibaren girişimcilik faaliyetleri artmaya başlamış ve bu ilgi yalnızca erkeklerle sınırlı kalmayarak kadın girişimcilerin de katılımını artırmıştır (Küçükbay & Kocabaş, 2023). Kadın girişimciliğinin desteklenmesi, iş gücüne katılım oranlarının ve ücretli istihdamın yükseltilmesini gerektirmektedir. Kadınların ekonomik ve sosyal hayatta daha etkin rol alması, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomik canlılığa önemli katkılar sağlamaktadır (Demir vd., 2017). Cinsiyet eşitliği, ekonomik kalkınmayı artırma ve yoksulluğu azaltma açısından kritik bir öneme sahiptir (ILO, 2018). Kadınların iş gücüne yeterince katılamaması nedeniyle Türkiye, kişi başına düşen milli gelir bakımından kadın iş gücü potansiyelinden %25 oranında kayıp yaşayan dünyadaki ilk ülke konumundadır (IMF, 2017). TÜİK (2025) verilerine göre, OECD ülkelerinde kadın istihdam ortalaması %61,3 iken Türkiye'de bu oran yalnızca %31,3'tür. Türkiye'de kadınların iş yaşamındaki yeri aşağıdaki şekilde belirtilmiştir (TÜİK, 2025).

Şekil 1. *Kadınların istihdam oranları (TÜİK, 2025)*

Şekil 1 incelendiğinde kadın istihdam oranının 2014-2024 yılları arasında %26,3 ve 32,5 arasında değiştiği görülmektedir. Dolayısıyla kadınların istihdamında eğrinin paralel doğrultuda gittiği ve çok değişiklik göstermediği açıktır. Türkiye'de kadınların iş yaşamındaki girişimcilik oranı aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

Şekil 2. *Türkiye'de kadın girişimcilerin yıllara göre oranı (TÜİK, 2025)*

Şekil 2 incelendiğinde 2021-2024 yılları arasında kadın girişimcilerin oranının %16,9 ile %17,6 arasında değiştiği görülmektedir. Bu veriler kadınların girişimcilik alanında ne kadar düşük seviyede olduğunu göstermektedir. Türkiye'de kadının ekonomiye atılımının Türkiye ekonomisine 250 milyar dolar artı olacağı ve bu durumun da Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) değerini yüzde 20 arttırmasını sağlayacağı belirtilmektedir (Şahin vd., 2020). Uluslararası Ticaret Merkezi Direktörü Gonzalez, Kadın girişimcilerin ekonomide var olabilmeleri için milli kültür aile ilişkileri ve eğitim sistemin önemli olduğunu belirtmektedir (Dünya Gazetesi, 2017). Çünkü sosyo-kültürel yapıdaki değişimler, eğitim düzeylerinin yükselmesi kadınların girişimciliğe yönlenmesine katkı sağlamaktadır (Demir Uslu, 2021). Bunun yanı sıra, kadınları güçlendirme kadın girişimciliği aracılığıyla ekonomik güçlenmenin

sağlanması, toplumda bu duruma yönelik bilinç yükselmesi, politik örgütlenme ve cinsiyet eşitsizliğinin kapatılması için kadın girişimciliği desteklenmelidir (Bölükbaş, 2016). Dolayısıyla kadının ekonomide yer alması hem aile içerisinde kadının yerinin belirlenmesi hem de genel bir refah seviyesinin arttırılmasını sağlayacaktır (Sar, 2021).

Kırsal alanlarda kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımı, kültürel normlar, kurumsal sınırlılıklar ve toplumsal cinsiyete dayalı rol kalıpları nedeniyle kentlere kıyasla çok daha fazla engelle karşılaşmaktadır (Çelik, 2018). Bu yapısal kısıtlılıklar, kırsal kadınların girişimcilik kapasitesinin gelişmesini zorlaştırmakta ve kadınların yerel kalkınmada üstlenebileceği potansiyel rollerin sınırlı kalmasına yol açmaktadır. Bu nedenle araştırma, Türkiye'nin gelişmişlik düzeyinin 5. kademesinde yer alan ve kırsal kadın girişimciliğinin desteklenmesine ihtiyaç duyulan Niğde ilinde uygulanmak üzere planlanmıştır.

Niğde ilinde Ticaret Bakanlığı'na bağlı 9 aktif ve 2 kuruluş aşamasında kadın kooperatifi bulunmakta olup, bu kooperatiflerin tamamı yiyecek–içecek alanında faaliyet göstermektedir. Ancak elde edilen ön verilere göre kooperatifler profesyonel işletme yönetimi, gıda güvenliği, hijyen, pazarlama, kapasite geliştirme ve operasyonel verimlilik konularında sistematik bir eğitime sahip değildir. Bu durum, kadınların üretim yapmalarına rağmen ekonomik sürdürülebilirlik sağlayamamalarına, pazar payı elde etmekte zorlanmalarına ve girişimcilik niyetlerinin yeterince güçlenememesine neden olmaktadır. Alanyazın incelendiğinde, Türkiye'de kadın girişimciliğine yönelik çalışmalar bulunmasına rağmen (Bölükbaş, 2016; Çeliköz, 2017; Keskin, 2014; Özgül, 2019; Parsova & Eroğlu, 2018), kadın kooperatiflerine odaklanan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Var olan araştırmalar ise çoğunlukla mevcut durumu betimleyici olup, girişimci kadınların beceri geliştirme süreçlerini destekleyen uygulamalı modelleri kapsamamaktadır (Diguid vd., 2015). Bu eksiklik, araştırma çıktılarının hem bilimsel özgünlüğünü hem de uygulama açısından değerini artırmaktadır.

Kadın kooperatifleri, kırsal kalkınma, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kritik yapılardır. Yerel ürünlerin değerlendirilmesi, yeni pazarların oluşturulması ve kadınların ekonomik bağımsızlığının desteklenmesi açısından kooperatifler büyük bir potansiyele sahiptir. Yiyecek–içecek sektörüne yönelik profesyonel yönetim becerilerinin kazandırılması, kadınların hem ekonomik hem sosyal güçlenmesine katkı sağlayacak; kırsal bölgelerde nitelikli üretimi teşvik ederek yerel ekonomiyi canlandıracaktır (Seçkin Halaç vd., 2018). Bu bağlamda araştırmanın amacı, Niğde ilindeki kadın kooperatiflerinin yiyecek–içecek işletmesi yönetimi alanında güçlendirilmesi, girişimcilik bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi, operasyonel kapasitelerinin artırılması ve kırsal kalkınmada kadının rolünün güçlendirilmesidir. Araştırma kapsamında kadın kooperatifleriyle iş birliği içinde yürütülecek nitel bir çalışma, kadınların girişimcilik süreçlerinde karşılaştıkları engelleri, deneyimleri ve ihtiyaçları bilimsel bir yaklaşımla ortaya koyacak; geliştirilecek girişimcilik modeli için veri temelli sağlam bir temel oluşturacaktır. Bu araştırma, Niğde'de kadın kooperatiflerine yönelik yürütülen sınırlı sayıdaki çalışmanın ötesine geçerek uygulamalı, katılımcı ve model geliştirici bir yaklaşım sunmaktadır. Kadınların girişimcilik kapasitesinin artırılması hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dönüşüm yaratma potansiyeline sahiptir.

Araştırma, kırsal kalkınmada kadının rolünü güçlendirerek hem yerel ekonomiye katma değer sağlayacak hem de sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu yenilikçi bir girişimcilik modeli ortaya koyacaktır.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırma, Niğde ilindeki kadın kooperatifleri üyelerinin yiyecek–içecek odaklı girişimcilik süreçlerinde karşılaştıkları sorunları ve ihtiyaçları ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yaklaşımına göre yürütülmüştür. Çalışmada eylem araştırması (action research) ve durum çalışması (case study) desenleri birlikte kullanılmış, bu sayede hem uygulamalı eğitim süreci gerçekleştirilmiş hem de saha temelli veri üretimi sağlanmıştır. Araştırma kapsamında Niğde'deki kadın kooperatiflerinde yer alan katılımcılarla mutfakta uygulamalı eğitim ve gözlem süreci yürütülmüştür. Bu süreçte üç temel eğitim oturumu gerçekleştirilmiştir. İlk oturumda katılımcılara temel üretim süreçleri, mutfak hijyeni, standart tarif kullanımı ve malzeme yönetimi konularında uygulamalı eğitim verilmiş ve araştırmacılar katılımcı gözlem yöntemi ile süreçleri kayıt altına almıştır. İkinci oturumda maliyet hesaplama, stok yönetimi ve ürün planlaması gibi işletme yönetimi becerilerine yönelik uygulamalar gerçekleştirilmiş, kadınların işbirliği, karar alma ve problem çözme süreçleri gözlemlenmiştir. Üçüncü oturumda ise ürün sunumu, paketleme, yerel pazar taleplerine uyum ve satış stratejilerine ilişkin girişimcilik uygulamaları yürütülmüş ve katılımcıların beceri gelişimi ile karşılaştıkları zorluklar araştırmacılar tarafından not edilmiştir. Eğitim sürecini takiben odak grup görüşmeleri ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş; bu görüşmelerde katılımcıların deneyimleri, karşılaştıkları engeller, geliştirilmesi gereken beceriler ve motivasyon kaynakları detaylı biçimde ortaya konulmuştur. Veri toplama sürecinde katılımcı gözlem, görüşme ve dokümantasyon teknikleri birlikte kullanılarak veri çeşitliliği sağlanmıştır. Her uygulama günü gözlem notları, fotoğraf ve kısa video kayıtları ile belgelenmiş ve analiz sürecine dâhil edilmiştir. Elde edilen veriler tematik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir; bu kapsamda veriler önce kodlanmış, ardından benzer kodlar bir araya getirilerek temalar oluşturulmuş ve bu temalar kuramsal çerçeve doğrultusunda yorumlanmıştır. Yorumlama sürecinde Bird'ün (1988) Girişimci Niyet Modeli, Eagly ve arkadaşlarının (1995) Sosyal Rol Kuramı ve Sidanius & Pratto'nun (1999) Sosyal Baskınlık Kuramı analitik çerçeve olarak kullanılmıştır. Araştırmanın güvenirliğini artırmak amacıyla veri çeşitlemesi (triangulation), araştırmacı çeşitliliği ve katılımcı doğrulaması (member checking) uygulanmıştır. Etik açıdan ise tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alınmış, gönüllülük esasına uyulmuş ve veriler anonimleştirilerek korunmuştur.

Bulgular

Araştırma kapsamında huzurevinde yaşayan yaşlı bireyler ile gastronomi öğrencileri bir araya getirilmiş ve etkinlik süreci boyunca katılımcı gözlem ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada katılımcıların deneyimlerini ve etkinliğe ilişkin değerlendirmelerini ortaya koyabilmek amacıyla etkinlik sonrasında geri bildirimler alınmıştır. Elde edilen veriler nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda betimsel ve tematik analiz çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan huzurevi sakinlerine etik ilkeler gereği anonimlik sağlanmış ve katılımcılar K1, K2, …, K12 şeklinde kodlanarak raporlanmıştır.

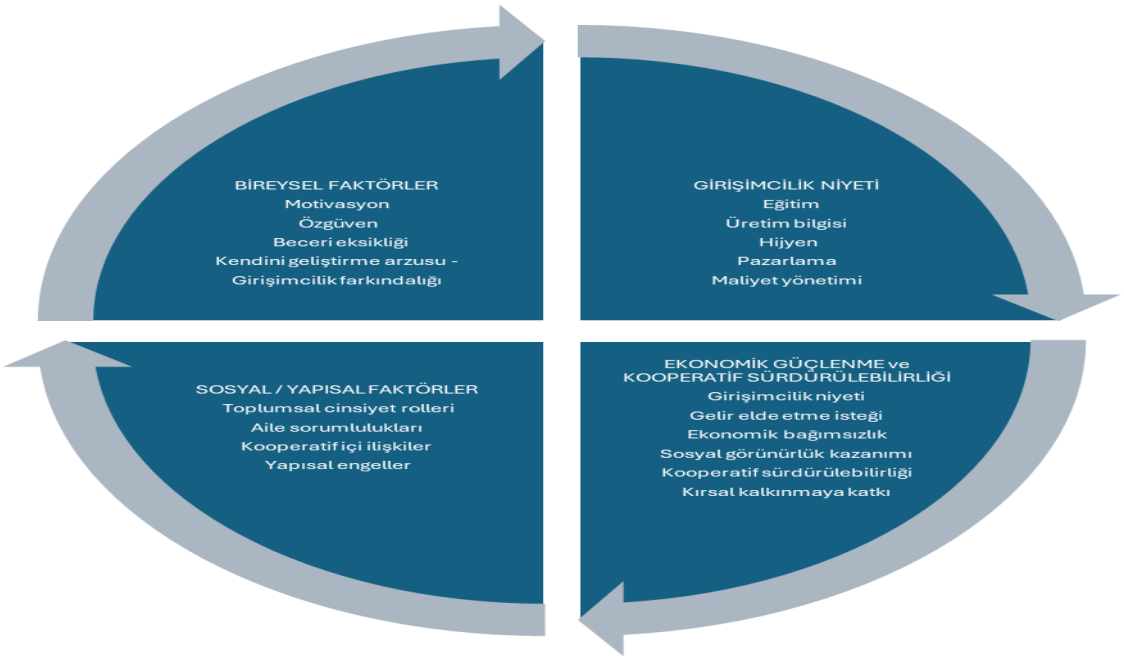
Tablo 1. Katılımcı kadınların yiyecek–içecek alanındaki girişimcilik deneyimlerine ilişkin görüşleri

Ana Temalar	Alt Temalar	Katılımcı İfadeleri
Bireysel Güçlenme ve Kişisel Gelişim	Beceri eksikliği	"Başlangıçta birçok konuda yeterli bilgim yoktu." (K2)
	Özgüven kazanımı	"Üretime katıldıkça kendime güvenim arttı." (K5)
	Motivasyon artışı	"Bir şeyler başarabildiğimi görmek beni motive etti." (K1)
	Öğrenme isteği	"Yeni bilgiler öğrenmek beni heyecanlandırdı." (K7)
	Kendini geliştirme arzusu	"Kendimi daha fazla geliştirmek istiyorum." (K4)
	Girişimcilik farkındalığı	"Kendi işimi yapabileceğimi fark ettim." (K6)
Mesleki ve Operasyonel Kapasite	Üretim bilgisi	"Ürün hazırlama konusunda deneyim kazandım." (K3)
	Hijyen ve kalite uygulamaları	"Hijyen kurallarının önemini daha iyi öğrendim." (K8)
	Maliyet hesaplama becerisi	"Maliyet hesabı yapmayı öğrenmek faydalı oldu." (K2)
	Stok yönetimi	"Ürünlerin planlı kullanılmasının önemli olduğunu gördüm." (K5)
	Pazarlama ve satış bilgisi	"Ürün satışı konusunda bilgi edindim." (K1)
	Ürün sunumu ve müşteri ilişkileri	"Sunumun müşteri üzerinde etkili olduğunu öğrendim." (K7)
Sosyal ve Yapısal Engeller	Toplumsal cinsiyet rolleri	"Kadınların iş hayatında zorlandığını düşünüyorum." (K4)
	Aile sorumlulukları	"Ev işleri nedeniyle bazen zaman ayıramıyorum." (K6)
	Sermaye yetersizliği	"Maddi imkânların sınırlı olması bizi etkiliyor." (K3)
	Sosyal destek eksikliği	"Çevremden yeterli destek alamadım." (K8)
	Zaman yönetimi sorunları	"Birçok işi aynı anda yürütmek zor oluyor." (K2)
	Kooperatif içi iletişim sorunları	"Bazen iletişim eksikliği sorun oluşturabiliyor." (K5)
Kooperatifleşme ve Kurumsal Süreçler	İş bölümü oluşturma	"Görev paylaşımı işleri kolaylaştırdı." (K1)
	Profesyonel yönetim ihtiyacı	"Daha düzenli bir yönetim sistemi gerekli." (K7)
	Ortak üretim kültürü	"Birlikte üretmek dayanışmayı artırdı." (K4)
	Kurumsallaşma isteği	"Kooperatifin daha profesyonel olması gerektiğini düşünüyorum." (K6)
	Karar alma süreçlerine katılım	"Fikirlerimizin dikkate alınması önemliydi." (K3)
	İş birliği ve dayanışma	"Birbirimize destek olmak bizi güçlendirdi." (K8)
Ekonomik ve Sosyal Güçlenme Çıktıları	Girişimcilik niyeti	"İleride kendi işimi kurmak istiyorum." (K2)
	Gelir elde etme isteği	"Ek gelir elde etmek benim için önemli." (K5)
	Ekonomik bağımsızlık	"Kendi kazancımın olması bana güven verdi." (K1)
	Sosyal görünürlük kazanımı	"Toplum içinde daha aktif hissetmeye başladım." (K7)
	Kooperatif sürdürülebilirliği	"Kooperatifin devam etmesini istiyorum." (K4)
	Kırsal kalkınmaya katkı	"Bu çalışmaların köy ekonomisine katkı sağlayacağını düşünüyorum." (K6)

Elde edilen bulgular, kadın girişimcilerin yiyecek–içecek alanındaki deneyimlerinin çok boyutlu bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Bireysel güçlenme ve kişisel gelişim boyutu, katılımcıların süreç içinde özgüven kazandıklarını, öğrenmeye yönelik motivasyonlarının arttığını ve girişimcilik farkındalığı geliştirdiklerini göstermektedir. Mesleki ve operasyonel kapasiteye ilişkin bulgular, katılımcıların üretimden pazarlamaya, maliyet yönetiminden müşteri ilişkilerine kadar geniş bir beceri seti edindiklerini ortaya koymaktadır. Sosyal ve yapısal engeller boyutu, kadın girişimciliğinin yalnızca bireysel yeterliliklerle

açıklanamayacağını; toplumsal cinsiyet rolleri, aile sorumlulukları ve ekonomik kısıtlar gibi dışsal faktörlerin süreci önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Kooperatifleşme ve kurumsal süreçler ise dayanışma, iş birliği ve kurumsallaşma ihtiyacının kadın girişimciliğini güçlendiren önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Son olarak ekonomik ve sosyal güçlenme çıktıları, katılımcıların girişimcilik niyetlerinin arttığını, ekonomik bağımsızlık ve sosyal görünürlük kazandıklarını ve kırsal kalkınmaya katkı sunma konusunda olumlu bir farkındalık geliştirdiklerini göstermektedir. Genel olarak bulgular, kadın girişimciliğinin bireysel, operasyonel ve yapısal boyutların etkileşimiyle şekillenen bütüncül bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu araştırma kapsamında geliştirilen model, kadın kooperatiflerinde girişimcilik sürecini etkileyen faktörleri bireysel, operasyonel ve sosyal/yapısal boyutlarda ele almaktadır. Modelde bireysel faktörler kadınların motivasyon, özgüven ve beceri düzeylerini kapsarken; operasyonel faktörler üretim, hijyen, maliyet yönetimi ve pazarlama gibi işletme becerilerini içermektedir. Sosyal ve yapısal faktörler ise toplumsal cinsiyet rolleri, aile sorumlulukları ve kooperatif içi sosyal ilişkilerden oluşmaktadır. Bu üç boyutun etkileşimi, kadınların girişimcilik niyetini ve ekonomik güçlenme düzeyini belirleyen temel mekanizmayı oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, kadın girişimciliğinin yalnızca bireysel becerilerle değil, aynı zamanda operasyonel kapasite ve sosyal-yapısal koşullar ile birlikte şekillendiği ortaya konmuş ve bu doğrultuda bütüncül bir girişimcilik güçlendirme modeli geliştirilmiştir.

Şekil 1. Kadın Girişimciliğini Güçlendirmeye Yönelik Bütüncül Model

Şekil 1'de araştırma bulgularına dayanarak geliştirilen kadın odaklı girişimcilik ve kırsal kalkınma modeli sunulmaktadır. Modelde sosyal ve yapısal faktörlerin (toplumsal cinsiyet rolleri, aile sorumlulukları ve yapısal engeller) bireysel faktörler üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bireysel faktörler, kadınların girişimcilik motivasyonu, özgüveni ve beceri düzeyleri üzerinden girişimcilik niyetini ve kapasite gelişimini etkilemektedir. Kapasite geliştirme süreci ise ekonomik ve sosyal güçlenmeye zemin hazırlayarak kooperatif sürdürülebilirliği ve kırsal kalkınma çıktıları ile sonuçlanmaktadır. Elde edilen model, kadınların yiyecek–içecek sektöründe girişimcilik süreçlerinin çok boyutlu ve etkileşimli bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 1'de geliştirilen kavramsal model, kadın kooperatiflerinde girişimcilik sürecini etkileyen faktörleri bütüncül bir yapı içerisinde göstermektedir. Modelde bireysel faktörler, girişimcilik niyetinin oluşumunda başlangıç düzeyini temsil ederken; operasyonel kapasite, kadınların üretim ve işletme süreçlerindeki yeterliliklerini ifade etmektedir. Sosyal ve yapısal faktörler ise süreci sınırlayan veya destekleyen dışsal koşullar olarak modele dahil edilmiştir. Bu üç temel boyutun etkileşimi sonucunda girişimcilik niyeti güçlenmekte ve ekonomik güçlenme ile kooperatif sürdürülebilirliği ortaya çıkmaktadır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada elde edilen bulgular, kadınların girişimcilik süreçlerinin yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı olmadığını, aynı zamanda bireysel, sosyal ve yapısal boyutları içeren çok katmanlı bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Literatürde kadın girişimciliğinin ekonomik kalkınma, istihdam yaratma ve sosyal dönüşüm açısından önemli bir rol oynadığı vurgulanmakta olup (Güney, 2006; Keskin, 2014; Demir vd., 2017), bu çalışma bulguları da söz konusu görüşleri destekler niteliktedir.

Araştırma sonuçları, kadınların girişimcilik niyetlerinin bireysel faktörler (motivasyon, özgüven ve beceri düzeyi) ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, girişimcilik niyetinin bireysel algılar ve öz-yeterlilik düzeyi ile şekillendiğini ortaya koyan çalışmalarla (Bird, 1988; Shane & Venkataraman, 2000) paralellik göstermektedir. Özellikle kırsal bölgelerde kadınların girişimcilik sürecine katılımında özgüven ve öğrenme isteğinin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kadınların mesleki ve operasyonel kapasite geliştirme süreçlerinin (üretim bilgisi, hijyen, maliyet yönetimi ve pazarlama becerileri) girişimcilik başarısını doğrudan etkilediği görülmektedir.

Literatürde de girişimcilik eğitim programlarının kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmesinde önemli bir araç olduğu vurgulanmaktadır (Bölükbaş, 2016; Çeliköz, 2017; Kelly vd., 2015). Bu bağlamda kapasite geliştirme süreçlerinin, kadınların iş gücü piyasasına katılımını güçlendiren temel bir mekanizma olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca sosyal ve yapısal faktörlerin (toplumsal cinsiyet rolleri, aile sorumlulukları ve yapısal engeller) kadın girişimciliği üzerinde sınırlayıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgu, kadınların iş gücüne katılımını etkileyen toplumsal ve yapısal bariyerleri ortaya koyan çalışmalarla (Çatalbaş, 2015; Nayır, 2008; Öğüt, 2006; Sidanius & Pratto, 1999) örtüşmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde

toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların ekonomik faaliyetlere katılımını sınırlandırdığı anlaşılmaktadır.

Elde edilen bulgular kooperatifleşmenin kadın girişimciliğinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir kurumsal yapı sunduğunu göstermektedir. Kooperatif temelli örgütlenmelerin kadınların ekonomik güçlenmesini desteklediği ve kolektif üretim yoluyla sosyal sermayeyi artırdığı literatürde de ifade edilmektedir (Al-Dajani & Marlow, 2013; Tambunan, 2008). Bu doğrultuda kooperatif yapılarının, kadınların girişimcilik süreçlerini daha sürdürülebilir hale getiren önemli bir araç olduğu değerlendirilmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, kadınların yiyecek–içecek sektörüne dayalı girişimcilik süreçlerini bireysel, sosyal ve kurumsal boyutlarıyla ele alan bütüncül bir model önermektedir. Geliştirilen modelin, kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmesini destekleyerek sürdürülebilir kırsal kalkınma politikalarına katkı sunabileceği değerlendirilmektedir. Bu yönüyle çalışma, kadın girişimciliği, kırsal kalkınma ve kooperatifleşme literatürüne bütüncül ve uygulamaya dönük bir katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Ağlı, E., Günümüze Türk Kadınının Eğitim, Sosyal ve Siyasal Hayata Katılımları Üzerine Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2015.

Ahmetbeyoğlu, A., Avrupa Hun İmparatorluğu, TTK Yayıncılık, Ankara, 2001.

Al-Dajani, H. ve Marlow, S., Empowerment and Entrepreneurship: A Theoretical Framework, International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, 19(5), 503-524, 2013.

Bird, B., Implementing Entrepreneurial Ideas: The Case of Intention, Academy of Management Review, 13, 442–453, 1988.

Bölükbaş, A. T., Kadınların Güçlendirilmesine Yönelik Girişimcilik Eğitim Programlarında Eğilimler, Sorunlar ve Olanaklar: KAGİDER Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016.

Connell, R., Masculinities and Globalization, Men and Masculinities, 1(1), 3–23, 1998.

Çatalbaş, K. G., Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörlerin Belirlenmesi: Panel Veri Yaklaşımı, Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi, 10(6), 249-280, 2015.

Çelik, M. G., Kadın Girişimcilerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, 2018.

Çeliköz, S., Türkiye'de Kadın Girişimciliğin Gelişiminde Devlet Destekleri: Girişimcilik Eğitimi Alan Kadın Girişimcilerin Analizi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017.

Çitçi, U. S. ve Sağır, P. M., Potansiyel Erkek Girişimcilerin Perspektifinden Kadın Girişimciliği, Kadın/Woman 2000, 18(1), 41-62, 2017.

Demir, E., Çoban, M. S. ve Yılmaz, A. B., Türkiye'de Kadın Girişimciliği, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (38), 303-324, 2017.

Eagly, A., Karau, S. ve Makhijani, M., Gender and the Effectiveness of Leaders: A Meta-Analysis, Psychological Bulletin, 117(1), 125-145, 1995.

Fletcher, R., Misinformation and Disinformation Unpacked, Reuters Institute Digital News Report, https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/digital-news-report-2018.pdf, Erişim tarihi: 28.12.2025.

Gökalp, Z., Türkçülüğün Esasları, Varlık Yayınları, İstanbul, 1970.

Güney, S., Kadın Girişimciliğine Genel Bir Bakış, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 1(1), 25-43, 2006.

ILO, World Employment Social Outlook: Trends 2018, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_615594.pdf, 2018.

İŞKUR, İşgücü Piyasası Araştırması Türkiye Raporu, https://media.iskur.gov.tr/34629/turkiye.pdf, 2021.

Kelly, D. J., Brush, C., Greene, P. G., Herrington, M., Ali, A. ve Kew, P., Global Entrepreneurship Monitor Women's Report, https://gemconsortium.org/report/gem-2014-womens-report, 2015.

Keskin, S., Türkiye'de Kadın Girişimcilerin Durumu, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 9(1), 71-94, 2014.

Murat, S. ve Şahin, L., AB Uyum Sürecinde Genç İşsizliği, İTO Yayınları, İstanbul, 2011.

Metin, Ş. ve Kariman, R. A., TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyon Raporu, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_raporu_2014_1.pdf, 2013.

Nayır, D. Z., İşi ve Ailesi Arasındaki Kadın, Ege Akademik Bakış, 8(2), 631-650, 2008.

Öğüt, A., Türkiye'de Kadın Girişimciliğin Önündeki Güçlükler: Cam Tavan Sendromu, http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/973/Adem_Ogut_Makale.pdf, 2006.

Özgül, S. Y., Kamu Desteklerinden Yararlanan Kadın Girişimciler: Ankara İli Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, 2019.

Parsova, G. ve Eroğlu, D., Kır Kökenli Kadın Girişimciliğinin Ekonomik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Analizi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31, 153-166, 2018.

Seçkin-Halaç, D. ve Seçkin-Çelik, T., A Qualitative Look Into Gendered Entrepreneurship in Turkey, Istanbul Business Research, 47(2), 105-123, 2018.

Shane, S. ve Venkataraman, S., The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research, Academy of Management Review, 25(1), 217-226, 2000.

Sidanius, J. ve Pratto, F., Social Dominance: An Intergroup Theory of Social Hierarchy and Oppression, Cambridge University Press, 1999.

Tambunan, T., Women Entrepreneurship Development in Asian Developing Economies, 2008.

Tekin, S., Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 29(47), 83-102, 2010.

TÜİK, İş Gücü İstatistikleri, https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/57998 , 2025.

Ünal, S., Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Basın, Turkish Studies, 9(7), 525-555, 2014.

BİR SOFRADA İKİ NESİL: AİLE KAVRAMININ GÜÇLENDİRİLMESİNDE GASTRONOMİ YOLUYLA KUŞAKLARARASI ETKİLEŞİM

Doç. Dr. Ebru KEMER
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi /Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri
E-posta Adresi: ebrukemer@ohu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-7620-6297

Öğr. Gör. Şinasi ÖZMEN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi /Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri
E-posta Adresi: sinasiozmen@ohu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-2561-6939

Öğr. Gör. İsa Serhan CİHANGİR
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi /Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri
E-posta Adresi: iscihangir@ohu.edu.tr- ORCID ID: 0000-0003-4691-7554

Öğr. Gör. Bilal ÇİLKAYA
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi /Niğde Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Sosyal Güvenlik
E-posta Adresi: bilal_cilkaya@ohu.edu.tr- ORCID ID:0000-0002-5568-6789

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencileri ile huzurevi sakinlerini yöresel mutfak uygulamaları aracılığıyla bir araya getirerek, kuşaklararası etkileşimi teşvik etmek; genç bireylerde empati ve toplumsal duyarlılık gelişimini desteklerken, yaşlı bireylerin sosyal yaşama katılımını desteklemektir. Araştırmada gastronomi, yalnızca bir beslenme biçimi olarak değil, aynı zamanda kültürel aktarımın ve sosyal etkileşimin bir aracı olarak ele alınmakta; yaşlılar ile genç kuşakların aynı sofrada buluşması yoluyla kültürel sürdürülebilirliğe katkı sağlanması hedeflenmektedir. Toplumsal dönüşüm süreçleriyle zayıflayan aile bağları ve kuşaklararası iletişimi yeniden canlandırma amacını da taşıyan araştırma, yeme içme kültürünün kuşaklar arasında bir köprü işlevi gördüğü anlayışından hareketle tasarlanmıştır. Bu kapsamda, üniversite öğrencileri ile huzurevi sakinleri birlikte geleneksel yemekler hazırlayacak; böylece hem yöresel mutfak bilgisi aktarılacak hem de sosyal etkileşim ortamı sağlanacaktır. Özellikle Niğde'nin yerel mutfağını odağa alan bu çalışma, kültürel mirasın yaşatılmasına ve yaşlı bireylerin toplumsal yaşamdaki görünürlüğünün artmasına katkı sunmaktadır. Gençlerde empati ve sosyal sorumluluk bilinci geliştirilirken, yaşlı bireylerin topluma katkı sunabilecek aktif bireyler olarak algılanmaları desteklenmektedir. Aynı zamanda, 2025 yılının "Aile Yılı" olarak ilan edilmesiyle de örtüşen bu uygulamalı sosyal etkileşim

modeli, gastronomi temelli yapısıyla hem akademik hem de toplumsal düzeyde anlamlı bir değer üretmeye katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuşaklararası etkileşim, Gastronomi, Aile değerleri, Kültürel sürdürülebilirlik, Yöresel mutfak, Sosyal hizmet, Toplumsal bağ, Empati, Geleneksel yemekler, Yaşlılık ve gençlik ilişkisi

ABSTRACT

The aim of this study is to bring together university students and nursing home residents through local culinary practices in order to promote intergenerational interaction; to support the development of empathy and social awareness among young individuals; and to enhance the social participation of older adults. In this study, gastronomy is not only considered as a form of nutrition but also as a means of cultural transmission and social interaction, with the objective of contributing to cultural sustainability through the gathering of older and younger generations around the same table. The research is designed based on the understanding that food culture functions as a bridge between generations, aiming to revitalize weakened family ties and intergenerational communication caused by social transformation processes. In this context, university students and nursing home residents will jointly prepare traditional dishes, thereby facilitating the transfer of local culinary knowledge as well as creating a supportive social interaction environment. Focusing particularly on the local cuisine of Niğde, this study contributes to the preservation of cultural heritage and to increasing the visibility of older adults in social life. While fostering empathy and social responsibility among young individuals, it also supports the perception of older adults as active contributors to society. At the same time, this practice-based social interaction model, which aligns with the declaration of 2025 as the "Year of the Family," aims to generate meaningful value both academically and socially through its gastronomy-based framework.

Keyword: Intergenerational interaction, Gastronomy, Family values, Cultural sustainability, Local cuisine, Social services, Social ties, Empathy, Traditional foods, Relationship between old age and youth

1

1. GİRİŞ

Toplumsal yapılar; kentleşme, küreselleşme ve dijitalleşme gibi dönüşüm süreçlerinden doğrudan etkilenmektedir. Bu dönüşümler, aile bağlarını ve kuşaklar arası etkileşimi zayıflatmakta, özellikle genç bireylerin geleneksel yaşam biçimlerinden uzaklaşmasına yol açmaktadır. Bu durum, yaşlı bireylerle kurulan ilişkilerin sınırlanmasına ve dolayısıyla kültürel aktarımın azalmasına neden olarak hem yaşam deneyimlerinin paylaşımını hem de aidiyet duygusunu olumsuz etkilemektedir (Aydınbaş, 2023). Hızla değişen yaşam biçimleri ve bireyselleşen modern yaşam tarzı, aile içi iletişimi zayıflatmakta ve kuşaklar arasında ortak deneyim alanlarını daraltmaktadır. Oysa aile kurumu yalnızca biyolojik bağlarla değil, ortak

[1] Bu çalışma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen SBT 2025/7-SSP proje numaralı *'Bir Sofrada İki Nesil: Aile Kavramının Güçlendirilmesinde Gastronomi Yoluyla Kuşaklararası Etkileşim'* başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır.

deneyimlerin, değerlerin ve kültürel pratiklerin paylaşımı yoluyla da inşa edilebilmektedir (Turgut, 2017).

Yeme içme kültürü, toplumların ortak hafızasını oluşturan önemli bir unsur olarak nesiller arasında köprü kurma işlevi görmektedir (Özdemir & Dülger Altıner, 2019). Gastronomi; yalnızca fizyolojik bir ihtiyacın karşılanması değil, aynı zamanda kültürel aktarım, toplumsal bağ kurma ve kuşaklar arası iletişimi güçlendirme aracı olarak da işlev görmektedir (Ürkün & Özgürel, 2025). Bu bağlamda gastronomi faaliyetleri, bireyler arası iletişimi güçlendiren sosyal bir araç olarak öne çıkmaktadır. Sofra etrafında kurulan ilişkiler, bireyler arasındaki sosyal bağların güçlenmesine katkı sağlamakta; birlikte yemek hazırlama, paylaşma ve tüketme süreçleri aile içindeki rollerin, geleneklerin ve değerlerin aktarımını kolaylaştırmaktadır (Macit & Kıran, 2024). Bununla birlikte yerel mutfaklar, bölgesel kimliğin ve kültürel mirasın korunmasında kritik bir rol üstlenmektedir. Bu mutfakların yaşatılması sürecinde yalnızca yemek tariflerinin değil; pişirme tekniklerinin, sofra adabının ve mutfağa özgü yaşam biçimlerinin de kuşaktan kuşağa aktarılması büyük önem taşımaktadır (Gülen, 2017). Kültürel etkileşimin en doğal ve samimi biçimde gerçekleştiği alanlardan biri olan gastronomi, kültürel sürekliliğin sağlanmasında ve kuşaklar arası etkileşimin artırılmasında önemli bir işlev üstlenmektedir (Torusdağ, Özkan Önem, Sami & Kızıldemir, 2022).

Bu çalışma, gastronomi aracılığıyla kuşaklar arası etkileşimi inceleyerek hem kültürel sürekliliğe hem de toplumsal bağların güçlendirilmesine katkı sunmayı amaçlayan özgün bir çalışma niteliği taşımaktadır. Araştırma kapsamında üniversite öğrencileri ile huzurevi sakinlerinin bir araya gelerek geleneksel yemekleri birlikte hazırlamaları, tarif paylaşımında bulunmaları ve ortak sofralarda buluşmaları hedeflenmektedir. Böylece farklı kuşakların ortak deneyimler etrafında etkileşim kurmaları sağlanarak kültürel mirasın yaşatılması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda yaşlı bireylerin toplumsal dışlanmışlık riskinin azaltılması, genç bireylerde ise aidiyet duygusunun, sosyal sorumluluk bilincinin ve empati becerilerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Modern toplumlarda yaşlı bireyler çoğu zaman sosyal yaşama katılımı sınırlı, üretkenlikten uzak ve edilgen bireyler olarak algılanabilmektedir. Genç bireyler ise dijitalleşmenin etkisiyle yüz yüze iletişimden uzaklaşmakta, geleneksel bilgi ve değerlerle temas kurmakta zorlanmaktadır. Bu bağlamda üniversite öğrencileri ile huzurevi sakinlerinin geleneksel yemekleri birlikte pişirme ve paylaşma yoluyla ortak bir amaç etrafında buluşturulması; kuşaklar arası önyargıların kırılmasına, yaşlı bireylerin toplumsal değerlerinin görünür kılınmasına ve gençlerin toplumsal duyarlılıklarının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Çalışmada, mutfakta birlikte zaman geçirme, ortak yemek hazırlama ve yeme eylemi üzerinden gelişen etkileşim biçimleri derinlemesine analiz edilerek gastronominin sosyal bir araç olarak işlevi ortaya konacaktır. Türkiye'de bu konuyu doğrudan ele alan akademik çalışmaların sınırlı olması ise araştırmayı alandaki önemli bir boşluğu doldurabilecek nitelikte kılmaktadır.
Araştırma, yaşlanma olgusunu yalnızca biyolojik bir süreç olarak değil; aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk ve ilişkisellik alanı olarak ele almakta, gastronomiyi ise yalnızca ekonomik ya da turistik bir unsur değil, sosyokültürel bir bağlam içerisinde

değerlendirmektedir. Bu yönüyle çalışma; gastronomi, sosyal hizmet, yaşlılık çalışmaları ve kültürel sürdürülebilirlik alanlarında disiplinler arası bir yaklaşım sunmaktadır. Araştırma kapsamında geliştirilecek kuşaklar arası etkileşim modeli; farklı bölgelerde, şehirlerde ve üniversitelerde uygulanabilecek nitelikte olup tekrarlanabilirlik, ölçeklenebilirlik ve farkındalık oluşturma açısından yüksek bir çarpan etkisine sahiptir. Niğde özelinde başlatılacak bu uygulamanın, ilerleyen süreçte farklı üniversiteler ile yaşlı bakım merkezleri arasında yeni iş birliklerine zemin hazırlaması beklenmektedir. Aynı zamanda huzurevleri ve sivil toplum kuruluşları açısından örnek teşkil ederek yaygınlaştırılabilir bir toplumsal hizmet modeline dönüşme potansiyeli taşımaktadır.
Araştırma çıktıları arasında yer alacak video kayıtları, geleneksel tarifler, deneyim paylaşımları ve öğrenci gözlemleri gibi dokümantasyonların dijital platformlar ve yerel medya aracılığıyla kamuoyuyla paylaşılması planlanmaktadır. Böylece geniş halk kitlelerine ulaşılması ve toplumsal farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir. Ayrıca eğitim kurumlarında kullanılabilecek materyallerin üretilmesi sayesinde araştırma hem formel hem de informel öğrenme süreçlerine katkı sağlayacaktır. Yaşlı bireylerin sosyal yaşama katılımlarının desteklenmesi ve genç kuşaklarda empati ile toplumsal duyarlılık gelişiminin teşvik edilmesi gibi sosyal etkilerin, araştırma tamamlandıktan sonra da sürdürülebilir biçimde devam edeceği öngörülmektedir.

2025 yılının “Aile Yılı” olarak ilan edilmesi de araştırmayı toplumsal açıdan daha anlamlı kılmaktadır. Bu bağlamda araştırma, aile kavramının yalnızca biyolojik bağlarla değil; duygusal paylaşım, kültürel aktarım ve ortak deneyimler aracılığıyla da güçlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Ortak sofralar etrafında kurulan ilişkiler aracılığıyla paylaşım kültürünün güçlendirilmesi, kuşaklar arası diyaloğun teşvik edilmesi ve yaşlı bireylere yönelik toplumsal algının dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu yönüyle çalışma; yerel topluluklar, eğitim kurumları, kamu yönetimi ve kültürel mirasın korunmasına katkı sunan paydaşlar üzerinde dönüştürücü etkiler yaratma potansiyeline sahip olup hem akademik literatüre katkı sağlamayı hem de yerel topluma fayda üretmeyi amaçlamaktadır.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı temelinde yapılandırılmış uygulamalı bir toplumsal hizmet çalışmasıdır. Çalışmada, gastronomi aracılığıyla kuşaklar arası etkileşimin nasıl şekillendiğini ortaya koymak amacıyla katılımcı gözlem, yarı yapılandırılmış görüşme ve etkileşim temelli uygulama yöntemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sürecinde üniversitenin gastronomi alanında eğitim gören öğrencileri ile huzurevinde yaşayan yaşlı bireyler belirlenen etkinlik günlerinde bir araya getirilmiş; katılımcıların birlikte geleneksel Niğde mutfağına özgü yemekler hazırlamaları sağlanmıştır.

Etkinlikler süresince yaşlı bireylerin yöresel yemeklere ilişkin bilgi, deneyim ve yaşam öykülerini genç kuşaklarla paylaşmaları teşvik edilmiş; böylece kültürel aktarımın doğal bir sosyal etkileşim ortamı içerisinde gerçekleşmesi hedeflenmiştir. Hazırlanan yemekler arasında Niğde yöresine ait geleneksel tariflere yer verilmiş; yemek hazırlama sürecinde kullanılan

pişirme teknikleri, mutfak kültürü, sofra düzeni ve geleneksel uygulamalar gözlemlenmiştir. Etkinlikler yalnızca yemek yapma süreciyle sınırlı tutulmamış; katılımcılar arasında karşılıklı sohbet, anı paylaşımı ve birlikte yemek yeme deneyimleri de sürece dâhil edilmiştir.

Araştırma süreci üç temel aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada etkinlik planlaması yapılmış, huzurevi yönetimi ile gerekli koordinasyon sağlanmış ve uygulanacak yöresel yemekler belirlenmiştir. İkinci aşamada gastronomi öğrencileri ile huzurevi sakinleri mutfak ortamında bir araya getirilerek uygulamalı yemek yapım etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte araştırmacılar tarafından katılımcı gözlem yapılmış ve kuşaklar arası iletişim süreçleri saha notları aracılığıyla kayıt altına alınmıştır. Üçüncü aşamada ise etkinlik sonrasında huzurevi sakinlerinden ve öğrenci katılımcılardan etkinliğe ilişkin geri bildirimler alınmıştır. Katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini ortaya koyabilmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş; elde edilen veriler tematik olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda çalışma, gastronominin yalnızca bir yeme içme pratiği olmadığını; aynı zamanda kültürel mirasın aktarımı, sosyal bağların güçlendirilmesi ve kuşaklar arası etkileşimin desteklenmesi açısından önemli bir sosyal araç olarak işlev gördüğünü ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bulgular

Araştırma kapsamında huzurevinde yaşayan yaşlı bireyler ile gastronomi öğrencileri bir araya getirilmiş ve etkinlik sürecine ilişkin gözlem ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, katılımcıların deneyimlerini ve etkinliğe ilişkin değerlendirmelerini ortaya koyabilmek amacıyla etkinlik sonrasında geri bildirimler alınmıştır. Elde edilen bulgular nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda betimsel olarak değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan huzurevi sakinlerine etik ilkeler doğrultusunda anonimlik sağlamak amacıyla H1, H2, …, H10 şeklinde kodlar verilmiştir.

Çalışma kapsamında huzurevinde yaşayan yaşlı katılımcılara, etkinlik sürecine ilişkin duygu ve deneyimlerini ortaya koyabilmek amacıyla “Bu etkinlikte gençlerle birlikte yemek hazırlamak size neler hissettirdi?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Gastronomi Temelli Kuşaklar Arası Etkileşim Etkinliğinde “Gençlerle Birlikte Yemek Hazırlama Deneyimi” Ana Temasına İlişkin Bulgular

Alt Temalar	**Katılımcı İfadeleri**
Duygusal yakınlaşma ve mutluluk	“Gençlerle birlikte vakit geçirmek beni çok mutlu etti.” (K1) • “Kendimi değerli hissettim.” (K4)
Kuşaklar arası etkileşim	“Onlarla sohbet etmek bana iyi geldi.” (K2) • “Biz deneyimlerimizi anlattık, onlar da yeni şeyler öğretti.” (K6)

Alt Temalar	Katılımcı İfadeleri
Kültürel aktarım ve geleneksel mutfak	"Eskiden yaptığımız yemekleri yeniden hatırladım." (K3) • "Tariflerimizi gençlere öğretmek güzel bir duyguydu." (K7)
Sosyal katılım ve aidiyet	"Uzun zamandır böyle bir ortamda bulunmamıştım." (K5) • "Kendimi toplumun bir parçası gibi hissettim." (K1)
Etkinliğe yönelik memnuniyet ve devam talebi	"Bu etkinliklerin devam etmesini isterim." (K8) • "Benzer çalışmalara tekrar katılmak isterim." (K2)

Elde edilen bulgular, katılımcıların gastronomi temelli kuşaklar arası etkileşim etkinliğini genel olarak olumlu deneyimlediklerini ortaya koymaktadır. Özellikle duygusal yakınlaşma ve mutluluk, sosyal katılım ve aidiyet hissi ile birlikte ön plana çıkmış; katılımcıların etkinlik sürecinde kendilerini daha değerli ve toplumsal olarak daha bağlı hissettikleri belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, kuşaklar arası etkileşimin bilgi ve deneyim paylaşımını artırdığı, geleneksel mutfak kültürünün yeniden hatırlanmasına ve aktarılmasına katkı sağladığı görülmektedir. Katılımcı ifadeleri, gastronominin yalnızca bir üretim ve tüketim alanı değil, aynı zamanda sosyal bağları güçlendiren ve kültürel sürekliliği destekleyen önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Ayrıca etkinliğe yönelik yüksek memnuniyet düzeyi ve devam etme isteği, bu tür uygulamaların sürdürülebilir sosyal projeler açısından önemli bir potansiyel taşıdığını ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında huzurevinde yaşayan yaşlı katılımcılara, yöresel yemeklerin yaşamlarındaki yeri ve kültürel anlamını ortaya koyabilmek amacıyla "Bugün yapılan yöresel yemeklerin sizin yaşamınızdaki yeri nedir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar doğrultusunda yöresel yemeklerin anılar, geleneksel yaşam biçimi, aile bağları ve kültürel aidiyet ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2. "Yöresel Yemeklerin Yaşamlarındaki Yeri ve Kültürel Anlamı" Ana Temasına İlişkin Bulgular

Alt Temalar	Katılımcı İfadeleri
Anılar ve geçmiş yaşantılar	"Bu yemekler bana çocukluğumu hatırlattı." (K2) • "Eskiden ailece yapılan hazırlıkları düşündüm." (K5)
Kültürel aidiyet ve kimlik	"Niğde'ye ait yemekleri yapmak beni memnun ediyor." (K1) • "Bu yemekler bizim kültürümüzün bir parçası." (K7)
Aile bağları ve sosyal paylaşım	"Kalabalık sofralarda birlikte yemek yediğimiz günleri hatırladım." (K3) • "Yemek insanları bir araya getiriyor." (K6)

Alt Temalar	Katılımcı İfadeleri
Duygusal bağ ve özlem	"Ev yemeklerini özlediğimi fark ettim." (K4) • "Bu tatlar bana huzur verdi." (K8)
Geleneksel mutfak kültürünün sürdürülmesi	"Gençlerin bu tarifleri öğrenmesini isterim." (K5) • "Geleneksel yemeklerin unutulmaması gerekiyor." (K2)

Elde edilen bulgular, yöresel yemeklerin katılımcıların yaşamlarında yalnızca bir beslenme unsuru olarak değil, aynı zamanda güçlü bir kültürel ve duygusal anlam taşıyan bir unsur olarak konumlandığını göstermektedir. Katılımcı ifadeleri özellikle anılar ve geçmiş yaşantılar ile aile bağları ve sosyal paylaşım temalarında yoğunlaşmakta; yemeklerin çocukluk hatıralarını canlandırdığı ve bireyleri geçmiş yaşam deneyimlerine götürdüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra yöresel mutfağın kültürel kimliğin korunması ve aidiyet duygusunun güçlenmesinde önemli bir rol oynadığı, katılımcıların bu yemekleri kültürel bir miras olarak gördükleri belirlenmiştir. Duygusal bağ ve özlem teması, geleneksel yemeklerin bireylerde huzur ve nostalji duygusu yarattığını ortaya koyarken; geleneksel mutfak kültürünün sürdürülmesine yönelik ifadeler, kültürel aktarımın gelecek kuşaklar açısından önemli bir sorumluluk olarak algılandığını göstermektedir. Bu bağlamda yöresel yemeklerin, hem bireysel hafıza hem de toplumsal kültürel süreklilik açısından güçlü bir işlev üstlendiği söylenebilir.

Çalışma kapsamında huzurevinde yaşayan yaşlı katılımcılara, kuşaklar arası iletişim ve sosyal etkileşime yönelik algılarını ortaya koyabilmek amacıyla "Etkinliğin gençlerle iletişiminize katkı sağladığını düşünüyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda etkinliğin sosyal iletişimi artırdığı, kuşaklar arası önyargıları azalttığı ve karşılıklı anlayışı güçlendirdiği görülmüştür. Elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3. "Kuşaklar Arası Etkileşim Kapsamında Etkinliğin Gençlerle İletişime Katkısı" Ana Temasına İlişkin Bulgular

Alt Temalar	Katılımcı İfadeleri
İletişimin güçlenmesi	"Gençlerle daha rahat sohbet etmeye başladım." (K1) • "Birlikte çalışınca iletişim kurmak daha kolay oldu." (K4)
Kuşaklar arası anlayış	"Gençlerin düşüncelerini daha iyi anladım." (K6) • "Birbirimizi dinledikçe aramızdaki mesafe azaldı." (K2)
Sosyal katılım ve aktiflik	"Etkinlik sayesinde daha aktif hissettim." (K3) • "Kalabalık bir ortamda bulunmak bana iyi geldi." (K7)
Duygusal yakınlık	"Gençlerin ilgisi beni mutlu etti." (K5) • "Kendimi değerli ve önemli hissettim." (K1)
Olumlu sosyal deneyim	"Bu etkinlik benim için çok keyifliydi." (K8) • "Yeniden düzenlenirse tekrar katılmak isterim." (K4)

Elde edilen bulgular, kuşaklar arası etkileşim kapsamında gerçekleştirilen etkinliğin katılımcıların iletişim becerileri ve sosyal ilişkileri üzerinde önemli bir etki oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle iletişimin güçlenmesi ve kuşaklar arası anlayış temaları, katılımcıların

genç bireylerle daha rahat iletişim kurabildiklerini ve karşılıklı anlayışın arttığını ortaya koymaktadır. Sosyal katılım ve aktiflik boyutunda ise etkinliğin katılımcıların sosyal ortamlara daha aktif katılımını desteklediği ve yalnızlık hissini azalttığı görülmektedir. Duygusal yakınlık teması, gençlerle kurulan etkileşimin katılımcılarda değer görme ve duygusal bağlılık hissi oluşturduğunu göstermekte; olumlu sosyal deneyim ise etkinliğin genel olarak keyifli ve tekrar katılım isteği uyandıran bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, kuşaklar arası etkileşim temelli uygulamaların hem sosyal hem de duygusal açıdan güçlendirici bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Çalışma kapsamında huzurevinde yaşayan yaşlı katılımcılara, gastronomi temelli kuşaklar arası etkinliklerin sürdürülebilirliğine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla "Bu tür etkinliklerin devam etmesini ister misiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda söz konusu etkinliklerin sosyal etkileşimi artırdığı, kültürel aktarımı desteklediği ve yaşlı bireylerin sosyal yaşama katılımını güçlendirdiği ifade edilmiştir. Elde edilen bulgular betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4. "Gastronomi Temelli Kuşaklar" Ana Temasına İlişkin Bulgular

Alt Temalar	Katılımcı İfadeleri
Etkinliğin devamına yönelik istek	"Bu etkinliklerin devam etmesini isterim." (K2) • "Belirli aralıklarla tekrar yapılabilir." (K6)
Sosyal etkileşimin sürdürülmesi	"Gençlerle yeniden bir araya gelmek beni mutlu eder." (K4) • "Bu ortam sayesinde kendimi daha az yalnız hissettim." (K1)
Kültürel aktarımın devamı	"Yöresel yemekleri gençlere öğretmeye devam etmek isterim." (K5) • "Geleneksel kültürün unutulmaması gerekiyor." (K7)
Psikososyal fayda algısı	"Etkinlik moralimi yükseltti." (K3) • "Kendimi daha değerli hissettim." (K8)
Toplumsal fayda ve yaygınlaştırma	"Daha fazla yaşlı bu tür etkinliklere katılmalı." (K2) • "Farklı kurumlarda da uygulanabilir." (K6)

Elde edilen bulgular, katılımcıların gastronomi temelli kuşaklar arası etkinliklerin sürdürülmesine yönelik güçlü bir istek taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle etkinliğin devamına yönelik istek ve sosyal etkileşimin sürdürülmesi temaları, katılımcıların bu tür uygulamaları yalnızca tek seferlik bir deneyim olarak değil, yaşamlarına katkı sağlayan sürekli bir sosyal alan olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Kültürel aktarımın devamı, geleneksel mutfak bilgisinin genç kuşaklara aktarılmasının önemli bir sorumluluk olarak görüldüğünü ortaya koyarken; psikososyal fayda algısı, etkinliğin katılımcıların moral, motivasyon ve öz değer algısını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Toplumsal fayda ve yaygınlaştırma boyutu ise bu tür etkinliklerin daha geniş kitlelere ulaştırılması gerektiğine dair güçlü bir farkındalığın oluştuğunu göstermektedir. Genel olarak bulgular, gastronomi temelli kuşaklar arası etkileşim uygulamalarının hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sürdürülebilir sosyal fayda üreten önemli bir model olduğunu ortaya koymaktadır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada elde edilen bulgular, gastronominin yalnızca beslenme ihtiyacını karşılayan bir unsur olmadığını, aynı zamanda kuşaklar arası etkileşimi güçlendiren önemli bir sosyal ve kültürel araç niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Modern toplumlarda yaşlılık olgusunun giderek daha fazla sosyal dışlanma ve edilgenleşme riskiyle karşı karşıya kaldığı görülmekte olup (Altunay & Özkul, 2022), bu durum yaşlı bireylerin sosyal yaşama katılımını artırmaya yönelik uygulamaların önemini daha da belirgin hale getirmektedir. Bu bağlamda gastronomi temelli etkileşimlerin, yaşlı bireylerin aktif katılımını destekleyerek yalnızlık hissini azalttığı ve toplumsal bağları güçlendirdiği anlaşılmaktadır.

Yöresel yemeklerin katılımcılar açısından yalnızca bir beslenme unsuru değil, aynı zamanda kültürel hafıza, aidiyet ve kimlik taşıyıcısı olduğu görülmektedir. Bu durum, gastronominin kültürel aktarım sürecindeki rolünü ve yerel mutfakların kültürel sürekliliğin korunmasındaki önemini vurgulayan çalışmalarla da örtüşmektedir (Gülen, 2017; Özdemir & Dülger Altıner, 2019; Torusdağ vd., 2022). Katılımcıların yemekler aracılığıyla geçmiş yaşantılarına yönelik anılarını hatırlamaları, duygusal bağ kurmaları ve kültürel değerleri yeniden deneyimlemeleri, gastronominin yalnızca fiziksel değil aynı zamanda duygusal ve sembolik bir anlam taşıdığını göstermektedir. Bununla birlikte kuşaklar arası etkileşimin güçlenmesi, modern toplumlarda zayıflayan aile ve sosyal bağların yeniden inşası açısından önemli bir işlev görmektedir. Literatürde aile kurumunun dönüşüm geçirdiği ve kuşaklar arası ilişkilerin yeniden yapılandırılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Turgut, 2017; Temizer Güneş, 2023). Bu doğrultuda genç bireyler ile yaşlı bireylerin birlikte üretim ve paylaşım süreçlerine dahil edilmesinin, karşılıklı anlayışı artırdığı ve sosyal mesafeyi azalttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca gastronomi temelli uygulamaların, kültürel kimliğin yeniden üretimi ve yerel değerlerin görünür kılınması açısından da önemli katkılar sunduğu görülmektedir.

Yerel mutfakların gastronomi turizmi ve kültürel sürdürülebilirlik bağlamında değerlendirilmesi, bu tür etkileşimlerin sosyal boyutunun yanı sıra kültürel ve ekonomik boyutlar da taşıdığını ortaya koymaktadır (Chaigasem & Tunming, 2019; Ürkün & Özgürel, 2025). Sonuç olarak çalışma, gastronomiyi kuşaklar arası etkileşimi güçlendiren, yaşlı bireylerin toplumsal katılımını destekleyen ve kültürel sürekliliği sağlayan çok boyutlu bir araç olarak ele almakta; sosyal politika, yaşlılık çalışmaları ve kültürel mirasın korunmasına yönelik uygulamalara katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Altunay, Z. ve Özkul, M., Geçmişin değeri günün sosyal problemi: Yaşlılık ve modern toplumda yaşlı bakımı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 13(35), 1012–1036, 2022. https://doi.org/10.21076/vizyoner.1020968

Aydınbaş, E., Hayatın En Üst Katı: Gelenekselden Moderne Yaşlılık Olgusu ve Konum Arayışı, *Current Perspectives in Social Sciences*, 27(2), 126–142, 2023. https://doi.org/10.5152/JSSI.2022.22218

Chaigasem, T. ve Tunming, P., A local cuisine tourism approach to authenticity and a sense of place for postmodern gastronomy in I-SAN Thailand, *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8(4), 1–14, 2019. https://www.ajhtl.com/uploads/7/1/6/3/7163688/article_29_vol_8__4__2019_thailand.pdf

Gülen, M., Gastronomi turizm potansiyeli ve geliştirilmesi kapsamında Afyonkarahisar ilinin değerlendirilmesi, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31–42, 2017. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/318814

Macit, N. ve Kıran, Ö., Yemek ve toplum: Kültür, kimlik ve eşitsizlikler, *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 3(2), 97–106, 2024. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4313953

Özdemir, G. ve Dülger Altıner, D., Gastronomi kavramları ve gastronomi turizmi üzerine bir inceleme, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 1–14, 2019. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/748113

Temizer Güneş, M., Kuşaklararası ilişkilerde entegrasyon üzerine bir odak grup çalışması, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 138–154, 2023. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2814427

Turgut, F., Tarihsel süreçte aile kurumunun dönüşümü ve geleceğine yönelik çıkarımlar, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93–117, 2017. https://dergipark.org.tr/tr/pub/metder/issue/31233/455469

Torusdağ, G. B., Özkan Önem, E., Sami, F. ve Kızıldemir, Ö., Yerel mutfakların gastronomi turizmi çerçevesinde değerlendirilmesi, *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(1), 66–82, 2022. https://doi.org/10.33083/joghat.2022.114

Ürkün, K. ve Özgürel, G., Gastronomi perspektifinden kültürel kimlik üzerine nitel bir araştırma: Edremit Körfezi-Balıkesir örneği, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 55–79, 2025. https://doi.org/10.32572/guntad.1488176

A BİBLİOMETRİC ANALYSIS OF SUSTAINABLE GASTRONOMY RESEARCH: AN EXAMINATION BASED ON THE WEB OF SCIENCE DATABASE

Dr. Hasan Suat AKSU
Selçuk University,
Faculty of Tourism,
Department of Recreation Management
hasansuat.aksu@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8196-129X

Assoc. Prof. Dr. Zührem YAMAN
Selçuk University,
Faculty of Tourism,
Department of Gastronomy and Culinary Arts
zyaman@selcuk.edu.tr
Orcid:0000-0001-9796-7063

ABSTRACT

The aim of this study is to map academic output at the intersection of sustainability and gastronomy using bibliometric methods and to reveal the intellectual structure of the field. The study utilized the Web of Science (WoS) Core Collection database, analyzing 167 articles and review papers published between 2010 and 2026. The obtained data were subjected to performance analysis and science mapping techniques. The analyses examined publication trends, the most productive authors, journals, and countries, keyword co-occurrence networks, co-citation patterns, and thematic evolution. The findings revealed that the field entered a rapid growth trend, particularly after 2019, with an annual compound growth rate of 17.9%. It was determined that the themes of green restaurants, consumer behavior, and sustainability dominate the field. In contrast, topics such as greenwashing and digital marketing were identified as significant research gaps. The study comprehensively outlines the current state of the sustainable gastronomy field, providing researchers with a guiding framework.

Keywords: Sustainable gastronomy, green restaurant, bibliometric analysis, consumer behavior, thematic evolution

1. INTRODUCTION

About thirty percent of global greenhouse gas output links to how food moves from farms to plates (FAO, 2024). That share reveals just how deeply eating habits tie into planetary stress. Public concern now pushes restaurants to address emissions, wasted meals, and sourcing ethics - pressure builds quietly but consistently. Since the launch of the Sustainable Development Goals, demands on culinary enterprises have risen without pause. Because of this shift, changes go beyond kitchens; advertising approaches must evolve too.

On June 18, 2017, UNESCO brought attention to sustainable gastronomy by marking it as an official day. Rooted in seasonality and locality, meals shaped by this idea rely on ingredients found nearby. Waste drops when kitchens align with regional harvest cycles. Fair exchange plays a role, too, especially in how producers are compensated across supply chains. Lowering greenhouse gases becomes possible through shorter transport routes. Because of these layers, fields like branding have begun weaving sustainability into their strategies. Consumer choices now reflect values beyond taste - ethics matter just as much. Marketing narratives shift once environmental cost enters the conversation.

Earlier work looked at food-related travel patterns (Lin et al., 2021), eco-conscious eating habits (Kristia et al., 2023), promotion strategies in responsible tourism (Pahrudin et al., 2022), alongside environmental concerns within food production sectors (Şimşek et al., 2024). Still, despite those efforts, there remains an absence of broad mapping studies combining sustainability and culinary culture through an integrated lens. Although analysis by Berry and Yadav (2026) touched upon environmentally sound aspects of dining tourism, along with Cavalcante and team (2021) exploring ethical messaging in tourist services, neither fully unpacks core parts like kitchen-level ecology measures, public choices around meals, or surplus edibles disposal. Without deeper integration, progress stalls - research stays scattered, foresight into upcoming inquiry weakens. Because of this, building cohesive insight becomes harder, pathways ahead stay unclear.

Bibliometric analysis is a systematic method used to reveal the quantitative characteristics of scientific production in a specific research field (Donthu et al., 2021). The general structure of the field can be mapped through indicators such as publication counts, citation patterns, keyword networks, and thematic clusters (Zupic and Čater, 2015). Accordingly, the aim of this study is to map academic output at the intersection of sustainability and gastronomy using bibliometric methods, to reveal the intellectual structure of the field, and to provide a guiding framework for future research. To this end, the following research questions were addressed:

RQ1: What trends does the number of publications in the field of sustainable gastronomy exhibit over the years?

AS2: Who are the most influential authors, journals, and countries in the field?

AS3: What are the core thematic clusters in the field, and how have these clusters evolved over time?

AS4: How are the concepts of greenwashing and digital marketing positioned within keyword networks and thematic clusters?

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

2.1. Sustainable Gastronomy and Green Restaurants

Sustainable gastronomy refers to ensuring environmental, economic, and social sustainability across processes ranging from food production to consumption. A bibliometric study conducted by Munawar et al. (2025) revealed that sustainable gastronomy has been re-evaluated within the framework of the circular economy, and that consumer behavior, green practices, and innovation themes form the core axes of research in this field. From the perspective of restaurant businesses, sustainability has evolved from being merely an operational necessity into a strategic positioning tool. In a systematic review conducted by Pascual and Benito (2025), it was determined that sustainable restaurant practices are concentrated in five main clusters: waste management, energy conservation, consumer behavior, and marketing. In particular, the concept of the “green restaurant” is regarded as the gastronomy sector’s counterpart to an environmentally responsible business model and is cited by Rejeb et al. (2022) as one of the most rapidly emerging themes in bibliometric analyses of restaurant research.

2.2. Green Marketing and Consumer Behavior

A different kind of marketing focuses on creating, setting prices for, sharing information about, and delivering goods and services that care for nature. When applied to food businesses, this practice shows up in choices like serving organically grown ingredients, wrapping meals in planet-safe materials, telling customers about verified sustainable actions, and designing eateries that balance out emissions. People today notice ecological issues more sharply - this changes how they decide what to buy. Evidence suggests understanding green dining habits shapes where diners prefer to eat (Hu et al., 2010); further, readiness to spend extra links closely

to inner motivations such as personal worry for Earth and seeing oneself as someone who acts green (Namkung and Jang, 2017).

2.3. Greenwashing and Brand Credibility

Greenwashing is defined as businesses misleading consumers by making sustainability claims that go beyond their actual environmental performance. Higgins-Desbiolles et al. (2019) reviewed the literature on sustainable restaurants from 1991 to 2015 and emphasized that while the majority of studies focused on the environmental dimension, topics such as greenwashing were neglected. In terms of brand trust, Sekhar et al. (2021) found that brand trust directly and positively influences purchase intention in the context of organic food. The bibliometric standing of these concepts in the field of sustainable gastronomy is one of the questions examined in the present study.

3. METHOD

3.1. Research Design

This study employed a bibliometric analysis method. Bibliometric analysis aims to systematically identify the quantitative characteristics of scientific output in a specific research field. In this study, two fundamental bibliometric techniques—performance analysis and science mapping—were applied together (Donthu et al., 2021). The general flow of the research process is presented in Figure 1.

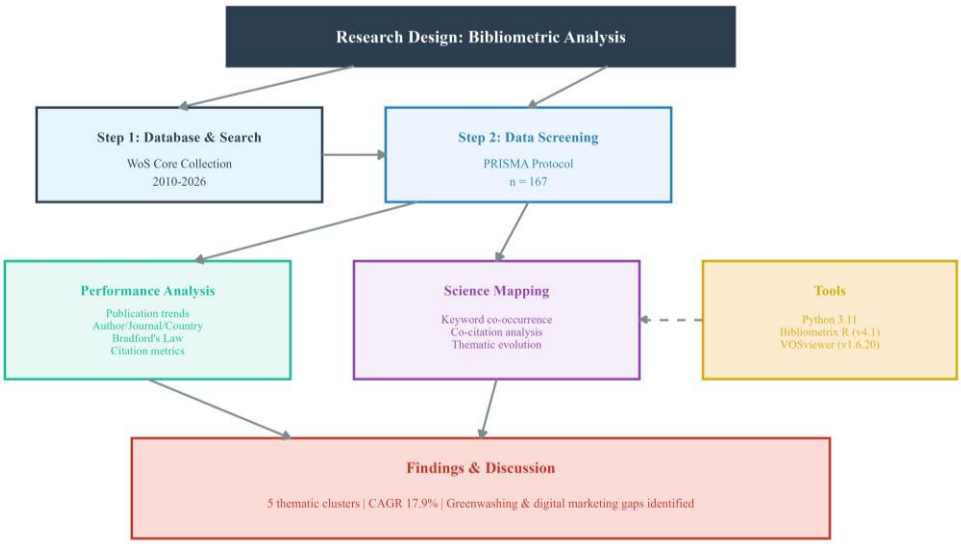

Figure 1. Research Model and Analysis Process

3.2. Database and Search Strategy

Among available databases, the Web of Science (WoS) Core Collection stood out for this work. Though several platforms exist, WoS supports rigorous research by indexing respected, peer-reviewed publications - making it common in citation analysis (Cavacsnte et al., 2021; Şimşek et al., 2024; Blanco-Moreno et al., 2025). To gather relevant records, researchers applied this specific search string:

TS=("sustainable gastronomy" OR "green restaurant" OR "sustainable restaurant" OR "sustainable dining" OR "sustainable food service")

From 2010 up to 2026 shaped the time frame used. Articles along with reviews made the cut - conference outputs, editorials, and book sections did not. Language narrowed strictly to English throughout. Categories pulled from Web of Science covered areas like tourism, leisure, sport, business, management, plus food tech fields. On April 15 in 2026, information gathering concluded.

Terms like "marketing," "consumer behavior," or "branding" did not appear in the search approach. Why? Sustainable gastronomy already involves marketing by nature. Adding such phrases could inflate results, making them less precise. Still, narrowing down to titles, abstracts, or keywords containing both gastronomy and sustainability means some relevant work might slip through. One clear downside emerges - research centered on marketing but lacking food-related wording likely missed inclusion. This boundary shapes what counts, whether intended or not.

3.3. Dataset and Analysis Process

As a result of the search conducted according to the specified criteria, a total of 167 publications were identified. Of these, 152 were research articles and 13 were review articles. The data was exported from the WoS database in plain text format, including full records and citation references. The data screening process is presented in Figure 2.

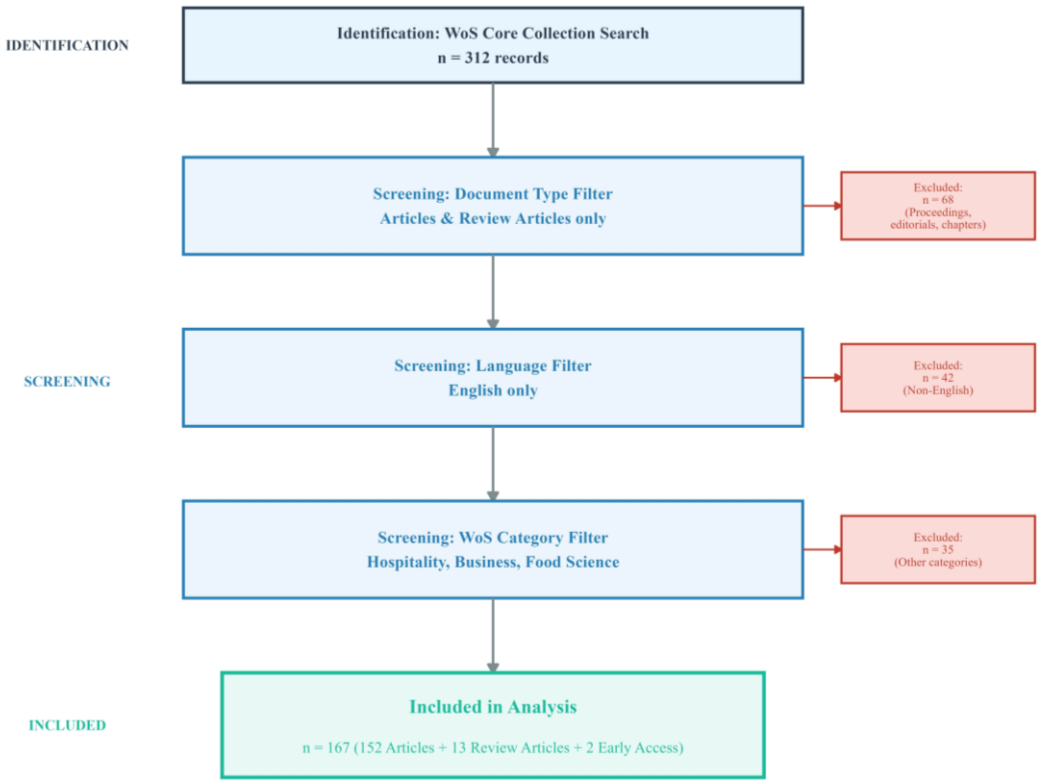

Figure 2. PRISMA Data Exclusion Flowchart

The R programming language was used for the analyses. The Bibliometrix R package (v4.1) and VOSviewer (v1.6.20) software were used for bibliometric analyses. As part of keyword standardization, singular-plural merging ("green restaurant" and "green restaurants" → "green restaurant"), synonym merging ("sustainable development" and 'sustainability' → "sustainability"), and author name correction were performed. As part of the performance analysis, the annual publication trend, the most productive authors, journals, and countries, Bradford's Law, and citation metrics were examined. Within the scope of science mapping, keyword co-occurrence analysis, co-citation analysis, and thematic evolution assessment were conducted.

Table 1. *Analysis Dimensions and Techniques Used*

Analysis Type	Technique	Indicators
Performance Analysis	Descriptive statistics	Publication count, citations, h-index
Productivity Analysis	Author, journal, country ranking	Bradford's Law, publication distribution
Keyword Analysis	Co-occurrence	Cluster structures, connections
Co-citation Analysis	Reference-based co-citation	Intellectual base
Thematic Evolution	Periodic theme change	Early, growth, maturation

4. RESULTS

4.1. Descriptive Findings

Looking at the period from 2010 to 2026, researchers found 167 relevant works. Among them, research papers made up the bulk - 152 in total - while review articles accounted for 13. Every piece analyzed had been published in English. Citations across all studies added up to 4,358. That comes out to roughly 26.1 citations per work on average. When measuring impact through the h-index, the collection scored 33.

Looking at how many papers came out each year shows steady rise in activity (Figure 3). Between 2010 and 2016, just 16 appeared. Then, from 2017 to 2021, that climbed to 41. By contrast, the years 2022 through 2026 brought 110. A shift seems to have started around 2019. Output peaked in both 2025 and 2026 - each had 28 new works. Spread across the full span, growth averaged 17.9% per year.

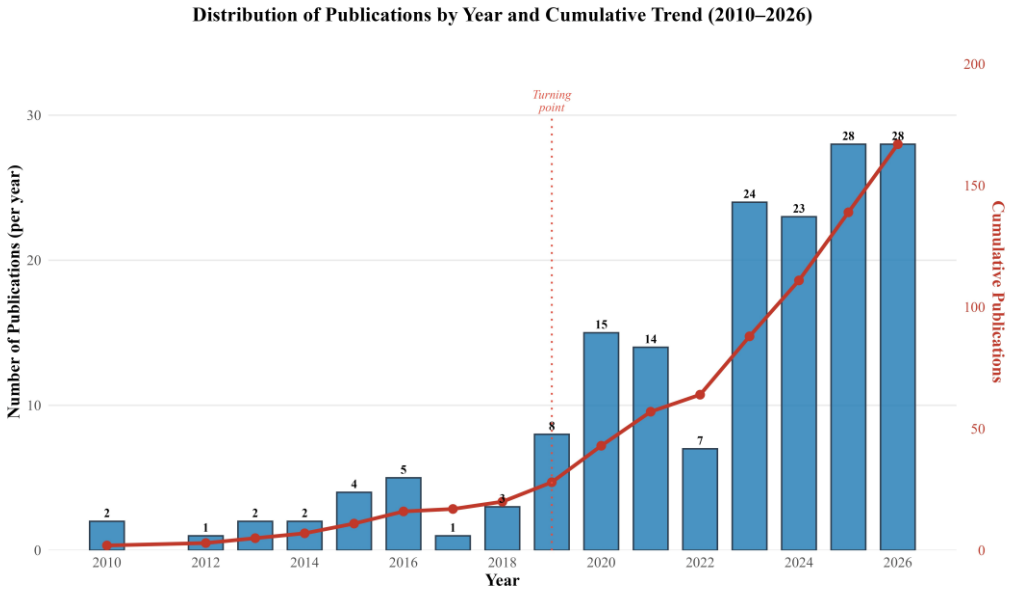

Figure 3. Distribution of Publications by Year and Cumulative Publication Trend (2010-2026)

Table 2. *Distribution of Publications and Citations by Year*

Year	Number of Publications	Total Citations	Avg. Citations
2010	2	297	148.5
2012	1	226	226.0
2013	2	310	155.0
2014	2	93	46.5

Year	Number of Publications	Total Citations	Avg. Citations
2015	4	37	9.2
2016	5	313	62.6
2017	1	120	120.0
2018	3	131	43.7
2019	8	654	81.8
2020	15	830	55.3
2021	14	461	32.9
2022	7	226	32.3
2023	24	277	11.5
2024	23	283	12.3
2025	28	96	3.4
2026	28	4	0.1
Total	**167**	**4,358**	**26.1**

Note. Data retrieved from WoS Core Collection on April 15, 2026.

4.2. Most Productive Authors, Journals, and Countries

Top contributors by output are Lee, J.H., producing four papers; next comes Han, H., with three works cited 383 times. Kwok, L. appears with three articles attracting 143 references, while Zandonadi, R.P. shares the count but holds 92 mentions. When measuring impact through citation volume, Han, H. leads among peers. Each paper involved roughly 3.5 researchers on average during its creation. Only about one-tenth of all studies - seventeen in total - had just one writer, showing teamwork shapes most research here.

Table 3. *Journals with the Most Publications (Top 10)*

Journal Name	Publications (n)	Total Citations
Sustainability	40	675
Int. J. of Hospitality Management	14	956
Int. J. of Gastronomy and Food Science	13	57
Int. J. of Contemporary Hospitality Mgmt.	8	347

Journal Name	Publications (n)	Total Citations
J. of Hospitality and Tourism Mgmt.	5	260
British Food Journal	5	3
Frontiers in Sustainable Food Systems	3	22
Appetite	3	23
J. of Hospitality and Tourism Insights	3	17
Business Strategy and the Environment	2	371

Looking at things through Bradford's Law shows how journal output splits into three areas (Figure 4). Just two titles make up the central group - Sustainability, with 40 papers, along with the International Journal of Hospitality Management, contributing 14. Together, these hold close to thirty percent of all studies. Beyond them lies a middle tier, reaching across eighteen additional outlets. Then comes a broader spread of fifty-six more in the outer section. Seeing work appear across seventy-six distinct sources hints at diverse perspectives shaping the subject.

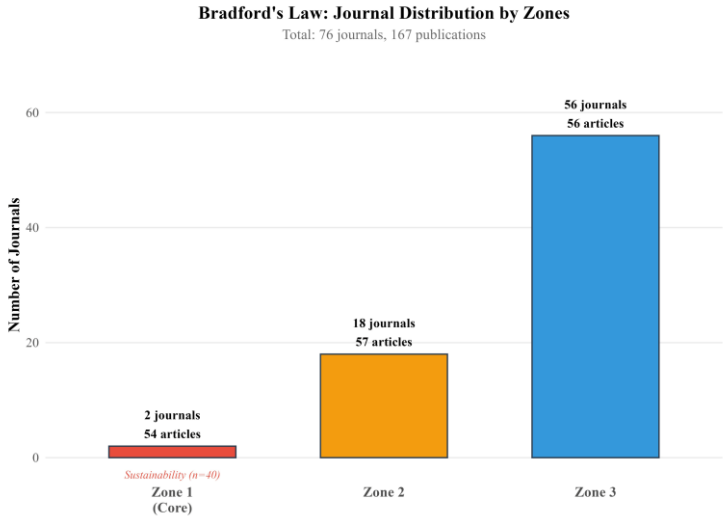

Figure 4. Bradford's Law Zones

Looking at where research comes from, Turkey leads with 47 published works, then China with 42, closely trailed by South Korea on 39 (see Figure 5). Behind these top three, Taiwan appears next with 28 entries, while Italy contributes 19, and Australia adds 15. Shifting focus to universities instead of nations, Kyung Hee University stands first among institutions, having produced 11 studies; after it come Akdeniz University and the University of Brasília -

each responsible for seven.

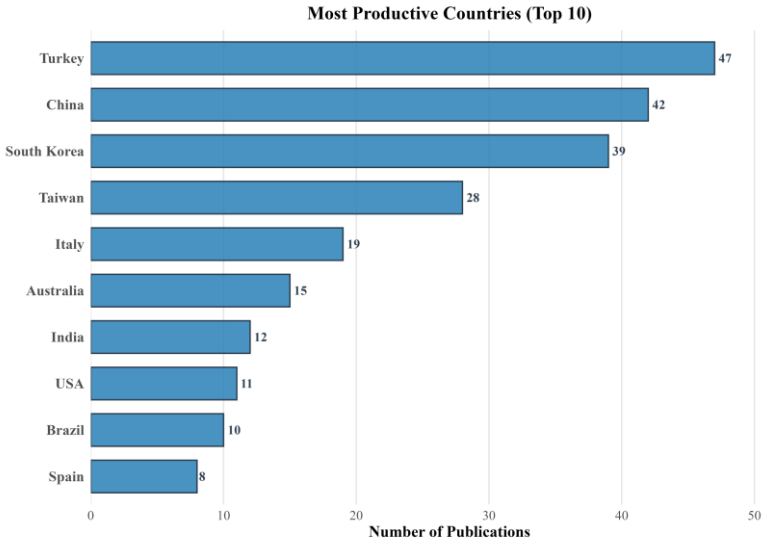

Figure 5. Most Productive Countries (Top 10)

4.3. Co-occurrence Analysis of Keywords

The co-occurrence analysis conducted on the keywords reveals the thematic structure of the field. Following keyword standardization, the most frequently used keywords were identified as sustainability (f=29), green restaurant (f=41, singular and plural forms combined), sustainable gastronomy (f=9), and consumer behavior (f=8).

Upon examining the co-occurrence network, five main thematic clusters were identified (Figure 6). The first cluster covers the themes of green restaurants and consumer behavior and includes keywords such as green restaurant, consumer behavior, intention, environmental concern, theory of planned behavior, and willingness to pay. The second cluster centers on the themes of sustainability and service quality. This cluster includes the concepts of service quality, perceived value, and customer satisfaction. The third cluster forms the gastronomy and local food theme and includes concepts such as sustainable gastronomy, gastronomy tourism, and local food. The fourth cluster focuses on the food waste and green practices theme. The fifth and smallest cluster forms the digital marketing and brand theme and encompasses concepts such as user-generated content, TripAdvisor, and brand attitude.

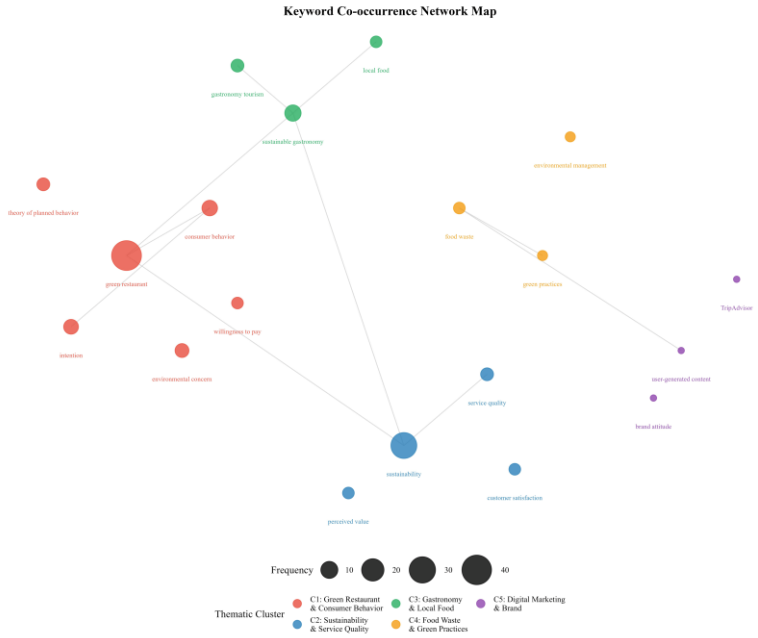

Figure 6. Keyword Co-occurrence Network Map

4.4. Citation Network Analysis

Citation-based network analysis identifies the key publications that form the intellectual foundation of the field. The most frequently cited reference is Hu et al. (2010), which has been cited by 36 different publications. This study is followed by Fornell and Larcker (1981, 34 co-citations) and Jang et al. (2011, 29 co-citations). It is noteworthy that the study by Fornell and Larcker (1981) ranks second. This study is a methodological article on the validity of structural equation modeling and is not directly related to sustainable gastronomy. This finding indicates that a significant portion of empirical studies in the field utilize structural equation modeling and that methodological references frequently appear at the top of co-citation analyses.

Table 4. *Most Cited Publications (Top 10)*

Author(s)	Title	Year	Citations
Hu et al.	The Dynamics of Green Restaurant Patronage	2,010	289
Han et al.	Theory of Green Purchase Behavior (TGPB)	2,020	258
Chou et al.	Green Practices in the Restaurant Industry	2,012	226
Wang et al.	Green Management Standards for Restaurants	2,013	179
Lee et al.	Innovation, Entrepreneurship, and Restaurant Performance	2,016	172
Kim et al.	Sustainable Restaurant Practices and Customer Loyalty	2,020	166
Moon	Beliefs, Attitudes, and Green Restaurant Patronage	2,021	165

Author(s)	Title	Year	Citations
DiPietro et al.	Green Practices in Upscale Foodservice	2,013	131
Namkung and Jang	Willingness to Pay for Green Practices	2,017	120
Arun et al.	Adoption of Green Restaurant Products	2,021	113

Note. Citation counts as of April 15, 2026.

4.5. Thematic Evolution

To understand the thematic development in the field, the publications were analyzed by dividing them into three periods: 2010–2016 (early period, 16 publications), 2017–2021 (growth period, 41 publications), and 2022–2026 (maturity period, 110 publications). The thematic evolution diagram is presented in Figure 7.

In the early period (2010–2016), the concepts of "green restaurant" and "sustainability" were dominant. Studies during this period primarily focused on defining green restaurant practices, consumers' environmental concerns, and ecological behavior models. During the growth phase (2017–2021), a significant expansion in the field's thematic diversity is observed. Theoretical frameworks such as the Theory of Planned Behavior began to be used more frequently, and concepts like patronage intention and customer satisfaction came to the forefront. This indicates that the field has evolved from purely descriptive studies toward research with theoretical depth. During the maturation period (2022–2026), 65.9% of all publications were produced. It is noteworthy that the concept of "sustainable gastronomy" has seen a marked rise during this period (f=9). Themes such as gastronomy tourism, food waste, perceived value, and consumer behavior have gained prominence.

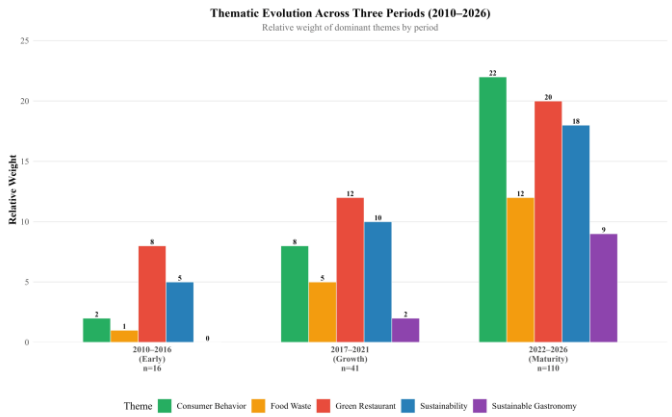

Figure 7. Thematic Evolution Diagram (2010-2026)

4.6. Greenwashing and Digital Marketing: Position in Keyword Networks

An examination of the position of the concepts of greenwashing and digital marketing—one of the research questions—within keyword networks revealed a rather limited picture. In the co-occurrence analysis of keywords, the term "greenwashing" fell below the minimum threshold (at least 2 uses) and did not appear on the network map. Among the 167 publications in the dataset, only one study was identified that used the concept of "greenwashing" as a keyword. Similarly, concepts such as "digital marketing," "social media marketing," and "brand authenticity" are not represented in the co-occurrence network. The fact that the fifth cluster (digital marketing and brand) is limited to terms such as "user-generated content" and "TripAdvisor" confirms the research gap in this area from a bibliometric perspective. This finding aligns with the identification by Blanco-Moreno et al. (2025) of sustainable communication and environmental marketing strategies as underdeveloped areas in sustainability studies within the hospitality sector.

5. DISCUSSION AND CONCLUSION

5.1. General Assessment

Examining scholarly work around sustainable gastronomy, this analysis drew on 167 papers from the Web of Science, spanning 2010 to 2026. Growth began accelerating notably past 2019, suggesting the domain is evolving rapidly but remains relatively young. A yearly rise of 17.9% mirrors patterns seen earlier in adjacent areas - tourism marketing's green shift found by Cavalcante and team, Kristia's observations on mindful eating habits, also Rejeb's look at eco-conscious dining spaces. Such alignment hints that sustainability's rising relevance fuels scholarship broadly, pulling gastronomy into sharper focus alongside peer disciplines.

Appearing across 76 distinct journals, these works highlight how widely spread the study of sustainable gastronomy truly is. Most articles cluster within just two outlets, according to Bradford's Law. Dominance by volume belongs to Sustainability, yet influence measured through citations leans toward the International Journal of Hospitality Management. What drives high output in one may differ from what fuels lasting academic reach. Scope breadth combined with free access likely lifts publication counts in some venues. Meanwhile, specialized attention in hospitality circles appears tied to stronger scholarly resonance elsewhere.

5.2. Thematic Clusters and Research Gaps

One way to map the structure of work here shows five clear topic areas linked by recurring keywords. Most attention goes to how people act when picking eco-friendly dining spots - a central theme for years now. This area often uses the Theory of Planned Behavior to explore decisions about visiting green restaurants. Its strong presence matches earlier findings on customer-focused trends in restaurant studies, such as those noted by Rejeb and colleagues in 2022. A similar pattern appears in sustainability marketing research, where Marios and Anastasios found growing interest in consumer perspectives by 2025.

Looking back, the subject clearly grew more complex across years. At first, research zeroed in on what made a restaurant "green." Later, scholars began weaving in theories about how customers think and act. By the time it reached maturity, attention shifted beyond single eateries - toward food culture at large. That widening lens matches earlier findings: eco-conscious operations, shopper choices, and promotion strategies have steadily gained ground, as shown in Madanaguli and team's 2022 overview.

One of the most striking findings of the study is that the concepts of greenwashing and digital marketing are virtually absent from keyword networks. While the topic of greenwashing is being examined with growing interest in the general marketing and business literature, the fact that this interest has not been reflected in the context of gastronomy and restaurants points to a significant research gap. This gap was also highlighted in a systematic review by Higgins-Desbiolles et al. (2019) covering the period from 1991 to 2015, and the findings of the current study indicate that this gap has not been closed by 2026. Indeed, in a systematic review on greenwashing in the food industry conducted by Nugraha et al. (2024), it was found that while general greenwashing research has increased dramatically over the past decade, studies specific to the food sector remain quite limited. The introduction of new regulations against misleading environmental claims under the EU's Directive 2024/825 (Tzoulia, 2026) demonstrates that the issue of greenwashing has become a critical agenda item for gastronomy research from both regulatory and academic perspectives.

Though digital marketing and AI-driven marketing appear occasionally in scholarly work, coverage stays narrow. Industry shifts, however, move much faster than research keeps pace. A 2026 Popmenu study of 328 U.S. restaurant managers found nearly seven out of ten now use artificial intelligence tools. More striking - over four-fifths boosted spending on online outreach. These numbers help explain why the fifth group of studies (focused on digital promotion and brand presence) shows little growth. Practice races ahead, while published

analysis lags behind. What happens in real-world settings still waits for deeper academic attention.

5.3. Theoretical and Practical Implications

Looking at things through theory, this work lays out the core ideas and how topics have changed in sustainable gastronomy. Its new input shows up across three areas. One insight: spotting five topic groups helps map what scholars are exploring. Moving beyond surface descriptions, the shift over time points to more research built on theories. Missing terms like greenwashing or digital marketing rarely appear in keyword maps - this gap actually guides where next steps could go.

Looking at real-world applications, these results matter for eateries and food companies. Because consumer behavior stands out so prominently in the data, messaging around sustainability likely works best when woven carefully into brand outreach. Not much attention shows up yet around digital marketing and branding - this gap points to room for growth online. With nearly seven in ten restaurants now using artificial intelligence tools (Popmenu, 2026), exploring how sustainability fits into their digital voice feels overdue for study. Missing keywords like “greenwashing,” combined with fresh EU rules targeting false eco-claims (Tzoulia, 2026), reinforce a simple truth: trustworthy proof should back every green promise made.

5.4. Limitations and Suggestions for Future Research

This study has certain limitations. The use of only the WoS Core Collection database resulted in the exclusion of publications found in Scopus and other databases. If Scopus had been included, publications originating particularly from Asia and South America would likely have been more strongly represented. The inclusion of only English-language publications has resulted in the exclusion of academic output in other languages. The absence of direct marketing terms in the search strategy may have led to the exclusion of studies focused on marketing but lacking gastronomy-related terms. Due to the nature of the bibliometric method, no content analysis of the publications was conducted.

Looking ahead, some directions stand out for upcoming studies. Expanding bibliometric work to cover Scopus might offer broader insights. Work based on real-world data about greenwashing and how it shapes trust in restaurant branding could address what's currently missing. Fresh rules from the EU’s Directive 2024/825 open a timely path - especially when explored through the lens of dining businesses. Looking at how artificial intelligence shapes marketing in food services opens doors few expect. Because eateries now lean heavily on tech

platforms like Popmenu - data shows this shift is accelerating since 2026 - understanding its effect on messaging around eco practices becomes unavoidable. When it comes to social fairness, insights from Pascual and Benito in 2025 suggest unexplored paths worth following closely. Instead of relying only on number-crunching studies, stepping back with a structured overview might reveal patterns missed before.

REFERENCES

Bergman, C., Cao, Y. ve Hwang, E. (2025). Intersection of nutrition, food science, and restaurant research. Nutrients, 17, 3490. https://doi.org/10.3390/nu17213490

Berry, K. ve Yadav, N. (2026). Trends and trajectories of sustainability in gastronomy tourism: A bibliometric analysis. Cogent Business & Management. https://doi.org/10.1080/23311975.2026.2633460

Blanco-Moreno, S., Aydemir-Dev, M., Santos, C. ve Bayram-Arlı, N. (2025). Emerging sustainability themes in the hospitality sector: A bibliometric analysis. European Research on Management and Business Economics. https://doi.org/10.1016/j.iedeen.2025.100272

Cavalcante, W., Coelho, A. ve Bairrada, C. (2021). Sustainability and tourism marketing: A bibliometric analysis of publications between 1997 and 2020 using VOSviewer software. Sustainability, 13(9), 4987. https://doi.org/10.3390/su13094987

Chou, C. J., Chen, K. S. ve Wang, Y. Y. (2012). Green practices in the restaurant industry from an innovation adoption perspective: Evidence from Taiwan. International Journal of Hospitality Management, 31(3), 703-711. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2011.09.006

DiPietro, R. B., Gregory, S. ve Jackson, A. (2013). Going green in quick-service restaurants: Customer perceptions and purchase intentions. International Journal of Hospitality & Tourism Administration, 14(2), 139-156. https://doi.org/10.1080/15256480.2013.782217

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N. ve Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. Journal of Business Research, 133, 285-296. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

FAO. (2024). The state of food and agriculture 2024. Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://www.fao.org/documents/card/en/c/cd1254en

Han, H., Chua, B. L., Ariza-Montes, A. ve Untaru, E. N. (2020). Theory of green purchase behavior (TGPB): A new theory for sustainable consumption of green hotel and green restaurant products. Business Strategy and the Environment, 29(6), 2815-2828. https://doi.org/10.1002/bse.2545

Higgins-Desbiolles, F., Moskwa, E. ve Wijesinghe, G. (2019). How sustainable is sustainable hospitality research? A review of sustainable restaurant literature from 1991 to 2015. Current Issues in Tourism, 22(13), 1551-1580. https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1383368

Hu, H. H., Parsa, H. G. ve Self, J. (2010). The dynamics of green restaurant patronage. Cornell Hospitality Quarterly, 51(3), 344-362. https://doi.org/10.1177/1938965510370564

Jang, Y. J., Kim, W. G. ve Bonn, M. A. (2011). Generation Y consumers' selection attributes and behavioral intentions concerning green restaurants. International Journal of Hospitality Management, 30(4), 803-811. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2010.12.012

Kim, M. J., Hall, C. M. ve Han, H. (2020). Can sustainable restaurant practices enhance customer loyalty? The roles of value theory and environmental concerns. Journal of Hospitality and Tourism Management, 43, 127-138. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.03.004

Kristia, K., Kovacs, S., Bács, Z. ve Rabbi, M. (2023). A bibliometric analysis of sustainable food consumption: Historical evolution, dominant topics and trends. Sustainability, 15(11), 8998. https://doi.org/10.3390/su15118998

Kwok, L., Huang, Y. K. ve Hu, L. (2016). Green attributes of restaurants: What really matters to consumers? International Journal of Hospitality Management, 55, 107-117. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2016.03.002

Lin, M., Marine-Roig, E. ve Llonch-Molina, N. (2021). Gastronomy as a sign of the identity and cultural heritage of tourist destinations: A bibliometric analysis 2001-2020. Sustainability, 13(22), 12531. https://doi.org/10.3390/su132212531

Madanaguli, A., Dhir, A., Kaur, P., Srivastava, S. ve Singh, G. (2022). Environmental sustainability in restaurants. A systematic review and future research agenda. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 22(4-5), 303-330. https://doi.org/10.1080/15022250.2022.2134203

Mahasuweerachai, P. ve Suttikun, C. (2022). The effect of green self-identity on perceived image, warm glow and willingness to purchase: A new generation's perspective towards eco-friendly restaurants. Sustainability, 14(17), 10539. https://doi.org/10.3390/su141710539

Marios, N. ve Anastasios, P. (2025). Mapping the green frontier: Bibliometric analysis of sustainable marketing & consumer behavior in hospitality. Review of European Studies, 17(1), 74. https://doi.org/10.5539/res.v17n1p74

Moon, S. J. (2021). Investigating beliefs, attitudes, and intentions regarding green restaurant patronage. International Journal of Hospitality Management, 92, 102727. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102727

Munawar, F., Tarmidi, D., Widjajanta, B. ve Yudanegara, A. (2025). Sustainable gastronomy: A bibliometric analysis within the circular economy framework. Proceedings of BISTIC 2025. https://doi.org/10.4108/eai.30-7-2025.2360648

Nagy, L., Lakner, Z. ve Temesi, Á. (2022). Is it really organic? Credibility factors of organic food: A systematic review and bibliometric analysis. PLoS ONE, 17(5), e0266855. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0266855

Namkung, Y. ve Jang, S. (2017). Are consumers willing to pay more for green practices at restaurants? Journal of Hospitality & Tourism Research, 41(3), 329-356. https://doi.org/10.1177/1096348014525632

Nugraha, W. S., Szakos, D., Süth, M. ve Kasza, G. (2024). Greenwashing in the food industry: A systematic review exploring the current situation and possible countermeasures. Cleaner and Responsible Consumption, 15, 100227. https://doi.org/10.1016/j.clrc.2024.100227

Pahrudin, P., Liu, L. ve Li, S. (2022). What is the role of tourism management and marketing toward sustainable tourism? A bibliometric analysis approach. Sustainability, 14(7), 4226. https://doi.org/10.3390/su14074226

Pascual, M. ve Benito, J. (2025). Green revolution: A systematic review of sustainable practices in restaurants. Applied Food Research. https://doi.org/10.1016/j.afres.2025.101331

Poulis, A., Theodoridis, P. ve Zacharatos, T. (2026, erken çevrimiçi yayın). Green branding in the digital era: The role of influencer credibility and greenwashing in shaping brand authenticity, trust and purchase intentions. Sustainability. https://doi.org/10.3390/su18010451

Popmenu. (2026). 2026 restaurant trends to watch: Technology, AI adoption and digital marketing investment. Popmenu Industry Report. https://restauranttechnologynews.com/2026/02/research-69-of-restaurants-are-adopting-ai-while-81-increase-digital-marketing-investment/

Rejeb, A., Rejeb, K., Abdollahi, A., Kayikci, Y. ve Appolloni, A. (2022). Mapping the scholarly research on restaurants: A bibliometric analysis. Journal of Foodservice Business Research, 27(5), 523-572. https://doi.org/10.1080/15378020.2022.2136477

Sarmiento, C. V. ve Hanandeh, A. E. (2018). Customers' perceptions and expectations of environmentally sustainable restaurant and the development of green index. Sustainable Production and Consumption, 15, 16-24. https://doi.org/10.1016/j.spc.2018.04.001

Schubert, F., Kandampully, J., Solnet, D. ve Kralj, A. (2010). Exploring consumer perceptions of green restaurants in the US. Tourism and Hospitality Research, 10(4), 286-300. https://doi.org/10.1057/thr.2010.17

Sekhar, C., Krishna, S., Kayal, G. ve Rana, N. (2021). Does brand credibility matter? The case of organic food products. British Food Journal, 123(13), 1-17. https://doi.org/10.1108/bfj-03-2021-0326

Şimşek, E., Kara, M., Kalıpçı, M. ve Eren, R. (2024). Sustainability and the food industry: A bibliometric analysis. Sustainability, 16(7), 3070. https://doi.org/10.3390/su16073070

Tzoulia, E. (2026). New EU legislation against greenwashing: Impacts on the food sector. Proceedings, 134(1), 27. https://doi.org/10.3390/proceedings2026134027

Wang, Y. F., Chen, S. P., Lee, Y. C. ve Tsai, C. T. S. (2013). Developing green management standards for restaurants: An application of green supply chain management. International Journal of Hospitality Management, 34, 263-273. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2013.04.001

Zupic, I. ve Čater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. Organizational Research Methods, 18(3), 429-472. https://doi.org/10.1177/1094428114562629

THE IMPACT OF AI-GENERATED CONTENT ON RESTAURANT BRAND AUTHENTICITY: A NETNOGRAPHIC ANALYSIS VIA INSTAGRAM AND TIKTOK

Assoc. Prof. Dr. Zührem YAMAN
Selçuk University,
Faculty of Tourism,
Department of Gastronomy and Culinary Arts
zyaman@selcuk.edu.tr
Orcid:0000-0001-9796-7063

Dr. Hasan Suat AKSU
Selçuk University,
Faculty of Tourism,
Department of Recreation Management
hasansuat.aksu@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8196-129X

Abstract

Objective: This study aims to examine the impact of artificial intelligence (AI)-generated content used by restaurant brands on Instagram and TikTok on consumers' perceptions of brand authenticity using a netnographic approach.

Design/Method/Approach: The research was conducted based on Kozinets' (2020) netnography protocol. Social media posts and consumer comments from 10 restaurant brands, selected through purposive sampling, were collected during a six-month observation period (January–June 2026). A total of 287 content units were analyzed using Braun and Clarke's (2006; 2022) reflexive thematic analysis method.

Findings: The analysis revealed five main themes: perception of inauthenticity, erosion of trust, search for authenticity, aesthetic admiration, and expectation of transparency. Consumers' attitudes toward AI-generated content span a broad spectrum, ranging from a perception of artificiality that triggers "uncanny valley" reactions to an appreciation of visual

quality. The findings highlight the fundamental tension between operational efficiency and perceived authenticity in restaurant digital marketing.

Originality/Value: This study is one of the first to examine the impact of AI-generated content on brand authenticity in the restaurant industry using a netnographic approach. By integrating brand authenticity theory, the uncanny valley theory, and parasocial relationship theory, it offers a theoretical contribution to understanding how digital content production technologies reshape consumer-brand relationships within the gastronomy context.

Keywords: artificial intelligence, AI-generated content, brand authenticity, restaurant marketing, netnography, social media, uncanny valley, parasocial relationship

1. Introduction

Right now, changes driven by artificial intelligence are reshaping how marketing messages work worldwide. Efficiency improvements worth between 400 and 660 billion dollars each year could come just from sales and marketing uses of generative AI, one analysis suggests (Chui et al., 2023). While some remain cautious, evidence shows most professionals in marketing already rely on AI when producing written or visual material, according to recent findings (Salesforce, 2024). Though not every industry adapts at the same pace, restaurants have stepped into this shift - using smart systems for tasks like crafting posts online or organizing seasonal menus. Behind the scenes, decision-making around promotions and guest interactions increasingly leans on automated support too.

Nowhere is artificial intelligence's role in restaurant promotion more visible than on image-centered apps. Through spaces like Instagram and TikTok, eateries shape how they're seen, display dishes, connect with diners (Kwon et al., 2021; Sohaib et al., 2025). Inside these digital arenas, systems including ChatGPT, DALL-E, Midjourney, plus Canva AI accelerate output - menus described, meals pictured, posts captioned, replies auto-sent, ads tailored at scale (Wahid et al., 2023; Grewal et al., 2024). Evidence points to gains: efforts powered by algorithms lift results nearly one-third higher while trimming spending (Malikireddy, 2024). Yet understanding shifts in what people think about food brands after seeing machine-made material? That part stays tangled, incomplete.

How brands come across as real now faces challenges due to growing use of AI-made material. What counts as authentic often depends on whether people see a brand as honest, steady, and

truly itself - factors long tied to trust and continued support (Napoli et al., 2014; Morhart et al., 2015). Especially in food culture, being seen as legitimate matters more, given ties to tradition, handcrafted effort, and human presence (Kim et al., 2020; Xu et al., 2022). Findings show machine-created visuals may weaken that sense of genuineness, especially once audiences notice they were not made by humans (Brüns and Meißner, 2024; Kirk and Givi, 2025). A picture snapped in a working kitchen versus one perfectly rendered by software might stop being just about looks - instead shaping beliefs about whether the brand stands for something true (Califano and Spence, 2024).

Most recent studies show increasing interest in how artificial intelligence supports marketing tasks. Still, nearly all such work leans on number-based methods. Few explore real consumer talk online through deeper interpretive lenses (Nizar et al., 2026). Not one investigation using internet ethnography looks at how machine-made content shapes views of genuine branding in eateries via public social exchanges. That absence highlights an overlooked space where theory meets actual industry need.

Looking into how restaurants use artificial intelligence to create posts on Instagram and TikTok, this work examines what that means for how real customers think those brands feel. Drawing from ideas about brand sincerity (Napoli et al., 2014; Morstead et al., 2015), the unsettling effect when things seem almost human (Mori, 1970), along with one-sided emotional bonds people form with media figures (Horton and Wohl, 1956), it builds a grounded lens for interpretation. With consumers' comments and online conversations at the center, attention turns toward their spoken responses and shared meanings. Shaped by these foundations, three guiding questions emerge to frame the inquiry

RS1: For what purposes and in what formats do restaurant brands use AI-generated content on social media?

RS2: How do consumers perceive and react to AI-generated restaurant content?

AS3: How do AI-generated contents influence perceptions of restaurant brands' authenticity?

AS4: How does the tension between authenticity and artificiality manifest in consumer discourse?

One way this research adds value is through applying brand authenticity concepts to AI-driven marketing within food services. Rather than relying on surveys or lab environments, it draws from online interactions where customers speak freely about brands. Building on ideas like the uncanny valley and one-sided emotional bonds, it explores complex shifts in how diners relate to restaurants when content comes from artificial intelligence. Each insight emerges from real-world digital conversations shaped by automated systems.

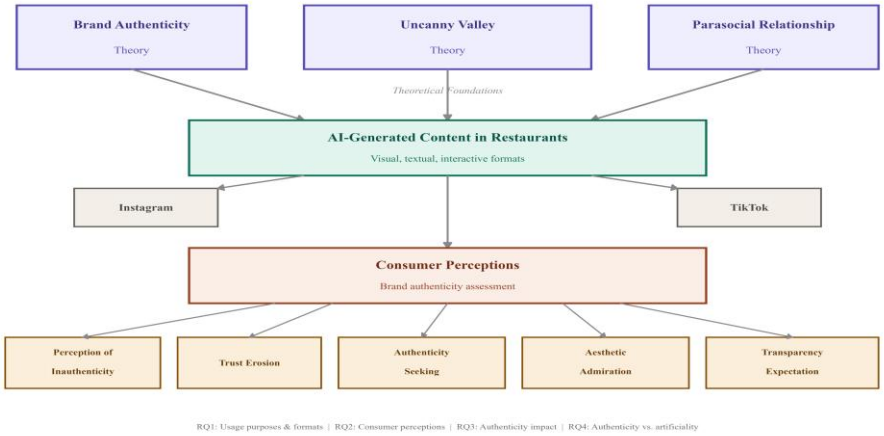

Figure 1. Conceptual Framework

2. Theoretical Framework and Literature Review

2.1. Brand Authenticity

What makes a brand feel real? Researchers say it hinges on how true it seems to people. Napoli and team saw authenticity in three parts - standing by product standards, honoring roots, holding honest values. Later, Morhart added another angle: staying steady over time, earning trust, acting with purpose, standing for something meaningful. Though their models differ slightly, both agree - authenticity lives in the eye of the beholder. It's shaped less by facts, more by personal judgment. Findings across studies back one thing: when customers sense genuineness, they tend to believe more, stay longer, spend extra. Evidence piles up supporting this link (Xu et al., 2022; Kim et al., 2020).

Though rooted in tradition, a restaurant's identity lives through its people, places, meals passed down generations, along with how chefs shape each dish. Social platforms reshape views - how posts look affects diner opinions about both message and brand (Kwon et al., 2021). Images made by diners, not studios, feel truer somehow; they lift feelings of sincerity, skill, connection

(Sohaeb et al., 2025). When visuals seem staged or false, trust cracks easily within food culture spaces.

2.2. AI-Generated Content and Digital Marketing

Generative artificial intelligence encompasses technologies capable of producing original content in various formats, such as text, images, audio, and video. Tools such as ChatGPT, DALL-E, Midjourney, and Canva AI have enabled businesses to produce marketing content quickly, at low cost, and at high volume (Wahid et al., 2023; Cillo and Rubera, 2024). Kirk and Givi (2025) identified an "AI-authorship effect" whereby marketing messages known to be written by AI reduce word-of-mouth communication and brand loyalty through decreased perceived authenticity and increased moral aversion. Brüns and Meißner (2024) also demonstrated that brands explaining their use of generative AI experience a decline in perceived brand authenticity. However, this negative effect is mitigated when the content is presented as a human-AI co-creation rather than fully automated.

Research on AI-generated food visuals has yielded mixed findings. Califano and Spence (2024) found that AI-generated visuals are generally perceived as more appealing when the source is not disclosed; however, when the source is disclosed, the "real" label increases appeal while the "AI-generated" label decreases it. Guinalíu et al. (2026) found that AI-labeled food images reduce perceived value and increase negative word-of-mouth intentions. Consumer characteristics also influence reactions: Generation Z and younger users are more open to AI content, while older consumers and women approach it with greater caution (Bui vd., 2024; Anggraeni, 2026; Kubovics, 2025).

2.3. The Uncanny Valley Theory and Digital Content

Though first introduced by Mori in 1970, the idea of the uncanny valley captures unease triggered by near-human figures. Evidence reviewed by Diel and colleagues in 2021 shows strong emotional rejection when machines appear almost lifelike. Within digital marketing contexts, this phenomenon appears repeatedly - virtual influencers resembling people too closely tend to evoke growing discomfort, as shown in studies by Gutuleac (2024), Lou (2022), and Pan (2024). Instead of building connection, high realism in shopping assistants can backfire; findings from Song and Shin point to declining user trust. When it comes to travel ads generated by artificial intelligence, oddness matters - research led by Christian in 2025 links unsettling tones directly to weaker intent to visit destinations.

Though artificial intelligence produces highly polished images of food, such visuals often feel strangely off-puting due to their unnatural perfection. Real meals usually show slight flaws - tiny glimmers of light, uneven surfaces, small asymmetries - that viewers unconsciously rely on when judging whether something looks genuine. Oddly enough, when algorithms erase these tiny cues in pursuit of clarity, the result feels less trustworthy instead of more convincing (Califano and Spence, 2024).

2.4. Parasocial Relationship Theory and Brand-Consumer Interaction

Parasocial relationship theory was developed by Horton and Wohl (1956) to explain the one-way emotional bonds that individuals form with media figures. Parasocial interactions with brands on social media increase willingness to share information, loyalty intentions, and consumer commitment (Labrecque, 2014; Zhong et al., 2021; Park and Ha, 2017). Influencer-follower parasocial interactions directly and indirectly increase brand content consumption, contribution, and production behaviors (Lacap et al., 2023; Shahid et al., 2023).

Critically, it has been shown that the perception of automation weakens the positive effects of parasocial interaction; individuals form stronger bonds with responses they believe are human-generated (Labrecque, 2014). This finding has important implications for restaurant brands using AI-generated content: the realization that content lacks human authorship can weaken the parasocial bonds consumers develop with the brand.

2.5. AI Transparency and Consumer Trust

Some studies show mixed reactions when companies reveal their use of artificial intelligence. Not every consumer sees it the same way - Kirkby and colleagues noticed that brand messages still feel genuine even if written by machines. In contrast, work led by Israfilzade suggests tagging content as “AI-generated” tends to weaken confidence and lower willingness to buy, especially for items people care more about. What looks like conflicting evidence might actually reflect two different paths - one where openness backfires due to suspicion raised by labels, supported by Nizar’s team and also noted by Baek’s research - and another, where clear explanations about why AI is used and how responsibly it's managed help maintain credibility, according to Kubovics.

3. Methodology

3.1. Research Design

This work used netnographic analysis. Originating in the writings of Kozinets - across 2002, 2015, and later updates - it explores culture through online exchanges, focusing on shared meanings within internet-based groups. Built from classic ethnography yet reshaped for digital spaces, its strength lies in capturing authentic interactions as they unfold across platforms. Because people act freely when unaware of being studied, researchers often choose this path when studying social media dynamics. Its value emerges particularly where behavior unfolds publicly, leaving traces open to interpretation.

3.2. Platform Selection and Rationale

Chosen for analysis: two digital spaces where brands meet audiences - Instagram and TikTok. Visual storytelling defines Instagram, a place restaurants turn to when sharing images of dishes or rolling out new campaigns. What sets TikTok apart? Its rhythm of brief clips that surge quickly through younger groups. Movement lives in its videos, driven by rapid creation cycles, animated overlays, often shaped by smart editing tools. Each app hosts distinct energy, different flows, both shaping how food brands connect.

3.3. Sampling Strategy

Purposive sampling was used in the study. The following criteria were applied in selecting the sample:

Table 1. Sampling Selection Criteria

No	***Criterion***	***Description***
1	AI content usage	The brand explicitly states or is recognized by consumers as producing content with AI tools
2	Follower count	Minimum 10,000 followers
3	Engagement level	Presence of consumer comments on AI-generated content posts
4	Brand diversity	Inclusion of both chain and independent restaurant brands
5	Geographic diversity	Joint consideration of national and international brands

Based on these criteria, 10 restaurant brands were included in the sample. For each brand, 20–30 posts and related consumer reviews were examined; a total of 287 content units were included in the analysis.

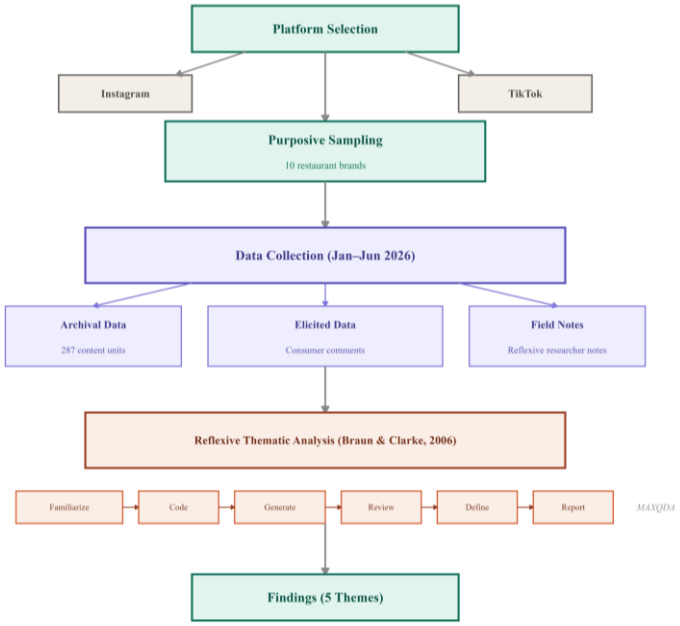

Figure 3. Netnographic Data Collection and Analysis Process

3.4. Data Collection Process

From the start, information gathering follows Kozinets' (2020) model known as the netnographic data triad - three kinds of sources shape the foundation. One piece involves archived material pulled directly from brand pages on Instagram and TikTok. These include uploaded visuals like photos, clips, Reels, Stories, alongside published menu details and promotional messages. Interaction around such posts matters too; customer replies appear here, forming part of what gets documented. Then there's actively gathered content, collected during engagement phases. Alongside lies observational insight, recorded separately each time something stands out. Notes made by the observer grow steadily through repeated exposure. Each type connects yet holds its own role within analysis. Tracked hashtags: #AIgeneratedcontent, #AIrestaurant, #AIvsReal, #AIart, #AImarketing, #fakefood, #restaurantbranding, #AIvisual, #AIcontent. The observation period is January–June 2026.

3.5. Data Analysis

The collected data was analyzed using the reflexive thematic analysis method developed by Braun and Clarke (2006; 2022). Reflexive thematic analysis is a flexible and interpretive analytical approach that involves the researcher actively engaging with the data to uncover

patterns of meaning (Campbell et al., 2021; Braun and Clarke, 2020; 2024; Terry and Hayfield, 2025).

Table 2. Phases of Reflexive Thematic Analysis

Phase	***Name***	***Description***
1	Data familiarization	Repeated reading of all content and comments; taking initial notes
2	Initial coding	Systematic coding of data; labeling meaningful units
3	Theme generation	Grouping codes under potential themes
4	Theme review	Checking theme consistency against data; merging or splitting as needed
5	Theme definition	Naming each theme and clarifying its scope
6	Report writing	Writing findings supported by direct quotations

The R programming language was used during the coding process.

3.6. Reliability

To ensure the reliability of the qualitative findings, the reliability criteria proposed by Lincoln and Guba (1985) were adopted. Credibility was strengthened through six months of long-term observation and reflective field notes. Transferability was ensured through rich descriptions. Reliability has been supported by the detailed documentation of all research stages. Verifiability has been ensured through a reflexive section that clearly articulates the researcher's preconceptions and position. Additionally, the Reflexive Thematic Analysis Reporting Guide (RTARG) proposed by Braun and Clarke (2024) has been referenced.

3.7. Ethical Considerations

Only publicly available social media posts and comments were included in the analysis. All usernames were anonymized, and identifying information was removed from direct quotes. The research was conducted within the framework of Kozinets' (2020) netnographic ethical principles.

4. Findings

4.1. Sample Profile

Among those meeting the selection conditions, ten dining-related brands made it into the study. Four operate as part of larger chains, while six function independently - mixing

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Turkish nationwide names with global ones. Content examined totaled 287 segments split between two digital spaces. On Instagram, posts numbered 168; TikTok contributed 119 video clips. Each piece came paired with user-generated responses left by customers.

Table 3. Profile of Analyzed Restaurant Brands

Brand	***Type***	***Platform***	***Followers***	***Posts analyzed***	***Comments analyzed***
R1	Chain	Instagram	245K	28	312
R2	Chain	Both	180K	32	287
R3	Independent	TikTok	95K	25	198
R4	Chain	Both	520K	30	445
R5	Independent	Instagram	42K	22	156
R6	Independent	Both	78K	27	231
R7	Chain	Instagram	310K	30	378
R8	Independent	TikTok	55K	24	167
R9	Independent	Both	120K	35	289
R10	Independent	Instagram	38K	34	204

4.2. Ways Restaurant Brands Use AI-Generated Content

Among restaurant chains, use of artificial intelligence shows up mostly in how images are made - think photos of dishes, room settings, or menus. Instead of relying solely on photographers, some rely on software to generate these. Written material also comes from machines now, including blurbs about food items, posts online, or wording used in ads. Rather than crafting each message by hand, teams apply tools that produce drafts automatically. When it comes to replying to guests, bots handle feedback or answer questions through messaging systems. This kind of automation helps keep communication steady without constant human oversight. Planning promotional efforts follows similar patterns, where seasonal deals or tailored discounts emerge from prebuilt frameworks. Templates guide narratives so they feel consistent across locations. Systematic integration is far more common within large groups than smaller, standalone spots.

4.3. Findings of the Thematic Analysis

A reflexive thematic analysis revealed five main themes that collectively shed light on the complex dynamics between AI-generated content and perceptions of brand authenticity.

Table 4. Thematic Structure

Main theme	***Sub-themes***	***Related RQ***	***Frequency***
1. Perception of inauthenticity	Unnatural perfection; uncanny valley reaction; distrust in visual representation	RQ2, RQ3, RQ4	High
2. Trust erosion	Feeling of deception; brand questioning; loyalty deterioration	RQ2, RQ3	Medium–High
3. Authenticity seeking	Demand for real cuisine; preference for chef-driven content; emphasis on craftsmanship	RQ3, RQ4	Medium
4. Aesthetic admiration	Appreciation of visual quality; perception of creativity; technology curiosity	RQ2	Medium
5. Transparency expectation	Demand for AI disclosure; ethical expectation; right to be informed	RQ2, RQ4	Medium–High

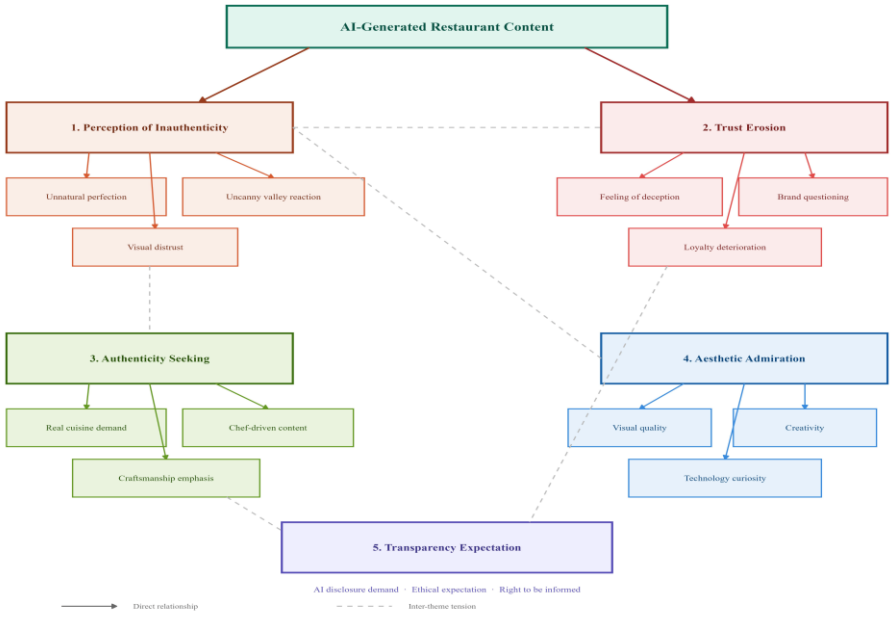

Figure 2. Thematic Map of Consumer Responses to AI-Generated Restaurant Content

4.3.1. Theme 1: Perception of Artificiality

One key observation stood out: people sensed something fake about meals made by artificial intelligence. Often, these digital dishes seemed too flawless, lacking the small imperfections

found in real cooking. A common reaction pointed to unnatural brightness and precise layouts on the plate. “I can tell it’s AI - the hues scream edited, everything lines up too neatly. Real meals never sit this perfectly composed,” shared one user online (Instagram, K7). Instead of feeling appetizing, such visuals came across as staged, almost cartoonish. Strangely familiar, AI-generated faces sometimes trigger unease even as they near photographic precision - users often pause, unsettled by a subtle mismatch between realism and artificiality. A common reaction emerges: “They’re close to lifelike, yet distinctly wrong,” noted in casual online commentary like that from an Instagram user labeled K12. This discomfort surfaces most when details seem accurate at first glance but falter under mild scrutiny. Not quite alive, not clearly fake, such visuals occupy a blurred space where resemblance breeds hesitation instead of connection.

4.3.2. Theme 2: Erosion of Trust

Surprisingly, distrust grows when customers feel misled. One person questioned authenticity after learning about AI-edited images - wondering if menu visuals were altered, so perhaps ratings were too (Instagram, K31). This doubt hits harder among loyal followers. A fan once admired how the chef shared kitchen moments daily - those updates felt genuine, almost like friendship. Now that bond feels shaky. When I realized most of them were AI-generated, it felt like finding out the person you’ve been talking to online isn’t real" (Instagram, K56). Trust erosion has been observed more strongly in chain restaurants compared to independent establishments.

4.3.3. Theme 3: The Search for Authenticity

Some people now choose content made by real humans instead of digital versions. What stands out most is footage of chefs preparing dishes - raw, unedited moments that feel genuine. A comment on TikTok puts it plainly: seeing someone cook sparks interest far more than polished, artificial visuals. Another person trusts snapshots shared by diners rather than official posts when deciding where to eat. On social platforms like Instagram, everyday images outweigh professional branding every time. Reality shows up not in perfect lighting - but in messy kitchens and honest plates.

4.3.4. Theme 4: Aesthetic Admiration

A significant segment of consumers has expressed genuine appreciation for the aesthetic quality of AI-generated content. “I know this is probably AI-generated, but I don’t care - it definitely looks stunning” (Instagram, K15). However, this admiration is often conditional: “AI visuals are amazing, and I appreciate the creativity, but if the food doesn’t live up to it when I actually go there, that admiration quickly turns to disappointment” (TikTok, K44). This finding suggests that aesthetic admiration exists in tension with expectations of authenticity.

4.3.5. Theme 5: Expectation of Transparency

One user pointed out that diners deserve clarity when images are altered by artificial intelligence. A note such as “Enhanced with AI” could show openness, not weakness - respect matters just as much as presentation (Instagram, K19). Others argued truthfulness might actually build loyalty instead of harming it. Seeing both a generated version and a real photo side by side would signal confidence in the food itself (Instagram, K51). Clarity, for some, isn’t extra - it’s expected.*Table 5. Representative Quotations by Theme*

Theme	***Representative quotation***	***Platform***	***Code***
Perception of inauthenticity	*“Everything looks too perfect to be real. When I see such posts, I immediately think they are hiding something.”*	Instagram	P23
Perception of inauthenticity	*“The lighting in this video changes in a way that doesn’t match natural kitchen light. Clearly enhanced or generated.”*	TikTok	P45
Trust erosion	*“Finding out that my favorite restaurant’s beautiful posts were AI-generated felt like a small betrayal.”*	TikTok	P18
Trust erosion	*“If a restaurant uses AI for food photos, what else are they faking?”*	Instagram	P31
Authenticity seeking	*“A real restaurant should be proud of its real food. Imperfections are what make it authentic.”*	Instagram	P41
Authenticity seeking	*“Just show me the chef cooking. That’s what makes me want to go to a restaurant, not an AI-perfect image.”*	TikTok	P29
Aesthetic admiration	*“What AI can do with food visuals is impressive. As long as the real food is good, using AI for marketing is smart.”*	TikTok	P33
Aesthetic admiration	*“A beautiful AI image doesn’t mean the food will look exactly like that. It’s marketing. Everybody knows that.”*	Instagram	P62
Transparency expectation	*“We have the right to know whether what we see is real or AI. It’s the same thing as food labeling.”*	TikTok	P37

Theme	***Representative quotation***	***Platform***	***Code***
Transparency expectation	*"Honesty always wins. If a restaurant openly told me they used AI, I'd trust them more."*	Instagram	P51

4.4. Cross-Platform Comparison

The analysis identified notable differences across platforms. On Instagram, reactions associated with the "uncanny valley" were triggered more frequently, and erosion of trust was more pronounced; this is thought to stem from the platform's established role as a restaurant discovery tool. On TikTok, consumer reactions were more diverse; aesthetic admiration was expressed more frequently, and young users engaged with AI-generated content from a perspective of creative appreciation.

Table 6. Cross-Platform Comparison of Consumer Responses

Dimension	***Instagram***	***TikTok***
Dominant format	Static visuals (photos, carousels)	Short videos, reels, filters
Uncanny valley reaction	More frequent; triggered by AI food photography	Less frequent; temporal cues facilitate detection
Trust erosion	More pronounced; high visual accuracy expectations	Moderate; entertainment culture creates tolerance
Aesthetic admiration	Present but less dominant	More frequently expressed; creative appreciation
Transparency demand	Stronger; visual accuracy risks perceived as higher	Present but less strong
User demographics	Broad age range; mixed acceptance levels	Younger; generally more open to AI

5. Discussion

Surprisingly, results show how AI-made content shapes views on brand genuineness within restaurants. Each theme adds weight to the push-pull between smooth operations and realness claims. Technology moves fast - yet traditions around handmade quality resist change. Visual charm often clashes with truthful representation. These layers unfold slowly, exposing deeper conflicts beneath surface impressions.

5.1. Brand Authenticity in the Age of AI-Generated Content

Among the issues raised, doubt about genuineness ties closely to models of brand authenticity put forward by Napoli and colleagues in 2014 along with work from Morhart's team one year later. Rather than combining elements smoothly, artificial intelligence output unsettles several layers of authentic perception at once: if audiences view machine-made material as misleading, honest expression suffers. A mismatch between simulated imagery and actual meals wears down confidence - this impacts dependability and moral consistency over time. Meanwhile, breaks in how a restaurant's online image aligns with its traditional cooking roots disturb long-term coherence. Evidence gathered by Brüns and Meißner in 2024 plus more recent analysis from Kirk and Givi fits this pattern well, though now applied within eating cultures where handmade preparation strengthens expectations around truthfulness.

Still, appreciating how things look brings layered reactions. While some remain skeptical, others welcome strong design, seeing it as valid creative expression in advertising. This aligns with what Califano and Spence found in 2024 - people often favor visuals made by artificial intelligence if they do not know its origin. Seeing beauty and questioning truth can happen at once among consumers, showing machine-made content does not always weaken trust in a brand. Instead, acceptance shifts based on situation and perception.

5.2. Uncanny Valley Effects in Digital Gastronomy

Strange yet familiar - that's how people describe AI-made food pictures, matching patterns seen when folks react to digital humans online (Gutuleac et al., 2024; Lou et al., 2022), also found in ads built by machines (Christian et al., 2025). Not quite fake, not quite true - images tweaked just enough tend to bother viewers most, much like what Pan and team noticed with computer-generated personalities in 2024. Perhaps there exists an odd zone for meals captured through artificial eyes: too realistic to feel genuine, too clean to trust, sitting uneasily between imagination and reality.

5.3. Breakdown of Parasocial Relationships

Trust decay patterns back the relevance of parasocial theory (Horton and Wohl, 1956) when applied to AI-driven brand messaging. Because people favor chef-led material - highlighted in Theme 3 (Search for Authenticity) - they may actually chase interactions that preserve one-sided emotional ties, something artificial intelligence tends to disrupt. Supporting evidence comes from Labrecque (2014), whose work showed automated cues dull the positive effects of

such imagined closeness; similarly, Zhao et al. (2025) noticed brand allegiance drops when algorithmic transparency makes companies seem less emotionally involved.

5.4. The Transparency Paradox

Surprisingly, Theme 5 highlights a contradiction tied to openness - revealing details may spark skepticism when seen as manipulative (Nizar et al., 2026; Baek et al., 2024), while at the same time building confidence if viewed as truthful (Kirkby et al., 2023; Wang and Qiu, 2024). Although some people find such disclosures reassuring, the real challenge lies less in deciding whether to share AI involvement and more in shaping the message around better outcomes instead of lower expenses (Zhang and Hur, 2025). Despite appearances, the core tension isn't about visibility - it's about framing. How something is presented shifts perception dramatically. Ultimately, intent matters as much as information.

6. Conclusions and Implications

6.1. Theoretical Implications

One key point comes from applying ideas about brand authenticity (Napoli et al., 2014; Morhart et al., 2015) to AI-driven marketing in food services - it shows artificial content shakes up core aspects like honesty, trustworthiness, and steadiness. Instead of just adding data, this work draws on real-world examples to stretch the uncanny valley concept (Mori, 1970), now pointing to uneasy reactions when seeing computer-made images of meals. While past studies focused elsewhere, here we see how synthetic visuals weaken one-sided emotional ties described in parasocial theories (Horton and Wohl, 1956). Unlike lab setups that limit behavior, observing online talk gives raw insight into what people actually say, something rigid tests tend to miss.

6.2. Practical Implications

Most evidence points to a mix of artificial intelligence speed and real human touch working best. Instead of swapping out genuine material, automated tools should add to it. Core parts like chef-centered stories, behind-the-scenes kitchen shots, and truthful food images stay essential online. When explaining tech use, leading with better results - not lower expenses - builds stronger belief. On Instagram, honest visuals matter most. Yet TikTok allows more playful machine-made content if shown as fun. Each channel needs its own clear method.

6.3. Limitations

It must be acknowledged - findings here are bound by certain constraints. Context shapes outcomes when using netnography, making broad statistical claims impossible. Focus stayed strictly on Instagram and TikTok throughout. Publicly shared material formed the sole basis of analysis. Though specific, results reflect only what appeared in open view. One reason findings might not reflect broader patterns lies in how brands were chosen on purpose. Even though personal bias was addressed using careful reflection, part of the process itself, it still shapes what came out. Readers looking at results need to keep that influence in mind. What stands behind each choice matters more than it first appears.

6.4. Future Research Directions

One way forward involves checking what people think through surveys or controlled tests involving broader groups. To grasp wider patterns, looking at food culture contrasts around the world might help clarify responses. Younger buyers, especially those born after 1996, differ in subtle ways from earlier cohorts - this gap needs closer study. Over time, as artificial intelligence grows smarter and users grow familiar with it, watching attitudes shift can reveal how views evolve. How openness or message style affects confidence in eateries may show up clearly when tested under structured conditions.

REFERENCES

Anggraeni, V. (2026). Trust merek di era AI: Mediasi niat beli generasi Z dan virtual influencer. Jurnal Lentera Bisnis, 15(1). https://doi.org/10.34127/jrlab.v15i1.2045

Arango, L., Singaraju, S. ve Niininen, O. (2023). Consumer responses to AI-generated charitable giving ads. Journal of Advertising, 52(4), 486–503.

A'yun, A. ve Setyaningsih, W. (2025). Consumer empowerment through ethical AI. Journal of Marketing Breakthroughs.

Baek, T., Kim, J. ve Kim, J. (2024). Effect of disclosing AI-generated content on prosocial advertising evaluation. International Journal of Advertising, 45, 171–192.

Bansal, R., Martinho, C., Pruthi, N. ve Aggarwal, D. (2023). From virtual observations to business insights: A bibliometric review of netnography. Heliyon, 10.

Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77–101.

Braun, V. ve Clarke, V. (2020). Can I use TA? Should I use TA? Comparing reflexive thematic analysis. Cancer Prevention Research.

Braun, V. ve Clarke, V. (2022). Thematic analysis: A practical guide. Sage.

Braun, V. ve Clarke, V. (2024). Supporting best practice in reflexive thematic analysis reporting. Palliative Medicine, 38, 608–616.

Brüns, J. ve Meißner, M. (2024). Do you create your content yourself? Using generative AI diminishes perceived brand authenticity. Journal of Retailing and Consumer Services.

Bui, H., Filimonau, V. ve Sezerel, H. (2024). AI-thenticity: Exploring perceived authenticity of AI-generated visual content. Journal of Destination Marketing & Management.

Califano, G. ve Spence, C. (2024). Assessing the visual appeal of real/AI-generated food images. Food Quality and Preference.

Caliandro, A. (2017). Digital methods for ethnography. Journal of Contemporary Ethnography, 47(5), 551–578.

Campbell, K., Orr, E., Durepos, P. vd. (2021). Reflexive thematic analysis for applied qualitative health research. The Qualitative Report.

Christian, M. vd. (2025). Impact of AI-generated tourism ads on consumer intent. 2025 4th International Conference on ICCIT, 1–7.

Chui, M. vd. (2023). The economic potential of generative AI. McKinsey Global Institute.

Cillo, P. ve Rubera, G. (2024). Generative AI in innovation and marketing processes. Journal of the Academy of Marketing Science, 53, 684–701.

Diel, A., Weigelt, S. ve MacDorman, K. (2021). A meta-analysis of the uncanny valley. ACM Transactions on Human-Robot Interaction, 11, 1–33.

Fatorachian, H., Arboleda, E. ve Linh, T. (2025). Digitalisation and customer engagement in fast-food SMEs. Cogent Business & Management, 12.

Greilich, A., Bremser, K. ve Wüst, K. (2025). Consumer response to anthropomorphism of text-based AI chatbots. International Journal of Consumer Studies.

Grewal, D. vd. (2024). How generative AI is shaping the future of marketing. Journal of the Academy of Marketing Science, 53, 702–722.

Guinalíu, M., Belanche, D. ve Casaló, L. V. (2026). The influence of AI-generated versus real food images on perceived value and negative WOM. British Food Journal, 1–24. [advance online publication].

Gutuleac, R. vd. (2024). Will virtual influencers overcome the uncanny valley? Psychology & Marketing, 41, 1419–1431.

Ham, J. vd. (2023). The "mixed" reality of virtual brand endorsers. Journal of Interactive Advertising, 23(2), 98–113.

Horton, D. ve Wohl, R. R. (1956). Mass communication and para-social interaction. Psychiatry, 19(3), 215–229.

Israfilzade, K. (2025). AI-generated versus human-created advertising: Effects on consumer trust and purchase intent. Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy.

Khamoushi, E. (2024). AI in food marketing. ArXiv, abs/2410.01815.

Kim, E., Yoo, D. ve Doh, S. (2021). Self-construal on brand fan pages. Journal of Brand Management, 28, 254–271.

Kim, J., Song, H. ve Youn, H. (2020). The chain of effects from authenticity cues to purchase intention. International Journal of Hospitality Management.

Kim, W., Ryoo, Y. ve Choi, Y. (2024). That uncanny valley of mind. International Journal of Advertising, 44, 1684–1713.

Kirk, C. ve Givi, J. (2025). The AI-authorship effect. Journal of Business Research.

Kirkby, A., Baumgarth, C. ve Henseler, J. (2023). To disclose or not disclose. Journal of Product & Brand Management.

Kozinets, R. V. (2002). The field behind the screen. Journal of Marketing Research, 39(1), 61–72.

Kozinets, R. V. (2015). Netnography: Redefined (2. bs.). Sage.

Kozinets, R. V. (2020). Netnography: The essential guide (3. bs.). Sage.

Kubovics, M. (2025). Influencing the perception and acceptance of AI-generated marketing content as part of SGD. SDGs Review, 5, e06929, 01–17.

Kučinskas, G. ve Survilaitė, E. (2025). Revealing AI involvement in ad creation. Journal of Information Systems Engineering and Management.

Kwon, J. vd. (2021). Characteristics of social media content and their effects on restaurant patrons. Sustainability.

Labrecque, L. (2014). Fostering consumer-brand relationships in social media. Journal of Interactive Marketing, 28(2), 134–148.

Lacap, J. vd. (2023). Parasocial relationships and social media interactions. Spanish Journal of Marketing - ESIC.

Lee, S. (2023). How can restaurant companies effectively deliver CSR on social media? Behavioral Sciences, 13.

Lin, W. (2026). The impact of AI-generated content on consumer purchasing intention. Journal of Innovation and Development.

Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Sage.

Lou, C. vd. (2022). Authentically fake? How consumers respond to virtual influencers. Journal of Advertising, 52(4), 540–557.

Luo, J., Zhang, K. ve Du, J. (2025). Exploring the impact of AIGC-driven social media marketing content. IEEE Access, 13, 147615–147632.

Malikireddy, S. (2024). Generative AI for retail marketing. World Journal of Advanced Engineering Technology and Sciences.

Morhart, F. vd. (2015). Brand authenticity: An integrative framework. Journal of Consumer Psychology, 25(2), 200–218.

Mori, M. (1970). The uncanny valley. Energy, 7(4), 33–35.

Nadroo, Z., Islam, J. ve Naqshbandi, M. (2025). Parasocial interaction in marketing domain. International Journal of Consumer Studies.

Napoli, J. vd. (2014). Measuring consumer-based brand authenticity. Journal of Business Research, 67(6), 1090–1098.

Nizar, M. A. R., Hasan, Z. I. ve Rafiah, K. K. (2026). The effects of AI-generated content on consumer perceptions. Journal of Artificial Intelligence and Digital Business (RIGGS), 5(1).

Pan, S., Qin, Z. ve Zhang, Y. (2024). More realistic, more better? JTAER, 19, 3229–3252.

Park, J. ve Ha, S. (2017). Factors affecting consumer-brand relationships. RJCC, 25(1), 88–103.

Rahall, M. (2025). Consumer trust in brands using AI-generated social media content. PaperASIA.

Salesforce. (2024). State of marketing (9. bs.). Salesforce Research.

Shahid, S. vd. (2023). Impact of parasocial interaction on brand relationship quality. IJMRES.

Sohaib, M. vd. (2025). Social media food photos and brand engagement. JHTT.

Song, S. ve Shin, M. (2022). Uncanny valley effects on chatbot trust. IJHCI, 40, 441–456.

Sucidha, I. (2025). Artificial intelligence in food marketing. Journal of Scientific Insights.

Sung, K. ve Lee, S. (2023). Interactive CSR campaign and symbolic brand benefits. IJCHM.

Terry, G. ve Hayfield, N. (2025). Reflexive thematic analysis. Anatomical Sciences Education, 19, 181–189.

Tyrväinen, O. ve Karjaluoto, H. (2024). Unrequited love? IJIM, 80, 102845.

Wahid, R. vd. (2023). Generative AI for content marketing. APJML.

Wang, X. ve Qiu, X. (2024). AI technology transparency on digital endorsers. Journal of Retailing and Consumer Services.

Xu, J., Prayag, G. ve Song, H. (2022). Consumer brand authenticity in time-honored restaurants. IJHM.

Zha, T. vd. (2023). Social media marketing for luxury brands. MIP.

Zhang, L. ve Hur, C. (2025). The impact of generative AI images on consumer attitudes. Administrative Sciences.

Zhao, L., Chen, Z. ve Wang, Y. (2025). Automated interactions, authentic bonds? JRIM.

Zhong, Y. vd. (2021). The role of parasocial relationship in social media marketing. IJCHM.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

FOOD AND BEVERAGE CULTURE IN THE EPİC OF KYZ ZHIBEK: SYMBOLISM, MEANING, AND CULTURAL FUNCTIONS

KIZ JİBEK DESTANI'NDA YİYECEK VE İÇECEK KÜLTÜRÜ: SEMBOLİK ANLAM VE İŞLEV ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Merve Nesibe CAN KÖSEKAHYA

Bağımsız Araştırmacı

cnesibem@gmail.com - 0009-0008-9183-951X

ABSTRACT

Epic poems are among the products of oral culture that carry and transmit societies' historical memory, collective identity, worldview, value systems and everyday practices from one generation to the next. These narratives not only record tales of heroism and past events but also reveal societies' forms of social organisation, rituals, belief systems, economic activities, dietary habits and cultural symbols; within them, elements of food and drink contain significant insights into a society's way of life and cultural identity. This study examines the food and drink elements featured in the 'Kız Jibek Epic', one of the significant products of Kazakh oral culture. Methodologically, the study adopts a functionalist approach within folklore studies to analyse the social counterparts of the food and drink mentioned in the text. The analysis revealed that the epic contains elements associated with water, kumys, wine, honey and sugar, as well as dietary practices linked to banquet and feast tables. Although food and drink elements appear in limited numbers within the epic, it was determined that they carry profound and powerful meanings in terms of cultural functionality. It was established that beverages are directly linked to processes of movement, travel, hospitality and the formation of social relationships. In particular, the scenes of feasts and celebrations featured in the epic text were assessed as spaces where social solidarity becomes visible. This study demonstrates that the 'Kız Jibek' Epic carries significant data regarding the gastronomic memory of Kazakh steppe culture; that the reflections of culinary culture in oral narratives play a critical role in revealing the cultural codes of society; and that this cultural heritage can be interpreted through dietary practices.

Keywords: The Epic of Kız Jibek, food folklore, gastronomy, symbolic, function.

ÖZET

Destanlar toplumların tarihsel hafızasını, kolektif kimliğini, dünya görüşünü, değer sistemlerini, gündelik pratiklerini taşıyan ve kuşaktan kuşağa aktaran sözlü kültür ürünleri arasında yer almaktadır. Yalnızca kahramanlık hikayelerini ve geçmişe ait olayları kaydetmekle kalmayıp toplumların sosyal örgütlenme şekillerini, ritüellerini, inanç sistemlerini, ekonomik faaliyetlerini, beslenme alışkanlıklarını ve kültürel sembollerini de ortaya koyan bu anlatılar içerisinde yiyecek ve içecek unsurları bir toplumun yaşam biçimi ve kültürel kimliği hakkında dikkate değer unsurlar barındırır. Bu çalışma, Kazak sözlü kültürünün önemli ürünlerinden Kız Jibek Destanı'nda yer alan yiyecek ve içecek unsurlarını incelemektedir. Çalışmada metodolojik açıdan metin içerisinde yer alan yiyecek ve içeceklerin toplumsal yaşamdaki karşılıklarını çözümlemek amacıyla halkbiliminin işlevselci yaklaşımı esas alınmıştır. İnceleme sonucunda destanda su, kımız, şarap, bal, şeker çağrışımlı unsurlar, şölen ve toy sofralarıyla ilişkili beslenme pratiklerinin bulunduğu görülmüştür. Destanda yiyecek ve içecek unsurlarının sınırlı sayıda yer aldığı görülse de kültürel işlevsellik açısından oldukça derin ve güçlü anlamlar barındırdığı belirlenmiştir. İçeceklerin hareket, yolculuk, misafirlik ve sosyal ilişki kurma süreçleriyle doğrudan ilişkili olduğu saptanmıştır. Özellikle destan metninde yer alan toy ve şölen sahneleri toplumsal dayanışmanın görünür hâle geldiği alanlar olarak değerlendirilmiştir. Çalışma, Kız Jibek Destanı'nın Kazak bozkır kültürünün gastronomik hafızasına ilişkin önemli veriler taşıdığını, mutfak kültürünün sözlü anlatılardaki izdüşümlerinin toplumun kültürel kodlarını göstermede kritik bir rol oynadığını ve bu kültürel mirasın beslenme pratikleri üzerinden okunabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kız Jibek Destanı, yemek folkloru, gastronomi, sembolik, işlev.

Introduction

Kazakh folk literature represents the product of a poetic tradition that has evolved over centuries. Emerging prior to the establishment of written culture and literary language, this tradition developed its own modes of expression and aesthetic principles. Transmitted across generations, this oral heritage constitutes one of the principal vehicles of Kazakh cultural memory. Heroic epics, lyrical epics, *tolgavs*, *termes*, ritual songs, *aytıs* performances, folktales, proverbs, riddles, didactic narratives, and rhetorical compositions form the major genres of this rich literary corpus. Among the oral and written cultural heritage of Turkic communities, epics occupy a prominent position as one of the most remarkable narrative genres (Ekici, 2002, p. 27). Characterized by a hero-centered structure, these narratives function as didactic texts that preserve and transmit collective memory. The emergence of epics requires the existence of a particular historical and cultural background. Major events that leave profound marks on the collective consciousness of a society, such as wars, migrations, religious conversions, and periods of drought, constitute the primary foundations of epic creation (Elçin, 2004, p. 72).

Within the Kazakh epic tradition, the terms *batırlar jırı*, *batırlık epos*, and *kaharmandık epos* are employed to designate heroic epics, whereas *liro epos*, *liro epostık jır*, *gaşıgtık jır*, and

romandık epos are used for love epics (Yıldız, 2019, p. 37). Şakir İbrayev, a scholar known for his extensive studies on Kazakh epics, argues that the terms *lyrical epic* and *romantic epic* constitute more appropriate designations. Such terminology provides greater conceptual consistency with the classifications adopted in the epic traditions and scholarly literature of other societies (İbrayev, 1998, p. 29).

The Epic of Kyz Zhibek is recognized as one of the most prominent narratives within the Kazakh oral tradition. Weddings, journeys, encounters, and scenes of hospitality occupy a significant place throughout the narrative. These episodes provide valuable insights into the food and beverage culture of Kazakh society. Water and kumis, regarded as essential beverages of the steppe lifestyle, emerge as particularly notable elements within the epic. Feasts, ceremonial gatherings, and practices of hospitality function as cultural indicators that reflect the formation and maintenance of social relationships.

Among Kazakh love epics, Kozy Korpesh–Bayan Sulu and Kyz Zhibek are generally regarded as early examples in terms of their historical emergence and thematic structure. These narratives achieved extensive circulation within collective memory and became some of the most widely known and frequently transmitted works of the Kazakh oral tradition (Ed. Turganbayev, 2011, p. 239). The earliest known record of the epic was documented by a poet from Zaysan and published in Kazan in 1894. No surviving copy of this first edition is currently available. The text was subsequently reprinted several times at the Hüseyinov Publishing House in Kazan in 1896, 1905, 1909, and 1911. A version of the epic was later published in Tashkent in 1925 by Abubekir Divayev, a prominent collector of Kazakh oral literature. In later years, the work appeared in Kyzylorda in 1933 and in Almaty in 1939 as part of the "Heroic Epics" publication series. The Epic of Kyz Zhibek is regarded as one of the most influential love narratives within the Kazakh epic tradition and occupies a prominent place in collective memory. The social resonance of the narrative is reflected in the widespread use of the names Zhibek and Tolegen among later generations. Its adaptation into various artistic forms, including cinema, opera, and theatre, demonstrates the breadth of its cultural impact. Such continuity highlights the enduring presence and representative power of the epic within cultural memory. According to findings reported in folklore studies, sixteen different versions of the Epic of Kyz Zhibek have been identified and documented (Turganbayev, 2011, p. 6).

The widespread circulation of the Epic of Kyz Zhibek within Kazakh collective memory is closely associated with the tradition of jır performance. In Kazakh oral culture, jır refers to extensive narratives composed in verse form. These narratives are performed by artists known as jırşı, jırav, and aqın. As performers who memorize, preserve, and transmit epic narratives, jırşıs occupy a central position in the preservation of cultural memory. By performing heroic, romantic, and historical epics, they ensure the intergenerational transmission of oral traditions. Their tendency to remain largely faithful to the original text during performance suggests a role that is closer to interpretation than authorship (Aça, 2002, p. 79).

In addition to performing epics, jırşıs transmit wise sayings, legends, and various forms of oral tradition. Through these functions, they contribute significantly to the preservation and continuity of Kazakh cultural memory (Aça, 2002, p. 80). The survival of multiple versions of the Epic of Kyz Zhibek can largely be attributed to the continuity of this performance and transmission tradition.

Cultural Representations in the Epic of Kyz Zhibek

Kazakh love epics constitute significant cultural repositories that facilitate the transmission of collective memory. These narratives provide a broad cultural framework encompassing everyday practices, social relationships, rituals, belief systems, and the material culture of nomadic life. Food and beverages function not merely as means of sustenance but as symbolic representations of social belonging, prestige, prosperity, hospitality, and interpersonal bonds. Food functions as a powerful marker of cultural identity and social distinction. Culinary practices preserve collective experiences and provide communities with a sense of continuity across generations. Food traditions therefore operate as symbolic systems through which cultural values are communicated and maintained (Counihan, 1999, p. 6). The realistic narrative structure of Kazakh love epics enables elements of food culture to be integrated naturally into the storyline. Scenes depicting communal meals, hospitality practices, festive gatherings, beverages, migration preparations, and the reception of guests offer valuable insights into the cultural values and worldview of Kazakh society (Karaarslan, 2025, pp. 3-4).

The Epic of Kyz Zhibek is regarded as one of the most prominent love narratives within the Kazakh epic tradition. The love between Tolegen and Zhibek constitutes the central theme of the narrative, while numerous elements of Kazakh culture are presented in detail throughout the storyline. In the Şege Akın version of the epic, aspects such as village life, the toy tradition, yurt culture, *qonaqası*, *erüvlik,* and kumis occupy a significant place (Karaarslan, 2025, pp. 4-8). Within this cultural framework, food and beverages function as symbolic elements that enrich the deeper layers of meaning embedded in the narrative.

Among the principal food and beverage items represented in the epic are kumis, meat dishes served at toy feasts, offerings prepared within the framework of *qonaqası*, dairy products associated with nomadic life, and banquet tables. Each of these elements reflects a different dimension of Kazakh social organization. Kumis, in particular, emerges as one of the most significant cultural markers of the nomadic way of life. Produced from mare’s milk, this beverage reflects the economic structure and pastoral mode of production characteristic of the steppe. Recognized as the traditional drink of the Kazakh Turks, kumis occupies an important position within cultural life (Karaarslan, 2025, p. 18). Its appearance in the epic is associated with hospitality, social interaction, and communal sharing. Kumis therefore symbolizes social cohesion and collective identity. Its white color is also linked to notions of purity, cleanliness, and abundance.

Toy feasts constitute another prominent aspect of food culture in the epic. Within Kazakh culture, the toy represents a ritual space that reinforces social solidarity and collective

participation. The foods served during these gatherings signify economic prosperity, generosity, and social prestige. Meat dishes, in particular, are widely regarded as symbols of wealth and abundance in steppe culture. The centrality of meat in these feasts reflects the livestock-based economic structure of nomadic society. Banquet tables established in large yurts perform functions extending beyond nourishment. They also communicate social hierarchy and power relations. The scenes surrounding Karamen's nine-winged yurt emphasize feast culture alongside material indicators of wealth and authority.

The tradition of *qonaqası* represents one of the clearest manifestations of hospitality within the epic. Referring to special meals prepared for guests, this practice reflects the high cultural value attributed to visitors in Kazakh society. The quality and abundance of the food offered to guests are closely associated with the host's social reputation. *Qonaqası* is recognized as a significant component of Kazakh cultural tradition (Karaarslan, 2025, p. 31). In scenes depicting hospitality, shared meals function as mechanisms that strengthen social bonds and reinforce communal harmony. The act of eating together creates social cohesion and reinforces collective belonging. Shared meals establish symbolic boundaries between insiders and outsiders while simultaneously producing feelings of trust and solidarity among participants. Commensality therefore serves as a fundamental mechanism in the construction of social relationships (Fischler, 2011, p. 532).

The tradition of *erüvlik* is similarly connected to food culture. Meals prepared for newly arrived neighbors facilitate social integration and acceptance within the community. In this context, food serves as a cultural instrument through which individuals become incorporated into the social environment. Within the mobile structure of nomadic life, communal dining practices contribute substantially to social cohesion.

Food and beverages also contribute to the emotional atmosphere of the narrative. Feast tables accompany scenes of joy, celebration, and unity, whereas their absence becomes notable during episodes of separation and death. The rupture created by Tolegen's death signifies not only an individual tragedy but also a disruption of the social order. The dissolution of communal meals symbolizes the weakening of solidarity and collective unity.

Food culture in the epic is further associated with female identity. The organization of the yurt, the preparation of meals, and the reception of guests reveal the role of women in cultural production and transmission. The elegance, order, and aesthetic values embodied by Zhibek are reflected in the arrangement of hospitality and dining practices. Food culture thus functions as an important medium through which women participate in the preservation and transmission of cultural knowledge.

Food and beverages in the Epic of Kyz Zhibek carry multiple symbolic meanings that extend beyond basic nutritional functions. Kumis represents sharing and belonging. Toy feasts signify social unity, economic power, and prestige. The traditions of *qonaqası* and *erüvlik* reflect hospitality and communal solidarity. Meat-centered banquets embody the cultural expression of the steppe economy. Through these functions, food and beverages become narrative vehicles

that preserve and transmit the cultural memory of Kazakh society. Food memories provide an important framework through which communities remember the past and maintain cultural continuity. Traditional foods embody historical experiences and transform collective memory into a tangible cultural practice. Culinary heritage therefore functions as a repository of social memory (Sutton, 2001, p. 3).The epic presents food culture as a fundamental component of social identity and a significant element in the construction and maintenance of cultural values.

The Food Memory of Nomadic Life: Kumis and Dairy Products

Kumis constitutes the most significant beverage element in the epic. Produced from mare's milk, this drink serves as one of the principal markers of Kazakh steppe identity. The nomadic way of life is closely associated with a pastoral economy based on animal husbandry. Consequently, milk and dairy products occupy a central place in everyday life. The presence of kumis in the epic represents not merely a drinking tradition but also the broader worldview of steppe civilization.

The white color of kumis is associated with notions of purity and abundance in Turkic culture. The act of sharing the beverage functions as an expression of social solidarity. Offering kumis to guests symbolizes trust and mutual recognition. Kumis therefore emerges as a symbol of social acceptance rather than a simple means of satisfying physical needs.

Dairy products likewise represent the continuity of nomadic life. A livestock-based economic structure directly shapes dietary practices and food culture. This characteristic strengthens the cultural realism reflected in the epic. Food traditions develop in accordance with the environmental conditions of the steppe landscape.

Kumis is the beverage discussed in greatest detail throughout the narrative. It is widely regarded as the national drink of the Kazakh Turks. Kumis is described as "a beverage produced through the fermentation of mare's milk." Its preparation process is presented in detail, and the drink is reported to be fermented in specially designed containers. The following information appears in the text:

"Kumis is produced through fermentation in special containers made of leather or wood" (Karaarslan, 2025, p. 18).

The existence of several varieties of kumis further demonstrates its cultural significance within Kazakh society:

"Savmal kumis: Fresh, non-sour kumis." "Bal kumis: Kumis fermented with honey, sugar, and various dried nuts to enhance its sweetness."

"Sarı kumis: Thick and highly beneficial kumis whose flavor changes after thorough mixing and maturation" (Karaarslan, 2025, p. 19).

This diversity indicates that kumis functions as more than an ordinary daily beverage. It serves as a carrier of collective memory and cultural identity. The economic structure of nomadic life gives rise to a food culture centered on animal husbandry. Sharing kumis symbolizes friendship, hospitality, and acceptance. The use of honey and dried nuts in *bal kumis* further strengthens the connection between this beverage and traditions of feasting and ceremonial hospitality.

"Kumis was believed to possess considerable health benefits and was used in the treatment of various illnesses" (Karaarslan, 2025, p. 19).

This belief demonstrates that kumis was perceived not only as a nutritious beverage but also as a protective and healing substance.

Another food category mentioned directly in the epic consists of honey and dried nuts. These ingredients are specifically associated with the preparation of *bal kumis*:

"Bal kumis: Kumis fermented with honey, sugar, and various dried nuts to enhance its sweetness" (Karaarslan, 2025, p. 19).

Honey is traditionally associated with abundance and prosperity in Turkic culture. Dried nuts occupy an important place within feasting and hospitality practices. Their incorporation into kumis reinforces the ceremonial and symbolic character of the beverage.

Meat and Ceremonial Toy Feasts as Markers of Power, Prestige, and Social Hierarchy

Banquet tables and ceremonial toy meals described in the epic constitute spaces where social power and prestige are publicly displayed. Within Kazakh culture, the toy represents one of the most significant ritual settings through which collective unity is reinforced. The foods served during these gatherings function as indicators of economic prosperity and social status.

Meat dishes are widely regarded in steppe societies as symbols of wealth, generosity, and abundance. Livestock ownership serves as one of the principal measures of economic strength. The presentation of meat at large communal feasts is therefore directly associated with the reputation and prestige of the host. While the epic describes Karamen's spacious yurt, silk carpets, and magnificent living environment, it simultaneously evokes an atmosphere of celebration and feasting. Food culture thus becomes a medium through which material power and social prestige are expressed.

Toy feasts also function as spaces in which collective memory is produced and maintained. Community members gather around shared tables, strengthen social bonds, and reaffirm communal relationships. Through this function, ceremonial meals become ritual expressions of unity and solidarity.

Meat occupies a central position within the food culture represented in the epic. Its significance is particularly evident in the tradition of *qonaqası*, where meat assumes the character of a distinguished meal prepared specifically for honored guests.

"For Kazakh Turks, slaughtering and preparing livestock for guests is of great importance. Qonaqası *is a meal prepared from the meat of an animal specially slaughtered for a guest"* (Karaarslan, 2025, p. 32).

This statement demonstrates that meat functions as more than a source of nourishment. It serves as a marker of social prestige and cultural value. The slaughtering of an animal for a guest symbolizes the host's generosity and commitment to hospitality.

The text further indicates that mutton and horse meat are the varieties most commonly served to guests:

"Generally, sheep and horses are slaughtered for guests" (Karaarslan, 2025, p. 32).

Particularly noteworthy is the practice of dividing the slaughtered sheep into thirteen portions:

"The slaughtered sheep is divided into thirteen parts and then cooked" (Karaarslan, 2025, p. 32).

The distribution of these portions according to age, social position, and prestige demonstrates that the dining table functions as a representation of social order. The following statement is especially revealing:

"The sheep's head is served to elderly guests, while the shank portion is presented to distinguished guests arriving from distant places" (Karaarslan, 2025, p. 32).

This system of allocation illustrates that the communal table serves as a ritual space through which social hierarchy is expressed and reinforced.

The epic also contains verses related to the tradition of *qonaqası*:

"Qurmet qıp qonağası şaqırıptı,
Qazaqtıŋ erüvligi eski zaŋı."

"He respectfully invited them to his qonaqası;
The Kazakh tradition of erüvlik is an ancient custom."

(Karaarslan, 2025, p. 32).

In these lines, the invitation to share a meal is presented alongside ideas of social connectedness and cultural tradition. The sharing of food becomes a symbol of communal unity and collective belonging.

Qonaqası and Hospitality Culture as Symbols of Hospitality and Social Acceptance

The tradition of *qonaqası* constitutes one of the most significant cultural elements represented in the epic. Special meals and refreshments prepared for guests reflect the value attributed to hospitality in Kazakh society. Within nomadic culture, the guest occupies a respected and privileged position. The sharing of food therefore functions as a symbol of social trust and mutual recognition. Hospitality is expressed not only through the reception of guests but also through the food offered to them. The meal presented to a guest communicates respect, generosity, and social recognition. Food therefore becomes a cultural language through which social relationships are negotiated and maintained (Lashley, Morrison, 2000, p. 15).

The foods prepared within the framework of *qonaqası* serve purposes extending beyond simple hospitality. These meals operate as ritual instruments through which social belonging is expressed and reinforced. The quality and abundance of the food offered to guests are closely associated with the host's reputation and social standing. Food thus becomes a medium through which social identity and cultural values are communicated.

The tradition of *erüvlik* performs a similar function within the social structure. Meals organized for newly arrived individuals symbolize their acceptance into the community. Within the mobile and dynamic conditions of nomadic life, communal dining practices contribute significantly to social integration and cohesion. Shared tables facilitate the establishment of interpersonal relationships and strengthen collective solidarity. Through these functions, both *qonaqası* and *erüvlik* emerge as cultural practices that sustain hospitality, social acceptance, and communal unity within Kazakh society.

The Table as a Constructive Element of Emotional Atmosphere

In the epic, food and beverages function as important elements that shape the emotional atmosphere of the narrative. Scenes associated with happiness, celebration, and social harmony are frequently accompanied by toy feasts, banquets, and communal dining gatherings. Episodes of separation, grief, and death, by contrast, evoke the absence of such collective spaces and the weakening of social interaction.

The void created by Tolegen's death signifies more than an individual loss. It reflects a disruption of social order and communal cohesion. The dissolution of shared dining practices symbolizes the fragmentation of collective unity. Food culture thus acquires a symbolic dimension that contributes to the psychological depth of the narrative.

Within the epic, the table functions as more than a place for consumption. It serves as a cultural space where interpersonal relationships are established, collective memory is maintained, and

emotional bonds are expressed. Through these functions, communal dining becomes an important mechanism for the preservation of social solidarity.

The representation of toy culture further reinforces this symbolic role. Large banquet tables and festive settings occupy a prominent place throughout the narrative. In Kazakh social life, the toy symbolizes unity, cooperation, and communal participation. Spacious yurts, silk carpets, and crowded living environments contribute to the atmosphere of celebration and collective gathering.

The description of Karamen's yurt includes the following verses:

"Ordası Qaramenniŋ toğız qanat,
Jayılğan jibek kilem sän-saltanat."

"Karamen's yurt has nine wings,
Silk carpets spread out in magnificent splendor." (Karaarslan, 2025, p. 12).

Although these lines do not directly mention food, the depiction of a magnificent yurt evokes the abundance associated with toy feasts and communal banquets. Spacious yurts furnished with silk carpets function as social settings in which large gatherings, celebrations, and shared meals take place.

Toy tables also serve as spaces where collective memory is produced and transmitted. Community members gather around a common table, reaffirm social relationships, and strengthen communal bonds. Through this function, ceremonial meals become symbolic expressions of collective unity and cultural continuity.

Conclusion

The Epic of Kyz Zhibek represents one of the most significant love epics reflecting the cultural memory of Kazakh society. The food and beverage elements depicted throughout the narrative function as symbolic structures that communicate social values and cultural meanings beyond their role in everyday life. Through such elements as kumis, toy feasts, meat-centered food traditions, *qonaqası*, and *erüvlik*, the economic, social, and cultural foundations of Kazakh steppe life are embedded within the narrative framework of the epic.

The foods and beverages represented in the epic reflect the fundamental characteristics of the nomadic way of life. Kumis and other dairy products symbolize the continuity of a pastoral lifestyle based on animal husbandry. White-colored dairy products are associated with notions of abundance, purity, and social harmony. The sharing of kumis serves as a symbolic expression of social acceptance, trust, and communal belonging.

Toy feasts and banquet meals emerge as ritual spaces through which social status and prestige are expressed. The meat-centered food culture portrayed in the epic reflects concepts of economic prosperity, generosity, and hospitality. Large communal tables function as cultural centers that reinforce solidarity and collective participation. The traditions of *qonaqası* and *erüvlik* further illustrate the importance of hospitality within Kazakh society. The sharing of food operates as a symbolic mechanism that strengthens the relationship between the individual and the community.

Food and beverage elements also contribute significantly to the emotional atmosphere of the narrative. The banquet tables established during toy celebrations symbolize happiness, harmony, and social unity. The silence and absence associated with scenes of separation and death, by contrast, signify the disruption of communal order and social cohesion. Food culture therefore becomes an important narrative device that enhances the psychological depth of the epic.

Food and beverages in the Epic of Kyz Zhibek emerge as significant symbolic markers of Kazakh cultural identity. The dietary traditions represented in the narrative reflect the economic structure of steppe life, patterns of social interaction, practices of hospitality, and the mechanisms through which collective memory is preserved and transmitted. From this perspective, the epic constitutes a valuable source for understanding the folkloric and symbolic dimensions of food and beverage traditions within Kazakh culture.

References

Açа, M. (2002). Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği. Konya: Kömen Yayınları.
Counihan, C. (1999). The Anthropology of Food and Body. New York: Routledge.
Ekici, M. (1999). “Anadolu Sahası Köroğlu Anlatmalarında Kadın Tipler.” *Milli Folklor*, 6 (44), 10- 17.
Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ.
Fischler, C. (2011). Commensality, Society and Culture. Social Science Information, 50(3-4), 528-548.
İbrayev, Ş. (1998). *Destanın Yapısı*. Ali Abbas Çınar (Akt.). Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
Karaarslan, N. (2025). Kız Jibek destanı üzerine bir inceleme (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri Anabilim Dalı, Ankara.
Lashley, C., & Morrison, A. (2000). In Search of Hospitality. Oxford: Butterworth-Heinemann.
Sutton, D. E. (2001). Remembrance of Repasts: An Anthropology of Food and Memory. Oxford: Berg.
Yıldız, N. A. (2019). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar*. Ankara: Akçağ.

TÜRKİYE'DEN İHRAÇ EDİLEN GIDALARDA PESTİSİT BİLDİRİMLERİ ÜZERİNE İNCELEME

Harun YAŞAR

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programı

harunysar@gmail.com – ORCID ID: 0009-0005-5615-8135

Prof. Dr. Berrin GÜZEL

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği

berrin.guzel@adu.edu.tr – ORCID ID: 0000-0002-9507-3434

ÖZET

Nüfus artışına bağlı olarak gıda talebinin artması pestisit kullanımını yaygınlaştırmıştır. Ancak bu kullanımın aşırı ve uygunsuz olması gıda sorunlarına neden olmuştur. Bu nedenle Avrupa Yeşil Mutabakatı 2030 yılına kadar kimyasal pestisit kullanımını ve olumsuz etkilerini azaltmayı hedeflemektedir. Türkiye'nin gıda alanında önemli ihracat pazarının Avrupa Birliği ülkeleri olması yeni düzenlemeler ve denetimlere uyumlu hale getirilmesini gerektirmektedir. Türkiye'de üretilen gıda ürünlerle ilgili çeşitli düzenlemeler ve denetimler olsa da son yıllarda Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi (RASFF) üzerinden Türkiye'den ihraç edilen malların kalitesine ve güvenliğine ilişkin bildirimlerin artışı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada RASFF üzerinden Türkiye'den ihraç edilen ürünlerin türleri ve risk düzeyleri belirlenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre 2020-2025 yılları arasında ihraç edilen ürünlere yönelik 1285 bildirimde bulunulmuştur. Bu bildirimlerde sınır reddi bildirimleri öne çıkmaktadır. Türkiye'den Avrupa Birliği'ne ihraç edilen ürünler kategorilerinde meyve ve sebze kategorisi en yüksek düzeyde sınır reddi bildirimi almıştır. Bunu otlar ve baharatlar, gıda katkıları ve aroma vericiler takip etmektedir. Risk seviyelerinde de ciddi risk kategorisinin en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Çeşitli önlemler alınmaya çalışılsa da Türkiye'nin 2025 yılında pestisit nedeniyle en çok bildirim alan ikinci ülke olması alınan önlemlerin yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu çalışma ile pestisit kullanımının ve geri dönüş oranlarının yüksekliği ile tarımda zararlılar ile sürdürülebilir bir mücadeleye önem verilmesi sağlanabilecektir.

Anahtar kelime: Pestisit, RASFF, Gıda Güvenliği

1. GİRİŞ

Antik çağlardan beri insanlar gıda kaynaklarını korumak için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bunlar arasında zehirli bitkiler, kükürt gibi yöntemlerle böcekleri uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Bu yöntemlerin ilk belgeli kalıntıları ise Eski Mısır'ın böcekleri uzaklaştırmak için hazırlama tekniklerini içeren Ebers Papirüsü'ne kadar uzanır. Modern anlamda ise 1500'lü yıllarda para-peptisitler olarak adlandırılan arsenik ve cıva kullanımı 1939 yılında kimyager Paul Müller'in Diklorodifeniltrikloroetan'ı (DDT) keşfetmesiyle birlikte modern ve sentetik bir nitelik kazanır (Abubakar vd., 2020). Sonraki dönemlerde insektisit (böcek öldürücü) ve

herbisitlerin (yabancı ot öldürücü) daha yaygınlaşması ile pestisit kullanımı artmıştır. Ancak Biyolog Rachel Carson, 1962'de Silent Spring adlı eserinde ekolojik ve sağlığa yönelik tehditlerin ortaya çıkması yeni ilaçlama süreçlerini gerekli kılmıştır (Çelik, 2018).

İnsanlık tarihinin ilk başlarından beri nüfus hızla artmaktadır. Tarım devrimi, tekerleğin icadı, sanayi devrimi gibi önemli gelişmeler nüfus artışını arttırmıştır. Hızla artan dünya nüfusu ile temel gereksinimlerin başında gelen gıda ihtiyacının karşılanmasının daha da önem kazanır (Dağ ve Akbay, 2022). Nitekim dünya nüfusunun 2050 yılında 10 milyarı aşması beklenirken, nüfusun talebini karşılamak için dünya gıda arzının %70 oranında artırılması gerektiği öngörülmektedir (Wahab vd., 2022). Bu artış tarım alanlarından en yüksek verimi alabilmek için pestisit kullanımını arttırmıştır (Doğan ve Karpuzcu, 2019). Ancak pestisitin aşırı veya uygunsuz kullanımı gıda zehirlenmesine neden olmakta (Toptancı vd., 2021) ve bu da önemli bir gıda sorunlarından haline gelmiştir (Akyıl, 2025).

Pestisitlerin doğru kullanımının gıda güvenliği ve sürdürülebilir tarımsal üretimin desteklenmesini sağlar. Bu konuda Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2030 yılına kadar kimyasal pestisit kullanımını ve olumsuz etkilerini %50 oranında azaltmayı hedeflemektedir (Sarıca, 2024). Türkiye'nin önemli ihracat ticaret pazarının Avrupa Birliği ülkeleri olması nedeniyle, Yeşil Mutabakat hedefleri ve getirilen yeni kısıtlamalar Türk tarım sektörünü yakından ilgilendirir (Erdoğan vd., 2024). Türkiye'de üretilen gıda ürünlerle ilgili çeşitli düzenlemeler ve denetimler olsa da son yıllarda Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi (Rapid Alert System for Food and Feed-RASFF) üzerinden Türkiye'den ihraç edilen malların kalitesine ve güvenliğine ilişkin bildirimlerin artışı gözlemlenmiştir (Özenir, 2024). Bu çalışmada amaç RASFF üzerinden Türkiye'den ihraç edilen ürünlerin türleri ve risk düzeylerinin belirlenmesidir. Literatürde pestisit kullanımı ile ilgili çalışmalar yer bulsa da Türkiye kapsamında çalışmalar sınırlıdır. Bu çalışma ile pestisit kullanımının ve geri dönüş oranlarının yüksekliği ile tarımda zararlılar ile sürdürülebilir bir mücadeleye önem verilmesi sağlanabilecektir.

2. LİTERATÜR

2.1.Pestisit Tanımı ve Sınıflandırılması

Pestisit terimi, Latince '*pestis*' (veba) ve '*caedere*' (öldürmek) anlamına gelir. Bu terim haşereleri yönetmek ve kontrol etmek için kullanılır. Yabani otlar, böcekler, patojenler, nematodlar ve diğer zararlıları kontrol etmek için kullanılan kimyasalları içerir (Shekhar vd., 2024). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) pestisitleri şu şekilde tanımlar: *"İnsan hastalığı veya hayvan hastalığı vektörleri de dahil olmak üzere herhangi bir zararlıyı, istenmeyen bitki veya hayvan türlerini yetiştirmek, yok etmek, önlemek veya kontrol etmek amacıyla kullanılan herhangi bir madde veya madde karışımı; gıda, tarım ürünleri, odun ve odun ürünleri veya hayvan yemlerinin üretimi, işlenmesi, depolanması, taşınması veya pazarlanmasında hasara neden olan veya başka şekilde müdahale eden maddeler; veya hayvanların vücutlarında veya üzerinde böceklerin, örümceklerin veya diğer zararlıların kontrolü için hayvanlara uygulanabilen maddeler.4 Federal Düzenlemeler Koduna (CFR) göre, bir pestisit, bitki düzenleyici, yaprak dökücü veya kurutucu olarak kullanılmak üzere tasarlanmış herhangi bir madde veya madde karışımı"* olarak tanımlanır (Akashe vd., 2018). Diğer bir ifadeyle tarımsal ürünlere zarar verebilecek canlılar ile hastalık etkenlerine karşı koruma amacıyla kullanılan kimyasal maddeler veya mikroorganizmalar olarak tanımlanır (Tıraş, 2024).

Tarımsal gıda üretiminde kullanılan pestisitler kimyasal yapıları, etki biçimleri, kalıcılıkları ve hedef organizmalara göre sınıflandırılır. En yaygın sınıflandırmalar, hedef organizma ve kimyasal yapıya dayanır (Lazarević-Pašti vd., 2025). Hedef organizmalarına göre insektisitler (böcek öldürücü) herbisitler (yabancı ot öldürücü), rodentisitler (kemirgen

öldürücü), bakterisitler (bakteri öldürücü), fungisitler (mantar öldürücü) ve larvisitler (larva öldürücü) olarak gruplandırılır. Kimyasal yapılarına göre ise organofosfatlar (sinir sistemini etkileyerek böcekleri öldürür), karbamatlar (zehirleme suretiyle böcek öldürücü), organoklorinler (böcek kontrolü), piretroidler (sinir sistemini etkilemek suretiyle böcek öldürücü), sulfonilüre herbisitler (yabani ot kontrolü) ve biyopestisitler (bitki, hayvan, bakteri veya mineral kaynaklı çevre dostu seçenekler) bulunur (Garud, 2024).

2.2.Dünyada ve Türkiye'de Pestisit Kullanımı

Dünyada pestisit uygulamaları, tarımsal verimliliği artırmak ve gıda güvenliğini sağlamak amacıyla 1970'lerden itibaren teşvikler ve politikalardaki değişiklikler yapılmıştır (Sharma vd., 2019). *Amerika kıtası* 1990'lı yılların ortalarından bu yana dünyanın en büyük pestisit kullanıcısıdır. Bölgede pestisit kullanımı 1990 ve 2023 yılları arasında %202 oranında artış göstermiş ve yıllık ortalama 1,16 milyon tona ulaşmıştır (FAO, 2025). Brezilya, 2023 yılı itibarıyla en çok pestisit kullan ülke iken, Amerika Birleşik Devletleri ikinci sıradadır (FAO, 2025). Özellikle Kuzey Amerika'da işçilik ve enerji maliyetlerinin yüksek olması tarım zararlılarının insan gücü ile yok edilmesini engellemiş, bunun yerine herbisitlerin kullanımı zorunlu olmuştur (FAO, 2025).

Asya kıtasında pestisit kullanımı 1990'dan bu yana %75 oranında artış göstererek 2023'te 1,05 milyon tona yükselmiştir (FAO, 2025). Çin, bu kıtadaki en büyük üretici ve kullanıcı olup, onu Endonezya takip etmektedir. Bölgedeki nüfusun ani artışıyla birlikte gıda ihtiyacının çok hızlı artması ve hükümetlerin tarımsal büyümeyi teşvik etmek için pestisitleri çok uygun fiyatlı ve kolay erişilebilir hale getirmesi pestisit kullanımını arttırmıştır (Schreinemachers vd., 2015). *Avrupa kıtasında* 1990'dan bu yana pestisit kullanımı %12 oranında düşerek 2023'te 444 bin ton olmuştur. Avrupa Birliği'nin uyguladığı katı ortak tarım politikaları ile pestisit kullanımının çok sıkı denetlenmesi ve organik ürünlere yoğun talebin kimyasalların kullanılmasını azaltmıştır (FAO, 2025). *Afrika kıtasında* 1990'dan bu yana pestisit kullanımı %186 oranında artmıştır. Buna rağmen 2014 ile 2023 yılları arasındaki pestisit kullanımı %5 olarak görülmektedir. Hızla artan nüfus, zayıf yasal düzenlemeler ve denetim mekanizmaları bunun nedenlerindendir. *Okyanusya kıtasında*, 1990'dan beri artış göstererek 2023'te 190 bin tona çıkmıştır. Avustralya, 2023 yılında hektar başına dünya genelinde en yoğun kullanımın yapıldığı ülke olmuştur. Ülkedeki çok geniş arazilerde yapılan tarımda herbisit odaklı olunması, böceklerin direnç geliştirmesine, bu da daha güçlü kimyasallar kullanılmasına neden olmuştur. 1990'dan 2023'e kadar olan süreç incelendiğinde, Avrupa dışındaki tüm kıtalarda pestisit kullanımının hızla artmıştır. Ancak gıda güvenliği ile ekosistem sağlığının korunması için kimyasal ilaçlara olan bağımlılığını azaltması önemlidir (Sharma vd., 2019; Jepson vd., 2014; FAO, 2025).

Türkiye'de de tarımsal üretimde zararlılarla mücadele amacıyla 1980'lerden itibaren pestisit kullanılır (Yıldız,2012). Türkiye'de pestisit kullanımı dünya ortalamasının altında olmasına rağmen, Akdeniz bölgesinde bu oran ortalamanın üzerindedir. Bölgede üretilen ürün çeşitliliğinin fazlalığı, zararlı organizmaların da çeşitlilik göstermesine ve pestisitin daha fazla kullanımına neden olmaktadır. Bu durum özellikle ihracat ürünlerinde kalıntı sorunlarına yol açmaktadır (Özercan ve Taşcı, 2022). Özellikle Avrupa Birliği'ne ithal edilen ürünlerde en yüksek pestisit kullanımı belirlenen ülkelerden biri de Türkiye'dir (Çebi ve Olhan, 2017).

2.3.Pestisitlerin Çevre ve Sağlık Üzerine Etkileri

Tarım ürünlerini zararlı, etkenlerinden kurtulmak için dünyada pestisitler kullanılır. Bu kullanım sonucunda ise insan, hayvan ve çevre sağlığı bakımından sorunlar ortaya çıkar (Altıkat vd., 2013). Örneğin yanlış ve özensiz kullanılması sonucunda, insanlarda akut ve kronik zehirlenmelere neden olabilir. Bunun dışında pestisitler toprağı, suyu zarar etmekle kalmaz bulundukları yerlerden daha uzağa taşınmasına neden olur (Başaran, 2022). Pestisit

kullanımı meyve ve sebzelerde yaygın şekilde gıdanın üzerinde veya içinde kalabilir. Elma, çilek, üzüm, domates ve ıspanak gibi yapraklı yeşillikler bunlar arasındadır. Yıkama ve kabuklarını soyma, meyve ve sebzelerin yüzeyindeki pestisit kalıntılarını azaltabilir, ancak içine nüfuz etmiş kalıntıları çıkarmayabilir (Lazarević-Pašti vd., 2025). Pestisitlerin olumsuz yanlarının yanında yararları da vardır. Tarımda istenmeyen zararlılara karşı kullanılmaları sonucu, ürünlerin korunması sağlanmıştır. Pestisitlerin kemiriciler, böcekler gibi zararlıları yok etmenin yanı sıra bu hayvanlardan taşınan sıtma, veba, tifüs gibi vektör hastalıkların bulaşmasını da engellemiştir. (Başaran, 2022).

3. METODOLOJİ

Bu çalışmada Türkiye'den Avrupa Birliğine ihracat edilen ürünlerin bildirimleri incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve buna karşılık olarak da Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi (RASFF) veri tabanında sunulan veriler değerlendirilmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından kontrol edilen RASFF penceresi (https://webgate.ec.europa.eu/rasff-window/screen/search) riskleri düzenli olarak paylaşan çevrimiçi bir bildirim sistemidir. Araştırma kapsamında 1 Ocak 2020-31 Aralık 2025 yılları arasındaki Pestisit kaynaklı RASFF bildirimler ve risk seviyeleri incelenmiştir. RASFF bildirimlerini analiz ederek, bildirim türleri, risk seviyeleri ve ürün kategorileri açısından incelenmiştir.

RASFF'ta yer alan bildirimler sınır iadesi, alarm, dikkat gerektiren bilgi, takip gerektiren bilgi ve haber şeklinde sınıflandırılır. Alarm bildirimleri, acil müdahale gerektiren, ciddi sağlık riski oluşturan ürünlerdir. Sınır iadesi bildirimleri, Avrupa Birliği sınırlarındaki kontrol noktalarında test edilerek bloke edilir ve geri iade edilir. Takip ve dikkat gerektiren bilgi bildirimleri, riskin hızlı önlem alınmasını gerektirmediği durumlarda kullanılır. Haber bildirimleri ise diğer bildirim türlerinde sunulamayan ancak üye ülkelerdeki önemli kabul edilen gıda veya yem güvenliği bilgileriyle ilgilidir (Aydoğdu vd., 2024).

4. BULGULAR

2020-2025 yılları arasında ihraç edilen ürünler incelendiğinde toplamda 1285 bildirimde bulunulmuştur (Çizelge 1). Bu bildirimlerde sınır reddi bildirimlerinin (%72,29) belirgin bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. 2021 yılı toplam 373 bildirim ve 261 sınır reddi ile en yüksek düzeydedir. İkinci sırada dikkat bilgi bildirimleri, bunu da sırasıyla alarm bildirimi ve takip gerektiren bilgilendirme izlemektedir.

Çizelge 1. Türkiye'den AB'ye İhraç Edilen Ürünlere İlişkin RASFF Bildirim Türlerine Göre Dağılımı

Yıl	Sınır Reddi Bildirimi	(%)	Dikkat Bilgi Bildirimi	(%)	Alarm Bildirimi	(%)	Takip Gerektiren Bilgilendirme	(%)
2020	172	91,48	11	5,85	3	1,59	2	1,06
2021	261	69,97	61	16,31	35	9,35	16	4,27
2022	221	71,06	62	19,93	22	7,07	6	1,92
2023	127	75,59	30	17,85	7	4,16	4	2,38
2024	97	69,28	32	22,85	5	3,57	6	4,28
2025	51	48,57	29	27,61	15	14,28	10	9,52
Toplam	**929**	**72,29**	**225**	**17,50**	**87**	**6,77**	**44**	**3,42**

Türkiye'den Avrupa Birliğine ihraç edilen ürünler kategorilere göre değerlendirildiğinde ise meyve ve sebze kategorisi (%75,55) oranında sınır reddi bildirimi

almıştır (Çizelge 2). Aynı kategoride dikkat bilgi bildirimleri (%16,68), alarm bildirimleri (%4,41) ve takip gerektiren bilgilendirmeler (%3,35) oranındadır. İkinci sırada otlar ve baharatlar, bunu da gıda katkıları ve aroma vericiler takip etmektedir.

Çizelge 2. Türkiye'den AB'ye İhraç Edilen Ürünlere İlişkin RASFF Bildirimlerinin Ürün Kategorilerine Göre Dağılımı (2020-2025)

Ürün Kategorisi	Sınır Reddi Bildirimi	(%)	Dikkat Bilgi Bildirimi	(%)	Alarm Bildirimi	(%)	Takip Gerektiren Bilgilendirme	(%)
Meyve ve Sebze	924	75,55	204	16,68	54	4,41	41	3,35
Otlar ve Baharatlar	-	-	12	50	11	45,8	1	4,16
Gıda Katkıları ve Aroma Vericiler	-	-	4	18,18	18	81,81	-	-
Dondurmalar ve Tatlılar	-	-	-	-	1	100	-	-
Kakao, Kahve ve Çay	-	-	-	-	-	-	1	100
Hububat ve Fırın Ürünleri	-	-	1	100	-	-	-	-
Kuruyemiş Ürünleri ve Tohumlar	1	50	1	50	-	-	-	-
Hazır Yemekler ve Atıştırmalıklar	-	-	-	-	1	100	-	-
Diğer Gıda Ürünleri / Karışık	4	50	2	20	2	20	1	10

2020-2025 yılları arasında ihraç edilen ürünlerin yıllara göre risk seviyesi incelendiğinde toplam bildirimlerin çoğu ciddi risk kategorisinde (%55,2) sınıflandırılmıştır (Çizelge 3). Kararsız kategorisi (%32,06) ikinci sırada yer almaktadır. Bunları sırasıyla potansiyel ciddi, potansiyel riskli ve risk olmayan ile ciddi olmayan riskler izlemektedir.

Çizelge 3. Türkiye'den AB'ye İhraç Edilen Ürünlere İlişkin RASFF Risk Seviyelerine Göre Dağılımı

Yıl	Kararsız	(%)	Ciddi	(%)	Pot. Ciddi	(%)	Ciddi Değil	(%)	Pot. Risk	(%)	Risk Yok	(%)
2020	41	21,69	141	75,13	0	0	0	0	0	0	6	3,17
2021	183	49,06	182	48,79	0	0	4	1,07	0	0	4	1,07
2022	182	58,70	116	37,41	0	0	7	1,93	0	0	6	1,93
2023	5	2,97	108	64,28	38	22,02	4	2,38	11	6,54	3	1,78
2024	0	0	98	69,50	18	12,76	2	1,41	16	11,34	7	4,96
2025	0	0	64	62,74	12	11,76	2	1,96	20	20,58	3	2,94
Toplam	**412**	**32,06**	**710**	**55,25**	**68**	**5,29**	**19**	**1,47**	**47**	**3,65**	**29**	**2,25**

Türkiye’den Avrupa Birliğine ihraç edilen ürünlerin kategorilerin risk seviyelerine göre değerlendirildiğinde ise meyve ve sebze kategorisindeki bildirimlerin ciddi risk (%54,82), kararsız (%32,59) ve potansiyel ciddi (%5,31) risk seviyesindedir. İkinci sırada otlar ve baharatlar, bunu da gıda katkıları ve aroma vericiler takip etmektedir.

Ürün Kategorisi	Kararsız	(%)	Ciddi	(%)	Pot. Ciddi	(%)	Ciddi değil	(%)	Pot. Risk	(%)	Risk yok	(%)
Meyve ve Sebze	400	32,59	671	54,82	62	5,31	18	1,38	44	3,59	28	2,28
Otlar ve Baharatlar	4	16,66	15	62,5	4	16,66	-	-	1	4,16	-	-
Gıda Katkıları ve Aroma Vericiler	4	18,18	18	81,81	-	-	-	-	-	-	-	-
Dondurmalar ve Tatlılar	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-
Kakao, Kahve ve Çay	1	50	-	-	-	-	1	50	-	-	-	-
Hububat ve Fırın Ürünleri	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-
Kuruyemiş Ürünleri ve Tohumlar	-	-	1	50	-	-	-	-	-	-	1	50
Hazır Yemekler ve Atıştırmalıklar	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Diğer Gıda Ürünleri / Karışık	4	40	3	30	1	10	2	20	-	-	-	-

Çizelge 4. Türkiye'den AB'ye İhraç Edilen Ürünlerin Kategorilerine göre RASFF Risk Dağılımı

5. SONUÇ

Bu çalışmada 2020-2025 yılındaki Türkiye'den Avrupa Birliği ülkelerine ihracat edilen ürünlerin RASFF üzerinde yer alan pestisitli gıdalar kategorisindeki bildirimler değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde en fazla bildirimde bulunulan ürün grubu meyve ve sebzeler olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de meyve ve sebze üretimin diğer ürün kategorilerine göre daha fazla olması ve Avrupa Birliği'nin uyguladığı katı kurallar bunun nedenlerinden biridir. Sınır reddi bildirimi ise en yüksek bildirim türüdür. Risk seviyelerinde de ciddi risk kategorisinin en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Sınırda yapılan analizlerde önemli bir sağlık riski tespit edildiğinde ürünler sınır reddi bildirimi kapsamında kabul edilerek ürünlerin geldiği ülkeye geri gönderilir.

Türkiye'den ihraç edilen ürünlerdeki pestisit bildirimlerinin fazlalığı,bu sorunlara yeni önlemler alınması gerektiğini gösterir.Bu sorunları çözmek için Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından kalıntı riski görülen biber, turunçgil ve yaprağı yenen sebzelerde kalıntının önlenmesi amacıyla 2022-2027 yıllarını kapsayan altı yıllık Pestisit Kalıntı Eylem Planı uygulamaya konulmuştur. Bu plan kapsamında 47 ilde bazı hastalık ve zararlılara karşı uygulanan Tahmin ve Erken Uyarı sistemi uygulanmaktadır. Bu sistemle zararlı varlığı ve iklim gibi etkenler dikkate alınarak kimyasal mücadelenin gerekli olup olmadığı tespit edilmektedir. Ayrıca Hasat Öncesi Pestisit Denetim Programı ile tarlalardan düzenli numuneler alınmakta ve 2024-2028 dönemi için yıllık 18.000 ile 19.700 arasında denetim hedeflenmekte ve biyolojik

ve biyoteknik mücadeleyi seçen 84 binden fazla üreticiye destekleme ödemesi yapılmıştır (Arslantürk vd., 2025).

Çeşitli önlemler alınmaya çalışılsa da Türkiye'nin 2025 yılında pestisit nedeniyle en çok bildirim alan ikinci ülke olması alınan önlemlerin yetersiz kaldığını göstermektedir (Greenpeace Türkiye, 2026). Yasal düzenlemelerden ayrı olarak çiftçilere günlük kısa eğitimler yerine uzun süreli programlarla bilinçlendirilmesi önemlidir. Tarladan sofraya gelen her ürünün üretimden başlayarak tedarik zinciri dahil her aşaması takip edilmesi önemlidir. Ayrıca tarım danışmanlarının ilaçlama sürecini tarlada denetlemesi ve bu konuda hassas davranılması sağlanmalıdır.

Kaynakça

Abubakar, Y., Tijjani, H., Egbuna, C., Adetunji, C. O., Kala, S., Kryeziu, T. L., Ifemeje, J. C., & Patrick-Iwuanyanwu, K. C. (2020). Pesticides, history, and classification. (Editörler Chukwuebuka Egbuna & Barbara Sawicka) *Natural Remedies for Pest, Disease and Weed Control* (ss. 29–42).

Akashe, M. M., Pawara, S. V., & Gupta, A. V. (2018). Classification of pesticides: A review. *International Journal of Research in Ayurveda and Pharmacy*, 9(4), 144–150.

Akyıl, D. (2025). Pyridaben aktif maddesinin Ames Salmonella/Mikrozom metodu ile mutajenitesinin değerlendirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 25(4), 704-711.

Altıkat, A., Turan, T., Ekmekyapar Torun, F. & Bingül, Z. (2013). Türkiye'de pestisit kullanımı ve çevreye olan etkileri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 40(2), 87-92.

Arslantürk, Y., Baliç, H., & Baliç, N. (2025). Tarımsal ürünlerde toksin ve pestisit kalıntısı sorununun çözümüne yönelik kamu politikası önerileri. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, 6(2), 167-206.

Aydoğdu, R., Turan, M., & Şirinyıldız, D. D. (2024). Gıda ve yem için hızlı alarm sistemi (RASFF)'nde bulunan 2022 yılı gıda ve gıda ile temas eden madde bildirimleri. *ALKU Journal of Science*, 6(2), 155–164.

Başaran, Nurşen (2022). Pestisitler; istenmeyen etkiler, pestisit maruziyetinin nörolojik, üreme ve gelişim sistemine olası etkileri. (Editörler K. Şahin ve H. F. Keleştemur). Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları *Endokrin Bozucular ve Sağlık* (s. 65-80).

Çebi, S. Y., & Olhan, E. (2017). Avrupa Birliği gıda ve yemde hızlı alarm sisteminin Türkiye'nin gıda ürünleri ihracatı üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 133-144.

Çelik, S. (2018). Adana ili Ceyhan ilçesi tarım çalışanlarında pestisit kalıntısı ve asetilkolinesteraz enzim aktivitesinin araştırılması tezi. Çukurova Üniversitesi.

Dağ, M. M., & Akbay, C. (2022). Sürdürülebilir tarımsal uygulamalar ile küresel gıda krizine karşı alternatif çözümler. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 182–194.

Doğan, F. N., & Karpuzcu, M. E. (2019). Türkiye'de tarım kaynaklı pestisit kirliliğinin durumu ve alternatif kontrol tedbirlerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 25(6), 734-747.

Erdoğan, C., Darcansoy İşeri, Ö., & Eyidoğan, F. (2024). Avrupa Birliği yeşil mutabakat düzenlemelerinin Türkiye'de tarım politikaları ve sektör üzerine olası etkileri. *Meyve Bilimi*, 11(2), 59-67.

FAO. (2025). Pesticides use and trade: 1990–2023. https://www.fao.org/statistics/highlights-archive/highlights-detail/pesticides-use-and-trade-1990-2023/en (Erişim Tarihi: 14/12/25)

Garud, A., Pawar, S., Patil, M. S., Kale, S. R., & Patil, S. (2024). A scientific review of pesticides: Classification, toxicity, health effects, sustainability, and environmental impact. *Cureus*, 16(8), 1-12.

Greenpeace Türkiye. (2026). 2025 pestisit karnesi: Türkiye 2025'te pestisit nedeniyle en çok bildirim alan 2. ülke oldu. Greenpeace Türkiye. https://www.greenpeace.org/turkey/blog/pestisit-karnesi-2025-260112/ (Erişim tarihi: 30/01/26)

Lazarević-Pašti, T., Milanković, V., Tasić, T., Petrović, S., & Leskovac, A. (2025). With or without you? - A critical review on pesticides in food. *Foods*, 14(7), 1-22.

Özenir, İ. (2024). Gıda tedarik zincirlerinde tedarikçi kalite problemleri analizi: Türkiye örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(2), 1050–1072.

Özercan, B., & Taşcı, R. (2022). Türkiye'de pestisit kullanımının iller, bölgeler ve pestisit grupları açısından incelenmesi. *Ziraat Mühendisliği* (375), 75-88.

P. C. Jepson, M. Guzy, K. Blaustein, M. Sow, M. Sarr, P. Mineau, S. Kegley (2014). Measuring pesticide ecological and health risks in West African agriculture to establish an enabling environment for sustainable intensification. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 369, 1-18.

Sarica, D. (2024). Evaluating and forecasting pesticide usage in agricultural production in Türkiye. *Environment, Development and Sustainability*, 1-18.

Schreinemachers, P., Afari-Sefa, V., Heng, C. H., Dung, P. T. M., Praneetvatakul, S., & Srinivasan, R. (2015). Safe and sustainable crop protection in Southeast Asia: Status, challenges and policy options. *Environmental Science & Policy*, 54, 357-366.

Sharma, A., Kumar, V., Shahzad, B., Tanveer, M., Sidhu, G. P. S, Handa, N., Kohli, S. K., Yadav, P., Bali, A. S., Parihar, R. D., Dar, O. I., Singh, K., Jasrotia, S., Bakshi, P., Ramakrishnan, M., Kumar, S, Bhardwaj, R., & Thukral, A. K. (2019). Worldwide pesticide usage and its impacts on ecosystem. Discover Applied Sciences. 1, 1446

Shekhar, C., Khosya, R., Thakur, K., Mahajan, D., Kumar, R., Kumar, S., & Sharma, A. K. (2024). A systematic review of pesticide exposure, associated risks, and long-term human health impacts. *Toxicology Reports*, 13, 1-23.

Tıraş, H. H. (2024). Tarım ilaçlarının sera gazı emisyonlarına etkisi: BRICS ülkeleri örneği. *Turkish Journal of Agricultural and Natural Sciences*, 11(1), 130-139.

Toptanci, İ., Kiralan, M. & Ramadan, M.F. (2021). Levels of pesticide residues in fruits and vegetables in the Turkish domestic markets. *Environmental Science and Pollution Research*, 28, 39451–39457.

Wahab, S., Muzammil, K., Nasir, N., Khan, M. S., Ahmad, M. F., Khalid, M., Ahmad, W., Dawria, A., Reddy, L. K. V., & Busayli, A. M. (2022). Advancement and new trends in analysis of pesticide residues in food: A comprehensive review. *Plants*, 11(9), 1-30.

Yıldız, G. (2012). İyon Hareketliliği Spektrometresi İle Birleştirilmiş LC-MS/MS Cihazı Kullanılarak Bazı Sebzelerde Pestisit Kalıntılarının Belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi).Akdeniz Üniversitesi.

TÜKETİCİLERİN 3D GIDA YAZICILARINA İLİŞKİN TUTUMLARI ÜZERİNE SİSTEMATİK DERLEME

Harun YAŞAR

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programı

harunysar@gmail.com - ORCID: 0009-0005-5615-8135

Dr. Öğr. Üyesi Elvan KESER

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği

ekeser@adu.edu.tr - ORCID: 0000-0003-4224-7258

ÖZET

3D(boyutlu) gıda yazıcısı teknolojisinin ilerleyebilmesi, her şeyden önce tüketiciler tarafından benimsenmesine bağlıdır. 3D gıda yazıcıları kişileştirilmiş beslenme, gıda israfını azaltma ve yenilikçi sunum imkanları ile öne çıkmaktadır. Büyüyen bir sektör olması ile beraber teknik alanda araştırmacıların dikkatini çekerken tüketici tutumları gibi konunun pazarlama perspektifi yeteri kadar ilgi çekmemektedir. Bu çalışmanın amacı 3D gıda yazıcılarına yönelik tüketici tutumları literatürünü sistematik bir derleme yöntemiyle analiz etmektir. Bu kapsamda tarama Web of Science, Scopus, Google Akademik Labs, Science Direct, Wiley Online Library veri tabanlarında “3d food printer or 3d food printing or Three Dimensional Food Printing or 3d printed Food” and “consumer attitude” kavramları İngilizce dilinde ve parantez içinde sözcük olarak yazılmış ve çıkan sonuçlar araştırılmıştır. Seçilen çalışmalar araştırma tarihinden itibaren son 10 yıl ile sınırlandırılmıştır. Çıkan sonuçlardan kitap bölümü, tez, kitap, bildiri, derlemeler ve farklı veritabanlarında tekrar edilen çalışmalar ayıklanmıştır. Ulaşılabilen 27 araştırma makalesi PRISMA akış şemasına yerleştirilmiştir. Bulgular, bu konudaki çalışmaların 2018'den itibaren literatürde yer bulduğunu ve 2025 yılında yayın sayısında belirgin bir artış yaşandığını göstermektedir. 2026 yılının ilk üç ayında iki makalenin yayımlanmış olması bu trendin sürmekte olduğunu gösterebilir. Çalışmaların yapıldığı ülkelere bakıldığında Malezya, Kanada, Türkiye ve İrlanda’nın öne çıktığı görülmektedir. Çalışmaların %74,1'i nicel yöntem kullanmakta; en sık başvurulan analiz teknikleri PLS-SEM, Tek Yönlü ANOVA ve SEM olarak belirlenmiştir. Çalışmaların test ettiği teorilerin başında %27.3 oranla Değer-Tutum-Davranış Teorisi (VAB), %18.2 oranla Planlı Davranış Teorisi (TPB) gelmektedir. 3D gıda yazıcıları literatüründeki en temel öneri, tüketici algılarını derinlemesine ortaya koymayı amaçlayan nitel, boylamsal ve gerçek ürün tadımına dayalı deneysel tasarımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun yanı sıra gelecekte yürütülecek çalışmaların, işletmeler profesyonel mutfak çalışanları gibi perspektifleri de kapsaması önerilmektedir.

Anahtar Kelime : Tüketici Tutumu, Gıda Neofobisi, 3D Gıda Yazıcısı

KADINA YÖNELİK ŞİDDET HABERLERİNDE FAİLİN MEŞRULAŞTIRILMASI VE MEDYA SÖYLEMİ

Şadıman ŞENBALKAN
Ege Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı
Tezli Yüksek lisans Öğrencisi
sadimansenbalkan@gmail.com

ÖZET

Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri hem Türkiye'de hem de dünyada giderek artan önemli toplumsal sorunlar arasında yer almaktadır. Yazılı ve görsel basında yer alan haberler, şiddetin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden beslenen yapısal bir sorun olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın amacı, ana akım medyada yer alan kadına yönelik şiddet haberlerini toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelemek ve haber dilinin ataerkil ideolojiyi nasıl yeniden ürettiğini ortaya koymaktır. Çalışmada, medya organlarında yer alan kadın cinayeti ve kadına şiddet haberleri; toplumsal cinsiyet, hegemonik erkeklik ve cinsiyet ayrımcılığı kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış; gazete haberleri, akademik tezler, makaleler, raporlar, kitaplar ve kadın kuruluşlarının yayımladığı veriler doküman inceleme tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, medya haberlerinde failin çoğu zaman çeşitli gerekçelerle meşrulaştırıldığını, mağdur kadının ise yaşam tarzı, ilişkileri veya davranışları üzerinden dolaylı biçimde suçlandığını göstermektedir. Bu durum, ataerkil yapının medya dili aracılığıyla yeniden üretildiğini ve toplumsal algıyı etkilediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak çalışma, kadına yönelik şiddetin yalnızca bireysel değil, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir sorun olduğunu; medyanın kullandığı dilin ise şiddetin normalleşmesine ya da sorgulanmasına doğrudan etki ettiğini göstermektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeten bir medya dilinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadına yönelik şiddet, kadın cinayetleri, toplumsal cinsiyet, medya dili, hegemonik erkeklik.

GİRİŞ

Kadına Yönelik Şiddet, Kadın Cinayetleri, Fail Savunmaları ve Medya

"Etimolojik olarak şiddet tanımı Türkçe 'ye Arapça' dan geçmiştir. "Köknel'in tanımına göre, Şiddet, "sertlik, sert, kaba davranış, kaba kuvvet anlamındadır." Köknel'in diğer bir tanımlamasına göre, "Şiddet kelimesi genel olarak, "aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı" ifade etmektedir. Kelimenin kökeni ise, saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı saldırıları, bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri ortaya koyar." Kaba, sert davranış olarak tanımlanan ve şiddet kapsamında yer alan davranış şekli bireysel bir sorun olarak başlamakta ve toplumsal bir sorun olarak görülmektedir. Dahası bu kaba davranış biçimi; kaba kuvvete dönüşmekte ve sopayla, silahla yaralamayla neticelenmektedir maalesef (Köknel, 1996, s. 20, 27; Akt. Akkaş ve Uyanık, 2016: 34).

Dünya Sağlık Örgütü Şiddet Tanımı

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, "fiziksel güç veya iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçekçilik biçiminde bir başkasına uygulaması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığının bulunması" durumu olarak tanımlanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütüne göre şiddet, dünyada ve ülkemizde en çok kadınlar üzerine uygulanmakta ve çok kadın şiddete maruz kalmaktadır. Dolayısıyla şiddet, fiziksel, ruhsal ve psikolojik olarak yapılan dayatma ve güç kullanımıyla yapılan eylemlerdir. Şiddet ve türlerinde kişinin özel alanına girmek, kişi üzerinde baskı kurarak kişiyi tahakküm kurma aracı olarak görülmektedir (Dünya Sağlık Örgütü [WHO],2019).

Şiddet Tanımlamaları

Köknel'in tanımlamasına göre, "Şiddet salt fiziksel olmadığı gibi ekonomik, ruhsal açıdan da kadına zarar veren bir kuvvet ve güç gösterisidir**.** "Şiddet sorununun temelinde, ruhsal sorunlar, öfke kontrolünde yetersizlik, güç gösterisi fikir ayrılıkları gibi pek çok neden yer almaktadır". Şiddet ve gerekçeleri erkek egemen yapının ürettiği güç gösterisi, ruhsal sorunlar ve

erkek egosunu beslemekte, öfke çıkarma aracı olarak da kadını deneyimlemekte ve kadını canından bezdirerek almaktadır maalesef (Köknel, 1996: 20, 27. Akt, İ. Akkaş, Z. Uyanık, 2016).

"Kadına yönelik şiddet son yıllarda giderek artan önemli bir toplumsal sorundur ve azımsanmayacak oranda cinayet ile sonuçlanabilmektedir. Cinayet olayından önce kadınlar çoğu kez çeşitli şekillerde şiddete maruz kalmaktadır. Zaman içinde sıklığı ve derecesi artan fiziksel şiddet cinayet için zemin oluşturabilmektedir". Kadına şiddet salt eziyet ve dayak ile kalmadığı gibi kadın öldürülmelerine yer hazırlamaktadır maalesef (Messing vd., 2021; Harden vd., 2019. akt, Yılmaz ve Ören, 2021, s.[46-53]).

Şiddet Türleri

Kadına şiddet, oldukça geniş bir perspektifte oluşmakta ve kadına yönelik her türlü fiziksel, ruhsal, mobbing, eril tahakkümün göstergesi olarak gerçekleşmektedir. Nitekim kadına şiddetin türleri ve nedenleri üzerine yapılan akademik çalışmalar, anketler neticesinde varılan sonuçlarda kadın şiddeti kadınların en güvenli yeri olan evlerinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla aile içi şiddet, dünyada ve ülkemizde çok daha fazla görülmekte, şiddetin kadına ve çocuklara psikolojik olarak zarar verdiği bilinmektedir.

Acar'ın tanımlamasına göre, "kadına şiddete karşı savunmalar, toplumsal koşullar kadını güçsüz erkeği ise güçlü olarak konumlandırır. Erkeğin kadından üstün olarak görüldüğü toplumsal cinsiyet düzeyinde şiddet, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını sağlayan şiddet, eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin devamı için kullanılabilmektedir." Toplumsal yapılarla orantılanmış şiddet ve unsurları; erkeğin kadına güç gösterisiyle sürmekte ve devam etmektedir maalesef ki (Acar, 2013: 196).

Şiddet Çeşitleri

Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, kadının bedenine zarar verme ve dayak, işkence, kadın bedeninde yaralamalara yol açan aletlerle yapılan ve öldürme biçimi olarak gerçekleşmektedir.

Psikolojik Şiddet

Erkek egemen yapılarda kadını ruhsal olarak çökertme ve ruh sağlığını bozmaya yönelik aşağılamalar, baskı, tehdit, kadını kontrol ederek yönlendirmeye yöneliktir. Psikolojik şiddet, manipülasyon, kontrol etme, alay etmek, duygusal istismar olarak görülmektedir.

Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet, kadının maddi kaynaklarını kendi tasarrufuna almak, maddi olarak kadını güçsüzleştirmek, kadının para kazanmasını önlemek veya kadının çalışma hayatında kazandığı maaş gibi gelirine el koyarak kadına ekonomik açıdan yapılmış bir şiddettir.

Ekonomik Şiddet: Kadının tüm mali kaynaklarına el koymak, kadının çalışmasını engellemek, mali kaynaklarını kötüye kullanmak bir şiddet türüdür.

Cinsel Şiddet

Cinsel Şiddet: Bir kimseye isteği dışında cinsel istismarda veya cinsel eylemlerde bulunarak yapılan eylemde şiddetin göstergesidir.

Cinsel Şiddet Türleri: İstismar, cinsel taciz, cinsel saldırıdır.

Kadına Şiddet Haberlerinde Medyanın Dili

"Arslan'in Medyatik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet: Haberde Kadın Cinayetleri' başlığını taşıyan halkla ilişkiler alanındaki yüksek lisans tezinde, söylemsel şiddet üzerine yoğunlaşmış, fiziksel şiddet kadar tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte medyanın kullandığı haber dilinin gücünü ifade ederek medyatik şiddet oluşumunu anlatmıştır. Gazete haberlerinde yer alan, erkeğin kadına uyguladığı şiddete yönelik haber ve haber fotoğraflarının analizini yapmıştır. Çalışmada medyanın iktidarca kullanılarak şiddetin üretildiği, kadının zayıf gösterildiği ve kamuoyunun şiddet konusunda üreten ve tüketen bir role bürünebildiği sonucuna ulaşılmıştır." Medyatik şiddete geçit veren argümanların göstergesinin işaret ettiği mecra medyadır. Bu çerçevede medyanın haber üretimi ve haber dili, kadını güçsüz, omurgasız hatta tüketen, üretmeyen bir nesne gibi algılanmasına yol açmaktadır maalesef (Aslan, 2018).

Medya Etkisi

Günümüzde medya, mekân ve zaman engelini ortadan kaldıran, uzak mesafelerde yaşayan çok sayıda insanı ve fikri buluşturan bu sayede bilgiyi aktarılabilir ve ulaşılan araçtır. Teknolojik gelişmeler sayesinde gündelik yaşamımızın önemli bir kısmını işgal etmiş,

yaşam biçimimizi, iletişim kurma, dünyayı algılama ve yorumlama tarzımızı değiştirmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun Hane Halkı Bileşim Teknolojileri Kullanım Araştırması'na göre 2016 itibarıyla Türkiye'de her on hanenin sekizinde internete erişim olanağı bulunmakta ve internet en fazla ve internet en fazla sosyal paylaşım sitelerine girmek amacıyla kullanılmaktadır.

Medya ve Haber Alma Özgürlüğü

Uçan' nın tanımlamasına göre "Medya, halkın haber alma özgürlüğünün yüceltildiği liberal çoğulcu yaklaşımın simgesi, bu bağlamda iyimser bir bakışın öznesi olmuştur. Demokratik rejimlerde halen medya yasama, yürütme ve yargının yanında "dördüncü güç" olarak nitelenmektedir. Yönetenlerin denetlenmesi, halkın bilgilendirilmesi ve vatandaşların görevlerini yerine getirilebilmesi medya sayesinde mümkündür. Halk haber alma özgürlüğünü haber alma aracılığıyla kullanabilmektedir." Medya, genel kavramıyla halka haber verme ve bu haberleri kaynağından halka ulaştırmakla yükümlüdür. Bu çerçevede medyanın kullandığı dil ve haber sunuş biçimleri toplumsal bulaşma açısından önemlidir. Bu bağlamada kadına şiddet, kadın cinayetleri haberleri veriş haber dili, toplumsal yapıyı şekillendiren bir ayna olmakta ve toplumu etkilemektedir. Netice itibarıyla medya, ataerkil zihniyetine odaklanmış durumdadır maalesef **(Uçan, 2018, s. 122).**

Fail Savunmaları ve Gerekçeleri Örnek Teşkili

Bu bağlamda medya, toplumsal değerlere sahip çıkma zorunluluğundadır çünkü tam da bu noktada; kişi hak özgürlükleri ve özel hayat bilgileri söz konusudur. Kaldı ki özel hayat bilgileri kişilerin rızası dışında verilmez ve habere konu edilemez. Zira cinayete kurban giden kadın, failin suçlamalarına cevap verecek durumda değildir. Hatta kadın öldürdüğü halde onu öldüren fail tarafından namussuzlukla itham edilmekte ve kadın, suçlu gösterilmektedir. Görünen bu tabloda ise ayrı bir yara olarak açılmakta, evli ve çocuklu çiftlerin çocukları ile tüm ailesine zarar vermektedir.

Bu bağlamda failin gerekçelerinin doğruluğu tartışılır olsa da basının tavrı bu noktada son derece önem kazanmaktadır. Üstelik kadının ahlakını habere konu etmek özel hayatın gizliliği ilkesine aykırıdır. Cinayete kurban gitmiş ve failin itham ettiği kadına yaptığı "ölü sırtından aş" misali; gerekçe olarak göstermesi acı bir dram, insanlık dışı bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Failin kendini savunma argümanı her ne olursa olsun basın yoluyla bildirilmesi sakıncalı ve örnek teşkil edici olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında da doğruluğu belli olmayan hatta belirsiz ve belki de mağdur kadına iftira atan failin söylemlerine yer

vermemek elzem olmuş durumdadır. Çünkü eril güç, bu durumdan da haklı nedenler savıyla kendini savunmakta ve bu vaziyet kadın öldürülmelerinde bir mahsur görmeyecek zihniyete bürünebilmektedir.

Avcı'nın tanımlamasına göre, "Gazetelerin kadın cinayeti haberlerini desteklendiği ve tarafı olduğu siyasi görüşler ile düşünce sistemleri çerçevesinde oluşturdukları sonucuna ulaşılmıştır". Basının kadın cinayeti haberlerinde erkek egemen gücü kayırılan bir üslupla haber yaptığı görülmekte, okunmaktadır. Böylece ataerkil sistemin kök salmış yanına ilave edilen bu tutum, eril kuvvetin büsbütün dallanıp budaklanmasına evrilmektedir. Sonuç olarak basının taraf olduğu ataerkil sistemin zihniyeti doğrultusunda ve sonucu doğmuştur ne yazıktır ki (Avcı, 2018).

Bu bağlamda failin kendini savunma argümanı her ne olursa olsun basın yoluyla bildirilmesi sakıncalı ve örnek teşkil edici olmaktadır. Bu açıdan bakıldığından da mağdur kadına iftira olabilecek bahaneler, kadın cinayetlerinin failin gerekçelerine fatura edebilmektedir. Bu kapsamda da eril güç, haklı nedenler savıyla kendini savunmakta ve kadın öldürülmelerinde bir mahsur görmeyecek zihniyete bürünmektedir.

Genel Değerlendirme ve Sonuçlar

Kadına Şiddet ve Kadın Cinayetleri

Hemen her gün gazete haberleri ve haber sitelerine konu olan kadına şiddet, yazılı ve görsel basında şiddet gören kadınların çığlığı duyulmamakta ve kadına şiddete geçit veren unsurlar; gazetelerde, görsel basında; üçüncü sayfa haberi olarak verilmektedir. Dolayısıyla kadına şiddet, bitip tükenmeden tekrar etmekte dahası kadın bedenine ve kadının hayatına şekil verme yönüne evrilmektedir. Bu kapsamda kadına şiddet, trajik bir yaşamla şekillenmekte hatta cinayetle sonuçlanmakta ve kadın cinayetleri olarak karşımıza çıkmakta ve kadınlar öldürülmektedir.

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi ve Suç Uyuşturucu Kadın Birimi **(UNODC)** 'un 2023-2024 yılı raporuna göre, dünya genelinde ve her on dakikada bir kadın, kız çocuğu yakın partneri veya yakın akrabası tarafından öldürülüyor.

Bu bağlamda kadına şiddet, kadın cinayetlerinin araştırılması, incelenmesi ve cinsiyet ayrımcılığı; yapılan araştırmalar, veri ve raporlar neticesinde görülmekte ve bilinmektedir.

Bu araştırmada ve bu kapsamda eril şiddet, kadının tüm hayatına, yaşam biçimine dahası hayatta kalıp kalmayacağına dair kararların ataerkil sistemin gücü ve isteği doğrultusuna yönelik olduğu görülmektedir. Nitekim dünyada ve ülkemizde erkek egemen yapı işlemekte; toplumsal yapıyı etkilemektedir. Buna bağlı olarak eril güç, kadına tahakküm kurmaktan yüksünmemekte hatta şiddet büsbütün artmakta dahası kadın cinayetleriyle sonuçlandığı medya haberlerinde görülmekte, bilinmektedir. Bu çerçevede hemen her gün gazete haberleri ve haber sitelerine konu olan kadına şiddet, yazılı ve görsel basında şiddet gören kadınların çığlığı duyulmamakta ve kadına şiddete geçit veren unsurlar; gazetelerde, görsel basında yer almakta, verilmektedir. Nitekim kadına şiddet, bitip tükenmeden tekrar etmekte, kadına tahakküm süregelmekte ve sürmektedir. Bu kapsamda kadına şiddet, trajik bir yaşamla şekillenmekte hatta cinayetle sonuçlanmakta ve kadın cinayetleri olarak kayıtlara geçmektedir. Hemen her gün gazete haberleri ve haber sitelerine konu olan kadına şiddet, yazılı ve görsel basında şiddet gören kadınların çığlığı duyulmamakta ve kadına şiddet ivme göstererek devam etmektedir.

Bu bağlamda medya, kadın cinayetlerinde yanıltıcı ve yönlendirici haber yapması söz konusu olmaktadır. Üstelik kadına şiddet haberleri oldukça yüzeysel olarak verilmekte, kadın cinayetlerinde failin gerekçeleri bildirilmekte ve failin kadını suçlayan söylemleri yer bulmaktadır. Nitekim basının haberi veriş biçimi, dili ataerkil yapıya haklılık payı çıkartmakta hegemonik gücün varlığını sürdürmesine yaramaktadır. Bu derecede kadına yapılan bu hak ihlali; eril gücün egosuna okşamakta, ataerkil yapının yüzyıllardır değişmeyen yapısına bir taş daha eklemekte ve kadınlar katledildikleri halde failler tarafından suçlu ilan edilmektedir.

Kaynakça

Acar, H. (2013). Kadına yönelik şiddet: Kavramsal çerçeve ve uluslararası standartlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, c. 13, sayı. 30, ss. 191-205. https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd

Akkaş, İ.& Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* C.6, S.1: 32-42.

Arslan, M. (2018). "Medyatik şiddet ve toplumsal cinsiyet: Haberde kadın cinayetleri. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.

Avcı, F. (2018). Toplumsal cinsiyet ve medya ilişkisi: Yazılı basında kadına şiddet ve kadın cinayetleri haberleri üzerine bir analiz. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC).& B.M. Kadın Birimi(UN Women). (2025). *Femicides in 2024: Global estimates of intimate partner / family member ,femicides.* Birleşmiş Milletler. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/briefs/Femicide_Brief_2025.pdf

Dünya Sağlık Örgütü. (2019-**2025**). *Violence against women* [Kadına yönelik şiddet]. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women

Dönmez, H., & Büyüksamancı, S. (2026, 18 Mayıs). Kayıp olarak aranan kadının cezaevinden izinli çıkan eşi tarafından öldürüldüğü ortaya çıktı. Demir Ören Haber Ajansı. https://www.dha.com.tr/gundem/kayip-olarak-aranan-kadinin-cezaevinden-izinli-cikan-eski-esi tarafindan-oldurulduguu-ortaya-cikti-2875580

Köknel, Ö. (1996). *Şiddet: Bireysel ve Toplumsal Şiddet(*s,20,27). Altın Kitaplar Yayınları

Uçan, G. (2018). Şimdi Sağlık Moda: Medya ve Kadın Sağlığı: Medya Etkisi (Ed. N. Aygün, G. Dursun, S. Tekin Ed.), *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Sağlığı* (s.122-123).Nobel Yayıncılık

Uysal, O. (2026. 04.05). *305 No'lu Odada Vahşet.* Hürriyet.https://www.hurriyet.com.tr/gundem/305-nolu-odada-vahset-43143901

Yılmaz, E. &, Ören, B.(2021). "Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetlerinin medyaya yansıması". *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi,* 3(1): 46-53. /https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1368977dyada

DİJİTAL GÖZETİM KÜLTÜRÜ VE ALGORİTMİK İKNA: İLETİŞİM ÇALIŞMALARI PERSPEKTİFİNDEN KAVRAMSAL BİR İNCELEME

Dr. Öğr. Üyesi Bilge ÇAĞLAR DEMİR

Trabzon Üniversitesi/Çarşıbaşı MYO/Bilgisayar Destekli Tasarım ve Animasyon Programı

bilgecaglardemir@trabzon.edu.tr Orcid ID: https://orcid.org/0000-0002-1754-2389

ÖZET

Dijital medya teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bireylerin çevrimiçi davranışları büyük veri sistemleri aracılığıyla sürekli olarak izlenmekte, analiz edilmekte ve ekonomik değere dönüştürülmektedir. Sosyal medya platformları, arama motorları ve mobil uygulamalar kullanıcı davranışlarını veri ekonomisinin merkezine yerleştirmiştir. Kullanıcıların çevrimiçi etkileşimleri algoritmik sistemler tarafından analiz edilmekte ve bu veriler reklamcılık, pazarlama ve davranış yönlendirme süreçlerinde kullanılmaktadır. Bu durum yalnızca teknolojik bir dönüşüm değil; aynı zamanda iletişimsel, kültürel ve ideolojik bir yeniden yapılanma üretmektedir. Bu çalışmanın amacı, dijital gözetim kültürü ile algoritmik ikna süreçleri arasındaki ilişkiyi iletişim çalışmaları perspektifinden kavramsal olarak incelemektir. Araştırmada literatür taraması yöntemi kullanılmış; gözetim kapitalizmi, algoritmik yönlendirme, filtre balonu, veri kültürü ve davranışsal manipülasyon kavramları değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda dijital platformların kullanıcı davranışlarını yalnızca analiz etmediği, aynı zamanda yönlendirdiği görülmüştür. Bu bağlamda çalışma, dijital gözetim kültürü ve algoritmik ikna konularında yapılan araştırmaları iletişim çalışmaları perspektifinden sentezleyen bir literatür değerlendirmesi sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital gözetim, algoritmik ikna, iletişim çalışmaları, veri kültürü, sosyal medya, gözetim kapitalizmi.

GİRİŞ

Dijitalleşme süreci, iletişim teknolojilerinde köklü dönüşümler yaratmış ve özellikle sosyal medya platformlarının gündelik yaşamın merkezine yerleşmesiyle birlikte kullanıcı davranışları veri ekonomisinin temel bileşenlerinden biri hâline gelmiştir. Kullanıcıların çevrimiçi hareketleri, tıklama davranışları, arama geçmişleri ve sosyal ilişkileri algoritmik sistemler tarafından sürekli olarak analiz edilmekte; elde edilen veriler ekonomik, politik ve kültürel amaçlarla kullanılmaktadır Couldry & Mejias, 2019; Srnicek, 2017; Beer, 2017). Bu durum, dijital medya ortamlarında veri temelli işleyiş biçimlerinin yaygınlaşmasına ve kullanıcı faaliyetlerinin giderek daha görünür hâle gelmesine neden olmuştur.

Dijital platformların veri toplama, işleme ve yönlendirme süreçleri son yıllarda iletişim çalışmaları başta olmak üzere farklı disiplinlerde yoğun biçimde tartışılmaktadır. Literatürde dijital platformların veri temelli işleyişi; dijital gözetim, gözetim kapitalizmi, veri ekonomisi ve algoritmik yönlendirme gibi kavramlar çerçevesinde ele alınmaktadır (Van Dijck, 2013; Lyon, 2018; Zuboff, 2019; Fuchs, 2021). Bu yaklaşımların önemli bir kısmı, dijital platformlar tarafından gerçekleştirilen veri toplama, izleme ve davranışsal yönlendirme süreçlerini *gözetim kavramı* çerçevesinde değerlendirmektedir. Bu bağlamda Zuboff'a (2019) göre gözetim kapitalizmi, insan deneyimlerinin davranışsal verilere dönüştürülerek ekonomik değere çevrilmesi sürecini ifade etmektedir. Benzer biçimde Fuchs (2021), dijital platformların kullanıcı verilerini metalaştırarak yeni iktidar ve denetim ilişkileri ürettiğini ileri

sürmektedir. Lyon (2018) ise dijital çağda gözetimin yalnızca devlet kurumlarıyla sınırlı olmadığını, gündelik yaşamın sıradan ve görünmez bir unsuru hâline geldiğini belirtmektedir.

Uluslararası literatürde gerçekleştirilen araştırmalar, dijital platformların kullanıcı davranışları, mahremiyet algısı ve bilgiye erişim süreçleri üzerinde önemli etkiler yarattığını göstermektedir. Özellikle algoritmik kişiselleştirme sistemlerinin bireylerin karşılaştıkları içerikleri şekillendirdiği, hedefli reklamcılık uygulamalarının tüketim davranışlarını etkileyebildiği ve veri temelli karar mekanizmalarının kullanıcı tercihlerini yönlendirebildiği belirtilmektedir (Pariser, 2011; Sunstein, 2017; Cotter, 2019). Bu çalışmalar, dijital platformların yalnızca kullanıcı davranışlarını izleyen sistemler olmadığını, aynı zamanda bu davranışları etkileyebilen ve yönlendirebilen yapılar olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'de gerçekleştirilen araştırmalar da benzer bulgulara işaret etmektedir. Turan (2024), sosyal paylaşım ağlarının bireylere zaman ve mekândan bağımsız iletişim imkânı sunarken aynı zamanda gözetim ve mahremiyet ihlali riskleri ürettiğini belirtmektedir. Binark ve Bayraktutan (2018), kullanıcıların görünür olma arzusu doğrultusunda kişisel verilerini gönüllü olarak dolaşıma sokmalarının "katılımcı gözetim" pratiğini güçlendirdiğini ifade etmektedir. Özdemir ve Çevik (2025) ise sosyal medya algoritmalarının içerik öneri süreçleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üretebildiğini göstermektedir. Benzer şekilde Karakoç Keskin (2024), dijital platformların kullanıcı davranışlarını öngörülebilir hâle getirerek algoritmik yönlendirme kapasitesi kazandığını vurgulamaktadır.

İletişim çalışmaları açısından bu dönüşüm, medyanın bilgi aktaran bir araç olmaktan çıkarak kullanıcı davranışlarını etkileyen ve yönlendiren dijital sistemlere dönüşmesine işaret etmektedir. Bu çerçevede dijital gözetim kültürü ile algoritmik ikna arasındaki ilişkinin incelenmesi önem kazanmaktadır. Çalışmanın amacı, dijital gözetim kültürü ile algoritmik ikna süreçleri arasındaki ilişkiyi iletişim çalışmaları perspektifinden kavramsal düzeyde incelemektir. Bu doğrultuda çalışma, dijital gözetim pratiklerinin kullanıcı davranışlarının şekillendirilmesindeki rolünü tartışmakta ve algoritmik sistemlerin bireysel tercihleri ile toplumsal iletişim süreçleri üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir.

Dijital Gözetim Kültürü

Gözetim kavramı modern toplumların temel tartışma alanlarından biri olmakla birlikte dijital teknolojilerin gelişmesiyle yeni boyutlar kazanmıştır. Foucault'nun panoptikon yaklaşımı gözetimin bireyler üzerindeki disiplin edici etkisini açıklarken (Foucault, 1992), Lyon'a (2018) göre dijital çağda gözetim, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinin veri hâline getirilerek sürekli izlenmesi ve analiz edilmesi sürecini ifade etmektedir. Sosyal medya platformları, arama motorları ve mobil uygulamalar kullanıcıların çevrimiçi faaliyetlerini kayıt altına alarak kapsamlı veri havuzları oluşturmaktadır.

Bu dönüşümün ekonomik boyutunu açıklayan yaklaşımların başında gözetim kapitalizmi ve platform kapitalizmi kavramları gelmektedir. Zuboff'a (2019) göre gözetim kapitalizmi, bireylerin gündelik yaşam deneyimlerinden üretilen davranışsal verilerin toplanması, işlenmesi ve ekonomik kazanç elde etmek amacıyla kullanılması üzerine kurulu yeni bir ekonomik düzendir. Srnicek'e (2017) göre platform kapitalizmi, kullanıcıların ürettiği verilerin toplanması, işlenmesi ve ekonomik değere dönüştürülmesine dayanan yeni bir ekonomik modeldir. Benzer biçimde Couldry ve Mejias (2019), dijital platformların gündelik yaşamın farklı alanlarından elde ettikleri veriler aracılığıyla yeni bir "veri sömürgeciliği" düzeni oluşturduğunu ileri sürmektedir. Beer (2017) ise algoritmaların yalnızca teknik araçlar olmadığını; toplumsal ilişkileri, kültürel tercihleri ve ekonomik süreçleri şekillendiren önemli aktörler hâline geldiğini belirtmektedir. Bu çerçevede dijital gözetim, kullanıcı davranışlarının izlenmesiyle sınırlı kalmamakta; verinin ekonomik değere dönüştürüldüğü ve toplumsal ilişkilerin yeniden yapılandırıldığı çok boyutlu bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Dijital gözetim kültürü, bireylerin izlenen öznelere dönüşmesiyle sınırlı olmayan, bunun yanında veri üretimi ve paylaşım süreçlerine aktif olarak katıldıkları bir iletişim düzeni ortaya çıkarmaktadır. Kullanıcıların sosyal medya platformlarında gerçekleştirdikleri her etkileşim; beğeniler, paylaşımlar, yorumlar ve arama davranışları aracılığıyla dijital izlere dönüşmekte ve algoritmik sistemler tarafından işlenmektedir. Bu durum, gözetimin görünür ve merkezi bir denetim biçiminden çıkarak gündelik yaşamın olağan bir parçası hâline gelmesine yol açmaktadır (Lyon, 2018).

Van Dijck'e (2013) göre dijital platformlar kullanıcıları sürekli paylaşım yapmaya ve görünür olmaya teşvik eden bir "bağlantı kültürü" üretmektedir. Benzer biçimde Couldry ve Mejias (2019), kullanıcıların gündelik yaşam pratiklerinden elde edilen verilerin ekonomik değer üreten yeni bir sömürgeleştirme biçimine dönüştüğünü ileri sürmektedir. Bu çerçevede dijital gözetim kültürü; sürekli veri toplama, algoritmik analiz, kişiselleştirilmiş içerik üretimi ve davranışsal yönlendirme gibi mekanizmalar aracılığıyla işlemekte; bireyleri hem veri üreten hem de algoritmik sistemler tarafından yönlendirilen aktörler hâline getirmektedir.

Algoritmik İkna ve Dijital Platformlar

Dijital platformların işleyişinde algoritmalar merkezi bir role sahiptir. Kullanıcı davranışlarından elde edilen veriler doğrultusunda içerikler sıralanmakta, önerilmekte ve kişiselleştirilmektedir (van Dijck, 2013; Gillespie, 2014; Beer, 2017). Bu süreç yalnızca teknik bir içerik düzenleme mekanizması değil, aynı zamanda kullanıcı davranışlarını etkileyebilen bir yönlendirme sistemi olarak değerlendirilmektedir.

Fogg'a (2003) göre dijital teknolojiler bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirme kapasitesine sahiptir. Günümüzde sosyal medya algoritmaları kullanıcıların dikkatini çekmek, platformda kalma sürelerini artırmak ve belirli davranışları teşvik etmek amacıyla çalışmaktadır (Beer, 2017; Zuboff, 2019). Bu nedenle algoritmalar içerik yönetim araçları olmasının ötesinde davranışsal yönlendirme mekanizmaları olarak da işlev görmektedir. Algoritmaların kullanıcı davranışları üzerindeki etkisinin en belirgin görünümlerinden biri, kişiselleştirilmiş içerik sistemleridir. Kullanıcıların geçmiş etkileşimleri, ilgi alanları ve çevrimiçi davranışları doğrultusunda şekillenen bu sistemler, bireylerin hangi içeriklerle karşılaşacağını belirleyerek bilgiye erişim süreçlerini etkileyebilmektedir (Gillespie, 2014; Beer, 2017).

Algoritmik kişiselleştirme süreçleri kullanıcıların maruz kaldıkları bilgi çeşitliliğini de etkileyebilmektedir. Pariser'e (2011) göre kişiselleştirilmiş içerik sistemleri kullanıcıları benzer içeriklerle çevreleyerek filtre balonları oluşturabilmektedir. Sunstein'e (2017) göre ise bu süreç, bireylerin çoğunlukla kendi görüşlerini destekleyen içeriklerle karşılaştıkları yankı odalarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu durum algoritmik iknanın bireylerin bilgiye erişim ve düşünce oluşturma süreçleri üzerindeki etkisini göstermektedir.

Algoritmik ikna süreci genel olarak üç aşamada işlemektedir. Bunlar (Zuboff, 2019): kullanıcı verilerinin toplanması, kullanıcı profilinin oluşturulması ve içerik ile reklamlar aracılığıyla davranışsal yönlendirme yapılmasıdır. Bu süreçte kullanıcı çoğu zaman farkında olmadan davranışsal manipülasyon mekanizmalarına maruz kalmaktadır.

Bu noktada dijital gözetim kültürü ile algoritmik ikna arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Gözetim mekanizmaları aracılığıyla elde edilen veriler, algoritmik sistemlerin kullanıcı davranışlarını analiz etmesine, tahmin etmesine ve yönlendirmesine olanak sağlamaktadır. Kullanıcılardan toplanan veri miktarı arttıkça algoritmaların bireysel tercihleri öngörme ve davranışları şekillendirme kapasitesi de artmaktadır (Zuboff, 2019; Couldry & Mejias, 2019; Karakoç Keskin, 2024). Bu durum dijital gözetimin veri toplama süreci olmasının ötesinde, davranışsal yönlendirme mekanizmasının temelini oluşturduğunu göstermektedir.

Algoritmalar ise gözetim yoluyla elde edilen verileri kullanarak içerik önerileri, reklam stratejileri ve kişiselleştirme uygulamaları aracılığıyla kullanıcı davranışlarını etkileyebilmektedir (Bucher, 2018). Dolayısıyla dijital gözetim algoritmik iknanın veri kaynağını oluştururken, algoritmik ikna da gözetimden elde edilen verileri davranışsal etkiye dönüştüren mekanizma olarak işlev görmektedir. Zuboff'un (2019) gözetim kapitalizmi yaklaşımı da bu ilişkinin ekonomik boyutunu açıklarken, Karakoç Keskin (2024) algoritmaların kullanıcı tercihlerini şekillendiren görünmez yönlendirme mekanizmalarına dönüştüğünü belirtmektedir.

Türkiye'de yapılan çalışmalar da algoritmik yönlendirme süreçlerinin toplumsal etkilerine dikkat çekmektedir. Özel ve Özay (2021), Netflix örneği üzerinden kişiselleştirilmiş öneri sistemlerinin kullanıcıların içerik seçimlerini etkilediğini göstermiştir. Özdemir ve Çevik (2025) ise sosyal medya algoritmalarının içerik öneri sistemleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet kalıplarını yeniden üretebildiğini ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre kadınlara sunulan içerikler çoğunlukla fiziksel görünüm, ev işleri ve ilişkiler etrafında şekillenirken erkeklere sunulan içerikler liderlik, başarı ve güç temalarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu durum algoritmaların yalnızca bireysel tercihleri değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel anlam üretim süreçlerini de etkileyebildiğini göstermektedir.

Filtre Balonu ve Dijital Yankı Odaları

Pariser (2011), filtre balonu kavramını kullanıcıların yalnızca kendi ilgi alanlarına uygun içeriklerle karşılaşması olarak tanımlamaktadır. Algoritmalar kullanıcı geçmişini analiz ederek benzer içerikleri sürekli ön plana çıkarmaktadır. Kişiselleştirilmiş bilgi akışının giderek daralması, bireylerin farklı görüş ve bilgi kaynaklarıyla karşılaşma olasılığını azaltmakta; bu durum zamanla dijital yankı odalarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Sunstein, 2017; Cinelli vd., 2021). Bu durum dijital yankı odaları oluşturarak bireylerin alternatif düşüncelerle karşılaşmasını sınırlandırmaktadır. Uluslararası literatürde gerçekleştirilen araştırmalar da bu süreci destekleyen bulgular ortaya koymaktadır. Örneğin Bakshy, Messing ve Adamic (2015), Facebook kullanıcıları üzerinde yaptıkları araştırmada algoritmik filtreleme ve bireysel tercihlerin, kullanıcıların karşıt siyasi görüşlere sahip içeriklerle karşılaşma olasılığını azalttığını göstermiştir. Benzer biçimde Cinelli ve arkadaşları (2021), farklı sosyal medya platformlarında yankı odalarının oluştuğunu ve kullanıcıların çoğunlukla kendi görüşlerini destekleyen içeriklerle etkileşim kurduklarını ortaya koymuştur. Türkiye'de gerçekleştirilen araştırmalar da sosyal medya kullanım pratiklerinin siyasal ve ideolojik kutuplaşmayı güçlendirebildiğini göstermektedir. Hazar ve arkadaşları (2023) tarafından yapılan araştırmada, algoritmik filtreleme mekanizmaları ve kullanıcıların kendilerine benzer görüşlere sahip kişilerle etkileşim kurma eğilimleri nedeniyle karşıt görüşlerle temasın azaldığı ortaya konmuştur. Araştırma bulguları, kullanıcıların çoğunlukla kendi görüşlerini destekleyen içeriklerle karşılaştıklarını ve bunun yankı odalarının oluşumunu güçlendirdiğini göstermektedir. Benzer biçimde Binark ve Bayraktutan (2018), yeni medya ortamlarında kullanıcıların kişiselleştirilmiş bilgi akışına maruz kaldığını ve bunun eleştirel düşünceyi zayıflatabildiğini ifade etmektedir.

Literatürde yer alan tartışmalar birlikte değerlendirildiğinde, filtre balonlarının toplumsal ve iletişimsel düzeyde çeşitli sonuçlar doğurabildiği görülmektedir. Bu sonuçlar arasında bireylerin benzer görüşlerle daha sık karşılaşması, farklı bakış açılarına erişimin sınırlanması, dezenformasyonun yayılımının kolaylaşması ve manipülasyon risklerinin artması sayılabilir. Bu çerçevede algoritmalar, bilgi dolaşımını ve kullanıcıların gerçekliği algılama biçimlerini etkileyen iletişim mekanizmaları olarak değerlendirilebilir.

Veri Kültürü ve Dijital Yaşam Pratikleri

Dijital medya ortamları bireylerin gündelik yaşam alışkanlıklarını dönüştürmektedir. Van Dijck'e göre sosyal medya platformları kullanıcıları sürekli paylaşım yapmaya teşvik eden bir "bağlantı kültürü" üretmektedir (Van Dijck, 2013). Bu kültür içerisinde bireylerin çevrimiçi etkileşimleri, görünürlük pratikleri ve kimlik sunumları veri üretiminin temel bileşenleri hâline gelmektedir. Boyd (2014), sosyal

medya kullanıcılarının görünürlük elde etme, sosyal ağlarını genişletme ve çevrimiçi kimliklerini inşa etme amacıyla sürekli veri ürettiklerini belirtmektedir. Böylece kullanıcılar, dijital platformların hem içerik üreticisi hem de veri sağlayıcısı olarak işleyişine aktif biçimde katılmaktadır.

Türkiye'de yapılan araştırmalar da veri kültürünün bireylerin çevrimiçi davranışları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Şavklı ve Koç (2023), sosyal medya kullanıcılarının görünür olma ve beğenilme arzularının paylaşım sıklığı, takipçi sayısı ve içerik üretim pratikleriyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma bulguları, kullanıcıların sosyal medyada görünürlük elde etme ve tanınma isteğinin sürekli içerik üretimini teşvik eden önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir. Benzer biçimde Sayımer (2014), sosyal ağların bireyleri sürekli etkileşim ve bağlantı içerisinde kalmaya teşvik ettiğini, çevrimiçi kimlik sunumunun dijital iletişim süreçlerinin temel bileşenlerinden biri hâline geldiğini ifade etmektedir.

Dijital yaşam pratiklerindeki bu dönüşümün bireylerin psikolojik iyi oluşu üzerinde de çeşitli etkileri bulunmaktadır. Demirtepe Saygılı ve Metin Orta (2021), dijital teknolojilerin ve internet kullanımının yoğunlaşmasının depresyon, kaygı ve diğer psikolojik belirtilerle ilişkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, dijital kültür içerisinde bireylerin sürekli çevrimiçi kalma eğiliminin psikolojik sonuçlar doğurabildiğini göstermektedir.

Literatürde yer alan çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, veri temelli dijital iletişim ortamlarının bireylerin çevrimiçi davranış kalıplarını dönüştürdüğü; görünürlük arzusu, dijital onay arayışı, sürekli bağlantıda kalma eğilimi ve çevrimiçi kimlik performansı gibi yeni davranış biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Bu durum, dijital iletişim süreçlerinin teknolojik bir dönüşümün ötesinde kültürel ve psikolojik değişimlere de eşlik ettiğini göstermektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, dijital gözetim kültürü ile algoritmik ikna süreçleri arasındaki ilişkiyi iletişim çalışmaları perspektifinden kavramsal olarak incelemeyi amaçlamıştır. Literatürde yer alan çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, dijital platformların kullanıcı davranışlarını yalnızca analiz eden sistemler olmadığı, aynı zamanda bu davranışları yönlendirme kapasitesine sahip olduğu görülmektedir (Bucher, 2018; Zuboff, 2019; Karakoç Keskin, 2024). Özellikle kişiselleştirilmiş içerik sistemleri ve algoritmik öneri mekanizmaları aracılığıyla bireylerin bilgiye erişim süreçlerinin, tüketim alışkanlıklarının ve çevrimiçi davranışlarının şekillenebildiği anlaşılmaktadır. Bu durum bir yandan kullanıcı deneyimini kolaylaştırırken diğer yandan davranışsal yönlendirme ve manipülasyon tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Ulusal ve uluslararası literatür birlikte değerlendirildiğinde, dijital medya platformlarının yeni bir gözetim ve yönlendirme düzeni oluşturduğu söylenebilir. Kullanıcıların sosyal medya platformlarında bıraktıkları dijital izler, veri ekonomisinin temel kaynaklarından biri hâline gelmekte ve ekonomik değere dönüştürülmektedir. Böylece birey yalnızca medya tüketicisi değil, aynı zamanda sürekli veri üreten ve algoritmik sistemler tarafından analiz edilen bir özne konumuna gelmektedir. Kişiselleştirilmiş içerik akışları ve öneri sistemleri, kullanıcıların platformlarda daha fazla zaman geçirmesini teşvik ederek dikkat ekonomisinin temel dinamiklerinden birini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte algoritmik sistemlerin bilgiye erişim süreçlerini şekillendirme kapasitesi demokratik kamusal alan açısından da önemli tartışmaları beraberinde getirmektedir. Filtre balonları ve yankı odaları nedeniyle bireylerin farklı görüş ve bilgi kaynaklarıyla karşılaşma olasılığı azalabilmekte; bu durum toplumsal kutuplaşma, dezenformasyon ve manipülasyon risklerini artırabilmektedir. Bu çerçevede dijital platformlar, kültürel, ekonomik ve ideolojik etkiler üreten ve toplumsal ilişkileri yeniden yapılandıran iletişim aktörleri olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın önemli katkılarından biri, dijital gözetim kültürü ve algoritmik ikna kavramlarını iletişim çalışmaları perspektifinde birlikte ele alarak bu süreçlerin teknolojik, ekonomik, kültürel ve ideolojik boyutlarını bütüncül bir çerçevede değerlendirmesidir. Böylece dijital medya ortamlarında veri toplama, kullanıcı profilleme ve davranışsal yönlendirme süreçleri arasındaki ilişkinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlanmıştır.

Bununla birlikte çalışma, literatür taramasına dayalı kavramsal bir inceleme niteliği taşıdığından, ulaşılan sonuçlar mevcut araştırmaların sunduğu bulgularla sınırlıdır. Bu nedenle gelecekte yapılacak araştırmalarda kullanıcı deneyimlerine, dijital farkındalık düzeylerine ve algoritmik yönlendirme süreçlerine odaklanan ampirik çalışmaların artırılması önem taşımaktadır. Ayrıca yapay zekâ destekli içerik üretimi, algoritmik propaganda, dijital mahremiyet, veri etiği ve algoritmik şeffaflık konularına yönelik araştırmaların geliştirilmesi, dijital medya ekosisteminin toplumsal etkilerinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science*, 348(6239), 1130–1132.

Beer, D. (2017). The Social Power of Algorithms. Information, *Communication & Society*, 20(1), 1–13.

Binark, M., & Bayraktutan, G. (2018). *Ayın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik.* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Boyd, D. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked* Teens. Yale University Press.

Bucher, T. (2018). *If... Then: Algorithmic Power and Politics. Oxford:* Oxford University Press.

Cinelli, M., Morales, G. D. F., Galeazzi, A., Quattrociocchi, W., & Starnini, M. (2021). The echo chamber effect on social media. Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS), 118(9), e2023301118.

Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). The Costs of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism. Stanford, CA: Stanford University Press.

Demirtepe Saygılı, D. ve Metin Orta, İ. (2021). An Investigation of Cyberloafing in Relation to Coping Styles and Psychological Symptoms in an Educational Setting. *Psychological Reports*, 124(4).

Foucault, M. (1992). Hapishanenin doğuşu: Gözetim altında tutmak ve cezalandırmak (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.

Fogg, B. J. (2003). Persuasive Technology: Using Computers to Change What We Think and Do. San Francisco: Morgan Kaufmann.

Fuchs, C. (2021). *Social Media: A Critical Introduction*. London: Sage.

Garrett, R. K. (2009). Echo chambers online?: Politically motivated selective exposure among Internet news users. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(2), 265–285.

Gillespie, T. (2014). The Relevance of Algorithms. In T. Gillespie, P. J. Boczkowski & K. A. Foot (Eds.), Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society (pp. 167–194). Cambridge, MA: MIT Press.

Hazar, Ç. M., Cengiz, M. F., & Avcı, Ö. (2023). Sosyal Medyada İdeolojik ve Siyasi Kutuplaşma Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies,* 8(2), 121-144. https://doi.org/10.56202/mbsjcs.1320468

Karakoç Keskin, E. (2024). Dijital Medya Ortamında Rızanın Algoritmik İnşası: Eleştirel Algoritma Çalışmaları Perspektifinde Bir Tartışma. *Yeni Medya*, 16, 329–353.

Lyon, D. (2018). *The Culture of Surveillance*. Cambridge: Polity Press.

Özdemir, M., & Çevik, H. (2025). Sosyal Medya Algoritmalarının Toplumsal Cinsiyet Temsilleri Üzerindeki Etkileri ve Dışlayıcı Pratikler. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 344-358. https://doi.org/10.31592/aeusbed.1653944

Özel, S., & Özay, D. (2021). Yeni Medya Ortamlarında İzleyici Seçimi ve Öneri Algoritmaları: Netflix Örneği. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 8(2), 297-324. https://doi.org/10.24955/ilef.1023026

Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble. What the Internets is Hiding from You*. New York: Penguin Press.

Sayımer, İ. (2014). Yeni Medya Ortamlarında Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareket Deneyimleri. *Elektronik Mesleki Gelişim Ve Araştırmalar Dergisi,* 2(2), 97-112. https://izlik.org/JA96YZ29GC

Sunstein, C. (2017). *Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton University Press.

Srnicek, N. (2017). Platform Capitalism. Cambridge: Polity Press.

Şavklı, G., & Koç, M. (2023). Sosyal Medyada Görünür Olma ve Beğenilme: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 31-49.

Turan, Y. (2024). Sosyal Medyada Gözetim ve Mahremiyet Algısı: Instagram Kullanıcıları Üzerine Bir İnceleme. *Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi,* 47, 146-169.

Uğurhan, Y. Z., & Yaşar, İ. H. (2026). Dijital Platformlarda Algoritmik Yönlendirme ve Kullanıcı Deneyimi: Stuart Hall'un Kodlama-Kodaçımlama Modeli Çerçevesinde Fenomenolojik Bir İnceleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 14(1), 933-953. https://doi.org/10.19145/e-gifder.1865369

Van Dijck, J. (2013). *The Culture of Connectivity*. Oxford University Press.

Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. New York: Public Affairs.

DİJİTAL EŞİTSİZLİK ÇALIŞMALARI: KÜRESEL VE TÜRKİYE LİTERATÜRÜ KAPSAMINDA BİBLİYOMETRİK BİR ARAŞTIRMA

Doktora Adayı Begüm AYDIN AYDOĞAN

Karabük Üniversitesi, Yeni Medya ve İletişim Ana Bilim Dalı, Medya ve İletişim Çalışmaları

2238282003@ogrenci.karabuk.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-6539-3034

Doç. Dr. Doğan AYDOĞAN

Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım

doganaydogan@karabuk.edu.tr –

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6808-9107

ÖZET

Bu araştırmanın konusu, dijital eşitsizlik alanındaki çalışmaların bibliyometrik analiz yöntemiyle sistematik bir şekilde analiz edilmesidir. Araştırmada küresel ve Türkiye literatürünün karşılaştırmalı olarak incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında Web of Sience Core Collection veri tabanında "dijital eşitsizlik ve dijital uçurum" kelimeleriyle 2000-2026 yılları arasında tarama yapılmış, toplam 8369 çalışma verisi Excel ve Txt formatında indirilerek Excel programı ve VOSviewer yazılım programında bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. İlk aşamada küresel literatüre yönelik yıllara göre yayın dağılımı, atıf sayısı, araştırma alanları, anahtar kelime, atıf ve ülke ağları Microsoft Excel programı ve VOSviewer yazılım programı kullanılarak incelenmiş; ikinci aşamada Türkiye kaynaklı yayınlar filtrelenerek elde edilen 141 çalışma yıllara göre yayın dağılımı, atıf analizi, araştırma alanları, anahtar kelime ağ haritası, atıf ağı haritası, uluslararası ve kurumsal ortaklık durumları Microsoft Excel ve VOSviewer programları üzerinden analiz edilerek Türkiye'nin literatürdeki konumu karşılaştırmalı şekilde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak dijital eşitsizlik alanı küreselde olgun ve kuramsal olarak yerleşmiş bir yapı sergilerken, Türkiye'de daha geç gelişen ancak küresel ağ ile bütünleşmiş ve köprü rolü üstlenen, henüz sınırlı üretime sahip bir araştırma alanı görünümündedir.

Anahtar Kelimeler : Dijital Eşitsizlik, Dijital Uçurum, Global Literatür, Türkiye Literatürü, Bibliyometrik Analiz

DIGITAL INEQUALITY STUDIES: A BIBLIOMETRIC RESEARCH WITHIN THE SCOPE OF GLOBAL AND TURKISH LITERATURE

ABSTRACT

The research focuses on systematically analyzing studies in the field of digital inequality using a bibliometric analysis method. The study aims to conduct a comparative examination of global and Turkish literature. Within the scope of the research, a search was performed in the Web of Science Core Collection database for the terms “digital inequality” and “digital divide” covering the period between 2000 and 2026. A total of 8,369 publications were downloaded in Excel and TXT formats and analyzed using Microsoft Excel and VOSviewer software through bibliometric analysis methods. In the first stage, global literature was examined in terms of annual publication trends, citation counts, research areas, keywords, citation networks, and country collaboration networks using Microsoft Excel and VOSviewer; in the second stage, publications originating from Türkiye were filtered, and 141 studies were analyzed in terms of annual publication trends, citation analysis, research areas, keyword co-occurrence networks, citation networks, and international and institutional collaborations. These analyses were conducted to evaluate Türkiye’s position in the literature in a comparative manner. As a result, the field of digital inequality demonstrates a mature and theoretically well-established structure at the global level, whereas in Türkiye it appears as a research area that developed later, is still limited in production, yet is integrated into the global network and plays a bridging role.

Keywords: Digital Inequality, Digital Divide, Global Literature, Turkish Literature, Analysis of Bibliometric

1. GİRİŞ

Dijital eşitsizlik; dijital bölünme, dijital uçurum ve yoksulluğun bir kaynağı olarak da görülmesi sebebiyle dijital yoksulluk olarak da bilinen, teknolojilere yönelik erişim, kullanım ve bireysel farklılıkları ifade eden önemli bir kavramdır (Manduna, 2016; Ono & Zavodny, 2007; Setthasuravich & Kato, 2020; Soomro et al., 2020). Tüm dünyayı etkisi altına alan Koronavirüs salgınıyla doğru orantılı şekilde ortaya çıkan dijital eşitsizlik (Lythreatis et al., 2022), 21. yy.’da sosyal adalet ve eşitlik bağlamında kritik bir konu haline gelmiştir (Rogers, 2016). Özellikle pandemi sırasında uygulanmak zorunda kalan izolasyon ve karantina önlemleri boyunca, dijital teknolojiler alışveriş, uzaktan çalışma ve uzaktan eğitim gibi durumları ortaya çıkararak dijital teknolojilerin toplum yaşamındaki işlevini en görünür şekilde küresel çapta göstermiştir (Beaunoyer et al., 2020; Guitton, 2020; Saeed et al., 2020). Bu salgın, dijital teknolojiler çerçevesinde yaygınlık kazanan yeni rutinlerin oluşmasını zorunlu kılarak erişim ve kullanım eksikliği içerisinde olan bireylerin bu yeni rutinlere uyum sağlayamamasına ve sistemin dışında kalmalarına sebep olmuştur (De’ et al., 2020; Lythreatis et al., 2022).

Dijital eşitsizlikler, kaynak erişimi, kullanım becerisi ve çıktılar gibi konular bağlamında modern toplumlarda endişe verici bir hal almaya başlamış durumdadır (Vassilakopoulou & Hustad, 2023). Söz konusu eşitsizlikler, genel itibariyle sosyoekonomik farklılıkların bir yansıması olarak kabul edilmekte ve eşitsizliklerin özellikle gelir seviyesi, eğitim düzeyi, yaş ve coğrafi konum gibi faktörler üzerinden dezavantajlı grupları etkilediği bilinmektedir (Blank & Groselj, 2014; Helsper, 2012; Rydzewski, 2025). Teknolojiye kısıtlı erişim, teknolojik

cihazları kullanma konusunda düşük öz yeterlik ve özgüven ile ilişkiliyken (Jackson et al., 2001); düşük gelir seviyesi ve eğitim düzeyi ile kırsal bölgelerde yaşamak ve yaşlılık gibi faktörler dijital teknolojilere erişim, kullanım yetkinliği ve edinilen fayda bağlamında dezavantaj yaratmaktadır (Davis et al., 2020; Reddick et al., 2024). Buna karşın yüksek eğitim seviyesine sahip olmak ile internet ve teknolojik cihazları daha üretken ve bilinçli şekilde kullanmak arasında anlamlı ilişkiler mevcutken (Dimaggio et al., 2004; Hargittai & Hinnant, 2008; Reddick et al., 2024; Rydzewski, 2025); düşük eğitim seviyesine sahip olunduğunda erişim ve kullanım becerisine sahip olunsa dahi bilgi alma, bilgiyi ayırt etme, eğitim ve ekonomik gibi sebeplerle kullanım ihtimali oldukça düşüktür (Helsper & Galácz, 2009).

Bu çerçevede, dijital eşitsizlik olgusunun giderek karmaşık hale gelen yapısı ve çok boyutlu doğası, alandaki akademik üretimin sistematik bir şekilde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Literatürde dijital eşitsizlik, erişim, kullanım becerileri ve ortaya çıkan sonuçlar bağlamında farklı boyutlarla ele alınmakta, ancak bu çalışmaların zaman içerisindeki gelişimi, hangi temalar çerçevesinde yoğunlaşıldığı ve nasıl bir ağ yapısının oluştuğu yeterince bütünsel bir şekilde ortaya konulamamaktadır. Bu durum, alanın kuramsal derinliğini ve yönelimlerini anlamada, özellikle Türkiye'nin global literatürdeki konumu konusunda önemli bir boşluk yaratmaktadır.

Bu araştırmanın konusu, dijital eşitsizlik alanındaki çalışmaların bibliyometrik analiz yöntemiyle sistematik bir şekilde analiz edilmesidir. Araştırmada küresel ve Türkiye literatürünün karşılaştırmalı olarak incelenmesi hedeflenmekte, böylece alanın global ölçekteki gelişimi ile Türkiye'deki akademik üretimin konumu ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda çalışma 2000-2026 yılları arasında yayımlanan 8369 çalışmayı yıllara göre yayın sayısı, yayın türü, anahtar kelimeler, atıf ağları, tematik kümelenmeler, ülkeler arası ortak yazarlıklar ve iş birlikleri üzerinden kapsamlı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Böylece dijital eşitsizlik çalışmalarının akademik gelişimi nicel verilerle ortaya konularak alanın entelektüel yapısının görünür kılınmasını, alanda öne çıkan konular, kavramlar arası ilişkiler, literatürdeki kırılma noktaları ve Türkiye literatürünün global literatür içerisindeki konumunun sistematik bir şekilde ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın ana problemini "Dijital eşitsizlik çalışmalarının bilimsel gelişimi ve entelektüel yapısı nasıldır?" sorusu oluşturmaktadır. Alt problemler aşağıdaki gibidir;

1. Literatürdeki yayın ve atıf eğilimleri nasıldır?
2. Öne çıkan yazarlar, dergiler ve çalışmalar hangileridir?
3. Temel kavramlar ve tematik odaklar nelerdir?
4. Alanın disiplinler arası yapısı nasıldır?
5. Literatürde uluslararası akademik iş birlikleri ve ortak yazarlık ağları nasıldır?
6. Türkiye literatürünün küresel literatür içerisindeki yeri nedir?

Yukarı belirtilen ana problem ve alt problemlerden hareketle Web of Science Core Collection veri tabanında, konu başlığı alanında "dijital eşitsizlik ve dijital uçurum" kelimeleriyle tarama yapılmıştır. Taramada 2000-2026 zaman sınırlaması çerçevesinde elde edilen 8369 yayın Excel ve Txt formatında indirildikten sonra bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. İlk

aşamada, dijital eşitsizlik alanının dünya genelindeki yapısını belirlemek amacıyla yıllara ve ülkelere göre yayın dağılımı, yayın çeşidi, yayın yapılan alanlar ve en çok atıf alan çalışmalar Excel programında pivot çizelgeler ve sıralama işlemleri yapılarak belirlenmiştir. Ayrıca 8369 yayının Txt formatında indirilmiş verileri, VOSviewer yazılımı aracılığıyla analiz edilerek anahtar kelime kümelerin, en çok atıf alan çalışmaların, en etkili ülkelerin, atıflarda en etkili yazarların, iş birliği yapan ülke, kurum ve yazarların ağ görselleştirmeleri yapılarak haritalandırılmıştır. İkinci aşamada, veri setinde Türkiye filtresi yapılarak Türkiye'nin dijital eşitsizlik alanındaki toplam yayın sayısı, yayınların yıllara göre dağılımı, yayın yapılan alanlar, Türkiye'nin iş birliği yaptığı ülkeler, kurumsal iş birlikleri ve tematik eğilimler belirlenmiştir.

2. DİJİTAL EŞİTSİZLİK

Dijital eşitsizlik kavramı, belirli sosyoekonomik ve demografik gruplar arasında dijital teknolojilere yönelik erişim ve kullanım bağlamındaki farklılıkları kapsamaktadır (Ono & Zavodny, 2007; Soomro et al., 2020). Söz konusu kavram önceleri sadece bilgisayar ve internet erişimine sahip bireyler ve bu erişime imkanı olmayan bireyler arasındaki farkı " dijital uçurum" olarak ifade ederken (Hoffman et al., 2006; Riggins & Dewan, 2005; Soomro et al., 2020); teknolojinin gelişmesiyle birlikte sadece erişim odaklı değerlendirilmemesi gerektiği ve içeriğin erişilebilirliği, bağlantı kalitesi ve teknolojik kullanım bilgi ve yetkinlik seviyeleri gibi pek çok bağlamın da değerlendirilmesinin elzem olduğu belirtilmiştir (Dimaggio et al., 2004; Hargittai, 2002, 2003; Hargittai & Hinnant, 2008; Leavitt, 2002; Riggins & Dewan, 2005; A. J. van Deursen & van Dijk, 2014; J. van Dijk, 2005; J. van Dijk & Hacker, 2003). Bu kapsamda bireylerin interneti ve teknolojik cihazları kullanım noktasındaki beceri ve bilgilerine yönelik ortaya çıkan eşitsizlikler aynı zamanda "dijital eşitsizlik" teriminin de ortaya çıktığı noktadır (Hargittai, 2002).

Dijital eşitsizlik kavramının üç ayrı boyutta değerlendirildiği söylenebilir. İlk boyut bilgisayar ve internet erişimine sahip olmak ve olmamak ayrımını kapsamaktadır (Hoffman et al., 2006; Riggins & Dewan, 2005). Teknoloji geliştikçe erişim boyutunun yanı sıra erişilebilirlik, bağlantı kalitesi, kullanıcı bilgi ve becerileri gibi faktörler bağlamında ikinci bir boyut ortaya çıkmıştır (Dimaggio et al., 2004; Hargittai, 2002; Riggins & Dewan, 2005; Scheerder et al., 2017; J. van Dijk & Hacker, 2003). İkinci boyut; bireylerin belirli teknolojileri kullanmalarını engelleyen motivasyonel erişim eşitsizliğini de ifade etmekte, bu durum genel itibariyle düşük öz yeterlik, teknoloji kaygısı ve diğer psikolojik faktörlerle ilişkili olabilmektedir (J. A. G. M. van Dijk, 2006; J. van Dijk & Hacker, 2003). Teknolojiyi kullanım ve yetkinliklerin yanı sıra internet ve teknoloji kullanımının sağladığı sonuçlara ve çıktılara odaklanmak ise dijital eşitsizliğin üçüncü boyutunu oluşturmuştur. Ragnedda'ya göre (2017) kullanıcıların internet ve iletişim teknolojilerini kullanma kapasitelerinde ortaya çıkan eşitsizlikler, bireysel sonuçları ve faydaları kolayca etkileyebilmektedir. Dolayısıyla internet ve teknoloji kullanımının sonuçları ve etkilerinin de dikkate alınması gerektiği öne sürülmüştür (Selwyn, 2004; J. van Dijk, 2005). Bu üçüncü boyut, dijital beceriler ve kullanımın tüm bireyler kapsamında faydalı sonuçlar doğurmaması neticesinde ortaya çıkmaktadır (A. J. A. M. van Deursen et al., 2016).

3. YÖNTEM

Bu çalışma, dijital eşitsizlik literatüründeki akademik üretimin yapısını ortaya koymak amacıyla nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilen bir bibliyometrik analizdir.

Bibliyometrik analiz; kitaplar, dergiler ve diğer yazılı kaynaklara ilişkin yayın sayıları, atıf ilişkileri, tematik dağılımlar ve ortak yazarlık ağları gibi geniş çaplı verileri nicel yöntemlerle sistematik bir şekilde toplayan, kategorize eden ve inceleyen bir araştırma yöntemi olmakla birlikte bir bilimsel alanın zaman içindeki dönüşümünü ve gelişimini, bilgi üretim eğilimlerini, yerel-ulusal düzeydeki konumunu ve alt temalarını görünür kılan, sayısal veriler ile içerik analizini birlikte değerlendirerek literatürün yapısal haritasını çıkaran bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Alan Pritchard, 1969; Donthu, Kumar, Mukherjee, et al., 2021; Donthu, Kumar, Pandey, et al., 2021; Pritchard, 1969; RAISIG, 1962; Verma & Gustafsson, 2020). Araştırma verileri Web of Science Core Collection veri tabanında konu başlığı alanında "dijital eşitsizlik ve dijital uçurum" kelimeleriyle yapılan ve 2000-2026 yılları ile sınırlandırılan tarama sonucunda elde edilmiştir. Veriler "Tam Kayıt ve Atıf Yapılan Kaynaklar" (Full Record and Cited References) seçeneği kullanılarak Excel ve Txt formatında indirilmiş, sistemin indirme sınırı nedeniyle veriler 22 ayrı dosya halinde alınarak Excel ortamında birleştirilmiştir. Analiz kapsamına dahil edilen toplam 8369 yayın üzerinden iki aşamalı analiz yürütülmüştür. İlk aşamada alanın küresel yapısını belirlemek amacıyla yıllara göre yayın dağılımı, en üretken ülkeler ve yazarlar ile en çok atıf alan çalışmalar Microsoft Excel'de pivot çizelgeler ve sıralama işlemleri kullanılarak hesaplanmış; uluslararası iş birliği ve atıf ağları ile anahtar kelime kümeleri ise VOSviewer yazılımı aracılığıyla eş-yazarlık (co-authorship) ve eş-oluşum (co-occurrence) analizleri temelinde, tam sayım (full counting) yöntemi kullanılarak haritalandırılmıştır. VOSviewer; ortak atıf, anahtar kelimelerin birlikte görülmesi, ortak yazarlık, iş birlikleri gibi verilere dayalı olarak literatürdeki yapısal ilişkileri görselleştirmek, yazarların, dergilerin veya çalışmaların haritalarını oluşturmak ve literatürdeki merkezi konumları, tematik eğilimler ile alanların yapısını ortaya koymak için kullanılan bir yazılım programdır (van Eck & Waltman, 2010). İkinci aşamada yazar kurum bilgileri (affiliations) üzerinden Türkiye adresli yayınlar filtrelenmiş ve 141 çalışmayı kapsayan bu alt veri seti üzerinde Türkiye'nin toplam yayın sayısı, yıllara göre dağılımı, atıf örüntüleri, tematik eğilimleri, uluslararası ve kurumsal iş birliği örüntüleri Excel ve VOSviewer programları aracılığıyla belirlenmiş; böylece hem alanın genel bibliyometrik yapısı hem de Türkiye'nin bu yapı içerisindeki konumu karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışma kapsamında, Web of Science Core Collection veri tabanında, konu başlığı alanında "dijital eşitsizlik ve dijital uçurum" kelimeleriyle tarama yapılmıştır. Taramada 2000-2026 zaman sınırlaması kullanılmıştır. Tarama sonucunda elde edilen 8369 yayın Excel ve Txt formatında indirilmiştir. Analiz kapsamındaki 8369 yayın bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. İlk aşamada, dijital eşitsizlik alanının dünya genelindeki yapısını belirlemek amacıyla yıllara ve ülkelere göre yayın dağılımı, yayın çeşidi, yayın yapılan alanlar ve en çok atıf alan çalışmalar Excel programında pivot çizelgeler ve sıralama işlemleri yapılarak belirlenmiştir. Ayrıca 8369 yayının Txt formatında indirilmiş verileri, VOSviewer yazılımı aracılığıyla analiz edilerek anahtar kelime kümelerin, en çok atıf alan çalışmaların, en etkili ülkelerin, atıflarda en etkili yazarların, iş birliği yapan ülke, kurum ve yazarların ağ görselleştirmeleri yapılarak haritalandırılmıştır. İkinci aşamada, veri setinde Türkiye filtresi yapılarak Türkiye'nin dijital eşitsizlik alanındaki toplam yayın sayısı, yayınların yıllara göre

dağılımı, yayın yapılan alanlar, Türkiye'nin iş birliği yaptığı ülkeler ve tematik eğilimler belirlenmiştir.

4.1. KÜRESEL LİTERATÜR

İlk olarak, 2000-2026 zaman sınırlaması çerçevesinde Web of Science Core Collection veri tabanından "dijital eşitsizlik ve dijital uçurum" konu başlığı alanında elde edilen 8369 veri için yıllara göre yayın sayısı pivot çizelgesi yapılmıştır. Buna göre, dijital eşitsizlik alanındaki akademik üretim zaman içerisinde belirgin bir artış göstermektedir. 2000-2014 yılları arası yayın sayıları oldukça sınırlı ve genel itibariyle düşük düzeydedir. 2016 yılından itibaren sınırlı bir artış yaşansa da alandaki akademik üretimin kararlı bir yapıda olmadığı görülmektedir. 2020 yılı sonrasında ise yayın sayılarında ciddi bir artış yaşanmış, 2023 yılından itibaren bu artış devam etmiştir. Özellikle 2025 yılında 1596 yayın sayısıyla en yüksek yayın sayısına ulaşılmıştır. Dolayısıyla alanında son yıllarda önemli ölçüde ilgi gördüğü aşikardır. 2026 yılına ait veriler görece düşük bulunsa da bu durum yılın henüz tamamlanmamış olması ve akademik üretimin yıl içinde devam etmekte olmasıyla ilgili bir durumdur. Yıllara göre yayın sayısına ait pivot çizelge aşağıdaki gibidir;

Çizelge 1: Yıllara Göre Yayın Sayısı

Yıl	Yayın Sayısı
2000	20
2001	23
2002	31
2003	22
2004	35
2005	57
2006	64
2007	63
2008	57
2009	64
2010	98
2011	110
2012	95
2013	151
2014	120
2015	148
2016	185
2017	240
2018	277
2019	397
2020	513
2021	718
2022	820
2023	883
2024	1020
2025	1596

2026	562
Genel Toplam	**8369**

Genel olarak yukarıdaki çizelgeden hareketle, dijital eşitsizlik konusunun son yıllarda giderek daha fazla araştırılan bir konu olmakla birlikte akademik literatürde güçlenen ve güçlenmeye devam eden bir araştırma alanı haline geldiği söylenebilmektedir.

Ülkelere göre yayın sayısına bakıldığında, dijital eşitsizlik alanındaki akademik üretimin belirgin ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. En yüksek yayın sayısına sahip ülke 1438 yayın ile Amerika Birleşik Devletleri olurken; onu 1211 yayın ile Çin Halk Cumhuriyeti ve 1085 yayın ile İngiltere takip etmektedir. Bu üç ülke, akademik üretim konusunda diğer ülkelere kıyasla belirgin bir üstünlüğe sahip durumda ve lider konumdadır. İkinci grupta ise 561 yayın ile İspanya, 428 yayın ile Avustralya, 408 yayın ile Almanya, 334 yayın ile Brezilya ve 330 yayın ile Kanada yer almaktadır. Bu ülkeler alandaki akademik üretime orta düzeyde katkı sunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler arasında değerlendirilen Hindistan (312), Brezilya (334) ve Güney Afrika'nın (222) da dikkat çekici sayıda yayına sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dijital eşitsizlik konusu sadece gelişmiş ülkelerde çalışılan bir olgu değil; aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de önemli bir araştırma olgusudur. Türkiye'nin dünya literatüründeki konumuna bakıldığında 141 yayın ile en fazla yayın yapan ilk 20 ülkenin arasında yer aldığı görülmektedir. İlk 20 ülke arasında 18. sırada olan Türkiye'de dijital eşitsizlik alanının ulusal düzeyde belirli bir akademik karşılığı olduğu fakat önde gelen diğer ülkelerde kıyaslandığında çok daha sınırlı ve kısıtlı bir akademik üretimin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Dijital eşitsizlik alanında en fazla yayın yapan ilk 20 ülke ile ilgili bilgiler aşağıdaki gibidir;

Çizelge 2: En Fazla Yayın Yapan İlk 20 Ülke

Ülkeler	**Yayın Sayısı**
Amerika Birleşik Devletleri	1438
Çin Halk Cumhuriyeti	1211
İngiltere	1085
İspanya	561
Avustralya	428
Almanya	408
Brezilya	334
Kanada	330
Hindistan	312
İtalya	288
Hollanda	269
Rusya	267
Fransa	236
Güney Kore	229
Güney Afrika	222
İsveç	150
Türkiye	141
İsviçre	139
Portekiz	130

Yukarıdaki çizelgeden hareketle, dijital eşitsizlik alanı küresel ölçekte yaygınlaşmış ve global olarak çalışılan bir olgudur; ancak söz konusu araştırma alanı özellikle akademik altyapısı güçlü ve araştırma kapasitesi daha yüksek ülkelerde yoğunlaşmakta, gelişmekte olan ülkelerde alana yönelik yayın sayısı sınırlı kalmaktadır.

Yayın türü ve sayısı incelendiğinde, dijital eşitsizlik alanındaki üretimin çok büyük ölçüde makale türünde (7324) yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam yayınların çok büyük bir kısmını oluşturan makaleler, alanın temel bilgi üretim biçiminin hakemli dergi yayınları olduğunu gösterir niteliktedir. Aşağıdaki çizelge incelendiğinde bildiri ve derlemelerin daha sınırlı sayıda yer aldığı, editoryal içeriklerin ve kitap bölümlerinin ise orta düzeyde çalışıldığı görülmektedir. Yayın türü ve sayısına ait bilgiler aşağıdaki gibidir;

Çizelge 3: Yayın Türü ve Sayısı

Yayın Türü	Yayın Sayısı
Makale	7324
Bildiri	748
Derleme	452
Editoryal İçerik	192
Kitap Bölümü	191
Derleme Kitap	56
Bildiri Özeti	26
Kitap	9
Editöre Mektup	7
Veri Makalesi	3
Haber Yazısı	3

Yukarıdaki çizelgeden de görüldüğü üzere, makale dışındaki diğer yayın türlerinin makale türüne kıyasla oldukça düşük oranlarda kaldığı anlaşılmaktadır. Genel olarak, alandaki akademik bilgi üretiminin çok büyük ölçüde hakemli dergi makaleleri üzerinden yürütüldüğü söylenebilmektedir.

Yayın yapılan alanlar çerçevesinde, dijital eşitsizlik alanının disiplinler arası bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. En fazla yayın yapılan alan 994 yayın ile işletme ekonomisi, 978 yayın ile iletişim, 880 yayın ile bilgisayar bilimleridir. Eğitim, mühendislik, sosyal bilimler, sosyoloji gibi alanların da yayın sayılarının oldukça fazla olduğu görülmektedir. En fazla yayın yapılan alanlara ilişkin bilgiler aşağıdaki gibidir;

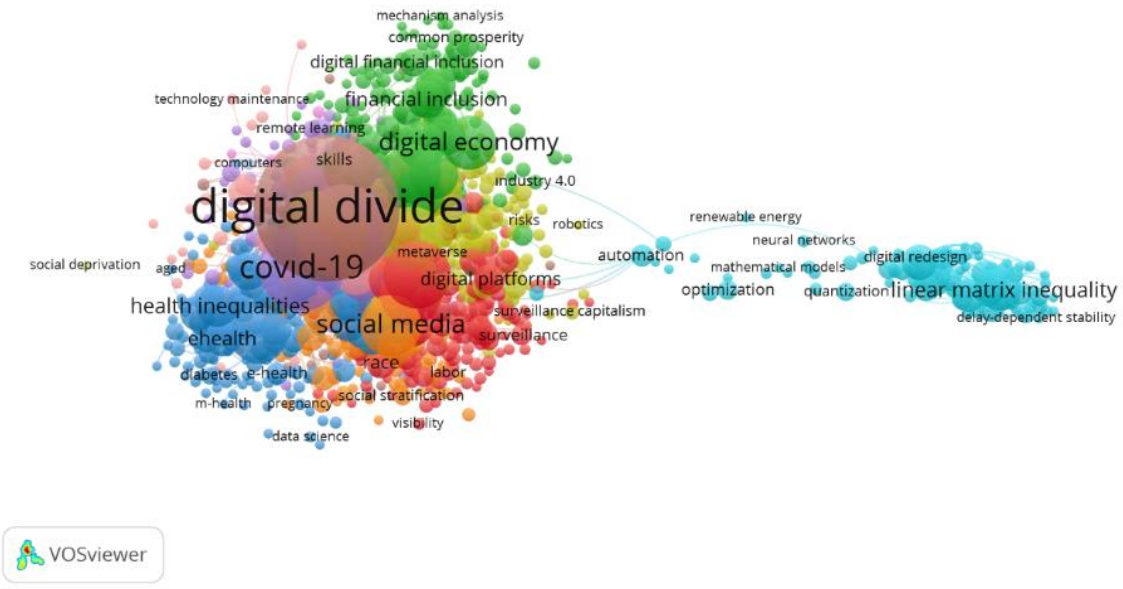
Çizelge 4: En Fazla Yayın Yapılan Alanlar

Yayın Yapılan Alanlar	Yayın Sayısı
İşletme Ekonomisi	994
İletişim	978
Bilgisayar Bilimleri	880
Eğitim ve Eğitim Araştırmaları	775
Mühendislik	747
Sosyal Bilimler (Diğer Konular)	646
Sosyoloji	574

Bilgi Bilimi ve Kütüphanecilik	508
Çevre Bilimleri ve Ekoloji	466

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşıldığı üzere, işletme ekonomisi, iletişim ve bilgisayar bilimleri alanları dijital eşitsizlik konusunu en fazla çalışan alanlardır. Buna karşın bilgi bilimi ve çevre bilimleri ve Ekoloji gibi alanların da dijital eşitsizlik olgusunda yayınlar yapması, alanın farklı disiplinlerce de çalışıldığını göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, dijital eşitsizlik konusunun farklı disiplinler tarafından ele alınan çok boyutlu bir araştırma alanı haline geldiği söylenebilmektedir.

Dijital eşitsizlik alanının kavramsal yapısını ortaya koymak amacıyla 8369 çalışmaya Txt formatında VOSviewer yazılımı aracılığıyla anahtar kelime görselleştirmesi yapılmıştır. Alanın merkezinde "dijital uçurum" (digital divide) kavramının bulunması, alanın doğrudan dijital eşitsizlik/dijital uçurum ekseninde konumlandığını ve diğer tüm temalarında bu eksen etrafında kümelendiğini göstermektedir. 8369 veriye yönelik VOSviewer programıyla oluşturulan anahtar kelime eş oluşum haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 1: Dijital Eşitsizlik Anahtar Kelime Eş oluşum Ağ Haritası

Dijital eşitsizlik anahtar kelime eş oluşum ağ haritasına göre, dijital eşitsizlik literatürü çok boyutlu bir yapıya sahip ve farklı tematik kümeler etrafında şekillenmektedir. "Digital divide" kavramı ağın merkezinde yer alırken; sağlık, eğitim, ekonomi ve sosyal medya gibi alanlarla güçlü bağlantılar kurduğu anlaşılmaktadır. Özellikle "covid-19" ve "remote learning" gibi kavramların merkezde yer alması, pandeminin dijital eşitsizlik literatürü bağlamında önemli bir nokta oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, pandemiyle birlikte dijital eşitsizliğin eğitim alanında yoğunlaştığı söylenebilmektedir. Ayrıca mühendislik ve matematik alanındaki çalışmaların daha sınırlı bağlantılarla temsil edildiği görülmekte, bu da dijital eşitsizlik alanın büyük ölçüde sosyal bilimler ekseninde geliştiğini göstermektedir.

Atıf bilgileri incelendiğinde, en çok atıf alan çalışmanın 2006 tarihli J. A. G. M. van Dijk tarafından yazılan "Digital divide research, achievements and shortcomings" isimli makale

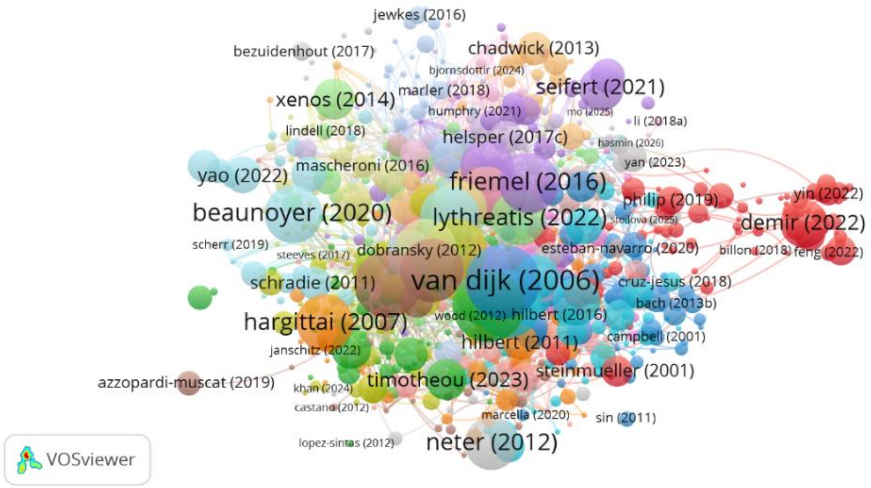
(1452 atıf) olduğu görülmektedir. Dijital eşitsizlik literatüründe belirli yazarların ve çalışmaların ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Özellikle van Dijk (2006) ve Selwyn'in (2004) erken dönem çalışmaları yüksek atıf sayılarıyla dijital eşitsizlik alanının temel çalışmalarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte Van Deursen'in (2015; 2019; 2014) de farklı yıllarda yayımlanan çalışmalarının yüksek atıflar aldığı ve literatürde güçlü bir etki yarattığı görülmektedir. Çizelgenin okunabilirliği açısından çalışma isimlerine çizelgede yer verilmemiştir. En çok atıf alan 10 yayına çizelge aşağıdaki gibidir;

Çizelge 5: En Çok Atıf Alan Çalışmalar

Yazar ismi	Yayın Tarihi	Atıf Sayısı	Dergi İsmi
van Dijk	2006	1452	Poetics
Selwyn	2004	1011	New Media & Society
Iwasaki & Hara	2005	951	Ieee Transactions on Automatic Control
Beaunoyer et al.	2020	862	Computers In Human Behavior
Robinson et al.	2015	770	Information Communication & Society
A. J. A. M. van Deursen & van Dijk	2019	770	New Media & Society
A. J. A. M. van Deursen & Helsper	2015	755	Communication and Information Technologies Annual: Digital Distinctions and Inequalities
Lythreatis et al.	2022	731	Technological Forecasting and Social Change
A. J. van Deursen & van Dijk	2014	667	New Media & Society
Hunsaker & Hargittai	2018	643	New Media & Society

Yukarıdaki çizelgede de görüldüğü üzere, alanda belirli isimlerin eski çalışmalarla ön plana çıktığı fakat daha güncel çalışmalardan Beaunoyer (2020) ve Lythreatis (2022)gibi isimlerin çalışmalarının da öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, alanın güncel çalışmalarla birlikte genişlemeye devam ettiğini gösterir niteliktedir.

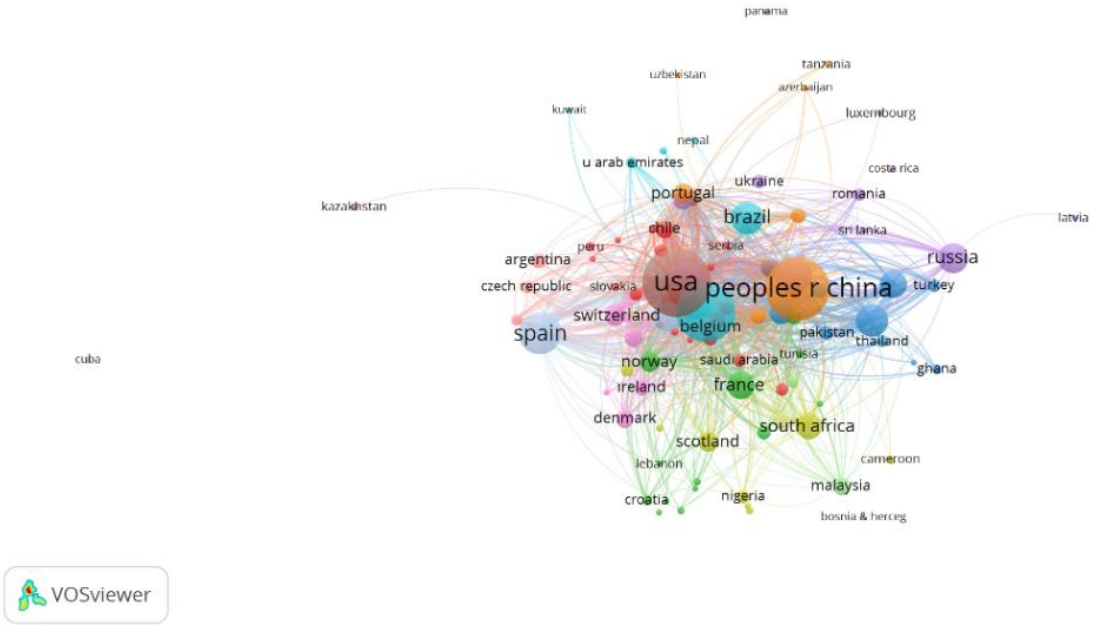
Buna ek olarak dijital eşitsizlik alanının atıf ağı haritası çıkarılmış ve alanın entelektüel yapısı incelenmiştir. VOSviewer yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilen atıf haritasında açık ara en baskın düğümün van Dijk ve Jan A. (2006) tarafından yazılan makale olduğu görülmüştür. Dijital Eşitsizlik alanının atıf ağı haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 2: Dijital Eşitsizlik Alanının Atıf Ağı Haritası

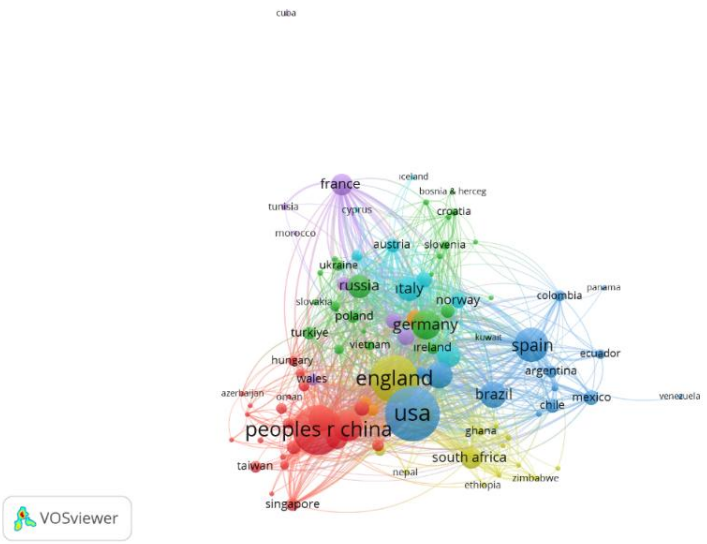
Yukarıdaki görselden hareketle, alanın omurgasını oluşturan çalışmaların van Dijk (2006), Hargittai (2007), Friemel (2016), Lythreatis (2022) ve Beaunoyer (2020) olduğu görülmüştür. Ağın çekirdeği, klasik dijital eşitsizlik teorisi ile güncel sentez ve sistematik derlemeler arasında kuruludur. Atıf ağı haritası alanda 4 ana alt alanı işaret etmektedir. Van Dijk (2006), Hargittai (2007), Hilbert (2011) ve Selwyn (2004) çalışmaları klasik teori ve beceri temelli dijital eşitsizlik alanını kapsamaktadır. Friemel (2016), Lyhtreatis (2022), Van Deursen & van Dijk (2019; 2014) etkileri özellikle dijital eşitsizlik olgusunun çok boyutlu halini kapsamaktadır. Genel itibariyle, dijital eşitsizlik alanı artık erişim problemine değil erişimin kalitesi, kullanım becerisi, yetkinlikler, dijital fayda ve alt yapısal sorunlara odaklanmaktadır.

Dijital eşitsizlik alanındaki çalışmaların uluslararası atıf etkisine yönelik ağ yapısı VOSviewer yazılımı aracılığıyla oluşturulmuştur. Ağ yapısı incelendiğinde, bu alandaki merkezi aktörlerin Amerika Birleşik Devleti (USA) ve Çin (Peoples R China) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla dijital eşitsizlik alanındaki kuramsal ve uygulamaları çalışmaların ağırlık merkezi bu iki ülkedir. Dijital eşitsizlik alanının ülkelere göre atıf etkisine dayalı ağ yapısı aşağıdaki gibidir;

Görsel 3: Dijital Eşitsizlik Alanında Ülkelere Göre Atıf Ağ Yapısı

Yukarıdaki haritadan da anlaşılacağı üzere, Amerika ve Çin'den sonra ikincil etki eden ülkeler İspanya, Brezilya ve Rusya gibi ülkelerdir. Bu ülkeler bölgelerinde veya belirli alt alanlarda önemli birer literatür kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Haritadaki benzer renkler birbirlerine daha sık atıf yapan ve benzer araştırma alanlarını paylaşan ülkeleri ifade etmektedir. Buna göre, kırmızı ve pembe renkli düğümler Amerika merkezli, İsviçre ve İspanya gibi ülkelerin dahil olduğu küme büyük bir olasılıkla batı literatüründeki dijital eşitsizlik tartışmalarını temsil etmektedir. Turuncu ve açık mavi renkli düğümler Çin ve Tayland gibi ülkelerin bir arada bulunduğu, bu bölgelerdeki dijitalleşme ve erişim sorunlarına yönelik ortak atıf yapılarını yansıtmaktadır. Yeşil renkli düğümlerin ise Güney Afrika, Norveç ve İrlanda gibi ülkelerin, dijital eşitsizliğin kalkınma ve sosyal politika boyutunda birleştiği noktaları işaret ettiği düşünülmektedir. Ayrıca Amerika ve Çin arasındaki bağlantı yoğunluğunun çok ciddi olduğu, bu iki ülke arasındaki akademik etkileşimin yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bu atıf ağı haritasındaki konumuna bakıldığında, ana merkezin hemen sağında konumlandığı, Asya ve yükselen ekonomilerin yoğunlaştığı bölgede yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye, yukarıdaki haritada orta-üst ölçekli akademik bir aktör olarak, özellikle Çin ve Rusya gibi ve Amerika ve İngiltere gibi ülkelerle güçlü bağlar kuran bir köprü konumundadır. Ayrıca ülkeler arası ortak yazarlık iş birliği ağ görselleştirmesi de yapılmıştır. Bu görselleştirme, atıf ağından farklı olarak ülkelerin sadece birbirlerinden faydalandığını değil birlikte üretim yaptıklarını da kanıtlamaktadır. Uluslararası ortak yazarlık iş birliğine dayalı ağ haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 4: Dijital Eşitsizlik Alanında Uluslararası Ortak Yazarlık İş Birliği Ağ Haritası

Yukarıdaki görselden de anlaşılacağı üzere, alanın kuramsal çerçevesi büyük ölçüde Amerika ve Çin tarafından belirlenmektedir. Bu çerçevede, Amerika ve Çin en yüksek atıf sayısına sahip ülkeler olarak baskın rollere sahiptir. İspanya, Brezilya ve Rusya gibi ülkeler, kendi coğrafyaları içerisinde önemli kaynak noktaları olan güçlü alt merkezlerdir. Ortak yazarlık iş birliği doğrultusunda, Amerika ve İngiltere bu alandaki çalışmalarda en yoğun iş birliği kuran ülkelerdir. Dil ve coğrafi yakınlığın etkisiyle İspanya ve Latin Amerika ve Avrupa ülkeleri arasında kapalı ve güçlü iş birlikleri söz konusudur. Çin liderliğindeki Asya kümesi ise teknoloji odaklı bir üretim ağını göstermektedir. Türkiye'nin bu haritadaki konumuna bakıldığında, Türkiye hem aktif ve bütünleşmiş hem de köprü görevi gören bir role sahiptir. Hem Batı'ya hem de Doğu'ya sağladığı uyum göstergeleriyle akademik bir etkileşim sirkülasyonu kurduğu görülmektedir. Düğüm büyüklüğü göz önüne alındığında, Türkiye dijital eşitsizlik alanında gelişmekte olan ülkeler arasında ön sıralarda yer alırken global bilgi akışına da önemli düzeyde katkı sunmaktadır.

4.2. TÜRKİYE LİTERATÜRÜ

İkinci aşamada, 2000-2026 zaman sınırlaması çerçevesinde Web of Science Core Collection veri tabanından "dijital eşitsizlik ve dijital uçurum" konu başlığı alanında elde edilen 8369 verinin Excel ve Txt formatında indirilmesinin ardından veri setinin "Affiliations" kısmında "Türkiye" filtresi uygulanmıştır. Bu filtreyle Türkiye kaynaklı toplam 141 çalışma ve çalışmaların tüm bilgileri ayrı bir Excel ve Txt dosyasına aktarılmıştır.

Türkiye verileri çerçevesinde, 2000-2026 arası toplam 141 yayının olduğu görülmüştür. İlk yayın 2004 yılında (2) yapılmış, 2025 yılına kadar oldukça az sayıda çalışma yayınlanmıştır. En fazla yayın 2025 yılında (37) gerçekleşmiştir. 2026 yılında yayın sayısının 2025'e kıyasla daha az olması yılın henüz tamamlanmamış olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Çizelge 6: Türkiye Literatüründe Yıllara Göre Yayın Sayısı

Yıl	Yayın Sayısı
2004	2

2005	4
2006	3
2007	3
2008	2
2010	4
2011	1
2012	2
2013	2
2014	1
2016	5
2017	2
2018	1
2019	3
2020	7
2021	6
2022	9
2023	18
2024	11
2025	37
2026	18
Genel Toplam	**141**

Yayın türü ve sayısına bakıldığında, toplam 141 yayının 123'ü araştırma makalesidir. Bu oran oldukça yüksektir; dolayısıyla Türkiye'deki akademik yapının büyük bir ölçüde özgün veriye dayalı ve hakem denetimli yayınlar üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Türkiye literatüründeki yayın türü ve sayısı aşağıdaki gibidir;

Çizelge 7: Yayın Türü ve Sayısı

Yayın Türü	**Yayın Sayısı**
Makale	123
Bildiri	6
Derleme	6
Kitap Bölümü	5
Editoryal İçerik	1

Yukarıdaki çizelgeye göre, bildiri (6) ve derleme (6) türündeki yayınların eşit bir dağılım gösterdiği görülmektedir. Bu durum, ilgili alanın hem güncel akademik konferanslarda temsil edildiğini hem de mevcut literatürün sentezlenmesine yönelik teorik uygulamaların söz konusu olduğunu gösterir niteliktedir. Kitap bölümü (5) dijital eşitsizlik olgusunun daha geniş kapsamlı şekilde ele alındığının göstergesidir. Dolayısıyla Türkiye'nin dijital eşitsizlik alanındaki merkezi odak noktasının yayın türü bağlamında makale türü olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye literatürü çerçevesinde en fazla yayın yapılan alanlar incelendiğinde, dijital eşitsizlik literatürünün Türkiye'de disiplinler arası bir şekilde çalışıldığı görülmektedir. En fazla yayın eğitim odaklı alanlardadır (19). Dolayısıyla, Türkiye'deki dijital eşitsizlik tartışmalarının eğitim merkezli fırsat eşitliği ve dijital okuryazarlık gibi konularda merkezileştiğini söylemek mümkündür. İşletme ekonomisi (17), Kamu Yönetimi (7) ve İletişim (13) gibi sosyal bilimler

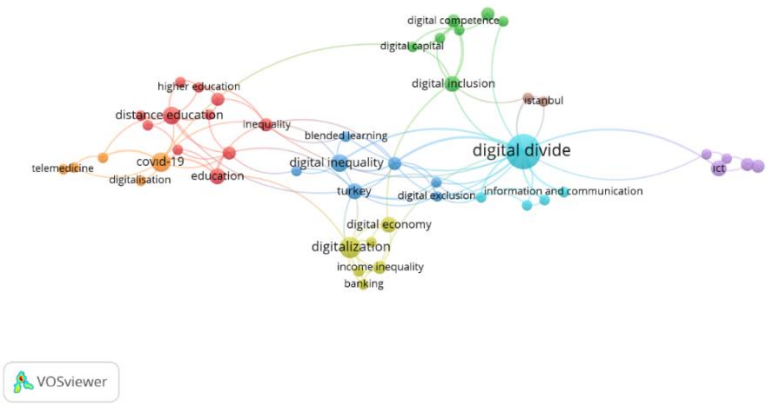
alanlarındaki akademik yayınlar, dijital eşitsizliğin ekonomik ve toplumsal yapısını ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili çizelge aşağıdaki gibidir;

Çizelge 8: En Fazla Yayın Yapılan Alanlar

Yayın Yapılan Alanlar	Yayın Sayısı
Eğitim ve Eğitim Araştırmaları	19
İşletme Ekonomisi	17
Mühendislik	14
İletişim	13
Bilgisayar Bilimleri	11
Matematik	11
Bilgi Bilimi ve Kütüphanecilik	8
Bilim Teknolojisi Diğer Konular	8
Çevre Bilimleri	7
Kamu Yönetimi	7

Yukarıdaki çizelgeden hareketle, Mühendislik (14), Bilgisayar Bilimleri (11) ve Matematik (11) gibi alanlardaki yayınların yüksekliği, dijital eşitsizlik olgusunun sadece sosyolojik bir sorun değil aynı zamanda altyapısal ve teknik temelli bir problem olduğunu göstermektedir. Genel itibariyle, Türkiye literatüründeki dijital eşitsizlik çalışmaları eğitim alanından ekonomiye, mühendislikten iletişim alanlarına kadar uzanan geniş bir perspektifte ele alınmaktadır. Bu dağılım, Türkiye'nin dijital eşitsizlik olgusuna sosyolojik ve toplumsal bir perspektifle yaklaşmasının yanı sıra teknolojik altyapı ve sürdürülebilirlik odaklı da baktığını göstermektedir.

Dijital eşitsizlik alanının Türkiye'deki kavramsal yapısını ortaya koymak amacıyla 141 çalışmaya Txt formatında VOSviewer yazılımı aracılığıyla anahtar kelime görselleştirmesi yapılmıştır. Haritanın merkezinde yer alan büyük açık ve koyu mavi düğümler (digital divide, digital inequality, Turkey) literatürün temel yapısını oluşturmaktadır. 141 veriye yönelik VOSviewer programıyla oluşturulan anahtar kelime eş oluşum haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 5: Türkiye Literatürünün Anahtar Kelime Eş Oluşum Ağ Haritası

Yukarıdaki ağ haritası, merkezi konumlar olan dijital uçurum, dijital eşitsizlik ve Türkiye konuları, söz konusu olgunun bu kavramlar etrafında şekillendiğini göstermektedir. Haritanın

sol tarafında yer alan kırmızı ve turuncu düğümler, dijital eşitsizliğin en fazla "eğitim" bağlamında tartışıldığını vurgulamaktadır. Özellikle uzaktan eğitim, yüksek eğitim, covid-19 ve karma öğrenim kavramları pandeminin Türkiye'deki dijital eşitsizlik çalışmalarını hızlandırdığını göstermektedir. Haritadaki yeşil düğümlere bakıldığında dijital eşitsizliğin yalnızca teknolojik cihaz erişim boyutuyla değil, bu cihazları kullanım becerisi ve katılım gibi boyutlarla da tartışıldığı anlaşılmaktadır. Sarıyla gösterilen düğümler dijital eşitsizliğin ekonomik ve yapısal boyutlarını gösterirken; mor ve turkuaz renkli düğümler ise dijital eşitsizliğin temelindeki teknolojik altyapı ve bilgi iletişim teknolojileri araçlarını temsil etmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki dijital eşitsizlik çalışmaları genel itibariyle pandemi sonrası eğitim, sosyal beceriler ve ekonomik dijitalleşme olmak üzere üç ana mesela etrafında şekillenmektedir.

Atıf bilgileri incelendiğinde, en çok atıf alan çalışmanın Ren, Zeng ve Gözgör (2023) tarafından yayımlanan "How does digital finance affect industrial structure upgrading? Evidence from Chinese prefecture-level cities" isimli çalışma (281 atıf) olduğu görülmüştür. Onu Aydın'ın (2021) "Does the digital divide matter? Factors and conditions that promote ICT literacy" isimli çalışması 85 atıfla takip etmektedir. Dijital eşitsizliğin Türkiye literatüründeki en çok atıf alan yayınlara yönelik bilgiler aşağıdaki gibidir;

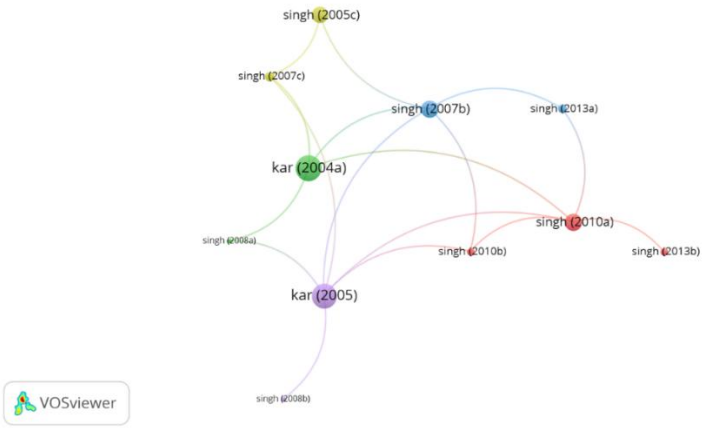
Çizelge 9: En Fazla Atıf Alan Yayınlar

Yazar İsmi	Yayın Tarihi	Atıf Sayısı	Dergi İsmi
Ren et al.	2023	281	Journal of Environmental Management
Aydin	2021	85	Telematics and Informatics
Myovella et al.	2021	74	Telecommunications Policy
Kar & Vimal	2004	62	Ieee Transactions on Circuits and Systems Ii-Express Briefs
Demir & Tuncer	2016	61	Ieee Transactions on Wireless Communications
Kar & Singh	2004	56	Ieee Transactions on Circuits and Systems Ii-Express Briefs
Kar & Singh	2005	49	Digital Signal Processing
Polat	2012	48	Government Information Quarterly
Saatcioglu & Corus	2016	39	Journal of Marketing Management
Özer et al.	2020	32	Insan & Toplum-The Journal of Humanity & Society

Yukarıdaki çizelge, dijital eşitsizlik çalışmalarının Türkiye'deki akademik etkisini ve literatüre yön veren temel çalışmaları göstermektedir. Buna göre, Ren, Zeng ve Gözgör (2023) tarafından yapılan çalışma hem güncel olması hem de kısa süre içerisinde 281 atıf almasıyla önemli bir çalışma olarak ortaya çıkmaktadır. Kar ve Singh (2004; 2005) çalışmaları, literatürün kurucu metinleri sayılabilmektedir. Yayınların yapıldığı dergiler incelendiğinde, İşletme ve yönetim, kamu yönetimi, telekomünikasyon politikası, sosyoloji gibi pek çok farklı çerçevede dijital eşitsizliğin tartışıldığı söylenebilmektedir. Söz konusu çalışmaların IEEE, Telematics and Informatics ve Telecommunications Policy gibi alanın en prestijli dergilerinde yayımlanmış

olması da Türkiye kaynaklı akademik üretimin uluslararası kalite standartlarını karşıladığını göstermektedir.

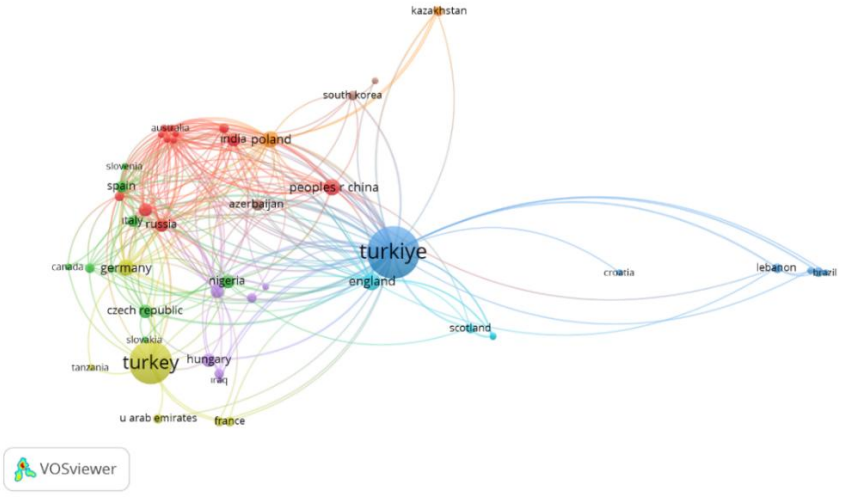
Buna ek olarak dijital eşitsizlik alanının Türkiye'deki atıf ağı haritası çıkarılmış ve alanın Türkiye konumlu entelektüel yapısı incelenmiştir. VOSviewer yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilen atıf haritasında Çizelge 9'da yer alan bilgilerle örtüşen bir görselleştirme ortaya çıkarılmıştır. Atıf ağı görselleştirmesi aşağıdaki gibidir;

Görsel 6: Türkiye Literatürü Atıf Ağı Haritası

Yukarıdaki atıf ağı görselleştirmesine göre, literatürün ana öncü ve referansları Kar ve Singh'in (2004a; 2004b; 2005; 2010a) çalışmalarıdır. Bu çalışmalar, Türkiye'deki dijital eşitsizlik tartışmalarında en fazla kaynak gösterilen ve temel kabul edilen çalışmalardır. Genel itibariyle, dijital eşitsizlik alanının Türkiye'de Kar ve Singh gibi yazarların çalışmaları etrafında şekillendiği, alanın teorik yapısının bu öncü yazarların çalışmalarının perspektifiyle inşa edildiği söylenebilmektedir.

Ayrıca uluslararası ortak yazarlık iş birliği bağlamında Türkiye'nin hangi ülkelerle ortak çalışmalar yaptığı VOSviewer yazılım programıyla görselleştirilmiştir. İlgili görsel aşağıdaki gibidir;

Görsel 7: Türkiye'nin Uluslararası Ortak Yazarlık İş Birliği Ağ Haritası

Türkiye'nin uluslararası ortak yazarlık iş birliği ağ haritasına göre, Türkiye İngiltere, İskoçya ve Brezilya gibi ülkelerle kurduğu güçlü iş birlikleri sayesinde Batı ve Güney Amerika literatürüne eklemlenmiş durumdadır. Ayrıca Türkiye'nin en yoğun şekilde etkileşim kurduğu ülke İngiltere'dir. Bu durum, Türkiye kaynaklı çalışmaların dilsel olarak küresel standartlara uyum sağladığını göstermektedir. Türkiye aynı zamanda Polonya, Hindistan, Çin ve Rusya gibi ülkelerle de iş birliği halindedir. Bu, gelişmekte olan ülkeleri ciddi şekilde ilgilendiren dijital eşitsizlik gibi önemli bir konuda ortak çalışmalara verilen önemi kanıtlamaktadır. Buna ek olarak Türkiye'nin iş birlikleri tek bir bölgeyle sınır değildir; Orta Doğru, Avrasya ve Avrupa ile aynı anda iş birlikleri yapılması, Türkiye'deki dijital eşitsizlik çalışmalarının global çerçevesini göstermektedir.

Uluslararası ortak yazarlık iş birliğinin yanı sıra, Türkiye kaynaklı ortak çalışmaların mikro düzeyde analiz edilebilmesi için partnerlik yapıları da incelenmiştir. Söz konusu inceleme VOSviewer yazılımı aracılığıyla kurumsal düzeydeki iş birliklerinin anlaşılması için gerçekleştirilmiştir. Kurumsal düzeydeki iş birliklerine yönelik ağ görselleştirmesi aşağıdaki gibidir;

Görsel 8: Türkiye Literatürünün Kurumsal Düzeydeki İş Birliği Ağ Haritası

Yukarıdaki ağ görseline göre, Türkiye'deki üniversiteler dijital eşitsizlik araştırmalarında belirli zincirleme ortaklıklar kurmaktadır. Haritadaki en dikkat çekici özellik Azerbaijan State Univ Econ düğümünün merkezi bir konumda olmasıdır. Bu kurum; Akdeniz Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Özyeğin Üniversitesi gibi üniversiteler ile Atatürk Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi gibi üniversiteler arasında bir köprü görevi görmektedir. Kırmızı ve mor kümeler incelendiğinde, Akdeniz Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Özyeğin Üniversitesi arasında sıkı bağlar olduğu, bu kurumların benzer araştırmalar ve ortak akademik disiplinler çerçevesinde bir araya geldiğini göstermektedir. Sarı kümeler incelendiğinde, Pan European Univ ve UNEC gibi kurumların bu zincirde yer aldığı görülmektedir. Bu durum, Türkiye kaynaklı dijital eşitsizlik araştırmalarının Avrupa ve Avrasya perspektifli uluslararası ortaklıklarla desteklendiğini göstermektedir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Küresel literatür çerçevesinde yıllara göre yayın sayılarına bakıldığında 2000-2014 arası yayınların sınırlı olduğu görülmüştür. 2020 yılında ciddi bir artış yaşandığı, 2023 yılı içerisinde

yayın artışının devam ettiği ve 2025 yılında yayın sayısının en yüksek noktaya ulaştığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda küresel literatürde dijital eşitsizlik olgusu teknolojinin de gelişmesiyle doğru orantılı şekilde yüksek oranda araştırılan bir konu haline gelmiştir. Türkiye literatürüme bakıldığında 2000-2026 aralığında dijital eşitsizlik olgusuna yönelik ilk çalışmanın 2004 yılında (2 yayın) yapıldığı belirlenmiştir. Küresel literatüre kıyasla dijital eşitsizlik olgusunun Türkiye'de daha geç bir tarihte araştırma konusu haline geldiği söylenebilir. 2025 yılına kadar oldukça sınırlı yayınlar yapıldığı, en yüksek yayının ise 2025 yılında gerçekleştiği görülmüştür. Bu durum, Türkiye'de dijital eşitsizlik alanının küresel gelişim eğilimlerini gecikmeli olarak takip ettiğini ve literatürün henüz erken gelişim aşamasında olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Küresel literatür çerçevesinde ülkelere göre yayınlar incelendiğinde dijital eşitsizlik olgusuna yönelik en fazla araştırma yapan ülkelerin Amerika, Çin ve İngiltere olduğu görülmüştür. En fazla yayın yapan ülkelerin listesine göre dijital eşitsizlik bağlamında yalnızca gelişmiş ülkelerin değil gelişmekte olan ülkelerin de oldukça fazla araştırma yaptığı belirlenmiştir. Dolayısıyla küresel literatür kapsamında dijital eşitsizlik olgusunun global çapta yaygın bir araştırma sorunu haline geldiği söylenebilir. Türkiye literatürü çerçevesinde ise Türkiye'nin bu alanda en fazla yayın yapan ilk 20 ülke içerisinde yer aldığı ve bu ülkeler arasında 18. sırada yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin küresel literatürde yer edindiği fakat diğer ülkelere kıyasla çok daha sınırlı bir akademik üretime sahip olduğu söylenebilmektedir. Bu tablo, Türkiye'nin dijital eşitsizlik alanında küresel literatüre dahil olmakla birlikte, üretim kapasitesi açısından henüz çevresel bir konumda yer aldığını ve alanın önde gelen ülkeleriyle arasındaki akademik üretim farkının belirginliğini koruduğunu göstermektedir.

Küresel literatür çerçevesinde yayın türüne göre en fazla yayın yapılan araştırma türünün makale olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda küresel bağlamda dijital eşitsizlik olgusunun özgün veriye dayanan ve hakemli dergilerce yayımlanan bir araştırma alanı olduğu görülmüştür. Türkiye literatüründe de aynı şekilde en fazla yayın yapılan araştırma türü makaledir. En fazla yayın yapılan araştırma alanlarına bakıldığında küresel literatür çerçevesinde en fazla İşletme Ekonomisi, İletişim, Bilgisayar Bilimleri, Eğitim ve Mühendislik gibi alanlarda araştırmalar yapıldığı tespit edilmiştir. Dijital eşitsizlik alanının ekonomi, sosyal bilimler ve sayısal bilimsel gibi farklı alanlarca araştırılması alanın disiplinler arası bir yapısının olduğuna işaret etmektedir. Aynı şekilde Türkiye literatüründe de en fazla yayın yapılan alanlar arasında Eğitim, İşletme Ekonomisi, Mühendislik, İletişim, Bilgisayar ve Matematik gibi alanlar vardır. Dolayısıyla hem küresel literatür hem de Türkiye literatürü bağlamında dijital eşitsizlik olgusu sadece sosyolojik bir olgu değil; aynı zamanda teknik ve altyapısal bir sorun olarak da çalışılan bir kavramdır. Bu bulgular, dijital eşitsizlik alanının hem küresel hem de ulusal düzeyde ağırlıklı olarak ampirik ve disiplinler arası bir araştırma alanı olarak konumlandığını, dolayısıyla olgunun yalnızca toplumsal değil aynı zamanda yapısal ve teknolojik boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Küresel literatür çerçevesinde dijital eşitsizlik alanındaki merkezi anahtar kelimeler incelendiğinde dijital uçurum, sağlık, eğitim, ekonomi, sosyal medya, covid-19 ve uzaktan eğitim gibi kavramların alandaki tematik eğilimler olduğu belirlenmiştir. Türkiye literatüründe de benzer şekilde dijital uçurum, dijital eşitsizlik ve covid-19 kavramları merkezi konumdadır.

Dolayısıyla hem küresel hem de Türkiye'de özellikle pandeminin dijital eşitsizlik alanında belirgin bir kırılma yaşandığı düşünülmektedir. Bu durum, pandeminin dijital eşitsizlik literatüründe küresel ve ulusal düzeyde tematik bir dönüm noktası yarattığını ve alanın araştırma gündemini yeniden şekillendiren kritik bir kırılma olarak işlev gördüğünü açık biçimde ortaya koymaktadır.

Küresel literatürdeki merkezi referansları belirlemek için yapılan atıf ağı incelendiğinde van Dijk, Selwyn gibi isimlerin alandaki temel referanslar olduğu ve güncel çalışmaların bu ana kaynaklara dayalı alanı genişlettiği belirlenmiştir. Bu kapsamda da bir disiplinler arasılık mevcuttur. Türkiye literatüründe ise 2023 tarihli güncel çalışmalardan birinin en fazla atıfa sahip olduğu görülmüştür. Küresel literatürde dijital eşitsizlik alanının yüksek atıf alan çalışmalarının 2000'li yılların başına dayanması, alanın erken dönemde kuramsal olarak inşa edildiğini ve bu çalışmaların literatürde ana referans noktası haline geldiğini gösterirken; Türkiye'de en fazla atıf çalışmaların güncel tarihli oluşu alanın henüz Türkiye bağlamında gelişim aşamasında olduğunu, kuramsal birikimin bu noktada sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu durum, Türkiye'de dijital eşitsizlik çalışmalarının daha çok güncel tartışmalar etrafında şekillendiğini ve literatürün küresele kıyasla henüz klasikleşmiş eserler üretme aşamasına gelmediğini düşündürmüştür.

Küresel literatür çerçevesinde ülkelere göre atıf ağı incelendiğinde, bilgi üretiminde Amerika ve Çin'in ana merkez olduğu, alandaki çalışmaların ağırlık merkezinin bu iki ülke olduğu belirlenmiştir. İspanya, Brezilya ve Rusya gibi ülkeler de alandaki atıf ağında etkili ülkeler arasındadır. Türkiye literatürü çerçevesinde ise Türkiye bu ağ haritasında söz konusu ülkelerle bağ kuran ve diğer ülkelerle arada köprü görevi gören bir aktör rolündedir. Bu durum, Türkiye'nin küresel bilgi üretim sistemine entegre olduğunu ancak henüz yön belirleyici bir merkez konumuna ulaşmadığını göstermektedir.

Küresel literatür çerçevesinde uluslararası ortak yazarlık incelendiğinde, Amerika ve İngiltere'nin en yoğun iş birliğine sahip ülkeler olduğu görülmüştür. Uluslararası iş birliği İspanya, Latin Amerika ve Avrupa ülkeleri arasında da oldukça yoğundur. Türkiye'nin bu ağdaki konumu ise hem aktif ve küreselle bütünleşmiş hem de diğer ülkelerle köprü görevi gören bir konumdur. Özellikle İngiltere, İskoçya ve Brezilya gibi ülkelerle iş birliği yaparak Batı ve Güney Amerika literatürüne eklemlenmiş halde olan Türkiye'nin en yoğun şekilde İngiltere ile bir iş birliği bağı söz konusudur. Türkiye'nin en yoğun iş birliği ilişkisinin İngiltere ile olması, ülkenin uluslararası akademik görünürlüğünü artıran stratejik bir bağ olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Türkiye'nin uluslararası iş birliği ağının tek bir bölgeyle sınırlı olmadığı, Orta Doğu, Avrasya ve Avrupa'ya uzanan çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Buna ek olarak Türkiye literatürünün kurumsal iş birliklerine bakıldığında, Azerbaijan State University of Economics'in Akdeniz Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Özyeğin Üniversitesi ile Atatürk Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi arasında köprü görevi gördüğü, bu iş birliği ağı içerisinde Pan European ve UNEC gibi kurumların da aracılık görevi üstlendiği anlaşılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin araştırma ve projeler aracılığıyla uluslararası kurumlar ile çalışmalar yaptığı ve küresel düzeyde görünür olduğu düşünülmüştür.

Sonuç olarak, dijital eşitsizlik alanının küresel literatür kapsamında erken dönemde kuramsal temelleri atılmış, zaman içerisinde disiplinler arası bir yapı kazanmış ve özellikle pandemi

sonrası hızlı şekilde genişleyen olgun bir araştırma alanı haline geldiğini söylemek mümkündür. Türkiye literatürünün ise daha geç geliştiği, sınırlı fakat artış eğiliminde bir bilgi üretim yapısına sahip olduğu ve henüz kuramsal bir derinlik noktasında küresel literatürle kıyaslanamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak Türkiye'nin hem atıf ağlarında hem de uluslararası iş birliklerinde üstlendiği "köprü" görevi, küresel bilgi üretim sistemine uyum sağladığı, eklemlendiği ve stratejik bir konumda bulunduğunu göstermiştir. Tüm bu bulgulara göre, Türkiye'nin dijital eşitsizlik alanında niceliksel üretimi artırmasının yanı sıra, kuramsal katkılarını güçlendirme ve doğrudan ana aktörlerle daha yoğun ve sürdürülebilir iş birlikleri geliştirmesinin, alandaki konumunu daha merkezi bir seviyeye taşıyacağı düşünülmüştür.

KAYNAKÇA

Alan Pritchard. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics? In Journal of Documentation (Vol. 25, Number 4).

Aydin, M. (2021). Does the digital divide matter? Factors and conditions that promote ICT literacy. Telematics and Informatics, 58. https://doi.org/10.1016/j.tele.2020.101536

Beaunoyer, E., Dupéré, S., & Guitton, M. J. (2020). COVID-19 and digital inequalities: Reciprocal impacts and mitigation strategies. Computers in Human Behavior, 111, 106424. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106424

Blank, G., & Groselj, D. (2014). Dimensions of Internet use: amount, variety, and types. Information, Communication & Society, 17(4), 417–435. https://doi.org/10.1080/1369118X.2014.889189

Davis, J. G., Kuan, K. K. Y., & Poon, S. K. (2020). Digital exclusion and divide in the United States: Exploratory empirical analysis of contributing factors. 26th Americas Conference on Information Systems, AMCIS 2020.

De', R., Pandey, N., & Pal, A. (2020). Impact of digital surge during Covid-19 pandemic: A viewpoint on research and practice. International Journal of Information Management, 55, 102171. https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102171

Demir, Ö. T., & Tuncer, T. E. (2016). Antenna Selection and Hybrid Beamforming for Simultaneous Wireless Information and Power Transfer in Multi-Group Multicasting Systems. IEEE Transactions on Wireless Communications, 15(10). https://doi.org/10.1109/TWC.2016.2594074

Dimaggio, P., Hargittai, E., Celeste, C., & Shafer, S. (2004). Digital inequality: From unequal access to differentiated use. In Social Inequality.

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. Journal of Business Research, 133. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

Donthu, N., Kumar, S., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). Research Constituents, Intellectual Structure, and Collaboration Patterns in Journal of International Marketing: An Analytical Retrospective. Journal of International Marketing, 29(2). https://doi.org/10.1177/1069031X211004234

Friemel, T. N. (2016). The digital divide has grown old: Determinants of a digital divide among seniors. New Media & Society, 18(2), 313–331. https://doi.org/10.1177/1461444814538648

Guitton, M. J. (2020). Cyberpsychology research and COVID-19. Computers in Human Behavior, 111, 106357. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106357

Hargittai, E. (2002). Second-Level Digital Divide: Differences in People's Online Skills. First Monday, 7(4). https://doi.org/10.5210/fm.v7i4.942

Hargittai, E. (2003). The digital divide and what to do about it. New Economy Handbook.

Hargittai, E. (2007). Whose Space? Differences Among Users and Non-Users of Social Network Sites. Journal of Computer-Mediated Communication, 13(1), 276–297. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00396.x

Hargittai, E., & Hinnant, A. (2008). Digital Inequality. Communication Research, 35(5), 602–621. https://doi.org/10.1177/0093650208321782

Helsper, E. J. (2012). A Corresponding Fields Model for the Links Between Social and Digital Exclusion. Communication Theory, 22(4), 403–426. https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.2012.01416.x

Helsper, E. J., & Galácz, A. (2009). Understanding the Links between Social and Digital Exclusion in Europe. In World Wide Internet: Changing Societies, Economies and Cultures.

Hilbert, M., & López, P. (2011). The World's Technological Capacity to Store, Communicate, and Compute Information. Science, 332(6025), 60–65. https://doi.org/10.1126/science.1200970

Hoffman, D. L., Novak, T. P., & Schlosser, A. (2006). The Evolution of the Digital Divide: How Gaps in Internet Access May Impact Electronic Commerce. Journal of Computer-Mediated Communication, 5(3), 0–0. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2000.tb00341.x

Hunsaker, A., & Hargittai, E. (2018). A review of Internet use among older adults. In New Media and Society (Vol. 20, Number 10). https://doi.org/10.1177/1461444818787348

Iwasaki, T., & Hara, S. (2005). Generalized KYP lemma: Unified frequency domain inequalities with design applications. IEEE Transactions on Automatic Control, 50(1). https://doi.org/10.1109/TAC.2004.840475

Jackson, L. A., Ervin, K. S., Gardner, P. D., & Schmitt, N. (2001). The Racial Digital Divide: Motivational, Affective, and Cognitive Correlates of Internet Use 1. Journal of Applied Social Psychology, 31(10), 2019–2046. https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2001.tb00162.x

Kar, H., & Singh, V. (2004). Elimination of Overflow Oscillations in Fixed-Point State-Space Digital Filters With Saturation Arithmetic: An LMI Approach. In IEEE Transactions on Circuits and Systems II: Express Briefs (Vol. 51, Number 1). https://doi.org/10.1109/TCSII.2003.821526

Kar, H., & Singh, V. (2005). Elimination of overflow oscillations in digital filters employing saturation arithmetic. Digital Signal Processing: A Review Journal, 15(6). https://doi.org/10.1016/j.dsp.2005.02.001

Kar, H., & Vimal, S. (2004). Robust Stability of 2-D Discrete Systems Described by the Fornasini—Marchesini Second Model Employing Quantization/Overflow Nonlinearities. IEEE Transactions on Circuits and Systems II: Express Briefs, 51(11). https://doi.org/10.1109/TCSII.2004.836880

Leavitt, H. J. (2002). Technology and organizations: Where's the off button? IEEE Engineering Management Review, 30(3), 82–82. https://doi.org/10.1109/EMR.2002.1032402

Lythreatis, S., Singh, S. K., & El-Kassar, A.-N. (2022). The digital divide: A review and future research agenda. Technological Forecasting and Social Change, 175, 121359. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121359

Manduna, W. (2016). Empirical Study of Digital Poverty: A Case Study of a University of Technology in South Africa. Journal of Communication, 7(2), 317–323. https://doi.org/10.1080/0976691X.2016.11884913

Myovella, G., Karacuka, M., & Haucap, J. (2021). Determinants of digitalization and digital divide in Sub-Saharan African economies: A spatial Durbin analysis. Telecommunications Policy, 45(10). https://doi.org/10.1016/j.telpol.2021.102224

Ono, H., & Zavodny, M. (2007). Digital inequality: A five country comparison using microdata. Social Science Research, 36(3), 1135–1155. https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2006.09.001

Özer, M., Suna, H. E., Aşkar, P., & Çelik, Z. (2020). The Impact COVID-19 School Closures on Educational Inequalities. Journal of Humanity and Society (Insan & Toplum), 10(4). https://doi.org/10.12658/m0611

Polat, R. K. (2012). Digital exclusion in Turkey: A policy perspective. Government Information Quarterly, 29(4). https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.03.002

Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography; An Interim Bibliography. In 25(4).

Ragnedda, M. (2017). The Third Digital Divide. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315606002

RAISIG, L. M. (1962). Statistical bibliography in the health sciences. Bulletin of the Medical Library Association, 50.

Reddick, C., Enriquez, R., Harris, R., & Flores, J. (2024). Understanding the levels of digital inequality within the city: An analysis of a survey. Cities, 148, 104844. https://doi.org/10.1016/j.cities.2024.104844

Ren, X., Zeng, G., & Gozgor, G. (2023). How does digital finance affect industrial structure upgrading? Evidence from Chinese prefecture-level cities. Journal of Environmental Management, 330. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.117125

Riggins, F., & Dewan, S. (2005). The Digital Divide: Current and Future Research Directions. Journal of the Association for Information Systems, 6(12), 298–337. https://doi.org/10.17705/1jais.00074

Robinson, L., Cotten, S. R., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., Schulz, J., Hale, T. M., & Stern, M. J. (2015). Digital inequalities and why they matter. Information, Communication & Society, 18(5), 569–582. https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1012532

Rogers, S. E. (2016). Bridging the 21st Century Digital Divide. TechTrends, 60(3), 197–199. https://doi.org/10.1007/s11528-016-0057-0

Rydzewski, P. (2025). Digital Inequality and Sustainable Development. Problemy Ekorozwoju, 20(1), 96–108. https://doi.org/10.35784/preko.6691

Saatcioglu, B., & Corus, C. (2016). Exploring spatial vulnerability: inequality and agency formulations in social space. Journal of Marketing Management, 32(3–4). https://doi.org/10.1080/0267257X.2015.1103775

Saeed, N., Bader, A., Al-Naffouri, T. Y., & Alouini, M.-S. (2020). When Wireless Communication Responds to COVID-19: Combating the Pandemic and Saving the Economy. Frontiers in Communications and Networks, 1. https://doi.org/10.3389/frcmn.2020.566853

Scheerder, A., van Deursen, A., & van Dijk, J. (2017). Determinants of Internet skills, uses and outcomes. A systematic review of the second- and third-level digital divide. Telematics and Informatics, 34(8), 1607–1624. https://doi.org/10.1016/j.tele.2017.07.007

Selwyn, N. (2004). Reconsidering Political and Popular Understandings of the Digital Divide. New Media & Society, 6(3), 341–362. https://doi.org/10.1177/1461444804042519

Setthasuravich, P., & Kato, H. (2020). The mediating role of the digital divide in outcomes of short-term transportation policy in Thailand. Transport Policy, 97, 161–171. https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2020.07.008

Singh, V. (2010). Modified criterion for global asymptotic stability of fixed-point state-space digital filters using two's complement arithmetic. Automatica, 46(2). https://doi.org/10.1016/j.automatica.2009.11.022

Soomro, K. A., Kale, U., Curtis, R., Akcaoglu, M., & Bernstein, M. (2020). Digital divide among higher education faculty. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 17(1), 21. https://doi.org/10.1186/s41239-020-00191-5

van Deursen, A. J. A. M., & Helsper, E. J. (2015). The Third-Level Digital Divide: Who Benefits Most from Being Online? In Communication and Information Technologies Annual. https://doi.org/10.1108/s2050-206020150000010002

van Deursen, A. J. A. M., Helsper, E. J., & Eynon, R. (2016). Development and validation of the Internet Skills Scale (ISS). Information, Communication & Society, 19(6), 804–823. https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1078834

van Deursen, A. J. A. M., & van Dijk, J. A. G. M. (2019). The first-level digital divide shifts from inequalities in physical access to inequalities in material access. New Media and Society, 21(2). https://doi.org/10.1177/1461444818797082

van Deursen, A. J., & van Dijk, J. A. (2014). The digital divide shifts to differences in usage. New Media & Society, 16(3), 507–526. https://doi.org/10.1177/1461444813487959

van Dijk, J. (2005). The Deepening Divide: Inequality in the Information Society. SAGE Publications, Inc. https://doi.org/10.4135/9781452229812

van Dijk, J. A. G. M. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. Poetics, 34(4–5). https://doi.org/10.1016/j.poetic.2006.05.004

van Dijk, J., & Hacker, K. (2003). The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon. The Information Society, 19(4), 315–326. https://doi.org/10.1080/01972240309487

van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. Scientometrics, 84(2). https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3

Vassilakopoulou, P., & Hustad, E. (2023). Bridging Digital Divides: a Literature Review and Research Agenda for Information Systems Research. Information Systems Frontiers, 25(3), 955–969. https://doi.org/10.1007/s10796-020-10096-3

Verma, S., & Gustafsson, A. (2020). Investigating the emerging COVID-19 research trends in the field of business and management: A bibliometric analysis approach. Journal of Business Research, 118. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.057

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA VE BEDEN ALGISINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR: BİR BİBLİYOMETRİK ARAŞTIRMA

Doktora Adayı Begüm AYDIN AYDOĞAN

Karabük Üniversitesi, Yeni Medya ve İletişim Ana Bilim Dalı, Medya ve İletişim Çalışmaları

2238282003@ogrenci.karabuk.edu.tr –

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6539-3034

Doç. Dr. Doğan AYDOĞAN

Karabük Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım

doganaydogan@karabuk.edu.tr –

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6808-9107

ÖZET

Bu araştırmanın konusu, sosyal medya ve beden algısı alanındaki çalışmaların bibliyometrik analiz yöntemiyle sistematik bir şekilde analiz edilmesidir. Araştırmada dünya ve Türkiye literatürünün karşılaştırmalı olarak incelenmesi hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında Web of Sience Core Collection veri tabanında "sosyal medya ve beden algısı" kelimeleriyle 2000-2026 yılları arasında tarama yapılmış, toplam 3466 araştırma makalesi Excel ve Txt formatında indirilerek Excel programı ve VOSviewer yazılım programında bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. İlk aşamada dünya literatürüne yönelik yıllara göre yayın dağılımı, atıf sayısı, araştırma alanları, anahtar kelime, atıf ve ülke ağları Microsoft Excel programı ve VOSviewer yazılım programı kullanılarak incelenmiş; ikinci aşamada Türkiye kaynaklı makaleler filtrelenerek elde edilen 86 araştırma makalesi yıllara göre yayın dağılımı, atıf analizi, araştırma alanları, anahtar kelime ağ haritası, atıf ağı haritası, uluslararası ve kurumsal ortaklık durumları Microsoft Excel ve VOSviewer programları üzerinden analiz edilerek Türkiye'nin literatürdeki konumu karşılaştırmalı şekilde değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, sosyal medya ve beden algısı alanı dünya literatüründe hızlı şekilde büyüyen, Batı merkezli ve ergenlere odaklanan bir yapı gösterirken; Türkiye literatürü buna paralel şekilde ilerlese de daha sınırlı, gecikmeli, ağırlıklı olarak psikoloji-sağlık merkezli, uluslararası iş birlikleri zayıf ve iletişim ile sosyokültürel boyutlarda gelişime ihtiyaç duyan bir yapı sergilemektedir.

Anahtar Kelimeler : Sosyal Medya, Beden Algısı, Bibliyometrik Analiz, Dünya Literatürü, Türkiye Literatürü.

GLOBAL AND NATIONAL STUDIES ON SOCIAL MEDIA AND BODY IMAGE: A BIBLIOMETRIC STUDY

ABSTRACT

This research focuses on the systematic analysis of studies in the field of social media and body image using bibliometric analysis methods. The aim of the research is to comparatively examine the world and Turkish literature. Within the scope of the research, a search was conducted in the Web of Science Core Collection database using the keywords "social media and body image" between 2000 and 2026. A total of 3466 research articles were downloaded in Excel and Txt formats and analyzed using bibliometric analysis methods with Excel and VOSviewer software. In the first stage, the publication distribution by year, citation count, research areas, keywords, citations, and country networks of the world literature were examined using Microsoft Excel and VOSviewer software. In the second stage, 86 research articles originating from Turkey were filtered and analyzed using Microsoft Excel and VOSviewer programs to comparatively evaluate Turkey's position in the literature. In conclusion, while the field of social media and body image is rapidly growing in the global literature, exhibiting a Western-centric structure focused on adolescents, the Turkish literature, although progressing in parallel, is more limited, delayed, predominantly psychology-health-centered, has weak international collaborations, and needs development in communication and socio-cultural dimensions.

Keywords: Social Media, Body Image, Bibliometric Analysis, Global Literature, Turkish Literature.

1. GİRİŞ

Güzellik ve beden kavramları; tüketim olgusu, reklam ve moda gibi kavramlar eşliğinde genellikle eleştirel bir tutum içinde ele alınmıştır. Bu tutumun nedeni, iletişim araçlarının beden ve özellikle kadın bedenini araçsallaştırmasına (Lefebvre, 2007) yönelik olgudan kaynaklanmaktadır. Beden ve güzellik kavramlarına yönelik var olan bu eleştirel ya da kuşkucu tutuma karşın, beden ve güzellik olgularının çok dinamik bir biçimde ve artan oranda gündelik hayata dahil olduğu görülmektedir. Benliklerin sergilendiği, gözetlendiği ve tasarlandığı bir iletişim alanı olarak sosyal medya, beden ve güzellik kavramlarına yeni boyutlar eklemektedir. Bu durum sosyal medya, beden ve güzellik ilişkisini büyük bir endüstrinin parçası haline getirdiği gibi, sosyolojik ve psikolojik etkileri ile de artan oranda dikkat çeken bir araştırma alanı haline getirmektedir.

Beden ve güzellik kavramları yalnızca bilimsel ya da edebi literatürün ele alıp, konumlandırdığı unsurlar değildir. Beden ve güzelliğe yönelik olumlu ya da olumsuz vurguların çok daha köklü tarihsel arka planları vardır. Bu nedenle bilimsel araştırmaların bu arka planı da göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Tarım toplumunun ürettiği toplumsal yapılanma ve kurumlar kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik ayrımı derinleştirmiş ve ataerkil sistem kadın bedeninin denetimini kurumsallaştırmıştır. Tarımsal, ataerkil bir altyapı içinde gelişen İbrahimi dinlerin hepsinde beden ve özellikle kadın bedenine yönelik bir vurgu ve kaygı mevcuttur (Berktay, 2025).

Bununla birlikte Platon ve Aristoteles düşünce sistemlerinde de bedeni arka plana iten ayrımlar mevcuttur. Platon'da erkek hiyerarşik olarak üstte, akıl ve idealar evreni ile ilişkilendirilirken; kadın bedensel ve hayvani arzulara daha yakın konumlandırılmış ve ikincil konuma yerleştirilmiştir. Aristoteles düşüncesinde ise kadın, duygusal, istikrarsız ve tabi konumda iken; erkek akılcı ve egemen konumdadır (Berktay, 2025, s. 130). İbrahimi dinlerde de Antik Yunan geleneğinde de farklı perspektiflerden aynı vurgu yapıldığı görülmektedir, beden, güzellik ve bedene yönelik arzular ve duygular ikincil planda, aşağıda iken; akıl, soyut kavramlar, düzen, istikrar ve bunlarla ilişkilendirilen erkeklik birincil konumdadır. Her iki gelenekte de var olan bedene yönelik güçlü baskı ve vurguların; beden, güzellik ve ilişkili olarak cinselliğin güçlü dinamizmini vurguladığı kabul edilebilir. Avrupa için Rönesans geleneğinde de akıl ve erkeklik birincil konumunu korumuştur. Ancak 15. Yüzyıldan sonra beden ve güzelliğe yönelik ilginin arttığı görülmektedir. Bu noktada altı çizilmesi gereken unsur, bu ilgide beden ve güzelliğin kadınla ilişkilendirilmesi ve merkezde yer alan erkek figürü için araçsallaştırılmış olduğudur.

Vigarello (2013) Avrupa tarihi içinde beden ve güzelliğin tarihini üç ayrı dönem içinde ele alınabileceğini belirtir. 15. Yüzyılda bedene yönelik dikkat yükselmiş, beden kabullerde ve saray adetlerinde sunulan ve dikkat edilen bir unsur olmuştur. İkinci dönemde beden bir bütün olarak değil, kültürel yoruma göre belirli bölgelerinin vurgulandığı bir unsur olmuştur. Üçüncü dönem ise yeni hat ve bölgelerden ziyade amaçların keşfedildiği, aristokratik duruşun yerine burjuvazi söylem ve güçlü vücut vurgusunun öne geçtiği bir dönem olmuştur. Ek olarak güzellik ve beden, aristokrat ve burjuva, kentli ve taşralı, kadın ve erkek, üst ve alt sınıf ile ırk gibi ayrımlara göre de şekillenmiş ve bu ayrımları yeniden üretmiştir. 15. Yüzyılda beden ve güzelliğin sergilenen ve dikkat edilen bir unsur haline gelmesi ile Norbert Elias'ın uygarlık tezi arasında bir koşutluk mevcuttur. Elias (2013, 2016), modern toplum kendini gerçekleştirdikçe saray ve davetlerde karşı karşıya gelen tabakaların ve toplulukların inceltilmiş davranışları ortaya çıkardığını ve bu standartların aşama aşama toplumun alt kademelerine doğru iletildiğini belirtir. Dolayısıyla toplumsal karşılaşma, hareketlilik ve rekabet unsurlarının yükseldiği durum ve dönemlerde beden ve güzelliğin sosyal oyunun bir parçası haline geldiği ve buna göre şekillendiği söylenebilir . Benzer bir biçimde toplumsal hareketliliklerin arttığı ve yeni toplumsal tabakaların belirdiği 19. yüzyıl sonrası da moda, güzellik ve beden konularının İslam coğrafyası içinde önemli hale geldiği bir dönem olmuştur (Lewis, 2007). Dolayısıyla beden ve güzellik kavramlarının ayrılmaz bir biçimde ilişkili olduğu moda olgusu da bu kavramların dinamiklerini kendi içinde barındıran ve araştırılması gereken bir olgu olarak belirmektedir. Moda, toplumsal oyun ile güzellik ve bedeni buluşturan önemli bir olgudur. Toplumsal gruplara dahil olma ve bireysel farklılık arayışı modanın dinamiğini oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumsal sınıflar birbirine yaklaştıkça taklit ve ayrışma yarışı şiddetlenmektedir (Simmel, 1957). Batıda giyim ve moda, 15. Yüzyılda öncelikle sınıfsal bir hükmetme arayışının ürünü olmuştur, modanın cinsiyet ayrımları ile buluşması ve kadın ile ilişkilendirilmesi 18. Yüzyılı bulmuştur. Bu durum çağdaş dünyada birleşerek devam etmektedir. Ortaya çıkış anında cinsiyetleri söyleme döken moda, ayrıcalıklı bir azınlıktan çıkıp genele yayılana dek sınıfsal ayrımları vurgulamaktadır. Böylece moda hem cinsiyet hem de sınıf ilişkilerini dolayımlamaktadır (Silverman, 1986). Dolayısıyla beden ve güzellik olguları yalnızca cinsiyete yönelik talep ve kaygıları değil, sınıfsal dinamikleri de içinde barındırmaktadır.

Beden ve güzellik yirminci yüzyıla dek ikincil ve iktidarın araçsal olarak kullandığı bir unsur olarak ele alınmıştır. İbrahimi dinlerin ve tarım toplumu ideolojilerinin bakış açısını, endüstriyel üretime dayalı ulus-devlet ve burjuvazinin söylemi takip etmiştir (Foucault, 2020). Türkiye'de de cumhuriyetin kuruluş aşamasının beden, kadın ve kamusallık üzerine yeni bir söylem ürettiği görülmektedir (Lewis, 2007).

Bedenin bireyselleşmesi ve kişinin kendi iradesine ait olması daha çok laik kentleşme olgusu içinde kendini göstermiştir. Batıda 20. Yüzyıl boyunca, Türkiye'de ise 1950 sonrasında yaşanan kentleşme sürecinin bireyselleşmeyi ve buna bağlı olarak beden ve güzellik unsurlarını dönüştürdüğü görülmektedir. Ayrıca 20. Yüzyılda gelişen sağlık teknolojilerinin beden ve güzellik kavramlarına yeni boyutlar kazandırdığı ve görülmektedir (Kahraman, 2005). Beden ve güzelliğin bireyselleştiği 1950 yılı ve sonrasında güzellik unsurunun kadın ile ilişkili bir kavram olmaktan çıkarak, erkekleri de kapsayacak şekilde yaygınlaştığı görülmektedir (Vigarello, 2013). Bu dönemde erkekler artan oranda saç ekimi, diyet ve egzersiz gibi unsurlarla kendi bedenleri üzerine eğilmeye başlamıştır. Bu tarihsel arka plan ile vurgulanmak istenen unsurlardan biri de beden ve güzellik kavramlarının görüntülü iletişim araçlarından önce de oldukça önemli unsurlar olduğu, teknik izin verdiği ölçüde insanların bedenlerini güzelleştirmeye çalıştığıdır. Görüntülü iletişim araçları var olan bu eğilimi yönlendirme noktasında etkili ve güçlü araçlardır.

Türkiye ve İslam coğrafyası özelinde bu dönemde ortaya çıkan bir diğer önemli ve dikkat çekici gelişme İslami ya da muhafazakâr moda olgusudur. 1980 sonrası süreçte muhafazakâr kesimler hızla ekonomik ve siyasal alana entegre olmuş ve sınıfsal olarak yükselişe geçmişlerdir. Bu durum benlik sunumu ve benliğin sahnelendiği sahnelerin sunumunu da şekillendirmektedir. Güzellik, lüks ve beden bu süreçte yükselen dergilerin ve muhafazakâr modanın öne çıkardığı kavramlar olmuştur (Erkilet, 2012; Kılıçbay & Binark, 2002; Meşe, 2015; Yücebaş, 2013). Türkiye, muhafazakâr moda konusunda hem üretici hem de tüketici konumda olduğu için İslam coğrafyası açısından ayrıca önemlidir. Ancak bu gelişmeyi önemli kılan unsur, beden ve güzellik unsurlarının aslında bu noktada İslam ve Kapitalizm karşıtlığına yönelik temel bir çelişkiyi gözler önüne sermesidir. Bu gelişme dinin içeriğinin kaybolması (Özbolat, 2017), İslam'ın kapitalistleşmesi (Erkilet, 2012), kadının araçsallaştırılması ve yalnızca bir tek kadın biçimini öne çıkarıp diğer kadınları sessizleştirmesi (Peterson, 2020) gibi birçok açıdan eleştiri alsa da kültürel anlamda üçüncü bir alan yaratarak kadınların sosyal hayata karışmasında önemli bir rol oynadığı (Ajala, 2017; Lewis, 2007) ya da Batıdan bağımsız bir moda anlayışını ürettiği gerekçesi (Akou, 2007) ile destek de görmektedir. Beden, bu noktada iki farklı medeniyetin çatışma noktasıdır ve bu yönüyle kurucu ideolojilere yönelik önemli bir gösterge niteliğindedir. Giyim, bedeni görülebilir bir şey olarak çizmekle kalmamakta aynı zamanda egonun biçimini de çizmektedir, bu durumda giyim kodundaki her dönüşüm, bir toplumun öznelliği ifade etme biçimlerinde de yaşanan bir dönüşümü işaret etmektedir (Silverman, 1986). 2000'li yıllara kadar moda dergileri üzerinden söyleme dökülen muhafazakâr moda, 2000'li yılların ardından kendisini internet ve sosyal medya üzerinden göstermektedir. Bu bağlamda sosyal medya, beden ve güzellik konusunda medeniyetler karşıtlığı, melezlenmesi ve kişilerin kendi çözümlerini sergiledikleri bir sahne olarak da rol oynamaktadır.

20. yüzyıl boyunca beden ve güzellik alanında yaşanan bireyselleşme ve özgürleşme bireysel kimlikleri daha bedenileştirmektedir. Beden daha çok sergilenmekte, güzellik gerekliliği artmaktadır (Vigarello, 2013, s. 175). Bütün bireyselleşmeye rağmen, beden tekil ve bireysel bir varlık olmamış, aksine toplumsal oyunun biçimlendirdiği ve disiplin altına aldığı bir unsur olmuştur (Kahraman, 2005). Bu noktada yükselen özgürleşme ve bireyselleşmeye, kaygı ve yetersizlik duygusu eşlik etmektedir. Bu noktada Vigarello'nun, bireysel kimliğin artan oranda bedenselleştiği vurgusu önemlidir. Bu durum büyük oranda kadınları etkilese de erkekler de bedenleri üzerinden deneyimledikleri bir gündelik yaşama dahil olmuştur. Kadınlar vücutlarını daha fazla karşılaştırırken (Fardouly vd., 2015a), erkekler de sınıfsal dinamiklerle birlikte bedenlerini artan oranda bir proje haline getirmekte ve risk altında hissetikleri erkeklik kimliğini yeniden üretmeye çalışmaktadır (Çarpar & Şavran, 2019).

Bu durumun nedeni modern toplumun öz saygıyı biçimlendiren benlik şemasının (Myers, 2011, s. 52) merkezine, beden ve güzelliği daha fazla dahil etmesidir. Güzellik ve çekicilik olumlu duygulara yol açarken, sosyal hayatta da çok önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu nedenle özsaygının önemli bir bileşenidir (Goldenberg vd., 2000). Goldenberg, Solomon ve McCoy'a göre bütün toplumlarda görülen güzellik arzusunun nedeni, ölüm korkusu karşısında var olan en önemli kurum olan kültürel standartlara uyma ve ulaşma arzusudur. Bu standartlara uyma ve ulaşma hissi kişilerde özsaygı açısından çok önemli bir tatmin yaratabileceği gibi, bu standartların dışında kalma korkusu büyük bir kaygıyı barındırmaktadır. Goldenberg, Solomon ve McCoy ayrıca, kadın bedeninin doğum, süt, yaşam ve kanama gibi dinamikler nedeni ile ölüm korkusunu daha fazla hatırlattığı ve bu nedenle bütün kültürlerde daha fazla estetize edilerek, biçimselleştirildiğini de savunmaktadır. Bu unsurlar beden ve kadın bedeni üzerindeki dinamiklerin modern toplum ve medya ilişkisinden daha köklü ve derin bağlamlarla ilişki içinde olduğunun altını çizmektedir. Örneğin 1980 ve 2001 yıllarını kapsayan boylamsal bir çalışma, kadınların vücut imajlarının erkeklere oranla daha hızlı değiştiğini ve kötüleşme dönemlerini hızlı bir iyileşme sürecinin takip ettiğini göstermektedir. Bu durum beden imajı ve sosyal medya ilişkisinde nedenselliklerin zor kurulacağını ve gösterilebileceğini işaret etmektedir (Cash vd., 2004).

Bu noktada beden ve akıl, somut güzellik ve soyut kavramlar arasında var olan karşıtlıklara yeni bir perspektifle bakmak gerekmektedir. Bütün baskılama ve ikincilleştirme süreçlerine karşın beden ve güzellik insan hayatında merkezi rolünü oynamayı sürdürmektedir. Goldenberg ve diğerlerinin altını çizdiği gibi güzellik ve beden bir eğlence ve lüks unsuru değil, kültürel bir standardın konusudur. Aynı zamanda insanlar için acı ve mutluluk kaynağı olabilmektedir. Acı ve mutluluk kavramlarının duygusal kavramlar olduğu belirgindir. Bu durumda duyguları ve bedeni ikincil plana iten Platon ve Rönesans geleneğinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Antonio Damasio, bilinç üzerine yaptığı araştırmalar ve nihai teorileştirmesinde beden ve zihin ilişkisinde bedeni öne koymuştur. Zihin, bedenin kendi yaşamsal süreçlerini yönetebilmek için ürettiği bir araç konumundadır, nöronlar bedeni algılamak için vardır. Bedeni beyinde temsil eden proto-benlik, bedeni sosyal ve zamansal bir konum içinde ele alan otobiyografik benliğin öncüsüdür (Damasio, 2024, ss. 3-42). Dolayısıyla zihnin öncelikli amacı bedenin yaşamsal faaliyetlerinin sürdürülmesi ikincil amacı ise bunu zaman ve mekân sınırları ötesinde gerçekleştirmektir çünkü insanlarda toplumsal ilişki ve bağlamlara dikkat etmeden, salt

biyolojik yaşamın sürdürülmesi imkansızdır. Bu noktada zihin ve beden ilişkisi tersine dönmektedir; beden birincil, zihin ikincil konumdadır; beden bilincin etrafında döndüğü eksendir (Damasio, 2023, ss. 3-32). Bu noktada Aristoteles'in hayvanilikle ilişkilendirdiği dünyevi arzular ve duygular da aşağılık ve ikincil konumunu bırakarak birincil konuma yükselir. Çünkü beden dünya ile ilişki içindedir ve duygular, bedenlerin durumlarını bilinçli düşünceden çok daha hızlı bir biçimde beyne ileten otomatik eylem programlarıdır ve duyguları hissetmek bilinçli zihnin öncüsüdür (Damasio, 2022, ss. 9-29, 2023, s. 114). Dolayısıyla duygu ve beden, tali ve ikincil konular değil, yaşayan bedenli bir varlık olarak insan için merkezi konulardır. Bu nedenle, bedene yönelik dostça, avantaj yaratan ve destekleyici algıların yarattığı olumlu duygular ile; olumsuz, dışlayıcı ve tehdit oluşturan algıların yarattığı kaygı insan davranışları ve kimliği topluluk ve geleneksel çerçevelerinden uzaklaşıp, bireyselleştikçe daha belirleyici bir unsur olarak belirmektedir.

Sosyal medya, kentleşme ve bireyselleşmenin kendini küresel ölçekte gerçekleştirdiği bir dönemde bedenlerin karşılaştığı, sunulduğu ve rekabete sokulduğu bir pratik yaratarak, beden ve güzellik olgusu üzerinde yeni olanaklar ve baskılar yaratmaktadır. Sosyal medyanın dili büyük oranda görüntü üzerine kuruludur (Miller vd., 2018). Sosyal rekabetin ve hareketliliğin ayrımları ve oyunları sosyal medyada kendini yeniden üretmektedir. Statü talebine yönelik benlik sunumu ve buna yönelik oluşturulan yeni standartlar, bireyleri artan oranda bir rekabete sürükleyebilmektedir. Bu noktada elde edilen bulgular birbiriyle çelişmektedir. Bunun nedeni sosyal medyanın beden ve güzellik konusunda kişileri kaygıya sürükleyebileceği gibi, kişiye yolladığı olumlu sinyallerle kişinin özsaygısına olumlu bir katkı sunabilmesidir. Bu nedenle vücut beğenisini olumsuz kavramlarla ilişki içinde ele almak ve buna yönelik ölçümler gerçekleştirmek yanlış yargılara yol açabilmektedir. Beden takdiri ve bu konuda edinilmiş bir öz saygı birçok olumlu duygu ve iyi oluş hali ile ilişki içindedir (Mert & Kahraman, 2018; Tylka & Wood-Barcalow, 2015).

Bu noktada incelenmesi gereken birçok değişken bulunmaktadır. Kişiler kendilerini medyada yer alan ünlülerle kıyaslayabilmektedir (Sönmez & Özgen, 2017). Ancak kişiler kendilerini tanıdıkları insanlarla ve filtre uyguladıkları kendileri ile de kıyaslayabilmektedir. Bedene yönelik karşılaştırmalarda kadınlar daha fazla karşılaştırma yapmaktadır. Ancak tüm kadınlar aynı oranda yapmamaktadır; bu durum benlik şeması ve kişinin onay bağımlılığının bu konuda önemli bir değişken olabileceğini göstermektedir (Fardouly vd., 2015a; Gökkaya vd., 2020). Sosyal onay ihtiyacı ile kişinin vücut kendi vücut beğenisine yönelik yargılarına ek olarak sınıfsal konum ve algılanan sosyal destek de vücut ve beden algılarını etkilemektedir (Bahtiyar, 2021). Dolayısıyla sosyal medya birçok durumda aracı, düzenleyici ya da sahte bir değişken olarak konumlanmaktadır.

Çizilen bu çerçevede bu çalışma sosyal medya ve beden algısı olgularını ele alan ve hızla genişleyen bir alana yönelik bibliyometrik bir analiz sunmaktadır. Araştırmanın konusu, sosyal medya ve beden algısı alanındaki çalışmaların bibliyometrik analiz yöntemiyle sistematik bir şekilde analiz edilmesidir. Araştırmada küresel ve Türkiye literatürünün karşılaştırmalı olarak incelenmesi hedeflenmekte, böylece alanın global ölçekteki gelişimi ile Türkiye'deki akademik üretimin konumu ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda çalışma 2000-2026 yılları arasında yayımlanan 3466 araştırma makalesini yıllara göre yayın sayısı, anahtar kelimeler, atıf ağları,

tematik kümelenmeler, ülkeler arası ortak yazarlıklar ve iş birlikleri üzerinden kapsamlı bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Böylece sosyal medya ve beden algısı çalışmalarının akademik gelişimi nicel verilerle ortaya konularak alanın entelektüel yapısının görünür kılınmasını, alanda öne çıkan konular, kavramlar arası ilişkiler, literatürdeki kırılma noktaları ve Türkiye literatürünün global literatür içerisindeki konumunun sistematik bir şekilde ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın ana problemini "Sosyal medya ve beden algısı çalışmalarının bilimsel gelişimi ve entelektüel yapısı nasıldır?" sorusu oluşturmaktadır. Alt problemler aşağıdaki gibidir;

1. Literatürdeki yayın ve atıf eğilimleri nasıldır?
2. Öne çıkan yazarlar, dergiler ve çalışmalar hangileridir?
3. Temel kavramlar ve tematik odaklar nelerdir?
4. Alanın disiplinler arası yapısı nasıldır?
5. Literatürde uluslararası akademik iş birlikleri ve ortak yazarlık ağları nasıldır?
6. Türkiye literatürünün küresel literatür içerisindeki yeri nedir?

Yukarı belirtilen ana problem ve alt problemlerden hareketle Web of Science Core Collection veri tabanında, konu başlığı alanında "sosyal medya ve beden algısı" kelimeleriyle tarama yapılmıştır. Çalışmalara "araştırma makalesi" filtresi kullanılarak yayın türü sınırlandırılmıştır. Taramada 2000-2026 zaman sınırlaması çerçevesinde elde edilen 3466 araştırma makalesi Excel ve Txt formatında indirildikten sonra bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. İlk aşamada, sosyal medya ve beden algısı alanının dünya genelindeki yapısını belirlemek amacıyla yıllara ve ülkelere göre yayın dağılımı, yayın yapılan alanlar ve en çok atıf alan çalışmalar Excel programında pivot çizelgeler ve sıralama işlemleri yapılarak belirlenmiştir. Ayrıca 3466 araştırma makalesinin Txt formatında indirilmiş verileri, VOSviewer yazılımı aracılığıyla analiz edilerek anahtar kelime kümelerin, en çok atıf alan çalışmaların, en etkili ülkelerin, atıflarda en etkili yazarların, iş birliği yapan ülke, kurum ve yazarların ağ görselleştirmeleri yapılarak haritalandırılmıştır. İkinci aşamada, veri setinde Türkiye filtresi yapılarak Türkiye'nin sosyal medya ve beden algısı alanındaki toplam yayın sayısı, yayınların yıllara göre dağılımı, yayın yapılan alanlar, Türkiye'nin iş birliği yaptığı ülkeler, kurumsal iş birlikleri ve tematik eğilimler belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, sosyal medya ve beden algısı literatüründeki akademik üretimin yapısını ortaya koymak amacıyla nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde gerçekleştirilen bir bibliyometrik analizdir. Bibliyometrik analiz; yazılı kaynaklara ilişkin yayın sayıları, atıf ilişkileri, tematik dağılımlar ve ortak yazarlık ağları gibi geniş çaplı verileri nicel yöntemlerle sistematik bir şekilde toplayan, kategorilendiren ve analiz eden bir araştırma yöntemi olmakla birlikte bir bilimsel alanın zaman içindeki dönüşümünü ve gelişimini, bilgi üretim eğilimlerini, yerel-ulusal düzeydeki konumunu ve alt temalarını görünür kılan, sayısal veriler ile içerik analizini birlikte değerlendirerek literatürün yapısal haritasını çıkaran bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Alan Pritchard, 1969; Donthu, Kumar, & Pandey, 2021; Donthu, Kumar, Mukherjee, vd., 2021; Donthu, Kumar, Pandey, vd., 2021; Pritchard, 1969; RAISIG, 1962;

Verma & Gustafsson, 2020). Araştırma verileri Web of Science Core Collection veri tabanında konu başlığı alanında "sosyal medya ve beden algısı" kelimeleriyle yapılan ve 2000-2026 yılları ile sınırlandırılan tarama sonucunda elde edilmiştir. Veriler "Tam Kayıt ve Atıf Yapılan Kaynaklar" (Full Record and Cited References) seçeneği kullanılarak Excel ve Txt formatında indirilmiştir. Analiz kapsamına dahil edilen toplam 3466 araştırma makalesi üzerinden iki aşamalı analiz yürütülmüştür. İlk aşamada alanın küresel yapısını belirlemek amacıyla yıllara göre yayın dağılımı, en üretken ülkeler ve yazarlar ile en çok atıf alan çalışmalar Microsoft Excel'de pivot çizelgeler ve sıralama işlemleri kullanılarak hesaplanmış; uluslararası iş birliği ve atıf ağları ile anahtar kelime kümeleri ise VOSviewer yazılımı aracılığıyla eş-yazarlık (co-authorship) ve eş-oluşum (co-occurrence) analizleri temelinde, tam sayım (full counting) yöntemi kullanılarak haritalandırılmıştır. VOSviewer; ortak atıf, anahtar kelimelerin birlikte görülmesi, ortak yazarlık, iş birlikleri gibi verilere dayalı olarak literatürdeki yapısal ilişkileri görselleştirmek, yazarların, dergilerin veya çalışmaların haritalarını oluşturmak ve literatürdeki merkezi konumları, tematik eğilimler ile alanların yapısını ortaya koymak için kullanılan bir yazılım programdır (van Eck & Waltman, 2010). İkinci aşamada yazar kurum bilgileri (affiliations) üzerinden Türkiye adresli yayınlar filtrelenmiş ve 86 araştırma makalesini kapsayan bu alt veri seti üzerinde Türkiye'nin toplam yayın sayısı, yıllara göre dağılımı, atıf örüntüleri, tematik eğilimleri, uluslararası ve kurumsal iş birliği örüntüleri Excel ve VOSviewer programları aracılığıyla belirlenmiş; böylece hem alanın genel bibliyometrik yapısı hem de Türkiye'nin bu yapı içerisindeki konumu karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışma kapsamında, Web of Science Core Collection veri tabanında, konu başlığı alanında "sosyal medya ve beden algısı" kelimeleriyle tarama yapılmıştır. Taramada 2000-2026 zaman sınırlaması kullanılmıştır. Tarama sonucunda elde edilen çalışmalara akademik makale filtresi uygulanmış ve sonuçta 3466 makale Excel ve Txt formatında indirilmiştir. Analiz kapsamındaki 3466 makale bibliyometrik analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. İlk aşamada, sosyal medya ve beden algısı alanının dünya genelindeki yapısını belirlemek amacıyla yıllara ve ülkelere göre yayın dağılımı, yayın yapılan alanlar ve en çok atıf alan çalışmalar Excel programında pivot çizelgeler ve sıralama işlemleri yapılarak belirlenmiştir. Ayrıca 3466 makalenin Txt formatında indirilmiş verileri, VOSviewer yazılımı aracılığıyla analiz edilerek anahtar kelime kümelerin, en çok atıf alan çalışmaların, en etkili ülkelerin, iş birliği yapılan ülke, kurum ve yazarların ağ görselleştirmeleri yapılarak haritalandırılmıştır. İkinci aşamada, veri setinde Türkiye filtresi yapılarak Türkiye'nin sosyal medya ve beden algısı alanındaki toplam makale sayısı, yayınların yıllara göre dağılımı, yayın yapılan alanlar, Türkiye'nin iş birliği yaptığı ülkeler ve tematik eğilimler belirlenmiştir.

3.1. DÜNYA LİTERATÜRÜ

İlk olarak, 2000-2026 zaman sınırlaması çerçevesinde Web of Science Core Collection veri tabanından "sosyal medya ve beden algısı" konu başlığı alanında elde edilen 3466 araştırma makalesi için yıllara göre yayın sayısı pivot çizelge yapılmıştır. Buna göre, sosyal medya ve beden algısı konularında yapılan çalışmaların zaman içerisinde hız kazandığı, 2000'li yılların başlarında oldukça az sayıda olan araştırma makalesinin 2015 yılından itibaren ivme kazandığı

ve en fazla yayının 2025 yılı içerisinde yapıldığı anlaşılmıştır. Sosyal medya ve beden algısı konusunda yapılmış araştırma makalelerinin yıllara göre yayın sayısı aşağıdaki gibidir;

Çizelge 1: Yıllara Göre Yayın Sayısı

Yıl	Toplam Yayın Sayısı
2000	10
2001	10
2002	5
2003	10
2004	23
2005	19
2006	21
2007	37
2008	34
2009	46
2010	50
2011	42
2012	63
2013	65
2014	71
2015	91
2016	116
2017	116
2018	166
2019	200
2020	270
2021	301
2022	336
2023	372
2024	387
2025	464
2026	141
Genel Toplam	**3466**

Yukarıdaki çizelgeye göre, sosyal medya ve beden algısı konularında yayımlanan çalışmaların yıllar içerisinde belirgin bir artış eğilimi gösterdiği, 2000'li yılların başında oldukça sınırlı olan çalışmaların 2015 itibariyle yükselişe geçtiği görülmüştür. Özellikle 2020 sonrasının alanın en hızlı büyüdüğü zaman dilimi olduğu söylenebilmektedir. En yüksek yayın sayısının 2025 yılında (464 yayın) gerçekleştiği, 2026 yılı yayın sayısının ise 2025'e kıyasla daha az olduğu belirlenmiş ve bunun yılın henüz tamamlanmamış olması sebebiyle olduğu düşünülmüştür. Genel itibariyle, sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bu kullanımın beden algısı üzerindeki etkilerine son on yıl içerisinde akademik olarak yoğunlaşıldığı, alanın giderek daha fazla araştırma odağı haline geldiğini söylemek mümkündür. Bu artışın dijitalleşmenin

hızlanması ve sosyal medya ortamlarının günlük hayata entegre olmasıyla doğrudan bağlantılı olabildiği düşünülmüştür.

Ülkelere göre yayın sayısına bakıldığında, en fazla yayın sahibi ülkenin Amerika Birleşik Devletleri (1024) olduğu tespit edilmiştir. Bu durum alanın gelişiminde ABD merkezli bir akademik üretimin belirleyici konumda olduğunu göstermektedir. ABD'yi Avustralya'nın (427) ve İngiltere'nin (400) takip ettiği belirlenmiştir. Bu durum alanın daha çok Batı ülkelerinde çalışıldığını düşündürmektedir. Avrupa ülkeleri arasında İspanya, Almanya ve İtalya gibi ülkeler öne çıkmakta, Asya'da ise Çin Halk Cumhuriyeti diğer ülkelere kıyasla daha yüksek yayın sayısına sahip durumdadır. Ülkelere göre yayın sayısına yönelik çizelge aşağıdaki gibidir;

Çizelge 2: Ülkelere Göre Yayın Sayısı

Yayın Yapan Ülkeler	Yayın Sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	1024
Avustralya	427
İngiltere	400
Çin Halk Cumhuriyeti	251
Kanada	215
İspanya	180
Almanya	136
İtalya	121
Brezilya	114
Hollanda	102

Yukarıdaki çizelge sosyal medya ve beden algısı konularında en fazla yayın yapan ilk 10 ülke ve yayın sayılarını göstermektedir. Türkiye'nin ilk 10 ülke arasında olmadığı, alanda yayın yapan toplam 114 ülke arasında 86 yayın ile 16. sırada yer aldığı görülmüştür. Bu doğrultuda Türkiye'nin dünya literatürü içerisinde güçlü bir konumda olmadığı ancak zayıf olarak da değerlendirilemeyeceği düşünülmektedir.

Yayın yapılan diller incelendiğinde, en fazla yayın yapılan dilin İngilizce (3233) olduğu, onu İspanyolca ve Portekizce dillerinin takip ettiği belirlenmiştir. İngilizcenin evrensel dil olduğu düşünüldüğünde en fazla yayının İngilizce dilinde yapılması doğal kabul edilmektedir. Yayın yapılan dillere yönelik çizelge aşağıdaki gibidir;

Çizelge 3: Yayın Yapılan Diller ve Yayın Sayısı

Yayın Yapılan Diller	Yayın Sayısı
İngilizce	3233
İspanyolca	85
Portekizce	57
Rusça	30
Almanca	23
Fransızca	16
Türkçe	6
İtalyanca	4

Afrikaanca	2
Katalanca	1

Yukarıdaki çizelgeye göre, alandaki bilimsel üretimin neredeyse tamamen İngilizce yürütüldüğü, Türkçe yayınların oldukça sınır olduğu ve diğer dillerin literatürde çok kısıtlı şekilde temsil edildiği söylenebilmektedir.

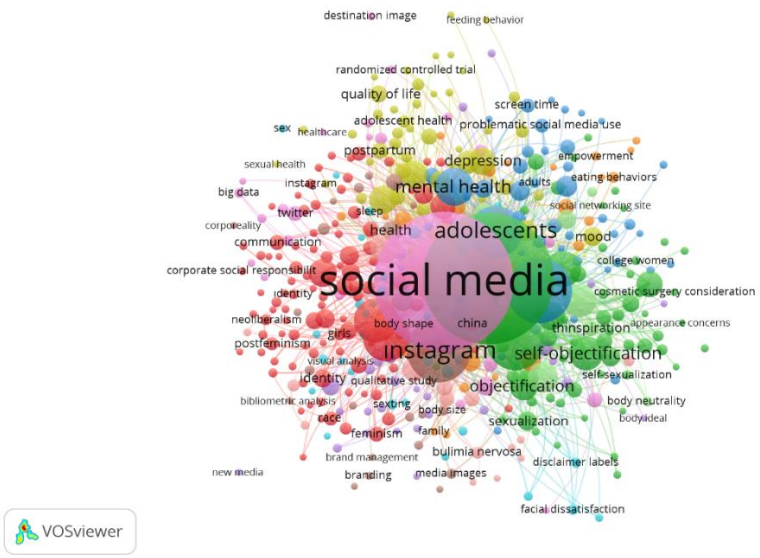
Yayın yapılan alanlar çerçevesinde, sosyal medya ve beden algısı alanında en fazla yayının Psikoloji (1324) alanında yapıldığı, onu Psikiyatri (607) ve İletişim (486) alanlarının takip ettiği belirlenmiştir. Bu durum, sosyal medya ve beden algısı konusunun ağırlıklı şekilde bireyin psikolojik süreçleri ve ruh sağlığı üzerinden ele alındığını göstermektedir. Bunun yanı sıra Kamu Çevresel İş Sağlığı, Beslenme ve Diyetetik ile Kadın Çalışmaları gibi alanlarda da oldukça fazla sayıda yayın mevcuttur. Bu da ilgili konunun sağlıklı yaşam, beslenme ve toplumsal cinsiyet bağlamları etrafında da çalışıldığını gösterir niteliktedir. Yayın yapılan alanlara yönelik çizelge aşağıdaki gibidir;

Çizelge 4: Yayın Yapılan Alanlar ve Yayın Sayısı

Araştırma Alanları	**Yayın Sayısı**
Psikoloji	1324
Psikiyatri	607
İletişim	486
Kamu Çevresel İş Sağlığı	263
Sosyal Bilimler Diğer Alanlar	254
Beslenme Diyetetiği	194
Kadın Çalışmaları	179
Sağlık Bilimleri Hizmetleri	123
İşletme Ekonomisi	117
Eğitim ve Eğitim Araştırmaları	95

Genel itibariyle, sosyal medya ve beden algısı konusunun pek çok farklı disiplin tarafından çalışıldığı, dolayısıyla disiplinler arası bir yapıya sahip olduğu ve en yoğun şekilde psikoloji ve sağlık bağlamlarında çalışıldığı söylenebilmektedir.

Sosyal medya ve beden algısı alanının kavramsal yapısını ortaya koymak amacıyla 3466 araştırma makalesine Txt formatında VOSviewer yazılımı aracılığıyla anahtar kelime görselleştirmesi yapılmıştır. Anahtar kelime eş oluşum ağ haritasına göre, en merkezi kavramın "social media" olduğu görülmektedir. Bu kavram etrafında yoğun bir bağlantı ağı mevcuttur ve bu durum alanın temel odak noktasının sosyal medya olduğunu göstermektedir. VOSviewer yazılım programı aracılığıyla oluşturulan anahtar kelime eş oluşum ağ haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 1: Sosyal Medya ve Beden Algısı Anahtar Kelime Eş Oluşum Ağ Haritası

Yukarıdaki haritaya göre, “adolescents” ve “instagram” kavramları da büyük düğümler halinde sosyal medya kavramının etrafında konumlanmaktadır. Dolayısıyla alandaki çalışmaların özellikle ergenler ve belirli sosyal medya platformları üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Kümelenmeler incelendiğinde, “mental health”, “depression”, “mood”, “well-being” gibi kavramların bir arada bulunduğu görülmekte, dolayısıyla sosyal medyanın ruh sağlığı üzerindeki etkilerinin alandaki en çok çalışılan konulardan biri olduğu anlaşılmıştır. “Self-objectification”, “body image”, “body dissatisfaction” gibi kavramların da bir arada toplanması beden algısına yönelik çalışmaların güçlü bir alt alan olarak çalışıldığını göstermektedir. Aynı zamanda “eating behaviors”, “blumia nervosa”, “feeding behavior” gibi kavramlar sosyal medya ve yeme bozuklukları arasındaki ilişkiye dair çalışmaları ifade etmektedir. Buna ek olarak “feminism”, “identity”, “postfeminism” ve “sexualization” gibi kavramlar sosyal medya ve beden algısı alanının toplumsal cinsiyet ve kimlik boyutlarıyla da ele alındığını göstermektedir. Bu kapsamda, sosyal medya ve beden algısı alanının çok disiplinli bir alan olmakla birlikte özellikle ergenler, ruh sağlığı ve beden algısı sorunları etrafında yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

Atıf bilgileri incelendiğinde, en çok atıf alan çalışmanın Fardouly vd. tarafından 2015 yılında yayımlanan “Social comparisons on social media: The impact of Facebook on young women's body image concerns and mood” isimli makale olduğu tespit edilmiştir. İlgili makale Body Image dergisinde yayımlanmış olup toplam 820 atıfa sahiptir. Onu Tylka & Kroon Van Diest (2013) (768) atıf) ile Tiggemann & Zaccardo (2015) (699 atıf) çalışmaları takip etmektedir. Çizelge incelendiğinde, sosyal medya ve beden algısı alanında en çok atıf alan çalışmaların büyük çoğunlukla sosyal karşılaştırma, beden memnuniyetsizliği ve sosyal medya kullanımına odaklandığı belirlenmiştir. Sosyal medya ve beden algısı alanında en çok atıf alan ilk 10 çalışmaya yönelik bilgiler aşağıdaki gibidir;

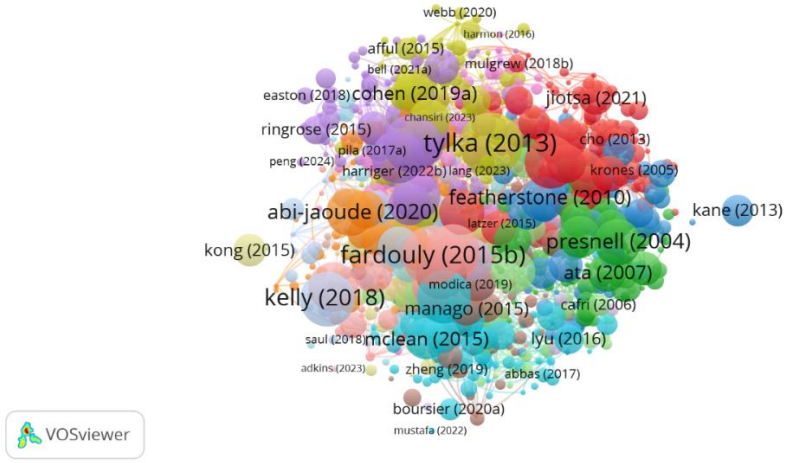
Çizelge 5: En Çok Atıf Alan 10 Çalışma

Yazar İsmi	Makale İsmi	Yayın Tarihi	Atıf Sayısı	Dergi İsmi
Fardouly vd.	Social comparisons on social media: The impact of Facebook on young women's body image concerns and mood	2015	820	Body Image
Tylka & Kroon Van Diest	The Intuitive Eating Scale-2: Item Refinement and Psychometric Evaluation With College Women and Men	2013	768	Journal of Counseling Psychology
Tiggemann & Zaccardo	Exercise to be fit, not skinny: The effect of fitspiration imagery on women's body image	2015	699	Body Image
Tiggemann & Slater	NetGirls: The Internet, Facebook, and body image concern in adolescent girls	2013	687	International Journal of Eating Disorders
Tiggemann & McGill	The role of social comparison in the effect of magazine advertisements on women's mood and body dissatisfaction	2004	658	Journal of Social And Clinical Psychology
Chua & Chang	Follow me and like my beautiful selfies: Singapore teenage girls' engagement in self-presentation and peer comparison on social media	2016	636	Computers In Human Behavior
Meier & Gray	Facebook Photo Activity Associated with Body Image Disturbance in Adolescent Girls	2014	593	Cyberpsychology Behavior And Social Networking
Kelly vd.	Social Media Use and Adolescent Mental Health: Findings From the UK Millennium Cohort Study	2018	588	Eclinicalmedicine
Tiggemann & Zaccardo	'Strong is the new skinny': A content analysis of	2018	564	Journal of Health Psychology

	#fitspiration images on Instagram			
Fardouly & Vartanian	Negative comparisons about one's appearance mediate the relationship between Facebook usage and body image concerns	2015	544	Body Image

Yukarıdaki çizelgeye göre, sosyal karşılaştırma konusunun beden memnuniyetsizliği üzerindeki rolü, özçekim paylaşımları, Facebook/Instagram gibi sosyal medya platformlarının kullanımı gibi durumların beden algısı üzerindeki etkileri sıklıkla tekrarlayan temalardır. Bunun yanı sıra ergenler üzerine gerçekleştirilen çalışmaların yoğunluğu da dikkat çekmektedir. Sosyal medya kullanımının özellikle gençlerde beden algısı ve ruh sağlığı ile ilişkisini araştıran çalışmalar sosyal medya ve beden algısı alanında önemli bir yere sahiptir. Genel itibariyle, en çok atıf alan çalışmaların ortak noktasının sosyal medya ortamlarının insanlar üzerinde sosyal karşılaştırmayı artırarak beden algısını olumsuz şekillerde etkileyebileceği yönündeki bakış açısıdır. Dolayısıyla, sosyal karşılaştırma yaklaşımı, alanın teorik çerçevesi kapsamında önemli bir yer edinmiş durumdadır.

Buna ek olarak alanın atıf ağı haritası çıkarılarak literatürün hangi isimler etrafında şekillendiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Atıf ağı haritasına göre Tylka (2013), Fardouly (2015b) ve Tiggemann (Tiggemann & McGill, 2004; Tiggemann & Slater, 2013; Tiggemann & Zaccardo, 2015, 2018) gibi isimlerin çalışmalarının literatürün merkezinde konumlandığı ve alanın bu çalışmaların etrafında şekillendiğini belirlenmiştir. İlgili çalışmalar yüksek bağlantı sayısına sahip olmakla birlikte bu çalışmaların etrafında da yoğun bir atıf ağı oluşmuş durumdadır. VOSviewer yazılım programı aracılığıyla oluşturulan atıf ağı haritası aşağıdaki gibidir;

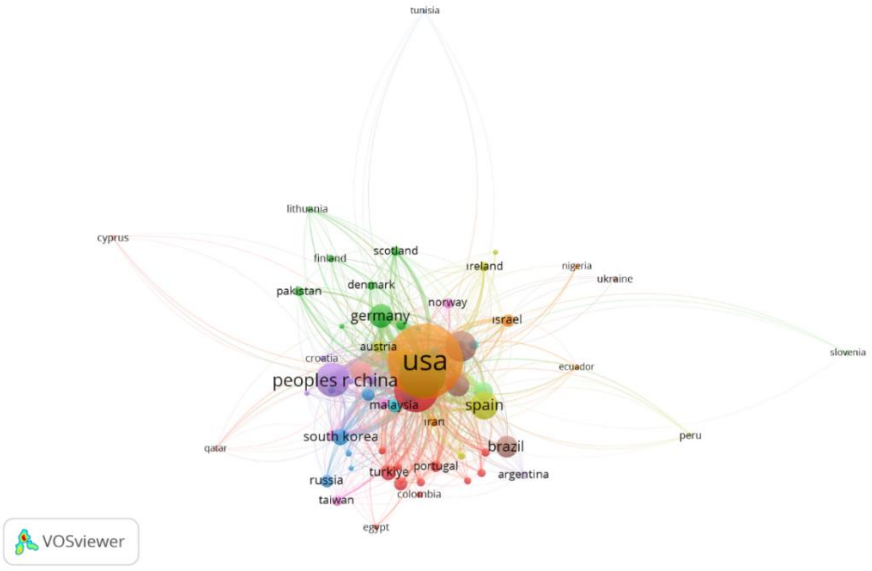

Görsel 2: Sosyal Medya ve Beden Algısı Alanının Atıf Ağı Haritası

Yukarıdaki harita incelendiğinde, belirli kümelenmeler dikkat çekmektedir. Bu kümeler alandaki farklı tematik grupları ifade etmektedir. Tylka (2013) ve çevresindeki kümelenmeler daha çok yeme davranışları ve beden algısı ölçümleri ile ilgiliyken; Fardouly ve Tiggemann çevresindeki kümelenmelerin daha çok sosyal medya ve sosyal karşılaştırma ile ilgili olduğu,

Kelly ve benzeri çalışmaların ise ergenler ve ruh sağlığı temalarına odaklandığı görülmektedir. Ayrıca farklı kümelenmeler arasında da bağlantılar mevcuttur; bu durum farklı temaların birbirinden kopuk şekilde ilerlemediğini ve birbiriyle bağlantılı alt alanlar olduğunu göstermektedir.

Alandaki ülkeler arası atıf etkisini belirlemek amacıyla VOSviewer yazılım programı aracılığıyla ülkeler arası atıf ağı haritası çıkarılmıştır. Buna göre, en merkezi ve baskın konumda olan ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu görülmüştür. Büyük bir düğüm yapısı ve çok sayıda bağlantıya sahip olan ABD hem en fazla atıf alan hem de literatürde en fazla etkiye sahip ülke konumundadır. Alanın ülkeler arası atıf etkisi haritası aşağıdaki gibidir;

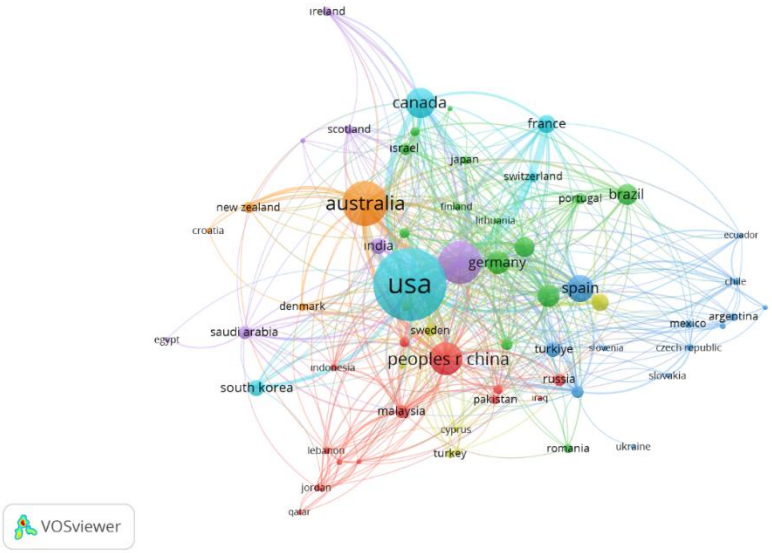

Görsel 3: Sosyal Medya ve Beden Algısı Alanının Ülkeler Arası Atıf İş Birliği Haritası

Yukarıdaki haritaya göre, merkezde konumlanan ABD'nin etrafında yoğunlaşan ülkelerin Almanya, İspanya, Çin ve İsrail gibi ülkeler olduğu görülmektedir. Bu ülkeler hem kendi aralarında hem de ABD ile güçlü bağlantılar kurmuştur. Avrupa ülkelerinin kendi aralarında kümelendiği, Asya ülkelerinin ise ayrı bir ağ yapısı oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla ülkelere arası atıf ilişkilerinde bölgesel etkilerin de önemli olduğu söylenebilmektedir. Haritada Türkiye'nin konumuna bakıldığında, diğer ülkelere kıyasla daha sınırlı sayıda atıf ilişkisine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, Türkiye'nin sosyal medya ve beden algısı alanında ülkeler arası atıf ağı içerisinde merkezi bir konumda olmadığı, referans alınma düzeyinin nispeten düşük olduğu ve çok daha sınırlı bir etkileşime sahip olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak, Afrika ve bazı Orta Doğu ülkelerinin ağ yapısının oldukça dışında konumlandığı ve zayıf atıf ilişkisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu da sosyal medya ve beden algısı alanında dünya çapında eşitsiz bir atıf ağı yapısını ortaya koymaktadır.

Alandaki uluslararası ortak yazarlık ilişkilerini tespit etmek amacıyla VOSviewer yazılım programı aracılığıyla uluslararası ortak yazarlık ağ haritası oluşturulmuştur. Buna göre en merkezi ülke yine Amerika Birleşik Devletleri'dir. Büyük bir düğüm yapısı ve yoğun

bağlantılara sahip olan ABD uluslararası iş birliklerinde en aktif ülke konumundadır. Sosyal medya ve beden algısı alanının uluslararası ortak yazarlık ağ haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 4: Sosyal Medya ve Beden Algısı Alanının Uluslararası Ortak Yazarlık İş Birliği Ağ Haritası

Yukarıdaki haritaya göre, Avustralya, Kanada, Almanya ve İspanya gibi ülkeler ABD ile güçlü iş birlikleri kurmuş durumdadır. Dolayısıyla bu ülkeler ağın merkezine yakın şekilde konumlanmıştır. Bu ülkeler arası yoğun bağlantılar, ülkelerin hem kendi aralarında hem de ABD ile yoğun bir ortak yazarlık içerisinde olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak Çin de alanda önemli bir rol üstlenmekte, daha çok belirli ülkelerle bağlantı kurduğu görülmektedir. Avrupa ülkelerinin de kendi aralarında yoğun bir iş birliği içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Haritada Türkiye'nin konumuna bakıldığında, ağ içerisinde sınırlı bağlantılarla konumlandığı ve merkezden uzak bir konumda olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, Türkiye uluslararası ortak yazarlık iş birliği kapsamında aktif olsa da sınırlı bir düzeyde katılım göstermektedir.

3.2. TÜRKİYE LİTERATÜRÜ

İlk olarak, 2000-2026 zaman sınırlaması çerçevesinde Web of Science Core Collection veri tabanından "sosyal medya ve beden algısı" konu başlığı alanında elde edilen 3466 araştırma makalesine "Türkiye" filtresi uygulanmış ve Türkiye kaynaklı 86 araştırma makalesi Excel formatında tek bir dosya halinde indirilerek yıllara göre yayın sayısı pivot çizelgesi yapılmıştır. Sosyal medya ve beden algısı alanında Türkiye kaynaklı 86 araştırma makalesi için yıllara göre yayın sayısı aşağıdaki gibidir;

Çizelge 6: Türkiye Literatürü Yıllara Göre Yayın Sayısı

Yıl	Yayın Sayısı
2011	1
2016	1

2017	1
2018	2
2019	2
2020	7
2021	2
2022	9
2023	12
2024	12
2025	21
2026	16
Toplam	**86**

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde, Türkiye'de sosyal medya ve beden algısı alanındaki araştırma makalelerinin yıllara göre dağılımının belirgin bir artış gösterdiği fakat dünya literatüründeki kadar yoğun bir çalışma olmadığı görülmektedir. 2011-2019 yılları arası makale sayısı oldukça sınırlı olmakla birlikte yıllık yayın sayısının 1-2 aralığında olduğu görülmüş ve alanın Türkiye literatüründe henüz yeterince yer bulmadığı anlaşılmıştır. 2020 yılı itibariyle makale sayısında artış olmuş, 1-2 yayından 7 yayına yükselmiştir. Bu yükselişin, özellikle covid19 pandemisiyle birlikte bireylerin günlük yaşam, iş ve eğitim hayatlarını uzaktan dijital ortamlarda geçirmeye başlamasıyla bağlantılı olduğu düşünülmüştür. 2021 yılında alanda geçici bir düşüş yaşansa da 2022 itibariyle alandaki araştırma makalesi sayısı artmaya devam etmiştir. 2025 yılında en fazla yayın oranına ulaşılmış, 2026 yılı içerisinde yapılan yayınların yılın henüz tamamlanmamış olması sebebiyle 2025 yılından daha az sayıda olduğu düşünülmüştür. Yıllar içerisinde dijitalleşmenin de etkisiyle sosyal medya ve beden algısı alanında Türkiye literatüründeki araştırmaların hız kazandığı, toplam 86 yayının büyük bir kısmının son yıllarda üretilmiş olduğu, dolayısıyla dünya literatürüne kıyasla Türkiye literatürünün yeni ancak hızlı şekilde gelişen bir araştırma alanı olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, alanın henüz doygunluğa ulaşmadığını, dolayısıyla hem kuramsal hem de ampirik açıdan yeni çalışmalara açık olduğunu göstermektedir.

Yayın yapılan alanlar çerçevesinde alanlara göre yayın dağılımı incelendiğinde sosyal medya ve beden algısı alanının disiplinler arası bir yapı sergilediği görülmektedir. En fazla yayın yapılan alan Psikoloji (23), onu takip eden Psikiyatri (16) ve Kamu Çevresel İş Sağlığı (12) alanlarıdır. En yüksek yayın sayısının Psikoloji alanında olması alanın bireyin bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca Psikiyatri alanının da Psikolojiden sonra en yüksek yayın sayısına sahip olması, sosyal medya ve beden algısı alanının yeme bozukluğu hastalığı, beden memnuniyetsizliği ve ruhsal sağlık sorunlarıyla da ilişkili olabildiğini düşündürmüştür. Kamu Çevresel İş Sağlığı alanının da görece yüksek yayın sayısına sahip olması, sosyal medya ve beden algısı alanının yalnızca bireysel bir problem olarak değil toplum sağlığı bağlamında da ele alındığını göstermektedir. Türkiye literatüründe en fazla yayın yapan alanlara yönelik bilgiler aşağıdaki gibidir;

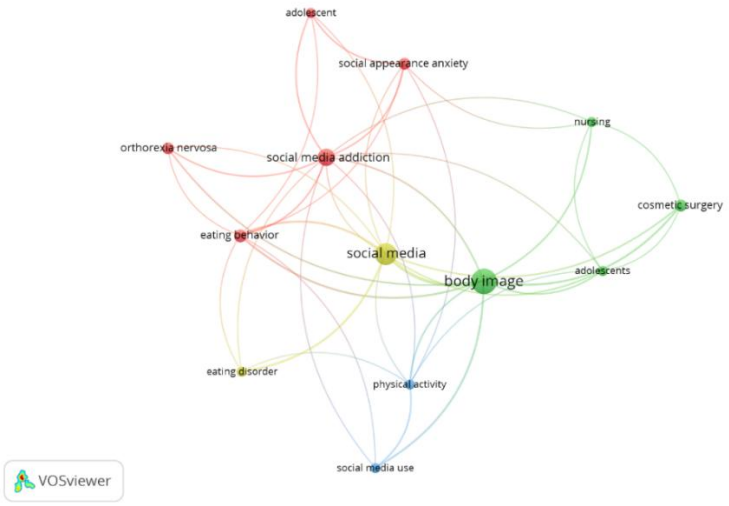
Çizelge 7: Türkiye Literatürü Yayın Yapılan Alanlar

Araştırma Alanları	**Yayın Sayısı**

Psikoloji	23
Psikiyatri	16
Kamu Çevresel İş Sağlığı	12
Hemşirelik	9
İletişim	5
Genel İç Hastalıkları	5
Beslenme Diyetetik	5
Pediyatri	4
Eğitim ve Eğitim Araştırmaları	3
Sosyal Bilimler Diğer Konular	3

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde, İletişim alanının nispeten daha düşük yayın sayısına sahip olması dikkat çekicidir. Zira sosyal medya ve beden algısı doğrudan medya ve iletişim alanlarıyla ilgilidir ve İletişim alanlarında sosyal medya ve beden algısına yönelik önemli bir boşluk olduğunu göstermektedir. Genel itibariyle değerlendirildiğinde, sosyal medya ve beden algısı alanının Türkiye literatüründe çoğunlukla psikoloji ve sağlık bilimleri çerçevesinde ele alındığı, buna karşın iletişim ve eğitim bilimleri gibi alanlarda görece sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, özellikle iletişim temelli kuramsal yaklaşımlar ve medya etkileri bağlamında yapılacak çalışmalar için önemli bir araştırma potansiyeline işaret etmektedir.

Alanın tematik yapısı ve araştırma eğilimlerini görselleştirmek için VOSviewer yazılım programı aracılığıyla anahtar kelime eş oluşum ağ haritası oluşturulmuştur. Haritada öne çıkan düğüm ve kümelenmeler, alanın belirli kavramlar etrafında şekillendiğini göstermektedir. Anahtar kelime eş oluşum ağ haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 5: Sosyal Medya ve Beden Algısı Alanının Türkiye Literatüründeki Anahtar Kelime Eş Oluşum Ağ Haritası

Yukarıdaki haritaya göre, "social media" ve "body image" kavramları, literatürün merkezinde yer almakta ve alanın temel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu iki kavramın bağlantı yoğunluğu oldukça yüksektir ve bu durum alandaki çalışmaların çoğunlukla sosyal medya kullanımı ile bireylerin beden algısı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladıklarını göstermektedir. "Body

image" kavramı farklı kümeler arasında köprü görevi görmekte, bu da beden algısı kavramının alan içinde bir araya getirici bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Buna ek olarak psikolojik ve davranışsal sonuçlara odaklanan kümeler de dikkat çekicidir. "Social media addiction", "social appearance anxiety", "eating behavior" ve "orthorexia nervosa" gibi kavramlar haritada bir arada konumlanmış durumdadır ve bu durum sosyal medya kullanımının bağımlılık, görünüş endişesi ve yeme davranışı üzerindeki etkilerinin sıklıkla birlikte değerlendirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla alanda riskler, tehlikeler ve olumsuz sonuçlar üzerine belirgin bir yoğunlaşma söz konusudur. Ayrıca "cosmetic surgery", "nursing" ve "adolescents" gibi kavramların yer aldığı küme, beden algısı konusunun sadece psikolojik değil aynı zamanda sağlık ve estetik bağlamlarında da incelendiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda alanın disiplinler arası bir alan olduğunu söylemek mümkündür. Genel itibariyle, sosyal medya ve beden algısı alanında Türkiye'de büyük ölçüde ergenler üzerinde, psikolojik etkiler ve risk faktörleri bağlamında yoğunlaşıldığı, sosyal, kültürel ve davranışsal boyutların nispeten daha sınırlı ele alındığı anlaşılmıştır.

Türkiye literatüründe en çok atıf alan çalışmalara bakıldığında makalelerin önemli bir kısmının ergenler ve gençler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Sosyal medya bağımlılığı, sosyal görünüş kaygısı, benlik saygısı ve beden algısı gibi konuların özellikle ergenler üzerinde birlikte ele alınması bu yaş grubunun alanda öncelikli hedef kitle olduğunu düşündürmüştür. Buna ek olarak psikolojik tehlikeler ve olumsuz sonuçların da literatürde yoğun olarak çalışıldığı görülmüştür. Türkiye literatüründe en çok atıf alan çalışmalara yönelik çizelge aşağıdaki gibidir;

Çizelge 8: Türkiye Literatüründe En Çok Atıf Alan 10 Çalışma

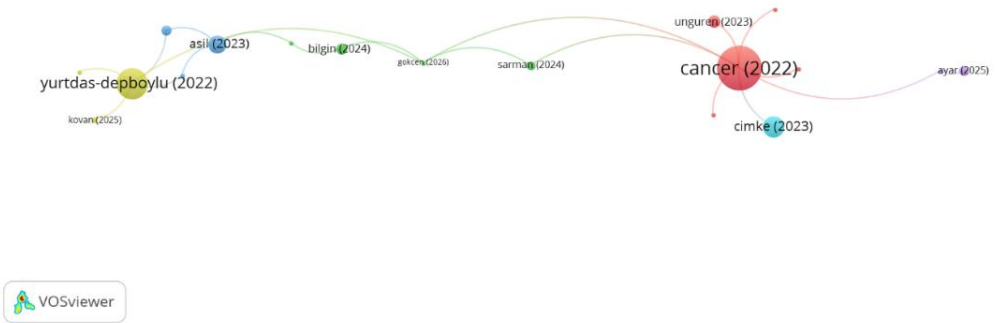
Yazar İsmi	Makale İsmi	Yayın Tarihi	Atıf Sayısı	Dergi İsmi
Erturhan Turk & Yilmaz	The Effect on Quality of Life and Body Image of Mastectomy Among Breast Cancer Survivors	2018	93	European Journal of Breast Health
Caner vd.	The contribution of social media addiction to adolescent LIFE: Social appearance anxiety	2022	86	Current Psychology
Caner & Evgin	Digital risks and adolescents: The relationships between digital game addiction, emotional eating, and aggression	2021	71	International Journal of Mental Health Nursing

Abbas & Karadavut	Analysis of the Factors Affecting Men's Attitudes Toward Cosmetic Surgery: Body Image, Media Exposure, Social Network Use, Masculine Gender Role Stress and Religious Attitudes	2017	61	Aesthetic Plastic Surgery
Kircaburun vd.	Childhood Emotional Maltreatment and Problematic Social Media Use Among Adolescents: The Mediating Role of Body Image Dissatisfaction	2020	58	International Journal of Mental Health and Addiction
Yurtdaş-Depboylu vd.	The association between social media addiction and orthorexia nervosa, eating attitudes, and body image among adolescents	2022	51	Eating and Weight Disorders-Studies on Anorexia Bulimia and Obesity
Kowal vd.	Predictors of enhancing human physical attractiveness: Data from 93 countries	2022	47	Evolution And Human Behavior
Colak vd.	Self-esteem and social media addiction level in adolescents: The mediating role of body image	2023	28	Indian Journal Of Psychiatry
Türk vd.	Body dysmorphic disorder: A critical appraisal of diagnostic, screening, and assessment tools	2023	23	Clinics in Dermatology

Çimke & Yıldırım Gürkan	Factors affecting body image perception, social media addiction, and social media consciousness regarding physical appearance in adolescents	2023	21	Journal Of Pediatric Nursing-Nursing Care of Children & Families

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde, en çok atıf alan çalışmaların çoğunluğunun beden algısını sağlık ve klinik anlamında ele aldığı görülmüştür. En yüksek atıfa sahip çalışma mastektomi sonrası yaşam kalitesi ve beden algısını inceleyen bir çalışmadır ve bu durum beden algısının sadece sosyal medya ile değil tıbbi beden deneyimleriyle de ilgili olduğunu göstermektedir. Sosyal medya ile ilgili yüksek atıflı çalışmalara bakıldığında, genel itibariyle psikolojik risklere odaklanıldığı görülmüştür. Sosyal medya bağımlılığı, sosyal görünüş kaygısı, benlik saygısı, duygusal yeme gibi konular bu çalışmalarda birlikte ele alınmaktadır. Bu durum, alandaki en fazla atıf yapılan çalışmaların sosyal medya etkisini açıklarken aracılık ve yordayıcı modeller kuran nicel makaleler olduğunu göstermektedir. Ayrıca beden algısının davranışsal çıktılarına da odaklanan çalışmalar mevcuttur. Estetik cerrahiye yönelik tutumlar ve fiziksel çekicilik üzerine yapılan çalışmalar beden algısının sadece içsel bir durum değil aynı zamanda somut davranışlara dönüşen bir süreç olduğunu düşündürmüştür. Akademik makalelerin yayımlandığı dergiler incelendiğinde alandaki çalışmaların özellikle sağlık bilimleri ekseninde yayımlandığı görülmektedir. Atıf sayıları incelendiğinde 2020 sonrası çalışmaların hızla yüksek atıf aldıkları belirlenmiş; bu da alanın güncel, dinamik ve hızlı şekilde büyüyen bir araştırma alanı olduğunu düşündürmüştür.

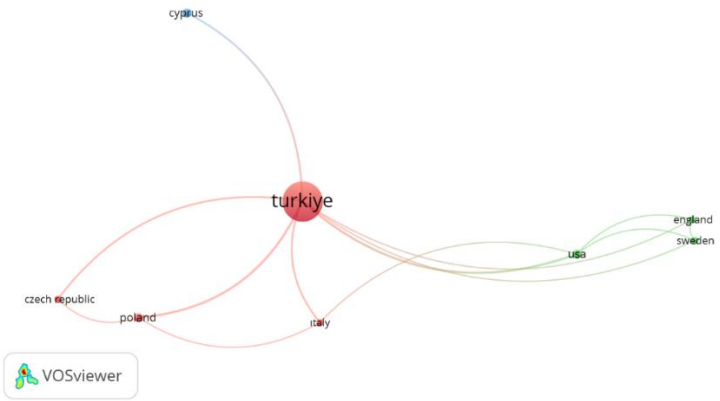
Sosyal medya ve beden algısı alanı Türkiye literatüründeki çalışmaların atıf ilişkilerini ortaya çıkarmak amacıyla VOSviewer yazılım programı aracılığıyla atıf ağı haritası yapılmıştır. Buna göre sosyal medya ve beden algısı alanı Türkiye'de birkaç merkezi çalışma ekseninde şekillenmektedir. Atıf ağı haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 6: Sosyal Medya ve Beden Algısı Alanının Türkiye Literatüründeki Atıf Ağı Haritası

Yukarıdaki atıf ağı haritasına göre özellikle Cancer (2022) olarak gösterilen Caner (2022) çalışması en büyük düğüm olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma alanda belirleyici bir referans noktası olarak görülmektedir. Yurtdaş-Dereboylu (2022) çalışması ise daha sınırlı bir alt küme oluşturmaktadır. Kümeler arasındaki bağlantılar nispeten zayıftır; bu da literatürün henüz tam olarak olgunlaşmadığını göstermektedir. Buna karşın son yıllardaki çalışmalar alandaki yapıyı birbirine bağlamaya başlamıştır. Dolayısıyla Türkiye'de sosyal medya ve beden algısı alanının gelişmekte olan, parçalı fakat zaman içerisinde bütünleşen bir atıf yapısına sahip olduğu düşünülmüştür.

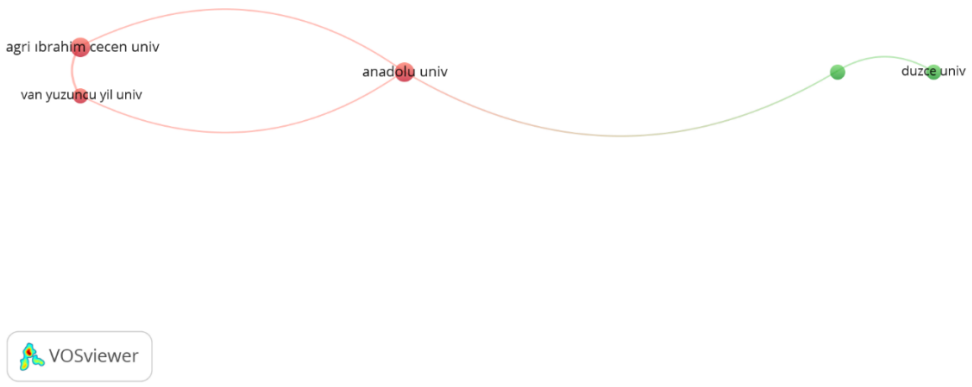
Sosyal medya ve beden algısı alanında Türkiye literatürünün küresel akademiyle olan uyum düzeyini anlamak için VOSviewer yazılım programı aracılığıyla uluslararası ortak yazarlık iş birliği ağ haritası yapılmıştır. Bu haritaya göre, Türkiye'nin Polonya, Çek Cumhuriyeti ve İtalya ile kurulan Avrupa merkezli yoğun bir ağ içerisinde olduğu anlaşılmıştır. Konuya yönelik ağ haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 7: Sosyal Medya ve Beden Algısı Alanının Türkiye Literatüründeki Uluslararası Ortak Yazarlık İş Birliği Ağı

Yukarıdaki uluslararası ortak yazarlık iş birliği ağ haritası incelendiğinde, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İsveç'ten oluşan ikinci bir araştırma bağlantısına da sahip olduğu görülmüştür. Düğümler arası bağlantıların yoğunluğu, Türkiye'nin özellikle İtalya ve Amerika eksenindeki iş birliği kapasitesinin güçlü olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin dünya literatürüyle etkileşim içerisinde olduğu ve uluslararası bilgi dağımı noktasında köprü görevi gördüğü söylenebilmektedir.

Türkiye literatürü kapsamında sosyal medya ve beden algısı alanında Türkiye'de hangi kurumlar arası iş birliği yapıldığının anlaşılması amacıyla VOSviewer yazılım programı aracılığıyla kurumlar arası iş birliği ağ haritası yapılmıştır. Buna göre, akademik üretimin sınırlı sayıda kurum üzerinden gerçekleştiği söylenebilir. Ağ haritası aşağıdaki gibidir;

Görsel 8: Sosyal Medya ve Beden Algısı Alanının Türkiye Literatüründeki Kurumlar Arası Ortak Yazarlık İş Birliği Ağı

Yukarıdaki görsele göre, Anadolu Üniversitesi ağın merkezinde konumlanarak hem Doğu Anadolu üniversiteleri hem de Batı'daki kurumlar arasında bilgi akışı bağlamında bir köprü görevi üstlenmektedir. Kırmızı ve yeşil kümelenmeler arasındaki bağlantı yoğunluğunun zayıf oluşu, kurumlar arası iş birliklerinin henüz gelişim aşamasında olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu ağ yağısı, alandaki bilimsel birikimin kurumsal çeşitlilikten ziyade belirli kurumların öncülüğündeki stratejik ortaklıklar yoluyla literatüre katkı sunulduğunu düşündürmektedir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulgular, sosyal medya ve beden algısı alanındaki makalelerin dünya çapında özellikle 2015 yılı sonrasında hızlı şekilde arttığını, en net büyümenin ise 2020 yılı sonrasında gerçekleştiğini göstermektedir. Bu durum, sosyal medya kullanımının yaygınlaşması ve dijitalleşmenin günlük yaşama daha hızlı ve kusursuz şekillerde uyum sağlamasıyla ilişkilendirilebilir. Türkiye literatüründe ise benzer bir artış eğilimi gözlemlense de akademik üretim dünya literatürüne kıyasla çok daha sınırlı ve gecikmelidir. Özellikle 2020 yılından itibaren gerçekleşen artış, pandemiyle birlikte dijital teknolojilerin daha yoğun şekillerde kullanılmasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Genel itibariyle, Türkiye'deki akademik üretimin son yıllar hız kazandığı ancak hala gelişim aşamasında olduğu söylenebilir.

Ülkelere göre yayın dağılımı incelendiğinde, alanın büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri merkezli geliştiği, ABD'yi Avustralya ve İngiltere gibi Batı ülkelerinin takip ettiği görülmektedir. Bu durum, sosyal medya ve beden algısı araştırmalarının ağırlıklı olarak Batı literatürü çerçevesinde şekillendiğini göstermektedir. Avrupa'da İspanya, Almanya ve İtalya gibi ülkeler öne çıkarken; Asya'da Çin'in nispeten daha görünür olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye'nin ise ilk 10 ülke arasında yer almayışı ancak orta sıralarda konumlanışı, dünya literatüründe sınırlı fakat gelişmekte olan bir katkı olarak yorumlanabilir.

Yayın dili açısından değerlendirildiğinde, akademik üretim büyük ölçüde İngilizce üzerinden yürütülmekte ve diğer diller oldukça sınırlı temsil edilmektedir. Bu durum, İngilizcenin akademik bilgi aktarımındaki baskın rolünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir. İspanyolca ve Portekizce yayınlar nispeten daha görünür olsa da Türkçe başta olmak üzere diğer dillerin literatürde oldukça düşük düzeyde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Alanlara göre dağılım incelendiğinde, sosyal medya ve beden algısı çalışmalarının dünya genelinde çoğunlukla psikoloji ve psikiyatri çerçevesinde şekillendiği, iletişim alanının ise görece ikinci planda kaldığı görülmektedir. Bu durum, alanın daha çok insan ruh sağlığı ve psikolojik süreçlerini ele aldığını göstermektedir. Buna ek olarak beslenme, halk sağlığı ve kadın çalışmaları gibi alanlarda da belirli bir yoğunluk mevcuttur ve bu durum konunun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu gösterir niteliktedir. Türkiye literatürü bağlamında da benzer bir eğilim söz konusudur. Çalışmalar büyük ölçüde psikoloji ve sağlık bilimleri eksenin yoğunlaşmaktadır. İletişim alanındaki yayınlar Türkiye literatüründe de sınırlıdır; özellikle medya etkileri ve iletişim temelli yaklaşımlar açısından alanda önemli bir boşluk olduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelime eş oluşum bulguları, sosyal medya ve beden algısı alanının hem dünya hem de Türkiye literatüründe “social media” ve “body image” kavramları etrafında şekillendiğini göstermektedir. Dünya literatüründe çalışmalar özellikle ergenler, ruh sağlığı ve beden memnuniyetsizliği, yemek bozuklukları ve toplumsal cinsiyet gibi konulara odaklanırken; Türkiye literatüründe de benzer şekilde sosyal medya kullanımı ve beden algısı ilişkisine odaklanıldığı fakat çalışmaların daha çok psikolojik çıktılar, bağımlılık, görünüş kaygısı ve yeme davranışları gibi konulara yoğunlaştığı görülmektedir. Genel itibariyle, alanın disiplinler arası bir yapıya sahip olduğu fakat özellikle Türkiye literatüründe sosyal ve kültürel çerçeve yerine psikolojik risklere odaklanıldığı söylenebilir.

Atıf analizleri, sosyal medya ve beden algısı alanında öne çıkan çalışmaların genel itibariyle sosyal karşılaştırma, beden memnuniyetsizliği ve sosyal medya kullanımı arasındaki ilişkiye odaklandığı ortaya koymaktadır. Özellikle sosyal karşılaştırma yaklaşımı, sosyal medya kullanımının beden algısı üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik temel bir kuramsal çerçeve haline gelmiştir. Ayrıca ergenler ve gençler üzerinde yapılan çalışmaların yüksek atıf aldığı görülmüş, bu da bu grubun alanın temel hedef kitlesi olduğunu göstermektedir. Türkiye literatüründe ise benzer şekilde ergen odaklı sosyal medya bağımlılığı, görünüş kaygısı ve benlik saygısı gibi psikolojik riskler çerçevesinde şekillenen bir eğilim söz konusudur. Buna ek olarak beden algısının sağlık temelli boyutlarını ele alan çalışmaların da oldukça atıf aldığı görülmektedir. Genel itibariyle yüksek etkili çalışmaların çoğunlukla nicel yöntemli, sosyal medya etkilerini açıklamada yordayıcı ve aracılık ilişkilerine odaklanan bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Ülkeler arası atıf ağı bulguları incelendiğinde, alanın ABD merkezli bir yapıya sahip olduğu ve ABD’nin hem en fazla atıf alan hem de en yüksek etkiye sahip ülke olduğu görülmektedir. ABD çevresinde Almanya, İspanya, Çin ve İsrail gibi ülkeler yoğun bir etkileşim içindedir. Avrupa ve Asya ülkelerinin ise kendi içlerinde kümelendiği dikkat çekmektedir. Bu durum atıf ilişkilerinde bölgesel ağların belirleyici olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin ise bu ağ yapısı içerisinde daha sınırlı bir konumda yer aldığı ve uluslararası atıf etkileşiminin görece düşük olduğu söylenebilir. Ayrıca Afrika ve bazı Orta Doğu ülkelerinin de ağ dışında kalması alanın küresel ölçekte dengesiz bir atıf yapısına sahip olduğunu düşündürmektedir.

Uluslararası ortak yazarlık bulgularına göre alanın iş birliği ağında ABD’nin merkezi ve belirleyici bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. ABD ile Avustralya Kanada Almanya ve İspanya gibi ülkeler de yoğun iş birlikleriyle ağın çekirdeğini oluşturmaktadır. Avrupa

ülkelerinin ise kendi aralarında güçlü bağlar kurduğu görülmektedir. Türkiye'nin ise ağda daha sınırlı ve çevresel bir konumda yer edindiği ancak özellikle İtalya Polonya Çek Cumhuriyeti gibi Avrupa ülkeleri ve kısmen ABD ile kurduğu iş birlikleri sayesinde uluslararası literatür ile bağlantı kurabildiği söylenebilir. Bu durum Türkiye'nin küresel düzeyde akademik ağlara dahil olabildiğini ancak iş birliği düzeyine bakıldığında hala sınırlı kaldığını göstermektedir.

Kurumlar arası iş birliği bulgularına göre Türkiye'de sosyal medya ve beden algısı alanındaki akademik üretim sınırlı sayıda kurum etrafında yoğunlaşmaktadır. Anadolu Üniversitesi ağın merkezinde yer alarak farklı üniversiteler arasında köprü görevi görmektedir. Bununla birlikte kümeler arası bağlantıların zayıf olması kurumlar arası iş birliklerinin henüz yeterince gelişmediğini göstermektedir. Dolayısıyla alandaki bilimsel üretimin geniş bir kurumsal yazılımdan ziyade belirli kurumlar öncülüğünde ilerlediğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde sosyal medya ve beden algısı alanının dünya literatüründe hızlı bir şekilde büyüyen, büyük ölçüde Batı merkezli ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin belirleyici olduğu bir araştırma alanı olduğu anlaşılmaktadır. Alanın kavramsal ve atıf yapısı sosyal karşılaştırma, beden memnuniyetsizliği ve ruh sağlığı eksenine odaklanmakta, ergenler ve gençler temel çalışma grubu olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye literatürünün ise dünya literatürüne uyumlu bir şekilde ilerlediği söylenebilmektedir. Ancak Türkiye literatürü daha sınırlı ölçekli ve görece gecikmeli bir gelişim göstermektedir. Türkiye'deki çalışmalar genel itibariyle Psikoloji ve Sağlık Bilimleri çerçevesinde yoğunlaşmakta; İletişim ve sosyal-kültürel yaklaşımların ise daha sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Türkiye'nin uluslararası atıf ve iş birliği ağlarında merkezden uzak bir konumda yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin kurumlar arası iş birliklerinin de sınırlı düzeyde kaldığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda, alanın Türkiye literatürü çerçevesinde gelişim aşamasında olduğu, özellikle disiplinler arası çeşitlilik ve uluslararası akademik ağlara katılım açısından önemli bir potansiyel barındırdığı, iletişim ve sosyal yaklaşımlar çerçevesinde belirgin boşlukların bulunduğu düşünülmektedir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, sosyal medya ve beden algısı alanında Türkiye literatürünün hem nicel hem de nitel açıdan geliştirilmesi gerekmektedir. İlk olarak, iletişim ve medya çalışmaları alanında sosyal medya ve beden algısına yönelik çalışmalar yapılması önemlidir. Böylece ilgili konu sadece psikolojik ve sağlık yönlerinden değil; medya etkileri ve kültürel bağlamlarda da birlikte ele alınabilir. Buna ek olarak disiplinler arası çalışmaların artırılması, özellikle psikoloji, iletişim ve sağlık bilimleri gibi alanlar arasında daha güçlü akademik iş birliklerinin kurulması elzemdir. Uluslararası görünürlüğün artırılması için Türkiye merkezli araştırmaların daha fazla uluslararası ortak yazarlık ve yabancı indeksli dergilerde yayın üretmesine ihtiyaç vardır. Bu çerçevede özellikle Amerika ve Avrupa merkezli araştırma ağlarına ulaşmak önemlidir. Ayrıca kurumlar arası iş birliklerinin artırılmasının, mevcut akademik üretimin belirli üniversitelerle sınırlı kalmasını engelleyerek alanın daha dengeli bir şekilde gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Gelecek araştırmalarda sadece risk ve olumsuz sonuçlara değil; aynı zamanda sosyal medyanın olumlu etkilerine, sosyokültürel farklılıklara ve kesitsel çalışmalardan ziyade boylamsal çalışmalara odaklanılması önerilmekte; bunun alanın kuramsal çeşitliliği ve gelişimi açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

Kaynakça

Abbas, O. L., & Karadavut, U. (2017). Analysis of the Factors Affecting Men's Attitudes Toward Cosmetic Surgery: Body Image, Media Exposure, Social Network Use, Masculine Gender Role Stress and Religious Attitudes. *Aesthetic Plastic Surgery*, *41*(6), 1454-1462. https://doi.org/10.1007/s00266-017-0882-3

Ajala, I. (2017). From Islamic dress and Islamic fashion to cool Islam: An exploration of Muslim youth hybrid identities in the West. *International Journal of Interdisciplinary Cultural Studies*, *12*(3). https://doi.org/10.18848/2327-008X/CGP/v12i03/1-11

Akou, H. M. (2007). Building a new "world fashion": Islamic dress in the twenty-first century. Içinde *Fashion Theory - Journal of Dress Body and Culture* (C. 11, Sayı 4). https://doi.org/10.2752/175174107X250226

Alan Pritchard. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics? Içinde *Journal of Documentation* (C. 25, Sayı 4).

Bahtiyar, M. (2021). Üniversite öğrencilerinde sosyal karşılaştırma, sosyal medya tutumu ve beden imgesi ilişkisinin incelemesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, *8*(2), 23-38.

Berktay, F. (2025). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. Metis Yayınları.

Caner, N., Efe, Y. S., & Başdaş, Ö. (2022). The contribution of social media addiction to adolescent LIFE: Social appearance anxiety. *Current Psychology*, *41*(12), 8424-8433. https://doi.org/10.1007/s12144-022-03280-y

Caner, N., & Evgin, D. (2021). Digital risks and adolescents: The relationships between digital game addiction, emotional eating, and aggression. *International Journal of Mental Health Nursing*, *30*(6), 1599-1609. https://doi.org/10.1111/inm.12912

Cash, T. F., Morrow, J. A., Hrabosky, J. I., & Perry, A. A. (2004). How has body image changed? A cross-sectional investigation of college women and men from 1983 to 2001. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *72*(6). https://doi.org/10.1037/0022-006X.72.6.1081

Chua, T. H. H., & Chang, L. (2016). Follow me and like my beautiful selfies: Singapore teenage girls' engagement in self-presentation and peer comparison on social media. *Computers in Human Behavior*, *55*, 190-197. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.09.011

Colak, M., Bingol, O. S., & Dayi, A. (2023). Self-esteem and social media addiction level in adolescents: The mediating role of body image. *Indian Journal of Psychiatry*, *65*(5), 595-600. https://doi.org/10.4103/indianjpsychiatry.indianjpsychiatry_306_22

Çarpar, M. C., & Şavran, T. G. (2019). Beden, kültür ve erkeklik: Vücut geliştirmenin eril bir alan olarak savunulması üzerine sosyolojik bir çalışma. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 264-288. https://doi.org/10.25307/jssr.629092

Çimke, S., & Yıldırım Gürkan, D. (2023). Factors affecting body image perception, social media addiction, and social media consciousness regarding physical appearance in adolescents. *Journal of Pediatric Nursing*, *73*, e197-e203. https://doi.org/10.1016/j.pedn.2023.09.010

Damasio, A. (2022). *Hissetmek ve Bilmek* (F. Kıyak, Ed.). Odtü Yayıncılık.

Damasio, A. (2023). *Zihindeki Benlik* (İ. Buğdaycı, Ed.). Odtü Yayıncılık.

Damasio, A. (2024). *Olan Biteni Hissetmek* (F. Kıyak, Ed.). Odtü Yayıncılık.

Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, *133*. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070

Donthu, N., Kumar, S., & Pandey, N. (2021). A retrospective evaluation of Marketing Intelligence and Planning: 1983–2019. *Marketing Intelligence and Planning*, *39*(1). https://doi.org/10.1108/MIP-02-2020-0066

Donthu, N., Kumar, S., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). Research Constituents, Intellectual Structure, and Collaboration Patterns in Journal of International Marketing: An Analytical Retrospective. *Journal of International Marketing*, *29*(2). https://doi.org/10.1177/1069031X211004234

Elias, N. (2013). *Uygarlık Süreci* (C. 1). İletişim Yayınları.

Elias, N. (2016). *Uygarlık Süreci - Cilt 2* (C. 2). İletişim Yayınları.

Erkilet, A. (2012). Mahremiyetin Dönüşümü: Değer, Taklit ve Gösteriş Tüketimi Bağlamında "İslami" Moda Dergileri. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2).

Erturhan Turk, K., & Yilmaz, M. (2018). The Effect on Quality of Life and Body Image of Mastectomy Among Breast Cancer Survivors. *European Journal of Breast Health*, 205-210. https://doi.org/10.5152/ejbh.2018.3875

Fardouly, J., Diedrichs, P. C., Vartanian, L. R., & Halliwell, E. (2015a). Social comparisons on social media: The impact of Facebook on young women's body image concerns and mood. *Body Image*, *13*, 38-45. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2014.12.002

Fardouly, J., Diedrichs, P. C., Vartanian, L. R., & Halliwell, E. (2015b). Social comparisons on social media: The impact of Facebook on young women's body image concerns and mood. *Body Image*, *13*, 38-45. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2014.12.002

Fardouly, J., & Vartanian, L. R. (2015). Negative comparisons about one's appearance mediate the relationship between Facebook usage and body image concerns. *Body Image*, *12*, 82-88. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2014.10.004

Foucault, M. (2020). *Cinselliğin Tarihi*. Ayrıntı Yayınları.

Goldenberg, J. L., McCoy, S. K., Pyszczynski, T., Greenberg, J., & Solomon, S. (2000). The body as a source of self-esteem: The effect of mortality salience on identification with one's body,

interest in sex, and appearance monitoring. *Journal of Personality and Social Psychology*, *79*(1). https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.1.118

Gökkaya, F., Deniz, İ., & Gedik, Z. (2020). Sosyal medya bağımlılığının sosyal onay ihtiyacı ve beden memnuniyeti ile ilişkisi. *Klinik Psikoloji Dergisi*, *4*(2), 94-105. https://doi.org/10.5455/kpd.26024438m000023

Kahraman, H. B. (2005). *Cinsellik, görsellik, pornografi*. Agora Kitaplığı.

Kelly, Y., Zilanawala, A., Booker, C., & Sacker, A. (2018). Social Media Use and Adolescent Mental Health: Findings From the UK Millennium Cohort Study. *EClinicalMedicine*, *6*, 59-68. https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2018.12.005

Kılıçbay, B., & Binark, M. (2002). Consumer culture, Islam and the politics of lifestyle: Fashion for veiling in contemporary Turkey. Içinde *European Journal of Communication* (C. 17, Sayı 4). https://doi.org/10.1177/0267323102017004060l

Kircaburun, K., Griffiths, M. D., & Billieux, J. (2020). Childhood Emotional Maltreatment and Problematic Social Media Use Among Adolescents: The Mediating Role of Body Image Dissatisfaction. *International Journal of Mental Health and Addiction*, *18*(6), 1536-1547. https://doi.org/10.1007/s11469-019-0054-6

Kowal, M., Sorokowski, P., Pisanski, K., Valentova, J. V., Varella, M. A. C., Frederick, D. A., Al-Shawaf, L., García, F. E., Giammusso, I., Gjoneska, B., Kozma, L., Otterbring, T., Papadatou-Pastou, M., Pfuhl, G., Stöckli, S., Studzinska, A., Toplu-Demirtaş, E., Touloumakos, A. K., Bakos, B. E., … Zumárraga-Espinosa, M. (2022). Predictors of enhancing human physical attractiveness: Data from 93 countries. *Evolution and Human Behavior*, *43*(6), 455-474. https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2022.08.003

Lefebvre, H. (2007). *Modern Dünyada Gündelik Hayat*. Metis Yayınları.

Lewis, R. (2007). Veils and sales: Muslims and the spaces of postcolonial fashion retail. Içinde *Fashion Theory - Journal of Dress Body and Culture* (C. 11, Sayı 4). https://doi.org/10.2752/175174107X250235

Meier, E. P., & Gray, J. (2014). Facebook Photo Activity Associated with Body Image Disturbance in Adolescent Girls. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *17*(4), 199-206. https://doi.org/10.1089/cyber.2013.0305

Mert, A., & Kahraman, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin iyilik hali ile beden memnuniyeti düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Içinde Z. Bingöl, L. Karadağ, & H. Bozgeyikli (Ed.), *3. Internatıonal congress of youth researches congress book* (ss. 43-52). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Gençlik Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Meşe, İ. (2015). İslami bir moda dergisi örneğinde moda ve tesettür: Ne türden bir birliktelik? *fe dergi feminist ele*, *7*(1). https://doi.org/10.1501/fe0001_0000000138

Miller, D., Costa, E., Haynes, N., McDonald, T., Nicolescu, R., Sinanan, J., Spyer, J., Venkatraman, S., & Wang, X. (2018). How the World Changed Social Media. Içinde *How the World Changed Social Media*. https://doi.org/10.2307/j.ctt1g69z35

Myers, D. G. (2011). Social Psychology. Içinde *McGraw-Hill* (10. bs). Jones&Bartlet Publishers.

Özbolat, A. (2017). Postmodern Dünyada Din: Yaygınlaşan Dinsellik, Yüzeyselleşen Dindarlık. *İslami Araştırmalar Dergisi*, *28*(3).

Peterson, K. M. (2020). The Unruly, Loud, and Intersectional Muslim Woman: Interrupting the Aesthetic Styles of Islamic Fashion Images on Instagram. *International Journal of Communication*, *14*.

Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography; An Interim Bibliography. Içinde *25(4)*.

RAISIG, L. M. (1962). Statistical bibliography in the health sciences. *Bulletin of the Medical Library Association*, *50*.

Silverman, K. (1986). Fragments of a Fashionable Discourse. Içinde *Studies in Entertainment: Critical Approaches to Mass Culture*.

Simmel, G. (1957). Fashion (1904). *The American Journal of Sociology*, *62*(6).

Sönmez, E. E., & Özgen, Ö. (2017). Medya kullanımı ve beden imajı: Türkiye ve İngiltere örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (27), 78-95. https://doi.org/10.31123/akil.436747

Tiggemann, M., & McGill, B. (2004). The Role of Social Comparison in the Effect of Magazine Advertisements on Women's Mood and Body Dissatisfaction. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *23*(1), 23-44. https://doi.org/10.1521/jscp.23.1.23.26991

Tiggemann, M., & Slater, A. (2013). NetGirls: The Internet, Facebook, and body image concern in adolescent girls. *International Journal of Eating Disorders*, *46*(6), 630-633. https://doi.org/10.1002/eat.22141

Tiggemann, M., & Zaccardo, M. (2015). "Exercise to be fit, not skinny": The effect of fitspiration imagery on women's body image. *Body Image*, *15*, 61-67. https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2015.06.003

Tiggemann, M., & Zaccardo, M. (2018). 'Strong is the new skinny': A content analysis of #fitspiration images on Instagram. *Journal of Health Psychology*, *23*(8), 1003-1011. https://doi.org/10.1177/1359105316639436

Türk, C. B., Maymone, M. B. C., & Kroumpouzos, G. (2023). Body dysmorphic disorder: A critical appraisal of diagnostic, screening, and assessment tools. *Clinics in Dermatology*, *41*(1), 16-27. https://doi.org/10.1016/j.clindermatol.2023.03.001

Tylka, T. L., & Kroon Van Diest, A. M. (2013). The Intuitive Eating Scale–2: Item refinement and psychometric evaluation with college women and men. *Journal of Counseling Psychology*, *60*(1), 137-153. https://doi.org/10.1037/a0030893

Tylka, T. L., & Wood-Barcalow, N. L. (2015). The body appreciation scale-2: Item refinement and psychometric evaluation. *Body Image*, *12*(1). https://doi.org/10.1016/j.bodyim.2014.09.006

van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, *84*(2). https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3

Verma, S., & Gustafsson, A. (2020). Investigating the emerging COVID-19 research trends in the field of business and management: A bibliometric analysis approach. *Journal of Business Research*, *118*. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.057

Vigarello, G. (2013). *Güzelliğin Tarihi*. Dost Kitabevi Yayınları.

Yurtdaş-Depboylu, G., Kaner, G., & Özçakal, S. (2022). The association between social media addiction and orthorexia nervosa, eating attitudes, and body image among adolescents. *Eating and Weight Disorders - Studies on Anorexia, Bulimia and Obesity*, *27*(8), 3725-3735. https://doi.org/10.1007/s40519-022-01521-4

Yücebaş, S. (2013). Türkiye'de muhafazakarlığın gündelik yaşam estetiği. *İnsanbilim Dergisi*, *1*(2).

Çocuklarda Güzellik Algısının Oluşumunda Sosyal Medyanın Rolü

Ayse Serra AKTÜRK
Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Görsel İletişim ve Reklamcılık Ana Bilim Dalı, Kocaeli, Türkiye.
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-2983-4933
E-posta: 235270003@kocaeli.edu.tr

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nihan Dönmez

Özet

Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte çocukların televizyon, sosyal medya ve dijital platformlarla daha erken yaşlarda karşılaşması, güzellik algısının oluşum sürecini doğrudan etkilemeye başlamıştır. Çalışmada, çocukların medya aracılığıyla maruz kaldıkları güzellik temsillerinin beden imajı, benlik gelişimi, benlik saygısı ve toplumsal cinsiyet algıları üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir.

Araştırmanın kuramsal çerçevesinde güzellik algısı, beden imajı, benlik, dijital benlik, toplumsal cinsiyet ve tüketim kültürü kavramları ele alınmış; çocukların medya karakterleriyle kurdukları özdeşim ilişkisi Sosyal Öğrenme Kuramı kapsamında değerlendirilmiştir. Özellikle çizgi filmler, sosyal medya içerikleri ve dijital platformlarda sunulan idealize edilmiş kadın ve beden temsillerinin çocukların kendilerini algılama biçimleri üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca medya içeriklerinin yalnızca eğlence amacı taşımadığı, aynı zamanda tüketim alışkanlıkları ve toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesinde önemli bir işlev üstlendiği görülmüştür.

Çalışma sonucunda, çocukların erken yaşlardan itibaren medya içeriklerinden yoğun biçimde etkilendiği; bu etkinin çocukların güzellik algısı, beden memnuniyeti ve benlik saygısı üzerinde belirleyici olabildiği tespit edilmiştir.

Abstract

With the acceleration of digitalization, children’s exposure to television, social media, and digital platforms at increasingly younger ages has begun to directly influence the development of beauty perception. In this study, the effects of beauty representations presented through media on children’s body image, self-development, self-esteem, and gender perceptions were examined.

Within the theoretical framework of the research, the concepts of beauty perception, body image, self, digital self, gender, and consumer culture were discussed, while the identification

children establish with media characters was evaluated within the scope of Social Learning Theory. It was concluded that idealized representations of women and body image presented in cartoons, social media content, and digital platforms affect the way children perceive themselves. In addition, media content was found to serve not only as a means of entertainment but also as an important tool in reproducing consumption habits and gender roles.

As a result of the study, it was determined that children are significantly influenced by media content from an early age, and that this influence can play a decisive role in shaping children's beauty perception, body satisfaction, and self-esteem.

Giriş

İnsan, doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu toplumun kültürel yapısından, değer yargılarından ve iletişim biçimlerinden etkilenmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde bireyin düşünce yapısının, davranışlarının ve kendisini algılama biçiminin oluşmasında çevresel faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle çocukluk dönemi, bireyin kişilik gelişiminin, benlik algısının ve sosyal kimliğinin şekillenmeye başladığı en kritik dönemlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte çocuklar yalnızca ailelerinden ve yakın çevrelerinden değil, aynı zamanda medya aracılığıyla karşılaştıkları içeriklerden de etkilenmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte medya araçlarının günlük yaşam içerisindeki yerinin giderek artması, çocukların çok erken yaşlarda yoğun medya içeriklerine maruz kalmasına neden olmuştur.

Geçmiş dönemlerde çocukların zamanlarının büyük bölümünü fiziksel oyun alanlarında, akranlarıyla yüz yüze iletişim kurarak geçirdiği görülürken; günümüzde televizyon, tablet, telefon ve sosyal medya platformları çocukların yaşamında önemli bir yer edinmiştir. Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte çocuklar yalnızca bilgiye ulaşan bireyler olmaktan çıkmış, aynı zamanda medya içeriklerinin aktif tüketicileri hâline gelmiştir. Özellikle sosyal medya platformları, çizgi filmler, dijital oyunlar ve çevrim içi video içerikleri çocukların gündelik yaşam pratiklerini, sosyal ilişkilerini ve kendilerini değerlendirme biçimlerini etkileyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Bu durum, çocukların fiziksel görünüşe, beden algısına ve güzellik anlayışına ilişkin düşüncelerinin de medya içerikleri doğrultusunda şekillenmesine neden olabilmektedir.

Güzellik kavramı tarihsel süreç boyunca toplumların kültürel yapısına, yaşam biçimlerine ve dönemsel değer yargılarına bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Ancak günümüzde medya aracılığıyla sunulan güzellik anlayışının daha standartlaşmış ve görünür hâle geldiği dikkat çekmektedir. Özellikle kadın bedeni üzerinden oluşturulan ideal güzellik kalıpları; ince beden, kusursuz cilt, belirli yüz hatları ve estetik görünüm gibi çeşitli fiziksel özellikler üzerinden yeniden üretilmektedir. Televizyon programları, reklamlar, sosyal medya içerikleri ve çizgi filmler aracılığıyla sürekli tekrar edilen bu temsiller, çocukların fiziksel görünüşe ilişkin algılarının erken yaşlarda oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Çocukların medya karakterleriyle

özdeşim kurmaları ve bu karakterleri rol model olarak benimsemeleri, ideal güzellik anlayışının içselleştirilmesine neden olabilmektedir.

Çocukluk döneminde bireyin benlik algısı büyük ölçüde çevresel geri bildirimler doğrultusunda gelişmektedir. Çocuklar, çevrelerinden aldıkları olumlu ya da olumsuz tepkiler aracılığıyla kendilerini değerlendirmeye başlamakta; zamanla bedenlerine, davranışlarına ve kişisel özelliklerine ilişkin çeşitli yargılar geliştirmektedir. Bu süreçte medya içerikleri de çocukların benlik gelişimi üzerinde etkili olabilmektedir. Özellikle sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bireyler artık yalnızca fiziksel ortamlarda değil, dijital mecralarda da kendilerini sunmakta ve değerlendirmektedir. Bu durum "dijital benlik" kavramını ortaya çıkarmış; bireylerin çevrim içi ortamlarda nasıl görünmek istedikleri, hangi özelliklerini ön plana çıkardıkları ve toplumsal onay arayışları daha görünür hâle gelmiştir. Çocukların erken yaşlardan itibaren bu içeriklerle karşılaşmaları ise beden imajı ve benlik saygısı üzerinde çeşitli etkiler oluşturabilmektedir.

Medyanın çocuklar üzerindeki etkisini açıklayan önemli yaklaşımlardan biri de Sosyal Öğrenme Kuramı'dır. Bu kurama göre bireyler yalnızca kendi deneyimleriyle değil, gözlem yoluyla da öğrenmektedir. Çocuklar çevrelerinde gördükleri davranışları model almakta ve zamanla bu davranışları taklit edebilmektedir. Medya içeriklerinde sunulan karakterler, özellikle çocuklar açısından güçlü rol modeller hâline gelebilmektedir. Çocukların çizgi film karakterleriyle özdeşleşmeleri, onların davranış biçimlerini, fiziksel görünüşlerini ve toplumsal rollerini benimsemelerine neden olabilmektedir. Bu nedenle medya içeriklerinde yer alan güzellik temsilleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve beden algısına ilişkin mesajlar çocukların düşünce dünyasını doğrudan etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada, medya içeriklerinin çocukların güzellik algısı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışma kapsamında güzellik algısı, beden imajı, benlik, benlik saygısı, dijital benlik ve toplumsal cinsiyet kavramları kuramsal çerçevede incelenmiş; çocukların medya içerikleriyle kurdukları ilişki değerlendirilmiştir. Özellikle çocukların medya karakterleriyle kurdukları özdeşim ilişkisi ve idealize edilmiş güzellik temsillerine maruz kalmalarının çocukların kendilerini algılama biçimleri üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte medya içeriklerinin yalnızca eğlence amacı taşımadığı; aynı zamanda tüketim kültürü, toplumsal cinsiyet rolleri ve ideal güzellik anlayışlarının yeniden üretilmesinde etkili bir araç olduğu üzerinde durulmuştur.

2. Çocuklarda Güzellik Algısı ve Sosyal Medya

2.1. Güzellik Algısı Kavramı

Antik Çağ düşünürlerinin üzerinde yoğun biçimde tartıştığı "güzel" kavramının, çoğunlukla ideal olanla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu dönemde güzellik, fiziksel görünümden çok ruhsal niteliklerle bağlantılı ele alınmış ve daha soyut bir anlam kazanmıştır. Grek felsefesinde ise Xenophanes, "güzel" kavramını "iyi" kavramıyla eş değer biçimde değerlendirmiştir.

Ayrıca Xenophanes'in, güzellik kavramını kuramsal açıdan inceleyen ilk düşünürlerden biri olduğu belirtilmektedir (Ozansoy, 2012: 7).

İnsan güzelliği çoğu zaman kadın güzelliği üzerinden değerlendirilmekte, ancak kadın güzelliğine ilişkin algılar toplumlara ve dönemlere göre farklılık göstermektedir. Tarih boyunca toplumlar, kadınların nasıl görünmesi gerektiğine dair çeşitli güzellik ölçütleri oluşturmuş; bu ölçütler bireylere kimi zaman açık biçimde, kimi zaman ise fark edilmeden aktarılmıştır. İnsan bedenindeki çeşitlilik dikkate alındığında, tek bir genel güzellik anlayışının eksik ve sınırlayıcı olduğu görülmektedir. Belirli bir güzellik idealinin yaygın bir ideoloji haline gelmesi ise, bu standartlara uymayan bedenlerin dışlanmasına ve ayrımcılığa maruz kalmasına neden olabilmektedir (Motseki & Oyedemi, 2017, s.136).

Güzellik kavramı, bir kişi ya da nesnenin "güzel" olarak değerlendirilmesine neden olan özelliklerin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır. Kavramın temelinde ise insanların beğeni duygusuyla oluşturduğu ortak yargılar yer almaktadır. Tarih boyunca değişen toplumsal yapılar ve kültürel farklılıklar, güzellik anlayışının da toplumdan topluma farklı biçimlerde şekillenmesine neden olmuştur. Günümüzde güzellik; insanların ulaşmak için çaba gösterdiği, bireyde haz ve beğeni hissi uyandıran güçlü bir algı biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güzellik algısı ilk olarak bireyin zihninde soyut bir biçimde oluşmaktadır. Bu algı kalıcılığını sürdürdüğünde ise kişinin duygu dünyasını ve hassasiyetlerini de etkisi altına almaktadır. Güzel olarak değerlendirilen bir şeyin nasıl algılandığı, kişinin estetik yargıları ve verdiği tepkiler üzerinden açıklanmaktadır. David Hume, *Of the Standard of Taste* adlı eserinde, estetik yargıların öznel yönü ile bazı nesnelerin ortak biçimde güzel kabul edilmesi arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Buna rağmen güzellik kavramı üzerine tartışmalar devam etmektedir. Bunun temel nedeni ise güzelliğin, büyük ölçüde bireyin duyularına ve kişisel zevk anlayışına bağlı olarak değerlendirilmesidir (Eco, 2006).

2.2. Çocukluk Döneminde Benlik Algısı

Benlik, bireyin sahip olduğu tüm özellikleri kapsayan bir kavramdır. Aynı zamanda kişinin "Ben kimim?" sorusuna verdiği yanıtların bütünü olarak da ifade edilmektedir. Her birey, doğuştan getirdiği özellikler ile içinde bulunduğu çevresel koşulların etkisiyle bu soruya cevap aramakta ve kendini tanımlamaya çalışmaktadır.

Psikolojik açıdan değerlendirildiğinde, bazı davranışların nedenlerini açıklamak kolayken bazılarını anlamlandırmak oldukça güç olabilmektedir. Bunun temel nedenlerinden biri, benliğin nesnel değil öznel bir yapıya sahip olmasıdır. Bireyin çevresinden aldığı tepkilere karşı geliştirdiği tutum ve davranışlar da sahip olduğu benlik algısı doğrultusunda şekillenmektedir. (Harter,2012) Benlik kavramı; bireyin kendisini tanımlarken benimsediği yetenekler, tutumlar, davranış biçimleri ve geliştirdiği değerlerden oluşmaktadır. Kişinin zihninde oluşan bu benlik temsillerinin, çocuğun ilgi duyduğu etkinlikleri, arkadaş tercihlerini, stres karşısındaki

dayanıklılığını ve duygusal ile sosyal yaşamını önemli ölçüde etkilediği ifade edilmektedir (Berk, 2007).

Benlik kavramı ve benlik algısının gelişiminde erken çocukluk dönemi belirleyici bir role sahiptir. Özellikle çocuğun yakın çevresinde bulunan ve kendisi için değer taşıyan kişilerin düşünce ve yaklaşımları, bu süreci önemli ölçüde etkilemektedir. Çocuk; "başarılıyım", "yapabilirim", "yetersizim" ya da "çirkinim" gibi kendisine yönelik değerlendirmeleri, özdeşim kurduğu bireylerden aldığı geri bildirimler doğrultusunda oluşturmaktadır.

Ebeveynleri ve akranları tarafından olumlu geri dönüşler alan çocukların daha sosyal, güven duygusu gelişmiş ve empati kurabilen bireyler oldukları ifade edilmektedir. Bu çocukların olumlu sosyal davranışlar sergileme eğilimleri de daha yüksektir. Buna karşılık, akranları tarafından dışlanan veya sürekli olumsuz geri bildirimlere maruz kalan çocukların ise zamanla olumsuz bir benlik algısı geliştirebildikleri belirtilmektedir (Baran, 1999; Demoulin, 2000).

Benlik kavramı, sağlıklı kişilik gelişiminin temel unsurlarından biri olarak görülmektedir. Birey, benlik kavramı sayesinde kendisini diğer insanlardan ayırmakta ve kendine özgü bir kimlik alanı oluşturmaktadır. Aynı zamanda kişi, oluşturduğu bu alanı korumak ve geliştirmek için çaba göstermektedir. Yaşam boyunca deneyimlerle şekillenen benlik algısı, çocukların gelişim süreciyle birlikte sürekli değişmekte ve yeniden biçimlenmektedir. Kişilik gelişiminde büyük önem taşıyan erken çocukluk döneminde benlik kavramı; ebeveynlerden alınan sevgi, kazanılan değerler, akran ilişkileri, okul yaşamındaki başarı veya başarısızlık gibi birçok etkenden beslenmektedir. Çocuğun yaşamı boyunca karşılaştığı deneyimler de bu süreci doğrudan etkilemektedir. Tüm bu etkileşimler sonucunda oluşan olumlu ya da olumsuz benlik algısı; bireyin beden ve ruh sağlığını, sosyal ilişkilerini, diğer insanlarla kurduğu iletişimin niteliğini, akademik başarısını, meslek tercihlerini ve yaşamındaki birçok kararı önemli ölçüde belirlemektedir. (Onur, 2004)

2.3. Görsel Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Son on yıl içerisinde, sosyal platformları da kapsayan etkileşimli dijital medya kullanımında belirgin bir artış yaşanmıştır. Yapılan araştırmalar ise gelişen bu medya türlerinin çocuklar ve gençler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabildiğini ortaya koymaktadır (Reid Chassiakos, 2016) Medya araçları bilinçli, doğru ve amacına uygun şekilde kullanıldığında; bireylerin yaratıcılıklarını geliştirme, eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini destekleme, bilgi düzeyini artırma ve toplumsal olaylara farklı bakış açılarıyla yaklaşabilmelerini sağlama gibi pek çok olumlu katkı sunmaktadır (Kanbur, 2020) Çocukların dijital medya araçları aracılığıyla öğrenme düzeyleri büyük ölçüde yaşlarına bağlı olarak değişmektedir. Özellikle duyu-motor gelişim döneminde bulunan iki yaş altındaki çocuklar, iki boyutlu ekranlardan aktarılan bilgileri sınırlı düzeyde algılayabilmektedir. Bu nedenle medya araçlarının ebeveynler tarafından çocukla etkileşim kurularak kullanılması ve aktarılmak istenen bilgilerin karşılıklı iletişim yoluyla tekrar edilmesi önem taşımaktadır (Radesky, 2016)

Fakat medyanın sağladığı faydaların yanı sıra çeşitli olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Dijital medya araçlarının aşırı kullanımı, çocukların düşünme becerilerini zayıflatabilmekte, onları sosyal yaşamdan uzaklaştırabilmekte ve hayal kurma, yaratıcılık, sanatsal faaliyetler ile sosyal iletişimi yöneten sağ beynin işlevlerini pasif hâle getirebilmektedir (Tanrıverdi, 2014) Medyanın bazı bilgileri taraflı biçimde aktarması, olayların abartılarak sunulması, yanlış haberlerin yaygınlaşması ve toplumun zamanla bu durumu olağan kabul etmeye başlaması, bireylerin ahlaki değerlerinde değişimlere neden olabilmektedir. (Karadeniz, 2018)

Medya araçlarının etkisiyle çocuklar ve adölesanlarda çeşitli psikososyal sorunlar görülebilmektedir. Özellikle medya, gençlerin beden algısını olumsuz yönde etkileyerek benlik saygısının düşmesine neden olabilmektedir. Örneğin medya içeriklerinde sıklıkla zayıflığın güzellik ile eş tutulduğu mesajı verilmekte, bu durum da gençlerde zayıf olmadıkları takdirde akranları tarafından kabul görmeyecekleri düşüncesinin oluşmasına yol açabilmektedir. (Karadeniz,2018) Bu doğrultuda medya, çağdaş toplumun şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olsa da özellikle çocuklar ve ergenler arasında bilinçsiz ve aşırı kullanımı çeşitli davranışsal ve duygusal problemlere neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra internet bağımlılığının, toplumun geniş bir kesimini etkileyen ve giderek büyüyen bir ruh sağlığı sorunu olarak kabul edilmesi, dijital çağın beraberinde getirdiği sorunları daha görünür hâle getirmiştir.

Araştırmalarda özellikle oyun ve çevrim içi sohbet gibi internet kullanım biçimlerinin risk oluşturabileceği belirtilmiş; bu kullanım şekillerinin dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, duygu durum bozuklukları ile anksiyete gibi çeşitli psikiyatrik rahatsızlıklarla ilişkili olabileceğine dikkat çekilmiştir (Tahiroğlu, 2010).

2.4. Medyada Sunulan İdeal Görünüş Algısı

Sosyal medya, bireylerin duygu ve düşüncelerini geniş kitlelere aktarabildikleri bir iletişim aracı olmasının yanı sıra, toplumsal yaşamın dijital ortamda sürdürüldüğü önemli bir paylaşım alanı hâline gelmiştir. Bu platformlar, kullanıcılara fikirlerini özgür biçimde ifade etme, yeni düşünceler ortaya koyma ve bu düşünceler üzerine tartışabilme imkânı sağlamaktadır (Çavuş, 2022). Bu platformlar yalnızca iletişim kurmak amacıyla değil; zaman geçirmek, fotoğraf ve video paylaşmak, bilgi aktarmak ya da yeni insanlarla tanışmak gibi farklı amaçlarla da kullanılmaktadır (Kerimoğlu, 2023).

Sosyal medya platformlarında fotoğraf ve video gibi içeriklerin yoğun şekilde paylaşılması, bireylerin hem içerik üreten hem de içerik tüketen kişiler hâline gelmesine neden olmaktadır. Toplumun geniş bir kesiminin yeni medya araçlarını aktif olarak kullanması ise dijital ortamlarda içerik üretimi ve paylaşımını giderek daha önemli bir noktaya taşımaktadır. Geleneksel medyada içerik üretimi yüksek maliyet ve sınırlı erişim imkânlarıyla gerçekleşirken, dijital platformlarda içerik oluşturmak daha düşük maliyetli olmakta ve çok daha geniş kitlelere ulaşabilmektedir (Çankaya, 2022).

İletişim çağının gelişmesiyle birlikte sosyal medya platformları; düşüncelerimizi, toplumsal beklentileri, imajları, tutumları ve beden algısını önemli ölçüde etkilemeye başlamıştır. Toplum tarafından aktarılan mesajlar, fiziksel görünüme ilişkin ideal standartların oluşmasına ve bu standartlara belirli sosyal anlamlar yüklenmesine neden olmaktadır (Ünüvar, 2023). Toplumsal değer yargıları ise zaman içerisinde değişerek dönemin koşullarına ve ihtiyaçlarına uyum sağlamaktadır (Eroğlu ve Gündoğdu, 2021). Sosyal ilişkilerde en dikkat çeken unsurlardan biri olan beden, sürekli göz önünde bulunması nedeniyle değerlendirilmekte ve başkalarının yargılarına maruz kalmaktadır (Daldan, 2013).

Sosyal medya kullanımının gün geçtikçe yaygınlaşması ve dijital etkileşimlerin artması, beden imajının sosyal medya içeriklerinden daha fazla etkilenmesine neden olmuştur (Sönmez ve Özgen, 2022). Beden imajı; bireyin fiziksel görünümüne yönelik algı, duygu, düşünce, inanç ve davranışlarını kapsayan bir benlik değerlendirmesi olarak ifade edilmektedir (Akliman, 2015). Ayrıca beden imajı, kişinin kendi bedenine ilişkin zihinsel tasvirini içermekte ve toplumun kültürel yapısı ile sosyal normlarının birey üzerindeki yansımalarını ortaya koymaktadır (Jiotsa vd., 2021). Bu yönüyle beden imajı öznel bir niteliğe sahiptir ve bireyin kendisini değerlendirme biçimi ile toplumun bireye yönelik algısı arasında değişken bir ilişki bulunmaktadır (Akliman, 2015).

Kişinin bedenine dair oluşturduğu algının büyük ölçüde sosyal deneyimler aracılığıyla şekillenmesi, beden imajını insan davranışlarını anlamada önemli bir unsur hâline getirmektedir. Bunun yanında beden imajı; bireylerin duygu durumlarını, düşünce yapılarını ve davranışlarını etkileyerek günlük yaşamlarını ve yaşam kalitelerini doğrudan biçimlendirmektedir (Daldan, 2013).

2.5. Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Medya

Cinsiyet kavramı, bireyin kadın ya da erkek olmasını ifade eden biyolojik bir özellik olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olmak üzere iki farklı boyutta ele alınmaktadır. Bireyin doğumla birlikte sahip olduğu fiziksel ve biyolojik özellikler biyolojik cinsiyeti oluştururken, toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkeğe toplum tarafından yüklenen anlamları, beklentileri ve rolleri kapsamaktadır. Başka bir ifadeyle cinsiyet biyolojik temelli bir yapıyı ifade ederken, toplumsal cinsiyet kültürel ve sosyal süreçler doğrultusunda şekillenmektedir (Dökmen, 2004). Toplumsal cinsiyetin işaret ettiği farklılık ise, kadınların ve erkeklerin kültürel yapı içerisinde edinmiş oldukları farklılıklardır (Aras, 2013).

Biyolojik cinsiyet, canlıların üreme sistemiyle ilişkili biyolojik bir özellik olarak tanımlanmaktadır. Ancak kadın ve erkek ayrımının yalnızca biyolojik farklılıklarla sınırlı kalmaması, toplumsal cinsiyet kavramını ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal cinsiyet; bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısı tarafından şekillendirilmekte ve toplumsal cinsiyet rolleri aracılığıyla bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını

etkilemektedir. Bu roller, kadın ve erkeklerin hem birbirleriyle hem de toplumla kurdukları ilişkilerin düzenlenmesinde belirleyici bir işlev üstlenmektedir (Sarbay, 2015).

Kitle iletişim araçlarında nasıl temsil edildiği ise toplumsal cinsiyet anlayışının yeniden üretilmesinde ya da dönüştürülmesinde etkili olan önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir (Mora, 2005). Bunun yanında medya, cinsiyet temelli eşitsizlikleri ve kalıplaşmış toplumsal ilişkileri yeniden üreterek geniş kitlelere aktarabilmekte; bu nedenle toplumun yapısına ilişkin ipuçları sunan bir alan olarak da değerlendirilmektedir (Binark ve Gencel Bek, 2010).

Toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollere ilişkin kalıp yargılar, medyada sıkça karşılaşılan unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle çizgi filmler ve çocuklara yönelik medya içerikleri incelendiğinde, medyanın çocukların toplumsal cinsiyet algısının oluşumunda önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Her ne kadar bireylerin toplumsal cinsiyet rollerini öğrenme süreci aile içinde başlasa da medya da bu sürecin şekillenmesinde güçlü bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle kitle iletişim araçları, toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi ve pekiştirilmesinde etkili araçlar arasında değerlendirilmektedir (Renkmen, 2015).

Toplumsal cinsiyet rolleri ile medya arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Medya, hitap ettiği toplumun kültürel değerlerini ve sosyal yapısını yansıtan bir yapıya sahip olduğundan, günlük yaşamın bir yansıması olarak değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle medya, toplumsal cinsiyet rolleri açısından toplumun sahip olduğu anlayış ve kalıp yargıları yansıtan bir ayna işlevi görmektedir (Saygılıgil, 2016).

3. Görsel Medyanın Çocuklar Üzerindeki Yansımaları

Günümüz çocuklarının zaman geçirme alışkanlıkları, geleneksel dönemdeki çocuklara kıyasla önemli ölçüde farklılaşmıştır. Geçmiş dönemlerde çocuklar zamanlarının büyük bölümünü sokakta, bahçede ya da akranlarıyla yüz yüze etkileşim kurarak oyun oynayarak geçirmekteydi (Güleç, 2018). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ise çocukların televizyon, sosyal medya ve diğer dijital medya araçlarıyla geçirdiği sürede belirgin bir artış yaşanmıştır (AAP, 2016).

Son yıllarda ebeveynlerin cep telefonu ve benzeri dijital cihazları yoğun biçimde kullanması, çocukların medya araçlarına erişimini daha kolay hâle getirmiştir (Hardell, 2018). Bunun yanında televizyon, tablet ve telefon gibi araçlar bazı ebeveynler tarafından çocukları oyalamak, sakinleştirmek ya da yemek yedirmek amacıyla sıklıkla kullanılan bir yöntem hâline gelmiştir (Ergüney, 2017). Medyanın çocuklar üzerindeki etkileri çocuğun özellikleri, medyanın türü, kullanım şekli ve süresine göre değişkenlik göstermektedir.

3.1. Özdeşim Kurma ve Taklit Davranışları

Özdeşim kurma, çocuğun çevresindeki ve kendisi için önemli gördüğü kişilerin düşünce, davranış ve tutumlarını örnek alarak onları model edinmesi sürecini ifade etmektedir (Mangır ve Baran, 1990). Kırık'a (2013) göre çocuklar yaşamlarının ilk dönemlerinden itibaren toplum tarafından benimsenen değerleri öğrenmeye ve kişilik yapılarını oluşturmaya başlamaktadır. Bu süreçte çocuklar, kendilerine örnek alabilecekleri rol modeller arayışı içine girmektedir.

Çocukların kişilik gelişimini doğrudan etkileyen bu durum nedeniyle, onların gelişim düzeylerine uygun ve olumlu özellikler taşıyan modellerle karşılaşmaları büyük önem taşımaktadır (Arslan, 2004). Çocukların büyüme sürecinde özellikle anne, baba ve yakın çevresinden öğrendiği davranışlar, tutumlar ve değerler zamanla bireyselleşerek kişiliğinin temelini oluşturmaktadır. Özdeşleşmenin gerçekleşebilmesi için ise model alınan kişinin olumlu özelliklere sahip olması, çocuk ile arasında sevgi ve güven ilişkisi kurulması, çocuğun kendisiyle bu kişi arasında benzerlik hissetmesi ve bu ilişkinin süreklilik göstermesi gerekmektedir (Fişek ve Yıldırım, 1983).

Sosyal Öğrenme Kuramı, öğrenmenin sosyal bir çevre içerisinde; etkileşim, gözlem ve taklit yoluyla gerçekleştiği görüşüne dayanmaktadır. Albert Bandura, bireylerin yalnızca kendi deneyimleriyle değil, başkalarının davranışlarını gözlemleyerek de öğrenebileceğini ileri sürmüştür. Kurama göre öğrenme süreci temel olarak "edimsel koşullanma" ve "model alma ile taklit" olmak üzere iki farklı mekanizma üzerinden gerçekleşmektedir. Edimsel koşullanmada, ödüllendirilen veya pekiştirilen davranışların tekrar edilme olasılığının arttığı belirtilmektedir. Model alma ve taklit süreci ise bireyin gözlemlediği davranışları örnek alarak uygulamasıyla ilişkilendirilmektedir. Bandura ayrıca model alma sürecinin yalnızca gözleme dayanmadığını, model olarak alınan kişinin statüsü ve sahip olduğu özelliklerin de öğrenme üzerinde etkili olduğunu vurgulamaktadır (Bandura, 2006). Model alma ve taklit, gözlem yoluyla öğrenilen davranışların örnek alınması ve bu davranışların birey tarafından uygulanması sürecini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılmasında çocukların anne ve babalarını model alması ve onların davranışlarını taklit etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir (Dökmen, 2009).

3.2. Benlik Algısı ve Özsaygı Üzerindeki Etkiler

Benlik, bireyin kendisine ilişkin duygu, düşünce ve değerlerini kapsayan; çok boyutlu ve zaman içerisinde gelişim gösteren bir yapıya sahiptir. Psikoloji ve sosyoloji alanındaki yaklaşımlar, benliğin durağan bir yapı olmadığını; sosyal ilişkiler doğrultusunda şekillenen ve sürekli yeniden oluşturulan bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Geleneksel kuramlarda kimlik oluşumu daha çok yüz yüze etkileşimler üzerinden açıklanırken, dijitalleşmenin etkisiyle bu yapı günümüzde daha karmaşık bir hâl almıştır. Özellikle sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte benlik, yalnızca fiziksel ortamlarda değil, dijital platformlarda da görünür olan ve yeniden üretilebilen bir yapıya dönüşmüştür.

Bu bağlamda ortaya çıkan "dijital benlik" kavramı, bireyin sosyal medya ve diğer çevrim içi platformlarda kendisini nasıl sunduğu, hangi yönleriyle temsil ettiği ve bu sunumların zaman içerisinde benlik algısını nasıl etkilediğiyle yakından ilişkilidir. Dijital ortamlar, bireylere kendilerini ifade edebilecekleri geniş bir görünürlük alanı sağlamaktadır. Kullanıcılar bu platformlarda yalnızca mevcut kimliklerini sergilemekle kalmamakta, aynı zamanda olmak istedikleri kişiliği de yansıtabilmektedir. Özellikle gençler açısından sosyal medya, sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, kimliğin oluşturulduğu ve sergilendiği bir alan hâline gelmiştir (Yorgancılar, 2018).

Benlik saygısı kavramı ilk kez Morris Rosenberg tarafından 1965 yılında, bireyin kendisine yönelik geliştirdiği olumlu ya da olumsuz tutumlar olarak tanımlanmıştır (Rosenberg, 1965). Bireyin sahip olduğu gerçek benlik ile ulaşmak istediği ideal benlik ya da olması gerektiğini düşündüğü benlik arasında ortaya çıkan farklılıklar ise benlik saygısının düşük ya da yüksek olmasına neden olabilmektedir (Sevim ve Artan, 2021). Sosyal medyanın aşırı ve bağımlılık düzeyinde kullanılması, yalnızca beden imajını değil, aynı zamanda bireyin benlik saygısını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Aydoğan, 2024).

3.3. Tüketim Eğilimleri Üzerindeki Etkiler

Günümüzde televizyon ve internet içeriklerinin önemli bir bölümü, çocukları tüketime yönlendiren mesajlar içermektedir. Bu içerikler, çocukların sürekli satın alma eğiliminde olmalarını teşvik etmekte ve onları "iyi bir tüketici" olmaya yönlendirmektedir. (Karaboğa, 2018)

Modern toplumun oluşturmayı hedeflediği "üretici yurttaş çocuk" anlayışı, postmodern toplum yapısında yerini "tüketici küresel çocuk" anlayışına bırakmıştır (İnal, 2009). Kapitalizm, neoliberal politikalar ve küreselleşme süreçlerinin modern toplum yapısıyla birleşmesi sonucunda, tüketim odaklı çocuk imgesi ortaya çıkmıştır (Sormaz ve Yüksel, 2012).

Medya, eğlence ve eğitim içerikleri aracılığıyla çocuk kültürünü geniş kitlelere ulaştırmaya çalışırken, sürekli olarak yeni kahramanlar ve bu kahramanlarla ilişkilendirilen ürünler üretmekte; böylece çocuk kültürü üzerinde güçlü bir etki oluşturmaktadır (Şener, 2007). Günümüzde çocuklar, özellikle şirketler açısından belirli tüketim alışkanlıklarının kazandırılacağı potansiyel tüketiciler olarak görülmekte ve medya, tüketici çocuk imgesinin oluşturulmasında etkili bir araç hâline gelmektedir.

Son yıllarda tüketim odaklı çocuk anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte firmalar, reklam ve pazarlama stratejilerinde çocukları doğrudan hedef almaya başlamıştır. Tüketimin yaşamın her alanına entegre edildiği bu süreçte çocuklar, tatminsizlik duygusunu daha yoğun yaşayabilmekte ve çocuk kültüründe bireyselleşme giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Böylece çocuklar, her geçen gün tüketim ve sahip olma kültürünün daha güçlü bir parçası hâline gelmektedir (Karaboğa,2018)

Araştırmalar, 3–6 yaş grubundaki çocukların televizyon izleme süreleri ile ebeveynleriyle alışveriş yaparken kendi kullanacakları ürünleri seçme davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Buna göre televizyon, bu yaş grubundaki çocukların tüketim tercihlerini etkileyerek dolaylı biçimde ailelerin satın alma kararları üzerinde de önemli bir rol oynamaktadır (Kırdar, 2007). Özellikle 12–16 yaş aralığındaki çocuklar üzerinde gerçekleştirilen başka bir araştırmada da benzer bulgular elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, anneler ile çocukları arasında medya tüketim alışkanlıkları ve marka tercihleri bakımından belirgin bir uyum olduğu dikkat çekmektedir (Altunbaş 2007). Yapılan araştırmalar, çocukların medya tercihleri arasında televizyonun ilk sırada yer aldığını göstermektedir. Çocukların medya tüketiminde televizyon yaklaşık %85'lik bir paya sahip olup, çocuklar televizyon izlemekten büyük ölçüde hoşlandıklarını belirtmektedir. Televizyonu sırasıyla çocuk ve gençlik dergileri (%50), arkadaş çevresi (%45), sokakta ya da başka kişiler üzerinde görülen ürünler (%37), gazeteler (%34), akrabalar (%30), showroom veya mağazalar (%29), poster ve açık hava reklamları (%27) ile internet (%22) takip etmektedir. Bununla birlikte internet kullanım oranının giderek arttığı da göz önünde bulundurulmalıdır (Lindstrom ve Seybold, 2003).

Sonuç

Bu çalışmada medya içeriklerinin çocukların güzellik algısı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. İncelenen kaynaklar doğrultusunda, çocukların erken yaşlardan itibaren televizyon, sosyal medya, çizgi filmler ve diğer dijital içeriklerle yoğun biçimde karşılaştığı görülmektedir. Çocukların gelişim dönemlerinde medya karakterleriyle özdeşim kurmaları, fiziksel görünüşe ve güzellik anlayışına ilişkin çeşitli algılar geliştirmelerine neden olabilmektedir. Özellikle medya içeriklerinde tekrar eden ideal beden ve güzellik temsillerinin çocukların beden algısı, benlik gelişimi ve benlik saygısı üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan kuramsal yaklaşımlar doğrultusunda, çocukların gözlem ve model alma yoluyla öğrendikleri; medya içeriklerinde sunulan davranışları ve fiziksel özellikleri örnek alabildikleri görülmektedir. Özellikle çocukluk döneminde benlik algısının henüz gelişim aşamasında olması, medya etkisini daha belirgin hâle getirmektedir. Bunun yanında sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların yalnızca fiziksel çevrelerinden değil, dijital ortamlardan da etkilenmeye başladığı dikkat çekmektedir.

Araştırmada ayrıca medya içeriklerinin yalnızca eğlence amacı taşımadığı; aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri, tüketim alışkanlıkları ve ideal güzellik anlayışlarının aktarılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların medya aracılığıyla belirli güzellik standartlarına maruz kalmaları, zamanla kendilerini bu standartlar üzerinden değerlendirmelerine neden olabilmektedir. Bu durum bazı çocuklarda beden memnuniyetsizliği ve düşük benlik saygısı gibi sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir.

Elde edilen bilgiler doğrultusunda, çocukların medya kullanım süreçlerinde ebeveyn rehberliğinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çocukların yaş düzeylerine uygun içeriklere

yönlendirilmesi, medya kullanım sürelerinin kontrol edilmesi ve medya okuryazarlığı konusunda bilinç kazandırılması, medya içeriklerinin olası olumsuz etkilerinin azaltılmasına katkı sağlayabilir. Bununla birlikte çocuklara yönelik üretilen medya içeriklerinde beden çeşitliliğine ve gerçekçi temsillere daha fazla yer verilmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

AAP Council on Communications and Media. Media use in school-aged children and adolescents. Pediatrics 2016;138(5):e20162592.

Altunbaş H (2007) Çocukların Satın Alma Noktasında Marka Tercihleri: "Anne ve Çocuklar Üzerinde İnceleme", 4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi, C. II., İstanbul, 671-684.

Akliman, Ç. K. (2015). Pozitif Psikoloji Ve Pozitif Psikoterapi Bağlamında Ergenlerde Olumlu Beden İmajını Geliştirme Grupla Psikolojik Danışma Programının Etkililiğinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aras, G. (2013). Kadın ve İntihar Olgusu: Esther Greenwood ve Emma Bovary. (L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung ve A. Şimşek Der.), Toplumsal Cinsiyet ve Yanılsamaları. (s. 127-141). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2004). Bir sosyolojik olgu olarak televizyon. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1(1), 1-17.

Aydoğan, D. (2024). Sosyal Medya Bağımlılığı, Benlik Saygısı İlişkisinde Beden Memnuniyetinin Aracılık Rolü Analizi. Erciyes İletişim Dergisi, 11(1), 135-153.

Bandura, A. (2006). Autobiography. MG Lindzey & WM Runyan (Eds.), A history of psychology in autobiography (Vol. 9). Washington, DC: American Psychological Association.

Baran, G. (1999). Korunmaya muhtaç çocuk ve benlik kavramı. Ankara: Yaysan Matbaacılık

Berk, L. E. (2007). Development Through The Life Span (4th Edition). Boston: Pearson:International Edition

Binark, M. ve Gencel Bek, M. (2010). Eleştirel medya okuryazarlığı. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Çavuş, S. (2022). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir Alan Araştırması, İNİF e-Dergi, 9-25. Doi https://doi.org/10.47107/inifedergi.1076570

Daldan, D. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Beden İmajı ve İlişkili Değişkenlerin Üçlü Etki Modeli Kapsamında İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demoulin, D.F. (2000). I like me: Enchancing self concept in kindergarten age children through active school / business partnerships. NASP Communique, 27(8), 14-26.

Dökmen, Z. Y. (2004). Toplumsal Cinsiyet- Sosyal Psikolojik Açıklamalar. I˙stanbul: Remzi Kitabevi.

Dökmen, Z. Y. (2009). Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. İstanbul: Remzi Kitabevi

Eco, U. (2006). Güzelliğin Tarihi. İstanbul: Doğan Egmont

Ergüney M. İnternetin okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerindeki etkileri hakkında bir araştırma. Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi 2017;5(17):1917-1938.

Eroğlu, M., Gündoğdu, M. (2021). Beliren Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 278-293. Doi: https://doi.org/10.38015/sbyy.946518

Fişek, G. O. ve Yıldırım, S. M. (1983). Çocuk gelişimi. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Güleç V. Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. Yeni Medya Elektronik Dergisi 2018;2(2):105-120.

Hardell L. Effects of mobile phones on children's and adolescents' health: A commentary. Child Dev 2018;89(1):137-140.

Harter, S. (2012). Self Perception Profile for Adolescents: Manual and questionnaires (2nd ed.). New York, NY: Guilford Press.

İnal, K. (2009). Medya okuryazarlığı el kitabı. Ankara: Ütopya Yayıncılık

Jiotsa, B., Naccache, B., Duval, M. et al. (2021). Social Media Use and Body Image Disorders: Association between Frequency of Comparing One's Own Physical Appearance to That of People Being Followed on Social Media and Body Dissatisfaction and Drive for Thinness. Int. J. Environ. Res. Public Health, 2-14. Doi: https://doi.org/10.3390/ijerph18062880

Kanbur B. Görsel medyanın ve subliminal mesajların çocuk sağlığı üzerine etkileri. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2020;10:94-106.

Karaboğa, M. T. (2018). Medya çağında çocuk ve çocuk kültürü: şiddet ve tüketim kültürünün yansımaları. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi (ÇEDAR)*, *2*(2), 1-17.

Karadeniz E, Özdemir M. Behiç Ak'ın çocuk kitaplarında medya ve sosyal medya eleştirisi. Sakarya University Journal of Education 2018;8(4):250-264.

Kerimoğlu, K. (2023). Investıgatıng The Socıal Medıa Motıvatıon Of Socıal Medıa Consumers, Abdullah Gul Unıversıty Faculty Of Managerıal Scıences Department Of Busıness Admınıstratıon Capstone Project, 1-15.

Kırdar Y (2007) Satın Alma Davranışında Yeni Tüketiciler Çocuklar ve Tetikleyicileri Reklamlar, 4. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi, C.II., İstanbul, 607-621

Kırık, A. M. (2013). Televizyonun gelişim çağı çocukları üzerindeki olumsuz etkileri ve ebeveynlerin kontrol sorunu. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(4), 189-198.

Lindstrom M ve Seybold P B (2003) Brandchild Günümüz Dünya Çocuklarının Satınalma Güçleri, Tüketim Tercihleri ve Markalarla Olan İlişkileri, Aytül Özer ve Duygu Günkut (çev), CSA Yayın Ajansı, İstanbul.

Mangır, M. ve Baran, G. (1990). Çocukta rol değişimi ve cinsel kimliğin kazanılması. Eğitim ve Bilim Dergisi, 76(14), 66- 72.

Mora, N. (2005). Kitle iletişim araçlarında yeniden üretilen cinsiyetçilik ve topluma yansıması. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1(2), 1-7.

Motseki, M., & Oyedemi, T. (2017). Social Media and The Cultural Ideology of Beauty Among Young Black Women In South Africa. Communitas, 22(1), 136–148. https://doi.org/10.18820/24150525/ comm.v22

Onur, B. (2004). Çocuk ve ergen gelişimi. Ankara: İmge Kitapevi.

Ozonsoy ,N.(2012). "Tüketim toplumunda güzellik algısı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir:Yüksek Lisans Tezi

Radesky JS, Christakis DA. Increased screen time: implications for early childhood development and behavior. Pediatric Clinics 2016;63(5):827-839.

Reid Chassiakos, Y. L., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M. A., Cross, C., Hill, D., ... & Swanson, W. S. (2016). Children and adolescents and digital media. *Pediatrics*, *138*(5).

Renkmen, M. (2015). Evlilik programlarında hegemonik erkekliğin inşası, temsili ve ataerkil söylem. Ş. Yavuz (Dü.) içinde, Toplumsal Cinsiyet ve Medya (s. 247-286). Heyamola Yayınları.

Rosenberg M (1965). Self Esteem and the Adolescent: Society and the Adolescent Self-Image. Princeton, NJ, Princeton University Press

Saygılıgil, F. (2016). Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları. Ankara: Dipnot Yayınları.

Saygın Sarbay, Z.(2015). Çelik ile Çeliknaz'ın reklam kokan aşkı: Arçelik reklamlarında toplumsal cinsiyet rolleri. Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi, 1(2), 95-114.

Sevim, K., Artan, T. (2021). Yüksek ve Düşük Benlik Saygısını Etkileyen Faktörler. Toplumsal Politika Dergisi / Turkish Journal of Social Policy, 2(2), 109-121.

Sormaz, F. ve Yüksel, H. (2012). Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyuncağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11,3, 985 -1008.

Sönmez, E. E., Özgen, Ö. (2022). Medya Kullanımı ve Beden İmajı: Türkiye ve İngiltere Örneği, Akdeniz İletişim Dergisi, 78-95. Doi: https://doi.org/10.31123/akil.436747

Tahiroğlu, A. Y., Çelik, G. G., Bahalı, K., & Avcı, A. (2010, January). Medyanın Çocuk ve Gençler Üzerine Olumsuz Etkileri; Şiddet Eğilimi ve İnternet Bağımlığı. In *Yeni Symposium* (Vol. 48, No. 1).

Tanrıverdi H, Sağır S. Lise öğrencilerinin sosyal ağ kullanım amaçlarının ve sosyal ağları benimseme düzeylerinin öğrenci başarısına etkisi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2014;7(18):775-822

Ünüvar, S. (2023). Algılanan Ebeveyn Tutumları İle Beden İmgesi Baş Etme Stratejilerinde Öz Şefkatin Aracı Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe ÜniversitesiLisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Yorgancılar, S. (2018). Kültürün Yeniden Üretim Aracı Olarak Sosyal Medyanın Gençliğe Etkisi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9(16), 2511–2532.

FEMİNİST AKTİVİZM BAĞLAMINDA, INSTAGRAM'DA UN WOMEN #SheSaidNo KAMPANYASININ ANALİZİ

Doç. Dr. Zeynep Benan DONDURUCU DEDE
Kocaeli Üniversitesi,
benan.dondurucu@kocaeli.edu.tr-https://orcid.org/0000-0002-2634-1001
Yüksek Lisans Öğrencisi Zehra TURGUT
Kocaeli Üniversitesi,
zehraturguut@icloud.com

ÖZET

Dijital medya; popülerlik, hız, erişebilirlik ve düşük maliyet gibi unsurlar bağlamında değerlendirildiğinde aktivizm için alternatif bir ortam sunmaktadır. Dijital platformların ve uygulamaların dönüşümüyle birlikte çoğu kavram gibi feminizm kavramı da dönüşüm geçirmiştir. Günümüzde dijital medya, aktivizm için feminist hareketlere önemli bir alan oluşturmaktadır. Dijital feminist aktivist hareketler; alan yazında dördüncü dalga feminist hareket içerisinde değerlendirilmektedir. Dördüncü dalga feminist hareket içerisinde savunuculuk faaliyetleri, dijital eylemler, çevrim içi kampanyalar ve sosyal medya temelli mobilizasyon araçları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda çalışmada, dijital aktivizm ve dijital feminizm hareketleri ele alınarak bu hareketlerin savunuculuk pratikleri içerisindeki rolü irdelenmiştir. Bu bağlamda, araştırmada Birleşmiş Milletler Türkiye Kadın Birimi UN Women tarafından aktivist bir kampanya olarak 2022 yılında Instagram platformu kullanılarak gerçekleştirilen She Said No kampanyası örnek olay analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz kapsamında kampanya merkezinde, feminist hareket bağlamında dijital aktivizmin uygulanma biçimi incelenmiştir. Sonuç olarak, She Said No kampanyasının Instagram'da gerçekleştirdiği aktivist iletişim çalışmalarında takipçi kitlesiyle aktif bir iletişim kurduğu ve paylaşımlar aracılığıyla hedef kitleyi kampanyaya katılım göstermeye yönlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca analiz bulguları, kampanyanın dijital feminizm perspektifiyle kadınlara yönelik yakın partner/flört şiddeti konusuna odaklandığını; bu yönüyle kadın-erkek eşitliğini görünür kılma ve kamuoyunda farkındalık oluşturma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Feminizm, Dijital Aktivizm, Dijital Aktivist Kampanyalar, Feminist Aktivizm

ANALYSIS OF THE UN Women #SheSaidNo CAMPAIGN ON INSTAGRAM IN THE CONTEXT OF FEMINIST ACTIVISM

ABSTRACT

Digital media offers an alternative environment for activism when evaluated in terms of popularity, speed, accessibility, and low cost. With the transformation of digital platforms and applications, the concept of feminism, like many other concepts, has also undergone a transformation. Today, digital media constitutes an important space for feminist movements within activism. Digital feminist activist movements are considered within the framework of fourth-wave feminism in the literature. Within the fourth-wave feminist movement, advocacy activities are carried out through digital actions, online campaigns, and social media-based mobilization tools. In this context, the study discusses digital activism and digital feminist movements and examines the role of these movements in advocacy practices. Accordingly, the research analyzes the She Said No campaign, conducted by UN Women Türkiye on the Instagram platform in 2022 as an activist campaign, through the case study analysis method. Within the scope of the analysis, the implementation of digital activism in the context of the feminist movement was examined at the center of the campaign. As a result, it was concluded that the She Said No campaign established active communication with its follower audience through activist communication practices carried out on Instagram and encouraged the target audience to participate in the campaign through its posts. Furthermore, the findings demonstrate that the campaign focused on the issue of intimate partner/dating violence against women from the perspective of digital feminism; in this respect, it has the potential to make gender equality more visible and raise public awareness.

Keywords: Digital Feminism, Digital Activism, Digital Activist Campaigns, Feminist Activism

Sosyal Medya Bağımlılığı ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO): Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana bilim Dalı Lisans ve Yüksek Lisans Öğrencileri Üzerine Nitel Bir Araştırma

Doç. Dr. Zeynep Benan DONDURUCU DEDE
Kocaeli Üniversitesi,
benan.dondurucu@kocaeli.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-2634-1001

Yüksek Lisans Öğrencisi Melisa POYRAZ
Kocaeli Üniversitesi,
melisapoyraz04@gmail.com

ÖZET

İnternetin gelişimi ve yaygınlaşması, bireylerin gündelik yaşam pratiklerinde önemli dönüşümler yaratmakta; bilgiye erişim, etkileşim kurma ve güncel gelişmeleri takip etme gibi alanlarda çeşitli olanaklar sunmaktadır. Bununla birlikte, sosyal medya kullanımının Türkiye'de ve dünyada giderek artması, yalnızca olumlu sonuçlar üretmemekte; aynı zamanda bağımlılık, dezenformasyonun kontrolsüz biçimde dolaşıma girmesi, siber zorbalık ve nefret söylemi gibi çok boyutlu riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede sosyal medya, bireylere hızlı iletişim ve görünürlük imkânı sağlarken, aşırı ve denetimsiz kullanım sonucunda sosyal medya bağımlılığı ile gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO) gibi psikolojik sorunların ortaya çıkmasına da zemin hazırlayabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, mesleki formasyonları gereği sosyal medya alanıyla doğrudan ilişkili olan Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin sosyal medya kullanım pratiklerini, sosyal medya bağımlılığına ilişkin deneyimlerini ve gelişmeleri kaçırma korkusunu (FoMO) nasıl değerlendirdiklerini irdelemektir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi kullanılmıştır. Çalışma grubunu, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü ve ana bilim dalında lisans ve yüksek lisans düzeyinde öğrenim gören 14 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda, katılımcıların birden fazla sosyal medya platformunu aktif biçimde kullandıkları ve kullanım alışkanlıklarının eğitim süreçleri, iş yaşamı, boş zaman etkinlikleri ve kişisel ilgi alanları doğrultusunda şekillendiği görülmüştür. Katılımcıların sosyal medya kullanım amaçlarının; eğlenme ve vakit geçirme, gündem ve bilgi takibi, iletişim kurma, içerik üretme ve araştırma yapma ile müzik ve video içeriklerini izleme

olmak üzere beş temel kategori altında toplandığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, katılımcı ifadeleri sosyal medya kullanımının akademik, sosyal ve duygusal yaşam üzerinde çeşitli yansımaları olduğunu göstermektedir. Aşırı ve kontrolsüz kullanımın ise özellikle gelişmeleri kaçırma korkusunu beslediği; bu durumun katılımcıların sosyal ilişkileri, psikolojik iyi oluşları ve gündelik yaşam pratikleri üzerinde baskı oluşturabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Sosyal Medya, Sosyal Medya Bağımlılığı, Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO), sosyal medya kullanım pratikleri; üniversite öğrencileri

Social Media Addiction and Fear of Missing Out (FoMO): A Qualitative Research on Undergraduate and Graduate Students in the Department of Public Relations and Publicity

ABSTRACT

The development and spread of the internet has created significant transformations in individuals' daily life practices; it offers various opportunities in areas such as access to information, interaction, and keeping up with current developments. However, the increasing use of social media in Turkey and the world does not only produce positive results; it also brings with it multi-dimensional risks such as addiction, uncontrolled circulation of disinformation, cyberbullying, and hate speech. In this context, while social media provides individuals with the opportunity for rapid communication and visibility, excessive and uncontrolled use can also pave the way for psychological problems such as social media addiction and fear of missing out (FoMO). The aim of this study is to examine the social media usage practices, experiences with social media addiction, and how fear of missing out (FoMO) is evaluated by undergraduate and graduate students of the Public Relations and Publicity Department, whose professional training is directly related to the field of social media. Focus group interviews, one of the qualitative research methods, were used in the research. The study group consisted of 14 undergraduate and graduate students studying in the Public Relations and Publicity Department of the Faculty of Communication at Kocaeli University. The research revealed that participants actively used multiple social media platforms, and their usage habits were shaped by their educational processes, work lives, leisure activities, and personal interests. The participants' purposes for using social media were categorized into five main areas: entertainment and leisure, following current events and information, communication, content creation and research, and watching music and video content. Furthermore, participant statements indicate that social media use has various impacts on academic, social, and emotional life. It was

concluded that excessive and uncontrolled use particularly fuels the fear of missing out; this situation can put pressure on participants' social relationships, psychological well-being, and daily life practices.

Keywords: Social Media, Social Media Addiction, Fear of Missing Out (FOMO), social media usage practices; university students

SOSYAL AĞ YAPISININ BİREYSEL YENİLİKÇİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doç. Dr. Esin ERGÜN
Karabük Üniversitesi, Safranbolu Türker İnanoğlu İletişim Fakültesi
esinergun@karabuk.edu.tr - 0000-0002-1443-514X

ÖZET

Bu çalışma, Karabük'te görev yapan yerel gazetecilerin yer aldığı bir WhatsApp grubundaki iletişim ağının yapısını ve bu ağdaki konumların bireysel yenilikçilik düzeyleriyle ilişkisini inceleyen bir betimsel durum çalışmasıdır. Sosyal Ağ Analizi (SAA) ve Bireysel Yenilikçilik Ölçeği kullanılan araştırmada, 14 katılımcıdan elde edilen veriler UCINET ve SPSS yazılımı ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre, ağ yoğunluğu oldukça düşük ve seyrek bir iletişim mimarisi hakimdir. Mesaj trafiği büyük oranda üç ana aktör etrafında toplanmaktadır. Derece ve arasındalık merkeziyeti en yüksek, yani ağın en kilit "eşik bekçisi" konumundaki A4 aktörünün "Sorgulayıcı" kategorisinde yer almıştır. Sosyal etki gücü yüksek kişilerle bağlantılı ve özvektör merkeziyeti en yüksek olan A2 aktörünün ise "Öncü" kategorisinde olduğu belirlenmiştir. "Yenilikçi" kategorisindeki aktörlerin çoğunlukla arasındalık değeri sıfır olan, ağın uç noktalarındaki izole bireyler olduğu görülmüştür. Katılımcıların deneyime açıklık düzeyi yüksekken, risk alma eğilimleri düşüktür. Sonuç olarak; grupta yenilikçi fikirlerin yayılması için sadece yenilikçi aktörlerin varlığı yetmemekte, bu fikirlerin ağın dışından merkeze taşınması ve merkezi aktörlerin süzgecinden geçerek sosyal onay kazanması gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler : Bireysel yenilikçilik, sosyal ağ analizi, ağ yapısı

ABSTRACT

This study is a descriptive case study examining the structure of a communication network within a WhatsApp group of local journalists working in Karabük, and the relationship between positions within this network and individual innovativeness levels. Using Social Network Analysis (SNA) and the Individual Innovativeness Scale, data from 14 participants were analyzed using UCINET and SPSS software. According to the findings, a sparse communication architecture with very low network density prevails. Message traffic is largely concentrated around three main actors. Actor A4, which has the highest degree and between-

center centrality, i.e., the most key "gatekeeper" of the network, is categorized as "Inquirer". Actor A2, which is connected to individuals with high social influence and has the highest eigenvector centrality, is categorized as "Pioneer". Actors in the "Innovative" category are mostly isolated individuals at the endpoints of the network, with a zero between-center value. While participants have a high level of openness to experience, their risk-taking tendencies are low. In conclusion; It can be argued that for innovative ideas to spread within a group, it is not enough for innovative actors to simply be present; these ideas need to be brought from the periphery to the center of the network and gain social approval after passing through the filter of central actors.

Keywords: Individual innovativeness, social network analysis, network structure

1.GİRİŞ

Günümüzde değişen teknolojilere uyum sağlama hızı bireylere göre değişiklik göstermektedir. Her yeni çıkan teknoloji veya yönteme her birey aynı hızda uyum sağlayamamaktadır. Kimi yeni bir şeyi çıkar çıkmaz denemek için sabırsızlanırken, kimi ise güvenli bulduğu eski yöntemlerden vazgeçmemeyi tercih etmektedir. Bireyler arasındaki bu tutum farkı, akademik yazında "Bireysel Yenilikçilik" olarak adlandırılmaktadır. Bireysel yenilikçilik, en basit tanımıyla bir kişinin yeni bir fikri veya teknolojiyi çevresindeki diğer insanlardan daha önce kabul etme derecesidir (Rogers, 2003). Bu alandaki temel kurama göre insanlar yeniliğe yaklaşımları bakımından beş ana gruba ayrılırlar:

Yenilikçiler : Risk alabilen, teknolojiye meraklı.
Öncüler: Görüşlerine saygı duyulan fikir önderleri.
Sorgulayıcılar: Dikkatli ama değişimden kopmayanlar.
Kuşkucular: Şüpheci ve baskı altında benimseyenler.
Gelenekçiler: Değişime dirençli, en son benimseyenler.

Özellikle eğitim ve iletişim gibi alanlarda, bireylerin bu gruplardan hangisine dahil olduğunu bilmek oldukça önemlidir. Çünkü yenilikçi ve öncü ruha sahip kişiler, sadece teknolojiyi kullanmakla kalmaz; aynı zamanda çevrelerindeki insanların da bu yeniliklere ısınmasına yardımcı olurlar (Kılıçer ve Odabaşı, 2010). Bu kişilerin bir gruptaki yoğunluğu, o grubun geleceğe ne kadar hazır olduğunun da bir göstergesidir.

Sanal topluluklarda bireysel yenilikçilik, dijital çağın en önemli araştırma alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. İnternet ve mobil teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte bireyler, çevrimiçi ortamlarda yeni fikirleri deneme, farklı iletişim biçimlerini benimseme ve topluluk içi etkileşimlerde aktif roller üstlenme fırsatı bulmaktadır. Bu bağlamda bireysel yenilikçilik, yalnızca teknolojik araçların kullanımına yönelik bir eğilim değil; aynı zamanda bireylerin sosyal etkileşimlerini, öğrenme süreçlerini ve topluluk dinamiklerini şekillendiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Literatürde bireysel yenilikçiliğin teknoloji kabul modelleri, dijital vatandaşlık becerileri ve demografik faktörlerle yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır(Arslan, Filiz ve Gül, 2023;Oktuğ ve Özden, 2013). Dolayısıyla sanal topluluklarda bireysel yenilikçilik düzeylerinin incelenmesi, hem bireylerin dijital ortamlardaki davranışlarını anlamak hem de toplulukların gelişim süreçlerini açıklamak açısından kritik bir önem taşımaktadır (Akan ve Kutlu Abu, 2023).

Dijitalleşen dünyada bireyler arasındaki iletişim, geleneksel kanallardan anlık mesajlaşma ağlarına kaymıştır. Bu ağlar sadece bilgi paylaşım platformları değil, aynı zamanda fikirlerin

yayıldığı ve yeniliklerin benimsendiği dinamik yapılardır. Bireylerin bu ağlar içindeki konumu onların yeni fikirleri ne kadar hızlı kabul ettiklerini ve çevrelerini nasıl etkilediklerini belirlemektedir. Bu bağlamda, dijital platformlardaki etkileşim kalıpları ile bireylerin yeniliğe yatkınlıkları arasındaki ilişkiyi anlamlandırmak için yapısal bir analiz yöntemine ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu ihtiyacı karşılamak adına devreye giren Sosyal Ağ Analizi, bireylerin grup içindeki konumlarını sadece öznel gözlemlerle değil, somut veriler ve algoritmalar aracılığıyla ortaya koymaktadır. Sosyal ağ analizi, aktörler (düğümler) arasındaki ilişkileri (bağlar) matematiksel ve görsel olarak inceleyen bir yöntemdir.

Dolayısıyla, ağ içerisindeki merkeziyet ölçütlerinin belirlenmesi, bireysel yenilikçilik özelliklerinin gruptaki yayılımını ve etkisini ölçmek için önemli bir zemin hazırlamaktadır. Bir grupta merkeziliği belirleyen Wasserman ve Faust (1994)'un önerdiği üç temel ölçüt, bu çalışmanın temelini oluşturur:

- **Derece Merkeziyeti:** Bir bireyin kaç kişiyle doğrudan iletişim kurduğunu gösterir. Ağdaki popülariteyi temsil eder.
- **Arasındalık Merkeziyeti:** Bir bireyin, iletişim kurmayan diğer gruplar veya kişiler arasında "köprü" görevi görme derecesidir. Bilgi akışını kontrol eden kişidir.
- **Yakınlık Merkeziyeti:** Bir bireyin ağdaki diğer herkese en kısa yoldan ulaşabilme yeteneğidir. Bilgiye en hızlı erişen kişiyi temsil eder.

Bu çalışmanın amacı yerel gazetecilerin bulunduğu bir gruptaki iletişim ağının yapısını ortaya koymak ve bu ağdaki konumların bireylerin bireysel yenilikçilik düzeyleri ve rolleriyle olan ilişkisini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda bir örgüte bağlı kişilerin oluşturduğu bir whatsapp grubunda bulunan bireylerin yeniliklere ne kadar açık olduğunu ve değişimlere uyum sağlama kapasitesini net bir şekilde ortaya koyulacaktır. Bu genel amaç ve kapsam çerçevesinde, araştırmada şu temel sorulara cevap aranacaktır:

1. Gruptaki haberleşme ağının yoğunluğu nasıldır?
2. Ağın merkezindeki bireyler kimlerdir?
   a. Ağın merkezindeki bireylerin bireysel yenilikçilik özellikleri nelerdir?
3. Ağda izole olan bireyler kimlerdir?
   a. Ağın merkezindeki bireylerin bireysel yenilikçilik özellikleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu araştırma, bir WhatsApp grubundaki etkileşim örüntülerini ve ağ yapısını inceleyen bir betimsel durum çalışmasıdır. Betimsel Durum çalışması, mevcut bir durumu, olayı veya ilişki ağını olduğu gibi, derinlemesine ve detaylı bir şekilde ortaya koymayı amaçlar. Verilerin analizinde Sosyal Ağ Analizi (SAA) yönteminden yararlanılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Whatsapp grubunda Karabük'te farklı ajanslarda çalışan gazeteci bireylerin yer aldığı bireyler bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır(Çizelge 1). Katılımcıların çoğunluğunu erkekler (%64,3) oluştururken, kadınların oranı %35,7'de kalmaktadır. Yaş dağılımına bakıldığında, en yüksek temsil oranı %35,7 ile 61–70 yaş grubuna aittir; bunu %28,6 ile 20–30 yaş grubu takip etmektedir. Orta yaş grupları (31–40 ve 51–60) ise yalnızca %7,1 oranında temsil edilmiştir. Eğitim düzeyinde ise katılımcıların yarısı (%50) lisans mezunudur; ön lisans mezunları %28,6, lise mezunları %14,3 ve lisansüstü mezunlar %7,1 oranında yer almaktadır.

Çizelge 1. Çalışma Grubunun Özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	5	35,7
	Erkek	9	64,3
Yaş	20-30 yaş arası	4	28,6
	31-40 yaş arası	1	7,15

	41-50 yaş arası	3	21,4
	51-60 yaş arası	1	7,15
	61-70 yaş arası	5	35,7
Eğitim Derecesi	Lise	2	14,3
	Ön lisans	4	28,6
	Lisans	7	50,0
	Lisansüstü	1	7,1

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler iki şekilde toplanmıştır. Birincisi bireylerin whatsapp grubundaki etkileşimleri incelenmiştir. Bu etkileşimlere bakılarak veri matrisleri oluşturulmuştur. İkincisi ise bireylere ölçme aracı uygulanmıştır. Bu ölçme aracı iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm demografik bilgilerin yer aldığı, ikinci bölümde ise bireysel yenilikçilik düzeylerinin belirlendiği "Bireysel Yenilikçilik Ölçeği" maddeleri yer almıştır. Ölçek 1977 yılında H. Thomas Hurt, Katherine Joseph ve Chester. D. Cook tarafından geliştirilmiş ve Kılıçer tarafından Türkçeye uyarlaması yapılmıştır. Ölçek "Kesinlikle Katılmıyorum" ile "Kesinlikle Katılıyorum" olmak üzere 5'li likert tipinde, 20 madde ve dört faktörden oluşmaktadır. ölçeğin dört alt boyutu olduğu bulunmuştur. Bu boyutların isimleri Değişime Direnç, Fikir Önderliği, Deneyime Açıklık ve Risk Alma'dır. Ölçekten elde edilen puanlar bireylerin yenilikçilik düzeylerini sınıflandırılmaktadır. Buna göre 80 puan ve üzeri alanlar "Yenilikçi", 69–80 arası puan alanlar "Öncü", 57–68 arası puan alanlar "Sorgulayıcı", 46–56 arası puan alanlar "Kuşkucu", 46 puanın altında kalanlar ise "Gelenekçi" olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada Cronbach alfa katsayısı 81,9 olarak bulunmuştur.

2.3.Verilerin Toplanması

Çalışmaya katılım, WhatsApp grubu üyelerinin gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleşmiştir. Araştırma kapsamında grubun son bir yıllık yazışmaları incelenmiş ve bireylerin etkileşimleri analiz edilerek veri matrisi oluşturulmuştur. Ölçme aracı ise WhatsApp üzerinden katılımcılara bireysel olarak iletilmiş, katılımcılar da yanıtlarını aynı platform aracılığıyla özel mesaj yoluyla araştırmacılara geri göndermiştir. Araştırmanın örneklemi, belirli bir ilçedeki yerel gazetecilerin yer aldığı bir mesajlaşma grubuyla sınırlı olduğundan, katılımcı sayısı kısıtlı kalmıştır. Bu durum, elde edilen bulguların genellenebilirliği açısından bir sınırlılıktır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler, iki aşamalı olarak analiz edilmiştir. İlk aşamada katılımcıların iletişim ağındaki yapısal konumları belirlenmiş, ikinci aşamada ise bu konumlar ile bireysel yenilikçilik düzeyleri arasındaki istatistiksel ilişkiler incelenmiştir.

WhatsApp grubundan elde edilen mesajlaşma trafiği (log verileri), etkileşim matrisine dönüştürülmüştür. Bu aşamada: Grubun genel haberleşme yapısını ve yoğunluğunu görmek için UCINET yazılımı kullanılarak ağ grafikleri (sosyogram) oluşturulmuştur. Her bir katılımcı için Derece, Arasındalık ve Yakınlık merkeziyet puanları hesaplanmıştır. Hiçbir etkileşime girmeyen veya ağın ana bileşeninden kopuk olan aktörler izole bireyler olarak tanımlanmıştır.

Katılımcılardan toplanan "Bireysel Yenilikçilik Ölçeği" ve demografik bilgiler SPSS yazılımı ile analiz edilmiştir. Betimsel İstatistikler: Yenilikçilik puanlarının ortalaması, standart sapması ve katılımcıların yenilikçilik kategorilerine göre dağılımı belirlenmiştir. Ağın merkezinde yer alan bireylerin yenilikçilik kategorileri ile ağın dışında/izole kalan bireylerin kategorileri nitel ve nicel olarak karşılaştırılmıştır.

3.BULGULAR

3.1. Ağ Yoğunluğuna İlişkin Bulgular

Ağın yapısal özelliklerini ortaya koymak için ilk olarak ağın yoğunluk değerine bakılmıştır. Ağın yoğunluğu 0.071 olarak hesaplanmıştır(Çizelge 2). Bu düşük değer gruptaki olası tüm bağlantıların sadece yaklaşık %7'sinin gerçekleştiğini göstermektedir. Yerel gazetecilerin büyük bir kısmının birbirleriyle whatsapp üzerinden doğrudan iletişim kurmadığı, etkileşimin sınırlı bir çevrede kaldığı söylenebilir. Gruptaki aktörler arasında toplam 13 bağ tespit edilmiştir. Katılımcı sayısının azlığı da düşünüldüğünde, ağın "seyrek" bir yapıda olduğu görülmektedir. 0.420 olan standart sapma değeri, ağdaki bağların dağılımında bir heterojenlik olduğunu göstermektedir. Yani bazı aktörler yoğun etkileşim içindeyken, bazıları tamamen kopuk veya çok az bağlantıya sahiptir. Aktör başına düşen ortalama bağlantı ağırlığı 0.929'dur. Bu, gruptaki her bir gazetecinin ortalama olarak yaklaşık bir kişiyle etkileşimde olduğunu ifade eder.

Çizelge 2. Ağın yoğunluk Derecesi

Yoğunluk	Bağ Sayısı	Ort.Derece	Std.Sp
0.071	13	0.929	0.420

3.2. Ağın Merkezilik Ölçümüne İlişkin Bulgular

Bireylerin ağ içindeki konumlarını derece, arasındalık, yakınlık ve özvektör merkeziyet değerleri ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre ağın yapısı ve aktörlerin rolleri aşağıdaki Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Ağın Merkezilik Ölçüm sonuçları

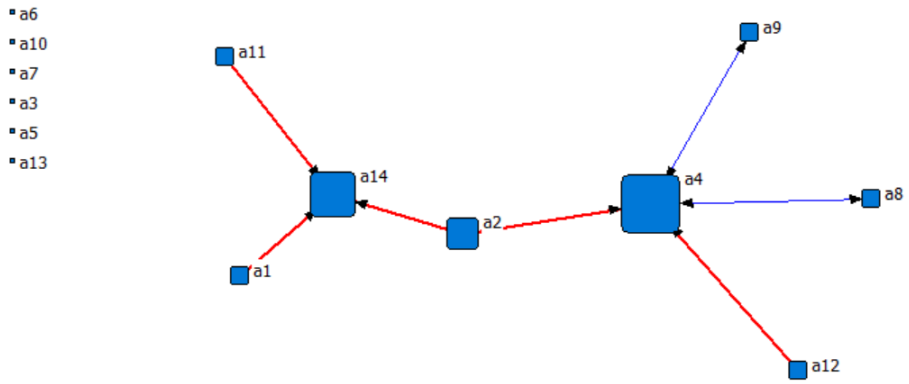
Aktör (ID)	Derece	Arasındalık	Yakınlık	Özvektör
A1	1	0	104.000	0.210
A2	2	12.000	96.000	0.551
A4	4	15.000	96.000	0,434
A8	1	0	102.000	0.340
A9	1	0	102.000	0.340
A11	1	0	104.000	0.210
A12	1	0	102.000	0.340
A14	3	11.000	98.000	0.268

Ağ içerisindeki en etkili ve popüler aktörleri belirlemek için derece merkezilik puanları incelenmiştir. Ağda en fazla bağlantıya sahip olan aktör A4 (Derece=4) olarak belirlenmiştir. Onu sırasıyla A14 (Derece=3) ve A2 (Derece=2) takip etmektedir. Bu durum, A4 aktörünün ağın merkezinde yer aldığını ve diğer aktörlerle en yoğun etkileşim kuran kişi olduğunu göstermektedir.

Ağ içerisinde stratejik köprü görevi gören aktörleri belirlemek için Arasındalık Merkeziyeti puanları incelenmiştir. Bilgi akışını kontrol etme ve farklı gruplar arasında köprü kurma potansiyeli en yüksek aktör A4 (15.000) değeridir. A2 (12.000) ve A14 (11.000) de yüksek arasındalık değerleriyle ağdaki iletişimin sürekliliği için kritik öneme sahiptir. Bu aktörlerin ağdan çekilmesi, ağın parçalanma riskini artırabilir.

Ağ içerisinde hızlı erişim sağlanan ve bilginin yayılımında en etkili aktörleri belirlemek için Yakınlık Merkeziyeti puanları incelenmiştir. Yakınlık merkeziyeti değerleri incelendiğinde, A2 ve A4 aktörlerinin en düşük skora (96.000) sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu aktörlerin ağdaki diğer tüm düğümlere toplamda en kısa mesafede bulunduğunu; dolayısıyla bilgiye en hızlı erişebilecek ve bilgiyi ağa en verimli şekilde yayabilecek stratejik konumda olduklarını göstermektedir. Yakınlık merkeziyeti değerleri incelendiğinde, düşük puanın daha avantajlı olduğu söylenebilir.

Bireylerin sadece kaç kişiyle değil, ne kadar önemli kişilerle bağlantılı olunduğunu gösteren özvektör merkeziyetinde A2 (0.551) en yüksek değere sahiptir. A2'nin derecesi A4'ten düşük olsa da, ağın en nüfuzlu aktörlerine yakınlığı nedeniyle stratejik bir ağırlığa sahiptir.
Arasındalık değeri 0 olan aktörler (A1, A8, A9, A11, A12), ağda stratejik bir kontrole sahip değildirler. Bu aktörler bilginin aktarılmasında veya farklı grupların birleştirilmesinde denetleyici (gatekeeper) rolü üstlenmezler. Ağın bütünlüğü bu aktörlere bağımlı değildir. Sadece ağın uç noktalarını temsil ederler. Bu ağın tüm trafiği veya tüm bilgi akışı sadece bu diğer üç aktör üzerinden gerçekleşmektedir. A3, A5, A6, A7, A10, A13 bireyler ise ağdaki izole kişiler olduğu belirlenmiştir(Görsel 1).

Görsel 1. Grubun Ağ Haritası

3.3. Bireysel Yenilikçilik ile İlgili Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin bireysel yenilikçilik ölçeği alt boyutlarına ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Çizelge 4'te sunulmuştur.

Çizelge 4. Bireylerin Boyutlara Göre Toplam Bireysel Yenilikçilik Puan Ortalamaları

Boyutlar	n	Min	Maks	Ort	sd
Değişime Direnç	14	1,75	4,25	3,410	,77278
Fikir Önderliği	14	1,60	5,00	3,929	,83981
Deneyime Açıklık	14	1,00	5,00	4,057	,99670
Risk Alma	14	1,00	5,00	3,143	1,2623

Çizelge 4 incelendiğinde, katılımcıların bireysel yenilikçilik alt boyutları arasında en yüksek ortalamaya Deneyime Açıklık boyutunda sahip oldukları görülmektedir. Bu bulguyu sırasıyla Fikir Önderliği ve Değişime Direnç boyutları takip etmektedir. Katılımcıların en düşük aritmetik ortalamaya sahip olduğu boyut ise Risk Alma olarak belirlenmiştir.
Elde edilen bulgulara bakıldığında bireylerin yeni deneyimlere karşı oldukça istekli ve fikir önderliği yapabilecek potansiyele sahip oldukları, ancak yeniliklerin getireceği riskleri üstlenme konusunda daha temkinli bir yaklaşım sergiledikleri söylenebilir.
Yenilikçilik kategorileri göz önüne alındığında öncü ve Yenilikçi kategorileri 5'er (%35,7) frekansla en yüksek paya sahiptir (Çizelge 5). Toplamda örneklemin %71,4'ünü oluşturarak baskın karakteri temsil etmektedirler. 3 kişi sorgulayıcı kategoride %21,4'lük bir orana sahiptir. 1 kişi de Gelenekçi kategori ile %7,1 oranında kalarak en küçük grubu oluşturmaktadır.

Çizelge 5. Bireysel Yenilikçilik Kategorilerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

	n	%	Bireyler
Gelenekçi	1	7,1	A5
Öncü	5	35,7	A2, A3, A6, A7, A11
Sorgulayıcı	3	21,4	A4, A12, A14
Yenilikçi	5	35,7	A1, A8, A9, A10, A13

4.SONUÇ

Bu çalışma, bir WhatsApp grubu üzerinden bireylerin haberleşme ağındaki yapısal konumları ile bireysel yenilikçilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. "Yenilikçi" ve "Öncü" kategorilerinin toplamda örneklemin %71,4'ünü oluşturması, ilgili grubun dinamik bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Buna karşın, geleneksel yaklaşımları temsil edenlerin oranı oldukça sınırlı kalmıştır. WhatsApp grubunun 0.071 gibi oldukça düşük bir yoğunluk değerine sahiptir. Bu durum, gruptaki potansiyel etkileşimlerin sadece %7'sinin gerçekleştiğini ve ağın seyrek bir yapıda olduğunu göstermektedir. Ancak bu yüksek potansiyele rağmen, ağ yoğunluğunun düşük olması, bireylerin sahip olduğu yenilikçi fikirlerin etkileşimsizlik nedeniyle ağın geneline yayılmakta güçlük çektiğini ortaya koymaktadır. Gruptaki mesaj trafiğinin büyük bir bölümünün sadece üç ana aktör etrafında toplandığı, geri kalan üyelerin ise stratejik bir rol üstlenmeden ağın uç noktalarında kaldığı görülmüştür. Bu durum, grubun yatay bir paylaşım alanından ziyade, belirli merkezler üzerinden ilerleyen dikey bir iletişim trafiğine sahip olduğunu göstermektedir.

Ağın merkezilik ölçümleri incelendiğinde, A4 aktörünün hem Derece hem de Arasındalık merkeziyeti açısından ağın "en popüler" ve "en kilit" ismi olduğu belirlenmiştir. Ancak ilginç bir bulgu olarak, ağın en merkezi ismi olan A4'ün yenilikçilik kategorisi "Sorgulayıcı" olarak tespit edilmiştir. Bu durum, gruptaki bilgi akışını kontrol eden ana figürün, yenilikleri hemen benimsemek yerine daha temkinli ve rasyonel bir süzgeçten geçiren bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kurt Lewin'in Eşik Bekçiliği teorisiyle açıklanabilecek stratejik bir durum yaratmaktadır. Ağın en kilit figürü olan A4, yenilikleri rasyonel bir süzgeçten geçirerek grubun istikrarını koruma görevi üstlenmekte; bu da yeniliğin yayılım hızının doğrudan bu "stratejik süzgece" bağlı olduğunu göstermektedir. En nüfuzlu aktörlerle bağlantılı olan ve en yüksek özvektör merkeziyetine sahip A2'nin "Öncü" profilinde olması, Burt'ün (1992) Sosyal Sermaye kuramı uyarınca yeniliğe "meşruiyet ve prestij" kazandıran ana mekanizmadır. Bu birey sadece çok sayıda kişiyle bağlantılı olmakla kalmayıp, ağın diğer güçlü ve merkezi aktörleriyle de doğrudan ilişki içindedir. Bu durum ona yüksek bir statü ve sosyal sermaye kazandırarak, ağın en nüfuzlu kişisi olarak yeniliklerin grupta prestij kazanmasında kilit rol oynamasını sağlamaktadır.

Arasındalık değeri 0 olan ve ağın dışında kalan aktörlerin çoğunlukla yenilikçi kategorisinde yer alması ise dikkat çekicidir. Bu durum, yenilikçi aktörlerin grup içi gündelik bilgi akışına doğrudan müdahil olmadıklarını göstermektedir. Bu bulgu, literatürdeki "yenilikçiler her zaman ağın merkezinde olmayabilir, bazen sistemin dışındaki kozmopolit aktörlerdir" görüşünü desteklemektedir. Sosyal ağ analizi literatüründe de vurgulandığı üzere, ağın merkezindeki aktörler çoğunlukla mevcut normları koruma eğilimindeyken (Burt, 2004), yeniliklerin sisteme girişi genellikle zayıf bağlara sahip ve sistemin dışında yer alan aktörler aracılığıyla gerçekleşmektedir (Granovetter, 1973).

Katılımcıların bireysel yenilikçilik alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde, bireylerin yeni fikirleri denemeye ve yenilikçi süreçlere dahil olmaya oldukça yüksek bir eğilim gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda, katılımcıların yenilikçilik özelliklerinde "Deneyime Açıklık" ve çevresini etkileme potansiyellerini gösteren "Fikir Önderliği" boyutlarının baskın bir rol oynadığı görülmektedir. Buna karşılık, yenilikçi süreçlerin en zayıf halkasını "Risk Alma" eğilimi oluşturmaktadır; bu durum bireylerin yeniliklere açık olsalar da işin içine belirsizlik ve risk girdiğinde daha temkinli ve çekimser davrandıklarına işaret etmektedir. Katılımcıların üzerinde en çok fikir birliğine vardığı tutum ise değişime karşı gösterdikleri ılımlı yaklaşım olmuştur. Sonuç olarak, incelenen WhatsApp grubunun merkezi aktörler tarafından domine edilen, ancak genel katılımcı profili açısından yeniliğe açık fakat riskten kaçınan bir yapı sergilediği söylenebilir. Ağın bilgi akışı A4, A2 ve A14 üzerinden akarken, gerçek yenilikçilerin ağın dışında kalması, gruptaki iletişim stratejilerinin bu stratejik

köprüler üzerinden kurgulanması gerektiğini göstermektedir. Bilginin hiyerarşik olmayan ama merkezi odaklı bir dağılım izlediği bu tür gruplarda, yeniliğin yayılması için sadece yenilikçi olmak yetmemekte; aynı zamanda merkezi aktörleri ikna edecek bir güven ve prestij mekanizmasının işletilmesi zorunlu görünmektedir.

Çalışma, yeniliğin başarıyla yayılabilmesi için sadece yenilikçi aktörlerin varlığının yeterli olmadığını; bu aktörlerin getirdiği fikirlerin A2 gibi prestij sahibi figürlerin onayıyla A4 gibi bilgi bekçilerinden geçmesi gerektiğini somut bir modelle ispatlaması bakımından dijital iletişim literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

Akan, A., & Kutlu Abu, N. (2023). Bireysel Yenilikçilikle İlgili Yapılan Tezlere Yönelik Bir Analiz. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 57*, 1446-1469. https://doi.org/10.53444/deubefd.1270468

Arslan, A., Filiz, F., & Gül, H. (2023). Bireysel yenilikçiliğin dijital iyi oluşa etkisinin incelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13*(4), 2110-2134. https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1288085

Burt, R. S. (2004). Structural holes and good ideas. *American Journal of Sociology, 110*(2), 349–399. https://doi.org/10.1086/421787

Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology, 78*(6), 1360–1380. https://doi.org/10.1086/225469.

Kılıçer, K., & Odabaşı, H. F. (2010). Bireysel Yenilikçilik Ölçeği (BYÖ): Türkçeye Uyarlama, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 38*(38), 150-164. https://izlik.org/JA26UK78MT

Oktuğ, Z., & Özden, M. S. (2013). Bireycilik/toplulukçuluk ile bireysel yenilikçilik eğilimi arasındaki ilişkide içsel motivasyonun rolü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,14(2), 1-22

Rogers, E. M., (2003), Diffusion of Innovations, Fifth edition, New York: Free Press.

Wasserman, S., & Faust, K. (1994). Social network analysis: Methods and applications. Cambridge University Press.

EXPLORING PRE-SERVICE ENGLISH TEACHERS' EXPERIENCES OF ACADEMIC WRITING: A PHENOMENOLOGICAL INQUIRY

Öğr. Gör. Dr. Fatma Kaya

Atatürk University / School of Foreign Languages,

fatma.kaya@atauni.edu.tr- *https://orcid.org/0000-0002-7140-1915*

ABSTRACT

This qualitative study explores pre-service English teachers' experiences of learning academic writing in an undergraduate writing course. Using a phenomenological design, the study examines how students experience academic essay genres, academic writing conventions and norms, classroom practices, and feedback throughout the course. Participants included 20 pre-service English teachers enrolled at a state research university in Türkiye. Data were collected through semi-structured interviews and analyzed using thematic analysis in MAXQDA 2026. The findings revealed that students experienced both challenges and development throughout the course. Some academic genres were generally perceived as easier to write, whereas others were considered more difficult to construct. In addition, students reported that practicum activities and the instructor's feedback contributed to their confidence in academic writing and to their awareness of academic writing conventions and norms. The study highlights the need for genre-based instruction and for raising awareness of academic writing conventions and norms in English through explicit instruction, guided practice, and constructive feedback.

Keywords: academic writing, genre, writing conventions and norms

ERKEN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ POLİTİKALARININ KAMU YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Sevda YILMAZ ÜNAL
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
sevda.yilmaz@gop.edu.tr - 0000-0002-7433-2943

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KENDİRCİ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
mehmet.kendirci@gop.edu.tr - 0000-0001-5201-0110

ÖZET

Erken çocukluk eğitimi, bireyin gelişiminin temellerinin atıldığı önemli bir süreç olmasının yanı sıra sosyal devlet anlayışı ve kamusal hizmet sunumu açısından da önemli bir politika alanıdır. Türkiye'de okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik çeşitli politikalar geliştirilmesine rağmen bu politikaların kamu yönetimi perspektifinden değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sınırlıdır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de erken çocukluk eğitimi politikalarını kamu yönetimi perspektifinden incelemektir. Araştırmada politika oluşturma ve uygulama süreçleri; yönetişim, hizmet sunumu ve kurumlar arası iş birliği bağlamında ele alınmıştır.

Araştırma nitel araştırma yöntemi kapsamında yürütülmüş olup veri toplama sürecinde doküman analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı strateji belgeleri, kalkınma planları ve okul öncesi eğitime ilişkin politika metinleri incelenmiştir. Veriler tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir.

Araştırma bulguları, erken çocukluk eğitimi politikalarının büyük ölçüde merkezi yönetim anlayışıyla yürütüldüğünü, ancak yerel yönetimlerin ve farklı paydaşların süreçte giderek daha fazla önem kazandığını göstermektedir. Ayrıca bölgesel eşitsizlikler, altyapı sorunları ve kurumlar arası koordinasyon eksikliklerinin politika uygulamalarını etkilediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erken çocukluk eğitimi, kamu yönetimi, eğitim politikaları, yönetişim, sosyal politika.

OKULLARDA STRATEJİK YÖNETİMLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÖKTAŞ
Selçuk Üniversitesi/Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri/Eğitim Yönetimi Bilim Dalı
erkamgoktas@gmail.com - ORCID 0000-0002-3150-0142

Eren GAYIR
Selçuk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı
erengyr@gmail.com - ORCID 0009-0008-3428-8352

ÖZET

Stratejik yönetim, örgütlerin uzun vadeli hedeflerine ulaşmalarını sağlayan kapsamlı bir süreçtir. Stratejik yönetimde, planlamayla birlikte belirlenen stratejilerin uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi dinamik bir tarzda gerçekleştirilir. Stratejik yönetimi geleneksel yönetimden ayıran en önemli fark, çevredeki değişimleri dikkate alarak örgütün geleceğine yön veren kritik kararları içermesidir. Stratejik kararlarla örgütü uzun vadeli amaçlarına ulaştırabilmek için sistematik ve birbirini tamamlayan aşamalar izlenir. Eğitim örgütlerinin de amaçlarına ulaşmasında takip edeceği stratejileri olmalıdır. Okulun stratejik yönetimi, eğitimin amaçlarına ulaşıp ulaşmadığını kontrol etme imkânı sağlar. Bu çalışmanın amacı, 2012–2025 yılları arasında Türkiye'de okullarda stratejik yönetim alanında hazırlanmış lisansüstü tezlerin karakteristik, tematik ve metodolojik özelliklerini içerik analizi yöntemiyle incelemektir. Bu doğrultuda çalışmaların üniversite, bilim dalı, tez türü, yıl, ana tema ve kullanılan yöntemler açısından genel eğilimlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Araştırmanın veri seti, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden elde edilmiştir. Çalışmanın örneklemini eğitim ve öğretim alanında yer alan, tam metnine erişilebilen ve ölçütleri karşılayan 12 lisansüstü tez oluşturmaktadır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Kodlanan veriler betimleyici istatistik teknikleri kullanılarak frekans ve yüzde değerleriyle ifade edilmiştir. Ulaşılan bulgular tablolar halinde sunularak tezlerin karakteristik ve metodolojik eğilimleri belirlenmiştir. Araştırma sonucunda okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların çoğunlukla eğitim bilimleri alanında yoğunlaştığı, yüksek lisans düzeyinde daha fazla üretildiği ve son yıllarda yapılan çalışma sayısının artış eğilimi gösterdiği belirlenmiştir. Çalışmalarda yaygın olarak nicel araştırma yöntemleri, anket ve ölçeklerden oluşan veri toplama araçları ile betimsel istatistik tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnekleme yöntemlerinde genellikle kolay ulaşılabilir örnekleme tercih edilmiştir. Bununla birlikte, yöntemsel açıdan sınırlı düzeyde nitel ve karma yöntemlere yer verildiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Stratejik yönetim, eğitim yönetimi, okul yönetimi

EXAMINATION OF GRADUATE STUDIES ON STRATEGIC MANAGEMENT IN SCHOOLS

ABSTRACT

Strategic management is a comprehensive process that enables organizations to achieve their long-term goals. In strategic management, the implementation, monitoring, and evaluation of strategies determined along with planning are carried out in a dynamic manner. The most important difference that distinguishes strategic management from traditional management is that it includes critical decisions that guide the future of the organization by taking into account changes in the environment. Systematic and complementary stages are followed to enable the organization to achieve its long-term goals with strategic decisions. Educational organizations should also have strategies to follow in order to achieve their goals. The strategic management of a school provides the opportunity to control whether the educational goals have been achieved. The aim of this study is to examine the characteristic, thematic, and methodological features of postgraduate theses prepared in the field of strategic management in schools in Turkey between 2012 and 2025 using the content analysis method. In this regard, it is aimed to reveal the general trends of the studies in terms of university, field of study, thesis type, year, main theme, and methods used. The data set of the research was obtained from the Higher Education Council National Thesis Center. The study sample consists of 12 postgraduate theses in the field of education and training that are fully accessible and meet the criteria. The data obtained were analyzed using content analysis. Coded data were expressed using frequency and percentage values with descriptive statistical techniques. The findings are presented in tables, and the characteristics and methodological trends of the theses are determined. As a result of the research, it was determined that studies on strategic management in schools are mostly concentrated in the field of educational sciences, are produced more frequently at the master's level, and the number of studies has shown an increasing trend in recent years. It was found that quantitative research methods, data collection tools consisting of surveys and scales, and descriptive statistical techniques were commonly used in the studies. Convenience sampling was generally preferred in sampling methods. However, it was determined that qualitative and mixed methods were used to a limited extent in terms of methodology.

Keywords: Strategic management, educational administration, school management.

1. GİRİŞ

Strateji kavramı, köken itibarıyla askeri bir terim olup tarihsel süreçte orduların savunma ve saldırı amaçlarını en etkili ve verimli biçimde gerçekleştirmeye yönelik plan ve uygulamalar bütünü olarak tanımlanmıştır. Günümüzde ise strateji, yalnızca askeri alanla sınırlı kalmayıp, belirlenen hedeflere ulaşmak için geliştirilen bütüncül ve uzun vadeli yönelimleri ifade etmektedir. Etimolojik açıdan incelendiğinde, strateji kelimesinin Yunancada "stere" (yayılmak) kavramına dayandığı görülmektedir. Osmanlı döneminde ise bu kavram "sevkulceyş" terimiyle ifade edilmiştir (Ünaldı, 2010). Türk Dil Kurumu'na göre strateji kavramı iki farklı şekilde tanımlanmaktadır: İlki, belirlenen bir amaca ulaşmak için izlenen yol; ikincisi ise bir ulusun barış ve savaş dönemlerinde benimsediği politikalara destek sağlamak amacıyla politik, ekonomik, psikolojik ve askeri unsurların birlikte kullanılmasıdır (Türk Dil Kurumu, 2026). Strateji kavramı, özünde uzun vadeli düşünmeyi, çevresel koşulları doğru analiz etmeyi ve bu doğrultuda hedefleri net bir biçimde belirlemeyi gerektirmektedir (Özer, 2008).

Stratejik yönetim, "strateji" ve "yönetim" kavramlarının bütünleşmesiyle ortaya çıkan ve örgütlerin uzun vadeli amaçlarına ulaşmalarını sağlayan kapsamlı bir yönetim anlayışıdır. Bu yaklaşım yalnızca planlama sürecini değil; aynı zamanda belirlenen stratejilerin uygulanmasını, izlenmesini ve değerlendirilmesini de içeren dinamik bir süreci ifade etmektedir. Dolayısıyla stratejik yönetim, klasik planlama anlayışının ötesine geçerek sonuçların kontrol edilmesi ve gerektiğinde stratejilerin yeniden düzenlenmesini kapsayan bütüncül bir yapı sunmaktadır (David vd.,2020). Stratejik yönetimin geleneksel yönetim anlayışından en önemli farkı, çevresel değişimleri dikkate alarak örgütün geleceğine yön verecek stratejik kararları içermesidir. Bu bağlamda stratejik yönetim, kurumların rekabet avantajı elde edebilmesi için çevresel analizlere dayalı olarak uzun vadeli yönelimler belirlemesini gerektirmektedir (Hill vd., 2017). Ayrıca bu yaklaşım, örgütsel yapıda dönüşümü ve yenilikçi karar alma süreçlerini destekleyen bir yönetim biçimi olarak değerlendirilmektedir (Bryson, 2018).

Stratejik yönetim süreci, örgütlerin uzun vadeli amaçlarına ulaşabilmesi için sistematik ve birbirini tamamlayan aşamalardan oluşmaktadır. Bu süreç genel olarak; stratejik farkındalığın oluşturulması, stratejistlerin belirlenmesi, iç ve dış çevre analizlerinin yapılması, stratejik yönlendirme (misyon, vizyon, amaç ve hedeflerin belirlenmesi), stratejik alternatiflerin geliştirilmesi ve seçimi, stratejilerin uygulanması ve son olarak stratejik kontrol aşamalarını kapsamaktadır (David vd., 2020; Bryson, 2018). Süreç, öncelikle kurumda stratejik düşünme ve farkındalık düzeyinin oluşturulmasıyla başlamaktadır. Bu aşamanın ardından örgütün güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerini ortaya koymak amacıyla kapsamlı çevre analizleri gerçekleştirilmektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda kurumun misyonu ve vizyonu netleştirilmekte, bu çerçevede ulaşılmak istenen amaç ve hedefler belirlenmektedir. Belirlenen hedeflere ulaşmak için uygun stratejik alternatifler geliştirilmekte ve kurumun kaynakları ile çevresel koşulları dikkate alınarak en uygun strateji seçilmektedir. Seçilen stratejilerin hayata geçirilmesi uygulama aşamasını oluştururken, sürecin son basamağında ise uygulamaların etkinliği düzenli olarak izlenmekte ve değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme süreci

sayesinde kurumlar, değişen koşullara uyum sağlayabilmekte ve gerektiğinde stratejilerini güncelleyebilmektedir (Hill vd., 2017).

Bu çalışmanın amacı, 2012–2025 yılları arasında Türkiye'de okullarda stratejik yönetim alanında hazırlanmış lisansüstü tezlerin karakteristik, tematik ve metodolojik özelliklerini incelemektir. Böylece, konuyla ilgili akademik bilgi birikiminin mevcut durumu genel bir çerçevede ortaya konularak, gelecekte yapılacak araştırmalar için bir yol haritası sunulması hedeflenmektedir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Lisansüstü tezlerin karakteristik özellikleri nelerdir?
2. Lisansüstü tezler tematik açıdan nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. Lisansüstü tezlerde kullanılan metodolojik yaklaşımlar nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, Türkiye'de 2012–2025 yılları arasında okullarda stratejik yönetim alanında yazılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi amacıyla araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi yazılı, sözlü veya görsel materyallerin sistematik bir biçimde incelenerek belirli kategorilere ayrılması ve bu kategoriler aracılığıyla anlamlı sonuçlar elde edilmesini sağlayan bir yöntemdir (Aziz, 2015). Bu yöntem, elde edilen verilerin kategorize edilmesi ve kullanım sıklıklarının belirlenmesine dayanmaktadır (Simon & Burstein, 1985). Ayrıca içerik analizi, araştırmacıya verileri sadeleştirme, özetleme ve farklı veriler arasında karşılaştırma yapma imkânı sunar (Smith, 1975). Yöntemin temel ilkeleri arasında objektiflik, sistematiklik ve genellenebilirlik yer almaktadır (Hepkul, 2002). Bu çalışmadaki içerik analizi, Hansen vd., (2003) tarafından ortaya konulan içerik analizi sürecindeki aşamalar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar şöyle sıralanabilir:

1. Araştırma Probleminin Tanımlanması

Araştırmanın temel problemi, Türkiye'de 2012–2025 yılları arasında okullarda stratejik yönetimle ilgili lisansüstü tezlerin karakteristik, tematik ve metodolojik özelliklerinin belirlenmesidir.

2. Örneklemin Belirlenmesi

Araştırmanın örneklemi, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Bu kapsamda Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında "Stratejik Yönetim" ve "Eğitimde Stratejik Yönetim" anahtar kelimeleri kullanılarak, konu alanı "Eğitim ve Öğretim" ile sınırlandırılmıştır. Belirlenen ölçütlere uyan ve tam metnine erişilebilen lisansüstü tezler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

3. Çözümleme Birimlerinin Netleştirilmesi

Araştırmada her bir tez, analiz birimi olarak belirlenmiştir.

4. Kodlama Cetvelinin Oluşturulması ve Sınırlandırılması

Tezlerin sistematik olarak incelenebilmesi amacıyla; yayın yılı, üniversite, bilim dalı, araştırma deseni, örneklem özellikleri, veri toplama araçları ve veri analiz teknikleri gibi kategorilerden oluşan bir kodlama cetveli hazırlanmıştır.

5. Güvenirliğin Sağlanması

Kodlama sürecinin güvenirliğini artırmak amacıyla veriler belirli zaman aralıklarında tekrar incelenmiş ve kodlamalar arasında tutarlılık kontrolü yapılmıştır.

6. Verilerin Çözümlenmesi

Kodlama cetveline aktarılan veriler, mevcut eğilimleri ortaya koymak amacıyla betimsel istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular çizelgeler aracılığıyla sunulmuştur.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında incelenen tezlerden elde edilen veriler, araştırma amacı doğrultusunda belirlenen karakteristik, tematik ve metodolojik özellikler çerçevesinde sunulmuştur. Elde edilen veriler frekans (f) ve yüzde (%) değerleriyle ifade edilmiştir. Bulgulara ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

Çizelge 1. Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	**f**	**%**
Marmara Üniversitesi	2	16.7
Fırat Üniversitesi	1	8.3
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	8.3
Dumlupınar Üniversitesi	1	8.3
Atatürk Üniversitesi	1	8.3
Maltepe Üniversitesi	1	8.3
Karabük Üniversitesi	1	8.3
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	1	8.3
İstanbul Şehir Üniversitesi	1	8.3
Kırıkkale Üniversitesi	1	8.3
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi	1	8.3
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde, en fazla çalışmanın Marmara Üniversitesi bünyesinde gerçekleştirildiği (f=2, %16.7) görülmektedir. Fırat Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Dumlupınar Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, Karabük Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul Şehir Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitesi'nin ise her birinde birer çalışma yapıldığı (f=1, %8.3) görülmektedir.

Çizelge 2. Tezlerin Bilim Dalına Göre Dağılım

Bilim Dalı	**f**	**%**
Eğitim	9	75
İşletme	3	25
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların bilim dalına göre dağılımı incelendiğinde, araştırmaların büyük çoğunluğunun eğitim bilimleri alanında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu kapsamda çalışmaların %75'inin (f=9) eğitim bilim dalında, %25'inin (f=3) ise işletme bilim dalında gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Eğitim alanındaki yoğunluk, stratejik yönetim konusunun doğrudan eğitim kurumlarının işleyişi, yönetimi ve geliştirilmesi ile ilişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Okulların stratejik planlama süreçleri, yönetim uygulamaları ve kurumsal gelişim çalışmaları eğitim yönetimi disiplini içerisinde ele alındığı için bu alanda yapılan çalışmaların daha fazla olması beklenen bir durumdur. Öte yandan işletme alanında yapılan çalışmaların da azımsanmayacak bir orana sahip olması (%25), stratejik yönetimin disiplinler arası bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. İşletme bilim dalı, stratejik yönetimin kuramsal temellerini oluşturduğu için bu alandaki yaklaşımların eğitim kurumlarına uyarlanması söz konusudur. Bu bulgular doğrultusunda, okullarda stratejik yönetim konusunun ağırlıklı olarak eğitim bilimleri perspektifinden ele alındığı, ancak işletme disiplininin de kavramsal ve kuramsal katkı sağladığı söylenebilir.

Çizelge 3. Tez Türüne Göre Dağılım

Tez Türü	**f**	**%**
Yüksek Lisans Tezi	8	66.7
Doktora Tezi	4	33.3
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların tez türüne göre dağılımı incelendiğinde, araştırmaların büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu kapsamda çalışmaların %66.7'sinin (f=8) yüksek lisans tezi**,** %33.3'ünün (f=4) ise doktora tezi olduğu belirlenmiştir. Yüksek lisans düzeyinde yapılan çalışmaların, belirli bir konuyu tanımlama, mevcut durumu ortaya koyma ve betimleme amacı taşıması, stratejik yönetim gibi uygulamaya dönük konuların bu düzeyde daha sık ele alınmasına katkı sağlamaktadır. Doktora tezlerinin oranının daha düşük olması ise bu düzeydeki çalışmaların daha sınırlı sayıda yürütülmesi, ancak kapsam ve derinlik açısından daha ayrıntılı ve özgün araştırmalar gerektirmesiyle ilişkilendirilebilir.

Çizelge 4. Tezlerin Yıllara Göre Dağılım

Yıl	**f**	**%**
2012	1	8.3
2014	1	8.3
2016	2	16.7
2017	1	8.3
2019	1	8.3
2022	2	16.7

Yıl	**f**	**%**
2023	2	16.7
2024	1	8.3
2025	1	8.3
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde, araştırmaların belirli dönemlerde yoğunlaştığı ve özellikle son yıllarda artış eğilimi gösterdiği dikkat çekmektedir. Elde edilen bulgulara göre çalışmaların 2012 ve 2014 yıllarında sınırlı sayıda (f=1, %8.3) olduğu, 2016 yılında ise bir artış yaşandığı (f=2, %16.7) görülmektedir. 2017 ve 2019 yıllarında tekrar düşük düzeyde seyreden çalışmaların (f=1, %8.3), 2022, 2023 yıllarında yeniden artış gösterdiği (her biri f=2, %16.7) belirlenmiştir. 2024 ve 2025 yıllarında ise çalışmaların tekrar sınırlı sayıda olduğu (f=1, %8.3) görülmektedir. Bu dağılım genel olarak değerlendirildiğinde, okullarda stratejik yönetim konusuna yönelik akademik ilginin özellikle 2020 sonrası dönemde yeniden ivme kazandığı söylenebilir. Bu durum, eğitim sistemlerinde değişim, kurumsal gelişim ihtiyacı ve stratejik planlama süreçlerine verilen önemin artması ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca yıllara göre dağılımın düzensiz bir seyir izlediği, ancak son yıllarda görece bir yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Bu da stratejik yönetim konusunun güncelliğini koruyan ve giderek daha fazla araştırmaya konu olan bir alan olduğunu göstermektedir.

Çizelge 5. Tezlerin Tematik Dağılımı

Ana Tema	**f**	**%**
Stratejik Yönetim	5	41.7
Stratejik Yönetim ile İlişkili Değişkenler (liderlik, yaratıcılık, okul etkililiği)	5	41.7
Model / Analiz / Yöntem Geliştirme (SWOT, DEMATEL, model tasarımı)	2	16.6
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların ana temalara göre dağılımı incelendiğinde, araştırmaların iki temel eksende yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlardan ilki doğrudan stratejik yönetim ve planlama süreçleri, ikincisi ise stratejik yönetim ile ilişkili değişkenlerdir. Bulgulara göre çalışmaların %41.7'si (f=5) doğrudan stratejik yönetim ve stratejik planlama konularına odaklanmaktadır. Aynı şekilde %41.7'si (f=5) ise stratejik yönetim ile liderlik, yaratıcılık ve okul etkililiği gibi değişkenler arasındaki ilişkileri incelemektedir. Bu durum, alanın hem uygulama hem de ilişkisel boyutta ele alındığını göstermektedir. Bunun yanında çalışmaların %16.6'sının (f=2) model geliştirme ve çok kriterli analiz teknikleri (SWOT, DEMATEL, model tasarımı vb.) üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu tür çalışmalar, stratejik yönetim alanında daha analitik ve yöntem geliştirmeye yönelik katkılar sunmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, okullarda stratejik yönetim çalışmalarının büyük oranda uygulamaya dönük ve ilişkisel araştırmalar etrafında şekillendiği, daha az bir kısmının ise yöntem geliştirme ve modelleme çalışmalarına odaklandığı söylenebilir.

Çizelge 6. Tezlerde Kullanılan Araştırma Yöntemleri

Araştırma Yöntemi	**f**	**%**
Nicel	8	66.7
Nitel	1	8.3
Karma	3	25
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların araştırma yöntemine göre dağılımı incelendiğinde, araştırmaların büyük ölçüde nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütüldüğü görülmektedir. Bulgulara göre çalışmaların %66.7'si (f=8) nicel araştırma yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu durum, stratejik yönetim konusunun daha çok ölçülebilir veriler üzerinden incelendiğini ve anket, ölçek gibi veri toplama araçlarının yaygın olarak tercih edildiğini göstermektedir. Çalışmaların %25.0'ı (f=3) karma yöntem yaklaşımını kullanırken, %8.3'ü (f=1) ise nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Karma yöntemlerin varlığı, konunun hem sayısal verilerle hem de derinlemesine nitel verilerle ele alınmaya başlandığını göstermektedir. Nitel araştırmaların daha sınırlı olması ise bu alanda genellikle geniş örneklemli ve genellenebilir sonuçlar elde etmeye yönelik bir eğilimin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, okullarda stratejik yönetim çalışmalarının ağırlıklı olarak nicel araştırma desenine dayandığı, ancak son yıllarda karma yöntem yaklaşımına da kısmen yönelim olduğu söylenebilir.

Çizelge 7. Tezlerdeki Örnekleme Yönteminin Dağılımı

Örnekleme Yöntemi	**f**	**%**
Amaçlı / uygun / kolay ulaşılabilir	7	58.3
Olasılıklı (tesadüfi, tabakalı vb.)	4	33.3
Belirtilmemiş	1	8.3
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların örnekleme yöntemine göre dağılımı incelendiğinde, araştırmalarda en çok amaçlı, uygun ve kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemlerinin tercih edildiği görülmektedir. Bulgulara göre çalışmaların %58.3'ü (f=7) bu grupta yer almaktadır. Bu durum, araştırmacıların özellikle zaman, erişim kolaylığı ve saha koşulları gibi nedenlerle daha pratik örnekleme yöntemlerine yöneldiğini göstermektedir. Çalışmaların %33.3'ünde (f=4) ise olasılıklı örnekleme yöntemleri (tesadüfi, tabakalı vb.) kullanılmıştır. Bu durum, bazı araştırmalarda daha genellenebilir ve istatistiksel açıdan güçlü sonuçlar elde etmeye yönelik bir yaklaşım benimsendiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında %8.3'lük (f=1) bir çalışmada örnekleme yönteminin belirtilmediği görülmektedir. Bu durum, ilgili çalışmanın yöntemsel raporlama açısından eksiklik içerdiğini göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, okullarda stratejik yönetim çalışmalarında örnekleme yönteminin büyük oranda kolay ulaşılabilir ve amaçlı örneklemeye dayandığı, buna karşın olasılıklı örnekleme yöntemlerinin daha sınırlı düzeyde tercih edildiği söylenebilir.

Çizelge 8. Tezlerdeki Örneklem Grubunun Dağılımı

Örneklem Grubu	**f**	**%**
Karma	6	50
Öğretmen	2	16.7
Akademisyen / Öğretim Görevlisi	3	25
Üniversite İdari Personel	1	8.3
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların örneklem grubuna göre dağılımı incelendiğinde, araştırmaların en çok karma örneklem grupları üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Bulgulara göre çalışmaların %50'sinde (f=6) öğretmen, yönetici ve/veya farklı paydaşların birlikte yer aldığı karma örneklem grupları kullanılmıştır. Bu durum, stratejik yönetim konusunun okul sisteminin farklı aktörlerini kapsayan çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmaların %25 'inde (f=3) akademisyen veya öğretim görevlileri, %16.7'sinde (f=2) öğretmenler**,** %8.3'ünde (f=1) ise üniversite idari personeli örneklem grubunu oluşturmuştur. Bu bulgular, okullarda stratejik yönetim araştırmalarının yalnızca öğretmen düzeyinde değil, aynı zamanda akademik ve yönetsel paydaşları da kapsayacak şekilde geniş bir perspektifte ele alındığını ortaya koymaktadır. Özellikle karma örneklem kullanımının yüksek olması, konunun farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Çizelge 9. Tezlerdeki Örneklem Büyüklüğünün Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	**f**	**%**
1 – 50	5	41.7
51 – 200	2	16.7
201 – 500	3	25
500 ve üzeri	2	16.7
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların örneklem büyüklüğüne göre dağılımı incelendiğinde, araştırmaların farklı büyüklükte örneklem gruplarıyla yürütüldüğü görülmektedir. Bulgulara göre çalışmaların %41.7'si (f=5) 1–50 kişi arası küçük örneklem gruplarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu durum, özellikle nitel çalışmalar, uzman görüşüne dayalı araştırmalar veya derinlemesine analiz gerektiren çalışmaların bu alanda önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Çalışmaların %25'i (f=3) 201–500 kişi arası orta ölçekli örneklemlerle yürütülürken, %16.7'si (f=2) 51–200 kişi arası örneklem büyüklüğüne sahiptir. Bu gruplar, daha çok betimsel ve ilişkisel nicel araştırmalarda tercih edilen örneklem aralıklarını temsil etmektedir. Ayrıca çalışmaların %16.7'sinde (f=2) 500 ve üzeri büyük örneklem gruplarının kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, bazı araştırmalarda geniş katılımlı veri toplama süreçlerinin tercih edildiğini ve genellenebilir sonuçlara ulaşma hedefinin bulunduğunu göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, okullarda stratejik yönetim çalışmalarında küçük ve orta ölçekli örneklemlerin daha yaygın olduğu, ancak büyük örneklemli araştırmaların da alanda önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Çizelge 10. Tezlerdeki Veri Toplama Araçlarının Dağılımı

Veri Toplama Aracı	**f**	**%**
Anket / Likert ölçek	8	66.7
Görüşme (nitel)	1	8.3
Karma (SWOT, Delphi, doküman)	3	25
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların veri toplama araçlarına göre dağılımı incelendiğinde, araştırmalarda en yaygın kullanılan yöntemin anket ve Likert tipi ölçekler olduğu görülmektedir. Bulgulara göre çalışmaların %66.7'si (f=8) anket / Likert ölçekler aracılığıyla veri toplamıştır. Bu durum, stratejik yönetim konusunun çoğunlukla nicel ölçümlerle değerlendirildiğini ve araştırmalarda standartlaştırılmış veri toplama araçlarının tercih edildiğini göstermektedir. Çalışmaların %25'inde (f=3) karma veri toplama yöntemleri (SWOT analizi, Delphi tekniği, doküman analizi vb.) kullanılmıştır. Bu yaklaşım, özellikle stratejik yönetim gibi çok boyutlu konularda hem nitel hem de analitik verilerin birlikte değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bunun yanında çalışmaların %8.3'ünde (f=1) görüşme formlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, nitel veri toplama yöntemlerinin bu alanda daha sınırlı düzeyde tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 11. Tezlerde Kullanılan Analiz Tekniklerinin Dağılımı

Analiz Tekniği	**f**	**%**
Betimsel + istatistiksel analiz (t-test, ANOVA, Kruskal Wallis, Mann Whitney U)	7	58.3
İleri analiz teknikleri (DEMATEL, AHP, SWARA)	3	25
Nitel analiz (içerik, tematik analiz)	2	16.7
Toplam	**12**	**100**

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların analiz tekniklerine göre dağılımı incelendiğinde, araştırmalarda ağırlıklı olarak betimsel ve temel istatistiksel analizlerin kullanıldığı görülmektedir. Bulgulara göre çalışmaların %58.3'ü (f=7) t-testi, ANOVA, Kruskal Wallis ve Mann Whitney U gibi betimsel ve çıkarımsal istatistiksel analizler ile gerçekleştirilmiştir. Bu durum, araştırmaların büyük ölçüde nicel veri yapısına uygun şekilde analiz edildiğini ve karşılaştırma-temelli istatistiksel tekniklerin yaygın olarak tercih edildiğini göstermektedir. Çalışmaların %25'inde (f=3) ileri analiz teknikleri (DEMATEL, AHP, SWARA vb.) kullanılmıştır. Bu yöntemlerin özellikle stratejik yönetim gibi çok kriterli karar verme süreçlerini içeren çalışmalarda tercih edildiği ve alanın analitik yönünü güçlendirdiği görülmektedir. Bunun yanında çalışmaların %16.7'sinde (f=2**)** nitel analiz yöntemleri (içerik analizi, tematik analiz) kullanılmıştır. Bu durum, nitel araştırmaların daha sınırlı olmakla birlikte derinlemesine veri elde etmeye yönelik önemli katkılar sunduğunu göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, okullarda stratejik yönetim çalışmalarında analiz süreçlerinin büyük ölçüde nicel istatistiksel yöntemlere dayandığı, buna karşın karma analiz teknikleri ve nitel analizlerin daha sınırlı fakat tamamlayıcı bir rol üstlendiği söylenebilir.

4. SONUÇ

Okullarda stratejik yönetim ile ilgili çalışmaların içerik analizi sonuçları, çalışmaların büyük ölçüde eğitim bilimleri alanında yoğunlaştığını ve stratejik yönetimin daha çok eğitim örgütleri bağlamında ele alındığını göstermektedir. Bu durum, stratejik yönetimin eğitim kurumları açısından giderek daha önemli bir yönetim aracı haline geldiğini ortaya koymaktadır. Araştırmalarda nicel yöntemin baskın olması alanın ölçülebilir ve genellenebilir sonuç üretme eğilimini yansıtmaktadır. Ancak nitel çalışmaların oldukça sınırlı olması derinlemesine örgütsel analizlerin yeterince yapılmadığını göstermektedir. Bu durum, stratejik yönetim gibi çok boyutlu bir konunun yalnızca sayısal verilerle açıklanmasının sınırlılık oluşturabileceğine işaret etmektedir. Nitekim Yıldırım ve Şimşek (2016), nitel araştırmaların örgütsel süreçlerin anlaşılmasında kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, okullarda stratejik yönetim çalışmalarının son yıllarda artış gösterdiği ve disiplinler arası bir nitelik kazandığı söylenebilir. Ancak nitel araştırmaların ve olasılıklı örnekleme yöntemlerinin sınırlı olması, alanın geliştirilmesi gereken yönleri arasında yer almaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda, gelecek araştırmalarda nitel ve karma yöntem çalışmalarına daha fazla yer verilebilir. Stratejik yönetim süreçlerinin daha derinlemesine anlaşılabilmesi için olgu bilim ve durum çalışması gibi nitel desenlerin kullanıldığı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Aziz, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Nobel Yayın Dağıtım.
2. Bryson, J. M. (2018). *Strategic planning for public and nonprofit organizations: A guide to strengthening and sustaining organizational achievement* (5th ed.). Wiley.
3. Creswell, J. W. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). Sage Publications.
4. Çetin, H. (2014). Eğitim kurumlarında stratejik planlama bilinç düzeyi ve stratejik yönetimde karşılaşılan sorunlar: Denizli ili örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(24), 87-112.
5. David, F. R., David, F. R., & David, M. E. (2020). *Strategic management: A competitive advantage approach, concepts and cases*. Pearson.
6. Hansen, M. T., Perry, L. T., & Reese, Z. A. (2003). *Content analysis in organizational research: A methodological review*.
7. Hepkul, A. (2002). İçerik analizi ve sosyal bilimlerde kullanımı. *Sosyal Bilimler Dergisi.*
8. Hill, C. W. L., Jones, G. R., & Schilling, M. A. (2017). *Strategic management: Theory & cases: An integrated approach* (12th ed.). Cengage Learning.
9. Özer, Y. (2008). *Strateji ve stratejik yönetim kavramları üzerine bir inceleme*. Yönetim Bilimleri Dergisi.
10. Simon, H. A., & Burstein, M. H. (1985). *Basic research methods in social sciences*. McGraw-Hill.
11. Smith, M. L. (1975). *Content analysis in educational research*. Educational Researcher.
12. Türk Dil Kurumu. (2026). *Güncel Türkçe sözlük*. https://sozluk.gov.tr
13. Ünaldı, H. (2010). Strateji kavramının tarihsel gelişimi. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi.*
14. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Seçkin Yayıncılık.

İncelenen Çalışmalar

1. Başaran, H. (2016). *Üniversitelerde stratejik yönetim anlayışının temel yönetim süreçleri açısından analizi: Kamu üniversiteleri örneği* (Tez No. 423498) [Doktora tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

2. Erçetin, F. B. (2019). *Özel okullarda stratejik yönetim sürecinde swot analizinin çok kriterli karar verme yöntemi ile entegrasyonu ve bir uygulama* (Tez No. 556238) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

3. Gürkan, H. (2023). *Stratejik yönetime dayalı okul gelişim endeksinin oluşturulması: Bir karma yöntem araştırması* (Tez No. 835407) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

4. Hassan SH Hassan, W. (2019). *The role of strategic management on organization performance of private universities in Somalia* (Tez No. 625605) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

5. Mohammed, M. Q. (2022). *The effect of strategic management performance on organizational creativity at Wasit University* (Tez No. 732221) [Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

6. Özdemir, H. (2025). *Özel eğitim okul yöneticilerinin okul gelişimi çerçevesinde stratejik yönetim ve stratejik plan algıları* (Tez No. 977572) [Yüksek lisans tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

7. Sarıpınar, E. (2017). *Resmi ve özel anaokullarında liderlik ve stratejik yönetim (öğretmen görüşleri)* (Tez No. 486361) [Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

8. Taşdemir, D. B. (2022). *Öğretmenlerin algılarına göre okul etkililiği ile stratejik yönetim arasındaki ilişki* (Tez No. 754420) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

9. Toz, E. (2023). *Eğitim kurumlarının stratejik yönetiminde karşılaşılan sorunların çok kriterli karar verme yöntemi kullanılarak analizi* (Tez No. 791546) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

10. Xagewaycı, V. S. M. (2019). *Strategic management of universities for research and innovation efficiency; case study of Duhok Polytechnic* (Tez No. 614937) [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

11. Yarım, M. A. (2016). *İlkokullarda yönetici ve öğretmenlerin stratejik planlama algıları ve stratejik yönetim uygulamalarında karşılaşılan sorunlar: Erzurum örneği* (Tez No. 443011) [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

12. Yenipınar, Ş. (2014). Stratejik yönetimin ilköğretim okullarında uygulanma düzeyi (Tez No. 370229) [Doktora tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

ÖĞRETİMSEL LİDERLİKLE İLGİLİ LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÖKTAŞ
Selçuk Üniversitesi/Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri/Eğitim Yönetimi Bilim Dalı
erkan.goktas@selcuk.edu.tr - ORCID 0000-0002-3150-0142

Ayşe SÜYGÜN
Selçuk Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Programı
katipayse.kose3333@gmail.com - ORCID 0009-0005-1636-7039

ÖZET

Öğretimsel liderlik, okul müdürlerinin öğrenme ve öğretme süreçlerini geliştirmeye odaklandığı bir liderlik türüdür. Diğer liderlik yaklaşımlarından farklı olarak okuldaki akademik işleyiş ve akademik başarı daha çok önemsenir. Öğretimsel liderliğin Türkiye bağlamındaki lisansüstü literatürde nasıl ele alındığını inceleyerek mevcut durumun genel görünümünü ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmanın amacı, Türkiye'de, 2016-2026 yılları arasında öğretimsel liderlikle ilgili yapılmış lisansüstü çalışmaların karakteristik, metodolojik ve tematik özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Analiz kapsamına alınan 64 adet tez türü, bilim dalı, üniversitesi, yayın yılı, yazarı, konusu, yöntemi, örnekleme özellikleri, veri toplama araçları ve veri analiz tekniklerine göre incelenmiştir. Elde edilen bulgular frekans ve yüzde dağılımları türünden ifade edilmiştir. Ulaşılan bulgulara göre tezler çoğunlukla yüksek lisans düzeyinde ve eğitim yönetimi bilim dalında yoğunlaşmaktadır. Araştırma yöntemi olarak tezlerde ağırlıklı biçimde nicel yöntemlerin kullanıldığı, nitel ve karma yönetmelere ise daha az yer verildiği görülmüştür. Tematik açıdan çalışmaların yönetsel yetkinliklere odaklandığı, güvenlik ve stratejik planlama gibi teknik boyutlarının ise daha az çalışıldığı belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak sıklıkla ölçekler kullanılmıştır. Veri analiz teknikleri bakımından korelasyon katsayıları ve varyans analizleri ön plana çıkmıştır. Çalışmalardaki örneklem gruplarını büyük oranda öğretmenler ve okul yöneticileri oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğretimsel liderlik, eğitim yönetimi, okul yönetimi.

REVIEW OF POSTGRADUATE STUDIES ON INSTRUCTIONAL LEADERSHIP

ABSTRACT

Instructional leadership is a type of leadership where school principals focus on improving learning and teaching processes. Unlike other leadership approaches, it places greater emphasis on academic functioning and academic success in the school. It is necessary to reveal the general overview of the current situation by examining how instructional leadership is addressed in the postgraduate literature in Turkey. The aim of this study is to reveal the characteristic, methodological, and thematic features of postgraduate studies on instructional leadership conducted in Turkey between 2016 and 2026. Content analysis method was used in the study. 64 theses included in the analysis were examined according to their type, field of study, university, publication year, author, subject, method, sampling characteristics, data collection tools, and data analysis techniques. The findings were expressed in terms of frequency and percentage distributions. According to the findings, theses are mostly at the master's level and concentrated in the field of educational administration. It was observed that quantitative methods were predominantly used in the theses as research methods, while qualitative and mixed methods were less frequently employed. Thematically, studies have focused on managerial competencies, while technical aspects such as security and strategic planning have been less studied. Scales were frequently used as data collection tools. Correlation coefficients and analysis of variance were prominent data analysis techniques. The sample groups in the studies largely consisted of teachers and school administrators.

Keywords: Instructional leadership, educational administration, school administration.

1. GİRİŞ

Eğitim, bir toplumun kalkınmasında ve değişen ihtiyaçlarının karşılanmasında etkili olan temel süreçlerden biridir. Toplumsal değişim sürecinde eğitim, örgütlerin insan kaynakları verimliliğinin ve etkinliğinin artırılmasında önemli rol oynar. Ancak eğitim örgütlerinde bu verimlilik makine ile değil insanlar yoluyla sağlanır. Verimliliğin gerçekleşmesinde insanların duyguları, beklentileri, coşkuları ve arzuları büyük önem taşır. Çünkü kırgın, küskün ve yorgun insanlar çoğu zaman verimli ve etkili olamazlar (Alıç, 1996). Günümüz eğitim sistemlerindeki eğitim kurumlarının sadece bilgi aktaran değil, öğrencilerin akademik gelişimlerini destekleyen ve öğretmenlerin motivasyonlarını artıran örgütler olması beklenir. Bu doğrultuda, eğitim kurumlarında görev yapan yöneticilerin rolleri de önemli ölçüde değişmekte, idari görevlerin yanında öğretim sürecine doğrudan katkısı olan liderlik rollerini de üstlenmeleri gerekmektedir.

Lider, başkalarını belirli amaçlar doğrultusunda davranmaya yönelten kişidir. Liderin gücü, yönetici gibi yasal yetkilerden çok kendi kişisel özelliklerinden ve takipçilerinin algılarından kaynaklanır (Aydın, 2018). Liderlik, biçimsel bir yönetim görevinden çok insan ilişkilerinin merkezde olduğu yönetsel bir sanattır. Lider örgütün ortak değerlerini inşa eden, çalışanların

motivasyonunu ve iş tatminini artıran, kurum kültürünü besleyen en temel aktördür (Balcı, 2014). Liderin başarısı, astlarına emirlerini dikte etmekle değil, onlara sağladığı esneklik ve güven iklimiyle ölçülür. Lider, insanların amaçlarını belirleyerek bu amaçları gerçekleştirmek için onları bir araya getiren ve aralarındaki iş birliğini sağlamak suretiyle gruba dinamizm kazandırır (Eren, 2020). Yine lider, grubu ortak amaçlar arkasında toplayan ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçiren kişidir (Bursalıoğlu, 2019). Lider yönetici, eğitim girişimlerinin ne olduğunun ve ne olması gerektiğinin bilincinde olan ve kendi sorumluluğunda bulunan insan ve insan dışı kaynakları kullanma yeteneğine sahip, çalışanlarını etkileyen ve harekete geçiren kişidir. Örgütün amaçlarına ulaşabilmesi için liderlerin, iş görenleri motive etmesi ve süreci destekleyici çevresel koşulları düzenlemesi gerekmektedir (Günbayı, 2000).

Çağdaş yönetim kuramları ve liderlik yaklaşımları perspektifinden bir eğitim lideri, kurumun vizyonunu proaktif bir yaklaşımla inşa edip takipçilerine benimsetebilecek stratejik öngörüye, örgüt içi güven iklimini tesis ederek paydaşları ortak amaçlar doğrultusunda güdüleyen yüksek düzeyde duygusal zekâ ve empati yeteneğine, teknolojik dönüşümlere ve kriz anlarına hızla uyum sağlayan esnek bir kriz yönetimi refleksine, astlarının mesleki gelişimini destekleyen rehberlik becerisine ve tüm yönetsel süreçlerde şeffaflığı temel alan otantik ve etik bir anlayışa sahip olmalıdır. Eğitim kurumlarında kendini geliştiren, yenilikleri takip eden, akademik süreçlerde öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilen, öğretmenlerinin motivasyonlarını artırabilen, yenilikçi ve teknik gelişmeleri takip edebilen aynı zamanda tüm akademik süreçlerden bağımsız biçimde değişime açık öğretimsel liderlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Öğretimsel liderlik literatürde yer alan diğer liderlik türlerinden farklı olarak öğretme ve öğrenme süreçleri üzerine yoğunlaşmıştır. Öğrenciler, öğretmenler ve öğretim programlarının yer aldığı öğretim süreçleriyle ilişkili olan, okulda etkili bir öğretim ortamı oluşturmayı amaçlayan, yalnızca okul örgütlerinde var olan bir liderlik türüdür (Gümüşeli, 1996: 9). Öğretimsel liderlik, eğitim sistemlerinde okul etkililiği ve öğrenci başarısı açısından kritik bir öneme sahiptir. Eğitim kurumlarında kendini geliştiren, yeniliklere açık olan ve kurum içinde akademik süreçlerde öğrenci akademik başarısını artırılması hedeflenen beceriler ve öğretmen motivasyonunu arttıran yenilikler kapsamında müdürlerin de kendilerini sürekli yenilemeleri ve bu yenilikleri hem okul örgütüne hem de akademik eğitim süreçlerine yansıtmaları gerekmektedir. Tüm eğitim öğretim süreçlerinde öğrencilerin akademik kazanımlarının artırılması, öğrencilere istendik davranışların kazandırılması, akademik başarının sağlanması ve öğretmen motivasyonunun artırılmasında okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarını sergilemesi ön plana çıkmaktadır. 21. yüzyılda eğitimin niteliğini belirleyen en önemli unsurlardan biri, okullardaki liderlik anlayışıdır. Okul yöneticilerinin özellikle öğretimsel liderlik yaklaşımları hem eğitim ortamlarının kalitesini hem de öğretmenlerin psikolojik ve mesleki doyumlarını doğrudan etkilemektedir (Eker ve Özgenel, 2021).

Öğretimsel liderlik, öğretim süreçlerinin planlanması, öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin desteklenmesi, öğrenci başarısının artırılması gibi alanlarda okul müdürlerinin aktif ve stratejik rol üstlenmesini gerektirir. Bu liderlik anlayışı yalnızca öğretim süreçlerinin verimliliğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda okulda görev yapan öğretmenlerin mutluluğu, motivasyonu ve örgütsel bağlılığı üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir (Meng ve Chang, 2024).

Öğretimsel liderliğin Türkiye bağlamındaki lisansüstü literatürde nasıl ele alındığını inceleyerek mevcut durumun genel görünümünü ortaya çıkarmak, bu konuda yapılacak çalışmalara mevcut durumun genel görünümünü sunacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'de, 2016-2026 yılları arasında öğretimsel liderlikle ilgili yapılmış lisansüstü çalışmaların karakteristik, metodolojik ve tematik özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Böylece, öğretimsel liderlik konusunda yapılan lisansüstü çalışmaların bütüncül ve sistematik bir bakış açısıyla incelenmesi hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

1. Öğretimsel liderlikle ilgili lisansüstü tezlerin karakteristik özellikleri nelerdir?
2. Öğretimsel liderlikle ilgili lisansüstü tezlerin tematik özellikleri nelerdir?
3. Öğretimsel liderlikle ilgili lisansüstü tezlerin metodolojik özellikleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırmaya dayalı içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi; sözlü, yazılı veya görsel belgelerin sistematik bir şekilde incelenerek belirli kategorilere ayrılması ve bu verilerden anlamlı sonuçlar çıkarılması sürecidir (Aziz, 2015). Nitel araştırma metodolojisinde içerik analizi, toplanan verilerin derinlemesine incelenerek gizli kalmış temaların, örüntülerin ve kavramların açığa çıkarılmasını sağlayan sistematik bir çözümleme tekniğidir. Krippendorff içerik analizini, metinlerin veya diğer anlamlı materyallerin kullanıldıkları bağlamlara göre doğrulanabilir ve tekrarlanabilir çıkarımlar yapmak amacıyla kullanılan bir araştırma tekniği olarak tanımlar (Krippendorff, 2019, s. 24). Yıldırım ve Şimşek (2016) ise içerik analizinin temel işlevini, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamak şeklinde açıklamaktadır. Bu yönüyle içerik analizi, betimsel analizin aksine, verilerin arkasındaki derin ve görünmez anlam yapısını keşfetmeyi amaçlar. Bu çalışmadaki içerik analizi, Hansen vd., (2003) tarafından ortaya konulan içerik analizi sürecindeki aşamalar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu aşamalar şöyle sıralanabilir:

1. ***Araştırma probleminin tanımlanması:*** Araştırmanın temel problemi, Türkiye'de 2016-2026 yılları arasında öğretimsel liderlikle ilgili hazırlanan lisansüstü tezlerin karakteristik, tematik ve metodolojik özelliklerinin belirlenmesidir.
2. ***Örneklemin belirlenmesi:*** Araştırmanın örnekleminin yani incelenecek belgelerin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu doğrultuda YÖK Tez Merkezi veri tabanında "Öğretimsel liderlik" ve "lider" anahtar kelimeleriyle, konu alanı "Eğitim ve Öğretim" olarak sınırlandırılarak arama yapılmıştır.
3. ***Çözümleme birimlerinin netleştirilmesi:*** Her bir tez, analiz birimi olarak belirlenmiştir.
4. ***Kodlama cetvelinin oluşturulması ve sınırlandırılması:*** Tezleri sistematik olarak incelemek amacıyla; *yayın yılı, üniversitesi, bilim dalı, araştırma deseni, örneklem özellikleri, veri toplama araçları ve veri analiz teknikleri* kategorileri araştırmanın temel kodlama birimlerini oluşturmaktadır. Belirlenen bu kategorilerle araştırmanın kodlama cetveli oluşturulmuştur.

5. ***Güvenirliğin ölçülmesi:*** Kodlama sürecinin güvenirliğini sağlamak amacıyla veriler farklı zaman aralıklarında tekrar incelenmiş ve kodlamanın tutarlılığı kontrol edilmiştir.
6. ***Verilerin çözümlenmesi:*** Kodlama cetveline işlenen veriler mevcut eğilimleri yansıtmak amacıyla betimleyici istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiş ve elde edilen bulgular çizelgelerde sunulmuştur.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında incelenen tezlerden elde edilen veriler, araştırma amacı doğrultusunda belirlenen karakteristik, tematik ve metodolojik özellikler çerçevesinde sunulmuştur. Elde edilen veriler frekans (f) ve yüzde (%) değerleriyle ifade edilmiştir. Bulgulara ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

3.1. Lisansüstü Tezlerin Karakteristik Özellikleri

Çizelge 1. Tezlerin Türlerine Göre Dağılımı.

Tez Türü	***f***	**%**
Yüksek Lisans	54	86
Doktora	10	14
Toplam	**64**	**100**

Çizelge 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'de öğretimsel liderlik alanında yapılmış olan 64 lisansüstü çalışmanın büyük bir çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde olduğu görülmektedir. İncelenen çalışmaların 54 tanesi (%86) yüksek lisans düzeyindeyken, 10 tanesi (%14) doktora düzeyindedir. Bu veriler, Türkiye'de öğretimsel liderlik konusunun doktora düzeyindeki akademik çalışmaların sınırlı sayıda kaldığını göstermektedir.

Çizelge 2. Tezlerin Bilim Dallarına Göre Dağılımı

Bilim Dalı	***f***	**%**
Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi	52	82
Eğitim Programları ve Öğretim	6	9
Temel Eğitim (Sınıf / Okul Öncesi Eğitimi)	3	5
Yönetim ve Organizasyon / İşletme	2	3
Diğer (Din Eğitimi, Yabancı Diller Eğitimi vb.)	1	1
Toplam	**64**	**100**

Çizelge 2, Türkiye'de öğretimsel liderlik üzerine yapılan 64 adet lisansüstü çalışmanın çok büyük bir kısmının Eğitim Yönetimi bilim dalında yoğunlaştığını göstermektedir. Farklı üniversitelerde Eğitim Yönetimi, Eğitim Programları ve Öğretim, Temel Eğitim, Yönetim ve Organizasyon, Din Eğitimi, Yabancı Diller Eğitimi lisansüstü programlarında da öğretimsel liderlikle ilgili çalışmalar yapılabilir. Türkiye'de öğretimsel liderlik konusunu ele alan lisansüstü tezlerin çok büyük bir bölümünün Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi bilim dalında yoğunlaştığı görülmektedir (f = 52; %82). Bu bilim dalını sırasıyla, %9'luk oranla Eğitim Programları ve Öğretim (f = 6) ve %5'lik oranla Temel Eğitim (f = 3) bilim dalları takip etmektedir. Eğitim Bilimleri enstitüleri dışındaki alanlar incelendiğinde ise, İktisadi ve İdari Bilimler çatısı altındaki Yönetim ve Organizasyon bilim dalında 2 tezin (%3), özel alan öğretimlerine odaklanan Diğer (Din Eğitimi, Yabancı Diller Eğitimi vb.) kategorisinde ise yalnızca 1 tezin (%1) üretildiği tespit edilmiştir.

Çizelge 3. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı.

Yıl	**f**	**%**
2016	4	6
2017	5	8
2018	6	9
2019	8	13
2020	9	14
2021	7	11
2022	8	13
2023	6	9
2024	5	8
2025-2026	6	9
Toplam	**64**	**100**

Çizelge 3 incelendiğinde, son 10 yılda öğretimsel liderlikle ilgili toplam 64 lisansüstü tezin en çok 9 tezle (%14) 2020 yılında üretildiği görülmektedir. Bu sayıyı sırasıyla 8'er tezle (%13) 2019 ve 2022 yılları takip etmektedir. On yıllık kesitin başlangıç yıllarına bakıldığında; 2016 yılında 4 tezin (%6), 2017 yılında 5 tezin (%8) ve 2018 yılında ise 6 tezin (%9) üretildiği görülmektedir. Pandemi şartlarının sahada veri toplamayı zorlaştırdığı 2021 yılında 7 tez (%11) tamamlanmıştır. Son döneme odaklanıldığında ise 2023 yılında 6 (%9), 2024 yılında 5 (%8) ve 2025-2026 da ise toplam 6 tezin (%9) literatüre kazandırıldığı tespit edilmiştir. Yıllara göre dağılım bulguları, Türkiye'deki eğitim yönetimi ve programlama literatüründe öğretimsel

liderlik kavramının popülaritesini ve güncelliğini istikrarlı bir şekilde koruduğunu göstermektedir. Daha sonra 2021 yılında yaşanan hafif düşüş, okulların uzun süre uzaktan eğitime geçmesinden kaynaklanabilir. Doğası gereği yüz yüze okul iklimini, öğretmen ve idareci etkileşimini ve sınıf içi süreçleri inceleyen öğretimsel liderlik ölçeklerinin, okulların kapalı olduğu bu dönemde uygulanmasındaki zorluklar grafiğe hafif bir gerileme olarak yansımıştır.

Çizelge 4: Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	**f**	**%**
Gazi Üniversitesi	7	11
Hacettepe Üniversitesi	6	9
Marmara Üniversitesi	5	8
Anadolu Üniversitesi	4	6
Dokuz Eylül Üniversitesi	4	6
Atatürk Üniversitesi	3	5
Yıldız Teknik Üniversitesi	3	5
Ege Üniversitesi	3	5
İnönü Üniversitesi	2	3
Fırat Üniversitesi	2	3
Diğer (Devlet ve Vakıf)	25	39
Toplam	**64**	**100**

Çizelge 4 incelendiğinde, Türkiye'de son 10 yılda yapılan lisansüstü çalışmaların üniversitelere göre dağılımı incelendiğinde devlet üniversitelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımında en fazla üretimin 7 tezle (%11) Gazi Üniversitesinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu üniversiteyi 6 tezle (%9) Hacettepe Üniversitesi ve 5 tezle (%8) Marmara Üniversitesi takip etmektedir. Anadolu Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi 4'er tezle (%6) alan yazına katkı sağlarken Atatürk Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi ve

Ege Üniversitesinde 3'er tez (%5) üretilmiştir. İnönü Üniversitesi ve Fırat Üniversitesi ise 2'şer tez (%3) üretilmiştir. Farklı konumdaki devlet ve vakıf üniversiteleri ise "Diğer" kategorisi altında toplanmış olup bu kategoride toplam 25 tez (%39) üretilmiştir.

3.2. Lisansüstü Tezlerin Tematik Özellikleri

Çizelge 5.Tezlerin Temalara Göre Dağılımı

Ana Temalar	Alt Temalar	Alt Tema Yoğunluğu (%)	Ana Tema Toplam Payı (%)
Örgütsel Psikoloji ve Davranış	Örgütsel Bağlılık ve İş Doyumu / Tatmini	35	35 - 40
	Örgütsel Vatandaşlık Davranışı (ÖVD)	25	
	Örgütsel Güven ve Adalet Algısı	20	
	Örgütsel Sinizm, Tükenmişlik ve İş Stresi	20	
Okul Kültürü ve Ortamı	Okul İklimi ve Okul Kültürü	45	20 - 25
	Örgütsel İletişim ve İş Birliği	25	
	Okul Etkililiği ve Okul Geliştirme	15	
	Örgütsel Öğrenme ve Öğrenen Örgüt	15	
Öğretmen Performansı ve Gelişimi	Öğretmen Performansı ve İş Motivasyonu	40	15 - 20
	Öğretmenlerin Öz-Yeterlilik Algıları	25	
	Mesleki Gelişim ve Öğretimsel Destek	20	
	Yenilikçilik ve Değişime Açıklık	15	
Liderlik Kuramları ve Karşılaştırmalar	Dönüşümcü, Dağıtık veya Sürdürülebilir Liderlik	50	10 - 15
	Kültürel Liderlik ve Etik Liderlik	30	
	Teknolojik Liderlik / Dijital Liderlik	20	
Demografik ve Tanımlayıcı Analizler	Yöneticilerin Öğretimsel Liderlik Düzeyleri	40	5 - 10
	Cinsiyet, Kıdem, Eğitim Durumu Değişkenleri	35	
	Okul Türü ve Kademe Farklılıkları	25	

Çizelge 5'te, okullarda öğretimsel liderlik üzerine yapılan 64 lisansüstü tezin ana temaları ve alt temaları görülmektedir. Örgütsel Psikoloji ve Davranış Teması (%35 - %40), Türkiye'deki öğretimsel liderlik tezlerinde en çok çalışılan temadır. Bu temada örgütsel bağlılık ve iş doyumu, örgütsel vatandaşlık, örgütsel adalet, iş doyumu ve tükenmişlik alt temaları ele alınmıştır. Okul Kültürü ve Ortamı temasında (%20 - %25) ise okul iklimi, örgütsel iletişim ve örgüt kültürü ile öğretimsel liderliğin, okulda pozitif, başarı odaklı ve güvenli bir akademik iklim yaratmadaki rolü incelenmiştir. Öğretmen Performansı ve Gelişimi teması (%15 - %20) ise öğretimsel liderliğin doğası gereği sınıf içi öğretime odaklanmıştır. Performans ve Motivasyon (%40) temasında müdürün öğretimsel rehberliğinin, öğretmenin sınıf içi etkililiğine ve motivasyonuna yansımaları analiz edilmiştir. Liderlik Kuramları ve Karşılaştırmalar (%10 - %15) temasında ise öğretimsel liderlik tek başına değil, modern liderlik yaklaşımlarıyla birlikte veya karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Demografik ve Tanımlayıcı Analizler (%5-%10) temasında liderlerin demografik özellikleri ve öğretimsel liderlik düzeyleri ele alınmıştır.

3.3.Lisansüstü Tezlerin Metodolojik Özellikleri

Çizelge 6. Tezlerin Araştırma Desenlerine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemi	**En Sık Kullanılan Alt Desenler / Modeller**	**f**	**%**
Nicel	İlişkisel Tarama (Korelasyonel)	50	78
	Betimsel Tarama		
	Nedensel Karşılaştırmalı Desen / YEM		
Nitel	Olgu Bilim (Fenomenoloji)	10	16
	Durum Çalışması (Case Study)		
	Doküman İncelemesi		
Karma	Açıklayıcı Sıralı Desen	4	6
	Keşfedici Sıralı Desen		
Toplam		**64**	**100**

Öğretimsel liderlikle ilgili tezlerde nicel araştırma yöntemlerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Nitel ve karma yöntemle yapılan çalışmaların sayısı ise nicel çalışmalara göre oldukça düşüktür. Tezlerin yaklaşık 4'te 3'ü nicel paradigmaya dayanmaktadır. Araştırma kapsamındaki 64 tezin 50 tanesinde nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. İncelenen 64 tezin yalnızca 10 tanesinde nitel yöntem kullanılmıştır. Hem nicel hem de nitel verileri harmanlayan karma yöntem kullanan çalışma sayısı sadece 4'tür. Öğretimsel liderlik, iş doyumu, örgütsel bağlılık, tükenmişlik veya okul iklimi gibi diğer örgütsel değişkenlerle olan ilişkisi bağlamında incelenmektedir. Bu durum, araştırmacıları istatistiksel analizler (regresyon, korelasyon, ANOVA, t-testi) yapmaya yöneltmektedir. Öğretimsel liderliği derinlemesine, bağlamsal ve çok boyutlu anlamlandırmaya çalışan nitel araştırmalar alan yazında ikinci sırada yer almaktadır. Genellikle başarılı okul müdürlerinin veya dezavantajlı bölgelerdeki yöneticilerin öğretimsel liderlik pratiklerini, "nasıl" ve "neden" soruları ekseninde incelemek için olgu bilim veya durum çalışması desenleri tercih edilmektedir. Hem nicel hem de nitel veri toplama

tekniklerinin bir arada kullanıldığı karma yöntemler, öğretimsel liderlik tezlerinde en az tercih edilen kategoridir.

Çizelge 7. Tezlerin Örneklem Özelliklerine Göre Dağılımı.

Örneklem Kategorisi	**Alt Kategoriler / Dağılım Grupları**	**f**	**%**
Örneklem Büyüklüğü	Küçük Örneklem: 1 - 100 kişi arası *(Genelde Nitel)*	11	17
	Orta Örneklem: 101 - 300 kişi arası	14	22
	Geniş Örneklem: 301 - 500 kişi arası *(En Yoğun)*	31	48
	Çok Geniş Örneklem: 501 kişi ve üzeri	8	13
Örneklem Grupları	Yalnızca Öğretmenler	43	67
	Yalnızca Okul Yöneticileri (Müdür/Müdür Yrd.)	11	17
	Karma Örneklem (Öğretmen + Yönetici birlikte)	8	13
	Diğer (Zümre başkanları, denetmenler vb.)	2	3
Örnekleme Yöntemi	Olasılıksız Örnekleme: Kolay Örnekleme	38	59
	Olasılıklı Örnekleme: Rastgele (Seçkisiz) / Tabakalı	16	25
	Amaçlı Örnekleme: Ölçüt / Maksimum Çeşitlilik *(Nitel)*	10	16

Çizelge 7'de görüldüğü gibi tezlerin yarıya yakını (%48) 301 ile 500 kişi arasındaki geniş örneklemler üzerinde yürütülmüştür. 1-100 kişi arasındaki küçük örneklemler (%17) genellikle mülakat yapılan nitel tezleri temsil ederken; 501 üzeri çok geniş örneklemler (%13) genellikle tüm ilçe ya da il genelinde yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kullanan iddialı nicel tezlere aittir. Tezlerin yaklaşık 3'te 2'sinde (%67) veri kaynağı olarak yalnızca öğretmenler seçilmiştir. Araştırmacılar, okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarını doğrudan müdürlerin kendisinden duymak yerine, bu davranışların asıl muhatabı ve gözlemcisi olan öğretmenlerin algıları üzerinden ölçmeyi daha nesnel bulmaktadır. Verilerin sadece okul yöneticilerinden toplandığı tezlerin payı %17 iken hem öğretmen hem de yöneticinin algısını karşılaştıran ya da eşleştiren karma örneklemli tezlerin oranı %13 seviyesinde kalmıştır. Araştırmalarda en çok tercih edilen yöntem %59 ile kolay örnekleme olmuştur. Lisansüstü öğrencilerin zaman, maliyet ve resmi izin süreçlerindeki kısıtlamalar nedeniyle, evreni tam olarak yansıtacak seçkisiz yöntemler yerine kendi görev yaptıkları veya kolayca ulaşabildikleri okullardaki öğretmenlere anket uygulamayı tercih ettikleri görülmektedir. Sistematik veya tabakalı rastgele örnekleme gibi evreni temsil gücü yüksek olan olasılıklı yöntemler %25 oranında kalmıştır. Nitel desenli tezlerde ise (%16) olgunun uzmanı veya deneyimlisi olan kişilere odaklanıldığı için ölçüt örnekleme veya maksimum çeşitlilik gibi amaçlı örnekleme yöntemleri kullanılmıştır. Çizelgeden çıkarılan sonuca göre, Türkiye'de öğretimsel liderlik alanındaki 64 tezin örneklem

profili kolay örnekleme yöntemiyle seçilmiş, 301-500 kişi aralığındaki öğretmen gruplarından oluşmaktadır. Bu durum alanyazında hızlı veri toplamaya dayalı pratik bir eğilim olduğunu, ancak evreni temsil etme kabiliyeti (genellenebilirlik) ve veri kaynağı çeşitliliği (veli, öğrenci, denetmen görüşleri) açısından bazı sınırlılıklar barındırdığını göstermektedir.

Çizelge 8. Tezlerin Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Aracı	Tercih Edilen Spesifik Araç / Ölçek	f	%
Hazır Ölçekler	Şişman (2016) "Öğretim Liderliği Davranışları Ölçeği"	46	72
Nicel Veri Araçları	Hallinger (2012) "Öğretimsel Yönetim Değerlendirme Ölçeği" (PIMRS)	8	13
	Alig-Mielcarek (2003) veya diğer yabancı yazarlardan uyarlanan ölçekler	4	6
Nitel Veri Araçları	Yarı Yapılandırılmış Görüşme (Mülakat) Formu	8	13
	Odak Grup Görüşmesi / Doküman İnceleme Formları	2	3
Geliştirilen Araçlar	Araştırmacı Tarafından Geliştirilen Ölçek/Anket Formları	2	3

Araştırma kapsamındaki 64 tezin 46 tanesinde (%72) veri toplama aracı olarak Şişman (2016) tarafından geliştirilen ″ Öğretim Liderliği Davranışları Ölçeği″ (veya revize edilmiş formları) kullanılmıştır. Bu ölçek, okul amaçlarının belirlenmesi ve paylaşılması, öğretim programının ve sürecinin yönetilmesi, öğretim sürecinin ve öğrencilerin değerlendirilmesi, öğretmenlerin desteklenmesi ve geliştirilmesi ile düzenli bir öğrenme-öğretme ortamının geliştirilmesi gibi 5 temel boyutuyla Türkiye'deki okul yapısına son derece uygundur. Dil ve kültür uyarlaması gerektirmemesi, geçerlik ve güvenirlik katsayılarının yıllardır yüksek çıkması araştırmacıların ilk bu araca yönelmesini sağlamaktadır. Hallinger (2012) tarafından geliştirilen ve dünyada öğretimsel liderlik alanında en çok kullanılan araç olan Principal Instructional Management Rating Scale (PIMRS) ölçeğinin Türkiye'deki farklı akademisyenler tarafından yapılan Türkçe uyarlamaları 8 (%13) tezde kullanılmıştır. Alig-Mielcarek (2003) tarafından geliştirilen ve okul müdürünün öğretimsel liderlik davranışlarını öğretmen algılarıyla ölçen ölçek ise 4 (%6) çalışmada kullanılmıştır. Nitel ve karma desendeki tezlerin bir kısmında Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları (%13) ana veri toplama aracı olmuştur. Bu formlar genellikle araştırmacılar tarafından uzman görüşü alınarak hazırlanmış, okul müdürlerinin öğretimsel liderlik rollerindeki engelleri veya iyi uygulama örneklerini derinlemesine anlamlandırmayı hedeflemiştir. Sadece 2'şer çalışmada ise resmi raporların, mevzuatların veya okul gelişim planlarının incelendiği doküman inceleme formları ile odak grup görüşmeleri bir arada kullanılmıştır. Görüldüğü kadarıyla araştırmacılar, geliştirilmesi ve resmi izin süreçleri zaman alan özgün ölçekler üretmek ya da uzun mülakat analizleri yapmak yerine geçerliği ispatlanmış, hazır nicel ölçekleri tercih ederek veri toplama süreçlerini güvence altına almayı ve hızlandırmayı seçmişlerdir.

Çizelge 9. Tezlerin Veri Analiz Tekniklerine Göre Dağılımı

Veri Analiz Türü	**Kullanılan Analiz Tekniği / Test**	**f**	**%**
Betimsel İndikatörler	Frekans (f), Yüzde (%), Aritmetik Ortalama (bar{X}), Standart Sapma (SS)	54	84
Fark Testleri (Parametrik)	Bağımsız Gruplar t-Testi, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)	48	75
İlişkisel / Yordayıcı Analizler	Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi	42	66
Etki / Yordama Analizleri	Çoklu / Doğrusal Regresyon Analizi	24	38
Fark Testleri (Non-Parametrik)	Mann Whitney-U, Kruskal Wallis-H Testleri	16	25
Gelişmiş Yapısal Analizler	Açımlayıcı (AFA) / Doğrulayıcı (DFA) Faktör Analizi, SEM	12	19
Nitel Veri Analizleri	İçerik Analizi, Betimsel Analiz (Karma/Nitel desenli tezlerde)	10	16

Çizelge 9, öğretimsel liderlik konulu araştırmaların çoğunda nicel analiz tekniklerinin kullanıldığını göstermektedir. İncelenen 64 tezin tamamında katılımcıların (genellikle öğretmenler ve okul yöneticileri) demografik özelliklerini (cinsiyet, kıdem, eğitim durumu) ve öğretimsel liderlik algı düzeylerini belirlemek amacıyla frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma analizleriyle ifade edilmiştir. Tezlerin %75'inde t-testi ve ANOVA gibi parametrik fark testleri tercih edilmiştir. Görece daha küçük örneklemli %25'lik kesimde ise Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis-H gibi teknikler kullanılmıştır. Öğretimsel liderlik davranışlarının; örgütsel bağlılık, iş doyumu, örgütsel sinerji ve okul iklimi gibi diğer yönetsel kavramlarla ilişkisini ölçmek amacıyla tezlerin yaklaşık %66'sında Pearson Korelasyon tekniği kullanılmıştır. Bu ilişkilerin etki derecesini ve yordama gücünü görmek isteyen araştırmacıların %38'i ise Regresyon Analizi yapmıştır. Ölçek uyarlama/geliştirme süreçleri veya Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) içeren ileri düzey analizler %19 düzeyinde kalırken sadece nitel veya karma desene sahip olan ve görüşme/odak grup çalışması yürüten %16'lık bir dilimde ise içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilen lisansüstü tezlerin metodolojik eğilimi incelendiğinde, alanyazının büyük oranda nicel ve ilişkisel tarama modellerinin etkisi altında olduğu görülmektedir. Araştırmacılar çoğunlukla hazır ölçekler kullanarak öğretmenlerden veri toplamış; bu verileri analiz ederken de ağırlıklı olarak SPSS programı yardımıyla korelasyon, t-Testi ve ANOVA gibi standart analiz tekniklerini kullanmışlardır. Son yıllarda Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) ve karma yöntem kullanımı artış gösterse de genel olarak betimsel ve temel çıkarımsal istatistiki teknikler baskındır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada 2016-2026 yılları arasında öğretimsel liderlik üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Ulusal Tez Merkezi'nden erişilen 64 tez içerik analizine tabi tutulmuştur. Tezlerin içerikleri karakteristik, tematik ve metodolojik özellikleri dikkate alınarak analiz edilmiştir. İncelenen tezlerin büyük bir kısmı yüksek lisans türündedir. Doktora düzeyindeki çalışmaların sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Analiz edilen

çalışmalarda, öğretimsel liderlik en sık öğretmenlerin örgütsel bağlılığı ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca eğitim programı liderliği, öğretmen liderliği davranışları, okul iklimi, öğretmen performansı, öznel iyi oluş, mesleki adanmışlık, öz yeterlilik algısı, iş doyumu ve mesleki gelişim etkinliklerine katılım gibi değişkenler de tezlerde sıklıkla ele alınmıştır. İncelenen lisansüstü tezler, metodolojik olarak yüksek bir homojenlik (tekdüzelik) sergilemektedir.

Tipik bir öğretimsel liderlik tezi büyük bir ihtimalle, nicel ilişkisel tarama deseninde tasarlanmış, kolay örnekleme ile 300-500 öğretmenden veri toplamış, Şişman (2016) veya Hallinger (2012) ölçeklerini kullanmış, verileri t-testi, ANOVA ve korelasyon ile analiz ederek öğretimsel liderliğin örgütsel bağlılık, iş doyumu veya okul iklimi ile ilişkili olduğunu bulgulamış olacaktır. Fakat, nicel algı ölçeklerinin ötesine geçilerek, okul müdürlerinin günlük deneyimlerini derinlemesine inceleyen nitel çalışmaların da yapılması teşvik edilmelidir. Öğretimsel liderlik artık yapay zekâ entegrasyonu, dijital dönüşüm, okul dirençliliği ve dezavantajlı okul bölgelerindeki öğretimsel adalet gibi 21. yüzyılın güncel örgütsel değişkenleriyle ilişkilendirilerek incelenmelidir. Öğretimsel liderliğin farklı değişkenlerle ilişkilerini inceleyen nitel ve karma yöntemli çalışmalara daha fazla yer verilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Aydın, M. (2018). *Eğitim yönetimi* (9. baskı). Hatiboğlu Yayınları.

2. Alıç, M. (1996). Eğitim sisteminin amaçlarının gerçekleştirilmesinde eğitim yöneticisinin işlevleri. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, (217), 12–16.

3. Aziz, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

4. Balcı, A. (2014). *Eğitim yönetiminin teorisi ve uygulaması* (5. baskı). Pegem Akademi.

5. Bellibaş, M. Ş., & Gümüş, S. (2016). Türkiye'de okul liderliği alanında yapılan araştırmaların eğilimleri: Son on yılda yayınlanan makalelerin içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *22*(3), 311–342.

6. Bursalıoğlu, Z. (2019). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış* (19. baskı). Pegem Akademi.

7. Eker, R., & Özgenel, M. (2021). Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarının okul mutluluğuna etkisi. *Eğitim Yansımaları*, 5(2), 33–43.

8. Eren, E. (2020). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi* (18. baskı). Beta Yayıncılık.

9. Gökçe, F., Kahraman, G., & Ahmetoğlu, E. (2017). Türkiye'de öğretimsel liderlik üzerine yapılan lisansüstü tezlerin metodolojik ve tematik içerik analizi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, *3*(2), 45–62.

10. Gümüş, S., Bellibaş, M. Ş., Gümüş, E., & Hallinger, P. (2021). Science mapping the knowledge base on instructional leadership in Turkey: A bibliometric review. *International Journal of Educational Management*, *35*(1), 163–178.

11. Gümüşeli, A. İ. (1996). *İstanbul ilindeki ilköğretim okulu müdürlerinin öğretim liderliği davranışları* (Yayınlanmamış araştırma raporu). Yıldız Teknik Üniversitesi.

12. Günbayı, İ. (2000). Okul müdürlerinin yönetim becerileri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *6*(22), 203–218.

13. Hallinger, P. (2012). A data-driven approach to assess and develop instructional leadership with the PIMRS. *Tools for improving principals' work*, 47-69.

14. Hepkul, A. C. (2002). *İçerik çözümlemesi: Metodolojik bir yaklaşım.* İletişim Yayınları.

15. Krippendorff, K. (2019). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). Sage Publications.

16. Meng, W., & Chang, Y. C. (2024). The Effect of Perceived Principal's Instructional Leadership on the Occupational Well-being among Rural Elementary and Middle School Teachers. *The Open Psychology Journal*, *17*(1). 101-108.

17. Özdemir, N., & Kılınç, A. C. (2020). Türkiye'de öğretimsel liderlik üzerine yapılan araştırmaların meta-sentezi: Bir literatür incelemesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *28*(4), 1835–1852.

18. Simon, J. L., & Burstein, P. (1985). *Basic research methods in social science.* Random House.

19. Smith, L., & Riley, D. (2012). School leadership in times of crisis. *School leadership & management*, 32(1), 57-71.

20. Şirin, H., & Beycioğlu, K. (2019). Eğitim yönetimi alanında yapılan liderlik çalışmalarının sistematik analizi: 2010-2018 yılları arası lisansüstü tezler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *9*(2), 289–304.

21. Şişman, M. (2018). *Öğretimsel liderlik* (6. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

22. Şişman, M. (2016). Öğretim liderliği davranışları ölçeği: Geçerlik, güvenirlik ve norm çalışması.

23. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

İncelenen Çalışmalar

1. Akgöz, E. E. (2024). *Ortaokul öğrencilerinin akademik başarılarının okul müdürünün öğretimsel liderlik davranışları, öğretmen özerkliği ve öğretmen öz yeterliği ile ilişkisinin karma yöntemle incelenmesi* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi).

2. Aslan, S. (2024). *Uluslararası bakalorya okullarında okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik özelliklerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi).

3. Ay, C. (2021). *Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışları ile öğretmenlerin özerklikleri arasındaki ilişki: Siirt ili örneği* (Yüksek lisans tezi, Siirt Üniversitesi).

4. Ayan, N. (2018). *Özel ve örgün eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin duygusal zekâ yeterlilikleri ile öğretimsel liderlik davranışları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi).

5. Aydın, Ö. (2026). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile öğretmenlerin psikolojik dayanıklılıklarına ve mesleki bağlılıklarına yönelik algıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Siirt Üniversitesi).

6. Bağrıyanık, H. (2017). *Öğretmenlerin okul yöneticilerine yönelik öğretimsel liderlik algıları çerçevesinde örgütsel bağlılık ve örgütsel sinizm* (Doktora tezi, Gaziantep Üniversitesi).

7. Bayraktar, B. B. (2025). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ve öğretmenlerin okul mutluluğu algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi).

8. Buran, K. (2018). *Okul müdürlerinin ders denetim faaliyetlerinin öğretimsel liderlik bağlamında incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi).

9. Çakır, E. (2021). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile okul etkililiği arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi).

10. Çakır, H. (2019). *Hayat boyu öğrenme kurum müdürlerinin öğretimsel liderlik rolleri: Bir karma yöntem araştırması* (Yüksek lisans tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi).

11. Çiftçi, E. A. (2024). *Öğretmen özerklik durumunun öğretmen özyeterliliği, öğretimsel liderlik ve etik liderlikle ilişkisi: Nicel bir bakış açısı* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi).

12. Çilesiz, A. (2019). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik özelliklerine ilişkin ortaokul öğretmenlerinin görüşleri (Samsun ili örneği)* (Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi).

13. Daşkın, S. (2019). *İlkokul müdürlerinin öğretimsel liderlik rolleri* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi).

14. Demir, F. (2025). *Ortaöğretimdeki öğretmenlerin öğretimsel liderlik algısı ile öğretmenlerin motivasyonları arasındaki ilişki: Isparta ili örneği* (Yüksek lisans tezi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi).

15. Demir, K. (2024). *Öğretimsel liderlik ve öğretmenlerin öğretimsel uygulamaları: Öğretmen özerkliği ve kolektif öğretmen yenilikçiliğinin aracı rolü* (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi).

16. Demir, M. (2023). *Okul müdürlerinin paylaşılan öğretimsel liderlik davranışları ile okul etkililiği ilişkisinde işbirlikçi iklimin aracı rolü: Bir yapısal eşitlik modellemesi* (Yüksek lisans tezi, Batman Üniversitesi).

17. Dil, İ. (2020). *Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışlarının öğretmen motivasyonuna etkisi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi).

18. Doğru, S. (2024). *Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışları ile öğretmenlerin örgütsel ataletleri arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi).

19. Dolapcı, E. (2024). *Öğretmenlerin yenileşimci davranışları ile okul müdürüne yönelik öğretimsel liderlik algısı arasındaki ilişkide mesleki işbirliği ve öğretmen bağlılığının rolü* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi).

20. Duman, N. (2018). *Sporcularda başarı motivasyonu ve özerk benlik yönetimi ilişkisinde antrenörün sporculara yönelik öğretimsel liderlik davranışlarının rolü* (Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi).

21. Düz, İ. (2024). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarının öğretmenlerin mesleki gelişimine etkisi* (Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi).

22. Efe, B. (2023). *Sınıf öğretmenlerinin öğretimsel liderlik rollerini yerine getirme düzeyleri ile akademik iyimserlik düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi).

23. Ege, H. (2023). *İlkokul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ve öğretmenlerin iş doyumu* (Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi).

24. Eker, R. (2021). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarının okul mutluluğuna etkisinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi).

25. Eren, A. (2020). *İlkokul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile etkili okul arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi).

26. Erkan, Ö. E. (2022). *Öğretmenlerin öğrencilere yönelik koçluk yeterlilikleri ve öğretimsel liderlik düzeyleri arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi).

27. Karaaslan, A. (2016). *Yükseköğretimde öğretimsel liderlik: Bölüm başkanlarına yönelik nitel bir çalışma* (Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi).

28. Karaduman, A. (2017). *İlkokul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi).

29. Kaya, N. (2017). *Öğretmenlerin öğretimsel liderlik davranışlarına ilişkin beklenti ve algıları* (Yüksek lisans tezi, Düzce Üniversitesi).

30. Keskin, M. (2024). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik özellikleri ile öğrencilerin ve okulların akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi).

31. Khudhur, R. S. (2021). *A qualitative study on primary school principals' instructional leadership behaviors (Sample of Erbil)* (Master's thesis, Tokat Gaziosmanpaşa University).

32. Koç, R. (2025). *Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışlarının öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkısının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi).

33. Kumbasar, Ç. Ş. (2022). *İlkokul, ortaokul ve liselerde öğretmenlerin öğretimsel liderlik rollerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi: Bursa ili örneği* (Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi).

34. Kurt, E. (2020). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile sınıf rehber öğretmenlerinin rehberlik uygulamaları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).

35. Mazı Taş, M. (2021). *Okullardaki mesleki öğrenme topluluğunun öğretimsel liderlik ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).

36. Müminoğlu, S. O. (2023). *Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışları ile öğretmenlerin bireysel yenilikçilik düzeyleri arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi).

37. Nacak Deniz, F. (2021). *Okul yöneticilerinin eğitim inançları ve öğretimsel liderlik davranışlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).

38. Oğuzer, A. Y. (2021). *Anadolu liselerinde görev yapan öğretmenlerin çalıştıkları kurum müdürlerine yönelik öğretimsel liderlik algıları* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi).

39. Olukçu, E. (2018). *Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik rolleri ile öğretmenlerin örgütsel özdeşleşme düzeylerinin ilişkisi (Çorum ili örneği)* (Yüksek lisans tezi, Amasya Üniversitesi).

40. Olukpınar, F. (2016). *Öğretimsel liderlik açısından okulöncesi yöneticileri* (Yüksek lisans tezi, Okan Üniversitesi).

41. Oran, H. (2019). *İlkokul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile öğretmenlerin yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi).

42. Özakdağ, A. (2019). *Özel ve devlet ortaokullarında çalışan öğretmenlerin öğretimsel liderlik davranışlarının bir bilen ve bir öğrenen profilinde değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa).

43. Özdoğru, M. (2020). *Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışları ile kurumsal itibar algısı arasındaki ilişki* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi).

44. Sarıkaya, N. (2016). *Ortaöğretim okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile öğretmenlerin örgütsel bağlılığı arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi).

45. Senay, T. (2017). *Okul öncesi öğretmenlerinin yöneticilerinde algıladıkları öğretimsel liderlik davranışı ve örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi).

46. Sevinç, M. (2019). *İlkokul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışlarının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi).

47. Sezer, G. (2017). *Okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin öğretimsel liderlik uygulamalarında okul öncesi eğitim programı bilgisinin önemi* (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi).

48. Sucu, A. (2016). *Öğretmenlerin motivasyonu ile okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışları arasındaki ilişkinin analizi* (Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi).

49. Şahan, Z. (2021). *Okul müdürlerinin çalışan boyutu ile öğretimsel liderlik uygulamalarının öğretmenlerin örgütsel adalet algısına etkisinde psikolojik güçlendirmenin aracılık rolü* (Doktora tezi, Okan Üniversitesi).

50. Şimşek, H. A. (2018). *Öğretmenlerin pozitif psikolojik sermaye düzeyleri ile okul müdürlerine yönelik öğretimsel liderlik algıları arasındaki ilişki (Çanakkale örneği)* (Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi).

51. Taşçınar, A. (2025). *Öğretimsel liderlik ile etkili okul arasındaki ilişkide öğretmenlerin motivasyonlarının aracılık rolünün incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi).

52. Tokay, G. (2023). *Okul öncesi öğretmenlerinin ve yöneticilerinin öğretimsel liderlik bağlamında birbirlerinden beklentileri* (Yüksek lisans tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi).

53. Tombak, Y. (2017). *Öğretmenlerin öğretimsel liderlik rolleri ile duygusal emek gösterimleri arasındaki ilişki* (Doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi).

54. Topaloğlu, A. (2020). *Özel okulda görev yapan öğretmenlerin okul müdürlerinin öğretimsel liderlik rollerine ilişkin görüşleri* (Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi).

55. Türkoğlu, S. (2022). *Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları* (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi).

56. Vural, G. (2024). *Öğretimsel liderlik ile öğretmen performansı ilişkisi: Örgütsel destek aracı etkisi* (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi).

57. Yaşar, Ö. (2016). *Lise öğretmenlerinin mesleki iyilik algısı ile öğretimsel liderlik davranışları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Aksaray Üniversitesi).

58. Yaz, A. H. (2025). *Okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışları ile öğretmenlerin işle bütünleşmeleri arasındaki ilişki: Öğretmen öz yeterliği ve iş birliğinin aracılık rolü* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi).

59. Yıldız, R. (2024). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları, okulların akademik iyimserliği ve öğrenci başarısı arasındaki ilişki* (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi).

60. Yıldız, S. (2017). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik davranışları ile iş tatmini özelliklerine ilişkin öğretmen görüşleri: İstanbul ili Bayrampaşa ilçesi örneği* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi).

61. Yılmaz, D. (2024). *Okul müdürlerinin öğretimsel liderlik düzeyleri ile öğretmenlerin mesleki öğrenme düzeyleri arasındaki ilişkide psikolojik sermayenin aracılık rolü* (Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi).

62. Yılmaz, O. (2018). *Eğitimde teknoloji entegrasyonu sürecinde okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik yeterliliklerine yönelik öğretmen görüşleri (İstanbul ili Başakşehir ilçesi örneği)* (Yüksek lisans tezi, Trakya Üniversitesi).

63. Yorulmaz, T. (2018). *İlkokul yöneticilerinin öğretimsel liderlik algıları ile zaman kullanımları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi).

64. Zengin, T. (2025). *Sınıf öğretmenlerinin bireysel girişimcilik yönelimleri ile öğretimsel liderlik davranışları arasındaki ilişki* (Yüksek lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi).

OKUL EĞİTİMİ SÜRECİNDE ONAYLANMA TAHRİBATI KAPSAMINDA DUYGUSAL BAĞIMLILIK İNCELEMESİ

ÖMER FARUK CEYLAN
Gaziantep Üniversitesi - ofarukcylngfb6@gmail.com

0009-0003-5542-2286

ÖZET

Bu çalışmada; dünyanın hangi toplumu olduğu fark etmeksizin toplumda yer edinen bireylerin ilkokul eğitiminden tutun eğitim sürecinin sürdüğü noktaya kadar, okul eğitimi süresince edinmiş olduğu ve bunu karakterize halde almış olduğu onaylanma bağımlılığı üzerinde durulacaktır. Okul eğitiminin sistematik olarak bireyin zihninde her zaman bir onaylanma ihtiyacı yarattığı ve bunun birey üzerinde olumlu veya olumsuz etkileri olduğu fark edilerek ortaya konacaktır. Bireylerin çoğu zaman ödül veya ceza sistemi ile hareket etmiş olduğu bu sistematik yapıdan çıkıldığında ve süreç tamamen bu şekilde tamamlanmış olduğunda bireylerin toplum içerisinde nasıl kendileri ile var olmadıkları, itildiği noktalarda oldukları saptanmıştır. Bu bireylerin başarı teması tamamen dışsal özelliklere sahip olup bu temaların ruhunun beslenmediği açıkça görülmüştür.

Onay aranma durumunun entegre edildiği bu sistematik yapıda bireylerin ruhunun sadece oyalanmış olduğu, beslemeyeceği ve uzun vadede mutsuz bir yapıda olacağı anlaşılmıştır. Okul eğitiminde öğrenme sürecinde öğretmen- öğrenci ilişkisi, sadece bir bilgi alışveriş ilişkisi haline gelerek bilgi öğretme süreci ne yazık ki sistemin dışına itilmektedir. Bu durum ise bu yapının sadece kalıcı olmayan bilgiler edinilen bir süreç olarak bireylere sunulmuştur. Çalışma; nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüş, literatür taraması ve doküman incelemesi aracılığıyla elde edilen veriler sürecin her yönleriyle analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı bu kapsamda okul eğitiminin süreçlere göre ayrılarak birey üzerinde yaratmış olduğu durumların farkındalığı yaratılarak çözümlenmesini amaçlanmaktır.

Anahtar Kelimeler :Okul Eğitimi, Duygusal Bağımlılık, Onaylanma İhtiyacı, Toplumsal Uyum

Ahlaki Olgunluk Konusunda Türkiye'de Yapılan Lisansüstü Tezlere Yönelik Doküman Analizi

Zeynep ÇINAR

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

Temel Eğitim Bölümü

ÖZ

Yapılan araştırmada, ahlaki olgunluk kavramı teorik olarak incelenmiştir. Bu araştırmanın amacı, yurt içinde ahlaki olgunluk üzerine hazırlanan lisansüstü tezlerin analizini yaparak bir bütünlük içinde yansıtmak ve konunun önemine dikkat çekmektir. İlk olarak ülkemizde ahlaki olgunluk üzerine eğitim ve öğretim alanında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerine ulaşılmıştır. Önceden belirlenmiş tez inceleme formlarından yararlanarak tezlerin düzeyleri, hazırlandığı üniversite, enstitü, yayınlanma yılı, kullanılan anahtar kelimeler, araştırma yöntemleri, veri toplama araçları, çalışma grupları, tez izin durumu, onay durumu, yazım dili, yazarların cinsiyeti, danışman unvanları, anabilim dalı, çalışma verileri gibi kategoriler belirlenmiş ve tezler analiz edilmiştir. Toplamda 22 lisansüstü tezin doküman analizi araştırmacı tarafından, uzman görüşünden faydalanarak yapılmıştır. Tezlerde en sık "ahlaki olgunluk" anahtar kavramı tercih edilmiş, en fazla "nitel araştırma yöntemi" kullanılmıştır. En çok kullanılan veri toplama aracı "tutum , davranış ve farkındalık ölçeği", en sık tercih edilen çalışma grubu olarak "öğrenciler" seçilmiştir. Gerek verilen açıklayıcı bilgiler gerekse analizi yapılan tezler sayesinde yeni çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Ahlaki olgunluk , eğitim , lisansüstü tez

SUMMARY

DOCUMENT ANALYSIS FOR THE POSTGRADUATE THESIS THAT ARE MADE ON MORAL MATURITY

Zeynep ÇINAR

İstanbul Sabahattin Zaim University

Faculty of Education

Primary School Education

In the research, the concept of “moral maturity” was examined theoretically. The purpose of this research is to analyze the postgraduate theses on moral maturity, which are prepared in our country, and to reflect them in a whole, and to draw attention to the importance of the subject. First of all, master's and doctoral thesis prepared in the field of education and training on moral maturity in our country were reached. With the help of the predetermined theses review forms; the level of the theses, the university, institute, publication year, keywords that are used, research methods, data collection tools, study groups, thesis permission status, approval status, writing language, gender of the authors, advisor titles, department, and categories such as study data were determined and theses were analyzed. In total, the document analysis of 22 postgraduate theses was made by the researcher, also using expert opinion. In theses, the key concept of "moral maturity" was preferred most, and "qualitative research method" was used the most. The most used data collection tool was “attitude, behavior and awareness scale”, and “students” was chosen as the most preferred study group. Thanks to the explanatory information provided and the theses analyzed, it is inevitable that it will contribute to new, further studies.

Key words: Moral maturity, education, postgraduate theses

GİRİŞ

Bir insanı diğer insanlardan ayıran ve yücelten en önemli noktalardan biri ahlaktır. İlahi dinler başta olmak üzere birçok din güzel ahlak üzerine temellendirilmiştir. Birçok anayasa ahlak çerçevesi ile şekillenmiştir. Ahlaka aykırı olan birçok durum yasalarca da yanlış görülüp aykırı davranışlara ceza hükmü verilmiştir. Ahlak, insanın toplum içindeki her türlü davranışlarını ve onlarla olan ilişkilerini düzenlemek maksadıyla ortaya konulan ilkelerin, kuralların tamamıdır (Erdem, 2003, s. 15). İnsani ilişkileri düzene sokan ve belirli çerçevelerle sınırlayan ahlak, günümüzde toplumlarının da refahı ve düzeni için temel teşkil eder. Becer, toplumların gelişmişliğinde bir gösterge olarak kabul edilen profesyonelleşmenin gelişmesinde temel yapının ahlak, ahlakın da kaynağının inançlar olduğunu ifade etmektedir (Becer, 2017). Bununla birlikte ahlakın toplumların ayrılmaz bir parçası olduğu ve yalnızca toplumları oluşturan bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerin düzenlenmesinde değil aynı zamanda bireylerin bir bütün olarak değer dünyalarının da biçimlendirilmesi yönünden önemli bir unsur olduğu belirtilmektedir (Cevizci, 2014). Ahlak tüm toplumlarda bireylerin hayatlarında ve toplumların gelişiminde önemli etkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Geçmişten günümüze kadar topluluklar zamanla çoğalarak devletleri oluşturmuşlardır. Küçük topluluklar halindeyken dahi gerekli olan düzeni sağlamak için törelere ve kanunlara gerek duyulmuştur. Kanunlar ve töreler de köklerini toplumun ahlaki ilkelerinden ve normlarından almıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere ahlak bu denli şekillendirici ve kuşatıcıdır (Akyüz, 2020).

Her toplum bireylerinin, vatandaşlarının ahlak düzeyinin yüksek olmasını ister. Böyle ki eskiden de yazılmış birçok ütopya eserinde de vatandaşların ahlaki ilkelerine bağlı dürüst bireyler oldukları belirtilmiştir. Bunlardan birine örnek olarak Ütopya isimli eserde Amaurote kentinin insanlarından cömert, aç gözlükten uzak, savaşı sevmeyen ve kötü huyları olmayan bireyler olarak bahsedilir (More, 2019). Aynı zamanda Francis Bacon'un Yeni Atlantis eseri de ütopik bir eser olmakla birlikte burada da halkı tasvir ederken insanların ahlakından ve insanlığın nasıl olması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Bacon, 2020). Aynı şekilde Farabi'nin İdeal Devlet eserinde de yardımlaşma gibi ahlaki noktalar üzerinde durarak toplumların bir arada olmaya muhtaç olduğundan ve her bireyin ötekine ihtiyaç duyduğundan bahseder (Farabi, 2019). Örneklerde yer alan bu tür ütopik eserlerin artmasının bir sebebi de halkın ve yönetimin ahlaki düzeyden uzaklaşmasından rahatsızlık duyan yazarların hayallerindeki ülke ve ülke insanlarını tasvir etme isteğinden kaynaklıdır. Bu durum, insanlar için ahlakın da ihtiyaç olduğunun göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Ahlaki olgunluk kavramı ise; ahlaki duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranış bakımından yetkin ve zirvede olma durumu ve bu duruma en zengin, en gerekli ve en dolgun anlamını veren ahlaki niteliklerin toplamıdır. Ahlaki olgunluk, bireyin duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranışlardaki mükemmellik düzeyini ifade etmektedir (Lickona, 1991). Toplumların da ihtiyaç duyduğu ve devamını sağlıklı şekilde sürdürmesi için gerekli olan en önemli etkenlerden biri de ahlaki olgunluktur. Yani bir insan ahlaki ilkelere uygun davranış sergilerse ahlaki olgunluk düzeyine ulaşmıştır denebilir. Ahlaki olgunluk insanlığın refahı için toplumu oluşturan bireylerin hayatının her alanında yer almalıdır. Alikaşifoğlu, ahlaki olgunluğa sahip bir bireyin, güvenilir sorumlu, saygılı, adil, kendini kontrol edebilen, empati yeteneği gelişmiş iyi bir insan olmakla birlikte kanunlara ve nizamlara uyan iyi bir vatandaş olması gerektiğini vurgulamaktadır (Alikaşifoğlu, 2008).

Ahlâkî olgunluk için bir nevi temel teşkil eden vicdan Freud'un Psikanaliz Kuramındaki süper ego gibi de düşünülebilir. Bir durum ve olay karşısında ID kendi istek ve arzularına odaklanarak davranış sergilerken, süper ego toplumu, insanları ve çevreyi temel alarak onları ön planda düşünür. Süper ego bir nevi vicdan sesini dinleyerek davranış sergiler. Ahlaki olgunluk ile ilgili çalışmaları ön plana çıkan ve bilişsel gelişimsel ahlak gelişimi olarak tanınan çalışmalarıyla Kohlberg, çocukların ahlaki olgular karşısındaki karar yetilerini derecelendirmiştir. Kohlberg ortaya koyduğu bu yaklaşımda, çocukların karar basamağında gösterecekleri becerilerini olgun yargı, bu becerilere sahip olanları ise ahlaken "olgun" olarak ifade etmektedir (Tekin, 2017).

Ahlaki olgunluk, ahlaki değerleri içselleştirmeyi, ahlaki değerlerin vicdanda yerleşmesini, kökleşmesini ve kişinin yanında kimsenin bulunmayıp tek başına kaldığı zamanlarda bile, zihninde ahlaki değerlere aykırı davranmayı düşünmemeyi gerektiren bir karakter özelliğidir. Bu özelliğe sahip olan bireyler, ahlak dışı davranmayı, yaratılış misyonunu ve insanlık onurunu kaybetmek gibi tehlikeli görürler (Şengün, 2008). Dolayısıyla ahlaki olgunluk düzeyi yüksek olan bireyler anlatıldığı gibi her durumda içselleştirdiği ahlaki ilkelerine bağlı kalıp o şekilde davranış sergiler. İnsan, ahlaka uygun davranış sergilediğini zaman içsel bir hoşnutluğa ulaşırken ahlak dışı davranışlarda vicdani bir rahatsızlık duyar. Bunun sebebi ahlaki ilkeleri içselleştirmesinden dolayıdır.

Ahlaki olgunluk konusuyla ilgili yurtiçinde hazırlanan lisansüstü tezlerin analizi yapılacaktır. Ülkemizde ahlaki olgunluk ile ilgili yapılan tezlerin analiziyle ilgili yeni bir araştırmaya ihtiyaç duyulmuştur. Literatüre bakıldığında ahlaki olgunluk konusunda farklı alanlarda çok sayıda araştırma olmasına rağmen eğitim öğretim alanında bu sayının az olduğu fark edilmiştir bu sebeple güncel bir çalışmanın yapılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın bu bölümünde problem cümlesine, alt problemlerine, amacına, önemine, varsayımlarına ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

PROBLEM CÜMLESİ

Bu araştırmanın problemleri "Türkiye'de ahlaki olgunluk düzeyi ile ilgili eğitim ve öğretim alanında hazırlanan lisansüstü tezlerinin özellikleri nelerdir?" olarak belirlenmiştir.

ALT PROBLEMLER

1. Ahlaki olgunluk ile ilgili hazırlanan tezlerin türüne göre dağılımı nedir?
2. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin yayınlanma yılına göre dağılımı nedir?
3. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin izin durumuna göre dağılımı nedir?
4. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin onay durumuna göre dağılımı nedir?
5. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin yazıldıkları dile göre dağılımı nedir?
6. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tez yazarlarının cinsiyete göre dağılımı nedir?
7. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımı nedir?
8. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin hazırlandığı enstitülere göre dağılımı nedir?
9. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin anabilim dalına göre dağılımı nedir?
10. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezleri yöneten danışman unvanlarına göre dağılımı nedir?
11. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin anahtar kelimelerine göre dağılımı nedir?
12. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı nedir?
13. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin örneklem gruplarına göre dağılımı nedir?
14. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin örneklem sayısına göre dağılımı nedir?
15. Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin veri toplama araçlarına göre dağılımı nedir?

ARAŞTIRMANIN AMACI

Ülkemizde 1999 yılından başlanıp en son 2022 yılının Ocak ayına kadar yapılan ahlaki olgunluk konusuyla ilgili eğitim ve öğretim alanında yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları incelenmiştir. Yaptığımız çalışmada ahlaki olgunluk düzeyi, ahlaki olgunluk düzeyinin davranışlar ve değerler üzerinde etkisi ve ahlaki olgunluk düzeyinin eğitim-öğretim alanına etkisi araştırılarak hem öğretmen adaylarına hem öğretmenlere farkındalık kazandırmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında ahlaki olgunluk ile ilgili eğitim-öğretim alanında 3 tane doktora tezi, 19 tane de yüksek lisans tezi "hazırlanan tezlerin türüne göre, yayınlanma yılına göre, izin durumuna göre, onay durumuna göre, yazıldıkları dile göre, yazarların cinsiyet durumuna göre , hazırlandığı üniversitelere göre hazırlandığı enstitülere göre , tezlerin anabilim dalına göre, tezleri yöneten danışman unvanlarına göre ,anahtar kelimelerine göre ,

araştırma yöntemlerine göre örneklem gruplarına göre, örneklem sayısına göre, veri toplama araçlarına göre" dağılımı incelenerek hedefe ulaşılmak istenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda tezlerdeki genel yönelimleri açığa çıkarmak amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Ahlaki olgunluk kavramı; ahlaki duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranış bakımından yetkin ve zirvede olma durumu ve bu duruma en zengin, en gerekli ve en dolgun anlamını veren ahlaki niteliklerin toplamıdır. Eğitimin amaçlarından biri de topluma ahlaklı bireyler yetiştirmektir. Ahlak eğitimi verilirken de ahlak felsefesinin görüşleri önem arz etmektedir. Ahlak eğitimin birçok amacı vardır. Birçok amacı olduğu için değişiklik gösterse de temel de bireyleri ahlaki olgunluk düzeyine amaçlamayı hedefler (Tekin, 2017).

Ahlaki olgunluğun temelleri ilk olarak ailede atılır. Daha sonra çocuk; okul öncesi veya ilkokula başladığında ahlaki olgunluk düzeyi kurallar, davranışlar ile pekiştirilir. Okul öncesi veya ilkokul düzeyindeki öğrenciler sürekli davranış öğrenme arayışı içerisindedirler. Davranışları örnek almaları için de mutlaka okul kurallarının net ve açık bir şekilde ortaya koyulmasını gerekir. Çocuklara hangi davranışın iyi, doğru; kötü yanlış olduğunu daha somut örneklerle vermek gerekir. Çünkü bu dönemde çocuklar Piaget'in bilişsel gelişim kuramına göre somut işlem dönemindedirler. Böylelikle kuralları söylemekten ziyade çocukların yaşamlarına aktararak kuralların gerekli olduğunun kendisinin fark etmesine katkı sağlanmalıdır (Selçuk, 2009).

Ahlaki olgunluk düzeyinin geliştirilmesi için aslında Okul öncesi ve ilkokul da değerler eğitimi üzerine birçok ders, kitap vs. öğrencilere okunur veya okutulur. İlkokulda Hayat Bilgisi dersinde değerler üzerine konular işlenir. Ahlak öğretimi için ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri çok büyük önem taşır. Yapılan araştırmalarının incelenmesi sayesinde; ahlaki olgunluk düzeyinin ilkokul, ortaokul, lise ve yüksek öğretime kadar olan etkilerini görmemize katkı sağlayacaktır.

Geleceğin birçok iş alanında yer alacak genç neslin ahlaki olgunluk düzeylerinin bilinmesi gelecekte toplumu oluşturan aydın bireyler ve çok çeşitli meslekleri icra edecek kişiler olmaları bakımından önemli görülmektedir. Türkiye'de önemli olan ahlaki olgunluk konusu üzerinde çalışmak isteyen ilgililere, ahlaki olgunluk hakkında genel çerçevenin çizilmesi ve yapılan içerik analizi yönünden yardımcı olacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırmanın varsayımları aşağıda yer alan maddelerde verilmiştir.

1. Araştırma verilerinin elde edildiği Ulusal Tez Merkezinin internet sitesinde yer alan tez bilgilerinin güncel ve hatasız olduğu,

2. Tez inceleme formunda belirlenen kriterleri inceleyen uzmanların yeterli bilgiye sahip oldukları,

3. Araştırmacının tez inceleme aşamasında objektif davranacağı varsayılmaktadır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırma;

1. Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi aracılığıyla Türkiye'de 1999-2022 yılları arasında yayınlanan "ahlaki olgunluk" konulu "eğitim ve öğretim" alanında hazırlanmış 17 yüksek lisans tezi ve 3 doktora tezi ile,
2. Tezlerin içerik analizi incelemesi EK 1'de yer alan kriterleri kapsamaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde yapılan araştırmanın desenine, çalışma grubuna, veri toplama sürecine, verilerin analizi ve uygulama sürecine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu çalışma nitel araştırma deseni benimsenerek gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar verilerin teker teker okunması yoluyla kod ve kategorilere dayalı olarak araştırma sonuçlarının sunulmasını sağlar (Karadağ, 2014). Bu yönde ahlaki olgunluk konusunda eğitim ve öğretim alanında yapılmış lisansüstü ve doktora tezlerinin ayrıntılı incelenmesini ve bu inceleme sonuçlarına göre konunun yorumlanmasını amaçlayan bu araştırma için en uygun araştırma yönteminin nitel araştırma yöntemi olduğuna karar kılınmıştır. Araştırma verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir (Kıral, 2020). Doküman analizi anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bir bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Kıral, 2020). Bir araştırmanın konusu hakkında bilgi sağlayan her türlü yazılı materyale doküman denilmektedir (Balcı, 2016). Doküman analizi çalışmalarında iki tür doküman kullanılmaktadır: birincil ve ikincil belgeler . Birincil belgeler, incelenmesi istenen belirli bir olayı deneyimlemiş kişiler tarafından üretilen, onların görgü tanıklarına atıfta bulunan belgelerdir. İkincil belgeler ise olay yerinde bulunmayan ancak belgeleri toplamak için görgü tanıklarının görüşlerini almış veya bu ifadeleri okumuş kişiler tarafından üretilen belgelerdir (Bailey, 1994). Doküman analizi yapılırken izlenmesi gereken aşamalar vardır. Bu aşamalar genel bir yönerge ya da yol haritası olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmayı yapanlar bu aşamaları araştırma probleminin özelliğine, araştırmanın smacına, araştırma sürecinde elde edilmek istenilen veriye ya da dokümanları ne derece ayrıntılı incelemek istediklerine bağlı olarak yeniden yorumlayabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Özetle ifade etmek gerekirse doküman analizi araştırılacak konu hakkında Kişiler veya kurumlar tarafından yazılmış, hazırlanmış çeşitli yazı, belge yapım veya kalıntının toplanması ve incelenmesidir (Seyidoğlu, 2016).

ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın evrenini ahlaki olgunluk konusunda Türkiye' de yapılan lisansüstü ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 1999-2022 yılları arasında YÖK (Ulusal Tez Merkezi)

ulaşım izni verilen ahlaki olgunluk konusuna ilişkin hazırlanan tezler oluşturmaktadır. Bazı tezler erişime açık olmadığından dolayı eğitim ve öğretim alanında ahlaki olgunlukla ilgili toplam 22 tez incelemeye alınmıştır.

VERİLERİN TOPLAMASI

Araştırmanın verileri Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Merkezi web sayfasındaki gelişmiş tarama kısmının aranacak kelimeler kısmına ahlaki olgunluk, tez türü kısmına doktora ve lisansüstü tez, izin durumu kısmına ise izinli ve izinsiz tez, dil kısmına ise Türkçe ve İngilizce yazılarak toplanmıştır. Eğitim ve öğretim konu alanında taranan lisansüstü ve doktora tezleri toplam 22 tanedir. Bunların 19'u yüksek lisans, 3' ü doktora tezi olarak karşımıza çıkmaktadır.

VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma verileri tanımlanarak bu verilerin içinde saklı olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışmak içerik analizi olarak tanımlanmıştır. Betimsel içerik analiz yönteminin kullanıldığında ; elde edilen bilgiler daha doğru ve sistemli bir biçimde ortaya sunularak , analize tabi tutularak farklı yöntem ve teknikler ile sonuçları açıkça ifade etmeye yardımcı olur (Ültay, Akyurt, & Ültay, 2021). İçerik analizinde dikkat edilmesi gereken bir nokta verilen belirli kodlar , temalar altında birleştirerek ; okuyucu kitlesinin anlayacağı bir şekilde yorum yaparak ifadelere dökmek gerekir. İçerik analizinin temel amacı ; elde edilen verileri daha açıklayıcı hale getirmek için belli kavramlara ve ilişkilere ulaşmayı hedefler (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu araştırmada incelenen tezler on beş kategori altında gruplandırılmıştır.

YÖK Tez tarafından yayımlanan ve bilgisayar ortamına kaydedilen lisansüstü tezlerin; türü, yayınlanma yılı, izin durumu, onay durumu, yazım dili, yazarların cinsiyeti, hazırlandığı üniversite hazırlandığı enstitü, anabilim dalı, tezleri yöneten danışman unvanları, anahtar kelimeleri, araştırma yöntemine göre, örneklem grupları, örneklem sayısı ve veri toplama araçlarına göre gruplandırılmış ve içerik analizi yapılmıştır.

UYGULAMA SÜRECİ

Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü ve doktora tezlerinin izinli olan tam metinlerine 15 alt problem kriterleri kapsamında ulaşılmıştır. Ahlaki olgunluk ile ilgili tezler belirlediğimiz alt problem başlıklarına göre tek tek ayrıntılı bir şekilde incelenerek bu başlıklarla ilgili dağılımda betimsel analiz yöntemlerinden frekans ve yüzde dağılımları kullanılmıştır.

BULGULAR

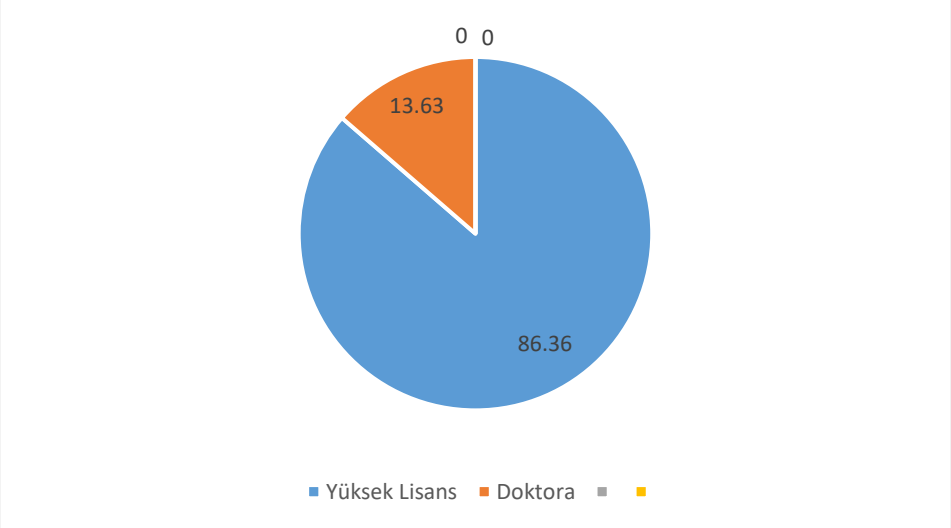
Ülkemizde, eğitim öğretim alanında ahlaki olgunluk konusu ile ilgili yapılmış olan çalışmaların türü, yayınlandıkları yıllar, izin durumları, onay durumları, yazım dili, yazarlarının cinsiyeti, hazırlandıkları üniversite, hazırlandıkları enstitü ve anabilim dalı, danışman unvanları, araştırma yöntemi ve örneklem grubu, , veri toplama araçları gibi kategorilere göre incelenmesi yapılmıştır. Eğitim öğretim alanında ahlaki olgunluk konusu kapsamında yer alan tezlerin incelenmesini ve analizi sonucu ulaşılan bulgular aşağıda verilmiştir.

EĞİTİM VE ÖĞRETİME ALANINDAKİ TEZLERİN TÜRLERİ

"Ahlaki olgunluk ile ilgili hazırlanan tezlerin türüne göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.1'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1 Tez Türüne Göre Dağılımı

Tez türü	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Yüksek Lisans	19	86,36
Doktora	3	13,63

Grafik 3.1. Tez Türüne Göre Dağılımı

Tablo 3.1 ve Grafik 3.1'e bakıldığında, tezlerin 19'unun (%86,36) yüksek lisans, 3 (%13,63) tanesinin de doktora tezi olduğunu göstermektedir.

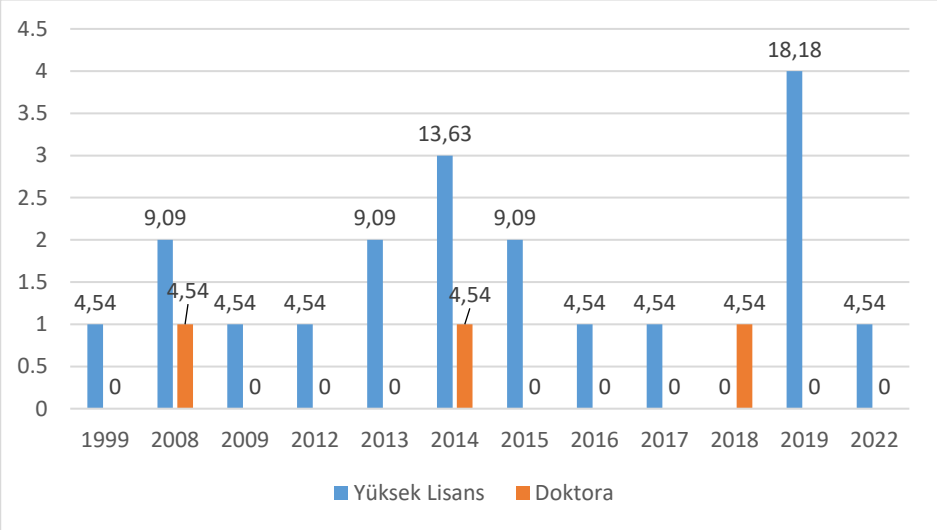
EĞİTİM VE ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN YAYINLANMA YILLARI

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin yayınlanma yılına göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo 3.2 Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
1999	1	4,54	-	-

2008	2	9,09	1	4,54
2009	1	4,54	-	-
2012	1	4,54	-	-
2013	2	9,09	-	-
2014	3	13,63	1	4,54
2015	2	9,09	-	-
2016	1	4,54	-	-
2017	1	4,54	-	-
2018	-	-	1	4,54
2019	4	18,18	-	-
2022	1	4,54	-	-

Grafik3.2 Yıllara Göre Dağılımı

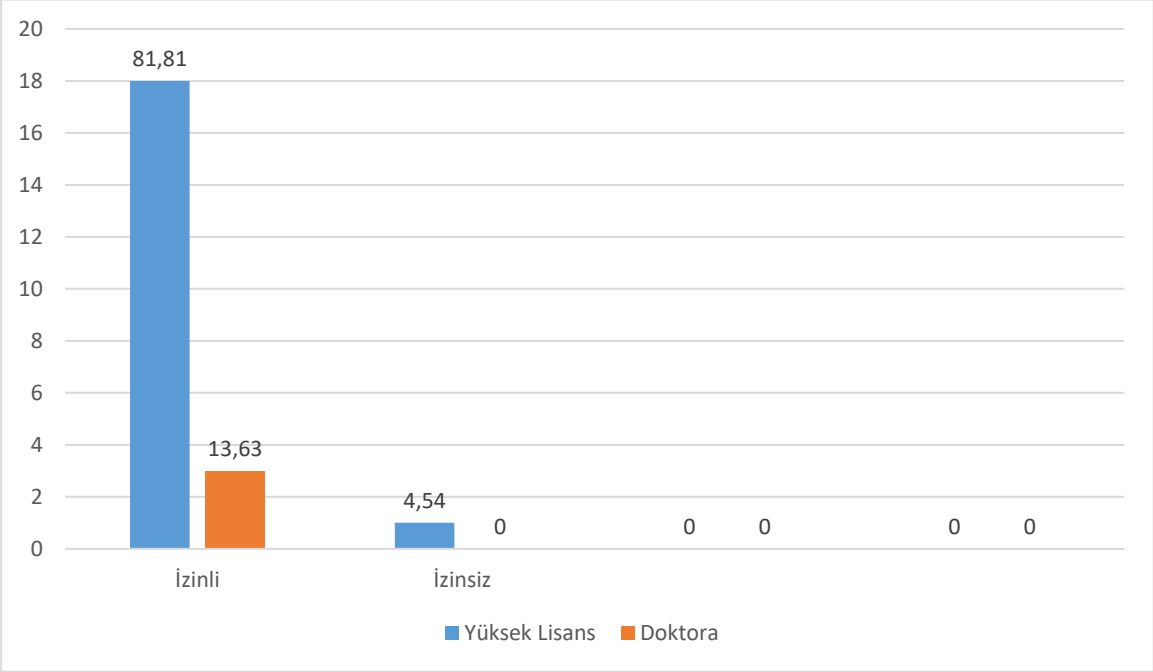
Tablo 3.2 ve grafik 3.2'e bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 1'i (%4,54) 1999 yılında, 2'si (%9,09) 2008 yılında, 1'i (%4,54) 2009 yılında, 1'i (%4,54) 2012 yılında, 2'si (%9,09) 2013 yılında, 3'ü (%13,63) 2014 yılında, 2'si (%9,09) 2015 yılında, 1'i (%4,54) 2016 yılında, 1'i (%4,54) 2017 yılında, 4'ü (%18,18) 2019 yılında ve 1'i (%4,54) 2022 yılında hazırlanmış olup 2018 yılında yüksek lisans tezine rastlanmamıştır. Doktora tezlerine bakıldığında 2008 yılında 1 (%4,54) tez, 2014 yılında 1 (%4,54) tez ve 2018 yılında 1 (%4,54) tez hazırlanmış olup 1999, 2009, 2012, 2013, 2015, 2016, 2017, 2019 ve 2022 yıllarında hazırlanmış doktora tezine rastlanmamıştır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN İZİN DURUMU

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin izin durumuna göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.3'de gösterilmiştir.

Tablo 3.3.İzin Durumuna Göre Dağılımı

İzin Durumu Göre	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
İzinli	18	81,81	3	13,63
İzinsiz	1	4,54	-	-

Grafik 3.3 İzin Durumuna Göre Dağılımı

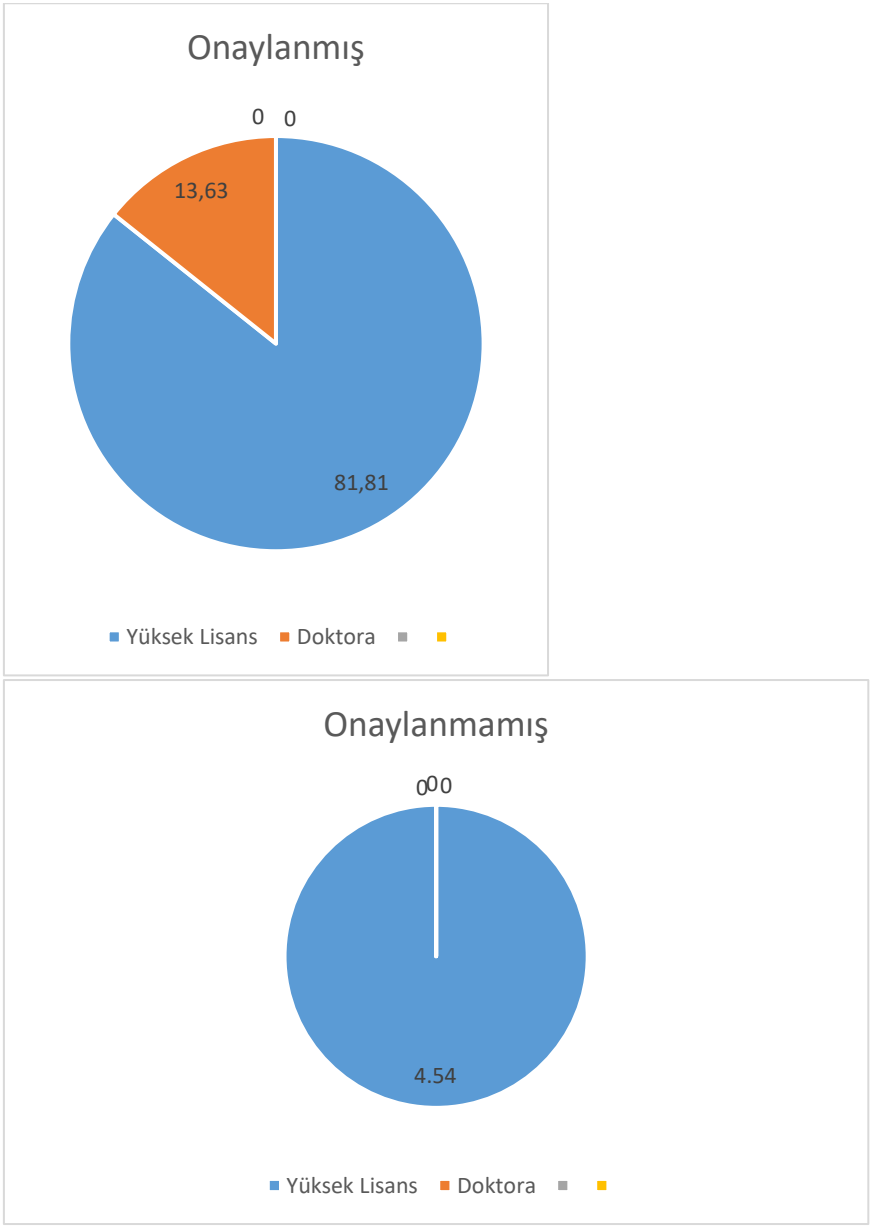
Tablo 3.3 ve Grafik 3.3'e bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 18'i (%81,81) izinli (erişime açık) iken 1'i (%4,54) izinsiz (erişime kapalı) durumdadır. Doktora tezlerinin 3'ü (%13'63) izinli (erişime açık) iken izinsiz (erişime kapalı) doktora tezine rastlanmamıştır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN ONAY DURUMU

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin onay durumuna göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.4'de gösterilmiştir.

Tablo 3.4 Onay Durumuna Göre Dağılımı

Onay Durumu Göre	Yüksek Lisans		Doktora	
	Sayı (n)	Yüzde (%)	Sayı (n)	Yüzde (%)
Onaylanmış	18	81,81	3	13,63
Onaylanmamış	1	4,54	-	-

Grafik 3.4 Onay Durumuna Göre Dağılımı

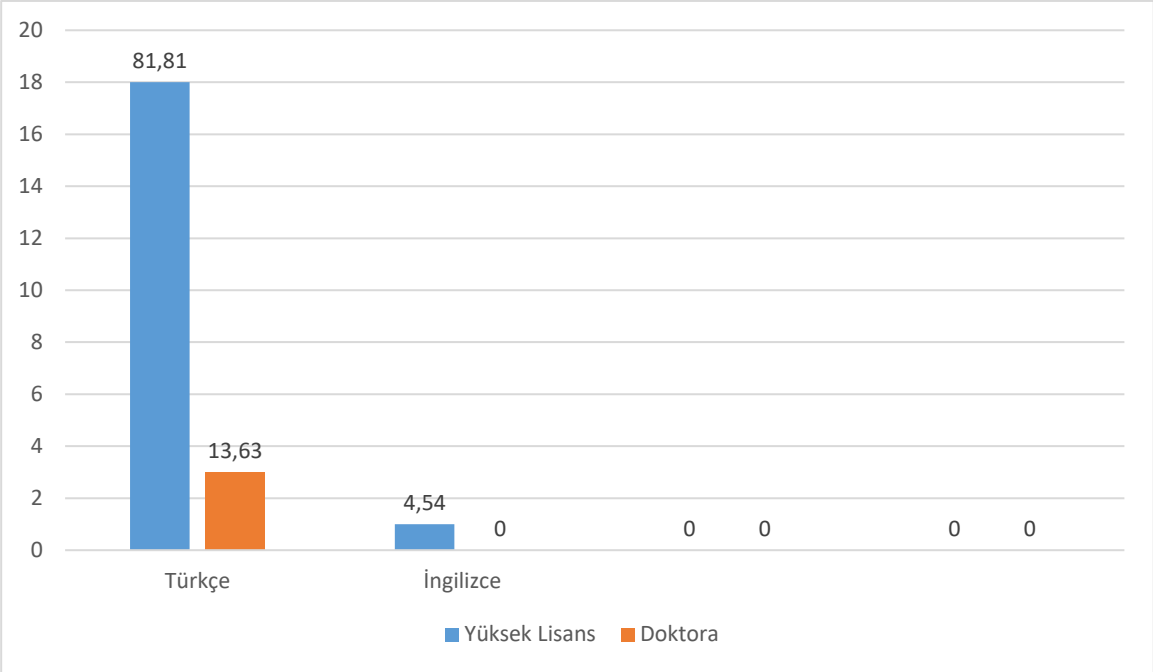
Tablo3.4 ve Grafik 3.4'e bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 18'i (%81,81) onaylanmış (onaylandı) iken 1'i (%4,54) onaylanmamış (hazırlanıyor) durumdadır. Doktora tezlerinin 3'ü (%13,63) onaylanmış (onaylanmış) iken onaylanmamış (hazırlanıyor) doktora tezine rastlanmamıştır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN YAZIM DİLİ

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin yazım diline göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.5'te gösterilmiştir.

Tablo 3.5 Tez Diline Göre Dağılımı

Yazım Diline Göre	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Türkçe	18	81,81	3	13,63
İngilizce	1	4,54	-	-

Grafik 3.5 Yazım Diline Göre Dağılımı

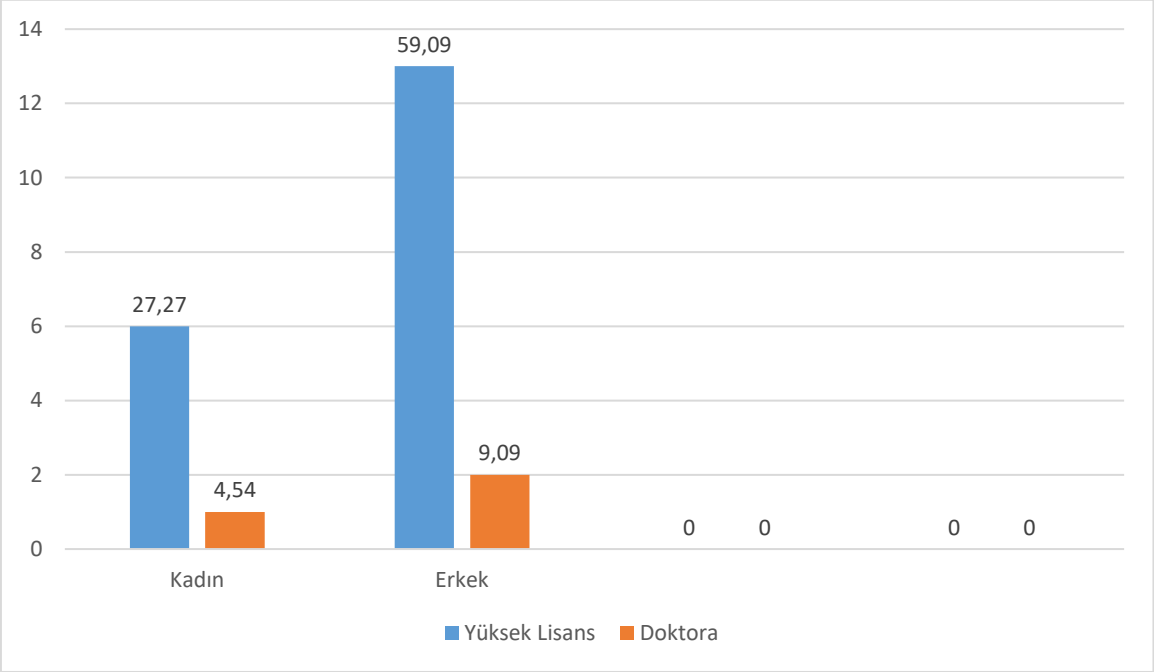
Tablo3.5 ve Grafik 3.5'e bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 18'inin (%81,81) yazım dili Türkçe iken 1'inin (%4,54) yazım dili İngilizcedir. Doktora tezlerinin 3'ünün (%13'63) yazım dili Türkçe iken İngilizce yazım diline sahip doktora tezine rastlanmamıştır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZ YAZARLARININ CİNSİYET DAĞILIMI

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tez yazarlarının cinsiyete göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.6'da gösterilmiştir.

Tablo 3.6 Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Kadın	6	27,27	1	4,54
Erkek	13	59,09	2	9.09

Grafik 3.6 Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo3.6 ve Grafik 3.6'ya bakıldığında; yüksek lisans tez yazarlarının 6'sının (%27,27) kadın, 13'ünün (%59,09) erkek olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Doktora tez yazarlarının ise 1'inin (%4,54) kadın, 2'sinin (%9,09) erkek olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

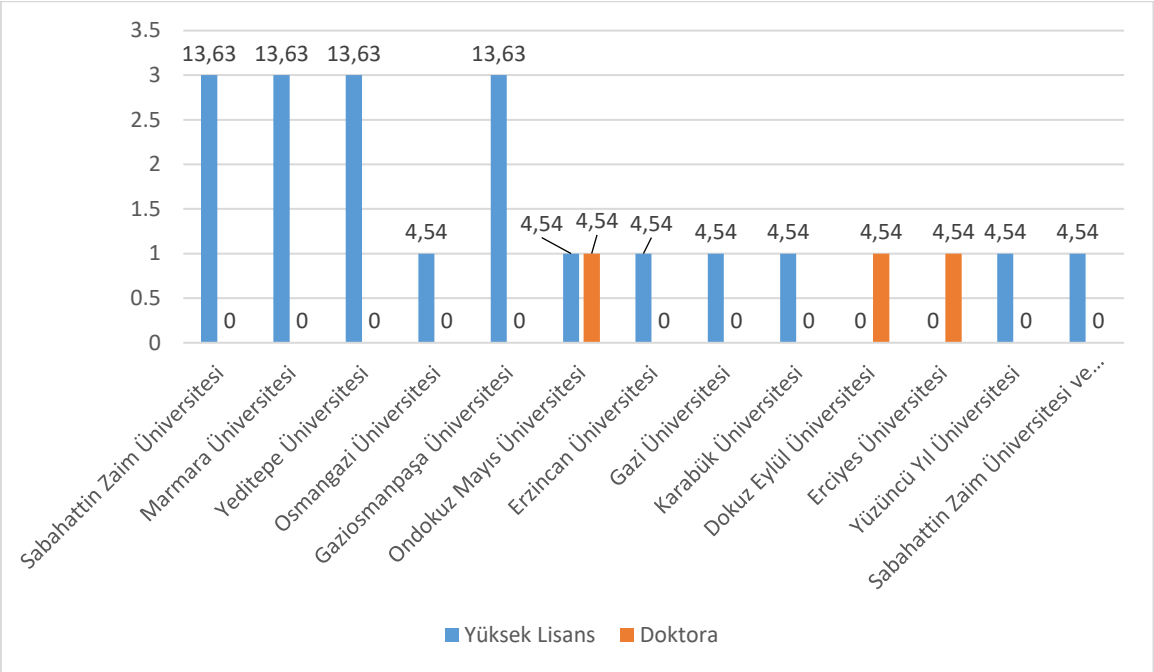
EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN HAZIRLANDIKLARI ÜNİVERSİTELER

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin hazırlandığı üniversitelere göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.7'de gösterilmiştir.

Tablo 3.7 Üniversitelere Göre Dağılımı

Üniversite	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Sabahattin Zaim Üniversitesi	3	13,63	-	-
Marmara Üniversitesi	3	13,63	-	-
Yeditepe Üniversitesi	3	13,63	-	-
Osmangazi Üniversitesi	1	4,54	-	-
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	3	13,63	-	-
Ondokuzmayıs Üniversitesi	1	4,54	1	4,54
Erzincan Üniversitesi	1	4,54	-	-

Gazi Üniversitesi	1	4,54	-	-
Karabük Üniversitesi	1	4,54	-	-
Dokuz Eylül Üniversitesi	-	-	1	4,54
Erciyes Üniversitesi	-	-	1	4,54
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1		-	-
Sabahattin Zaim Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi	1	4,54	-	-

Grafik 3.7 Üniversitelere Göre Dağılımı

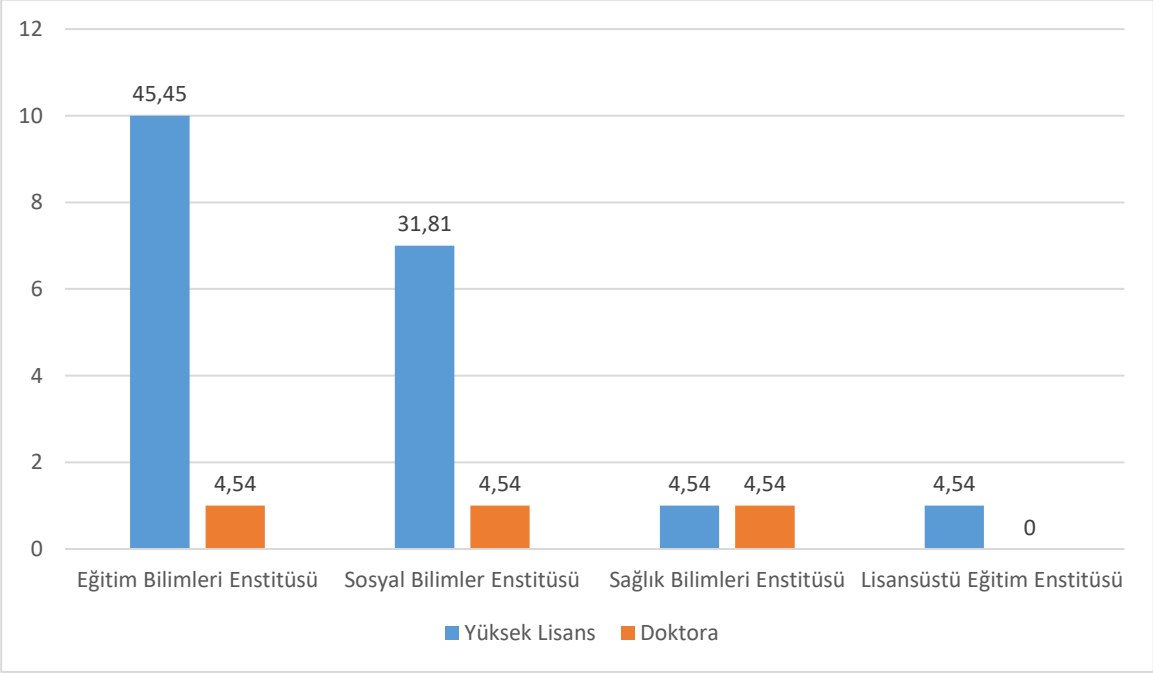
Tablo 3.7 ve Grafik 3.7'ye bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 3'ü (%13,63) Sabahattin Zaim Üniversitesinde, 3'ü (%13,63) Marmara Üniversitesinde, 3'ü (%13,63) Yeditepe Üniversitesinde, 1'i (%4,54) Osmangazi Üniversitesinde, 3'ü (%13,63) Gaziosmanpaşa Üniversitesinde, 1'i (%4,54) Ondokuzmayıs Üniversitesinde, 1'i (%4,54) Erzincan Üniversitesinde, 1'i (%4,54) Gazi Üniversitesinde, 1'i (%4,54) Karabük Üniversitesinde, 1'i (%4,54) Yüzüncü Yıl Üniversitesinde, 1'i (%4,54) Sabahattin Zaim Üniversitesi ve Marmara Üniversitesinin ortak çalışması olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır. Doktora tezlerinin 1'i (%4,54) Ondokuzmayıs Üniversitesinde, 1'i (%4,54) Dokuz Eylül Üniversitesinde ve 1'i (%4,54) Erciyes Üniversitesinde hazırlandığı bilgilerine ulaşılmaktadır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN HAZIRLANDIKLARI ENSTİTÜLER

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin hazırlandığı enstitülere göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.8'de gösterilmiştir.

Tablo 3.8 Enstitüye Göre Dağılımı

Enstitü	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	10	45,45	1	4,54
Sosyal Bilimler Enstitüsü	7	31,81	1	4,54
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	1	4,54	1	4,54
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1	4,54	-	-

Grafik 3.8 Enstitüye Göre Dağılımı

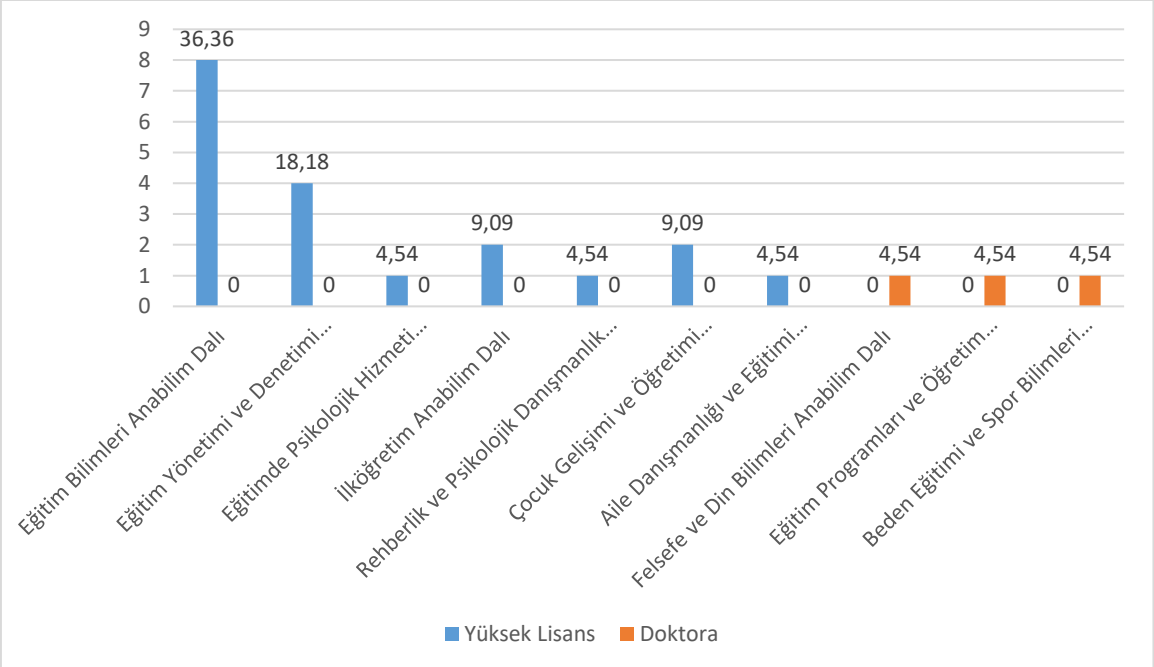
Tablo 3.8 ve Grafik 3.8'e bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 10'u (%45,45) Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 7'si (%31,81) Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1'i (%4,54) Sağlık Bilimleri Enstitüsü ve 1'i (%4,54) Lisansüstü Eğitim Enstitüsü olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır. Doktora tezlerinin 1'i (%4,54) Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1'i (%4,54) Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1'i (%4,54) Sağlık Bilimleri Enstitüsü kapsamında olduğu bilgilerine ulaşılmaktadır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN HAZIRLANDIKLARI ANABİLİM DALI

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin anabilim dalına göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.9'da gösterilmiştir.

Tablo 3.9 Anabilim Dalına Göre Dağılımı

Anabilim Dalı	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	8	36,36	-	-
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı	4	18,18	-	-
Eğitimde Psikolojik Hizmeti Anabilim Dalı	1	4,54	-	-
İlköğretim Anabilim Dalı	2	9,09	-	-
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı	1	4,54	-	-
Çocuk Gelişimi ve Öğretimi Anabilim Dalı	2	9,09	-	-
Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı	1	4,54	-	-
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı	-	-	1	4,54
Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı	-	-	1	4,54
Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Anabilim Dalı	-	-	1	4,54

Grafik 3.9 Anabilim Dalına Göre Dağılımı

Tablo 3.9 ve Grafik 3.9'a bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin en fazlası 8 ile (%36,36) Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında, 4'ü (%18,18) Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalında, 1'i (%4,54) Eğitimde Psikolojik Hizmeti Anabilim Dalında, 2'si (%9,09) İlköğretim Anabilim Dalında, 1'i (%4,54)

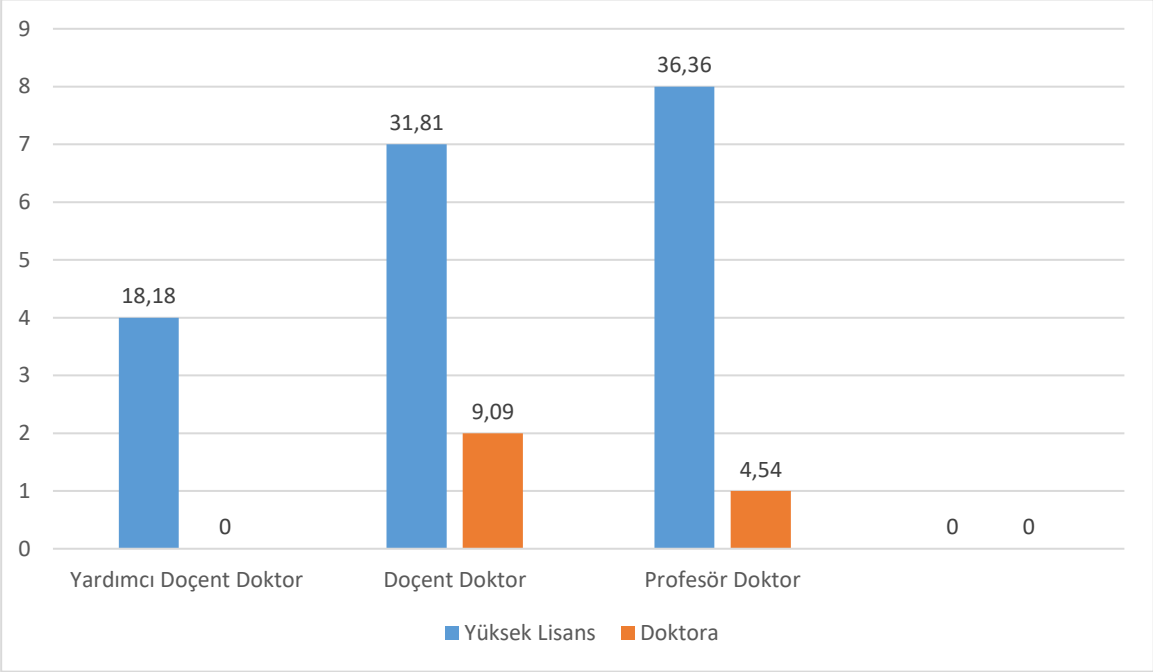
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında, 2'si (%9,09) Çocuk Gelişimi ve Öğretimi Anabilim Dalında, 1'i (%4,54) Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalında hazırlandığı bilgisine ulaşılmaktadır. Doktora tezlerinin 1'i (%4,54) Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında, 1'si (%4,54) Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalında, 1'i (%4,54) Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Anabilim Dalında hazırlandığı bilgisine ulaşılmaktadır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİ YÖNETEN DANIŞMAN UNVANLARI

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezleri yöneten danışman unvanlarına göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.10'da gösterilmiştir.

Tablo 3.10 Danışman Unvanına Göre Dağılımı

Danışman Unvanları	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Yrd. Doç. Dr.	4	18,18	-	-
Doç. Dr.	7	31,81	2	9,09
Prof. Dr.	8	36,36	1	4,54

Grafik 3.10 Danışman Unvanına Göre Dağılımı

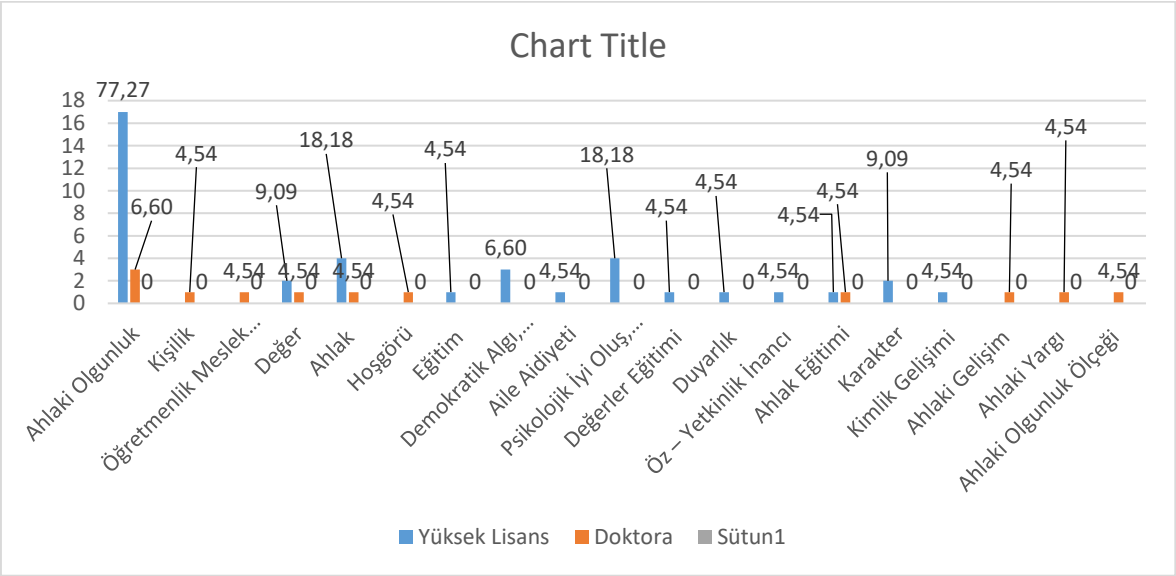
Tablo 3.10 ve Grafik 3.10'a bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 4'ünün (%18,18) danışman unvanı Yrd. Doç. Dr., 7'sinin (%31,81) danışman unvanı Doç Dr., 8'inin (%36,36) danışman unvanı Prof. Dr. olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Doktora tezlerinin 2'sinin (%9,09) danışman unvanı Doç. Dr., 1'inin (%4,54) danışman unvanı Prof. Dr. olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN ANAHTAR KELİMELERİNE GÖRE DAĞILIMI

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin anahtar kelimelerine göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.11' de gösterilmiştir.

Tablo 3.11 Anahtar Kelimelerine Göre Dağılımı

Anahtar Kelimeler	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Ahlaki Olgunluk	17	77,27	3	6,60
Kişilik	-	-	1	4,54
Öğretmenlik Meslek Etiği	-	-	1	4,54
Değer	2	9,09	1	4,54
Ahlak	4	18,18	1	4,54
Hoşgörü	-	-	1	4,54
Eğitim	1	4,54	-	-
Demokratik Algı, Demokratik Tutum	3	6,60	-	-
Aile Aidiyeti	1	4,54	-	-
Psikolojik İyi Oluş, Sosyal İyi Oluş, Öznel İyi Oluş	4	18,18	-	-
Değerler Eğitimi	1	4,54	-	-
Duyarlık	1	4,54	-	-
Öz – Yetkinlik İnancı	1	4,54	-	-
Ahlak Eğitimi	1	4,54	1	4,54
Karakter	2	9,09	-	-
Kimlik Gelişimi	1	4,54	-	-
Ahlaki Gelişim	-	-	1	4,54
Ahlaki Yargı	-	-	1	4,54
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	-	-	1	4,54

Grafik 3.11 Anahtar Kelimelerine Göre Dağılımı

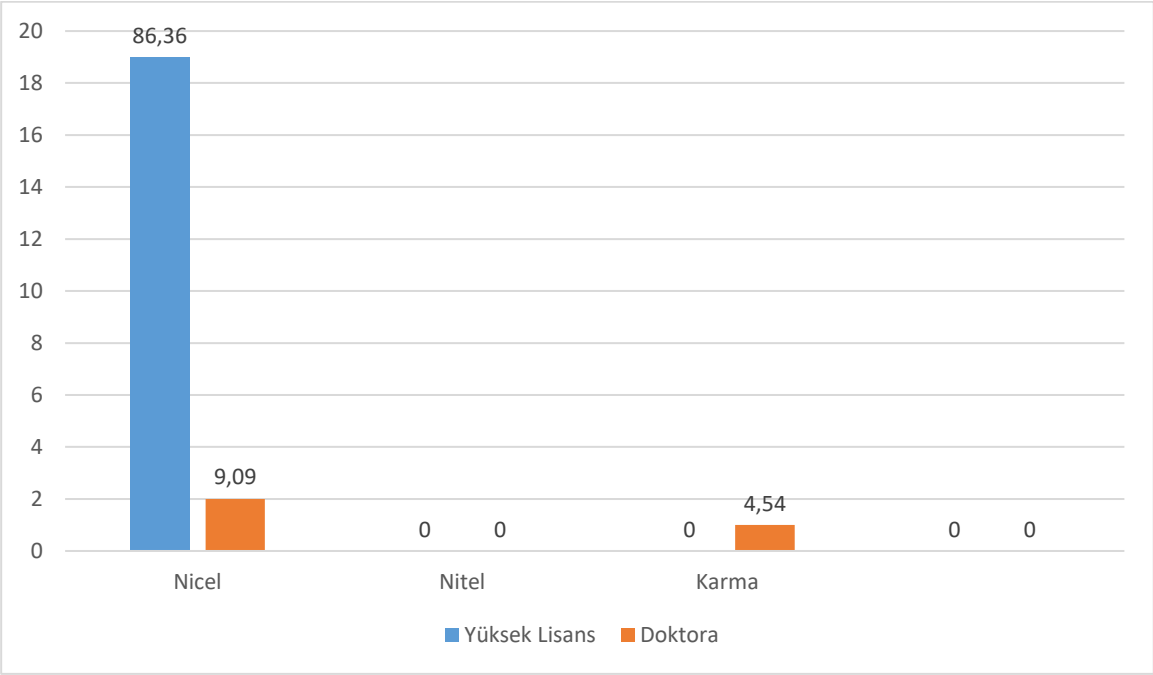
Tablo 3.11 ve Grafik 3.11 incelendiği zaman ahlaki olgunluk 17'si (%77,27) kavramı yüksek lisans tezlerinde en çok tercih edilen kavram olduğu görülmektedir. Bu kavramı takip eden ise ahlaki olgunluk için ahlak 4'ü (%18,18) ve Psikolojik iyi oluş, sosyal iyi oluş, öznel iyi oluş 4'ü (%18,18) olmuştur. Doktora tezleri incelendiğinde ise yine en sık tercih edilen anahtar kavram ahlaki olgunluk için ahlaki olgunluk 3'ü (%6,60) kavramı olmuştur.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı nedir?" alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.12' de gösterilmiştir.

Tablo 3.12 Araştırma Yöntemine Göre Dağılımı

Araştırma Yöntemleri	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Nicel	19	86,36	2	9,09
Nitel	-	-	-	-
Karma	-	-	1	4,54

Grafik 3.12 Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

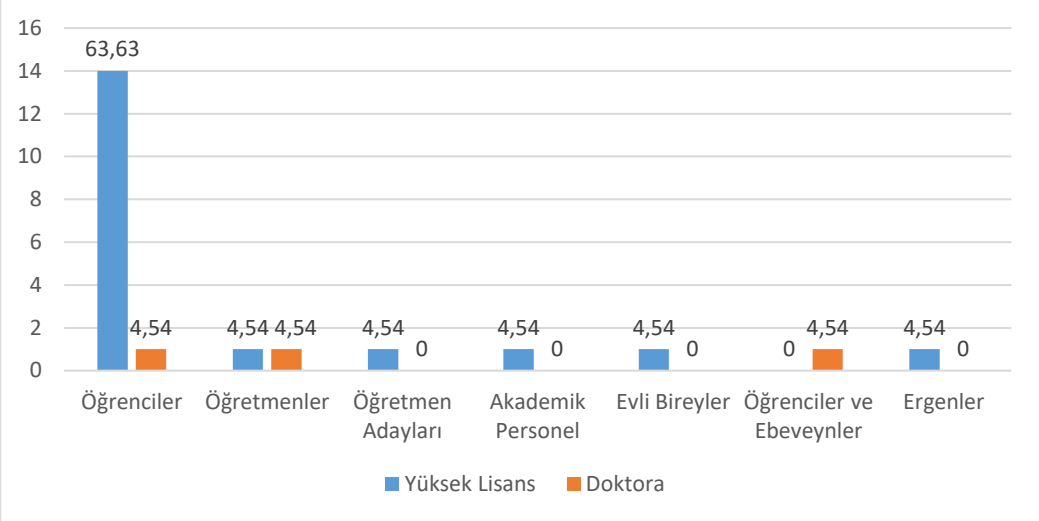
Tablo 3. 12 ve Grafik 3.12' ye bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 17' si (% 85) nicel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. Doktora tezlerinin 2' si (% 10) nicel, 1 tanesi ise (%5) karma olarak hazırlanmıştır. Yüksek lisans ve doktora tezlerine bakıldığında nitel araştırma yöntemine hiç rastlanılmamıştır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN ÖRNEKLEM GRUPLARI

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin örneklem gruplarına göre dağılımı nedir?" Alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.13'te gösterilmiştir.

Tablo 3.13 Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

Örneklem Grupları	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Öğrenciler	14	63,63	1	4, 54
Öğretmenler	1	4,54	1	4,54
Öğretmen Adayları	1	4,54	-	-
Akademik Personel	1	4,54	-	-
Evli Bireyler	1	4,54	-	-
Öğrenciler Ve Ebeveynler	-	-	1	4,54
Ergenler	1	4,54	-	-

Grafik 3.13 Örneklem Grubuna Göre Dağılımı

Tablo 3.13 ve Grafik 3.13'e bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 14' ü (%63,63) öğrenciler örneklem grubunu, 1' i (%4,54) öğretmenler örneklem grubunu, 1' i (%4,54) öğretmen adayları örneklem grubunu, 1' i akademik personel örneklem grubunu, 1' i (%4,54) evli bireyler örneklem grubunu, 1' i (%4,54) ergenler örneklem grubunu temsil ettiği bilgisine ulaşılmaktadır. Doktora tezlerinin 1' i (%4,54) öğrenciler örneklem grubunu, 1' i (%4,54) öğretmenler örneklem grubunu, 1' i (%4,54) öğrenciler ve ebeveynler örneklem grubunu temsil ettiği bilgisine ulaşılmaktadır.

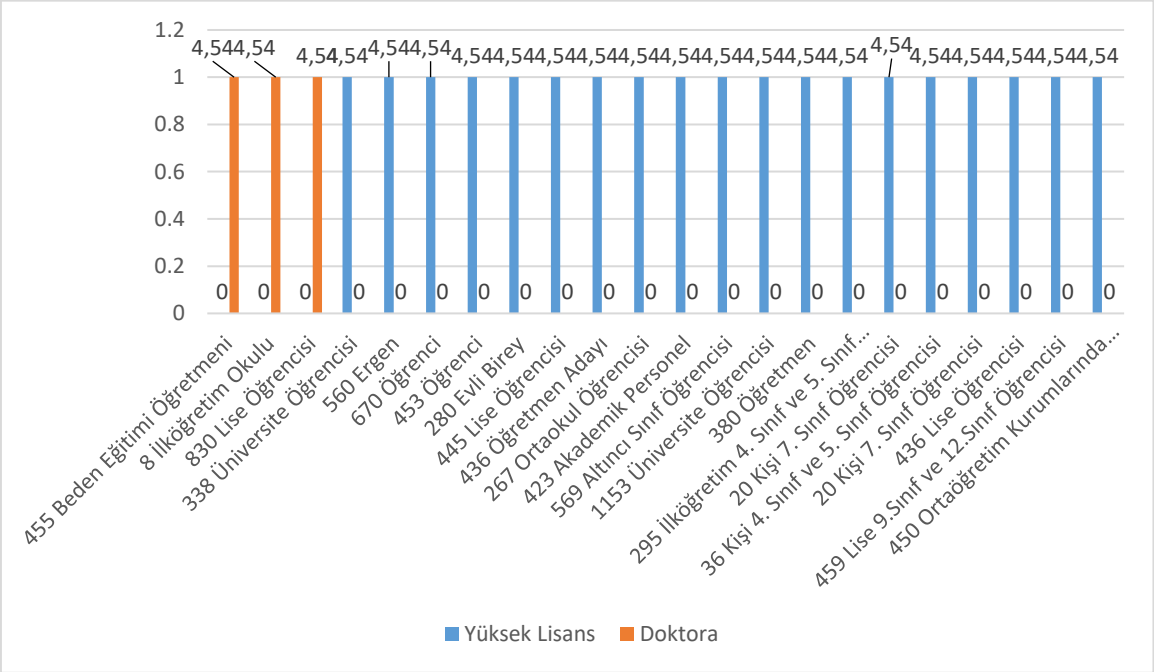
EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN ÖRNEKLEM SAYILARI

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin örneklem sayılarına göre dağılımı nedir?" Alt problemine göre incelenmiş olan tezlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.14'e gösterilmiştir.

Tablo 3.14 Örneklem Sayısına Göre Dağılımı

Örneklem Sayısı	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
455 Beden Eğitimi Öğretmeni	-	-	1	4,54
8 İlköğretim Okulu	-	-	1	4,54
830 Lise Öğrencisi	-	-	1	4,54
338 Üniversite Öğrencisi	1	4,54	-	-
560 Ergen	1	4,54	-	-
670 Öğrenci	1	4,54	-	-
453 Öğrenci	1	4,54	-	-
280 Evli Birey	1	4,54	-	-
445 Lise Öğrencisi	1	4,54	-	-
436 Öğretmen Adayı	1	4,54	-	-
267 Ortaokul Öğrencisi	1	4,54	-	-
423 Akademik Personel	1	4,54	-	-
569 Altıncı Sınıf Öğrencisi	1	4,54	-	-
1153 Üniversite Öğrencisi	1	4,54	-	-
380 Öğretmen	1	4,54	-	-

295 İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencisi	1	4,54	-	-
20 Kişi 7. Sınıf Öğrencisi	1	4,54	-	-
36 Kişi İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencisi	1	4,54	-	-
20 Kişi 7. Sınıf Öğrencisi	1	4,54	-	-
436 Lise Öğrencisi	1	4,54	-	-
459 Lise 9. Sınıf ve 12. Sınıf Öğrencisi	1	4,54	-	-
450 Ortaöğretim Kurumlarında Eğitim Gören Öğrenciler	1	4,54	-	-

Grafik 3.14 Örneklem Sayısına Göre Dağılımı

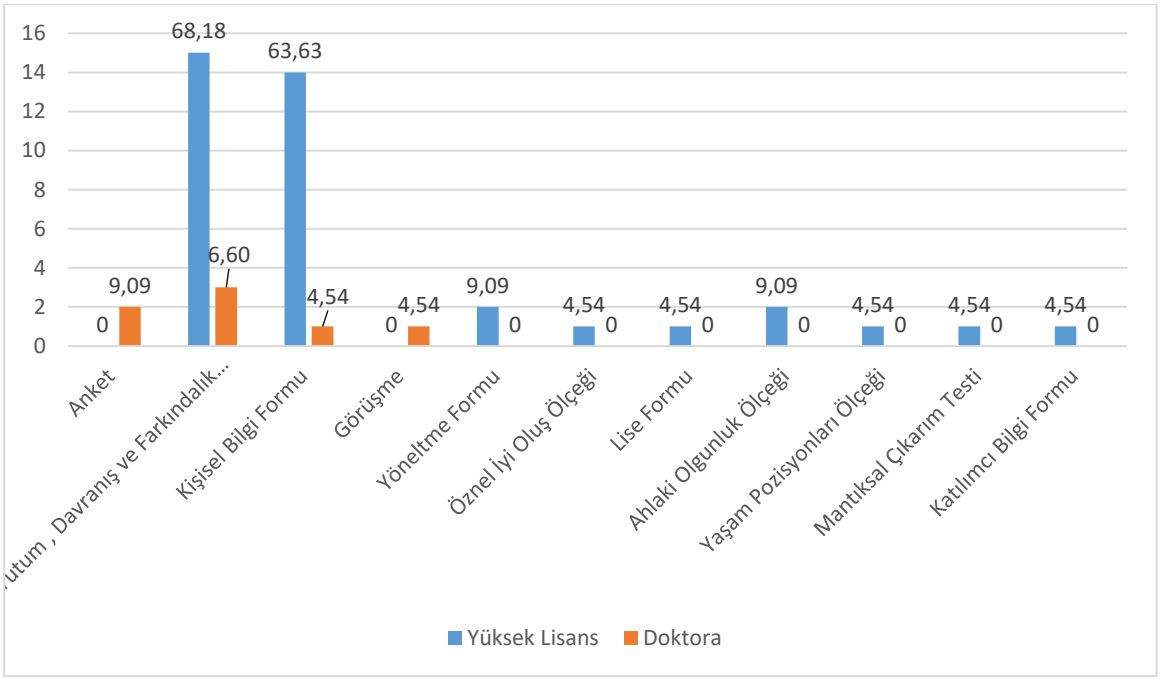
Tablo 3.14 ve Grafik 3.14'e bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 1' i (%4,54) 338 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 560 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 670 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 453 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 280 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 445 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 436 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 267 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 423 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 569 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 1153 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 380 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 295 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 20 örneklem sayısına, 1' i (%4,54) 36 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 20 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 436 örneklem sayısına, 1' i (%4,54) 459 örneklem sayısına, 1' i (%4,54) 450 örneklem sayısına göre çalışmanın yürütüldüğü bilgisine ulaşılmaktadır. Doktora tezlerinin 1'i (%4,54) 455 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 8 örneklem sayısına, 1'i (%4,54) 830 örneklem sayısına, göre çalışmanın yürütüldüğü bilgisine ulaşılmaktadır.

EĞİTİM ÖĞRETİM ALANINDAKİ TEZLERİN VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

"Ahlaki olgunluk ile ilgili lisansüstü tezlerin veri toplama araçlarına göre dağılımı nedir? " Alt problemine göre incelenmiş olan testlerin bulguları ve dağılımı tablo 3.15'e gösterilmiştir.

Tablo 3.15 Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Veri Toplama Araçlarına Göre	**Yüksek Lisans**		**Doktora**	
	Sayı (n)	**Yüzde (%)**	**Sayı (n)**	**Yüzde (%)**
Anket	-	-	2	9,09
Tutum, Davranış ve Farkındalık Ölçeği	15	68,18	3	6,60
Kişisel Bilgi Formu	14	63,63	1	4,54
Görüşme	-	-	1	4,54
Yöneltme Formu	2	9,09	-	-
Öznel İyi Oluş Ölçeği	1	4,54	-	-
Lise Formu	1	4,54	-	-
Ahlaki Olgunluk Ölçeği	2	9,09	-	-
Yaşam Pozisyonları Ölçeği	1	4,54	-	-
Mantıksal Çıkarım Testi	1	4,54	-	-
Katılımcı Bilgi Formu	1	4,54	-	-

Grafik 3.15 Veri Toplama Araçlarına Göre Dağılımı

Tablo 3.15 ve Grafik 3.15'e bakıldığında; yüksek lisans tezlerinin 15'i (%68,18) tutum, davranış ve farkındalık ölçeği veri toplama aracı, 14'ü (%63,63) kişisel bilgi formu veri toplama aracı, 2'si (%9,09) yöneltme formu veri toplama aracı, 1'i (%4,54) öznel iyi oluş ölçeği veri toplama aracı , 1'i (%4,54) lise

formu veri toplama aracı , 2'si (%9,09) ahlaki olgunluk ölçeği veri toplama aracı, 1 'i (%4,54) yaşam pozisyonları ölçeği veri toplama aracı , 1'i (%4,54) mantıksal çıkarım testi veri toplama aracı, 1'i (%4,54) katılımcı bilgi formu veri toplama aracı kullanılarak çalışmanın verilerinin toplanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Anket ve görüşme veri toplama aracı kullanarak hazırlanmış bir yüksek lisans tezine rastlanmamıştır. Doktora tezlerinin 2, si (%9,09) anket veri toplama aracı, 3'ü (%6,60) tutum, davranış ve farkındalık ölçeği veri toplama aracı, 1'i (%4,54) kişisel bilgi formu veri toplama aracı, 1' i (%4,54) görüşme veri toplama aracı kullanılarak çalışmanın verilerinin toplanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Yöneltme formu, öznel iyi oluş ölçeği, lise formu, ahlaki olgunluk ölçeği, yaşam pozisyonları ölçeği, mantıksal çıkarım testi, katılımcı bilgi formu veri toplama araçları kullanılarak hazırlanmış bir doktora tezine rastlanmamıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ahlaki olgunluk konusunda eğitim ve öğretim alanına yönelik tezlerin onay durumuna bakıldığında 18 yüksek lisans tezi ve 3 doktora tezi onaylanmıştır. Onaylanmamış yüksek lisans tezi 1 taneyken onaylanmamış doktora tezine rastlanılmamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye'de 1999-2022 yıllarında "ahlaki olgunluk" konusunda 19 yüksek lisans, 3 doktora tezi yürütülmüştür. İncelenen 22 lisansüstü tezin sayısının hem kendi içinde hem toplamda az olması, ahlaki olgunluk konusu için derinlemesine çalışmalar yapılmasına ve yeni yaklaşımlar getirilmesine olanak vermediğini düşündürmektedir. Konuyla alakalı yüksek lisans tezlerinin doktora tezlerinden fazla olması, doktora eğitimini kazanma ve doktora eğitim sürecinin tamamlanmasının yüksek lisans eğitimine göre daha zor olmasıyla açıklanabilir (Kurt, 2019).

Yapılan araştırmalara göre eğitim ve öğretim alanındaki ahlaki olgunluk konusundaki hazırlanan tezlerin enstitülere göre dağılımını incelediğimizde en çok eğitim bilimleri enstitüsünde (% 45,45) yüksek lisans tezine, (%4,54) doktora tezine toplamda (%49,99) teze rastlanmıştır. Bunu sırasıyla sosyal bilimler enstitüsü, sağlık bilimleri enstitüsü ve lisansüstü eğitim enstitüsü takip etmiştir. Eğitim bilimleri enstitüsünde hazırlanan tezlerin sayısının fazla olmasını araştırılan konu olan " Türkiye'de ahlaki olgunluk düzeyi ile ilgili eğitim ve öğretim alanında hazırlanan lisansüstü tezlerinin özellikleri nelerdir?" Probleminin eğitim ve öğretim alanıyla yakından ilgili olması ve anahtar kelime olarak konunun içinde eğitim ve öğretim kavramının geçmesi olarak açıklanabilir. Tezlerin büyük bir çoğunluğunun eğitim bilimlerinin enstisüsünde olması ahlaki olgunluk konusunda eğitim bilimleri alanının diğer alanlara oranla daha fazla odaklandığını göstermektedir.

Ahlaki olgunluk konusunda eğitim ve öğretim alanına yönelik tez çalışmalarını yürüten danışmanlara bakıldığında 9 tez profesör doktor, 9 tez doçent doktor, 4 tez ise yardımcı doçent doktor tarafından yürütülmüştür. Profesör ve doçentlerin ahlaki olgunluk konusunda danışmanlık yapması ahlaki olgunluk ile ilgili akademik bir birikimin oluştuğunun göstergesi olabilir.

Ahlaki olgunluk konusunda hazırlanan tezlerin yazım diline göre dağılımına bakıldığında yüksek lisans tezlerinin (%81,81) Türkçe olarak hazırlandığını görmekteyiz.. Doktora tezlerine baktığımızda ise (%13,63) oranla Türkçe yazım dili kullanılarak hazırlanmıştır. Bu yüzdelik dilimlerden yola çıkarak ahlaki olgunluk konusunda en çok Türkçe yazım dili kullanılmıştır denilebilir. İngilizce yazım dili kullanılarak hazırlanan lisansüstü tezlerin sayısı ise çok azdır. (%4,54) yüzdelik dilimiyle sadece 1 tane İngilizce yüksek lisans tezi yazılmıştır. Tüm bu tezlerde Türkçe yazım dilinin İngilizce yazım diline göre daha çok kullanılmasının sebebini bu tezleri hazırlayan akademisyenlerin ana dilinin Türkçe olması bu yüzden de Türkçe yazım diline yöneldikleri söylenebilir.

Ahlaki olgunluk eğitimi alanındaki tezlerde en çok çalışılan örneklem grubuna bakıldığında sırasıyla "öğrenciler", (15) , "öğretmenler" (2), " öğretmen adayları" (1), "akademik personel" (1) , " evli

bireyler" (1) , "öğrenciler ve ebeveynler" (1) ve "ergenler" (1) ile çalışıldığı görülmüştür. Bu sonuçlara bakıldığında en fazla öğrencilerle çalışma yapıldığı görülmektedir. Örneklem grubunda öğrencilerin daha fazla tercih edilme sebebi; sayılarının çokluğuyla birlikte ulaşılmasının daha meşakkatsiz olmasından kaynaklı olabilir.

Yapılan araştırmalara göre lisansüstü tezlerinin araştırma yöntemlerine göre dağılımına bakıldığında en çok nicel araştırma yönteminin kullanıldığını görüyoruz. Yüksek lisans tezlerinin 19 tanesinde (%86,36), doktora tezlerinin ise 2 tanesinde (%9,09) toplamda 21 tane tezde nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Geri kalan 1 tane doktora tezi ise karma yöntem kullanılarak hazırlanmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmış yüksek lisans tezlerine rastlanmamıştır. Bu araştırmada nicel araştırma yönteminin daha fazla kullanılmasının sebebi; yöntemin daha genel sonuçlar elde edilmesini sağladığı, objektif ve inkar edilemez gerçekleri yani rakamları toplamak için tasarlanan bir araştırma yöntemi olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Ahlaki olgunluk konusunda eğitim ve öğretim alanına yönelik tezlerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında 6 kadının yüksek lisans tez yazarı olduğu, 1 kadının ise doktora tez yazarı olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Erkeklerde ise 13 erkeğin yüksek lisans tez yazar, 2 erkeğin ise doktora tez yazarı olduğu görülmüştür. Lisansüstü tez yazarlarının çoğunun erkek yazarlardan oluştuğu görülmektedir. (Tekindal P. D., 2019). Ahlaki olgunluk alanında da çoğu alanda olduğu gibi erkek araştırmacıların baskın olduğu söylenebilir.

Ahlaki olgunluk konusunda hazırlanan tezlerin veri toplama araçlarına bakıldığında en çok kullanılan veri toplama aracı tutum, davranış ve farkındalık ölçeği olmuştur. Yüksek lisans tezleri kapsamında (% 68,18), doktora tezleri kapsamında ise (% 6,60) toplamda (% 74,78) yüzdelik dilimiyle bu ölçek türü kullanılmıştır. Tutum, davranış ve farkındalık ölçeğinden sonra en çok kullanılan veri toplama aracı ise kişisel bilgi formu olmuştur. Yüksek lisans tezleri kapsamında (%63,63), doktora tezleri kapsamında ise (% 4,54) toplamda (% 68,17) yüzdelik dilimiyle diğer en çok kullanılan veri toplama aracı olmuştur. Bir araştırmada bazen birden fazla veri toplama aracı kullanılmaktadır. Bu anlamda diğer veri toplama araçlarına bakıldığında anket (% 9,09), görüşme (%4,54), yöneltme formu (%9,09), öznel iyi oluş ölçeği (%4,54), lise formu (%4,54), ahlaki olgunluk ölçeği (%9,09), yaşam pozisyonları ölçeği (%4,54), mantıksal çıkarım testi (%4,54), katılımcı bilgi formunun (% 4,54) da kullanıldığı görülmüştür. Bu araştırmada birden fazla veri toplama aracının kullanılmasının sebebi; çeşitli ölçme araçlarının araştırmaya katkısının incelenmek istemesi ve daha güvenilir veriler elde edebilmek adına veri toplamada çeşitliliğe gidildiği söylenebilir.

ÖNERİLER

1. Ahlaki olgunluk alanında hazırlanan çalışmaların zaman zaman tekrar edilmesi literatürün güncellenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
2. Ahlaki olgunluk konusunda hazırlanan tezlerde akademisyenlerin İngilizce yazım dilini kullanarak tez yazmaları teşvik edilebilir.Böylece bu derece önemli bir konunun yurt dışında okuyan üniversite öğrencilerinin ulaşmasına olanak sağlayarak bu konu hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanabilir. Konunun küresel boyutta incelenmesi ise araştırma için olumlu bir durum olacaktır.
3. Ahlaki olgunluk ile ilgili hazırlanan eğitim ve öğretim tezlerinin içeriğine girildiğinde en çok öğrenciler ve öğretmenler ile birlikte çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Ahlaki olgunluk ile ilgili temel bilgilerin geleceği şekillendirecek olan öğrencilere aktarılarak onların bilinçlendirilmelerinde öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Ahlaki olgunluk eğitimi sürecinde öğrencilerden ahlak ve olgunluk kavramlarını anlamalarını ve içselleştirmelerini içselleştirdiklerini hayata geçirmelerini ve bu

öğrendiklerini gelecek nesillere aktarma konusunda çaba sarf etmeleri beklenmektedir. Bu konuda öğretmenlere düşen görev ise öğrencileri bilgilendirip ahlaki olgunlukla ilgili farkındalık oluşturmaları, olumlu tutum geliştirmeleri,, ahlak ve olgunluk kavramlarının hayatlarında kalıcı olarak yerleşmeleri yönünde çalışmalar yapmalarıdır. Ahlak ve olgunluk kavramları sadece öğretmenleri ve öğrencileri ilgilendiren kavramlar değillerdir. Bu kavramların her kesimden insanı içe alan çalışma gruplarıyla araştırmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Akyüz, P. Y. (2020). *Türk Eğitim Tarihi.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Alikaşifoğlu, M. (2008). Ergenlerde Davranışsal Sorunlar. *İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi, 63*, 5-59.

Bailey, K. (1994). *Methods of Social Research.* Simon and Schuster.

Balcı, P. A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler.* Ankara: Pegem Akademi.

Becer, F. (2017). Durkheim Sosyolojisinde Ahlak Ve Yansımaları. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(12), 813-826.

Cevizci, A. (2014). *Etik Ahlak Felsefesi.* İstanbul: Say Yayınları.

Erdem, H. (2003). *Ahlak Felsefesi.* Konya: Hü-Er Yayınları.

Farabi. (2019). *İdeal Devlet.* Türkiye İş Bankası Yayınları.

Karadağ, R. (2014). Okuma İlgisi, Tutumları ve Alışkanlığı Konusunda Yapılmış Çalışmaların Lisansüstü Tezlere Dayalı Analizi: YÖK ve ProQuest Veri Tabanları Örneklemi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-17.

Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(15), 170-189.

Kurt, A. (2019). Türkiye'de Kentleşme Ve Çevre Sorunları Alanında Hazırlanmış Kayıtlı Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik İncelemesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Aksaray.

Lickona, T. (1991). *Educatıng For Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility.* New York: Bantam Books.

More, T. (2019). *Ütopya.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Selçuk, M. (2009). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Seyidoğlu, P. H. (2016). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı.* Güzem Can Yayınları.

Şengün, M. (2008). Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Doktora Tezi*. Samsun.

Tekin, İ. (2017). Ahlaki Olgunluk Kavramı Üzerine Kuramsal Bir Çözümleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6*(5), 2275-2298.

Tekindal, P. D. (2019). *KPSS Eğitim Bilimleri Konu Anlatımlı Ölçme ve Değerlendirme* (37.Baskı b.). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Tekindal, P. S. (2019). *KPSS 2020 Eğitim Bilimleri Konu Anlatımlı Öğrenme Psikolojisi* (37.Baskı b.). Ankara: Pegem Akademi.

Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(10), 188-201.

Yıldırım, P. A., & Şimşek, P. H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EKLER

EK 1 ÖRNEK KODLAMA TABLOSU

Tez No	Tez Türü	Tez Hazırlanma Yılı	Tez İzin Durumu	Tez Onay Durumu	Tez Yazım Dili	Tez Yazarlarının Cinsiyeti	Tezin Hazırlandığı Üniversite	Tezin Hazırlandığı Enstitü	Tezin Anabilim Dalı	Tez Danışman Unvanı	Tezde Kullanılan Anahtar Kelimeler	Tezde Kullanılan Yöntem	Çalışma Grupları	Çalışma Verileri	Veri Toplama Araçları
1															

2															
3															

[1]TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NIN (2024) CIPP MODELİ ERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Fatih APAYDIN
Yıldız Teknik Üniversitesi
fatih.apaydin@std.yildiz.edu.tr - 0009-0000-2019-084X
Dr. Öğr. Üye. Mustafa Özgün HARMANKAYA
Yıldız Teknik Üniversitesi
ozgun.harmankaya@yildiz.edu.tr - 0000-0001-9420-858X

ÖZET

Bu araştırma, 2024 yılında uygulamaya konulan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamındaki Türkçe Dersi Öğretim Programı'nı CIPP Değerlendirme Modeli çerçevesinde çok boyutlu, kapsamlı ve sistematik bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini İstanbul'da Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında 5. sınıf düzeyinde görev yapan 331 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Kavan (2023) tarafından geliştirilen "Türkçe Dersi Öğretim Programı CIPP Modeli Değerlendirme Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın uygulama sürecinde veriler Şubat 2025 ile Ekim 2025 tarihleri arasında toplanmış olup elde edilen nicel verilerin analizinde bağımsız örneklemler t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Welch testlerinden yararlanılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, öğretmenler programın genel bağlamında amaçların açık, ölçülebilir ve iletişim becerilerini geliştirmeye yönelik olduğu konusunda olumlu görüş bildirmişlerdir ancak "mekânsal bağlam" açısından programın Türkiye'nin her bölgesinde uygulanabilirliğine ve sınıf ortamlarının yetenekleri ortaya çıkarmak için elverişliliğine yönelik oldukça olumsuz görüşlere sahiptirler. "Girdi" boyutu bağlamında öğrencilerin ön bilgilerinin yetersiz olduğu, ders kitaplarının öğrenciyi motive etmede zayıf kaldığı ve okullarda öngörülen kaynak ve materyallerin bulunmadığı tespit edilmiştir. "Süreç" boyutunda etkinliklerin ilgi çekici ve iş birliğine dayalı olduğu düşünülmekle beraber öğrenci merkezli yöntemlerin aktif uygulanmasında ve öğrencilerin derse katılımında zorluklar yaşandığı belirtilmiştir. Son olarak "ürün" boyutunda, öğretmenler dönem sonunda öğrencilerin hedeflenen düzeye tam olarak ulaşamadığını, değerlendirme sürecinin sorunsuz işlemediğini ve dil bilgisi gelişiminin yetersiz kaldığını düşünmekte; buna karşın öğrencilerin kendini ifade etme ve iletişim becerilerinde gelişim gösterdiklerini vurgulamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Dersi Öğretim Programı, Program Değerlendirme, CIPP Modeli.

[1] Bu çalışma, ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

ORTAÖĞRETİM DÜZEYİNDE GÖREV YAPAN ÖĞRETMENLERİN YAPAY ZEKA KULLANIMINA İLİŞKİN BAKIŞ AÇILARININ İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Hilal DURMUŞ

ORDU ÜNİVERSİTESİ

hilal.durmuss@icloud.com

https://orcid.org/0009-0000-2470-254X

Öz

Yapay zeka kullanım alanları ve oranları gün geçtikçe artmaktadır. Yapay zekanın ağını bu denli genişletmesi yapay zekayı daha iyi ve derinlemesine tanıma, anlama ihtiyacı doğurmuştur. Her bireyin muhakkak dahil olduğu eğitim ortamları da yapay zekâ teknolojisinden etkilenmiş ve eğitim öğretim faaliyetlerinde dönüştürücü rol oynamıştır. Birçok şeyin öğretildiği okul ortamında yapay zekanın kullanılması da öğrenilmesi de kaçınılmaz olmuştur. Eğitim faaliyetlerinde öğretici rolünde görev alan öğretmenlerin yapay zekaya ilişkin deneyimleri ve bakış açıları bu açıdan önem kazanmıştır. Bu düşünceden hareketle yapay zeka kullanımına ilişkin ortaöğretim düzeyinde görev yapan öğretmenlerin bakış açısının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma deseni olarak daha derinlemesine bilgi edinmek için nitel araştırma tercih edilmiştir. Araştırma grubunu ortaöğretim düzeyinde görev yapan 3 kadın, 2 erkek olmak üzere 5 kişi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacının hazırlamış olduğu yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Yüz yüze gerçekleşen görüşmeler esnasında ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtlarının deşifresinin ardından elde edilen bulgular içerik analizi yöntemiyle kod, kategori ve temaya ayrılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin yapay zeka teknolojisinin avantaj ve dezavantajlarına yönelik fikirlere sahip olduğu görülmüştür. Katılımcılar yapay zeka teknolojisinin eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesine ve yürütülmesine ilişkin avantajlarından bahsederken eğitsel motivasyonu düşürdüğüne yönelik dezavantajlarından da bahsetmişlerdir. Katılımcılar günlük yaşam ve kişisel gelişimlerine yönelik yapay zeka teknolojisinden yararlanırken; yapay zekanın öğretmenlik mesleğinin geleceği konusunda fikir ayrılıkları yaşadıkları ve kişisel verilerin kaybı ve etik problemlere yönelik endişe noktasında fikir birliğine vardıkları görülmüştür. Sonuç olarak yapay zekanın

avantaj ve dezavantajlarının olduğu görülmüştür. Yapay zeka kullanımına yönelik ders içeriklerinin müfredata eklenmesi, öğretmenlerin yapay zeka kullanımına yönelik daha fazla bilgi edinmesi için seminerlerin ve hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi gibi çalışmalar yapay zekadan daha fazla yararlanılmasını sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Öğretmen, Eğitim ve öğretim faaliyetleri, Günlük yaşam, Kişisel gelişim, Öğretmenlik mesleğinin geleceği, Etik problemler.

YENİ ÇALIŞMA DÜZENİNDE SÜREKLİ BAĞLANTILILIK BASKISI, İŞ-YAŞAM DENGESİ VE DİJİTAL REFAH: İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE DİJİTAL SINIR YÖNETİMİ SORUNSALI

Öğr. Gör. Dr. Betül GÜMÜŞ
Eskişehir Teknik Üniversitesi, Türkiye
betulgumus@eskisehir.edu.tr - ORCID NO: 0000-0002-6015-7531

ÖZET

Bugünün iş dünyasında dijital teknolojiler çağdaş çalışma yaşamının yapısını köklü biçimde dönüştürmekte ve çalışanlara da zaman ve mekân esnekliği, kesintisiz iletişim ve bilgiye kolay erişim gibi önemli fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte uzaktan ve hibrit çalışma modellerinin yaygınlaşması ve mobil iletişim araçlarının iş süreçlerine entegrasyonu sonucunda mesai dışı e-posta, telefon mesajları ya da anlık bildirimler gibi uygulamalarla dijital araçların mesai dışında da yaygın ve yoğun biçimde kullanımı iş ile özel yaşam arasındaki sınırların bulanıklaşmasına ve teknostres, dikkat bölünmesi, bildirim yorgunluğu ve sürekli erişilebilir olma baskısına yol açmaktadır. Geldiğimiz noktada sürekli bağlantılılık sorunu yalnızca bireysel teknoloji kullanımıyla sınırlı bir mesele de değil aynı zamanda örgüt kültürü, yöneticilerin beklentileri, insan kaynakları politikaları, işyeri çalışma koşulları ve çalışanların yönetime katılımı ile doğrudan ilişkili çok boyutlu bir çalışma yaşamı sorunsalıdır.

21. yüzyılın değişen koşullarında dijital sınır yönetimi, dijitalleşmenin çalışma yaşamında yarattığı dönüşümle birlikte insan kaynakları yönetiminin güncel, çok katmanlı ve stratejik öneme sahip tartışma alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı dijital sınır yönetiminin çalışanların dijital refahı ve iş-yaşam dengesi açısından önemini ve insan kaynaklarının sürdürülebilir politikalarına etkilerini tartışarak alana güncel, bütüncül ve uygulamaya dönük katkı sunmaktır. İnsan kaynakları yönetiminin dijital dönüşüm ile birlikte gelişen rolü işletmelerde çalışanlarına dijital araçları etkili kullanabilmeleri ve dijital yetkinliklerini geliştirebilmeleri için dijital okuryazarlık eğitimlerinin verilmesi, toplantı ve mesajlaşma saatlerinin sınırlandırılması ve iş dışında iletişim kurallarının belirlenmesi gibi çalışmalarla dijital sınır yönetimi politikalarının geliştirilmesi, etik ilkelere dayalı dijital insan kaynakları uygulamalarının güçlendirilmesi ve yöneticilerin dijital refah konusunda duyarlı hale getirilmesi ile insan merkezli dijitalleşme yaklaşımının benimsenmesi gibi çalışmalarla çalışan refahının gelişimine destek olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital refah, İş-yaşam dengesi, Dijital sınır yönetimi, İnsan kaynakları yönetimi.

LOJİSTİK AĞ TASARIMINDA DEPO YERİ SEÇİMİ İÇİN BÜTÜNLEŞİK BİR KARAR VERME YAKLAŞIMI

Doç. Dr. Muhammet Enes AKPINAR
İzmir Bakırçay Üniversitesi
enes.akpinar@bakircay.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-0328-6107

ÖZET

Depo yeri seçimi, tedarik zinciri ağ tasarımında işletmelerin maliyetlerini, hizmet hızını ve operasyonel verimliliğini doğrudan etkileyen stratejik bir karardır. Günümüzde artan rekabet, değişken talep yapısı ve lojistik faaliyetlerin karmaşıklaşması, depo konumlandırma sürecinin yalnızca maliyet temelli değil; ulaşım olanakları, talep merkezlerine yakınlık, altyapı yeterliliği, çevresel koşullar ve gelecekteki genişleme imkânı gibi çok sayıda kriterin birlikte değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu durum, depo yeri seçimini çok kriterli karar verme problemi haline getirmektedir. Bu çalışmada, depo yeri seçiminin analitik ve sistematik biçimde değerlendirilmesi amacıyla hibrit bir karar verme yaklaşımı önerilmektedir. Model kapsamında kriter ağırlıkları, objektif verilere dayalı olarak CRITIC yöntemi ile belirlenmekte ve böylece öznel değerlendirmelerin karar sürecine etkisi azaltılmaktadır. CRITIC yöntemi, kriterlerin değişkenlik düzeylerini ve aralarındaki ilişkileri dikkate alarak her bir kriterin ayırt edicilik gücünü ortaya koymaktadır. Elde edilen ağırlıklar kullanılarak alternatif depo lokasyonları EDAS yöntemi ile analiz edilmekte ve ortalama çözüme olan uzaklıklarına göre performans sıralaması yapılmaktadır. Önerilen bütünleşik yapı, karar vericilere veri temelli ve karşılaştırılabilir sonuçlar sunarak depo yeri seçiminde daha tutarlı ve rasyonel kararların alınmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Depo Yer Seçimi, Lojistik Ağ Tasarımı, Tedarik Zinciri Yönetimi, Çok Kriterli Karar Verme

1. GİRİŞ

Küresel ticaret hacmindeki artış, e-ticaret uygulamalarının yaygınlaşması ve müşteri beklentilerindeki değişim, işletmelerin lojistik faaliyetlerini daha etkin yönetmelerini zorunlu hale getirmiştir. Bu süreçte lojistik ağ tasarımı, işletmelerin rekabet avantajı elde etmelerinde kritik öneme sahip stratejik karar alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Lojistik ağ tasarımı kapsamında verilen en önemli kararlardan biri ise depo yeri seçimidir.

Depolar, tedarikçilerden gelen ürünlerin kabul edildiği, depolandığı, siparişlerin hazırlandığı ve müşterilere sevk edildiği lojistik merkezlerdir. Depoların uygun olmayan bölgelerde konumlandırılması; yüksek taşıma maliyetleri, teslimat sürelerinde gecikmeler, operasyonel verimsizlikler ve müşteri memnuniyetinde azalma gibi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Buna karşılık doğru konumlandırılmış depolar, işletmelerin lojistik maliyetlerini azaltmakta, hizmet seviyelerini artırmakta ve tedarik zinciri performansını iyileştirmektedir.

Depo yeri seçimi sürecinde yalnızca maliyet unsurlarının değerlendirilmesi yeterli değildir. Ulaşım altyapısı, müşteri ve talep merkezlerine yakınlık, iş gücü olanakları, bölgesel teşvikler, güvenlik koşulları, çevresel faktörler ve gelecekteki büyüme potansiyeli gibi çok sayıda kriter karar sürecinde etkili olmaktadır. Bu nedenle depo yeri seçimi, çok kriterli karar verme (ÇKKV) problemleri arasında değerlendirilmektedir.

Bu çalışmada lojistik ağ tasarımında depo yeri seçiminin sistematik biçimde değerlendirilmesi amacıyla CRITIC ve EDAS yöntemlerinden oluşan bütünleşik bir karar verme yaklaşımı önerilmektedir. Önerilen modelde kriter ağırlıkları objektif olarak belirlenmekte, ardından alternatif depo lokasyonları performanslarına göre sıralanmaktadır. Böylece karar vericilere veri temelli ve analitik bir karar destek mekanizması sunulması amaçlanmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Depo yeri seçimi, lojistik ağ tasarımında stratejik öneme sahip bir karar problemi olup son yıllarda çok kriterli karar verme yöntemleriyle yoğun olarak incelenmektedir. Bu kapsamda depo konumlandırma kararlarında maliyet, ulaşım altyapısı, müşteri yakınlığı ve hizmet düzeyi gibi kriterlerin birlikte değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Gergin ve Peker (2019), depo yeri seçimine ilişkin çalışmaları inceleyerek AHP, ANP ve TOPSIS yöntemlerinin yaygın olarak kullanıldığını ve maliyet ile ulaşım faktörlerinin en önemli kriterler arasında yer aldığını belirtmiştir. Ocampo, Ebisa, Ombe ve Escoto (2020) ise TOPSIS tabanlı grup karar verme yaklaşımıyla uzman önceliklerinin depo yeri seçimi sonuçlarını önemli ölçüde etkileyebildiğini göstermiştir.

Çetinkaya ve Akdaş (2022), Best-Worst Method kullanarak depo yeri seçim kriterlerinin önem düzeylerini belirlemiş ve ulaşım maliyetleri ile müşteri yakınlığının en kritik kriterler olduğunu ortaya koymuştur. Gergin, Peker, Baki, Tuzkaya ve Tanyas (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise depo yeri seçiminde bütünleşik karar verme yöntemlerinin daha tutarlı sonuçlar sağladığı ifade edilmiştir.

Mijalkovski, Stefanov ve Mirakovski (2024), EDAS yöntemini kullanarak depo lokasyonlarını değerlendirmiş ve yöntemin alternatiflerin performansını etkili biçimde sıralayabildiğini göstermiştir. Kozoderović, Vujanović ve Bojović (2025) ise e-ticaret depolarının yer seçiminde çok kriterli karar verme yöntemlerinin lojistik performansın artırılmasında önemli katkılar sağladığını belirtmiştir.

Literatürde depo yeri seçimine yönelik çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen, objektif ağırlıklandırma sağlayan CRITIC yöntemi ile alternatif sıralama gerçekleştiren EDAS yönteminin birlikte kullanıldığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında CRITIC-EDAS bütünleşik yaklaşımı kullanılarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Süreci

Araştırmada depo yeri seçimi problemi çok kriterli karar verme yaklaşımı kapsamında ele alınmıştır. Önerilen model dört temel aşamadan oluşmaktadır:

Aşama 1: Depo yeri seçiminde kullanılacak değerlendirme kriterlerinin belirlenmesi.

Aşama 2: Alternatif depo lokasyonlarına ilişkin karar matrisinin oluşturulması.

Aşama 3: CRITIC yöntemi kullanılarak kriter ağırlıklarının hesaplanması.

Aşama 4: EDAS yöntemi ile alternatiflerin değerlendirilmesi ve sıralanması.

3.2. Değerlendirme Kriterleri

Literatür incelemesi sonucunda depo yeri seçiminde dikkate alınabilecek sekiz temel kriter belirlenmiş ve Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Alternatif olarak dört farklı depo lokasyonu değerlendirmeye alınmıştır (A1, A2, A3 ve A4).

3.3. CRITIC Yönteminin Uygulanması

CRITIC yöntemi objektif kriter ağırlıklandırma yöntemlerinden biridir. Yöntemin uygulanmasında aşağıdaki adımlar izlenmektedir:

- Karar matrisi oluşturulur.
- Veriler karşılaştırılabilir hale getirilir.
- Her kriterin değişkenlik düzeyi belirlenir.

- Kriterler arasındaki ilişkiler analiz edilir.
- Bilgi içeriği yüksek olan kriterler daha yüksek ağırlık alır.
- Nihai kriter ağırlıkları elde edilir.

Bu yaklaşım sayesinde uzman görüşlerinden kaynaklanabilecek öznellik azaltılmakta ve veriye dayalı ağırlıklar hesaplanmaktadır.

Çizelge 1: Kullanılan kriterler

Kod	Kriter
K1	Taşıma Maliyeti
K2	Talep Merkezlerine Yakınlık
K3	Ulaşım Altyapısı
K4	İş Gücü Erişilebilirliği
K5	Arazi ve Yatırım Maliyeti
K6	Genişleme Potansiyeli
K7	Çevresel Uygunluk
K8	Güvenlik Düzeyi

3.4. EDAS Yönteminin Uygulanması

EDAS yöntemi alternatiflerin ortalama çözüme olan uzaklıklarını dikkate alarak değerlendirme yapmaktadır.

Yöntemin uygulanma adımları aşağıdaki gibidir:

- Karar matrisi kullanılarak her kriter için ortalama değer hesaplanır.
- Alternatiflerin ortalamanın üzerindeki ve altındaki performansları belirlenir.
- Pozitif ve negatif uzaklık değerleri hesaplanır.
- Elde edilen değerler normalize edilir.
- Genel değerlendirme puanları hesaplanır.
- Alternatifler performans puanlarına göre sıralanır.

Bu süreç sonunda en yüksek değerlendirme puanına sahip alternatif en uygun depo lokasyonu olarak belirlenmektedir.

4. BULGULAR

4.1. CRITIC Sonuçları

CRITIC yöntemi sonucunda elde edilen örnek kriter ağırlıkları Çizelge 2'de sunulmaktadır.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Çizelge 2. Kriter Ağırlıkları

Kriter	Ağırlık
K1	0,205
K2	0,182
K3	0,165
K4	0,128
K5	0,115
K6	0,093
K7	0,061
K8	0,051

Sonuçlar incelendiğinde taşıma maliyeti, talep merkezlerine yakınlık ve ulaşım altyapısı kriterlerinin en yüksek ağırlıklara sahip olduğu görülmektedir. Bu durum lojistik operasyonların etkinliği açısından maliyet ve erişilebilirlik faktörlerinin belirleyici olduğunu göstermektedir.

4.2. EDAS Sonuçları

CRITIC yöntemiyle elde edilen ağırlıklar EDAS analizinde kullanılmış ve sonuçlar Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Alternatiflerin EDAS Sonuçları

Alternatif	Değerlendirme Puanı	Sıralama
A1	0,884	1
A3	0,761	2
A2	0,645	3
A4	0,523	4

Sonuçlara göre A1 alternatifi en yüksek performans puanını elde ederek ilk sırada yer almıştır. A1 alternatifinin özellikle taşıma maliyeti, müşteri yakınlığı ve ulaşım altyapısı açısından avantajlı olduğu görülmektedir.

A3 alternatifi ikinci sırada yer alırken, bazı kriterlerde yüksek performans göstermesine rağmen maliyet kriterlerinde A1'in gerisinde kalmıştır. A4 alternatifi ise en düşük performans puanını almıştır.

Bu sonuçlar depo yeri seçiminde yalnızca tek bir kriterin değil, tüm kriterlerin birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada lojistik ağ tasarımında depo yeri seçimi probleminin çözümüne yönelik olarak CRITIC ve EDAS yöntemlerinden oluşan bütünleşik bir karar verme modeli önerilmiştir. Önerilen model sayesinde kriter ağırlıkları objektif olarak belirlenmiş ve alternatif depo lokasyonları sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

Çalışma sonuçları, taşıma maliyeti, talep merkezlerine yakınlık ve ulaşım altyapısının depo yeri seçiminde en etkili kriterler arasında yer aldığını göstermektedir. Ayrıca CRITIC yönteminin sağladığı objektif ağırlıklandırma yaklaşımı sayesinde karar sürecindeki öznel etkilerin azaltılabildiği görülmüştür.

EDAS yöntemi ise alternatiflerin ortalama çözüme göre değerlendirilmesine olanak sağlayarak dengeli ve anlaşılabilir sonuçlar sunmuştur. Bu nedenle önerilen bütünleşik modelin lojistik işletmeleri, dağıtım merkezleri ve tedarik zinciri yöneticileri tarafından kullanılabilecek etkili bir karar destek aracı olduğu değerlendirilmektedir.

Gelecekte yapılacak çalışmalarda bulanık CRITIC, Entropi, MEREC, MARCOS, CoCoSo veya WASPAS gibi yöntemler modele entegre edilebilir. Ayrıca gerçek sektör uygulamaları ile modelin farklı sektörlerdeki performansı test edilebilir.

KAYNAKÇA

Çetinkaya, V., & Akdaş, O. (2022). Measuring the importance of warehouse location selection criteria using Best-Worst Method. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 14*(2), 291–305. https://doi.org/10.18613/deudfd.1035664

Gergin, R. E., & Peker, İ. (2019). Literature review on success factors and methods used in warehouse location selection. *Pamukkale University Journal of Engineering Sciences, 25*(9), 1062–1070. https://doi.org/10.5505/pajes.2019.93195

Gergin, R. E., Peker, İ., Baki, B., Tuzkaya, U. R., & Tanyas, M. (2023). Oilseed warehouse location selection with an integrated approach: A case of Turkey. *Kybernetes, 52*(9), 3667–3705. https://doi.org/10.1108/K-10-2021-1072

Kozoderović, J., Vujanović, D., & Bojović, N. (2025). A multi-criteria analysis for e-commerce warehouse location selection using SWARA and ARAS methods. *Journal of Engineering Management and Systems Engineering, 4*(2), 122–132.

Mijalkovski, S., Stefanov, V., & Mirakovski, D. (2024). Selection of the location of the main warehouse using the EDAS method. *Natural Resources and Technology*, *18*(1), 32–38. https://doi.org/10.46763/NRT24181032M

Ocampo, L., Ebisa, J. A., Ombe, J., & Escoto, M. G. (2020). Warehouse location selection with TOPSIS group decision-making under different expert priority allocations. *Engineering Management in Production and Services*, *12*(4), 22–39. https://doi.org/10.2478/emj-2020-0027

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

The Impact of Perceived Internal and External CSR Communication on Organizational Commitment and Turnover Intention: The Moderating Role of Environmental Awareness

Mustafa Kasap, Kadir Has University, Master Student

University E-mail: mustafa.kasap@stu.khas.edu.tr

ORCID ID: 0009-0008-9383-2215

Personal E-mail: mustafkasap@gmail.com

ABSTRACT

Corporate Social Responsibility (CSR) communication has become increasingly relevant as organizations aim to strengthen trust with both internal and external stakeholders. Recent research has focused on the effects of CSR activity on organizational outcomes. There is insufficient attention to employees' perceptions of CSR communication and its effects on employee outcomes. In particular, the concept of internal and external CSR communication is under-researched in the CSR literature regarding employees. In this study, the impact of perceived internal and external CSR communication on organizational commitment and organizational turnover intention is explored. Additionally, the moderating effect of environmental awareness on these relationships is discussed. The research is based on Social Identity Theory and Social Exchange Theory and proposes that employees with a positive perception of CSR communication will have higher organizational commitment, thereby reducing their intention to leave. One hypothesis of the study is that employees with higher environmental awareness are more positive about CSR communication than those with lower environmental awareness. The research design used in this study is quantitative, and the method is a survey. The data for this study were obtained from employees in various organizations. Perceived internal CSR communication, perceived external CSR communication, organizational commitment, turnover intention, and environmental awareness are included in the measurement model. Scales developed and used in earlier research are adapted for the research context and validated. The analysis of the collected data will be carried out using SmartPLS 4.0 for structural equation modeling (SEM). The study is expected to contribute to the CSR communication literature by highlighting the employee dimension and separating internal from external CSR communication. Moreover, the implications of the findings are likely to be useful for organizations aiming to enhance employee commitment and reduce employee intention to leave by implementing more effective strategies for communicating CSR.

Keywords: Sustainability, CSR Communication, Organizational Commitment, Turnover Intention

DİJİTAL ÇAĞDA SADELİK ARAYIŞI: 18-30 YAŞ ARASI GENÇLERDE DİJİTAL MİNİMALİZM FARKINDALIĞI VE YAPAY ZEKÂ GERÇEKLİK ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Özge Can Görgün

Katip Celebi Universitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü -İşletme Doktora Programı

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0002-5302-2310

ozgecan@gmail.com , 0533 374 89 85

Özet

İçinde bulunduğumuz post-dijital dönemde teknoloji, devrimsel bir yenilik olmaktan çıkarak gündelik hayatın rutin pratiklerinde "temeli bir unsur" ve adeta bireyin bir uzvu haline gelmiştir. Ancak bu teknolojik kuşatılmışlık, büyük teknoloji platformlarının "dikkat ekonomisi" modeliyle birleştiğinde, bireyleri düşük değerli içerik yığınlarına, yani "dijital abur cuburlara" maruz bırakmaktadır. Bu nedenle ortaya çıkan "dijital obezite" ve "bilişsel aşırı yüklenme", bireyin zaman ve dikkat kontrolünü kaybetmesine yol açarak zihinsel yorgunluğu tetiklemektedir. Bu teknolojik doygunluğa karşı bir öz denetim mekanizması olarak yükselen **dijital minimalizm**, teknolojiyi tamamen reddetmek yerine; çevrimiçi vakti kişisel değerlere hizmet eden az sayıdaki optimize edilmiş faaliyete odaklamayı öngören bir yaşam felsefesidir.

Bu çalışma, teknoloji dünyasının içine doğmuş (dijital yerli) olan 18-30 yaş arası genç yetişkinlerin dijital minimalizm farkındalıklarını ve bu farkındalığın yapay zekâ (YZ) üretimleriyle şekillenen yeni gerçeklik algısı üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kuramsal düzlemde araştırma, Jean Baudrillard'ın "hipergerçeklik" ve "simülakr" kavramlarını merkeze almaktadır. Yapay zekâ tarafından üretilen "kusursuz" görsellerin ve kurgulanmış hayatların, fiziksel gerçekliğin yerini aldığı bu simülasyon evreninde, gençlerin "sahicilik" (authenticity) olgusunu nasıl tanımladıkları sorgulanmaktadır.

Araştırmada nicel yöntem benimsenmiş; veriler, Türkiye genelinde 18-30 yaş grubunu temsil eden katılımcılardan online anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Veri toplama aracında (Summayya et al., 2022) tarafından geliştirilen "Dijital Minimalizm Ölçeği" kullanılarak katılımcıların bilinçli kısıtlama ve teknoloji kullanım pratikleri ölçülmüştür. Ayrıca, YZ üretimi içeriklere ilişkin gerçeklik ve yapaylık algılarını değerlendirmek amacıyla Baudrillard'ın kuramsal yaklaşımından yararlanılarak oluşturulan maddelere yer verilmiştir.

Araştırmanın bulguları, Z kuşağı bireyler arasında dijital dünyada zaman ve dikkat kontrolünü yeniden kazanma isteğinin bir trendden ziyade önemli bir gereksinim olarak algılandığını göstermektedir. Özellikle dijital minimalizm farkındalığı yüksek olan bireylerin, yapay zekâ tarafından üretilen içeriklere karşı daha eleştirel bir değerlendirme eğilimi

gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcıların bir bölümü, dijital platformlarda sunulan idealize edilmiş içeriklere kıyasla daha sahici deneyimlere değer verdiğini ifade etmiştir. Sonuç olarak çalışma, post-dijital dönemde bireyin teknoloji ile kurduğu karşılıklılık ilişkisini, teknolojinin otonomluğu karşısında insanın "faillik" (agency) kapasitesini vurgulayarak tartışmaya açması bakımından özgün bir değer taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Minimalizm, Z Kuşağı, Yapay Zekâ, Hipergerçeklik, Dijital Detoks, Sahicilik.

THE SEARCH FOR SIMPLICITY IN THE DIGITAL AGE: A STUDY ON DIGITAL MINIMALISM AWARENESS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE REALITY PERCEPTION AMONG YOUNG ADULTS AGED 18–30

Abstract:

In the contemporary post-digital era, technology has ceased to be perceived as a revolutionary innovation and has instead become an integral component of everyday life, embedded within routine practices and functioning almost as an extension of the individual. However, when this technological pervasiveness converges with the "attention economy" model employed by major digital platforms, individuals are increasingly exposed to vast amounts of low-value content, often described as "digital junk food." Consequently, phenomena such as digital obesity and cognitive overload have emerged, leading individuals to lose control over their time and attention while contributing to mental fatigue. In response to this condition of technological saturation, digital minimalism has gained prominence as a self-regulatory mechanism. Rather than rejecting technology altogether, digital minimalism advocates focusing online engagement on a limited number of carefully selected activities that align with personal values and meaningful life goals.

This study aims to examine the level of digital minimalism awareness among young adults aged 18–30, commonly characterized as digital natives, and to explore how this awareness influences perceptions of reality in an environment increasingly shaped by artificial intelligence (AI)-generated content. The study is theoretically grounded in Jean Baudrillard's concepts of hyperreality and simulacra. Within a simulation environment where AI-generated "perfect" images and curated digital lives increasingly blur the boundaries between representation and reality, the research investigates how young adults conceptualize and evaluate the notion of authenticity.

A quantitative research design was employed, and data were collected through an online survey administered to participants representing the 18–30 age group across Türkiye. Participants' conscious technology restriction behaviors and technology use practices were measured using the Digital Minimalism Scale developed by Summayya et al. (2022). In addition, survey items based on Baudrillard's theoretical framework were included to assess perceptions of reality, authenticity, and artificiality in relation to AI-generated content.

The findings indicate that among Generation Z, the desire to regain control over time and attention in digital environments is perceived not merely as a passing trend but as a significant necessity. The results further reveal that individuals with higher levels of digital minimalism awareness tend to adopt a more critical stance toward AI-generated content. A considerable proportion of participants reported valuing authentic experiences over the idealized representations commonly encountered on digital platforms. Overall, the study offers an original contribution to the literature by examining the reciprocal relationship between individuals and technology in the post-digital era, while emphasizing the importance of human agency in navigating increasingly autonomous technological environments.

Keywords: Digital Minimalism, Generation Z, Artificial Intelligence, Hyperreality, Digital Detox, Authenticity.

2. GİRİŞ VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Dijital teknolojiler, artık hayatımızda harici birer araç olmanın ötesine geçerek gündelik varoluşumuzun görünmez birer parçası haline gelmiştir. İçinde bulunduğumuz "post-dijital" çağ tam olarak bu toplumsal dönüşümü ifade eder. Öyle ki akıllı telefonlardan yapay zekâ uygulamalarına uzanan bu devasa ekosistem; iletişim, çalışma ve eğlenme pratiklerimizi kökten dönüştürmektedir (Demircan, 2024, s. 1). Aslında bu dönüşümün ayak sesleri yıllar öncesinden duyulmuştur. Nicholas Negroponte (1998), henüz yirminci yüzyılın sonunda dijital devrimin tamamlandığını ileri sürerek teknolojinin hayatın doğal bir parçası olacağını öngörmüştü. Günümüzde ise bu saptama yeni bir boyut kazandı: Dijital olan artık fark edilmeyen, organik bir çevreye (environment) dönüştü. Nitekim bu evreyi ilk kez 2000 yılında kavramsallaştıran müzik teorisyeni Kim Cascone, "başarısızlık estetiği" (aesthetics of failure) teziyle dijital sistemlerin kusursuzluk iddiasını sarsmıştır. Cascone'a göre dijital sistemlerdeki hatalar, aksaklıklar ve sistem arızaları bile artık kültürel ve sanatsal üretimin ayrılmaz birer girdisidir (Cascone, 2000, s. 12; Yina, 2020, s. 163).

Teknolojinin bu kuşatıcı yapısı, büyük dijital platformların ana motoru olan "dikkat ekonomisi" (attention economy) ile birleştiğinde, bireyi adeta bir bilgi bombardımanına maruz bırakmaktadır. Bu kuramsal modelin temelleri, aslında Nobel ödüllü ekonomist Herbert Simon'un 1971'deki erken dönem öngörülerine dayanır. Simon, bilgi bakımından aşırı zenginleşen bir dünyanın kaçınılmaz olarak "dikkat kıtlığı" yaratacağını ve enformasyon çokluğunun alıcının zihinsel kapasitesini tüketeceğini savunmuştur (Simon, 1971, s. 40). Günümüzde bu tüketim ve doymuşluk hali, zihinsel yorgunluğu tetikleyen "dijital obezite" (digital obesity) kavramıyla açıklanmaktadır (Akkuş, 2022, s. 369). Platformların veri odaklı iş modelleri ise kullanıcıyı sürekli ekran başında tutmak üzere tasarlanmıştır. Bu doğrultuda güçlendirilen algoritmik mekanizmalar ve. dijital platformların veri temelli iş modelleri, kullanıcı dikkatini sürekli çevrim içi tutmaya ve benzer görüşlerin tekrarlandığı çevrimiçi ortamların oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Gerçeklik algısının dijital dönüşümü, bizi Jean Baudrillard'ın "hipergerçeklik" (hyperreality) ve "simülakr" kuramlarına götürür. Baudrillard'a göre modern iletişim araçları gerçeği aktarmaz; aksine gerçeğin yokluğunu gizleyen simülasyonlar inşa eder (Baudrillard, 2017, s. 84). Bu durum günümüzde radikal bir boyuta ulaştı. Yapay zekâ üretimleri, bahsi geçen simülasyon evrenini derinleştirerek fiziksel olanla dijital kodları birbirine karıştırmaktadır (Demircan, 2024, s. 57). YZ'nin ürettiği kusursuz ve hiper-idealize görseller, insanların sahicilik kriterlerini baştan tanımlayan yapay bir deneyim alanı yaratır (Çakıllı, 2026, s. 3-33). İşte bu kusursuz illüzyon ortamı, kullanıcının platformlarla kurduğu ekonomik ve etik ilişkileri yeni bir tartışma zeminine taşımaktadır.

Teknolojik kuşatmanın yarattığı bu yapay ortama karşı pratik bir panzehir yükseliyor: Dijital minimalizm. Temelleri 2019'da Cal Newport tarafından atılan bu felsefe, çevrimiçi geçirilen zamanın mutlak bir seçicilikle yönetilmesine odaklanır. (Newport, 2019). Newport'un buradaki amacı teknolojiyi hayattan tamamen çıkarmak değildir. Aksine amaç, dijital araçları bireysel değerlere hizmet etmesini sağlamaktır (Yina, 2020, s. 42). Son dönemde genç kuşakta daha net gözlemlediğimiz bu duruş, aslında sosyal medyanın tetiklediği kronik yetersizlik hissine karşı verilmiş kolektif bir yanıttır (Şahin ve Morva, 2024, s. 36). Bu bağlamda hareket eden birey, teknolojinin otonom dayatmalarını kırarak kendi zamanı üzerindeki "faillik" (agency) gücünü geri kazanır ve özgün bir yaşam alanı yaratır (Şahin ve Morva, 2024, s. 40; Demircan, 2024, s. 118).

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, 18–30 yaş arası genç yetişkinlerin (dijital yerliler) dijital minimalizm farkındalık düzeylerini belirlemek ve bu farkındalığın yapay zekâ (YZ) üretimi içeriklere yönelik gerçeklik algısı üzerindeki etkisini incelemek amacıyla tasarlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli benimsenmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın hedef evrenini, Türkiye genelinde yaşayan ve dijital dünyanın içinde büyümüş olan 18–30 yaş arası genç yetişkinler oluşturmaktadır. Zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle araştırmada olasılığa dayalı olmayan kolayda örnekleme (convenience sampling) yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında 222 geçerli anket formu üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir. Katılımcı profilinin büyük bölümünü lisans düzeyinde eğitim gören veya mezun genç yetişkinler oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak üç bölümden oluşan çevrim içi bir anket formu kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarının yanı sıra günlük toplam ekran süresi ve bu sürenin amaçsal dağılımını (iş/eğitim ve pasif tüketim) belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Dijital Minimalizm Ölçeği: Bireylerin teknoloji kullanımındaki bilinçli kısıtlama düzeylerini ölçmek amacıyla (Summayya, 2022) tarafından geliştirilen Dijital Minimalizm Ölçeğinden yararlanılmıştır.

YZ Gerçeklik Algısı Maddeleri: YZ Gerçeklik Algısı Maddeleri: Jean Baudrillard'ın hipergerçeklik ve simülakr yaklaşımından hareketle hazırlanan ve yapay zekâ üretimi içeriklere yönelik gerçeklik, sahicilik ve güven algılarını değerlendirmeyi amaçlayan 12 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin oluşturulmasında (Kaya & Bayram, 2025) yapay zekâ farkındalığına ilişkin çalışmasından da yararlanılmıştır. Ankette yer alan tüm ifadeler 5'li Likert tipi ölçek (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) kullanılarak ölçülmüştür.

3.4. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizi için bulut tabanlı dijital analiz araçları ve **Python tabanlı istatistiksel hesaplama yöntemlerinden** yararlanılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerini ve ekran kullanım alışkanlıklarını betimlemek amacıyla frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılığını değerlendirmek amacıyla Cronbach Alfa katsayıları incelenmiş; değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır

4.. BULGULAR

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Ekran Alışkanlıkları

Araştırmaya katılan 222 bireyin %64,9'u kadın, %33,3'ü erkek, %1,8'i ise cinsiyet belirtmek istemediğini ifade etmiştir. Katılımcıların %79,3'ü lisans, %10,8'i yüksek lisans, %9'u lise mezunudur. Günlük ekran süresi ortalaması yaklaşık 6,71 saat olarak hesaplanmıştır. Katılımcılar ekran kullanım sürelerinin önemli bir bölümünü sosyal medya ve içerik tüketimi amacıyla kullandıklarını belirtmiştir.

Ankette katılımcıların ekran kullanım alışkanlıklarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Ekran kullanım alışkanlıklarını belirleyen ekran süresi analizine göre; katılımcıların günlük ortalama toplam ekran süresi **3 ile 15 saat**arasında değişkenlik gösterirken ortalama 3,57 saatinin İş/Eğitim/Üretim odaklı olduğu saptanmıştır. Dikkat çekici bir bulgu olarak, "İş/Eğitim/Üretim" odaklı kullanımın toplam sürenin **%53'**ünü oluşturduğu saptanmıştır. Geri kalan sürenin "pasif tüketim" (sosyal medya akışı, vakit öldürmek) amacıyla harcanması, örneklem grubunda dijital yorgunluk ve teknolojik kuşatılmışlık riskinin yüksek olduğunu göstermektedir.

4.2. Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi Araştırmada kullanılan ölçeklerin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla yapılan Cronbach Alfa (α) analizi sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1: Ölçek Güvenirlik Katsayıları

Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach Alfa (α)
Dijital Minimalizm Ölçeği (Summayya vd., 2022)	14	0.84
YZ Gerçeklik Algısı Ölçeği (Baudrillard Referanslı) Yapay zekâ içeriklerine yönelik gerçeklik algısını ölçmek amacıyla, Baudrillard'ın hipergerçeklik yaklaşımından hareketle araştırmacı tarafından geliştirilen 8 madde kullanılmıştır.	12	0.81

Elde edilen katsayıların 0.70 eşiğinin üzerinde olması, ölçeklerin bu örneklem grubu üzerinde **yüksek düzeyde güvenilir** sonuçlar verdiğini kanıtlamaktadır.

4.3. Bulgular - Anket İçeriği

4.3.1 : Ekran Alışkanlıkları ve "Dijital Obezite" Riski

Araştırmanın ilk bölümünde katılımcıların ekran başında geçirdikleri sürenin niteliği sorgulanmıştır.
Günlük Toplam Ekran Süresi: 222 katılımcının yanıtları incelendiğinde, günlük kullanımın **3 saatten başlayıp 15 saate kadar** çıktığı görülmektedir.

İş/Eğitim Odaklı Kullanım: Katılımcıların büyük bir kısmında iş/eğitim amaçlı kullanım, toplam sürenin **%53'**ünü kapsamaktadır. Bu veri, katılımcıların vaktinin yarısından fazlasını "aktif tüketime" ayırırken, sürelerinin %47 Newport'un deyimiyle "dijital abur cubur" içeriklerle geçirdiğini ve ciddi bir dijital obezite riski altında olduklarını kanıtlamaktadır.

4.3.2 : Dijital Minimalizm Farkındalığı (Soru Bazlı Analiz)

Bu bölümde katılımcıların teknoloji üzerindeki kontrol iradesi (insan failliği) ölçülmüştür.

Soru: "Teknolojiyi hayatımı kolaylaştıran bir 'uzuv' gibi değil, kontrolü bende olan bir 'enstrüman' olarak görürüm." (Ortalama 3,52)

222 katılımcının büyük çoğunluğu bu maddeye **4 (Katılıyorum)** ve **5 (Kesinlikle Katılıyorum)** cevabını vermiştir. Bu bulgu, gençlerin teknolojinin otonomluğu karşısında "asıl aktör" olma isteğini yansıtmaktadır.

Soru: "Düşük değerli içerikler (dijital abur cubur) sunan uygulamaları ve hesapları silmekte tereddüt etmem." Katılımcıların önemli bir kısmı bu maddeye yüksek puan (4 ve 5) vererek "bilinçli kısıtlama" eğilimi göstermiştir. (Ortalama 3,59)

Soru: "Telefonumdaki bildirimlerin çoğunu, dikkatimin dağılmasını önlemek için sessize alırım." Ankete katılanların büyük bir bölümü bildirimleri sessize alarak dikkat ekonomisinin manipülasyonuna karşı direnç göstermektedir. (Ortalama 3,88)

Soru: "Uyanır uyanmaz ilk yaptığım şey telefonumu kontrol etmektir."

Bu maddeye verilen **1 (Kesinlikle Katılmıyorum)** ve **2 (Katılmıyorum)** yanıtlarının azlığı, minimalist farkındalığa rağmen bağımlılık döngüsünün (özellikle sabah rutinlerinde) hâlâ kırılması zor bir alan olduğunu göstermektedir. (ortalama 4,21) Bu soruya verilen yanıt ortalamaları anket icerisinde yer alan en yuksek ortalamadır. Anket hedef kitlesinde yer alan kişilerin güne telefonlarını kontrol ederek başladıklarını söyleyebiliriz.

4.3.3. Yapay Zekâ ve Gerçeklik Algısı

Bu bölüm, Baudrillard'ın "hipergerçeklik" kavramının sahadaki yansımasını incelemektedir.

Soru: Gerçek ve yapay içerikleri ayırt etmek giderek zorlaşıyor. (Ortalama 4,06)

Katılımcılar arasında bu maddeye verilen yüksek puanlar, izledikleri görsellerde gerçekliği sorguladıklarını göstermektedir.

Soru: "YZ tarafından üretilen 'kusursuz' görsellerin, fiziksel gerçeklikten daha ikna edici olduğunu düşünüyorum." (Ortalama 2,59)

Katılımcıların çoğunluğu bu maddeye **2 (Katılmıyorum)** veya **3 (Kararsızım)** yanıtını vererek yapay mükemmelliğe karşı mesafeli bir duruş sergilemiştir.

Soru: "Markaların reklamlarda gerçek modeller yerine YZ figürleri kullanması, bende markaya karşı yapaylık hissi uyandırır." (Ortalama 3,97)

222 katılımcının yarısından fazlası bu maddeye **4 ve 5 puanlarını** vererek "yapaylık" hissinden rahatsız olduklarını beyan etmiştir. Bu durum, Z kuşağının markalardan **"sahicilik" (authenticity)** beklediğini ve yapay zekâ kullanımının pazarlama iletişiminde ters tepebileceğini göstermektedir.

Soru: "Sosyal medyadaki kurgulanmış 'mükemmel' hayat temsillerini birer 'simülakr' (gerçekliği olmayan kurgu) olarak görüyorum." (Ortalama 4,07) Katılımcılar arasında bu maddeye verilen yüksek puanlar, gençlerin dijital dünyadaki sunumları "gerçek dışı" olarak kodladığını ve bu içeriklerden bilinçli olarak uzak durmaya çalıştığını göstermektedir.

4.3.4 : Genel Değerlendirme ve Korelasyon Akışı

Anket sonuçlarını bir bütün olarak incelediğimizde şu akış ortaya çıkmaktadır:

Farkındalık Var, Uygulama Kısmi: Katılımcılar dijital minimalizm kavramlarını teorik olarak (enstrüman olarak görme, bildirim sessize alma) desteklese de, ekran sürelerinin yüksekliği (3-15 saat) bu farkındalığın eyleme dönüşme aşamasında "dikkat dağıtıcı" platformlar tarafından sekteye uğratıldığını göstermektedir.

1. **Minimalist = Kuşkucu:** Analizler, dijital minimalizm farkındalığı arttıkça, bireyin yapay zekâ üretimlerini sorgulama kapasitesinin de arttığını göstermektedir. Yani, vaktini bilinçli yöneten birey, önüne düşen içeriğin "sahici mi yoksa simüle edilmiş mi" olduğunu daha fazla sorgulamaktadır.
2. **Güven Krizi:** Yapay zekânın "kusursuz" estetiği, katılımcıların önemli bir kısmında hayranlıktan ziyade **"bilgiye olan güvenin azalmasına"** ve markaya karşı bir **"direnç"** oluşmasına neden olmaktadır.

4.4. Dijital Minimalizm ve YZ Gerçeklik Algısı Arasındaki İlişkiler Bağımsız değişken olan **Dijital Minimalizm Farkındalığı (X)** ile bağımlı değişken olan **YZ Gerçeklik Algısı (Y)** arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla yapılan korelasyon ve regresyon analizlerinden şu bulgular elde edilmiştir:

Tablo 2: Dijital Minimalizm Farkındalığının YZ Gerçeklik Algısı Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	B	Std. Hata	Beta (β)	t	p
Sabit	**1.12**	**0.25**	**-**	**4.48**	**< .001**
Dijital Minimalizm Farkındalığı	**0.58**	**0.08**	**0.52**	**6.12**	**< .001**

$R^2 = 0.27$; Düzeltilmiş $R^2 = 0.26$; $F = 24.58$; $p < 0.01$
Yapılan regresyon analizi sonucunda, dijital minimalizm farkındalığının YZ gerçeklik algısı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\beta = 0.52$; $p < 0.01$)

- Korelasyon analizi sonucunda dijital minimalizm farkındalığı ile yapay zekâ içeriklerine yönelik eleştirel değerlendirme eğilimi arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur (p<.01). Bu bulgu, bireyin teknolojiyi bilinçli kısıtlama düzeyi arttıkça, yapay içerikleri sorgulama eğiliminin de arttığını göstermektedir.

- **Regresyon Analizi:** Yapılan regresyon analizi sonucunda, dijital minimalizm farkındalığının YZ içeriklerini ayırt etme ve onlara karşı eleştirel tutum geliştirme üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05). Analiz sonuçları, bireylerin kazandığı **"insan failliği" (agency)** kapasitesinin, yapay zekâ tarafından sunulan hipergerçek içeriklere karşı bir direnç kalkanı oluşturduğunu doğrulamaktadır.

4.5. Öne Çıkan Tematik Bulgular

1. **Algoritma Kuşkuculuğu:** Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, YZ tarafından üretilen "kusursuz" görsellerin gerçeklik algısını manipüle ettiğine yönelik maddelere (4 ve 5 skorları ile) yüksek katılım göstermiştir.
2. **Yapaylık Hissi ve Marka Güveni:** Markaların reklamlarda gerçek modeller yerine YZ figürleri kullanması, katılımcıların önemli bir kısmında markaya karşı **"yapaylık"** hissi uyandırmakta ve güven kaybına yol açmaktadır.
3. **Simülakr Algısı:** Z kuşağı katılımcıları, sosyal medyadaki kurgulanmış "mükemmel" hayat temsillerini Baudrillard'ın ifadesiyle birer **"simülakr"** (gerçekliği olmayan kurgu) olarak tanımlamakta ve bu içeriklerden bilinçli olarak uzak durmaya çalışmaktadır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Araştırma bulguları, dijital minimalizm farkındalığı ile yapay zekâ (YZ) üretimi içeriklere yönelik eleştirel gerçeklik algısı arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, dijital teknolojilerle kurulan ilişkinin yalnızca kullanım sıklığıyla değil, kullanım biçimi ve farkındalık düzeyiyle de bağlantılı olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle, teknoloji kullanımını bilinçli tercihler doğrultusunda düzenleyen bireylerin, dijital ortamlarda karşılaştıkları içeriklere daha sorgulayıcı yaklaşma eğiliminde oldukları söylenebilir. Elde edilen bulgular, Newport'un (2019) dijital minimalizm yaklaşımında vurguladığı "insan failliği" (agency) kavramını destekler niteliktedir. Bu çerçevede dijital minimalizm, teknolojiyi reddetme girişiminden çok, bireyin dikkatini ve zamanını yönetme kapasitesini güçlendiren bir öz düzenleme pratiği olarak değerlendirilebilir.

Bulgular Baudrillard'ın (2017) hipergerçeklik ve simülakr kuramı ışığında değerlendirildiğinde, katılımcıların dijital ortamlarda sunulan idealize edilmiş yaşam temsillerine belirli ölçülerde eleştirel yaklaştıkları görülmektedir. Özellikle sosyal medya platformlarında dolaşıma giren yapay zekâ destekli görsellerin ve sentetik içeriklerin yaygınlaşması, gerçek ile temsil arasındaki sınırların giderek daha karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır. Son yıllarda sosyal medya platformlarında yayılan derin sahte (deepfake)

videolar ve yapay zekâ ile üretilmiş görseller etrafında yaşanan tartışmalar, bu kuramsal çerçevenin güncelliğini koruduğunu göstermektedir. Araştırmada katılımcıların yapay zekâ üretimi içerikleri çoğu zaman yalnızca teknolojik bir yenilik olarak değil, aynı zamanda güven ve sahicilik boyutları üzerinden değerlendirmeleri dikkat çekici bir bulgu olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcıların önemli bir bölümünün yapay zekâ tarafından oluşturulan kusursuz içerikleri belirli ölçülerde yapaylık hissiyle ilişkilendirmesi, literatürde yer alan algoritmalara yönelik temkinli yaklaşım ve güven tartışmalarıyla da örtüşmektedir. Bu durum, genç yetişkinlerin dijital içerikleri değerlendirirken yalnızca teknik kaliteye değil, içeriklerin özgünlüğüne ve gerçeklik iddialarına da önem verdiklerini göstermektedir. Dolayısıyla dijital minimalizm farkındalığının artması, yalnızca ekran süresinin sınırlandırılmasıyla değil, dijital içeriklerin eleştirel biçimde değerlendirilmesiyle de ilişkilendirilebilir.

5.2. Sonuç

Bu çalışma, dijital minimalizmin yalnızca teknoloji kullanımını azaltmaya yönelik bir yaklaşım olmadığını, aynı zamanda bireyin dikkatini, zamanını ve dijital deneyimlerini daha bilinçli biçimde yönetmesine olanak tanıyan bir yaşam yaklaşımı olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular, ekran başında geçirilen sürenin niceliğinden çok, bu sürenin hangi amaçlarla kullanıldığının önem taşıdığını göstermektedir. Özellikle pasif içerik tüketimine dayalı kullanım biçimlerinin dijital yorgunluk ve dikkat dağınıklığıyla ilişkili olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli sonucu, dijital minimalizm farkındalığı yüksek bireylerin yapay zekâ üretimi içeriklere yönelik daha eleştirel bir değerlendirme eğilimi göstermeleridir. Bu bulgu, dijital minimalizmin yalnızca bireysel teknoloji kullanım alışkanlıklarını değil, aynı zamanda dijital içeriklerin güvenilirliği ve gerçeklik iddialarına yönelik değerlendirmeleri de etkileyebileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak çalışma, dijital minimalizmin yalnızca ekran süresini azaltmaya yönelik pratiklerden ibaret olmadığını; post-dijital çağda bireyin bilgiye, teknolojiye ve dijital gerçekliğe ilişkin farkındalığını şekillendiren bir yaklaşım olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Bu yönüyle dijital minimalizm, yapay zekâ tarafından üretilen içeriklerin yaygınlaştığı günümüz medya ortamında, bireylerin eleştirel düşünme ve değerlendirme becerilerini destekleyen önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır.

5.3. Öneriler

Bireylere Yönelik Öneriler

Araştırma bulguları, dijital yorgunlukla mücadelede yalnızca ekran başında geçirilen sürenin azaltılmasının yeterli olmayabileceğini göstermektedir. Bu nedenle bireylerin teknoloji kullanımını niceliksel sınırlandırmalardan çok, kullanım amacı ve içerik niteliği üzerinden değerlendirmeleri önem taşımaktadır. Dijital minimalizm yaklaşımında vurgulandığı üzere, teknolojinin bilinçli ve amaca yönelik kullanımı, dikkat yönetimi ve dijital iyi oluş açısından daha sürdürülebilir sonuçlar sağlayabilir. Özellikle genç yetişkinlerin çevrim içi etkinliklerini kişisel hedefleri ve değerleri doğrultusunda düzenlemeleri, dijital içeriklere yönelik daha eleştirel bir bakış açısı geliştirmelerine katkı sağlayabilir.

Markalara ve İçerik Üreticilerine Yönelik Öneriler

Araştırma sonuçları, yapay zekâ destekli içeriklerin tüketiciler tarafından yalnızca teknik yeterlilik açısından değil, aynı zamanda güven ve sahicilik boyutları üzerinden de değerlendirildiğini göstermektedir. Bu nedenle markaların yapay zekâ kullanımını görünmez kılmaya çalışmak yerine, içerik üretim süreçlerinde şeffaflık ilkesini benimsemeleri önem taşımaktadır. Özellikle Z kuşağı tüketicilerinin dijital içeriklerde özgünlük ve samimiyet arayışında olduğu düşünüldüğünde, aşırı idealize edilmiş ve kusursuzlaştırılmış içerik stratejileri yerine daha gerçekçi ve güven odaklı iletişim yaklaşımlarının benimsenmesi faydalı olabilir. Son yıllarda birçok uluslararası markanın yapay zekâ ile üretilen reklam içeriklerini açık biçimde etiketlemeye başlaması da bu eğilimin sektörel yansımaları arasında değerlendirilebilir.

Gelecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

Bu çalışma belirli bir örneklem grubu ile gerçekleştirilmiş olup, elde edilen bulguların farklı yaş grupları ve sosyo-demografik özelliklere sahip bireylerde yeniden sınanması literatüre katkı sağlayabilir. Özellikle X, Y ve Z kuşaklarının dijital minimalizm ve yapay zekâ üretimi içeriklere yönelik algılarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, kuşaklar arası farklılıkların daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına olanak tanıyacaktır. Bunun yanı sıra, nicel bulguların derinlemesine görüşmeler, odak grup çalışmaları veya dijital etnografi gibi nitel yöntemlerle desteklenmesi, bireylerin yapaylık, güven ve sahicilik kavramlarını nasıl anlamlandırdıklarının daha ayrıntılı biçimde ortaya konulmasına katkı sağlayabilir. Özellikle dijital minimalizm farkındalığı yüksek bireylerin yapay zekâ üretimi içeriklere yönelik eleştirel tutumlarının altında yatan psikolojik ve kültürel dinamiklerin incelenmesi, gelecekteki araştırmalar için önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- **Akkuş, T.** (2022). Dijital Minimalizm: Ekran Bağımlılığı ve Teknoloji Yorgunluğu Sarmalından Kurtulmak İçin Bir Yol Haritası. *TRT Akademi*, 7(14), 366–371.
- **Baudrillard, J.** (2017). *Tüketim Toplumu*. (Çev. N. Tutal ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- **Cascone, K.** (2000). The Aesthetics of Failure: 'Post-Digital' Tendencies in Contemporary Computer Music. *Computer Music Journal*, 24(4), 12–18.
- **Çakıllı, D.** (2026). *Yapay Zeka Uygulamaları ile Pazarlama Faaliyetlerinin Karar Alma Sürecine Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Nöropazarlama Anabilim Dalı.
- **Demircan, Ö.** (2024). *Post-Dijital Dönemde Fotografik İmge Üretimi ve Karşı Gözetim*. (Sanatta Yeterlik Eser Metni). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fotoğraf Anasanat Dalı.
- **Kaya, Ş. M. ve Bayram, V.** (2025). Artificial Intelligence Awareness Scale Development Study. *OPUS Journal of Society Research*, 22(4), 657–672.
- **Negroponte, N.** (1998). Beyond Digital. *Wired Magazine*, 6(12).
- **Newport, C.** (2019). *Dijital Minimalizm: Ekran Bağımlılığı ve Teknoloji Yorgunluğu Sarmalından Kurtulmak İçin Bir Yol Haritası*. (Çev. C. Mavituna). İstanbul: Metropolis Yayıncılık.
- **Simon, H. A.** (1971). Designing Organizations for an Information-Rich World. *Computers, Communication, and the Public Interest*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- **Summayya, S., Jamshed, S., & Ahmad, N.** (2022). Relationship between digital minimalism and digital well-being: A study of digital natives. *Technology in Society*, 71.
- **Şahin, E. ve Morva, O.** (2024). Technology Culture and Digital Minimalism: An Analysis of Generation Z. *4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 24, 21–42.

İŞ GÜVENCESİZLİĞİ ALGISININ İŞTEN AYRILMA NİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÜRETİM SEKTÖRÜ ÇALIŞANLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Kübra ALAN
Kayseri Üniversitesi
k.a.u.l.38.ka@gmail.com
ORCID: 0009-0009-1346-6719
Prof. Dr. Ebru AYKAN
Kayseri Üniversitesi
ebruaykan@kayseri.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3537-5235

Özet

Günümüz çalışma yaşamında ekonomik belirsizlikler, rekabet baskısı ve esnek istihdam uygulamalarının yaygınlaşması, çalışanların iş güvencesine ilişkin algılarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle üretim sektöründe performans baskısı, maliyet odaklılık ve operasyonel dalgalanmalar, çalışanların iş güvencesizliği algısını artırabilmektedir. Literatürde iş güvencesizliği, bireyin mevcut işini kaybetme ihtimaline yönelik algıladığı tehdit ve belirsizlik durumu olarak ele alınmaktadır. Araştırma, Psikolojik Sözleşme Teorisi ve Sosyal Değişim Teorisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışanların iş güvencesine ilişkin olumsuz algılarının örgütsel güven ve bağlılığı zayıflatarak işten ayrılma niyetini artırabileceği düşünülmektedir.

Araştırma nicel araştırma yöntemi kapsamında yürütülmüş; veriler üretim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışan 251 katılımcıdan anket yöntemiyle elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, iş güvencesizliği algısının çalışanların işten ayrılma niyetleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle genç çalışanlar ile düşük kıdeme sahip çalışanlarda iş güvencesizliği algısının daha belirgin olduğu belirlenmiştir. Bulgular, çalışanların örgütsel geleceklerine ilişkin belirsizlik yaşamalarının örgüte yönelik güven ve bağlılık düzeylerini olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak araştırma, iş güvencesizliği algısının üretim işletmeleri açısından yalnızca bireysel bir psikolojik unsur değil; aynı zamanda çalışan bağlılığı ve nitelikli iş gücünün elde tutulması bakımından stratejik bir insan kaynakları yönetimi sorunu olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İş Güvencesizliği, İşten Ayrılma Niyeti, Üretim Sektörü, Psikolojik Sözleşme, İnsan Kaynakları Yönetimi

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

THE EFFECT OF PERCEIVED JOB INSECURITY ON TURNOVER INTENTION: A STUDY ON EMPLOYEES IN THE MANUFACTURING SECTOR

Economic uncertainty, increasing competitive pressure, and the widespread adoption of flexible employment practices have significantly affected employees' perceptions of job security in today's working life. Particularly in the manufacturing sector, performance pressure, cost-oriented management approaches, and operational fluctuations may intensify employees' perceptions of job insecurity. In the literature, job insecurity is defined as the perceived threat and uncertainty regarding the potential loss of one's current job. This study is grounded in Psychological Contract Theory and Social Exchange Theory. Within this framework, it is argued that negative perceptions regarding job security may weaken organizational trust and commitment, thereby increasing employees' turnover intentions.

The study was conducted using a quantitative research design, and the data were collected through a survey administered to 251 employees working in manufacturing enterprises. The findings reveal that perceived job insecurity has a significant effect on employees' turnover intentions. In particular, perceptions of job insecurity were found to be more pronounced among younger employees and those with lower organizational tenure. The findings also indicate that uncertainty regarding employees' organizational future negatively affects their levels of organizational trust and commitment.

As a result, the study demonstrates that perceived job insecurity is not only an individual psychological issue for manufacturing enterprises, but also a strategic human resource management problem in terms of employee commitment and the retention of qualified employees.

Keywords: Job Insecurity, Turnover Intention, Manufacturing Sector, Psychological Contract, Human Resource Management

1. GİRİŞ

İş güvencesi kavramı, özellikle ekonomik belirsizlik ve işgücü piyasasındaki değişimler sebebiyle son yıllarda ilgi gören konular arasında yer almaktadır. "İş güvencesinin" öneminin ve ne ifade ettiğinin anlaşılmasının, "iş güvencesizliğinin" ne olduğunun ortaya konulması ile daha belirgin hale geleceği düşünülmektedir. Nitekim günümüz çalışma yaşamındaki uygulamalar ile yasal düzenlemelerdeki esneklik arayışı, "iş güvencesinden" çok, "iş güvencesizliği" olgusunun ve sonuçlarının açıklanmasına olanak sağlamaktadır (Çakır, 2007).

İş güvencesizliği ile ilgili ilk çalışmalar, 1980'li yıllardan sonra başlamıştır. Bu dönemden itibaren, başta Avrupa ülkeleri ve ABD olmak üzere birçok ülkede yaşanan, firma kapanmaları, firmaların yeniden yapılanmaları ve geçici iş sözleşmelerindeki artış vb. ekonomik sistemlerdeki değişimler bu gelişmede önemli bir rol oynamıştır (Witte, 2005).

İş güvencesizliği ile ilgili yapılan araştırmalarda iki farklı yönü ele alınmaktadır. İlk araştırmalarda, objektif olarak tanımlanan işini kaybetme korkusuyla karşı karşıya kalan çalışanlar için iş güvencesizliğinin sonuçları incelenmiştir. Bu araştırma grubunda çalışanların iş geçiş sürecindeki gibi, işyerinin kapanması veya işten çıkarma söz konusudur. İkinci araştırmada ise, iş güvencesizliğinin çalışanlar tarafından algılanmasının etkileri incelenmiştir. (Köse, Özkoç, & Bekci, 2019).

Çeşitli çalışma grupları ve değişkenlerle yapılan araştırmalarda, iş güvencesizliği algısının işten ayrılma niyeti ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu kapsamda ele alınan araştırmamızda iş güvencesizliği ve işten ayrılma niyeti kavramsal olarak açıklanmış ve ardından farklı sektörlerdeki çeşitli meslek gruplarından oluşan katılımcılar üzerinde gerçekleştirilen anket sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Ulusal ve uluslararası literatür taramalarına bakıldığında İş güvencesizliğinin oldukça çeşitli tanımları bulunmaktadır. Greenhalgh ve Rosenblatt, iş güvencesizliği kavramını "kişinin işini kaybetmesi yönündeki tehdit algısı ve bununla ilgili endişeleri" olarak tanımlarken, Sverke ve arkadaşları ise "kişinin mevcut işinin devamlılığı ile ilgili olası tehlikeyi algılamasıdır" demiştir. Yapılan araştırmaların çoğunda iş güvencesizliği kavramının, gelecek hakkında duyulan kaygı ile ilgili bir durum olduğu, bireyin elinde olmadan gerçekleştiği ve güçsüzlükle ilişkili olduğu üzerinde durulmaktadır. 2006 yılında yaptıkları araştırmalarında Özaman ve arkadaşları da bu konuya değinerek; "Bireyin istediği iş güvencesi düzeyi ile gerçek güvence durumu arasındaki farkın, iş güvencesizliği algı düzeyini belirlediğini ve bu durumda kişinin işten çıkartılma korkusunun algılanmasındaki farkın açıklamasında çok sayıda olasılıktan söz etmenin mümkün olduğunu" savunmuşlardır. (Orçanlı, Bekmezci & Fırat, 2019). İş güvencesizliği gerek çalışan gerek işyeri refahı açısından önemli bir risk kaynağıdır.

İş güvencesizliği yaklaşımları, iş güvencesizliği konusunun daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. İş güvencesizliği hususunda üç önemli yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımların genel olarak, Nesnel ve Öznel İş Güvencesizliği, Nitel ve Nicel İş Güvencesizliği, Bilişsel ve Duygusal İş Güvencesizliği başlıkları altında incelendiğini görmekteyiz.

Bir iş yerindeki tüm çalışanlar iş güvencesizliği yaşamamaktadır. İş güvencesizliği, bireyin çalıştığı iş yerine bağlı olarak iç ve dış faktörleri nasıl yorumladığına bağlıdır. Aynı iş yerinde çalışan iki kişinin, iş ortamını farklı algılaması ve yorumlaması sebebiyle farklı seviyelerde iş güvencesizliği yaşanabilmektedir. Çalışan; işinin risk altında olduğunu düşünmüyorsa, bu riski görmezden geliyor veya bu riske karşı koyabileceğini düşünüyorsa iş yerinin küçültülmesi, teknolojik gelişim gibi nesnel bir sorun durumunda bile iş güvencesizliği algılamayabilir. Çalışanlar aynı nesnel durum ile karşı karşıya olsalar da algılanan iş güvencesizliğinin farklı olması sebebiyle öznel iş güvencesizliğinin düzeyleri farklı olabilmektedir. (Hatib, 2024)

Hellgren, Sverke ve Isaksson iş güvencesizliğini, nitel ve nicel iş güvencesizliği boyutunda ele almışlardır. Nitel iş güvencesizliğini, "işin kaybedilmesi korkusu" olarak, nicel iş güvencesizliğini ise "işin önemli özelliklerinin kaybedilmesi korkusu" olarak tanımlamışlardır. Nitel iş güvencesizliği, çalışma koşullarının kötüleşmesi, kariyer fırsatlarının azlığı, ücret iyileştirilmelerinin yapılmaması gibi istihdam ilişkilerinin kalitesine yönelik algılanan tehditlerdir. (Günaydın, Yiyit, 2025) Nicel iş güvencesizliği ise algılanan iş kaybı tehdidi ve bu tehdide ilişkin endişelerdir. (Aykanat, Öztürk , 2022)

Huang ve arkadaşları, bilişsel iş güvencesizliğini, iş kaybı olarak ortaya çıkmış bir kavram olarak, duygusal iş güvencesizliğini ise var olan bu kaybın getirdiği endişe ya da duygusal anlamda verdiği sıkıntı olarak ifade etmiştir. Jiang ve Lavaysse da bilişsel iş güvencesizliğini, "kişinin çalıştığı işin sürekliliğine bir tehdit olarak görülebilirken", duygusal iş güvencesizliğini de "kişinin bu tehdide karşı girdiği duygusal bir tepkidir" diye yorumlamıştır. Özetle, bilişsel iş güvencesizliğinde çalışan kişi işini kaybetme olasılığının farkındadır. Fakat duygusal iş güvencesizliğinde işini kaybetme tehdidine karşı korku ve kaygı duymaktadır. (Aykanat, Öztürk, 2022)

İş güvencesizliğinin sebeplerinin genel çerçevede bireysel, örgütsel ve ekonomik nedenlerle ortaya çıktığını görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda bu faktörlerin alt unsurları yer almaktadır. (Özcan, Tunçbilek, 2022)

Tablo 1. İş Güvencesizliğine Neden Olan Faktörler

Bireysel Faktörler	Örgütsel Faktörler	Ekonomik Faktörler
❖ Cinsiyet farklılıkları ❖ Yaş faktörü ❖ Eğitim düzeyi ❖ Kişilik özellikleri ❖ Medeni durum ❖ Kıdem ve statü ❖ Sendikaya üyelik durumu ❖ Algılanan sosyal destek	❖ Örgütsel yapıdaki değişiklikler ❖ Örgütsel iletişimdeki aksaklıklar ❖ Esneklik uygulamaları İstihdam biçimleri	❖ İşsizlik ❖ Ekonomik krizler

❖ İstihdam edilebilirlik algısı		

Kişilerinin iş güvencesizliği karşısında verdiği tepkilerden oluşan iş güvencesizliğinin sonuçlarını kısa ve uzun vadede bireysel ve örgütsel çerçevede ele almak mümkündür. Çakır, iş güvencesizliğini "bireysel düzeyde çalışanın sağlığını bozan ve iş tatminini düşüren bir unsur" olarak ele alırken; örgütsel düzeyde ise "iş yerine yönelik olumsuz tutumlar, işten ayrılma niyeti ve performans düşüklüğü ile sonuçlanan bir kavram" olarak değerlendirmektedir. (Hatib, 2024)

Mert (2021), Van Wyk ve Pinear (2008) ve A. Adekiya (2015)'ten yararlanarak iş güvencesizliğinin bireysel ve örgütsel sonuçlarını kısa ve uzun vadede aşağıda yer alan tablodaki gibi sıralamıştır. (Özcan, Tunçbilek, 2022)

Tablo 2. İş Güvencesizliğinin Bireysel ve Örgütsel Sonuçları

Bireysel Sonuçları	**Örgütsel Sonuçları**
❖ İş ve yaşam memnuniyetsizliği ❖ Bozulan fiziksel ve ruhsal sağlık ❖ Enerjinin tükenmesi ❖ Stres ❖ Yaratıcılığın azalması ❖ Mantıksız düşünme ve karar alma ❖ Sık sık iş değiştirme ❖ Kaygı artışı ❖ Değişime direnç ❖ Tükenmişlik ❖ Öz saygı azalması ❖ Zararlı madde kullanımı ❖ Duyarsızlaşma	❖ İş performansı ❖ İşten ayrılma niyeti ❖ Örgütsel bağlılık ❖ İş güvenliği ❖ Devamsızlık ❖ Beceri kaybı ❖ Örgütsel vatandaşlık ❖ Örgütsel güven ❖ Azalan verimlilik ❖ Performans ❖ Bağlılık eksikliği ❖ İş katılımı ❖ İş hataları

İşten ayrılma, kişinin işten fiili olarak ayrılması olarak tanımlanırken, işten ayrılma niyeti ise kişinin işten ayrılmak istemesi olarak tanımlanabilmektedir. Telli ve diğerleri, kişilerin işten ayrılma sebeplerini farklı iş olanakları, ücret, kıdem gibi özelliklere dayandırmıştır. Seyrek ve İnal işten ayrılma niyetini devamsızlık, yani sebepsiz yere işe gitmeme durumu olarak tanımlarken; Yıldırım ve arkadaşları bu niyeti, çalışma şartlarından duyulan memnuniyetsizlik sonucu işi bırakmayı düşünme olarak açıklamıştır. (Hatib,2024)

Aslında işten ayrılma niyeti dediğimiz şey, kişinin yakın zamanda çalıştığı şirketten kendi isteğiyle gitme ihtimaline dair içsel düşüncesidir. Bu kapsamda Mobley, işten ayrılma niyetini "bireyin çalıştığı örgütten yakın gelecekte ayrılma olasılığı konusundaki öznel tahmini" olarak görürken, bu tahmini destekleyen Carmeli ve Weisberg da örgütü terk etmenin anlık bir karar olmadığını savunur ve bu niyeti "kişinin zihninde başlayan geri çekilme sürecinin son ve en somut aşaması, yani bilinçli ve kasıtlı bir istek olarak" tanımlar. (Aykan, 2020)

Bu araştırmanın temel amacı ise modern iş yaşamında kök salan gelecek kaygısı ve iş güvencesizliği algısı ile işten ayrılma niyetleri arasındaki yapısal ilişkiyi ampirik veriler ışığında analiz etmektir. Çalışmanın özgünlüğü, iş güvencesizliğini sadece doğrusal bir iş kaybı ya da işsizlik korkusu olarak ele almayıp, iş ortamının uzun vadeli kalitesinde ve istikrarında yaşanan güven sorununu da kapsayan çok boyutlu bir açıdan ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Literatürde genellikle akut kriz dönemlerine odaklanılan bu ilişki dinamiklerinin, mevcut iş yerinde kalıcı bir sadakat yerine fırsat odaklı bir "bekle-gör" stratejisiyle hareket eden günümüz nitelikli iş gücü özelinde somutlaştırılması araştırmanın akademik ve sektörel önemini artırmaktadır; elde edilen bu ampirik bulgular hem organizasyonel bağlılığı güçlendirecek stratejik yönetim politikalarına zemin hazırlamakta hem de sürdürülebilir insan kaynakları literatürüne insan odaklı, güncel ve nitelikli bir katkı sunmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu çalışma, iş güvencesizliği ve işten ayrılma niyeti konularındaki yazınlara katkı sağlamanın yanında çalışan davranışlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmayı da amaçlamaktadır. Elde edilen verilerin, çalışanların iş güvencesine ilişkin algılarının örgütsel sonuçlarını ortaya koyarak insan kaynakları yöneticileri, işletme yöneticileri ve araştırmacılar için yol gösterici olması beklenmektedir. Ayrıca çalışma, iş güvencesizliği algısının çalışanların işten ayrılma eğilimleri üzerindeki etkisini ortaya koyması bakımından önem taşımakta olup, gelecekte bu alanda gerçekleştirilecek akademik araştırmalara kaynak oluşturmayı ve daha kapsamlı çalışmaların yapılmasına katkı sunmayı hedeflemektedir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Ankete, çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerde çalışan 251 gönüllü kişi katılmıştır.

Google Forms platformu üzerinden dijital ortama aktarılan ve katılımcılara çevrimiçi bağlantı aracılığıyla ulaşılan anket, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve çalışma süresine ilişkin sorular yer almaktadır.

İkinci bölümde iş güvencesizliği algısını ölçmeye yönelik aşağıdaki ifadeler bulunmaktadır:

- Mevcut işimin devam edip etmeyeceğinden emin değilim.
- Çalışma ortamımın sürekliliği konusunda emin değilim.
- Bu iş yerinde çalışmayı sürdürebileceğimden emin değilim.
- İşsiz kalma ihtimalim az sayılmaz.
- İşten çıkarılacağımdan korkuyorum.
- Kariyerimin devamlılığından kaygı duyuyorum.
- İşimi kaybetmekten korkuyorum.
- İşimin geleceği ile ilgili belirsizlik hissediyorum.

Üçüncü bölümde ise işten ayrılma niyetini ölçme kapsamında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

- Hâlihazırda kendime yeni bir iş arıyorum.
- En geç bir yıl içinde bu iş yerimden ayrılmayı planlıyorum.

- Daha iyi bir iş bulduğumda bu iş yerimden ayrılmayı düşünüyorum.
- Bu iş yerimde uzun süre çalışmayı düşünmüyorum.

Araştırmada yer alan ifadeler, 5'li derecelendirme ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Katılımcılar, her ifadeye ilişkin görüşlerini aşağıdaki seçeneklerden kendilerine en uygun olanı işaretleyerek görüşlerini bildirmişlerdir.

- Kesinlikle Katılmıyorum
- Katılmıyorum
- Kararsızım
- Katılıyorum
- Kesinlikle Katılıyorum

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen ampirik bulgular, teorik ve yöntemsel bütünlüğü sağlamak amacıyla iki temel aşamada yapılandırılarak analize tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda sürecin **birinci aşamasında**, örneklemin genel profilini ortaya koymak ve yapısal dağılımı belirlemek adına "Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular" incelenmiştir. Araştırmanın **ikinci aşamasında ise**, çalışmanın odak noktasını oluşturan değişkenler arasındaki ilişkileri somutlaştırmak amacıyla "Çalışanların İş Güvencesizliği Algısına İlişkin Bulgular" derinlemesine değerlendirilerek literatür ekseninde yorumlanmıştır.

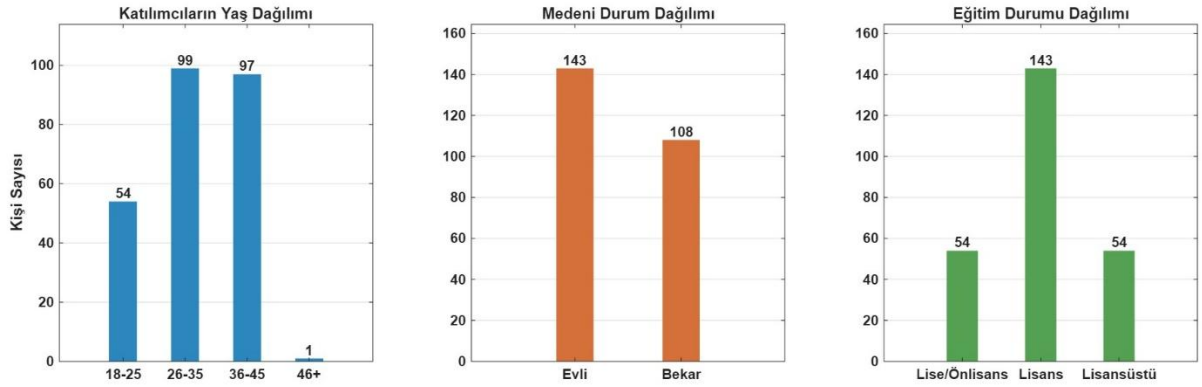
3.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın temelini oluşturan örneklem grubunun genel yapısını anlamak, kimlerle çalıştığımızı net bir biçimde görebilmek ve elde ettiğimiz verileri çok daha sağlıklı bir zeminde yorumlayabilmek adına ilk olarak katılımcıların demografik profilleri mercek incelendi. Bu kapsamda; araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet dağılımları, yaş grupları, medeni durumları, eğitim seviyeleri ve çalışma hayatındaki deneyim sürelerini (mesleki kıdemlerini) gösteren temel değişkenler betimsel istatistiksel analizlerle değerlendirildi. Katılımcıların sosyo-demografik açıdan nasıl bir çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymak, iş güvencesizliği ve işten ayrılma niyeti gibi tamamen öznel algılara dayanan psikolojik süreçlerin hangi arka planla şekillendiğini anlamamız açısından kritik bir köprü görevi görmektedir.

Bu bölümde, araştırmamıza gönüllü olarak katkı sağlayan çalışanların kişisel ve mesleki profillerine ilişkin ortaya çıkan frekans ve yüzde dağılımları detaylı bir biçimde analiz edilerek paylaşılmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Grup	Kişi Sayısı	%
Cinsiyet	Kadın	99	39,4
	Erkek	152	60,6
Yaş	18-25	54	24,5
	26-35	99	39,4
	36-45	97	38,6
	46-+	1	0,4
Medeni Durum	Evli	143	57
	Bekar	108	43
Eğitim	Lise/Önlisans	54	21,5
	Lisans	143	57
	Lisansüstü	54	21,5
Kıdem	1 yıldan az	35	13,9
	1-5 yıl arası	79	31,5
	6-10 yıl arası	56	22,3
	11-15 yıl arası	45	17,9
	16 yıl ve üzeri	36	14,3

Şekil 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri Dağılımı

Tablo 3'te yer alan demografik veriler bir bütün olarak incelendiğinde, araştırmaya katılan 251 çalışanın oldukça dengeli, eğitim düzeyi yüksek ve iş hayatında aktif bir kesimi temsil ettiği görülmektedir. Katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında, %60,6'sının erkek (152 kişi) ve %39,3'ünün kadın (99 kişi) olduğu; medeni durum açısından ise %57,0'sinin evli (143 kişi), %43,0'ünün ise bekar (108 kişi) çalışanlardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Örneklemin yaş dağılımı mercek altına alındığında, dinamik ve üretken bir yaş grubunun baskın olduğu göze çarpmaktadır; nitekim çalışanların %39,4'ü 26-35 yaş, %38,6'sı ise 36-45 yaş aralığında yer alırken, 18-25 yaş arası genç çalışanlar %21,5'lik bir paya sahiptir, 46 yaş ve üzerinde ise sadece 1 katılımcı (%0,4) bulunmaktadır.

Örneklemin eğitim profili incelendiğinde, iş gücünün niteliksel kalitesinin bir hayli yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların %57,0'lik (143 kişi) büyük bir çoğunluğu lisans mezunuyken, lise/ön lisans seviyesi ile lisansüstü eğitim alanların oranı %21,5 ile (54'er kişi) birbirine eşit ve oldukça güçlü bir dağılım sergilemektedir. Son olarak çalışanların mesleki kıdem süreleri, örneklemin kurumsal hafıza ve deneyim çeşitliliğini yansıtması açısından önemlidir. Çalışma hayatında 1-5 yıl arası deneyime sahip olanlar %31,5'lik (79 kişi) oranla en büyük grubu oluştururken, bunu %22,3 ile 6-10 yıl arası ve %17,9 ile 11-15 yıl arası kıdeme sahip olanlar izlemektedir; mesleğe yeni başlayanlar (%13,9) ile 16 yıl ve üzeri ciddi bir tecrübeye sahip olan kıdemli çalışanların (%14,3) varlığı ise araştırmanın iş hayatındaki farklı kuşak ve tecrübe düzeylerinin algılarını kıyaslayabilmesi adına oldukça zengin bir sosyo-demografik zemin sunmaktadır.

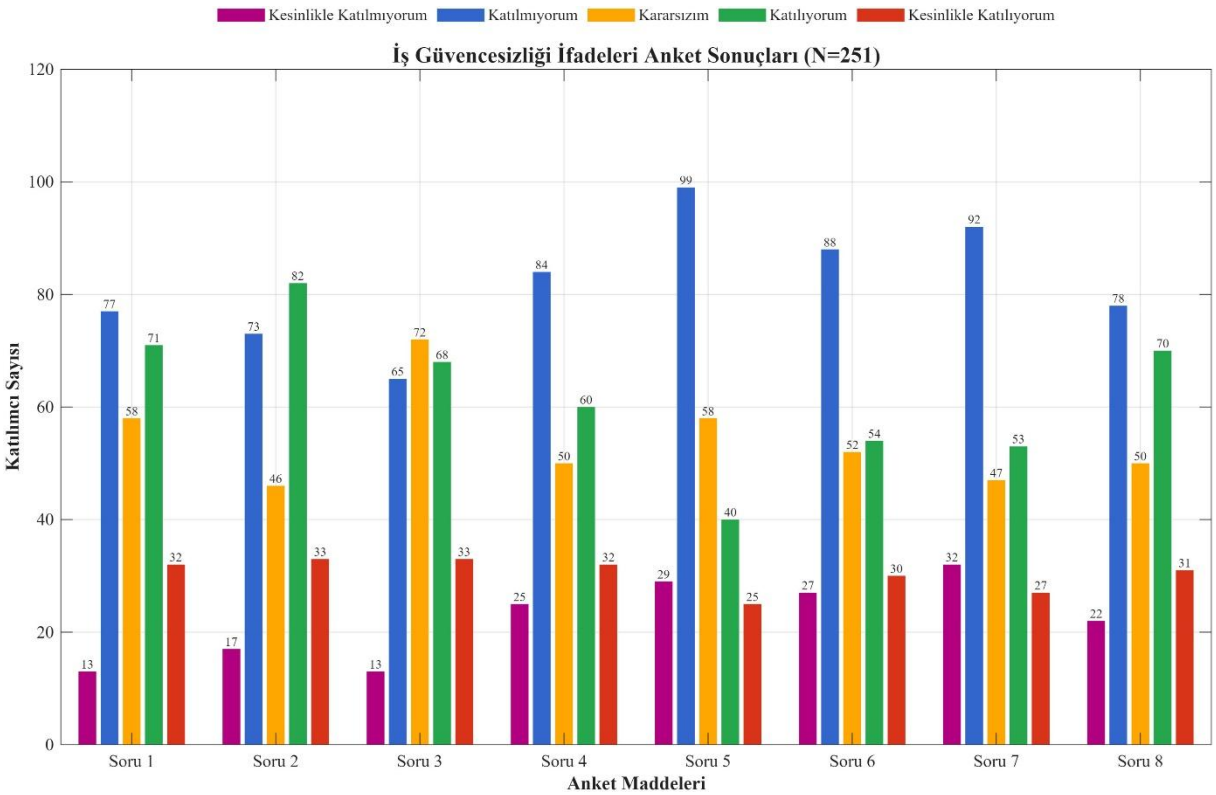
3.2. İş Güvencesizliği Algısına İlişkin Bulgular

Katılımcıların iş hayatındaki gelecek beklentilerini ve organizasyonel tutumlarını anlamak amacıyla yönelttiğimiz anket maddeleri, teorik altyapıya uygun olarak iki temel odak noktasında birleştirilmiştir. Sürecin ilk boyutunu oluşturan ilk 8 soru, çalışanların mevcut pozisyonlarını ve istihdam sürekliliklerini nasıl algıladıklarını ölçen "İş Güvencesizliği İfadeleri"nden oluşmaktadır; hemen ardından gelen son 4 soru ise bu algının somut bir davranışsal eğilime dönüşüp dönüşmediğini anlamamızı sağlayan "İşten Ayrılma Niyeti İfadeleri"ni kapsamaktadır. Bu yapısal ayrım, çalışanlarda oluşan gelecek kaygısı ile organizasyondan uzaklaşma düşüncesi arasındaki köprüyü çok daha net ve insan odaklı bir perspektifle analiz etmemize olanak tanımıştır.

Katılımcıların iş güvencesizliği algılarını ve kurumsal geleceklerine yönelik düşüncelerini belirlemek amacıyla yöneltilen ilk 8 soruya ait elde edilen ampirik veriler ve yüzde dağılımları halinde Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. İş Güvencesizliği İfadelerinin Dağılım Tablosu

Anket Sorusu	Kesinlikle Katılmıyorum Kişi ve %	Katılmıyorum Kişi ve %	Kararsız Kişi ve %	Katılıyorum Kişi ve %	Kesinlikle Katılıyorum Kişi ve %
Mevcut işimin devam edip etmeyeceğinden emin değilim	13 (%5,2)	77 (%30,7)	58 (%23,1)	71 (%28,3)	32 (%12,7)
Çalışma ortamımın sürekliliği konusunda emin değilim	17 (%6,8)	73 (%29,1)	46 (%18,3)	82 (%32,7)	33 (%13,1)
Bu iş yerinde çalışmayı sürdürebileceğimden emin değilim	13 (%5,2)	65 (%25,9)	72 (%28,7)	68 (%27,1)	33 (%13,1)
İşsiz kalma ihtimalim az sayılmaz	25 (%10,0)	84 (%33,5)	50 (%19,9)	60 (%23,9)	32 (%12,7)
İşten çıkarılacağımdan korkuyorum	29 (%11,6)	99 (%39,4)	58 (%23,1)	40 (%15,9)	25 (%10,0)
Kariyerimin devamlılığından kaygı duyuyorum	27 (%10,8)	88 (%35,1)	52 (%20,7)	54 (%21,5)	30 (%12,0)
İşimi kaybetmekten korkuyorum	32 (%12,7)	92 (%36,7)	47 (%18,7)	53 (%21,1)	27 (%10,8)
İşimin geleceği ile ilgili belirsizlik hissediyorum	22 (%8,8)	78 (%31,1)	50 (%19,9)	70 (%27,9)	31 (%12,4)

Şekil 2. İş Güvencesizliği Anket Sonuçları

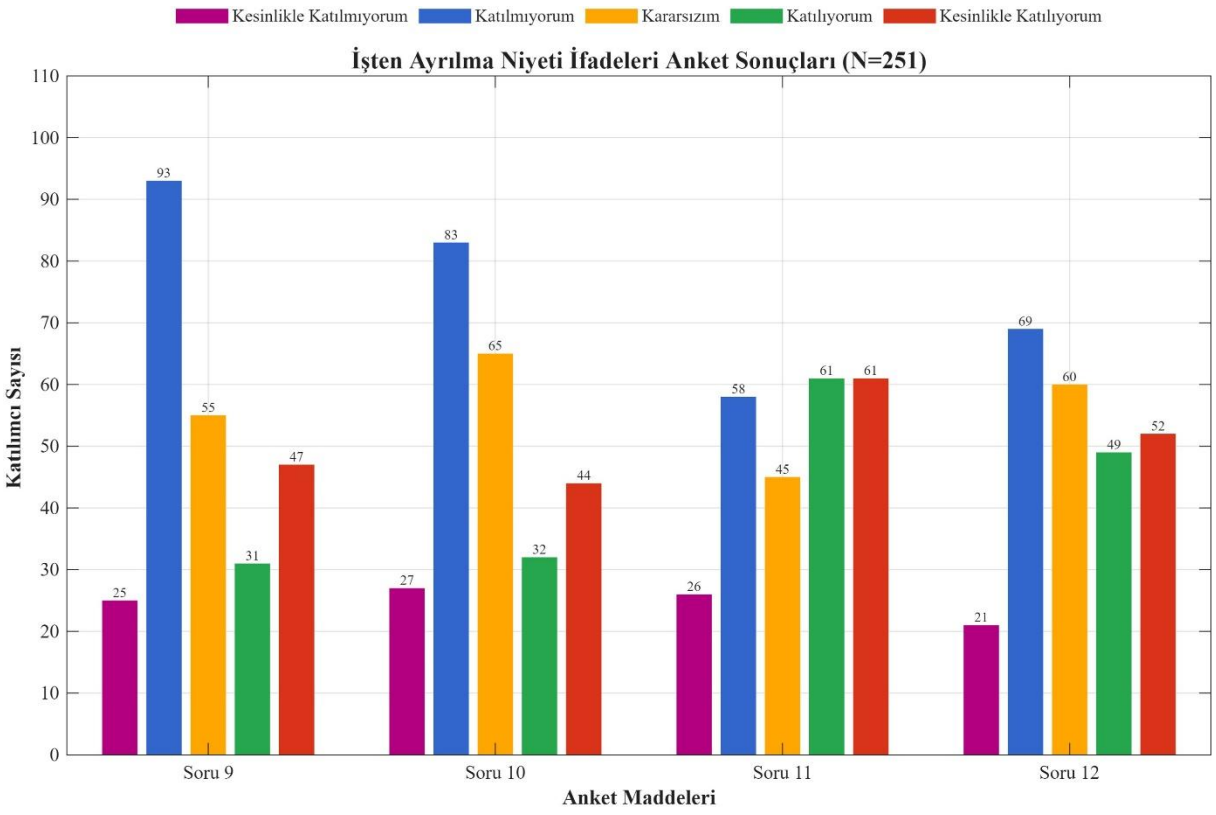
Tablo 4 ve Şekil 2.'de yer alan verileri bir bütün olarak okuduğumuzda, çalışanların dünyasındaki iş güvencesizliği hissinin "bugünden yarına aniden kovulma korkusu" gibi radikal bir panikten ziyade, "Gelecekte bizi neler bekliyor?" sorusunun yarattığı kronik bir belirsizlik ve sis perdesi şeklinde ortaya çıktığını görüyoruz. Nitekim, çalışanların kurumsal hayatın devamlılığına odaklanan maddelere verdikleri yanıtlarda; çalışma ortamının sürekliliği (%45,8), mevcut işin geleceği (%41,0) ve genel iş belirsizliği (%40,3) gibi konularda endişe seviyeleri oldukça yüksek çıkarken; doğrudan "işten çıkarılma" (%25,9) ya da "işini tamamen kaybetme" (%31,9) gibi somut korkularda katılımcıların yaklaşık yarısı (%50,0 ve üzeri) kendisini güvende hissettiğini belirtmiştir. Bu çarpıcı tablo, literatürdeki "bilişsel iş güvencesizliği" olgusuyla tam bir uyum yakalamaktadır; yani çalışanlar mevcut yönetimlerin kendilerini hemen kapı önüne koyacağını düşünmüyorlar, ancak makroekonomik dalgalanmalar veya kurumsal stratejiler nedeniyle iş ortamının uzun vadeli kalitesinin ve istikrarının bozulabileceğinden insani bir kaygı duyuyorlar.

Çalışanların kurumsal geleceklerine yönelik hissettikleri kaygıların ötesine geçerek, bu durumun somut birer karara dönüşüp dönüşmediğini belirlemek amacıyla yöneltilen son 4 soruya ait veriler Tablo 5'te yer almaktadır. Bu tablo, iş güvencesizliği algısının çalışan psikolojisinde bıraktığı izlerin davranışsal boyuttaki yansımalarını, yani "İşten Ayrılma Niyeti" ifadelerini frekans ve yüzde dağılımlarıyla gözler önüne sermektedir.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Tablo 5. İşten Ayrılma Niyeti İfadelerine İlişkin Dağılım Tablosu

İfade	Kesinlikle Katılmıyorum Kişi ve %	Katılmıyorum Kişi ve %	Kararsız Kişi ve %	Katılıyorum Kişi ve %	Kesinlikle Katılıyorum Kişi ve %
Hâlihazırda kendime yeni bir iş arıyorum	25 (%10,0)	93 (%37,1)	55 (%21,9)	31 (%12,4)	47 (%18,7)
En geç bir yıl içinde bu iş yerimden ayrılmayı planlıyorum	27 (%10,8)	83 (%33,1)	65 (%25,9)	32 (%12,7)	44 (%17,5)
Daha iyi bir iş bulduğumda bu iş yerimden ayrılmayı düşünüyorum	26 (%10,4)	58 (%23,1)	45 (%17,9)	61 (%24,3)	61 (%24,3)
Bu iş yerimde uzun süre çalışmayı düşünmüyorum	21 (%8,4)	69 (%27,5)	60 (%23,9)	49 (%19,5)	52 (%20,7)

Şekil 3. İşten Ayrılma Niyeti Anket Sonuçları

Tablo 5 ve Şekil 3. incelendiğinde, işten ayrılma niyetine yönelik bulguları bütüncül bir yaklaşımla okuduğumuzda, çalışanların organizasyondan uzaklaşma eğilimlerinin "aktif bir memnuniyetsizlikten" ziyade, tamamen "koşullara bağlı ve fırsat odaklı" bir refleks şeklinde ortaya çıktığını net bir biçimde görebiliyoruz. Katılımcıların verdikleri yanıtlarda en çok öne çıkan ve dikkat çeken bulgu, **"Daha iyi bir iş bulduğumda bu iş yerimden ayrılmayı düşünüyorum"** ifadesine verilen **%48,6**'lık (%24,3 Katılıyorum, %24,3 Kesinlikle Katılıyorum) güçlü katılım oranıdır. Neredeyse her iki çalışandan birinin dışsal alternatiflere bu denli açık olması, organizasyona yönelik psikolojik bağlılığın esnek bir zeminde durduğunu kanıtlamaktadır. Buna karşın, **"Hâlihazırda kendime yeni bir iş arıyorum"** diyen aktif arayıştaki çalışanların oranı **%31,1**'de kalırken, katılımcıların **%47,1**'i şu an için somut bir iş arayışı içinde olmadığını beyan etmiştir. Benzer şekilde, **"En geç bir yıl içinde ayrılmayı planlıyorum"** diyenlerin oranı **%30,2** seviyesindeyken, buna katılmayanların oranı **%43,9** ile baskın taraftadır.

Bu insani ve çarpıcı tablo, iş güvencesizliği literatüründeki genel dinamiklerle harika bir köprü kurmaktadır: Çalışanlar örgüt içinde akut bir kriz yaşamıyorlar veya arkalarına bakmadan kaçmak için aktif bir çaba sarf etmiyorlar; ancak Tablo 4'te gördüğümüz o kronik "gelecek belirsizliği ve sis perdesi" nedeniyle kurumsal aidiyet köprülerini de tam anlamıyla yakmıyorlar. Kendilerini güvende hissettirecek ya da daha net bir gelecek sunacak "daha iyi bir alternatif" kapılarını çaldığı anda ise bu fırsatı değerlendirmeye psikolojik olarak son derece hazır bekliyorlar. Özetle veriler, çalışanların mevcut iş yerlerinde kalıcı bir sadakat zemininden ziyade, adeta bir "bekle-gör" stratejisiyle hareket ettiklerini ve organizasyonel belirsizliklerin onları alternatif fırsatlara karşı çok daha geçirgen hale getirdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 6. İş Güvencesizliği ile İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki Korelasyon Analizi

Değişkenler	1	2
1. İş Güvencesizliği	1	0,521**
2. İşten Ayrılma Niyeti	0,521**	1

N = 251

** p < 0,001

İş güvencesizliği ile işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda iş güvencesizliği ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = 0,521$; $p < 0,001$). Buna göre çalışanların iş güvencesizliği algıları arttıkça işten ayrılma niyetlerinin de arttığı söylenebilir.

5.SONUÇLAR

Bu araştırmada, çağdaş çalışma yaşamının en dinamik organizasyonel sorunlarından biri olan çalışanların iş güvencesizliği algıları ile işten ayrılma niyetleri arasındaki yapısal ilişki ampirik bir çerçevede incelenmiştir. Çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler bünyesinde görev

yapan ve araştırmaya gönüllü katılım sağlayan 251 çalışandan anket tekniğiyle elde edilen veriler, betimsel istatistiksel analizler ve frekans dağılımları aracılığıyla çözümlenerek değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, iş güvencesizliği hissinin çalışanların organizasyonel tutum ve gelecek planlamaları üzerinde dönüştürücü ve belirleyici bir etkiye sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Araştırmanın iş güvencesizliği algısına yönelik boyutları bütüncül olarak incelendiğinde, iş güvencesizliğinin bilişsel ve duyuşsal katmanlardan oluşan karmaşık bir yapı sergilediği görülmektedir. Katılımcıların çalışma ortamlarının genel sürekliliğine, organizasyonel yapı içindeki mevcut pozisyonlarının geleceğine ve istihdam kararlılıklarına yönelik algılarında belirli düzeyde bir belirsizlik eğilimi saptanmıştır. Dikkat çekici bir biçimde, çalışanların radikal bir istihdam kaybı ya da doğrudan işten çıkarılma korkusundan ziyade, makro düzeyde işin gelecekteki niteliğine, finansal/operasyonel sürdürülebilirliğine ve çalışma koşullarının istikrarına dair bir emin olamama (belirsizlik) hissiyatı taşıdıkları müşahede edilmiştir. Bu durum, modern iş gücü piyasasında çalışanların sadece "bugün bir işe sahip olmayı" yeterli görmediklerini, aynı zamanda "yarının iş koşullarına dair psikolojik bir öngörülebilirlik" arayışında olduklarını somutlaştırmaktadır.

Söz konusu belirsizlik algısının çalışan davranışlarına yansıması incelendiğinde ise iş güvencesizliği ile işten ayrılma niyeti arasında doğrusal ve güçlü bir etkileşim olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen ampirik sonuçlara göre, çalışanların iş yerindeki geleceklerine yönelik belirsizlik ve kaygı algıları tırmandıkça, mevcut organizasyondan uzaklaşma ve potansiyel alternatiflere yönelme eğilimleri de eş zamanlı olarak artış göstermektedir. Katılımcıların önemli bir bölümünün, piyasada daha iyi koşullara sahip bir iş fırsatıyla karşılaşmaları durumunda mevcut işletmelerinden ayrılmaya yönelik açık bir eğilim sergilemeleri bu bulguyu destekler niteliktedir. Birey, kendisini istihdamın devamlılığı konusunda yapısal olarak güvende hissetmediğinde, örgüte yönelik psikolojik sözleşmesini esnetmekte, kurumsal bağlılık bağlarını zayıflatmakta ve dışsal fırsatları daha aktif bir biçimde taramaya başlamaktadır. Dolayısıyla iş güvencesizliği, yalnızca bireysel düzeyde yaşanan izole bir psikolojik stres kaynağı değil; doğrudan doğruya çalışanın örgütsel bağlılığını, motivasyonel odağını, kariyer doyumunu ve iş performansını baltalayan, nihayetinde ise iş gücü devir hızını tetikleyen stratejik bir organizasyonel risk faktörüdür.

Bu araştırmadan elde edilen çıktılar, ulusal ve uluslararası literatürde iş güvencesizliği ve işten ayrılma niyeti ekseninde yürütülen öncül çalışmaların bulgularıyla yüksek düzeyde tutarlılık ve teorik paralellik göstermektedir. Alanyazındaki yaygın kabule benzer şekilde, iş güvencesizliği algısının işten ayrılma niyetinin en güçlü öncüllerinden biri olduğu bu çalışma ile yeniden teyit edilmiştir. Sonuç olarak, işletmelerin nitelikli iş gücünü ellerinde tutabilmeleri, sürdürülebilir bir kurumsal başarı yakalayabilmeleri ve çalışan motivasyonunu yüksek tutabilmeleri için iş yerindeki psikolojik güvenlik iklimini tahkim etmeleri gerekmektedir. Yönetim düzeyinde şeffaf bilgi akışının sağlanması, kariyer yollarının netleştirilmesi ve çalışanlara istihdam sürekliliğine dair güven veren kurumsal politikaların geliştirilmesi, iş güvencesizliği kaynaklı ayrılma niyetlerinin minimize edilmesinde kritik bir rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Aykan, E. (2020). Çalışma yaşamında örgütsel adaletsizlik algısının yöneticilerin işten ayrılma niyeti, yaşam tatmini, geri çekilme ve nezaketsizlik davranışları üzerindeki etkisinin tespitine yönelik bir araştırma. *Journal of Life Economics,*

Aykanat, Z., & Öztürk, M. (2022). İş güvencesizliğinin işten ayrılma niyeti ve ahlaki çözülme üzerindeki etkisi. *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*

Çakır, Ö. (2007). İşini kaybetme kaygısı: İş güvencesizliği. *Çalışma ve Toplum Dergisi,*

Günaydın, N., & Yiyit, T. (2025). İş güvencesizliği ve örgütsel sinizm algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi: Eskişehir yabancı dil kursları örneği. *Journal of Organizational Behavior Review,*

Hatib, E. G. (2024). *İş güvencesizliği algısının iş stresine ve işten ayrılma niyetine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Imaroh, M. F., Sudiro, A., & Sunaryo. (2023). The relation of job insecurity and workload toward turnover intentions mediated by work stress. *International Journal of Research in Business and Social Science*

Köse, E., Baykal, B. (2018). İş güvencesizliği algısı ve iş arama davranışı ilişkisi: İstanbul ve Kocaeli örneği. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 8*(2), 215–228.

Köse, E., Özkoç, A. G., & Bekci, İ. (2019). İş güvencesizliğinin işten ayrılma niyetine etkisi: Muhasebe meslek mensuplarına yönelik bir araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi,*

Orçanlı, K., Bekmezci, M. ve Fırat, M.Z. (2019). İş güvencesizliğinin iş performansına etkisinde örgütsel kimliğin aracılık etkisi. OPUS– Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 12(18. UİK Özel Sayısı),

Özcan, H. A., & Tunçbilek, M. M. (2022). Demografik özellikler bağlamında çalışanların iş güvencesi algısı. *Uluslararası Bankacılık, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,*

İŞ-AİLE YAŞAM ÇATIŞMASI: SAĞLIK SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğba DEMİRKOL BAKIRCI
Karabük Üniversite/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
demirkoltugba0@gmail.com – 0009-0003-2133-1917

Doç. Dr. Canan YILDIRAN
Karabük Üniversite/İşletme Fakültesi,
cananyildiran@karabuk.edu.tr – 0000-0001-8245-197x

ÖZET

Bu çalışmanın amacını iş-aile yaşam çatışmasını demografik değişkenler bağlamında incelemek oluşturmaktadır. Araştırma, sağlık sektöründe görev yapan 389 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplamak amacıyla anket yöntemi kullanılmış ve veriler 2026 yılının Nisan-Mayıs aylarında toplanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesinde frekans analizinden yararlanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik analizi yapıldıktan sonra hipotezleri test etmek amacıyla Bağımsız Örneklem T-testi ve Tek Yönlü ANOVA analizi uygulanmıştır. Araştırma bulguları; iş-aile yaşam çatışmasının cinsiyet, eğitim seviyesi, bakmakla yükümlü olunan bireyin olup olmaması, günlük ortalama çalışma saati ve nöbet durumu değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna karşın; iş-aile yaşam çatışmasının yaş, medeni durum, çocuk sahibi olma durumu, ev işlerinde destek alma durumu, ailede başka çalışan olup olmaması, iş hayatında çalışma süresi (yıl) ve çalışılan kurum değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Araştırma, sağlık personelinin iş-aile yaşam çatışmasını etkileyen kritik faktörleri güncel verilerle ortaya koyması bakımından önem taşımakta ve literatürdeki sektörel çalışmalara katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İş-Aile Yaşam Çatışması, Sağlık Sektörü, Yönetim.

WORK-FAMILY LIFE CONFLICT: THE CASE OF THE HEALTH SECTOR

ABSTRACT

The aim of this study is to examine work–family conflict in the context of demographic variables. The research was conducted with 389 participants working in the healthcare sector. A survey method was conducted to collect data, and the data was collected in April-May 2026. Frequency analysis was used to determine the demographic characteristics of the participants. After conducting the reliability analysis of the scale, Independent Samples t-test and One-Way ANOVA analysis were applied to test the hypotheses. The research findings revealed that work-family conflict showed statistically significant differences based on the variables of

gender, education level, whether the individual had dependents, average daily working hours, and shift work status. On the other hand, it was determined that work–family conflict does not show a statistically significant difference according to the variables of age, marital status, having children, receiving support in household chores, the presence of another employed person in the family, length of work experience (years), and type of institution worked at. The study is significant in that it identifies, with up-to-date data, the critical factors affecting the work-family conflict of healthcare personnel and contributes to sectoral studies in the literature.

Keywords: Work-Family Life Conflict, Healthcare Sector, Management.

1. GİRİŞ

İş ve aile yaşamı, bireylerin hayatında merkezi bir öneme sahip iki farklı alan olarak kabul edilse de bu alanların kesin sınırlarla birbirinden ayrılması pratikte mümkün görünmemektedir. Bireylerin iş hayatına dair sorumlulukları, aile yaşamının gerekliliklerini yerine getirmekte zorlanmalarına ya da aksaklıklara yol açabilmektedir. Özellikle zaman, duygu ve enerji yönetimi gibi konularda yaşanan yetersizlikler, iş-aile yaşam çatışmasını tetikleyen temel unsurlar arasındadır. Şüphesiz bu çatışma, her sektörün kendi dinamiklerine ve çalışma koşullarına bağlı olarak farklı düzeylerde seyretmektedir. Yoğun çalışma saatleri ve yüksek stres yükü gibi dinamikleri barındıran sağlık sektöründe ise iş-aile yaşam çatışmasının çok daha kritik ve yüksek seviyelerde yaşandığı bilinmektedir.

Sağlık sektöründe çalışmak bireyler için oldukça yoğun tempolu bir süreci beraberinde getirirken; bu tempoya ek olarak aile içinde üstlenilen eş ve ebeveynlik gibi roller, iş-aile yaşam çatışmasının daha derin hissedilmesine yol açmaktadır (Öngel & Gerni, 2021; Yılmaz & Şahin, 2008). Alan yazında temel kabul gören tanımıyla Greenhaus ve Beutell (1985) iş-aile yaşam çatışmasını; 'iş ve aile alanlarından kaynaklanan rol baskılarının belirli açılardan birbiriyle bağdaşmaması sonucunda ortaya çıkan ve bir alandaki katılımın diğer alandaki katılımı güçleştirdiği roller arası bir gerilim biçimi' olarak ifade etmektedir.

Sağlık sektörü çalışanlarının iş-aile yaşam rollerinin çatışması, sadece bireysel açıdan değil, örgütsel ve toplumsal açıdan da sonuçları önemli olabilmektedir. İş-aile yaşam çatışmasının yüksek olduğu durumlarda çalışanlarda iş tatmininin azaldığı, tükenmişlik seviyelerinin arttığı ve buna bağlı olarak işten ayrılma niyetlerinin yükseldiği görülmektedir. Bu doğrultuda mevcut araştırma, sağlık sektöründe çalışanların demografik özellikleri ile iş-aile yaşam çatışması düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada sırası ile kavramsal çerçeve, yöntem, bulgular ve sonuç bölümlerine yer verilmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sağlık çalışanları, mesleklerinin doğası gereği hem fiziksel hem de duygusal açıdan yoğun bir iş temposu içinde görev yapmaktadır (Leiter & Maslach, 2009). Hizmetin kesintisiz sürdürülmesi zorunluluğu, nöbet ve vardiya sistemlerinin yaygınlığı ve acil durumlarda karşılaşılan öngörülemeyen iş yoğunluğu, bu meslek grubunu diğer sektörlerde çalışanlardan belirgin biçimde ayırmaktadır (Öngel & Gerni, 2021). Bu yapısal koşullar, sağlık çalışanlarının

iş ve aile yaşamları arasında denge kurmalarını güçleştirmekte ve iş-aile yaşam çatışmasını bu grup açısından kritik bir araştırma alanı hâline getirmektedir (Öngel & Gerni, 2021).

İş-aile yaşam çatışması; bireyin üstlendiği iş ve aile rollerine ilişkin beklentilerin belirli noktalarda birbiriyle çelişmesi sonucunda ortaya çıkan roller arası bir gerilim biçimi olarak tanımlanmaktadır (Şentürk & Bayraktar, 2018). Efeoğlu (2006), iş-aile çatışmasını bireyin iş yaşamındaki sorumlulukları ile ailevi yükümlülüklerinin birbirine müdahale etmesi sonucunda ortaya çıkan bir uyumsuzluk hali olarak ele almış ve bu durumun iş tatmini üzerindeki belirleyici rolünü vurgulamıştır. Benzer şekilde, Yüksel (2005) konuyu yapısal bir perspektifle değerlendirerek, iş-aile çatışmasının temelinde yatan faktörlerin başında çalışma saatlerinin düzensizliği ve aile içi rollerin belirsizliğinin geldiğini ortaya koymuştur. Kavramın Türkiye'deki öncü çalışmalarından birini yürüten Özdevecioğlu ve Aktaş (2007) ise çatışmanın sadece işten aileye değil, aileden işe doğru da gerçekleşebilen çift yönlü yapısına dikkat çekerek; bireyin bu iki alan arasında denge kurma çabasının örgütsel bağlılık üzerinde doğrudan etkili olduğunu raporlamıştır.

İş-aile yaşam çatışması, literatürde tek bir kuramsal açıklama yerine; temel olarak bireyin rollerini, sahip olduğu kaynakları ve bu alanlar arasındaki sınırları merkezine alan üç temel teori üzerine temellendirmektedir. Kavramın kuramsal kökenleri Rol Teorisi'ne dayanmaktadır. Kahn vd. (1964), bireyin birden fazla rolü eşzamanlı üstlendiğinde bu rollere ilişkin beklentilerin çatışabileceğini ve söz konusu çatışmanın psikolojik gerilimle sonuçlanabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu kuramsal zemin üzerinde yükselen Greenhaus ve Beutell (1985) ise iş-aile çatışmasını: 'iş ve aile alanlarından kaynaklanan rol baskılarının belirli açılardan birbiriyle bağdaşmaması sonucunda ortaya çıkan, bir alandaki katılımın diğer alandaki katılımı güçleştirdiği roller arası bir gerilim biçimi' olarak tanımlayarak kavramın alan yazındaki sınırlarını belirleyen öncü çalışmayı ortaya koymuşlardır. Kopelman vd. (1983) de iş ve aile rollerinin birbirinden ayrı değil, karşılıklı etkileşim içinde ele alınması gerektiğini vurgulayarak kavrama bütüncül bir perspektif kazandırmıştır. Voydanoff (1988) bu tanımı genişleterek, çatışmayı bir rolün talep ettiği zaman ve enerjinin diğer rolün gerekliliklerileyle örtüşmemesi bağlamında ele almış ve kavrama kuramsal bir derinlik kazandırmıştır.

Rollerin bu karşılıklı baskısı, bireyin sahip olduğu kısıtlı kapasitenin ve enerjinin nasıl yönetildiğine dair daha spesifik kuramsal yaklaşımları gerekli kılmıştır (Efeoğlu, 2006). Kaynakları Koruma Teorisi, bireyin sahip olduğu zaman, enerji ve psikolojik dayanıklılık gibi kaynakları koruma eğiliminde olduğunu, bu kaynakların aşınmasının ise gerilim ve tükenmişlikle sonuçlandığını öne sürmektedir (Hobfoll, 1989). İş-Aile Sınır Teorisi ise iş ve aile alanları arasındaki sınırların geçirgenliğine odaklanmakta ve bu sınırların nasıl yönetildiğinin çatışmanın şiddetini belirleyen temel faktör olduğunu vurgulamaktadır (Clark, 2000).

Kuramsal çerçeveyi çizen bu temel tanımlamalar ve sınır yönetimi yaklaşımları, güncel çalışmaların önemli bir bölümünde referans alınmaya devam etmekte olup iş-aile çatışmasının bireysel, örgütsel ve toplumsal düzeyde çok katmanlı bir olgu olarak incelenmesine zemin hazırlamıştır (Amstad vd., 2011). Söz konusu roller arası uyumsuzluk süreci, bireyin sınırlı zaman ve enerji kaynaklarının her iki alandaki görevleri aynı anda yerine getirme kapasitesini aşmasıyla daha da belirginleşir (Aksöz & Durkal, 2021). Bu dinamik yapı içerisinde çatışma,

yönü ve içeriği bakımından iki ana eksende kavramsallaştırılmıştır. İlk eksen olan çatışmanın yönü; taleplerin işten aileye (iş-aile çatışması) ya da aileden işe (aile-iş çatışması) doğru akmasıyla oluşan çift yönlü etkileşimi ifade eder (Frone vd., 1992; Öngel & Gerni, 2021). Öte yandan çatışmanın içeriğine odaklanan ikinci eksen, bu etkileşimin hangi psikososyal mekanizmalar üzerinden gerçekleştiğini açıklamayı amaçlamaktadır (Yalçın & Beğenirbaş, 2021).

Bu doğrultuda, temelleri Greenhaus ve Beutell'in (1985) kavramsal çerçevesine dayanan ve Carlson vd. (2000) tarafından literatüre kazandırılan üç boyutlu model, söz konusu içerik eksenini sistematik bir kuramsal zemine oturtmuştur. Modelin sunduğu kavramsal açılım, iş-aile çatışmasının sadece zamansal temelli bir sorunu olmadığını; aksine gerginlik ve davranış temelli boyutları da içeren çok boyutlu ve bütüncül bir yapı sergilediğini ortaya koymuştur. Bu kuramsal çerçevede ilk bileşen olan zaman temelli çatışma, bir role ayrılan vaktin diğer rolün gerekliliklerini yerine getirmeyi fiziksel olarak imkânsız kılması olarak tanımlanmakta ve genellikle çalışma saatlerinin yoğunluğu veya vardiya düzeni gibi kısıtlar üzerinden şekillenmektedir (Greenhaus & Beutell, 1985). Gerginlik temelli çatışma ise, bir alanda tecrübe edilen stres, kaygı veya yorgunluğun diğer alandaki performansı olumsuz etkileyerek psikolojik bir geçişgenlik yaratması durumudur (Greenhaus & Beutell, 1985). Son olarak davranış temelli çatışma, bir rolde sergilenen spesifik davranış kalıplarının diğer rolün beklentileriyle yapısal olarak uyumsuz kalmasını ifade eder; örneğin iş yaşamında talep edilen mantıksal, nesnel ve mesafeli tutumun, aile içi etkileşimdeki duygusal ve şefkat odaklı beklentilerle çatışması bu boyutun özünü oluşturmaktadır (Şentürk & Bayraktar, 2018). Böylelikle olgunun yalnızca rollere ayrılan süre üzerinden değil, bireyin taşıdığı psikolojik yük ve sergilediği davranış örüntüleri bağlamında da değerlendirilmesi gerektiği ampirik olarak kanıtlanmış ve bu bütüncül yapı alan yazında güçlü bir karşılık bulmuştur (Carlson vd., 2000).

Literatürde yer alan çalışmalar, iş-aile yaşam çatışmasının rastlantısal biçimde ortaya çıkan bir durum olmadığını, aksine belirli öncüller tarafından sistematik biçimde şekillendirilen bir süreç olduğunu göstermektedir (Ülbeği, 2025). Alan yazınında bu öncüller genel olarak; bireysel özellikler, iş yaşamına ilişkin değişkenler ve sosyo-kültürel faktörler olmak üzere üç temel analiz düzeyinde ele alınmaktadır (Afşar & Eyel, 2021).

Bireysel düzeyde kişilik özellikleri, stresle başa çıkma becerileri, yaş, cinsiyet, medeni durum ve çocuk sayısı gibi demografik değişkenlerin belirleyici bir işlev üstlenmektedir (Byron, 2005; Michel vd., 2011). Sağlık çalışanları bağlamında bu değişkenlerin etkisi daha da belirgin hâle gelmektedir. Nitekim Yıldırım ve Aycan (2008) tarafından Türk hemşireler üzerinde yürütülen araştırmada, çocuk sayısının artması ve bakım sorumluluklarının yoğunlaşmasıyla birlikte iş-aile yaşam çatışmasının anlamlı biçimde yükseldiği saptanmıştır. Kadın sağlık çalışanlarının aile içinde üstlendiği geleneksel sorumlulukların, bu çalışanların iş-aile çatışmasını erkek meslektaşlarına kıyasla daha derin biçimde deneyimlemelerine yol açtığı da benzer çalışmalarda ortaya konulmuştur (Karataş & Yıldırım, 2023).

İş yaşamına ilişkin değişkenler, çatışmanın şiddetini ve yönünü belirleyen en dinamik analiz düzeyidir. Bu bağlamda; iş yükü, vardiya sistemi, yönetici desteği, iş güvencesi ve kurumsal esneklik gibi faktörler, çatışmanın şiddetini doğrudan etkileyen temel unsurlardır (Sakallı, 2013). Çıngı ve Şantaş (2023), kamu hastanelerinde görev yapan hemşireler üzerinde

yürüttükleri araştırmada vardiya düzensizlikleri ile aşırı iş yükünün iş-aile çatışmasını şiddetlendirdiğini; Korkmazer ve Aksoy (2020), kurumsal esneklik eksikliğinin iş-aile yaşam çatışmasını artırarak iş tatminini düşürdüğünü ortaya koymuştur. Karabetyan (2020; 2022) düzensiz ve uzun çalışma saatleri, düşük ücret, yönetici tutumları ve terfi imkânları gibi iş özelliklerinin, iş-aile yaşam çatışmasının temel belirleyicileri arasında yer aldığını belirtmektedir. Ayrıca, sağlık çalışanlarının deneyimlediği yüksek iş talepleri ve destek yetersizliği, örgütsel aidiyet hissini zedeleyerek işten ayrılma niyetini artırabilmektedir (Afşar & Eyel, 2021).

Sosyo-kültürel etmenler, iş-aile yaşam çatışmasının toplumsal düzlemdeki kökenlerini ve yapısal dinamiklerini yansıtmaktadır. Bu düzeyde özellikle geleneksel cinsiyet rolleri, aileye atfedilen sorumluluklar ve sosyal destek ağlarının yetersizliği, çatışmayı derinleştiren temel unsurlardır (French vd., 2018; Shockley vd., 2017). Sharma vd. (2016) tarafından Hindistan'daki sağlık çalışanları üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, kadın çalışanların toplumsal cinsiyet rollerinin baskısı altında iş-aile yaşam çatışmasını erkek meslektaşlarına kıyasla çok daha yoğun biçimde deneyimlediğini ve bu durumun kariyer gelişimlerini olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Güneş ve Aktaş (2022) tarafından yürütülen araştırmada da benzer şekilde, kadın sağlık çalışanlarının hem mesleki hem de aile içi sorumlulukları eşzamanlı olarak üstlenmek zorunda kalmasının, iş-aile yaşam çatışmasını derinleştiren temel sosyokültürel etkenlerden biri olduğu kabul edilmektedir.

Çatışmanın öncüllerini açıklayan bu üç düzeyli analiz yaklaşımı, iş-aile yaşam çatışmasının yalnızca bireysel bir uyum sorunu olarak değerlendirilemeyeceğini; aksine bireyin, örgütün ve toplumun karşılıklı etkileşimiyle şekillenen çok katmanlı bir olgu olarak ele alınması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır (Bellavia & Frone, 2005; Eby vd., 2005). Sağlık çalışanları özelinde düşünüldüğünde, her üç düzeydeki öncüllerin birbirini güçlendiren bir örüntü içinde işlediği görülmektedir (Öngel & Gerni, 2021; Çıngı & Şantaş, 2023). Dolayısıyla iş-aile yaşam çatışmanın sağlık sektöründe etkili biçimde yönetilebilmesi, yalnızca bireysel baş etme stratejileriyle değil; örgütsel politikaların yeniden düzenlenmesi ve sosyo-kültürel düzeyde cinsiyet rollerine ilişkin köklü bir bakış dönüşümüyle mümkün olabilir (Kossek vd., 2011; Güneş & Aktaş, 2022).

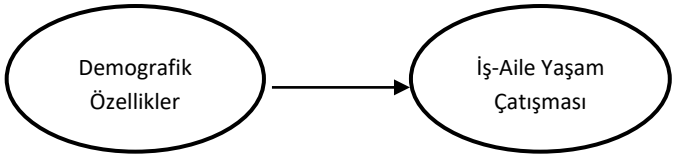
3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı, Önemi, Modeli ve Hipotezleri

Bu araştırmanın temel amacı, sağlık çalışanlarının deneyimlediği iş-aile yaşam çatışması düzeylerinin demografik değişkenler (yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi, medeni durum, çocuk sahibi olma, ev işlerinde destek alma, ailede başka çalışanın olup olmaması, bakmakla yükümlü olunan bireyin olup olmaması, iş hayatındaki çalışma süresi, çalışılan kurum, günlük ortalama çalışma saati, nöbet durumu) bazında anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir.

Bu çalışma; sağlık çalışanının yaşadığı iş-aile yaşam çatışmasının demografik özelliklere göre nasıl şekillendiğini ortaya koyarak, sadece çalışan refahını değil, aynı zamanda hizmet kalitesi ve hasta güvenliğini doğrudan etkileyen faktörlerin anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır. Ayrıca, toplumsal ve aile yapılarının değişen dinamiklerinin sektörel

yansımalarının da tespit edilerek; kurum yöneticilerine iş gücü kaybını önlemek ve çalışan bağlılığını arttırmak için stratejik politikalar geliştirebilmeleri noktasında ampirik bir araştırma olması açısından da önemlidir. Araştırma modeli Görsel 1'dedir.

Görsel 1. Araştırmanın Modeli

İş-aile yaşam çatışmasında demografik özelliklerin etkili olduğu ifade edilebilir. Araştırmayı önemli kılan husus sağlık sektöründe uygulanıyor olması ve on iki tane demografik değişkenler çerçevesinde dört tane temel demografik sorular, dört tane aile yapısına yönelik sorular ve dört tane iş yaşamına yönelik soruların bulunmasıdır.

Yaş değişkenin iş aile yaşam çatışması üzerinde bir etkisi var mıdır? Çocuk sahibi olmanın iş aile yaşam çatışması üzerinde bir etkisi var mıdır? İş hayatında çalışma süresi (yıl) iş aile yaşam çatışması üzerinde bir etkisi var mıdır? Gibi çalışma soruları doğrultusunda ortaya çıkan araştırmanın amacı, demografik değişkenlerin iş aile yaşam çatışması üzerinde etkisinin olup olmadığının belirlenmesidir. Araştırmanın amacı ve soruları doğrultusunda oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir.

Çıngı ve Şantaş (2023) tarafından 112 acil sağlık hizmeti çalışanları üzerinde yapılan araştırmada, en yüksek iş-aile yaşam çatışması algısının 38 yaş ve üzerindeki grupta, en düşük algının ise 25 yaş ve altındaki grupta olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, ileri yaşla birlikte artan iş ve aile sorumluluklarının iş-aile yaşam çatışmasını artırabileceğini göstermektedir. Korkmazer ve Aksoy (2020) tarafından yapılan çalışmada ise genç çalışanların özellikle kariyerlerinin başında olmaları ve yeni evlilik sürecinde iş-aile yaşam dengesini kurmakta zorlanmaları nedeniyle daha yüksek iş-aile yaşam çatışması yaşadıkları; buna karşın daha ileri yaş ve deneyime sahip çalışanların ise mesleki tecrübe, daha düzenli çalışma saatleri ve geliştirdikleri güçlüklerle baş etme stratejileri sayesinde iş-aile yaşam çatışmasını daha etkin yönetebildikleri ortaya konulmuştur. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_1: İş-Aile yaşam çatışması yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Seçgin ve Selçuk (2022) tarafından sağlık çalışanları üzerinde yapılan araştırmada, kadın çalışanların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının iş-aile yaşam çatışması üzerinde doğrudan etkili olduğu; özellikle daha eşitlikçi tutumlara sahip bireylerin bu çatışmayı daha az deneyimlediği belirtilmiştir. İnce (2018) tarafından kamu ve özel sektör çalışanları üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, cinsiyet değişkeni açısından kadın ve erkek çalışanların iş-aile yaşam çatışması düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_2: İş-Aile yaşam çatışması cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Öngel ve Gerni (2021) tarafından sağlık çalışanları üzerinde yapılan araştırmada, eğitim düzeyinin iş-aile yaşam çatışmasını etkilediği ve eğitim seviyesindeki farklılıkların çalışanların sorumluluk algılarını değiştirerek çatışma düzeylerinde farklılıklara yol açabileceği belirtilmiştir. Polat vd. (2018) bir üniversite hastanesinde görev yapan hemşireler üzerinde yaptıkları çalışmada, eğitim düzeyinin iş-aile yaşam çatışması üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_3: İş-Aile yaşam çatışması eğitim seviyesi değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Yıldırımalp vd. (2014) tarafından sağlık sektöründe çalışanlar üzerinde yapılan çalışmada, medeni durum değişkenine göre iş-aile yaşam çatışması düzeylerinin anlamlı biçimde farklılaştığı ve evli ile boşanmış/dul çalışanların bekâr çalışanlara kıyasla daha yüksek iş-aile yaşam çatışma yaşadığı tespit edilmiştir. Özutku ve Altındiş (2013) tarafından sağlık çalışanları üzerinde yapılan çalışmada medeni durum değişkenine göre iş-aile yaşam çatışması düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_4: İş-Aile yaşam çatışması medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Grzywacz vd. (2006) tarafından sağlık çalışanları üzerinde yapılan çalışmada, çocuk sahibi olmanın iş-aile yaşam çatışması üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. La Torre vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada, çocuk sahibi olan sağlık çalışanlarının iş-aile yaşamı arasındaki dengeyi sürdürmede daha fazla güçlük yaşadığı tespit edilmiştir. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_5: İş-Aile yaşam çatışması çocuk sahibi olma değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Patel vd. (2008) tarafından kadın hemşireler üzerinde yapılan çalışmada, ev işlerinde eş veya partner desteği almanın iş-aile yaşam çatışması ile istatistiksel olarak negatif bir korelasyona sahip olduğu ve bu desteğin çatışma puanlarını anlamlı düzeyde düşürdüğü belirlenmiştir. Wang vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada, ev içi sorumluluklarda dışarıdan veya eşten destek almanın, çalışanda geleneksel aile rollerini tam olarak yerine getirememe algısı yaratarak bir 'suçluluk duygusu' ve 'rol yetersizliği' hissettirebileceği, bunun da çatışmayı azaltmak yerine psikolojik gerginliği artırabileceği tespit edilmiştir. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_6: İş-Aile yaşam çatışması ev işlerinde destek alma değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Leineweber vd. (2014) tarafından sağlık çalışanlarının da dahil olduğu geniş bir örneklem üzerinde yapılan boylamsal çalışmada, çalışanın yaşadığı iş-aile yaşam çatışması düzeyinde, eşin çalışıp çalışmaması veya çift kazançlı bir aile yapısına sahip olunması durumunun istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı saptanmıştır. Yıldırımalp vd. (2014) tarafından hemşireler üzerinde yapılan çalışmada, eşlerin her ikisinin de çalıştığı (çift kariyerli) aile yapılarında, ev içi sorumlulukların paylaşımındaki kısıtlı zaman ve roller arası rekabetin, eşi çalışmayan çalışana göre iş-aile yaşam çatışmasını istatistiksel olarak anlamlı derecede artırdığı tespit edilmiştir. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_7: İş-Aile yaşam çatışması ailede başka çalışanın olup olmaması değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Ghislieri vd. (2017) tarafından sağlık profesyonelleri üzerinde yapılan araştırmada, çalışanların sahip oldukları klinik uzmanlık ve tıbbi bilgi birikimini evdeki bakım sürecine aktarabilmelerinin bir 'öz-yeterlilik' duygusu inşa ettiği, bu durumun ise bakım verme stresini azaltarak roller arası bir zenginleşme sağladığı saptanmıştır. Kars (2025) tarafından yapılan çalışmada, sağlık çalışanlarının evde yaşlı veya engelli bireylere bakım vermesinin 'çifte bakım yükü' yaratarak bireyin sınırlı olan zaman ve enerji kaynaklarını tükettiği ve dolayısıyla iş-aile yaşam çatışmasını şiddetli düzeyde artırdığı savunulmaktadır. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_8: İş-Aile yaşam çatışması, bakmakla yükümlü olunan bireyin olup olmaması değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Eryılmaz vd. (2013) tarafından yapılan araştırmada, meslekte ve kurumda çalışma süresi arttıkça yaşanan iş-aile yaşam çatışması düzeyinin de arttığı saptanmıştır. Karaman vd. (2025) tarafından hemşireler üzerinde gerçekleştirilen çalışmada, meslekte ve örgütte çalışma süresi değişkeninin iş-aile yaşam çatışması üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_9: İş-Aile yaşam çatışması iş hayatındaki çalışma süresi (yıl) değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Karabay (2015) tarafından yapılan araştırmada, özel hastanelerin kâr odaklı yapısı ve yüksek performans beklentilerinin yarattığı ağır iş stresinin sağlık sektörü çalışanının iş-aile yaşam çatışmasını doğrudan artırdığı ve bu durumun çalışanların işten ayrılma niyetini güçlendirdiği kanıtlanmıştır. Kıraç vd. (2018) devlet hastanelerindeki yoğun hasta sayısı ve çalışan yetersizliğinden kaynaklanan fiziksel ve zihinsel yorgunluğun kamu çalışanlarında iş-aile yaşam çatışması düzeylerini tetikleyen temel unsur olduğunu saptamıştır. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_{10}: İş-Aile yaşam çatışması çalışılan kurum değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Korkmazer ve Aksoy (2020) tarafından yapılan çalışmada, haftalık çalışma süresi ile iş-aile yaşam çatışması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ve çalışma saati arttıkça (özellikle 57-72 saat aralığında) iş-aile yaşam çatışması düzeyinin zirveye ulaştığı saptanmıştır. Yılmaz ve Çağatay (2023) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, günlük ortalama çalışma saati değişkeni ile iş-aile yaşam çatışması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_{11}: İş-Aile yaşam çatışması günlük ortalama çalışma saati değişkenine göre farklılaşmaktadır.

Daşbilek vd. (2022) tarafından yapılan araştırmada, vardiyalı çalışma durumu ile iş-aile yaşam çatışması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmış; dönüşümlü vardiya yapanların iş-aile yaşam çatışması puanlarının gündüz çalışanlara göre anlamlı düzeyde daha

yüksek olduğu ve bu durumun tükenmişliği doğrudan artırdığı belirlenmiştir. Arslan Göztürk ve Arslan (2023) tarafından yapılan araştırmada, sağlık sektörü çalışanının nöbet çalışma düzeni ile iş-aile yaşam çatışması arasında her zaman doğrudan ve ayrıştırıcı bir etki yaratmadığı tespit edilmiştir. Literatürdeki araştırmalara dayanarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H_{12}: İş-Aile yaşam çatışması nöbet durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır.

3.2. Araştırmanın Örneklemi, Veri Toplama Aracı ve Analiz Yöntemi

Araştırmanın evrenini Sağlık Sektörü çalışanları oluşturmaktadır. Zaman ve maliyet gibi çeşitli kısıtlar nedeniyle olasılıklı örnekleme yaklaşımlarının uygulanamadığı durumlarda olasılık dışı örnekleme yöntemleri tercih edilmektedir (Balcı, 2007; Coşkun vd., 2019). Bu bağlamda araştırma kapsamında kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Analiz için gerekli örneklem büyüklüğü 384 olarak hesaplanmış olup (Şahin, 2012; Coşkun vd., 2019; Arıkan, 2021) 389 tane anket toplanmıştır. Anketler 2026 yılı Nisan-Mayıs aylarında uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formunda 12 tane demografik değişkenlere yönelik sorular, 10 tane ise iş-aile yaşam çatışması ölçeğini yönelik sorular bulunmaktadır. İş-Aile Yaşam Çatışmasını ölçmek için Netemeyer vd. (1996) tarafından geliştirilen ve Apaydın (2004) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek kullanılmıştır. Türkçe ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0,90 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç ölçeğin güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Ölçek 5'li Likert tipidir. Araştırmada kullanılan anketin izni Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 27.04.2026 tarih ve 514084 sayılı karar ile alınmıştır.

Araştırmada katılımcıların demografik değişkenlere göre dağılımlarının belirlenmesi amacıyla frekans analizi kullanılmıştır. İş-Aile Yaşam Çatışmasının demografik değişkenlere göre farklılıklarının incelenmesi için Bağımsız Örneklem T-testi ve Tek Yönlü ANOVA analizi uygulanmıştır. Araştırma çerçevesinde gerçekleştirilen testler İstatistik Paket Programı kullanılarak yapılmıştır.

4. BULGULAR

Bulgular bölümünde demografik değişkenlere ilişkin dağılımlar, güvenirlik değeri ve hipotez testleri yer almaktadır.

Çizelge 1. Yaş Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
18-28	116	29,8
29-39	137	35,2
40-50	96	24,7
51 ve üstü	40	10,3
Toplam	389	100

Çizelge 1'de görüldüğü üzere katılımcıların yaş değişkenine göre dağılımları incelendiğinde, örneklemin büyük bir çoğunluğunun genç ve orta yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir. En yüksek katılım, %35,2'lik bir oranla (137) 29-39 yaş grubunda gerçekleşmiştir. Bunu sırasıyla %29,8 ile (116) 18-28 yaş grubu ve %24,7 ile (96) 40-50 yaş grubu takip etmektedir. Araştırmaya katılanlar arasında en düşük paya sahip grup ise %10,3'lük

oranla (40) 51 ve üstü yaş grubundaki katılımcılardır. Bu durum, araştırmanın yapıldığı örneklemin genel olarak çalışma hayatında aktif ve üretken yaş dönemlerinde yoğunlaştığını göstermektedir.

Çizelge 2. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Erkek	107	27,5
Kadın	282	72,5
Toplam	389	100

Çizelge 2'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan 389 kişinin %72,5'ini (282) kadın katılımcılar oluşturmaktadır. Örneklemin geri kalan %27,5'ini ise (107) erkek katılımcılar oluşturmaktadır.

Çizelge 3. Eğitim Seviyesi Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Lise	44	11,3
Önlisans-Lisans	293	75,3
Lisansüstü	52	13,4
Toplam	389	100

Çizelge 3'te görüldüğü üzere araştırmaya katılanların %75,3 gibi büyük bir çoğunluğu (293) önlisans-lisans eğitim seviyesindedir. Örneklemde ikinci sırada yer alan grup, %13,4'lük bir oranla (52) lisansüstü (yüksek lisans/doktora) mezunlarıdır. Eğitim düzeyi lise olan katılımcılar ise %11,3'lük oranla (44) örneklem içinde en düşük paya sahiptir. Bu bulgu, araştırma grubunun entelektüel sermayesinin ve eğitim niteliğinin oldukça yüksek olduğunu; dolayısıyla doldurulan ölçeklerdeki ifadeleri bilinçli ve analitik bir yaklaşımla değerlendirme potansiyellerinin güçlü olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4. Medeni Durum Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Bekar	138	35,5
Evli	251	64,5
Toplam	389	100

Çizelge 4'te görüldüğü üzere araştırmaya katılan 389 katılımcının %64,5'i (251) evlidir. Örneklemin geri kalan %35,5'ini ise (138) bekar katılımcılar oluşturmaktadır.

Çizelge 5. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Var	219	56,3
Yok	170	43,7
Toplam	389	100

Çizelge 5'te görüldüğü üzere araştırma grubunda yer alan 389 katılımcının %56,3'ünün (219) çocuk sahibi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %43,7'sinin ise (170) çocuk sahibi olmadığı belirlenmiştir. Bir önceki tabloda evli katılımcı oranının %64,5 olduğu tespit edilmişti. Bu tablodaki %56,3'lük 'çocuk var' oranı, evli olan katılımcıların büyük bir kısmının aynı zamanda ebeveyn olduğunu doğrular niteliktedir.

Çizelge 6. Ev İşlerinde Destek Alma Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Aile büyüğü desteği	37	9,5
Destek yok	159	40,9
İşlerin eş ile paylaşımı	127	32,6
İşlerin ev halkı ile paylaşımı	58	14,9
Yardımcı var	8	2,1
Toplam	389	100

Çizelge 6'da görüldüğü üzere örneklemde en yüksek paya sahip grup, %40,9'luk oranla (159) ev işlerinde herhangi bir desteğin olmadığını (destek yok) beyan eden katılımcılardır. Ev içi iş bölümü bağlamında, katılımcıların %32,6'sı (127) işlerin eş ile paylaşıldığını, %14,9'u ise (58) ev halkı ile paylaşıldığını belirtmiştir. Ev dışı destek mekanizmaları incelendiğinde; katılımcıların %9,5'i (37) aile büyüğü desteği aldığını ifade ederken, profesyonel bir yardımcısının olduğunu belirtenlerin oranı %2,1 (8) ile en düşük seviyede kalmıştır.

Çizelge 7. Ailede Başka Çalışanın Olup Olmaması Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Var	285	73,3
Yok	104	26,7
Toplam	389	100

Çizelge 7'de görüldüğü üzere katılımcıların %73,3 gibi önemli bir çoğunluğu (285) ailesinde kendisinden başka çalışan bireylerin de bulunduğunu beyan etmiştir. Hanede kendisinden başka çalışan bulunmayan, yani evin tek çalışanı konumunda olan katılımcıların oranı ise %26,7 (104) olarak belirlenmiştir.

Çizelge 8. Bakmakla Yükümlü Olunan Bireyin Olup Olmaması Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Var	178	45,8
Yok	211	54,2
Toplam	389	100

Çizelge 8'de görüldüğü üzere araştırma grubunda yer alan katılımcıların %54,2'sinin (211) bakmakla yükümlü olduğu herhangi bir bireyin bulunmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %45,8'i ise (178) aile içinde veya sosyal çevrelerinde bakmakla yükümlü oldukları bireylerin olduğunu beyan etmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının doğrudan bir bakım sorumluluğu bulunmazken, yaklaşık %46'lık azımsanamayacak bir kesimin iş hayatının yanı sıra bir veya birden fazla bireyin sorumluluğunu (bakım yükünü) üstlendiği anlaşılmaktadır.

Çizelge 9. İş Hayatındaki Çalışma Süresi (Yıl) Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
1-5	137	35,2
6-10	78	20,1
11-20	65	16,7
21-30	77	19,8

31 ve üstü	32	8,2
Toplam	389	100

Çizelge 9'da görüldüğü üzere örneklemde en yüksek katılım, %35,2'lik bir oranla (137) 1-5 yıl arası çalışma süresine sahip olan ve mesleğinin erken dönemindeki katılımcılardan oluşmaktadır. Bunu sırasıyla %20,1 ile (78) 6-10 yıl grubu ve %19,8 ile (77) 21-30 yıl arası deneyime sahip kıdemli grup takip etmektedir. Katılımcıların %16,7'si (65) 11-20 yıl arası çalışma süresine sahipken, 31 yıl ve üstü çalışma süresi ile en kıdemli kesimi oluşturanlar %8,2'lik (32) oranla örneklemde en düşük paya sahiptir. Toplam 389 katılımcının yer aldığı çalışmada, örneklemin %55,3'ünün 10 yıl ve altında çalışma süresine sahip görece genç/dinamik iş gücünden oluştuğu; geri kalan %44,7'sinin ise 11 yıl ve üstünde mesleki deneyime sahip, kurumsal hafızayı ve tecrübeyi temsil eden orta ve ileri kıdemli çalışanlardan meydana geldiği anlaşılmaktadır.

Çizelge 10. Çalışılan Kurum Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Kamu	282	72,5
Özel	82	21,1
Üniversite	25	6,4
Toplam	389	100

Çizelge 10'da görüldüğü üzere araştırmaya dahil olan 389 katılımcının %72,5'i gibi çoğunluğu (282) kamu kurumlarında görev yapmaktadır. Örneklemde ikinci sırada yer alan grup, %21,1'lik bir oranla (82) özel sektör çalışanlarından oluşmaktadır. Katılımcıların en düşük paya sahip kesimini ise %6,4'lük oranla (25) üniversite bünyesinde çalışanlar oluşturmaktadır.

Çizelge 11. Günlük Ortalama Çalışma Saati Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
8 saat ve altı	177	45,5
9-10	80	20,6
11-12	29	7,5
13 saat ve üstü	103	26,5
Toplam	389	100

Çizelge 11'de görüldüğü üzere örneklemde en yüksek paya sahip grup, %45,5'lik oranla (177) günlük 8 saat ve altı süreyle çalışan katılımcılardan oluşmaktadır. Dikkat çekici bir şekilde, örneklemde ikinci en yüksek yoğunlaşma %26,5'lik oranla (103) günlük 13 saat ve üstü gibi oldukça uzun süreler çalışan grupta gerçekleşmiştir. Katılımcıların %20,6'sı (80) günlük 9-10 saat, %7,5'i ise (29) 11-12 saat mesai yaptıklarını beyan etmişlerdir. Örneklemin yarısına yakınının çok yüksek bir iş yükü ve zaman baskısı altında görev yaptığını ortaya koymaktadır.

Çizelge 12. Nöbet Durumu Değişkenine İlişkin Dağılımlar

Kategori	N	%
Var	186	47,8
Yok	203	52,2
Toplam	389	100

Çizelge 12'de görüldüğü üzere araştırma grubunda yer alan 389 katılımcının %52,2'sinin (203) mesailerinde nöbet uygulamasının bulunmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %47,82'i ise (186) rutin çalışma saatlerinin yanı sıra nöbet tuttuklarını beyan etmiştir.

Çizelge 13. Güvenirlik Değeri

Ölçek	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha
İş-Aile Yaşam Çatışması	10	,915

N= 389

Çizelge 13'te görüldüğü üzere 10 soru ifadesinden oluşan İş-Aile Yaşam Çatışması Ölçeği'nin Cronbach's Alpha katsayısı ,915 olarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda, araştırmada kullanılan ölçeğin iç tutarlılığının oldukça yüksek olduğu ve katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri yanıtların birbiriyle son derece uyumlu ve istikrarlı olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu değer (,915), ölçeğin bu örneklem (N=389) üzerinde sonraki istatistiksel analizler için tamamen uygun olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca literatürde de Hair vd. (2014) ,70 değeri için alt sınır olduğunu, George ve Mallery (2003) ,90 değeri için mükemmel olduğunu belirtmektedir.

Araştırmanın hipotez testleri başlığında iş-aile yaşam çatışması ve alt boyutlarının demografik değişkenlere göre farklılıklarının tespiti için gerçekleştirilen analizler yer almaktadır. Farklılık analizinde Bağımsız Örneklem T-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır.

Çizelge 14. Yaş Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek		Kareler Top.	Sd.	Kareler Ort.	F	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Gruplararası	2,873	3	,958	1,377	,249
	Gruplar içi	267,781	385	,696		
	Toplam	270,654	388			

N= 389, 18-28= 116, 29-39= 137, 40-50= 96, 51 ve üstü= 40, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 14'te görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışması yaş değişkenine göre farklılık göstermemektedir ($F(3,385)=1,377$; $p=,249>0,05$). Yani "H_1: İş-aile yaşam çatışması yaş değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi reddedilmiştir. Sağlık çalışanlarının yaşları, iş-aile yaşam çatışması algıları üzerinde belirleyici veya farklılık yaratan anlamlı bir etken değildir. Farklı yaş dönemlerindeki sağlık personeli benzer düzeylerde iş-aile yaşam çatışması deneyimlemektedir.

Çizelge 15. Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek	Kategori	$\bar{X}$	Std. Sapma	t	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Erkek	2,7028	,87948	-3,992	,001
	Kadın	3,0911	,79359		

N= 389, Erkek= 107, Kadın=282, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 15'te görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışması cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermektedir ($t(387)=-3,992$; $p=,001<0,05$). Yani "H_2: İş-aile yaşam çatışması cinsiyet değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi kabul edilmiştir. Kadın çalışanların iş-aile yaşam çatışması puan ortalaması (3,0911), erkek çalışanların puan ortalamasına (2,7028) kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu bulgu sağlık sektöründe görev yapan kadın

çalışanların, erkek meslektaşlarına kıyasla daha yüksek düzeyde iş-aile yaşam çatışması yaşadıklarını göstermektedir. Cinsiyet değişkeni, sağlık sektöründe çalışanların iş-aile yaşam çatışması algıları üzerinde belirleyici ve anlamlı bir faktördür.

Çizelge 16. Eğitim Seviyesi Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek		Kareler Top.	Sd.	Kareler Ort.	F	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Gruplararası	11,030	2	5,515	8,199	,001
	Gruplar içi	259,625	386	,673		
	Toplam	270,654	388			

N= 389, Lise= 44, Önlisans-Lisans= 293, Lisansüstü= 52, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 16'da görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışması eğitim değişkenine göre farklılık göstermektedir ($F(2,386)=8,199$; $p=,001<0,05$). Yani "H_3: İş-aile yaşam çatışması eğitim seviyesi değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi kabul edilmiştir. Sağlık çalışanlarının eğitim seviyeleri, iş-aile yaşam çatışması algıları üzerinde belirleyici ve güçlü bir etkiye sahiptir. Çalışanların eğitim düzeyi değiştikçe, deneyimledikleri iş-aile yaşam çatışması düzeyleri de anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Eğitim seviyeleri arasındaki anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey post-hoc testi yapılmıştır.

Çizelge 17. Tukey Testi

Kategori		Ort. Fark	Standart Hata	p değeri
Lise	Önlisans-Lisans	-,53517*	,13260	,001
	Lisansüstü	-,50559*	,16799	,008
Önlisans-Lisans	Lise	,53517*	,13260	,001
	Lisansüstü	,02957	,12341	,969
Lisansüstü	Lise	,50559*	,16799	,008
	Önlisans-Lisans	-,02957	,12341	,969

*p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 17'de görüldüğü üzere lise mezunu katılımcılar ile önlisans-lisans mezunu katılımcıların ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Negatif yönlü bu fark, önlisans-lisans mezunlarının iş-aile yaşam çatışması değişkenine ait puanlarının, lise mezunlarına kıyasla anlamlı derecede daha yüksek olduğunu göstermektedir. Lise mezunu katılımcılar ile lisansüstü eğitim seviyesine sahip katılımcıların ortalamaları arasındaki fark da istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, lisansüstü mezunlarının puan ortalamalarının lise mezunlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Önlisans-lisans mezunları ile lisansüstü mezunlarının ortalamaları karşılaştırıldığında, bu iki grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Hangi eğitim seviyelerinin üstünlük sağladığının tespit edilebilmesi için ortalamalara bakılmıştır.

Çizelge 18. Ortalama Değerler

Kategori	N	$\bar{X}$
Lise	44	2,5136
Önlisans-Lisans	293	3,0488
Lisansüstü	52	3,0192

Çizelge 18'de görüldüğü üzere en yüksek ortalama 3,0488 ile önlisans-lisans mezunu katılımcılara (293) ait olduğu görülmektedir. Bunu küçük bir farkla 3,0192 ortalama ile lisansüstü eğitim seviyesine sahip katılımcılar (52) takip etmektedir. En düşük ortalama ise 2,5136 ile lise mezunu olan katılımcı grubunda (44) gerçekleşmiştir.

Çizelge 19. Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek	Kategori	X̄	Std. Sapma	t	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Bekar	2,8928	,78188	-1,607	,109
	Evli	3,0347	,86048		

N= 389, Bekar= 138, Evli= 251, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 19'da görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışması medeni durum değişkenine göre farklılık göstermemektedir (t(387)=-1,607; p=,109>0,05). Yani "H_4: İş-aile yaşam çatışması medeni durum değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi reddedilmiştir. Evli çalışanların iş-aile yaşam çatışması puan ortalaması (3,0347), bekar çalışanların puan ortalaması ise (2,8928) olarak tespit edilmiştir. Evli çalışanların iş-aile yaşam çatışması puan ortalaması aritmetik olarak bekar çalışanlardan biraz daha yüksek görünse de bu fark örneklem genelinde istatistiksel olarak anlamlı (anlamlı bir farklılık yaratacak düzeyde) değildir. Medeni durum, bu örneklemdeki sağlık çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması düzeyleri üzerinde belirleyici bir faktör olmamıştır.

Çizelge 20. Çocuk Sahibi Olma Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek	Kategori	X̄	Std. Sapma	t	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Var	2,9913	,86490	,188	,851
	Yok	2,9753	,79776		

N= 389, Var= 219, Yok= 170, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 20'de görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışması çocuk sahibi olma değişkenine göre farklılık göstermemektedir (t(387)=,188; p=,851>0,05). Yani "H_5: İş-aile yaşam çatışması çocuk sahibi olma değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi reddedilmiştir. Çocuk sahibi olan sağlık çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması puan ortalaması (2,9913), çocuk sahibi olmayan sağlık çalışanlarının puan ortalaması ise (2,9753) olarak tespit edilmiştir. Her iki gurubun iş-aile yaşam çatışması puan ortalamaları birbirine oldukça yakındır. Çocuk sahibi olma durumunun bu örneklemdeki sağlık çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması düzeyleri üzerinde farklılık yaratan anlamlı bir etken olmadığını göstermektedir.

Çizelge 21. Ev İşlerinde Destek Alma Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek		Kareler Top.	Sd.	Kareler Ort.	F	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Gruplararası	5,928	4	1,482	2,150	,074
	Gruplar içi	264,726	384	,689		
	Toplam	270,654	388			

N= 389, Aile büyüğü desteği= 37, Destek yok= 159, İşlerin eş ile paylaşımı= 127, İşlerin ev halkı ile paylaşımı= 58, Yardımcı var= 8, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 21'de görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışmasının ev işlerinde destek alma değişkenine göre farklılık göstermemektedir (F(4,384)=2,150; p=,074>0,05). Yani "H_6: İş-aile yaşam çatışması ev işlerinde destek alma değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi reddedilmiştir. Ev işlerinde alınan desteğin türü ya da destek alıp almama durumu, bu örneklemdeki sağlık çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması algıları üzerinde istatistiksel olarak

anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Farklı gruplardaki çalışanlar benzer düzeylerde iş-aile yaşam çatışması deneyimlemektedir.

Çizelge 22. Ailede Başka Çalışanın Olup Olmaması Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek	Kategori	X̄	Std. Sapma	t	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Var	3,0091	,82781	,970	,333
	Yok	2,9163	,85549		

N= 389, Var= 285, Yok= 104, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 22'de görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışmasının ailede başka çalışanın olup olmaması değişkenine göre farklılık göstermemektedir (t(387)=,970; p=,333>0,05). Yani "H_7: İş-aile yaşam çatışması ailede başka çalışan olup olmaması değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi reddedilmiştir. Ailesinde kendisinden başka çalışan olan sağlık çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması puan ortalaması (3,0091), ailesinde başka çalışan olmayan (ailenin tek çalışanı olan) sağlık çalışanlarının puan ortalaması ise (2,9163) olarak tespit edilmiştir. Ailede başka bir çalışanın varlığı, bu örneklemdeki sağlık çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması algıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Her iki gruptaki çalışanlar da benzer düzeylerde iş-aile yaşam çatışması deneyimlemektedir.

Çizelge 23. Bakmakla Yükümlü Olunan Bireyin Olup Olmaması Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek	Kategori	X̄	Std. Sapma	t	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Var	3,1051	,86666	2,639	,009
	Yok	2,8825	,79560		

N= 389, Var= 178, Yok= 211, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 23'te görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışmasının bakmakla yükümlü olunan bireyin olup olmaması değişkenine göre farklılık göstermektedir (t(387)=2,369; p=,009<0,05). Yani "H_8: İş-aile yaşam çatışması bakmakla yükümlü olunan bireyin olup olmaması değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi kabul edilmiştir. Bakmakla yükümlü olduğu biri olan sağlık çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması puan ortalaması (3,1051), bu tür yükümlülüğü olmayan çalışanların puan ortalamasından (2,8825) anlamlı düzeyde daha yüksektir. Bu bulgu, evde bakım sorumluluğu üstlenmenin sağlık çalışanlarının iş ve aile rollerini dengelemesini zorlaştırdığına işaret etmektedir.

Çizelge 24. İş Hayatındaki Çalışma Süresi (Yıl) Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek		Kareler Top.	Sd.	Kareler Ort.	F	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Gruplararası	6,188	4	1,547	2,246	,064
	Gruplar içi	264,467	384	,689		
	Toplam	270,654	388			

N= 389, 1-5= 137, 6-10= 78, 11-20= 65, 21-30= 77, 31 ve üstü= 32, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 24'te görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışmasının iş hayatındaki çalışma süresi (yıl) değişkenine göre farklılık göstermemektedir (F(4,384)=2,246; p>0,05). Yani "H_9: İş-aile yaşam çatışması iş hayatındaki çalışma süresi (yıl) değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi reddedilmiştir. Bir başka ifadeyle; mesleğinin henüz başında olan (1-5 yıl) çalışanlar ile ileri düzeyde mesleki kıdeme sahip (31 yıl ve üstü) çalışanların algıladıkları iş-aile yaşam çatışması düzeyleri istatistiksel açıdan benzerdir; kıdem süresi bu çatışma algısı üzerinde tek başına belirleyici bir kırılma yaratmamaktadır.

Çizelge 25. Çalışılan Kurum Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek		Kareler Top.	Sd.	Kareler Ort.	F	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Gruplararası	1,178	2	,589	,844	,431
	Gruplar içi	269,476	386	,698		
	Toplam	270,654	388			

N= 389, Kamu= 282, Özel= 82, Üniversite= 25, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 25'te görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışmasının çalışılan kurum değişkenine göre farklılık göstermemektedir ($F(2,386)=0,844$; $p>0,05$). Yani "H_{10}: İş-aile yaşam çatışması çalışılan kurum değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi reddedilmiştir. Bir başka ifadeyle; Kamu kurumlarında, Özel sektörde veya Üniversite bünyesinde görev yapan çalışanların algıladıkları iş-aile yaşam çatışması düzeyleri istatistiksel açıdan benzerlik göstermektedir; çalışılan sektör veya kurum türü bu çatışma üzerinde tek başına anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır.

Çizelge 26. Günlük Ortalama Çalışma Saati Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek		Kareler Top.	Sd.	Kareler Ort.	F	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Gruplararası	21,618	3	7,206	11,140	,001
	Gruplar içi	249,037	385	,647		
	Toplam	270,654	388			

N= 389, 8 saat ve altı= 177, 9-10= 80, 11-12= 29, 13 saat ve üstü= 103, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 26'da görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışmasının günlük ortalama çalışma saati değişkenine göre farklılık göstermektedir ($F(3,385)=11,140$; $p<0,05$). Yani "H_{11}: İş-aile yaşam çatışması günlük ortalama çalışma saati değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi kabul edilmiştir. Bir başka ifadeyle, çalışanların günlük olarak işe ayırdıkları süre, iş ve aile yaşamı arasında hissettikleri çatışma düzeyini doğrudan ve güçlü bir şekilde etkilemektedir. Günlük ortalama çalışma saatleri arasındaki anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Tukey post-hoc testi yapılmıştır.

Çizelge 27. Tukey Testi

Kategori		Ort. Fark	Standart Hata	p değeri
8 saat ve altı	9-10	-,16313	,10835	,435
	11-12	-,56731*	,16112	,003
	13 saat ve üstü	-,52064*	,09967	,001
9-10	8 saat ve altı	,16313	,10835	,435
	11-12	-,40418	,17433	,096
	13 saat ve üstü	-,35751*	,11986	,016
11-12	8 saat ve altı	,56731*	,16112	,003
	9-10	,40418	,17433	,096
	13 saat ve üstü	,04667	,16907	,993
13 saat ve üstü	8 saat ve altı	,52064*	,09967	,001
	9-10	,35751*	,11986	,016
	11-12	-,04667	,16907	,993

*p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 27'de görüldüğü üzere 8 saat ve altı çalışanlar ile 9-10 saat çalışanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna karşılık, 8 saat ve altı çalışanlar ile 11-12 saat çalışanlar ve 13 saat ve üstü yoğun mesai yapan çalışanlar arasındaki farklar istatistiksel olarak yüksek düzeyde anlamlı bulunmuştur. Negatif yönlü bu farklar, çalışma süresi 11 saat ve üstüne çıkan grupların iş-aile yaşam çatışması düzeylerinin, standart mesai grubuna göre anlamlı derecede daha yüksek olduğunu kanıtlamaktadır. 9-10 saat çalışanlar ile 11-12 saat çalışanlar arasındaki fark anlamlılık sınırına yaklaşsa da istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ancak 9-10 saat çalışanlar ile 13 saat ve üstü çalışanlar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durum, günlük çalışma süresi 13 saati aşanların, 9-10 saat çalışanlara kıyasla da çok daha yüksek seviyede bir iş-aile yaşam çatışması yaşadığını göstermektedir. Günlük 11-12 saat çalışanlar ile 13 saat ve üstü çalışanların iş-aile yaşam çatışması ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Yani çalışma süresi 11 saati geçtikten sonra hissedilen çatışma düzeyi benzer şekilde en yüksek seviyelerde seyretmektedir.

İş-aile yaşam çatışmasının kırılma noktasının 11 saat ve üstü çalışma süreleri olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Günlük çalışma süresi 8 saatten 10 saate kadar çıktığında çatışma algısında istatistiksel olarak radikal bir sıçrama yaşanmazken; mesai süresi 11-12 saat ve özellikle 13 saat ve üstüne ulaştığında, iş-aile yaşam çatışması hem standart çalışanlara (8 saat ve altı) hem de görece az mesai yapanlara (9-10 saat) kıyasla çok keskin ve anlamlı bir artış göstermektedir. Hangi günlük ortalama çalışma saatlerinin üstünlük sağladığının tespit edilebilmesi için ortalamalara bakılmıştır.

Çizelge 28. Ortalama Değerler

Kategori	N	$\bar{X}$
8 saat ve altı	177	2,7706
9-10	80	2,9338
11-12	29	3,3379
13 saat ve üstü	103	3,2913

Çizelge 28'de görüldüğü üzere en düşük ortalama 2,7706 ile günlük 8 saat ve altında çalışan gruba aittir. Çalışma süresi 9-10 saate çıktığında bu ortalama hafif bir artışla 2,9338'e yükselmekte, ancak bu artış istatistiksel olarak anlamlı bir sıçrama yaratmamaktadır. Yükseliş, günlük çalışma süresinin 11 saati aştığı gruplarda gözlenmektedir. En yüksek iş-aile yaşam çatışma düzeyi 3,3379 ortalama ile 11-12 saat çalışan grupta gerçekleşirken, bunu 3,2913 ortalama ile 13 saat ve üstü çalışan grup takip etmektedir. Tablo 27'deki Tukey testinde 11-12 saat ile 13 saat ve üstü gruplar arasında anlamlı bir fark bulunamamış olması ve ortalamaların birbirine çok yakın çıkması, iş-aile yaşam çatışmasında 11 saat sınırının kritik bir 'doyum/kırılma noktası' olduğunu göstermektedir. Çalışanların günlük mesaisi 11 saati bulduğunda, aile rollerine ayırabilecekleri zaman ve enerji tükendiği için çatışma algısı en üst sınıra ulaşmakta olup sürenin 13 saat ve üstüne çıkması bu yüksek çatışma seviyesini artık istatistiksel olarak daha fazla değiştirmemektedir.

Çizelge 29. Nöbet Durumu Değişkenine Göre Farklılık Testi

Ölçek	Kategori	$\bar{X}$	Std. Sapma	t	Sig.
İş-Aile Yaşam Çatışması	Var	3,1511	,84157	3,835	,001

	Yok	2,8315	,80135		

N= 389, Var= 186, Yok= 203, *p<0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Çizelge 29'da görüldüğü üzere iş-aile yaşam çatışmasının nöbet durumu değişkenine göre farklılık göstermektedir (t(387)=3,835; p=,001<0,05). Yani "H_{12}: İş-aile yaşam çatışması nöbet durumu değişkenine göre farklılaşmaktadır" hipotezi kabul edilmiştir. Görevinde nöbet sistemi bulunan (nöbet tutan) sağlık çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması puan ortalaması (3,1511) olarak hesaplanmıştır. Nöbet tutmayan sağlık çalışanlarının puan ortalaması ise (2,8315) olarak tespit edilmiştir. Kurumunda nöbet tutan sağlık çalışanları, mesai usulü çalışan (nöbet tutmayan) meslektaşlarına kıyasla anlamlı derecede daha yüksek düzeyde iş-aile yaşam çatışması deneyimlemektedir. Bu bulgu, nöbetli çalışma sisteminin sağlık personelinin iş ve aile rollerini dengelemesi önünde çok ciddi bir engel olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, yoğun çalışma tempoları ve yüksek stres yükleri nedeniyle iş-aile yaşam çatışmasını deneyimleme olasılığı oldukça yüksek olan sağlık sektörü çalışanlarının demografik özellikleri ile iş-aile yaşam çatışması düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında test edilen 12 hipotezden 5'i kabul edilirken, 7'si reddedilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, sağlık çalışanlarının yaşadığı iş-aile yaşam çatışmasının kronolojik veya yapısal bazı unsurlardan ziyade, toplumsal cinsiyet rolleri ve doğrudan çalışma koşullarının esnekliği/yoğunluğu ile şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın demografik değişkenlere yönelik bulguları incelendiğinde; yaş (H_1), medeni durum (H_4), çocuk sahibi olma (H_5), ev işlerinde destek alma (H_6), ailede başka çalışan durumu (H_7), iş hayatındaki toplam çalışma süresi (H_9) ve çalışılan kurum türü (H_{10}) değişkenlerine göre iş-aile yaşam çatışmasının anlamlı bir farklılık göstermediği (Red) belirlenmiştir. Bu durum, sağlık sektörünün getirdiği ağır iş yükünün, bireylerin yaşından veya evlilik durumundan bağımsız olarak genel bir stres kaynağı olduğunu düşündürmektedir.

Buna karşın, cinsiyet değişkenine göre iş-aile yaşam çatışmasının anlamlı bir şekilde farklılaştığı (H_2 Kabul) tespit edilmiştir. Bu bulgu, toplumsal rol teorisi ile paralellik göstermektedir. Kadın çalışanların iş yaşamlarındaki sorumluluklarının yanı sıra, geleneksel aile içi rollerini de sürdürmek zorunda kalmaları, bu çatışmayı artırmaktadır. Sağlık sektörü esnek olmayan çalışma saatleri, yoğun iş yükü ve duygusal emek gerektiren bir yapıya sahiptir. Kadınların bu ağır iş koşullarından sonra ev rollerine geçişte daha fazla rol çatışması ve zaman baskısı hissettiği söylenebilir. Ayrıca, örneklemin %72,5'inin kadınlardan oluştuğu ve yarısından fazlasının çocuk sahibi olduğu dikkate alındığında, ev işlerinde 'destek yok' oranının %40,9 gibi yüksek bir seviyede çıkması, profesyonel hayatta aktif rol alan katılımcıların (özellikle kadın çalışanların) ev içi sorumluluklar nedeniyle maruz kalabilecekleri iş-aile yaşam çatışması olabileceği ve buna bağlı olarak da uzun vadede tükenmişlik riskleri ile karşılaşılabilir.

Araştırmada kabul edilen bir diğer önemli hipotez ise eğitim seviyesi değişkenidir (H_3 Kabul). Eğitim seviyesine göre iş-aile yaşam çatışmasının anlamlı bir şekilde farklılaşması, sağlık sektöründeki kariyer dinamikleri ve artan sorumluluk yapılarıyla ilişkilendirilebilir.

Sağlık sektöründe eğitim seviyesinin yükselmesi, genellikle kurum içindeki yönetsel sorumlulukların ve dikey hareketliliğin artması anlamına gelebilir. Bu durum çalışanların omuzlarındaki iş yükünü ve zihinsel gerilimi arttırarak aile yaşamına daha az enerji/zaman ayırmalarına (çatışmaya) neden olabilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek bireylerin hem iş yaşamındaki hak ve konfor alanlarına dair hem de aile/sosyal yaşam kalitelerine dair farkındalıkları ve beklentileri daha yüksektir. Sağlık sektörünün katı ve yoğun çalışma şartları bu yüksek beklentileri karşılayamadığında, bireyin hissettiği 'çatışma' algısı diğer çalışanlara göre yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Bir diğer anlamlı farklılık ise bakmakla yükümlü olunan bireyin olup olmaması değişkeninde (H_8 Kabul) ortaya çıkmıştır. Ailede bakım gerektiren (yaşlı, hasta veya özel gereksinimli) bireylerin bulunması, çalışanın aile alanındaki rol taleplerini artırmakta ve bu durum iş-aile rollerinin daha şiddetli çatışmasına yol açmaktadır. Ayrıca, çocuk bakımı için kurumsallaşmış destek sistemleri (kreş vb.) nispeten yaygınken, özellikle nöbetli ve vardiyalı çalışan sağlık personelinin mesai saatlerine uyum sağlayabilecek yaşlı/hasta bakım hizmetlerinin kısıtlı olması, bakım yükünün tamamen çalışanın omuzlarına binmesine ve iş-aile yaşam çatışmasının keskinleşmesine neden olduğu da ifade edilebilir.

Çalışmanın en dikkat çekici ve sektörel gerçekliği doğrudan yansıtan bulguları ise kurumsal çalışma dinamikleriyle ilgilidir. Çalışılan kurum türü (H_{10} Red) çatışma üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmazken; günlük ortalama çalışma saati (H_{11} Kabul) ve nöbet durumu (H_{12} Kabul) değişkenlerinin iş-aile yaşam çatışması düzeyini anlamlı derecede farklılaştırdığı görülmüştür. İş-aile yaşam çatışmasının kurum türüne göre değişmemesi, modern iş dünyasında bu problemin sektörler üstü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Kamunun getirdiği bürokratik yükler, özel sektörün esnek/yoğun performans baskısı ve üniversite ortamının akademik/idari sorumlulukları; çalışanların aile yaşamına benzer düzeylerde yansımaktadır. İş yerinde geçirilen sürenin günlük 11 saat ve üstüne çıkmasının, çalışanların iş dışındaki sosyal ve ailevi rollerini yürütmelerini ciddi düzeyde zorlaştırdığını ve iş-aile yaşam çatışmasını kronik biçimde en yüksek seviyeye taşıdığını açıkça ortaya koyduğu görülmektedir. Gece nöbetine kalan veya 24 saat kesintisiz vardiyalarla çalışan sağlık personeli, aile bireyleriyle nitelikli zaman geçirememekte, ev içi rutinleri organize edememektedir. Bu fiziksel zaman sıkışması, roller arasındaki sınırların doğrudan ihlal edilmesine yol açmaktadır. Ayrıca, nöbet tutan sağlık çalışanları sadece zamansal olarak değil, nöbet esnasında yaşanan yoğun iş yükü, acil vakaların getirdiği stres ve uykusuzluk sebebiyle fiziksel ve zihinsel olarak da yıpranmaktadır. Nöbet sonrasında ev ortamına dönen çalışanın, yaşadığı bu aşırı yorgunluk ve enerji kaybı nedeniyle evdeki rollerinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirecek psikolojik sermayeyi bulamaması çatışma algısını da arttırdığı söylenebilir.

Sağlık sektöründe iş-aile yaşam çatışmasını azaltmaya yönelik adımların makro düzeydeki demografik özelliklerden ziyade, doğrudan çalışma koşullarının iyileştirilmesine odaklanması gerekmektedir. Araştırma sonuçları doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

- Sağlık çalışanlarının günlük çalışma saatlerinin optimum düzeyde tutulması ve aşırı fazla mesailerin önüne geçilmesi,

- Özellikle kadın çalışanlar ve bakmakla yükümlü olduğu birey bulunan personel için kurum içi kreş, esnek vardiya veya psikososyal destek mekanizmalarının (kurumsal sosyal destek) geliştirilmesi,
- Nöbet listelerinin çalışanların sosyal ve ailevi planlamalarına izin verecek şekilde esnek, adil ve çok daha önceden öngörülebilir şekilde düzenlenmesi ve nöbet esnasındaki fiziksel ve psikolojik yıpranmayı azaltmak adına, nöbet şartlarının ve dinlenme alanlarının konforunun artırılması, çalışanın eve daha az yıpranmış dönmesini sağlayarak gerilim tabanlı çatışmayı hafifletebilir.

Çalışmanın bulguları doğrultusunda, gelecek araştırmalar için şu öneriler sunulabilir. Gelecek çalışmalarda nitel veya karma yöntemlerin kullanılması yararlı olabilir. İş-aile yaşam çatışmasının zaman içerisindeki değişimini gözlemlemek adına boylamsal tasarımların tercih edilmesi önerilebilir. Sonraki araştırmalarda modele farklı değişkenlerin eklenmesi ile aracı/düzenleyici rolleri incelenebilir. Farklı sektörler arasında karşılaştırmalı analizler de yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Afşar, Ö., & Eyel, C. Ş. (2021). İş-aile yaşam çatışmasının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde psikolojik sözleşmenin aracı rolü: İstanbul ilinde bir araştırma. *The Journal of Social Science, 5*(9), 60-82.

2. Aksöz, S., & Durkal, M. (2021). İş-aile çatışmasının bireysel kaynaklar açısından değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 14*(2), 140-150.

3. Amstad, F. T., Meier, L. L., Fasel, U., Elfering, A., & Semmer, N. K. (2011). A meta-analysis of work-family conflict and various outcomes with a special emphasis on cross-domain versus matching-domain relations. *Journal of Occupational Health Psychology, 16*(2), 151-169.

4. Apaydın, M. D. (2004). *Çift Kariyerli Ailelerde İş-Aile ve Aile-İş Çatışmalarının Kendini Kurgulama Düzeyleri ile İlişkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

5. Arıkan, R. (2021). *Araştırma yöntem ve teknikleri.* Gözden Geçirilmiş 4. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

6. Arslan Göztürk. Ş., & Arslan, Ö. E. (2023). İş-aile yaşam çatışması ve iş doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi: Sağlık turizmi sektöründe çalışanlara yönelik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 15*(3), 2413-2428.

7. Balcı, A. (2007). Sosyal bilimlerde araştırma. Ankara: Pegem Yayıncılık.

8. Bellavia, G. M., & Frone, M. R. (2005). *Work-family conflict.* In J. C. Quick & L. E. Tetrick (Eds.), Handbook of occupational health psychology (ss. 113-147). American Psychological Association.

9. Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work-family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior, 67*(2), 169-198.

10. Carlson, D. S., Kacmar, K. M., & Williams, L. J. (2000). Construction and initial validation of a multidimensional measure of work-family conflict. *Journal of Vocational Behavior, 56*(2), 249-276.

11. Clark, S. C. (2000). Work/family border theory: A new theory of work/family balance. *Human Relations, 53*(6), 747-770.

12. Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı.* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

13. Çıngı, F., & Şantaş, G. (2023). 112 çalışanlarında iş-aile çatışması, tükenmişlik ve iş yükü fazlalığı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 26(2), 393-424.

14. Daşbilek, F., Doğan Yüksekol, Ö., & Orhan, İ. (2022). Vardiyalı çalışan hemşirelerin iş yaşam kaliteleri ve iş-aile çatışmasının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 9*(2), 272-284.

15. Eby, L. T., Casper, W. J., Lockwood, A., Bordeaux, C., & Brinley, A. (2005). Work and family research in IO/OB: Content analysis and review of the literature (1980-2002). *Journal of Vocational Behavior, 66*(1), 124-197.

16. Efeoğlu, İ. E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş tatmini üzerindeki etkisi: İlaç sektöründe bir uygulama.* Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

17. Eryılmaz, H., Sönmez, H., & Er, F. (2013). *Hemşirelerin demografik özellikleri ile iş-aile çatışması arasındaki ilişkiler.* The XIVth International Symposium on Econometrics, Operations Research and Statistics, Sarajevo.

18. French, K. A., Dumani, S., Allen, T. D., & Shockley, K. M. (2018). A meta-analysis of work-family conflict and social support. *Psychological Bulletin, 144*(3), 284-314.

19. Frone, M. R., Russell, M., & Cooper, M. L. (1992). Antecedents and outcomes of work-family conflict. *Journal of Applied Psychology, 77*(1), 65-78.

20. Ghislieri, C., Gatti, P., Molino, M., & Cortese, C. G. (2017). Work-family conflict and enrichment in nurses. *Journal of Nursing Management, 25*(1), 65-75.

21. Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of Management Review, 10*(1), 76-88.

22. Grzywacz, J. G., Frone, M. R., Brewer, C. S., & Kovner, C. T. (2006). Quantifying work-family conflict among registered nurses. *Research in Nursing & Health, 29*(5), 414-426.

23. Güneş, M., & Aktaş, H. (2022). Sağlık çalışanlarında iş-aile çatışmasının tükenmişlik üzerine etkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 9*(3), 200-210.

24. Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist, 44*(3), 513-524.

25. İnce, F. F. (2018). İş-aile çatışmasının işgören performansı üzerine etkisi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi, 1*(1), 21-36.

26. Kahn, R. L., Wolfe, D. M., Quinn, R. P., Snoek, J. D., & Rosenthal, R. A. (1964). *Organizational stress: Studies in role conflict and ambiguity.* John Wiley & Sons.

27. Karabay, M. E. (2015). Sağlık personelinin iş stresi, iş-aile çatışması ve işten ayrılma niyeti. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 13*(26), 113-134.

28. Karabetyan, L. (2020). Kadın akademisyenlerde politik becerinin iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması üzerine etkisi: Vakıf üniversiteler örneği. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi,* 20, 87-106.

29. Karabetyan, L. (2022). Örgütsel güvenin örgütsel bağlılık üzerine etkisi: Sağlık sektörü örneği. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*(1), 45-55.

30. Karaman, F., Baykal, Ü., & Çerçi, S. (2025). Hemşirelerde iş-aile çatışması ve bireysel iş performansı. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 12*(1), 160-171.

31. Karataş, A., & Yıldırım, H. (2023). Sağlık çalışanlarında iş-aile çatışmasının yaşam doyumuna etkisi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 80-92.

32. Kars, G. (2025). *Hemşirelerin iş-aile çatışması ile tükenmişlik ve başa çıkma tutumları arasındaki ilişki.* Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

33. Kıraç, R., Demir, R. N., & Kahveci, Ş. (2018). *İş-aile çatışmasının iş yaşam kalitesine etkisi.* 2nd International Social and Educational Sciences Symposium, 55.

34. Kopelman, R. E., Greenhaus, J. H., & Connolly, T. F. (1983). A model of work, family, and interrole conflict. *Organizational Behavior and Human Performance, 32*(2), 198-215.

35. Korkmazer, F., & Aksoy, A. (2020). İş yükü fazlalığının yaşam kalitesi üzerindeki etkisinde iş-aile çatışmasının aracı rolü: Sağlık sektöründe bir uygulama. *Business & Management Studies: An International Journal, 8*(2), 1628-1657.

36. Kossek, E. E., Pichler, S., Bodner, T., & Hammer, L. B. (2011). Workplace social support and work-family conflict: A meta-analysis clarifying the influence of general and work-family-specific supervisor and organizational support. *Personnel Psychology, 64*(2), 289-313.

37. La Torre, G., Sestili, C., Mannocci, A., Sinopoli, A., De Paolis, M., De Francesco, S., Rapaccini, L., Barone, M., & Firenze, A. (2021). Association between work related stress and health related quality of life among healthcare workers: The impact of COVID-19 pandemic. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene, 62*(1), 13-21.

38. Leineweber, C., Westerlund, H., Chungkham, H. S., Lindqvist, R., Runesdotter, S., & Tishelman, C. (2014). Nurses' practice environment and work-family conflict in relation to burn out: A multilevel modelling approach. *PLoS ONE, 9*(5), e96991.

39. Leiter, M. P., & Maslach, C. (2009). Nurse turnover: The mediating role of burnout. *Journal of Nursing Management, 17*(3), 331-339.

40. Michel, J. S., Kotrba, L. M., Mitchelson, J. K., Clark, M. A., & Baltes, B. B. (2011). Antecedents of work-family conflict. *Journal of Organizational Behavior, 32*(5), 689-725.

41. Netemeyer, R. G., Boles, J. S., & McMurrian, R. (1996). Development of work-family conflict scales. *Journal of Applied Psychology, 81*(4), 400-410.

42. Özutku, H., & Altındiş, S. (2013). The relationship between emotional exhaustion and work-family conflict among nurses. *International Journal of Business and Management Studies, 2*(1), 123-132.

43. Öngel, G., & Gerni, G. M. (2021). Sağlık çalışanlarında iş-aile yaşam çatışması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 35*(2), 667-695.

44. Özdevecioğlu, M., & Aktaş, A. (2007). İş-aile çatışması ve örgütsel sonuçları. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 29, 1-20.

45. Patel, C. J., Beekhan, A., Paruk, Z., & Ramgoon, S. (2008). Work-family conflict, job satisfaction and spousal support among nurses. *Curationis, 31*(1), 38-44.

46. Polat, Ş., Kutlu, L., Ay, F., Erkan, H. A., & Doğrusöz, L. A. (2018). İş-aile çatışması ve örgütsel sessizlik. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 9*(3), 195-204.

47. Sakallı, N. (2013). *Sosyal etkiler: Kim kimi nasıl etkiler?* Ankara: İmge Kitabevi.

48. Sharma, J., Dhar, R. L., & Tyagi, A. (2016). Stress as a mediator between work-family conflict and psychological health among nursing staff: Moderating role of emotional intelligence. *Applied Nursing Research,* 30, 268-275.

49. Seçgin, L., & Selçuk, K. T. (2022). Kadın sağlık çalışanlarında toplumsal cinsiyet rolleri ve iş-aile yaşam çatışması. *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 4*(3), 212-224.

50. Shockley, K. M., Shen, W., DeNunzio, M. M., Arvan, M. L., & Knudsen, E. A. (2017). Disentangling the relationship between gender and work-family conflict: An integration of theoretical perspectives using meta-analytic methods. *Journal of Applied Psychology, 102*(12), 1601-1635.

51. Şahin, B. (2012). *Metodoloji.* A. Tanrıöğen (Ed.), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, ss. 109-130, 3. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.

52. Şentürk, F. K., & Bayraktar, E. (2018). İş-aile çatışmasının çalışan performansı üzerindeki etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(22), 120-130.

53. Ülbeği, İ. D. (2025). İş aile çatışmasının meta analiz yöntemiyle incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 34*(1), 747-763.

54. Voydanoff, P. (1988). Work role characteristics and work-family conflict. *Journal of Marriage and the Family, 50*(3), 749-761.

55. Wang, Y., Chang, Y., Fu, J., & Wang, L. (2012). Work-family conflict and burnout among nurses. *BMC Public Health,* 12, 915.

56. Yalçın, R. C., & Beğenirbaş, M. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde teknostres ve iş-aile çatışması. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11*(2), 700-730.

57. Yıldırım, D., & Aycan, Z. (2008). Nurses' work-family conflict in Turkey. *Journal of Nursing Scholarship, 40*(4), 447-455.

58. Yıldırımalp, S., Öner, M., & Yenihan, B. (2014). Hemşirelerde iş-aile çatışması ve yaşam tatmini. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2*(3), 165-182.

59. Yılmaz, S., & Çağatay, A. (2023). Sağlık çalışanlarında iş tatmini ve iş-aile çatışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24*(1), 165-170.

60. Yılmaz, T., & Şahin, N. H. (2008). İş-aile çatışması ve kadın yaşamı üzerindeki etkileri. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 16*(63), 188-194.

61. Yüksel, İ. (2005). İş-aile çatışması ve örgütsel sonuçları. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 34*(1), 45-60.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM VE DİJİTAL EKONOMİNİN ENGELLİ BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN SWOT ANALİZİ

Hasan Tahsin YAZICI
19 Mayıs Üniversitesi/Fahriye-Kemal Kızılot Ö.E.U.O.
hasantahsin55@gmail.com|0000-0001-6759-6177

Ali KAHRAMANOĞLU
19 Mayıs Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ali.kahramanoglu@omu.edu.tr |0000-0002-8333-9151

ÖZET

Bu araştırmada dijital dönüşüm ve dijital ekonominin engelli bireyler üzerindeki etkilerinin SWOT analizi çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş, veri toplama sürecinde doküman incelemesi ve literatür taraması yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında dijital dönüşüm, dijital ekonomi, dijital erişilebilirlik, dijital katılım, dijital emek, platform ekonomisi ve engellilik alanlarında gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası 27 akademik çalışma incelenmiştir. Elde edilen veriler güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler çerçevesinde tematik olarak analiz edilmiştir. Araştırma bulguları, dijital dönüşüm süreçlerinin engelli bireyler açısından bilgiye erişim, uzaktan çalışma, çevrimiçi eğitim, dijital girişimcilik ve dijital katılım alanlarında önemli fırsatlar oluşturabildiğini göstermektedir. Özellikle uzaktan çalışma modelleri ve dijital platformların fiziksel mekâna bağlı sınırlılıkların etkisini azaltarak ekonomik ve toplumsal katılım açısından daha esnek imkanlar sağlayabildiği belirlenmiştir. Bununla birlikte erişilebilirlik sorunları, dijital beceri eksiklikleri, yardımcı teknolojilere erişim maliyetleri, dijital uçurum, dijital dışlanma ve algoritmik eşitsizlik gibi yapısal risklerin devam ettiği görülmüştür. Araştırma sonuçları, dijital dönüşüm süreçlerinin engelli bireyler açısından kapsayıcı sonuçlar üretebilmesinin erişilebilir dijital tasarım anlayışının yaygınlaştırılması, dijital erişilebilirlik politikalarının güçlendirilmesi, dijital becerilerin desteklenmesi ve sosyal koruma mekanizmalarının geliştirilmesiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Türkiye bağlamında dijital dönüşüm süreçlerinin yalnızca teknik altyapı üzerinden değil, erişilebilirlik, toplumsal eşitlik ve hak temelli sosyal politika anlayışı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital dönüşüm, dijital ekonomi, engellilik, dijital erişilebilirlik, SWOT analizi

SWOT ANALYSIS OF THE EFFECTS OF DIGITAL TRANSFORMATION AND THE DIGITAL ECONOMY ON INDIVIDUALS WITH DISABILITIES

ABSTRACT

This study aims to evaluate the effects of digital transformation and the digital economy on individuals with disabilities within the framework of SWOT analysis. A qualitative research approach was adopted in the study, and document analysis and literature review methods were used during the data collection process. Within the scope of the research, 27 national and international academic studies conducted in the fields of digital transformation, digital economy, digital accessibility, digital participation, digital labor, platform economy, and disability were examined. The obtained data were thematically analyzed within the framework of strengths, weaknesses, opportunities, and threats. The findings indicate that digital transformation processes can create significant opportunities for individuals with disabilities in terms of access to information, remote working, online education, digital entrepreneurship, and digital participation. In particular, remote working models and digital platforms were found to reduce the impact of physical space limitations and provide more flexible opportunities for economic and social participation. However, structural risks such as accessibility problems, lack of digital skills, high costs of assistive technologies, digital divide, digital exclusion, and algorithmic inequalities were found to persist. The results of the study demonstrate that the ability of digital transformation processes to produce inclusive outcomes for individuals with disabilities is directly related to the expansion of accessible digital design practices, the strengthening of digital accessibility policies, the support of digital skills, and the improvement of social protection mechanisms. In the context of Türkiye, it was concluded that digital transformation processes should be evaluated not only through technical infrastructure but also within the framework of accessibility, social equality, and rights-based social policy approaches.

Keywords: Digital transformation, digital economy, disability, digital accessibility, SWOT analysis.

1. GİRİŞ

Dijital teknolojilerde yaşanan gelişmeler son yıllarda ekonomik üretim süreçlerinden gündelik yaşama kadar birçok alanı önemli ölçüde dönüştürmüştür. İnternet tabanlı sistemlerin yaygınlaşması, çevrimiçi hizmetlerin artması ve dijital platformların ekonomik yaşam içerisindeki etkisinin güçlenmesi çalışma hayatı, eğitim süreçleri, kamusal hizmetler ve toplumsal iletişim biçimleri üzerinde belirleyici hale gelmiştir. Günümüzde bilgiye erişimden çalışma yaşamına, kamusal hizmetlerden toplumsal katılıma kadar birçok süreç dijital sistemler aracılığıyla yürütülmektedir. Castells (2009), dijital iletişim ağlarının toplumsal ilişkilerin yapısını dönüştürdüğünü ve ekonomik faaliyetlerin giderek daha fazla dijital ağlar üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. Dijital dönüşüm süreçleri yalnızca teknolojik bir değişim alanı oluşturmamakta, aynı zamanda toplumsal katılım ve ekonomik erişim biçimlerini de yeniden şekillendirmektedir.

Dijital dönüşüm süreçlerinin engelli bireyler açısından hem önemli fırsatlar hem de çeşitli riskler ortaya çıkardığı görülmektedir. Çevrimiçi eğitim sistemleri, uzaktan çalışma modelleri, dijital girişimcilik faaliyetleri ve internet tabanlı iletişim ağları bilgiye erişim ve toplumsal katılım açısından yeni imkanlar oluşturabilmektedir. Schur, Ameri ve Kruse (2020), uzaktan çalışma uygulamalarının engelli bireylerin işgücüne katılım süreçlerini destekleyebildiğini ifade etmektedir. Benzer biçimde dijital platformlar aracılığıyla yürütülen ekonomik faaliyetler fiziksel mekâna bağlı sınırlılıkların etkisini belirli ölçüde azaltabilmektedir. Yine de dijital dönüşüm süreçlerinin tüm bireyler açısından eşit sonuçlar üretmediği görülmektedir. Van Dijk (2020), dijital eşitsizliklerin yalnızca teknolojiye erişimle sınırlı olmadığını, dijital beceri düzeyi, ekonomik imkanlar ve kullanım kapasitesi gibi farklı değişkenlerle ilişkili olduğunu belirtmektedir. Dijital sistemlerin erişilebilir biçimde tasarlanmaması engelli bireyler açısından yeni dışlanma alanları oluşturabilmektedir.

Dijital erişilebilirlik ve dijital kapsayıcılık tartışmaları son yıllarda daha görünür hale gelmiştir. Kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi, çevrimiçi eğitim sistemlerinin yaygınlaşması ve dijital platform kullanımının artması erişilebilirlik sorunlarını daha önemli hale getirmiştir. Goggin ve Newell (2003), dijital teknolojilerin erişilebilirlik dikkate alınmadan geliştirilmesinin engelli bireyler açısından yeni eşitsizlik biçimleri oluşturabileceğini belirtmektedir. Türkiye'de gerçekleştirilen araştırmalar da dijital erişilebilirlik uygulamalarının farklı kurumlar arasında aynı düzeyde gelişmediğini göstermektedir. Şerefoğlu ve Henkoğlu (2019) ile Tutar ve Akar (2023) tarafından yapılan çalışmalar, dijital platformlarda erişilebilirlik standartlarının yeterince uygulanmamasının engelli bireylerin dijital katılım süreçlerini sınırlandırabildiğini ortaya koymaktadır. Teknolojik gelişmelerin toplumsal eşitliği otomatik biçimde güçlendirmediği, erişilebilirlik politikaları ve kapsayıcı dijital uygulamalarla desteklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Literatürde dijital erişilebilirlik, dijital katılım, dijital eşitsizlik ve engellilik ilişkisini inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmasına rağmen dijital dönüşüm ve dijital ekonominin engelli bireyler üzerindeki etkilerini SWOT analizi çerçevesinde bütüncül biçimde değerlendiren çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Mevcut çalışmaların önemli bir kısmı erişilebilirlik sorunları, dijital beceriler ya da dijital katılım gibi belirli alanlara odaklanmaktadır. Dijital dönüşüm

süreçlerinin ekonomik, toplumsal ve erişilebilirlik boyutlarını birlikte değerlendiren çalışmaların sınırlı olması bu araştırmanın önemini artırmaktadır.

Bu araştırmada dijital dönüşüm ve dijital ekonominin engelli bireyler üzerindeki etkilerinin SWOT analizi çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada dijital dönüşüm süreçlerinin engelli bireyler açısından ortaya çıkardığı güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler incelenmiştir. Çalışmanın dijital erişilebilirlik, dijital kapsayıcılık, istihdam, sosyal politika ve dijital haklar alanındaki tartışmalara katkı sunması hedeflenmektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dijital Dönüşüm ve Dijital Ekonomi

Dijital teknolojilerde yaşanan gelişmeler ekonomik üretim süreçlerinden gündelik yaşama kadar birçok alanı dönüştürmektedir. İnternet tabanlı sistemlerin yaygınlaşması, veri odaklı çalışma modellerinin gelişmesi ve dijital platformların ekonomik yaşam içerisindeki etkisinin artması çalışma biçimlerinde, iletişim süreçlerinde ve toplumsal katılım alanlarında önemli değişimler ortaya çıkarmıştır. Castells (2009), dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte ağ toplumunun güç kazandığını ve ekonomik ilişkilerin giderek daha fazla dijital ağlar üzerinden şekillendiğini belirtmektedir. Dijital dönüşüm süreçleri yalnızca teknik bir değişim olarak değerlendirilmemekte, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin yeniden biçimlenmesine neden olan yapısal bir dönüşüm alanı olarak ele alınmaktadır.

Dijital ekonomi kavramı, ekonomik faaliyetlerin dijital teknolojiler aracılığıyla yürütüldüğü üretim ve hizmet süreçlerini ifade etmektedir. Platform ekonomisi, çevrimiçi hizmet üretimi, dijital emek ve veri temelli çalışma modelleri dijital ekonominin temel bileşenleri arasında değerlendirilmektedir. Srnicek (2017), platform kapitalizmi kavramı üzerinden dijital platformların ekonomik yaşam içerisindeki belirleyici rolüne dikkat çekmektedir. Dijital platformlar yalnızca yeni çalışma alanları oluşturmamakta, aynı zamanda emek ilişkilerinin yapısını da dönüştürmektedir. Çevrimiçi çalışma modelleri, freelance üretim süreçleri ve dijital hizmet ekonomisi özellikle mekânsal sınırlılıkların yoğun hissedildiği bireyler açısından alternatif ekonomik katılım biçimleri oluşturabilmektedir.

Dijital dönüşüm süreçlerinin çalışma hayatı üzerindeki etkileri yalnızca ekonomik fırsatlarla sınırlı değildir. Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte esnek çalışma biçimleri, uzaktan istihdam modelleri ve platform temelli çalışma ilişkileri daha görünür hale gelmiştir. Scholz (2016), platform ekonomisinin yeni çalışma imkanları oluşturmasına rağmen güvencesiz emek ilişkilerini de yaygınlaştırabildiğini belirtmektedir. Benzer biçimde Fuchs (2014), dijital kapitalizm süreçlerinde veri üretimi, dijital emek ve platform temelli ekonomik ilişkilerin yeni eşitsizlik alanları oluşturabildiğini ifade etmektedir. Dijital ekonominin sunduğu imkanlar bazı bireyler açısından ekonomik katılımı kolaylaştırırken, yeterli dijital beceriye ve teknolojik kaynağa sahip olmayan bireyler açısından yeni kırılganlık alanları da ortaya çıkabilmektedir.

Engelli bireyler açısından değerlendirildiğinde dijital dönüşüm süreçlerinin çift yönlü bir yapı taşıdığı görülmektedir. Dijital platformlar eğitim, istihdam ve bilgiye erişim süreçlerinde çeşitli kolaylıklar sağlayabilmektedir. Uzaktan çalışma modelleri fiziksel mekâna bağlı sınırlılıkların etkisini azaltabilmekte, çevrimiçi eğitim sistemleri bilgiye erişim imkanlarını

genişletebilmektedir. Yine de dijital teknolojilerin kapsayıcı sonuçlar üretmesi erişilebilirlik ilkelerinin uygulanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Goggin ve Newell (2002), dijital teknolojilerin erişilebilirlik dikkate alınmadan geliştirilmesinin engelli bireyler açısından yeni dışlanma biçimleri oluşturabileceğini belirtmektedir. Dijital dönüşüm süreçlerinin toplumsal eşitliği güçlendirebilmesi, yalnızca teknolojik altyapının gelişmesiyle değil, erişilebilirlik politikalarının yaygınlaşması ve dijital katılım imkanlarının güçlendirilmesiyle mümkün görünmektedir.

2.2. Dijital Eşitsizlik ve Dijital Erişilebilirlik

Dijital teknolojilerin gündelik yaşam içerisindeki etkisinin artması bilgiye erişim, eğitim, istihdam ve kamusal hizmetlere katılım açısından yeni imkanlar ortaya çıkarmıştır. İnternet kullanımının yaygınlaşması çoğu zaman toplumsal eşitliği destekleyen bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Yine de dijital sistemlere erişimin her birey açısından aynı koşullarda gerçekleşmediği görülmektedir. Van Dijk (2020), dijital eşitsizlik kavramını yalnızca internet erişimiyle sınırlı değerlendirmemekte, dijital beceri düzeyi, teknoloji kullanım kapasitesi ve toplumsal kaynaklara erişim farklılıklarının da bu sürecin önemli parçaları olduğunu belirtmektedir. Teknolojiye fiziksel erişimin bulunması, dijital katılımın otomatik biçimde gerçekleştiği anlamına gelmemektedir.

Dijital eşitsizlik tartışmaları özellikle engelli bireyler açısından daha görünür hale gelmektedir. Dijital sistemlerin erişilebilir tasarlanmaması bilgiye erişim, eğitim süreçleri ve çevrimiçi hizmet kullanımı açısından yeni sınırlılıklar oluşturabilmektedir. Görme, işitme ya da fiziksel engel gruplarına yönelik erişilebilirlik standartlarının yeterince dikkate alınmadığı dijital platformlarda kullanıcı deneyimi önemli ölçüde zorlaşabilmektedir. Goggin ve Newell (2002), dijital teknolojilerin belirli kullanıcı profilleri merkeze alınarak geliştirilmesinin engelli bireyler açısından yeni dışlanma biçimleri oluşturabileceğini ifade etmektedir. Dijital dönüşüm süreçleri bu nedenle yalnızca teknik gelişme üzerinden değerlendirilememekte, toplumsal kapsayıcılık ve erişilebilirlik ekseninde de ele alınmaktadır.

Dijital erişilebilirlik kavramı, dijital sistemlerin tüm kullanıcı grupları tarafından eşit biçimde kullanılabilmesini ifade etmektedir. Web siteleri, mobil uygulamalar, çevrimiçi eğitim sistemleri ve dijital kamu hizmetleri erişilebilirlik ilkeleri doğrultusunda tasarlanmadığında dijital katılım süreçlerinde çeşitli eşitsizlikler ortaya çıkabilmektedir. Lazar, Goldstein ve Taylor (2015), erişilebilir tasarım uygulamalarının dijital katılım açısından temel bir gereklilik olduğunu belirtmektedir. Ekran okuyucu uyumluluğu, alternatif metin desteği, sesli yönlendirme sistemleri ve erişilebilir arayüz tasarımı dijital erişilebilirliğin temel bileşenleri arasında değerlendirilmektedir. Evrensel tasarım yaklaşımı da dijital sistemlerin yalnızca belirli kullanıcı grupları için değil, tüm bireylerin kullanımına uygun biçimde geliştirilmesini hedeflemektedir.

Dijital eşitsizlik yalnızca teknik altyapı sorunlarından kaynaklanmamaktadır. Dijital okuryazarlık düzeyi, ekonomik imkanlar ve yardımcı teknolojilere erişim koşulları da dijital katılım süreçlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Dobransky ve Hargittai (2006), engelli bireylerin internet erişim ve kullanım düzeylerinin genel nüfusa göre daha düşük olduğunu belirtmektedir. Yardımcı teknolojilere erişim maliyetleri, internet altyapısı farklılıkları ve dijital

beceri eksiklikleri bazı bireylerin dijital sistemlerin dışında kalmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle dijital kapsayıcılık tartışmaları yalnızca teknolojiye erişim üzerinden değil, sosyal politika, ekonomik eşitlik ve erişilebilirlik politikaları ekseninde değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir alan olarak öne çıkmaktadır.

2.3. Dijital Emek, Platform Ekonomisi ve İstihdam

Dijital dönüşüm süreçleri çalışma yaşamının yapısını önemli ölçüde değiştirmiştir. İnternet tabanlı çalışma modellerinin yaygınlaşması, platform ekonomisinin büyümesi ve çevrimiçi hizmet üretiminin artması istihdam ilişkilerinde yeni çalışma biçimlerini görünür hale getirmiştir. Dijital emek kavramı, üretim süreçlerinin dijital teknolojiler aracılığıyla yürütüldüğü çalışma ilişkilerini ifade etmektedir. Platform tabanlı çalışma sistemleri, freelance üretim süreçleri ve uzaktan çalışma modelleri dijital emek yapısının temel unsurları arasında değerlendirilmektedir. Srnicek (2017), dijital platformların ekonomik yaşam içerisindeki belirleyici rolünün giderek arttığını ve platform kapitalizminin yeni bir ekonomik yapı oluşturduğunu belirtmektedir.

Uzaktan çalışma modellerinin yaygınlaşması engelli bireyler açısından önemli dönüşümler ortaya çıkarmıştır. Geleneksel çalışma ortamlarında karşılaşılan fiziksel erişim sorunlarının çevrimiçi çalışma sistemlerinde belirli ölçüde azalabildiği görülmektedir. Schur, Ameri ve Kruse (2020), uzaktan çalışma uygulamalarının engelli bireylerin işgücüne katılım süreçlerini destekleyebildiğini ifade etmektedir. Çevrimiçi çalışma modelleri mekânsal esneklik sağlayarak fiziksel hareket sınırlılıklarının çalışma yaşamı üzerindeki etkisini azaltabilmektedir. Dijital platformlar aracılığıyla yürütülen hizmet üretimi, içerik üreticiliği ve çevrimiçi danışmanlık gibi faaliyet alanları ekonomik katılım açısından alternatif imkanlar oluşturabilmektedir.

Platform ekonomisinin gelişmesi yeni fırsatlar üretmesine rağmen çalışma ilişkilerinde bazı kırılganlık alanlarını da görünür hale getirmektedir. Scholz (2016), platform tabanlı çalışma sistemlerinin esnek yapısına rağmen güvencesiz emek ilişkilerini yaygınlaştırabildiğini belirtmektedir. Dijital emek süreçlerinde gelir istikrarının zayıflayabilmesi, sosyal güvence eksiklikleri ve çalışma saatlerinin belirsizleşmesi önemli sorun alanları arasında değerlendirilmektedir. Benanav (2020) da dijital çalışma ilişkilerinde esnekliğin çoğu zaman güvencesiz çalışma biçimleriyle birlikte ilerlediğini ifade etmektedir. Çevrimiçi çalışma modelleri bazı bireyler açısından ekonomik katılımı kolaylaştırırken, yeterli dijital beceriye ve teknolojik kaynağa sahip olmayan bireyler açısından yeni eşitsizlikler de oluşturabilmektedir.

Dijital emek süreçlerinin kapsayıcı hale gelebilmesi erişilebilirlik politikalarıyla doğrudan ilişkilidir. Dijital platformların erişilebilir şekilde tasarlanmaması çevrimiçi çalışma süreçlerine katılımı zorlaştırabilmektedir. Yardımcı teknolojilere erişim maliyetleri, dijital okuryazarlık farklılıkları ve teknik altyapı sorunları dijital istihdam süreçlerini etkileyebilmektedir. Jetha vd. (2023), ileri düzey dijital iş teknolojilerinin yeterli dijital beceriye sahip olmayan bireyler açısından yeni dezavantajlar oluşturabileceğini belirtmektedir. Dijital dönüşüm süreçlerinin çalışma yaşamında daha kapsayıcı sonuçlar üretebilmesi, erişilebilir dijital platformların yaygınlaşması ve sosyal koruma mekanizmalarının güçlendirilmesiyle doğrudan ilişki göstermektedir.

2.4. Dijital Katılım, Dijital Aktivizm ve Engellilik

Dijital teknolojilerin yaygınlaşması kamusal katılım süreçlerinde önemli değişimler ortaya çıkarmıştır. Sosyal medya platformları, çevrimiçi iletişim ağları ve dijital paylaşım alanları bireylerin düşüncelerini daha görünür biçimde ifade edebilmesine imkan sağlamaktadır. Dijital katılım kavramı, bireylerin dijital teknolojiler aracılığıyla bilgi üretim süreçlerine, toplumsal tartışmalara ve kamusal yaşama dahil olabilmesini ifade etmektedir. Castells (2010), ağ toplumunda iletişim süreçlerinin dijital ağlar üzerinden yeniden şekillendiğini ve bireylerin kamusal görünürlüğünün dijital platformlarla birlikte dönüşüm geçirdiğini belirtmektedir. Dijital iletişim araçları yalnızca bilgi paylaşımını kolaylaştırmamakta, aynı zamanda toplumsal görünürlük ve katılım biçimlerini de değiştirmektedir.

Engelli bireyler açısından dijital katılım süreçleri geleneksel kamusal alanlarda karşılaşılan bazı sınırlılıkların etkisini azaltabilmektedir. Sosyal medya platformları, çevrimiçi topluluklar ve dijital ağlar engelli bireylerin deneyimlerini doğrudan paylaşabilmesine imkan sağlayabilmektedir. Dijital aktivizm süreçleri özellikle erişilebilirlik, bağımsız yaşam, eğitim hakkı ve istihdam gibi alanlarda farkındalık oluşturabilmektedir. Fermanoğlu (2019), dijital aktivizmin çevrimiçi dayanışma ağları aracılığıyla alternatif bir kamusal alan oluşturabildiğini ifade etmektedir. Dijital platformlar aracılığıyla yürütülen hak temelli kampanyalar, deneyim paylaşımları ve çevrimiçi savunuculuk faaliyetleri engellilik alanındaki toplumsal görünürlüğü artırabilmektedir.

Dijital katılım süreçleri yalnızca görünürlük üretmemekte, aynı zamanda temsil biçimlerini de dönüştürmektedir. Geleneksel medya ortamlarında çoğu zaman sınırlı biçimde temsil edilen engellilik deneyimleri dijital platformlarda daha doğrudan ifade edilebilmektedir. Yasseri vd. (2016), dijital iletişim ağlarının kolektif hareketlerin görünürlüğünü artırabildiğini ve çevrimiçi katılım süreçlerini güçlendirebildiğini belirtmektedir. Sosyal medya platformları bireysel deneyimlerin kamusal tartışma alanına taşınmasını kolaylaştırabilmektedir. Engelli bireylerin dijital ortamlarda kendi deneyimlerini doğrudan ifade edebilmesi, temsil süreçlerinde aracı yapıların etkisini belirli ölçüde azaltabilmektedir.

Yine de dijital katılım süreçlerinin tamamen eşitlikçi bir yapı sunduğunu söylemek güç görünmektedir. Erişilebilir olmayan dijital platformlar bazı engel gruplarının çevrimiçi katılım süreçlerinin dışında kalmasına neden olabilmektedir. Çevrimiçi ortamlarda ayrımcı dil, nefret söylemleri ve dışlayıcı içerikler de önemli sorun alanları arasında yer almaktadır. Goggin ve Newell (2002), dijital teknolojilerin yalnızca özgürleştirici imkanlar üretmediğini, aynı zamanda mevcut toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretebildiğini belirtmektedir. Dijital katılım süreçlerinin sürdürülebilir hale gelebilmesi erişilebilirlik standartlarının güçlendirilmesi, dijital güvenlik mekanizmalarının geliştirilmesi ve kapsayıcı temsil anlayışının yaygınlaşmasıyla doğrudan ilişkilidir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada dijital dönüşüm ve dijital ekonominin engelli bireyler üzerindeki etkileri SWOT analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş olup veri toplama sürecinde doküman incelemesi ve literatür taraması yöntemlerinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylara ilişkin yazılı kaynakların sistematik biçimde incelenmesine dayanan bir yöntem olarak değerlendirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmada yöntem olarak SWOT analizi tercih edilmiştir. SWOT analizi; güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditlerin sistematik biçimde değerlendirilmesine imkan sağlayan stratejik bir analiz yaklaşımıdır (Dyson, 2004). SWOT analizinde mevcut durumun ortaya konulmasının yanı sıra geleceğe ilişkin fırsat ve risklerin değerlendirilmesi de amaçlanmaktadır. Güçlü yönlerin geliştirilmesi, zayıf yönlerin azaltılması, fırsatların değerlendirilmesi ve tehditlerin önlenmesine yönelik değerlendirmeler SWOT analizinin temel işlevleri arasında yer almaktadır (Büyüközkan vd., 2021). Dijital dönüşüm süreçlerinin engelli bireyler üzerindeki etkilerinin ekonomik, toplumsal ve erişilebilirlik boyutlarını birlikte içermesi nedeniyle SWOT analizi bu araştırma için uygun bir yöntem olarak değerlendirilmiştir.

3.2. Veri Kaynakları ve Veri Toplama Süreci

Araştırmanın veri kaynağını ulusal ve uluslararası literatürde yer alan akademik çalışmalar oluşturmaktadır. Bu kapsamda dijital dönüşüm, dijital ekonomi, dijital erişilebilirlik, dijital katılım, dijital emek, dijital girişimcilik, platform ekonomisi ve engellilik alanlarında gerçekleştirilen toplam 27 çalışma incelenmiştir. İncelenen çalışmaların bir kısmı doğrudan SWOT analizinin oluşturulmasında kullanılırken, bir kısmı araştırmanın kuramsal çerçevesi ve tartışma bölümünün desteklenmesinde değerlendirilmiştir. Çalışmaya dahil edilen araştırmaların sistematik özeti Ek-1'de sunulmuştur.

Çalışmaların belirlenmesinde dijital dönüşüm süreçlerinin engelli bireyler üzerindeki ekonomik, toplumsal ve erişilebilirlik temelli etkilerini ele alan araştırmalara öncelik verilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar ile ikincil veriler birlikte değerlendirilmiş, buradan hareketle dijital dönüşüm ve dijital ekonominin engelli bireyler açısından ortaya çıkardığı güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler belirlenmiştir. Literatürde sağlık turizmi, eğitim ve yerel kalkınma gibi farklı alanlarda SWOT analizine dayalı çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir (Bozça vd., 2017; Eriş, 2019). Bu araştırmada da benzer biçimde SWOT analizi yaklaşımı kullanılarak dijital dönüşüm süreçleri engellilik odağında değerlendirilmiştir.

3.3. Veri Analizi

Araştırma sürecinde elde edilen veriler içeriklerine göre tematik biçimde sınıflandırılmıştır. Dijital erişim olanakları, uzaktan çalışma modelleri, dijital girişimcilik faaliyetleri ve çevrimiçi eğitim imkanları güçlü yönler kategorisinde değerlendirilmiştir. Erişilebilirlik sorunları, dijital beceri eksiklikleri, ekonomik sınırlılıklar ve altyapı yetersizlikleri zayıf yönler kapsamında ele alınmıştır. Yapay zekâ uygulamaları, dijital iş modelleri ve küresel dijital iş piyasası fırsatlar kategorisinde değerlendirilirken; dijital dışlanma, algoritmik eşitsizlik ve erişilebilir olmayan dijital sistemlerin oluşturduğu riskler tehditler kategorisinde incelenmiştir.

Araştırma yalnızca belirli literatür kaynaklarıyla sınırlıdır. Dijital dönüşüm süreçlerinin sürekli değişen yapısı nedeniyle ilerleyen dönemlerde farklı bulguların ortaya çıkabilmesi mümkündür. Buna rağmen çalışma, dijital dönüşüm ve dijital ekonominin engelli bireyler üzerindeki etkilerini SWOT analizi çerçevesinde bütüncül biçimde değerlendirmesi açısından literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

4. BULGULAR

4.1. Güçlü Yönler

Çizelge 1. Dijital Dönüşüm ve Dijital Ekonominin Engelli Bireyler Açısından SWOT Analizi

Tema	Literatürde Öne Çıkan Bulgular	İlgili Çalışmalar
Dijital erişim	Bilgiye ve dijital hizmetlere erişim süreçlerinin kolaylaşması	Kalaç & Kılınç (2023); Şahin Kölemen (2023); Van Dijk (2020)
Uzaktan çalışma	Fiziksel mekân sınırlılıklarının etkisinin azalması	Schur vd. (2020); Jetha vd. (2023)
Eğitim fırsatları	Çevrimiçi öğrenme ve dijital eğitim olanaklarının gelişmesi	Kalaç & Kılınç (2023); Öztürk & Çakır (2024)
Dijital girişimcilik	Çevrimiçi iş fırsatları ve ekonomik katılım imkanlarının artması	Nguyen & Vinh (2024); Sari vd. (2025); Srnicek (2017)
Dijital aktivizm	Çevrimiçi görünürlük ve katılım süreçlerinin artması	Fermanoğlu (2019); Goggin & Newell (2003)

İncelenen çalışmalarda dijital ekonominin engelli bireyler açısından en sık vurgulanan güçlü yönlerinden birinin bilgiye erişim imkanlarını artırması olduğu görülmektedir. Dijital teknolojiler aracılığıyla eğitim, iletişim ve kamu hizmetlerine erişim süreçlerinin daha hızlı hale gelebildiği belirtilmektedir. Eğitim 5.0 yaklaşımını ele alan çalışmalarda dijital teknolojilerin eğitim süreçlerine katılım açısından çeşitli kolaylıklar sağlayabildiği ifade edilmektedir. İşitme engelli öğrenciler üzerine yapılan araştırmalarda da dijital okuryazarlığın bilgiye erişim açısından önemli görüldüğü belirtilmektedir.

Literatürde öne çıkan bulgulardan biri de uzaktan çalışma ve çevrimiçi çalışma modelleridir. Araştırmalarda dijital platformlar aracılığıyla yürütülen çalışma biçimlerinin fiziksel mekâna bağlı sınırlılıkların etkisini azaltabildiği ifade edilmektedir. Schur, Ameri ve Kruse (2020) tarafından yapılan çalışmada uzaktan çalışma modellerinin engelli bireylerin istihdam süreçlerine katılımını kolaylaştırabildiği belirtilmektedir. Jetha vd. (2023) tarafından yürütülen araştırmada ise dijital dönüşüm süreçlerinin çalışma hayatında yeni istihdam biçimleri ortaya çıkardığı aktarılmaktadır.

Dijital girişimcilik ve çevrimiçi iş fırsatları da literatürde tekrar eden bulgular arasında yer almaktadır. Nguyen ve Vinh (2024) tarafından yapılan çalışmada dijital teknoloji kapasitesi ile çevrimiçi iş fırsatlarına erişim arasında ilişki bulunduğu belirtilmektedir. Sari vd. (2025) tarafından yürütülen araştırmada dijital erişim ve dijital eğitimin gelir düzeyi ile üretkenlik üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. İncelenen çalışmalarda dijital platformların ekonomik katılım açısından alternatif imkanlar oluşturabildiği aktarılmaktadır.

Araştırmalarda dijital ekonominin sosyal katılım süreçleri üzerindeki etkilerine de yer verilmektedir. Dijital aktivizm üzerine yapılan çalışmalarda sosyal medya platformlarının engelli bireylerin çevrimiçi görünürlüğünü artırabildiği belirtilmektedir. Türkiye'de dijital engelli aktivizmi üzerine yapılan araştırmalarda dijital ağların temsil, deneyim paylaşımı ve çevrimiçi katılım açısından işlev gördüğü ifade edilmektedir.

4.2. Zayıf Yönler

Çizelge 2. Dijital Dönüşüm ve Dijital Ekonominin Engelli Bireyler Açısından Swot Analizi

Tema	Literatürde Öne Çıkan Bulgular	İlgili Çalışmalar
Erişilebilirlik sorunları	Web siteleri ve dijital platformlarda erişilebilirlik eksikliklerinin bulunması	Şerefoğlu & Henkoğlu (2019); Tutar & Akar (2023); Lazar vd. (2015)
Dijital beceri eksikliği	Dijital teknolojilerin kullanımında bilgi ve eğitim eksikliklerinin bulunması	Şahin Kölemen (2023); Öztürk & Çakır (2024); Van Dijk (2020)
Yardımcı teknoloji maliyetleri	Destek teknolojilerinin ekonomik açıdan erişilebilir olmaması	Çetin (2023); Çağlar (2012)
Teknik altyapı sorunları	İnternet erişimi ve dijital altyapı eksikliklerinin devam etmesi	Tuncer (2025); Çivi (2025)
Dijital eşitsizlik	Dijital imkanların her birey açısından eşit şekilde gerçekleşmemesi	Dobransky & Hargittai (2006); Goggin & Newell (2002); Van Dijk (2020)

İncelenen çalışmalarda dijital ekonominin engelli bireyler açısından çeşitli sınırlılıklar ve yapısal sorunlar da içerdiği görülmektedir. Literatürde en sık tekrar eden bulgulardan biri dijital erişilebilirlik sorunlarıdır. Üniversite web siteleri, belediye web siteleri ve kamu kurumlarına ait dijital platformlar üzerine yapılan araştırmalarda erişilebilirlik standartlarının çoğu zaman tam olarak karşılanmadığı belirtilmektedir. Özellikle ekran okuyucu uyumluluğu, alternatif metin eksikliği ve erişilebilir arayüz tasarımı konularında çeşitli eksikliklerin bulunduğu ifade edilmektedir.

Şerefoğlu ve Henkoğlu (2019) tarafından yürütülen araştırmada üniversite web sitelerinin görme ve işitme engelli kullanıcılar açısından erişilebilirlik ilkelerine tam olarak uygun olmadığı belirtilmektedir. Tutar ve Akar (2023) tarafından yapılan çalışmada da büyükşehir belediyelerine ait web sitelerinde erişilebilirlik ve performans açısından çeşitli yetersizlikler bulunduğu aktarılmaktadır. Koç ve Karaman (2025) tarafından yürütülen araştırmada ise yüksek e-katılım düzeyine sahip ülkelerde dahi erişilebilirlik sorunlarının devam edebildiği ifade edilmektedir.

Literatürde öne çıkan bir diğer zayıf yön dijital beceri eksiklikleridir. Araştırmalarda dijital teknolojilere erişimin tek başına yeterli olmadığı, bu teknolojileri etkili kullanabilme becerisinin de önemli olduğu belirtilmektedir. İşitme engelli öğrenciler üzerine yapılan çalışmalarda öğretim elemanı yeterliği ve teknolojik altyapı eksikliklerinin dijital okuryazarlık süreçlerini sınırlandırabildiği ifade edilmektedir. Görme engelli öğrenciler üzerine yürütülen araştırmalarda da bilgiye erişim süreçlerinde dijital eşitsizliklerin devam ettiği belirtilmektedir.

Yardımcı teknolojilerin maliyeti de literatürde tekrar eden bulgular arasında yer almaktadır. Ekran okuyucu yazılımlar, alternatif erişim araçları ve çeşitli destek teknolojilerinin ekonomik açıdan her birey için erişilebilir olmadığı ifade edilmektedir. Engelli bireylerin dijital sistemlere katılımında ekonomik koşulların belirleyici olabildiği belirtilmektedir. Dobransky ve Hargittai (2006) tarafından yapılan araştırmada engelli bireylerin internet erişim ve kullanım düzeylerinin genel nüfusa göre daha düşük olduğu aktarılmaktadır.

Araştırmalarda teknik altyapı ve internet erişim sorunlarına da yer verilmektedir. Özellikle dijital hizmetlerin yoğunlaştığı dönemlerde altyapı yetersizliklerinin erişim süreçlerini zorlaştırabildiği belirtilmektedir. Eğitim, kamu hizmetleri ve çevrimiçi çalışma süreçlerinde internet erişiminin sürekliliğinin önemli olduğu ifade edilmektedir. İncelenen çalışmalarda

dijital ekonominin sunduğu imkanların her birey açısından eşit biçimde gerçekleşmediği belirtilmektedir.

4.3. Fırsatlar

Çizelge 3. Dijital Dönüşüm ve Dijital Ekonominin Engelli Bireyler Açısından Swot Analizi

Tema	Literatürde Öne Çıkan Bulgular	İlgili Çalışmalar
Yapay zekâ destekli erişilebilirlik	Yapay zekâ tabanlı araçların dijital erişimi kolaylaştırabilmesi	Lazar vd. (2015); Çetin (2023)
Dijital girişimcilik	Dijital platformlar aracılığıyla yeni ekonomik faaliyet alanlarının oluşması	Nguyen & Vinh (2024); Sari vd. (2025); Srnicek (2017)
Platform ekonomisi	Çevrimiçi çalışma modellerinin yaygınlaşması	Benanav (2020); Jetha vd. (2023); Fuchs (2014)
Uzaktan istihdam	Esnek çalışma modellerinin işgücüne katılımı desteklemesi	Schur vd. (2020)
Küresel dijital iş piyasası	Uluslararası çevrimiçi iş süreçlerine erişim imkanlarının artması	Nguyen & Vinh (2024); Van Dijk (2020)

İncelenen çalışmalarda dijital ekonominin engelli bireyler açısından yeni fırsat alanları oluşturabildiği görülmektedir. Literatürde öne çıkan bulgulardan biri dijital girişimcilik imkanlarının artış göstermesidir. Dijital platformlar aracılığıyla yürütülen çevrimiçi çalışma modellerinin ekonomik katılım açısından alternatif yollar oluşturabildiği belirtilmektedir. Özellikle platform ekonomisinin gelişmesiyle birlikte freelance çalışma, uzaktan hizmet üretimi ve dijital içerik üretimi gibi çalışma biçimlerinin daha görünür hale geldiği ifade edilmektedir.

Araştırmalarda uzaktan istihdam modellerinin yaygınlaşmasının engelli bireyler açısından yeni iş fırsatları oluşturabildiği belirtilmektedir. Nguyen ve Vinh (2024) tarafından yürütülen çalışmada dijital teknoloji kapasitesi ile çevrimiçi iş fırsatlarına erişim arasında ilişki bulunduğu aktarılmaktadır. Sari vd. (2025) tarafından yapılan araştırmada da dijital erişim ve dijital eğitimin ekonomik üretkenlik üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Schur, Ameri ve Kruse (2020) tarafından yürütülen çalışmada ise uzaktan çalışma modellerinin işgücüne katılım süreçleri açısından çeşitli fırsatlar oluşturabildiği belirtilmektedir.

Literatürde yapay zekâ destekli erişilebilir teknolojilere ilişkin bulgular da dikkat çekmektedir. Sesli komut sistemleri, otomatik altyazı uygulamaları, ekran okuyucu destekleri ve yapay zekâ temelli erişilebilirlik araçlarının dijital erişim süreçlerini kolaylaştırabildiği belirtilmektedir. Özellikle görme ve işitme engelli bireyler açısından yapay zekâ destekli sistemlerin bilgiye erişim süreçlerinde çeşitli kolaylıklar sağlayabildiği ifade edilmektedir. Lazar, Goldstein ve Taylor (2015) tarafından yapılan çalışmada erişilebilir tasarım uygulamalarının dijital katılım açısından önemli olduğu belirtilmektedir.

Araştırmalarda küresel dijital iş piyasalarının gelişmesinin de yeni fırsatlar oluşturabildiği aktarılmaktadır. Dijital platformlar aracılığıyla farklı ülkelerdeki iş süreçlerine katılım sağlanabildiği belirtilmektedir. Mekânsal sınırlılıkların azalmasının çevrimiçi çalışma süreçlerine erişimi kolaylaştırabildiği ifade edilmektedir. İncelenen çalışmalarda dijital ekonominin ekonomik katılım biçimlerini çeşitlendirebildiği belirtilmektedir.

Literatürde dijital kapsayıcılık politikalarının gelişiminin de fırsat alanlarından biri olduğu ifade edilmektedir. Erişilebilirlik standartlarına yönelik uluslararası düzenlemelerin artış gösterdiği, dijital hizmetlerde kapsayıcı tasarım anlayışının daha görünür hale geldiği belirtilmektedir. Çetin (2023) tarafından yürütülen çalışmada evrensel tasarım ve kapsayıcı tasarım yaklaşımlarının dijital erişilebilirlik açısından önemli olduğu aktarılmaktadır.

4.4. Tehditler

Çizelge 4. Dijital Dönüşüm ve Dijital Ekonominin Engelli Bireyler Açısından Swot Analizi

Tema	Literatürde Öne Çıkan Bulgular	İlgili Çalışmalar
Dijital dışlanma	Erişilebilir olmayan sistemlerin yeni dışlanma alanları oluşturabilmesi	Tutar & Akar (2023); Goggin & Newell (2002); Lazar vd. (2015)
Dijital uçurum	Teknolojiye erişim ve kullanım farklılıklarının devam etmesi	Dobransky & Hargittai (2006); Van Dijk (2020)
Teknoloji bağımlılığı	Dijital sistemlere bağımlılığın artması	Benanav (2020)
Algoritmik eşitsizlik	Veri temelli sistemlerin bazı kullanıcı grupları açısından eşitsizlik oluşturabilmesi	Goggin & Newell (2002); Fuchs (2014)
Dijital engellilik	Dijital sistemlerin erişilebilir tasarlanmaması nedeniyle yeni engeller oluşması	Tutar & Akar (2023); Çetin (2023); Goggin & Newell (2003)

İncelenen çalışmalarda dijital ekonominin engelli bireyler açısından çeşitli riskler ve tehditler de oluşturabildiği görülmektedir. Literatürde en sık tekrar eden tehditlerden biri dijital uçurumdur. Araştırmalarda teknolojiye erişim, dijital beceri düzeyi ve ekonomik imkanlar arasındaki farklılıkların dijital katılım süreçlerini doğrudan etkileyebildiği belirtilmektedir. Dobransky ve Hargittai (2006) tarafından yapılan çalışmada engelli bireylerin internet erişim ve kullanım düzeylerinin daha düşük olduğu ifade edilmektedir. İncelenen çalışmalarda dijital dönüşüm süreçlerinin bazı bireyler açısından yeni dışlanma biçimleri oluşturabildiği aktarılmaktadır.

Araştırmalarda dijital dışlanma riski de dikkat çeken bulgular arasında yer almaktadır. Erişilebilir olmayan dijital sistemlerin bazı engel gruplarının bilgiye, eğitime ve kamu hizmetlerine erişimini sınırlandırabildiği belirtilmektedir. Üniversite ve belediye web siteleri üzerine yapılan çalışmalarda erişilebilirlik standartlarının yeterince uygulanmamasının dijital katılım süreçlerini olumsuz etkileyebildiği ifade edilmektedir. Tutar ve Akar (2023) tarafından yürütülen araştırmada dijital engellilik sorununun yeni bir dışlanma alanı oluşturabildiği belirtilmektedir.

Literatürde algoritmik eşitsizliklere ilişkin bulgulara da yer verilmektedir. Dijital platformlarda kullanılan veri temelli sistemlerin ve otomatik karar mekanizmalarının bazı kullanıcı grupları açısından eşitsizlik oluşturabildiği belirtilmektedir. Yapay zekâ temelli sistemlerin erişilebilirlik ilkeleri dikkate alınmadan geliştirilmesinin dijital katılım süreçlerini zorlaştırabildiği ifade edilmektedir. Goggin ve Newell (2002) tarafından yapılan çalışmada dijital teknolojilerin erişilebilirlik dikkate alınmadan tasarlanmasının engelli bireyler açısından yeni sınırlılıklar oluşturabildiği belirtilmektedir.

Araştırmalarda platform ekonomisinde ortaya çıkan güvencesiz çalışma biçimlerine de dikkat çekilmektedir. Çevrimiçi çalışma modellerinin esnek yapısına rağmen sosyal güvence, gelir istikrarı ve çalışma koşulları açısından çeşitli riskler içerebildiği ifade edilmektedir. Benanav

(2020) tarafından yapılan çalışmada dijital emek süreçlerinde güvencesiz çalışma biçimlerinin artış gösterebildiği belirtilmektedir. İncelenen çalışmalarda dijital ekonominin sunduğu fırsatların her birey açısından eşit sonuçlar üretmeyebildiği aktarılmaktadır.

Literatürde teknolojiye erişimde yaşanan ekonomik eşitsizliklerin de önemli tehditlerden biri olduğu görülmektedir. Yardımcı teknolojilere erişim maliyetleri, internet hizmetlerine ulaşım ve dijital cihaz kullanımı gibi alanlarda ekonomik farklılıkların belirleyici olabildiği belirtilmektedir. Araştırmalarda dijital dönüşüm süreçlerinin yeterli destek mekanizmaları olmadan ilerlemesinin mevcut eşitsizlikleri artırabildiği ifade edilmektedir.

5. TARTIŞMA

Dijital ekonominin engelli bireyler üzerindeki etkileri değerlendirildiğinde, teknolojik dönüşüm süreçlerinin aynı anda hem yeni fırsatlar hem de yeni kırılganlık alanları ürettiği görülmektedir. Çevrimiçi eğitim sistemleri, uzaktan çalışma modelleri ve dijital girişimcilik faaliyetleri fiziksel mekâna bağlı sınırlılıkların etkisini azaltarak engelli bireylerin ekonomik ve toplumsal yaşama katılımı açısından daha esnek imkanlar oluşturabilmektedir. Schur, Ameri ve Kruse (2020), uzaktan çalışma uygulamalarının engelli bireylerin işgücüne katılımını destekleyebildiğini belirtirken, Nguyen ve Vinh (2024) ile Sari vd. (2025) dijital beceri düzeyi arttıkça çevrimiçi iş fırsatlarına erişimin de güçlenebildiğini ifade etmektedir. Dijital ekonominin sunduğu bu imkanlar, geleneksel çalışma ve eğitim ortamlarında karşılaşılan bazı fiziksel engellerin etkisini azaltabilmektedir. Yine de teknolojik gelişmelerin her birey açısından aynı düzeyde kapsayıcı sonuçlar ürettiğini söylemek güç görünmektedir. Dijital erişim imkanlarının eşit biçimde dağılmaması, yardımcı teknolojilerin yüksek maliyetleri ve dijital beceri farklılıkları bazı bireylerin dijital dönüşüm süreçlerinin dışında kalmasına neden olabilmektedir. Dobransky ve Hargittai (2006), engelli bireylerin internet erişimi ve kullanım düzeylerinin genel nüfusa göre daha düşük olduğunu belirtirken, Tutar ve Akar (2023) erişilebilir olmayan dijital ortamların yeni dışlanma biçimleri oluşturabildiğini vurgulamaktadır. Bu durum, dijital ekonominin yalnızca teknolojik ilerleme üzerinden değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Teknolojik dönüşümün toplumsal eşitliği güçlendirebilmesi, erişilebilirlik politikalarının yaygınlaşması, dijital becerilerin desteklenmesi ve ekonomik erişim farklılıklarının azaltılmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Dijital teknolojilere erişimin yaygınlaşması çoğu zaman toplumsal katılımın güçlenmesiyle ilişkilendirilse de araştırma bulguları erişimin tek başına kapsayıcı bir yapı oluşturmadığını göstermektedir. İnternet kullanımının artması, kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi ve çevrimiçi eğitim olanaklarının yaygınlaşması engelli bireyler açısından önemli kolaylıklar sağlayabilmektedir. Erişilebilirlik ilkelerinin yeterince dikkate alınmadığı dijital ortamlarda ise aynı teknolojiler yeni eşitsizlik alanları üretebilmektedir. Şerefoğlu ve Henkoğlu (2019), üniversite web sitelerinde ekran okuyucu uyumluluğu ve alternatif içerik desteği açısından önemli eksiklikler bulunduğunu belirtirken, Tutar ve Akar (2023) belediye web sitelerinde benzer erişilebilirlik sorunlarının sürdüğünü ifade etmektedir. Koç ve Karaman (2025) tarafından yapılan araştırma da dijital katılım düzeyi yüksek ülkelerde dahi erişilebilirlik problemlerinin tamamen ortadan kalkmadığını göstermektedir. Bu durum, dijital dönüşüm süreçlerinin yalnızca teknik altyapının gelişmesiyle açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Çetin (2023), dijital erişilebilirliği teknik bir düzenleme alanının ötesinde, eşit katılımın temel

unsurlarından biri olarak değerlendirmektedir. Goggin ve Newell (2002) ise dijital sistemlerin belirli kullanıcı profilleri merkeze alınarak tasarlanmasının yeni dışlanma biçimleri oluşturabileceğini vurgulamaktadır. Teknolojiye erişim imkanlarının artması, dijital beceri düzeyi ve erişilebilirlik politikalarıyla desteklenmediğinde bazı bireyler açısından sürecin dışında kalma riskini de beraberinde getirebilmektedir. Yardımcı teknolojilere erişim maliyetleri, dijital okuryazarlık farklılıkları ve altyapı yetersizlikleri dijital katılım süreçlerini doğrudan etkileyebilmektedir. Dijital kapsayıcılık tartışmalarının önem kazanmasının temel nedenlerinden biri de bu çelişkili yapıdır. Fiziksel mekânda karşılaşılan eşitsizlikler, erişilebilir olmayan dijital sistemler aracılığıyla çevrimiçi ortamlarda yeniden üretilebilmektedir.

Dijital dönüşüm süreci çalışma hayatının yalnızca teknik yapısını değil, emek ilişkilerinin niteliğini de önemli ölçüde değiştirmiştir. Uzaktan çalışma modelleri, platform ekonomisi ve dijital emek biçimleri özellikle fiziksel erişim engellerinin daha yoğun hissedildiği bireyler açısından yeni çalışma imkanları oluşturabilmektedir. Geleneksel iş ortamlarında karşılaşılan mekânsal sınırlılıkların azalması, engelli bireylerin işgücüne katılımı açısından daha esnek çalışma biçimlerini görünür hale getirmiştir. Schur, Ameri ve Kruse (2020), uzaktan çalışma uygulamalarının engelli bireyler açısından daha erişilebilir çalışma koşulları sağlayabildiğini belirtirken, Nguyen ve Vinh (2024) ile Sari vd. (2025) dijital beceri düzeyi arttıkça çevrimiçi iş fırsatlarına katılımın da güçlenebildiğini ifade etmektedir. Platform ekonomisinin gelişmesiyle birlikte freelance çalışma, dijital içerik üretimi ve çevrimiçi hizmet sunumu gibi yeni ekonomik faaliyet alanlarının yaygınlaşması, geleneksel istihdam biçimlerinin dışında alternatif gelir modelleri ortaya çıkarmıştır. Yine de dijital çalışma ilişkilerinin tamamen eşitlikçi bir yapı oluşturduğunu söylemek güç görünmektedir. Jetha vd. (2023), ileri düzey dijital iş teknolojilerinin yeterli dijital beceriye ve teknolojik kaynağa sahip olmayan bireyler açısından yeni dezavantajlar oluşturabileceğini vurgulamaktadır. Benanav (2020) ise dijital emek süreçlerinde esnek çalışma biçimlerinin aynı zamanda güvencesiz çalışma ilişkilerini de yaygınlaştırabildiğini belirtmektedir. Çevrimiçi çalışma modelleri mekânsal esneklik sağlarken sosyal güvence, gelir istikrarı ve çalışma hakları açısından daha kırılgan bir yapı da oluşturabilmektedir. Bu nedenle dijital ekonominin istihdam alanında ortaya çıkardığı dönüşüm yalnızca yeni fırsatlar üzerinden değerlendirilememektedir. Dijital çalışma süreçlerinin kapsayıcı hale gelebilmesi, dijital becerilerin geliştirilmesi, erişilebilir çalışma ortamlarının yaygınlaşması ve sosyal koruma mekanizmalarının güçlendirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Dijital teknolojilerin yaygınlaşması, engelli bireylerin kamusal görünürlüğü ve hak temelli katılım süreçleri açısından yeni iletişim alanları ortaya çıkarmıştır. Geleneksel medya ortamlarında sınırlı biçimde temsil edilen deneyimlerin sosyal medya platformları aracılığıyla daha görünür hale gelmesi, engellilik alanındaki toplumsal tartışmaların da çeşitlenmesine katkı sağlamıştır. Dijital aktivizm süreçleri yalnızca bireysel deneyim paylaşımına dayanan bir görünürlük alanı oluşturmamakta, aynı zamanda kolektif farkındalık, çevrimiçi dayanışma ve hak savunuculuğu açısından da yeni imkanlar sunmaktadır. Fermanoğlu (2019), dijital aktivizmin çevrimiçi ağlar aracılığıyla alternatif bir kamusal alan oluşturabildiğini belirtmektedir. Özellikle erişilebilirlik, bağımsız yaşam, eğitim ve istihdam gibi konuların dijital platformlarda daha görünür hale gelmesi, engelli bireylerin kamusal tartışmalara doğrudan katılımını kolaylaştırabilmektedir. Geleneksel temsil biçimlerinde çoğu zaman

görünmez kalan deneyimlerin dijital ortamlarda daha doğrudan ifade edilebilmesi, engellilik alanındaki hak temelli söylemin güçlenmesine katkı sağlayabilmektedir. Yine de dijital görünürlüğün her zaman eşit ve güvenli bir katılım alanı sunduğunu söylemek güç görünmektedir. Çevrimiçi ortamlarda nefret söylemleri, ayrımcı içerikler ve dışlayıcı dil pratikleri de yaygın biçimde görülebilmektedir. Goggin ve Newell (2002), dijital teknolojilerin yalnızca özgürleştirici imkanlar üretmediğini, aynı zamanda mevcut toplumsal güç ilişkilerini yeniden üretebildiğini vurgulamaktadır. Dijital platformların erişilebilir şekilde tasarlanmaması da bazı engel gruplarının çevrimiçi katılım süreçlerinin dışında kalmasına neden olabilmektedir. Bu çelişkili yapı, dijital aktivizmin yalnızca görünürlük meselesi üzerinden değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Çevrimiçi katılım süreçlerinin sürdürülebilir hale gelebilmesi, erişilebilirlik politikalarının güçlendirilmesi, dijital güvenlik mekanizmalarının geliştirilmesi ve kapsayıcı temsil anlayışının yaygınlaşmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Türkiye'de dijital dönüşüm sürecinin son yıllarda hız kazanmasına rağmen erişilebilirlik uygulamaları, dijital altyapı ve kapsayıcı politika süreçleri açısından önemli sınırlılıkların devam ettiği görülmektedir. Kamu hizmetlerinin dijitalleşmesi, e-devlet uygulamalarının yaygınlaşması ve çevrimiçi hizmet kullanımının artması engelli bireyler açısından bilgiye erişim ve kamusal hizmetlere katılım konusunda çeşitli kolaylıklar sağlayabilmektedir. Uygulama süreçleri incelendiğinde erişilebilirlik standartlarının kurumlar arasında aynı düzeyde karşılanamadığı anlaşılmaktadır. Şerefoğlu ve Henkoğlu (2019), üniversite web sitelerinde erişilebilirlik ilkeleri açısından önemli eksiklikler bulunduğunu belirtirken, Tutar ve Akar (2023) belediye web sitelerinde benzer sorunların sürdüğünü ifade etmektedir. Yerlikaya ve Durdu (2020) tarafından yapılan değerlendirmeler de dijital erişilebilirlik uygulamalarının teknik standartlar açısından yeterince bütüncül ilerlemediğini göstermektedir. Bu tablo, dijital dönüşüm politikalarının teknik altyapı yatırımlarıyla sınırlı değerlendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Morkoç ve Erkoç (2023), bilişim erişebilirliği politikalarının özellikle yaşlı ve engelli bireyler açısından daha sistematik biçimde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Araştırmalarda dijital katılımın yalnızca internet erişimiyle sınırlı olmadığı, dijital beceri düzeyi, ekonomik imkanlar ve erişilebilir teknoloji kullanımının da belirleyici olduğu görülmektedir. Kahraman vd. (2019), işyerlerinde erişilebilirlik ve farkındalık düzeyinin istihdam süreçlerini doğrudan etkileyebildiğini ifade etmektedir. Çivi (2025) tarafından yapılan değerlendirmeler ise Türkiye'nin dijital dönüşüm kapasitesinin gelişmesine rağmen dijital kapsayıcılık konusunda bölgesel ve yapısal farklılıkların devam ettiğini göstermektedir. Yardımcı teknolojilere erişim maliyetleri, dijital okuryazarlık farklılıkları ve erişilebilir teknolojilere ulaşım sorunları bazı bireylerin dijital sistemlerin dışında kalmasına neden olabilmektedir. Çağlar (2012), erişilebilirlik meselesinin yalnızca fiziksel çevreyle sınırlı değerlendirilemeyeceğini, bilgiye erişim ve dijital katılım süreçlerinin de hak temelli bir yaklaşım içinde ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Çetin (2023) tarafından vurgulanan evrensel tasarım yaklaşımı da dijital sistemlerin tüm kullanıcı gruplarını dikkate alan kapsayıcı bir anlayışla geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Türkiye bağlamında dijital dönüşüm süreçlerinin daha kapsayıcı hale gelebilmesi, erişilebilirlik uygulamalarının yalnızca teknik düzenlemeler düzeyinde kalmaması ve eğitim, istihdam, sosyal politika ile dijital haklar ekseninde bütüncül bir yaklaşımın geliştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada dijital dönüşüm ve dijital ekonominin engelli bireyler üzerindeki etkileri SWOT analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, dijital teknolojilerin engelli bireyler açısından eğitim, istihdam, girişimcilik ve toplumsal katılım süreçlerinde önemli fırsatlar oluşturabildiğini göstermektedir. Uzaktan çalışma modelleri, çevrimiçi eğitim sistemleri ve dijital platformlar fiziksel mekâna bağlı sınırlılıkların etkisini azaltarak ekonomik ve toplumsal yaşama katılım açısından daha esnek imkanlar sağlayabilmektedir. Özellikle dijital emek süreçleri ve platform ekonomisinin gelişmesi, geleneksel çalışma modellerine erişimde güçlük yaşayan bireyler açısından alternatif ekonomik katılım alanları ortaya çıkarmaktadır.

Araştırma kapsamında dijital dönüşüm süreçlerinin yalnızca fırsat üreten nötr bir yapı olmadığı da görülmüştür. Dijital erişim imkanlarının eşit biçimde dağılmaması, erişilebilirlik standartlarının yetersiz kalması, yardımcı teknolojilere erişim maliyetleri ve dijital beceri farklılıkları bazı bireylerin dijital sistemlerin dışında kalmasına neden olabilmektedir. Erişim ile kapsayıcılığın aynı anlama gelmediği, erişilebilir olmayan dijital sistemlerin fiziksel mekânda karşılaşılan eşitsizlikleri çevrimiçi ortamlarda yeniden üretebildiği anlaşılmaktadır. Dijital ekonominin sunduğu fırsatlar, erişilebilirlik politikaları ve kapsayıcı sosyal destek mekanizmalarıyla birlikte değerlendirildiğinde daha sürdürülebilir hale gelebilmektedir.

Araştırma sonuçları Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde erişilebilir dijital tasarım uygulamaları, dijital okuryazarlık düzeyi, yardımcı teknolojilere erişim ve kapsayıcı politika süreçleri açısından çeşitli yapısal sınırlılıkların devam ettiği görülmektedir. Kamu kurumları, eğitim sistemleri ve dijital platformlarda erişilebilirlik standartlarının kurumlar arasında farklılık gösterebildiği anlaşılmaktadır. Teknolojik gelişmelerin toplumsal eşitliği güçlendirebilmesi, yalnızca teknik altyapının gelişmesiyle değil, erişilebilirlik odaklı, hak temelli ve kapsayıcı politika yaklaşımlarının güçlendirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Bu çalışmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulabilir.

Kamu kurumları, üniversiteler ve dijital hizmet platformlarında erişilebilir dijital tasarım uygulamalarının daha yaygın hale getirilmesi gerekmektedir. Web siteleri, çevrimiçi eğitim sistemleri ve dijital hizmet altyapıları ekran okuyucu uyumluluğu, alternatif içerik desteği ve evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda geliştirilmelidir. Dijital dönüşüm süreçlerinde erişilebilirliğin yalnızca teknik bir düzenleme olarak değil, toplumsal katılımın temel unsurlarından biri olarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Dijital okuryazarlık eğitimlerinin engelli bireylerin ihtiyaçlarını dikkate alan kapsayıcı içeriklerle yaygınlaştırılması dijital katılım süreçlerini destekleyebilir. Yardımcı teknolojilere erişim maliyetlerinin azaltılması ve destek teknolojilerinin daha ulaşılabilir hale getirilmesi dijital eşitsizliklerin azaltılması açısından önemli görülmektedir. Özellikle düşük gelir düzeyine sahip bireylerin dijital sistemlere erişimini kolaylaştıracak sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Uzaktan çalışma modelleri, dijital girişimcilik faaliyetleri ve platform ekonomisi engelli bireyler açısından önemli ekonomik fırsatlar sunabilmektedir. Çevrimiçi çalışma süreçlerinin

daha kapsayıcı hale gelebilmesi için erişilebilir dijital iş platformlarının yaygınlaştırılması, kapsayıcı istihdam politikalarının geliştirilmesi ve sosyal güvence mekanizmalarının güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Dijital haklar, erişilebilirlik ve çevrimiçi güvenlik konularının sosyal politika süreçleri içerisinde daha görünür hale getirilmesi gerekmektedir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda engelli bireylerin dijital ekonomi ve dijital dönüşüm deneyimlerinin farklı engel grupları, yaş düzeyleri ve sosyoekonomik koşullar açısından karşılaştırmalı biçimde incelenmesi literatüre katkı sağlayabilir. Türkiye'de dijital dönüşüm süreçlerinin daha kapsayıcı hale gelebilmesi, teknolojik gelişmelerin erişilebilirlik, ekonomik katılım ve toplumsal eşitlik ekseninde bütüncül biçimde değerlendirilmesiyle mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

Altuntaş, Z., & Onay Durdu, P. (2020). Web sitesi erişilebilirlik değerlendirmesi: Bir bariyer gezinti çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi Erişilebilirlik Özel Sayısı, (1),* 119–144. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.818272

Benanav, A. (2020). *Automation and the future of work*. Verso.

Bozça, R., Kıraç, F. Ç., & Kıraç, R. (2017). Sağlık turizmi SWOT analizi: Erzincan. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(3), 157–163. https://izlik.org/JA52HJ76FB

Büyüközkan, G., & Mukul, E. (2021). SWOT analizi ve entegre tereddütlü bulanık dilsel AHP-MABAC yaklaşımı ile sağlık turizmi stratejisi seçimi. *Sosyo-Ekonomik Planlama Bilimleri, 74,* 100929.https://doi.org/10.1016/j.seps.2020.100929

Castells, M. (2009). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781444319514

Çağlar, S. (2012). Engellilerin erişilebilirlik hakkı ve Türkiye'de erişilebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *61*(2), 541–598. https://doi.org/10.1501/hukfak_0000001666

Çetin, B. (2023). Dijital erişilebilirlik: Kapsam, kavramlar, standartlar, kurallar. *Dijital Akademik Erişilebilirlik Dergisi*, *3*(1), 57–68. https://doi.org/10.59732/dae.1246531

Çivi, İ. (2025). Uluslararası dijital ekonomi ve toplum endeksi (I-DESI) veri ve rapor bulguları çerçevesinde Türkiye'de çalışma hayatı üzerine bir inceleme. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 88–104.

Çivi, İ. (2025). *Uluslararası dijital ekonomi ve toplum endeksi (I-DESI) veri ve raporları çerçevesinde Türkiye'de çalışma hayatının incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. file:///C:/Users/HP/Downloads/953948.pdf

Dobransky, K., & Hargittai, E. (2006). The disability divide in internet access and use. *Information, Communication & Society*, *9*(3), 313–334. https://doi.org/10.1080/13691180600751298

Dyson, R. G. (2004). Strategic development and SWOT analysis at the University of Warwick. *European Journal of Operational Research*, *152*(3), 631–640. https://doi.org/10.1016/S0377-2217(03)00062-6

Eriş, H. (2019). Şanlıurfa sağlık turizmi SWOT analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18* (71), 1278-1298. https://doi.org/10.17755/esosder.511959

Fermanoğlu, Ö. M. (2019). Çevrimiçi hariciler: Türkiye'de dijital engelli aktivizmi üzerine bir araştırma. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, *56*, 119–152. https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2019-0011

Fuchs, C. (2014). *Digital labour and Karl Marx*. Routledge.

Goggin, G., & Newell, C. (2002). *Digital disability: The social construction of disability in new media*. Rowman & Littlefield Publishers. https://doi.org/10.5771/9780742577015

Jetha, A., Bonaccio, S., Shamaee, A., Banks, C. G., Bültmann, U., Smith, P. M., & Gignac, M. A. M. (2023). Divided in a digital economy: Understanding disability employment inequities stemming from the application of advanced workplace technologies. *SSM – Qualitative Research in Health*, *3*, 100293. https://doi.org/10.1016/j.ssmqr.2023.100293

Kahraman, S., Bulut, C., & Aydın, E. (2019). İşyerlerinde engelli erişimi: Türkiye üzerine bir araştırma. *Business and Economics Research Journal*, *10*(4), 1005–1013. https://doi.org/10.20409/berj.2019.216

Kalaç, M. Ö., & Kılınç, M. (2023). Eğitim 5.0'a Geçişin Engelli Öğrenciler ve Erişilebilirlik Açısından Etkileri. *Journal of University Research, 6*(3), 229-237. https://doi.org/10.32329/uad.1285615

Karaaslan, L. (2020). Geçmişten günümüze engelli istihdamı: Engelliler için nitelikli istihdamda yeni yaklaşımlar. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *1*, 46–58. https://izlik.org/JA93LT78ZZ

Karmidi, S. M. (2017). *Influence of smartphone usage to mobility of visually impaired: Study in Jakarta, Indonesia* (Master's thesis). Kadir Has University.

Koç, H. ve Karaman, U. (2025). E-devletin ilk adımı: Erişilebilirlik-e-katılım düzenine göre seçilen bölgesel hükümet web sitelerinin erişilebilirlik analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 72*, 121-131. https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.1709829

Lazar, J., Goldstein, D. F., & Taylor, A. (2015). *Ensuring digital accessibility through process and policy*. Morgan Kaufmann.

Morkoç, N., & Erkoç, B. (2023). Engelliler, yaşlılar ve bilişim erişebilirliği. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, *4*(2), 248–260. https://doi.org/10.61861/spshcd.1368586

Nguyen, T. H. A., & Vinh, N. T. (2024). Access to online business opportunities: Enhancing digital technology capacity for women with disabilities. *Heliyon*, *10*(11), 1–13. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e32473

Öztürk, M., & Özdemir Çakır, H. Ö. (2024). İstanbul'da eğitim gören ilköğretim ve ortaöğretimdeki görme engelli öğrencilerin dijital iletişim becerileri ve bilgiye erişim sorunları. *Anasay*, *29*, 74–93. https://doi.org/10.33404/anasay.1468280

Sari, P. M., Bachtiar, N., Ariyanto, E., & Putra, F. P. (2025). Digital inclusion and labor market outcomes for persons with disabilities in Indonesia: A comparative 3SLS study of entrepreneurial and non-entrepreneurial pathways. *Cogent Economics & Finance*, *13*(1). https://doi.org/10.1080/23322039.2025.2559041

Scholz, T. (2016). *Platform cooperativism: Challenging the corporate sharing economy*. Rosa Luxemburg Foundation.

Schur, L. A., Ameri, M., & Kruse, D. (2020). Telework after COVID: A "silver lining" for workers with disabilities? *Journal of Occupational Rehabilitation*, *30*(4), 521–536. https://doi.org/10.1007/s10926-020-09936-5

Srnicek, N. (2017). *Platform capitalism*. Polity Press.

Şahin Kölemen, C. (2023). İşitme engelli öğrencilerin dijital okuryazarlık becerisine ilişkin algıları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(1), 21–30. https://doi.org/10.33437/ksusbd.1239086

Şerefoğlu, H., & Henkoğlu, T. (2019). Türkiye'deki üniversite web sitelerinin görme ve işitme engelli kullanıcılar açısından erişilebilirliklerinin değerlendirilmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *9*(1), 111–122. https://doi.org/10.5961/jhes.2019.314

Tiasakul, S., Abdulzaher, R., & Bazan, C. (2024). Accessibility of entrepreneurship training programs for individuals with disabilities: A literature review. *Administrative Sciences*, *14*(187). https://doi.org/10.3390/admsci14080187

Tuncer, S. (2025). Türkiye'deki dijital ekonomi uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Dijital Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 34–52.

Tuncer, S. (2025). *Türkiye'deki dijital ekonomi uygulamaları üzerine bir değerlendirme* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Tutar, H., & Akar, F. (2023). The Problem of Digital Disability in E-Municipality: A Study on Metropolitan Municipalities. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 62*, 30-46. https://doi.org/10.47998/ikad.1216718

Van Dijk, J. (2020). *The digital divide*. Polity Press.

Venkatesan, S. (2024). Digital literacy in people with disabilities: An overview and narrative review. *Qeios*. https://doi.org/10.32388/RL2FYY.3

Yasseri, T., Margetts, H., John, P., & Hale, S. (2016). *Political turbulence: How social media shape collective action*. Princeton University Press.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. bs.). Seçkin Yayıncılık.

Yücekaya, S. (2019). *Gelişmekte olan ülkelerde dijital ekonomi: Türkiye örneği* (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

EK-1. SWOT Analizinde Yararlanılan Çalışmaların Özeti

No	Başlık	Yazar/Yıl	Materyal/Metod	Amaç ve Sonuç
1	İşitme Engelli Öğrencilerin Dijital Okuryazarlık Becerisine İlişkin Algıları	Cansu Şahin Kölemen (2023)	Nitel içsel durum çalışması; çevrim içi yarı yapılandırılmış görüşmeler ve içerik analizi	İşitme engelli öğrencilerin dijital okuryazarlık algıları incelenmiş; dijital okuryazarlığın önemli görüldüğü ancak altyapı ve öğretim elemanı yeterliği sorunlarının süreci sınırladığı belirlenmiştir.
2	Eğitim 5.0'a Geçişin Engelli Öğrenciler ve Erişilebilirlik Açısından Etkileri	Mustafa Özhan Kalaç ve Murat Kılınç (2023)	Literatür taramasına dayalı doküman incelemesi	Dijitalleşmenin eğitimde erişim ve fırsat eşitliği sağlayabildiği ancak altyapı eksikliklerinin önemli sınırlılıklar oluşturduğu belirlenmiştir.
3	Dijital Erişilebilirlik: Kapsam, Kavramlar, Standartlar, Yasalar	Belgin Çetin (2023)	Literatür taraması ve doküman incelemesi	Evrensel tasarım, kapsayıcı tasarım ve yardımcı teknolojilerin dijital erişilebilirlik açısından temel belirleyiciler olduğu belirtilmiştir.
4	Engelliler, Yaşlılar ve Bilişim Erişebilirliği	Neriman Morkoç ve Beyza Erkoç (2023)	Doküman incelemesi ve literatür taraması	Erişilebilirlik alanında ilerleme olduğu ancak mevcut düzenlemelerin yeterli düzeyde olmadığı ifade edilmiştir.
5	E-devletin İlk Adımı: Erişilebilirlik	Hatice Koç ve Utku Karaman (2025)	Karşılaştırmalı nicel analiz; WCAG temelli erişilebilirlik incelemesi	E-katılım düzeyi ile teknik erişilebilirlik arasında doğrudan ilişki bulunmadığı belirlenmiştir.
6	E-Belediyecilikte Dijital Engellilik Sorunu	Hasan Tutar ve Fatma Akar (2023)	İçerik analizi ve betimsel inceleme	Belediye web sitelerinde erişilebilirlik ve performans açısından önemli eksiklikler bulunduğu belirlenmiştir.
7	Üniversite Web Sitelerinin Erişilebilirliklerinin Değerlendirilmesi	Halise Şerefoğlu ve Türkay Henkoğlu (2019)	Betimsel tarama modeli	Üniversite web sitelerinin erişilebilirlik ilkelerine tam uygun olmadığı saptanmıştır.
8	Websitesi Erişilebilirlik Değerlendirmesi: Bariyer Gezinti Çalışması	Zehra Yerlikaya ve Pınar Onay Durdu (2020)	Bariyer Gezinti yöntemiyle erişilebilirlik analizi	Görme engelli kullanıcıların site kullanımını engelleyen sorunların etkili biçimde belirlenebildiği ifade edilmiştir.
9	Türkiye'deki Dijital Ekonomi Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme	Sümeyye Tuncer (2025)	Kavramsal ve analitik inceleme	Dijital uçurum ve nitelikli işgücü eksikliğinin dijital dönüşümü yavaşlattığı belirtilmiştir.

No	Başlık	Yazar/Yıl	Materyal/Metod	Amaç ve Sonuç
10	Gelişmekte Olan Ülkelerde Dijital Ekonomi: Türkiye Örneği	Serhat Yücekaya (2019)	Kavramsal ve karşılaştırmalı analiz	Türkiye'nin dijital dönüşüm potansiyeline rağmen yapısal bağımlılıklarla karşı karşıya olduğu belirtilmiştir.
11	I-DESI Verileri Çerçevesinde Türkiye'de Çalışma Hayatı	İlayda Çivi (2025)	Karşılaştırmalı veri analizi	Türkiye'nin dijital adaptasyon düzeyinin Avrupa ortalamasının gerisinde olduğu belirtilmiştir.
12	Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye'de Erişebilirlikleri	Selda Çağlar (2012)	Hukuki ve doküman analizi	Normatif düzenlemelere rağmen uygulamada yapısal eksikliklerin sürdüğü ifade edilmiştir.
13	Çevrimiçi Hariciler: Türkiye'de Dijital Engelli Aktivizmi	Övünç Meriç Fermanoğlu (2019)	İçerik analizi ve betimsel inceleme	Dijital ağların katılım ve temsil açısından fırsatlar sunduğu ancak dışlanma sorunlarının sürdüğü belirlenmiştir.
14	Görme Engelli Öğrencilerin Dijital İletişim ve Bilgiye Erişim Sorunları	Mustafa Öztürk ve Hilal Özden Özdemir Çakır (2024)	Nitel görüşme çalışması	Dijital altyapı ve erişilebilirlik sorunlarının bilgiye erişimi sınırlandırdığı belirlenmiştir.
15	İşyerlerinde Engelli Erişimi: Türkiye Üzerine Bir Araştırma	Serpil Kahraman, Çağrı Bulut ve Erhan Aydın (2019)	Nitel saha araştırması	Bilgi eksikliği ve iletişim sorunlarının temel erişim engelleri olduğu belirtilmiştir.
16	Dijital Ekonomide Bölünmüşlük	Arif Jetha vd. (2023)	Grounded theory yaklaşımına dayalı nitel araştırma	Dijital teknolojilerin erişim ve beceri eşitsizlikleri nedeniyle istihdam dezavantajı oluşturabildiği belirlenmiştir.
17	Engelli Bireyler İçin Girişimcilik Eğitim Programlarının Erişilebilirliği	Somrudee Tiasakul vd. (2024)	Sistematik literatür incelemesi	Fiziksel, dijital ve finansal engellerin girişimcilik süreçlerini sınırlandırdığı belirtilmiştir.
18	Çevrimiçi İş Fırsatlarına Erişim	Nguyen Thi Hai Anh ve Nguyen The Vinh (2024)	Nicel analiz ve yapısal eşitlik modeli	Dijital kapasite ile çevrimiçi iş fırsatlarına erişim arasında ilişki bulunduğu belirlenmiştir.
19	Endonezya'da Dijital Kapsayıcılık ve İşgücü Piyasası Sonuçları	Putri Meliza Sari vd. (2025)	3SLS modeliyle nicel analiz	Dijital eğitimin gelir ve üretkenlik üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir.
20	İnternet Erişimi ve Kullanımında Dijital Uçurum	Kerry Dobransky ve Eszter Hargittai (2006)	Nicel karşılaştırmalı analiz	Engelli bireylerin internet erişim düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir.
21	COVID Sonrası Uzaktan Çalışma	Lisa A. Schur, Mason Ameri ve Douglas Kruse (2020)	Kavramsal değerlendirme ve politika analizi	Uzaktan çalışma modellerinin fiziksel erişim engellerini azaltabildiği belirtilmiştir.
22	Otomasyon ve Çalışmanın Geleceği	Aaron Benanav (2020)	Eleştirel kuramsal analiz	Dijital çalışma modellerinin güvencesiz emek ilişkilerini artırabildiği belirtilmiştir.
23	Dijital Erişilebilirliğin Sağlanması	Jonathan Lazar, Daniel F. Goldstein ve Anne Taylor (2015)	Politika analizi ve doküman incelemesi	Dijital erişilebilirliğin teknik olduğu kadar yönetsel ve hukuki bir mesele olduğu belirtilmiştir.

No	Başlık	Yazar/Yıl	Materyal/Metod	Amaç ve Sonuç
24	Dijital Engellilik	Gerard Goggin ve Christopher Newell (2002)	Eleştirel kuramsal analiz	Dijital sistemlerin yeni dışlanma biçimleri oluşturabildiği ifade edilmiştir.
25	Dijital Uçurum	Jan Van Dijk (2020)	Kuramsal ve karşılaştırmalı analiz	Dijital eşitsizliklerin beceri, kullanım kapasitesi ve ekonomik kaynaklarla ilişkili olduğu belirtilmiştir.
26	Platform Kapitalizmi	Nick Srnicek (2017)	Kuramsal analiz	Platform ekonomisinin yeni çalışma biçimleri ve eşitsizlik alanları oluşturduğu ifade edilmiştir.
27	Dijital Emek ve Karl Marx	Christian Fuchs (2014)	Eleştirel kuramsal analiz	Dijital emek süreçlerinin veri sömürüsü ve eşitsizlik risklerini artırabildiği belirtilmiştir.

HUMAN AND MACHINE: GROWING TOGETHER IN THE AGE OF AI: FROM TASK AUTOMATION TO SYSTEM TRANSFORMATION

Dr. Emrah BILGIC
De Montfort University/Leicester/UK,
emrah.bilgic@dmu.ac.uk - 0000-0002-9875-2299
Dr. Selman KARAGOZ
De Montfort University/Leicester/UK,
selman.karagoz@dmu.ac.uk - 0000-0002-6594-1800

ABSTRACT

AI is increasingly transforming organisations across multiple industries. While traditional discussions often focus on automation and efficiency gains, contemporary AI applications are extending beyond individual task automation towards the redesign of entire operational systems. This study examines how AI supports human–machine collaboration through a series of cross-industry case examples from agriculture, renewable energy, manufacturing, and retail supply chains.

The study adopts a conceptual case-based approach and explores how AI contributes to organisational decision-making at different levels. The findings suggest that AI performs distinct but complementary roles across industries. In agriculture, AI enhances observation through computer vision and precision farming technologies. In renewable energy, AI improves forecasting capabilities by analysing environmental and operational data. In manufacturing, AI supports predictive maintenance by identifying potential failures before they occur. In retail supply chains, AI coordinates inventory decisions by integrating multiple data sources and generating real-time recommendations. Across all cases, the human role remains central. Rather than replacing human expertise, AI augments human capabilities by providing greater visibility, predictive insights, and decision support. The study argues that the future of AI should be understood not as a process of human replacement but as a model of human–machine collaboration. The paper contributes to the emerging discussion on AI-enabled system transformation by proposing a framework in which AI helps organisations observe, predict, prevent, and coordinate activities across complex operational environments.

Keywords: Artificial Intelligence; Human Machine Collaboration; Digital Transformation; Decision Support Systems; System Transformation

DİJİTALLEŞMENİN ÇALIŞANLARIN İŞ-YAŞAM DENGESİ VE İŞ PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE MOTİVASYONUN ARACI ROLÜ

Enes Hasan ABANOZ
Gebze Teknik Üniversitesi,
e.abanoz2023@gtu.edu.tr - 0009-0005-3008-6639

Doç. Dr. Kültigin AKÇİN
Gebze Teknik Üniversitesi,
kakcin@gtu.edu.tr - 0000-0002-0202-845

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, dijitalleşmenin çalışanların iş-yaşam dengesi ve iş performansı üzerindeki etkisini incelemek ve bu ilişkilerde motivasyonun aracı rolünü değerlendirmektir. Dijital teknolojiler işletmelerde bilgiye erişimi, iletişimi, koordinasyonu ve süreç yönetimini hızlandırırken; sürekli ulaşılabilirlik, dijital iş yükü, teknoloji kaynaklı stres ve iş ile özel yaşam sınırlarının belirsizleşmesi gibi yeni sorun alanları da üretmektedir. Bu nedenle dijitalleşmenin yalnızca teknolojik ya da operasyonel bir dönüşüm olarak değil, çalışan davranışları ve insan kaynakları yönetimi açısından da ele alınması gerekmektedir.

Araştırma nicel ve kesitsel bir desenle yürütülmüştür. Kocaeli ve İstanbul Anadolu Yakası'nda teknoloji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışan beyaz yakalı personelden çevrimiçi anket yöntemiyle veri toplanmıştır. Kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılan 224 katılımcıdan elde edilen veriler incelenmiş, eksik ve hatalı formlar çıkarıldıktan sonra 206 geçerli yanıt analize dâhil edilmiştir. Veriler SPSS 26 ve Process Macro aracılığıyla analiz edilmiş; güvenilirlik, keşfedici faktör analizi, korelasyon, regresyon ve aracılık analizleri uygulanmıştır.

Bulgular dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi, iş performansı ve motivasyon üzerinde pozitif ve anlamlı etkiler yarattığını göstermektedir. Ayrıca motivasyonun, dijitalleşme ile iş-yaşam dengesi ve iş performansı arasındaki ilişkilerde anlamlı bir aracı mekanizma olduğu belirlenmiştir. Sonuçlar, dijital dönüşümün çalışanlar açısından olumlu çıktılar üretebilmesi için teknolojik altyapının yanında çalışanların motivasyonunu, dijital yetkinliğini, özerklik algısını ve psikolojik kaynaklarını destekleyen insan merkezli uygulamalara ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme; İş-Yaşam Dengesi; İş Performansı; Motivasyon.

ABSTRACT

This study examines the effects of digitalization on employees' work-life balance and job performance and evaluates the mediating role of motivation in these relationships. Digital technologies accelerate access to information, communication, coordination and process management; however, they may also generate new challenges such as constant accessibility, digital workload, technostress, and blurred boundaries between work and private life. Therefore, digitalization should be examined not only as a technological or operational transformation, but also as a human-centered phenomenon affecting employee behavior and organizational outcomes.

The research was designed as a quantitative and cross-sectional study. Data were collected through an online survey from white-collar employees working in technology companies located in Kocaeli and the Anatolian side of Istanbul. After eliminating incomplete and invalid questionnaires, 206 valid responses were included in the analysis. The data were analyzed using SPSS 26 and Process Macro. Reliability analysis, exploratory factor analysis, correlation analysis, regression analysis and mediation analysis were conducted.

The findings show that digitalization has positive and significant effects on work-life balance, job performance and motivation. Motivation also plays a significant mediating role in the effects of digitalization on work-life balance and job performance. The results indicate that digital transformation can generate sustainable employee outcomes when it is supported by human-centered practices that strengthen motivation, digital competence, autonomy and psychological resources.

Keywords: Digitalization; Work-Life Balance; Job Performance; Motivation.

1. GİRİŞ

Dijitalleşme, günümüz iş dünyasında yalnızca teknik altyapıların yenilenmesiyle sınırlı olmayan; örgütsel stratejileri, iş süreçlerini, iletişim biçimlerini ve çalışan davranışlarını birlikte dönüştüren kapsamlı bir değişim alanıdır. Dijital teknolojiler işletmelerin rekabet üstünlüğü elde etmesinde stratejik bir kaynak haline gelmiş; büyük veri, yapay zeka, otomasyon, bulut sistemleri ve dijital platformlar iş süreçlerinin daha izlenebilir, hızlı ve veri temelli biçimde yürütülmesine imkan sağlamıştır (Bharadwaj et al., 2013; Porter & Heppelmann, 2014; Westerman et al., 2014).

Dijital dönüşümün çalışanlar açısından önemi, işin nerede, ne zaman ve hangi araçlarla yürütüldüğünü değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Uzaktan çalışma, esnek zaman kullanımı ve dijital iletişim sistemleri çalışanlara özerklik, erişilebilirlik ve hız kazandırırken, aynı zamanda sürekli bağlantıda kalma beklentisi, dijital dikkat dağınıklığı ve teknoloji kaynaklı stres gibi yeni iş talepleri yaratmaktadır (Allen et al., 2015; Mazmanian et al., 2013; Tarafdar et al., 2007).
İş-yaşam dengesi, çalışanın mesleki rolü ile kişisel yaşam rolleri arasında sürdürülebilir bir uyum kurabilmesi bakımından merkezi bir kavramdır. Dijital teknolojilerin sağladığı zaman ve mekan esnekliği bu dengeyi güçlendirebilir; ancak dijital araçların mesai dışına taşan iş taleplerini görünür ve sürekli hale getirmesi, iş ile özel yaşam arasındaki sınırların geçirgenliğini artırarak rol çatışması yaratabilir (Clark, 2000; Derks et al., 2015; Greenhaus & Allen, 2011).

İş performansı bakımından dijitalleşme iki yönlü bir etki potansiyeline sahiptir. Bir yandan bilgiye hızlı erişim, süreç otomasyonu ve veriye dayalı karar alma çalışan verimliliğini artırabilir; diğer yandan aşırı bilgi akışı, çoklu görev baskısı, sürekli bildirimler ve dijital gözetim uygulamaları çalışanların bilişsel yükünü artırarak performans üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir (Ball, 2010; Brynjolfsson & Hitt, 2000; Mark et al., 2008; Tarafdar et al., 2019).

Bu çalışmanın temel motivasyonu, dijitalleşmenin çalışan çıktılarını yalnızca teknik verimlilik bağlamında değil, çalışan deneyimi, motivasyon, iş-yaşam dengesi ve iş performansı bağlamında bütüncül olarak açıklama ihtiyacıdır. Bu doğrultuda bu çalışmanın araştırma sorusu, dijitalleşmenin çalışanların iş-yaşam dengesi ve iş performansı üzerinde anlamlı bir etki üretip üretmediği ve bu ilişkilerde motivasyonun açıklayıcı bir aracı mekanizma olarak işleyip işlemediğidir. Araştırma, dijitalleşmenin hem kaynak hem de talep niteliği taşıdığı varsayımından hareketle İş Talepleri-Kaynakları Modeli, İş-Aile Sınır Teorisi, Teknoloji Kabul Modeli ve Öz Belirleme Kuramı ekseninde konumlandırılmıştır (Bakker & Demerouti, 2007; Clark, 2000; Davis, 1989; Ryan & Deci, 2017).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZ GELİŞTİRME

2.1. Dijitalleşme ve çalışma yaşamı

Dijitalleşme, analog süreçlerin dijital ortama aktarılmasından daha geniş biçimde, bireylerin, örgütlerin ve toplumların dijital teknolojiler aracılığıyla yeniden yapılandırılmasını ifade eden bir dönüşüm sürecidir. Bu süreç işletmelerde karar alma, koordinasyon, iletişim, kaynak kullanımı ve inovasyon pratiklerini dönüştürmekte; dijital altyapıların örgütsel süreçlerle bütünleşmesi işletmelerin çeviklik ve rekabet kapasitesini artırmaktadır (Brennen & Kreiss, 2016; Tilson et al., 2010; Bharadwaj et al., 2013). Dijital dönüşümün örgütsel etkileri, teknoloji yatırımlarından daha geniş bir yönetim alanına işaret eder. Başarılı dijitalleşme; liderlik, kültür, çalışan katılımı, dijital yetkinlik ve değişime uyum kapasitesiyle birlikte değerlendirilmelidir; bu nedenle dijitalleşme stratejilerinin yalnızca bilgi teknolojileri birimlerine bırakılması, insan kaynakları ve yönetsel süreçlerle entegrasyon sağlanmadığında sınırlı etki yaratabilir (Kane et al., 2015; Schein, 2010; Westerman et al., 2014). Çalışan düzeyinde dijitalleşme, özerklik ve esnekliği artırırken çalışma süresinin ve iş taleplerinin sınırlarını genişletebilir. Mobil cihazlar ve çevrimiçi iletişim platformları çalışanların işlerine hızlı biçimde erişmesini kolaylaştırırken, iş taleplerinin mesai sonrasına taşınması dijitalleşmenin "özerklik paradoksu" olarak adlandırılan ikili niteliğini görünür kılar (Mazmanian et al., 2013; Derks et al., 2015; Grant et al., 2013). Teknoloji kabulü açısından çalışanların dijital sistemleri benimsemesi, algılanan yarar, algılanan kullanım kolaylığı, performans beklentisi, çaba beklentisi, sosyal etki ve kolaylaştırıcı koşullar gibi faktörlerle ilişkilidir. Bu çerçevede dijital araçların çalışan performansını artırması, yalnızca sistemlerin varlığına değil, çalışanların bu sistemleri anlamlı, kullanışlı ve destekleyici biçimde deneyimlemelerine bağlıdır (Davis, 1989; Venkatesh & Davis, 2000; Venkatesh et al., 2003).

2.2. Dijitalleşme ve iş-yaşam dengesi

İş-yaşam dengesi, bireyin iş ve özel yaşam alanlarındaki rol beklentilerini uyumlu biçimde yönetebilmesi, her iki alanda yeterli tatmin yaşayabilmesi ve rol çatışmasını azaltabilmesiyle ilgilidir. Bu kavram yalnızca çalışma saatlerinin niceliksel dağılımını değil, bireyin zaman, enerji, dikkat ve psikolojik kaynaklarını farklı yaşam alanları arasında nasıl dengelediğini de kapsamaktadır (Greenhaus & Allen, 2011; Frone, 2003; Clark, 2000). Dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi üzerindeki etkisi çift yönlüdür. Dijital araçlar çalışanlara zaman ve mekan esnekliği sağlayarak kişisel sorumluluklarla iş sorumluluklarının daha etkin yönetilmesine katkıda bulunabilir; buna karşılık sürekli erişilebilirlik normu, iş taleplerinin özel yaşam alanına sızmasına ve sınır geçirgenliğinin artmasına neden olabilir (Allen et al., 2015; Ashforth et al., 2000; Derks et al., 2015). İş-Aile Sınır Teorisi, çalışanların iş ve aile alanları arasında geçiş yapan bireyler olarak farklı alanların kurallarını ve beklentilerini yönetmek zorunda olduğunu ileri sürer. Dijitalleşme bu geçişleri hızlandırdığı için, çalışanların sınır yönetimi becerileri ve örgütlerin mesai dışı iletişim normları iş-yaşam dengesinin korunmasında belirleyici hale gelmektedir (Clark, 2000; Kreiner et al., 2009; Nippert-Eng, 1996). Bu teorik çerçeve doğrultusunda dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi üzerinde pozitif etki üretebilmesi, çalışanların dijital araçları özerklik ve kolaylaştırıcı kaynak olarak deneyimlemesine bağlıdır. Yapılan araştırmalar, dijital araçların doğru yönetildiğinde çalışanların yaşam alanları arasında daha

etkin düzenleme yapmalarına katkı sağlayabileceğini göstermektedir (Allen et al., 2015; Greenhaus & Allen, 2011).

2.3. Dijitalleşme ve iş performansı

İş performansı, çalışanın örgütsel hedeflere katkı sağlayan davranış ve sonuçlarını ifade eder ve görev performansı, bağlamsal performans, uyum performansı ve olumsuz iş davranışlarından kaçınma gibi farklı boyutlarla ele alınır. Performansın yalnızca çıktı miktarıyla değil, çalışan davranışlarının niteliği, uyum kapasitesi ve örgütsel katkısıyla da değerlendirilmesi gerekir (Borman & Motowidlo, 1993; Koopmans et al., 2011; Rotundo & Sackett, 2002; Viswesvaran & Ones, 2000). Dijitalleşme, bilgi teknolojilerinin üretkenlik ve süreç etkinliği üzerindeki etkileri nedeniyle iş performansını artırma potansiyeli taşır. Bilgiye hızlı erişim, süreçlerin otomasyonu, veri analitiği ve dijital iletişim araçları çalışanların görevleri daha hızlı ve koordineli biçimde yerine getirmesine katkı sağlayabilir (Brynjolfsson & Hitt, 2000; Brynjolfsson & McAfee, 2014; Porter & Heppelmann, 2014). Bununla birlikte dijitalleşme, teknoloji kaynaklı stres ve aşırı bilgi yükü aracılığıyla performansı sınırlandırabilecek riskler de üretir. Sürekli gelen bildirimler, bölünmüş dikkat, çoklu görev baskısı ve karmaşık dijital sistemler çalışanların odaklanma kapasitesini azaltabilir; bu nedenle dijitalleşmenin performans üzerindeki etkisi dijital araçların kullanım yoğunluğu, örgütsel destek ve çalışan yetkinlikleriyle birlikte ele alınmalıdır (Mark et al., 2008; Tarafdar et al., 2007; Tarafdar et al., 2019). İş Talepleri-Kaynakları Modeli açısından dijital teknolojiler hem kaynak hem de talep olarak değerlendirilebilir. Dijital sistemler çalışanlara bilgi, hız, esneklik ve kontrol sağladığında kaynak niteliği taşırken; sürekli erişilebilirlik, karmaşıklık ve öğrenme baskısı yarattığında iş talebi haline gelir. Bu nedenle dijitalleşme ile performans arasındaki ilişkinin yönü, örgütsel kaynakların dijital talepleri dengeleme kapasitesine bağlıdır (Bakker & Demerouti, 2007; Bakker & Demerouti, 2017; Xanthopoulou et al., 2007). Dijital araçların katılımcılar tarafından performansı destekleyici kaynaklar olarak algılanabilmektedir. Bu sonuç, teknoloji kullanımının çalışan performansını güçlendirebilmesi için dijital sistemlerin erişilebilir, anlaşılır ve iş süreçleriyle uyumlu biçimde tasarlanması gerektiğini vurgulayan teknoloji kabul ve performans literatürüyle uyumludur (Davis, 1989; Venkatesh et al., 2003).

2.4. Motivasyonun aracı rolü

Motivasyon, çalışanın davranışını başlatan, yönlendiren ve sürdürmesini sağlayan psikolojik süreçleri ifade eder. Öz Belirleme Kuramı, bireylerin özerklik, yeterlilik ve ilişkisellik ihtiyaçlarının desteklenmesinin daha nitelikli motivasyon biçimlerini güçlendirdiğini savunur; bu açıdan dijitalleşme çalışanlara kontrol, öğrenme ve yetkinlik deneyimi sağladığında motivasyon üzerinde olumlu sonuçlar doğurabilir (Deci & Ryan, 2000; Ryan & Deci, 2017; Gagné & Deci, 2005). Dijital araçların çalışan motivasyonunu artırması, bu araçların yalnızca performans izleme veya kontrol mekanizması olarak değil, işi kolaylaştıran, çalışanı güçlendiren ve yetkinlik algısını destekleyen araçlar olarak deneyimlenmesine bağlıdır. Çalışanların dijital sistemleri anlamlı, adil ve geliştirici biçimde algılaması motivasyonun sürdürülebilirliğini artırırken, gözetim ve baskı algısı motivasyonun niteliğini zayıflatabilir

(Ball, 2010; Deci & Ryan, 2000; Stone et al., 2015). Motivasyonun iş-yaşam dengesiyle ilişkisi, çalışanın iş talepleri karşısında psikolojik kaynaklarını nasıl kullandığıyla açıklanabilir. Yüksek motivasyon, çalışanın iş süreçlerini daha planlı yürütmesini, dijital araçları daha etkin kullanmasını ve iş ile özel yaşam rollerini düzenlemesini kolaylaştırabilir; buna karşılık düşük motivasyon, dijital taleplerin yük olarak algılanmasına ve iş-yaşam çatışmasının artmasına yol açabilir (Bakker & Demerouti, 2007; Greenhaus & Allen, 2011; Latham & Pinder, 2005). Motivasyonun iş performansıyla ilişkisi, örgütsel davranış literatüründe güçlü biçimde yerleşmiştir. Motivasyonu yüksek çalışanlar daha yüksek çaba, sebat, öğrenme isteği ve görev bağlılığı gösterdiğinden performans çıktıları da güçlenir; dijitalleşme çalışan motivasyonunu artırdığı ölçüde bu performans artışının psikolojik mekanizmasını da açıklayabilir (Gagné & Deci, 2005; Judge et al., 2001; Locke & Latham, 2002). Bu araştırmanın aracı etki bulguları, dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi ve iş performansı üzerindeki etkilerinin önemli bir kısmının motivasyon üzerinden işlediğini göstermektedir. Bu nedenle bu çalışmada motivasyon, alt boyutlara ayrılmadan bütüncül bir aracı değişken olarak ele alınmış; dijitalleşmenin çalışan çıktıları üzerindeki etkisini açıklayan temel psikolojik mekanizma şeklinde değerlendirilmiştir (Hayes, 2013; Gagné & Deci, 2005).

3. ARAŞTIRMA MODELİ VE HİPOTEZLER

Araştırma modeli, dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi ve iş performansı üzerindeki doğrudan etkilerini ve motivasyonun bu ilişkilerdeki aracı rolünü test etmek üzere kurulmuştur. Modelde dijitalleşme bağımsız değişken, iş-yaşam dengesi ve iş performansı bağımlı değişkenler, motivasyon ise aracı değişken olarak tanımlanmıştır (Hayes, 2013).
Bu modelin kuramsal dayanağı, dijitalleşmenin çalışanlara hem kaynak hem de talep sunmasıdır. Dijital araçlar çalışanlara esneklik, erişilebilirlik ve görev yönetimi kolaylığı sağlayarak iş-yaşam dengesini ve performansı artırabilir; ancak bu olumlu etkinin davranışsal sonuçlara dönüşebilmesi, çalışanın dijital araçları anlamlı ve destekleyici biçimde deneyimlemesine, yani motivasyon düzeyine bağlıdır (Bakker & Demerouti, 2017; Davis, 1989; Deci & Ryan, 2000).

Bu kapsamda araştırmada dört temel hipotez oluşturulmuştur:
H1: Dijitalleşme iş-yaşam dengesini pozitif yönde etkiler.
H2: Dijitalleşme iş performansını pozitif yönde etkiler.
H3: Dijitalleşme motivasyonu pozitif yönde etkiler.
H4: Motivasyon, dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi ve iş performansı üzerindeki etkisinde aracı rol oynar.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırma deseni, evren ve örneklem

Araştırma nicel araştırma yaklaşımıyla ve kesitsel bir tasarımla gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamaya yönelik ilişkisel araştırma modeli benimsenmiştir. Araştırmanın evrenini Kocaeli ve İstanbul Anadolu Yakası'nda teknoloji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerdeki beyaz yakalı çalışanlar oluşturmaktadır. Evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Saha uygulamasında dört kuruluşla iletişime geçilmiş, üç kuruluş araştırmaya katılım konusunda olumlu dönüş yapmıştır. Anket bağlantısı yetkililer aracılığıyla çalışanlara iletilmiş; katılımcılara araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı ve yanıtların gizli tutulacağı bildirilmiştir. Kolayda örnekleme yoluyla ulaşılan 224 çalışandan veri elde edilmiş; eksik ve hatalı formların çıkarılması sonucunda 206 katılımcıdan oluşan geçerli veri seti analizlere dahil edilmiştir. Bu örneklem büyüklüğü, korelasyon, regresyon ve aracılık analizlerinin yürütülmesi açısından çalışma amacına uygun görülmüştür (Podsakoff et al., 2003). Örneklemin çoğunluğu erkeklerden (%79,1), 26-33 yaş grubundan (%84,5), bekâr çalışanlardan (%73,3) ve 1-5 yıl çalışma süresine sahip katılımcılardan (%76,2) oluşmaktadır

Çizelge 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişken	Kategori	n	%
Cinsiyet	Erkek	163	79,1
	Kadın	43	20,9
Yaş	26-33	174	84,5
	34-41	15	7,3
	42-49	10	4,9
	50-57	7	3,3
Medeni Durum	Evli	55	26,7
	Bekâr	151	73,3
Çalışma Süresi	1-5 yıl	157	76,2
	6-10 yıl	22	10,8
	11-15 yıl	7	3,4
	16-20 yıl	20	9,6

Katılımcı profili incelendiğinde örneklemin büyük bölümünün erkek katılımcılardan ve 26-33 yaş aralığındaki çalışanlardan oluştuğu görülmektedir. Bu demografik yapı, çalışma bulgularının özellikle genç ve dijital araçlarla daha yoğun etkileşim içinde olan çalışan gruplarının deneyimlerini yansıtma potansiyelini artırırken, sonuçların farklı sektör ve demografik gruplara genellemesinde temkinli olunması gerektiğini de göstermektedir (Grant et al., 2013).

4.2. Veri toplama araçları ve analiz süreci

Anket formu beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde cinsiyet, yaş, medeni durum ve çalışma süresi gibi demografik bilgiler yer almıştır. Diğer bölümlerde dijitalleşme, iş-yaşam dengesi, iş performansı ve motivasyon değişkenlerini ölçen ölçekler kullanılmıştır. Tüm maddeler 5'li Likert tipi ölçekle değerlendirilmiştir.Dijitalleşme, Nadeem ve arkadaşları (2018) tarafından

geliştirilen ve Sağlam (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan tek boyutlu ölçekle ölçülmüştür. Tez çalışmasında bu ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,96 olarak bulunmuştur. İş-yaşam dengesi Brough ve arkadaşları (2014) tarafından geliştirilen tek boyutlu ölçekle ölçülmüş, güvenilirlik katsayısı 0,88 olarak hesaplanmıştır. İş performansı Sigler ve Pearson (2000) tarafından kullanılan ve Kirkman ile Rosen (1999) çalışmasına dayanan dört maddelik ölçekle ölçülmüş, Cronbach alfa değeri 0,92 bulunmuştur. Motivasyon ise Dündar, Özutku ve Taşpınar (2007) tarafından geliştirilen ölçekten yararlanılarak ölçülmüş; bu bildiride motivasyon tek bir genel değişken olarak ele alınmıştır. Analiz sürecinde öncelikle veri setinin faktör analizine uygunluğu KMO ve Bartlett testleriyle değerlendirilmiş; ardından keşfedici faktör analizi ve güvenilirlik analizleri uygulanmıştır. KMO değerinin .926 olması ve Bartlett testinin anlamlı çıkması, veri setinin faktör analizine uygun olduğunu ve ölçüm yapılarının birlikte değerlendirilebilir nitelik taşıdığını göstermektedir (Field, 2009). Değişkenler arası ilişkiler korelasyon analiziyle, doğrudan etkiler regresyon analiziyle ve aracı etkiler Process Macro aracılığıyla test edilmiştir. Aracılık analizlerinde güven aralıklarının sıfır içermemesi dolaylı etkinin anlamlılığı açısından temel ölçüt olarak değerlendirilmiş; bu yaklaşım modern aracılık analizi literatürüyle uyumludur (Hayes, 2013).

Çizelge 2. KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

Gösterge	Değer
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	.926
Bartlett's Test of Sphericity Approx. Chi-Square	8238.352
df	946
Sig.	.000

5. BULGULAR

5.1. Tanımlayıcı istatistikler ve korelasyonlar

Tanımlayıcı istatistikler, katılımcıların dijitalleşme algısı, iş-yaşam dengesi, iş performansı ve motivasyon ortalamalarının ölçek orta noktasının üzerinde olduğunu göstermektedir. En yüksek ortalama iş performansı değişkeninde (Ort.=3,93) görülürken, iş-yaşam dengesi ortalaması 3,19 ile daha sınırlı bir düzeydedir. Bu bulgu, teknoloji sektörü çalışanlarının performans algılarının güçlü olduğunu ancak iş-yaşam dengesi konusunda daha kırılgan bir deneyim yaşayabileceklerini düşündürmektedir. İş performansı ortalamasının diğer değişkenlere göre daha yüksek olması, katılımcıların kendi performanslarına ilişkin olumlu bir değerlendirme eğilimi taşıdığını düşündürmektedir (Podsakoff et al., 2003).

Çizelge 3. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	N	Ortalama
Dijitalleşme	206	3.4709
İş-Yaşam Dengesi	206	3.1861
İş Performansı	206	3.9333
Motivasyon	206	3.6917

Korelasyon analizi sonuçları dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi, iş performansı ve motivasyonla pozitif ve anlamlı ilişkiler taşıdığını göstermektedir. Dijitalleşme ile iş-yaşam dengesi arasındaki ilişki pozitif ve anlamlıdır (r=0,368; p<0,01). Dijitalleşme ile iş performansı arasındaki ilişki de pozitif yöndedir (r=0,433; p<0,01). En güçlü ilişki ise dijitalleşme ile motivasyon arasında görülmektedir (r=0,611; p<0,01). Bu sonuç, dijitalleşmenin çalışan sonuçları üzerindeki etkisinin motivasyonel mekanizmalarla yakından ilişkili olabileceğine işaret etmektedir.

Çizelge 4. Değişkenler Arası Korelasyonlar

Değişkenler	Dijitalleşme	İş-Yaşam Dengesi	İş Performansı	Motivasyon
Dijitalleşme	1			
İş-Yaşam Dengesi	.368**	1		
İş Performansı	.433**	.255**	1	
Motivasyon	.611**	.557**	.568**	1

** p < .01.

Motivasyonun iş-yaşam dengesiyle ilişkisi (r=0,557; p<0,01) ve iş performansıyla ilişkisi (r=0,568; p<0,01) de pozitif ve anlamlıdır. Bu bulgular, motivasyonu yüksek çalışanların hem iş ve özel yaşam rollerini daha iyi dengeleyebildiğini hem de iş performanslarını daha yüksek değerlendirdiğini göstermektedir. Korelasyon sonuçları nedensellik kanıtı sunmamakla birlikte, regresyon ve aracılık analizleri için beklenen ilişki örüntüsünü desteklemektedir.
Dijitalleşme ile motivasyon arasındaki ilişkinin görece güçlü olması, dijital araçların çalışan çıktıları üzerindeki etkisinin psikolojik süreçler üzerinden açıklanabileceğine işaret etmektedir (Deci & Ryan, 2000; Gagné & Deci, 2005).

5.2. Regresyon analizi sonuçları

Regresyon analizi sonuçlarına göre dijitalleşme, iş-yaşam dengesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi üzerindeki etkisinin $\beta = .409$, $t = 5.660$ ve $p < .001$ düzeyinde anlamlı bulunması, dijital araçların çalışanların iş ve özel yaşam rollerini yönetmelerine katkı sağlayabileceğini göstermektedir (Allen et al., 2015; Greenhaus & Allen, 2011). Dijitalleşmenin iş performansı üzerindeki etkisi de pozitif ve anlamlıdır. $\beta = .421$, $t = 6.870$ ve $p < .001$ değerleri, dijitalleşme düzeyi arttıkça çalışanların iş performansı algılarının yükseldiğini göstermekte; bu sonuç bilgi teknolojilerinin süreç etkinliği ve bireysel performans üzerindeki olumlu etkilerini tartışan çalışmalarla uyum göstermektedir (Brynjolfsson & Hitt, 2000; Davis, 1989). Dijitalleşmenin motivasyon üzerindeki etkisi $\beta = .516$, $t = 11.029$ ve $p < .001$ düzeyinde anlamlıdır. Bu bulgu, çalışanların dijital araçları işlerini kolaylaştıran, özerklik ve yetkinlik deneyimini artıran kaynaklar olarak algıladıklarında motivasyonlarının güçlenebileceği varsayımını desteklemektedir (Deci & Ryan, 2000; Gagné & Deci, 2005).

Çizelge 5. Doğrudan Etkilere İlişkin Regresyon Sonuçları

Hipotez / Yol	β	t	p	R^2	F
H1: Dijitalleşme -> İş-Yaşam Dengesi	.409	5.660	.000	.14	32.039
H2: Dijitalleşme -> İş Performansı	.421	6.870	.000	.19	47.199
H3: Dijitalleşme -> Motivasyon	.516	11.029	.000	.37	121.647

5.3. Motivasyonun aracı rolüne ilişkin bulgular

Aracılık analizi sonuçları, dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi üzerindeki etkisinde motivasyonun anlamlı bir aracı rol oynadığını göstermektedir. Toplam etki $\beta = .409$ ve $p < .001$ düzeyinde anlamlı iken, motivasyon modele dahil edildiğinde doğrudan etki $\beta = .049$ ve $p = .546$ düzeyinde anlamsızlaşmış; dolaylı etki $\beta = .360$ olarak ve güven aralığı sıfır içermeyecek şekilde raporlanmıştır (Hayes, 2013). Bu sonuç, dijitalleşmenin iş-yaşam dengesini doğrudan artırmasından çok, çalışanların motivasyonunu güçlendirerek iş ve özel yaşam alanlarını daha etkin yönetmelerine katkı sağladığını düşündürmektedir. Bu da dijital araçların çalışanlar için özerklik, yeterlilik ve kontrol algısı yarattığında olumlu psikolojik ve davranışsal sonuçlar doğurabileceğini savunan Öz Belirleme Kuramı ile uyumludur (Deci & Ryan, 2000; Ryan & Deci, 2017). Dijitalleşmenin iş performansı üzerindeki etkisinde de motivasyonun anlamlı bir aracı rol oynadığı görülmektedir. Toplam etki $\beta = .421$ ve $p < .001$ düzeyinde anlamlı iken, motivasyon modele dahil edildiğinde doğrudan etki $\beta = .134$ ve $p = .058$ düzeyine düşmüş; dolaylı etki $\beta = .287$ olarak ve güven aralığı sıfır içermeyecek şekilde raporlanmıştır (Hayes, 2013). Bu bulgu, dijitalleşmenin performans artışı yaratabilmesi için çalışanların yalnızca dijital araçlara erişmesinin yeterli olmadığını, bu araçların çalışan motivasyonunu güçlendiren bir iş deneyimine dönüşmesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla dijital dönüşüm uygulamalarının performans üzerindeki sürdürülebilir etkisi, çalışanların psikolojik kaynaklarını ve motivasyonel süreçlerini destekleyen insan odaklı tasarımlarla yakından ilişkilidir (Gagné & Deci, 2005; Stone et al., 2015; Westerman et al., 2014).

Çizelge 6. Motivasyonun Aracı Rolüne İlişkin Bulgular

Bağımlı Değişken	Etki Tipi	β	p
İş-Yaşam Dengesi	Toplam etki	.409	.000
İş-Yaşam Dengesi	Doğrudan etki	.049	.546
İş-Yaşam Dengesi	Dolaylı etki	.360	---
İş Performansı	Toplam etki	.421	.000
İş Performansı	Doğrudan etki	.134	.058
İş Performansı	Dolaylı etki	.287	---

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, dijitalleşmenin çalışanların iş-yaşam dengesi ve iş performansı üzerindeki etkisini ve bu ilişkilerde motivasyonun aracı rolünü araştırmaktadır. Bulgular, dijitalleşmenin iş-yaşam

dengesi, iş performansı ve motivasyon üzerinde pozitif ve anlamlı etkiler yarattığını; motivasyonun ise dijitalleşmenin çalışan çıktıları üzerindeki etkisini açıklayan temel mekanizmalardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.
Araştırma bulguları, dijitalleşmenin çalışanların iş-yaşam dengesi ve iş performansı üzerinde pozitif ve anlamlı etkiler ürettiğini göstermektedir. Bu sonuç, dijital teknolojilerin yalnızca örgütsel süreçleri hızlandıran teknik araçlar değil, çalışanların zaman yönetimi, görev yürütme, iletişim ve performans deneyimlerini etkileyen sosyal-teknik sistemler olduğunu göstermektedir (Bharadwaj et al., 2013; Tilson et al., 2010).

Dijitalleşmenin iş-yaşam dengesini pozitif yönde etkilemesi, dijital araçların çalışanlara esneklik ve iş süreçleri üzerinde daha fazla kontrol sağlamasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte literatürde dijitalleşmenin sürekli erişilebilirlik ve sınır belirsizliği yaratabileceği de vurgulandığından, bu pozitif etkinin sürdürülebilirliği örgütlerin dijital iletişim normlarını, mesai dışı erişilebilirlik beklentilerini ve iş yükü yönetimini nasıl düzenlediğine bağlıdır (Allen et al., 2015; Derks et al., 2015; Mazmanian et al., 2013).

Dijitalleşmenin iş performansı üzerindeki pozitif etkisi, dijital sistemlerin görevleri hızlandırması, bilgiye erişimi kolaylaştırması ve iş süreçlerini daha takip edilebilir hale getirmesiyle ilişkilendirilebilir. Ancak performans artışının kendiliğinden ortaya çıkmadığı, dijital araçların kullanım kolaylığı, algılanan yarar, eğitim desteği ve örgütsel kaynaklarla desteklendiği ölçüde güçlendiği dikkate alınmalıdır (Brynjolfsson & Hitt, 2000; Davis, 1989; Venkatesh et al., 2003).

Motivasyonun aracı rolü, bu çalışmanın en önemli katkılarından biridir. Aracı etki bulguları, dijitalleşmenin çalışan sonuçları üzerindeki etkisinin büyük ölçüde çalışanların motivasyonel süreçleri aracılığıyla açıklandığını göstermektedir; bu nedenle dijitalleşmenin başarılı olabilmesi için çalışanların dijital sistemleri sadece zorunlu araçlar olarak değil, işlerini anlamlı ve etkili biçimde yapmalarını sağlayan kaynaklar olarak algılamaları gerekir (Deci & Ryan, 2000; Gagné & Deci, 2005).

Bu bulgular, dijital dönüşüm projelerinde teknik altyapı yatırımlarının insan odaklı uygulamalarla tamamlanması gerektiğini göstermektedir. Dijital yetkinlik eğitimleri, katılımcı liderlik, destekleyici performans değerlendirme sistemleri, çalışan özerkliğini koruyan dijital süreçler ve psikolojik güvenliği artıran örgütsel kültür, dijitalleşmenin çalışanlar üzerindeki olumlu etkilerini güçlendirebilir (Kane et al., 2015; Schein, 2010; Stone et al., 2015; Westerman et al., 2014).

Uygulama açısından örgütlerin dijitalleşmeyi yalnızca teknoloji yatırımı olarak görmemesi, çalışan deneyimini ve motivasyonel süreçleri merkeze alan bir dönüşüm yaklaşımı benimsemesi gerekmektedir. Dijital araçların çalışan özerkliğini artırması, yeterlilik algısını desteklemesi ve iş süreçlerini kolaylaştırması sağlandığında, dijitalleşmenin iş-yaşam dengesi ve performans üzerindeki olumlu etkileri daha sürdürülebilir hale gelebilir (Deci & Ryan, 2000; Gagné & Deci, 2005; Westerman et al., 2014).

Yöneticiler, dijital dönüşüm süreçlerinde kontrol odaklı dijital gözetim uygulamaları yerine çalışanı güçlendiren, rehberlik eden ve öğrenmeyi destekleyen bir liderlik yaklaşımı benimsemelidir. Dijital liderlik, çalışanların yeni teknolojilere uyum sağlamasını, dijital becerilerini geliştirmesini ve dijital sistemleri işlerini kolaylaştıran kaynaklar olarak algılamasını desteklediğinde daha olumlu örgütsel sonuçlar üretebilir (Avolio et al., 2000; Kane et al., 2015; Stone et al., 2015).

İş-yaşam dengesi açısından örgütlerin mesai dışı iletişim, çevrimiçi erişilebilirlik, dijital bildirim yoğunluğu ve uzaktan çalışma normlarını açık biçimde düzenlemesi önerilmektedir. Bu düzenlemeler, dijitalleşmenin sağladığı esnekliğin iş ve özel yaşam sınırlarını aşındıran bir baskıya dönüşmesini engelleyebilir (Derks et al., 2015; Kreiner et al., 2009; Sonnentag & Fritz, 2015).

Gelecek araştırmalarda modelin farklı sektörlerde, farklı demografik gruplarda ve boylamsal tasarımlarla test edilmesi önerilmektedir. Ayrıca dijitalleşmenin çalışan çıktıları üzerindeki etkilerinde örgütsel destek, dijital liderlik, teknoloji kabulü, technostress ve dijital sınır yönetimi gibi değişkenlerin düzenleyici ya da aracı rolleri incelenerek modelin açıklayıcılığı genişletilebilir (Bakker & Demerouti, 2017; Davis, 1989; Tarafdar et al., 2019).

Çalışmanın temel sınırlılığı, verilerin kesitsel ve öz-bildirim temelli olmasıdır. Bu nedenle nedensellik yorumları sınırlı tutulmalı ve bulgular, belirli bir örneklem bağlamında değerlendirilmelidir; buna karşın çalışma, dijitalleşme, iş-yaşam dengesi, iş performansı ve motivasyon değişkenlerini bütüncül bir çerçevede ele alarak insan odaklı dijital dönüşüm literatürüne katkı sunmaktadır (Podsakoff et al., 2003).

KAYNAKÇA

1. Allen, T. D., Golden, T. D., & Shockley, K. M. (2015). How effective is telecommuting? Assessing the status of our scientific findings. Psychological Science in the Public Interest, 16(2), 40-68.
2. Ashforth, B. E., Kreiner, G. E., & Fugate, M. (2000). All in a day's work: Boundaries and micro role transitions. Academy of Management Review, 25(3), 472-491.
3. Avolio, B. J., Kahai, S., & Dodge, G. E. (2000). E-leadership: Implications for theory, research, and practice. The Leadership Quarterly, 11(4), 615-668.
4. Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: State of the art. Journal of Managerial Psychology, 22(3), 309-328.
5. Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job demands-resources theory: Taking stock and looking forward. Journal of Occupational Health Psychology, 22(3), 273-285.
6. Ball, K. (2010). Workplace surveillance: An overview. Labor History, 51(1), 87-106.
7. Bharadwaj, A., El Sawy, O. A., Pavlou, P. A., & Venkatraman, N. (2013). Digital business strategy: Toward a next generation of insights. MIS Quarterly, 37(2), 471-482.
8. Borman, W. C., & Motowidlo, S. J. (1993). Expanding the criterion domain to include elements of contextual performance. In N. Schmitt & W. C. Borman (Eds.), Personnel selection in organizations (pp. 71-98). Jossey-Bass.
9. Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. In K. B. Jensen, R. T. Craig, J. D. Pooley, & E. W. Rothenbuhler (Eds.), The international encyclopedia of communication theory and philosophy (pp. 1-11). Wiley-Blackwell.
10. Brough, P., Timms, C., O'Driscoll, M. P., Kalliath, T., Siu, O.-L., Sit, C., & Lo, D. (2014). Work-life balance: A longitudinal evaluation of a new measure across Australia and New Zealand workers. The International Journal of Human Resource Management, 25(19), 2724-2744.
11. Brynjolfsson, E., & Hitt, L. M. (2000). Beyond computation: Information technology, organizational transformation and business performance. Journal of Economic Perspectives, 14(4), 23-48.
12. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies. W. W. Norton.
13. Clark, S. C. (2000). Work/family border theory: A new theory of work/family balance. Human Relations, 53(6), 747-770.

14. Davis, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology. MIS Quarterly, 13(3), 319-340.

15. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. Psychological Inquiry, 11(4), 227-268.

16. Derks, D., van Duin, D., Tims, M., & Bakker, A. B. (2015). Smartphone use and work-home interference: The moderating role of social norms and employee work engagement. Journal of Occupational and Organizational Psychology, 88(1), 155-177.

17. Dündar, S., Özutku, H., & Taşpınar, F. (2007). İçsel ve dışsal motivasyon araçlarının işgörenlerin motivasyonu üzerindeki etkisi: Ampirik bir inceleme. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 2, 105-119.

18. Frone, M. R. (2003). Work-family balance. In J. C. Quick & L. E. Tetrick (Eds.), Handbook of occupational health psychology (pp. 143-162). American Psychological Association.

19. Gagné, M., & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. Journal of Organizational Behavior, 26(4), 331-362.

20. Grant, C. A., Wallace, L. M., & Spurgeon, P. C. (2013). An exploration of the psychological factors affecting remote e-worker's job effectiveness, well-being and work-life balance. Employee Relations, 35(5), 527-546.

21. Greenhaus, J. H., & Allen, T. D. (2011). Work-family balance: A review and extension of the literature. In J. C. Quick & L. E. Tetrick (Eds.), Handbook of occupational health psychology (2nd ed., pp. 165-183). American Psychological Association.

22. Field, A. (2009). Discovering statistics using SPSS (3rd ed.). SAGE Publications.

23. Hayes, A. F. (2013). Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach. Guilford Press.

24. Judge, T. A., Thoresen, C. J., Bono, J. E., & Patton, G. K. (2001). The job satisfaction-job performance relationship: A qualitative and quantitative review. Psychological Bulletin, 127(3), 376-407.

25. Kane, G. C., Palmer, D., Phillips, A. N., Kiron, D., & Buckley, N. (2015). Strategy, not technology, drives digital transformation. MIT Sloan Management Review and Deloitte University Press.

26. Kirkman, B. L., & Rosen, B. (1999). Beyond self-management: Antecedents and consequences of team empowerment. Academy of Management Journal, 42(1), 58-74.

27. Koopmans, L., Bernaards, C. M., Hildebrandt, V. H., Schaufeli, W. B., de Vet Henrica, C. W., & van der Beek, A. J. (2011). Conceptual frameworks of individual work performance: A systematic review. Journal of Occupational and Environmental Medicine, 53(8), 856-866.

28. Kreiner, G. E., Hollensbe, E. C., & Sheep, M. L. (2009). Balancing borders and bridges: Negotiating the work-home interface via boundary work tactics. Academy of Management Journal, 52(4), 704-730.

29. Latham, G. P., & Pinder, C. C. (2005). Work motivation theory and research at the dawn of the twenty-first century. Annual Review of Psychology, 56, 485-516.

30. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a practically useful theory of goal setting and task motivation. American Psychologist, 57(9), 705-717.

31. Mark, G., Gudith, D., & Klocke, U. (2008). The cost of interrupted work: More speed and stress. In Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (pp. 107-110). Association for Computing Machinery.

32. Mazmanian, M., Orlikowski, W. J., & Yates, J. (2013). The autonomy paradox: The implications of mobile email devices for knowledge professionals. Organization Science, 24(5), 1337-1357.

33. Nadeem, A., Abedin, B., Cerpa, N., & Chew, E. (2018). Digital transformation and digital business strategy in electronic commerce: The role of organizational capabilities. Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research, 13(2), 1-8.

34. Nippert-Eng, C. (1996). Home and work: Negotiating boundaries through everyday life. University of Chicago Press.

35. Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J.-Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. Journal of Applied Psychology, 88(5), 879-903.

36. Porter, M. E., & Heppelmann, J. E. (2014). How smart, connected products are transforming competition. Harvard Business Review, 92(11), 64-88.

37. Rotundo, M., & Sackett, P. R. (2002). The relative importance of task, citizenship, and counterproductive performance to global ratings of job performance. Journal of Applied Psychology, 87(1), 66-80.

38. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. Guilford Press.

39. Sağlam, M. (2021). İşletmelerde geleceğin vizyonu olarak dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi ve dijital dönüşüm ölçeğinin Türkçe uyarlaması. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(40), 395-420.

40. Schein, E. H. (2010). Organizational culture and leadership (4th ed.). Jossey-Bass.

41. Sigler, T. H., & Pearson, C. M. (2000). Creating an empowering culture: Examining the relationship between organizational culture and perceptions of empowerment. Journal of Quality Management, 5(1), 27-52.

42. Sonnentag, S., & Fritz, C. (2015). Recovery from job stress: The stressor-detachment model as an integrative framework. Journal of Organizational Behavior, 36(S1), S72-S103.

43. Stone, D. L., Deadrick, D. L., Lukaszewski, K. M., & Johnson, R. (2015). The influence of technology on the future of human resource management. Human Resource Management Review, 25(2), 216-231.

44. Tarafdar, M., Cooper, C. L., & Stich, J. F. (2019). The technostress trifecta: Techno eustress, techno distress and design. Information Systems Journal, 29(1), 6-42.

45. Tarafdar, M., Tu, Q., Ragu-Nathan, T. S., & Ragu-Nathan, B. (2007). The impact of technostress on role stress and productivity. Journal of Management Information Systems, 24(1), 301-328.

46. Tilson, D., Lyytinen, K., & Sørensen, C. (2010). Research commentary - Digital infrastructures: The missing IS research agenda. Information Systems Research, 21(4), 748-759.

47. Venkatesh, V., & Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the Technology Acceptance Model: Four longitudinal field studies. Management Science, 46(2), 186-204.

48. Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., & Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. MIS Quarterly, 27(3), 425-478.

49. Viswesvaran, C., & Ones, D. S. (2000). Perspectives on models of job performance. International Journal of Selection and Assessment, 8(4), 216-226.

50. Westerman, G., Bonnet, D., & McAfee, A. (2014). Leading digital: Turning technology into business transformation. Harvard Business Review Press.

51. Xanthopoulou, D., Bakker, A. B., Demerouti, E., & Schaufeli, W. B. (2007). The role of personal resources in the job demands-resources model. International Journal of Stress Management, 14(2), 121-141.

SANAT VE BEYNİN KESİŞİMİNDE: GÖRSEL SANATLARDA NÖROESTETİK BULGULARIN İNCELENMESİ

Yazar Tülay Taner
Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Sanat Bölümü
E-posta Adresi: dttulaytaner@gmail.com - ORCID ID: 0009-0008-4341-4568
Yazar Dr. Öğr. Üyesi Muammer Fevzi Oğlu
Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Sanat Bölümü
E-posta Adresi: mbozkurt@yildiz.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-9011-7293

ÖZET

Bu çalışma, görsel sanatlar alanında bireylerin yaşadığı estetik deneyimi; nöroestetik disiplini çerçevesinde resim sanatı örnekleri üzerinden nörobilimsel değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Nöroestetik, sanat eserlerinin birey üzerindeki estetik deneyimi, beynin algısal, bilişsel ve duygusal süreçleri bağlamında açıklayan disiplinlerarası bir araştırma alanıdır. Çalışma, nitel araştırma yöntemi kapsamında doküman incelemesine dayalı betimsel analiz yaklaşımıyla yürütülmüştür. Bu doğrultuda sanat tarihi, estetik kuramı ve nörobilim alanındaki literatür incelenmiş; seçili sanat eserleri nöroestetik bulgular ışığında değerlendirilmiştir.

Araştırmada İzlenimcilik akımına ait resim eserlerinden örnekler ele alınmıştır. İncelemeler sonucunda simetri, oran, denge, perspektif, ışık ve renk gibi görsel unsurların estetik algının oluşumunda önemli rol oynadığı görülmüştür. Ayrıca ayna nöron sistemi, empati, ödül mekanizmaları ve görsel korteks gibi beyin yapılarının sanat eserlerinin algılanması ve estetik haz deneyiminin oluşmasında nasıl etkili olduğu incelenmiştir. Estetik deneyimin yalnızca öznel bir beğeni süreci olmadığı; duyusal algı, duygusal değerlendirme ve bilişsel anlamlandırma süreçlerinin bütünleşmesiyle ortaya çıkan çok katmanlı aktif bir beyin etkinliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak nöroestetik, sanat eserlerinin insan beyninde nasıl işlendiğini görüntüleme teknolojileri yardımıyla (EEG, FMRI, PET gibi) araştırarak estetik deneyimin biyolojik temellerini anlamaya katkı sağlamaktadır. Bu yaklaşım, görsel sanatlar alanında estetik kuramların yeniden yorumlanmasına ve sanatsal eylemlere yeni bakış açıları kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nöroestetik, görsel sanatlar, estetik deneyim.

SEKEL SEMBOLLERİNİN ORTA ASYA'DAKİ BENZERLERİ İLE ANLAM AKIŞI ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doktora Öğrencisi Kübra DURMAZ[1]
Kapadokya Üniversitesi,
kbr.drmz.13@gmail.com - 0000-0002-6007-6045
Doç. Dr. Yusuf GÖKKAPLAN[2]
Kapadokya Üniversitesi,
yusuf.gokkaplan@kapadokya.edu.tr - 0000-0001-6515-4762

ÖZET

Sekeller, günümüzde Romanya'nın Erdel (Transilvanya) bölgesine yaşayan, Macar yıllıklarına ve en yaygın kabul gören Hun-Macar tezine göre kendilerini Attila'nın torunları olarak tanımlayan köklü bir Türk topluluğudur. Tarihsel süreçte farklı kültürel coğrafyalarda yerleşik hayata geçmelerine ve yoğun politik asimilasyon süreçlerine maruz kalmalarına rağmen Sekeller, tarihsel kökenlerine olan yüksek bağlılıkları sayesinde kültürel miraslarını günümüze kadar taşımayı başarmışlardır. Bu kültürel sürekliliğin izlenmesinde, Orta Asya (Türkistan) Türk kavimlerinin karakteristik bir unsuru olan; toplumsal yaşamı, inançları ve dünya görüşünü yansıtan semboller merkezi bir rol oynamaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Sekellerin nesiller arası aktarımlar içerisinde yaşattıkları sembolik unsurların belirlenmesi ve bu bulguların, Orta Asya (Türkistan) Türk kültüründeki sembollerle anlam akışı yönünden karşılaştırılarak benzerliklerin ortaya konulmasıdır. Araştırmanın modeli niteldir; verilerin elde edilmesi ve yorumlanması sürecinde doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında birincil ve ikincil kaynaklar üzerinden literatür çalışması yapılarak elde edilen bulgular çerçevesinde kültürel benzerlikler tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, Sekel kültürü ile Orta Asya (Türkistan) Türk kültürü arasında Şamanizm kökenli ritüeller (atalar kültü, çaput bağlama), göksel unsurlar (güneş, ay, güncel kullanımdaki

[1] Doktora Öğrencisi, Kapadokya Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Nevşehir, Türkiye.
[2] Doç. Dr., Kapadokya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nevşehir, Türkiye.
Bu bildiri, Kübra DURMAZ'ın Kapadokya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü Kültürel Çalışmalar ABD.'nda hazırladığı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

yeri), karakteristik hayvan figürleri (at, geyik, kartal/tuğrul kuşu) ve ateşin kutsallığı bağlamında doğrudan bir anlam akışı olduğu tespit edilmiştir.

Özellikle Sekellerin kullandığı "Rovásírás" (oyma yazı) ile Göktürk Yazıtları arasındaki biçimsel ve teknik örtüşme, bu toplulukların tarihsel süreçte aynı kültürel ve entelektüel kökten beslendiğini kanıtlamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, Sekellerin Doğu Avrupa'daki Türk varlığı ve tarihi açısından önemi dikkate alınarak bu alandaki bilimsel literatür zenginleştirilmelidir. Sekel kimliğinin korunması ve Türk dünyası ile olan ilişkilerinde toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik çalışmaların artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sekel, Orta Asya, sembolizm, kültürel süreklilik, Hun.

A COMPARATIVE EVALUATION OF SZÉKELY SYMBOLS AND THEIR COUNTERPARTS THROUGH THE FLOW OF MEANING

PhD. Student Kübra DURMAZ[3]
Cappadocia University,
kbr.drmz.13@gmail.com - 0000-0002-6007-6045
Assoc. Prof. Dr. Yusuf GÖKKAPLAN[4]
Cappadocia University,
yusuf.gokkaplan@kapadokya.edu.tr - 0000-0001-6515-4762

ABSTRACT

Residing today in Romania's Transylvania region, the Székelys are an ancient Turkic community who identify as the direct descendants of Attila. This identification draws on Hungarian chronicles and the prominent Hun-Hungarian thesis. Despite their migration and settlements in various cultural geographies throughout historical process and being exposed to intense political assimilation, the Székelys have succeeded in carrying their cultural heritage to present day, owing to their profound commitment to their historical roots. In tracing this cultural

[3] PhD Student, Cappadocia University, Graduate School of Education, Education and Research, Department of Turkic Studies, Nevşehir, Türkiye.
[4] Assoc. Prof. Dr., Cappadocia University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Nevşehir, Türkiye.
This paper is derived from Kübra DURMAZ's unpublished master's thesis prepared at Cappadocia University, Graduate School of Education, Education and Research, Department of Cultural Studies.

continuity, symbols play a central role as characteristic elements of Central Asian Turkic tribes reflecting social life, beliefs and worldview.

The aim of this research is to identify the symbolic elements preserved by the Székelys through intergenerational transmission and to reveal the similarities by comparing these findings with symbols in Central Asia Turkic culture in terms of the flow of meaning.

The research model is qualitative; the document analysis technique was employed in the process of data collection and interpretation. With the scope of the study, cultural similarities were identified based on findings obtained through a literature review of primary and secondary sources. According to research findings, a direct flow of meaning was identified between Székely culture and Central Asian Turkic culture regarding Shamanism based rituals (ancestor cult, tying of votive rags), celestial elements (sun, moon, and their contemporary usage), characteristic animal figures (horse, deer, eagle/turul bird) and the sanctity of fire.

In particular, the formal and technical overlap between the “Rovásírás” (Old Hungarian script) used by the Székelys and the Göktürk Inscriptions proves that these communities were nourished by the same cultural and intellectual roots throughout history. According to the research results, the scientific literature in this field should be enriched by taking into account the significance of the Székelys in terms of Turkic presence and history in Eastern Europe. It is recommended that studies and increasing social and cultural awareness regarding their relations with the Turkic world be further developed.

Keywords: Székelys, Central Asia, symbolism, cultural continuity, Hun.

1. GİRİŞ

Bugün Romanya sınırları içerisinde Transilvanya bölgesinde yaşayan Sekeller, Romanya'da resmi azınlık statüsü taşıyan Macarlarla bir sayılmaktadır (Doğan, 2004: 5). Macarlar, Romanya'nın nüfusu içerisinde bağımsız sayılmayan en güçlü azınlıktır. Macarlar, Sekellerin farklı bir halk olmadığını kabul etse de Sekelleri kendi içlerinde yalnızca bir Macar grubu olarak görmektedir; fakat Sekellerin büyük çoğunluğu Macar kimliğini reddetmektedir.

Sekellerin etnik kökenleri hakkında tarihte ve günümüzde yapılan araştırmalarda Hun, Avar, Alman, Macar, Kabar, Romen, Peçenek ve Bulgar kökenli oldukları yönünde çeşitli teoriler bulunmaktadır. Gesta Hungarorum gibi kronikleri temel alan Hun tezinde, Sekellerin Attila'nın ölümüyle Transilvanya bölgesine geçen Hun topluluklarının devamı olduğu belirtilmektedir (Doğan, 2004: 5). Arkeolojik verilere ve yazıt benzerliklerine dayanan Avar tezinin yanı sıra; eski Almanca ile ses ve anlam yönünden bağlar kuran Alman tezi (Doğan, 2004: 12) ve Sekellerin Macarcanın eski bir lehçesini konuştuğunu belirten Macar tezi (Doğan, 2004: 34) de ileri sürülmüştür. Bunların dışında Hazar bölgesinden yapılan göçleri esas alan Kabar tezi (Doğan, 2004: 6), Çangoların varlığına dayandırılan Romen tezi (Taşağıl, 2013: 75) ve Peçenek boylarının devamı olduklarını savunan Peçenek tezi bulunmaktadır. Bütün bunlar dikkate alınarak tarihi bilgilerle karşılaştırıldığında, Sekellerin temel etnik ögesinin Hun olmakla birlikte, bölgede sonraları etkisi olan ve Hunlara soy ile kültür olarak yabancı olmayan Avar, Hazar, Bulgar topluluklarıyla bunların kaynaştırıcı unsuru olan Kuman ve Peçeneklerin bazı boylarının kendinden saydığı bu toplulukla birlikte yaşayıp kaynaştıkları söylenebilir (Doğan, 2004).

1.1. Çalışmanın Önemi

Bu çalışma, Transilvanya bölgesinde yaşayan ve özgün kültür mirasını koruyan Sekel Türk topluluğundaki sembolik ögelerin, Orta Asya Türk kültür havzasındaki kökenleri ile aralarındaki anlam akışını ortaya koymayı amaçlamaktadır. İlk insanlardan beri kullanılan semboller; toplulukların sosyal yaşantıları, inançları, sanatsal kodları ve dilleri hakkında bilgi sunan köklü kaynaklar niteliğindedir. Arpad Dağları'nın eteklerinde derin bir kültürel süreklilik inşa eden bu topluluğun nesilden nesile aktardığı sözlü anlatılarda, el sanatlarında ve inanç ritüellerinde varlığını koruyan sembollerin, Orta Asya Türk dünyasındaki karşılıklarıyla gösterdiği derin benzerliklerin doğrulanması, Doğu Avrupa'daki Türk varlığı ve tarihine yönelik alan yazına katkı sunması bakımından önem taşımaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Sekellerin kökenine ve yaşattıkları kültürel değerlere dair araştırmalar, Türk ve Avrupa dünyasında bugüne kadar bütüncül sonuçlar üretmekten uzak kalmıştır. Hun kökenli Macarların Doğu Avrupa sahnesindeki ilk yaşantılarından itibaren başlayan tarihsel bağları göz önünde bulundurulduğunda, Sekellerin kimliksel ve kültürel varlığı göz ardı edilemeyecek bir önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı; günümüzde Romanya sınırları içinde varlığını sürdüren Sekellerin, asırlardır süren farklı etnik kuşatmalar ve yerleşik hayatın etkilerine rağmen kuşaklararası aktarımla bugüne taşıdıkları sembolik ögeleri belirlemektir. Araştırmada, tespit edilen bu bulguların Orta Asya Türk kültüründeki karşılıklarıyla anlam akışı ve nitelik yönünden karşılaştırılarak aralarındaki derin sürekliliğin ve benzerliklerin bilimsel bir zeminde ortaya konulması hedeflenmektedir. Böylece, Sekellerin kültürel tarihi ve Doğu Avrupa'daki Türk varlığına yönelik alan yazındaki boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, sembollerin toplum ve kültür açısından önemi temelinde; Sekellerin Orta Asya kökenli sembolik mirası ve bu mirasın tarihsel süreçteki anlam akışı incelenmiştir. Araştırma, tarihsel etkileşimler ve sembollerin kullanım amaçları arasındaki benzerliklerin tartışıldığı nitel bir desenle kurgulanmıştır.

Veri toplama sürecinde, basılı ve internet tabanlı kaynakların sistematik taramasını içeren "belge çözümlemesi" (doküman analizi) tekniği kullanılmıştır (Bowen, 2009: 27). Orta Asya, Macar ve Sekel kültürlerindeki ortak sembolik örüntülerin belirlenmesi amacıyla birincil ve ikincil kaynaklar taranmış, elde edilen bulgular anlam akışı ve işlevsellik çerçevesinde karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

2. SEKELLERİN KÖKENİ VE TARİHSEL SÜRECİ

2.1. Sekellerin Kökeni

Sekellerin etnik kökenine dair alan yazında çeşitli görüşler bulunmakla birlikte, kesin bir uzlaşı mevcut değildir. Tarihsel ve arkeolojik verilerle desteklenen tezlerin yanı sıra, siyasal kaygılarla geliştirilmiş ideolojik yaklaşımlar da mevcuttur.

- **Hun Kuramı:** Sekellerin Attila'nın soyundan geldikleri inancına dayanan bu yaklaşım, Anonimus'un Gesta Hungarorum (Doğan, 2004: 13) ve Simon Kezai'nin

Gesta Hunnorum et Hungarorum (Işık, 2019: 52-53) eserlerine yaslanır. Kroniklere göre Sekeller, Arpad liderliğindeki Macarlara katılarak Pannonia'nın fethinde öncü kuvvet olmuş ve sonrasında Erdel'e yerleşmişlerdir (Rady, 2009: 720-721). Ancak modern tarihçilik, kroniklerdeki kronolojik çelişkiler ve kaynak hataları nedeniyle bu tezin tarihsel gerçekliğini eleştirmektedir (Karacsonyi, 1905: 9; İşık, 2019: 53).

- **Avar Kuramı:** Arkeolojik kazılar ve runik alfabedeki paralelliklerle desteklenen bu tez (Doğan, 2004: 14), Fothi'nin antropolojik bulgularıyla güçlendirilmiştir (Dreisziger, 2014: 201). Gyula László ve Sebestyen gibi isimler Sekelleri Avar kalıntısı olarak tanımlarken (Doğan, 2004: 14); Marjalaki "Çifte Fetih" (Dual Conquest) yaklaşımıyla Sekellerin Avar döneminde bölgeye yerleştiğini savunur (İşık, 2019: 55). Avarların göç yolları ve genetik kökenleri, arkeogenetik çalışmalarla yeniden tartışılmaktadır (Keyser-Tracqui, Crubézy, Ludes, 2019).
- **Kabar Kuramı:** Hazarların bünyesinden ayrılarak Macarlara sığınan Kabar boylarının Sekellerin atası olduğunu ileri sürer (Takacs, 2015). Györffy bu grupları genel bir Doğu halkı olarak nitelerken (Györffy, t.y: 84-85); Németh, Sekeller ve Kabarlar arasında coğrafi yakınlık dışında bir etnik bağ bulunmadığını savunur (Györffy, t.y: 84-85).
- **Diğer Kuramlar:** Romen tezi, Çangolar üzerinden Sekelleri Romen kökenine bağlamaya çalışsa da (Taşağıl, 2013: 75; C.S., 2019), siyasi bir iddiadan öteye gidememiştir. Bulgar tezi Sekelleri Esgil/İskil boylarıyla eşleştirirken (Karacsonyi, 1905: 5; Ögel, 2010: 469-484; Gömeç, 2011: 49-50); Macar tezi ise Sekellerin ulusal kimliğini korumuş saf bir Macar kolu olduğunu iddia eder (Karacsonyi, 1905; İşık, 2019: 62).

Tüm bu veriler ışığında, Sekellerin temel etnik gövdesinin Hun unsurlarına dayandığı, zamanla Avar, Hazar, Bulgar, Kuman ve Peçenek boylarının kaynaşmasıyla şekillendiği söylenebilir (Doğan, 2004).

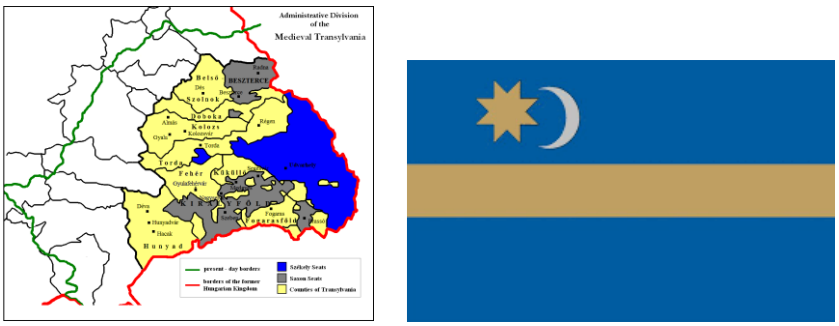
2.2. Sekellerin Siyasi Tarihi

On ikinci yüzyılda Doğu Transilvanya'ya yerleşen Sekeller, Orta Çağ boyunca özel haklara sahip özerk bir toplumsal grup olarak varlık göstermiş, Habsburg yönetimiyle sürekli çatışma içinde olmuşlardır. 1848 devriminde Macar ordularıyla birleşen topluluk, bu tarihten sonra Macar ulusunun bir parçası olarak görülse de Avusturya-Macaristan'ın merkeziyetçi baskısına tabi tutulmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası Romanya'ya ilhak edilen Sekel coğrafyasında,

iki savaş arası dönemde Macaristan'ın da etkisiyle güçlü bir yerel kimlik inşası gelişmiştir (Bottoni, 2013: 477-511).

İkinci Dünya Savaşı sonrası sosyalist Romanya'da 1952-1968 yılları arasında varlık gösteren Macar Özerk Bölgesi (RAU), dilsel ve kültürel hakları kısmen korusa da 1980'lerden itibaren yoğun asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır (Bottoni, 2008). 1989 Devrimi sonrası nüfus sayımları, milliyet ve dil tanımlamaları üzerinden siyasi bir çatışma alanına dönüşmüştür (Coceancig, 2015). Özellikle 1991 nüfus sayımı sürecinde, azınlık haklarını bölmek amacıyla kullanılan "Sekel" seçeneğinin kaldırılması tartışmaları (Varga, 1998-2002: 5) ve 1990'larda runik tabelaların asılmasıyla başlayan kimliksel uyanış (Borbély, 2018), Sekellerin özerklik taleplerini canlı tutan sembolik eylemlerdir.

Çavuşesku rejiminin denetiminden kurtulan Sekel kültürü, mitler, Lutifa anıtı (Borbély, 2017) ve 2004 yılında kabul edilen resmi bayrak gibi semboller etrafında kolektif belleğini güncellemiştir (Coceancig, 2015). Bu siyasallaşma süreci, etnik grupların uluslaşma ve siyasal alana dahil olma kuramlarıyla örtüşmektedir (Smith, 1992: 317; Koller, 2006: 88). 1990'lardan itibaren UDMR bünyesinde "özerklik" talepleriyle tartışılan bu süreç, Macaristan'ın AB ve NATO entegrasyonu aşamasındaki siyasi manevraları ve 1996 anlaşması ile sınırlandırılsa da Sekellerin yerel kimlik ve özerklik arayışı günümüzde de devam etmektedir (Borbély, 2018).

Şekil 1. Sekelistan haritası ve Sekel bayrağı

2.3. Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Hayat

2.3.1. Boy Yapısı ve Sosyal Hayat

Bozkır aile düzeninin özgürlükçü yapısı, Macar devletleşme sürecini şekillendirmiştir (Doğan, 2014: 19-20). Altı kabileden oluşan Sekellerde aile, toplumsal yapının merkezindedir; geniş aile bağları nesiller arası desteği sağlar. Doğu Transilvanya'daki Mureş, Harghita ve Covasna illerinde yoğunlaşan Sekeller, kültürel miraslarını Macar eğitim sistemiyle entegre biçimde

yürütmektedir (Türktoyu, 2022). Zorunlu eğitim sürecinde ana dilin yanı sıra kendi yerel mirasları olan Rovás (oyma yazısı) öğretilmektedir.

2.3.2. Ekonomik Düzen ve At Kültürü

Tarım, hayvancılık ve el sanatlarıyla uğraşan Sekeller için Orta Çağ'da tuz madenleri en önemli gelir kaynağı olmuştur (Doğan, 2004: 47-48). Askeri yapının merkezinde yer alan at yetiştiriciliği, Arpad döneminden itibaren devlet eliyle desteklenmiştir (Horse Breeding, 1999). Sekeller savaş atlarını günlük işlerden ayrı tutarak eğitim süreçlerini özel bir disiplinle yürütmüşlerdir (Doğan, 2004: 48). 1989 sonrası Macaristan'da özel dernekler aracılığıyla Gidran ve Nonius gibi geleneksel at ırkları koruma altına alınmıştır (Horse Breeding, 1999).

2.3.3. Dini İnanışlar ve Geleneksel Pratikler

Sekeller Üniteryan, Protestan ve Katolik inançlara mensup olsalar da kiliselerinde sunak bulunmaması gibi özgün uygulamalar dikkat çeker (Győrffy, Tibori-Szabó ve Vallasek, 2017). 1567'den beri süregelen Csíksomlyó hac ritüeli, doğa yürüyüşü ve dua eşliğinde yaşatılmaktadır (Beder, 2014: 86-87). Eski Türk Şamanlığının izlerini taşıyan 7 ruhsal kavram, Táltos inancının bir yansımasıdır (Győrffy, Tibori-Szabó ve Vallasek, 2017). Bahar şenlikleri ve "Ölüler Günü" gibi ritüeller, Hristiyanlık öncesi Türk inançlarıyla ilişkili olup, Paskalya kutlamaları dahi bu kadim doğa döngüsüyle yeniden yorumlanmıştır (Doğan, 2004: 47; İşık, 2019: 126-127).

2.3.4. Mitolojik Söylenceler ve Sözlü Kültür

Sekel mitolojisi, kökeni Hun İmparatorluğu'na uzanan kültürel belleği korumaktadır. Hunor ve Magor efsanesi, Türk mitolojisindeki geyik ve bataklık motifleriyle örtüşür (Ulutan, 2017: 94; Ögel, 2010: 578-579). Prens Csaba'nın göklerden inerek halkını kurtardığına dair inanç ise, Orta Asya'daki Kuşyolu (Samanyolu) tasavvuruyla ilişkilidir (Yiğit Türker, 2016: 130-131; Ögel, 2020: 119-221). Turul kuşu ve Emese'nin Rüyası (Anonymus: 5), hanedanlığın ilahi kökenini vurgulayan, kılıç ve göksel nur motifleriyle pekişen temel efsanelerdir (Rásony, 2008: 72; Benedek, 1901: 130-132).

2.3.5. Yazı Sistemi ve Maddi Sanat

Sekellerin Rovásírás (oyma yazısı), paleografik olarak Göktürk ve Talas yazıtlarıyla benzerlik gösterir (Orkun, 1994: 659-729). Róna-Tas, bu alfabenin Türk kökenli olduğunu; terminolojinin (írni, betű, bicska) Türkçe olduğunu kanıtlamıştır (Róna-Tas, 1987: 7-14; 1992: 9-14). Tarihi 1500'lü yıllara uzanan runik yazıtlar, Sekel okuryazarlığının kitlesel düzeyini

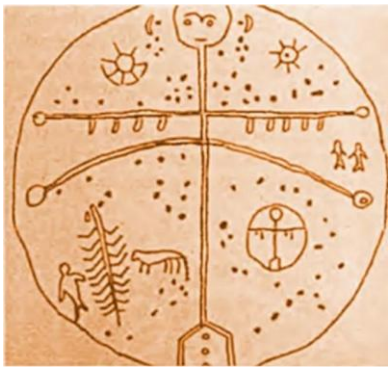
belgeler (Orkun, 1994: 728). Maddi sanatta ise halı dokumacılığı ve geleneksel Sekel kapıları öne çıkar (Doğan, 2004: 49; Comşa, 2013: 42-50). Özellikle kapılardaki lale motifi, Pazırık kurgularından gelen Orta Asya Hun-Türk ikonografisiyle doğrudan bağlantılıdır (Çakmakoğlu Kuru, 1997: 37-40).

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Şamanlık, Gök Tanrı İnancı ve Atalar Kültü

Orta Asya Türk kültür havzasında Şamanlık, doğaüstü güçlerle iletişim kurma yeteneğine dayanan köklü bir evrensel inanç sistemini temsil etmektedir. Alan yazında kabilenin şifacısı ve bilgesi olarak konumlandırılan kamlar, kendilerine has giysileri, ritüel dansları ve davul ritimleriyle trans haline geçerek sıradan insanların algılayamadığı manevi dünya hakkında bilgi sunarlar (Şener, 1996: 10). Şamanlığın yetenek boyutu çoğunlukla kalıtsal kabul edilmekte ve bu pratikler hem erkek hem de kadın uygulayıcılar tarafından icra edilmektedir (Roux, 1994: 49). Geniş bir coğrafyaya yayılan bu yapı, yalnızca dar bir dinsel kalıba sığmayıp doğanın manevi özünü esas alan ekolojik bir dünya görüşünü bünyesinde barındırır (Bozdemir, 2019: 2). Kamların iyileştirme ritüellerinde kullandığı sembolik jestler ve doğayı yönlendirmeye matuf söz kalıpları, inanç sisteminin işlevsel yönünü kurmaktadır (Bayat, 2006: 23). Erken dönem Türk yaşam tarzını ve evren algısını yansıtan sekizinci yüzyıla ait Orhun Yazıtları'nda "kam" kelimesi doğrudan geçmese de (Eliade, 1999: 22) yüce yaratıcı olarak kabul edilen Kök Tengri (Gök Tanrı) inancı sistemin merkezini oluşturur. Sonsuzluğu, yüceliği ve zamansızlığı simgeleyen Tengri kavramı, hem evrensel dengeyi sağlamakta hem de tüm ulusların ve yöneticilerin kaderini belirlemektedir (Dalkılıç, 2007: 7). Türk boylarının onuncu yüzyıldan itibaren kitlesel olarak İslamiyet'i benimsemesinden çok daha önce, şafak vaktinde güneşe yönelerek yapılan dualar gibi kozmik pratiklerin bulunması, Gök Tanrı inancının köklü yapısını ve bu kavramın Türk dilindeki kalıcılığını açıklamaktadır. İslamiyet sonrasındaki folklorik ürünlerde de tek tanrılı inanç sisteminin temeli olarak korunan bu yapı, kuşaktan kuşağa aktarılarak çağları aşan bir pratikler bütünü haline gelmiştir (Güngör, 2007: 1). Kozmolojik bir düzlemde Tengri, doğum anında her insana bir "kut" (ruh) bahşederken, yeryüzü ise insana maddi bir beden sunmaktadır; ölüm anında beden toprağa dönerken ruh yeniden Tengri'ye yükselir. Evrenin başlangıcını ele alan Altay yaratılış destanlarında Tanrı Ülgen ile Erlik Han arasındaki ikili kozmik denge de bu tasavvurun bir parçasıdır (Ögel, 2010: 421). Türklerin antik çağlardan beri muhafaza ettiği bu inanç omurgası, Orhun Vadisi'ndeki yazıtlarda insanlık ile yaratıcı arasındaki ontolojik ilişkiyi gösteren çok sayıda referansla belgelenmiştir (Onay, 2013: 234).

Doğu Avrupa coğrafyasına yerleşen Sekeller ve kadim Macar katmanlarında, Kral I. István döneminde gerçekleştirilen zorunlu din değişimine ve Şamanlığın yasaklanmasına rağmen, eski inanç sisteminin izleri bütünüyle silinememiştir (Beder, 2014: 83). István'ın ölümünün ardından yaşanan dinden dönme hareketleri ve Şamanlığın yeniden yükselişi, halkın özde ve anlamda kamlık geleneklerini sürdürmeye devam ettiğini göstermektedir (Eckhart, 2010: 22). Bu direnç, on beşinci yüzyıldaki Kuman akınlarıyla birlikte Sekeller arasında yeniden canlanarak varlığını korumuştur (İşık, 2019: 122-123). Bugün Sekel sembolizminde kurşun dökerek geleceğe yönelik anlamlar çıkarma, çaput bağlama ve atalar ruhuna minnet duyma gibi pratikler Şamanlık inancının açık birer süreklilik kanıtıdır (Doğan, 2004: 47). Sekeller, ölülerini atları ve kılıçlarıyla defnetme (Beder, 2004: 153) ve hristiyanlaşma sonrasında dahi ölenin ruhu için hububat veya bira bağışlama gibi adak pratikleriyle eski yuğ törenlerinin işlevini korumuşlardır.

Şekil 2. Abakan Tatarlarına ait şaman davulu. Dünya 'Gök' ve 'Yer' olmak üzere ikiye bölünmüştür. Üstte ay-güneş ve yıldızlar vardır. Alt solda kutsal ağaç yanında kurban töreni, sağda şamanı temsil eden davul (Findeisen ve Gehrts, 1983: 243)

Şekil 3. Macaristan'da düzenlenen Türk Dünyası Hun Kurultayı'nda Şaman Ayini ve Kam Ateşi

Bu bağlamda "Atalar kültü", hem Orta Asya Türk boylarında hem de Sekel topluluğunda kolektif kimliği asimilasyondan koruyan en güçlü ortak paydayı oluşturmaktadır (Güngör, 2002, C.3: 264). Ataların manevi varlıklarının geride kalanları gözetmeye devam ettiği inancı

(Örnek, 1988: 94-95), Hunlar döneminden itibaren Orhun Kitabeleri'ne kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir (Ocak, 1983: 26). Sekellerin mezarlıklara diktiği, üzerinde ölen kişiye dair simgesel kodlar barındıran ahşap mezar direkleri (kopjafa), Atalar kültünün somut miras ürünleridir. Günümüzde bu kültün ve Şamanlık kökenli şifacılık pratiklerinin en dinamik neo-milliyetçi ve senkretik dışavurumları Macaristan'daki Attila Tepesi (Attila-domb) ve Dobogókő bölgelerinde gözlemlenmektedir (Povedak, 2013: 2; Hankiss, 2005; Povedak, 2013: 3). Tápiószentmárton'daki Attila Tepesi'nde, 1923 yılında Blaskovich kardeşler tarafından yürütülen arkeolojik kazılarda Hun-İskit tarzı yaldızlı "altın geyik" buluntusunun elde edilmesi, bu mekanın şifalı bir sakral merkez olarak inşasını tetiklemiştir (Povedak, 2013: 3; Ötvös, 2007; Székely, Szolik ve Varga, 2011: 171). Kutsal olanın yeryüzünde belirmesi (hiyerofani) felsefesine dayanan bu inanışta (Ries, 2003: 42–44), alandaki kozmik enerjinin atlar ve insanlar üzerinde somut bir şifa kaynağı olduğu kabul edilmektedir (Kinczem Lovaspark, 2022; Gyomaendrőd Galaxy Friends Circle, 2006). Antik Macar Şaman Kilisesi (Ősmagyar Táltos Egyház) gibi yapılar tarafından Dobogókő'da düzenlenen ayinler, güneş-ay sembollü Işık Kapısı ritüelleri ve Attila büstü önünde gerçekleştirilen anma törenleri, Orta Asya tabanlı Şaman sembolizminin çağdaş küresel dünyada ulusal kimliği güncelleme aracı olarak işlev gördüğünü doğrulamaktadır (Povedak, 2013: 4, 10-15).

Şekil 4. Altay çaput bağlama (Dylama) alanları. (www.advantour.com/russia/images/altai/dyalama3.jpg, 2022)

Şekil 5. İyileşme stratejileri (Povedak, 2013: 9-10)

3.2. Göksel Unsurlar ve Kozmolojik Kozmogoni Tasavvurları

Orta Asya Türk evren algısında gökyüzü, silindir şeklindeki han çadırına (yurt) benzetilen devasa bir kubbe olarak tasavvur edilmiştir. Kök Türk ve Uygur hanlıkları dönemine ait

metinlerde göklerin yeşil-mavi taşlardan, yıldızların ise beyaz yeşim taşlarından yapıldığı; evren çadırının tam ortasında yer alan sekiz köşeli bir direğin ise dünyayı desteklediği kaydedilmektedir (Esin, 2001: 40-41; Ögel, 2014, C. II: 316). Oğuz Kağan Destanı'nda da kahramanın yüzünün gökyüzü renginde olması ve gökten inen nur içerisindeki kızla evlenmesi, gökyüzünün kutlu ve yol gösterici niteliğini somutlaştırmaktadır (Arslan, 2005: 67-68; Ögel, 2014, C. I: 133). Bu kozmolojik sistemde Kutup Yıldızı (Temur Kazuk), gök kubbeyi yukarıda sabit tutan odak noktasıdır ve binicilik kültürünün bir yansıması olarak gökteki yıldız sürülerinin bağlandığı kutsal bir kazık olarak düşünülmüştür (Eliade, 1999: 293; Esin, 2004: 60). Ay figürünün mavi sakallı bir boğa olarak nitelendirilmesi antik Orta Asya mühürlerinde de izlenirken (Bayat, 2007, C. 2: 63-64); Güneş ve Ay'ın zirvede buluşmasını simgeleyen Kün-Ay motifi, Hunlardan Kök Türklere kadar egemenliğin en merkezi alameti kabul edilmiştir (Esin, 2001: 148). Hun hükümdarlarının her sabah doğan güneşe ve her akşam aya yönelerek gerçekleştirdikleri selamla ritüelleri (Ögel, 1988: 703; İnan, 2013: 2), askeri seferlerin ayın dolunay ve hilal evrelerine göre planlanması (Ögel, 1988: 90), göksel unsurların siyasi meşruiyetteki yerini göstermektedir. Kök Türk hanlarının çadır kapılarının doğrudan Güneş'in doğduğu yöne (doğuya) açılması (Esin, 2003: 127; Ögel, 1988: 704) ve tahta çıkış törenlerinde hanın çadır etrafında dokuz kez döndürülerek dokuz kat gökten kut almasının amaçlanması, bu kozmik tasavvurun ritüelleşmiş biçimidir (Gömeç, 2011: 28; Kafesoğlu, 2013: 298).

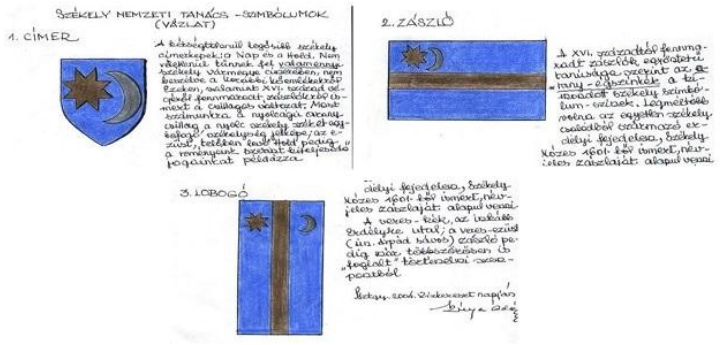
Şekil 6. Kun-ay ritüeli (Arda, 2008)

Sekel maddi ve sözlü kültüründe göksel unsurlar, kimlik inşasının ve sanatsal ifadenin temel taşıyıcılarıdır. Sekellerde şahıs isimlerinin boğa, kurt gibi güçlü hayvanların yanı sıra ay, güneş ve yıldız gibi gök cisimlerinden seçilmesi köklü bir ad koyma geleneğine dayanır (İşık, 2019: 127). Geleneksel Sekel ahşap kapıları (Székelykapu), "Güneşin geçidi" olarak adlandırılmakta, üzerlerinde barındırdıkları güneş ışını oymaları ve ev planına uygun olarak doğrudan doğuya bakacak şekilde inşa edilmeleriyle kozmik bir nitelik taşımaktadır. On beşinci yüzyıla ait

Székelydálya Reform Kilisesi tavan fresklerinde (KnightKing, 2023) ve Csíksomlyó Kilisesi'nde yer alan, kökeni 1659 yılında resmiyet kazanan tarihi Sekel armasında sağ kısımda güneş, sol kısımda ise hilal (ay) motifinin bulunması, bu sembollerin hanedanlık armalarındaki kalıcılığını belgeler. Günümüzde Sekel Ulusal Konseyi tarafından 2004 yılında kabul edilen resmi mavi-altın renkli Sekel bayrağında da Ádám Kónya'nın tasarımıyla sekiz köşeli altın güneş yıldızı ile gümüş hilal yer almaktadır (Szekers, 2017: 13-14). Macarların antik Táltos inancındaki üst dünyayı (Felső Világ) ve Güneş Kralı (Nap-Király) figürünü temsil eden bu göksel simgeler, Hristiyanlık sonrasında dinsel anlamını kısmen kaybetse de etnik varoluşun ve bağımsızlık mücadelesinin en güçlü görsel sancağı haline gelmiştir (Róna-Tas, 1999: 366).

Şekil 7. Székelydályai Reform Kilisesi, 15. YY., tavan freskinde Sekel armaları (solda) (KnightKing, 2023), Csíksomlyó Roma Katolik/Fransisken Kilisesi, Sekel arması (sağda).

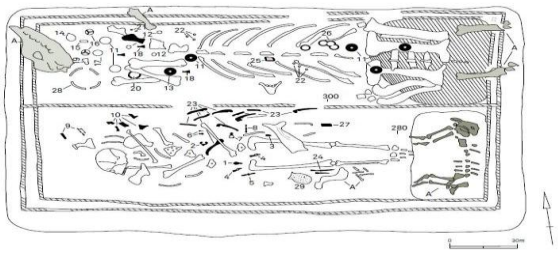

Şekil 8. Sekel Ulusal Konseyi: Ádám Kónya tarafından tasarlanan arma, bayrak ve gonfalon, 2004.

3.3. Hayvan Üslubu ve Kutsal Simgeler

Avrasya bozkır kuşağında şekillenen "Hayvan Üslubu" sanatının ve yaşamsal pratiklerin merkezinde hiç şüphesiz at kültü yer almaktadır. Altay eteklerindeki Pazırık Kurganı'nda sahipleriyle birlikte tam teçhizatlı olarak gömülen at kalıntıları, göçebe yaşamda ata verilen kutsal değerin arkeolojik kanıtıdır (Kurt, Kılıç ve Özbayraktar, 2016: 13). Pazırık halısı üzerindeki at figürlerinin kuyruklarının düğümlü/bağlı olması, Türklerde bir savaş öncesinde uygulanan kadim ordu geleneğini somutlaştırır (Başkan, 2002: 110). Mitolojide atın gökten

indiği ve insanlığa tanrısal bir kaynak tarafından armağan edildiği anlatılır (Roux, 2005: 43). Buryat kamlarının ritüellerinde "at başlı değnek" kullanmaları ve kurban kanıyla bu sırığı canlandırma pratikleri (Kalafat, 2013: 29; Eliade, 2018: 164), at kafatasının nazara ve kötü ruhlara karşı bir koruma tılsımı olarak ambar ve bahçe girişlerine asılması geleneği, atın koruyucu sakral gücüne olan inançtan kaynaklanır (Anadol, 1991: 129; Kalafat, 2007: 191-192). Altıncı yüzyıldan itibaren bozkır coğrafyasından Karpat Havzası'na kitlesel olarak göç eden ve görünüşleri, örülü uzun saçları ve giyimleriyle Hunlara benzeyen Avarlar da bu equestrian (atlı) defin geleneğini Avrupa'ya taşımışlardır (Kürti & Lőrinczy, 1991: 4; Grousset, 1965: 227). Komárom-Hajógyár mezarlığındaki kazılarda atıyla birlikte gömülmüş süvari kalıntıları (Trugly 2008, fig. 70), Nagyszentmiklós hazinesindeki muzaffer prens kabartmaları bu maddi kültürün yansımalarıdır (Kovács (ed.) 2002). Ruhun ölüm sonrasındaki yolculuğunda bir yoldaş işlevi gören at kültü (Çoruhlu: 174; Berkli, 2007: 3), sonraki dönem Hazar, Peçenek, Kuman ve Kırgız mezarlarında da izlenmiş, zamanla at cesedi yerine ahşap veya taştan yapılan at figürlerinin mezar direklerine (kopjafa) işlenmesi şekline evrilmiştir (Ögel: 214). Askeri kimlikleri atlı süvarilik üzerine kurulan Sekeller için de at yetiştiriciliği hem ekonomik bir temele hem de köklü bir geleneğe dayanır; 857 yılında Arpad tarafından Csepel adasında soylu Fars ve Türkmen atlarının damızlık amacıyla toplanmasıyla kurulan haralar bu sürekliliğin kanıtıdır (Horse Breeding, 1999). Savaş atlarını günlük işlerden ayrı tutan ve tay etinden yararlanan Sekellerde, Orta Asya'daki kımız geleneği ise süreç içinde kaybolmuştur (Doğan, 2004: 48). Avusturya-Macaristan Monarşisi döneminde Mezöhegyes, Bábolna ve Radautz devlet haralarında yürütülen ıslah çalışmaları ve nesli tükenmekte olan geleneksel Gidran, Nonius, Kisber ırklarının 1989 sonrasında koruma programlarıyla muhafaza edilmesi, Sekel süvari kültürünün çağdaş yansımalarıdır (Ungars, 1999).

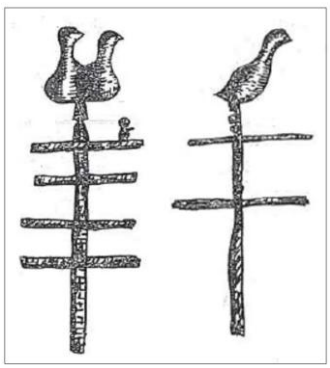

Şekil 9. Komárom-Hajógyár. 114 yılında bir süvarinin atıyla beraber gömülmüş olduğu mezar. (Trugly 2008, fig. 70).

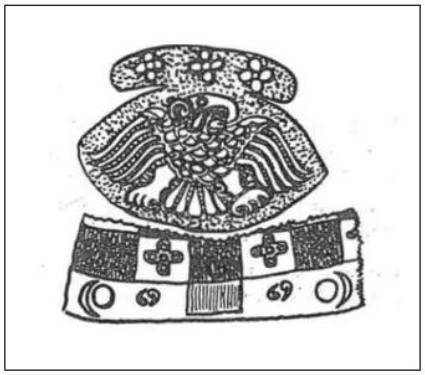
Şekil 10. 'Muzaffer prens', Pot detayı no. Nagyszentmiklós'ta 2 numara/Sânnicolau Mare Treasure – Romanya (Kovács (ed.) 2002).

Hayvan üslubunun diğer sacayaklarını ise Geyik ve Kartal/Tuğrul kuşu kültleri oluşturur. Türk mitolojisinde tanrısal yönü olan bir dişi ruh ve totem olarak beliren dişi geyik figürü (Ögel, 1993: 569), nazardan korunma amacıyla kafatasının duvarlara çakılması pratiklerinde ve kamların doğum ayinlerinde kullandığı boynuzlu maskelerde yaşatılmaktadır (Kalafat, 2007: 209; 2012: 147). Güç ve egemenliğin simgesi olan kartal ve onun mitolojik tasarımı olan "çift başlı kartal" ise, evrendeki gece-gündüz, karanlık-aydınlık (karuk ve yaruk) gibi ikili zıtlıkları simgeler ve Selçuklu mimarisinden Hun mezar buluntularına kadar yer ile gök arasındaki geçidin koruyucusu olarak konumlandırılır (Karakurt, 2011: 236). Sekel ve Macar mitolojisinde bu yırtıcı av kuşunun karşılığı, Divânu Lügati't-Türk'te de tanımlanan Tuğrul (Turul) kuşudur (Aydemir, 2013: 287; Duymaz, 1998: 93). Attila'nın ve bazı Oğuz boylarının sancaklarında yer alan Tuğrul kuşu (Ögel, 2010: 592; Karakurt, 2011: 134-135), Macar folklorunda Árpád hanedanının (Tuğrul klanı) ilahi ve egemen kökenini vurgulayan kilit bir anlatı figürüdür (Rásony, 2008: 72; Yiğit Türker, 2016: 130-131). Tatabánya'da yer alan devasa Tuğrul anıtı, bu mitolojik yırtıcı kuş sembolizminin Sekel kolektif belleğindeki canlılığının somut bir göstergesidir (Gajárszki László, 2006).

Şekil 11. Sırık üzerinde tek ve çift başlı kartal tasvirleri (Ögel, 1972: 223)

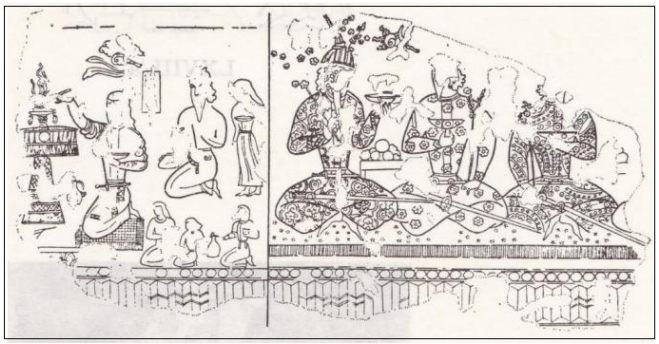
Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Şekil 12. Hun mezar buluntularında karşılaşılan bir kartal figürü ve üzerinde görülen astronomik işaretler (Ögel, 1972: 218)

3.4. Ateş Kültü, Renk Sembolizmi ve Koruyucu Simgeler

Arkeolojik veriler, ön-Türk topluluklarının en erken dönemlerden itibaren ateşi saygın ve arındırıcı bir unsur olarak kabul ettiğini göstermektedir. Koy-Kırılgan Kale gibi surlarla çevrili antik yerleşimlerde saptanan ocaklı özel mekanlar, ateş onurlandırma ritüellerinin varlığına işaret etmektedir (Esin, 1978: 28; 2004). Bizans kaynakları Türklerin ateşe gösterdiği olağanüstü saygıyı kaydederken (Mangaltepe, 2009: 157), Çinli ve İslami kaynaklar da Göktürklerin ve bazı Türk boylarının ateşe, onun unsuru olan ahşaba yükledikleri sakral anlamları vurgular (Ligeti, 1988: 88; Gumilöv, 1999: 128). Orta Asya Türk düşünce sisteminde gündelik ihtiyaçlar için yakılan "küçük ateş" ile Tanrı ve ruhlarla iletişime geçmek, kurbanı ulaştırmak amacıyla Baş Şaman tarafından çakmak taşıyla tutuşturulan "ulu ateş" arasında keskin bir işlevsel ayrım bulunur (Şeşen, 2001: 118, 148). Ateş aynı dumanı ve çıkardığı seslerle geleceğe dair yorumlar yapılan bir kehanet aracı (İnan, 1976: 43), yemin etme ve rütbe takdim törenlerinin gerçekleştirildiği ocağın kalbidir (Esin, 2004). Türk topluluklarında yeminlerde "büyük babamız ateş" olarak anılan eril yönünün yanında "ateş anam" olarak nitelenen dişil boyutunun da bulunması, ateş ile ocağın bütünleşmiş yapısını doğrulamaktadır (İnan, 2013: 68-71). Aileyi ve soyu koruyan ocak ruhunun yatağı kurum, yorganı kül, yastığı közdür (Esin, 2001: 24-25). Ateşin her şeyi temizlediği inancına dayanan ve "alaslama" olarak adlandırılan arındırma ritüeli, Anadolu'da "alazlama" biçiminde varlığını korumaktadır (İnan, 1986: 68). Sekel inanç dünyasında da kamların en önemli simgesi olan ateş, halkı kötü ruhlardan koruyan, hastalıktan arındıran ve temizleyen ruhani bir bekçi olarak aynı anlamsal işlevle kabul edilmektedir (İşık, 2019).

Şekil 13. Ocak başında ant içme töreni. Pencikent duvar resimleri (Esin, 2004)

Bu inanç evreniyle doğrudan bağlantılı olan renk sembolizminde kırmızı ve tonları, "Al Ate" veya "Al Ruhu" olarak adlandırılan koruyucu ruh kültüyle ilişkilidir; Türklerin al bayrakları ve ocak kavramı bu kutsallıkla biçimlenmiştir (Ögel, 1995: 496-522). Keçe ve halı dokumalarında Teke boyunun koyu kırmızı, Yomutların kahverengiye yakın kızıl, Salur ve Sarıkların ise yeşile çalan kırmızı tonlarını "ev koruyucusu" motiflerle kullanması renklerin toplumsal işlevini yansıtır (Cumaniyazova, 1999: 79-85). Mavi renk ise gökyüzünün rengi olarak doğrudan Kök Tengri inancıyla bütünleşmekte, sonsuzluğu ve ilahi onayı simgelemektedir (Ögel, 1995: 496-522). Bu koruyucu renk spektrumu, Sekel ahşap oymacılığında, geleneksel kapıların kırmızı-yeşil boyamalarında ve mezar direklerinde (kopjafa) nazarı defetmek amacıyla aynen tevarüs ettirilmiştir.

3.5. Yazı Sistemi ve Kitlesel Okuryazarlık

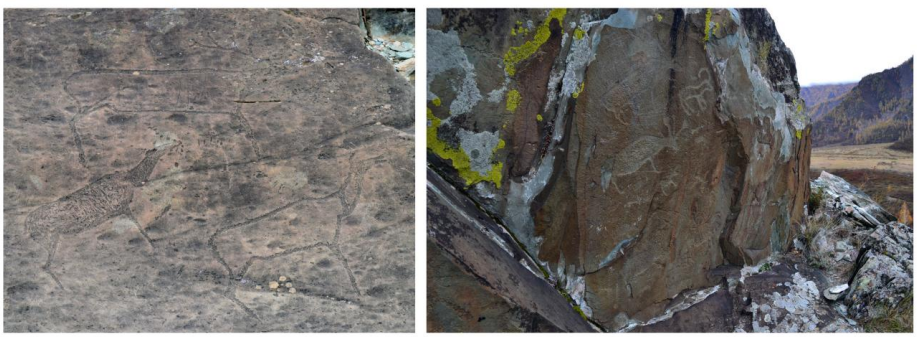
Sekel toplumunun en müstesna kültür hazinesi, Macarlar tarafından "rovásírás" (oyma yazı) olarak adlandırılan ve paleografik açıdan Göktürk (Orhun) ile Talas rünik yazıtlarına çok büyük benzerlik gösteren runik alfabe sistemidir (Orkun, 1994: 659-729). Dil bilimci András Róna-Tas, bu eski yazı sisteminin 720'li yıllardaki eski Türk rünlerinden türediğini, paylaşılan ses değerlerinin yapısal paralelliğini ve yazı eylemine dair temel kelime köklerinin (írni 'yazmak', betű 'harf/bitig', bicska 'bıçak/oyma aracı') doğrudan Türkçe kökenli olduğunu bilimsel olarak kanıtlamıştır (Róna-Tas, 1987: 7-14; 1992: 9-14). Orta Çağ kronikçisi Simon Kezai, Sekellerin rünleri Bulak Türklerinden alarak dağlık sınır boylarında çubuklara kazımak suretiyle muhafaza ettiklerini kaydederken (Ervin, 2005: 161-177); Johannes Thuróczy de Chronica Hungarorum'da Sekellerin bu İskit harflerini unutmadıklarını, mürekkeple kâğıda değil ahşap direklere oyarak ustalıkla işlediklerini doğrulamaktadır. Grek ve Glagolitik etkilerle 44 harfe ulaşan Sekel alfabesi, sağdan sola yazım yönünü, ünlü-ünsüz sıralamasındaki rünik tersliği (pé yerine ep) ve sözcükleri ayırmak için üst üste iki nokta koyma kuralını aynen korumuştur

(Orkun, 1994: 729). Rakam sisteminin ise Çuvaş parmak numaralandırması ve çetele çubukları oymacılığı ile birebir aynı olması bu paleografik sürekliliğin en somut delilidir (Nikiforova, "Chuvashskaya pismennost"). Tarihi izleri Csíkszentmárton (1501) demirci yazıtında, Énlak köyü kilisesi ahşap tavanında (1668) ve Miskolczi Csuják Gáspár'ın albümünde (1654) saptanan bu rünik sistem, halkın çobanından şehzadesine kadar geniş bir okuryazarlık ağına sahip olduğunu gösterir.

Şekil 14. Sekel Ulusal Müzesi'ndeki Sekel yazısının açıklaması.

Bu kitlesel okuryazarlık ve entelektüel düzey, Orta Asya'da Dağlık Altay bölgesindeki Kalbak-Taş XX (A 43) ve Kalbak-Taş XXI (A 44) rünik yazıtlarıyla tam bir paralellik göstermektedir (Useev, 2014: 8). V. D. Kubarev tarafından 1987 yılında saptanan ve kaya üstü geyik tasvirlerini yorumlayan bu rünik metinlerin, Çüy yolu üzerindeki sıradan göçebelerin ve zanaatkarların gündelik diyaloglarından oluşması, Eski Türk toplumlarındaki okuryazarlık oranının ve rünik yazı kültürünün tabana yayılan gücünü ortaya koymaktadır (Useev, 2014: 9). Rumen devletinin asimilasyon politikalarına karşı bir direnç odağı olarak Sekelistan'da her evin bahçe kapısında varlığını koruyan bu yazı sistemi, iki coğrafya arasındaki derin dilsel ve kültürel bağın paleografik belgesidir.

Şekil 15. Kalbak-Taş yazıtları. (altaitg.ru/catalog/interesnye-mesta/arkheologicheskie-kompleksy-ipetroglify/

kalbak-tash/, 2022)

3.6. Geleneksel Mimari, Ağaç Kültü ve Hayat Ağacı Sembolizmi

Türk mitolojisinde ağaç, yeryüzü, gökyüzü ve yer altını kozmik olarak birbirine bağlayan dünya eksenidir (axis mundi); dallarıyla uçmağa ulaşırken kökleriyle tamu katına iner (B. Sayılır, 2021: 189). Orman kültü (yış, tayga) ise ruhların hamiliğini üstlenen kutsal bir ekolojik mekandır (B. Sayılır, 2021: 191). Bu tasavvur içinde kayın, meşe, ardıç ve çınar gibi ağaçlar kutlu kabul edilmiştir. Özellikle "Tanrı'nın ağacı" sayılan, şimşek düşmeyen ve kadınların kutunu barındıran kayın ağacının kesilmesi kesinlikle yasaktır (Ergun, 2004: 197; Dirlik, 1997: 95-96; Işık, 2019: 549). Meşe ağacı ise gücü, tanrısallığı ve koruyucu ata figürünü temsil etmekte, toplumsal kaynaşma alanları kurmaktadır (Kaptan, 1993: 105; Kanyukov, 1971: 58; Işık, 2019: 549). Karpat bölgesinde yerleşik hayata geçen Sekellerin geleneksel kapılarını (Székelykapu) özellikle meşe, kayın ve köknar ağaçlarından inşa etmesi, yalnızca bir malzeme tedariki değil, bu kadim ağaç kültünün mimari düzleme aktarılan sembolik bir tercihidir (Preda, Lequeux-Dincă, Vijulie, Mareci, vd., 2018: 88).

Şekil 16. Kopjafa- Sekelistan geleneksel mezar direkleri.

Sekel kapıları, evi dış dünyadan ayıran maddi işlevinin ötesinde, üzerindeki zengin oymalar ve renk kodlarıyla aileyi koruyan manevi ve ruhani bir bekçi işlevi görür (Özpınar, 2022: 139; Bayram, 2003: 5; Preda, Lequeux-Dincă, Vijulie, Mareci, vd., 2018: 86). Romanya'nın Maramureş veya Bucovina gibi diğer bölgelerindeki yontma kapılardan sembol yükü açısından keskin biçimde ayrılan Sekel kapılarında; güneş ve çiçek motifleri (%8,6), ay (%4,8), geyik figürleri (%3,9), Sekel bıyığı (%2,8) ve hayat ağacı (%2,9) oymaları baskındır (Preda, Lequeux-Dincă, Vijulie, Mareci, vd., 2018: 86-88). Kapı üstlerindeki güvercinliklerin sayısı ölenlerin ruhlarını sembolize ederken (Ştefan, 2014); özellikle işlenen lale motifi, topluluğun Asya kökenli maddi sanat mirasının en net göstergesidir (Overholser, 2010: 26-29). Hun sanatına ait

olan ve M.Ö. 4-5. yüzyıla tarihlenen 1. ve 5. Pazırık Kurganları'nda saptanan at koşum takımı süslemeleri ile keçe işlemelerinde, elinde lale şeklinde stilize edilmiş hayat ağacı tutan tanrıça figürleri, bu motifin kökenini Hun-Türk ikonografisine bağlamaktadır (Çakmakoğlu Kuru, 1997: 37-40). Gazneli, Selçuklu ve Doğu Avrupa Türk yapılarında muska ve tılsım olarak devam eden bu figüratif zenginlik, Sekel oyma sanatında canlılığını korumuştur (Diyarbekirli, 1972: 165-140).

Şekil 17. Atilla-domb'un girişi. Geleneksel Sekel tarzı kapıdaki yazı: "İçeri giren herkese selam ve bereket" anlamına gelir. (Povedak, 2013: 4)

Dünyanın merkezinden göğün katlarına uzanan Hayat Ağacı sembolü, ölümden sonra yeniden dirilmeyi ve kolektif ölümsüzlüğü simgeler (Erbek, 1986: 10; Işık, 2019: 547). Bu kozmik ağaç tasavvuru, Türkmen boylarının (Yomut, Teke, Ersarı, Salur, Sarık) dokuma ve keçe işlerindeki "çarkıfelek", "mihrap" ve yedi sayısı etrafında şekillenen nakış kompozisyonlarıyla estetik bir süreklilik arz eder (Tural, 1999: 6; Özpınar, 2022: 148). Sekel kapılarının kirişlerine kazınan runik "Hoş geldin" yazıları ile ay-güneş motiflerinin kurduğu sembolik bütünlük, Orta Asya'dan Transilvanya'ya uzanan anlam akışının (meaning flow) en somut ve sanatsal mirasını doğrulamaktadır (İşık, 2019: 136-137).

Şekil 18. Dobogókő'da yön tabelası. Talimatlar. Rám Dağı, Mágus (Büyücü) Dağı, Buda Kalesi, Attila Kalesi, Táltos (Şaman) – Turul Yolu, Kutsal Bakire Yolu (Povedak, 2013: 13).

SONUÇ

Bugün Transilvanya'da yaşayan Sekeller, resmi Macar azınlık kimliği içinde değerlendirilseler de (Doğan, 2004: 5), büyük çoğunluğu bu tanımı reddederek kökenlerini Hunlara ve Attila soyuna dayandırmaktadır. Alan yazındaki en tutarlı yaklaşım olan Hun-Macar tezi; Sekellerin göçebe-savaşçı kültür mirasını, asimilasyona uğramadan daha saf bir biçimde koruyan özgün bir topluluk olduğunu desteklemektedir.

Sekeller, Táltos inancı, dokumacılık, ağaç işçiliği ve at yetiştiriciliği gibi pratiklerde Orta Asya'daki tarihi kökleriyle tam bir örtüşme sergilemektedir. Şamanlık kökenli güneş-ay-ateş kozmolojisi, "7" sayısı (Torebekkyzy, 2021: 82), "Ölüler Günü" ve çaput bağlama gibi ritüeller; Anadolu ve Orta Asya Türk dünyasındaki karşılıklarıyla paralellik gösterir. Kurşun dökme, şifacılık ve aile büyüklerine bilgelik atfetme gibi uygulamalar, Sekellerin kültürel sürekliliğini kanıtlamaktadır. Bu kültürel direnç; runik alfabenin ve toplumsal geleneklerin nesiller boyu canlı tutulmasıyla başarılmıştır.

Sonuç olarak; Hun-Macar tezi ve saptanan ortak kültürel değerler, Sekellerin Attila ve Asya Hun İmparatorluğu ile doğrudan bağını ortaya koymaktadır. Bu veriler ışığında, Sekellerin Orta Asya-Hun kökenli özgün bir Türk topluluğu olarak tanımlanmasının tarihsel ve kültürel açıdan en doğru yaklaşım olduğu sonucuna varılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Advantour. (2022). Altai Mountains and Dylama Traditions. Erişim: [www.advantour.com/russia/images/altai/dyalama3.jpg](https://www.google.com/search?q=http://www.advantour.com/russia/images/altai/dyalama3.jpg)
- Aksan, D. (2000). Dil Şuuru ve Dil Sembolizmi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- AltaiTG. (2022). Kalbak-Tash Archaeological Complex and Petroglyphs. Erişim: [http://altaitg.ru/catalog/interesnye-mesta/arkheologicheskie-kompleksy-ipetroglify/kalbak-tash/](https://www.google.com/search?q=http://altaitg.ru/catalog/interesnye-mesta/arkheologicheskie-kompleksy-ipetroglify/kalbak-tash/)
- Anonymus. Gesta Hungarorum (Çev. ve Notlar). Budapeşte: Akadémiai Kiadó.

- Arda, B. (2008). Türk Kültüründe Güneş ve Ay Ritüelleri ve İkonografisi. İstanbul: Sanat Tarihi Yayınları.
- Arslan, M. (2005). Oğuz Kağan Destanı'nın Yapısal Analizi. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aydemir, H. (2013). Türk Mitolojisinde Tuğrul Kuşu ve İkonografik Karşılıkları. Gazi Türkiyat, (12), 285-299.
- Bayat, F. (2006). Türk Şamanlığı: Kamlık Ritüeli ve Simgesel Dünyası. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, F. (2007). Türk Mitolojisi Atlası (Cilt 2). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayram, S. (2003). Geleneksel Türk Mimarisinde Kapı ve Eşik Sembolizmi. Kültür Araştırmaları Dergisi, 5, 1-15.
- Beder, T. (2004). Erdel'de Erken Dönem Türk Mezarları ve Defin Ritüelleri. Cluj-Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- Beder, T. (2014). Sekelistan Hac Yolları ve Dini Ritüeller. Cluj-Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- Benedek, E. (1901). Magyar Mese- és Mondavilág (Cilt 1). Budapeşte: Athenaeum.
- Borbély, Z. (2017). Szekler memory and monuments under the communist regime. Transylvanian Review, 26(3), 112-125.
- Borbély, Z. (2018). The revival of Szekler runic script as an identity marker. Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe, 17(1), 45-63.
- Bottoni, S. (2008). Stalin's Legacy in Romania: The Hungarian Autonomous Region, 1952–1960. Lanham: Lexington Books.
- Bottoni, S. (2013). National minority elites and state ethno-politics in communist Eastern Europe. Contemporary European History, 22(3), 477-511.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40.
- Bozdemir, S. (2019). Evrensel Bir İnanç Sistemi Olarak Şamanizm. Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2(1), 1-12.
- Başkan, S. (2002). Pazırık Kurganı Buluntularında Askeri Teçhizat ve At Kültü. Askeri Sanat Dergisi, (4), 108-115.
- C.S. (2019). Identity building and education politics in interwar Transylvania. Historical Studies on Central Europe, 4(2), 89-104.

- Coceancig, J. (2015). Census politics and the complexity of Szekler identity in post-communist Romania. Nationalities Papers, 43(4), 589-607.
- Comşa, M. (2013). Szekler gates as cultural heritage indicators. Ethno-Archaeological Studies, 19, 42-50.
- Cumaniyazova, S. (1999). Türkmen Keçe Sanatında Boy Renkleri ve Simgesel İşlevleri. Orta Asya El Sanatları Dergisi, 14, 78-85.
- Çakmakoğlu Kuru, A. (1997). Hun Maddi Sanatında Palmet ve Lale Motifinin Gelişimi. Türk Arkeoloji Dergisi, 31, 37-45.
- Çoruhlu, Y. (2002). Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Dalkesen, N. (2015). Orta Asya Türk Kültüründe Hayvan Motifleri ve Geyik Figürleri. Avrasya Sanat Dergisi, 3, 45-58.
- Dalkılıç, M. (2007). Gök Tanrı İnancında Evrensel Kozmoloji. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(2), 5-18.
- Diyarbekirli, N. (1972). Hun Sanatı. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Dirlik, M. (1997). Türk Folklorunda Yıldırım ve Kutlu Ağaçlar İlişkisi. Milli Folklor, (35), 94-99.
- Doğan, İ. (2004). Attila'nın Torunları Sekeller: Transilvanya'nın Gizemli Tarihi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Doğan, İ. (2014). Hazar Kağanlığı ve Doğu Avrupa Türk Boy Yapıları. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Dreisziger, N. (2014). Anthropology and the origins of the Szeklers: New perspectives. Hungarian Studies Review, 41(1-2), 1-15.
- Duymaz, A. (1998). Türk Destan ve Masallarında Alp Kara Kuş Figürü. Halk Bilimi Araştırmaları, 5, 91-102.
- Eckhart, F. (2010). Macaristan Tarihi (Çev. B. Karan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eliade, M. (1999). Şamanizm: İlkel Esrime Teknikleri. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, M. (2018). Dinler Tarihine Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Erbek, G. (1986). Anadolu Kilimleri ve Maddi Sanatında Hayat Ağacı Motifi. Antika Dergisi, (18), 10-15.

- Ergun, P. (2004). Türk Kültüründe Ağaç Kültü. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Ervin, G. (2005). Bulak-Turkish connections in medieval Hungarian chronicles. Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, 58(2), 161-177.
- Esin, E. (1978). İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve Orta Asya Sembolizmi. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Esin, E. (2001). Türk Kozmolojisine Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Esin, E. (2003). Ötüken Şehir Yapısı ve Çadır Kozmolojisi. Sanat Tarihi Yıllığı, 15, 125-139.
- Esin, E. (2004). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Sanatında İkonografik Evrim. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Findeisen, H. ve Gehrts, H. (1983). Die Schamanentrommel und die kosmogonischen Vorstellungen der Abakan-Tataren. Frankfurt am Main: Synbiosis.
- Gabor, S. (2009). The Szekely-Hungarian Runic Script: Palaeographical and Chronological Analysis. Budapeşte: Runic Studies.
- Gajárszki László. (2006). Tatabánya Tuğrul Anıtı Monografisi. Budapeşte: Monumenta Hungarica.
- Gömeç, S. Y. (2011). Sekel Türkleri ve kökenleri üzerine bir değerlendirme. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (14), 45-55.
- Grousset, R. (1965). Bozkır İmparatorluğu. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gumilöv, L. N. (1999). Eski Türkler. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Güngör, H. (2002). Türk Din Tarihinde Ölüler Kültü ve Atalar Tapınması Ayrımı. Türk Dünyası Külliyatı, 3, 263-270.
- Güngör, H. (2007). Gök Tanrı İnancı: Metinsiz ve Dogmasız Bir Kuşaklararası Süreklilik. Dini Araştırmalar, 10(3), 1-10.
- Gyomaendrőd Galaxy Friends Circle. (2006). Tápiószentmárton Enerji Hatları Anketi İstatistik Raporu. Gyomaendrőd.
- György, G. (1988). A székely rovásírás eredete ve emlékei. Budapeşte: Múzeumi Közlemények.
- Györffy, G. (t.y.). Tanulmányok a székelység korai történetéből. Budapeşte: Gondolat.

- Győrffy, G., Tibori-Szabó, Z. ve Vallasek, J. (2017). The Religious and Cultural Pluralism of Szeklerland. Cluj-Napoca: Kriterion.
- Györgi, A. (2002). Boldogasszony: The Blessed Lady in Szekler Mythology. Hungarian Heritage Review, 31, 68-75.
- Hankiss, E. (2005). The Health Cult and Secularization in Contemporary Hungarian Society. Budapeşte: Helikon.
- "Horse Breeding". (1999). The Encyclopedia of Hungarian Agriculture and Husbandry. Budapeşte: Mezőgazdasági Kiadó.
- Ilieş, A., Wendt, J. ve diğ. (2011). Szekler gates as tangible cultural heritage in the Carpathian ethno-region. GeoJournal of Tourism and Sites, 8, 187-196.
- İnan, A. (1976). Şamanizm Fal Ateşi ve Kehanet Ritüelleri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1988). Hun Kurganlarında At Gömme Gelenekleri. Türk Tarih Kurumu Belleten, 52, 505-512.
- İnan, A. (2013). Makaleler ve İncelemeler. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İşık, M. (2019). Karpat Havzasında Unutulmuş Bir Türk Boyu: Sekeller Etnografyası. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Karacsonyi, J. (1905). A székelyek eredete ve lakóhelyük az első törzsi letelepedéskor. Budapeşte: Sárkány Nyomda.
- Keyser-Tracqui, C., Crubézy, E. ve Ludes, B. (2019). Archaeogenetic insights into the early nomadic populations of the Carpathian Basin. Nature Scientific Reports, 9, Article 12045.
- KnightKing, A. (2023). Székelydályai Reform Kilisesi Freskleri ve Sekel Sancakları. Doğu Avrupa Maddi Kültür Dergisi, 12, 114-130.
- Koller, I. (2006). The role of political entities in minority identity definitions. Slavic Review, 65(1), 84-101.
- Kovács, L. (Ed.). (2002). The Treasure of Nagyszentmiklós and the Avar Art. Budapeşte: National Museum of Hungary.
- Kurt, A., Kılıç, R. ve Özbayraktar, M. (2016). Pazırık Kurganı At Gömüleri ve Bozkır Yaşam Biçimi. Antropoloji ve Arkeoloji Araştırmaları Dergisi, 1(2), 11-20.

- Kürti, B. ve Lőrinczy, G. (1991). Avarlar: Orta Asya'dan Orta Avrupa'ya Göç Yolları ve Mezarları. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Madut, A. (2017). Spatial structure and ethnic material culture: The case of Szekler gates. GeoJournal of Tourism and Sites, 18, 181-195.
- Mangaltepe, İ. (2009). Bizans Kaynaklarında Göktürk İnançları ve Ateş Kültü. Doğu Batı Araştırmaları, 5(2), 153-164.
- Nikiforova, L. (t.y.). Chuvashskaya pismennost ve parmak numaralandırma sistemleri. Çeboksarı: Urok Dergisi Arşivi.
- Ocak, A. Y. (1983). Bektaşi Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ocak, A. Y. (2000). Türk Sufiliğine Bakışlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2002). Türk Halk İnançlarında Ateş ve Alaslama Fenomeni. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Onay, Y. (2013). Orhun Kitabelerinde Tengri ve İnsan İlişkisinin Kozmolojik Tahlili. Türkiyat Dergisi, (34), 225-240.
- Orkun, H. N. (1994). Eski Türk Yazıtları (3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orkun, H. N. (2006). Türk Tarihinde Runik Yazı ve Avrupa'daki Kalıntılar. Türk Kültürü Külliyatı, 12, 650-675.
- Ögel, B. (1972). Hun Sanatı ve Astronomik İşaretler. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Ögel, B. (1988). Türk Kültür Tarihine Giriş (Cilt 1-2). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (1993). Türk Mitolojisi (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1995). Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Renk Sembolizmi (Cilt 4). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (2010). Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2014). Türk Mitolojisi (Cilt I-II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2017). Türklerde Devlet Geleneği ve Aile Yapısı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Ögel, B. (2020). Türk Kültür Tarihine Giriş (Cilt 4). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Örnek, S. V. (1988). İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Ötvös, P. (2007). Kincsem: The Miracle Szekler Mare and Attila's Rest. Budapeşte: Equine Studies.
- Özpınar, F. (2022). Geleneksel Türk Konut Mimarisinde Kapı Mahremiyeti ve Türkmen Boy Damgaları. Sanat ve Tasarım Dergisi, 10(1), 135-152.
- Popa-Lisseanu, G. (2003). Originea Secuilor şi Secuizarea Românilor. Bükreş: Romanya Bilimler Akademisi Yayınları.
- Povedak, K. (2013). Sacred landscape and national identity: The healing energy of Attila's Hill at Tápiószentmárton. Central European Folklore and Ethno-pagan Studies, 15(2), 1-18.
- Preda, M., Lequeux-Dincă, A., Vijulie, I., Mareci, A. ve diğ. (2018). The Szekler gates as ethno-cultural tourism resource in Transylvania. Human Geographies, 12(1), 85-102.
- Rady, M. (2009). The Gesta Hungarorum of Anonymus and the Szeklers. The Slavonic and East European Review, 87(4), 720-728.
- Rásony, L. (2008). Tarihte Türklük. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Rényi, P. (Ed.). (1962). Új Magyar Lexikon (Cilt 5). Budapeşte: Akadémiai Kiadó.
- Ries, J. (2003). Kutsalın Irası: Dinler Tarihinde Hiyerofani (Çev. A. Erbaş). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Róna-Tas, A. (1987). On the development of the Szekler runic script. Acta Linguistica Hungarica, 37, 7-14.
- Róna-Tas, A. (1992). The Turkic Loanwords in the Hungarian Language. Budapeşte: Akadémiai Kiadó.
- Róna-Tas, A. (1999). Hungarians and Europe in the Early Middle Ages. Budapeşte: Central European University Press.
- Roux, J. P. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Roux, J. P. (2005). Orta Asya'da Kutsal Hayvanlar ve At Kökeni. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Sayılır, B. (2021). Türk Mitolojisinde Orman ve Ağaç Kültünün Temelleri. Avrasya Bilimsel Araştırmalar Dergisi, (19), 185-199.
- Silva, O. ve Leal, J. (2015). Rural tourism and ethnographic markers in Eastern Europe. Tourism Geographies, 17(3), 312-328.
- Smith, A. D. (1992). Chosen peoples: Ethnicity and nation-in-the-making. Cultural Studies, 6(3), 310-324.
- Şener, C. (1996). Şamanizm ve Kam Ritüellerinin Temelleri. İstanbul: Yorum Yayınları.
- Şeşen, R. (1975). İbn Fazlan Seyahatnamesi Tercümesi ve Notlar. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Şeşen, R. (2001). İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Boy Yapıları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ştefan, M. (2014). Semicology and pigeon houses on Szekler gates. Romanian Journal of Ethnography, 22, 45-55.
- Székely, G., Szolik, T. ve Varga, I. (2011). Blaskovich archeological excavations and the Scythian gold deer of Tápiószentmárton. Acta Archaeologica Hungarica, 62, 165-178.
- Takacs, I. (2015). The Kabar migration and its impact on early Hungarian history. Central European Medieval Studies, 6, 142-159.
- Taşağıl, A. (2013). Kök Tengri'nin Çocukları: Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Torebekkyzy, L. (2021). Türk halk kültüründe ve edebiyatında yedi sayısı. Çeşm-i Cihan: Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 8(1), 82-91.
- Trugly, A. (2008). Equestrian graves in the Awarish cemetery at Komárno-Hajógyár. Slovenská Archeológia, 56, 221-255.
- Tural, S. (1999). Türk Kültüründe Coğrafi İşaretler ve Boy Damgaları. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Tüzel, H. (2003). Yurt Tutuş Öncesi Macar Tarihi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Türktoyu, M. (2022). Szekler Institutes and contemporary academic studies on Szekler identity. Eurasian Academic Studies, 34, 78-91.

- Ulutan, E. M. (2017). Macar Halk Masalları ve Söylenceleriyle İslamiyet Öncesi Türk Destanlarındaki Ortak Motifler (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ungars, P. (Ed.). (1999). The History of Hungarian Horse Breeding Centers. Budapeşte: Mezőgazdasági Kiadó.
- Verbitskli, V. (1893). Altay Türklerinde Ağaç ve Kayın Kültü Üzerine Maddi Tetkikler. Moskova: İmparatorluk Yayınları.
- Varga, E. A. (1998-2002). Erdély etnikai és felekezeti statisztikája (1850-1992). Csíkszereda: Pro-Print.
- Yiğit Türker, N. (2016). Macar Kroniklerinde Hun-Macar Akrabalığı ve Prens Csaba Söylencesi. Gazi Türkiyat, (19), 125-138.
- Ztevetevans, P. (2015). The myth of Prince Csaba and the Milky Way. Central European Folklore Review, 12(2), 201-218.

YAPAY ZEKÂ VE ETİK: BİLGİ ÜRETİMİ VE BİLGİYLE KURULAN İLİŞKİNİN DÖNÜŞEN YAPISI

Doç.Dr. Fırat ÇALKUŞ

Kafkas Üniversitesi/Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

firatcalkus@gmail.com-0000-0002-0097-1312

ÖZET

Son yıllarda yükseköğretim alanında yapay zekâ temelli araçların yaygınlaşması, öğrencilerin bilgiye erişim biçimlerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Özellikle metin üretme, sunum hazırlama ve ödev oluşturma süreçlerinde kullanılan yapay zekâ uygulamaları, kısa sürede akademik üretim pratiğinin gündelik bir parçası hâline gelmiştir. Ancak bu dönüşüm, beraberinde önemli etik ve epistemolojik sorunları da gündeme taşımaktadır. Bu bildiride, üniversite öğrencilerinin yapay zekâ araçlarını çoğu zaman eleştirel süzgeçten geçirmeden kullanmaları, üretilen bilgiyi doğrulamadan kabul etmeleri ve akademik çalışmayı düşünsel emek yerine teknik bir kolaylaştırma pratiğine indirgemeleri tartışılacaktır.

Çalışmanın temel problemi, öğrencilerin yapay zekâ destekli içerikleri bilgi üretiminin bir aracı olmaktan çok, hızlı sonuç elde etmeye yönelik bir "kolaycılık mekanizması" olarak kullanmalarıdır. Bu durum yalnızca akademik etik ihlalleriyle sınırlı değildir; aynı zamanda araştırma yapma becerisinin, kaynak değerlendirme yetisinin ve eleştirel düşünmenin zayıflamasına yol açmaktadır. Yapay zekâ tarafından üretilen metinlerin sorgulanmaksızın kullanılması, öğrencilerin bilgiye ilişkin doğrulama süreçlerinden uzaklaşmasına neden olmakta; böylece bilimsel niteliğin yerini biçimsel yeterlilik almaktadır. Başka bir ifadeyle öğrenciler, bilgiyi derinleştirmek yerine, niteliksiz ama hızlı üretimi görünür kılan bir akademik performans sergilemektedir.

Bildiri, bu eğilimi "bilimsel yüzeysellik" ve "düşünsel emek kaybı" kavramları üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle yapay zekâ ile hazırlanan ödev ve sunumların çoğunda görülen tekrar eden anlatım biçimleri, kaynak kullanımındaki belirsizlikler, kavramsal hatalar ve bağlamsız bilgi aktarımı örneklenerek öğrencilerin araştırma kültüründen uzaklaşma biçimleri incelenmektedir. Ayrıca yapay zekânın ürettiği bilgilerin otoriter ve kesin görünmesinin, öğrencilerde eleştirel denetim ihtiyacını azalttığı görülmektedir.

Sonuç olarak çalışma, yükseköğretimde yapay zekâ kullanımının yalnızca teknolojik bir mesele değil, aynı zamanda epistemolojik ve etik bir dönüşüm alanı olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Akademik Etik, Eleştirel Düşünme, Düşünsel Emek, Dijital Pedagoji

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ETHICS: KNOWLEDGE PRODUCTION AND THE EVOLVING NATURE OF OUR RELATIONSHIP WITH KNOWLEDGE

Assoc. Prof. Fırat ÇALKUŞ

Kafkas University/Fine Arts Faculty, Painting Department

firatcalkus@gmail.com-0000-0002-0097-1312

ABSTRACT

In recent years, the widespread adoption of AI-based tools in higher education has fundamentally transformed the ways in which students access information. AI applications used particularly in the processes of text generation, presentation preparation, and assignment creation have quickly become an everyday part of academic production practices. However, this transformation has also brought significant ethical and epistemological issues to the forefront. This paper will discuss how university students often use AI tools without subjecting them to critical scrutiny, accept the generated information without verifying it, and reduce academic work to a technical facilitation practice rather than intellectual labor.

The central issue of this study is that students use AI-generated content not as a tool for knowledge production, but rather as a "shortcut" to obtain quick results. This situation is not limited to violations of academic ethics; it also leads to a decline in research skills, source evaluation abilities, and critical thinking. The uncritical use of text generated by artificial intelligence causes students to drift away from verification processes regarding information; thus, formal adequacy takes the place of scientific quality. In other words, rather than deepening their understanding of information, students are demonstrating an academic performance that prioritizes the visible production of content that is fast but lacking in quality.

The study aims to evaluate this trend through the concepts of "scientific superficiality" and "loss of intellectual labor." It examines the ways in which students are drifting away from a culture of research by providing examples of repetitive narrative styles, ambiguities in the use of sources, conceptual errors, and the transmission of information out of context—all of which are commonly observed in assignments and presentations generated by artificial intelligence. Furthermore, it is observed that the authoritative and definitive nature of information generated by artificial intelligence reduces the need for critical scrutiny among students.

In conclusion, the study argues that the use of artificial intelligence in higher education is not merely a technological issue, but also a field of epistemological and ethical transformation.

Key words: Artificial Intelligence, Academic Ethics, Critical Thinking, Intellectual Labor, Digital Pedagogy

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

OSMAN HAMDİ BEY'İN ESERLERİNDE DOĞU İMGESİ: 'Kaplumbağa Terbiyecisi' ve 'Kuran Okuyan Kız' Örneği

Öğr. Duygu KARTAL
Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim ASD, Sanatta Yeterlik
duyguabatay@trakya.edu.tr, duyguabty76@gmail.com ORCID: 0009-0009-2979-1735

Prof. Melihat TÜZÜN
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
melihattuzun@trakya.edu.tr, mtuzun@nku.edu.tr. ORCID: 0000-0003-3644-7658

ÖZET

Bu araştırmada, Osman Hamdi Bey'in eserleri üzerinden Doğu imgesinin nasıl oluşturulduğu ve nasıl yorumlandığı üzerinde durulmuştur. Araştırmada, bir Türk sanatçının perspektifinden Doğu'nun nasıl temsil edildiği ve bu temsilin izleyiciye nasıl aktarıldığı ele alınmıştır. Batı tarafından oluşturulan Oryantalizm kavramının yarattığı Doğu algısının, sanata yansımaları değerlendirilmiştir. Osman Hamdi Bey oluşturulan bu algıyı tersine çevirerek Doğu'yu kendi kültürel kimliğini içinde yeniden yorumlamış ve eserleriyle bu anlayışını ortaya koymuştur. Araştırmada özellikle 'Kaplumbağa Terbiyecisi' ve 'Kuran Okuyan Kız' adlı eserlerinde seçmiş olduğu figürler, yapılan eylem ve mekan seçimleri analiz edilmiştir. Sanatçının bu eserleriyle Doğu'yu egzotik ya da yüzeysel bir biçimde sunmak yerine Doğu'yu kültürel kimliği ve zenginliği ile yansıtarak gerçekçi bir anlayışla ele aldığı gözlemlenmiştir. Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış, eser incelemesi ve literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen bulgular, Osman Hamdi Bey'in 'Kaplumbağa Terbiyecisi' adlı eserindeki erkek figürünün oryantalist bakış açısıyla ne bir otorite ne de edilgen bir yapıda bir figür izlenimini yansıtmamaktadır. Aksine eserde yer alan figür düşünen ve gözlemleyen bir bilge görünümünde yansıtılmıştır. Benzer şekilde sanatçının 'Kuran Okuyan Kız' adlı eserinde yer alan kadın figürünün edilgen ve erotize edilmiş bir şekilde yapılmadığı görülmektedir. Son derece sakin ne yaptığını ve ne istediğini bilen bir kadın figürü yansıtılmıştır. Osman Hamdi Bey'in bu yaklaşımı Doğu imgesini resim sanatı içinde dönüştürerek modernleşme sürecine katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Osman Hamdi Bey, Doğu İmgesi, Oryantalizm.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

THE IMAGE OF THE EAST IN OSMAN HAMDI BEY'S WORKS: 'The Tortoise Trainer' and 'The Girl Reading the Quran' as Examples

ABSTRACT

This research focuses on how the image of the East is constructed and interpreted through the works of Osman Hamdi Bey. The study examines how the East is represented from the perspective of a Turkish artist and how this representation is conveyed to the viewer. It evaluates the reflections of the perception of the East created by the concept of Orientalism, formulated by the West, on art. Osman Hamdi Bey reversed this perception, reinterpreting the East within his own cultural identity and expressing this understanding through his works. The research specifically analyzes the figures, actions, and settings chosen in his works, particularly in "The Tortoise Trainer" and "The Girl Reading the Quran." It is observed that instead of presenting the East in an exotic or superficial way, the artist realistically portrays the East with its cultural identity and richness. The research utilizes qualitative research methods, including artwork analysis and a literature review. The findings indicate that the male figure in Osman Hamdi Bey's "The Tortoise Trainer" does not reflect an authoritative or passive figure from an Orientalist perspective. On the contrary, the figure in the work is depicted as a wise man who thinks and observes. Similarly, the female figure in the artist's "Girl Reading the Quran" is not depicted as passive or eroticized. Instead, it portrays a calm woman who knows what she is doing and what she wants. Osman Hamdi Bey's approach transformed the image of the East within painting, contributing to the modernization process.

Keywords: Osman Hamdi Bey, Image of the East, Orientalism.

1. GİRİŞ

19.yüzyıl, Doğu'nun Batı merkezli bir bakış açısı içinde sistematik olarak tanımlandığı aynı zamanda yeniden inşa edildiği bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Daha önceki yüzyıllarda "öteki" olarak görülen Doğu, sınırlı gözlem ve metinsel anlatılar aracılığıyla ele alınırken, 19. Yüzyılda, Oryantalizm gelişmiş ve Doğu görsel üretimlerle, tutarlı söylemlerle ifade edilmeye başlanmıştır. Batı resminde şekillenen bu görsel üretimler, Doğu'yu egzotik, durağan ve "öteki" olarak tanımlamıştır.

Batı'nın Doğu'yu anlamlandırma, tanımlama ve betimleme çabaları uzun bir tarihsel sürece yayılmaktadır. Bu süreci; Osmanlı ve Türk imgesinin Batı'nın bakış açısıyla nasıl kurgulandığı üzerinden okuyabiliriz. Bu bağlamda 16. ve 17. Yüzyıllarda Türkler hakkında sempati, hayranlık ve şaşkınlık gibi görece çeşitli söylemler üretilirken, 18. ve 19. yüzyıllarda bu söylemlerin giderek tek tipleştiği ve ortak tanımlamalar etrafında şekillendiği görülmektedir (Akt. Koçak Oksev, 2025, s.117). Bu tek tipleşmede, Avrupa'nın Türkleri uzun süre bir tehdit olarak algılamasıyla beraber, Yunan bağımsızlık mücadelelerine verdiği destek etkili olmuştur. Bu süreçte şehvet düşkünü, barbar, zalim tiran gibi nitelemeler, Türk ve Doğu imgesiyle özdeşleştirilmiştir.

Osmanlı imparatorluğu, kültürel yapısı ve stratejik konumu nedeniyle Batılıların yoğun ilgisini çekmiş; bu ilgi saray yaşamı, mimari, inanç biçimleri ve harem olgusu etrafında yoğunlaşmıştır. Doğu'yu tanıma amacıyla Osmanlı coğrafyasına seyahat eden diplomatlar, seyyahlar ve sanatçılar, Türk imgesinin oluşumuna katkıda bulunmuş; sanatçılar gözlemlediklerinin yanı sıra düşsel ve egzotik imgeleri de eserlerine aktarmıştır. Bu sanatçılardan bazıları Eugené Delacroix, Jean Leon Gerome, Horece Vernet ve Jean Auguste Dominique Ingres'dır. Batılı izleyiciye sunulan bu eserlerde, çoğunlukla despotizm ve aşırı şehvet düşkünlüğü öne çıkmış, gündelik yaşam, harem ve dini konular Paris Salon sergilerinde izleyiciye sunulmuştur. Sanatçıların eserlerinde oluşturdukları Doğu imgesi izleyicilerin ön yargılarının oluşmasına ve daha çok talep olmasına neden olmuştur.

Osmanlıdan Cumhuriyet'e uzanan süreçte Türk resim sanatı, bu temsil biçimleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişki kurmuş; özellikle Osman Hamdi Bey gibi sanatçılar aracılığıyla oryantalist anlayış, yerel bağlamda yeniden üretilmiştir. Osman Hamdi Bey, kendi Doğu imgesini; sanat, estetik ve oryantalist anlayışının süzgecinden geçirerek oluşturmuştur.

2. OSMAN HAMDİ BEY (1842-1910)

Türkiye'de sanat, arkeoloji ve müzecilik alanlarında önemli katkıları bulunan Osman Hamdi Bey, çok yönlü kişiliği ile tanınmıştır. 1842 yılında İstanbul'da İbrahim Edhem Paşa[1]'nın en büyük oğlu olarak dünyaya gelmiş ve babasının sağladığı destek, onun eğitim ve sanatsal gelişiminde etkili olmuştur. 1860 yılında babasının yönlendirmesiyle Paris'e hukuk eğitimi almak üzere gönderilmiştir. Ancak resme olan ilgisi giderek derinleşmiş ve sanat tutkusu, onu hukuk öğrenimini bırakıp Académie des Beaux- Arts'a yönlendirmiştir. Bu dönemde, özel atölyelerde de eğitim almış ve Jean Leon Gerome ve Boulanger gibi dönemin önde gelen hocalarından eğitim görmüştür.

Osman Hamdi Bey, Doğu kültürünü eserlerinde ustalıkla yansıtmıştır. Batılı oryantalist ressamların aksine, Doğu'yu romantik bir biçimde yansıtmak yerine nesnel ve gerçekçi bir perspektifle ele almıştır. Bu bağlamda, "Osman Hamdi Bey'in eserlerinde, Batılı oryantalizmin Doğu'yu ötekileştirici ve egzotikleştirici bakış açısına eleştirel bir duruş sergilenmiştir"(Önem, 2024, s.101). Bu eleştirel duruş, Osman Hamdi Bey'in özellikle 'Kaplumbağa Terbiyecisi' ve 'Kuran Okuyan Kız' gibi başyapıtlarında ve diğer resimsel çalışmalarında belirgin biçimde gözlemlenebilir; eserler, Batılı oryantalist yaklaşımlardan farklı olarak Doğu'yu hem gerçekçi hem de kültürel olarak derinlemesine yansıtır. Doğu'nun kültürel ve sanatsal zenginliği, mimari yapılar ve kullanım eşyalarının yanı sıra insan figürlerini de kapsayan güçlü görsel kompozisyonlarla izleyiciye sunulmuştur (Cezar, 1995).

2.1. KAPLUMBAĞA TERBİYECİSİ (1903)

Osman Hamdi Bey'in sanat anlayışı; en bilinen eserlerinden biri olan 'Kaplumbağa Terbiyecisi'nde kendini göstermektedir. Eserde Doğu'nun kültürel ve sanatsal zenginliği, insan figürü ve detaylı kompozisyon öğeleriyle hem izleyiciye aktarılır hem de Batılı oryantalist bakışa tezat bir duruş oluşturur.

[1] İbrahim Edhem Paşa (1818, Sakız Adası - 20 Mart 1893, İstanbul), 5 Şubat 1877 - 11 Ocak 1878 arasında sadrazamlık yapmış, hükûmet nazırlığı, Şura-yı Devlet reisliği ve büyükelçilik gibi birçok yüksek kademe görevlerde hizmet vermiş Rum asıllı Osmanlı devlet adamıdır. (tr.wikipedia.org) adresinden alınmıştır.

Görsel 1: Osman Hamdi Bey, *"Kamplumbağa Terbiyecisi",*1906, T.Ü.Y.B., 222 cm × 122 cm, Pera Müzesi, İstanbul, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Oryantalist Resim Koleksiyonu.

Kaplumbağa Terbiyecisi, Osman Hamdi Bey'in Yeşil Cami 'yi mekan olarak kullandığı eserlerinden biridir. Tabloya yön veren ışık, zeminden yükselen pencere aracılığıyla gelir ve küçük pencereden süzülür; bu detay, esere hem derinlik hem de gerçekçi bir atmosfer kazandırır. Tabloya bakıldığında, pencere önünde hafifçe eğilmiş bir insan figürü ve çevresinde beş kaplumbağa yer almaktadır. Mekan da yer alan pencerenin etrafı, sarı tonlarının ağırlıkta olduğu çinilerle kaplanmış; bordürlerde çeşitli motifler kullanılmıştır. Çinilerin ortasında ise Arapça bir yazı yer almaktadır. Bu detay hem mekana özgün bir kimlik kazandırmakta hem de eserin kültürel derinliğini güçlendirmektedir.

Eserde yer alan insan figürü, yöresel kıyafetler içinde, düşünen ve kendi varlığını sorgulayan duruşuyla izleyiciyi düşünmeye davet etmektedir. Osman Hamdi Bey'in, bu figürü oluştururken kendisini model aldığı bilinmektedir. Sanatçının kendisini model olarak kullanması da, resmin anlam katmanlarını derinleştirmiştir. Figür, Osman Hamdi Bey'in

bakışıyla ele alındığında, dönemin sanat anlayışının ve toplumsal yapının nasıl değişeceğine dair bir sorgulama içinde olduğu düşünülebilir. Pencereden dışarıya yönelen düşünceli bakışın, hem umut hem de umutsuzluk duygularını bir arada yansıtmaktadır.

Sanatçı, Türkiye'deki sanat ortamını ileri taşımayı amaçlamış; bunu Batı'nın sanatsal tekniklerinden yararlanarak aynı zamanda da kendi kültürel kimliğini koruyarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ancak kaplumbağaları terbiye etmek oldukça zor ve sabır gerektiren bir iştir. Figürün elinde bulunan ney ile sırtında yer alan nakkare müzik aletleri Doğu imgesine atıfta bulunurken aynı zamanda resmin içerisinde düşünüldüğünde, kulakları çok küçük olan ve çoğu zaman kafasını kabuğunun içine çeken bir canlının müziğe verebileceği karşılık oldukça zaman alıcı gözükmektedir. Bu yönüyle eser, hem topluma hem de toplumu yönetenlere karşı bir eleştirinin olabileceğini düşündürmektedir.

Kaplumbağalar birçok anlamı içinde taşımaktadır özellikle "…Türk inancında uğurlu ve kutsal sayılmış, devletin gücünü, koruyuculuğu, ölümsüzlüğü ve sonsuzluğu simgelemiştir". Osman Hamdi Bey'in yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti'nin zor bir süreçten geçiyor olması, eserde kaplumbağalara yüklenen anlamların izleyicide farklı çağrışımları uyandırmasına neden olabilmektedir. Yine benzer şekilde kaplumbağalar "bilgelik, mutluluk, başarı, uzun ömür, ebediyet, yeniden doğuş ve diriliş, sabır, azim, umursamazlık, sakinlik, uysallık, asalet, adalet, ululuk, hak yememe, koruma, iyileştirme, annelik, doğurganlık, dayanıklılık, güç, kararlılık ve istikrar gibi daha birçok özelliği sembolize ettiğini görmekteyiz. Ayrıca onun yavaş ama sürekli yürüyen bir hayvan olması, bilgece ilerleyişi sembolize eder"(Şimşek, 2016, s.52). Osman Hamdi Bey'in bu eserle ilgili günümüze ulaşan doğrudan bir açıklaması olmadığından, eser okumalarını sanatçının hayata ve sanata bakışı üzerinden değerlendirebilmekteyiz. Osman Hamdi Bey'in ortaya koymuş olduğu bu çok katmanlı eser, Türk Sanatının en önemli sanatçılarından biri olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

2.2. KURAN OKUYAN KIZ (1880)

'Kuran Okuyan Kız' adlı eserde Osman Hamdi Bey, yalnız başına rahle başında oturarak Kur'an okuyan yalnız bir kadın figürünü konu almıştır. Eser, mekansal açıdan değerlendirildiğinde oldukça sakin, huzurlu bir atmosfer sunmakta; izleyici bu dingin ortama davet etmekte ve içsel bir yolculuk yaptırmaktadır. Mekandaki bu sakinlik ve sadelik, Batılı oryantalist resimlerde sıkça karşılaşılan abartılı ve egzotik anlatımlara tezat oluşturmaktadır.

Görsel 2: Osman Hamdi Bey, "Kuran Okuyan Kız", 1880, T.Ü.Y.B., Malezya İslam Sanatları Müzesi.

Kadın figürü belirli bir eylem içerisinde yer almakta; ancak bu eylem, izleyicide hareket isteği uyandırmak yerine durağanlık ve izleme duygusu yaratmaktadır. Figür, Batılı oryantalist anlayışta sıkça karşılaşılan kadın figüründen belirgin biçimde uzaktır; ne bir harem ya da hamam sahnesindedir ne de erotik bir çağrışım barındırmaktadır. Osman Hamdi Bey'in eserlerinde genel olarak izleyici ile eser arasında keskin bir mesafe görülmemektedir. Aksine izleyici mekana dahil edilerek eserin bir parçası haline getirilir ve yapılan eylem aracılığıyla bu dünyaya çekilir.

Figürün giymiş olduğu şık giysi ve ellerinin dizlerinin üzerindeki duruşu, rahlenin tıpkı giysi, halı ve duvardaki çiniler gibi dokulu bir kumaşla örtülü ve sedef kakmalı oluşu, eserin

atmosferindeki tinsel zenginliğe gönderme yaparken aynı zamanda Doğu imgesinin zarif bir tasvirini oluşturmaktadır.

Eserde yer alan bir diğer önemli nokta mahremiyet ve gerçekliktir. Osman Hamdi Bey, Doğulu bir kadın sabah vakitlerinde ibadetini gerçekleştirirken betimleyerek bu anı izleyiciye özel bir an olarak sunmaktadır. Bu yaklaşım, Batılı oryantalist resimlerde sıkça karşılaşılan teşhirci ve dışa dönük kadın figürlerinden çok uzaktır. Eserlerde "…egzotik ve erotik çağrışımlı kadın sahnelerinden çok gündelik hayata ait görüntülerinin işlenmesi, yazarlara göre Osman Hamdi'yi müspet ve reformist tarafı ağır basan bir Oryantalizm anlayışına bağlamaktadır" (Eldem, 2004, s.41). Eserdeki kadın figürü, uhrevi bir atmosfer içinde hem izleyiciye yakınlık hissi uyandırmakta hem de ulaşılması zor, izleyiciden çok uzakta olduğunu hissettirmektedir. Osman Hamdi Bey, günlük hayatta Kur'an okuma pratiğini abartısız ve doğal bir şekilde sunarak izleyiciye gerçekçi bir deneyim sunmaktadır.

3. SONUÇ

Sonuç olarak Osman Hamdi Bey, yapmış olduğu eserlerle sadece oryantalist anlayışı dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda Türk Resim Sanatının modernleşme sürecine de önemli katkılarda bulunmuştur.

Osman Hamdi Bey'in incelenen eserleri karşılaştırıldığında 'Kaplumbağa Terbiyecisi'nde figür, izleyiciye sırtı dönük dışarıyı gözlemleyen şekilde durmasına rağmen izleyiciye, birçok şeyin farkında olan bir izleyici imajı çizmektedir. Eser, Doğuyu ve Batıyı hem gözlemleyen hem de eleştiren bir anlayışa sahip bir bakış açısı sunmaktadır. Öte yandan, 'Kuran Okuyan Kız' adlı eserinde kadın içsel ve mahrem bir atmosferde ele alınmış ve izleyiciyi bu anın tanığı haline getirmiştir. Her iki eserde de Osman Hamdi Bey Doğu imgesini farklı perspektiflerle ele almış ve görsel anlatım çeşitleriyle yorumlamıştır.

Eserleri izleyiciye, Doğu'nun kültürel ve estetik değerlerini sunarken, çağdaş sanatta bu kültürel zenginliğin nasıl yansıyabileceğine dair temelleri de atmıştır. Bugün çağdaş sanatçılar, oryantalizm kavramını dönüşmesinde ve kendi kültürlerinin resme yansıtmada doğrudan veya dolaylı olarak Osman Hamdi Bey'in eser ve yaklaşımından referans almaktadır.

KAYNAKÇA

1. Cezar, M. (1995*). Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi (Cilt II).* İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı.
2. Eldem, E. (2004). *Osman Hamdi Bey ve Oryantalizm*, Dipnot Sanat ve Tasarım Yazıları Dergisi, Kış-Bahar sayı:2.
3. Önem, M., (2024)., *"Türk Resminde Oryantalist Eğilimler Ve Osman Hamdi Bey'in Eserlerine Yansımaları"*(Yüksek Lisans Tezi), T.C. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Osmaniye.
4. Koçak Oksev, B. (2025*) " Yunan Mitinden Yansıyan Türk İmgesi: 19. Yüzyıl Avrupası'nda Oryantalizm Ve Helenseverliğin İttifakı"*, Doğu- Batı Yayınları: Düşünce Dergisi, Ankara.
5. Şimşek, E. (2016). *"Türk Kültüründe, Kaplumbağalarla İlgili Efsaneler Üzerine Bir Değerlendirme",* Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi (S.10) S.51-63.
6. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kaplumba%C4%9Fa_Terbiyecisi (GÖRSEL1)
7. https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Osman-hamdi-bey-girl-reciting-qu-ran-1880.jpg (GÖRSEL2).

FRANS MASEREEL'İN BASKIRESİMLERİNDE İNSAN, KENT VE TOPLUM

Prof. Melihat TÜZÜN
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Resim Bölümü,
mtuzun@nku.edu.tr **ORCID:**0000-0003-3644-7658

Arş. Gör. Dr. Enis Malik DURAN
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi
Resim Bölümü,
emduran@nku.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-3564-9358

ÖZET

20. yüzyıl baskıresim sanatının önemli temsilcilerinden olan Frans Masereel, özellikle ağaç baskı tekniğiyle ürettiği eserlerinde modern insanın kent yaşamı içerisindeki varoluşunu, toplumsal ilişkilerini ve sınıfsal çelişkilerini güçlü bir görsel anlatımla ele almıştır. Sanatçı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında hızla değişen toplumsal yapıyı, sanayileşmenin etkilerini ve modern kentlerin yarattığı yeni yaşam biçimlerini insan merkezli bir yaklaşımla yorumlamıştır. Sözcüksüz romanları ve baskı dizileri aracılığıyla bireyin kalabalıklar içindeki yalnızlığını, yabancılaşmasını, mücadelelerini ve umutlarını evrensel bir dil kullanarak aktarmıştır.

Bu bildiride, Frans Masereel'in baskıresimlerinde insan, kent ve toplum ilişkisi sanat tarihsel ve tematik açıdan incelenmektedir. Araştırmada sanatçının özellikle kent yaşamını konu alan baskı dizileri ve sözcüksüz romanları üzerinden birey-toplum ilişkisi değerlendirilmiş; modernleşme sürecinin insan yaşamı üzerindeki etkileri görsel anlatım unsurları bağlamında analiz edilmiştir. Ayrıca sanatçının hümanist yaklaşımı, toplumsal eleştiri dili ve ekspresif anlatım özellikleri ele alınarak eserlerinde öne çıkan sosyal adalet, eşitsizlik, emek ve özgürlük kavramları tartışılmıştır. Çalışma sonucunda, Masereel'in baskıresimlerinin yalnızca estetik bir ifade aracı değil, aynı zamanda dönemin toplumsal gerçekliklerini belgeleyen ve eleştiren güçlü bir görsel iletişim biçimi olduğu ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Frans Masereel, Baskıresim, Ağaç Baskı, Kent Yaşamı, Toplum, insan

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

HUMAN, CITY AND SOCIETY IN FRANS MASEREEL'S PRINTMAKINGS

SUMMARY

Frans Masereel, one of the important representatives of the 20th century printmaking art, dealt with the existence of modern people in urban life, their social relations and class contradictions with a strong visual expression, especially in his works produced with the woodblock printing technique. The artist interpreted the rapidly changing social structure after the First World War, the effects of industrialization and the new lifestyles created by modern cities with a human-centered approach. Through his wordless novels and print series, he conveyed the loneliness, alienation, struggles and hopes of the individual in the crowd, using a universal language.

In this paper, the relationship between people, city and society in Frans Masereel's printmaking is examined from an art historical and thematic perspective. In the research, the individual-society relationship was evaluated through the artist's print series and wordless novels, especially about urban life; The effects of the modernization process on human life were analyzed in the context of visual expression elements. In addition, the artist's humanist approach, social criticism language and expressive expression features were discussed and the concepts of social justice, inequality, labor and freedom, which stand out in his works, were discussed. As a result of the study, it is revealed that Masereel's printmaking is not only a means of aesthetic expression, but also a powerful form of visual communication that documents and criticizes the social realities of the period.

Key Words: Frans Masereel, Printmaking, Woodblock Printing, Urban Life, Society, Human

1. GİRİŞ

Modern sanatın gelişiminde kent olgusu önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa kentleri sanayileşme ve kapitalist üretim ilişkilerinin etkisiyle büyük dönüşümler yaşamıştır. Fabrikalar, yoğun nüfus hareketleri, sınıfsal ayrışmalar ve yeni yaşam biçimleri sanatçıların dikkatini çeken konular hâline gelmiştir.

Modern kent yaşamı, bir yandan ekonomik gelişme ve teknolojik ilerleme ile ilişkilendirilirken diğer yandan yalnızlık, yabancılaşma ve toplumsal eşitsizlik gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu süreç sanatçıları yeni ifade biçimleri aramaya yöneltmiştir.

Baskıresim sanatı, çoğaltılabilir yapısı sayesinde toplumsal mesajların geniş kitlelere ulaştırılmasında etkili bir araç olarak öne çıkmıştır.

Frans Masereel, bu bağlamda baskıresim sanatını toplumsal içerikli anlatılar üretmek amacıyla kullanan sanatçıların başında gelmektedir. Eserlerinde sıradan insanların yaşamlarına odaklanan sanatçı, modern kent yaşamının görünmeyen yüzünü ortaya koymuştur. İşçiler, yoksullar, göçmenler ve kent kalabalıkları sanatçının üretimlerinde sıklıkla karşılaşılan figürlerdir (Heller, 2007).

1889 yılında Belçika'nın Blankenberge kentinde doğan Frans Masereel, genç yaşlarda sanat eğitimi almış ve özellikle grafik sanatlara yönelmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında pasifist görüşleri nedeniyle ülkesinden ayrılmış, savaş karşıtı düşüncelerini sanatının merkezine yerleştirmiştir. (Maserell, 1988)

Masereel'in sanat anlayışı, insan merkezli ve hümanist bir yaklaşım üzerine kuruludur. Sanatçı, toplumsal sorunları doğrudan gözlemleyerek bunları yalın ancak etkili bir görsel dille ifade etmiştir. Bu nedenle eserleri yalnızca estetik üretimler değil, aynı zamanda dönemin sosyal yapısını belgeleyen görsel tanıklıklar olarak değerlendirilmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada doküman inceleme ve eser çözümleme yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle Frans Masereel'in yaşamı, sanatsal yaklaşımı ve dönemin toplumsal koşullarıyla ilgili literatür incelenmiştir. Daha sonra sanatçının insan, kent ve toplum temalarını içeren baskıresimleri seçilerek biçimsel ve içeriksel açıdan değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

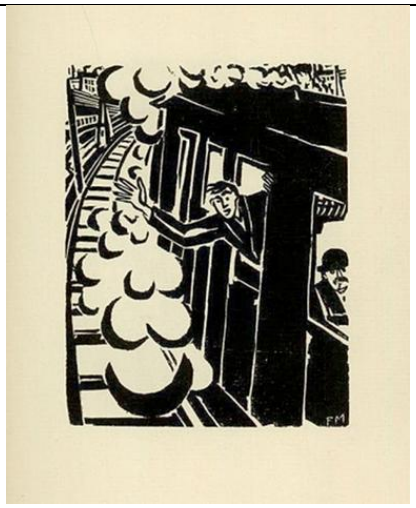
3.1. İnsanın Temsili ve Hümanist Yaklaşım

Masereel'in sanatında insan temel özne konumundadır. Ancak sanatçının figürleri bireysel kahramanlar olmaktan çok toplumun sıradan üyeleridir. Bu durum sanatçının hümanist yaklaşımını yansıtmaktadır.

Özellikle Passionate Journey (Tutkulu Yolculuk) adlı eserinde bireyin modern dünyadaki yolculuğu anlatılmaktadır. Tutkulu Yolculuk 1919 tarihli sözsüz bir romandır. Modern bir şehirde 20. yüzyılın başlarındaki sıradan bir insanın deneyimlerini anlatır. Eserde yer alan figür, yaşamın farklı aşamalarından geçerek toplumsal yapının çeşitli yönleriyle karşılaşmaktadır. Böylece bireysel deneyim evrensel bir insanlık hikâyesine dönüşmektedir.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

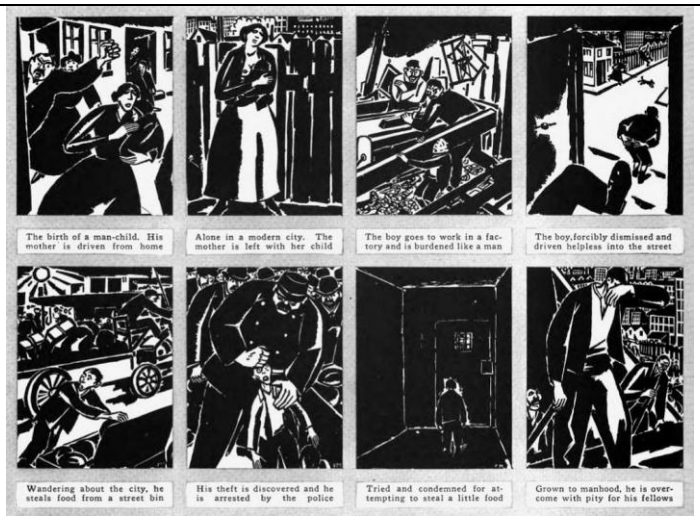
Hikâye, 167 altyazısız baskıresim ile anlatılır ve Masereel'in yaptığı sözsüz romanların en uzun ve en çok satanıdır (Görsel 1.2.3).

Görsel 1. The protagonist arrives at the city by train (Başkarakter şehre trenle gelir). 1919

Görsel 2. Passionate Journey, 1919

Görsel 3. Passionate Journey (Tutkulu Yolculuk). 1919

Masereel'in figürleri çoğu zaman anonimdir. Bu anonimlik, bireyin modern toplum içerisinde kimliksizleşmesini ifade ederken aynı zamanda izleyicinin figürlerle özdeşleşmesine olanak sağlamaktadır.

3.2. Kentin Görsel Kurgusu

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Kent, Masereel'in sanatında aktif bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle The City adlı eser modern kent yaşamının kapsamlı bir panoramasını sunmaktadır.

Görsel 4. Kent (The City) 1925

Sanatçı kent mekânlarını: yüksek yapılar, fabrika bacaları, kalabalık caddeler, reklam panoları, tren istasyonları, eğlence mekânları aracılığıyla betimlemektedir. (Görsel 4)
Bu unsurlar modernleşmenin sembolleri olarak görünmekle birlikte, bireyin yalnızlaşmasını da ifade etmektedir. Kent yaşamının yoğunluğu içerisinde insan ilişkilerinin yüzeyselleştiği görülmektedir. (Masereel, 1925)

Masereel'in kent tasvirlerinde yukarıdan bakış açıları ve dramatik perspektifler dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım bireyin kent karşısındaki küçüklüğünü ve güçsüzlüğünü vurgulamaktadır.

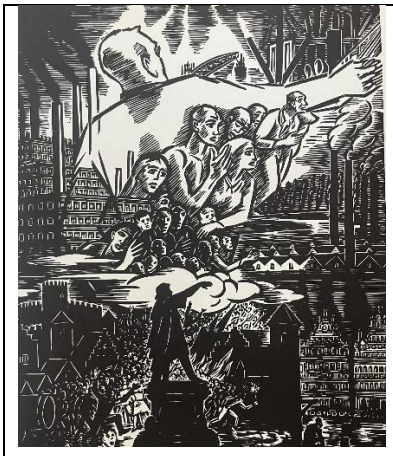
3.3. Toplumsal Eşitsizlik ve Sınıfsal Karşıtlıklar

Sanatçının eserlerinde sınıfsal çatışmalar belirgin biçimde görülmektedir. İşçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki farklar çoğu zaman aynı kompozisyon içerisinde karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. (Görsel 5, Görsel 6)

Lüks restoranlarda eğlenen seçkinlerle ağır çalışma koşullarındaki işçiler arasındaki karşıtlık, sanatçının kapitalist sistem eleştirisinin temel unsurlarından biridir.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Bu bağlamda Masereel'in eserleri toplumsal gerçekçi sanat anlayışına yakınlık göstermektedir. Ancak sanatçı ideolojik propagandadan çok insan merkezli bir yaklaşım benimsemektedir. Onun temel amacı sosyal adaletsizlikleri görünür kılmaktır.

Görsel 5. Ghent'in Büyüklüğü Onun Geleceğine Yön Veriyor, 1962

Görsel 6. Haçlar Tepes, 1923

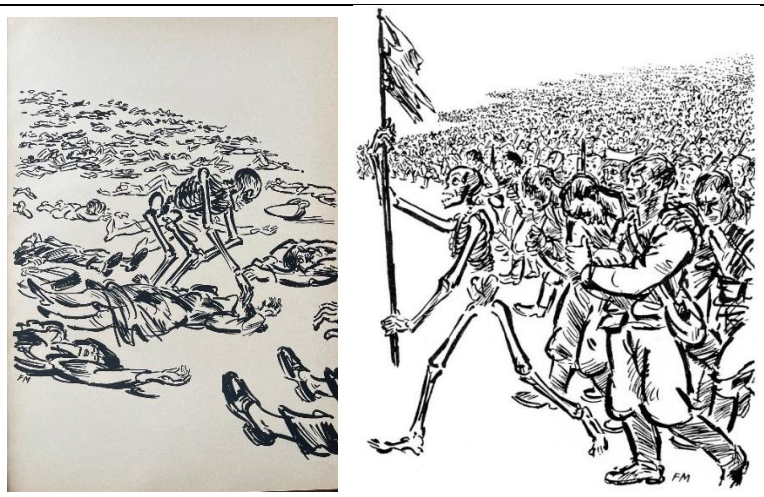
3.4. Savaş Karşıtlığı ve Evrensel İnsanlık Düşüncesi

Masereel'in yaşadığı dönem iki dünya savaşının etkilerini taşımaktadır. Sanatçı özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında geliştirdiği pasifist görüşleri eserlerine yansıtmıştır. Savaş sahnelerinde: yıkılmış kentler, ölü bedenler, acı çeken siviller, zorunlu göçler sıklıkla görülmektedir. (Görsel 7, Görsel 8)

Görsel 7. I. Dünya Savaşı (World War I) 1915

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Görsel 8. Ölüm Dansı (Danse Macabre) (1941).

Bu imgeler savaşın yalnızca askerleri değil tüm toplumu etkileyen bir felaket olduğunu göstermektedir. Sanatçı savaş karşıtı tutumunu doğrudan ve güçlü bir görsel dille ifade etmiştir.

3.5. Siyah-Beyazın Anlatı Gücü

Masereel'in baskıresimlerinde dikkat çeken en önemli özelliklerden biri güçlü siyah-beyaz karşıtlığıdır.

Ağaç baskı tekniğinin olanaklarından yararlanan sanatçı, ışık ve gölge ilişkilerini yalnızca estetik amaçlarla değil, anlam üretmek amacıyla da kullanmıştır.

Siyah alanlar çoğu zaman: baskıyı, korkuyu, yoksulluğu, otoriteyi temsil ederken; beyaz alanlar: umudu, özgürlüğü, insan ruhunun direncini simgelemektedir. Bu karşıtlık sanatçının toplumsal mesajlarını daha etkili biçimde iletmesini sağlamaktadır.

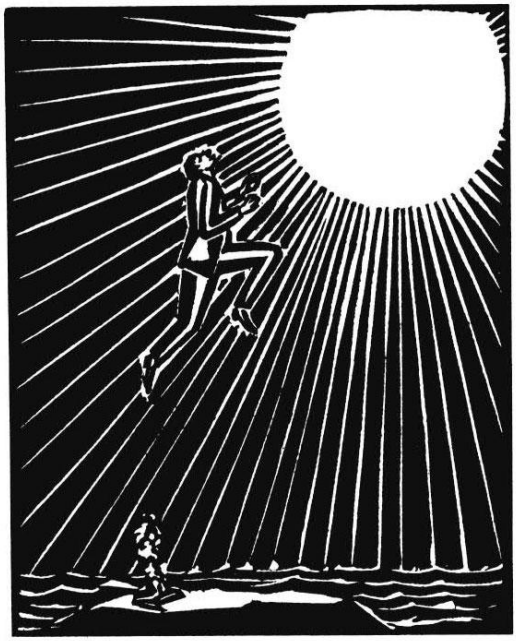
3.6. Sözsüz Romanlar ve Grafik Anlatının Gelişimi

Masereel'in sanat tarihindeki en önemli katkılarından biri sözsüz roman türünü geliştirmesidir.

The City, The Idea ve The Sun gibi eserlerde metin kullanılmadan yalnızca görseller aracılığıyla anlatı oluşturulmuştur.

Görsel 9. The Idea (Fikir) 1920

Görsel 10. The Sun (Güneş)1919

The Idea, 83 baskıresimden oluşan 1920 yılında sanatçı tarafından yapılan bir eserdir. Çıplak bir kadın olarak kişileştirilmiş bir figür düşünceye hayat verir. Fikir, düşüncenin gücünün bir metaforu olarak yorumlanmıştır. Toplum fikirleri ne kadar görmezden gelmeye, inkar etmeye veya onlarla savaşmaya çalışsa da, bastırılamazlar. Fikirleri çıplak kadınlar olarak görselleştirmek, başlangıçta geleneksel kitleler ve güçler için çok çatışmacı olan, ancak sonunda daha geniş bir kabul bulan özellikle cesur ve ilerici düşünceleri temsil edebilir. Bir sanatçı olarak Masereel bunu anlayabiliyordu. Bir keresinde 'Idea'yi kişisel favori öyküsü olarak adlandırmıştı. 'Idea' aynı zamanda feminist bir alegori olarak da görülmüştür. Özgür ruhlu bir kadın, erkek egemen bir toplumda yolunu bulmaya çalışır. Çıplaklığı, cinsiyetçi otoritelerin onu sansürlemek için bahane olarak kullandığı kadınlığını sembolize eder. (1994, Knudde) (Görsel 8)

The Sun (Güneş, 1919), Masereel'in 63 gravürden oluşan meta-kurgusal bir öyküsüdür. Öykü, bir sanatçının masasının arkasında uyuyakalmasıyla başlar. Uyurken, kafasından minik bir adam çıkar ve dünyaya doğru yol alır. İnsanlar onu caydırmaya ve dikkatini dağıtmaya çalışırlar, ancak onun özlemleri onu bu akran baskısından uzaklaştırır. Bunun yerine, Güneş'e ulaşmak için mümkün olan en yüksek ağaçlara, binalara ve nesnelere tırmanır. Yunan mitolojisindeki İkarus karakterine çok benzeyen minik adam neredeyse kendini yakar ve Dünya'ya düşer. Tam o anda, sanatçı şaşkınlıkla başını kaşıyarak uyanır. (1994, Knudde) (Görsel 10)

Bu yaklaşım daha sonraki dönemlerde grafik roman sanatının gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Lynd Ward, Will Eisner ve Art Spiegelman gibi sanatçılar üzerinde etkili olduğu bilinmektedir.

Masereel böylece baskıresim sanatının sınırlarını genişleterek yeni bir anlatı formunun ortaya çıkmasına öncülük etmiştir.

4. SONUÇ

Frans Masereel, 20. yüzyıl baskıresim sanatının toplumsal duyarlılığı en yüksek sanatçılarından biridir. Eserlerinde insan, kent ve toplum ilişkisini bütüncül bir bakış açısıyla ele almıştır.

Araştırma bulguları göstermektedir ki sanatçı: modern insanın yalnızlığını, kent yaşamının çelişkilerini, sınıfsal eşitsizlikleri, savaşın yıkıcı etkilerini, insan hakları ve özgürlük sorunlarını baskıresim aracılığıyla görünür kılmıştır.

Masereel'in sanatında kent hem ilerlemenin hem de yabancılaşmanın mekânıdır. İnsan ise bu karmaşık toplumsal yapının merkezinde yer alan temel öznedir. Sanatçının eserleri günümüzde de kentleşme, toplumsal adalet ve insan hakları gibi konular bağlamında güncelliğini korumaktadır.

Sonuç olarak Masereel'in baskıresimleri yalnızca estetik değere sahip sanat eserleri değil, aynı zamanda modern toplumun eleştirel görsel belgeleri olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle sanatçı, baskıresim tarihinin en etkili toplumsal anlatıcılarından biri olarak önemini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

1. Avermaete (1975), Frans Masereel, Mercatorfonds n.v., Antwerpen, Nederland
2. Beronä. (2008). Wordless Books: The Original Graphic Novels. New York: Abrams.
3. Heller. (2007). Illustration: A Visual History. London: Laurence King.
4. Masereel. (1919). Passionate Journey. Geneva: Albert Kundig.
5. Masereel. (1920). The Idea. Geneva: Albert Kundig
6. Masereel. (1925). The City. Paris: Albert Morancé.
7. Masereel. (1988). Frans Masereel, Dover Publications
8. Ward. (2005). Six Novels in Woodcuts. New York: Library of America.
9. Walker. (1992). Art in the Age of Mass Media. London: Pluto Press.

10. Kjell Knudde (1994) https://www.lambiek.net/artists/m/masereel_frans.htm (Erişim 06.06.2026)
11. http://revelatormagazine.com/nonfiction/frans-masereels-picture-books-against-war/(Erişim 07.06.2026)

EV İÇİ YAŞAM ALANINDA TOPLUMSAL CİNSİYETİN MEKANSAL İNŞASI: GÖLCÜK SARAYLI KONUTLARINDA HANE TİPLERİ ÜZERİNDEN BİR ANALİZ

Yüksek Lisans Öğrencisi Hilal ÖZTÜRK OCAK
Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
hilalozturk1641@gmail.com- 0009-0007-4383-248X
Dr. Öğr. Üyesi Özden Senem EROL
Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
ozdensenem.erol@kocaeli.edu.tr- 0000-0002-2478-0473

ÖZET

Bu çalışma, 1999 Gölcük Depremi'nden sonra Bayındırlık Bakanlığı tarafından yapılan ve yaklaşık yirmi beş yıllık bir geçmişe sahip olan Saraylı Kalıcı Konutları üzerinden ev içi mekânın toplumsal cinsiyet temelinde dönüşümünü incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla çalışmada, konutlar yerinde incelenmiş, kullanıcılarla derinlemesine yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve konutların zaman içerisinde geçirdiği mekânsal değişimler sözlü tarih anlatıları üzerinden değerlendirilmiştir.

Çalışmada belirlenen altı farklı hane tipinin içerisinden olan kişilerin medeni hal, çocuk sahibi olma, yaş etkisi ve hanedeki kişi değişimlerine göre ev kurma pratiklerindeki dönüşümler analiz edilmektedir. Araştırma kapsamında kişilerin ev kurma pratiklerindeki yapısal dönüşümler mahremiyet-güvenlik, ev içi emek/bakım ve kullanım, ev-içi mekânsal düzenlemeler, komşuluk ilişkileri ve konut mülkiyeti-ev içi ekonomik hiyerarşi olmak üzere beş ana başlık altında incelenmiştir.

İncelenen beş kavram kapsamında değerlendirildiğinde, hane üyelerinin yaşam döngülerinde meydana gelen değişimlere bağlı olarak mekânsal donatılar ve kullanım pratiklerinde önemli dönüşümler gözlenmiştir. Mahremiyet ve güvenlik odaklı fiziksel müdahalelerde çocuk sahibi olma ve yaş alma süreçleri belirleyici olurken, ev içi emek ve komşuluk ilişkilerine ilişkin mekânsal pratiklerde medeni durum değişikliklerinin etkili olduğu görülmüştür. Ev içi donatıların yeniden düzenlenmesinde hane büyüklüğündeki artış ve azalışlar önemli rol oynarken, ev içi ekonomik hiyerarşi tüm bu süreçleri etkileyen temel faktörlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönüşümler incelendiğinde, mekânsal kararların ve ev kurma pratiklerinin hane üyeleri arasında toplumsal cinsiyete dayalı rol ve sorumluluk dağılımlarından bağımsız olmadığı; aksine bu roller tarafından biçimlendirildiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler : Toplumsal Cinsiyet, Ev Kurma Pratikleri, Saraylı Kalıcı Konutları, Sözlü Tarih Anlatıları

KOMNENOSLAR DÖNEMİ (1081-1185) SAVUNMA MİMARİSİNDE CEPHE TASARIMI: AKHYRAOUS VE LOPADİON KALELERİ ÖRNEĞİ[1]

Okan Selçuk VURAL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,

okansvurall@gmail.com – https://orcid.org/0009-0007-3734-6581

ÖZET

Anadolu'daki Bizans kalıntıları arasında en geniş grubu oluşturan savunma yapıları, Bizans yerleşim düzeni ve savunma sistemlerinin anlaşılması açısından önemli arkeolojik veriler sunmaktadır. XI. yüzyılın sonlarından itibaren Anadolu'da sarsılan Bizans hakimiyetini yeniden tesis etmek amacıyla I. Aleksios (1081-1118), II. Ioannes (1118-1143) ve I. Manuel Komnenos (1143-1180) tarafından yürütülen askeri restorasyon süreci, savunma yapılarında karakteristik değişimleri beraberinde getirmiştir. Nitekim cepheye ilişkin özgün tasarım anlayışının bir gelenek oluşturacak kadar tekrarlanması Komnenoslar devrinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle Batı Anadolu ve hakim oldukları bölgeler dahilinde görülen teknik, maden işçiliğinden devralınan bir terim olan *cloisonné* adı ile anılır. Askeri gerekliliklerin yanı sıra hanedan estetiği ve ideolojik temsiliyeti yansıtan özgün mimari kimlik, bölgedeki kalelerden kiliselere kadar birçok yapının Komnenoslar dönemine tarihlendirilmesinde bir veri oluşturmaktadır. Komnenoslar'ın cepheye getirmiş olduğu bu yenilik sonrasında geç dönemlerde de Bizans mimarisinin cephe anlayışı tamamen dışa dönük, çok renkli ve derinlik gösteren plastik bir ifadeye dönüşmüştür.

Mysia bölgesi, Marmara ve Ege denizlerini birbirine bağlayan konumu, verimli ovaları ve zorlu topografyasıyla tarih boyunca önemli bir geçiş bölgesi olmuştur. Bölgenin stratejik öneminden dolayı özellikle Komnenoslar döneminde savunma ağının güçlendirilmesini ve yeniden inşasını gerekli kılmıştır. Bursa'nın Uluabat ilçesinde konumlanan Lopadion Kalesi, 1130 yılında stratejik nehir geçidinde askeri bir üs (*aplekta*) ve toplanma merkezi olarak inşa edilmiştir. Balıkesir'in 18 km güneyinde, İkizcetepeler olarak bilinen izole bir tepenin üzerinde yer alan Akhyraous Kalesi ise yine II. Ioannes döneminde, 1139-1140 yıllarında Marmara'dan Lydia ve Ioania'ya uzanan ana yol güzergahını denetlemek üzere tahkim edilmiştir. Her iki savunma yapısında da gözlemlenen özenli *cloisonné* duvar tekniği, dekoratif tuğla düzenlemeleri ve masif kule formları, Komnenos dönemi savunma mimarisinin karakteristik unsurlarını barındıran yapısını sergilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Komnenoslar Dönemi, Savunma Mimarisi, Cloisonné

[1] Bu makale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda sürdürülen "Komnenoslar Dönemi (1081-1185) Savunma Mimarisine Estetik Bir Yaklaşım: Mysia Bölgesi Örnekleri" başlıklı yüksek lisans tezinin içeriğinden derlenmiştir. Belgeleme çalışmaları, ÇOMÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SYL-2026-5441 kodlu proje kapsamında desteklenmiştir.

FAÇADE DESIGN IN THE DEFENSIVE ARCHITECTURE OF THE KOMNENIAN PERIOD (1081-1185): THE EXAMPLES OF AKHYRAOUS AND LOPADION CASTLES

ABSTRACT

Defensive structures, which constitute the largest group among the surviving Byzantine remains in Anatolia, provide significant archaeological evidence for understanding Byzantine settlement patterns and defense systems. The military restoration process initiated by Aleksios I Komnenos (1081-1118), John II Komnenos (1118-1143), and Manuel I Komnenos (1143-1180) to re-establish Byzantine authority in Anatolia after the late eleventh century brought about distinctive changes in military architecture. In particular, the repeated application of a unique façade design approach became a characteristic feature of the Komnenian period. This technique, especially prevalent in Western Anatolia and other regions under Komnenian control, is known as *cloisonné*, a term originally derived from metalworking. Beyond military necessities, the distinctive architectural identity reflecting dynastic aesthetics and ideological representation serves as an important criterion for dating numerous structures, ranging from fortifications to churches, to the Komnenian era. Following this innovation introduced by the Komnenoi, the façade conception of later Byzantine architecture evolved into a more outward-looking, polychromatic, and plastic expression characterized by depth and visual richness.

The region of Mysia, situated between the Marmara and Aegean Seas, has long functioned as an important corridor due to its strategic location, fertile plains, and rugged topography. Its strategic significance necessitated the strengthening and reconstruction of the regional defense network, particularly during the Komnenian period. Lopadion Castle, located in present-day Uluabat (Bursa), was constructed in 1130 as a military base (aplekton) and assembly center controlling a strategic river crossing. Akhyraous Castle, situated on an isolated hill known as İkizcetepeler approximately 18 km South of Balıkesir, was fortified during the reign of John II Komnenos in 1139-1140 to oversee the main route extending from the Marmara region toward Lydia and Ionia. The carefully executed *cloisonné* masonry, decorative brick arrangements, and massive tower forms observed in both fortifications demonstrate the aesthetic characteristics of Komnenian defensive architecture.

Keywords: Komnenion Period, Defensive Architecture, Cloisonné

1. GİRİŞ

XI. yüzyılın başlarından itibaren önemli komuta görevlerinde bulunan, askeri aristokrasiye mensup Komnenoslar, 1081 yılında imparatorluk tahtıyla beraber imparatorluğa kimlik ve düzen kazandıran emperyal ideolojiyi de devralmıştır (Kazdhan, 1991: 1143-1144; Yirşen, 2025: 350). Bizans İmparatorluğu'nun XI. yüzyılın sonlarından itibaren karşılaştığı askeri tehditler, özellikle Anadolu'daki Türk ilerleyişi ve Malazgirt yenilgisi, imparatorluğun savunma politikalarında köklü bir yeniden yapılanmayı zorunlu kılmıştır (Foss and Winfield, 1986: 145). Yaşanan ekonomik ve siyasi bunalımlar hanedanın uygulamış olduğu başarılı politikalarla son bulmuş dolayısıyla Komnenoslar Dönemi, Bizans'ın restorasyon evresi olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2024: 1). I. Aleksios, II. Ioannes ve I. Manuel Komnenos dönemlerini kapsayan bu süreçte, imparatorluğun savunma politikası yeniden düzenlenerek Anadolu coğrafyasında kapsamlı bir tahkimat (*kastrokrisia*) faaliyeti başlatılmıştır (Cesar, 2015: 3). Komnenosların Anadolu'da yürüttüğü bu savunma politikası, tek başına sınır duvarları veya ileri hat karakolları kurmakla sınırlı kalmamıştır. İnşa edilen tahkimatlar ordular için toplanma üsleri (*aplekta*), önemli vadileri ve köprüleri koruyan, idari merkezler ve kırsal nüfus için son sığınaklar olarak planlanmış ve kademeli bir savunma ağı oluşturulmuştur (Kontogiannis, 2022: 134; Zavagno, 2024: 21; Özer, 2024: 68). Bizans nüfusu yeniden şehirlerde toplanmış ve halk güvenlik endişeleri nedeniyle kent surlarının arkasına sığınmayı tercih etmiştir (Niewöhner, 2017: 54). Özellikle I. Manuel döneminde, Neokastra themasının kuruluşuyla somutlaşan bu vizyon, sadece toprak güvenliğini sağlamayı değil aynı zamanda tarımsal üretimi güvence altına alarak kastron etrafına "medeni yaşamı" yeniden tesis etmeyi ve imparatorluk otoritesini kırsal alanda kalıcı kılmayı hedeflemiştir (Foss, 1996: 152; Cesar, 2015: 44; Özer, 2024: 148).

Komnenosların kentsel ve bölgesel ölçekte yürüttükleri politika, dönemin askeri mimarisine hanedanın ideolojik kimliğini yansıtan karakteristik düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. Kökeni askeri aristokrasiye dayanan hanedanın, kamusal alanda hanedan gücünü ve temsiliyetini görünür kılma motivasyonları (Yirşen, 2020), başkentteki kamusal ve dini yapıların yanı sıra Anadolu'daki savunma mimarisinde de kendini göstermiştir. Kendinden önceki dönemlere kıyasla, masif ve kesintisiz cephe anlayışı, Komnenoslar dönemiyle beraber yerini gölge-ışık, ritim-yineleme ilkeli biçim düzenleriyle hareketlenen cephelere bırakmıştır (Ersen, 1986: 13; Ousterhout, 2024: 209). Düzenli ya da düzensiz almaşık teknikle yapılan duvar örgü tekniği, Komnenoslar döneminin – özellikle savunma mimarisinde – karakteristiğini oluşturmaktadır. Özellikle Batı Anadolu ve hakim oldukları bölgeler dahilinde görülen teknik, maden işçiliğinden devralınan terim olan *cloisonné* adı anılır. Türkçe'de *kasetleme* veya *çerçeveli teknik* olarak ifade edilen örgü türü dört taraftan tuğlayla kuşatılmış tekil taşlar ve tuğlaların dikey yerleştirilmesiyle oluşturulur (Ousterhout, 2024: 188-189). Kullanılan her türlü devşirme malzemeyle bağlı olarak oldukça düzensiz olan bu teknik, bölgedeki kalelerden kiliselere kadar birçok yapının Komnenoslar dönemine tarihlendirilmesinde bir veri oluşturmaktadır (Mercangöz, 1995: 486). Komnenoslar'ın cephelere getirmiş olduğu bu yenilik sonrasında geç dönemlerde de Bizans mimarisinin cephe anlayışı tamamen dışa dönük, çok renkli ve derinlik gösteren plastik bir ifadeye dönüşmüştür (Eyice, 1980: 126-128).

Komnenos savunma ağının ve söz konusu mimari kimliğin bölgesel ölçekte en net izlenebildiği coğrafya Mysia bölgesidir. Çalışma kapsamında bölgede belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiş olup, asker-imparator bir kimlik taşıyan hanedanın, Anadolu'daki temsiliyetini savunma yapıları üzerinden incelemeyi hedeflemiştir.

2. AKHYRAOUS KALESİ

Akhyraous, Mysia bölgesinde, Makestos (Susurluk) Nehrine hakim bir noktada ve Propontis havzasından Lydia ile Ionia'ya uzanan stratejik yol güzergahında konumlanmaktadır. Bizans kaynaklarında ilk kez 812 tarihli Studioslu Theodoros'un mektuplarında bir köy olarak anılan yerleşim, daha sonra önemli bir kale-kent ve metropolitlik merkezi statüsüne yükselmiştir (Hasluck, 1910: 93; Foss, 1991: 14; Foss, 1996: 161-162; Belke, 2020: 364). W. Ramsay, Piskoposluk listelerinde Hadrianoutherai yerine Akhyraous isminin geçmesinden dolayı Akhyraous isminin Bizanslılar tarafından verildiği görüşünde bulunmuştur (Ramsay, 1961: 168; Mercangöz, 2003: 36; Sarıhan, 2021: 458). Nitekim Niketas Khoniates kalenin inşasından bahsederken, muhtemelen Küçük Asya kökenli Akhyraous isminden türemiş ve "kale" anlamına gelen Ochyrai olarak adlandırır (Khoniates, Historia; 33 [1984: 19]). Kale, günümüzde Balıkesir'in 18 km güneyinde, Selimiye yerleşiminin 3 km doğusunda, bugünkü Pamukçu (eski Eftele) beldesinin 5 km güneydoğusunda İkizcetepeler barajının yanında izole bir tepenin üzerinde konumlanmaktadır (Mercangöz, 2003: 36; Belke, 2020: 364).

Günümüzde mevcut olan iki kulesinden dolayı İkizcetepeler Kalesi olarak da adlandırılan Akhyraous Kalesi, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 22/10/1994-3690 sayılı kararı ile tescillenmiş olup mülkiyeti 25. Bölge Müdürlüğü Devlet Su İşleri'ne aittir (Sarıhan, 2021: 457).

Konumlandığı tepenin topografyasına göre tahkim edilen kale, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgene yakın plana sahiptir. Yalnızca batı yönünde daha yumuşak bir geçitle başka bir tepeye bağlanır. Bu nedenle batı cephesi birbirine yakın konumlandırılmış iki güçlü yuvarlak kule (1 ve 2 no'lu kule) ile özellikle tahkim edilmiştir (Görsel 1) (Belke, 2020: 365).

Görsel 1. Kalenin güney cephesinde konumlanan 1 ve 2 nolu kuleler (Vural, 2026).

1994 tarihli tescil fişinde tahkimatın başlangıçta tepeyi çevreleyen sur duvarları ile altı yuvarlak kulesinin olduğu belirtilmiştir (Sarıhan, 2022: 459). Günümüze, güneyde bulunan yarı-dairesel formdaki iki kulesi kısmen özgün formlarını koruyarak ulaşmıştır. Kuleler, tüm yapıya orantılı olarak büyük tutulmuş olup mevcut yükseklikleri 14 metre olarak ölçülmüştür. Kale, konumlandığı tepenin topografyasına göre kuzeyden güneye doğru yükselmektedir. Kuzey cephenin Kille Çayı ile sınırlanması ve doğal savunma sağlaması nedeniyle bu cephenin yüksek kulelerle tahkim edilmediği anlaşılmaktadır (Ağan, 2024: 79-83). Kuzeyde bulunan kuleler ve yapıyı çevreleyen sur duvarlarının mimari kalıntıları kaçak kazılar ve doğal tahribat sebebiyle toprak seviyesinde kalmıştır. Ayakta kalan iki kulesi ve kısmen takip edilebilen sur duvarları haricinde yoğun bitki örtüsünden dolayı yapı içerisinde mimari kalıntı tespiti yapılamamaktadır.

II. Ioannes Komnenos'un (1118-1143) Batı Anadolu'daki savunma politikaları çerçevesinde, 1139 yılında imparatorluk inisiyatifiyle inşa edilen kale, Komnenoslar Dönemi savunma mimarisinin karakteristik cephe anlayışını yansıtmaktadır. (Foss and Winfield, 1986: 147). Düzgün olmayan boyutlardaki kesme ve kaba yonu taş sıraları, boyutları büyük ölçüde değişen tekli ya da üçlü tuğla hatlarıyla çerçevelenmiştir. Karmaşık fakat özenli bir işçiliği andıracak biçimde uygulanan *cloisonné* tekniği cephede dekoratif bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır (Görsel 2).

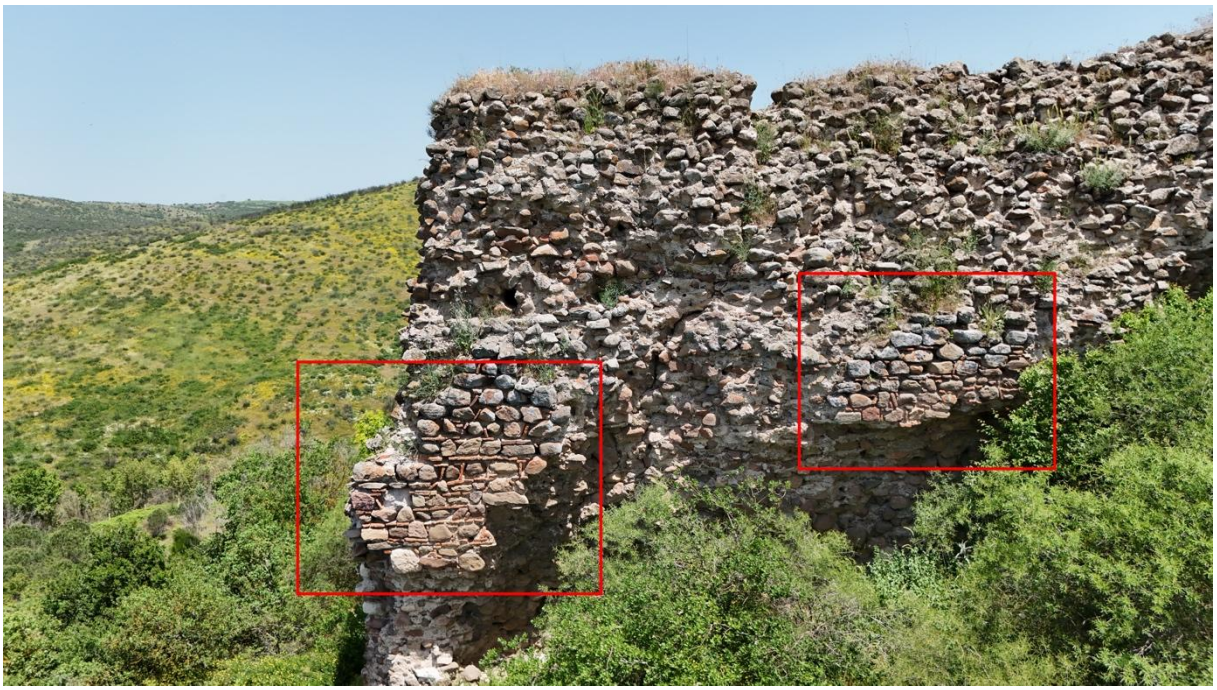

Görsel 2. 1 no'lu kulenin cephe tasarımı (Vural, 2026)

Taşlar arasına dikey olarak yerleştirilen ve zikzak deseni oluşturulan tuğla sıraları *cloisonné* karakterini güçlendirmekle birlikte tamamen dekoratif nitelikteki tuğla işçiliğidir (Görsel 3). Batı cephesinde uzanan sur duvarının dış cidarı büyük ölçüde tahrip olmuştur. Sur duvarının kısmi bölgesinde görülen duvar tekniği kulelerde görülen duvar tekniği ile aynı olması yapının tümünde *cloisonné* tekniği uygulandığı düşüncesi oluşturmaktadır (Görsel 4).

Görsel 3. Cephe tasarımında kullanılan tuğlalardan zikzak detayı (Vural, 2026).

Görsel 4. Batı cephesindeki sur duvarında görülen duvar tekniği detayı (Vural, 2026).

3. LOPADİON (ULUABAT) KALESİ

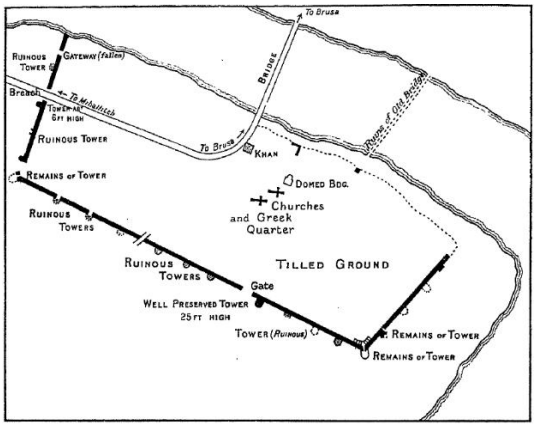
Bizans döneminde Lopadion olarak bilinen yerleşim[2], sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle antik dönemden itibaren stratejik bir öneme sahiptir. Bizans kaynaklarında ilk kez, Studioslu Theodoros'un 812 tarihli mektubunda, yakınında bir manastır ve pazar yerinin bulunduğu bir kastron olarak söz edilmektedir. Rhyndakos Nehri havzasında konumlanan kale, Marmara Denizi'nin yaklaşık 20 km güneyinde bulunur. (Hasluck, 1910: 78; Foss, 1991: 1250; Belke, 2020: 740). Makestos'un (Susurluk) bir kolu olan bugünkü adıyla Çapraz Çayı'nın göle döküldüğü yerde, Uluabat Gölü'nün batı yakasında inşa edilmiştir (Ağan, 2024: 92). Konumlandığı bölge, Marmara kıyıları ile iç bölgeler arasındaki bağlantıyı hem de Bithynia'dan Phrgia'ya uzanan askeri güzergahları denetlemesi açısından stratejik bir nehir geçidi olma özelliği taşımaktadır (Foss and Winfield, 1986: 145; Wiegand, 1904: 336; Belke, 2002: 860).

II. Ioannes Komnenos'un, özellikle bu bölgenin savunulmasına özel önem verdiği ve araştırmalar yaparak tahkimat faaliyetleri başlattığı bilinmektedir (Kinnamos, 2001: 33). 1130

[2] Niketas Khoniates ve Anna Komnena tarafından yerleşim, Louoadium olarak ifade edilmiştir (Texier, 2002: 246).

yılında imparatorluk inisiyatifiyle yeniden inşa ettirilen kale[3], Komnenosların askeri faaliyetleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kale yapısı olmasının ötesinde, aynı zamanda bir toplanma ve sevk merkezi olarak kullanılması askeri üs niteliğini taşıdığını göstermektedir (Kinnamos, 2001: 35; Belke, 2020: 180; Foss, 1996: 150). Nitekim, 1134-35 yılında Ioannes, Kastomon seferinde başarısız olduktan sonra "kendi kurduğu şehre" geri çekildi. Burada bir yıl kaldıktan sonra orduları topladı ve tekrardan çıkmış olduğu Kastomon seferinde başarılı olmuştur (Belke, 2020: 181). Prodromos'un methiyesinde kaleden *"aşılamaz bir hendek"* ve *"karşı konulamaz bir siper"* olarak bahsetmesi, kalenin sahip olduğu merkezi önemi de yansıtmaktadır (Prodromos, 1974: 305).

Bölgede gerçekleştirilen ilk araştırmalarda kentin, 475x150 metre ölçülerinde ve yaklaşık 30-40 metre aralıklarla yirmi kule ile tahkim edildiği, surların ise moloz taş ve tuğla kullanılarak sağlam bir şekilde inşa edildiği belirtilmiştir (Görsel 5) (Hasluck, 1910: 80-81; Texier, 2002: 246).

Görsel 5. Lopadion plan şeması (Hasluck, 1910).

Hascluk'un planında belirtmiş olduğu 20 kuleden, sadece güneyde bulunan bir kule özgün formunu koruyarak günümüze ulaşmıştır (Görsel 6). Kulenin mevcut yüksekliği 7 metre olarak ölçülmüştür. Batı ve doğu doğrultusunda konumlanan kuleler ve sur duvarları büyük oranda tahrip olmuştur.

[3] Lopadion, bölgedeki Türk akınlarını savunmak amacıyla Aleksios Komnenos tarafından kurulmuştur (Texier, 2002: 246). 1130 yılında bölgeyi güçlendirmek adına Ioannes tarafından yeniden inşa edildikten sonra "Rhyndakos'taki polis" olarak anılmıştır (Belke, 2020: 741).

Görsel 6. Lopadion Kalesi, günümüzdeki yerleşim alanı (Vural, 2026).

Günümüze ulaşan mevcut kulenin yaklaşık 30 metre doğusunda yer alan kule temel seviyesinde günümüze ulaşmıştır. Doğu yönünde uzanan ve kısmen takip edilebilen sur duvarının en yüksek noktası 6 metreyi geçmemektedir. Kalenin kuzey cephesinde, mevcut yapılaşma nedeniyle mimari kalıntı tespiti yapılamamaktadır. Batı yönündeki sur duvarı yine yerleşim alanında kalmakla beraber yoğun bitki örtüsünden dolayı izlenmesi güçtür.

Komnenoslar döneminde imparatorluk mülkü yani *episkepseis* sayılan kale, bu amaca uygun olarak özel bir savunma tekniği inceliğiyle donatılmıştır (Güneş, 2008: 185, dn: 776). Güneyde yer alan kulede ve sur duvarında, Komnenoslar döneminin karakteristiğini oluşturan cephe tasarımı görülmektedir. Duvar inşasında genellikle devşirme malzeme ve farklı boyutlardaki kaba yonu taş kullanılmıştır. Taş sıraları, paralel yerleştirilen tekli ve ikili tuğla hatlarla sınırlandırılmıştır. Taşların arasına dikey olarak yerleştirilen tuğlalarla *cloisonné* tekniği uygulanmıştır (Görsel 7). Kulenin iç mekanına erişim sağlayan kuzey cephesinde kemerli bir giriş açıklığı ve çevresinde kısmen farklı bir duvar işçiliği görülmektedir. Düzensiz boyutlardaki kaba yonu taş sıraları arasında yer yer tuğla hatları kullanılarak daha serbest ve düzensiz bir *cloisonné* işçiliği tercih edilmiştir (Görsel 8).

Görsel 7. Kule ve sur duvarının cephe tasarımı (Vural, 2026).

Görsel 8. Kuzey cephede yer alan giriş açıklığı ve cephenin duvar örgü detayı (Vural, 2026).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bizans İmparatorluğu'nun askeri, mimari ve sanat alanında restorasyon evresini Komnenoslar Hanedanı (1081-1185) temsil etmektedir. Bir askeri aristokrasi ailesi olarak bilinen Komnenosların bu köklerine önem verdikleri bilinmektedir. İmparatorluğu yönetmiş oldukları süre boyunca yürütmüş oldukları başarılı askeri ve siyasi politikalar nedeniyle modern kaynaklarda *"imparatorluğun tarihindeki en muazzam dönemlerinden biri"* olarak

tanımlanmaktadır. Komnenosların bir hanedan kurmadaki özenli çabaları mimari sanat alanına da yansımış, kendilerine özgü bir mimari kimlik inşa etme arayışında olmuşlardır. Bu yeni mimari kimliğin ilk somut örneklerini başkentteki dini yapılarda görmekteyiz. Dönemin ekonomik yapısından dolayı, Geç Antik Dönem'in anıtsal ölçekteki yapıları yerini daha küçük ve kompakt yapılara bırakmıştır. Kent silüetinde ilk anda fark edilmesi zor olan yapıların bu dezavantajını dekoratif cephe tasarımlarıyla gidermeye çalışılmıştır. Nitekim cephede görülen özgün tasarımın ortak bir dil ifade edecek kadar tekrarlanması Komnenoslar döneminde yoğunlaşmaktadır. Komnenoslar ile cephe artık hanedan gücünü ve temsiliyetini yansıtan bir unsura dönüşmüştür.

Modern çalışmalarda, cephe tasarımları ve duvar teknikleri daha çok kilise mimarisi üzerinden tanımlanmakta savunma mimarisi bu konuda değerlendirilmemektedir. Anadolu'daki Bizans kalıntıları içerisinde en geniş grubu savunma yapıları oluşturmaktadır. Ancak bu yapılar, özellikle de Batı Anadolu'daki (Mysia) örnekler arkeolojik açıdan henüz araştırılmış değildir. Bizans tarihi boyunca Mysia, iç bölgeleri ile Konstantinopolis arasında her daim sınır bölgesi olmuştur. Özellikle, Komnenoslar Dönemi'nde imparatorluk gücünün yeniden tesis edilmesine yönelik savunma politikaları kapsamında, bölgenin tahkim edilmesine önem verildiği bilinmektedir. Bu planlı devlet politikasının yansımaları olan Akhyraous ve Lopadion kalelerinin, günümüze ulaşan kalıntılarında görülen cephe tasarımları, kendinden önceki dönemlerin masif ve taş işçiliğinden ayırt edici biçimde ayrılmaktadır. Taş blokların dikey ve yatay tuğla sıralarıyla çerçevelendiği, yer yer zikzak motifleriyle hareketlendirildiği *cloisonné* tekniği, yapıların cephelerine ritim ve derinlik algısı kazandırmıştır. Clive Foss'un da tarihlendirmede dikkat çektiği üzere, dönemin kısıtlı kaynaklarına rağmen askeri yapılarda uygulanan bu son derece özenli işçilik, doğrudan Komnenoslar dönemi inşa faaliyetlerinin mimari karakteristik özelliği niteliğindedir. Ayrıca yapıların sadece bir savunma yapısı değil kastron olduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda, Komnenos hanedanına özgü bir kimlik inşasının, yalnızca dinsel ve kamusal yapılarda değil, savunma mimarisi üzerinden de kentsel ve bölgesel ölçekte görünür kılınmaya çalışıldığı düşünülebilir. Dolayısıyla Akhyraous ve Lopadion kaleleri, sadece askeri gereklilikler doğrultusunda inşa edilmemiş, belirli bir hanedan estetiğini ve ideolojik temsiliyetini yansıtacak biçimde düzenlendiği düşünülmelidir. Hareketli ve dekoratif olduğu kadar bölgedeki yapı topluluğuyla beraber ortak bir ifade dili taşıyan cephe tasarımları, günlük yaşamın sürdürüldüğü kamusal alanlarda imparatorluk temsilinin görünürlüğünü arttırarak toplumsal hafızaya yerleşmesine katkı sağlayacak unsurlar haline gelmiştir.

Bölgedeki Komnenoslar dönemine tarihlendirilen savunma yapılarında günümüzde herhangi bir koruma çalışması bulunmamaktadır. Dolayısıyla kaçak kazılar ve doğal tahribattan dolayı yapılar özgün formlarını kaybederek yok olmanın eşiğindedir. Ancak sistematik arkeolojik çalışmalar sayesinde bu merkezlerin ve çevresinin yerleşim dokusu hakkında somut veriler elde edilebilir. Bu nedenle Akhyraous ve Lopadion'u savunma yapısının ötesinde, Başkent mimarisinin, Anadolu mimarisine yansımalarını anlamamıza olanak sağlayacak arkeolojik araştırma alanları olarak değerlendirmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ağan, A., *Balıkesir ve Çevresindeki (Mysia) Bizans Dönemi Savunma Yapılarının Korunmaları Bağlamında Yapım Tekniği ve Malzeme Özelliklerinin Belirlenmesi,* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2024.
2. Ağan, A., *Balıkesir'de Bir Bizans Savunma Yapısı: Akhyraous Kalesi,* II. Surlu Kentler, Kaleler ve Savunma Yapıları Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul, 73-89, 2024.
3. Belke, K., *Bithynien und Hellespont,* Tabula Impreii Byzantini 13, Wien, 2020.
4. Belke, K., *Mysien und Hellespont.* In M. Restle (Ed.), Reallexikon zur Byzantinischen Kunst, Stuttgart: Anton Hiersemann, 2002.
5. Cesar, H., *Winter in the Land of Rum: Komnenian Defenses Against the Turks in Western Anatolia,* Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2015.
6. Choniates, N., *O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates,* Çev. Harry J. Magoulias, Detroit: Wayne State University Press, 1984.
7. Ersen, A., *Erken Osmanlı Mimarisinde Cephe Düzenleri ve Bizans Etkileri Niteliği,* Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1986.
8. Eyice, S., *Son Devir Bizans Mimarisi: İstanbul'da Palaiologoslar Devri Anıtları,* İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 1980.
9. Foss, C., "Achyraous", *The Oxford Dictionary of Byzantium* (Ed. Alexander P. Kazhdan), Vol I. Oxford University Press/Oxford s.14, 1991.
10. Foss, C., "The Defenses of Asia Minor against the Turks", C*ities, Fortresses, and Villages of Byzantine Asia Minor,* Variorum Collected Studies Series, Aldershot, 145-205, 1996.
11. Foss, C., And Winfield, D., *Byzantine Fortification: An Introduction,* Pretoria: University of South Africa Press, 1986.
12. Foss, C., *Survey of Medieval Castles of Anatolia II: Nicomedia,* Oxford, The British Institute of Archaeology at Ankara, 1996.
13. Güneş, C., *Bizans Anadolusu'nda Askeri ve İdari Bir Sistem: Thema Sistemi (VII. Yüzyıldan XI. Yüzyıla Kadar),* Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
14. Hasluck, F. W., *Cyzicus,* Cambridge University Press/Cambridge, 1910.
15. Kazdhan, A., "Komnenos", *ODB,* Oxford University Press/Washington D.C., Vol. II, 1143-1144, 1991.
16. Khoniates, N., *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)* 2. Baskı, (Çev. Işın Demirkent), Türk Tarih Kurumu/Ankara, 2020.
17. Kinnamos, I., *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176),* (Çev. Işın Demirkent), Türk Tarih Kurumu Basımevi/Ankara, 2001.

18. Kontogiannis, N. D., *Byzantine Fortifications Protecting the Roman Empire in the East.* Pen & Sword Military, 2022.

19. Mercangöz, Z., *"Batı Anadolu'daki Türk Yapılarının Duvar Tekniği ve Tuğla Süslemelerinin Kaynağı Üzerine Düşünceler",* 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, (Cilt II), Ankara, 485-495, 1995.

20. Mercangöz, Z., "Bizans Çağında Balıkesir", *Bitek Kent: Balıkesir,* (Ed. F. Özden), İstanbul, 31-50, 2003.

21. Nieweöhner, P., "Urbanism", *The Archaeology of Byzantine Anatolia: From the End of Late Antiquity until the Coming of the Turks,* Oxford University Press/New York, 2017.

22. Ousterhout, R., *Bizans'ın Yapı Ustaları,* (3. Baskı), (Çev. F. Yavuz), Koç Üniversitesi Yayınları/İstanbul, 2024.

23. Özer, B. Y., *Komnenoslar Döneminde Bizans Anadolu'su: Mekân, İnsan ve Ekonomi (1081-1185),* Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2024.

24. Prodromos, T. *Historische Gedichte,* (ed. W. Hörandner), Viyana: Verlag der ÖAW, 1974.

25. Ramsay, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası,* (Çev. M. Pektaş), İstanbul/Milli Eğitim Basımevi, 1961.

26. Sarıhan, A., *Mysia Bölgesinde Bir Bizans Savunma Yapısı: Akhyraous Kalesi,* (Ed. H.M. Özgen, S. Alper, Y. Polat, N. Koçhan, G. Polat, K. İren & A. Soykan), Balıkesir Arkeoloji Buluşmaları Sempozyumu: Mysia ve Çevre Kültürleri 2021 Bildiriler Kitabı, 455-468, 2021.

27. Texier, C., *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarih ve Arkeolojisi,* (Çev. Ali Suat), (I. Cilt), Ankara/Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.

28. Wiegand, T., *Reisen in Mysien,* Athen, Mitteilungen, 254-339, 1904.

29. Yirşen, Ş., *Komnenos'lar Dönemi Konstantinopolis Kiliselerinde Cephe Tasarımının Sosyo-Kültürel Bağlamda Değerlendirilmesi,* Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2020.

30. Zavagno, L., "The Byzantine City And Its Historiography", *The Routledge Handbook of the Byzantine City From Justinian to Mehmet II (ca. 500 – ca. 1500),* (Ed. N. Bakirtzis & L. Zavagno), Routledge, 17-37, 2024.

JENERATİF SANATIN BASKI SANATLARI ALANINDAKİ DÖNÜŞTÜRÜCÜ ETKİSİ

Doç. Dr. Burçak BALAMBER

Balıkesir Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Baskı Sanatları Bölümü

burcak.balamber@balikesir.edu.tr - ORCID: 0000-0003-1098-6128

Elif OKKAN

Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Baskı Sanatları Anasanat Dalı

elif.okkan@verzukna.com - ORCID: 0009-0006-9780-8242

ÖZET

Bu çalışma, jeneratif sanatın baskı sanatları üzerindeki dönüştürücü etkisini tarihsel gelişimi, kavramsal çerçevesi ve üretim teknikleri aracılığıyla ele almaktadır. Kalıp, iz, aktarım ve çoğaltma ilkelerine dayanan baskı sanatları, dijital üretim araçlarının katkısıyla çok disiplinli ve hibrit bir alana dönüşmüştür. Jeneratif estetik kavramları sanatçının rolünü doğrudan üreten özneden sistemi kuran ve yöneten yaratıcıya taşımış, baskı sanatlarındaki matris ve çoğaltma ilişkileri algoritmik sistemlerle birlikte yeniden değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, jeneratif üretimin baskı sanatlarını üç düzeyde etkilediğini ortaya koymaktadır: algoritmik üretimle yüzey kurgusunun yeniden inşası, dijital matrislerin CNC ve üç boyutlu yazıcı gibi araçlarla fiziksel kalıplara dönüştürülmesi ve aynı sistemden türeyen seri baskılar aracılığıyla varyasyon ile edisyon kavramlarının yeni bir kuramsal çerçevede tartışılması.

Anahtar Kelimeler: Jeneratif baskı sanatı, algoritmik üretim, matris, varyasyon-edisyon, hibrit üretim.

ABSTRACT

This study examines the transformative effects of generative art on printmaking through its historical development, conceptual framework, and production techniques. Printmaking, grounded in the principles of matrix, mark, transfer, and reproduction, has evolved into a multidisciplinary and hybrid field through contemporary digital tools. Generative aesthetics concepts have repositioned the artist from a directly producing subject to a creative agent who designs and directs systems. The relationships between surface, reproduction, and matrix in printmaking are re-evaluated alongside algorithmic systems. The findings reveal three levels of influence: the reconstruction of surface composition through algorithmic production, the transformation of digital matrices into physical printing blocks via CNC and 3D printing, and the re-examination of variation and edition concepts through a new theoretical framework derived from serial prints of the same system.

Keywords: Generative printmaking, algorithmic production, matrix, variation-edition, hybrid production.

1. GİRİŞ

Sanat, her çağın teknik ve düşünsel koşullarıyla şekillenen dinamik bir alandır. Bu dönüşüm yalnızca eserin görünümünü değil, üretim mantığını, estetik değerini ve kavramsal yapısını da kapsamaktadır. Özellikle dijital teknolojiler, algoritmalar ve yaratıcı kodlama ortamları sanat eserini yalnızca tamamlanmış bir nesne olarak değil, onu meydana getiren süreçler ve sistemler üzerinden yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır (Boden ve Edmonds, 2009; Galanter, 2016). Bu dönüşümden payını alan alanların başında baskı sanatları gelmektedir.

Kalıp, matris, iz, aktarım ve çoğaltma ilkelerine dayanan baskı sanatları, günümüzde dijital baskı, CNC sistemleri, lazer kesim, üç boyutlu yazıcılar ve çizici aygıtlar gibi araçlarla çok disiplinli bir üretim alanına evrilmiştir. Abidin, Daud ve Rathi (2013) baskıresmi, matris aracılığıyla görüntünün başka bir yüzeye aktarılmasına dayanan ve çoğaltılabilir imgeler üreten dinamik bir görsel sanat alanı olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, baskı sanatlarını salt bir teknik uygulama olmaktan çıkararak sistem temelli bir üretim pratiği olarak konumlandırmaktadır. Gürler, Doyran ve Yılmaz (2019) da baskı sanatlarının teknik ve malzeme olanaklarına bağlı olarak geleneksel yöntemlerden deneysel biçimlere uzanan geniş bir yapıya sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Galanter (2003) jeneratif sanatı, sanatçının doğal dil kuralları, bilgisayar programları, makineler ya da başka işlemsel sistemler aracılığıyla belirli düzeyde özerk çalışan bir üretim yapısı kurduğu sanat pratiği olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda belirleyici olan, aracın dijital olup olmamasından çok üretim sürecinin kurallar ve sistemler çerçevesinde yapılandırılmasıdır. Baskı sanatlarında matrisin görüntüyü aracı bir sistem üzerinden üretmesi ile jeneratif sanatta algoritmanın sonucu üretmesi arasında köklü bir yapısal yakınlık bulunmaktadır.

Bu çalışma, jeneratif sanatın baskı sanatları üzerindeki dönüştürücü etkisini tarihsel, kuramsal ve kavramsal düzeylerde incelemeyi amaçlamaktadır. Jeneratif sanatın yalnızca dijital teknolojiye dayalı bir üretim biçimi olmadığı, sistem, kural, tekrar, varyasyon ve sanatçının rolü üzerinden daha kapsamlı bir düşünce biçimi sunduğu öne sürülmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Jeneratif Sanat

Galanter (2003), jeneratif sanatı sanatçının prosedürel sistemler aracılığıyla üretim yapısı kurduğu ve bu yapının belirli bir özerklik derecesiyle yapıtın oluşumuna katkıda bulunduğu sanat pratiği olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda belirleyici olan, aracın dijital olup olmamasından çok üretim sürecinin sistematik kurallar çerçevesinde yapılandırılmasıdır. Tanım, jeneratif sanatı bilgisayar sanatıyla eşleştiren yaygın algının ötesine geçerek onu çok daha geniş bir sistem estetiğine bağlamaktadır.

Max Bense'nin geliştirdiği jeneratif estetik anlayışına göre estetik yapılar işlemler, kurallar ve teoremler yoluyla üretilebilmektedir (Klütsch, 2007). Bu yaklaşım, güzelliği öznel bir deneyim olarak değil nesnel biçimde üretilebilir bir olgu olarak ele almakta ve sanatçının rolünü köklü biçimde yeniden tanımlamaktadır. Celestino Soddu ise jeneratif tasarımı aynı kimliği koruyan

fakat sonsuz varyasyonlar üreten sistemler kurma pratiği olarak kavramlaştırmakta ve sanatçıyı tekil yapıt üreticisinden bir üretim evreni mimarına dönüştürmektedir (Soddu ve Colabella, 2021). Pearson (2011) bu çerçeveyi daha da genişleterek jeneratif sanatı ne yalnızca programlama ne de yalnızca sanat olarak tanımlar; ikisinin kesişim noktasına yerleştirir.

2.2. Baskı Sanatları ve Matris

Baskı sanatları, geleneksel olarak kalıp, matris, iz, aktarım ve çoğaltma ilkelerine dayanan bir disiplindir. Bu disiplinde matris; görüntünün belleğini taşıyan, onu yeniden üretilebilir hale getiren ve sanatçının üretim sistemi olarak işlev gören temel yapıdır (Coldwell, 2010). Sanatçı baskı yüzeyini hazırlarken yalnızca bir görüntü değil, aynı zamanda o görüntünün hangi koşullarda ve kaç kez üretileceğini belirleyen bir sistem oluşturmaktadır. Bu yapı, baskı sanatlarını doğrudan üretim pratiklerinden ayıran en temel özelliktir.

Baskıresimde matris ne ise jeneratif sanatta sistem odur: her ikisi de son biçimi doğrudan vermez, fakat onun hangi sınırlar içinde üretileceğini belirler. Bu yapısal yakınlık iki alanı salt teknik benzerlik düzeyinde değil, üretim felsefesi düzeyinde buluşturmaktadır.

3. BİLGİSAYAR ÖNCESİ JENERATİF DÜŞÜNCE VE BASKI SANATLARI

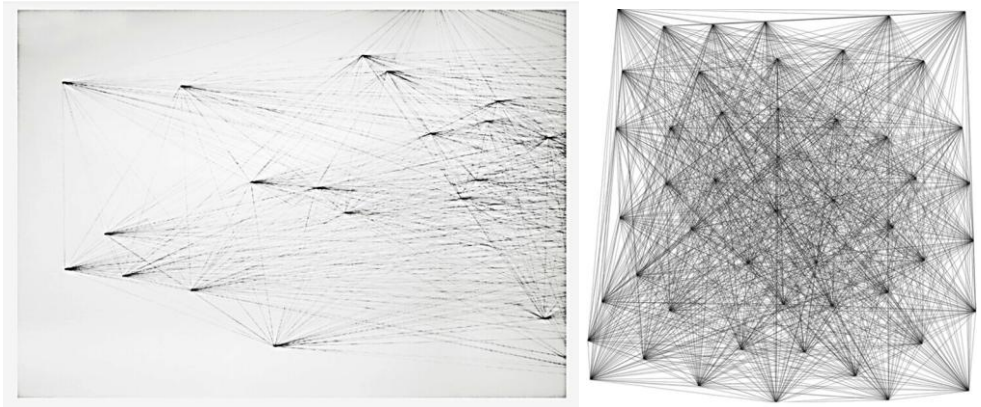
3.1. Sol LeWitt ve Talimat Temelli Üretim

Sol LeWitt'in 1960'lı ve 70'li yıllarda geliştirdiği talimat temelli duvar çizimleri, kavramsal sanatın üretim anlayışını kökten dönüştürmüştür. Bu yaklaşımda yapıtın değeri fiziksel sonuçtan çok onu oluşturan yönergeler bütününde toplanmaktadır. Wall Drawing #118 (1971) (Görsel 1) adlı çalışmada LeWitt, rastgele yerleştirilmiş elli noktanın düz çizgilerle birbirine bağlanmasını öngören bir talimat sistemi kurmuştur. Miller (2019), bu talimatların farklı uygulamalarda değişken sonuçlar üretebilen açık bir dilbilgisi yapısı oluşturduğunu ileri sürmektedir. Aynı talimat farklı mekânlarda ve farklı uygulayıcılar tarafından her seferinde biraz farklı biçimlerde hayata geçirilmiş, ancak özünü korumuştur. Bu durum, jeneratif sanatın sistem ve varyasyon anlayışıyla örtüşen bir üretim mantığına işaret etmektedir.

Bu noktada LeWitt'in üretim anlayışına daha yakından bakmak gerekmektedir. Talimat, yalnızca bir yapım kılavuzu değildir. LeWitt için talimat yapıtın kendisidir: fiziksel sonuç o talimattan türeyen bir yansımadır, özgün kaynak ise yazılı kurallar bütünüdür. Bu yaklaşım sanat eserinin nerede başlayıp nerede bittiği sorusunu kökten sarsmaktadır. Duvar üzerindeki çizgiler silinse bile talimat var olduğu sürece yapıt kaybolmamaktadır. Aynı çizgiler başka bir duvarda, başka ellerin emeğiyle yeniden üretilebilmektedir. Baskı sanatlarındaki matris mantığı tam da bu noktada LeWitt'in talimatıyla buluşmaktadır: matris de baskı alındıktan sonra imha edilse bile ürettiği izler ve edisyon varlığını sürdürmektedir. Her iki durumda da asıl olan nesne değil, onu var eden sistemin kendisidir.

LeWitt'in talimat sistemi ile baskı sanatlarındaki matris arasındaki işlevsel yakınlık, üretim felsefesi düzeyinde de karşılık bulmaktadır. Her iki yapı da son biçimi doğrudan üretmek yerine o biçimi mümkün kılan kurallı bir çerçeve oluşturmaktadır. Talimat bir baskı kalıbı gibi her

uygulamada yeni ama tanıdık bir sonuç üretmektedir. Ancak baskı kalıbının ürettiği varyasyon çoğunlukla baskı koşullarına, kâğıt türüne ya da mürekkep yoğunluğuna bağlıyken, LeWitt'in talimatında varyasyonu doğuran şey uygulayıcının yorumudur. Bu fark iki alanın buluştuğu ve ayrıştığı sınırı göstermektedir: baskı sanatlarında sistem sanatçının elinde fiziksel bir gerçekliğe dönüşmektedir. LeWitt'in talimat sisteminde ise sistem başka bir insan aracılığıyla hayata geçmektedir. Miller (2019) bu benzerliği daha da ileri götürerek LeWitt'in talimatlarını dijital parametrik ortama aktarmış ve aynı kuralların algoritmik sistemlerle de işletilebileceğini göstermiştir (bkz. Görsel 2). Böylece LeWitt'in 1971'de kurduğu sistem, elli yılı aşkın bir süre sonra kodla yeniden yazılmış ve jeneratif sanatın temel ilkeleriyle örtüştüğü somut biçimde ortaya konmuştur.

Görsel 1. Sol LeWitt, Wall Drawing #118 (1971). Rastgele yerleştirilmiş 50 noktanın düz çizgilerle birbirine bağlandığı talimat temelli duvar çizimi. The Art Institute of Chicago. © The LeWitt Estate / Artists Rights Society (ARS), NY

Görsel 2. Miller'ın (2019) Sol LeWitt'in Wall Drawing #118 çalışmasından türettiği Transposition 118 — Türetim 118-0 adlı dijital çizim

3.2. M. C. Escher ve Sistem Temelli Tesellasyon

M. C. Escher'in çalışmaları, tekrar eden birimlerin dönüşüm, yansıma ve iç içe geçme ilkeleriyle çoğaltıldığı sistematik bir üretim anlayışına dayanmaktadır. Sky and Water I (1938) adlı ahşap baskısında kuş ve balık biçimleri, negatif ve pozitif alan ilişkisi içinde yüzeyi boşluksuz biçimde doldurmaktadır. Escher bu çalışmayı tek tek biçimler çizmek yerine bir dönüşüm sistemi kurarak oluşturmuştur. Figürlerin birbirleriyle nasıl etkileşeceği önceden tanımlanmakta, sistem kendi iç mantığıyla görsel çıktıyı üretmektedir. Bu yaklaşım, sanatçıyı biçimleri tek tek çizen kişiden onların hangi kurallara göre ilişki kuracağını belirleyen kişiye dönüştürmektedir.

Escher'in bu üretim mantığı, jeneratif sanatın temel önermesiyle şaşırtıcı bir uyum içindedir: sanatçı sonucu değil, sonucu doğuran kuralları tasarlamaktadır. Sky and Water I'de izleyici yüzeyin üst bölümünde kuşları, alt bölümünde balıkları net biçimde görmekte, ancak ikisi arasındaki geçiş bölgesinde biçimlerin birbirine dönüştüğünü ve negatif alanın pozitif alana evrildiğini fark etmektedir. Bu dönüşüm tek bir müdahaleyle değil, sistemin kendi işleyişiyle gerçekleşmektedir. Baskı sanatları açısından bakıldığında Escher'in ahşap baskı tekniğini tercih etmesi de dikkat çekicidir: ahşap kalıp, Escher'in kurduğu dönüşüm sistemini taşıyan matristir

ve aynı sistem her baskıda aynı kuralla yeniden işlemektedir. Matris burada yalnızca bir görüntü taşıyıcı değil, matematiksel bir dönüşüm kuralının fiziksel karşılığıdır.

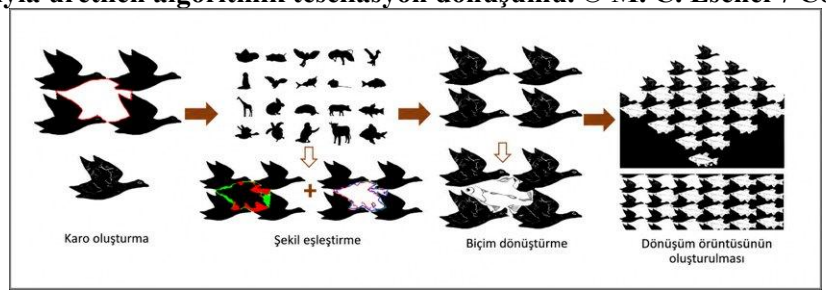
Görsel 3. M. C. Escher, Sky and Water I (1938), ahşap baskı. Kuş ve balık biçimlerinin tesellasyon kurallarıyla birbirine dönüştüğü sistem temelli kompozisyon. © M. C. Escher / Cordon Art B.V.

Lin vd. (2018) bu sistemi dijital ortamda yeniden kodlayarak Escher'in tesellasyon kurallarından algoritmik süreçlerle yeni örüntüler üretmiştir. Araştırmacılar önce karo oluşturma, ardından şekil eşleştirme ve biçim dönüştürme aşamalarını takip ederek özgün dönüşüm örüntüleri elde etmiştir. Bu çalışma, Escher'in üretim mantığının özünde jeneratif bir sistem taşıdığını ve yüzyıllar ötesinde dijital araçlarla yeniden işletilebileceğini kanıtlamaktadır.

Bu kanıtın ağırlığı yalnızca teknik bir başarıdan ibaret değildir. Lin vd.'nin çalışması, Escher'in 1938'de el ve ahşap kalıpla inşa ettiği kuralların hiçbir kayıp yaşanmadan koda aktarılabildiğini göstermektedir. Bir başka deyişle Escher, farkında olmadan ya da bilinçli olarak, bilgisayar öncesi dönemde algoritmik düşünmenin görsel pratiğini geliştirmiştir. Galanter'in (2016) jeneratif sanatı dijital araçlarla değil sistemsel düşünceyle tanımlaması bu bağlamda anlam kazanmaktadır: Escher'in sistemi dijital değildir ama jeneratiftir. Lin vd.'nin katkısı bu sistemin soyutlanabilir, aktarılabilir ve genişletilebilir olduğunu ortaya koymasıdır. Baskı sanatları açısından ise bu durum şunu düşündürmektedir: ahşap baskıdaki matrisin taşıdığı kural, doğru biçimde tanımlandığında farklı ortamlara ve araçlara taşınabilir. Matrisin fiziksel varlığı değil içindeki kural kalıcıdır.

Görsel 4. Escher'in Sky and Water I (1938) adlı ahşap baskısından Lin vd. (2018) tarafından C++ programıyla üretilen algoritmik tesellasyon dönüşümü. © M. C. Escher / Cordon Art B.V.

Görsel 5. Lin vd. (2018) tarafından önerilen Escher benzeri üretim sisteminin iş akışı: karo oluşturma, şekil eşleştirme, biçim dönüştürme ve dönüşüm örüntüsünün oluşturulması.

3.3. İslam Geometrik Desenlerinde Tesellasyon

İslam sanat geleneğinde geometrik döşeme örüntüleri, belirli biçimlerin boşluk ya da üst üste binme olmaksızın yüzeyi kaplaması ilkesine dayanmaktadır. Az sayıda yinelenen geometrik öğeyle daire, kare ve doğru çizgisi gibi basit formların çoğaltılması yoluyla son derece karmaşık kompozisyonlar elde edilmektedir (The Metropolitan Museum of Art, 2004). Bu yaklaşım basitlikten karmaşıklığa giden bir sistem mantığını somutlaştırmaktadır.

Burada dikkat çekici olan, karmaşıklığın tasarımdan değil çoğaltmadan doğmasıdır. Zanaatkâr her seferinde yeni bir biçim icat etmemekte, aksine son derece sade bir kuralı defalarca uygulayarak öngörülemeyen zenginlikte bir yüzey elde etmektedir. Bu üretim mantığı, Pearson'ın (2011) jeneratif sanat için tanımladığı basit kurallardan karmaşık çıktılar üretme ilkesiyle örtüşmektedir. Farklılık yalnızca araçtadır: İslam geometrisinde kural zanaatkârın elinde ve cetvelinde yaşarken, jeneratif sanatta algoritmanın içinde işlemektedir. Üretim felsefesi ise aynıdır.

Broug (2013) İslam geometrik tasarımında zanaatkârın önce küçük bir tekrar birimi belirlediğini, ardından bu birimi tesellasyon yoluyla yüzeye uyguladığını açıklamaktadır. Galanter'in (2016) kural tabanlı jeneratif sistem tanımıyla doğrudan örtüşen bu yaklaşımda önceden tanımlanmış bir kural, farklı yüzey ve boyutlarda sonsuz sayıda çıktı üretebilmektedir. Baskı sanatları bağlamında değerlendirildiğinde, İslam geometrik desenlerindeki modüler birim ile baskı kalıbı arasında işlevsel bir yakınlık göze çarpmaktadır: her ikisi de yüzeyi kaplayan çoğaltılabilir bir düzen sistemi kurmaktadır.

Görsel 6. 14. ve 15. yüzyıla ait Nasrid dönemi ipek tekstil parçası, İspanya, 102,6 × 37,5 cm. Kaynak: The Metropolitan Museum of Art (2004, s. 13). Fletcher Fonu, 1929, New York

Bu yakınlık, İslam geometrisinin baskı sanatlarıyla yalnızca görsel değil yapısal düzeyde buluştuğunu göstermektedir. Baskı sanatlarında kalıp hazırlanırken sanatçı da zanaatkâr gibi önce tekrar birimini belirlemekte, ardından bu birimi yüzeye uygulamaktadır. Fark şudur: baskı sanatlarında tekrar birimi genellikle tüm kompozisyonu taşıyan tek bir matristir. İslam geometrisinde ise tekrar birimi kasıtlı olarak küçük tutulmakta ve karmaşıklık bilinçli biçimde çoğaltma sürecine bırakılmaktadır. Bu ayrım, iki alanın benzer bir üretim felsefesini farklı estetik tercihlerle uyguladığını ortaya koymaktadır.

Bu örüntüler, modüler ve kural temelli üretimin dijital çağdan çok önce sanat pratiğine girdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Baskı sanatlarının matris mantığı, İslam geometrisinin tekrar birimi mantığıyla aynı üretim felsefesini paylaşmakta ve her iki alan da sistemin yaratıcı potansiyelini çoğaltma aracılığıyla açığa çıkarmaktadır.

14. ve 15. yüzyıla ait Nasrid dönemi tekstilinde görülen örüntü, bu üretim anlayışının somut bir kanıtıdır. Dokumacının elleri her bir birim için aynı kararı vermiş, aynı açıyı uygulamış ve aynı ilişkiyi yeniden kurmuştur. Ortaya çıkan bütün ise bu kararların toplamından çok daha fazlasıdır: renk, form ve ritim bir arada çalışarak göz için derinlik ve hareket yanılsaması yaratmaktadır. Jeneratif sanat literatüründe ortaya çıkan karmaşıklık olarak adlandırılan bu olgu, İslam geometrisinde yüzyıllar önce sezgisel biçimde keşfedilmiş ve ustalaşılmıştır. Bu durum, sistem temelli düşüncenin evrensel bir üretim mantığı olduğunu ve farklı kültür, zaman ve araçlarda kendiliğinden belirdiğini düşündürmektedir.

4. ERKEN BİLGİSAYAR SANATI ÖNCÜLERİ

4.1. Vera Molnár

Vera Molnár, 1960'lardan itibaren bilgisayarı bir üretim aracı olarak benimseyen öncü sanatçılar arasında yer almaktadır. Onun özgün katkısı bilgisayarı geleneksel resim anlayışına karşıt bir araç olarak değil, çizgi, düzen, sapma ve varyasyon ilişkilerini araştırmaya yarayan bir deney ortamı olarak kullanmasında yatmaktadır (Roe-Dale, 2019). Molnár için bilgisayar, sanatçının hayal edemeyeceği görsel olasılıkları sistematik biçimde keşfetmesini sağlayan bir araçtır.

Molnár'ın 1983 tarihli Electra serisi, Claude Monet'nin İzlenim: Gündoğumu adlı yapıtından esinlenerek elektronik sanat ile izlenimci estetik arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Molnár bu seride izlenimci resme özgü ışık, renk ve titreşim etkilerini birebir yinelemek yerine geometrik düzen, seri varyasyon ve hesaplanmış renk ilişkileri aracılığıyla yeniden kurmaktadır (Pera Museum, 2024). Bu çalışma, algoritmik üretimin duyarlı ve biçimsel açıdan zengin çıktılar üretme kapasitesini gözler önüne sermektedir.

Molnár'ın Lettres de ma mère (Annemin Mektupları) dizisi, jeneratif üretimin yalnızca soyut geometri alanıyla sınırlı olmadığını ve kişisel belleği de kapsayan derin bir ifade biçimine dönüşebildiğini kanıtlayan özgün bir çalışmadır. Frazier (2026), Molnár'ın annesinin el yazısından hareketle 1981-1991 yılları arasında alfasayısal kodlar yazdığını ve bu kodların pen

plotter aracılığıyla kâğıt üzerine aktarıldığını aktarmaktadır. On yıl boyunca süren bu üretim, tek bir eseri değil birbirinden farklı ama aynı duygusal kaynaktan beslenen bir varyasyon serisini ortaya koymuştur. Molnár burada bir anıyı ya da duyguyu doğrudan temsil etme yolunu seçmemiştir. Annenin el yazısını bir veri kaynağına, o veriyi bir algoritmaya ve algoritmayı da kâğıt üzerinde titreyen, sürüklenen, kesilen çizgilere dönüştürmüştür.

Görsel 7. Vera Molnár, Electra Serisi (1983). Monet'nin izlenimci resmini algoritmik parametrelerle yeniden kurgulayan jeneratif baskı çalışması.

Görsel 8. Vera Molnár, Lettres de ma mère V (1990). Annesinin el yazısından hareketle pen plotter ile üretilen çizgisel sistem çalışması. Kaynak: The Yale Review (Frazier, 2026)

Bu dönüşüm sürecinde dikkat çekici olan, kodun annenin elinden çıkmış gibi görünen çizgisel izler üretmesidir. Makine çizerken insan elinin sıcaklığını, kararsızlığını ve ritmini taklit etmekte, ancak bunu duygusal bir niyet taşımadan, salt kurallar aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Nierhoff'un (2018) vurguladığı biçimde Molnár için bilgisayar, insan deneyiminin dışında kalan bir araç değil tam tersine o deneyimi daha önce görülmemiş biçimlerde araştırmanın olanağını sunan bir ortamdır. Lettres de ma mère bu bağlamda yalnızca bir jeneratif sanat örneği değil, anı, kayıp ve el yazısı arasındaki ilişkiyi algoritmik bir sistemin gözünden yeniden okuma denemesidir.

Baskı sanatları açısından değerlendirildiğinde bu çalışma, aktarım kavramını çok katmanlı bir biçimde işlemektedir. Plotter'ın kâğıt yüzeyinde bıraktığı iz, tıpkı bir baskı matrisinin mürekkep katmanlarını yüzeye aktarması gibi bir sistemin çıktısıdır. Fark şudur: geleneksel baskıda matris sabittir ve her baskıda aynı izi üretir. Molnár'ın sisteminde ise matrisin kendisi her seferinde yeniden üretilmekte, kod biraz farklı bir yola saparak biraz farklı bir iz bırakmaktadır. Bu yapı baskı sanatlarındaki edisyon mantığını dönüştürmektedir: seri artık özdeş kopyaların değil, aynı duygusal köke sahip farklı anların toplamıdır. Molnár'ın bu çalışması, jeneratif sanatın en kişisel olanı bile sistematik bir üretim süreciyle ifade edebileceğini göstermesi bakımından alanda özel bir yere sahiptir.

4.2. Manfred Mohr

Manfred Mohr, 1960'ların sonunda geleneksel resimdeki sezgisel üretim anlayışından uzaklaşarak bilgisayar ve çizici aygıt yoluyla sistematik bir görsel dil geliştirmeye başlamıştır.

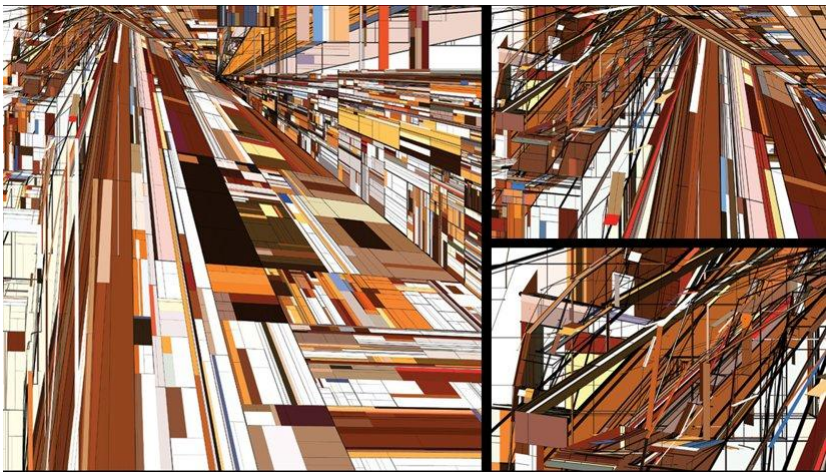
1971 yılında Paris Modern Sanat Müzesi'nde açılan sergisiyle bilgisayar destekli sanatın öncüleri arasına giren Mohr (ZKM, 2021), tüm üretimini belirli matematiksel kurallar ve geometrik ilkeler üzerine inşa etmiştir.

Mohr'un Cubic Limit adlı portfolyosu (1976), n-boyutlu küp projeksiyonlarını sistematik biçimde işleyen bir dizi çalışmayı kapsamaktadır. Her çalışmada sanatçı geometrik sistemin kurallarını önceden tanımlamakta, sistem kendi mantığı içinde farklı çıktılar üretmektedir. Pen plotter gibi çizici aygıtların kâğıt yüzeyinde bıraktığı doğru ve eğri izler, bu çalışmaları baskı sanatlarının iz bırakma ve yüzeye aktarım mantığıyla buluşturmaktadır. Mohr'un pratiği, sanatçının el becerisine değil üretim sisteminin kurallarına duyulan güveni simgelemekte ve jeneratif sanatın temel ilkelerini somutlaştırmaktadır.

4.3. Matt Pearson ve Processing

Matt Pearson (2011), Processing programlama dili aracılığıyla organik, sözde-rastlantısal, fraktal ve özyinelemeli sistemler üretmektedir. Pearson için jeneratif sanat ne saf programlama ne de saf sanat disiplinidir; ikisinin sınırında konumlanan ve her ikisini de dönüştüren bir pratiktir.

Pearson'ın Mondrian Architecture adlı çalışması, Piet Mondrian'ın geometrik kompozisyonlarından hareketle Processing ortamında üretilen fraktal yapılı bir jeneratif çalışmadır. For/while döngüleri, Perlin gürültüsü ve fraktal geometri gibi araçlar, baskı sanatlarındaki tekrar ve modüler üretim mantığına dijital karşılıklar sunmaktadır. Her döngü yinelemesi, aynı matristen elde edilen farklı baskılar gibi tanıdık ama tekil görsel sonuçlar üretmektedir.

Görsel 9. Matt Pearson, Mondrian Architecture (2009). Processing programlama diliyle üretilen fraktal yapılı jeneratif dijital sanat çalışması. Kaynak: Pearson (2011, s. 37)

5. MATRİS MANTIĞI İLE SİSTEM MANTIĞININ KARŞILAŞTIRILMASI

Araştırmada ulaşılan temel bulgulardan biri, baskı sanatlarındaki matris mantığı ile jeneratif sanattaki sistem mantığı arasındaki yapısal yakınlıktır. Her iki durumda da yapıt doğrudan tekil bir sonuç olarak değil, sonucu mümkün kılan bir üretim yapısı üzerinden kurulmaktadır.

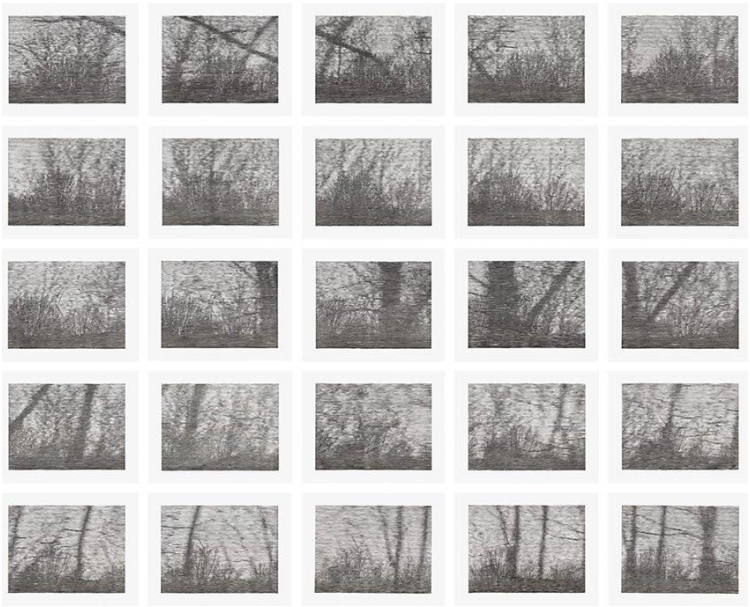
Baskıresimde matris imgenin belleğini taşıyan ve onu yeniden üretilebilir hale getiren yapıdır. Sanatçı baskı yüzeyini hazırlarken yalnızca bir görüntü değil, aynı zamanda bir üretim sistemi kurmaktadır. Bu sistem farklı kâğıtlarla, farklı renklerle ya da farklı basınç dereceleriyle her seferinde yeni sonuçlar verebilmektedir. Jeneratif sanatta benzer işlevi sistem üstlenmektedir. Galanter (2003) sistemi, sanatçının doğrudan ürettiği tekil bir biçim olmayıp o biçimi doğuracak mekanizma olarak tanımlamaktadır. Sistem de matris gibi sonucu kopyalamak yerine onun tekrarını, varyasyonunu ve çoğul biçimlerini mümkün kılan bir düzenektir.

İki yapı arasındaki temel fark maddi görünüm düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Matris elle tutulur, fiziksel, oyulmuş ya da kazınmış bir yüzeydir. Sistem ise dijital kod, yazılı talimat ya da matematiksel kural biçiminde var olabilir. Ancak bu fark, iki yapının işlevsel yakınlığını ortadan kaldırmamaktadır. Aksine çağdaş hibrit üretimlerde bu yakınlık daha da belirginleşmektedir: dijital ortamda tasarlanan bir sistem fiziksel bir matris olarak üretilmekte, ardından geleneksel baskı yöntemleriyle çoğaltılabilmektedir.

6. HİBRİT BASKI UYGULAMALARI VE JENERATİF DÜŞÜNCE

6.1. Christiane Baumgartner

Christiane Baumgartner'ın pratiği, dijital ve analog üretim arasındaki köprüyü incelikli biçimde kuran özgün bir yaklaşımı temsil etmektedir. Baumgartner video görüntülerini dijital ortamda işleyerek yatay çizgisel yapılara dönüştürmekte, ardından bu görüntüleri büyük ölçekli ahşap bloklara aktarıp elle oymaktadır. Süreç, hem dijital algoritmik dönüşümü hem de geleneksel baskı sanatlarının el emeğini kapsamaktadır.

Görsel 10. Christiane Baumgartner, 1 Sekunde (2004). Videonun tek bir saniyesini 25 ahşap baskıya dönüştüren seri çalışma. © Christiane Baumgartner / VG Bild-Kunst, Bonn

1 Sekunde (2004) adlı çalışmasında Baumgartner, bir saniye uzunluğundaki video görüntüsünden alınan yirmi beş kareyi ayrı ayrı ahşap baskılara dönüştürmüş ve böylece zamanın kesit kesit görünür kılındığı bir seri oluşturmuştur (Coldwell, 2011). Bu çalışmada

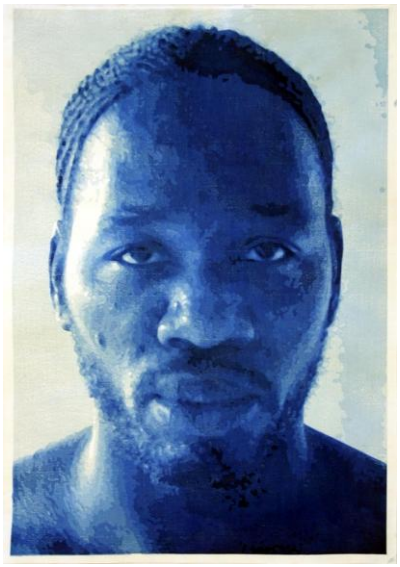
videonun tek bir saniyesi yirmi beş bağımsız baskıya yayılmış, her kare kendi başına bir matris haline gelmiştir. Baumgartner'ın pratiği teknik anlamda algoritmik olmasa da kavramsal düzeyde güçlü bir jeneratif mantık taşımaktadır. Yatay çizgi modülünün tüm üretimlerde tutarlı biçimde tekrarlanması ve dijital ile analog katmanların birbiriyle diyaloğu bu çalışmayı jeneratif düşüncenin baskı sanatlarındaki yansımalarından biri kılmaktadır.

6.2. Mike Lyon

Mike Lyon'un çalışmaları, CNC teknolojisiyle geleneksel el baskısını birleştiren hibrit bir üretim anlayışının somut örneklerini sunmaktadır. Lyon, dijital görüntü dosyalarından elde ettiği veriyi CNC freze makinesiyle ahşap oyma kalıplarına dönüştürmekte, ardından yüzyıllık geleneklere dayanan el teknikleriyle bu kalıplardan baskı almaktadır (Catanese ve Geary, 2012). Bu yöntemde dijital sistem fiziksel matrisin üretilme biçimini belirlemekte, ancak sonuç her zaman sanatçının el denetimiyle tamamlanmaktadır.

Lyon'un 2004 tarihli Anthony adlı çalışması on beş adet CNC ile oyulmuş kiraz kontrplak bloktan üretilmiştir. Her blok farklı bir ton değerini taşımakta ve katmanların üst üste baskısıyla nüanslı bir portre ortaya çıkmaktadır. Galanter'in (2016) jeneratif sanat çerçevesinde belirttiği gibi sanatçı burada doğrudan biçimi yaratmak yerine bir sistem tasarlamaktadır. Bu sistem kendi mantığı içinde estetik çıktılar üretirken sanatçı sistemin kurucusu ve yönlendiricisi konumunda kalmaktadır.

Görsel 11 (sol). Anthony baskısı için 15 kiraz ahşap kontrplak kalıbı, CNC ile oyulmuş. © Mike Lyon | Görsel 12 (sağ). Mike Lyon, Anthony (2004), ahşap baskı, 30 × 21 inç. © Mike Lyon

6.3. Bram Tan ve Printastique Yöntemi

Siang Eu Tan (Bram), 2018 yılında geliştirdiği Printastique yöntemiyle geleneksel Japon ahşap baskı tekniği Mokuhanga'yı üç boyutlu baskı teknolojisiyle buluşturmuştur. Bu yöntemde Ukiyo-e geleneğine ait imgeler dijital ortamda yeniden çizilmekte, ardından renk katmanlarına ayrılarak üç boyutlu yazıcıyla baskı bloklarına dönüştürülmektedir (Tan, 2025). Geleneksel ahşap kalıbın yerini dijital ortamda tasarlanan ve üç boyutlu yazıcıyla üretilen bir matris sistemi almaktadır.

Hokusai'nin ünlü Kanagawa'nın Büyük Dalgası adlı ukiyo-e baskısı, Tan'ın bu yöntemi uyguladığı örneklerden biridir. Orijinal eserdeki renk katmanları ayrıştırılarak her biri için ayrı bir baskı bloğu üretilmiştir. Tan bu katmanları üç boyutlu yazıcıyla plastik baskı bloklarına dönüştürmekte ve Mokuhanga tekniğiyle kâğıt üzerine aktarmaktadır. Sonuç olarak geleneksel el baskısının dokusu ve hafifliği, dijital parametrik tasarımın hassasiyetiyle bir araya gelmektedir.

Görsel 13. Hokusai, Kanagawa'nın Büyük Dalgası (1831), ahşap baskı, ukiyo-e, 25,7 × 37,9 cm. Metropolitan Museum of Art, New York

Görsel 14. Bram Tan'ın Kanagawa'nın Büyük Dalgası baskısı için üç boyutlu yazıcıyla ürettiği renk katmanlarına ayrılmış baskı kalıpları (7 blok). Printastique! yöntemi, 2025. © Siang Eu Tan (Bram)

Görsel 15. Bram Tan, Kanagawa'nın Büyük Dalgası — LoFi No.1 Kırmızı ve Altın, kâğıt üzerine akrilik, 700 × 500 mm, 2023. © Siang Eu Tan (Bram) 2025

Printastique yöntemi, jeneratif sanatın sistem, katman, tekrar ve varyasyon ilkeleriyle baskı sanatlarının kalıp ve aktarım mantığını bir arada barındıran çağdaş bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Galanter'in (2003) jeneratif sanatta sanatçıyı sistemi kuran ve varyasyonların çeşitlenmesine olanak tanıyan özne olarak konumlandıran yaklaşımı, Tan'ın pratiğiyle doğrudan örtüşmektedir.

7. VARYASYON, EDİSYON VE ÖZGÜNLÜK

Jeneratif sanat ile baskı sanatları arasındaki ilişkinin en görünür biçimde belirginleştiği alan varyasyon, edisyon ve özgünlük tartışmasıdır. Her iki alan da çoğulluk üreten yapılar olarak değerlendirilmekte, ancak bu çoğulluk salt mekanik tekrarı aşmaktadır.

Baskı sanatlarında edisyon, bir matristen elde edilen sınırlı sayıdaki baskı dizisini ifade etmektedir. Sanatçı üretim sayısını ve koşullarını belirleyerek özgünlük sınırlarını çizmektedir. Jeneratif sanatta benzer durum varyasyon kavramı üzerinden ortaya çıkmaktadır. Soddu ve Colabella (2021), üretken sistemlerin belirli bir kimliği koruyarak sonsuz varyasyonlar oluşturabildiğini belirtmektedir. Her iki alanda da çoğaltılan şey görüntünün kendisi değil, onu mümkün kılan sistemin potansiyelidir.

Özgünlük kavramı da bu bağlamda yeniden tanımlanmaktadır. Baskı sanatlarında özgünlük tekillikten ziyade sanatçının matris üzerindeki kurucu rolüyle ilişkilidir. Jeneratif sanatta ise özgünlük tek bir nihai nesnede değil, sanatçının kurduğu sistemin niteliğinde aranmaktadır. Her iki alanda da özgünlük, üretim sisteminin sanatçı tarafından oluşturulmuş ve denetlenmiş olması ilkesine dayanmaktadır.

8. SANATÇININ ROLÜNÜN DÖNÜŞÜMÜ

Hem jeneratif sanatta hem de baskı sanatlarında sanatçının üretim sürecindeki rolü doğrudan biçim veren kişiden sistemi kuran ve üretim mantığını tasarlayan kişiye doğru köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Galanter (2003), jeneratif sanatta sanatçının nihai sonucu elinde tutan kişi olmaktan çıkarak sonucun koşullarını belirleyen kurucu özneye dönüştüğünü öne sürmektedir.

Bu dönüşüm üç aşamada özetlenebilir: geleneksel sanatta sanatçı doğrudan tekil biçimi yaratmaktadır. Baskı sanatında sanatçı matrisi kurarak çoğaltılabilir bir üretim sistemi oluşturmaktadır. Jeneratif sanatta ise sanatçı algoritmik sistemi tasarlamakta ve üretim özerk biçimde işlemektedir. Bu tabloda sanatçı giderek sistem kurucu, süreç yöneticisi, seçici ve üretim mimarı rollerini üstlenmektedir.

Vera Molnár'ın çalışmaları bu dönüşümün dijital boyutunu en yalın haliyle görünür kılmaktadır. Molnár çizgiyi doğrudan çizen kişi olmaktan çıkarak çizginin hangi kurallar içinde üretileceğini belirleyen kişiye dönüşmüştür. Çağdaş hibrit baskı pratiklerinde ise bu çok katmanlı rol daha da derinleşmektedir: CNC, lazer ve üç boyutlu yazıcı gibi araçlarla çalışan sanatçı dijital modeli kuran, parametreleri ayarlayan ve sonucun niteliğini yönlendiren kişidir.

9. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu araştırma, jeneratif sanat ile baskı sanatları arasında yalnızca yüzeysel bir benzerlik değil, üretim mantığı açısından köklü bir yapısal yakınlık bulunduğunu ortaya koymaktadır. Temel bulgular şu biçimde özetlenebilir.

İlk olarak jeneratif sanat yalnızca dijital ya da bilgisayar tabanlı bir alan değil, sistem kurma ve varyasyon üretme mantığına dayalı geniş bir sanat anlayışıdır. Baskı sanatları da salt çoğaltma tekniğinden ibaret değil, kurallı ve süreç odaklı sistemsel bir üretim pratiğidir.

İkinci olarak matris ve sistem, aynı üretim ilkesinin iki farklı görünümüdür. Her iki yapı da görüntüyü doğrudan üretmekten çok görüntünün nasıl üretileceğini belirlemektedir.

Üçüncü olarak varyasyon ve edisyon, her iki alanda da kimliğini koruyan fakat farklılaşabilen çıktı mantığını paylaşmaktadır. Özgünlük yalnızca tekillik üzerinden değil, üretim yapısının sanatçı tarafından kurulmuş ve denetlenmiş olması üzerinden de anlaşılmalıdır.

Dördüncü olarak sanatçının rolü biçim veren kişiden sistemi kuran ve yöneten kişiye dönüşmüştür. Bu dönüşüm hem baskı sanatlarında hem de jeneratif sanatta benzer bir seyir izlemektedir.

Beşinci olarak jeneratif düşünce bilgisayar öncesinde de Sol LeWitt, Escher ve İslam geometrisi örneklerinde görüldüğü üzere sanat pratiğine egemen olmuştur. Çağdaş hibrit üretimler ise fiziksel ve dijital matris arasındaki sınırı geçirgen kılmaktadır.

10. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, jeneratif sanatın baskı sanatları üzerindeki dönüştürücü etkisini tarihsel, kuramsal ve kavramsal boyutlarıyla ele almıştır. Elde edilen sonuçlar, iki alan arasında teknoloji paylaşımına dayalı geçici bir yakınlık değil, üretim felsefesi düzeyinde köklü bir ortaklık bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Araştırmanın temel sonucu şudur: Jeneratif sanat yalnızca dijital ya da bilgisayar tabanlı bir üretim alanı olarak okunamaz. Galanter'ın sistem temelli yaklaşımı, Bense'nin üretken estetik anlayışı ve Soddu'nun varyasyon odaklı kavramsallaştırması bir arada değerlendirildiğinde, jeneratif sanatın özünde sistem kurma, üretim mantığını tasarlama ve çoklu sonuçlar üretme fikrine dayandığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım, baskı sanatlarının matris ve çoğaltma anlayışıyla doğrudan örtüşmektedir.

Araştırma ayrıca matris kavramının çağdaş üretim koşulları doğrultusunda yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir. Geleneksel anlamda matris ahşap, metal ya da elek gibi fiziksel bir yüzeyken, jeneratif bağlamda kod, algoritma, dijital veri ya da parametrik desen sistemi de matris işlevi üstlenebilmektedir.

Çalışmadan türetilen öneriler şunlardır: Jeneratif sanat ile baskı sanatları arasındaki ilişkiyi doğrudan konu alan araştırmaların artırılması gerekmektedir. Baskı sanatı eğitiminde yaratıcı kodlama, parametrik düşünme ve dijital üretim araçlarının ders programlarına entegre edilmesi önerilmektedir. Özgünlük ve edisyon kavramlarının çağdaş jeneratif üretim koşulları içinde yeniden tartışılması önem taşımaktadır. Son olarak yapay zekâ ve GAN tabanlı üretimlerin baskı sanatı bağlamında incelenmesi ve jeneratif baskı sanatı kavramının bağımsız bir kuramsal başlık olarak görünür kılınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Abidin, M. Z., Daud, W. S. A. W. M., & Rathi, M. R. M. (2013). Printmaking: Understanding the terminology. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 90*, 405–410. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.07.109

Boden, M. A., & Edmonds, E. A. (2009). What is generative art? *Digital Creativity*, *20*(1–2), 21–46. https://doi.org/10.1080/14626260902867915

Broug, E. (2013). *Islamic geometric design*. Thames & Hudson.

Catanese, P., & Geary, A. (2012). *Post-digital printmaking: CNC, traditional and hybrid techniques*. A&C Black.

Coldwell, P. (2010). *Printmaking: A contemporary perspective*. Black Dog Publishing.

Coldwell, P. (2011). Christiane Baumgartner: Between states. *Art in Print, 1*(1).

Frazier, W. (2026, June 8). My mother's letters: Vera Molnar's computer drawings mimic a familiar hand. *The Yale Review*. https://yalereview.org/article/vera-molnar-my-mothers-letters

Galanter, P. (2003). What is generative art? Complexity theory as a context for art theory. In *Proceedings of the 6th International Conference on Generative Art*.

Galanter, P. (2016). Generative art theory. In C. Paul (Ed.), *A companion to digital art* (pp. 146–180). Wiley Blackwell.

Gürler, Z., Doyran, E. Y., & Yılmaz, B. (2019). Özgün baskı resim sanatı üzerine bir araştırma. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi, 4*(6), 408–429.

Klütsch, C. (2007). Computer graphic: Aesthetic experiments between two cultures. *Leonardo, 40*(5), 421–425.

Lin, S.-S., Morace, C. C., Lin, C.-H., Hsu, L.-F., & Lee, T.-Y. (2018). Generation of Escher arts with dual perception. *IEEE Transactions on Visualization and Computer Graphics, 24*(2), 1103–1113. https://doi.org/10.1109/TVCG.2017.2660488

Miller, M. (2019). "LeWitt transpositions" and conceptual transpositions: Considering the grammars of conceptual art and parametric drawing. *Refract: An Open Access Visual Studies Journal, 2*(1), 112–120. https://doi.org/10.5070/R72145864

Nierhoff, B. (2018). Vera Molnar and the computer: From the machine imaginaire to the machine réelle. In *Vera Molnar* (pp. 3–13). Vintage Galéria.

Pearson, M. (2011). *Generative art: A practical guide using Processing*. Manning Publications.

Pera Museum. (2024, September 18). *The three pioneers of algorithmic art at Pera Museum*. https://www.peramuseum.org/press-bulletin

Roe-Dale, R. R. (2019). Vera Molnar's exploration of the unimaginable. *Math Horizons, 26*(4), 18–21. https://doi.org/10.1080/10724117.2019.1568081

Soddu, C., & Colabella, E. (2021). Why generative art. In *Proceedings of the 24th Generative Art Conference*. Domus Argenia Publisher.

Tan, B. (2025). *Printastique! Instructions in English 2025* [PDF]. https://www.bramtan.com

The Metropolitan Museum of Art. (2004). *Islamic art and geometric design: Activities for learning*.

ZKM. (2021). *Manfred Mohr*. ZKM Center for Art and Media Karlsruhe.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

İNSANSIZ HAVA ARACI OPERATÖRLERİ İÇİN EKİP KAYNAK YÖNETİMİ ÖLÇEK ÖNERİSİ: KAVRAMSAL BİR UYARLAMA ÇALIŞMASI

Dr. Öğr. Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER
Havacılık Yönetimi ABD, Kocaeli Üniversitesi
sultan.gocer@kocaeli.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-5776-9791
Oğuzhan ALBAYRAK
Havacılık Yönetimi Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi
Havayolu Pilotu, Pegasus Havayolları
oguzhan.albayrak@yahoo.com ORCID ID: 0009-0005-5346-302X

ÖZET

19. yy.'dan itibaren Dünya'da ve 2000'lerin başında Türkiye'de çalışmalarına başlanan, güncel olarak Türkiye'nin dünya standartlarını yakaladığı İnsansız Hava Aracı Sistemleri (İHAS) birçok alanda etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Orman yangınlarıyla mücadele, gözetleme, fotoğraf ve video çekimi, muharebe vb. alanlarda faaliyet gösteren İHA sistemlerinde başarılı ve emniyetli bir uçuş operasyonunun gerçekleşmesinde bütünleyici bir faktör de havacılığın mihenk taşlarından birisi olan Ekip Kaynak Yönetimi (EKY)'nin etkin bir şekilde tüm İHAS bileşenleri tarafından uygulanmasıdır. Literatürde EKY, emniyetli ve verimli bir uçuş operasyonuna ulaşmak için bilgi, ekipman ve insan gibi tüm kaynakların efektif kullanımı ve yönetimi olarak tanımlanmaktadır. EKY zincirinin temel halkası olan ve bir İHA'nın otonom/manuel uçuş gerçekleştirmesinden sorumlu olan İHA Operatörleri üzerindeki iş yükü, gelişen otopilot ve yapay zekâ teknolojilerinin uçuş operasyonlarına entegrasyonuyla olabildiğince azalsa da birçok senaryoda son karar mercii İHA operatörü olmaktadır. Ekip kaynak yönetimi seviyesinin ölçülmesi amacıyla pilotlara ışık tutan FMAQ v2 EKY ölçeğinin, çok benzer bir kokpit yapısına sahip İHA sistemlerinde uçuş gerçekleştiren İHA Operatörlerine uzman görüşü ışığında uyarlanması hakkındaki bu çalışma ile, İHA sistemlerinin emniyet düzeyinin artması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsansız Hava Aracı, İHA Operatörü, Ekip Kaynak Yönetimi

COMPARISON of SUSTAINABILITY TRANSFORMATIONS in AIRPORT TERMINAL OPERATIONS: THE CASE of İGA and TAV

Master's Student Merve Nur BATUR

Eskişehir Technical University, Department of Aviation Management

mervenurbatur70@gmail.com - https://orcid.org/0009-0000-7800-494X

Prof.Dr. Vildan DURMAZ

Eskişehir Technical University, Department of Aviation Management

vkorul@eskisehir.edu.tr -https://orcid.org/0000-0003-3649-1780

ABSTRACT

Under today's conditions, aviation has become one of the sectors showing continuous growth due to globalization and increasing passenger demand. Along with this development, the concept of "sustainability in aviation" has gained significant importance because of the growing impacts of the global climate crisis as well as concerns regarding resource consumption and efficiency. Environmental pollution caused by aviation is not limited only to CO2 emissions released by aircraft. Airport terminals, in particular, consume significant amounts of energy and water due to heating, ventilation, air conditioning, and lighting systems, regardless of the aircraft they serve. This intensive resource consumption makes sustainability practices such as energy efficiency, green building certifications (e.g., LEED), carbon management, and resource efficiency (water and waste management) strategic necessities within terminal buildings.

Based on this necessity, the research is a qualitative study conducted through the examination of annual reports published from the early periods to the present day by Türkiye's two major airport terminal operators, İGA and TAV. The aim of the study is to comparatively analyze the sustainability practices carried out in terminal buildings and institutional development processes of İGA and TAV airport operators in the context of increasingly important aviation sustainability, based on annual reports as secondary data sources.

The findings of the study reveal that airport terminal sustainability cannot be reduced solely to obtaining green building certifications, but rather constitutes a gradual and institutional governance process. It was determined that this multidimensional process is carried out through an "integrated mega-hub" model shaped by engineering and measurement systems around a single large-scale terminal in the case of İGA, whereas in the case of TAV it is implemented through a "scalable portfolio" model based on standardized practices transferable across multiple airports and clear decarbonization targets.

Keywords: Aviation sustainability, airport terminal operations, sustainability transformation, Istanbul Airport Holding, TAV Airports Holding.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

HAVALİMANI TERMİNAL İŞLETMELERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK DÖNÜŞÜMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI: İGA ve TAV ÖRNEĞİ

ÖZET

Günümüz koşullarında havacılık, küreselleşen dünya ve artan yolcu talepleri doğrultusunda sürekli gelişim gösteren sektörlerden biri haline gelmiştir. Bu gelişime bağlı olarak artan küresel iklim krizinin etkileri, kaynak kullanımı ve verimliliğiyle ilgili yaşanan endişeler nedeniyle ‘’havacılıkta sürdürülebilirlik’’ kavramı oldukça önem kazanmaktadır. Havacılığın sebep olduğu çevre kirliliği yalnızca uçaklardan salınan CO_2 emisyonu ile sınırlı değildir. Özellikle havalimanı terminalleri, hizmet verdikleri uçaklardan bağımsız olarak ısıtma, havalandırma, iklimlendirme ve aydınlatma gibi nedenlerle yüksek miktarda enerji ve su tüketmektedir. Terminal binalarının bu yoğun kaynak tüketimi; binalarda yürütülen enerji verimliliği, yeşil bina sertifikasyonları (LEED vb.), karbon yönetimi ve kaynak verimliliği (su ve atık yönetimi) gibi sürdürülebilirlik faaliyetlerini stratejik bir zorunluluk haline getirmektedir.

Bu gereklilikten yola çıkılarak hazırlanan çalışma, Türkiye'nin iki büyük havalimanı terminal işletmecisi olan İstanbul Havalimanı Holding ve Tepe Akfen Via Holding’in erken dönemlerinden günümüze kadar yayımladıkları faaliyet raporları incelenerek yürütülen nitel bir çalışmadır. Çalışmanın amacı, giderek daha büyük bir önem kazanan havacılık ve terminal sürdürülebilirliği bağlamında, İGA ve TAV havalimanı işletmelerinin ikincil veri kaynakları olan faaliyet raporlarına dayanarak terminal binalarında yürüttükleri sürdürülebilirlik faaliyetlerini ve bu alandaki kurumsal gelişim süreçlerini karşılaştırmalı olarak analiz etmektir.

Çalışmada havalimanı terminal sürdürülebilirliğinin yalnızca yeşil bina sertifikası almaya indirgenemeyecek aşamalı ve kurumsal bir yönetişim süreci olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çok boyutlu sürecin İGA örneğinde tek bir büyük terminal etrafında mühendislik ve ölçüm sistemleriyle şekillenen "entegre mega-merkez (hub)" modeliyle, TAV örneğinde ise birden fazla havalimanına aktarılabilen standart uygulamalar ve net karbonsuzlaşma hedefleri etrafında şekillenen "ölçeklenebilir portföy" modeliyle yürütüldüğü tespit edilmiştir

Anahtar Kelimeler: Havacılıkta sürdürülebilirlik, havalimanı terminal işletmeciliği, sürdürülebilirlik dönüşümü , İGA Havalimanı Holding, TAV Havalimanı Holding.

1. Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihsel Gelişimi

‘‘Sürdürülebilirlik kavramı’’nın çok da uzak olmayan bir süreçte dilimize kazandırıldığı düşünülmektedir. Fakat kavram 1970’lerdeki çevre hareketiyle bir anda ortaya çıkmış bir kavram değildir. Yaygın olan görüşün aksine çok daha derin tarihsel köklere sahiptir. Kavramın kökeni 18. yüzyıl Alman ormancılığına kadar uzanmaktadır. Ulrich Grober’in kavramsal tarih incelemesine göre, Saksonya Kraliyet Madencilik Ofisi’nin yetkilisi olan Hanns Carl von Carlowitz, 1713 yılında yaklaşan kereste kıtlığına çözüm ararken *Nachhaltigkeit* (sürdürülebilirlik) terimini ortaya koymuştur (Wirtschaft, 2007). Bu yaklaşımın temelinde, ormanların “gelecek nesillere azalmadan devredilebilmesi” fikri yer almaktadır ve bu anlayış yaklaşık iki yüzyıl boyunca uluslararası ormancılıkta *sürekli verim* (sustained yield) doktrini olarak benimsenmiştir (Wirtschaft, 2007). Benzer şekilde Jeremy Caradonna da sürdürülebilirliğin entelektüel temellerini 1660’lara kadar götürmekte; Aydınlanma dönemi kaynak yönetimi anlayışı, Sanayi Devrimi ve modern çevre hareketinin doğuşu üzerinden kavramın gelişimini açıklamaktadır (Caradonna, 2014).

1.1.Modern Sürdürülebilirlik Anlayışının Ortaya Çıkışı

Sürdürülebilirliğin modern politik anlamda gündeme gelişi ise 1970’li yılların başına dayanmaktadır. 1972 yılında düzenlenen Stockholm Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, çevre koruma ile kalkınma arasındaki ilişkiyi ele alan ilk büyük uluslararası girişim olmuştur (Springett & Redclift, 2015; Macekura, 2015). Bu süreçte Rachel Carson, Silent Spring adlı eseriyle çevre bilincinin oluşumuna önemli katkı sağlamıştır. Yine Club of Rome tarafından yayımlanan Limits to Growth ise sınırlı kaynaklar ve artan tüketim arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak küresel krizi görünür kılmıştır (Khondker, 2015). Ancak “sürdürülebilir kalkınma” kavramı ilk kez 1980 yılında Dünya Koruma Stratejisi’nde kullanılmaya başlanmıştır.

Kavramın dönüm noktası ise 1987 yılında yayımlanan Our Common Future (Brundtland Raporu) olmuştur. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma, “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” şeklinde tanımlanmıştır (Hajian & Kashani, 2021). Bu tanım, çevre ve kalkınma gündemlerini bilinçli şekilde birleştirmiştir; çünkü önceki çevreci söylemler özellikle Küresel Güney ülkeleri tarafından kalkınma karşıtı olarak algılanabilmekteydi. 1992’de gerçekleştirilen Rio Dünya Zirvesi ile bu ilkeler Agenda 21 kapsamında somutlaştırılmış, süreç daha sonra Binyıl Kalkınma Hedefleri ve 2015 yılında kabul edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı ile devam etmiştir (Chiritescu et al., 2013).

2. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramının Kurumsallaşması

Kurumsal alanda ise sürdürülebilirlik kavramının genişlemesi 1994 yılında John Elkington tarafından geliştirilen “üçlü bilanço” (triple bottom line) yaklaşımı ile olmuştur. Bu yaklaşım, sürdürülebilirliği yalnızca çevresel boyutla sınırlamayıp “insan, gezegen ve kâr” boyutlarını birlikte ele almayı önermektedir (Elkington, 2013). Üçlü bilanço yaklaşımı kurumsal sürdürülebilirlik raporlamasında oldukça etkili olmuş, ancak Elkington daha sonra bu yaklaşımın şirketler tarafından dönüştürücü bir çerçeve yerine yalnızca muhasebe aracı olarak

kullanılmasına yönelik eleştirilerde bulunmuştur (Loviscek, 2021). Bu süreçte Küresel Raporlama Girişimi (GRI) ve Dow Jones Sürdürülebilirlik Endeksi gibi standartlar da ortaya çıkmış, ancak raporlama alanında tam bir standartlaşma hâlâ sağlanamamıştır (Christofi et al., 2012).

Sonuç olarak sürdürülebilirlik, tarihsel olarak ormancılık uygulamalarından küresel kalkınma politikalarına, oradan da kurumsal yönetim yaklaşımlarına uzanan çok katmanlı bir kavramdır. Bu geniş tarihsel arka plan, kavramın yalnızca çevresel değil; ekonomik, sosyal ve politik boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Görsel 1.*Dünya genelinde sürdürülebilirlik zaman çizelgesi*

Not. (Khondker, 2015), (Hajian & Kashani, 2021), (Chiritescu et al., 2013) çalışmaları incelenerek yazar tarafından derlenmiştir.

3. Havalimanı Terminallerinde Sürdürülebilirlik ve Boyutları

Havalimanı terminalleri, hizmet verdikleri uçaklardan bağımsız olarak yüksek enerji ve su tüketimine sahip, önemli çevresel ayak izine neden olan yapılardır. Örneğin San Francisco

International Airport, çevresindeki üç kasabanın toplamına eşdeğer miktarda enerji tüketmektedir (Sperry & Bender, 2020).

İncelenen çalışmalar, sürdürülebilirliği dört temel boyutta ele almaktadır: Enerji, yeşil bina sertifikasyonu, karbon yönetimi ve su/atık yönetimi.

3.1. Enerji Odaklı Sürdürülebilirlik Yaklaşımları

Enerji, terminal binalarındaki sürdürülebilirliğin önemli bir kalemidir. Terminal binaları; ısıtma, havalandırma ve iklimlendirme (HVAC), aydınlatma ve bagaj sistemleri nedeniyle yüksek miktarda elektrik tüketmektedir. Bu kapsamda doğal gün ışığı ve doğal havalandırmadan yararlanan pasif tasarım stratejileri, yüksek verimli HVAC sistemleri ve LED aydınlatma gibi aktif sistemler ile çatı üstü güneş enerjisi gibi yerinde yenilenebilir enerji üretimi temel çözümler arasında yer almaktadır (Long-hai, 2008). Istanbul Airport üzerine yapılan güncel bir yaşam döngüsü analizi ve çok kriterli karar verme çalışması, enerji yönetimi ve elektrifikasyon odaklı teknolojilerin genel çevresel performans açısından en etkili seçenekler olduğunu, jeotermal sistemlerin ise özellikle ısıtma ve soğutma alanında öne çıktığını göstermektedir (Zenginoğlu & Yüksel, 2026). Yine Hindistan'daki uygulamalar dikkat çekicidir: Indira Gandhi International Airport 2022 yılında tamamen hidroelektrik ve güneş enerjisi ile çalışmaya başlamış ve yıllık yaklaşık 200.000 ton CO_2 azaltımı hedeflemiştir. Benzer şekilde Chhatrapati Shivaji Maharaj International Airport da tamamen yeşil enerji kaynaklarına geçiş yapmıştır (Baxter, 2023).

3.2. Yeşil Bina Sertifikasyon Sistemleri ve Etkinliği

Yeşil bina sertifikasyonu terminal binalarında giderek daha yaygın hale gelmektedir. LEED, BREEAM, CASBEE, SBTool, ACI Airport Carbon Accreditation (ACA) ve Türkiye Yeşil Havalimanı sertifikasını karşılaştıran bir çalışma, tüm sistemlerde "enerji ve atmosfer" kategorisinin en yüksek ağırlığa sahip olduğunu ortaya koymuştur (Kaçar et al., 2022). Norman Foster tarafından tasarlanan Stansted Airport terminali, geniş hacimler ve doğal ışık kullanımıyla sürdürülebilir terminal mimarisi açısından etkili bir model olarak değerlendirilmektedir (Duliński, 2016). En güncel örneklerden biri ise Harvey Milk Terminal 1'dir. 2024 yılında tamamlanan bu terminal, LEED Platinum v4 sertifikası alan dünyadaki ilk havalimanı terminali olmuş; aynı zamanda WELL Building Standard Core v2 ve Fitwel 2-Star sertifikalarını da elde etmiştir. Yapıda dinamik cam sistemleri, radyant tavanlar, deplasmanlı havalandırma ve 1 MW kapasiteli çatı tipi güneş enerjisi sistemi bulunmaktadır (Petrie, 2025).

Bununla birlikte, LEED sertifikasının gerçek etkisine yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. ABD'deki büyük ticari havalimanı binaları üzerinde yapılan bir çalışma, LEED sertifikası ile enerji tüketiminde azalma arasında "ihmal edilebilir düzeyde bir ilişki" bulunduğunu ve toplam enerji kullanımını azalttığına dair yeterli kanıt olmadığını ortaya koymuştur (Kauffman, 2021). Bu durum, sertifikaların tasarım niyetini yönlendirebildiğini ancak operasyonel performansı garanti etmediğini göstermektedir.

3.3. Karbon Emisyonlarının Yönetimi ve Azaltımı

Karbon yönetimi açısından Airports Council International tarafından 2009 yılında başlatılan Airport Carbon Accreditation (ACA) programı, havacılık sektörüne özgü bir çerçeve sunmaktadır. Program; haritalama, azaltım, optimizasyon ve karbon nötrlüğü olmak üzere dört seviyeden oluşmaktadır ve ilk on yılında 71 ülkeden 312 havalimanını kapsayarak küresel yolcu trafiğinin %44,7'sine ulaşmıştır (Dube, 2021). Sydney Airport, 2013–2019 yılları arasında yolcu başına emisyon yoğunluğunu her yıl azaltmış ve 2025 yılı için Seviye 3+ karbon nötrlüğü hedefi belirlemiştir (Baxter, 2021). Ancak finansman yetersizliği, sınırlı kamu desteği ve eğitim eksikliği gibi faktörler programın yaygınlaşmasının önündeki temel engellerdir (Korba et al., 2022).

3.4. Kaynak Verimliliği: Su Kullanımı ve Atık Azaltımı

Su yönetimi, literatürde görece daha az yer bulsa da büyük önem taşımaktadır. Havalimanları yüksek miktarda su tüketmekte ve atık su üretmektedir. Hong Kong International Airport'nda uygulanan "üçlü su sistemi" (tatlı su, deniz suyu ve gri su entegrasyonu), tatlı su talebini %52 oranında azaltmıştır (Leung et al., 2012). Kansai International Airport'nda ise 13 yıllık süreçte yolcu ve uçuş başına düşen atık miktarında anlamlı azalma sağlanmış, geri dönüşüm oranları artmış ve düzenli depolama oranları düşmüştür (Baxter et al., 2018). Ayrıca buz çözücü kimyasallar, yakıt kalıntıları ve bakım süreçlerinden kaynaklanan kirleticiler nedeniyle yüzey akışı (runoff) suyu kirliliği önemli bir sorun olarak öne çıkmakta ve gelişmiş arıtma sistemlerini gerekli kılmaktadır (Sulej-Suchomska et al., 2024).

Sonuç olarak, havalimanı terminallerinde sürdürülebilirlik; enerji verimliliği, sertifikasyon sistemleri, karbon yönetimi ve su/atık yönetimi gibi çok boyutlu bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu alan, tasarım yenilikleri, ekonomik analizler ve yolcu deneyimi ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiler gibi daha derinlemesine araştırmalar için geniş bir potansiyel sunmaktadır.

4. İstanbul Havalimanı ve Tepe Akfen Via Terminal İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Gelişimi

Havalimanı yönetiminde sürdürülebilirlik olgusu; uluslararası standartlara uyum, sertifikasyon süreçleri ve kurumsal yönetişim modelleriyle şekillenerek kademeli bir olgunlaşma süreci geçirmiştir. Daha erken dönem TAV ve İGA terminallerinin sürdürülebilirlik faaliyet raporları incelendiğinde, bu örüntünün 2020'den çok önce başladığı görülmektedir Her iki şirkette sürdürülebilirlik yaklaşımı, başlangıçta genel ve söylem düzeyinde kalırken zamanla kademeli olarak yönetim sistemleri ve planlarına, ardından sertifikasyon süreçlerine (ISO, LEED vb.) ve nihayetinde net sıfır ve karbon azaltımı gibi somut açık iklim hedeflerine yönelen aşamalı bir dönüşüm süreci izlemektedir.

4.1. İstanbul Havalimanı Terminal İşletmesi Bağlamında Sürdürülebilirlik Yaklaşımı

İstanbul Havalimanı, İstanbul Havalimanı'nın yapımı ve 25 yıl süreyle işletilmesi amacıyla kurulmuş bir havalimanı altyapı yüklenicisi ve terminal işletmesi şirketler konsorsiyumudur. "İGA" adı, "İstanbul Grand Airport" ifadesinden gelmektedir. Şirket, 7 Ekim 2013 yılında gerçekleştirilen İstanbul Yeni Havalimanı ihalesi sonrasında kurulmuştur. Konsorsiyumun kuruluşunda yer alan şirketler: Cengiz Holding, Kolin İnşaat, Kalyon Holding, Limak Holding, MAPA Group şeklindedir.

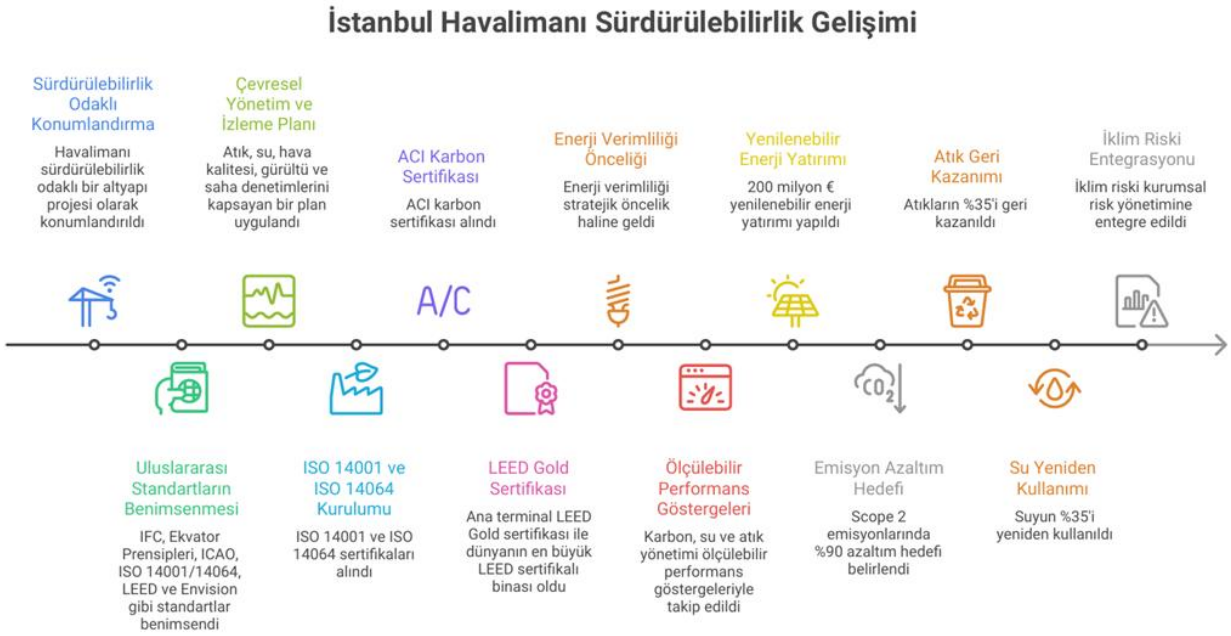
İGA'nın en erken dönem faaliyet raporlarında havalimanı, sürdürülebilirlik odaklı bir altyapı projesi olarak tanımlanmaktadır. 2016 raporu, projenin yalnızca büyük bir altyapı yatırımı olmadığını, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmaya güçlü katkı sağlayacağını belirtmekte ve çalışmayı şekillendiren temel standartları sıralamaktadır: IFC standartları, Ekvator Prensipleri, ICAO rehberleri, ISO 14001, ISO 14064, GIIP, Envision ve LEED (IGA, 2016). Bu durum yalnızca iletişimsel bir çerçeve değil, aynı zamanda tasarım ve yönetişim aşamasına işaret etmektedir; aynı raporda İGA'nın çevre, ekoloji, yaban hayatı ve sosyal yönetim için özel birimler kurduğu ve raporlamada GRI G4 standartlarını kullandığı ifade edilmektedir (IGA, 2018).

2017-2019 dönemine gelindiğinde IGA'nın yaklaşımı daha operasyonel hale gelmektedir. Şirket, Çevresel Yönetim ve İzleme Planı'nın atık yönetimi, su yönetimi, hava kalitesi, gürültü yönetimi, çevresel farkındalık eğitimleri ve saha denetimlerini kapsadığını belirtmekte ve havalimanının sürdürülebilir bir yaklaşımla tasarım, inşaat ve işletme aşamalarından geçtiğini ifade etmektedir (IGA, 2017–2019). 2020 yılında ise bu sistem daha açık ve olgun bir hale gelmiştir; IGA, ISO 14001 ve ISO 14064 kurulumlarını tamamladığını, ACI'nin ilk seviye karbon sertifikasını aldığını ve ana terminalin Mayıs 2020'de LEED Gold sertifikası kazandığını, böylece dünyanın en büyük LEED sertifikalı binası olduğunu belirtmektedir (IGA, 2020).

2021–2022 döneminde IGA'nın sürdürülebilirlik yaklaşımında enerji verimliliği stratejik bir unsur haline gelirken, LEED ile başlayan sertifikasyon yaklaşımı hizmet kalitesi odaklı akreditasyonlarla genişlemiş; karbon yönetimi yönetişim temelli bir çerçevede daha görünür ve ölçülebilir hale gelmiştir. Aynı zamanda su ve atık yönetimi gibi çevresel uygulamalar, önce entegre sistemler aracılığıyla yapılandırılmış, ardından somut performans göstergeleriyle desteklenerek sürdürülebilirlik uygulamalarının ölçülebilir ve kurumsallaşmış bir yapıya ulaştığını göstermiştir. (IGA, 2021-2022)

2023 yılında IGA'nın sürdürülebilirlik yaklaşımı yalnızca sistem kurulumundan çıkıp performans ve hedef odaklı hale gelmektedir. Şirket, 200 milyon avroluk bir yenilenebilir enerji projesi başlattığını, havalimanının tüm enerji ihtiyacını yenilenebilir kaynaklardan karşılamayı hedeflediğini ve Scope 2 emisyonlarını %90 azaltmayı amaçladığını ifade etmektedir. Ayrıca 2023 yılında enerji tüketiminin %10,7 azaldığı belirtilmektedir (IGA, 2023). Aynı rapor, döngüsellik ve su yönetimi açısından da oldukça somuttur: havalimanı atıklarının %35'inin ekonomiye geri kazandırıldığı ve 2030 yılı için bu oranın %50'ye çıkarılmasının hedeflendiği; kullanılan suyun %35'inin geri kazanılmış su olduğu ve bunun 2023 yılında yolcu başına düşen su ayak izini %5 azalttığı ifade edilmektedir (IGA, 2023).

2024 yılına gelindiğinde ise sürdürülebilirlik yaklaşımı bir kez daha dönüşmektedir. İklim riski artık yalnızca bir raporlama teması değil, kurumsal risk yönetiminin bir parçasıdır. IGA, karbon emisyonlarını yüksek ve çok yüksek ESG riskleri arasında saymakta ve bu risklere yönelik azaltım planlarının aktif olarak takip edildiğini belirtmektedir (IGA, 2024). Bu gelişim, tasarım ve sertifikasyon aşamasındaki niyetten gömülü yönetim sistemlerine ve oradan da risk temelli yönetişime doğru ilerleyen bir dönüşümü açıkça göstermektedir.

Görsel 2. *İGA Sürdürülebilirlik Gelişimi*

Not. IGA Havalimanı Holding faaliyet raporları (2016-2024) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.2. Tepe Akfen Via Terminal İşletmesi Bağlamında Sürdürülebilirlik Yaklaşımı

TAV Havalimanları, 1997 yılında İstanbul Atatürk Havalimanı dış hatlar terminalinin yapımı ve işletilmesi amacıyla kurulmuştur. Şirketin adı "Tepe-Akfen-Vie" ortaklığından gelmektedir. Kuruluş aşamasında bir konsorsiyum yapısına sahip olan TAV; Tepe İnşaat, Akfen Holding, Avusturyalı Flughafen Wien (Viyana Havalimanı işletmecisi) ortaklığıyla oluşturulmuştur.

TAV için 2014–2015 yılı sürdürülebilirlikte başlangıç ve sistem kurma aşamasıdır. Enerji ve emisyon yönetimi önceliklendirilmiş; 2014'e kıyasla 2017 için emisyon azaltım hedefleri İstanbul Atatürk'te %8,9, Ankara Esenboğa'da %4, İzmir Adnan Menderes'te %2,9

olarak belirlenmiştir. Kojenerasyon ve trijenerasyon sistemleri yaygınlaştırılmış; Atatürk Havalimanı'nın elektriğinin %80'i bu sistemlerden sağlanmış ve %35'e varan verimlilik elde edilmiştir Karbon yönetimi kapsamında Ankara Esenboğa karbon nötr havalimanı olurken, performans CDP üzerinden raporlanmış ve şeffaflık puanı 89'a ulaşmıştır .Aynı dönemde LEED sertifikasyon süreçleri başlatılmış, su ve atık yönetiminde iyileşmeler sağlanmış; yolcu sayısı %7,6 artmasına rağmen yolcu başına su tüketimi %5,2 azalmış ve 28.576 m³ su tasarrufu elde edilmiştir (TAV, 2014–2015).

2016–2017 döneminde sürdürülebilirlik daha stratejik ve kurumsal bir çerçeveye oturtulmuştur. Enerji ve emisyon yönetimi temel öncelik olarak yeniden tanımlanmış ; verimlilik projeleri ile kişi başı CO_2 salımı İstanbul'da %6,2, Ankara'da %7,5 azaltılmış ve toplam 2.266 ton CO_2 salımı engellenmiştir. Uluslararası sertifikasyonlar güçlenmiş; İzmir Adnan Menderes ve Ankara Esenboğa havalimanları ACA Level 3+ seviyesine ulaşmıştır). Yeşil bina uygulamaları (trijenerasyon, gri su, güneş panelleri) yaygınlaşırken su tüketimi İstanbul'da %4, İzmir'de %8 azaltılmış, Ankara'da ise %3 artış göstermiştir. Atık yönetiminde dalgalanmalar görülmüş; 2016'da %38 azalan atık miktarı 2017'de %20 artmış, atıkların %87'si düzenli depolama ile bertaraf edilmiştir (TAV, 2016–2017).

2018, portföy genişlemesiyle birlikte çevresel göstergelerde sıçrama yaşanan bir dönemdir. Antalya Havalimanı'nın eklenmesiyle toplam enerji tüketimi 2.088 GJ'den 4.548 GJ'ye, CO_2 emisyonu 75,92 bin tondan 225,21 bin tona yükselmiştir. Benzer şekilde su tüketimi 1.623.301 m³'ten 2.660.311 m³'e, atık miktarı 38.618 tondan 94.060 tona çıkmıştır (TAV, 2018). Bu artışlar performans gerilemesinden ziyade operasyonel büyümenin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Aynı dönemde Ankara ve İzmir havalimanları uluslararası çevresel sertifikasyonlardaki üst seviyelerini korumuştur (TAV, 2018).

2019, operasyonel ve yapısal dönüşümün öne çıktığı bir yıldır. İstanbul Atatürk Havalimanı'nın kapanmasıyla yolcu sayısı 152 milyondan 89 milyona düşmü, bu durum raporlamada kapsam değişikliklerini beraberinde getirmiştir. Atatürk hariç enerji tüketimi 2018'de 2.087,9 bin GJ iken 2019'da 2.395,2 bin GJ olarak gerçekleşmiştir (TAV, 2019,).

2020-2021 dönemi küresel havacılık sektörünün pandemi nedeniyle durma noktasına geldiği ve TAV'ın da operasyonel ölçekte ciddi bir daralma yaşadığı yıllardır. Çalışma saatlerinin azalmasına paralel olarak iş kazası sıklık ve ağırlık oranlarında majör düşüşler yaşanmıştır. Çevresel göstergelerde de benzer bir daralma gerçekleşmiş; örneğin, İzmir Adnan Menderes Havalimanı'nda doğalgaz tüketiminin 2020'de 7,7 milyon Sm³ iken 2021'de 8,1 milyon Sm³'e çıkması (TAV, 2022, s. 131), operasyonel ölçek ile doğrudan ilişkili olmayan faktörlerin (örn. iklim koşulları) etkisini göstermesi açısından ilginç bir veridir. Bu dönem aynı zamanda, şirketin finansal sürdürülebilirliğini koruma ve pandemi sonrasına hazırlık yaptığı bir stratejik planlama evresi olarak öne çıkmaktadır. (TAV, 2020-2021).

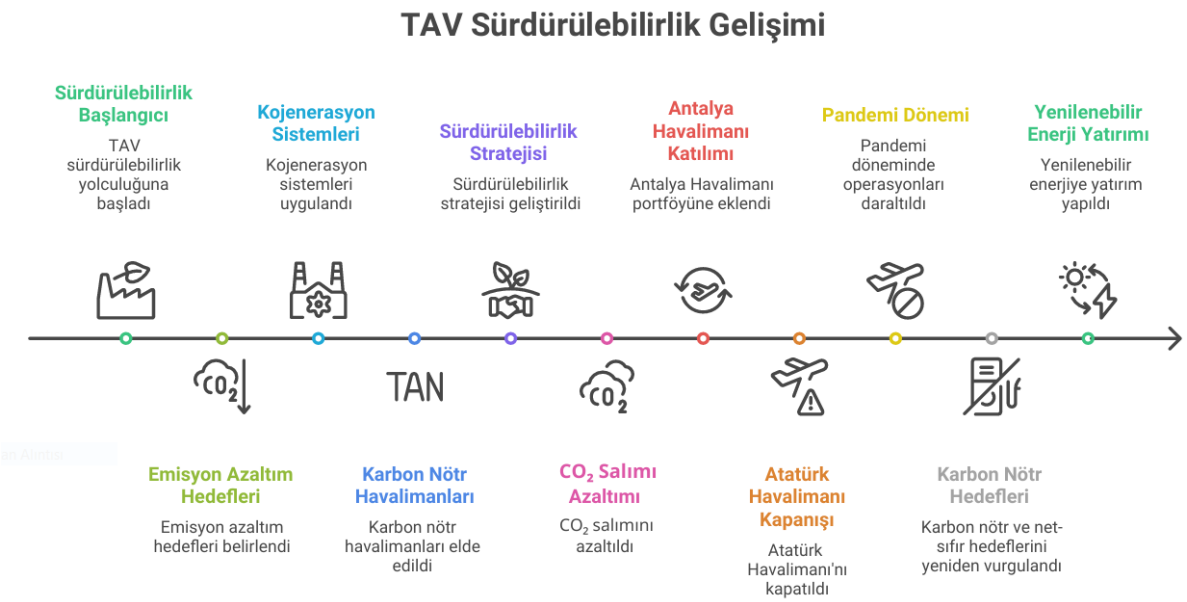
2022, pandemi sonrası toparlanmanın ve sürdürülebilirlikte iddialı hedeflerin öne çıktığı bir dönemdir. TAV, hem operasyonel hem çevresel performansını güçlendirmiştir. 2030 karbon-nötr ve 2050 net-sıfır hedefleri yinelenmiş; bu doğrultuda 21.603 karbon kredisi kullanımdan kaldırılmı ve Antalya Havalimanı'nda 31,5 milyon kWh elektrik için I-REC sertifikasyonu alınmıştır . Yenilenebilir enerji yatırımları sürdürülmüş; Medine'deki GES'e ek olarak İzmir'de

5 MWh kapasiteli yeni bir güneş enerjisi projesi planlanmıştır. Ayrıca elektrikli yer destek ekipmanı oranının 2025'e kadar %20'ye çıkarılması hedeflenmiştir. LEED Gold hedefleri (Antalya Genişleme Projesi) belirlenmiş ve ACA sertifikasyonunun tüm havalimanlarına yaygınlaştırılması amaçlanmıştır (TAV, 2022).

Sürdürülebilirlik raporunda (2022) ortaya konan hedefler, 2023 faaliyet raporunda daha da somutlaşmıştır. 2030'a kadar karbon-nötr, 2050'ye kadar net-sıfır hedefleri yinelenmiştir. Antalya, İzmir ve Ankara halihazırda karbon-nötr statüsündedir. Ankara, Bodrum ve İzmir'de toplam 18,4 MW gücünde yeni GES kurulumu için başvurular yapılmıştır. Bu santrallerin toplam elektrik tüketiminin %30'unu karşılaması hedeflenmektedir. Antalya genişleme projesi için LEED Gold, Ankara ve Almatı yatırımları için de LEED sertifikası hedeflenmektedir.

2024, TAV Havalimanları'nın sürdürülebilirlik gündeminde enerji dönüşümü ve karbon yönetiminin net biçimde öne çıktığı bir yıl olmuştur. Şirket 2030 karbon-nötr ve 2050 net-sıfır hedeflerini yinelemiş, Antalya Havalimanı'nda 31,5 milyon kWh elektrik için I-REC sertifikasyonu almış, İzmir'de 5 MWh kapasiteli yeni bir güneş enerjisi projesi planlamış ve Antalya Genişleme Projesi için LEED Gold hedefi belirlemiştir. Aynı çerçevede ACA sertifikasyonunun tüm havalimanlarına yaygınlaştırılması da hedeflenmiş, böylece çevresel performansın enerji verimliliği ve sertifikasyon ekseninde kurumsallaştırılması amaçlanmıştır. (TAV,2024)

2025 ise bu hedeflerin yatırımlara ve uygulamaya dönüştüğü bir yıl olarak değerlendirilebilir. Bodrum ve İzmir'de başlatılan güneş paneli yatırımları tamamlanmış, bu iki havalimanının elektrik ihtiyacının %30'u artık güneş panelleriyle karşılanmaya başlanmıştır. Almatı'daki yeni dış hat terminali EDGE sertifikalı olarak öne çıkarken, Antalya Havalimanı'nda hizmete açılan yeni terminal binası kapasiteyi ve hizmet kalitesini artıran büyük ölçekli bir çevresel-yapısal yatırım olarak sunulmuştur. Bu tablo, karbon ayak izini azaltma hedefinin yalnızca söylem düzeyinde kalmadığını, enerji üretimi ve yeşil bina sertifikasyonuyla operasyonun içine yerleştiğini göstermektedir. (TAV,2025)

Görsel 3. *TAV Sürdürülebilirlik Gelişimi*

Not. TAV Havalimanı Holding faaliyet raporları (2014-2025) kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

5. Tartışma ve Sonuç

Şirketlerin faaliyet raporları incelenerek bir değerlendirme yapıldığında;. IGA'nın izlediği yol, tek bir mega proje etrafında sürdürülebilirlik sisteminin inşa edilmesi şeklindedir: önce standartlar, ardından yönetim planları, sonra sertifikasyon ve en sonunda risk entegrasyonu. Buna karşılık TAV'ın yaklaşımı daha çok bir portföy işletmecisi mantığına dayanmaktadır: önce terminal düzeyinde enerji, su ve atık uygulamaları, ardından LEED ve karbon akreditasyonu göstergeleri ve son olarak grup genelinde karbonsuzlaşma hedefleri.

Yeşil bina sertifikasyonu açısından her iki şirket de LEED'i temel bir gösterge olarak kullanmaktadır; ancak kullanım biçimleri farklıdır. IGA, LEED'i havalimanının temel çevresel kimliğinin bir parçası olarak ele almakta; 2016 raporunda sürecin devam ettiği, 2020 raporunda ise terminalin LEED Gold seviyesine ulaştığı belirtilmektedir (IGA, 2016; IGA, 2020). TAV'da ise LEED daha parçalı ve terminal bazlı bir başarı göstergesi olarak sunulmakta; İzmir Adnan Menderes iç hatlar terminali ulusal bir ilk olarak öne çıkarılmaktadır (TAV, 2016–2017).

Karbon yönetimi, iki şirket arasındaki farkın en belirgin olduğu alanlardan biridir. IGA'nın 2016-2019 dönemi raporlarında karbon daha çok genel çevresel sistemin bir parçası olarak ele alınmakta; ISO 14064, Airport Carbon Accreditation süreci ve daha sonra

emisyonların kurumsal risk kapsamında değerlendirilmesi bu yaklaşımın temel göstergelerini oluşturmaktadır (IGA, 2016; IGA, 2017–2019; IGA, 2020; IGA, 2024). Buna karşılık TAV, karbonu açık bir stratejik hedef haline getirmektedir; 2030'a kadar karbon nötr havalimanları ve 2050'ye kadar net sıfır operasyon hedefi bu yaklaşımın en belirgin ifadesidir (TAV, 2023).

Su ve atık yönetimi her iki şirketin raporlarında da yer almakla birlikte, anlatım biçimi farklıdır. IGA'nın 2017-2019 raporu sistem tasarımı açısından daha detaylıdır; atık, su, hava kalitesi, gürültü, eğitim ve denetimler tek bir Çevresel Yönetim ve İzleme Planı altında toplanmaktadır (IGA, 2017–2019). Ayrıca 2023 verileri, atık geri kazanım oranının %35, geri kazanılmış su kullanımının %35 ve yolcu başına düşen su ayak izinin %5 azaldığını göstermektedir (IGA, 2023). TAV'ın 2016-2017 raporu ise uygulamaya daha doğrudan vurgu yaparak, terminallerde enerji, atık ve su yönetimi uygulamalarının hayata geçirildiğini belirtmektedir (TAV, 2016–2017). Ancak mevcut rapor bölümlerinde TAV için aynı düzeyde ayrıntılı KPI verileri sınırlıdır.

Bu başlıklar birlikte değerlendirildiğinde, İGA ve TAV'ın sürdürülebilirlik yaklaşımlarında belirgin farklılıklar görülmektedir. IGA'nın sürdürülebilirlik modeli merkez (hub) odaklı ve sistem yoğun bir yapıya sahiptir; tek bir büyük havalimanı etrafında çevresel kontrol mekanizmaları, sertifikasyonlar ve ölçülebilir performans göstergeleri operasyonlara derinlemesine entegre edilmiştir. Buna karşılık TAV'ın modeli portföy odaklıdır; birden fazla havalimanını kapsayan yapıda sürdürülebilirlik uygulamaları standartlaştırılmakta ve giderek grup düzeyinde iklim hedefleri üzerinden ifade edilmektedir.

Görsel 4. *İGA ve TAV Sürdürülebilirlik Yaklaşımları Karşılaştırılması*

Not. İGA (2016-2024) ve TAV (2014-2025) faaliyet raporları kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yapılan inceleme sonucunda, sürdürülebilirlik uygulamaları açısından iki şirketin birbirinden her açıdan daha ileri veya geri olduğu söylenemez; birinin diğerine göre mutlak bir artısı ya da eksisi bulunmamaktadır ve terazi her iki taraf için de eşittir.

Temel farklılık, şirketlerin başarı düzeylerinden değil, sürdürülebilirliği kendi yapılarına uygun farklı iş modelleri üzerinden hayata geçirmelerinden kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Bahman, A. (2023). Airport sustainability through life cycle assessments: A systematic literature review. *Sustainable Development*.
2. Baxter, G. (2021). Achieving carbon neutral airport operations by 2025: The case of Sydney Airport, Australia.
3. Baxter, G. (2023). Towards carbon neutral airport operations through the use of renewable energy sources: The case of Chhatrapati Shivaji Maharaj and Indira Gandhi International Airports, India. *International Journal of Environment, Agriculture and Biotechnology*.
4. Baxter, G., vd. (2018). Sustainable airport waste management: The case of Kansai International Airport.
5. Caradonna, J. L. (2014). *Sustainability: A history*. Oxford University Press.
6. Çayalan, B., & Rodoplu, Ş. (2025). Sürdürülebilir havaalanı uygulamaları: Enerji verimliliği ve karbon ayak izi azaltma stratejileri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
7. Celik, B. (2021). Examination of sustainability in airport terminal buildings within the framework of LEED certificate.
8. Chiritescu, V., vd. (2013). Sustainable development through eco-economic development.
9. Christofi, A., vd. (2012). Corporate sustainability: Historical development and reporting practices.
10. Dube, K. (2021). Climate action at international airports: An analysis of the Airport Carbon Accreditation programme. *Sustainable Development Goals Series*.
11. Duliński, M. (2016). Sustainable airport passenger terminal design: The review of selected examples.
12. Elkington, J. (2013). Enter the triple bottom line.
13. Göçmen, E. (2025). Havalimanlarında seviye 5 karbon akreditasyonu odağında sürdürülebilirlik uygulamaları: Royal Schiphol Grup örneği. *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences*.
14. Greer, R., vd. (2022). Life-cycle approach to healthy airport terminal buildings: Spatial-temporal analysis of mitigation strategies for addressing the pollutants that affect climate change and human health. *Transportation Research Record*.
15. Hajian, M., & Kashani, S. J. (2021). Evolution of the concept of sustainability: From Brundtland Report to sustainable development goals. *Sustainable Resource Management*.

16. İGA. (2016). *Sürdürülebilirlik raporu 2016*. Erişim adresi: https://www.igairport.aero (Erişim tarihi: 15.04.2026).
17. İGA. (2017–2019). *Sürdürülebilirlik raporu 2017–2019*. Erişim adresi: https://www.igairport.aero (Erişim tarihi: 16.04.2026).
18. İGA. (2020). *Faaliyet raporu 2020*. Erişim adresi: https://www.igairport.aero (Erişim tarihi: 18.04.2026).
19. İGA. (2021). *Faaliyet raporu 2021*. Erişim adresi: https://www.igairport.aero (Erişim tarihi: 20.04.2026).
20. İGA. (2022). *Faaliyet raporu 2022*. Erişim adresi: https://www.igairport.aero (Erişim tarihi: 21.04.2026).
21. İGA. (2023). *Faaliyet raporu 2023*. Erişim adresi: https://www.igairport.aero (Erişim tarihi: 23.04.2026).
22. İGA. (2024). *Faaliyet raporu 2024*. Erişim adresi: https://www.igairport.aero (Erişim tarihi: 25.04.2026).
23. Kaçar, E., vd. (2022). Green airport building certification comparison: A practical approach for airport management. *International Journal of Green Energy*.
24. Kauffman, D. (2021). The economic feasibility to reducing energy use in large commercial U.S. airport buildings through Leadership in Energy and Environmental Design (LEED) certification. *Journal of Air Transport Studies*.
25. Khondker, H. H. (2015). From “Silent Spring” to the globalization of the environmental movement. *Journal of International and Global Studies*.
26. Kılkış, Ş. (2019). Havalimanı terminal binalarında ekserji akılcılığı ve küresel ısınma.
27. Korba, P., vd. (2022). Current state and possible challenges in the development of green airports. *New Trends in Civil Aviation (NTCA)*.
28. Leung, D., vd. (2012). Integration of seawater and grey water reuse to maximize alternative water resource for coastal areas: The case of Hong Kong International Airport. *Water Science and Technology*.
29. Long-hai, Z. (2008). Energy efficiency design for green airport terminal.
30. Loviscek, V. (2021). Triple bottom line toward a holistic framework for sustainability: A systematic review. *Revista de Administração Contemporânea*.
31. Macekura, S. J. (2015). *Of limits and growth: The rise of global sustainable development in the twentieth century*. Cambridge University Press.
32. Petrie, A. (2025). San Francisco International Airport's Harvey Milk Terminal 1 sets new benchmark for sustainable, passenger-centric design. *Aviation Pros*.
33. Raimundo, J., et al. (2023). Sustainability in the airports ecosystem: A literature review. *Sustainability*.
34. Sperry, B., & Bender, A. (2020). Airport buildings: A key opportunity for sustainability in aviation. *Journal of Airport Management*.
35. Springett, D., & Redclift, M. (2015). *Sustainable development: History and evolution of the concept*.
36. Sulej-Suchomska, A., vd. (2024). Airport runoff water: State-of-the-art and future perspectives. *Sustainability*.
37. TAV Havalimanları. (2014–2015). *Sürdürülebilirlik raporu 2014–2015*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 28.04.2026).
38. TAV Havalimanları. (2016–2017). *Sürdürülebilirlik raporu 2016–2017*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 30.04.2026).

39. TAV Havalimanları. (2018). *Sürdürülebilirlik raporu 2018*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 02.05.2026).
40. TAV Havalimanları. (2019). *Faaliyet raporu 2019*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 03.05.2026).
41. TAV Havalimanları. (2020–2021). *Entegre faaliyet raporu 2020–2021*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 05.05.2026).
42. TAV Havalimanları. (2022). *Entegre faaliyet raporu 2022*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 07.05.2026).
43. TAV Havalimanları. (2023). *Faaliyet raporu 2023*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 09.05.2026).
44. TAV Havalimanları. (2024). *Faaliyet raporu 2024*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 11.05.2026).
45. TAV Havalimanları. (2025). *Faaliyet raporu 2025*. Erişim adresi: https://www.tavhavalimanlari.com.tr (Erişim tarihi: 12.05.2026).
46. Wingate, C. (2019). From environmental Malthusianism to ecological modernisation: Toward a genealogy of sustainability.
47. Wirtschaft, H. C. (2007). Deep roots: A conceptual history of “sustainable development” (*Nachhaltigkeit*).
48. Yüksel, A., & Tekin, M. (2026). An integrated FAHP–IF-COPRAS approach for evaluating airport sustainability performance in Türkiye. *Sustainability*.
49. Zenginoğlu, A., & Yüksel, İ. (2026). Integrated life cycle assessment and multicriteria decision making framework for evaluating renewable energy technologies at Istanbul Airport. *Scientific Reports*.

HAVACILIKTA PETROL KRİZLERİ

Yüksek Lisans Öğrencisi Ecem YILGIN
Kocaeli Üniversitesi/Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi,
ecemyilgin@gmail.com - ORCID ID: 0009-0004-8047-2880

Dr. Öğr.Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER
Kocaeli Üniversitesi/Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi,
sultan.gocer@kocaeli.edu.tr - ORCID ID: 0000-0001-5776-9791

ÖZET

Petrol krizleri, havacılık sektörünün maliyet yapısını ve operasyonel faaliyetlerini doğrudan etkileyen önemli ekonomik olaylar arasında yer almaktadır. Petrol fiyatlarında meydana gelen ani artışlar, havayolu işletmelerinin yakıt maliyetlerini yükselterek kârlılıklarını azaltmış, uçuş planlamalarında değişikliklere ve çeşitli stratejik önlemlerin alınmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, petrol krizlerinin havacılık sektörü üzerindeki etkilerini incelemek ve sektörün bu krizlere karşı geliştirdiği stratejileri değerlendirmektir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş ve derleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında petrol krizleri ile havacılık sektörü arasındaki ilişkiyi ele alan ulusal ve uluslararası akademik yayınlar, raporlar ve sektörel çalışmalar incelenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş ve tematik olarak sınıflandırılmıştır. Araştırma sonucunda, 1973, 1980, 1990 ve 2008 petrol krizlerinin yanı sıra COVID-19 sonrası dönemde yaşanan enerji piyasası dalgalanmaları ile Rusya-Ukrayna Savaşı ve İsrail-İran gerilimi gibi güncel jeopolitik gelişmelerin havacılık sektöründe maliyet artışlarına ve operasyonel zorluklara yol açtığı belirlenmiştir. Buna karşılık havayolu işletmelerinin filo modernizasyonu, operasyonel verimlilik uygulamaları, rota optimizasyonu ve sürdürülebilir havacılık yakıtlarına yönelik yatırımlar gibi stratejiler geliştirdiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, petrol krizlerinin havacılık sektörü üzerindeki etkilerinin devam ettiği ve sektörün sürdürülebilir çözümlere yönelmesinin önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Petrol Krizleri, Havacılık Sektörü, Havayolu İşletmeleri, Yakıt Maliyetleri, Jeopolitik Gelişmeler.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

OIL CRISES IN AVIATION

ABSTRACT

Oil crises are among the most significant economic events directly affecting the cost structure and operational activities of the aviation industry. Sudden increases in oil prices raise fuel costs for airlines, reducing profitability and leading to changes in flight planning as well as the implementation of various strategic measures. This study aims to examine the effects of oil crises on the aviation sector and evaluate the strategies developed by the industry in response to these crises. A qualitative research approach was adopted, and the study was conducted using the literature review method. National and international academic publications, reports, and sectoral studies addressing the relationship between oil crises and the aviation industry were examined. The obtained data were evaluated through content analysis and classified thematically. The findings indicate that, in addition to the oil crises of 1973, 1980, 1990, and 2008, energy market fluctuations in the post-COVID-19 period and recent geopolitical developments such as the Russia–Ukraine War and the Israel–Iran tensions have led to increased costs and operational challenges in the aviation sector. In response, airlines have developed strategies including fleet modernization, operational efficiency practices, route optimization, and investments in sustainable aviation fuels. As a result, oil crises continue to have significant impacts on the aviation industry, highlighting the importance of sustainable solutions and alternative energy strategies for the sector's future resilience.

Keywords: Oil Crises, Aviation Industry, Airline Operations, Fuel Costs, Geopolitical Developments.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE ÖRGÜTSEL ÇEKİCİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN HAVACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDE İNCELENMESİ

İsmail Burak ÇAPUTLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,
burakcaputlu@gmail.com - ORCID Code: 0009-0008-0783-7256

Prof.Dr. Gülten GÜMÜŞTEKİN
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi,
ggumustekin@comu.edu.tr - ORCID Code: 0000-0003-0561-1989

ÖZET

Günümüzde örgütler, artan rekabet koşulları ve nitelikli insan kaynağına ulaşma gerekliliği nedeniyle yalnızca ekonomik performanslarını değil, aynı zamanda çalışanlar ve potansiyel çalışanlar nezdindeki algılarını da etkin biçimde yönetmek durumundadır. Bu süreçte örgüt kültürü, çalışan davranışlarını yönlendiren, örgütsel bağlılığı güçlendiren ve örgütün dış çevrede nasıl algılandığını etkileyen temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Örgütsel çekicilik ise bireylerin bir örgütü çalışmak için ne derece tercih edilebilir ve cazip bulduğunu ifade eden stratejik bir kavramdır. Özellikle iş gücü piyasasında uzmanlaşmış çalışanların seçim gücünün artması, örgütlerin çekici bir işveren algısı oluşturmasını daha önemli hâle getirmiştir.

Bu çalışma, örgüt kültürü ile örgütsel çekicilik arasındaki ilişkinin havacılık sektörü bağlamında kavramsal açıdan incelenmesini amaçlamaktadır. Havacılık sektörü; yüksek güvenlik standartları, yoğun iş temposu, disiplin, ekip koordinasyonu ve hata toleransının düşük olması gibi özellikleri nedeniyle örgüt kültürünün çalışan algıları üzerindeki etkisinin belirgin biçimde hissedildiği sektörlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışmada, örgüt kültürü ve örgütsel çekicilik kavramları kuramsal açıdan ele alınmış, iki değişken arasındaki ilişki literatür doğrultusunda değerlendirilmiş ve havacılık sektörünün kendine özgü dinamikleri çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Örgüt Kültürü, Örgütsel Çekicilik, Havacılık Sektörü, İnsan Kaynakları Yönetimi.

HAVA YOLU İŞLETMELERİNDE FİNANSAL BAŞARISIZLIK VE KONKORDATO

Dr. Öğr. Üyesi Sultan GEDİK GÖÇER
Kocaeli Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi , Havacılık Yönetimi
sultan.gocer@kocaeli.edu.tr – ORCID: 0000-0001- 5776-9791

Yüksek Lisans Öğrencisi Meryem EKEN
Kocaeli Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Havacılık Yönetimi
meryemeken3@gmail.com -ORCID: 0009-0007-3038-0605

ÖZET

Havacılık sektörü ülkelerin ekonomik ve teknolojik gelişmişlik düzeylerini belirleyen önemli unsurlardan biridir. Bu sektörün temel yapı taşlarından birini hava yolu işletmeleri oluşturmaktır. Hava yolu işletmelerinin ekonomik sisteme etkisi yalnızca ulaşım hizmeti ile sınırlı değildir. Hava yolu işletmeleri; ticaret hacminin artırılması, turizm hareketliliğinin geliştirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması ve diplomatik entegrasyonun güçlendirilmesi gibi alanlarda da ulaşım hizmetinin ötesine geçen geniş kapsamlı etkiler oluşturmaktadır. Bu söz konusu etkilerin yanı sıra; yoğun sermaye gereksinimi, değişken talep yapısı ve yüksek operasyonel maliyetleri nedeniyle de finansal risklere oldukça açık bir hizmet alanıdır. Son yıllarda çeşitli nedenlerle uluslararası düzeyde yaşanan ekonomik belirsizlikler, hava yolu şirketlerinin finansal dayanıklılıklarını yeniden değerlendirmelerini zorunlu kılmıştır. Özellikle COVID 19 süreci sonrasında bir çok hava yolu şirketi ciddi gelir kaybı yaşamış ve operasyonlarını askıya almak zorunda kalmıştır. Bu gibi kriz dönemlerinde, borç yapılandırma ve iflastan korunma aracı olarak bilinen konkordato devreye girmiş, hava yolu işletmelerinin finansal istikrarını sağlama amacıyla başvurduğu önemli mekanizmalardan biri haline gelmiştir. Konkordatonun hava yolu işletmeleri üzerindeki etkilerini ve önemini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, hava yolu işletmesinin finansal başarısızlıkla karşı karşıya kalmasına neden olan başlıca iç ve dış faktörler sektör bazında incelenmektedir. Çalışmada, hava yolu işletmeciliği ve finansal başarısızlık kavramları birbirinden bağımsız bir şekilde ele alınmaktadır ve hava yolu iş modelleri açısından finansal başarısızlığa neden olan parametreler detaylı bir şekilde bir bütün olarak açıklanmaktadır. Çalışmada, ulusal ve uluslararası düzeyde verilen vakalarla konkordatonun hava yolu işletmeleri üzerindeki olumlu etkileri detaylı olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler : Konkordato, Havayolu işletmeciliği, Finansal Riskler, İşletme Finansı

İSTANBUL MARMARA KIYILARINDAKİ DOLGU ALANLARININ ANTROPO-JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLERİ VE DEPREM RİSKİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

[1]Kübra Yıldırım
kubrayldrm99@gmail.com
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı
[2]Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Karakoca
ebubekir.karakoca@bilecik.edu.tr, 0000-0002-6454-2082
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü

ÖZET

Kıyı alanları, yoğun kentleşme baskısı altında antropojenik etkilerin en belirgin biçimde gözlemlendiği mekânsal sistemler arasında yer almaktadır. İstanbul'da Marmara Denizi kıyıları boyunca gerçekleştirilen kıyı dolgu uygulamaları hem jeomorfolojik dönüşümler hem de olası deprem riskleri açısından önemli araştırma alanları oluşturmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu dolgu alanlarının Kuzey Anadolu Fayı (KAF) ile ilişkisi antropo-jeomorfolojik bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmiş ve deprem riski bakımından mevcut durumlarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında Ataköy, Zeytinburnu, Yenikapı, Maltepe ve Tuzla dolgu alanları incelenmiş; 1990 ve 2025 yıllarına ait uydu görüntüleri ile Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı mekânsal analizler kullanılarak bu alanların zamansal ve mekânsal gelişimi haritalandırılmıştır. Antropojenik etkinin belirlenmesinde PAJI (Potential Anthropogenic Geomorphology Index) yöntemi uygulanırken, deprem risk analizinde jeolojik yapı, zemin özellikleri, fay hatlarına uzaklık ve tarihsel deprem verilerini içeren kriterler doğrultusunda Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) kullanılmıştır.

PAJI analizi sonuçları, incelenen dolgu alanlarının genel olarak orta düzey antropojenik tehdit kategorisinde yer aldığını göstermektedir. Buna karşın, AHP tabanlı deprem risk haritası, Marmara kıyı şeridindeki dolgu alanlarının büyük bölümünün yüksek risk zonlarında konumlandığını ortaya koymuştur. Bulgular, bu alanların aktif fay zonlarına kritik mesafelerde bulunması ve mühendislik açısından hassas jeolojik birimler üzerinde gelişmesi nedeniyle yüksek düzeyde sismik kırılganlık sergilediğini göstermektedir. Sonuç olarak, İstanbul'un kıyı dolgu alanlarında risk odaklı planlama anlayışının benimsenmesi ve sürdürülebilir kıyı yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi gerek bilimsel gerekse toplumsal açıdan önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıyı dolgu alanları; Antropo-jeomorfoloji, Kuzey Anadolu Fayı; Analitik Hiyerarşi Süreci, İstanbul

ANTHROPO-GEOMORPHOLOGİCAL CHARACTERİSTİCS AND EARTHQUAKE RİSK ASSESSMENT OF COASTAL RECLAMATİON AREAS ALONG THE MARMARA COAST OF ISTANBUL

ABSTRACT

Coastal areas are among the spatial systems where anthropogenic impacts are most prominently observed under intense urbanization pressure. Coastal reclamation practices carried out along the Marmara Sea coast of Istanbul constitute significant research areas in terms of both geomorphological transformations and potential earthquake risks. This study evaluates the relationship between these reclamation areas and the North Anatolian Fault (NAF) within the framework of an anthropo-geomorphological approach and aims to reveal their current status in terms of earthquake risk.

Within the scope of the study, the coastal reclamation areas of Ataköy, Zeytinburnu, Yenikapı, Maltepe, and Tuzla were examined. Their temporal and spatial development was mapped using satellite imagery from 1990 and 2025 in combination with Geographic Information Systems (GIS)-based spatial analyses. The Potential Anthropogenic Geomorphology Index (PAJI) was applied to determine anthropogenic impacts, while the Analytic Hierarchy Process (AHP), incorporating criteria such as geological structure, ground conditions, distance to fault lines, and historical earthquake data, was employed for earthquake risk assessment.

The PAJI results indicate that the investigated reclamation areas generally fall within the moderate anthropogenic threat category. In contrast, the AHP-based earthquake risk map revealed that a large proportion of these reclamation areas along the Marmara coastal zone are located within high-risk zones. The findings demonstrate that these areas exhibit a high degree of seismic vulnerability due to their critical proximity to active fault zones and their development on geologically sensitive units from an engineering perspective. Consequently, the adoption of a risk-oriented planning approach and the development of sustainable coastal management strategies for Istanbul’s coastal reclamation areas emerge as significant necessities from both scientific and societal perspectives.

Keywords: Coastal reclamation areas; anthropo-geomorphology; North Anatolian Fault; Analytic Hierarchy Process (AHP); Istanbul

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar geçen süreçte insan, doğal sistemler üzerindeki etkisini giderek artırmış ve yeryüzünü aktif biçimde şekillendiren temel bir jeomorfolojik aktör hâline gelmiştir (Efe vd., 2008). İnsan faaliyetlerinin yeryüzü şekilleri üzerindeki dönüştürücü etkisinin belirginleşmesi, jeomorfolojinin bir alt disiplini olan antropo-jeomorfolojinin gelişimini hızlandırmış; insan kaynaklı yüzey değişimlerinin bilimsel çerçevede incelenmesini gerekli kılmıştır (Ertek, 2017).

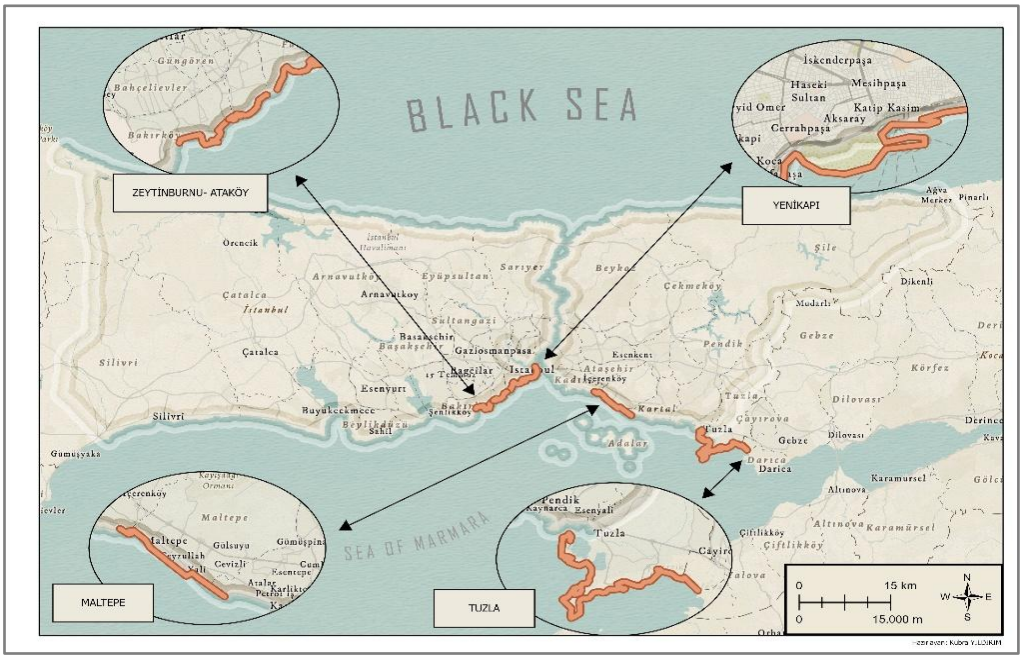
Antropojenik etkilerin en yoğun biçimde gözlemlendiği alanların başında kıyı sistemleri gelmektedir. Özellikle İstanbul gibi hızlı nüfus artışı ve yoğun kentleşme baskısı altında bulunan metropollerde, artan arazi ihtiyacını karşılamak amacıyla gerçekleştirilen kıyı dolgu uygulamaları doğal kıyı süreçlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Bu müdahaleler; kıyı morfolojisinin değişimi, sedimentasyon süreçlerinin bozulması, zemin oturmaları ve olası arazi çökmesi gibi çeşitli çevresel ve jeomorfolojik riskleri beraberinde getirmiştir (Sert, 2022). Ayrıca plansız ve kontrolsüz biçimde gelişen kıyı dolgu alanları, İstanbul'un günümüzde karşı karşıya olduğu önemli kıyı yönetimi ve çevresel sorunlar arasında değerlendirilmektedir (Kurt vd., 2011). Bu çalışmada, Ataköy, Zeytinburnu, Yenikapı, Maltepe ve Tuzla kıyı dolgu alanlarının antropo-jeomorfolojik bir perspektifle değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu alanların fay hatlarına yakınlıkları ve olası sismik riskleri mekânsal bir yaklaşımla incelenmektedir.

1.1.Çalışma Sahasının Yeri ve Sınırları

Araştırma sahası, coğrafi sınırlar bakımından kuzeyde Karadeniz, güneyde Marmara Denizi ile sınırlandırılan ve 28°01′00″–29°55′00″ doğu boylamları ile 40°28′00″–41°33′00″ kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Toplam 5.712 km² yüzölçümüne sahip olan çalışma sahası, 39 ilçeden oluşmaktadır (Şekil 1).

Bu çalışma kapsamında, İstanbul'un Avrupa ve Anadolu yakalarında yer alan başlıca kıyı dolgu alanları araştırma sahasını oluşturmaktadır. Artan nüfus, hızlı kentleşme ve kıyı alanlarına yönelik kullanım talepleri doğrultusunda gelişen bu dolgu alanları, İstanbul kıyılarında önemli antropojenik jeomorfolojik değişimlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Özellikle doğal kıyı morfolojisinin değiştirilmesi, kıyı çizgisinin yeniden

şekillenmesi ve dolgu alanı süreçleri, kentsel mekân organizasyonu üzerinde belirleyici etkiler yaratmaktadır.

Şekil 1. Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

2. VERİ VE YÖNTEM

Çalışmada ilk olarak, İstanbul'un Marmara kıyılarında yer alan başlıca dolgu alanlarının (Maltepe, Zeytinburnu, Tuzla, Yenikapı ve Ataköy) zamansal ve mekânsal değişiminin ortaya konulması amacıyla 1990 yılına ait Landsat 5 ile 2025 yılına ait Sentinel-2 uydu görüntüleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda kıyı değişim çizgileri belirlenmiş, dolgu alanlarının toplam büyüklükleri hektar cinsinden hesaplanmış ve elde edilen veriler ArcGIS ortamında haritalandırılmıştır. Daha sonrasında, deprem risk haritasının oluşturulması aşamasında çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda fay hatlarına uzaklık (%40), jeolojik yapı (%30), geçmiş deprem verileri (%20) ve toprak yapısı (%10) olmak üzere dört temel kriter belirlenmiştir. Kriter ağırlıklarının belirlenmesinde literatürde yer alan benzer çalışmalardan yararlanılmış; depremselliği doğrudan etkileyen temel unsur olması nedeniyle en yüksek ağırlık fay hatlarına uzaklık parametresine verilmiştir (Erden & Karaman, 2012; Morales & Vries, 2021). Analizde kullanılan jeoloji ve fay hattı verileri MTA'dan temin edilmiştir. Geçmiş dönemlere ait deprem verileri ise EM-DAT (The International Disaster Database) veri tabanından elde edilmiştir.

Araştırma alanındaki dolgu sahalarının antropojenik baskı düzeyinin nicel olarak belirlenmesi ise Nir (1983) tarafından geliştirilen Potansiyel Antropojenik Jeomorfoloji İndeksi (PAJİ) ile ortaya konulmuştur. İndeks kapsamında kullanılan parametreler, beşerî ve doğal ortam bileşenleri olmak üzere iki ana grupta değerlendirilmiştir. Beşerî parametreler kapsamında demografik göstergeler, doğal ortam parametreleri kapsamında ise iklim ve rölyef özellikleri Nir'in sınıflandırma yaklaşımı esas alınarak hesaplanmıştır.

$$I = (UP + DI) / 2 \times 1/100 \times (Kc + Kr)$$

Formülde; I Potansiyel Antropojenik Jeomorfoloji İndeksi'ni, UP kentsel nüfus oranını, DI okuma yazma bilmeyen nüfus oranını, Kc iklim tipini ve Kr rölyef değerlerini ifade etmektedir (Uzun, 2019). İndeks sonuçları dört tehdit düzeyine göre yorumlanmaktadır: 0,00–0,25 aralığı düşük, 0,25–0,50 aralığı orta, 0,50–0,75 aralığı yüksek ve 0,75–1,00 aralığı ise çok yüksek tehdit düzeyini temsil etmektedir (Uncu & Karakoca, 2021). Kc ve Kr katsayılarının belirlenmesinde Nir (1983)'in standart sınıflandırma tablosu esas alınmıştır. İstanbul'un Köppen–Geiger iklim sınıflandırmasına göre ılıman Akdeniz iklim kuşağında yer alması nedeniyle Kc değeri 0,4 olarak kabul edilmiştir (Öztürk vd., 2017). Ayrıca dolgu alanlarının deniz kıyısında yer alması ve genel olarak düz topografik özellik göstermesi nedeniyle Kr değeri 0,2 olarak belirlenmiştir. UP ve DI parametreleri ise Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) ilçe bazlı nüfus ve eğitim istatistiklerinden elde edilerek indekse dahil edilmiştir.

Tablo 1. Potansiyel antropojenik jeomorfoloji indeksinde kullanılacak iklim ve rölyef değerleri (Nir, 1983)

İklim Değerleri (Ki)	Değer	Rölyef Değerleri (Kr)	Değer
Ekvatoral İklim	0,6	Ovalar	0,2
Muson-Savan İklimi	0,8	Tepeler	0,4
Kurak ve Yarı Kurak İklim	0,6	Plato Sahaları	0,5
Ilıman İklim	0,4	Orta Yükseklikte Dağlık Alanlar	0,6
Soğuk İklim	0,6	Yüksek Dağlık Alanlar	0,8
Kutup İklimi	0,4		

3. BULGULAR

3.1.Kıyı Dolgu Alanlarının Zamansal ve Mekânsal Gelişimi

İstanbul'da artan nüfus baskısı ve yoğun kentleşme dinamikleri, özellikle kıyı alanlarında belirgin antropojenik dönüşümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentsel alanlarda kullanılabilir boş arazilerin giderek azalması, rekreasyon alanları, ulaşım altyapıları ve yeşil alan gereksinimlerinin kıyı dolgu uygulamaları aracılığıyla karşılanmasını etkilemiştir. Bununla birlikte, dolgu alanları inşaat faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan hafriyat malzemelerinin değerlendirilmesi açısından da önemli bir kullanım alanı oluşturmuştur. Ancak bu sahaların doğal zemin özelliklerinden farklı mühendislik ve jeomorfolojik karakteristiklere sahip olması ve İstanbul'un aktif fay sistemlerine yakın konumu dikkate alındığında, söz konusu alanlar jeomorfolojik ve sismik riskler bakımından kritik araştırma sahaları olarak öne çıkmaktadır.

1990 yılına ait Landsat 5 ve 2025 yılına ait Sentinel-2 uydu görüntülerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamında analiz edilmesi sonucunda, dolgu alanlarının son 35 yıllık süreçte meydana gelen mekânsal değişimleri nicel olarak ortaya konulmuştur (Şekil 2,3,4,5,6). Analiz sonuçlarına göre, Maltepe kıyı dolgu alanı 91,81 ha ile en geniş yüzölçümüne sahip alan olarak belirlenmiştir. Bunu sırasıyla Yenikapı (49,19 ha), Tuzla Marina (36,48 ha), Tuzla Liman (34,13 ha), Ataköy Marina (15,40 ha) ve Tuzla Sahil dolgu alanı (11,97 ha) takip etmektedir. Elde edilen bulgular, Marmara kıyı kuşağında

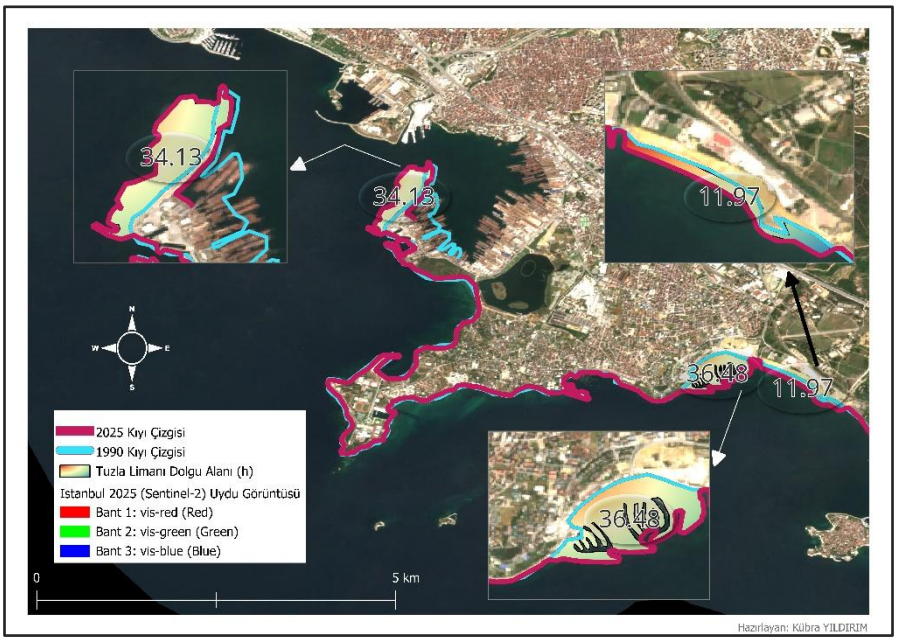
gerçekleştirilen antropojenik müdahalelerin mekânsal boyutunu ve kıyı morfolojisi üzerindeki dönüştürücü etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Şekil 2. Ataköy sahil dolgu alanının 1990–2025 yılları arasındaki kıyı çizgisi değişimi

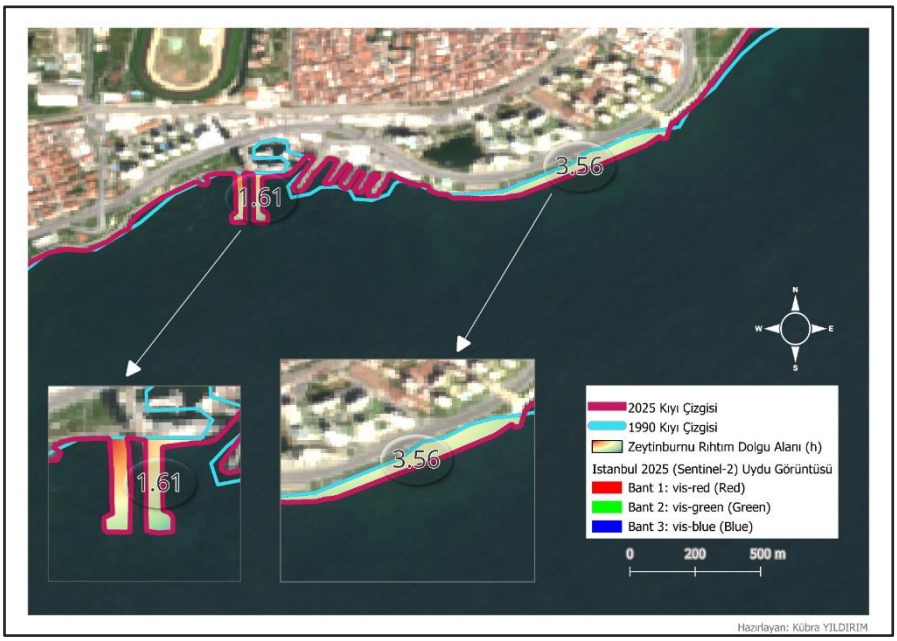
Şekil 3. Maltepe sahil dolgu alanının 1990–2025 yılları arasındaki kıyı çizgisi değişimi

Şekil 4. Tuzla sahil dolgu alanının 1990–2025 yılları arasındaki kıyı çizgisi değişimi

Şekil 5. Yenikapı sahil dolgu alanının 1990–2025 yılları arasındaki kıyı çizgisi değişimi

Şekil 6. Zeytinburnu sahil dolgu alanının 1990–2025 yılları arasındaki kıyı çizgisi değişimi

3.2.Dolgu Alanlarının Fonksiyonel Özellikleri

İncelenen dolgu alanlarının her biri, farklı kentsel ihtiyaçlara yanıt verecek şekilde planlanmış ve işlevsel özellikleri bakımından farklı kullanım amaçları doğrultusunda şekillendirilmiştir.

Yenikapı Dolgu Alanı: Tarihsel süreçte Theodosius Limanı olarak bilinen bu alan, 2012–2014 yılları arasında gerçekleştirilen geniş ölçekli kıyı dolgu uygulamaları sonucunda günümüzdeki formuna kavuşmuştur (Özkan, Alp, & Tanrıverdi, 2015; Perinçek, 2010). Günümüzde "İstanbul Metropolü Miting ve Gösteri Alanı" olarak işlev gören saha; siyasi mitingler, konserler, festivaller ve geniş katılımlı kamusal etkinlikler için önemli bir kullanım alanı niteliği taşımaktadır. Alanın oluşum sürecinde, Marmaray ve metro altyapı projeleri kapsamında açığa çıkan hafriyat malzemelerinin değerlendirilmesi belirleyici bir rol oynamıştır (Sert, 2022; Ciritci, 2022). Sahil boyunca uzanan yürüyüş ve bisiklet yolları rekreasyonel kullanım imkânı sunmakla birlikte, heterojen dolgu materyalinin varlığı doğal kıyı morfolojisinin önemli ölçüde değiştirilmesine neden olmuş ve alanın doğal kıyı sistemlerinden büyük ölçüde ayrışmasına yol açmıştır (Foto 1).

Foto 1. Yenikapı etkinlik alanı

Zeytinburnu Dolgu Alanı: İlçenin güney kesiminde yer alan Kazlıçeşme ve çevresi, büyük ölçüde dolgu zeminleri ile tarihsel bataklık alanları üzerinde gelişim göstermiştir. Arazi gözlemleri, kıyı dolgu alanının günümüzde kıyı yürüyüş yolu, taş tahkimat yapıları ve marina tesisleri gibi işlevler üstlendiğini; yakın çevresinde ise yoğun konut ve ticari yapılaşmanın bulunduğunu ortaya koymaktadır. MeTHuVA yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen hasar görebilirlik analizleri, "Antropojenik Dolgu" ve "Alüvyon" birimlerinin en yüksek kırılganlık düzeyine sahip olduğunu göstermektedir. Buna göre söz konusu zeminlerin gevşek yapı karakteri ve sıvılaşma potansiyelinin yüksekliği ile ilişkilendirilmektedir (İBB, 2020; Koca, vd., 2024). Arazi çalışmaları sırasında, kıyı boyunca uzanan beton yüzeylerde ileri düzeyde çatlaklar ve parçalanmalar gözlemlenmiştir. Bu durum, yapay dolgu zeminlerinde oturma süreçlerinin devam ettiğine işaret etmektedir (Foto 2). Bununla birlikte, Kuzey Anadolu Fayı'nın Marmara Denizi içerisindeki aktif segmentinin ilçeye yakın konumda bulunması, yoğun kentsel yük altında bulunan bu yapay zeminlerin sismik açıdan yüksek kırılganlık potansiyeli taşıdığını göstermektedir (Sönmez, 2011).

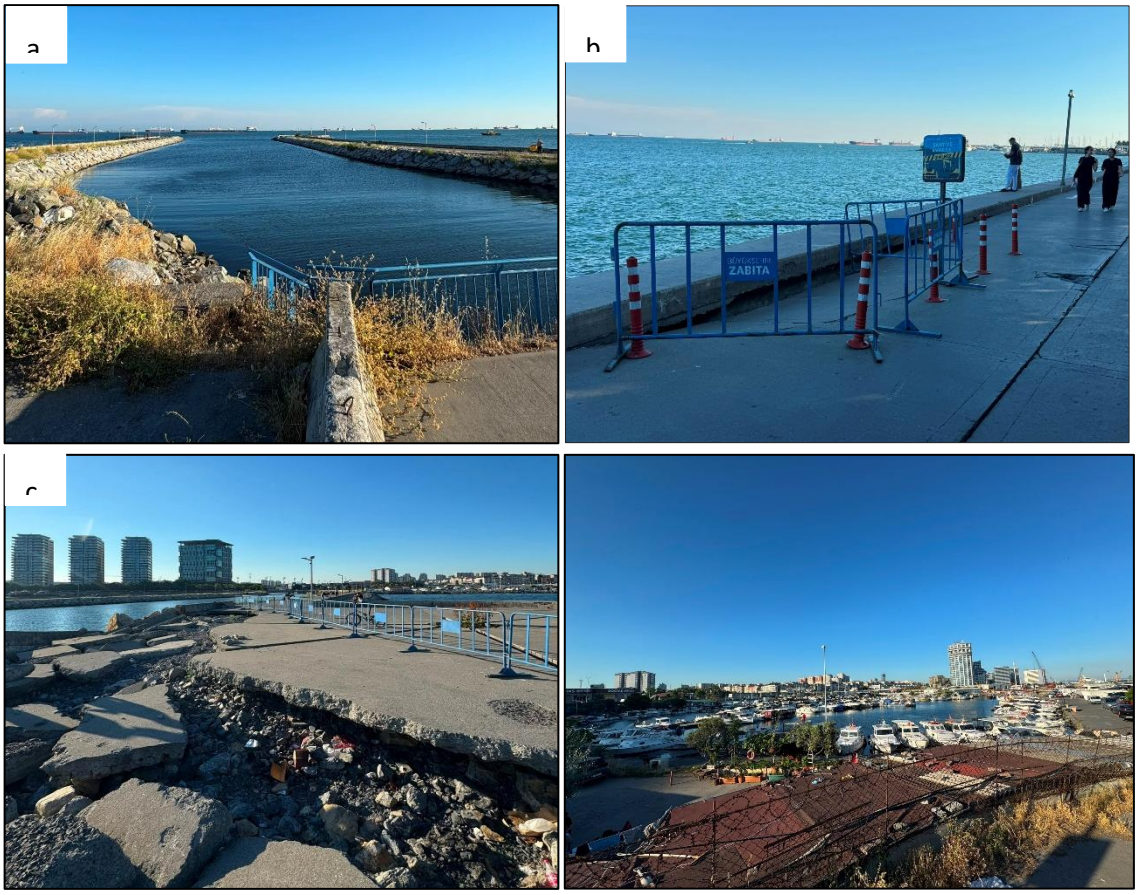

Foto 2. Zeytinburnu dolgu alanı (a), Zeytinburnu – Ataköy arası sahil dolgusunda çöken zemin (b), Zeytinburnu dolgu alanında çöken zemin (c)

Ataköy Dolgu Alanı: 1987 yılında "Turizm Merkezi" ilan edilmesinin ardından dönüşüm sürecine giren Ataköy kıyı alanı, günümüzde geniş marina kapasitesi ile öne çıkan önemli bir kıyı dolgu sahası niteliği taşımaktadır (Döker, 2012; Coşkun, 2023). Bünyesinde 25 ile 100 metre arasında değişen uzunluklarda toplam 232 mega yatı ağırlayabilen ve 63 ton kapasiteli travel lift sistemine sahip olan Ataköy Marina ve Mega Yat Limanı, dolgu zeminlerin ileri düzey denizcilik faaliyetleri için bir altyapı platformu olarak kullanıldığını göstermektedir (Ataköy Marina, 2025) (Foto 3).

Yenikapı ve Zeytinburnu'ndaki dolgu alanlarının ağırlıklı olarak kamusal kullanım, ulaşım ve altyapı gereksinimleri doğrultusunda şekillendirilmesine karşılık, Ataköy örneği kıyı dolgu uygulamalarının marina altyapısı, turizm ve yüksek gelir grubuna yönelik kıyı kullanımları bağlamında farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu durum, kıyı alanlarının kullanım biçimlerinin planlama öncelikleri ve sürdürülebilir kıyı yönetimi ilkeleri açısından yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (Ciritci, 2022).

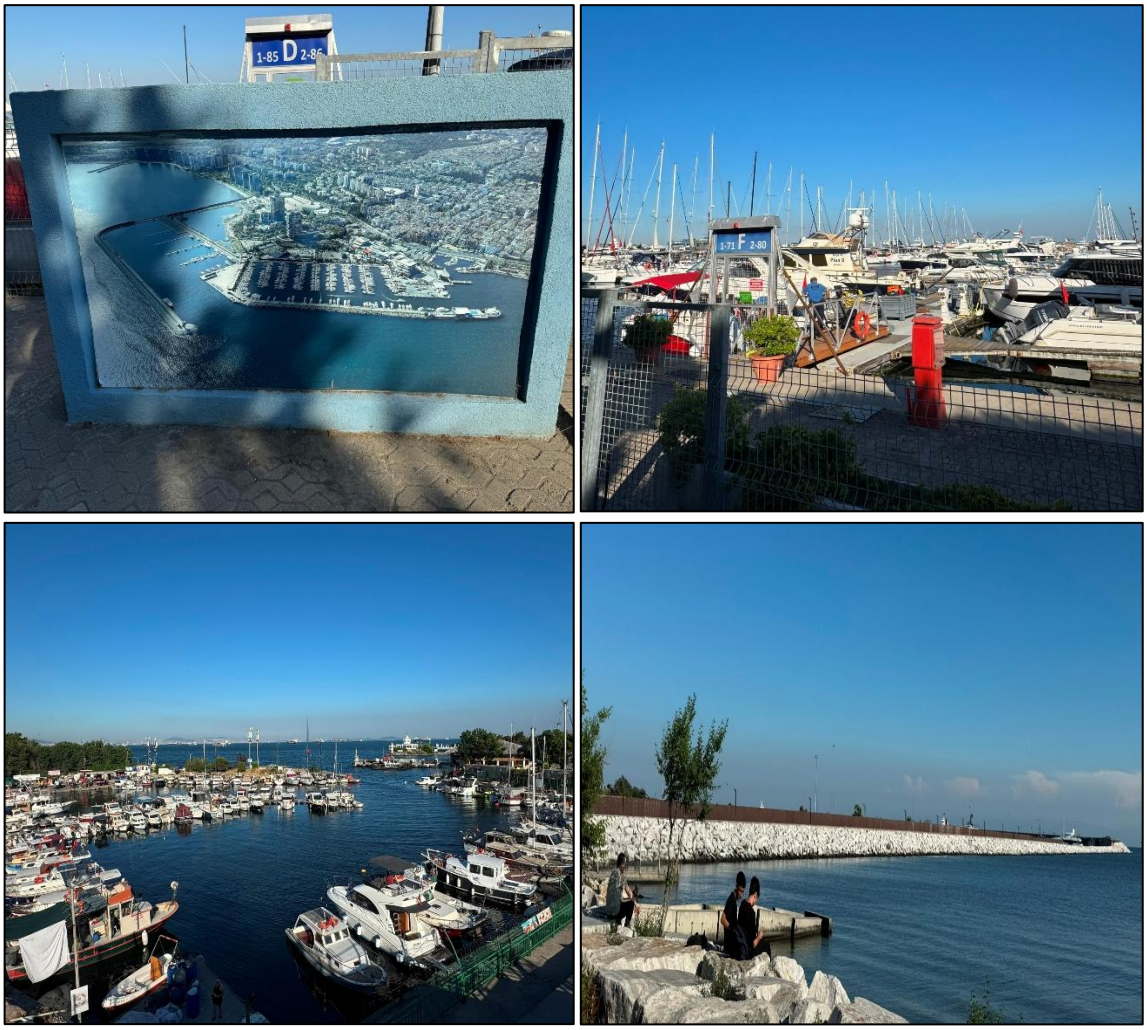

Foto 3. Ataköy marina alanlarına dair görseller.

Maltepe Dolgu Alanı: Anadolu Yakası'nda gerçekleştirilen en kapsamlı kıyı dolgu müdahalelerinden biri, 2011–2014 yılları arasında İDO İskelesi ile Küçükyalı Balıkçı Barınağı arasında uzanan yaklaşık 3–3,5 km uzunluğundaki sahil bandında uygulanmıştır (Sert, 2022). Bu süreçte kıyı çizgisi deniz yönünde ortalama 279 metre ilerlemiş, bazı kesimlerde ise bu mesafe 500 metreyi aşmıştır. Gerçekleştirilen dolgu faaliyetleri sonucunda 1970–2020 yılları arasında toplam 2,23 km² büyüklüğünde yeni kara alanı kazanılmıştır (Uzun, 2016; Uzun, 2021). "Spor Adası" ve "Kültür Adası" işlev bölgeleri çerçevesinde planlanan dolgu alanı; su sporları, spor tesisleri ve festival organizasyonları gibi çeşitli rekreasyonel kullanımlara hizmet etmektedir (Özkan vd., 2015). Bununla birlikte, söz konusu dolgu süreci Küçükyalı–Süreyya Plajı–Dragos hattında yer alan aktif falez sistemlerinin denizle olan doğrudan ilişkisini kesmiş ve bu morfolojik birimlerin "ölü falez" karakteri kazanmasına neden olmuştur (Uzun, 2021). Bu durum, kıyı dolgu uygulamalarının yalnızca kıyı çizgisini değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda kıyı jeomorfolojisinin doğal süreçlerini ve morfodinamik işleyişini de önemli ölçüde dönüştürdüğünü göstermektedir (Foto 4).

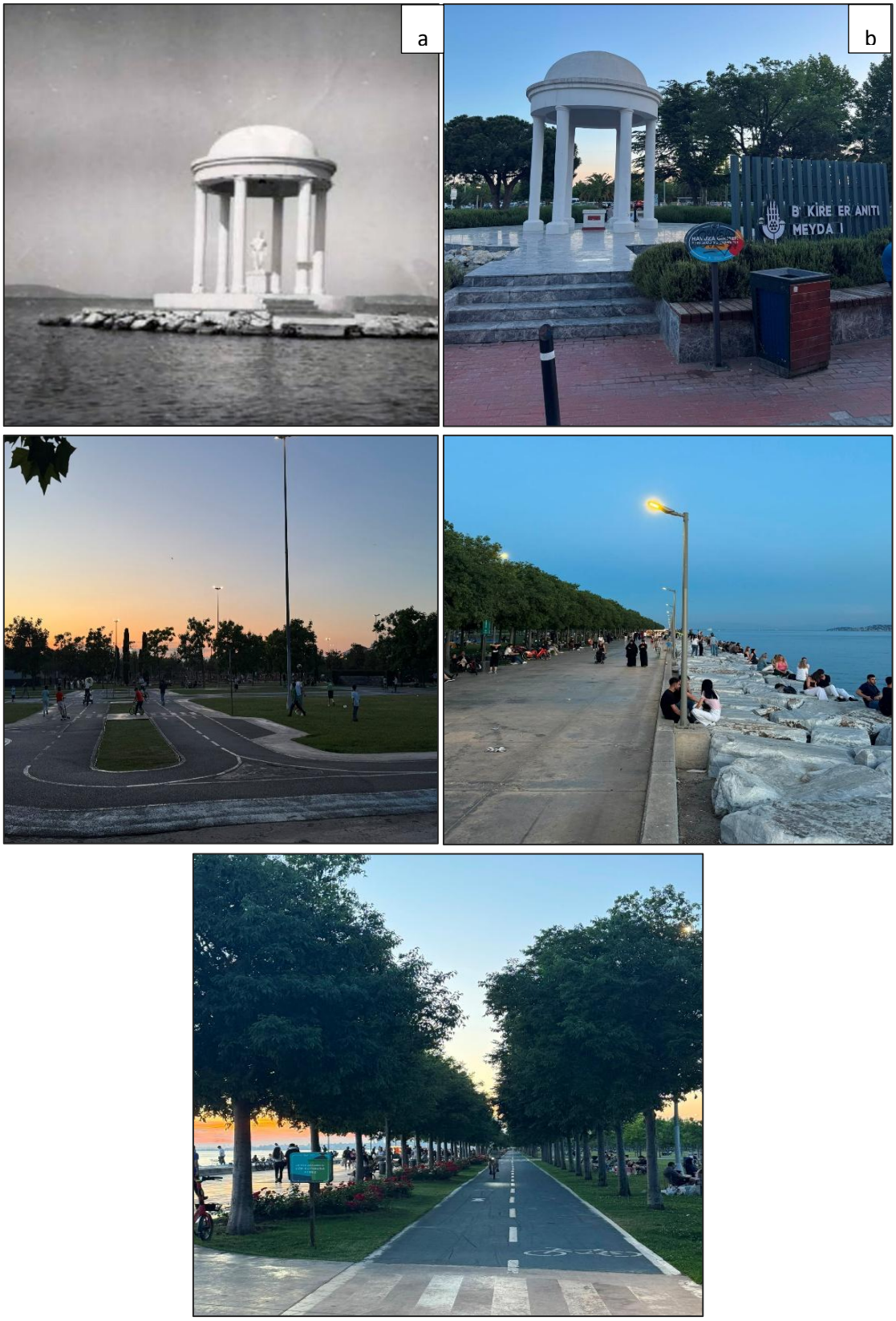

Foto 4. Maltepe dolgu alanı, 1953'te Süreyya Plajı açıklarında denizin içine inşa edilen Bakireler Anıtı(a), Maltepe'deki kıyı dolgu çalışmaları nedeniyle günümüzde karada ve sahilden 600 metre içeride kalmıştır (b).

Tuzla Dolgu Alanları: Tuzla kıyıları, tersane ve liman faaliyetlerinin bölgeye taşınmasıyla birlikte işlevsel açıdan farklılaşan üç temel alt bölgede yoğun kıyı dolgu uygulamalarına sahne olmuştur. Bu kapsamda Tuzla Liman alanı endüstriyel liman ve tersane faaliyetleriyle, Tuzla Marina yat işletmeciliği ve denizcilik hizmetleriyle, Tuzla Sahil kesimi ise kıyı düzenleme ve rekreasyonel kullanımlarla öne çıkmaktadır (Uzun & Akyüz, 2019). Kıyı çizgisinin yer yer 100–200 metre deniz yönünde ilerlediği bu süreçte, tersane alanları, marina projeleri, askeri tesisler ve sahil yolu uygulamaları dolgu faaliyetlerinin temel bileşenlerini oluşturmuştur. Özellikle Tuzla Lagünü'nün dolgu uygulamaları kapsamında farklı kullanım alanlarına dönüştürülmesi, insan müdahalesinin kıyı ekosistemleri üzerindeki dönüştürücü etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır (Ekinci, 2006). Bu yönüyle Tuzla kıyıları, İstanbul'daki kıyı dolgu sürecinin doğu sınırında yer alan ve endüstriyel, rekreasyonel ve ulaşım temelli çok işlevli kıyı dönüşümünün belirgin biçimde gözlemlendiği önemli bir antropojenik kıyı sistemi niteliği taşımaktadır (Döker, 2012) (Foto 5).

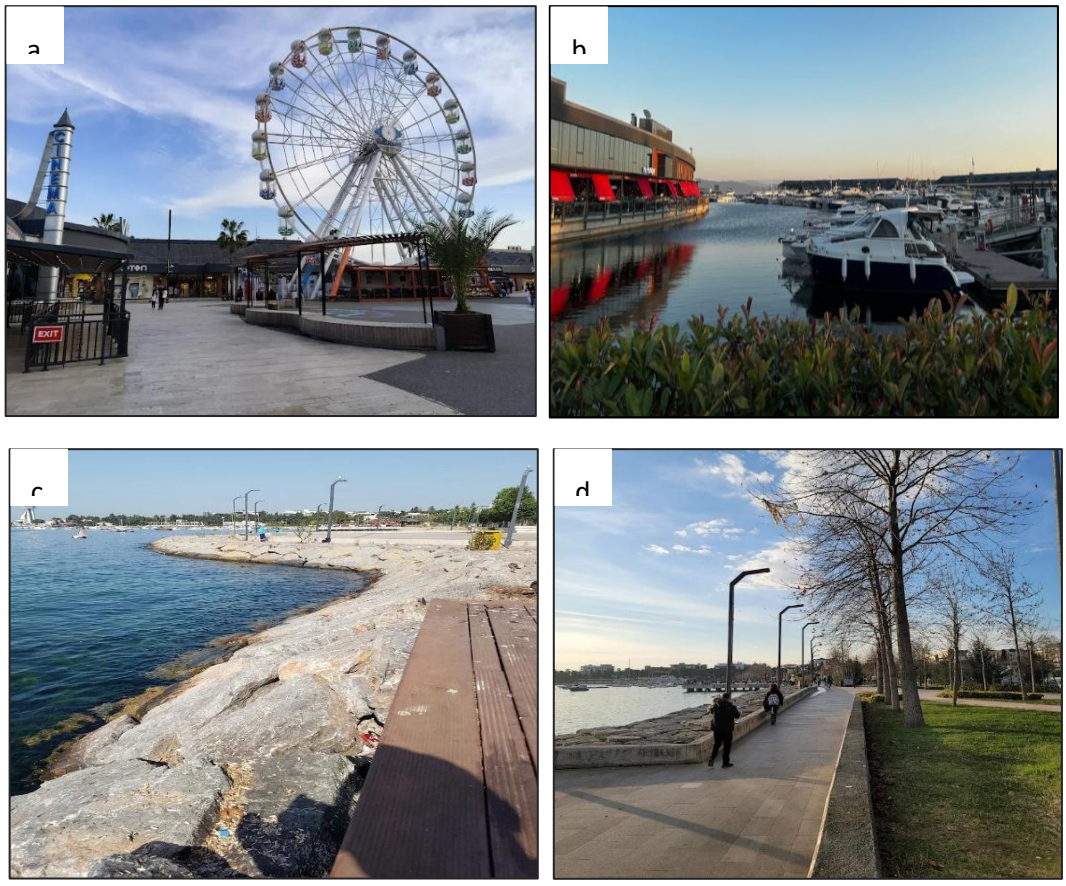
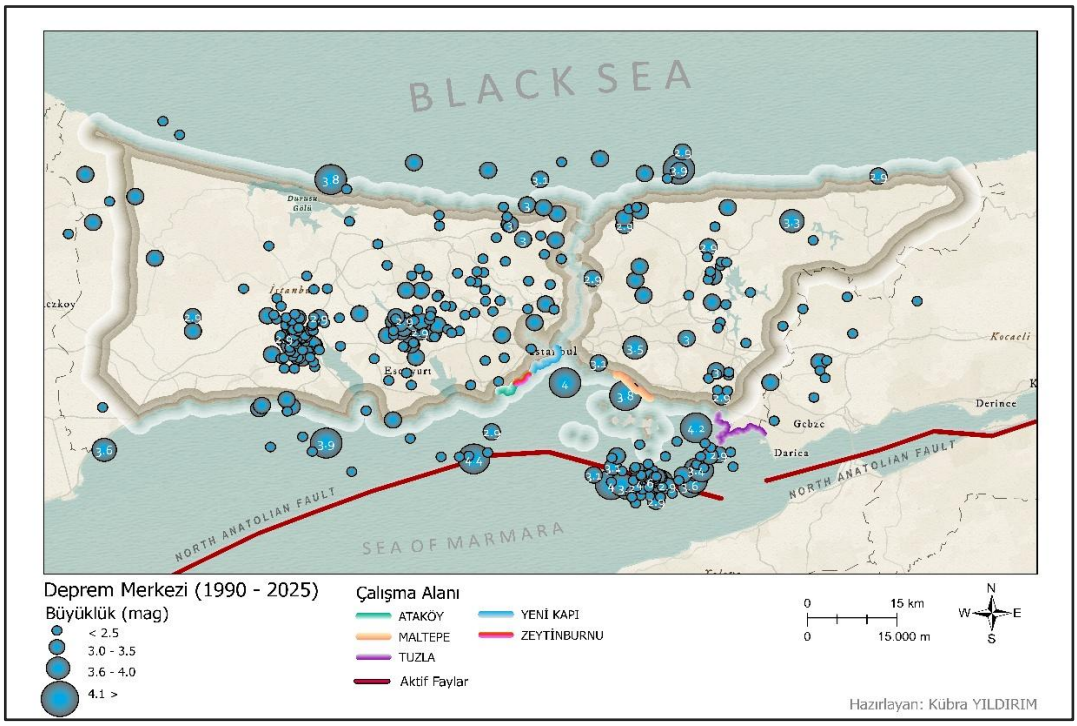

Foto 5. Tuzla marina rekreasyon ve eğlence alanı (a-b), Tuzla sahil dolgusu (c-d).

3.3.Deprem Risk Analizi

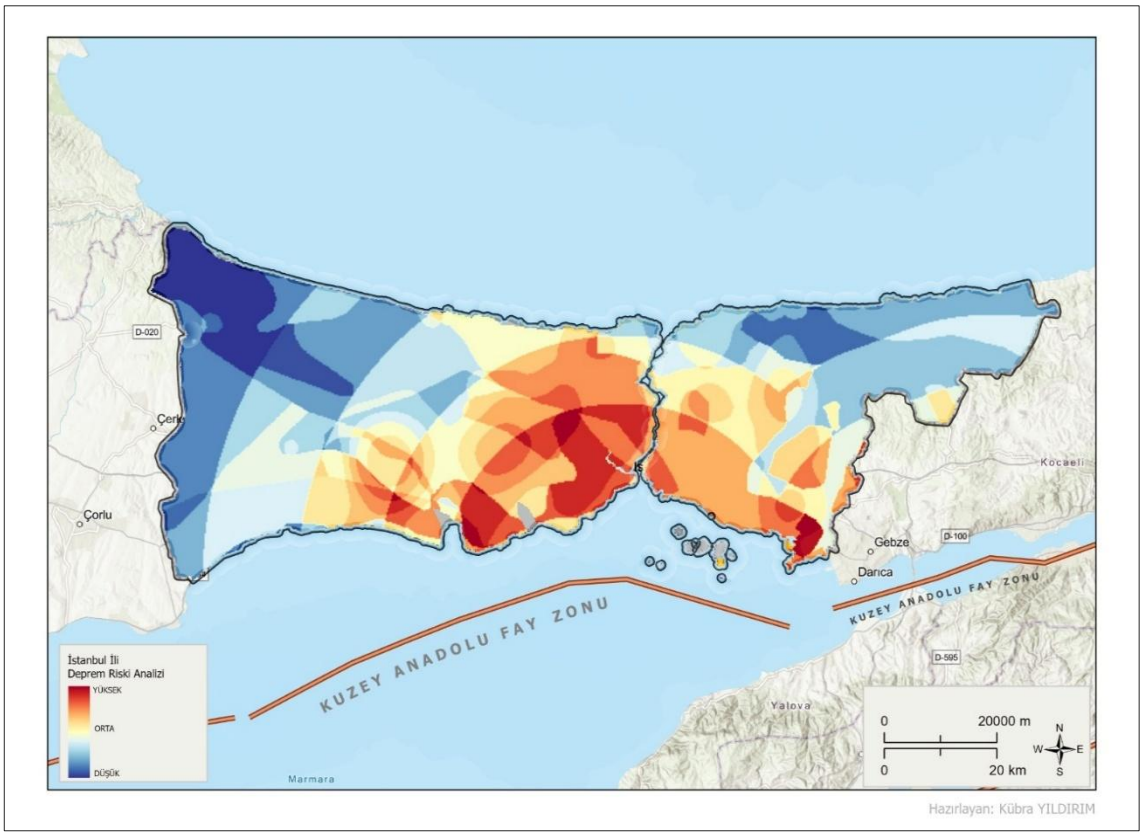
Deprem merkez üssü dağılım haritası incelendiğinde, inceleme alanında yer alan dolgu sahalarının Kuzey Anadolu Fayı'nın Marmara Denizi içerisindeki aktif segmentlerine yakın konumlandığı ve özellikle Marmara Denizi'nde yoğunlaşan deprem odaklarıyla mekânsal açıdan ilişki gösterdiği görülmektedir (Şekil 7). Bu durum, söz konusu yapay dolgu alanlarının bölgesel depremsellik dinamikleri bağlamında değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Şekil 7. İstanbul ili 1990–2025 yılları arası deprem dağılımı haritası.

AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) yöntemi kullanılarak üretilen deprem risk haritası, İstanbul'un güney kıyı şeridinde yer alan dolgu alanlarının önemli bir bölümünün yüksek risk zonlarında konumlandığını göstermektedir (Şekil 8). Avrupa Yakası'nda özellikle Ataköy, Zeytinburnu ve Yenikapı çevresindeki dolgu alanları, Kuzey Anadolu Fayı'na yakınlıkları ile gevşek dolgu ve alüvyal zemin özellikleri nedeniyle yüksek sismik risk düzeyine sahip alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Anadolu Yakası'nda ise Maltepe ve Tuzla dolgu alanlarının orta–yüksek risk kategorisinde yer aldığı belirlenmiştir. Bu durum, söz konusu alanların görece daha uzak fay konumuna sahip olmasına karşın, zemin özellikleri ve kıyı dolgularının jeoteknik karakteristikleri nedeniyle belirli ölçüde sismik kırılganlık taşımaya devam ettiğini göstermektedir.

Şekil 8. İstanbul ili deprem riski analizi haritası.

3.4.PAJİ Değerlendirmesi

PAJİ hesaplama sonuçları incelendiğinde, değerlendirilen beş dolgu sahasının tamamının 0,25–0,50 değer aralığında yer aldığı ve bu doğrultuda ***orta tehdit düzeyinde*** sınıflandırıldığı belirlenmiştir. İndeks değerleri Ataköy Marina'da 0,301 ile en düşük, Yenikapı Dolgu Alanı'nda ise 0,305 ile en yüksek seviyede hesaplanmıştır. Sahalar arasındaki farklılığın oldukça sınırlı olması ve kentsel nüfus oranının tüm ilçelerde %100 düzeyinde bulunması, indeks değerlerindeki değişimin büyük ölçüde okuma yazma bilmeyen nüfus oranı (DI) parametresinden kaynaklandığını göstermektedir.

Bununla birlikte, tüm dolgu sahalarının orta tehdit kategorisinde yer alması ve indeks değerlerinin üst eşik değeri olan 0,50 seviyesinden belirgin biçimde uzak kalması, antropojenik baskının mevcut koşullar altında belirli planlama ve koruma önlemleriyle yönetilebilir düzeyde olduğunu düşündürmektedir. Ancak bu bulguların, söz konusu dolgu zeminlerinin jeoteknik özellikleri ve sismik açıdan taşıdığı kırılganlık potansiyeli ile değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Özellikle deprem risk analizlerinde yüksek ve orta

yüksek risk kategorilerinde sınıflandırılan sahalar dikkate alındığında, antropojenik baskı düzeyinin tek başına yeterli bir değerlendirme ölçütü olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Çalışma alanına ait Potansiyel Antropojenik Jeomorfoloji İndeksi (PAJİ) hesaplama parametreleri ve indeks değerleri (TÜİK, 2023; Nir, 1983'ten uyarlanmıştır)

İnceleme Alanı (Dolgu Sahası)	Bulunduğu İlçe	Toplam Nüfus	Kentsel Nüfus Oranı (UP)	Okuma Yazma Bilmeyen Oranı (DI)	İklim Katsayısı (Kc)	Rölyef Katsayısı (Kr)	Potansiyel Antropojenik Jeomorfoloji İndeksi (I)
Ataköy Marina	Bakırköy	219.893	%100	0,47	0,4	0,2	0,301
Tuzla Marina/ Tersane	Tuzla	301.400	%100	0,84	0,4	0,2	0,303
Maltepe Dolgu Alanı	Maltepe	524.921	%100	0,99	0,4	0,2	0,303
Zeytinburnu Dolgu Alanı	Zeytinburnu	278.344	%100	1,32	0,4	0,2	0,304
Yenikapı Dolgu Alanı	Fatih	354.472	%100	1,56	0,4	0,2	0,305

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, İstanbul Marmara kıyılarında yer alan dolgu alanlarını antropo-jeomorfolojik dönüşüm ve sismik risk perspektifinden bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmiştir. 1990–2025 yılları arasına ait uydu görüntülerinin analiz edilmesi sonucunda, incelenen beş dolgu sahasında kıyı çizgisinin belirgin biçimde deniz yönünde ilerlediği ve önemli ölçüde yapay kara kazanımının gerçekleştiği ortaya konulmuştur.

AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) yöntemi kullanılarak üretilen deprem risk haritası, Kuzey Anadolu Fayı'na olan mesafe ile zemin özelliklerinin birlikte değerlendirilmesi sonucunda Yenikapı ve Zeytinburnu dolgu alanlarının yüksek risk kategorisinde yer aldığını göstermektedir. Ataköy dolgu alanı orta–yüksek risk düzeyinde değerlendirilirken, Maltepe ve Tuzla dolgu alanlarının orta risk kategorisinde konumlandığı belirlenmiştir. PAJİ

sonuçları ise tüm dolgu sahalarının 0,301–0,305 aralığında değerler alarak orta tehdit düzeyinde sınıflandırıldığını ortaya koymuştur. Sahalar arasındaki sınırlı farklılaşmanın, büyük ölçüde okuma yazma bilmeyen nüfus oranı (DI) parametresinden kaynaklandığı; kentsel nüfus baskısının ise tüm alanlarda benzer düzeyde yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Arazi gözlemleri kapsamında özellikle Zeytinburnu ve Tuzla dolgu alanlarında beton yüzeylerde ileri düzey çatlaklar ve parçalanmalar tespit edilmiş olup, bu durum dolgu zeminlerinde oturma süreçlerinin hâlen devam ettiğine işaret etmektedir. Elde edilen tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu yapay dolgu sahalarının olası bir deprem senaryosu bağlamında sıvılaşma, zemin oturması ve taşıma kapasitesi kaybı açısından belirli düzeyde kırılganlık taşıdığı değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda, sıvılaşma, oturma ve kıyı dinamiklerine bağlı zemin kararsızlığı risklerinin yüksek olduğu alanlarda jeoteknik temelli mühendislik önlemlerinin öncelikli olarak uygulanması önem arz etmektedir. Ayrıca dolgu sahalarında planlanacak yeni yapılaşmalar için ayrıntılı zemin etütlerinin zorunlu hale getirilmesi ve jeomorfolojik–jeoteknik uygunluk analizlerinin planlama süreçlerine entegre edilmesi önerilmektedir. Yeni kıyı dolgu uygulamalarında ise çevresel sürdürülebilirlik, kıyı ekosistemlerinin korunması ve afet risklerinin azaltılması ilkelerinin ön planda tutulduğu bütüncül kıyı yönetim yaklaşımlarının benimsenmesi gerekmektedir. Bunun yanında mevcut dolgu alanlarının uzun vadeli risk azaltma stratejileri kapsamında yeniden değerlendirilmesi ve kamusal kullanım–ekolojik koruma dengesi gözetilerek planlanması önem taşımaktadır. Son olarak, kıyı dolgu projelerinin planlama aşamasından itibaren jeomorfolojik ve sismik risk analizleri ile bütünleştirilmesi, İstanbul örneğinden elde edilen deneyimlerin benzer kıyı metropollerine yönelik sürdürülebilir risk yönetimi modellerine katkı sunabilmesi açısından dikkate değer görülmektedir.

Kaynakça

Ciritci, İ. (2022). İstanbul'un Yeni Sur Duvarları: Ataköy. *7. Uluslararsı Mimarlık ve Tasarım Kongresi*, 213-221.

Ciritci, İ. (2022). Dolgu Zemin Etkinlik Alanlarının Tasarımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme: New York-HDPK Little Island ve İstanbul-Yenikapı. *ART/icle: Sanat ve Tasarım Dergisi*, 158-178.

Coşkun, B. U. (2023). Cumhuriyet dönemi Ataköy Kıyılarının 2000'lerde Dönüşümünün Metodolojik Bir Yaklaşım ile İncelenmesi . *Kent Akademisi*, 329-348.

Döker, M. F. (2012). İstanbul ili Marmara Denizi kıyı çizgisinde meydana gelen zamansal değişimin belirlenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 1350-1370.

Efe, R., Soykan, A., Cürebal, İ., & Sönmez, S. (2008). Türkiye'de Antroposen Döneminde Doğal Çevre Bozulmasını Etkileyen Antropojenik Faktörler. *Tücaum V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu,16–17 Ekim 2008. Ankara, Bildiriler Kitabı*.

Ekinci, D. (2006). Tuzla Kıyıları ve Yakın Çevresinde İnsan Kontrollü Güncel Jeomorfolojik Gelişim. *Türk Coğrafya Dergisi*, 123-145.

Erden, T., & Karaman, H. (2012). Analysis of earthquake parameters to generate hazard maps by integrating AHP and GIS for Küçükçekmece region. *Natural Hazards and Earth System Sciences*, 478.

Ertek, A. (2017). Antropojenik Jeomorfoloji: Konusu, kökeni ve amacı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 69-79.

Gürel, A., & Gündüz, A. E. (2011). İstanbul'un Ekolojik Yapısı Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1-12.

İBB. (2020). *Zeytinburnu Tsunami Risk Analizi ve Eylem Planı Kitapçığı.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü.

Koca, K., Kaya, V. N., & Kuru, A. (2024). Kentsel Dokunun Depreme Karşı Dirençliliğinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Tespiti: Zeytinburnu Örneği. *Kent Akademisi*, 472-493.

Kurt, S., Demirci, A., & Karaburun, A. (2011). İstanbul Kıyılarında 1987 ve 2007 Yılları Arasında Arazi Kullanımında Meydana Gelen Değişimler. *Doğu Coğrafya Dergisi 26* , 115-128.

Morales, F. J., & Vries, W. T. (2021). Establishment of Natural Hazards Mapping Criteria Using Analytic Hierarchy Process (AHP). *Frontiers in Sustainability*, 10.

Nir, D. (1983). Man, a geomorphological agent. An introduction to anthropic geomorphology. *Keter Publishing House*.

Özkan, Ö., Alp, J., & Tanrıverdi, Ç. (2015). Dolgu Alanları: Kıyı Sınırını Yeniden Oluşturmak! *9. Uluslararası Sinan Sempozyumu*, 253-260.

Öztürk, M. Z., Çetinkaya, G., & Aydın, S. (2017). Köppen-Geiger İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye'nin İklim Tipleri. *Coğrafya Dergisi*, 17-27.

Perinçek, D. (2010). Yenikapı Kazı Alanının Son 8000 Yıllık Jeoarkeolojisi ve Doğal Afetlerin Jeolojik İzleri (İstanbul Türkiye). *MTA Dergisi*, 73-95.

Sert, E. (2022). Modern Kıyının İnşası: 19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla İstanbul'da Dört Kıyı Dolgu Projesi Üzerinden Toprağın ve Kentsel Dönüşüm Atığının Metabolik Akışı. *Praksis 60*, 71-92.

Sönmez, M. E. (2011). Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) Tabanlı Deprem Hasar Riski Analizi: Zeytinburnu (İstanbul) Örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, 11-22.

Uncu, L., & Karakoca, E. (2021). Antropo-jeomorfolojik bir yaklaşımla Bilecik (Merkez ilçe) taş ocaklarının mekânsal ve zamansal değişimi. *Türk Coğrafya Dergisi(77)*, 119-130.

Uzun, M. (2016). Kıyı Kullanım Açısından Maltepe Sahil Parkı (İstanbul) Örneğinin Coğrafi Yöntemlerle Değerlendirilmesi. *Route Educational and Social Science Journal*, 1-17.

Uzun, M. (2019). Dilderesi Havzası'nda (Gebze-Dilovası) Antropojenik Jeomorfoloji: Değişimler, Boyutları ve Etkileri. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE),41*, 319-345.

Uzun, M. (2021). Antropojenik Kaynaklı Jeomorfolojik Değişimlerin Oluşmasındaki Faktörlerin Coğrafi Analizi: Maltepe İlçesi (İstanbul) Örneği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 389-418.

Uzun, S. M., & Akyüz, Ö. (2019). İstanbul'un Anadolu yakasında kıyı dolgu alanları ve kullanımı. *1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı*, 1002-1021.

İnternet Kaynakları

Ataköy Marina . (2025). Erişim linki: https://atakoymarina.com.tr/hakkimizda

KENTSEL AFET GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA ACIPAYAM İLÇESİ AFET VE ACİL DURUM TOPLANMA ALANLARININ MEKÂNSAL UYGUNLUK ANALİZİ

Yüksek Lisans Öğrencisi İsmail Emin YAPAN
Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
E-mail: eminyapanakademi@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-7455-1368

Doç. Dr. Cennet ŞANLI
Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
E-mail: cennet2011@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3285-0950

ÖZET

Bu araştırmada Acıpayam ilçesindeki afet ve acil durum toplanma alanlarının mekânsal uygunluk düzeylerinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında AFAD tarafından belirlenen 13 toplanma alanı incelenmiştir. Çalışmada üç aşamalı bir yöntem izlenmiştir. Birinci aşamada toplanma alanların mekânsal dağılışı, büyüklüğü, nüfusla ilişkisi, ulaşım altyapısı, hizmet etki mesafeleri ve topoğrafik özelliklerine ilişkin veriler temin edilmiştir. İkinci aşamada bu veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri ortamına aktarılmış ve haritalandırılmıştır. Son aşamada ise toplanma alanları AFAD tarafından belirlenen kriterler ölçüt alınarak analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre Acıpayam ilçesindeki toplanma alanlarının büyük bölümünün nüfus yoğunluğu yüksek mahallelerde konumlandırıldığı belirlenmiştir. İlçe genelinde ulaşım ağının merkezî mahalleleri güçlü biçimde birbirine bağladığı fakat bazı çevre mahallelerde toplanma alanlarına erişim açısından sınırlılıkların bulunduğu tespit edilmiştir. Hizmet etki mesafeleri bakımından toplanma alanlarının, özellikle merkezî ve yoğun yerleşim bölgelerinde daha işlevsel olduğu ancak ilçe geneline dengeli bir hizmet sunma açısından yeterli düzeye ulaşmadığı görülmüştür. Topoğrafik faktörler dikkate alındığında mevcut toplanma alanlarının eğim değerleri ve akarsu yataklarına yakınlık bakımından belirgin bir güvenlik riski taşımadığı saptanmıştır. Bununla birlikte mevcut bazı toplanma alanının büyüklükleri ve kişi başına düşen alan miktarı dikkate alındığında kapasite bakımından yeterli olmadığı görülmüştür. Bazı mahallelerde hiç toplanma alanı bulunmaması, nüfus yoğunluğu yüksek mahallelerde alan büyüklüklerinin yetersiz kalması ve özellikle ilçenin güneybatısında hizmet etki mesafesi dışında kalan yerleşimlerin bulunması temel sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Bu sonuçlar doğrultusunda Acıpayam'da mevcut uygun toplanma alanlarının korunması, iyileştirilmesi gereken alanların geliştirilmesi, nüfus yoğunluğu yüksek ve kişi başına düşen toplanma alanı miktarının yetersiz olduğu mahallelerde yeni alanların oluşturulması ve güncel risk verilerinin planlama süreçlerine entegre edilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet yönetimi, afet ve acil durum toplanma alanları, Coğrafi Bilgi Sistemleri, Denizli, Acıpayam.

SPATIAL SUITABILITY ANALYSIS OF DISASTER AND EMERGENCY ASSEMBLY AREAS IN ACIPAYAM DISTRICT WITHIN THE CONTEXT OF URBAN DISASTER SAFETY

Master's Degree Student İsmail Emin YAPAN
Pamukkale University, Graduate School of Social Sciences,
E-mail: eminyapanakademi@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-7455-1368

Assoc. Prof. Dr. Cennet ŞANLI
Pamukkale University, Faculty of Humanities and Social Sciences,
E-mail: cennet2011@gmail.com - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3285-0950

ABSTRACT

The spatial suitability of disaster and emergency assembly areas in Acıpayam District was evaluated. A total of 13 assembly areas designated by AFAD were included in the analysis. A three-stage methodological framework was employed. In the first stage, data on the spatial distribution, size, population characteristics, transportation infrastructure, service coverage distances, and topographic attributes of the assembly areas were collected. In the second stage, these data were integrated into a Geographic Information Systems (GIS) environment and mapped. In the final stage, the assembly areas were analyzed according to the criteria established by AFAD. According to the findings, the majority of the assembly areas in Acıpayam District are located within neighborhoods characterized by high population density. The transportation network was found to effectively connect the central neighborhoods of the district; however, accessibility limitations to assembly areas were identified in several peripheral neighborhoods. In terms of service coverage distance, the assembly areas were found to be more functional in central and densely populated areas, yet insufficient to provide a balanced level of service throughout the district. Considering topographic factors, the existing assembly areas do not pose significant safety concerns with respect to slope conditions or proximity to stream channels. Nevertheless, an assessment based on area size and per capita assembly space indicated that some assembly areas have insufficient capacity to adequately serve the population during emergency situations. The absence of assembly areas in certain neighborhoods, inadequate area size in densely populated settlements, and the presence of residential areas located beyond the service coverage distance, particularly in the southwestern part of the district, emerged as the main shortcomings of the current system. Based on these findings, it is recommended that existing suitable assembly areas be preserved, areas requiring improvement be enhanced, new assembly areas be designated in neighborhoods with high population density and insufficient per capita assembly space, and up-to-date risk data be integrated into planning processes.

Anahtar Kelimeler: Disaster management, disaster and emergency assembly areas, Geographic Information Systems, Denizli, Acıpayam.

1. GİRİŞ

Doğal afetler insan yaşamının sürdüğü yerleşim alanlarında can kaybı, mal kaybı, altyapı hasarı ve toplumsal işleyişin kesintiye uğraması gibi etkilere sahip olaylardır (Sözcü, 2025; Sever, 2019; Dölek, 2022). Ancak afetlerin yıkıcı etkisi sadece olayın fiziksel büyüklüğüne bağlı olarak değil kentsel planlama kararları, yapılaşma biçimi ve risk azaltma önlemleriyle de yakından ilişkilidir (Partigöç & Dinçer, 2025). Bu nedenle afet yönetimi yalnızca afet sonrasındaki müdahale süreciyle sınırlı görülmemeli (Şirin & Ocak, 2020) ve afet öncesinde risklerin belirlenmesi, güvenli alanların planlanması, tahliye süreçlerinin düzenlenmesi, toplumun afetlere karşı dirençli hâle getirilmesi gibi çalışmaları da kapsamaktadır (Erdin, vd., 2023).

Kentsel alanlarda afet risklerinin yeterince dikkate alınmaması, kentlerin kırılganlığını artırmaktadır (Partigöç, 2023). Bu bağlamda afetlere karşı alınabilecek önlemler arasında yapı güvenliğinin sağlanması, ulaşım ve tahliye güzergâhlarının belirlenmesi, afet bilincinin artırılması, acil müdahale kapasitesinin geliştirilmesi ve afet sonrası toplanma alanlarının planlanması önemli bir yer tutmaktadır (Erdin, vd., 2021; Şenol, Aygün, & Bulut, 2025). Özellikle toplanma alanları afet anında bireylerin tehlikeli yapılardan, yoğun hasar alanlarından uzaklaşarak güvenli biçimde bir araya gelmelerini sağlayan temel kentsel güvenlik nodları olarak önem arz etmektedir (Gerdan & Şen, 2020; Çınar, Akgün, & Maral, 2018; Bay, 2025).

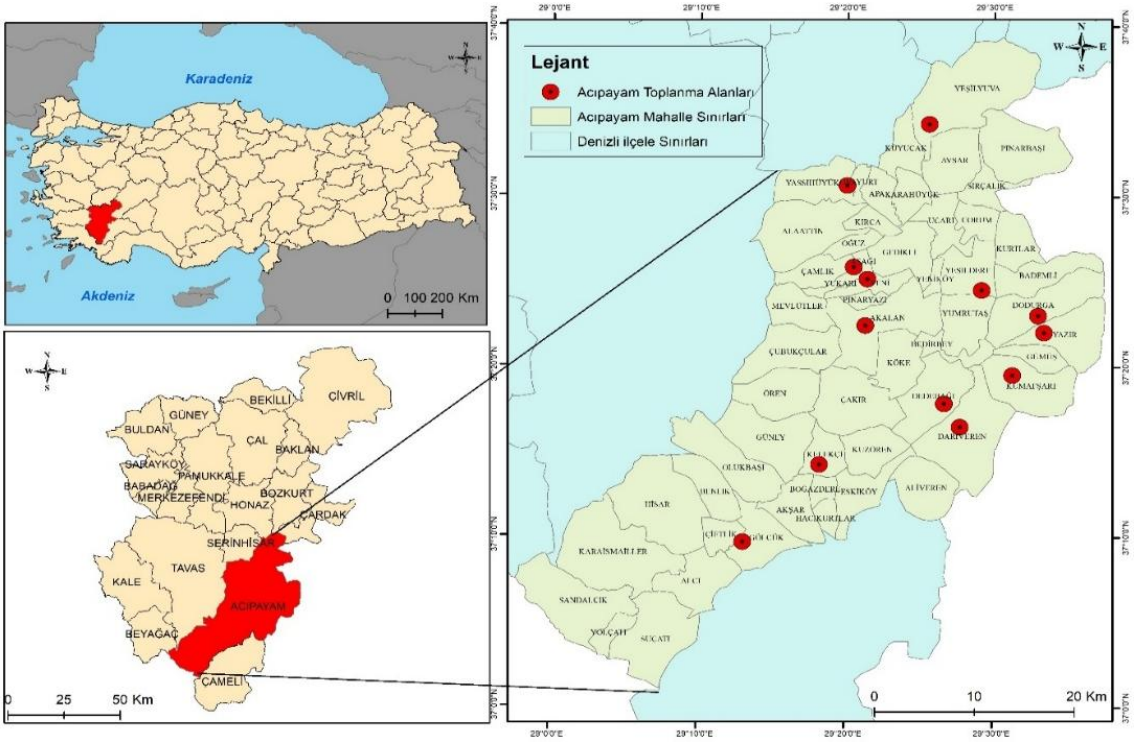
Afet ve acil durum toplanma alanları, afet anında ve hemen sonrasında bireylerin geçici olarak güvenli biçimde toplanabilecekleri, ilk bilgilendirme, yönlendirme ve gerektiğinde tahliye süreçlerinin başlatılabileceği açık ya da uygun kamusal alanlardır (URL 1; Kara & Yavruoğlu, 2025). Bu alanların erişilebilir, güvenli, yeterli büyüklüğe sahip, çevresindeki nüfusla uyumlu ve temel altyapı olanakları bakımından desteklenebilir nitelikte olması gerekir (Erdin vd., 2023; Bağcı, Çağırır, & Demir, 2024). AFAD tarafından belirlenen toplanma alanlarının değerlendirilmesinde "güvenlik, ulaşım ve tahliye kolaylığı, alansal büyüklük, kişi başına düşen alan, altyapı uygunluğu ve erişilebilirlik" gibi ölçütler bulunmaktadır. Toplanma alanlarının uygunluğu, alanın mevcut büyüklüğü kadar afet sırasında bu alana ne kadar hızlı ve güvenli ulaşılabileceği, çevresel risklerden uzak olma durumu ve hizmet edeceği nüfusun ihtiyaçlarını karşılama düzeyiyle yakından ilişkilidir (Kuru, Özkök, Özyetgin Altun, & Begen, 2024; Öznur, vd., 2026). Bu nedenle bu alanlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve saha gözlemleriyle desteklenmesi gerekmektedir (Sılaydın Aydın, vd., 2020; Erdin, vd., 2023; Bağcı vd., 2024; Ocak, 2025).

Türkiye'de farklı yerleşim alanları üzerine yapılan çalışmalarda mevcut toplanma alanlarının kapasite, erişilebilirlik, altyapı ya da konum ölçütleri bakımından yetersiz olduğunu ortaya konulmuştur (Çınar vd., 2018; Gerdan & Şen, 2020; Partigöç, 2023; Alkan, Çelebi, & Kaylı, 2025; Kara & Yavruoğlu, 2025; Bağcı & Demir, 2025). Bu çalışmalarda toplanma alanlarını güvenlik, erişilebilirlik, ulaşım, alan büyüklüğü ve nüfus ilişkisi gibi ölçütlerle birlikte ele alınarak güncel araştırmalar yapılması önerilmiştir. Bu bağlamda yapılan araştırmada, Acıpayam ilçesindeki afet ve acil durum toplanma alanlarının mekânsal uygunluk düzeyinin değerlendirmesi amaçlanmaktadır. İlçedeki toplanma alanlarının güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konulmasının afet riski azaltma çalışmalarına, yerel yönetimlerin planlama süreçlerine ve kentsel afet güvenliği politikalarına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma Sahası

Acıpayam Türkiye'nin batısında, Ege Bölgesinde yer alan Denizli iline bağlı bir ilçedir. Acıpayam ilçesi yüz ölçümü olarak ilin en büyük ilçesidir. İlçenin 56 mahallesi bulunmaktadır. Bu mahallerden sadece 13 tanesinde toplanma alanı bulunmaktadır (Harita 1).

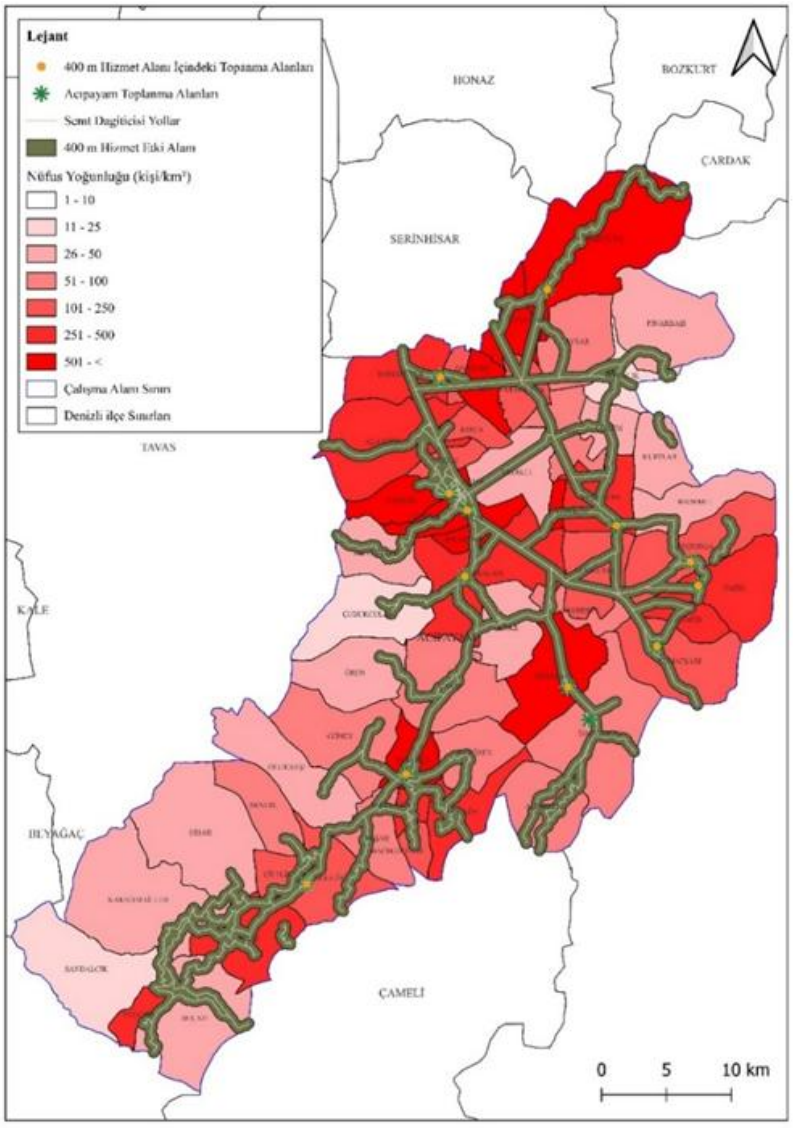
Harita 1. Acıpayam İlçesi Lokasyon Haritası ve Toplanma Alanlarının Dağılışı

Araştırmada toplanma alanlarının konumları, erişilebilirlikleri, ulaşım alt yapısı ve ulaşılabilirliği, hizmet etki mesafeleri son olarak çalışma alanın topografyasının belirlenmesi ve analizi için 3 aşamalı bir yol izlenmiştir. Birinci aşamada; Denizli ili Acıpayam ilçesi toplanma alanları verisi ile Acıpayam ilçesi mahalle nüfus verileri büyük şehir belediyesi resmî sitesinden (URL 2), 1926-2026 yılları arasında ilçede yaşanmış deprem verisi AFAD deprem kataloğundan (URL 3) son olarak sayısal yükseklik modeli (SYM-DEM), USGS'den temin edilmiştir. İkinci aşamada elde edilen tüm veriler CBS ortamına aktarılmış QGIS uygulaması aracılığıyla veriler görselleştirilmiştir. Haritalar; çalışma alanına ilişkin konum haritası, nüfus verileri ve ulaşım ağı verilerinin birleştirilerek toplanma alanı nüfus yoğunluğu ve ulaşım ağı haritası, toplanma alanı hizmet etki mesafesi haritası, SYM verisiyle eğim ve akarsu yatağına yakınlık haritası, deprem verileri kullanılarak ilçenin risk haritası, kişi başına düşen toplanma alanı ve toplam toplanma alanı büyüklüğü (da) haritaları yapılmıştır. Araştırmanın son aşamasında, AFAD tarafından belirlenen kriterler, Öznur vd. (2026) nin çalışmalarında kullanıldıkları parametreler dikkate alınarak; nüfus yoğunluğu ve ulaşım altyapısı, hizmet etki mesafeleri, eğim değerleri, akarsu yatağına yakınlıkları, fay hatlarına yakınlıkları ve deprem riski, toplanma alanı büyüklüğü (da) ve kişi başına düşen alan değişkenleri kullanılarak haritalar analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Nüfus Yoğunluğu, Ulaşım ve Tahliye Kolaylığı

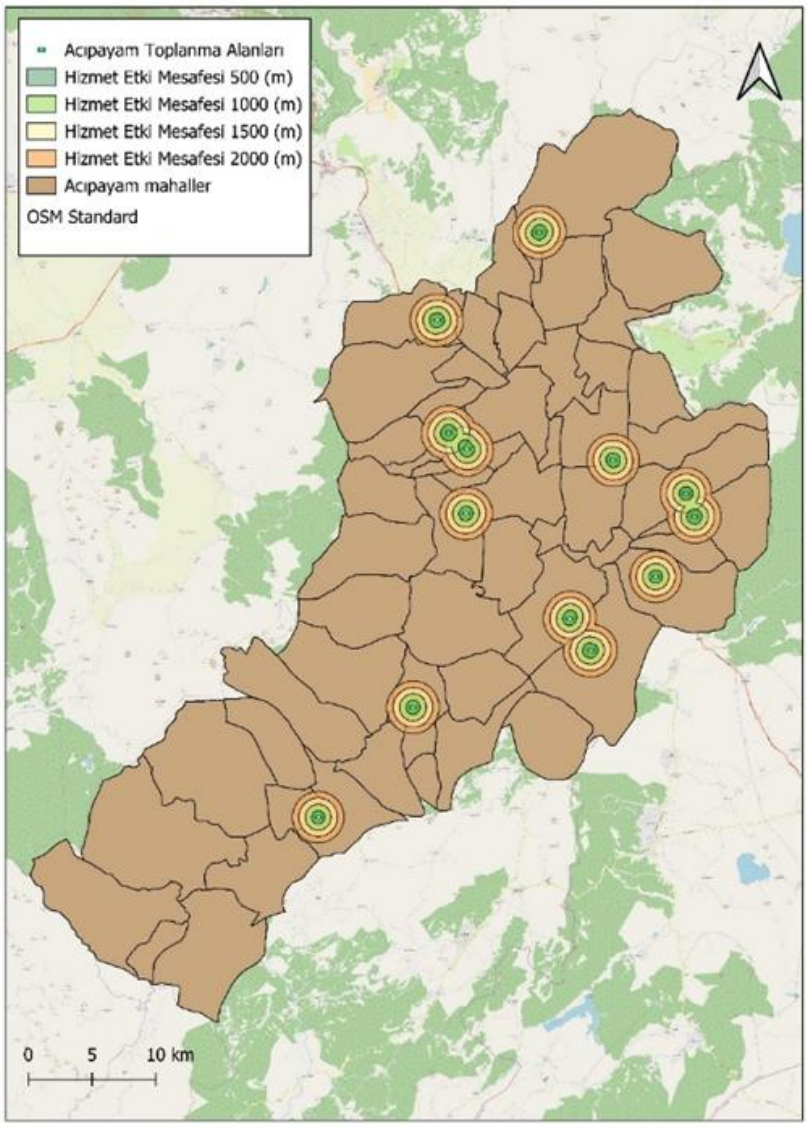
Acıpayam ilçesi büyük şehir belediyesi resmî sitesi 2019 yılı nüfus verileri incelendiğinde, Acıpayam ilçenin nüfus yoğunluğu kuzeybatı ve kuzeydoğu bölgelerinde kümelendiği görülmektedir. 2019 yılı nüfus verilerine göre Yeşilyuva, Kuyucak, Yassıhöyük, Alaattin, Çamlık, Yukarı, Aşağı, Pınarcı, Apa, Akalan, Yeniköy, Yeşildere, Yazır, Gümüş, Dedebağı, Kelekçi, Boğazdere, Eskiköy, Alcı ve son olarak Yolçatı mahalleleri Acıpayam ilçesinin nüfus yoğunluğu en yüksek alanları olduğu belirlenmiştir (Harita 2). Nüfus yoğunluğu, ulaşım ve tahliye kolaylığı kriterleri bağlamında toplanma alanları incelendiğinde toplanma alanlarının nüfus yoğunluğu en yüksek mahalleler içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Fakat ilçe bazında 13 adet olarak belirlenmiş olan toplanma alanları nispeten yüksek nüfus yoğunluğuna sahip diğer mahalleler için oldukça düşük bir sayıda kalmıştır. Ulaşım ve tahliye kolaylığı kriteri ele alındığında; semt dağıtıcı yolların ve bu yolların 400 metre hizmet etki mesafesinin nüfus yoğunluğu yüksek olan mahalleler dahil yeterli bir ağa sahip olduğu ifade edilebilir.

Harita 2. Acıpayam İlçesi Nüfus Yoğunluğu ve Ulaşım Ağı Haritası

3.2. Erişilebilirlik

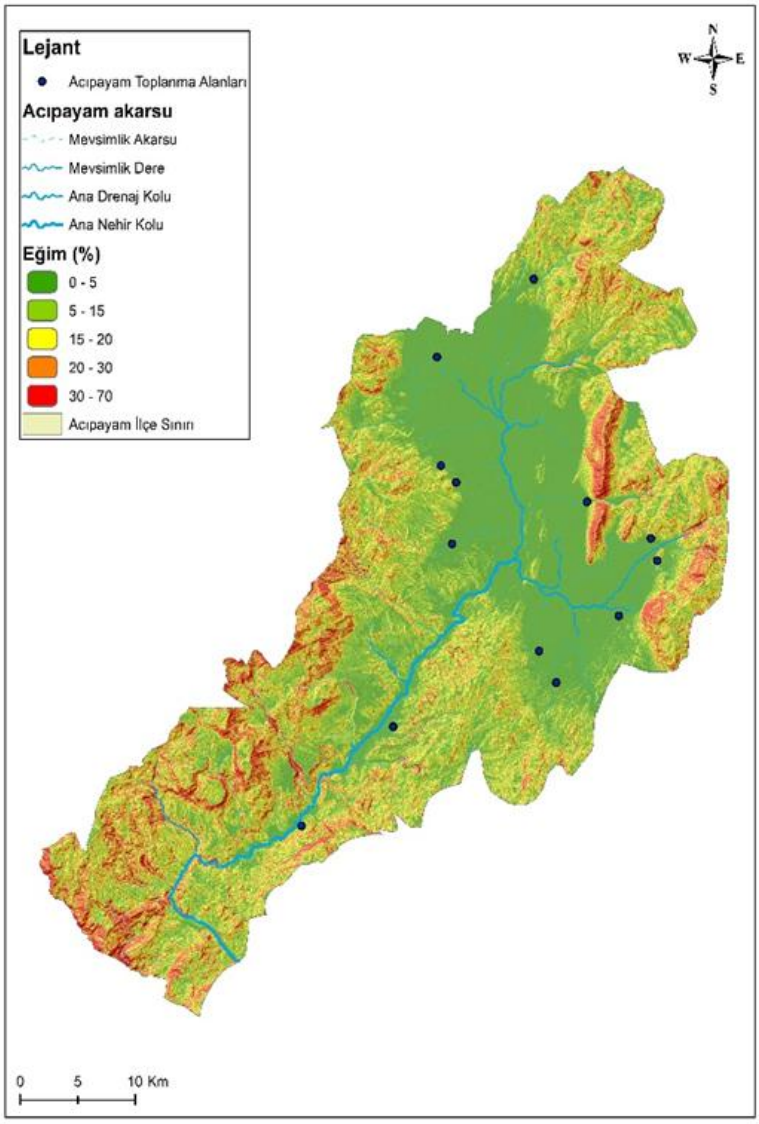
Acıpayam ilçesindeki toplanma alanlarının erişilebilirliğini değerlendirmek amacıyla her bir toplanma alanı çevresinde 500 m, 1000 m, 1500 m ve 2000 m hizmet etki mesafeleri oluşturulmuştur. Bu mesafeler üzerinden mahallelerin toplanma alanlarına erişim durumu incelenmiştir (Harita 3). Harita incelendiğinde toplanma alanlarının ilçenin orta, kuzey ve doğu kesimlerinde daha belirgin bir mekânsal dağılış gösterdiği buna karşılık özellikle güneybatı kesimde ve bazı mahallelerde hizmet etki mesafelerinin dışında kalan geniş alanların bulunduğu görülmektedir. Bu durum toplanma alanlarına erişimin ilçe genelinde homojen olmadığını göstermektedir. Hizmet etki mesafeleri değerlendirildiğinde 6 toplanma alanının bir küme oluşturarak büyük çaplı bir hizmet etki mesafesine sahip olduğu saptanmıştır. Fakat tüm hizmet etki mesafeleri dikkate alındığında ilçede bulunan toplanma alanı sayısının yeterli olmadığı söylenebilir. Şöyle ki, 2000 metrelik hizmet etki mesafesi ölçütü dikkate alındığında dahi, bazı mahallelerin erişim açısından dezavantajlı konumda kaldığı ve bu alanlarda yaşayan nüfusun afet sonrası toplanma alanlarına ulaşmada sorun yaşayabileceği düşünülmektedir.

Harita 3. Acıpayam İlçesi Toplanma Alanları Hizmet Etki Mesafeleri Haritası

3.3. Güvenlik ve Altyapı Uygunluğu

Güvenlik ve altyapı uygunluğu kriterleri bağlamında Acıpayam toplanma alanlarının bulunduğu alanların eğim değerleri incelendiğinde, Acıpayam ilçesi "0-5°" eğim alanları ile "5-15°" eğim alanları güvenlik açısından uygun sahaları oluşturduğu, "15-20°" ile "20-30°" eğim alanlarının risk altında olduğu ve toplanma alanı için uygun olmadığı ve "30-70°" eğime sahip alanların tamamen uygunsuz olduğu ve büyük risk taşıyan sahalar oldukları görülmektedir (Harita 4). Eğimli araziler deprem anı veya sonrasında heyelan ve toprak kayması riski taşıyan alanlar olmaktadır. Acıpayam toplanma alanları "0-5°" eğim oranına sahip alanlarda bulunması güvenlik ve altyapı uygunluğu bağlamında sorun teşkil etmemektedir.

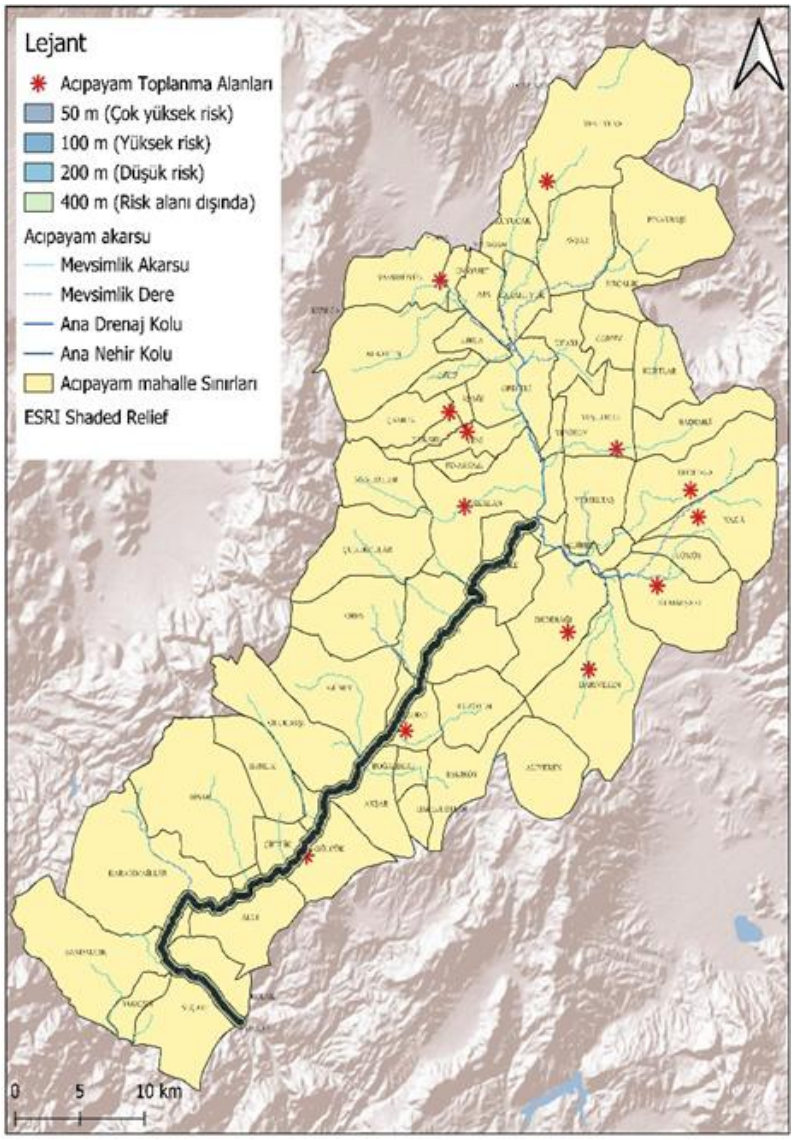

Harita 4. Acıpayam İlçesi Eğim Haritası

3.3. Güvenlik ve Altyapı Uygunluğu

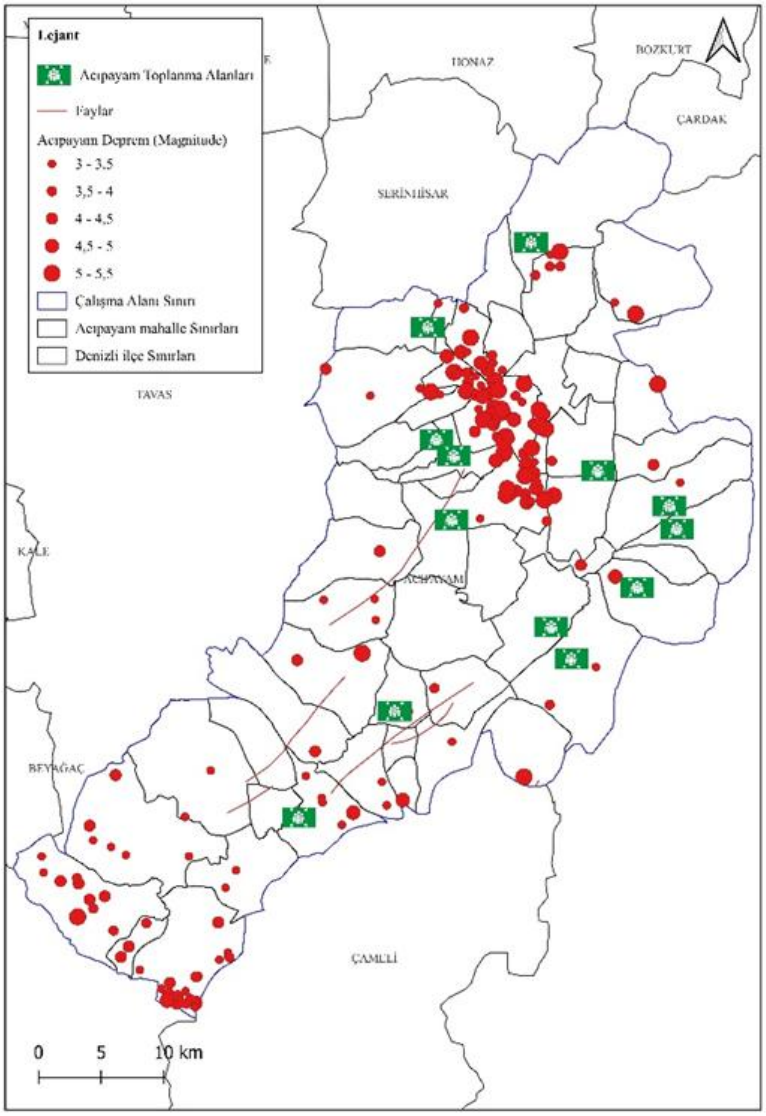
Acıpayam ilçesi taşkın riski bağlamında değerlendirildiğinde, ana drenaj kolu üzerinde belirlenmiş olan 50 m, 100 m, 200 m ve 400 metrelik risk alanlarına yakın mesafede bulunan 2

toplanma alanının olduğu görülmektedir (Harita 6). Özellikle ana nehir kolunun ilçeyi güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda kat etmesi, bazı mahalleler arasında ulaşım sürekliliğini etkileyebilecek bir unsur olarak öne çıkmaktadır. İlçede bulunan diğer toplanma alanları olası bir taşkın riski bağlamında güvende olduğu büyük bir tehlike oluşturabilecek akarsu ağlarından uzakta olduğu gözlemlenmektedir.

Harita 5. Acıpayam İlçesi Akarsu Yatağına Yakınlık Haritası

Acıpayam deprem haritası incelendiğinde 1926-2026 yılları arasında büyükleri 3'ten başlayıp 5,5 büyüklüğe kadar çıkan depremlerin yaşandığı görülmektedir (Harita 5). Yaşanan depremlerin ilçenin kuzeybatı bölgesinde kümelendiği ve kuzeybatı-güneydoğu yönlü bir düzleme sahip olduğu belirlenmiştir. Toplanma alanları ise depremlerin çok sık yaşandığı bu alan çevresinde bulunmaktadır. Fakat ilçenin güney bölgesinde yer alan mahallerde sıklıkla yaşanmış depremler gözlemlenmesine karşın toplanma alanı yetersizdir. Ayrıca ilçenin güney kesiminde yer alan iki toplanma alanının fay hatlarına yakın konumda bulunması, bu alanların deprem riski açısından daha hassas bir konumda olduğunu göstermektedir.

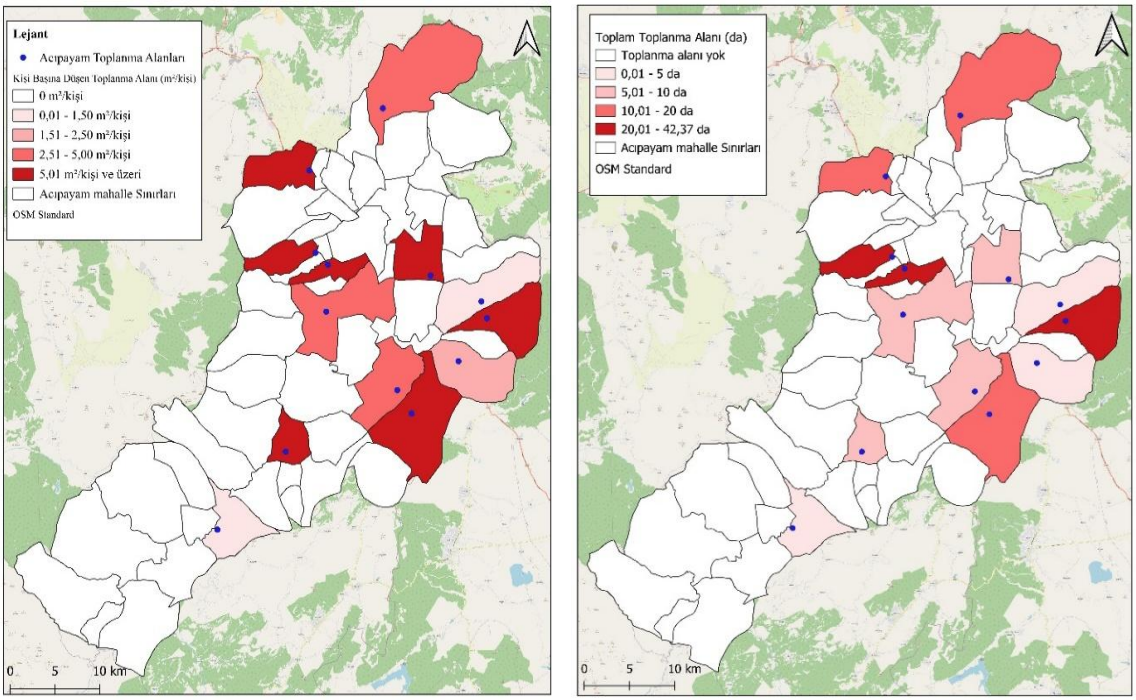
Harita 6. Acıpayam İlçesi Deprem Haritası (1926-2026)

3.4. Alansal Büyüklük ve Kişi Başına Düşen Alan

Acıpayam ilçesindeki afet ve acil durum toplanma alanlarının mahalle nüfusuna göre yeterliliği değerlendirildiğinde, bazı mahallelerde kişi başına düşen toplanma alanının 5,01 m²/kişi ve üzeri değerlere ulaştığı ve bu mahallelerin alansal kapasite açısından yeterli düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Harita 7). Bununla birlikte geniş bir alanda beyaz renkle gösterilen mahallelerde kişi başına düşen toplanma alanının 0 m²/kişi olması, bu mahallelerde kayıtlı veya belirlenmiş toplanma alanı bulunmadığını göstermekte ve afet sonrası nüfusun güvenli şekilde yönlendirilmesi açısından önemli bir eksiklik oluşturmaktadır.

Afet ve acil durum toplanma alanı büyüklüğü dekar cinsinden değerlendirildiğinde ise ilçede bulunan en büyük toplanma alanının Çamlık Mahallesi'nde yer alan Acıpayam ilçe stadyumu (42,37 dekar) olduğu görülmüştür. Ayrıca bazı mahallelerde toplanma alanı büyüklüğünün 20,01 dekar ve üzeri değerlere ulaştığı tespit edilmiştir (Harita 8). Ancak toplanma alanı büyüklüğünün bazı mahallelerde yüksek değerlere ulaşması, ilçe genelinde toplanma alanı

dağılımının yeterli olduğu anlamına gelmemektedir; bu nedenle alan büyüklüğü, tek başına bir ölçüt oluşturmamaktadır.

Harita 7-8. Kişi Başına Düşen Toplanma Alanı ve Toplam Toplanma Alanı Büyüklüğü (Da)Haritaları

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, Acıpayam ilçesindeki afet ve acil durum toplanma alanları; nüfus yoğunluğu, ulaşım ve tahliye kolaylığı, erişilebilirlik, güvenlik, altyapı uygunluğu, alansal büyüklük ve kişi başına düşen alan kriterleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Acıpayam ilçesinde nüfus yoğunluğu ve ulaşım ağı birlikte değerlendirildiğinde, toplanma alanlarının önemli bir bölümünün nüfus yoğunluğu yüksek mahallelerde veya bu mahallelere yakın konumda yer aldığı görülmüştür. Bu bulgu afet sonrası nüfusun toplanma alanlarına yönlendirilmesi açısından olumlu bir özellik olarak değerlendirilebilir. Ancak ilçede 13 adet toplanma alanının bulunması, özellikle nüfus yoğunluğu yüksek diğer mahalleler dikkate alındığında yeterli değildir. Bir diğer taraftan afet sonrası süreçte toplanma alanlarına erişimin yalnızca toplanma alanı sayısıyla ilişkili olmayıp; yol genişliği, yolun kademesi, güzergâh sürekliliği, çevredeki yapı yoğunluğu ve yaya hareketliliğiyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (Erdin vd., 2021; Öznur vd., 2026). Bu nedenle Acıpayam ilçesindeki nüfusun toplanma alanlarına güvenli ve kısa sürede erişebilmesi için toplanma alanı dağılımının ve ulaşım altyapısının entegre geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Eğim değerlerine ilişkin bulgular, Acıpayam ilçesindeki toplanma alanlarının önemli bir kısmının düşük eğimli sahalarda konumlandığını göstermektedir. Bu durum, güvenlik ve altyapı uygunluğu açısından topoğrafik koşulların büyük ölçüde sağlandığını ortaya koymaktadır. Toplanma alanlarının engebesiz veya düşük eğimli alanlarda bulunması, afet sonrası yaya hareketliliğini ve alanın kullanılabilirliğini doğrudan desteklemektedir (Bay, 2025; Ocak, 2025). Ancak ana drenaj koluna yakın konumlanan bazı alanlar, taşkın riski ve afet sonrası ulaşım sürekliliği bakımından dikkatle ele alınmalıdır. Literatürde de akarsu yataklarına

yakın konumlanan toplanma alanlarının sel ve taşkın riski oluşturabileceği belirtilmektedir (Şirin ve Ocak, 2020; Bağcı ve Demir, 2025; Bay, 2025). Bu bağlamda Acıpayam ilçesinde ana drenaj koluna yakın konumlanan toplanma alanlarının taşkın riski ve afet sonrası ulaşım sürekliliği açısından daha detaylı değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Deprem verileri incelendiğinde, 1926-2026 yılları arasında meydana gelen depremlerin özellikle ilçenin özellikle kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dağılış gösterdiği belirlenmiştir. Toplanma alanlarının bir kısmının bu deprem aktivitesinin gözlendiği alanlara yakın olması, afet sonrası güvenli alan planlamasında deprem tehlikesinin dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Özellikle deprem geçmişi bulunan güney kesimlerde toplanma alanı sayısının sınırlı olması, bu bölgelerde planlama açısından önemli bir eksiklik oluşturmaktadır.

Alan büyüklüğü ve kişi başına düşen alan miktarına ilişkin bulgular, Acıpayam ilçesinde toplanma alanı kapasitesinin mahalleler arasında dengeli dağılmadığını göstermektedir. Bazı mahallelerde kişi başına düşen alan 5,01 m²/kişi ve üzerine çıkarak yeterli düzeye ulaşırken, birçok mahallede bu değerin 0 m²/kişi olması, söz konusu mahallelerde afet sonrası ilk toplanma ihtiyacını karşılayacak resmî olarak belirlenmiş bir toplanma alanı bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte toplanma alanlarının büyüklüğü (Şirin ve Ocak, 2020; Partigöç, 2023; Bay, 2025; Kara ve Yavruoğlu, 2025) yeterliliği anlamında da yorumlanmamalıdır. Acıpayam ilçesi Çamlık Mahallesi'nde yer alan Acıpayam İlçe Stadyumu gibi büyük yüzölçümüne sahip alanlar, kapasite bakımından öne çıksa da bu durum ilçe genelindeki dağılış dengesizliğini ortadan kaldırmamaktadır.

Bu sonuçlar dikkate alındığında Acıpayam'da mevcut uygun toplanma alanlarının korunması, orta uygun nitelikteki alanların altyapı ve erişilebilirlik bakımından iyileştirilmesi, nüfus yoğunluğu yüksek fakat kapasitesi düşük mahallelerde yeni alanların belirlenmesi ve akarsu, fay hattı, zemin özellikleri ile ulaşım sürekliliği gibi risk unsurlarının düzenli olarak güncellenen verilerle yeniden değerlendirilmesi önerilmektedir.

.

KAYNAKÇA

Alkan, A., Çelebi, Ü., & Kaylı, Z. (2025). Afet toplanma alanlarının yer seçimi ve yeterliliğinin değerlendirilmesi: Siirt kenti örneği. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, *7*(1), 115-126.

Bağcı, H. R., & Demir, S. (2025). Afet yönetim süreçlerinde toplanma ve geçici barınma alanlarının değerlendirilmesi: Atakum (Samsun) örneği. *Türk Coğrafya Dergisi, 87*, 53-65. https://doi.org/10.17211/tcd.1568610

Bağcı, H. R., Çağırır, N. S., & Demir, S. (2024). Arnavutköy'de (İstanbul) afet ve acil durum toplanma alanlarının afet süreçlerinde kullanılmaya uygunluk açısından değerlendirilmesi. *Coğrafya Dergisi, 49*, 113-133. https://doi.org/10.26650/JGEOG2024-1508051

Bay, A. (2025). En uygun yer analizi ile toplanma alanlarının uygunluğunun değerlendirilmesi: Mustafakemalpaşa ilçesi (Bursa) örneği. *Türk Deprem Araştırma Dergisi, 7*(1), 52-64. https://doi.org/10.46464/tdad.1558345

Çınar, A. K., Akgün, Y., & Maral, H. (2018). Afet sonrası acil toplanma ve geçici barınma alanlarının planlanmasındaki faktörlerin incelenmesi: İzmir-Karşıyaka örneği. *Planlama, 28*(2), 179-200. https://doi.org/10.14744/planlama.2018.07088

Dölek, İ. (2022). Afetlerle Yaşamayı öğrenmek. Ankara: *Pegem Akademi*

Erdin, H. E., Çelik, H. Z., Sılaydın, M. B., & Partigöç, N. S. (2023). Afet ve acil durumlarda sosyal altyapı alanlarının toplanma alanı olarak belirlenme kriterleri ve yöntemi. *Türk Deprem Araştırma Dergisi, 5*(1), 1-21. https://doi.org/10.46464/tdad.1251998

Erdin, H. E., Sılaydın Aydın, M. B., Partigöç, N. S., Zengin Çelik, H., Palazca, A., & Horoz, Ç. (2021). Kentiçi yol kademelenmesinin afet durumunda toplanma alanlarının erişilebilirliğine etkisi açısından irdelenmesi. *Academic Platform Journal of Engineering and Science, 9*(1), 103-111. https://doi.org/10.21541/apjes.478601

Erdin, H. E., Zengin Çelik, H., Sılaydın Aydın, M. B., & Partigöç, N. S. (2023). Afet ve acil durumlarda sosyal altyapı alanlarının toplanma alanı olarak belirlenme kriterleri ve yöntemi. *Türk Deprem Araştırma Dergisi, 5*(1), 1-21. https://doi.org/10.46464/tdad.1251998

Gerdan, S., & Şen, A. (2020). Kocaeli/Başiskele ilçesi afet ve acil durum toplanma alanlarının yeterliklerinin değerlendirilmesi. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 8*(2), 489-500. https://doi.org/10.21923/jesd.683679

Kara, G., & Yavruoğlu, K. K. (2025). Afet ve acil durum toplanma alanlarının incelenmesi ve potansiyel alanların önerilmesi: Trabzon Akçaabat örneği. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 11*(1), 340-353. https://doi.org/10.21324/dacd.1606775

Kuru, A., Özkök, M. K., Özyetgin Altun, A., & Begen, B. (2024). Afet iskân alanlarının mekânsal uygunluklarının ve kapasitelerinin değerlendirilmesi-Kırklareli örneği. *Türk Deprem Araştırma Dergisi, 6*(1), 251-270. https://doi.org/10.46464/tdad.1457433

Ocak, F. (2025). Afet risk yönetimi kapsamında afet ve acil durum toplanma alanlarının BWM ve CBS ile belirlenmesi: İlkadım (Samsun) örneği, Türkiye. *International Journal of Geography and Geography Education, 56*, 246-268. https://doi.org/10.32003/igge.1684133

Öznur, D. D., Aydogdu Kaya, H. S., Horasanli, E., & Gülhan, G. (2026). Deprem Sonrası Toplanma Alanlarına Erişilebilirliğin İyileştirilmesi: İlk 72 Saat. *Resilience, 9*(2), 303-325. https://doi.org/10.32569/resilience.1644247

Partigöç, N. S. (2023). Afet sonrası toplanma alanlarına yönelik kapasite yeterliliğinin değerlendirilmesi: Merkezefendi ilçesi (Denizli) örneği. *Afet ve Risk Dergisi, 6*(1), 128-147. https://doi.org/10.35341/afet.1171055

Partigöç, N. S., & Dinçer, C. (2025). Afet tecrübesi üzerinden toplanma alanlarının işlevselliğinin irdelenmesi: Hatay ili örneği. *PLANARCH- Design and Planning Research, 9*(1), 187-201. https://doi.org/10.54864/planarch.1476607

Sever, R. (2019). Afetler ve afet yönetimi. Ankara: *Pegem Akademi*

Sılaydın Aydın, M. B., Partigöç, N. S., Zengin Çelik, H., & Erdin, H. E. (2020). Potansiyel toplanma alanı olabilecek sosyal altyapı alanlarının imar planlarındaki durumu: İzmir kenti örneği. *Resilience, 4*(2), 373-389. https://doi.org/10.32569/resilience.776319

Sözcü, U. (2025). Doğal afetler ve doğal afet okuryazarlığı. *Ankara: Pegem Akademi*

Şenol, F., Aygün, G., & Bulut, G. (2025). Acil toplanma alanlarının deprem sonrası erişilebilirliği: Bayraklı'da (İzmir) mahalle düzeyinde tahliye planlaması. *EKSEN Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi, 6*(2), 50-71. https://doi.org/10.58317/eksen.1810611

Şirin, M., & Ocak, F. (2020). Gümüşhane şehri'nde afet ve acil durum toplanma alanlarının Coğrafi Bilgi Sistemleri ortamında değerlendirilmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi, 25*(44), 85-106. https://doi.org/10.17295/ataunidcd.790893

İnternet Kaynakları

URL 1. https://www.afad.gov.tr/toplanma-alanini-ogren-ki-canin-sag-olsun?utm_source
URL 2. https://acikveri.denizli.bel.tr/dataset/denizli-ili-mahalle-sinirlari/resource/77f7e39f-af7c-4914-942d-6ca5a559264b
URL 3. https://deprem.afad.gov.tr/event-catalog
URL 4. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/39521/xfiles/toplanma_alanlari.pdf

PSİKOLOJİK SIKINTI İLE PROBLEMLİ CHATGPT KULLANIMI ARASINDAKİ İLİŞKİDE RUMİNASYON VE BİLİŞSEL ESNEKLİĞİN SERİ ARACI ROLÜ

Yüksek Lisans Öğrencisi Gamze Yıldırım
Yıldız Teknik Üniversitesi
gamze.yildirim@std.yildiz.edu.tr - 0009-0007-0948-7061
Prof. Dr. Seydi Ahmet SATICI
Yıldız Teknik Üniversitesi
ahmet.satici@yildiz.edu.tr - 0000-0002-2871-8589

ÖZET

Bu araştırmada psikolojik sıkıntı ile problemli ChatGPT kullanımı arasındaki ilişkide ruminasyon ve bilişsel esnekliğin seri aracı rolünün test edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında ayrıca araştırma değişkenlerinin bazı demografik değişkenlere göre anlamlı biçimde farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırma ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. Çalışma grubunu 18-65 yaş aralığında yer alan 361 kadın ve 102 erkek olmak üzere toplam 463 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu, Problemli ChatGPT Kullanımı Ölçeği, Psikolojik Sıkıntı Ölçeği, Bilişsel Esneklik Ölçeği ve Kısa Ruminatif Yanıt Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen veriler IBM SPSS 27.0 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırma değişkenlerinin demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için Bağımsız Örneklem *t* Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon Analizi ile incelenmiştir. Psikolojik sıkıntı ile problemli ChatGPT kullanımı arasındaki ilişkide ruminasyon ve bilişsel esnekliğin seri aracı rolünü incelemek amacıyla PROCESS Makro Model 6 kullanılmıştır. Bu analizde dolaylı etkilerin anlamlılığı 5000 bootstrap örneklemi ve %95 güven aralığı kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda problemli ChatGPT kullanımı ile psikolojik sıkıntı ve ruminasyon arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulunduğu, buna karşılık problemli ChatGPT kullanımı ile bilişsel esneklik arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Seri aracılık analizi sonucunda psikolojik sıkıntının problemli ChatGPT kullanımı üzerindeki toplam etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Aracı değişkenler modele dahil edildiğinde psikolojik sıkıntının problemli ChatGPT kullanımı üzerindeki doğrudan etkisinin de anlamlılığını koruduğu saptanmıştır. Dolaylı etkiler incelendiğinde psikolojik sıkıntının problemli ChatGPT kullanımını ruminasyon aracılığıyla, bilişsel esneklik aracılığıyla ve ruminasyon ile bilişsel esneklik üzerinden seri biçimde dolaylı olarak yordadığı belirlenmiştir. Bu bulgular, ruminasyon ve bilişsel esnekliğin psikolojik sıkıntı ile problemli ChatGPT kullanımı arasındaki ilişkide kısmi seri aracı role sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Problemli ChatGPT kullanımı, Psikolojik Sıkıntı, Ruminasyon, Bilişsel Esneklik

THE SERIAL MEDIATING ROLE OF RUMINATION AND COGNITIVE FLEXIBILITY IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL DISTRESS AND PROBLEMATIC CHATGPT USE

Master's Student Gamze Yıldırım

Yıldız Technical University

gamze.yildirim@std.yildiz.edu.tr - 0009-0007-0948-7061

Prof. Dr. Seydi Ahmet SATICI

Yıldız Technical University

ahmet.satici@yildiz.edu.tr - 0000-0002-2871-8589

ABSTRACT

This study aimed to test the serial mediating role of rumination and cognitive flexibility in the relationship between psychological distress and problematic ChatGPT use. In addition, the study examined whether the research variables differed significantly according to certain demographic variables. The research was conducted using a correlational survey design. The study group consisted of 463 participants aged between 18 and 65, including 361 women and 102 men. Data were collected using the Demographic Information Form prepared by the researcher, the Problematic ChatGPT Use Scale, the Psychological Distress Scale, the Cognitive Flexibility Scale, and the Short Form of the Ruminative Responses Scale. The data were analyzed using IBM SPSS Statistics 27.0. Independent samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used to determine whether the research variables differed according to demographic variables. The relationships among the variables were examined using Pearson correlation analysis. PROCESS Macro Model 6 was used to examine the serial mediating role of rumination and cognitive flexibility in the relationship between psychological distress and problematic ChatGPT use. In this analysis, the significance of indirect effects was evaluated using 5000 bootstrap samples and a 95% confidence interval. The results showed that problematic ChatGPT use was positively and significantly associated with psychological distress and rumination, whereas it was negatively and significantly associated with cognitive flexibility. The serial mediation analysis indicated that the total effect of psychological distress on problematic ChatGPT use was significant. When the mediator variables were included in the model, the direct effect of psychological distress on problematic ChatGPT use also remained significant. Examination of the indirect effects showed that psychological distress indirectly predicted problematic ChatGPT use through rumination, through cognitive flexibility, and serially through rumination and cognitive flexibility. These findings indicate that rumination

and cognitive flexibility have a partial serial mediating role in the relationship between psychological distress and problematic ChatGPT use.

Keywords: Problematic ChatGPT use, psychological distress, rumination, cognitive flexibility.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Parürezisin (Utangaç Mesane Sendromu) Klinik Değerlendirilmesi ve Tedavi Yaklaşımları: Güncel Kanıtların Gözden Geçirilmesi

Dr. Öğr.Üyesi Esra Gül KOÇYİĞİT
Altınbaş Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Bölümü
0000 0001 5491 8579, esragulkocyigit@gmail.com

Giriş
Parürezis (utangaç mesane sendromu), bireyin başkalarının gerçek ya da algılanan varlığı altında idrar yapmada belirgin güçlük yaşaması ile karakterize, klinik olarak sıklıkla gözden kaçan ancak işlevsellik üzerinde önemli etkileri olan bir durumdur. Çoğu zaman Sosyal Anksiyete Bozukluğu ile ilişkili olarak ele alınsa da kendine özgü bilişsel, duygusal ve fizyolojik bileşenleri nedeniyle ayrı bir klinik yapı olarak da tartışılmaktadır (Hammelstein & Soifer, 2006).

Amaç
Bu çalışmanın amacı, parürezisin klinik değerlendirme sürecini ve tedavi yaklaşımlarını güncel literatür ışığında bütüncül bir çerçevede ele almaktır.

Yöntem
Bu çalışma anlatı türünde bir literatür derlemesi olarak hazırlanmıştır. PubMed, Scopus ve Google Scholar veri tabanlarında "paruresis", "shy bladder syndrome", "assessment" ve "treatment" anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan literatür taraması sonucunda elde edilen çalışmalar incelenmiştir. Tanı, değerlendirme ve tedavi süreçlerine odaklanan çalışmalar seçilerek betimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Bulgular
Literatür, parürezisin değerlendirilmesinde klinik görüşmenin temel rolünü koruduğunu, ancak Shy Bladder Scale ve Shy Bladder and Bowel Scale gibi ölçme araçlarının semptom şiddetinin belirlenmesinde yararlı olduğunu göstermektedir (Soifer et al., 2010). Ayırıcı tanıda ürolojik ve nörolojik nedenlerin dışlanması kritik öneme sahiptir. Tedavi açısından en güçlü kanıtın kademeli maruziyet temelli bilişsel davranışçı terapiyi desteklediği görülmektedir (Vythilingum et al., 2002). Bununla birlikte, olgu sunumları EMDR ve DeTUR gibi yaklaşımların yanı sıra bazı farmakolojik müdahalelerin de belirli durumlarda yararlı olabileceğini ortaya koymaktadır (Boschen, 2008).

Sonuç
Parürezis, klinik pratikte yeterince tanınmayan ancak bireyin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkileyen bir durumdur. Bu alanda ampirik çalışmaların sınırlı olması, özellikle kontrollü araştırmalara olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Klinik farkındalığın artırılması ve kanıta dayalı müdahalelerin yaygınlaştırılması, parürezisin etkin yönetimine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Parürezis, Klinik Değerlendirme, Bilişsel Davranışçı Terapi, Sosyal Anksiyete

Kaynakça

Boschen, M. J. (2008). Paruresis (psychogenic urinary retention): Cognitive behavioral formulation and treatment. *Depression and Anxiety, 25*(11), 903–912.

Hammelstein, P., & Soifer, S. (2006). Is "shy bladder syndrome" a subtype of social anxiety disorder? A critical review of the literature. *Journal of Anxiety Disorders, 20*(3), 296–312. https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2005.03.005

Soifer, S., Himle, J., & Walsh, K. (2010). *Paruresis: A comprehensive guide to assessment and treatment*. Oxford University Press.

Vythilingum, B., Stein, D. J., & Soifer, S. (2002). Is paruresis a subtype of social anxiety disorder? A survey of people with paruresis. *Depression and Anxiety, 16*(2), 84–87.

Clinical Assessment and Treatment Approaches of Paruresis (Shy Bladder Syndrome): A Review of Current Evidence

Dr. Esra Gül KOÇYİĞİT
Assistant Professor
Altınbaş University, Graduate School of Education, Department of Psychology
0000 0001 5491 8579, esragulkocyigit@gmail.com

Introduction

Paruresis (shy bladder syndrome) is a condition characterized by marked difficulty in initiating or maintaining urination in the real or perceived presence of others. Although it is often associated with Social Anxiety Disorder, it is also discussed as a distinct clinical entity due to its unique cognitive, emotional, and physiological components (Hammelstein & Soifer, 2006).

Aim

The aim of this study is to examine the clinical assessment process and treatment approaches of paruresis within a comprehensive framework in light of the current literature.

Method

This study was designed as a narrative literature review. Relevant studies were identified through searches conducted in PubMed, Scopus, and Google Scholar using the keywords "paruresis," "shy bladder syndrome," "assessment," and "treatment." Studies focusing on diagnostic, assessment, and treatment processes were selected and evaluated using a descriptive approach.

Results

The literature indicates that clinical interviews remain central in the assessment of paruresis, while instruments such as the Shy Bladder Scale and the Shy Bladder and Bowel Scale are useful in determining symptom severity (Soifer et al., 2010). Exclusion of urological and neurological conditions is essential in differential diagnosis. The strongest evidence for treatment supports cognitive behavioral therapy based on graduated exposure (Vythilingum et al., 2002). Additionally, case reports suggest that approaches such as EMDR and DeTUR, as

well as certain pharmacological interventions, may be beneficial in selected cases (Boschen, 2008).

Conclusion

Paruresis is an underrecognized condition in clinical practice, yet it has a significant negative impact on individuals' quality of life. The limited number of empirical studies highlights the need for further controlled research. Increasing clinical awareness and expanding the use of evidence-based interventions may contribute to more effective management of paruresis.

Keywords: Paruresis, Clinical Assessment, Cognitive Behavioral Therapy, Social Anxiety

Kaynakça

Boschen, M. J. (2008). Paruresis (psychogenic urinary retention): Cognitive behavioral formulation and treatment. *Depression and Anxiety, 25*(11), 903–912.

Hammelstein, P., & Soifer, S. (2006). Is "shy bladder syndrome" a subtype of social anxiety disorder? A critical review of the literature. *Journal of Anxiety Disorders, 20*(3), 296–312. https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2005.03.005

Soifer, S., Himle, J., & Walsh, K. (2010). *Paruresis: A comprehensive guide to assessment and treatment*. Oxford University Press.

Vythilingum, B., Stein, D. J., & Soifer, S. (2002). Is paruresis a subtype of social anxiety disorder? A survey of people with paruresis. *Depression and Anxiety, 16*(2), 84–87.

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

A PSYCHOANALYTIC INTERPRETATION OF METALLICA'S "ONE" IN THE CONTEXT OF POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER

Ömer Faruk Sağun

Istanbul Aydin University

faruksagun534@gmail.com – 0009-0000-5820-5744

ABSTRACT

This study aims to examine Metallica's song One through the framework of trauma theory and psychoanalytic criticism. The theoretical foundation of the study is primarily built upon Sigmund Freud's concepts of trauma, repetition compulsion, and the death drive (Thanatos). Within this framework, the relationship between Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD), unconscious processes, repressed experiences, and the cyclical repetition of traumatic memories is critically evaluated. The analysis is conducted through both the lyrical structure and the musical composition of the song, revealing that its lyrics portray the inner world of an individual subjected to the devastating physical and psychological consequences of war, reflecting alienation, helplessness, psychological fragmentation, and the tension between the instinct for life and the desire for death. Furthermore, the song's slow and repetitive melodic opening symbolically represents the cyclical return of traumatic memory within the psyche, while its progressively intensifying rhythm, accelerating tempo, and heavily distorted guitar tones signify the increasing severity of trauma, mental disintegration, and psychological collapse. In this respect, One is interpreted not merely as an anti-war narrative, but as a powerful artistic text that renders visible the destructive effects of trauma on individual consciousness, bodily perception, and identity formation through musical narration. Consequently, the song stands as a significant example of how music can function as a medium for representing profound psychological suffering and the enduring aftermath of traumatic experience.

A PSYCHOANALYTIC INTERPRETATION OF METALLICA'S "ONE" IN THE CONTEXT OF POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER

Throughout history, several psychological disorders, theories and studies discussed. While talking about psychology, Sigmund Freud is the most significant name that comes forward. As a bold claim, his trauma studies, repetition compulsion and drives and many more makes him the founding father of psychology. While interpreting a work according to PTSD or

Post Traumatic Stress Disorder, these Freudian concepts are essential to understand. As simple explanations, trauma occur when an individual experiences a traumatic or psychological and physical harsh event, repetition compulsion may explain with an individual that shows tend to repetitive actions, drives such as Eros and Thanatos may explained as life and death instinct or drives. In order to understand these terms and PTSD, further explanations are eminent. On the other hand, Metallica is a metal band that formed in 1981, and play several subgenres of metal such as heavy metal and thrash metal. Metal music and bands generally accepted as extravagant in several societies because metal music often has anarchist and offensive lyrics, tones, melodies and flow, in that way it is generally criticizing several subjects, it may accepted as an extreme example but as a progressive rock band, Pink Floyd's song *Another Brick in the Wall* criticising society and education system, another example would be Metallica's *King Nothing* as a self-criticising. Within these concepts, Metallica portrays a PTSD victim that suffers in their song *One* while criticising wars through their lyrics and melodies.

In order to interpret a work psychoanalytically, in which subtitle of it is the key for achieving it. So, as Metallica explores PTSD through their song *One*, the psychoanalysis of the song ought to be PTSD. Post-Traumatic Stress Disorder is a disorder that requires detailed explanations trough Freudian concepts of especially; trauma, repetition compulsion and drives. For a starting point, Freud's two drives of life instinct and death instinct may form a foundation to understand other Freudian concepts. According to Freud, there are two drives or instincts, instinct of life which called as "Eros", and death instinct named as "Thanatos", in order to understand PTSD, focusing on "Thanatos" is more sensible. Freud describes "Thanatos" as "On the basis of theoretical considerations, supported by biology, we put forward the hypothesis of a death instinct, the task of which is to lead organic life back into the inanimate state […]" (Freud, 1923; 40), Freud's statement about Thanatos drive may interpreted as an instinct that prepares an individual to death, rather than an instinct that leads or push an individual to death, and in the end eventually all biological being dies so, Freud's famous state "the aim of all life is death" summarizes this situation.

As stated before, "Thanatos" drive prepares individual to death. In order to further explanation for trauma, the explanation for repetition compulsion needed, as a mean to bond these theories themselves and then to PTSD. The term trauma may divide two parts; first, physical which may exemplified with bone fractures, amputations, cuts, contusions, and second, psychological traumas which is similar to physical trauma but in terms of psychological

level, in other words, psychological traumas are extreme harsh events that cause injuries in human psyche, scientifically explained:

> "[T]raumatic event or situation creates psychological trauma when it overwhelms the individual's ability to cope, and leaves that person fearing death, annihilation, mutilation, or psychosis. The individual may feel emotionally, cognitively, and physically overwhelmed. The circumstances of the event commonly include abuse of power, betrayal of trust, entrapment, helplessness, pain, confusion, and/or loss." (Giller, 2011)

As far as this paper explores PTSD, the example of trauma must be war, explained as "*War/political violence* - Massive in scale, severe, repeated, prolonged and unpredictable. Also multiple: witnessing, life threatening, but also doing violence to others. Embracing the identity of a killer" (Giller, 2011). According to Freud, the first trauma of human is birth with the separation from mother as he states that "In this way the first instinct came into being: the instinct to return to the inanimate state" (Freud, 1920; 32), with explanation of returning an inanimate state discussed within "Thanatos" concept, death instinct's aim accepted as actually never been born at all because with birth, human tend to return inanimate state, in order to achieve that, death seem as a returning of that state.

With the explanation of trauma, try to avoiding it is another subject. Freud defends the idea that there are two options to deal with trauma; repressing and repetition compulsion, as traumas harsh events that tend to be avoided. If repression accumulated and avoided consciously, then this accumulation discharged with dreams in conscious mind. According to this context, Peter Barry states that "Freud believes that a dream is an escape-hatch or safety-valve through which repressed desires, fears, or memories seek an outlet into the conscious mind" (Barry, 2009; 94), unfortunately as an accumulative subject, traumas tend to arise again as Barry states "But this doesn't make it go away: it remains alive in the unconscious, like radioactive matter buried beneath the ocean and constantly seeks a way back into the conscious mind, always succeeding eventually. As Freud famously said, 'There is always a return of the repressed'" (Barry, 2009; 94). As the subject continues with Freudian dream and trauma concept, Freud stated that leads to repetition compulsion:

> The least dubious instance [of such a motive force] is perhaps that of traumatic dreams. But on maturer reflection we shall be forced to admit that even in the other instances the whole ground is not covered by the operation of the familiar

> motive forces. Enough is left unexplained to justify the hypothesis of a compulsion to repeat something that seems more primitive, more elementary, more instinctual than the pleasure principle which it over-rides. But if a compulsion to repeat does operate in the mind, we should be glad to know something about it, to learn what function it corresponds to, under what conditions it can emerge and what its relation is to the pleasure principle to which, after all, we have hitherto ascribed dominance over the course of the processes of excitation in mental life. (Freud, 1920; 17)

The final concept of Freud that related to "Thanatos" drive is repetition compulsion. Repetition compulsion is defending mechanism that prevents or educate the individual's psychology trough repetitive actions. In that way, the individual gains mastery over a subject but unfortunately, this repetition also examined with traumatic patients. Furthermore, trauma repetition aims to educate or prepare the individual in case of encounter that trauma again, hence, the individual gains mastery over the trauma and learns how to deal with it. Furthermore, Freud comments about repetition compulsion as "He is obliged to repeat the repressed material as a con temporary experience instead of, as the physician would prefer to see, remembering it as something belonging to the past" (Freud, 1920; 12). With this explanations, "Thanatos" or death instinct is a Freudian concept that aims to prepare the individual to death trough repetition compulsion. In that way, the individual gain mastery over phenomenon of death. By the connection the links of trauma, Thanatos and repetition compulsion, Post Traumatic Stress Disorder understanded as a disorder that the victim faces harsh extreme traumatic events such as; rape, war, natural disasters, violence, abuse and countless more, and unfortunately tend to repeat the trauma and as the trauma is extreme, again unfortunately the victim sometimes does not show any progress. Within this whole explanation, Dori Laub and Susanna Lee relates PTSD with "Thanatos" and state that:

> The idea of the death instinct was created by Freud in response tohis experience with the trauma of World War I. Freud tried to under-stand why people tended to repeat painful or traumatic experiences, since such behaviour struck him as being in contradiction to the "plea-sure principle." To resolve this contradiction, he formulated the idea of the death instinct: "the aim of all life is death" (Freud 1920a, p. 38). Freud described this inner dynamic as an instinct that operates silently and unobtrusively, whose ultimate goal is "to return to the quiescence of

> the inorganic world" (p. 62), and as "an urge inherent in organic life to restore an earlier state of things" (p. 36). When the "earlier state of things" is chaotic or traumatic, the urge to restore also functions as a force of traumatic repetition: the death instinct becomes a compulsion to reproduce that very experience of chaos and trauma. (Laub & Lee, 2003; 435)

One by Metallica in the album of "…And Justice for All" explores PTSD according to descriptions that given. Musical elements, as Metallica plays thrash metal, their song tended to rise progressively. *One* begins with a slow repetitive riff which is similar to repetitive compulsion and progressively rises until the third chorus part, later on music gets more aggressive with faster tones and faster drum beats which is quite similar to gunfire familiarize the mental condition of PTSD victim as a veteran. The climax of the song is solo part that portrays unbearable condition of the disorder and urge to get out of the state of being stuck inside the trauma, and as the song is a production of metal music, the sound of the lead and rhythm guitars playing with the sound effect of distortion which is quite similar to "disorder", in that sense, distorted guitars may seem as a perfect interpreter of disorder.

With musical interpretation of the song, lyrics are the main source that actually related with PTSD. The lyrics of the song starts with the first verse of "I can′t remember anything Can't tell if this is true or dream Deep down inside, I feel to scream This terrible silence stops me Now that the war is through with me I′m waking up, I cannot see That there is not much left of me Nothing is real but pain now" (Metallica, lines 1-8), these lines interpret delusions of the PTSD victim that stuck between the reality and delusions, and also how their voices or cries for help could not manage to heard and portrays how the victim challenges trauma internally, could not see clearly trough fog that trauma blurs, and the suffering trough both psychological and physical pain. The chorus part of the song stated that "Hold my breath as I wish for death Oh please God, wake me" (Metallica, lines 9-10). The chorus part explores the "Thanatos" drive trough wishing for death, and at that point, the victim implores God in order to seek help. The second verse states that "Back in the womb it's much too real In pumps life that I must feel But can't look forward to reveal Look to the time when I′ll live Fed through the tube that sticks in me Just like a wartime novelty Tied to machines that make me be Cut this life off from me" (Metallica, lines 11-18), which may interpreted as again with "Thanatos" drive that wish to return to inanimate state or not being born at all, and while feeling death mentally, the victim wishes for return back the days of without disordered. The second chorus part states "Now the

world is gone, I′m just one Oh God help me Hold my breath as I wish for death Oh please God, wake me" (Metallica, lines 21-24), which may interpret as the isolation or alienation of self from the society while feeling alone or as one. At the bridge part, "Darkness imprisoning me All that I see Absolute horror I cannot live I cannot die Trapped in myself Body my holding cell Landmine has taken my sight Taken my speech Taken my hearing Taken my arms Taken my legs Taken my soul Left me with life in hell" (Metallica, lines 25-32). The bridge part is the most striking part that portrays the condition of the victim clearly, imprisoned by disorder that repeating trauma within horror, and expresses how the victim trapped within self while how disorder restrains the ordinary life that turns into a hellish torment.

In conclusion, Freudian concepts about psychology explained detailed in order to link them to Post Traumatic Stress Disorder that later interpreted through Metallica's song *One.* The song portrays a victim that suffers PTSD through the lyrics and musical interpretations. Within the concepts of "Thanatos", repetition compulsion and trauma, PTSD is defined as a disorder that examined within the war veterans. In that reason, Metallica explores and criticize war trough with their song. So, the song *One* is a musical narration that portrays a veteran who suffers PTSD, and the victim's psychological terrible condition that restrain ordinary life and turn it into a torture.

REFERENCES

1. Freud, Sigmund. “Beyond The Pleasure Principle” Liveright Publishing Corporation, 1959.
2. Freud, Sigmund. “The Ego and the Id.” The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XIX (1923-1925): The Ego and the Id and Other Works, by GESAMMELTE WERKE et al., edited by James Strachey, 1923, pp. 1–66. www.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Freud_SE_Ego_Id_complete.pdf.
3. Giller. *What is psychological trauma?* konselingindonesia.com/read/296/what-is-psychological-trauma.html.
4. Laub, Dori, and Susanna Lee. “Thanatos and Massive Psychic Trauma: the Impact of the Death Instinct on Knowing, Remembering, and Forgetting.” *Journal of the American Psychoanalytic Association*, vol. 51, no. 2, June 2003, pp. 433–64. https://doi.org/10.1177/00030651030510021201.
5. Barry, Peter. “Beginning Theory an Introduction to Literary and Cultural Theory.” Manchester University Press, 2009.
6. Metallica. *One. ... And Justice for All*, Elektra Records, 1988.

DEĞİŞİME HAZIRIM: SİGARADAN BAĞIMSIZLIĞA YOLCULUK

Yüksek Lisans öğrencisi Gulchin Asgarova
Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
gulcin.asgarova79@gmail.com – 0009-0007-1781-1167

Dr.Öğr. Üyesi Elif ÜNAL
Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
elif.unal@omu.edu.tr – 0000-0002-2237-4105

ÖZET

Amaç: Bu çalışma, geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanıcılardan oluşan üç grupta nikotin bağımlılığının psikolojik boyutlarını, bırakma niyeti ve hazır bulunuşluğu etkileyen değişkenleri incelemeyi ve bu bulgulardan hareketle ürün türünden bağımsız, bütüncül bir psikoeğitim programı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Yöntem: Program, yazarlar tarafından yürütülen güncel araştırma sonuçları ve ilgili alan temel alınarak yapılandırılmıştır. Tasarım sürecinde Transteoretik Model ve motivasyonel görüşme teknikleri teorik çerçeve olarak benimsenmiş, içerikler, tezde üç kullanıcı grubundan elde edilen bulgularla doğrudan ilişkilendirilerek yapılandırılmıştır.

Bulgular: Analiz sonuçlarına göre, geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanıcılar arasında psikolojik bağımlılık düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Her üç grupta da psikolojik belirtiler ile bağımlılık arasında pozitif, geleneksel sigara ve elektronik sigara kullanıcıları grubunda ise bağımlılık ile bırakma niyeti ve hazır bulunuşluk arasında negatif yönde ilişkiler gözlemlenmiştir.

Program: Bulgulardan hareketle, Transteoretik Model ve motivasyonel görüşme teknikleri temel alınarak 6 modüllük bir psikoeğitim programı geliştirilmiştir. Her modül 45 dakika olup sunum ve etkileşimli etkinlik bölümlerinden oluşmaktadır. Modüller sırasıyla şunları kapsamaktadır: (1) bağımlılık mekanizmaları ve yaygın mitler, (2) bilişsel duygu düzenleme ve farkındalık temelli stratejiler, (3) değişim evreleri ve hazır bulunuşluk, (4) sosyal destek ve ilişkisel kaynaklar, (5) yaşam kalitesi ve değer temelli değişim, (6) bütünleştirme, nüks yönetimi ve bireysel yol planı.

Sonuç: Bu program, nikotin bağımlılığına yönelik müdahalelerde ürün odaklı değil, süreç odaklı ve psikolojik temelli bir yaklaşımın önemine dikkat çekmektedir. Üç kullanıcı grubu arasında bağımlılık düzeyi bakımından anlamlı fark bulunmaması, müdahale programlarının

ürün türüne göre değil, bireyin psikolojik süreçlerine ve değişim motivasyonuna göre yapılandırılması gerektiğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda geliştirilen program, Türkiye'de elektronik sigara ve çift kullanımı da kapsayan kapsamlı psikoeğitim çalışmaları arasında öncü bir nitelik taşımaktadır. İleride programın etkinliğinin randomize kontrollü çalışmalarla sınanması, farklı yaş gruplarına ve klinik bağlamlara uyarlanması ile uygulayıcı eğitimi protokollerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Psikolojik Bağımlılık, Sigarayı Bırakma Niyeti, Sigarayı Bırakmaya Hazır Bulunuşluk, Sigara Kullanım Türü, Psikoeğitim.

Teşekkür: Bu çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından BAP04-A-2025-6022 proje numarası ile desteklenmiştir.

READY FOR CHANGE: A JOURNEY TOWARD FREEDOM FROM TOBACCO

ABSTRACT

Objective: This study aims to examine the psychological dimensions of nicotine dependence and the variables influencing cessation intention and readiness to quit among three user groups; conventional cigarette users, electronic cigarette users, and dual users and to develop a comprehensive psychoeducation program that is independent of product type, grounded in the empirical findings of the study.

Method: The program was structured based on the current research findings conducted by the authors and the relevant literature. The Transtheoretical Model and motivational interviewing techniques were adopted as the theoretical framework, and the program content was structured in direct alignment with the findings obtained from the three user groups in the thesis.

Findings: According to the analysis results, no significant difference was found in psychological dependence levels among conventional cigarette users, electronic cigarette users, and dual users. Across all three groups, a positive association was observed between psychological symptoms and dependence. In contrast, negative associations between dependence and both cessation intention and readiness to quit were identified in the conventional and electronic cigarette user groups.

Program: Drawing on these findings, a six-module psychoeducation program was developed based on the Transtheoretical Model and motivational interviewing techniques. Each module lasts 45 minutes and consists of a didactic presentation followed by interactive activities. The modules address the following topics sequentially: (1) mechanisms of addiction and common myths, (2) cognitive emotion regulation and mindfulness-based strategies, (3) stages of change and readiness, (4) social support and relational resources, (5) quality of life and value-based change, and (6) integration, relapse management, and individual action planning.

Conclusion: This program highlights the importance of adopting a process-oriented and psychologically grounded approach to nicotine dependence interventions, rather than one focused solely on the type of product used. The absence of significant differences in dependence levels across the three user groups underscores the need for intervention programs to be structured according to individuals' psychological processes and motivations for change, rather than the specific product they use. In this regard, the program represents a pioneering contribution to the field of psychoeducation in Türkiye, as one of the few to comprehensively address electronic cigarette use and dual use. Future research is recommended to examine the program's efficacy through randomized controlled trials, to adapt it for different age groups and clinical contexts, and to develop structured training protocols for practitioners.

Keywords: Psychological Dependence, Smoking Cessation Intention, Readiness to Quit Smoking, Type of Tobacco Use, Psychoeducation.

Acknowledgment: This study was supported by the Scientific Research Projects Coordination Unit of Ondokuz Mayıs University under project number BAP04-A-2025-6022.

Giriş

Sigara kullanımına bağlı fiziksel hastalık riski, kullanım süresiyle orantılı biçimde artmaktadır. Daha genç yaşlarda sigarayı bırakmanın bu riski önemli ölçüde azalttığı ve 34 yaşına kadar bırakmanın, sigara içmeye devam etmenin yol açtığı kanser ölüm riskinin büyük bölümünü önleyebileceği raporlanmaktadır (Thomson vd., 2021). Geleneksel sigaraların yanı sıra elektronik sigaralar da ergen ve gençler arasında en yaygın kullanılan nikotin ürünü konumundadır. Genç yetişkin ve yetişkinlerin de önemli bir kısmı tarafından kullanılmaktadır (Boakye vd., 2022; Park-Lee vd., 2022). Sigarayı bırakma motivasyonları ve nedenleri gençler ile yetişkinler arasında bazı farklılıklar göstermektedir. Gençlerde sigara dışı tütün ürünü ya da elektronik sigara kullanımı, çift kullanım, eş zamanlı madde kullanımı, daha yüksek düzeyde nikotin ve alkol bağımlılığı ile psikolojik belirtiler daha sık bildirilmekte, bırakma süreci içsel ve kişilerarası faktörler bakımından farklı bir seyir izleyebilmektedir (Kundu vd., 2024; Villanti vd., 2016). Benzer farklılıklar elektronik sigara kullanıcılarında da gözlemlenmektedir. Yetişkinler, genç ve genç yetişkinlere kıyasla elektronik sigarayı daha sık olarak geleneksel sigarayı bırakma aracı olarak kullanmaya başlamakta, ancak elektronik sigaranın nikotin ihtiyacını yeterince karşılamaması durumunda çift kullanıcı olarak devam ettikleri bildirilmektedir (Mayer vd., 2020; Palmer vd., 2022). Bu bulgular, sigara içme ve bırakma davranışlarının çok katmanlı ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymakta ve etkili müdahale programlarının bu karmaşıklığı göz önünde bulundurarak tasarlanması gerektiğini düşündürmektedir.

Transteoretik Model (TTM), bireysel davranış değişikliğinin psikoterapi ve davranış değişikliği kuramlarını bütünleştiren, aşamalı ve döngüsel bir süreç olduğunu öne sürmektedir (DiClemente ve Prochaska, 1982; Prochaska ve DiClemente, 1983). Bu model, sigara içenlerin bırakma oranlarını artırmayı ve bırakma sürecindeki güçlükleri azaltmayı hedefleyen çeşitli

sağlık müdahalelerine kuramsal zemin oluşturmuştur (Andersen vd., 1999; Clancy vd., 2013). TTM, bireylerin beş değişim aşamasından geçtiğini öne sürer: ön düşünme *(bırakma düşüncesinin bulunmadığı dönem)*, düşünme *(bırakmayı değerlendirme)*, hazırlık *(önümüzdeki 30 gün içinde bırakmayı planlama)*, eylem *(altı aya kadar süren başarılı bırakma girişimi)* ve sürdürme *(altı ayı aşan sigarasız dönem)*. Her aşama kendine özgü düşünceler, motivasyonlar, tutumlar ve davranışlarla ilişkilidir. Bireyler bu aşamalar arasında ileri ya da geri hareket edebilir (Velicer vd., 1998). Bununla birlikte, TTM'yi temel alan sigara bırakma müdahalelerinin etkinliğine ilişkin araştırma bulguları tutarlı bir örüntü sergilememektedir (Cahill vd., 2010). Öte yandan mevcut müdahale programlarının katılım oranlarının düşük kaldığı ve bu programların ağırlıklı olarak klinik ortamlara yönelik tasarlandığı görülmektedir, bu durum toplum temelli programların geliştirilmesini ve etkinliklerinin sistematik biçimde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (Chang vd., 2024; Lancaster ve Stead, 2017; Rigotti vd., 2012). Ayrıca, TTM'nin bireyin niyet ve hazır bulunuşluk düzeyini tanımlaması, motivasyonel görüşme tekniklerinin ise o düzeye uygun, kişi merkezli müdahaleyi mümkün kılması bakımından iki yaklaşım birbirini tamamlar niteliktedir. Bu doğrultuda motivasyonel görüşme, programın tüm uygulama sürecinde, özellikle algılanan sosyal destek ve yaşam kalitesine odaklanan oturumlarda bireyin içsel kaynaklarını ve değişim motivasyonunu güçlendirmeye yönelik olarak kullanılmaktadır (Ögel, 2009; Perkins vd., 2007).

Alanyazın incelendiğinde, geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanıcılarını bir arada ele alan, ürün türünden bağımsız ve süreç odaklı müdahale programlarının oldukça sınırlı kaldığı, daha çok farmakolojik müdahalelerin olduğu görülmektedir (Caponnetto vd., 2023; Harvanko vd., 2020). Türkiye örnekleminde sadece geleneksel sigara kullanıcılarına yönelik psikoeğitim ve müdahale programlarının olması dikkat çekmektedir (Akdeniz, 2019; Kamışlı vd., 2017). Bu durum, söz konusu üç grubu kapsayan bütünleşik bir psikoeğitim programının geliştirilmesini önemli bir gereksinim olarak ortaya koymaktadır. Bu gerekçeyle tasarlanan Transteoretik Model tabanlı psikoeğitim programının temel amacı, bağımlılık süreci ve mekanizmaları, duygu düzenleme, sigarayı bırakma niyeti ve hazır bulunuşluk, algılanan sosyal destek ile yaşam kalitesi temalarını kapsayacak biçimde geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanıcılarını değerlendirmek ve bırakma sürecini etkileyen faktörlere ilişkin farkındalık düzeylerini artırmak, bu süreci zorlaştıran risk faktörlerini azaltmaktır.

Yöntem

Bu program, kesitsel tarama modeli ile yürütülmüş bir yüksek lisans tez çalışmasının bulguları temel alınarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Aşağıda önce programın dayandığı temel bulgular özetlenmekte, ardından tasarım süreci açıklanmaktadır.

Temel Bulgular

"Genç ve genç yetişkinlerde geleneksel veya e-sigara kullanımına göre psikolojik bağımlılık, psikolojik belirtiler, sigarayı bırakma niyeti ve sigarayı bırakmaya hazır bulunuşluk düzeyleri" başlıklı yüksek lisans tezinin analizleri, psikolojik belirti düzeyi, sigarayı bırakma niyeti ve

sigarayı bırakmaya hazır bulunuşluk değişkenlerinin sigara kullanım grubu (geleneksel sigara, elektronik sigara, çift kullanım) ile cinsiyet, yaş, algılanan sosyoekonomik düzey, sigara kullanım sıklığı, kullanıma başlama türü, ailede sigara kullanımı ve türü, sigara dışı tütün ürünü kullanımı, alkol kullanım sıklığı ve psikiyatrik tanı alma durumu değişkenleri arasındaki hem temel etkilerin hem de etkileşim etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Buna karşın eğitim düzeyi, medeni durum, sigarayı bırakma düşüncesi, bırakma yöntemi ve alkol kullanımı değişkenlerinin temel etki düzeyinde anlamlı olduğu saptanmıştır.

İlişki analizleri incelendiğinde, geleneksel sigara ve elektronik sigara kullanıcıları grubunda psikolojik bağımlılığın psikolojik belirtilerle pozitif, sigarayı bırakma niyeti ve hazır bulunuşlukla ise negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Sigarayı bırakma niyeti ile hazır bulunuşluk arasında her iki grupta da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuş, psikolojik belirtiler ile bırakma niyeti ve hazır bulunuşluk arasında ise anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Çift kullanıcılar grubunda ise psikolojik bağımlılık ile psikolojik belirtiler arasında ve bırakma niyeti ile hazır bulunuşluk arasında pozitif yönde ilişki saptanmış, ancak psikolojik bağımlılık ve psikolojik belirtilerin bırakma niyeti ve hazır bulunuşlukla ilişkili olmadığı belirlenmiştir.

Yordayıcı değişkenler açısından değerlendirildiğinde, geleneksel sigara kullanıcıları grubunda psikolojik bağımlılığı psikolojik belirtiler, sigara kullanım sıklığı ve eğitim düzeyinin pozitif yönde, medeni durumun ise negatif yönde yordadığı görülmüştür. Elektronik sigara kullanıcıları grubunda cinsiyet, sigara kullanım sıklığı ve psikolojik belirtiler pozitif yönlü yordayıcılar olarak öne çıkarken, algılanan sosyoekonomik düzey negatif yönde yordayıcı olarak belirlenmiştir. Çift kullanıcılar grubunda ise psikolojik bağımlılığın sigara kullanım sıklığı, algılanan sosyoekonomik düzey ve psikolojik belirtiler tarafından pozitif yönde yordandığı saptanmıştır. Psikolojik belirtiler açısından üç grupta da ortak bir örüntü gözlemlenmiş, psikolojik bağımlılığın psikolojik belirtileri pozitif yönde yordadığı görülmüştür.

Sigarayı bırakma niyetine ilişkin bulgular incelendiğinde, geleneksel sigara kullanıcıları grubunda bırakma niyetinin psikolojik belirtiler, hazır bulunuşluk ve alkol kullanımı tarafından pozitif yönde açıklandığı, psikolojik bağımlılığın ise bırakma niyetini yordamadığı görülmüştür. Elektronik sigara kullanıcıları grubunda da benzer bir örüntü gözlemlenmiştir. Psikolojik bağımlılık ve belirtilerin bırakma niyetini açıklamadığı, buna karşın hazır bulunuşluk ve alkol kullanımının pozitif yönde yordayıcı olduğu saptanmıştır. Çift kullanıcılar grubunda ise bırakma niyetinin yalnızca hazır bulunuşluk, alkol kullanımı ve algılanan sosyoekonomik düzey tarafından pozitif yönde açıklandığı belirlenmiştir. Sigarayı bırakmaya hazır bulunuşluk ise üç grupta da ortak bir örüntü sergileyerek psikolojik bağımlılık tarafından negatif yönde, bırakma niyeti tarafından ise pozitif yönde yordanmıştır. Bunlara ek olarak, hazır bulunuşluk geleneksel sigara kullanıcıları grubunda sigara kullanım sıklığı tarafından, çift kullanıcılar grubunda ise daha önce bırakmayı düşünmüş olmak tarafından negatif yönde açıklanmıştır.

Son olarak, geleneksel sigara kullanıcıları ile çift kullanıcılar arasında ve elektronik sigara kullanıcıları ile çift kullanıcılar arasında psikolojik bağımlılık düzeyleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Program Tasarım Süreci

Yukarıda aktarılan bulgular, geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanım grupları arasında psikolojik bağımlılık, bırakma niyeti ve hazır bulunuşluk düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunmadığına işaret etmektedir. Bu bulgu, bağımlılığın kullanılan ürüne değil, ortak psikolojik mekanizmalara dayandığını düşündürmekte ve üç grubu birlikte kapsayan, ürün türünden bağımsız, süreç odaklı bir müdahale programının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Program, 18–55 yaş aralığında olan, geleneksel sigara, elektronik sigara veya her ikisini birlikte kullanan bireyler için tasarlanmıştır. Grup formatında uygulanması planlanmış olup her oturum 45 dakika sürmektedir.

Tasarım sürecinde teorik çerçeve olarak Transteoretik Model (Prochaska ve Benowitz, 2016; Prochaska ve DiClemente, 1983; Prochaska ve Velicer, 1997; Prochaska vd., 1988; 2006; 2017) benimsenmiştir. Değişim sürecini aşamalı ve döngüsel biçimde kavramsallaştıran bu model, sigara bırakma müdahalelerinde yaygın biçimde kullanılmakta ve bireyin hazır bulunuşluk düzeyine göre farklılaştırılmış yaklaşımlara olanak tanımaktadır. Etkinlik ve uygulama bölümleri ise motivasyonel görüşme teknikleri temel alınarak yapılandırılmıştır (Ögel, 2009; Perkins vd., 2007; Yeşildal, 2014).

Modül 1 – "Bağımlılık Ne Zaman Başlar? – Bilgi Güçtür!"

Süre ve yapı: 20 dakika bilgi aktarımı, 25 dakika uygulama. Toplam 45 dakika.

Bu modül, çalışmanın temel bulgularından hareketle yapılandırılmıştır. Geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanıcılar arasında psikolojik bağımlılık, psikolojik belirtiler, bırakma niyeti ve hazır bulunuşluk düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmaması, bağımlılığın kullanılan üründen çok ortak psikolojik mekanizmalarla ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Tüm gruplarda psikolojik belirtiler ile psikolojik bağımlılık arasında gözlemlenen güçlü pozitif ilişki ise "sigara rahatlatır" şeklinde yaygınlaşmış kanının nörofizyolojik bir yanılgıya dayandığını düşündürmektedir. Bu doğrultuda modül, ürünler arası karşılaştırmadan ziyade bağımlılık döngüsünü anlamaya odaklanmayı hedeflemektedir.

Modülün Amaçları

Bu modülün sonunda katılımcıların:

- Nikotin bağımlılığının biyolojik, psikolojik ve davranışsal boyutlarını tanımaları,
- Kendi kullanım örüntülerini suçlama ve savunmaya geçme olmaksızın gözlemleyebilmeleri,
- Geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanıma ilişkin yaygın mitleri sorgulayabilmeleri,
- Sigarayı bırakmayı bir "kayıp" olarak değil, psikolojik ve bilişsel bir özgürleşme süreci olarak yeniden çerçeveleyebilmeleri beklenmektedir.

Sunum İçerikleri

1. Bağımlılık Nedir? Madde bağımlılığı ile davranışsal bağımlılık arasındaki temel ayrımlar ele alınacaktır. Nikotin bağımlılığının ayırt edici özellikleri açıklanacaktır. "İrade" mitinin neden yetersiz kaldığı, yalnızca istemek ile değişim arasındaki mesafe tartışalacaktır.

2. Nikotin Nasıl Bağımlılık Yapar? Tüm kullanım türleri için ortak olan nörobiyolojik mekanizma aktarılacaktır. Dopamin sistemi, hızlı ödül–hızlı düşüş döngüsü, tolerans ve yoksunluk kavramları açıklanacaktır. "Rahatlama" hissinin biyolojik temeli ele alınacaktır.

3. Psikososyal Etkenler: Neden Başlıyoruz, Neden Sürdürüyoruz? Duygusal düzenleme işlevi, sosyal bağlanma, kimlik ve aidiyet örüntüleri ile alkol kullanımının sigara kullanımıyla etkileşimi ele alınacaktır.

4. Geleneksel Sigara – Elektronik Sigara – Çift Kullanım: Benzerlikler ve Farklılıklar: Ortak nokta olarak nikotin aracılığıyla işleyen bağımlılık döngüsü ve psikolojik belirtilerle olan güçlü ilişki vurgulanacaktır. Farklılıklar kapsamında nikotin iletim hızı, aroma ve kullanım sıklığı ile algılanan zarar düzeyi karşılaştırmalı biçimde sunulacaktır.

5. Elektronik Sigara ve Çift Kullanıma İlişkin Yaygın Mitler: Alanda sıkça karşılaşılan ve değişim sürecini sekteye uğratan şu inançlar ele alınacaktır:

- *"Elektronik sigara, sigarayı bırakmak için bir geçiş aracıdır."*
- *"Daha az zararlıysa bağımlılık da yapmaz."*
- *"Aromalı olduğu için kontrol bende."*
- *"Çift kullanıyorum ama miktarı azaltıyorum."*

6. Bağımlılığın Davranışsal Döngüsü: Üç Grup İçin Ortak Mekanizma: Tetikleyici → Arzu → Kullanım → Kısa süreli rahatlama → Pişmanlık/Yoksunluk → Yeniden kullanım döngüsü görselleştirilerek açıklanacaktır.

7. Endüstri Gerçekleri ve Pazarlama Taktikleri: Aroma stratejileri, gençlere yönelik dil ve görsel kullanımı, "zarar azaltma" söylemi ile sosyal medya ve influencer etkisi ele alınacaktır.

8. Kendini Tanı: Ben Neredeyim? Katılımcıların kendi kullanım örüntülerini fark etmeleri amacıyla kullanım sıklığı, ürün türü ve kullanım bağlamı üzerinden bireysel bir öz değerlendirme yapılacaktır.

9. Sigarasız Yaşam: Kazanımlar ve Algılanan Kayıplar: Gerçek kazanımlar ile korkulan kayıplar karşılaştırmalı biçimde ele alınacaktır. Pasif içicilik ve üçüncü el sigara dumanına ilişkin güncel bilgiler aktarılacaktır. Sigara kullanılmadan iyi hissetmenin mümkün olduğuna dair inancın güçlendirilmesi hedeflenir.

Etkinlikler

1. Vaka Analizi: Katılımcılara üç kısa kullanıcı profili sunulur:

Katılımcı A: Sabah uyanmasının ardından on dakika içinde geleneksel sigara kullanmaktadır. Günlük ortalama tüketimi yirmi adet civarındadır.

Katılımcı B: Son bir yıldır elektronik sigara kullanmaktadır. Çalışırken farkında olmadan kullandığını belirtmekte, meyveli ve çikolatalı aromalı ürünleri tercih etmektedir. Elektronik sigaraya geleneksel sigarayı bırakmak amacıyla geçiş yapmıştır.

Katılımcı C: Her iki ürünü de kullanmaktadır. Özellikle sosyal ortamlarda alkol tüketimi ile birlikte her iki ürünü de kullandığını ifade etmektedir.

Tartışma soruları:

- *"Bu kişilerin bağımlılık düzeyleri sizce nasıl değerlendirilebilir?"*
- *"En riskli durumda olan hangisi olabilir?"*
- *"Kimin bağımlılığı daha görünür, kimin bağımlılığı daha normalleşmiş görünüyor?"*
- *"Bu üç kişide ortak olan unsurlar nelerdir?"*

2. İnanç Haritası Çalışması: Katılımcılara aşağıdaki ifadeler sunulur ve her biri için 1–5 arasında bir inanç puanı belirlenir; ardından grup tartışması yürütülür:

- *"Sigara beni rahatlatır."*
- *"Elektronik sigara sağlıklı bir alternatiftir."*
- *"Ben istediğim zaman bırakabilirim."*

Yönlendirici sorular:

- *"Bu inancı ilk ne zaman edindiniz?"*
- *"Bu inancı destekleyen en güçlü kanıtınız nedir?"*
- *"Bu inancı zayıflatan ya da çürüten bir deneyim yaşadınız mı?"*

3. Mini Bilgi Testi (Etkileşimli Quiz Formatı): Bilimsel doğru/yanlış sorularından oluşan etkileşimli bir test uygulanır:

- *Nikotin beyne kaç saniyede ulaşır?*
- *Elektronik sigara nikotin içeriyor mu?*
- *Hem geleneksel hem de elektronik sigara kullanan bireyler daha yüksek risk altında mıdır?*
- *Yoksunluk belirtileri ne kadar süre devam eder?*

4. Gerçek Rahatlama Anları: Katılımcılardan sigara kullanımı dışında kendilerini gerçek anlamda rahatlattığını düşündükleri anları yazmaları istenir; bu deneyimler grup içinde paylaşılır.

Yönlendirici sorular:

- *"Sigara kullanmadığınız ancak kendinizi iyi hissettiğiniz bir anı düşünün. O an hangi duyguyu yaşıyordunuz?"*
- *"O an bedeniniz nasıldı?"*
- *"O anın içinde sigara var mıydı?"*
- *"Bu anları çoğaltmak mümkün mü? Mümkünse neler yapılabilir?"*

5. Kapanış Sorusu *(Bireysel yazma egzersizi; paylaşım isteğe bağlıdır)*

"Sigara/elektronik sigara kullanımı hayatımda neyin yerini tutuyor olabilir?"

Oturum Değerlendirme Soruları

- Bugünkü oturum, sigara/elektronik sigara kullanımınıza bakışınızı ne ölçüde etkiledi? *(1–10 puan)*
- Bugün aklınızda en çok kalan cümle ya da düşünce ne oldu?
- Kendinizle ilgili hangi farkındalığı kazandınız?
- Sizin için yeni olan bilgi hangisiydi?

Motivasyonel Görüşme Soruları

- Değişimin sizin için anlamı nedir?
- Eğer değişim gerçekleşirse, hayatınızda en çok ne farklı olurdu?
- Sigaranın hayatınızdaki yeri size ne kazandırıyor, ne götürüyor?
- Bir yanınız bırakmak istemiyorsa, o yanınız neyi korumaya çalışıyor olabilir?

Öntest–Sontest Değerlendirme Soruları

(Yanıtlar 5'li Likert tipinde değerlendirilecektir)

- Nikotin bağımlılığının yalnızca fiziksel değil, psikolojik ve davranışsal boyutları da olduğunu biliyorum.
- Sigara/elektronik sigara kullanımımın altında yatan tetikleyicileri fark edebiliyorum.
- Sigara kullanmadan da rahatlama ve iyi hissetme deneyimi yaşayabileceğime inanıyorum.

Modül 2 – "Duygularla Baş Etmek: Bilişsel ve Farkındalık Temelli Duygu Düzenleme"

Süre ve yapı: 20 dakika bilgi aktarımı, 25 dakika uygulama. Toplam 45 dakika.

Bulgular incelendiğinde, psikolojik belirti düzeyi arttıkça psikolojik bağımlılığın da arttığı, psikolojik bağımlılığın artmasının ise sigarayı bırakma niyeti ve hazır bulunuşluğu olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu bulgular, duygu düzenleme süreçlerinin bağımlılık ve değişim motivasyonu üzerindeki belirleyici rolüne dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda modül, duyguların bilişsel düzeyde nasıl düzenlendiğini görünür kılmayı ve katılımcılara daha işlevsel stratejiler kazandırmayı amaçlamaktadır.

Modülün Amaçları

Bu modülün sonunda katılımcıların:

- Stresli ve zorlayıcı durumlarda başvurdukları bilişsel duygu düzenleme stratejilerini fark etmeleri,
- Uyumsuz (işlevsel olmayan) ve uyumlu (işlevsel) stratejiler arasındaki farkı tanımaları,
- Sigara/elektronik sigara kullanımının hangi bilişsel stratejilerle ilişkili olabileceğini anlamaları,
- Daha işlevsel bilişsel ve farkındalık temelli alternatif stratejilerle tanışmaları beklenmektedir.

Sunum İçerikleri

1. Duygularla Baş Etmede "Nasıl Düşünüyoruz?" Olay → Düşünce → Duygu → Davranış zinciri ele alınacaktır. Aynı olayın farklı bilişsel değerlendirmeler aracılığıyla farklı duygusal tepkilere yol açabileceği örneklerle gösterilecektir.

2. Bilişsel Duygu Düzenleme Nedir? Bilişsel duygu düzenlemenin, duyguyu değil duyguya ilişkin düşünceyi düzenlemeye yönelik bir süreç olduğu açıklanacaktır. Duyguyu bastırmanın bilişsel düzenlemeden farklı olduğu vurgulanacaktır. Kısa vadeli rahatlama ile uzun vadeli işlevsellik arasındaki denge tartışılacaktır.

3. Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği (BDDO) Boyutları: Tuna ve Bozo (2012) tarafından geliştirilen Bilişsel Duygu Düzenleme Ölçeği'nin (BDDO) dokuz alt boyutu kısaca tanıtılacaktır:

Uyumsuz stratejiler:

- Kendini suçlama
- Başkalarını suçlama
- Ruminasyon (zihinsel tekrar)
- Felaketleştirme

Uyumlu stratejiler:

- Kabullenme
- Olumlu yeniden değerlendirme
- Olumlu yeniden odaklanma
- Perspektife koyma
- Plan yapmaya yeniden odaklanma

4. Sigara/Elektronik Sigara Kullanımı ve Bilişsel Stratejiler: Kullanım davranışını pekiştiren yaygın bilişsel örüntüler örneklerle ele alınacaktır:

- *"Buna dayanamam"* → Felaketleştirme
- *"Zaten bırakamam"* → Umutsuzluk/çaresizlik bilişi
- *"Bir tane bir şey değiştirmez"* → Küçümseme/bilişsel çarpıtma

- *"Sigara beni sakinleştirir"* → İşlevsel olmayan yeniden değerlendirme

5. Kullanım Grupları Açısından Ortak Mekanizma: Kullanılan ürün türü farklı olsa da düşünce kalıplarının ve duygusal düzenleme işlevinin üç grupta da benzer biçimde işlediği vurgulanacaktır.

6. Farkındalık Temelli Yaklaşım ve Bilişsel Düzenlemenin Birlikteliği: Farkındalığın (mindfulness) düşünceleri bastırmak değil, yargılamadan fark etmek anlamına geldiği açıklanacaktır. Düşüncenin gerçekliğin kendisi değil, zihinsel bir olay olduğu ele alınacaktır. "Düşünceye kapılmak" ile "düşünceyi gözlemlemek" arasındaki fark tartışılacaktır.

Etkinlikler

1. "Hangi Stratejileri Daha Çok Kullanıyorum?"

Katılımcılara BDDO'nin dokuz stratejisi örnek cümlelerle sunulur. Bu etkinlikte puanlama yapılmaz, katılımcıların kendi örüntülerini yargılamadan fark etmelerine zemin hazırlamak amaçlanmaktadır.

2. Bilişsel Zincir Egzersizi

Bilişsel Davranışçı Terapi'nin (BDT) A-B-C modeline dayanan bu egzersizde katılımcılar gerçek ya da olası bir durumu aşağıdaki şema üzerinden incelenecektir:

Alan	**İçerik**
Olay	Ne oldu?
Aklımdan geçen düşünce	Ne düşündüm?
Hissettiğim duygu	Ne hissettim?
Verdiğim tepki	Ne yaptım?
Alternatif düşünce	Farklı ne düşünebilirdim?

Eğitimci, grup için ortak bir senaryo üzerinden süreci önce birlikte yürütecek, ardından katılımcılar bireysel olarak kendi durumlarını çalışacaktır.

3. Günlük Hayat Senaryoları

Katılımcılara BDDO stratejileriyle ilişkilendirilmiş bir senaryo sunulur:

"Yoğun bir günün ardından eve geldiniz. Kendinizi bunalmış ve yorgun hissediyorsunuz."

Katılımcılar:

- İlk düşüncelerini fark eder,
- Bu düşüncenin hangi BDDO stratejisiyle ilişkili olduğunu belirler,
- Daha uyumlu bir alternatif strateji üretir.

4. Kısa Farkındalık Egzersizi

"Düşünceleri bulut gibi izleme" metaforu kullanılarak kısa bir farkındalık uygulaması yürütülecektir. Katılımcılar gözlerini kapatarak zihinlerinden geçen düşünceleri bastırmadan, yargılamadan ve onlara kapılmadan yalnızca gözlemlediklerini hayal ederler.

5. Kullanım Davranışıyla Bağlantı Kurma

Egzersizlerin ardından katılımcılara şu sorular yöneltilecektir:

- *"Bu düşünceyle birlikte sigaraya yönelmek ne kadar anlaşılır bir tepki?"*
- *"Farklı bir düşünce olsaydı tepkiniz değişir miydi?"*

Oturum Değerlendirme Soruları

- En sık başvurduğunuz bilişsel strateji hangisi?
- Sizi sigara/elektronik sigaraya en çok yaklaştıran düşünce örüntüsü nedir?
- Denemeye en açık olduğunuz alternatif düşünce hangisi?

Katılımcılar İçin Haftalık Uygulama Önerileri

- **Bilişsel Duygu Günlüğü** *(3 gün):* Her gün bir olay için "Olay | Düşünce | Duygu | Tepki | Alternatif düşünce" şeması doldurulur.
- **Günlük Kısa Farkındalık Uygulaması** *(günde 3 dakika):* Düşünceler bastırılmadan, yargılanmadan fark edilir.
- **Farkında Kullanım Gözlemi:** Katılımcılardan kullanım öncesinde hangi düşüncenin ya da duygunun tetikleyici işlev gördüğünü not etmeleri istenir. Bu egzersizin amacı kullanımı değiştirmek değil, kullanım ile düşünce arasındaki ilişkiyi görünür kılmaktır.

Motivasyonel Görüşme Soruları

- Duygularınızla baş etmede sigaranın dışında ne kullanıyorsunuz?
- Sigara kullanmadan zor bir anı atlattığınız oldu mu? O an ne işe yaradı?
- Kendinize karşı daha anlayışlı olmak bu süreçte size ne kazandırabilir?

Öntest–Sontest Değerlendirme Soruları

(Yanıtlar 5'li Likert tipinde değerlendirilecektir)

- Olumsuz duygular yaşadığımda sigara kullanmadan bu duygularla baş edebilirim.
- Duygularımı fark edip düzenlemek için bilişsel stratejiler kullanıyorum.
- Stres, kaygı veya öfke yaşadığımda sigara içme isteğimin arttığını ayırt edebiliyorum.

Modül 3 – "Değişime Ne Kadar Hazırım? Niyet, Hazır Bulunuşluk ve Değişim Süreci"

Süre ve yapı: 20 dakika bilgi aktarımı, 25 dakika uygulama. Toplam 45 dakika.

Bu modül, çalışmanın şu temel bulgularına dayanmaktadır: geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanıcılar arasında sigarayı bırakma niyeti ve sigarayı bırakmaya hazır bulunuşluk düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunmaması, bırakma niyeti ve hazır bulunuşluğun kullanıcı türünden çok psikolojik bağımlılık ile ilişkili olması. Bu bulgular, bırakma sürecinin ürüne değil, bireyin değişime ne kadar hazır olduğuna bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Modül, değişimi bir "karar anı" olarak değil, aşamalı ve döngüsel bir süreç olarak ele almayı hedeflemektedir.

Modülün Amaçları

Bu modülün sonunda katılımcıların:

- Sigarayı bırakma niyeti ile hazır bulunuşluk kavramlarını birbirinden ayırt edebilmeleri,
- Kendi değişim evrelerini etiketlemeden ve yargılamadan tanımlayabilmeleri,
- Değişimin doğrusal değil, dalgalı ve geri dönüşlü bir süreç olduğunu kavramaları,
- Bulundukları evreye uygun, küçük ve gerçekçi adımlar belirleyebilmeleri beklenmektedir.

Oturum Öncesi: Öntest Soruları

Bu sorular oturum başlamadan, herhangi bir bilgi aktarımı yapılmadan önce katılımcılara dağıtılır. Amaç, katılımcıların konuya ilişkin mevcut düşüncelerini ve hazır bulunuşluk düzeylerini yansıtıcı biçimde ortaya koymalarıdır. Soruların doğru ya da yanlış yanıtı yoktur.

1. Sigara bırakma sürecinin nasıl işlediğini düşünüyorsunuz? Aklınızda bir resim var mı?
2. Şu an bırakmayı düşünüyor musunuz? Neden evet, neden hayır? Her iki yanıtı da yazmak serbesttir.
3. Daha önce bırakmayı denediniz mi? Denediyseniz, o süreçte sizi en çok ne zorladı?

Sunum İçerikleri

1. Niyet ve Hazır Bulunuşluk Nedir? Niyet (Ajzen, 2011), "bırakmak istiyorum" düşüncesini, hazır bulunuşluk ise "bırakmak için adım atabilirim" durumunu ifade eder. İki kavram arasındaki fark ve bu farkın müdahale sürecindeki önemi ele alınacaktır.

2. Transteoretik Model: Prochaska ve DiClemente (1983) tarafından geliştirilen ve Prochaska ve Velicer (1997) tarafından kapsamlı biçimde ele alınan Transteoretik Model kısaca tanıtılır. Modelin temel bileşenleri olan değişim evreleri, geri dönüşlerin sürecin doğal bir parçası olduğu ve zaman baskısının değişim sürecine zararı vurgulanacaktır.

3. Beş Değişim Evresi — Günlük Hayattan Örneklerle:

Evre	Tanım	Örnek

1.Düşünmeme (Precontemplation)	Değişim düşünülmüyor	Ben sigaraya bağımlı değilim, sorun değil.
2.Düşünme (Contemplation)	Değişim düşünülüyor, ama adım atılmıyor	Belki sigarayı bırakmalıyım, ama şimdi değil
3.Hazırlık (Preparation)	Değişim planlanıyor	Önümüzdeki ay sigarayı bırakacağım
4.Eylem (Action)	Değişim uygulamaya konuluyor	Sigarayı bıraktım, üç haftadır kullanmıyorum
5.Sürdürme (Maintenance)	Değişim korunuyor	Altı aydır sigara kullanmıyorum, sigara içilen ortamlardan uzak durmaya dikkat ediyorum

4. Değişimde Geri Dönüşler: Geri dönüşün (relaps) bir başarısızlık değil, değişim sürecinin olası ve beklenen bir parçası olduğu ele alınacaktır. Geri dönüşün bireyi başa döndürmediği, aksine süreç hakkında önemli bilgiler sunduğu vurgulanacaktır.

5. Niyet ve Hazır Bulunuşluğu Etkileyen Faktörler: Araştırma bulgularına dayanarak aşağıdaki değişkenlerin niyeti ve hazır bulunuşluğu nasıl etkilediği tartışılacaktır: psikolojik bağımlılık, psikolojik belirtiler, alkol kullanımı, eğitim durumu, medeni durum ve kullanılan bırakma yöntemi.

6. Kullanım Gruplarına Göre Değerlendirme: İlgili alanyazın bulguları çerçevesinde geleneksel sigara, elektronik sigara ve çift kullanıcıların bırakma niyeti ve hazır bulunuşluk örüntüleri karşılaştırmalı biçimde sunulacaktır.

7. Ben Hangi Evredeyim? Katılımcılar kendi değişim evrelerini yargılamadan ve etiketlemeden tanımlamaya davet edilir. "Bugün neredeyim?" ve "Gelecek hafta nerede olmak isterim?" soruları üzerinden bireysel bir öz değerlendirme yapılacaktır.

Etkinlikler

1. Değişim Evresi Öz Değerlendirmesi: Katılımcılara kısa senaryolar sunulur. Her senaryo için katılımcılar hangi evreye daha yakın hissettiklerini işaretler. Doğru ya da yanlış yanıt yoktur, bireyin kendi örüntüsünü fark etmesine zemin hazırlamak amaçlanmaktadır.

2. Evre–Uygun Hedef Eşleştirme: Katılımcılar bulundukları evreye uygun, gerçekçi ve küçük adımlar belirler:

Evre	**Uygun adım örneği**
Düşünmeme	Bilgi toplamak, merak etmek
Düşünme	Artıları ve eksileri yazmak
Hazırlık	Küçük denemeler yapmak
Eylem	Destek planı oluşturmak

Sürdürme	Tetikleyicileri yönetmek

3. Senaryo Kartları: Katılımcılar dört farklı kullanıcı profilini ele alır. Her kart küçük gruplarda tartışılacak, ardından bulgular tüm grupla paylaşılacaktır.

Kart A — Kaan, 29 yaş | Geleneksel sigara kullanıcısı

Senaryo: *"Sigarayı bırakmayı düşünmüyorum açıkçası. Sağlıklı yiyorum, spor yapıyorum. Biraz sigara içmek o kadar da büyük sorun değil. Zaten stressiz dönemlerde içmiyorum bile."*

Tartışma soruları:

- Kaan hangi değişim evresinde olabilir?
- Kaan'ın bu tutumunu açıklayan psikolojik bir süreç var mı?
- Ona ne söylerdiniz? Ne söylemezdiniz?

Kart B — Neslihan, 36 yaş | Günde yarım paket, 12 yıldır kullanıyor

Senaryo: *"Bırakmam gerektiğini biliyorum. Ama şu an çok stresli bir dönemdeyim. Annemle sorunlar var, işte baskı var... Belki bu geçince başlarım. Ama ne zaman geçer, bilmiyorum."*

Tartışma soruları:

- Neslihan'ın "hazır değilim" demesinin ardında ne yatıyor olabilir?
- Stres, bırakma niyetini nasıl etkiliyor?
- Ona şu an ne önerirdiniz — bırakmasını mı isterdiniz, yoksa başka bir şey mi?

Kart C — Tuncer, 44 yaş | 4 ay önce bırakmıştı, 3 hafta önce yeniden başladı

Senaryo: *"Her şey yolundaydı. Sonra eski bir arkadaşım geldi, içti, ben de içtim. Bir tane olacaktı, oldu bir tane, ama sonra duramadım. Kendimden nefret ediyorum. Belki ben bırakamam zaten."*

Tartışma soruları:

- Tuncer'in yaşadığı süreç değişim modelinde nereye karşılık geliyor?
- "Kendimden nefret ediyorum" cümlesi süreci nasıl etkiler?
- Geri dönüş bir başarısızlık mıdır? Bunu ona nasıl anlatırsınız?

Kart D — Serpil, 51 yaş | 8 aydır kullanmıyor

Senaryo: *"Gerçekten çok iyi hissediyorum, hem maddi hem sağlık olarak. Ama bazen, özellikle stresli anlarda 'bir tane içsem ne olur ki, 8 ay içmedim' diye geçiyor aklımdan. Geçiyor ama yine de korkutuyor."*

Tartışma soruları:

- Serpil hangi evrede? Bu düşünce tehlikeli midir?
- Bu tür anlık istek dalgaları neden oluşur?
- Serpil'e bu dönemde ne tür destek faydalı olur?

4. "Benden Beklenen Ne?" Çalışması

Katılımcılar bireysel olarak şu soruyu yanıtlar: *"Bulunduğum evrede atabileceğim en küçük, en gerçekçi adım ne olabilir?"* Yanıtlar isteğe bağlı olarak grupla paylaşılacaktır.

Oturum Değerlendirme Soruları

Bu soruların doğru ya da yanlış yanıtı yoktur. Aklınıza ilk gelen şeyi yazmanız yeterlidir.

1. Bugün anlatılanlardan aklınızda kalan bir şey var mı? Varsa neden aklınızda kaldığını düşünüyorsunuz?
2. Oturum boyunca "bu benim için geçerli değil" ya da "bu bana uymaz" diye hissettiğiniz bir an oldu mu?
3. Bugün öğrendiklerinizden hayatınıza dokunduğunu düşündüğünüz bir şey var mı — yoksa henüz yok mu?

Oturum Sonrası: Sontest Soruları

Bu sorular oturum bittikten hemen sonra doldurulur.

1. Oturumdan önce "bırakma süreci böyle işler" diye düşündüğünüz bir şey bugün değişti mi ya da sorgulandı mı?
2. Bugün anlatılan evrelerden hangisi size en yabancı geldi — neden?
3. Şu an kendinizi nerede görüyorsunuz? Oturumdan önceki durumunuzla kıyasladığınızda bir fark var mı, yoksa aynı yerde misiniz?

Katılımcılar İçin Haftalık Günlük Soruları

Katılımcılar bu soruları haftada birkaç kez, kendilerine uygun bir zamanda doldurur.

1. Bugün sigarayla ilgili aklınızdan geçen bir şey oldu mu? Ne oldu, nasıl geçti?
2. Bugün kendinizi geçen haftaya kıyasla değişime daha mı yakın, daha mı uzak, yoksa aynı yerde mi hissettiniz? Bu hisse ne yol açmış olabilir?
3. Bu hafta "bir adım attım" ya da "geri gittim" dediğiniz bir an oldu mu? Olduysa ne oldu?

Motivasyonel Görüşme Soruları

- Değişim sürecinde kendinizi hangi evreye daha yakın hissediyorsunuz? Bu sizi nasıl hissettiriyor?
- Bırakmak için "doğru zaman" diye beklediğiniz bir şey var mı? O şey gerçekten gelebilir mi?
- Şimdiye kadar attığınız en küçük adım bile olsa, neyi başardınız?

Öntest–Sontest Değerlendirme Soruları

(Yanıtlar 5'li Likert tipinde değerlendirilecektir)

- Geleneksel/elektronik sigara kullanımını bırakmayı gerçekten istiyorum.
- Değişime hazır olduğumu hissediyorum.
- Sigara bırakma sürecinin aşamalarını (niyet, hazır bulunuşluk, eylem, sürdürme) birbirinden ayırt edebiliyorum.

Modül 4 – "Yalnız Değilsin: Sosyal Destek, İlişkiler ve Değişimi Sürdürmek"

Süre ve yapı: 15 dakika bilgi aktarımı, 30 dakika uygulama. Toplam 45 dakika.

Çalışmada alkol kullanımının her üç grupta da bırakma niyetinin anlamlı bir yordayıcısı olarak öne çıkması, sosyal bağlamın ve ilişkisel örüntülerin bağımlılık sürecindeki belirleyici rolüne dikkat çekmektedir. Buna ek olarak, psikolojik belirtilerin bağımlılık üzerindeki güçlü etkisi, duygusal destek kaynaklarının yetersizliğinin bırakma sürecini nasıl sekteye uğratabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgular doğrultusunda modül, sosyal desteği değişim sürecinin pasif bir bileşeni olarak değil, aktif ve belirleyici bir kaynağı olarak ele almaktadır.

Modülün Amaçları

Bu modülün sonunda katılımcıların:

- Sosyal destek algılarını fark etmeleri ve yeniden değerlendirmeleri,
- Sosyal destek ile duygusal düzenleme, bilişsel baş etme ve hazır bulunuşluk arasındaki ilişkiyi kavramaları,
- Destek istemeyi bir zayıflık değil, değişim sürecinin aktif bir bileşeni olarak görmeleri,
- İlişkisel beceriler aracılığıyla sosyal izolasyonu azaltmaları beklenmektedir.

Sunum İçerikleri

1. Sosyal Destek Nedir? Algılanan destek ile alınan destek arasındaki fark açıklanır. Sosyal desteğin üç temel türü ele alınacaktır: duygusal destek (dinlenilmek, anlaşılmak), bilgilendirici destek (yol gösterilmek, bilgi edinmek) ve araçsal destek (somut yardım almak).

2. Sosyal Desteğin Bağımlılık Döngüsündeki Yeri: Yalnızlık ve sosyal izolasyonun duygusal zorlanmayı artırdığı, bunun da kullanım davranışını pekiştirdiği ele alınacaktır. Buna karşın sosyal desteğin duygusal düzenlemeyi kolaylaştırdığı ve hazır bulunuşluğu olumlu yönde etkilediği vurgulanacaktır.

3. Suçluluk – Damgalanma – İzolasyon Döngüsü Kendini suçlamanın (BDDO kapsamında uyumsuz bir bilişsel strateji olarak ele alınmıştır) bireyi nasıl içe kapattığı incelenecektir. Damgalanma korkusu ve sosyal geri çekilme örüntüleri tartışılır. Bu döngünün değişim motivasyonunu nasıl zayıflattığı ele alınacaktır.

4. Destek İstemeyi Zorlaştıran İnançlar: Sosyal destek arayışını engelleyen yaygın bilişsel örüntüler ele alınır:

- *"Yük olurum."*
- *"Kimse anlamaz."*
- *"Kendi başıma halletmeliyim."*

Bu inançların nereden beslendiği ve nasıl sorgulanabileceği tartışılacaktır.

5.Değişim Evrelerine Göre Sosyal Destek İhtiyacı: Her evrenin farklı destek ihtiyacı gerektirdiği, Transteoretik Model çerçevesinde açıklanacaktır:

Evre	**Uygun destek türü**
Düşünmeme	Yargısız temas, bilgi sunma
Düşünme	Dinleme, normalleştirme
Hazırlık	Planlama sürecinde eşlik etme
Eylem	Somut ve pratik destek
Sürdürme	Pekiştirme, kutlama

6. Aile, Arkadaş ve Profesyonel Destek: Ailenin her zaman en uygun destek kaynağı olmayabileceği, ilişki dinamiklerinin bu süreci nasıl etkileyebildiği ele alınacaktır. Profesyonel destek almanın bir güçlenme biçimi olduğu vurgulanacaktır. Akran desteğinin (benzer deneyim yaşayan bireylerden gelen anlayış ve dayanışmanın) değişim sürecindeki özgün katkısı tartışılacaktır.

Etkinlikler

1. Sosyal Destek Haritası: Katılımcılara eş merkezli çemberlerden oluşan bir harita verilir. Merkezde katılımcının kendisi yer alır, dış halkalarda ise farklı destek kaynaklarına ayrılmış alanlar bulunur. Katılımcılar aşağıdaki soruları göz önünde bulundurarak haritayı doldurur:

- *"Kime açılabilirim?"*
- *"Kim beni yargılamadan dinler?"*
- *"Kimden somut yardım alabilirim?"*

Haritaların paylaşılması isteğe bağlıdır. Eğitimci, haritalardaki boşluklar üzerinden yansıtıcı sorular yöneltecek ve katılımcıları bu boşlukların kendilerinde nasıl bir duygu uyandırdığını fark etmeye davet edecektir.

2. Rol Oynama — Destek İsteme Diyaloğu: Katılımcılar ikili eşleşir. Bir katılımcı yakınından destek istemek isteyen bireyi, diğeri ise o yakını canlandırır. İsteğe bağlı olarak yakın kişi dirençli ya da şüpheci bir tutum sergileyebilir. Etkinliğin amacı sağlıklı iletişim, açık ifade ve ben dili kullanımını pratikte deneyimlemektir. Eğitimci her ikili için kısa bir geri bildirim sunacaktır.

3. Sigarasız Sosyalleşme Rol Oynama: Katılımcılar, sigara kullanımının sıkça eşlik ettiği bir sosyal ortamda (örneğin bir arkadaş buluşması ya da iş yemeği) sigara kullanmadan nasıl davranacaklarını ve iletişimi nasıl sürdüreceklerini rol oynama yöntemiyle ele alır. Etkinliğin ardından hem grup üyeleri hem de eğitici tarafından geri bildirim verilir. Geri bildirimler iki eksen üzerinden yapılandırılacaktır: iletişim becerileri ve sigara kullanımını pekiştiren sosyal örüntüler.

4. Vaka Tartışması: Katılımcılara aşağıdaki vaka sunulur:

"Can, ailesine sigara bağımlılığını anlatmak istiyor ancak yargılanmaktan korkuyor."

Tartışma soruları:

- Can hangi değişim evresinde olabilir?
- Hangi destek türü bu evreye daha uygun?
- Can bu durumu ailesine nasıl iletebilir?
- Ailenin olası tepkisi nasıl daha destekleyici bir yöne taşınabilir?
- Can'ın önündeki bilişsel engeller neler olabilir?

Oturum Değerlendirme Soruları

- Destek istemeyi zorlaştıran hangi inancı fark ettiniz?
- Şu an hangi destek türü size daha uygun geliyor?
- Değişim sürecinizde yalnız olmadığınızı nerede hissettiniz?

Motivasyonel Görüşme Soruları

- Şimdiye kadar sizi gerçekten anlayan biri oldu mu? O an nasıldı?
- Destek almak yerine yalnız başa çıkmayı tercih ettiğinizde ne oluyor — bu size ne kazandırıyor, ne götürüyor?
- Değişim sürecinizde yanınızda görmek istediğiniz kişi kim olurdu?

Katılımcılar İçin Haftalık Uygulama Önerileri

- **Paylaşım Denemesi:** Harita üzerinden belirledikleri bir kişiye, değişim süreçleriyle ilgili küçük bir paylaşım yapmaları önerilir.
- **Günlük Öz Değerlendirme:** Her gün kendilerine şu soruyu sormaları istenir: *"Bugün sosyal olarak kendimi nasıl destekledim?"*
- **Destek Günlüğü:** Destek aldıklarında ne hissettiklerini kısaca not etmeleri önerilir. Günlük şu sorular üzerinden yapılandırılabilir: *"Bugün kimden ne tür destek aldım? Bu bende ne hissettirdi? Destek istemek bu sefer nasıl hissettirdi?"*

Öntest–Sontest Değerlendirme Soruları

(Yanıtlar 5'li Likert tipinde değerlendirilecektir)

- Sigara bırakma sürecimde destek alabileceğim kişiler olduğunu hissediyorum.

- Sosyal çevremden gelen destek, sigarayı bırakma motivasyonumu artırıyor.
- Gerekli olduğunda çevremden yardım istemekte zorlanmam.

Modül 5 – "Sadece Bırakmak Değil, Daha İyi Yaşamak!"

Süre ve yapı: 20 dakika bilgi aktarımı, 25 dakika uygulama. Toplam 45 dakika.

Çalışmada algılanan sosyoekonomik düzeyin elektronik sigara ve çift kullanıcılar grubunda psikolojik bağımlılığın anlamlı bir yordayıcısı olarak öne çıkması, medeni durum ve eğitim düzeyinin ise geleneksel sigara kullanıcıları grubunda hem bağımlılık hem de psikolojik belirtilerle ilişkili bulunması, yaşam koşullarının bağımlılık sürecindeki belirleyici rolüne işaret etmektedir. Bu bulgular, değişim motivasyonunun yalnızca bireysel iradeyle değil, bireyin yaşam kalitesine ilişkin algısıyla da doğrudan bağlantılı olduğunu düşündürmektedir. Bu doğrultuda modül, davranış değişimini yalnızca bir "bırakma" eylemi olarak değil, yaşam kalitesini artırma ve değerlerle uyumlu bir yaşam inşa etme süreci olarak ele almaktadır.

Modülün Amaçları

Bu modülün sonunda katılımcıların:

- Tütün ve nikotin kullanımının öznel yaşam kalitesi üzerindeki çok boyutlu etkilerini fark etmeleri,
- Kendi yaşam koşulları içinde psikolojik iyi oluşu nasıl güçlendirebileceklerini keşfetmeleri,
- Değerleriyle uyumlu, sürdürülebilir ve gerçekçi hedefler belirlemeleri,
- Davranış değişimini yalnızca "bırakma" değil, yaşam kalitesini artırma süreci olarak yeniden çerçeveleyebilmeleri beklenmektedir.

Sunum İçerikleri

1. Yaşam Kalitesi Nedir? Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşam kalitesi tanımı ve WHOQOL çerçevesi (Ardahan, 2022; Diener vd., 1985; WHO, 1997) temel alınarak yaşam kalitesinin dört temel alanı ele alınır: fiziksel sağlık, psikolojik sağlık, sosyal ilişkiler ve çevresel koşullar. Yaşam kalitesinin nesnel göstergelerden çok öznel algıyla şekillendiği vurgulanacaktır.

2. Bağımlılık ve Yaşam Kalitesi: Çift Yönlü İlişki Nikotin bağımlılığının yaşam kalitesini nasıl olumsuz etkilediği, buna karşın düşük yaşam kalitesi algısının bağımlılığı nasıl pekiştirebildiği ilgili alanyazın bulguları temelinde tartışılacaktır.

3. Demografik Değişkenler Yaşam Kalitesini Nasıl Etkiler? Araştırma bulguları çerçevesinde algılanan sosyoekonomik düzey, medeni durum ve eğitim durumunun yaşam kalitesi algısı ve bağımlılık üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Bu değişkenlerin bireyin değişim sürecini nasıl kolaylaştırabileceği ya da zorlaştırabileceği tartışılacaktır.

4. Psikolojik İyi Oluşun Temel Bileşenleri: Seligman'ın (2018) PERMA modeli kısaca tanıtılacaktır. Her bileşenin sigara bırakma süreciyle nasıl ilişkilendirilebileceği örneklerle açıklanacaktır (Tunç, 2022):

Bileşen	**Açıklama**
P- Olumlu duygular (positive emotions)	Sevinç, minnettarlık, umut
E-Bağlanma (engagement)	Akış deneyimi, ilgi ve odaklanma
R-İlişkiler (relationships)	Anlamlı sosyal bağlar
M-Anlam (meaning)	Amaç ve değer duygusu
A-Başarı (accomplishment)	Hedeflere ulaşma, yetkinlik hissi

5. Bağımlılık ve Kimlik: "Sigara içen biri" kimliğinin bireyin öz algısına nasıl yerleştiği ve bu kimliğin değişim sürecini nasıl zorlaştırabildiği ele alınır. "Değişim sürecinde olan biri" kimliğine geçişin nasıl mümkün olabileceği tartışılır. Kimlik değişiminin davranış değişiminden önce gelebileceği ve bu ikisinin birbirini nasıl beslediği vurgulanacaktır.

6. Değerler ve Yaşam Kalitesi Uyumu: Bireyin temel değerleri ile günlük davranışları arasındaki uyumsuzluğun içsel çatışmaya ve psikolojik baskıya yol açtığı açıklanır. Değer–davranış uyumunun ise içsel motivasyonu güçlendirdiği ve sürdürülebilir değişimi desteklediği vurgulanacaktır.

7. Sürdürülebilir Değişim — Anlamlı Yaşam: Niyet → Davranış → Yaşam kalitesi → Sürdürme zinciri ele alınır. Değişimin dışsal baskıyla değil, anlam ve değerlerle desteklendiğinde nasıl daha kalıcı hale geldiği tartışılacaktır.

Etkinlikler

1. Yaşam Çarkı Uygulaması: Katılımcılara sekiz alan içeren bir yaşam çarkı verilir: Fiziksel sağlık, ruh sağlığı, sosyal ilişkiler, iş/akademik hayat, eğlence ve hobiler, maddi durum, kişisel gelişim, bağımsızlık. Katılımcılar her alanı 1–10 arasında puanlar. Ardından en düşük puan alan iki alan üzerinden şu sorular tartışılacaktır:

- *"Bu alan neden düşük?"*
- *"Sigara/elektronik sigara kullanımı bu alanı nasıl etkiliyor olabilir?"*
- *"Bu alanda küçük bir iyileşme nasıl görünürdü?"*

2. Değer Haritası Çalışması: Katılımcılara yaklaşık otuz kişisel değer içeren bir liste sunulur (örneğin: dürüstlük, başarı, aile, sağlık, güvenlik, özgürlük, öğrenme, bağlılık, yaratıcılık). Katılımcılar listeden kendileri için en önemli beş değeri seçer. Seçilen her değer için iki soru üzerinden bireysel bir değerlendirme yapılacaktır:

- *"Bu değere şu an ne kadar yakın hissediyorum?"*
- *"Sigara/elektronik sigara kullanımı bu değerle uyumlu mu?"*

3. Gelecek Tasarımı Yazısı — "Sigarasız Hayatta Ben": Katılımcılar altı ay sonrasını hayal ederek kısa bir yazı kaleme alır. Yazıya rehberlik edecek yönlendirici sorular şunlardır:

- *"Sigara/elektronik sigara kullanmayan ben nasıl hissediyorum?"*
- *"Günlük hayatımda neler değişti?"*
- *"İnsanlarla ilişkilerim nasıl?"*
- *"Hangi yeni alışkanlıklarım var?"*

Yazıların paylaşılması isteğe bağlıdır. Eğitimci, yazıların güçlü yönlerini ve içlerindeki motivasyonu öne çıkaran bir geri bildirim sunacaktır.

4. SMART Hedef Belirleme: Katılımcılara küçük ama ulaşılabilir hedefler belirlemeleri için SMART çerçevesi (spesifik, ölçülebilir, ulaşılabilir, anlamlı, zamanlı hedefler) tanıtılacaktır.

Oturum Değerlendirme Soruları

- Yaşam kalitesinin hangi alanı sizin için şu an en kırılgan?
- Küçük bir değişimle en çok hangi alanı olumlu yönde etkileyebilirsiniz?
- Değişimi neden sürdürmek istiyorsunuz?

Motivasyonel Görüşme Soruları

- Sigarasız bir yaşam hayal ettiğinizde aklınıza gelen ilk şey ne oluyor — bir fırsat mı, bir kayıp mı, yoksa başka bir şey mi?
- Hayatınızda en çok önem verdiğiniz şey ile sigara kullanımınız arasında bir gerilim var mı?
- Değişim sizin için neyi mümkün kılar — neyi mümkün kılmaz?

Katılımcılar İçin Haftalık Uygulama Önerileri

- **Gelecek Tasarımı Yazısı:** Yazılarını saklayıp sık sık okumaları önerilir.
- **Değer Hatırlatıcısı:** Seçtikleri beş değeri görünür bir yere asmaları ve her gün bu değerlerden en az biriyle uyumlu küçük bir davranış sergilemeleri istenir.
- **SMART Hedef Takibi:** Belirledikleri hedefi bir hafta boyunca uygulamaları ve gözlemlemeleri beklenir. Hafta sonunda şu soruyu yanıtlamaları önerilir: *"Bu hedefi sürdürmek nasıl hissettirdi?"*

Öntest–Sontest Değerlendirme Soruları

(Yanıtlar 5'li Likert tipinde değerlendirilecektir)

- Sigarasız yaşamın yaşam kalitemi artıracağını düşünüyorum.
- Günlük yaşantımda kendimi fiziksel ve psikolojik olarak daha iyi hissetmeyi önemsiyorum.
- Sigara kullanmadan da keyif ve rahatlama yaşayabileceğime inanıyorum.

Modül 6 – "Yolun Devamı: Kendime Verdiğim Söz"

Süre ve yapı: 15 dakika özet bilgi aktarımı, 30 dakika uygulama, paylaşım ve kapanış. Toplam 45 dakika.

Bu modül, programın bütünleştirici oturumu olarak tasarlanmıştır. Önceki beş modülde ele alınan bağımlılık mekanizmaları, bilişsel duygu düzenleme stratejileri, değişim evreleri, sosyal destek kaynakları ve değer temelli yaşam kalitesi kavramları bu oturumda bir araya getirilerek katılımcıların kendi değişim yollarını bütüncül biçimde görebilmeleri hedeflenmektedir. Araştırma bulgularının ortaya koyduğu üzere, psikolojik bağımlılığın her üç grupta da hazır bulunuşluğu olumsuz yönde yordaması ve bırakma niyetinin bağımlılıktan bağımsız biçimde şekillenmesi, müdahalenin salt davranışsal değil, psikolojik süreçlere odaklanan bir yaklaşımla sürdürülmesi gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda modül, katılımcıların nüksü bir başarısızlık olarak değil, sürecin doğal bir parçası olarak yeniden çerçevelemelerine ve kendi yaşam koşullarına uygun, sürdürülebilir bir yol planı oluşturmalarına zemin hazırlamaktadır.

Modülün Amaçları

Bu modülün sonunda katılımcıların:

- Program boyunca edindikleri duygu düzenleme, bilişsel farkındalık, sosyal destek ve değer temelli becerileri bütüncül olarak gözden geçirmeleri,
- Kendi değişim evrelerini ve risk alanlarını tanımaları,
- Nüksü bir başarısızlık değil, psikolojik süreçlerin doğal bir parçası olarak yeniden çerçeveleyebilmeleri,
- Niyet ve hazır bulunuşluk düzeylerini gerçekçi biçimde değerlendirmeleri,
- Kendi yaşam koşullarına uygun, sürdürülebilir bir bireysel yol planı oluşturmaları beklenmektedir.

Sunum İçerikleri

1. Psikoeğitim Sürecine Genel Bakış: Program boyunca ele alınan altı modülün temel kavramları kısaca özetlenecektir. Her modülün bir öncekiyle nasıl bağlantılandığı ve bütüncül bir değişim sürecini nasıl desteklediği görselleştirilerek aktarılacaktır.

2. Davranış Değişiminin Aşamaları: Transteoretik Model (Prochaska ve DiClemente, 1983; Prochaska ve Velicer, 1997) çerçevesinde değişim süreci bir kez daha gözden geçirilir. Katılımcıların program başındaki evreleriyle şimdiki durumlarını karşılaştırmaları teşvik edilecektir.

3. Nüks Nedir? Nüksün bağımlılık sürecinde beklenen ve bilgilendirici bir deneyim olduğu açıklanır. Nüksün bireyi başa döndürmediği, aksine tetikleyiciler, risk durumları ve bireysel örüntüler hakkında değerli veriler sunduğu vurgulanacaktır. "Her geri dönüş, bir sonraki denemeyi daha güçlü kılar" çerçevesi ele alınacaktır.

4. "Kendi Yolum" Planı: Bireysel yol planının bileşenleri tanıtılır: risk durumlarının belirlenmesi, baş etme stratejilerinin seçilmesi, destek kaynaklarının güncellenmesi ve küçük

ama anlamlı hedeflerin yeniden gözden geçirilmesi. Planın esnek, gerçekçi ve bireyin yaşam koşullarıyla uyumlu olması gerektiği vurgulanacaktır.

Etkinlikler

1. Öğrenme Haritası — Modülleri Birlikte Hatırlayalım: Eğitimci, sunum materyali ya da beyaz tahta aracılığıyla altı modülü görsel olarak özetler. Katılımcılardan her modülde kendilerine en çok dokunan kavramı, uygulamayı ya da farkındalığı paylaşmaları istenir. Grup olarak ortak bir "öğrenme haritası" oluşturulur. Bu etkinlik hem bireysel kazanımları pekiştirmek hem de grupta oluşan kolektif bilgeliği görünür kılmak amacıyla tasarlanmıştır.

2. Nüks Önleme Planı: Katılımcılara aşağıdaki başlıkları içeren bireysel bir çalışma formu verilir:

Alan	**Katılımcının yanıtı**
Riskli durumlarım	
Bu durumlarda baş vurabileceğim stratejiler	
Destek alabileceğim kişiler	
Hatırlamam gereken beceriler	
Kendime söyleyeceğim cümle/hedef	

Katılımcılar formu bireysel olarak doldurur. İsteğe bağlı olarak grup içinde paylaşılır. Eğitici, planların güçlü yönlerini öne çıkaran kısa geri bildirimler sunar.

3. Bireysel Taahhüt Yazısı — "Kendime Verdiğim Söz": Katılımcılardan kendilerine hitaben kısa bir yazı kaleme almaları istenir. Yazıya rehberlik edecek yönlendirici sorular şunlardır:

- *"Bu süreçte ne başardım?"*
- *"Bugünden sonra nasıl bir yaşam istiyorum?"*
- *"Kendime hangi sözü veriyorum?"*

Yazıların bir zarfa koyularak mühürlenmesi önerilir. Katılımcılar bu yazıyı istedikleri bir tarihte açabileceklerini ya da belirli bir süre sonra kendilerine bir hatırlatıcı olarak gönderebileceklerini bilirler.

Uygulayıcı notu: Katılımcıların onayıyla, yazının açılacağı tarihe bir dijital hatırlatıcı gönderilebilir.

4. Grup Geri Bildirim Çemberi: Her katılımcıya kısa bir söz hakkı tanınır. Paylaşım soruları şunlardır:

- *"Bu programda bana en çok iyi gelen şey neydi?"*
- *"Bugün kendim için neyi kutluyorum?"*

Son söz eğitimciye aittir. Eğitimci grupta gözlemlenen ilerlemeyi, dönüşüm anlarını ve güçlü yanları özetleyerek katılımcıların yolculuklarını onurlandıran sıcak bir kapanış yapacaktır.

Oturum Değerlendirme Soruları

- Şu anki niyet ve hazır bulunuşluk düzeyiniz nasıl?
- Zorlandığınız anlarda hangi beceri size en çok yardımcı olabilir?
- Bu süreci sürdürmek sizin için neden anlamlı?

Motivasyonel Görüşme Soruları

- Bundan sonraki zor zamanlarda kendinize neyi hatırlatmak istersiniz?
- Sigarayı bırakmayı sürdürme nedenleriniz nelerdir?
- Bu programda öğrendiklerinizden bir yıl sonra hâlâ yanınızda olmasını istediğiniz şey ne?

Katılımcılar İçin Haftalık Uygulama Önerileri

- **Nüks Önleme Planı:** Planlarını görünür bir yere asmaları önerilir.
- **Haftalık Öz Değerlendirme:** Haftada bir kez kendileriyle kısa bir "iç görüşme" yapmaları için şu sorular önerilir: *"Bu hafta nasıldı? Neyi iyi yönettim? Nerede zorlandım? Gelecek hafta ne farklı yapabilirim?"*
- **Profesyonel Destek:** Gerekli gördüklerinde psikolojik danışmanlık ya da diğer profesyonel destek kaynaklarına başvurmaları teşvik edilir.

Öntest–Sontest Değerlendirme Soruları

(Yanıtlar 5'li Likert tipinde değerlendirilecektir)

- Zorlandığım anlarda sigarasız kalma nedenlerimi kendime hatırlatabilirim.
- Zaman zaman yaşanabilecek kaymaların sürecin doğal bir parçası olduğunu biliyorum.
- Sigarasız yaşamı sürdürmeye yönelik kişisel bir planım var.

Programa İlişkin Genel Değerlendirme Soruları

Bu sorular programın son oturumunda, tüm modüller tamamlandıktan sonra katılımcılara yöneltilir.

(Yanıtlar 5'li Likert tipinde değerlendirilecektir)

- Bu program sigarayı bırakma konusundaki farkındalığımı artırdı.
- Program boyunca edindiğim beceriler günlük hayatımda işe yarıyor.
- Bu programı benzer bir süreçteki birine öneririm.

Açık Uçlu Değerlendirme Soruları

- Program sürecinde sizin için en anlamlı değişim ne oldu?

- Hangi modül sigara bırakma sürecinizi en çok destekledi?
- Programa eklemek ya da değiştirmek istediğiniz bir şey var mı?

Sınırlılıklar

Bu program, nikotin bağımlılığının psikolojik boyutlarını ele alan ve ürün türünden bağımsız bir psikoeğitim programı geliştirmeyi amaçlayan kapsamlı bir girişim olmakla birlikte, bulguların ve programın yorumlanmasında göz önünde bulundurulması gereken çeşitli sınırlılıklar mevcuttur.

Birinci sınırlılık sınırlılık programın pilot uygulamasına ilişkindir. Geliştirilen psikoeğitim programının pilot uygulaması, katılımın oldukça sınırlı kalması nedeniyle tüm oturumlar tamamlanamamıştır. Bu durum, programın etkinliğine yönelik nesnel ve niteliksel bir değerlendirme yapılmasını olanaksız kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, yalnızca kanıta dayalı bir program geliştirme süreci olarak konumlandırılmaktadır. Etkinlik değerlendirmesi ise ilerleyen araştırmalara bırakılmaktadır.

İkinci sınırlılık kontrol grubu ve izleme ölçümlerinin yokluğudur. Çalışmada kontrol grubu yer almamakta ve katılımcıların bırakma süreci uzun vadeli olarak izlenememektedir. Bu metodolojik sınırlılık, gözlemlenen ilişkilerin nedensel yorumlanmasını engellemekte ve programın davranışsal değişim üzerindeki etkisinin sınanmasına olanak tanımamaktadır.

Üçüncü sınırlılık öz bildirim ölçümlerine dayanılmasıdır. Kullanılan ölçüm araçlarının tamamı öz bildirime dayalıdır. Katılımcıların bağımlılık düzeyleri, bırakma niyetleri ve hazır bulunuşlukları gibi değişkenlerin nesnel göstergelerle desteklenmemesi, sosyal beğenirlik yanlılığı başta olmak üzere çeşitli ölçüm hatalarına zemin hazırlayabilir.

Dördüncü sınırlılık programın belirli bir teorik çerçeveyle sınırlı tutulmasıdır. Program, Transteoretik Model ve motivasyonel görüşme teknikleri temelinde yapılandırılmıştır. Bu yaklaşım güçlü bir kuramsal zemin sunmakla birlikte, kabul ve kararlılık terapisi veya bilişsel davranışçı terapi gibi alternatif kuramsal çerçevelerin programa katkısı değerlendirilememiştir.

Öneriler

Programın etkinliğinin sınanması en öncelikli öneri olarak öne çıkmaktadır. Geliştirilen psikoeğitim programının randomize kontrollü bir çalışma deseniyle, deney ve kontrol grupları karşılaştırmalı biçimde ve yeterli örneklem büyüklüğüyle uygulanması, müdahalenin gerçek etkisini ortaya koyabilmek açısından zorunludur. Bu tür bir çalışmanın, hem programın geçerliliğini sağlamlaştıracak hem de alanyazına metodolojik açıdan güçlü bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Katılımı artırmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi de kritik bir öneri olarak değerlendirilebilir. Sigara bırakma programlarında katılımın düşük seyretmesi alanyazında sıkça bildirilen bir bulgudur (Chang vd., 2024; Lancaster ve Stead, 2017). Bu nedenle ilerleyen

uygulamalarda katılım engellerinin sistematik biçimde değerlendirilmesi, esnek oturum formatlarının benimsenmesi ve programın dijital ya da karma ortamlara uyarlanmasının etkinlik ve erişilebilirlik üzerindeki etkileri incelenmesi önerilmektedir.

Farklı yaş grupları ve klinik bağlamlara uyarlama da önemli bir öneri alanı oluşturmaktadır. Program, 18–55 yaş aralığına yönelik tasarlanmış olmakla birlikte, ergenlik dönemindeki kullanıcılara ya da ileri yetişkinlik dönemine özgü biyopsikososyal değişkenleri göz önünde bulundurarak uyarlanması, programın kapsayıcılığını genişletebilir. Benzer biçimde klinik ve toplum temelli ortamlarda karşılaştırmalı uygulamalar, programın farklı bağlamlardaki işlevselliğini değerlendirme fırsatı sunacağı düşündürmektedir.

Uygulayıcı eğitimi protokollerinin geliştirilmesi de göz ardı edilmemesi gereken bir öneri olarak öne çıkmaktadır. Programın standardize biçimde uygulanabilmesi ve farklı uygulayıcılar tarafından tutarlı bir şekilde sunulabilmesi için yapılandırılmış bir uygulayıcı eğitimi protokolünün oluşturulması önerilmektedir. Bu, özellikle programın toplum temelli ortamlara yaygınlaştırılması hedeflendiğinde kritik bir gereklilik haline gelmektedir.

Son olarak, nikotin yerine koyma tedavisi veya farmakolojik destekle entegrasyon da değerlendirilmesi gereken bir öneri alanıdır. Psikolojik temelli bu programın farmakolojik bırakma destekleriyle birleştirilmesinin etkinlik üzerindeki katkısının incelenmesi, bütüncül bir müdahale yaklaşımının geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Kaynakça

Ajzen, I. (2011). The theory of planned behavior: reactions and reflections. *Psychology & health*, *26*(9), 1113–1127. https://doi.org/10.1080/08870446.2011.613995.

Ajzen, I. (1985). *From intention to actions: A theory of planned behavior*. In Kuhl, J., and Beckmann, J. (eds.), Action-Control: From Cognition to Behavior, (Springer, Heidelberg, pp. 11–39).

Akdeniz, E. (2019). Sigara Bağımlılığı Sağlığa Etkileri ve Sigara Bıraktırmada Kullanılan Transteoretik Model. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(3), 11-25. https://izlik.org/JA22RF68XF.

Andersen, S., Keller, C., and McGowan, N. (1999). Smoking cessation: the state of the science. The utility of the Transtheoretical Model in guiding interventions in smoking cessation. *The online journal of knowledge synthesis for nursing*, *6*, 9.

Ardahan, F. 2022. "Developing Quality of Life Scale, making its validity and reliability for Turkish population". *Journal of Global Sport and Education Research*, *5*(1), 18–38. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jogser/issue/70487/1092828.

Boakye, E., Osuji, N., Erhabor, J., Obisesan, O., Osei, A. D., Mirbolouk, M., Stokes, A. C., Dzaye, O., El Shahawy, O., Hirsch, G. A., Benjamin, E. J., DeFilippis, A. P., Robertson, R. M., Bhatnagar, A., and Blaha, M. J. (2022). Assessment of Patterns in e-Cigarette Use Among Adults in the US, 2017-2020. *JAMA network open*, *5*(7), e2223266. https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2022.23266.

Cahill, K., Lancaster, T., and Green, N. (2010). Stage-based interventions for smoking cessation. *The Cochrane database of systematic reviews*, (11), CD004492. https://doi.org/10.1002/14651858.CD004492.pub4.

Caponnetto, P., Spicuzza, L., Campagna, D., Ahluwalia, J. S., Russell, C., Maglia, M., Riela, P. M., Longo, C. F., Caci, G., Quattropani, M. C., Signorelli, M. S., and Polosa, R. (2023). Varenicline for smoking cessation in individuals who smoke cigarettes and use electronic cigarettes: a double-blind, randomised, placebo-controlled phase 3 trial. *EClinicalMedicine*, *66*, 102316. https://doi.org/10.1016/j.eclinm.2023.102316.

Chang, Y. H., Fu, C. H., Hsu, M. H., Okoli, C., and Guo, S. E. (2024). The effectiveness of a transtheoretical model-based smoking cessation intervention for rural smokers: A quasi-experimental longitudinal study. *Patient education and counseling*, *122*, 108136. https://doi.org/10.1016/j.pec.2024.108136.

Clancy, N., Zwar, N., and Richmond, R. (2013). Depression, smoking and smoking cessation: a qualitative study. *Family practice*, *30*(5), 587–592. https://doi.org/10.1093/fampra/cmt032.

DiClemente, C. C., and Prochaska, J. O. (1982). Self-change and therapy change of smoking behavior: a comparison of processes of change in cessation and maintenance. *Addictive behaviors*, *7*(2), 133–142. https://doi.org/10.1016/0306-4603(82)90038-7.

Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., and Griffin, S. 1985. "The Satisfaction With Life Scale". *Journal of Personality Assessment*, *49*(1), 71–75. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4901_13.

Garnefski, N., Kraaij, V., and Spinhoven, P. 2001. "Negative life events, cognitive emotion regulation, and emotional problems". *Personality and Individual Differences, 30*(8), 1311–1327. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(00)00113-6.

Harvanko, A. M., St Helen, G., Nardone, N., Addo, N., and Benowitz, N. L. (2020). Twenty-four-hour subjective and pharmacological effects of ad-libitum electronic and combustible cigarette use among dual users. *Addiction (Abingdon, England), 115*(6), 1149–1159. https://doi.org/10.1111/add.14931.

Kalkhoran, S., ve Glantz, S. A. (2016). E-cigarettes and smoking cessation in real-world and clinical settings: systematic review and meta-analysis. *The Lancet. Respiratory medicine*, *4*(2), 116–128. https://doi.org/10.1016/S2213-2600(15)00521-4.

Kamışlı, S., Yüce, D., Küçükçoban, Ş., Hayran, M., Kılıçkap, S., Çelik, İ., and Erman, M. (2017). Bir Sigara Bırakma Polikliniğinde Uygulanan Psikoeğitimsel Sigara Bırakma Programının Etkinliği. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences, 20*(4), 235-243. https://doi.org/10.17049/ataunihem.286373.

Kundu, A., Sultana, N., Felsky, D., Moraes, T. J., Selby, P., and Chaiton, M. (2024). An overview of systematic reviews on predictors of smoking cessation among young people. *PloS one*, *19*(3), e0299728. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0299728.

Lancaster, T., and Stead, L. F. (2017). Individual behavioural counselling for smoking cessation. *The Cochrane database of systematic reviews*, *3*(3), CD001292. https://doi.org/10.1002/14651858.CD001292.pub3.

Loud, E. E., Duong, H. T., Henderson, K. C., Reynolds, R. M., Ashley, D. L., Thrasher, J. F., ve Popova, L. (2022). Addicted to smoking or addicted to nicotine? A focus group study on perceptions of nicotine and addiction among US adult current smokers, former smokers, non-smokers and dual users of cigarettes and e-cigarettes. *Addiction (Abingdon, England), 117*(2), 472–481. https://doi.org/10.1111/add.15634.

Marks, DF. (2005). Overcomig your smoking habit: a self-help guide using Cognitive-Behavioral Techniques. London: Robinson Publishing.

Mayer, M., Reyes-Guzman, C., Grana, R., Choi, K., and Freedman, N. D. (2020). Demographic Characteristics, Cigarette Smoking, and e-Cigarette Use Among US Adults. *JAMA network open*, *3*(10), e2020694. https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.20694.

Ögel, K. (2009). Motivasyonel görüşme tekniği. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry*- Special Topics; 2(2): 41-4.

Palmer, A. M., Price, S. N., Foster, M. G., Sanford, B. T., Fucito, L. M., and Toll, B. A. (2022). Urgent Need for Novel Investigations of Treatments to Quit E-cigarettes: Findings from a Systematic Review. *Cancer prevention research (Philadelphia, Pa.), 15*(9), 569–580. https://doi.org/10.1158/1940-6207.CAPR-22-0172.

Park-Lee, E., Ren, C., Cooper, M., Cornelius, M., Jamal, A., and Cullen, K. A. (2022). Tobacco Product Use Among Middle and High School Students - United States, 2022. *MMWR. Morbidity and mortality weekly report*, *71*(45), 1429–1435. https://doi.org/10.15585/mmwr.mm7145a1.

Perkins, KA., Conklin, CA., Levine, MD. (2007). Cognitive Behavioral Therapy for Smoking Cessation: A Practical Guidebook to the Most Effective Treatments. New York: Routledge.

Prochaska, J. J., ve Benowitz, N. L. (2016). The Past, Present, and Future of Nicotine Addiction Therapy. *Annual review of medicine*, *67*, 467–486. https://doi.org/10.1146/annurev-med-111314-033712.

Prochaska, J. O., and DiClemente, C. C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: toward an integrative model of change. *Journal of consulting and clinical psychology*, *51*(3), 390–395. https://doi.org/10.1037//0022-006x.51.3.390.

Prochaska, J. J., Das, S., and Young-Wolff, K. C. (2017). Smoking, Mental Illness, and Public Health. *Annual review of public health*, *38*, 165–185. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-031816-044618.

Prochaska, J. J., Fletcher, L., Hall, S. E., and Hall, S. M. (2006). Return to smoking following a smoke-free psychiatric hospitalization. *The American journal on addictions*, *15*(1), 15–22. https://doi.org/10.1080/10550490500419011.

Prochaska, J. O., and Velicer, W. F. (1997). The transtheoretical model of health behavior change. *American journal of health promotion : AJHP*, *12*(1), 38–48. https://doi.org/10.4278/0890-1171-12.1.38.

Prochaska, J. O., Velicer, W. F., DiClemente, C. C., and Fava, J. (1988). Measuring processes of change: applications to the cessation of smoking. *Journal of consulting and clinical psychology*, *56*(4), 520–528. https://doi.org/10.1037//0022-006x.56.4.520.

Rigotti, N. A., Clair, C., Munafò, M. R., and Stead, L. F. (2012). Interventions for smoking cessation in hospitalised patients. *The Cochrane database of systematic reviews*, *5*(5), CD001837. https://doi.org/10.1002/14651858.CD001837.pub3.

Seligman, M. (2018). PERMA and the building blocks of well-being. *The Journal of Positive Psychology*, 13(4), 333-335.

Thomson, B., Emberson, J., Lacey, B., Lewington, S., Peto, R., and Islami, F. (2021). Association of Smoking Initiation and Cessation Across the Life Course and Cancer Mortality: Prospective Study of 410 000 US Adults. *JAMA oncology*, *7*(12), 1901–1903. https://doi.org/10.1001/jamaoncol.2021.4949.

Tuna, E., and Bozo, Ö. 2012. "The Cognitive Emotion Regulation Questionnaire: Factor structure and psychometric properties of the Turkish version". *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, *34*(4), 564–570. https://doi.org/10.1007/s10862-012-9297-5.

Tunç, B. (2022). Seligman'dan İyi Oluşa Farklı Bir Bakış: PERMA Modeli. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 1-15. https://doi.org/10.30803/adusobed.992436.

Velicer, W. F., Prochaska, J. O., Fava, J. L., Norman, G. J., and Redding, C. A. (1998). Smoking cessation and stress management: Applications of the transtheoretical model of behavior change. *Homeostasis in Health and Disease*, *38*(5-6), 216–233.

Villanti, A. C., Bover Manderski, M. T., Gundersen, D. A., Steinberg, M. B., and Delnevo, C. D. (2016). Reasons to quit and barriers to quitting smoking in US young adults. *Family practice*, *33*(2), 133–139. https://doi.org/10.1093/fampra/cmv103.

World Health Organization. Division of Mental Health and Prevention of Substance Abuse (1997). WHOQOL : measuring quality of life. World Health Organization. World Health Organization. https://iris.who.int/handle/10665/63482.

Yeşildal, A., Oğuz, G., Güven, M., Sungur. M.Z., ve Üstünuçar, İ. (2014). Sigara Bağımlılığı Tedavisinde Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi (Cognitive Behavioral Group Therapy for treatment of addictive smoking). *Bağımlılık Dergisi, 15*(2). 76-84.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE AKADEMİK ÖZ-YETERLİK, AKADEMİK KAYGI VE GELECEK KAYGISININ AKADEMİK UMUTSUZLUKLA İLİŞKİSİ

Psik. Dan.Muhammed Burak Akgül

Yıldız Teknik Üniversitesi, muhammedburakgull@gmail.com, 0009-0000-7840-3609

Prof. Dr. Fulya Türk

Yıldız Teknik Üniversitesi, fulya.turk@yildiz.edu.tr, 0000-0003-1896-8418

ÖZET

Üniversite dönemi, bireylerin mesleki kimlik kazandığı ancak yoğun akademik rekabet ve sosyo-ekonomik belirsizlikler nedeniyle psikolojik zorlanmalar yaşadığı kritik bir evredir. Bu süreçte öğrencilerin eğitim hayatlarına dair geliştirdikleri karamsar beklentiler olarak tanımlanan akademik umutsuzluk, motivasyon kaybı ve akademik başarısızlık gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu araştırmanın amacı; üniversite öğrencilerinde akademik öz-yeterlilik, akademik kaygı ve gelecek kaygısının akademik umutsuzluk ile olan ilişkisini incelemek ve bu değişkenlerin akademik umutsuzluğu yordama düzeyini belirlemektir. Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinde tasarlanan çalışmanın örneklemini, uygun örnekleme yöntemiyle seçilen 427 üniversite öğrencisi (324 kadın, 103 erkek) oluşturmaktadır. Veriler; Akademik Kaygı Ölçeği, Karanlık Gelecek Ölçeği, Akademik Öz-Yeterlik Ölçeği ve Akademik Umutsuzluk Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde Pearson Korelasyon analizi ve bağımsız örneklem t-testi tekniklerinden yararlanılmıştır.

Analiz sonuçları, akademik öz-yeterlilik ile akademik kaygı ($r = 0.364$, $p < 0.01$) ve akademik umutsuzluk ($r = 0.249$, $p < 0.01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Akademik kaygı ile gelecek kaygısı arasında ise güçlü bir pozitif ilişki saptanmıştır ($r = 0.483$, $p < 0.01$). Cinsiyet değişkenine göre yapılan analizlerde; kadın öğrencilerin akademik öz-yeterlilik ve akademik kaygı puanlarının erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < 0.05$). Gelecek kaygısı ve akademik umutsuzluk düzeylerinde ise cinsiyetler arası anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Akademik Umutsuzluk, Akademik Öz-Yeterlilik, Akademik Kaygı, Gelecek Kaygısı, Üniversite Öğrencileri.

ABSTRACT

The university period is a critical stage where individuals acquire professional identity but also experience psychological challenges due to intense academic competition and socio-economic uncertainties. In this process, academic hopelessness—defined as the pessimistic expectations students develop regarding their educational lives—can lead to outcomes such as loss of motivation and academic failure. The purpose of this study is to examine the relationship between academic self-efficacy, academic anxiety, and future anxiety with academic hopelessness among university students and to determine the extent to which these variables predict academic hopelessness. Designed using the relational survey model, one of the quantitative research methods, the study sample consists of 427 university students (324 female, 103 male) selected through convenience sampling. Data were collected using the Academic Anxiety Scale, the Dark Future Scale, the Academic Self-Efficacy Scale, and the Academic Hopelessness Scale. Pearson Correlation analysis and independent samples t-test techniques were utilized for data analysis.

Analysis results showed a significant positive relationship between academic self-efficacy and both academic anxiety ($r = 0.364$, $p < 0.01$) and academic hopelessness ($r = 0.249$, $p < 0.01$). A strong positive relationship was identified between academic anxiety and future anxiety ($r = 0.483$, $p < 0.01$). In analyses based on the gender variable, academic self-efficacy and academic anxiety scores of female students were found to be significantly higher than those of male students ($p < 0.05$). No significant difference was found between genders regarding future anxiety and academic hopelessness levels.

Keywords: Academic Hopelessness, Academic Self-Efficacy, Academic Anxiety, Future Anxiety, University Students.

YETİŞKİN BİREYLERDE YEME TUTUMU VE ÖFKE İFADE TARZLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN YAŞ VE CİNSİYETE GÖRE BELİRLENMESİ*

Gaye YÜKSEKDAĞ[1]
İstanbul Gedik Üniversitesi
gayeyuksekdag@gmail.com
0009-0003-2493-932X
Dr.Öğr. Üyesi Nurgül YAVUZER[2]
İstanbul Gedik Üniversitesi
nurgul.yavuzer@gedik.edu.tr
0000-0002-7710-5746

ÖZET

Yeme tutumları, bireylerin yemekle kurduğu bilişsel, duygusal ve davranışsal ilişkiyi ifade eder ve yalnızca beslenme ihtiyaçlarıyla değil, psikolojik süreçlerle de yakından bağlantılıdır. Özellikle yetişkinlerde yapılan araştırmalar, başa çıkılması zor duyguların, stres, kaygı, depresyon veya öfkenin, yeme davranışını ve yeme tutumlarını anlamlı biçimde etkilediğini göstermektedir. Yapılan bilimsel araştırmada yeme tutumları ile öfke ifade tarzı arasındaki ilişki çalışılmış, yaş ve cinsiyet değişkenine göre veri analizleri yapılmıştır. Araştırma bulgularında öfke ifade tarzlarından sürekli öfke, öfke dışa vurum, öfke içte ve öfke kontrol ile yeme tutum tarzlarının korelasyon analizi ve fark testlerine yer verilmiştir. 404 kişiye uygulanan ölçme araçları sonucunda cinsiyet değişkeni ve yaş demografik değişkenlerine ilişkin istatistiksel olarak anlamlı farklar saptanmıştır. Nihai olarak araştırma, bu karmaşık ilişkiyi yaş ve cinsiyet gibi demografik değişkenlerle de ele alması, yeme tutumu–öfke ifade tarzı ilişkisine dair daha nüanslı ve genellenebilir bir anlayış sunması hedeflenmiştir. Özellikle ülkemizde bu bilim dalında yapılan araştırmalar bağlamında az sayıda nicel çalışmanın olduğu bu alanda, elde edilecek bulgular hem akademik literatüre hem de klinik uygulamalara katkı sağlanması bilimsel olarak amaç edinilmiştir.

[1] İstanbul Gedik Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi
[2] İstanbul Gedik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Doktor Öğretim Üyesi
* Bu çalışma yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yeme tutum, Öfke İfade, Yetişkin Bireyler*

DETERMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN EATING ATTITUDES AND ANGER EXPRESSION STYLES IN ADULTS ACCORDING TO AGE AND GENDER*

Gaye YÜKSEKDAĞ[3]
Istanbul Gedik University
gayeyuksekdag@gmail.com
0009-0003-2493-932X

Dr.Öğr. Üyesi Nurgül YAVUZER[4]
Istanbul Gedik University
nurgul.yavuzer@gedik.edu.tr
0000-0002-7710-5746

ABSTRACT

Eating attitudes refer to the cognitive, emotional, and behavioral relationship individuals have with food and are closely linked not only to nutritional needs but also to psychological processes. Research, particularly in adults, shows that difficult emotions such as stress, anxiety, depression, or anger significantly affect eating behavior and eating attitudes. This scientific study investigated the relationship between eating attitudes and anger expression style, and data analyses were conducted according to age and gender variables. The research findings included correlation analysis and difference tests between eating attitude styles and anger expression styles (continuous anger, outward expression, inward anger, and anger control). Statistically significant differences were found in relation to gender and age demographic variables in the measurement tools applied to 404 individuals. Ultimately, the research aimed to provide a more nuanced and generalizable understanding of the eating attitude-anger expression style relationship by addressing this complex relationship with demographic variables such as age and gender. In this field, where there are few quantitative studies, especially in our country, the scientific aim is to contribute to both the academic literature and clinical applications with the findings obtained.

[3] İstanbul Gedik Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi
[4] İstanbul Gedik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü Doktor Öğretim Üyesi
*This study was derived from a master's thesis.

Keywords: *Eating attitudes, Anger expression, Adult individuals*

1.GİRİŞ

Beslenme, bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan temel biyolojik gereksinimlerden biri olmasının yanı sıra; bilişsel, psikolojik, sosyal ve kültürel unsurların etkileşimiyle şekillenen çok boyutlu bir olgudur. Bireyin besinlerle kurduğu ilişki yalnızca fizyolojik ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda duygusal deneyimlerini, baş etme biçimlerini ve kişilik özelliklerini de yansıtmaktadır. Bu kapsamda bireylerin beslenmeye yönelik geliştirdikleri duygu, düşünce ve davranış örüntüleri yeme tutumu olarak tanımlanmakta olup, bu tutumun oluşumu ve gelişiminde biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörler etkili olmaktadır. Bilişsel davranışçı kurama göre bireyler, öfke gibi baş edilmesi güç duygular karşısında bilişsel çarpıtmalar nedeniyle kontrol duygusunu yeniden kazanma gereksinimi hissedebilmekte ve bu gereksinimi yeme davranışı üzerinden karşılamaya çalışabilmektedir. Bu durum zamanla birey için bir başa çıkma yöntemi hâline gelebilmektedir (Cooper, 2005; Murphy, 2008). Sağlıklı ve dengeli bir yeme tutumu bireyin yaşam kalitesini olumlu yönde desteklerken, işlevsiz veya bozulmuş yeme tutumları hem fiziksel hem de psikolojik sağlık üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu olumsuz etkiler, yeme bozukluklarının ortaya çıkması ve sürdürülmesinde önemli bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde özellikle değişen beden ve güzellik algıları, toplumsal beklentiler, çeşitli çevresel tetikleyiciler ve çözümlenemeyen duygusal sorunlar gibi etmenler, işlevsiz yeme tutumlarının yetişkin bireyler arasında daha yaygın görülmesine katkıda bulunmaktadır.

Bireylerin yeme tutumlarında ortaya çıkan değişimler yalnızca bilişsel çarpıtmalar ve toplumsal beklentilerle açıklanmamakta, aynı zamanda duygu düzenleme becerileriyle de yakından ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda duygular ve duyguların yönetilme biçimi, bireyin yeme tutumunu şekillendiren temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir. Öfke ise diğer temel duygular gibi bireyler tarafından evrensel olarak deneyimlenen bir duygudur. Literatürde ve toplumsal yaşamda çoğu zaman olumsuz ve tehdit edici bir duygu olarak değerlendirilse de öfke; engellenme, adaletsizlik, tehdit veya hayal kırıklığı gibi durumlar karşısında ortaya çıkan, bireyin kendini korumasına ve çevresine uyum sağlamasına yardımcı olan doğal bir tepkidir (Spielberger, 1988). Her ne kadar öfke sağlıklı ve doğal bir duygu olarak kabul edilse de, bu duygunun nasıl ifade edildiği ve yönetildiği büyük önem taşımaktadır. Öfkenin çoğu zaman olumsuz bir duygu olarak değerlendirilmesinin temel nedenlerinden biri, ifade edilme biçimidir. Öfkenin ifade tarzı hem bireyin ruh sağlığını hem de kişilerarası ilişkilerini etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda öfke ifade tarzları; öfkenin dışa yöneltilmesi, bastırılarak içe yöneltilmesi ve uygun biçimde düzenlenerek kontrol edilmesi olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır (Spielberger vd., 1983; Özer, 1994).

Yeme tutumu ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde, işlevsiz yeme tutum ve davranışlarının sıklıkla duygularla başa çıkma amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Kuramsal yaklaşımlar, bireyin içsel çatışmalarını, duygularını ve çevresel beklentileri yönetmekte

zorlandığı durumlarda kontrol duygusunu yeme davranışı üzerinden sağlamaya çalışabileceğini öne sürmektedir (Cooper, 2005; Murphy vd., 2008; Gross, 2015). Psikanalitik kurama göre birey, baş etmekte zorlandığı içsel gerilimleri azaltmak amacıyla yeme davranışını bir rahatlama aracı olarak kullanabilmektedir (Freud, 1962). Benzer şekilde Duygu Düzenleme Kuramı da bireylerin hem olumlu hem de olumsuz duygularını düzenleyebilmek için yeme davranışına başvurabileceklerini vurgulamaktadır (Gross, 2015).

Söz konusu psikolojik süreçlerin yaş ve cinsiyet gibi demografik değişkenlere bağlı olarak farklılaşabileceği düşünülmektedir. Yetişkinlik dönemi; bireyin çocukluk rollerinden uzaklaşarak iş, aile ve sosyal yaşamla ilgili çeşitli sorumlulukları üstlendiği, farklı yaşam deneyimleriyle karşılaştığı önemli bir gelişim evresidir. Bununla birlikte yetişkinlik tek bir dönemden oluşmamakta; genç yetişkinlik, erken yetişkinlik, orta yetişkinlik ve ileri yetişkinlik gibi farklı gelişimsel aşamaları kapsamaktadır. Literatürde, yaş ilerledikçe bireylerin duygu düzenleme becerilerinin daha olgun bir yapıya ulaştığı belirtilmektedir (Thomas, 2002). Buna karşılık yeme tutumunun da yaşla birlikte ortaya çıkan metabolik, psikolojik ve yaşam koşullarına bağlı değişimlerden etkilenebileceği ifade edilmektedir (Midlarsky ve Nitzburg, 2008). Cinsiyet değişkeni ise sosyokültürel beklentiler ve toplumsal normlar çerçevesinde önemli bir belirleyici olarak öne çıkmaktadır. Toplum tarafından oluşturulan ideal beden algıları ve görünümle ilgili beklentiler, bireylerin yeme tutum ve davranışlarında olumsuz değişimlere neden olabilmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri açısından değerlendirildiğinde, erkeklerin öfkeyi dışa vurması daha kabul edilebilir görülürken kadınların öfkelerini bastırmaları veya içselleştirmeleri beklenebilmektedir (Brody ve Hall, 2010; Lerner, 2023). Bu nedenle yeme tutumu ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde yaş ve cinsiyet değişkenlerinin göz önünde bulundurulması önem taşımaktadır.

Türkiye'de yürütülen çalışmalar incelendiğinde, yeme tutumu, yeme bozuklukları ve öfke değişkenlerine ilişkin araştırmaların büyük ölçüde genç bireyler ve kadın örneklemleri üzerinde gerçekleştirildiği görülmektedir. Bununla birlikte işlevsiz yeme tutumları ile öfkenin deneyimlenmesi ve ifade edilmesine ilişkin sorunların yalnızca belirli gruplarla sınırlı olmadığı, geniş bir yetişkin nüfusu etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda farklı yaş gruplarından ve çeşitli sosyodemografik özelliklere sahip yetişkin bireyleri kapsayan çalışmaların artırılmasının, konuya ilişkin bilgi birikimine katkı sağlayacağı ve literatürdeki mevcut boşluğu doldurmaya yardımcı olacağı değerlendirilmektedir.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Yeme Tutumu

Beslenme, canlıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan en temel biyolojik gereksinimlerden biridir. Anne karnında başlayan bu süreç, yaşam boyu devam ederek bireyin büyüme, gelişme ve sağlığının korunmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte beslenme yalnızca biyolojik bir gereksinim olarak değerlendirilmemekte, aynı zamanda psikolojik boyutları da içeren çok yönlü bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bireyin beslenmeye yüklediği anlamlar ve besinlerle kurduğu ilişki, yeme tutumlarının oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadır.

Tutumlar, bireyin davranışlarını etkileyen ve sosyal etkileşimler aracılığıyla şekillenerek sürdürülen bilişsel yapılardır (Hogg ve Smith, 2007). Doğrudan gözlemlenebilen yapılar olmaktan ziyade, bireylerin davranışlarından hareketle çıkarım yapılabilen eğilimleri ifade etmektedirler (Kağıtçıbaşı, 2019). Yeme davranışı ise çevresel koşullar, hormonal ve genetik özellikler, kişilik yapısı ve beden algısı gibi birçok faktörün etkisi altında gelişen karmaşık bir davranış örüntüsü olarak tanımlanmaktadır (Holland vd., 2014). Yeme tutumu, bireyin besinlere ve beslenmeye yönelik geliştirdiği bilişsel, duygusal ve davranışsal eğilimlerin bütünü olarak açıklanmaktadır (Breitkopf vd., 2015). Bu doğrultuda yeme tutumu yalnızca tüketilen besin türleriyle sınırlı olmayıp, bireyin beslenmeye atfettiği anlamları, besin tercihlerini, tüketim miktarlarını, yeme davranışına eşlik eden duyguları ve yeme zamanlamasını da kapsamaktadır. Blundell ve Gillett'e (2001) göre beslenme süreci her ne kadar fizyolojik sinyaller tarafından yönlendirilse de çevresel koşullar ve duygusal durumlar bu sürecin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla yeme tutumu ve yeme davranışı birbiriyle yakından ilişkili ve birbirini tamamlayan yapılar olarak değerlendirilmektedir. Bu yapıların etkileşimi sonucunda bireyin beslenme alışkanlıkları, besin tercihleri ve besinlerle kurduğu duygusal ilişki şekillenmektedir.

Yeme tutumları, sağlıklı ve dengeli beslenme alışkanlıklarından, beslenmeye ilişkin algı ve davranışlarda belirgin bozulmaların görüldüğü işlevsiz örüntülere kadar uzanan geniş bir süreklilik içerisinde değerlendirilmektedir (Scott vd., 2019). Bu tutumların oluşumunda biyolojik, genetik, çevresel, psikolojik ve ailesel etmenlerin karşılıklı etkileşimi rol oynamaktadır (Esbenshade ve Venegas, 2024). Sağlıklı yeme tutumu, bireyin besinlerin yaşamındaki fizyolojik, psikolojik ve sosyal işlevlerini doğru biçimde değerlendirebilmesi ve buna uygun davranışlar geliştirebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Alvarenga vd., 2008). Öte yandan yeme tutumlarında meydana gelen bozulmalar, zaman içerisinde yeme bozukluklarının gelişimine zemin hazırlayabilmektedir. Yeme bozuklukları; bireyin besinlere, beden imajına ve kilo ile ilgili inançlarına yönelik düşünce ve davranışlarında ortaya çıkan patolojik örüntüler olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013). Bu nedenle bireylerin yeme tutumlarının incelenmesi, yeme bozukluklarına giden sürecin erken dönemde fark edilmesi ve gerekli müdahalelerin zamanında gerçekleştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır (Alvarenga vd., 2008). Ayrıca yeme tutumlarının değerlendirilmesi, bozulmuş yeme davranışlarının ve yeme bozukluklarının belirlenmesi, önlenmesi ve tedavi süreçlerinin planlanmasında da önemli bir yere sahiptir.

2.2 Öfke

Öfke, bireyin yaşamı boyunca deneyimlediği temel duygulardan biri olup, varlığını sürdürmesi, sınırlarını koruması ve çevresindeki olaylara tepki verebilmesi açısından önemli işlevlere sahiptir. Farklı nedenlerle ortaya çıkabilen bu duygu; özellikle engellenme, tehdit, haksızlık ve adaletsizlik gibi durumlar karşısında deneyimlenmekte ve hafif bir rahatsızlık hissinden yoğun saldırganlık eğilimlerine kadar değişebilen bir şiddet düzeyinde yaşanabilmektedir (Spielberger, 1988).

Klinik alanda öfke çoğunlukla yıkıcı sonuçları üzerinden ele alınmaktadır. Davies'e (2010) göre bunun temel nedeni, yoğun öfkenin bireyin sağlıklı düşünme süreçlerini olumsuz

etkileyebilmesi ve karar verme mekanizmalarında bozulmalara yol açabilmesidir. Bununla birlikte öfkenin yalnızca olumsuz yönleriyle değerlendirilmesi, bu duygunun evrimsel ve uyumsal işlevlerinin göz ardı edilmesine neden olabilmektedir. Bu durum bireylerin öfkeyi doğal bir duygu olarak kabul etmek yerine olumsuz ve istenmeyen bir yaşantı olarak algılamalarına yol açabilmektedir. Oysa öfke, bastırılması ya da dışlanması gereken değil, anlaşılması ve uygun şekilde yönetilmesi gereken bir duygudur. Lazarus'a (1991) göre öfkenin temelinde, bireyin benliğine veya benlikle özdeşleşen değerlere yönelik tehditleri engelleme çabası bulunmaktadır. Benzer şekilde Özen (2015), benliğin tehdit altında hissedilmesinin kaygıyı artırdığını ve öfkenin bu durumda koruyucu bir işlev üstlenerek bireyin sınırlarını savunmasına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan öfke, hak ve sınır ihlallerine karşı bireyin kendini korumasını sağlayan doğal ve işlevsel bir tepki olarak değerlendirilmektedir.

Literatürde öfke çoğunlukla bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenleriyle açıklanmaktadır. Novaco'ya (1975) göre öfke; fizyolojik uyarılma (kalp atışlarında hızlanma, kas gerginliği ve titreme gibi), bilişsel süreçler (suçlayıcı düşünceler, zihinsel uğraşlar ve olumsuz değerlendirmeler) ve davranışsal tepkilerin (saldırganlık, kaçınma veya bastırma) etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Deffenbacher (2011) ise öfkenin dışsal olaylar, içsel düşünce ve duygular ya da geçmiş yaşantılara ilişkin anıların tetiklenmesi sonucunda ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda öfke yalnızca duygusal bir yaşantı olmayıp, bireyin yaşadığı olayları algılama ve yorumlama biçimiyle de yakından ilişkili bir deneyimdir.

Duyguların çevresel koşullara uyumu kolaylaştıran biyolojik araçlar olduğunu savunan Cannon'a (1929) göre öfke, tehdit veya engellenme durumlarında ortaya çıkan savaş ya da kaç tepkisinin doğal bir parçasıdır. Bu nedenle öfke yalnızca öznel bir duygu deneyimi olarak değil, aynı zamanda bireyin dış dünyaya karşı geliştirdiği koruyucu bir savunma mekanizması olarak da değerlendirilmektedir. Nitekim öfkenin psikolojik güvenliği koruyan ve hayatta kalmayı destekleyen uyumsal bir işlev taşıdığı belirtilmektedir (Öz ve Aysan, 2012). Tehdit veya engellenme algılandığında öfke, bireyin sınırlarını korumasını sağlayan bir uyarı sistemi gibi çalışarak savunucu davranışların ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır (Soykan, 2003).

Cüceloğlu'na (1992) göre öfke, benlik saygısının korunmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bireyin benlik sınırlarının ihlal edildiğini hissettiği durumlarda ortaya çıkan öfke, kişinin kendisini savunmasına ve psikolojik bütünlüğünü korumasına yardımcı olmaktadır. Benzer biçimde sosyal açıdan değerlendirildiğinde öfke, bireyin sınırlarının aşıldığını ifade etmesine, haksızlıklara karşı durmasına ve çevresine önemli mesajlar iletmesine olanak sağlayan bir iletişim işlevi de görebilmektedir (Averill, 1983).

Öfke kavramı sıklıkla saldırganlık ve düşmanlık kavramlarıyla karıştırılmaktadır. Ancak bu üç kavram birbirinden farklı yapılardır. Spielberger ve arkadaşlarına (1983) göre öfke, bireyin deneyimlediği temel bir duygu; saldırganlık, bu duygunun davranışsal düzeyde zarar verme veya cezalandırma amacıyla dışa vurulması; düşmanlık ise bireyin diğer insanlara yönelik olumsuz değerlendirmelerini ve tutumlarını içeren bilişsel bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Cassiello-Robbins vd., 2015). Düşmanlık, öfkeye kıyasla daha kalıcı ve süreklilik gösteren bir yapı olup çoğu zaman kin, güvensizlik ve olumsuz değerlendirmeler içermektedir (Spielberger, 1988). Bu nedenle saldırganlık öfkenin zorunlu bir sonucu olarak değerlendirilmemelidir. Öfke

bir duygu, saldırganlık bu duygunun olası davranışsal dışavurumu, düşmanlık ise bireyin dünyayı değerlendirme biçimini etkileyen kalıcı bir tutumdur.

Diğer tüm temel duygular gibi öfke de insan yaşantısının doğal ve gerekli bir parçasıdır. Öfkenin sağlıklı ya da sağlıksız olarak değerlendirilmesi, büyük ölçüde nasıl deneyimlendiği ve ifade edildiğiyle ilişkilidir (Özen, 2015). Uygun biçimde ifade edilen öfke bireyin kendini savunmasına, haklarını korumasına ve sorunları fark etmesine yardımcı olurken; bastırılan, inkâr edilen veya saldırgan biçimde dışa vurulan öfke yıkıcı sonuçlara yol açabilmektedir. Maslow'a (2015) göre sağlıklı öfke bireyin kendini onaylamasını ve kişisel gücünü desteklerken, sağlıksız öfke kin, intikam isteği ve zarar verme eğilimleriyle ilişkilendirilmektedir. Bu nedenle temel sorun öfkenin varlığı değil, uygun şekilde düzenlenememesi ve ifade edilememesidir (Baltaş ve Baltaş, 2013). Soykan (2003), öfkenin değişim ve çözüm arayışları için motive edici bir güç olabileceğini ancak tek başına bir problem çözme aracı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Tarhan'a (2021) göre öfkenin uygun zaman ve koşullarda ifade edilmesi bireyin psikolojik rahatlama yaşamasına katkı sağlamaktadır. Buna karşın öfkenin küskünlük, düşmanlık veya kronik stres biçiminde sürdürülmesi hem bireyin ruh sağlığını hem de kişilerarası ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle öfkenin nasıl ifade edildiği ve yönetildiği, duygunun kendisi kadar önem taşımaktadır.

3.YÖNTEM

3.1 Araştırma Modeli

Bu araştırma; 18-65 yaş aralığındaki yetişkinlerin yeme tutumları ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu ilişkinin yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre değişip değişmediğini test etmek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılmış nicel bir çalışmadır.

3.2 Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri anket yöntemi kullanılarak çevrimiçi ortamda Google Forms aracılığıyla toplanmıştır. İlk olarak çalışmada gönüllülük esas alınmış, katılımcılara çalışmanın amacı, kapsamı, verilerin gizliliği ve çalışmayı diledikleri noktada sonlandırabileceklerini içeren Bilgilendirilmiş Onam Formu ile katılımcıların gönüllü katılımları için onay alınmıştır. Araştırmanın veri toplama araçları olarak; Demografik Bilgi Formu, Yeme Tutum Testi Kısa Formu (YTT-26) ve Sürekli Öfke- Öfke İfade Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) kullanılmıştır.

3.3 Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, IBM SPSS Statistics 26 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sürecine başlamadan önce veri seti incelenmiş, eksik veya kayıp verilerin belirlenmesine yönelik veri örüntüleri değerlendirilmiştir. İncelemeler sonucunda veri setinde eksik veri bulunmadığı saptanmış ve analiz aşamasına geçilmiştir.

Çalışmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik düzeylerini belirlemek amacıyla Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Veri setinin parametrik analizler için uygunluğunu değerlendirmek amacıyla normallik varsayımı incelenmiş, çarpıklık ve basıklık değerlerinin

kabul edilebilir sınırlar içerisinde yer aldığı görülmüştür. Bu doğrultuda analizlerde parametrik istatistiksel yöntemlerin kullanılmasına karar verilmiştir.

Araştırmada yeme tutumu ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre yeme tutumu ve öfke ifade tarzlarında anlamlı farklılıkların bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla fark analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda örneklem cinsiyet ve yaş gruplarına göre alt gruplara ayrılmış, korelasyon analizleri her grup için ayrı ayrı tekrarlanmıştır. Tüm istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

4.BULGULAR

Çizelge.1 Betimsel İstatistikler

Demografik Değişken	**Katılımcı Sayısı**	**Yüzdelik**
Cinsiyet		
Kadın	224	%55.4
Erkek	180	%44.6
Yaş		
18-25 Yaş	69	%17.1
26-35 Yaş	164	%40.6
36-45 Yaş	83	%20.5
46+	88	%21.8
Eğitim Durumu		
Ortaöğretim	61	%15.9
Lisans	220	%57.4

Yüksek Lisans	95	%24.8
Doktora	7	%1.8
Çalışma Durumu		
Çalışmıyor	107	%26.5
Çalışıyor	297	%73.5
Boy		
150-159	47	%11.7
160-169	138	%34.2
170-179	139	%34.5
180+	79	%19.6
Kilo		
40-59	98	%24.3
60-79	167	%41.3
80-99	111	%27.5
100+	28	%6.9
Toplam	404	%100

Araştırmaya dâhil edilen çalışma grubunu 404 kişi oluşturmuş, 224 kadın 180 erkek bireyler ile çalışılmıştır. Çalışma demografik değişkenlerini incelediğimizde, yaş grubunu 26-35 yaş arasında 164 kişiyle fazlalık gösterdiği, 18-25 yaş arası 69 kişi, 35-45 yaş 83 kişi ve 46 yaş üzeri 88 kişi olarak bulgularda yerini almıştır. Eğitim durumu değişkeninde özellikle lisans grubun 220 kişiyle çalışmada bulunduğu, ortaöğretim 61 kişi, yüksek lisans 95 kişi ve doktora 7 kişiyle çalışmaya katılmışlardır. Çalışma durumunda ise katılımcılardan 297 kişinin çalıştığı 107 kişinin ise çalışmadığına ulaşılmıştır. Demografik değişkenlerden yaş ve cinsiyet değişkeni araştırma hipotez ve problem durumlarında yer almış veri analizlerinde değişken olarak yerini almıştır.

Çizelge.2 Güvenirlik Analizi Test İstatistikleri

Ölçek	**Cronbach Alpha**
Yeme Tutum Testi	.92
Sürekli Öfke	.84
Öfke Kontrol	.86
Öfke İçte	.76
Öfke Dışta	.78

Araştırma verileri iç tutarlık katsayılarının belirlendiği Cronbach Alpha test istatistikleri sonuçlarına göre, Yeme Tutum Testi .92 hesaplanmış çok yüksek düzeyde kabul edilebilir, Sürekli Öfke .84 ve Öfke Kontrol alt boyutu .86 olarak yine çok yüksek düzeyde kabul edilebilir sonuçlara ulaşılmıştır. Öfke-İçte alt boyutu .76, Öfke-Dışta alt boyutu .78 olarak yüksek düzeyde kabul edilebilir iç tutarlık katsayılarına ulaşılmıştır.

Çizelge.3 Normallik Test İstatistikleri

Ölçek	**n.**	**Ort.**	**SS**	**Min.**	**Maks.**	**Çarpıklık**	**Basıklık**
Yeme Tutum Testi	404	69,25	24,11	29,00	156,00	,121	,242

Sürekli-Öfke	404	20,33	5,55	10,00	39,00	,765	,456
Öfke-Kontrol	404	22,15	5,04	8,00	32,00	-,348	-,117
Öfke-İçte	404	16,73	4,54	8,00	32,00	,380	-,204
Öfke-Dışta	404	15,23	4,00	8,00	31,00	,947	1,369

Çalışmada dağılımı ölçme amacıyla yapılan normallik test istatistiklerinde örneklem sayısı hassasiyetini de değerlendirerek çarpıklık-basıklık değerleri bilimsel olarak göz önünde bulundurulmuş, sosyal bilimlerde çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1.50 ile +1.50 aralığında yer alması normal dağılım varsayımının karşıladığını belirlenmiştir. Bilimsel araştırma normal dağılım test istatistiklerinde çarpıklık basıklık değerlerinin normal dağılım aralığında olduğu saptanmıştır.

Çizelge.4 Yeme Tutumu ve Öfke İfade Tarzları Korelasyon Analizi Test İstatistikleri

Ölçek	**Yeme Tutum Testi**	**SL-ÖFKE**	**ÖFKE KONTROL**	**ÖFKE-İÇTE**	**ÖFKE-DIŞTA**
Yeme Tutum Testi	1				
Sürekli Öfke	,151*	1			
Öfke-Kontrol	-,280*	-,230*	1		
Öfke-İçte	,171*	,418*	,112*	1	
Öfke-Dışta	,177*	,689*	-,201*	,394*	1

***p<.05**

Araştırmadan elde edilen verilerle ile Yeme Tutum Testi ve Sürekli Öfke, Öfke-Kontrol, Öfke-İçte ve Öfke-Dışta ölçekleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda Yeme Tutumu toplam puanı ile değişkenler arasındaki ilişkinin yönü, düzeyi ve istatistiksel anlamlılığı değerlendirilmiştir. Yeme Tutumu toplam puanı ile Sürekli Öfke alt boyutu arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = ,151$, $p < .05$). Yeme Tutum toplam puanı ve Öfke-Kontrol alt boyutu arasında ise negatif yönlü, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = -,280$, $p < .05$). Öfke-İçte alt boyutu ve Yeme Tutumu arasındaki ilişkiyi incelendiğinde; pozitif yönlü, düşük düzeyde ve anlamlı ilişki saptanmıştır ($r = ,171$, $p < .05$). Son olarak Öfke-Dışta alt boyutu ve

Yeme Tutum arasındaki ilişki incelendiğinde yine pozitif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır (r = ,177, p < .05). Bu bulgulara göre, Yeme Tutumu toplam puanlarının Öfke İfade Tarzları alt boyutları puanlarıyla genel olarak düşük düzeyde ancak istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler sergilediği görülmüştür.

Öfke İfade Tarzları alt boyutlarının kendi arasındaki ilişkiler incelendiğinde; Sürekli Öfke ile Öfke-Kontrol arasında negatif yönlü, düşük düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır (r = -,230, p < .05). Sürekli Öfke ve Öfke-İçte alt boyutları arasındaki ilişkide pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır (r = ,418, p < .05). Öfke-Dışta ve Sürekli Öfke arasındaki ilişkide pozitif yönlü, yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r = ,689, p < .05). Öfke İfade Tarzları alt boyutlarının diğer ilişkilerine bakıldığında; Öfke-Kontrol ve Öfke-İçte alt boyutlarının pozitif yönde, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r = ,112, p < .05). Öfke-İçte ve Öfke-Dışta alt boyutlarında, pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır (r = ,394, p < .05). Son olarak Öfke-Dışta ve Öfke-Kontrol alt boyut ilişkisine bakıldığında, negatif yönde, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu istatistiksel olarak belirlenmiştir (r = -,201, p < .05).

Çizelge.5 Yeme Tutum Testi ve Öfke İfade Tarzı Cinsiyet Değişkeni Korelasyon Analizi

Cinsiyet	Ölçek	Yeme Tutumu	Sürekli Öfke	Öfke-Kontrol	Öfke-İçte	Öfke-Dışta
Kadın	**Yeme Tutumu**	1				
	Sürekli Öfke	,166*	1			
	Öfke-Kontrol	-,323*	-,289*	1		
	Öfke-İçte	,175*	,367*	,072	1	
	Öfke-Dışta	,254*	,698*	-,304*	,352*	1
Cinsiyet	**Ölçek**	**Yeme Tutumu**	**Sürekli Öfke**	**Öfke-Kontrol**	**Öfke-İçte**	**Öfke-Dışta**
Erkek	**Yeme Tutumu**	1				
	Sürekli Öfke	,131	1			
	Öfke-Kontrol	-,210*	-,230*	1		
	Öfke-İçte	,142	,486*	,173*	1	
	Öfke-Dışta	,075	,678*	-,066	,452*	1

***p<.05**

Araştırmada cinsiyet değişkeni ile Yeme Tutum Testi ve Öfke İfade Tarzları alt boyut puanları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Kadın katılımcılarda Yeme Tutumu puanı ile Sürekli Öfke arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (r = ,166, p < .05). Yeme Tutumu ile Öfke-Kontrol arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r = -,323, p < .05). Ayrıca Yeme Tutumu ile Öfke-İçte arasında pozitif yönde düşük düzeyde (r = ,175, p < .05), Yeme Tutumu ile Öfke-Dışta arasında ise pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur (r = ,254, p < .05). Sürekli Öfke ile Öfke-Dışta arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır (r = ,698, p < .05).

Erkek katılımcılarda Yeme Tutumu puanı ile Sürekli Öfke, Öfke-İçte ve Öfke-Dışta arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Buna karşın Yeme Tutumu ile Öfke-Kontrol arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r = -,210, p < .05). Sürekli Öfke ile Öfke-İçte arasında pozitif yönde orta düzeyde (r = ,486, p < .05), Sürekli Öfke ile Öfke-Dışta arasında ise pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur (r = ,678, p < .05). Öfke-İçte ile Öfke-Dışta arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki belirlenmiştir (r = ,452, p < .05).

Çizelge.6 Yeme Tutum Testi ve Öfke İfade Tarzı Yaş Değişkeni Korelasyon Analizi

Yaş	**Ölçek**	**Yeme Tutumu**	**Sürekli Öfke**	**Öfke-Kontrol**	**Öfke-İçte**	**Öfke-Dışta**
18-25 Yaş	**Yeme Tutumu**	1				
	Sürekli Öfke	,291*	1			
	Öfke-Kontrol	-,375*	-,269*	1		
	Öfke-İçte	,193*	,477*	,157	1	
	Öfke-Dışta	,313*	,762*	-,173*	,499*	1
Yaş	**Ölçek**	**Yeme Tutumu**	**Sürekli Öfke**	**Öfke-Kontrol**	**Öfke-İçte**	**Öfke-Dışta**
26-35 Yaş	**Yeme Tutumu**	1				
	Sürekli Öfke	,151*	1			
	Öfke-Kontrol	-,280*	-,230*	1		
	Öfke-İçte	,171*	,418*	,112**	1	
	Öfke-Dışta	,177*	,689*	-,201*	,398*	1

Yaş	Ölçek	Yeme Tutumu	Sürekli Öfke	Öfke-Kontrol	Öfke-İçte	Öfke-Dışta
36-45 Yaş	**Yeme Tutumu**	1				
	Sürekli Öfke	,231*	1			
	Öfke-Kontrol	-,124*	-,164*	1		
	Öfke-İçte	,318*	,421*	,112**	1	
	Öfke-Dışta	,347	,651*	-,260*	,391*	1
45 Yaş ve Üzeri	**Ölçek**	**Yeme Tutumu**	**Sürekli Öfke**	**Öfke-Kontrol**	**Öfke-İçte**	**Öfke-Dışta**
	Yeme Tutumu	1				
	Sürekli Öfke	,154	1			
	Öfke-Kontrol	-,140	-,361*	1		
	Öfke-İçte	,237*	,367*	,129	1	
	Öfke-Dışta	,036	,564*	-,317*	,271*	1

Araştırmada yaş değişkeni ile Yeme Tutumu ve Öfke İfade Tarzları alt boyut puanları arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda yaş değişkeni ile ölçek puanları arasındaki ilişkinin yönü, düzeyi ve istatistiksel anlamlılığı değerlendirilmiştir. 18–25 yaş grubunda Yeme Tutumu ile Sürekli Öfke ve Öfke-İçte arasında pozitif yönde düşük düzeyde; Öfke-Dışta pozitif yönde orta düzeyde; Öfke-Kontrol ile ise negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. 26–35 yaş grubunda da Yeme Tutumu ile Sürekli Öfke, Öfke-İçte ve Öfke-Dışta arasında pozitif yönde düşük düzeyde, Öfke-Kontrol ile negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. 36–45 yaş grubunda ise Yeme Tutumu ile Sürekli Öfke arasında pozitif yönde düşük düzeyde; Öfke-İçte ile pozitif yönde orta düzeyde; Öfke-Kontrol ile negatif yönde düşük düzeyde ilişki belirlenirken; Öfke-Dışta ile anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. 46 yaş ve üzeri grupta Yeme Tutumu ile Sürekli Öfke, Öfke-Kontrol ve Öfke-Dışta arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır. Buna karşın, Yeme Tutumu ile Öfke İçte arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır.

5.TARTIŞMA

Bu araştırmada 18-65 yaş arası yetişkin bireylerde yeme tutumu ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişki incelenmiş, ayrıca bu ilişkinin yaş ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşıp

farklılaşmadığı değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları genel olarak ele alındığında, yeme tutumu ile öfke ifade tarzları arasında düşük düzeyde ancak istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlar, yeme tutumları ile öfke ifade tarzlarının duygu düzenleme süreçleriyle ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalarla uyum göstermektedir (Murphy vd., 2008; Gross, 2015). Araştırmanın temel amacı doğrultusunda yeme tutumu ile öfke ifade tarzları arasındaki ilişki incelendiğinde, yeme tutumu puanları ile çeşitli öfke ifade biçimleri arasında düşük düzeyli anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bu bulgular, duyguların düzenlenmesindeki güçlüklerin bireylerin yeme davranışlarını etkileyebileceğini öne süren Duygu Düzenleme Kuramı ile açıklanabilmektedir (Gross, 2015). Ayrıca sonuçlar, öfke uyaranları karşısında işlevsiz bilişsel şemaların etkinleştiğini savunan Bilişsel Davranışçı Yaklaşım ve yeme davranışını bastırılmış dürtülerin dışavurum biçimlerinden biri olarak ele alan Psikanalitik Yaklaşım ile de örtüşmektedir.

Araştırmada yeme tutumu ile sürekli öfke arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre sürekli öfke düzeyi yükseldikçe yeme tutumu puanlarının da artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Yeme Tutum Testi'nden alınan yüksek puanların problemli veya riskli yeme davranışlarına işaret ettiği göz önünde bulundurulduğunda, sürekli öfke düzeyi yüksek bireylerin işlevsiz yeme tutumları geliştirmeye daha yatkın olabileceği söylenebilir. Elde edilen bu sonuç, Batıgün ve Utku'nun (2006) bulgularıyla paralellik göstermektedir. Söz konusu çalışmada, yeme tutumunda bozulma eğilimi gösteren bireylerde daha yüksek öfke düzeyleri gözlenmiş ve öfkenin yeme tutumunu anlamlı biçimde yordadığı belirtilmiştir. Bu durum, bireylerin yoğun ve yönetilmesi güç duygular karşısında yeme davranışını bir başa çıkma veya duygu düzenleme stratejisi olarak kullanabileceklerini düşündürmektedir. Benzer şekilde Fairburn ve arkadaşları (2003), duygu düzenleme güçlüklerinin yeme patolojilerinin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Bununla birlikte, saptanan ilişkinin düşük düzeyde olması, yeme tutumlarındaki değişimin yalnızca öfke düzeyiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Beden algısı, psikolojik iyi oluş, stres düzeyi, sosyal destek, yaşam tarzı, kişilik özellikleri ve diğer duygu düzenleme stratejileri gibi birçok değişkenin de yeme tutumları üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, yeme tutumu ile öfke içte alt boyutu arasında pozitif yönlü ve düşük düzeyde anlamlı bir ilişkinin bulunmasıdır. Bu sonuç, öfkesini ifade etmek yerine bastıran bireylerde yeme tutumu puanlarının yükselme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Öfkenin içe yöneltilmesi; suçluluk, kaygı, içsel huzursuzluk ve bastırılmış duygusal gerilimle ilişkili bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu tür duygusal yükler, bireyin rahatlama ve denge sağlama amacıyla yeme davranışına yönelmesine neden olabilmektedir. Söz konusu bulgu, duygusal yeme ve duygu düzenleme güçlüklerine ilişkin literatürle de uyumludur. İfade edilemeyen ya da bastırılan öfke duygusunun, yiyecekler aracılığıyla düzenlenmeye çalışıldığı öne sürülmektedir (Varlık Özsoy, 2017). Psikanalitik bakış açısına göre ise bu durum, bilinçdışında bastırılan öfke dürtülerinin yeme davranışı üzerinden dolaylı biçimde dışavurulması şeklinde yorumlanabilmektedir. Benzer şekilde Faraji ve Fırat'ın (2022) çalışmasında, özellikle öfke gibi düzenlenmesi güç duyguların ifade edilememesinin bireyleri yeme davranışına yönelttiği ve bu davranışın duygusal rahatlama amacıyla kullanılabildiği belirtilmiştir.

6.SONUÇ

Bu araştırma sonucunda yetişkin bireylerde yeme tutumu ile sürekli öfke, öfke kontrol, öfke içte ve öfke dışta değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Yeme tutumu puanları sürekli öfke, öfke içte ve öfke dışta ile pozitif yönde; öfke kontrolü ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu sonuç, öfkeyi ifade etme biçimlerinin yeme tutumlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Cinsiyet değişkenine göre yeme tutumu puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bununla birlikte, öfke içte alt boyutunda kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha yüksek puan aldığı belirlenmiştir. Bu sonuç, kadın katılımcıların öfkeyi daha fazla içe yöneltme eğiliminde olabileceğini göstermektedir. Ancak cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunamaması, erkek katılımcıların da kadın katılımcılar kadar işlevsiz yeme tutumlarına eğilimi olduğunu göstermektedir. Araştırma, bilime katkı sağlama amacıyla yapılmıştır. Alanyazın incelendiğinde yeme tutumunun çoğunlukla anksiyete, depresyon ve stres ile ilişkilerinin araştırıldığı görülmüş, öfke ve öfke ifade tarzlarıyla ilişkisine dair çalışmalara nadir rastlanmıştır. Bu araştırmanın yeme tutumu ve öfke ifade tarzları ilişkisini ele alarak literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alvarenga, M. S., Scagliusi, F. B., ve Philippi, S. T. (2008). Development and validity of the disordered eating attitude scale. *Perceptual and Motor Skills, 107*(3), 961–975.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.

Averill, J. R. (1983). Studies on anger and aggression: Implications for theories of emotion. *American Psychologist, 38*(11), 1145–1160. https://doi.org/10.1037/0003-066X.38.11.1145

Baltaş, A., ve Baltaş, Z. (2013). *Stres ve başa çıkma yolları*. Remzi Kitabevi.

Batıgün, A. D., ve Utku, Ç. (2006). Bir grup gençte yeme tutumu ve öfke arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi, 21*(57), 65–78.

Blundell, J. E., ve Gillett, A. (2001). Control of food intake in the obese. *Obesity Research, 9*(S11), 263S–270S. https://doi.org/10.1038/oby.2001.129

Brody, L. R., ve Hall, J. A. (2010). Gender, emotion, and socialization. In J. C. Chrisler & D. R. McCreary (Eds.), *Handbook of gender research in psychology* (Vol. 1, pp. 429–454). Springer.

Cannon, W. B. (1929). *Bodily changes in pain, hunger, fear and rage* (2nd ed.). Appleton-Century-Crofts.

Cassiello-Robbins, C., Barlow, D. H., Brown, T. A., ve Hofmann, S. G. (2015). Measurement of anger in the DSM-5: The Anger Attacks Questionnaire. *Journal of Affective Disorders, 190,* 349–356.

Cooper M. J. (2005). Cognitive theory in anorexia nervosa and bulimia nervosa: progress, development and future directions. *Clinical psychology review, 25*(4), 511–531. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.01.003

Cüceloğlu, D. (1992). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları*. Remzi Kitabevi.

Davies, W. (2010). *Overcoming anger and irritability: A self-help guide using cognitive behavioral techniques*. Robinson.

Deffenbacher, J. L. (2011). Cognitive-behavioral conceptualization and treatment of anger. *Cognitive and Behavioral Practice, 18*(2), 212–221.

Esbenshade, E., ve Venegas, A. (2024). Biopsychosocial review of eating disorders. *Open Journal of Psychiatry, 14*(2), 107–119. https://doi.org/10.4236/ojpsych.2024.142007

Fairburn, C. G., Cooper, Z., ve Shafran, R. (2003). Cognitive behaviour therapy for eating disorders: A "transdiagnostic" theory and treatment. *Behaviour Research and Therapy, 41*(5), 509–528. https://doi.org/10.1016/S0005-7967(02)00088-8

Faraji, H., ve Fırat, B. (2022). Yeme bozuklukları ve duygular. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(1), 153–174.

Freud, S. (1962). *Three essays on the theory of sexuality* (J. Strachey, Trans.). Basic Books. (Original work published 1905)

Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry, 26*(1), 1–26. https://doi.org/10.1080/1047840X.2014.940781

Hogg, M. A., ve Smith, J. R. (2007). Attitudes in social context: A social identity perspective. *European Review of Social Psychology, 18*(1), 89–131. https://doi.org/10.1080/10463280701592070

Kağıtçıbaşı, Ç. (2019). *Günümüzde insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim Yayınevi.

Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. Oxford University Press.

Lerner, H. G. (2023). *Öfke dansı* (S. Gül, Çev.). Varlık Yayınları.

Maslow, A. H. (2015). *Motivasyon ve kişilik* (O. Gündüz, Çev.). Kuraldışı Yayıncılık.

Midlarsky, E., ve Nitzburg, G. (2008). Eating disorders in middle-aged women. *The Journal of General Psychology, 135*(4), 393–408. https://doi.org/10.3200/GENP.135.4.393-408

Murphy, R., Straebler, S., Cooper, Z. ve Fairburn, C. G. (2010). Cognitive behavioral therapy for eating disorders. *The Psychiatric clinics of North America, 33*(3), 611–627. https://doi.org/10.1016/j.psc.2010.04.004

Novaco, R. W. (1975). *Anger control: The development and evaluation of an experimental treatment*. Lexington Books.

Soykan, Ç. (2003). Öfke ve öfke yönetimi. *Kriz Dergisi, 11*(2), 19–27.

Spielberger, C. D. (1988). *State-Trait Anger Expression Inventory: Professional manual*. Psychological Assessment Resources.

Spielberger, C. D., Jacobs, G., Russell, S., ve Crane, R. S. (1983). Assessment of anger: The State-Trait Anger Scale. In J. N. Butcher & C. D. Spielberger (Eds.), *Advances in personality assessment* (Vol. 2, pp. 159–187). Lawrence Erlbaum Associates.

Stokols, D. (1992). Establishing and maintaining healthy environments: Toward a social ecology of health promotion. *American Psychologist, 47*(1), 6–22. https://doi.org/10.1037/0003-066X.47.1.6

Tarhan, N. (2021). *Duyguların psikolojisi ve duygusal zekâ*. Timaş Yayınları.

Varlık Özsoy, E. (2017). Yeme bozukluklarında kişilik özellikleri. *International Journal of Social Sciences and Education Research, 3*(1), 255–266. https://doi.org/10.24289/ijsser.270646

Öz, F., ve Aysan, F. (2012). Öfke ve öfke yönetimi. In F. Öz (Ed.), *Sağlık alanında temel kavramlar*. Mattek Matbaacılık.

Özer, A. K. (1994). Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçekleri ön çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi, 9*(31), 26–35.

Yüksekdağ, G. (2026). *Yetişkinlerde yeme tutumu ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin yaş ve cinsiyete göre incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Gedik Üniversitesi.

YAPAY ZEKA METİN TÜRLERİNİN BEDEN MEMNUNİYETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE ÖZ ŞEFKATİN ROLÜ: DENEYSEL BİR PİLOT ÇALIŞMA

Gülay KEBİROĞLU DEMİR[1]

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/ Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı,

gulay.kebiroglu@stu.fsm.edu.tr -0009-0008-6026-3773

Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUMOVA[2]

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/ İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü,

fkumova@fsm.edu.tr - 0000-0001-8420-629X

ÖZET

Bu pilot çalışmada, yapay zeka tabanlı partner geri bildirim türlerinin (görünüş odaklı, duygu odaklı, nötr) bireylerin beden memnuniyetleri üzerindeki etkisinin öz şefkat bağlamında deneysel olarak incelenmesi ve asıl çalışmada dikkat edilmesi gereken hususlara dair bilgi toplanması amaçlanmıştır. Bu pilot çalışma, 2 (Öz-Şefkat Düzeyi: Düşük/Yüksek) x 3 (Yapay Zeka Metin Türü: Görünüş, Duygu, Nötr) x 2 (Zaman: Ön test/Son test) Karma Desenli bir deneysel araştırmadır ve 18-30 yaş arası 34 genç kadın katılımcı ile yürütülmüştür. Çevrimiçi aşamada Öz-Anlayış Ölçeği ile düşük/yüksek öz şefkat grupları (medyandan bölerek) belirlenmiş; yüz yüze aşamada ise katılımcılar seçkisiz olarak üç gruba ayrılmış, düşük ve yüksek öz-şefkat düzeyine sahip katılımcı sayılarının gruplara dağılımı ise eşleştirme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara, Beden Memnuniyeti Ölçeği ön-test, yapay zeka manipülasyonu (görünmüş odaklı / duygu odaklı / nötr- görev odaklı) ve Beden Memnuniyeti ölçeği son test uygulanmıştır. Bağımsız örneklem t-testi sonucunda, öz şefkat düzeyi yüksek katılımcıların beden memnuniyeti ön-test puanlarının ($\bar{X}$ = 34,22, *SS* = 4,60), düşük olanlara kıyasla ($\bar{X}$=29,00, *SS* = 5,25) anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($t(32) = -3,092$; $p <$,001). Karma Desenli ANOVA sonuçlarına göre ise zaman X metin türü X öz-şefkat üçlü ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır ($p > 0,05$). Bulgular, öz şefkatin nesneleştirici toplumsal bakışa karşı beden memnuniyetini koruyan güçlü bir içsel kaynak olduğunu göstermektedir. Yapay zeka metinlerinin ortak etki yaratmaması ise sosyal karşılaştırma uyaranı olan görsel ögelerin veya dinamik ve interaktif yapay zeka chatbot diyaloglarına ilişkin ve tekrarlı manipülasyon yöntemlerinin eksikliğine, örneklem kısıtlılığına ve psikoloji öğrencilerinin yüksek öz-farkındalığına bağlı gelişen tavan etkisine atfedilebilir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Sohbet Robotu, Beden Memnuniyeti, Öz Şefkat

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TEXT TYPES ON BODY SATISFACTION WITHIN THE CONTEXT OF SELF-COMPASSION: AN EXPERIMENTAL PILOT STUDY

ABSTRACT

This pilot study aimed to experimentally explore the effects of AI-based partner feedback types (appearance-oriented, emotion-oriented, neutral) on individuals' body satisfaction within the context of self-compassion, and to gather information regarding aspects to consider in the main study. This research employed a 2 (Self-Compassion Level: Low/High) x 3 (AI Text Type: Appearance, Emotion, Neutral) x 2 (Time: Pre-test/Post-test) mixed experimental design and was conducted with 34 young female participants aged 18-30. In the online phase, low/high self-compassion groups were determined (split by median) using the Self-Compassion Scale; in the face- to- face phase, participants were randomly assigned to one of the three groups, and the distribution of those participants with high and low self-compassion levels across these groups was achieved through matching. The participants completed the Body Satisfaction Scale pre-test, underwent the AI manipulation (appearance-focused / emotion-focused / neutral-task-focused), and then completed the Body Satisfaction Scale post-test. Independent -samples t-test results revealed that participants with high self-compassion had significantly higher pre-test body satisfaction scores ($M = 34.22, SD = 4.60$) compared to those with low self-compassion ($M = 29.00, SD = 5.25$)), ($t(32) = -3.092$; $p < .001$). However, Mixed-Design ANOVA results indicated that the three-way interaction effect of time X text type X self-compassion was not significant ($p > 0.05$). The findings indicated that self-compassion was a powerful internal resource that protected body satisfaction against the objectifying societal gaze. The lack of a combined effect from the AI texts may be attributed to the absence of visual stimuli (which serve as social comparison cues), to the lack of dynamic, interactive AI chatbot dialogues, to the lack of repeated manipulations, to sample limitations, and to a ceiling effect caused by psychology students' high self-awareness.

Keywords: Artificial Intelligence, Chatbot, Body Satisfaction, Self-Compassion

TAM ÖZET

Giriş ve Amaç: Beden memnuniyeti, beliren yetişkinlik döneminde bireyin genel öz-saygısını, psikolojik iyi oluşunu ve kendilik algısını şekillendiren önemli bir dinamik alan olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde bu dönemde bireyler hem toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kurgulanan estetik standartlarla yüzleşmekte hem de dijital dünyada yapay zeka teknolojileriyle üretilen hiper-gerçekçi içerikler ve ulaşılamaz idealler karşısında kendi beden algılarını korumakta zorlanmaktadırlar. Nesneleştirme Kuramı ve Sosyal Karşılaştırma Kuramı bağlamında yapay zeka, insan benzeri etkileşimler ve sunduğu geri bildirimlerle bireyin kendi bedenini sürekli bir dış gözlemci gibi denetlemesine (vücut gözetimi) ve "yukarı doğru sosyal karşılaştırma" döngüsüne girmesine yol açarak beden memnuniyetini doğrudan etkileyebilmektedir. Öz-şefkat ise bireyin zorluklar veya bedensel yetersizlik hissi karşısında kendisine yönelik acımasız ve sert eleştirilere girmekten kaçınıp, bir başkasına gösterdiği nezaket, ortak paylaşım bilinci ve bilinçli farkındalık ile yaklaşabilme becerisini ifade etmektedir.

Bu pilot çalışmada, yapay zeka tabanlı partner geri bildirim türlerinin (görünüş odaklı, duygu odaklı, nötr) beden memnuniyeti üzerindeki etkisinin öz şefkat bağlamında ve deneysel bir desende incelenmesi amaçlanmıştır. Pilot çalışmadan elde edilen bulgular ile asıl çalışmanın olası bulguları hakkında fikir sahibi olmak ve çıkabilecek olası sorunları tespit edip, asıl çalışmanın desenini bu doğrultuda kurgulamak hedeflenmiştir. Araştırma hipotezleri; H1**:** Öz-şefkati düşük olan ve görünüm odaklı yapay zeka etkileşim türüne maruz kalan bireylerin beden memnuniyeti puanları, duygu odaklı ve nötr yapay zeka etkileşim türüne maruz kalan öz-şefkati düşük ve özşefkati yüksek bireylere kıyasla daha çok yükselecektir. H2:Öz-şefkat düzeyi yüksek olan katılımcıların beden memnuniyeti puanlarında, maruz kaldıkları yapay zeka etkileşim türünden bağımsız olarak, uygulama sonrasında anlamlı bir değişim olmayacaktır. H3:Öz-şefkat düzeyi yüksek bireylerin ön test beden memnuniyeti puanları, öz-şefkati düşük olanlara kıyasla daha yüksektir.

Yöntem: Çalışmaya, 18-30 yaş aralığında 34 genç kadın, gönüllülük ve ulaşılabilirlik esasına göre dahil edilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunu (%85,3) 18-24 yaş aralığındaki bireyler oluşturmaktadır. Örneklemin %91,2'si bekar ve %70,6'sı üniversite öğrencisidir. Veriler, iki aşamalı bir prosedür takip edilerek toplanmıştır. İlk aşamada çevrimiçi ortamda katılımcılara Kişisel Bilgi Formu ve Öz-Anlayış Ölçeği uygulanarak bireyler, öz şefkat puanlarına göre düşük ve yüksek öz-şefkat gruplarına (medyandan bölerek) ayrılmıştır. İkinci aşamada ise laboratuvar ortamında yüz yüze deneysel uygulama yürütülmüş; katılımcılar seçkisiz olarak üç gruptan birine (görünüş odaklı/ duygu odaklı/ nötr) atanmışlardır. Eşleştirme yöntemi ile her grupta eşit sayıda düşük ve yüksek öz şefkat düzeyine sahip katılımcı bulunması sağlanmıştır. Katılımcılara sırasıyla Beden Memnuniyeti Ölçeği (ön test) uygulanmış, ardından hazırlanan yapay zeka metin manipülasyonları (görünüş odaklı, duygu odaklı, nötr) okutulmuş ve işlem sonunda aynı beden memnuniyeti ölçeği tekrar (son test) uygulanmıştır. Nötr yapay zeka metin grubundaki katılımcılar, görev odaklı bir yapay zeka metni okumuşlardır. Tüm yapay zeka metinleri 150'şer kelimeden oluşmaktadır.

Verilerin analizinde IBM SPSS Statistics 26 programı kullanılmış; grupların başlangıç düzeylerinin eş değerliğini test etmek için Tek Yönlü ANOVA, deneysel manipülasyonun ve grupların temel/ortak etkilerini incelemek için ise 2 (Öz-Şefkat Düzeyi: Düşük/Yüksek) x 3 (Yapay Zeka Metin Türü: Görünüş, Duygu, Nötr) x 2 (Zaman: Ön test/Son test) Karma Desenli ANOVA (Mixed-Design ANOVA) analizi yürütülmüştür. Hipotez 3'ün test edilmesi için ise bağımsız örneklem t –testi kullanılmıştır.

Bulgular: Yapılan Tek Yönlü ANOVA analizine göre deneysel işlem öncesinde grupların beden memnuniyeti ön-test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamış ve grupların başlangıçta eş değer olduğu saptanmıştır ($F(2, 31) = 0,82$, $p > 0,05$, $\eta^2 = 0,05$). Gruplar arası farkları incelemek amacıyla yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda, öz-şefkati yüksek olan katılımcıların beden memnuniyeti ön-test puanlarının ($M = 34,22$, $SS = 4,60$), öz-şefkati düşük olan katılımcılara kıyasla ($M = 29,00$, $SS = 5,25$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiş ve Hipotez 3 desteklenmiştir ($t(32) = -3,092$, $p<0,05$.). Karma Desenli ANOVA (Mixed-Design ANOVA) analizinde, zamanın temel etkisi anlamlı bulunmuş; katılımcıların genel beden memnuniyeti puanlarının ön-testten ($M = 31,54$) son-teste ($M = 32,71$) doğru anlamlı bir artış sergilediği tespit edilmiştir ($F(1, 28) = 9,15$, $p < 0,05$, $\eta^2 = ,246$). Ayrıca, öz-şefkat düzeyinin temel etkisinin de anlamlı olduğu ve yüksek öz-şefkate sahip bireylerin beden memnuniyeti ortalamalarının ($M = 34,44$), düşük olanlara kıyasla ($M = 29,81$) anlamlı derecede yüksek olduğu saptanmıştır ($F(1, 28) = 7,14$, $p < 0,05$, $\eta^2 = 0,203$). Buna karşın, yapay zeka metin türünün temel etkisi ($F(2, 28) = 0,82$, $p > 0,05$) ve Zaman x Metin Türü x Öz-Şefkat üçlü ortak etkisi ($F(2, 28) = 0,16$, $p > 0,05$, $\eta^2 = ,012$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu bulgu, farklı yapay zeka metin manipülasyonlarının öz-şefkat düzeyleriyle etkileşime girerek beden memnuniyeti değişimi üzerinde farklılaşan deneysel bir etki yaratmadığını göstermiş ve H1 ile H2 hipotezlerini desteklememiştir.

Tartışma ve Sonuç: Elde edilen bulgular, öz şefkat düzeyi yüksek katılımcıların beden memnuniyeti düzeylerinin, öz şefkati düşük katılımcılarınkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermiştir. Öz-şefkati yüksek bireylerin kendilerine yönelik kabul edici, nazik ve yargısız yaklaşımları, dışsal veya dijital uyaranlardan bağımsız olarak beden memnuniyetlerini korumalarına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, dijitalleşen dünyada kadınların pozitif beden imajını desteklemeye yönelik psikoeğitim ve bireysel danışmanlık uygulamalarında, dışsal değerlendirmelerin yıkıcı etkilerine karşı bir tampon görevi gören öz-şefkat becerilerini geliştiren müdahalelerin faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Yapay zeka metin türü manipülasyonlarının (görünüş, duygu, nötr) anlamlı bir ortak etki yaratmaması ise literatürde beden memnuniyetine ilişkin deneysel çalışmalar genellikle görsel/hiper-gerçekçi filtrelere odaklanırken, mevcut çalışmada manipülasyonların salt yazılı formatta sunulmuş olmasından kaynaklanmış olabilir. Diğer bir olası açıklama da manipülasyon süresinin yetersiz gelmiş olma olasılığıdır. Gelecek araştırmalarda görsel ve/veya dinamik ve interaktif chatbot diyaloğu manipülasyon yönteminin belli bir zaman diliminde tekrarlı olarak kullanılması (örn.; bir hafta süresince her gün) önerilmektedir. Araştırmanın diğer kısıtlılıkları da örneklem sayısının az olmasının (pilot çalışma niteliği taşıması nedeniyle) faktöriyel desende hücre başına düşen katılımcı sayısını kısıtlaması ve

katılımcıların çoğunlukla psikoloji eğitimi alan, yüksek öz-farkındalığa sahip homojen bir gruptan oluşmasıdır. Bu durum, bulguların farklı yaş, eğitim seviyesi ve yapay zeka kullanım alışkanlıklarına sahip daha geniş örneklemlere genellenebilirliğini sınırlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Sohbet Robotu, Beden Memnuniyeti, Öz Şefkat

EXTENDED ABSTRACT

Introduction and Purpose: Body satisfaction is an important dynamic that shapes an individual's overall self-esteem, psychological well-being, and self-perception during emerging adulthood. During this period, individuals not only confront aesthetic standards constructed within the framework of gender roles but also struggle to maintain their own body image against hyper-realistic content and unattainable ideals produced by artificial intelligence technologies in the digital world. Within the context of Objectification Theory and Social Comparison Theory, artificial intelligence, through human-like interactions and the types of feedback it provides, would directly affect body satisfaction by leading individuals to constantly monitor their own bodies as if thorough an an external observer (body surveillance) and to enter a cycle of "upward social comparison". Self-compassion, on the other hand, refers to the ability of an individual to avoid harsh and merciless self-criticism in the face of difficulties or feelings of physical inadequacy, and to approach oneself with kindness, a sense of shared humanity, and mindful awareness, as one would towards others.

This pilot study aimed to experimentally explore the effect of artificial intelligence-based partner feedback types (appearance-focused, emotion-focused, neutral) on body satisfaction in the context of self-compassion. The goal was to gain insight into the main study's possible findings based on the pilot study results, identify potential problems that may arise, and design the main study accordingly. The research hypotheses were: H1**:** The body satisfaction scores of individuals with low self-compassion who are exposed to the appearance-oriented artificial intelligence interaction type will increase more than those of individuals with low self-compassion who are exposed to emotion-oriented and neutral artificial intelligence interaction types, as well as those with high self-compassion. H2**:** There will be no significant change in the body satisfaction scores of participants with high self-compassion after the intervention, regardless of the artificial intelligence manipulation type they are exposed to. H3**:** The pre-test body satisfaction scores of individuals with high self-compassion are higher compared to those with low self-compassion.

Method: The study included 34 young women aged 18 to 30, selected based on voluntariness and accessibility. The majority of participants (85.3%) were between the ages of 18 and 24. 91.2% of the sample were single, and 70.6% were university students. Data were collected through a two-stage procedure. In the first stage, participants completed a Personal Information Form and the Self-Compassion Scale online. Participants were divided into low- and high- self-compassion groups (split by median). In the second stage, an experimental procedure was conducted face-to-face in a laboratory setting; participants were randomly assigned to one of

three groups (appearance-focused, emotion-focused, neutral). The matching method ensured that each group included equal numbers of participants with low and high self-compassion. The Body Satisfaction Scale (pre-test) was administered to the participants, followed by exposure to prepared artificial intelligence text manipulations (appearance-focused, emotion-focused, neutral), and then the same body satisfaction scale was administered again (post-test). Participants in the neutral group were asked to read a task-oriented text. Each AI text consisted of 150 words. IBM SPSS Statistics 26 program was used in the analysis of the data; One-Way ANOVA was conducted to test the equivalence of the baseline levels of the groups, and a 2 (Self-Compassion Level: Low/High) x 3 (Artificial Intelligence Text Type: Appearance, Emotion, Neutral) x 2 (Time: Pre-test/Post-test) Mixed-Design ANOVA analysis was conducted to examine the main and interaction effects. The body satisfaction of high- and low-self-compassion groups was compared using an independent-samples t -test to test H3.

Findings: One-Way ANOVA analysis conducted in line with the baseline control expectations of the research yielded no significant difference was found between the baseline body satisfaction pre-test scores of the groups before the experimental procedure, and it was determined that the groups were equivalent at the baseline ($F(2, 31) = 0.82$, $p > 0.05$, $\eta^2 = .05$). Independent samples t-test revealed that the body satisfaction pre-test scores of the participants with high self-compassion ($M = 34.22$, $SS = 4.60$) were significantly higher compared to the participants with low self-compassion ($M = 29.00$, $SS = 5.25$) ($t(32) = -3.092$, $p = 0.004$). This result supported H3. Mixed-Design ANOVA analysis indicated that the main effect of time was significant; participants' general body satisfaction scores increased significantly from the pre-test ($M = 31.54$) to the post-test ($M = 32.71$), ($F(1, 28) = 9.15$, $p < 0.05$, $\eta^2 = .246$). The main effect of the self-compassion level was also found to be significant, the body satisfaction scores of participants with high self-compassion ($M = 34.44$) were significantly higher compared to those with low self-compassion ($M = 29.81$) ($F(1, 28) = 7.14$, $p < 0.05$, $\eta^2 = .203$). However, the main effect of the artificial intelligence text type ($F(2, 28) = .82$, $p > 0.05$) and the time x text type x self-compassion three-way interaction effect ($F(2, 28) = .16$, $p > 0.05$, $\eta^2 = .012$) were not statistically significant. These findings showed that different artificial intelligence text manipulations did not create a differentiating experimental effect on the change in body satisfaction by interacting with self-compassion levels, and they did not support the H1 and H2 hypotheses.

Discussion and Conclusion: The findings showed that participants with high self-compassion had significantly higher body satisfaction than those with low self-compassion. The accepting, kind, and non-judgmental approaches of individuals with high self-compassion towards themselves contribute to maintaining their body satisfaction independent of external or digital stimuli. Therefore, it was considered that, in the digitalizing world, interventions that develop self-compassion skills—which serve as a buffer against the destructive effects of external evaluations—should be more prominently incorporated into psychoeducation and individual counseling programs aimed at supporting positive body image in women.

The lack of a significant interaction effect of artificial intelligence text manipulations (appearance, emotion, neutral) would be due to the fact that, unlike previous experimental

studies on body satisfaction in the literature, which focused on visual/hyper- realistic filters, this study presented manipulations solely in written form. Another possibility is the insufficient duration of the manipulation. Future research is recommended to use visual or dynamic/interactive AI chatbot dialogues repeated over a certain period of time (e.g. everyday for a week). Other limitations of the present study include a small sample size (a characteristic of a pilot study), which restricted the number of participants per cell in the factorial design, and the fact that most participants consisted of a homogeneous group with high self-awareness, as they were studying psychology. This situation limits the generalizability of the findings to broader samples with different ages, education levels, and artificial intelligence usage habits.

Keywords: Artificial Intelligence, Chatbot, Body Satisfaction, Self-Compassion

PSİKOTERAPİSTLERDE TÜKENMİŞLİĞİN, İŞ YÜKÜ, ALGILAN STRES, PSİKOLOJİK DAYANIKLILIK VE BİLİŞSEL ESNEKLİK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

HANA GAMİL ALİ

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

hanagamilali@gmail.com, ORCİD: 0009-0005-3377-5931

Dr. Öğr. Üyesi Filiz KUMOVA

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

fkumova@fsm.edu.tr -0000-0001-8420-629X

ÖZET

Alan yazında psikolojik dayanıklılık, bilişsel esneklik ve algılanan stresin tükenmişlik ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmasına karşın, bu değişkenlerin psikoterapistlik mesleği bağlamında birlikte incelendiği araştırmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışmada, psikoterapistlerde tükenmişlik ile iş yükü, algılanan stres, psikolojik dayanıklılık ve bilişsel esneklik arasındaki korelasyonel ve yordayıcı ilişkiler incelenmiştir. Araştırmaya Türkiye'de psikoterapi alanında çalışan veya eğitim gören 130 psikoterapist katılmıştır. Veriler çevrimiçi toplanmıştır. Katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu, demografik bilgi formu, Bilişsel Esneklik Ölçeği, Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Algılanan Stres Ölçeği ve Tükenmişlik Ölçeği uygulanmıştır. Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, tükenmişlik ile algılanan stres (r = 0,41, p < 0,001) ve haftalık çalışma saati (r = 0,33, p < 0,001) arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna karşın, tükenmişlik ile psikolojik dayanıklılık (r = -0,34, p < 0,001) ve bilişsel esneklik (r = -0,33,p < 0,001) arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları, modelin anlamlı olduğunu ve algılanan stres, iş yükü ve psikolojik dayanıklılık değişkenlerinin birlikte tükenmişliğin toplam varyansının yaklaşık %31'ini açıkladığını göstermiştir ($R^2_{düz}$=0,307, F = 20.092, p < .001). Buna göre, algılanan stres (β = 0,38, p < 0,001) ve iş yükü (β = 0,35, p < 0,001) tükenmişliği pozitif yönde yordarken; psikolojik dayanıklılık (β = -0,16, p = 0,044) tükenmişliği negatif yönde ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bilişsel esneklik değişkeni ise modele anlamlı bir katkı sağlamamıştır (p > 0,05). Bu çalışma, tükenmişliği çevresel ve psikolojik boyutları birlikte ele alan bütüncül bir model sunarak alan yazına katkı sağlamaktadır. Bulgular, yalnızca mesleki stres faktörlerinin azaltılmasının değil, aynı zamanda bireysel psikolojik kaynakların güçlendirilmesinin de önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikoterapistlerde tükenmişlik, algılanan stres, bilişsel esneklik, psikolojik dayanıklılık, psikoterapistlerde iş yükü

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

AN EXAMINATION OF BURNOUT IN PSYCHOTHERAPISTS IN THE CONTEXT OF WORKLOAD, PERCEIVED STRESS, PSYCHOLOGICAL RESILIENCE, AND COGNITIVE FLEXIBILITY

ABSTRACT

Although previous studies in the literature have demonstrated relationships between psychological resilience, cognitive flexibility, perceived stress, and burnout, research examining these variables together within the context of the psychotherapy profession remains limited. This study aimed to explore the correlational and predictive relationships between burnout, workload, perceived stress, psychological resilience, and cognitive flexibility among psychotherapists. The sample consisted of 130 psychotherapists who work or are being trained in the field of psychotherapy in Turkey. Data were collected online using an informed consent form, a demographic information form, the Cognitive Flexibility Scale, the Psychological Resilience Scale, the Perceived Stress Scale, and the Burnout Scale. According to the Pearson correlation analysis, which examined relationships among the study variables, there were positive correlations between burnout and perceived stress (r = .41, p < .001) and weekly working hours (r = .33, p < .001). Conversely, burnout was significantly and negatively correlated with both psychological resilience (r = -.34, p < .001) and cognitive flexibility (r = -.33, p < .001). The results of the multiple linear regression analysis revealed that the model was significant and that the variables of perceived stress, workload, and psychological resilience accounted for approximately 31% of the total variance in burnout (R^2_{Adj}= .307, F = 20.092, p < .001). Findings indicated that perceived stress (β = .38, p < .001) and workload (β = .35, p < .001) positively predicted burnout, whereas psychological resilience (β = -.16, p = .044) predicted negatively and significantly burnout. Furthermore, it was found that cognitive flexibility was not a significant predictor of burnout (p > 0.05). These findings contributed to the literature by presenting a holistic model that evaluated burnout through both environmental and psychological dimensions. The present study highlighted the importance of strengthening individual psychological resources in addition to reducing occupational stressors.

Keywords: Burnout among psychotherapists, perceived stress, cognitive flexibility, psychological resilience, workload of psychotherapists

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Giriş ve Amaç: Tükenmişlik, psikoterapi uygulamalarının yoğun duygusal yapısı, ağır iş yükü ve danışanların psikolojik sorunlarına sürekli maruz kalma nedeniyle ruh sağlığı profesyonelleri arasında önemli bir mesleki risk olarak değerlendirilmektedir. Tükenmişlik; kronik mesleki stres sonucunda ortaya çıkan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissinde azalma ile karakterize bir sendromdur. Psikoterapistlerde tükenmişlik, terapistlerin

psikolojik iyi oluşunu, terapötik etkinliğini ve sunulan ruh sağlığı hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkileyebilmektedir. Literatürde iş yükü ve algılanan stresin tükenmişlikle pozitif ilişkili olduğu; psikolojik dayanıklılık ve bilişsel esnekliğin ise mesleki stres karşısında koruyucu faktörler olarak işlev görebileceği belirtilmektedir. Algılanan stres, bireyin yaşamındaki olayları ne ölçüde stresli, kontrol edilemez ve başa çıkılması zor olarak değerlendirdiğini ifade eder. Psikolojik dayanıklılık, bireyin zorlayıcı yaşam olaylarına uyum sağlayabilme ve toparlanabilme kapasitesini; bilişsel esneklik ise değişen çevresel koşullara uyum sağlayabilmek için bilişsel süreçleri yeniden düzenleyebilme ve alternatif başa çıkma stratejileri geliştirebilme becerisini ifade etmektedir. Bu değişkenlerin tükenmişlikle ilişkisi literatürde ayrı ayrı incelenmiş olsa da psikoterapistlik mesleği bağlamında aynı model içinde birlikte ele alındıkları çalışmalar sınırlıdır. Bu doğrultuda mevcut araştırmanın amacı, psikoterapistlerde tükenmişlik ile iş yükü, algılanan stres, psikolojik dayanıklılık ve bilişsel esneklik arasındaki korelasyonel ve yordayıcı ilişkileri incelemektir. Araştırma kapsamında hipotezleri: H1: İş yükü ve algılanan stres ile tükenmişlik arasında anlamlı pozitif ilişki vardır. H2: Psikolojik dayanıklılık ve bilişsel esneklik tükenmişlikle negatif ilişkilidir. H3: İş yükü, algılanan stres, psikolojik dayanıklılık ve bilişsel esneklik birlikte tükenmişliği anlamlı düzeyde yordamaktadır.

Yöntem: Araştırmaya Türkiye'de psikoterapi alanında çalışan veya eğitim gören 130 psikoterapist katılmıştır. Katılımcılar arasında psikoterapistler, klinik psikologlar, psikologlar, psikoloji yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile akademisyenler yer almaktadır. Katılımcılar gönüllülük esasına dayalı olarak ve kolayda örnekleme yöntemiyle araştırmaya dahil edilmiştir. Veriler çevrim içi ortamda bilgilendirilmiş onam formu ve demografik bilgi formu ile birlikte aşağıdaki ölçme araçları kullanılarak toplanmıştır: İşe Bağlı Duygusal Tükenmişlik Ölçeği, Algılanan Stres Ölçeği-10 (ASÖ-10), Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE).Verilerin analizinde, değişkenler arası ilişkileri incelemek için Pearson korelasyon, iş yükü, algılanan stres, psikolojik dayanıklılık ve bilişsel esnekliğin tükenmişlik üzerindeki yordayıcı gücünü belirlemek için de çoklu doğrusal regresyon (stepwise yöntemi) analizi kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmadaki değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, tükenmişlik ile algılanan stres (r = 0,41, p < 0,001) ve haftalık çalışma saati (r = 0,33, p < 0,001) arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani stres ve çalışma saati arttıkça tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. Buna karşın, tükenmişlik ile psikolojik dayanıklılık (r = -0,34, p < 0,001) ve bilişsel esneklik (r = -0,33,p < 0,001) arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur; bu da dayanıklılık ve esneklik arttıkça tükenmişliğin azaldığını göstermektedir. Tükenmişlik düzeyini yordamak amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları, modelin anlamlı olduğunu ve algılanan stres, iş yükü ve psikolojik dayanıklılık değişkenlerinin birlikte tükenmişliğin toplam varyansının yaklaşık %31'ini açıkladığını göstermiştir ($R^2_{düz}$=0,307, F = 20.092, p < .001). Buna göre, algılanan stres (β = 0,38, p < 0,001) ve iş yükü (β= 0,35, p < 0,001) tükenmişliği pozitif yönde yordarken; psikolojik dayanıklılık (β = -0,16, p = 0,044) tükenmişliği negatif yönde ve anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Bilişsel esneklik değişkeni ise modele anlamlı bir katkı sağlamamıştır (p > 0,05). Diğer değişkenler sabit tutulduğunda, algılanan stres, iş yükü ve

psikolojik dayanıklılık tek başlarına tükenmişliğin sırasıyla %12'sini (pr = 0,345), %11,6'sini (*pr* = 0,341) ve %2,2'sini (*pr* = -0,149) yordamaktadır.

Tartışma ve Sonuç: Araştırma sonuçları, iş yükü ve algılanan stresin psikoterapistlerde tükenmişlik açısından önemli risk faktörleri olduğunu göstermektedir. Sürekli duygusal talepler, danışanlara yönelik yüksek sorumluluk algısı ve yoğun terapötik süreçler psikolojik yıpranmayı artırabilmektedir. Buna karşılık, özellikle psikolojik dayanıklılık, tükenmişliğe karşı koruyucu bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır. Psikolojik dayanıklılığı yüksek terapistlerin mesleki stres faktörleriyle daha etkili bir şekilde başa çıkabildiği düşünülmektedir. Tükenmişlik ile anlamlı ve negatif bir korelasyon gösteren bilişsel esnekliğin, regresyon modelinde anlamlı bir yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Söz konusu durumun, bilişsel esnekliğin yordayıcı gücünün, diğer değişkenler tarafından istatistiki olarak maskelenmiş olmasından kaynaklanmış olması olasıdır. Bu çalışma, tükenmişliği çevresel ve psikolojik boyutları birlikte ele alan bütüncül bir model sunarak literatüre katkı sağlamaktadır. Bulgular, yalnızca mesleki stres faktörlerinin azaltılmasının değil, aynı zamanda bireysel psikolojik kaynakların güçlendirilmesinin de önemini ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarının, ruh sağlığı profesyonellerine yönelik stres yönetimi, psikolojik dayanıklılığı geliştirme, iş yükü dengesi sağlama ve bilişsel esneklik becerilerini artırmaya yönelik müdahale programlarının geliştirilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Psikoterapi mesleği, tükenmişlik, iş yükü, algılanan stres, bilişsel esneklik, psikolojik dayanıklılık

EXTENDED ABSTRACT

Introduction and Objectives: Burnout is considered one of the most significant occupational risks among mental health professionals due to the emotionally demanding nature of psychotherapy practice, intensive workload, and continuous exposure to clients' psychological difficulties. Burnout is characterized by emotional exhaustion, depersonalization, and a reduced sense of personal accomplishment resulting from chronic occupational stress. In psychotherapy, burnout may negatively affect therapists' psychological well-being, therapeutic effectiveness, and the quality of mental health services provided to clients. Previous studies demonstrated that workload and perceived stress were positively associated with burnout, whereas psychological resilience and cognitive flexibility might serve as protective factors against occupational stress. Perceived stress refers to the degree to which individuals evaluate life events as stressful, uncontrollable, and difficult to manage. Psychological resilience reflects the individual's ability to adapt to and recover from challenging life experiences, while cognitive flexibility refers to the ability to adjust cognitive processes according to changing environmental demands and to develop alternative coping strategies. Although the relationships among these variables have been examined in pairs in the literature, studies that examine them together in the same model within the context of psychotherapy professionals remain limited. Therefore, the present study aimed to examine the correlational and predictive relationships among burnout, workload,

perceived stress, psychological resilience, and cognitive flexibility among psychotherapists. Based on the literature, the following hypotheses were proposed: H1: Workload and perceived stress are positively and significantly associated with burnout. H2: Psychological resilience and cognitive flexibility are negatively and significantly associated with burnout. H3: Workload, perceived stress, psychological resilience, and cognitive flexibility significantly predict burnout.

Method: The sample consisted of 130 participants, including psychotherapists, clinical psychologists, psychologists, graduate and doctoral psychology students, and academicians actively involved in psychotherapy-related practice in Turkey. Participants were recruited through voluntary participation and convenience sampling methods. Data were collected online through an informed consent form and the demographic information form, together with the following measurement tools: Work-Related Emotional Exhaustion Scale, Perceived Stress Scale-10 (PSS-10, Psychological Resilience Scale, and Cognitive Flexibility Inventory (CFI). Pearson's correlation analysis was performed to examine relationships among the study variables. Multiple linear regression analysis (stepwise method) was used to examine the predictive power of workload, perceived stress, psychological resilience, and cognitive flexibility on burnout.

Results: According to the Pearson correlation analysis, which examined relationships among the study variables, there were positive correlations between burnout and perceived stress (r = .41, p < .001) and weekly working hours (r = .33, p < .001). In other words, as stress and working hours increased, burnout increased as well. Conversely, burnout was significantly and negatively correlated with both psychological resilience (r = -.34, p < .001) and cognitive flexibility (r = -.33, p < .001), indicating that as resilience and flexibility increased, burnout decreased. The results of the multiple linear regression analysis conducted to predictive power of study variables on burnout revealed that the model was significant and that the variables of perceived stress, workload, and psychological resilience accounted for approximately 31% of the total variance in burnout (R^2_{Adj}= .307, F = 20.092, p < .001). Findings indicated that perceived stress (β = .38, p < .001) and workload (β = .35, p < .001) positively predicted burnout, whereas psychological resilience (β = -.16, p = .044) predicted negatively and significantly burnout. Furthermore, it was found that cognitive flexibility was not a significant predictor of burnout (p > 0.05). When other variables were held constant, perceived stress, workload, and psychological resilience each independently accounted for 12% (pr = .345), 11.6% (pr = .341), and 2.2% (pr = -.149) of the total variance in burnout, respectively.

Discussion and Conclusion: The findings suggested that workload and perceived stress constituted significant risk factors for burnout among psychotherapists. Continuous emotional demands, client-related responsibilities, and intensive therapeutic processes may increase psychological exhaustion and reduce occupational well-being. On the other hand, psychological resilience appeared to function as a protective factor against burnout. Therapists with higher resilience may recover more effectively from occupational stressors. Cognitive flexibility, which significantly and negatively correlated with burnout, was found to be an insignificant predictor in the regression model. It was suggested that this might gave occured due to the

statistical masking effect of the other study variables in the model. These findings contributed to the literature by presenting a holistic model that evaluated burnout through both environmental and psychological dimensions. The present study highlighted the importance of strengthening individual psychological resources in addition to reducing occupational stressors. The results may also provide practical implications for clinical interventions and professional support programs designed for mental health professionals. Programs focusing on stress management, resilience enhancement, workload balance, and cognitive flexibility training may contribute to reducing burnout and improving professional well-being among psychotherapists.

Keywords: Burnout in psychotherapists, workload, perceived stress, cognitive flexibility, psychological resilience

TÜKETİCİLERİN TEKNOLOJİYE HAZIR BULUNUŞLUK DÜZEYLERİNİ ETKİLEYEN DEMOGRAFİK VE DAVRANIŞSAL BELİRLEYİCİLER: TRI 2.0 ÖLÇEĞİ İLE BİR ARAŞTIRMA

Doktora Öğrencisi Gülizar YAKUT
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
gulizar.tanridag59@gmail.com – ORCID ID: 0009-0003-6532-1593

Doç. Dr. Şeniz ÖZHAN
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
serdem@nku.edu.tr – ORCID ID: 0000-0003-3898-8192

Dr. Öğr. Üyesi Özge HABİBOĞLU
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
ohabiboglu@nku.edu.tr – ORCID ID: 0000-0001-5312-5024

ÖZET

Bu araştırma, tüketicilerin Teknolojiye Hazır Bulunuşluk (TR) düzeylerinin demografik ve davranışsal değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemiştir. Amaçsal örnekleme yöntemi kullanılarak Batman il merkezinde yaşayan 612 katılımcı ile yürütülen çalışmada, TRI 2.0 ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde, frekans analizi, faktör analizi, Kruskal-Wallis H ve Mann-Whitney U testlerinden yararlanılmıştır. Analiz sonuçları, cinsiyet, medeni durum, kuşak grupları, eğitim durumu, hane geliri, çalışma durumu ile sosyal medya kullanımı, günlük internet/sosyal medya kullanım süresi, influencer/fenomen tavsiyelerine güven, internetten alışveriş sıklığı gibi faktörlerin TR'nin alt boyutları olan iyimserlik, yenilikçilik, rahatsızlık ve güvensizlik üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermiştir. Bulgular, teknolojiye uyum süreçlerinin bireysel farklılıklar tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır. Araştırma, belirli demografik gruplar ve coğrafi sınırlamalar nedeniyle genellenebilirlik açısından kısıtlamalar içermekle birlikte, TRI 2.0 ölçeğinin güvenilirliği ve geçerliliği desteklenmiştir. Daha geniş ve daha çeşitli örneklemlerle desteklenen gelecekteki çalışmaların, teknolojik gelişmelerin yaratabileceği yeni boyutları da incelemesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Teknolojiye Hazır Bulunuşluk, TRI 2.0, Teknolojiye Uyum, Demografik Değişkenler, Davranışsal Değişkenler, Tüketici Davranışı

DEMOGRAPHIC AND BEHAVIORAL DETERMINANTS INFLUENCING CONSUMERS' TECHNOLOGY READINESS LEVELS: A STUDY USING THE TRI 2.0 SCALE

ABSTRACT

This study examined whether consumers' levels of Technology Readiness (TR) differ according to demographic and behavioral variables. The study was conducted with the participation of 612 individuals living in the city center of Batman using a purposive sampling method, and the TRI 2.0 scale was employed for data collection. In the analysis of the data, frequency analysis, factor analysis, the Kruskal-Wallis test, and the Mann-Whitney U test were used. The analysis results indicated that factors such as gender, marital status, generational groups, educational status, household income, employment status, social media usage, daily internet/social media usage duration, trust in influencer/celebrity recommendations, and frequency of online shopping had significant effects on the sub-dimensions of TR—optimism, innovativeness, discomfort, and distrust. The findings reveal that technology adaptation processes are shaped by individual differences. Although the study has limitations regarding generalizability due to specific demographic groups and geographic constraints, the reliability and validity of the TRI 2.0 scale have been supported. It is recommended that future studies, supported by larger and more diverse samples, also examine new dimensions that may arise from technological developments.

Keywords: Technology Readiness, TRI 2.0, Technology Adaptation, Demographic Variables, Behavioral Variables, Consumer Behavior

1. GİRİŞ

Teknolojideki hızlı gelişmeye paralel olarak, bireylerin teknolojiye yönelik tutum ve davranışları giderek daha önemli hale gelmiştir. Teknoloji tabanlı ürün ve hizmetlerin sayısındaki hızlı artış, müşteri-işletme etkileşimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Her ne kadar bu gelişmeler müşterilere çeşitli faydalar sağlasa da, teknoloji tabanlı sistemlerle etkileşimde bulunan tüketicilerin giderek daha fazla hayal kırıklığı yaşadığı belirtilmektedir (Parasuraman, 2000: 307). Özellikle mobil ticaret, sosyal medya, bulut bilişim ve yapay zekâ gibi alanların yaygınlaşması, bu etkileşimlerin karmaşıklığını artırmaktadır. Bu bağlamda, teknolojinin pazarlama ve hizmet sunumundaki rolü, hem işletmeler hem de müşteriler için daha da önemli hale gelmiştir (Ardiyanti ve Susilowati, 2024: 28; Parasuraman ve Colby, 2015: 1).

Bireylerin teknolojiye uyum sağlama düzeyleri farklılık göstermektedir. Bazı tüketiciler yeni teknolojilere karşı istekli, meraklı ve olumlu motivasyon unsurlarına sahipken; diğerleri ise teknolojik ürün ve hizmetlere karşı güvensiz, isteksiz ve rahatsızlık duyabilmektedir. Teknoloji kullanımı ile teknoloji isteği arasındaki ilişkinin gücü, müşterilerin yaşı, eğitimi ve deneyimi gibi değişkenlerle yakından ilişkilidir (Blut ve Wang, 2020: 649). Ayrıca, tüketicilerin bu tutumlarının bilişsel, duygusal ve davranışsal karar verme süreçlerini etkilediği de belirtilmektedir (Becan ve Çeber, 2026).

Teknolojiye Hazır Bulunuşluk (Technology Readiness, TR) kavramı, bireylerin teknolojiye karşı olumlu veya olumsuz tutumlarını ölçmek amacıyla ilk olarak Parasuraman (2000) tarafından kavramsallaştırılmıştır. Teknolojideki hızlı gelişmeler ve tüketici tutumlarındaki değişimler göz önünde bulundurularak, bu ölçek daha sonra TRI 2.0 ölçeği ile güncellenmiştir. TRI 2.0 ölçeği, iyimserlik ve yenilikçilik gibi motive edici unsurlar ile rahatsızlık ve güvensizlik gibi engelleyici unsurlardan meydana gelen dört temel boyutu içermektedir. Bu kapsamda, ölçek tüketicilerin en yeni teknoloji temelli ürün ve hizmetlere yönelik tutum ve

davranışlarını anlamada yaygın ve güvenilir bir araç haline gelmiştir (Parasuraman, 2000; Parasuraman ve Colby, 2015).

Literatürde TR düzeyinin yaş, cinsiyet, eğitim ve teknoloji kullanım sıklığı gibi çeşitli demografik ve davranışsal faktörlerden etkilendiği vurgulanmaktadır (Blut ve Wang, 2020; Pires vd., 2024). Dijital teknolojilerin kullanımının artmasıyla birlikte, tüketicilerin teknolojiye yönelik hazır bulunuşluklarının belirlenmesi işletmeler için giderek önem kazanmıştır; çünkü bu eğilimler, müşteri deneyimi, yeni ürünlerin kabulü, dijital hizmetlerin kullanımı ve satın alma davranışını doğrudan etkilemektedir (Becan ve Çeber, 2026). Ancak mevcut çalışmalar incelendiğinde, TRI 2.0 ölçeği kullanılarak tüketicilerin demografik ve davranışsal faktörlerinin birlikte ele alındığı güncel araştırma sayısının sınırlı olduğu görülmektedir (Parasuraman ve Colby, 2015; Rojas-Méndez vd., 2017). Bu nedenle, tüketicilerin TR düzeylerinin demografik ve davranışsal açıdan kapsamlı bir şekilde incelenmesi hem akademik literatür hem de işletme uygulamaları açısından önemli bir gerekliliktir. Bu bağlamda bu araştırmanın temel amacı, tüketicilerin Teknolojiye Hazır Bulunuşluk (TR) düzeylerinin demografik ve davranışsal değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, TR kavramı, TRI 2.0 ölçeği ve boyutları üzerine literatür taraması sunulmaktadır. Üçüncü bölümde araştırma yöntemleri ve materyalleri detaylı olarak açıklanmakta; ardından dördüncü bölümde elde edilen bulgular verilmekte ve analiz edilmektedir. Son bölümde ise çalışmanın sonuçları özetlenerek, öneriler ile araştırmanın sınırlılıkları paylaşılmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

2.1. Teknoloji Hazır Bulunuşluğu Kavramı

TR kavramı, bireylerin hem ev yaşamında hem de iş ortamında hedeflerine ulaşmak amacıyla yeni teknolojilerin benimsenmesi ve kullanımındaki eğilimleri yansıtmaktadır (Parasuraman, 2000: 308). İlk olarak Parasuraman (2000) tarafından kavramsallaştırılan TR, bireylerin teknolojiye karşı olumlu ya da olumsuz tutumlarının, teknoloji kabul sürecinde belirleyici bir rol oynadığını öne sürer. Teknolojiye hazır olan bireylerin dijital platformlara daha hızlı uyum sağladıkları ve bu platformları kullanmaya daha istekli oldukları belirtilmektedir (Blut ve Wang, 2020: 651).

2.2. TRI 2.0 Ölçeği ve Boyutları

TR kapsamında geliştirilen Teknoloji Hazır Bulunuşluk Endeksi (Technology Readiness Index/TRI), tüketicilerin teknoloji tabanlı ürün ve hizmetlere yönelik hem olumlu hem de olumsuz tutumlarını güçlü bir şekilde ortaya koymak amacıyla ilk olarak A. Parasuraman tarafından 2000 yılında oluşturulmuştur. TRI 1.0 olarak da adlandırılan bu ilk ölçek, 36 maddeden oluşmakta ve tüketicilerin teknolojiye yönelik tutumlarını dört temel boyutta değerlendirmektedir: iyimserlik, yenilikçilik, rahatsızlık ve güvensizlik (Parasuraman, 2000). Ancak birçok devrim niteliğindeki teknoloji (mobil ticaret, sosyal medya ve bulut bilişim gibi) artık yaygınlaşmış ve insanların yaşamlarını önemli ölçüde etkilemektedir. TRI ile ilgili kapsamlı deneyimlerden elde edilen bilgiler ve teknoloji ortamındaki önemli değişiklikler göz önüne alınarak bu doğrultuda A. Parasuraman ve Colby L. Rockbridge tarafından 2015 yılında

TRI 2.0 geliştirilmiştir. TRI 2.0, aynı dört boyutu koruyarak 16 maddelik bir yapıya dönüştürülmüştür. Yazarlar, böylece teknoloji kullanım bağlamlarında davranışlar, niyetler ve tercihler ölçümlerini de içeren, güvenilirlik, geçerlilik ve segmentasyon açısından önemli avantajlar sunan, sağlam ve psikometrik açıdan geçerli bir ölçüm aracı haline geldiğini belirtmektedir (Parasuraman ve Colby, 2015).

TR, yeni teknolojileri kullanmaya yönelik bireysel yatkınlığı belirleyen motive edici ve engelleyici unsurların bir araya gelmesiyle oluşan genel bir zihinsel durumu tanımlar (Parasuraman, 2000: 308).

İyimserlik, motivasyon faktörlerinden biridir ve teknolojiye olumlu bir bakış açısı geliştirmeyi içerir. Bu kavram, teknolojinin bireylerin yaşamlarında daha fazla verimlilik, esneklik ve kontrol sağlamasına yönelik inancı da kapsar. Bu bileşen, teknolojiye yönelik olumlu tutumları yansıtan genel bir yapıdır ve insanların teknolojinin olumlu bir gelişme olduğunu gösteren spesifik duygularını belirlemek için kullanılır (Parasuraman ve Colby, 2015). Diğer bir motivasyon faktörü olan yenilikçilik ise, teknoloji alanında öncü ve düşünce lideri olma eğilimidir. Bu bileşen, bireylerin kendilerini teknoloji kullanımında ne ölçüde öncü olarak algıladıklarını gösterir (Mishra vd., 2018). Ayrıca, bu boyut, ürün ve/veya hizmetlerin tanıtım aşamasında işletmelerin, yaşam döngüsü boyunca sundukları yenilikçi unsurlara vurgu yapmalarının önemini ortaya koymaktadır (Tsikriktsis, 2004).

Rahatsızlık engelleyici faktörlerden biridir. Bu, bireylerin teknoloji üzerinde algılanan kontrol eksikliğinden kaynaklanan huzursuzluk ve bunalmışlık duygusunu ifade eder. Bu bileşen, kullanıcıların teknolojiyi kullanırken yaşayabilecekleri korku ve kaygıyı ölçer (Parasuraman ve Colby, 2015). Yeni teknolojilere karşı rahatsızlık duyan kullanıcıların, teknoloji üzerinde kontrol sahibi olmadıklarını hissettikleri ve bu durumun onları teknoloji tarafından baskı altında kalıyormuş gibi hissettirdiği belirtilmektedir. Bu tür bireyler, bazı modern teknolojilerin sıradan kullanıcılar için uygun olmadığını ve teknoloji tarafından kontrol edildiklerini düşünmektedirler (Parasuraman, 2000). Diğer engelleyici faktör olan güvensizlik ise, teknolojinin düzgün çalışıp çalışmayacağına dair şüpheler ve potansiyel zararlı sonuçlara ilişkin endişelerden kaynaklanmaktadır. Bu durum, teknolojiye yönelik olumsuz tutumları yansıtır (Parasuraman ve Colby, 2015). Ayrıca, teknoloji kullanımı sırasında ortaya çıkan gizlilik ve güvenlik kaygıları da güvensizlik kapsamında değerlendirilir (Pires vd., 2024: 3).

Sonuç olarak, TR motive edici ve engelleyici boyutlardan oluşmaktadır. Motivasyon faktörleri; iyimserlik (teknolojiye olumlu bakış ve hayatı kolaylaştırdığına inanma) ile yenilikçilik (teknoloji öncüsü olma eğilimi) boyutlarından meydana gelmektedir. Engelleyici faktörler ise; rahatsızlık (kontrol eksikliği algısı) ve güvensizlik (teknolojiye karşı şüphe ve endişe) boyutlarını kapsamaktadır (Mishra vd., 2018). Motivasyon faktörleri teknolojiye hazır olmaya katkıda bulunan unsurlar olarak tanımlanırken, engelleyici faktörler teknolojiye hazır olmayı engelleyen etmenler olarak nitelendirilmektedir (Parasuraman ve Colby, 2015).

3. YÖNTEM

Bu araştırmanın temel amacı, tüketicilerin Teknolojiye Hazır Bulunuşluk (TR) düzeylerinin demografik ve davranışsal değişkenler açısından farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Araştırma verileri amaçsal örnekleme yöntemi ile Batman il merkezinde ikamet eden, 18 yaş ve üzeri, teknoloji ve çevrimiçi alışveriş/inceleme deneyimi olan 612 katılımcıdan çevrimiçi

(Google Forms) anket yöntemiyle toplanmıştır. Ayrıca çalışmada katılımcıların doğum yılı değişkeni esas alınarak kuşak temelli bir sınıflandırma yapılmıştır. Buna göre 1964 ve öncesi "Baby Boomer ve Öncesi Kuşak", 1965–1980 "X Kuşağı", 1981–1996 "Y Kuşağı" ve 1997–2010 "Z Kuşağı" şeklinde sınıflandırılmıştır (Çırak, 2025). Ancak araştırmanın örneklem kriterleri doğrultusunda Z kuşağı 1997–2008 doğum yılı aralığı ile sınırlandırılmıştır.

Kullanılan ölçüm aracı, TR düzeyini ölçmek için A. Parasuraman ve C. L. Colby (2015) tarafından geliştirilen İyimserlik, Yenilikçilik, Rahatsızlık ve Güvensizlik boyutlarından oluşan TRI 2.0[1] kullanılmıştır. Bu ölçekteki sorular 5'li likert ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Ölçekte yer alan maddelerin telif hakları ilgili yazarlara aittir ve kullanımı için gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmada verilerin normal dağılım göstermemesi nedeniyle parametrik test varsayımları sağlanamamıştır. Varsayımların sağlanmadığı durumlarda yaygın olarak tercih edilen parametrik olmayan analiz yöntemlerinden, iki grup karşılaştırmaları için Mann-Whitney U Testi uygulanıştır. Üç veya daha fazla grubu içeren karşılaştırmalar için ise Kruskal-Wallis H Testi uygulanmıştır. Verilerin işlenmesi ve analizinde IBM SPSS® 26 yazılımı kullanılmıştır (Field, 2009: 540; Şimşek ve Alptekin, 2024: 285–289). Araştırma kapsamında yer alan katılımcıların demografik özellikleri açısından bulgular Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımı

Cinsiyet	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**	**Hane Geliri**	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Kadın	327	53,4	0–29.000 ₺	223	36,4
Erkek	285	46,6	30.000–50.000 ₺	119	19,4
Medeni Durum	**f**	**%**	51.000–100.000 ₺	162	26,5
Evli	151	24,7	101.000–150.000 ₺	59	9,6
Bekâr	461	75,3	151.000–200.000 ₺	24	3,9
Kuşak Grupları	**f**	**%**	201.000 ve üzeri ₺	25	4,1
Baby Boomer ve Öncesi Kuşak	12	2,0	**Çalışma Durumu**	**f**	**%**
X Kuşağı	33	5,4	Kamu personeli	115	18,8
Y Kuşağı	127	20,8	Özel Sektör	82	13,4
Z Kuşağı	440	71,9	Kendi işim	22	3,6
Eğitim Durumu	**f**	**%**	Emekli	9	1,5
İlkokul	12	2,0	Çalışmıyorum	45	7,4
Ortaokul	5	,8	Öğrenci	339	55,4
Lise	54	8,8			
Ön Lisans	239	39,1			
Lisans	226	36,9			
Yüksek Lisans	44	7,2			

1 "Bu sorular, telif hakkı A. Parasuraman ve Radius Global Insights'a ait olan Teknoloji Hazırlık Endeksi 2.0'ı oluşturmaktadır (2014). Bu ölçek, yalnızca yazarların yazılı izni alınarak çoğaltılabilir. (These questions comprise the Technology Readiness Index 2.0 which is copyrighted by A. Parasuraman and Radius Global Insights, 2014. This scale may be duplicated only with written permission from the authors.)"

Doktora	32	5,2			
Toplam				**612**	**100,0**

Çizelge 1'e göre, çalışmaya katılan tüketicilerin %53,4'ünün kadın katılımcılardan, %46,6'sının ise erkek katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durum dağılımına bakıldığında %75,3'ü bekâr, %24,7'si ise evli katılımcılardan oluştuğu belirlenmiştir. Kuşak grupları açısından katılımcıların büyük çoğunluğunu (%71,9) X kuşağı bireyler oluşturmaktadır. Eğitim durumu incelendiğinde ön lisans (%39,1) ve lisans (%36,9) mezunlarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Hane geliri dağılımında en yüksek oran %36,4 ile 0–29.000 ₺ gelir grubuna aittir. Çalışma durumu açısından ise katılımcıların önemli bir kısmının öğrenci (%55,4) olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan tüketicilerin davranışsal değişkenlerine ilişkin bulgular frekans ve yüzde analizleri aracılığıyla Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların davranışsal özelliklerine ilişkin bulgular

En sık kullandığınız sosyal medya platformu	**Frekans (f)**	**Yüzde (%)**
Instagram	363	59,3
TikTok	59	9,6
Facebook	19	3,1
YouTube	94	15,4
X (Twitter)	52	8,5
Pinterest	4	,7
Diğer	21	3,4
Günlük internet/sosyal medya kullanım süresi	**f**	**%**
1 saatten az	63	10,3
1 - 3 saat	280	45,8
4 - 6 saat	190	31,0
7 - 9 saat	45	7,4
10 saat ve üzeri	34	5,6
Daha önce sosyal medya (Instagram, Facebook, YouTube vb.) üzerinden bir ürün/hizmet satın aldınız mı?	**f**	**%**
Evet	297	48,5
Hayır	315	51,5
Sosyal medyada influencer/fenomen tavsiyelerine ne derece güvenirsiniz?	**f**	**%**
Kesinlikle güvenmem	163	26,6
Güvenmem	409	66,8
Güvenirim	40	6,5
Ayda ortalama kaç kez internet üzerinden alışveriş yaparsınız?	**f**	**%**
Hiç yapmam	98	16,0
1 - 2 kez	290	47,4
3 - 5 kez	149	24,3
6 - 10 kez	49	8,0
11 kez ve üzeri	26	4,2
Sosyal medya üzerinden en çok hangi kategoride alışveriş yaparsınız/incelersiniz?	**f**	**%**
Moda/Giyim, Ayakkabı, Aksesuar	392	64,1

Teknoloji ve Elektronik	63	10,3
Kozmetik ve Kişisel Bakım	40	6,5
Gıda ve İçecek	25	4,1
Ev Dekorasyonu ve Yaşam (Mobilya, Mutfak Gereçleri)	13	2,1
Kitap, Kırtasiye ve Hobi	42	6,9
Anne, Bebek ve Çocuk Ürünleri	7	1,1
Eğitim ve Dijital Hizmetler (Online Kurslar, Yazılımlar)	18	2,9
Diğer	11	1,8
Toplam	**612**	**100,0**

Çizelge 2 incelendiğinde katılımcıların en sık kullandığı sosyal medya platformunun %59,3 ile Instagram olduğu görülmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmının günlük 1–3 saat (%45,8) internet/sosyal medya kullandığı belirlenmiştir. Daha önce sosyal medya üzerinden alışveriş yapanların oranı %48,5 iken, katılımcıların çoğunluğu ayda 1–2 kez internet üzerinden alışveriş yaptığını ifade etmiştir (%47,4). Sosyal medya fenomen/influencer tavsiyelerine ilişkin olarak katılımcıların büyük bölümünün bu tavsiyelere güvenmediği (%66,8) görülmektedir. Sosyal medya üzerinden en fazla alışveriş yapılan kategorinin ise moda/giyim, ayakkabı ve aksesuar (%64,1) olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında tüketicilerin TR düzeylerinin çeşitli demografik ve davranışsal değişkenlere bağlı olarak anlamlı farklılıkların tespit edilmesi amacıyla aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H1: Tüketicilerin TR düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H1a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H1b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H1c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H1d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H2: Tüketicilerin TR düzeyleri medeni durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H2a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H2b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H2c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H2d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri medeni duruma göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H3: Tüketicilerin TR düzeyleri kuşak gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H3a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri kuşak gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H3b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri kuşak gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H3c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri kuşak gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H3d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri kuşak gruplarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H4: Tüketicilerin TR düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H4a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H4b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H4c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H4d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H5: Tüketicilerin TR düzeyleri hane gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H5a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri hane gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H5b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri hane gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H5c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri hane gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H5d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri hane gelirine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H6: Tüketicilerin TR düzeyleri çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H6a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H6b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H6c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H6d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri çalışma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H7: Tüketicilerin TR düzeyleri daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H7a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H7b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H7c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H7d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H8: Tüketicilerin TR düzeyleri en sık kullanılan sosyal medya platformuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H8a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri en sık kullanılan sosyal medya platformuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H8b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri en sık kullanılan sosyal medya platformuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.

H8c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri en sık kullanılan sosyal medya platformuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H8d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri en sık kullanılan sosyal medya platformuna göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H9: Tüketicilerin TR düzeyleri günlük internet/sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H9a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri günlük internet/sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H9b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri günlük internet/sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H9c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri günlük internet/sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H9d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri günlük internet/sosyal medya kullanım süresine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H10: Tüketicilerin TR düzeyleri influencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H10a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri influencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H10b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri influencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H10c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri influencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H10d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri influencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H11: Tüketicilerin TR düzeyleri aylık internetten alışveriş yapma sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H11a: Tüketicilerin TR'ta iyimserlik düzeyleri aylık internetten alışveriş yapma sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H11b: Tüketicilerin TR'ta yenilikçilik düzeyleri aylık internetten alışveriş yapma sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H11c: Tüketicilerin TR'ta rahatsızlık düzeyleri aylık internetten alışveriş yapma sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir.
H11d: Tüketicilerin TR'ta güvensizlik düzeyleri aylık internetten alışveriş yapma sıklığına göre anlamlı farklılık göstermektedir.

4. BULGULAR

Örneklem yeterliliği ve verilerin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla yapılan KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) ve Bartlett küresellik testi sonuçları Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. TRI 2.0 ölçeği için yapılan örneklem yeterliliği testi (KMO) ve faktör analizine uygunluk testi (Bartlett Küresellik Testi) sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği Ölçütü		,939
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare (χ^2)	10720,427
	df	630

	Sig. (p)	,000

Çizelge 3 incelendiğinde KMO değeri ,939 olarak bulunmuştur. Bu değer, örneklem yeterliliğinin "mükemmel" düzeyde olduğunu göstermektedir (Kaiser, 1974: 35). Bartlett Küresellik Testi sonucu ise anlamlı bulunmuştur ($\chi^2 = 10720{,}427$; df = 630; $p < ,001$) (Keating ve Leung, 2010). Bu sonuç, değişkenler arasında faktör analizi yapılabilmesi için yeterli düzeyde ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca, veri setinin faktör analizine uygunluğunu da doğrulamaktadır. Faktör analizinden elde edilen dört faktörün özdeğerleri, her bir faktörün açıkladığı varyans yüzdesi ve kümülatif varyans oranları Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. AFA kapsamında toplam varyans açıklaması

Faktör	Özdeğer	Varyans (%)	Kümülatif Varyans (%)
Güvensizlik	11,279	31,331	31,331
İyimserlik	3,510	9,750	41,081
Yenilikçilik	2,815	7,820	48,901
Rahatsızlık	1,557	4,325	53,226

Faktör analizinde, toplam varyans açıklama oranının %50 ve üzerinde olması, ölçeğin yapı geçerliliği açısından kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir (Hair vd., 2019). Ayrıca özdeğeri 1'in üzerinde olan faktörler anlamlı kabul edilmektedir (Kaiser, 1960). Çizelge 4 incelendiğinde, Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan dört faktör elde edilmiştir. Bu dört faktör toplam varyansın %53,226'sını açıklamaktadır. Bu sonuç, ölçeğin açıklayıcılık gücünün yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. TRI 2.0 ölçeğine ait maddelerin faktör yükleri ve ilgili boyutlara (INS/Güvensizlik, OPT/İyimserlik, INN/Yenilikçilik, DIS/Rahatsızlık) dağılımları Çizelge 5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5. Tam Döndürülmüş Faktör Yükleri Matrisi

Ölçek Maddesi	Faktör 1 (Güvensizlik)	Faktör 2 (İyimserlik)	Faktör 3 (Yenilikçilik)	Faktör 4 (Rahatsızlık)
TRI_INS8	**,755**	,229	,065	,086
TRI_INS9	**,749**	,163	,130	,066
TRI_INS7	,744	,251	,097	,023
TRI_INS5	,742	,227	,085	,187
TRI_INS3	,738	,071	,046	,156
TRI_INS6	,711	,136	,053	,178
TRI_INS11	,694	,153	,095	,058
TRI_INS10	,678	,248	,151	,052
TRI_INS1	,671	,159	,129	,179
TRI_INS4	,581	-,072	,118	,355
TRI_OPT3	,104	**,786**	,125	,082
TRI_OPT2	,039	**,744**	,103	,063
TRI_OPT4	,122	,681	,273	,116
TRI_OPT7	,236	,680	,307	,045
TRI_OPT1	,208	,652	,112	,074
TRI_OPT5	,197	,642	,195	,107
TRI_OPT11	,269	,594	,300	,058
TRI_OPT6	,359	,584	,283	,015

TRI_OPT8	,305	,530	,355	,013
TRI_OPT10	,265	,513	,376	,055
TRI_INN3	,237	,176	**,738**	,014
TRI_INN5	,221	,227	**,723**	,073
TRI_INN4	,219	,284	,694	,078
TRI_INN6	,163	,324	,669	,053
TRI_INN1	-,055	,204	,668	,244
TRI_INN2	-,093	,248	,666	,244
TRI_INN7	,139	,410	,489	,199
TRI_DIS7	,175	,178	-,056	**,699**
TRI_DIS10	,038	-,001	,181	**,683**
TRI_DIS13	,044	,133	,142	,667
TRI_DIS5	,037	,128	,040	,664
TRI_DIS9	,212	-,055	-,002	,599
TRI_DIS12	,195	,074	,158	,579
TRI_DIS3	,171	,012	,342	,479
TRI_DIS2	,171	,059	,358	,419

Faktör yük değerlerinin yorumlanmasında 0,30'un üzerindeki değerler kabul edilebilir, 0,50 ve üzeri iyi, 0,70 ve üzeri ise yüksek düzeyde yük olarak değerlendirilmektedir (Hair vd., 2019). Çizelge 5 incelendiğinde öne çıkan faktör yük değerlerinin 0,683 ile 0,786 arasında değiştiği, ölçek maddelerinin kendi faktörleri altında yüksek yük değerlerine sahip ve yüksek yük değerlerine yakın olduğu görülmektedir. Bu bulgular, TRI 2.0 ölçeğinin dört faktörlü yapısını desteklemektedir ve ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir. TRI 2.0 ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik düzeylerini belirlemek amacıyla Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Bu hesaplamadan elde edilen sonuçlar Çizelge 6'da gösterilmiştir.

Çizelge 6. TRI 2.0 ölçeği alt boyutlarının güvenilirlik analizi sonuçları

Alt Boyut	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
Güvensizlik	12	0,907
İyimserlik	9	0,885
Yenilikçilik	13	0,867
Rahatsızlık	11	0,919

Cronbach's Alpha katsayısının değerlendirilmesinde 0,60–0,70 arası değerler kabul edilebilir, 0,70–0,80 arası iyi, 0,80–0,90 arası çok iyi ve 0,90'ın üzerindeki değerler mükemmel güvenilirlik olarak değerlendirilmektedir (Hair vd., 2019; Nunnally ve Bernstein, 1994). Çizelge 6 incelendiğinde TRI 2.0 ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin Cronbach's Alpha katsayılarının 0,867 ile 0,919 arasında değiştiği görülmektedir. Bu doğrultuda, ölçeğin yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu ve bazı alt boyutlarda mükemmel güvenilirlik seviyesine ulaştığı söylenebilir.

Katılımcıların TR düzeylerinin demografik ve davranışsal değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis H testleri kullanılmıştır. İkili gruplar için Mann-Whitney U testi, ikiden fazla grup içeren değişkenler için ise Kruskal-Wallis H testi uygulanmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi 0,05 ($p < 0,05$) olarak kabul edilmiştir (Romero ve Mora, 2020).

4.1. Demografik Değişkenlere Göre Fark Analizi Bulguları

Cinsiyet ve medeni durum değişkenlerine göre katılımcıların TR düzeyleri ve alt boyutlarında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Mann-Whitney U testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 7'de gösterilmiştir.

Çizelge 7. Cinsiyet ve medeni duruma göre TR alt boyutlarının Mann-Whitney U testi sonuçları

Hipotez	Alt Boyut	Cinsiyet	Sıra Ortalamaları	Z	p
H1	Güvensizlik	Kadın	305,31	-0,179	0,858
		Erkek	307,87		
	İyimserlik	Kadın	301,76	-0,711	0,477
		Erkek	311,94		
	Yenilikçilik	Kadın	285,38	-3,165	0,002
		Erkek	330,73		
	Rahatsızlık	Kadın	305,14	-0,204	0,839
		Erkek	308,06		
Hipotez	**Alt Boyut**	**Medeni Durum**	**Sıra Ortalamaları**	**Z**	**p**
H2	Güvensizlik	Evli	355,25	-3,903	0,000
		Bekâr	290,53		
	İyimserlik	Evli	315,35	-0,709	0,478
		Bekâr	303,60		
	Yenilikçilik	Evli	293,46	-1,044	0,296
		Bekâr	310,77		
	Rahatsızlık	Evli	283,60	-1,834	0,067
		Bekâr	314,00		

Çizelge 7 cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde, Mann-Whitney U testi sonuçları TR düzeyinin yalnızca yenilikçilik boyutunda anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($p = 0,002 < 0,05$). Erkeklerin sıra ortalamasının (Mean Rank=330,73), kadınlara göre (Mean Rank=285,38) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu, erkeklerin yenilikçilik düzeyinin kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Buna karşın güvensizlik, iyimserlik ve rahatsızlık boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Bu bulgu doğrultusunda H1 hipotezi kısmen kabul edilmiş, H1b hipotezi kabul edilirken H1a, H1c ve H1d hipotezleri reddedilmiştir.

Çizelge 7 medeni durum değişkenine göre incelendiğinde, Mann-Whitney U testi sonuçları TR düzeyinin sadece güvensizlik boyutunda anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($p < 0,001 < 0,05$). Buna karşılık iyimserlik, yenilikçilik ve rahatsızlık boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Evlilerin sıra ortalamasının (Mean Rank=355,25), bekârlara göre (Mean Rank=290,53) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu evli katılımcıların güvensizlik düzeylerinin bekârlara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda H2 hipotezi kısmen desteklenmiş olup, H2d hipotezi kabul edilirken H2a, H2b ve H2c hipotezleri reddedilmiştir.

Kuşak grupları, eğitim durumu, hane geliri ve çalışma durumu değişkenlerine göre katılımcıların TR düzeyleri ve alt boyutlarında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis H (Ki-kare/χ^2) testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 8'de gösterilmiştir.

Çizelge 8. Kuşak grupları, eğitim durumu, hane geliri ve çalışma durumuna göre TR alt boyutlarının Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Hipotez	Değişken	Alt Boyut	Ki-kare (χ^2)	Serbestlik Derecesi	p
H3	Kuşak Grupları	Güvensizlik	18,283	3	,000
		İyimserlik	15,859	3	,001
		Yenilikçilik	11,143	3	,011
		Rahatsızlık	15,164	3	,002
H4	Eğitim Durumu	Güvensizlik	30,576	6	,000
		İyimserlik	45,020	6	,000
		Yenilikçilik	5,016	6	,542
		Rahatsızlık	18,434	6	,005
H5	Hane Geliri	Güvensizlik	12,282	5	,031
		İyimserlik	9,129	5	,104
		Yenilikçilik	8,714	5	,121
		Rahatsızlık	13,056	5	,023
H6	Çalışma Durumu	Güvensizlik	34,340	5	,000
		İyimserlik	11,367	5	,045
		Yenilikçilik	13,334	5	,020
		Rahatsızlık	36,810	5	,000

Çizelge 8 kuşak grupları değişkenine göre incelendiğinde, Kruskal-Wallis H testi sonuçları TR düzeyinin tüm alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir ($p < 0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde, güvensizlik boyutunda en yüksek sıra ortalamasına X kuşağı grubunun (Mean Rank=394,00), iyimserlik boyutunda Y kuşağı (Mean Rank=329,78), yenilikçilik (Mean Rank=314,27) ve rahatsızlık (Mean Rank=321,72) boyutlarında ise Z kuşağı grubunun sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgular, kuşaklara göre TR alt boyutlarının anlamlı biçimde farklılaştığını ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda H3 ana hipotezi ile birlikte H3a, H3b, H3c ve H3d hipotezleri kabul edilmiştir.

Çizelge 8 eğitim durumu değişkenine göre incelendiğinde, Kruskal-Wallis H testi sonuçları TR düzeyinin güvensizlik, iyimserlik ve rahatsızlık boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu göstermektedir ($p < 0,05$). Buna karşılık yenilikçilik boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p = 0,542 > 0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde güvensizlik boyutunda en yüksek değerin yüksek lisans (Mean Rank=391,45), iyimserlik boyutunda doktora mezunlarına (Mean Rank= 470,72) ait olduğu görülmektedir. Rahatsızlık boyutunda ise en yüksek sıra ortalamasının ilkokul mezunlarında (Mean Rank=378) olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, eğitim durumuna göre TR alt boyutlarının farklılaştığını göstermektedir. Elde

edilen sonuçlar doğrultusunda H4 hipotezi kısmen kabul edilmiş; H4a, H4c ve H4d hipotezleri kabul edilirken H4b hipotezi reddedilmiştir.

Çizelge 8 hane geliri değişkenine göre incelendiğinde, Kruskal-Wallis H testi sonuçları TR düzeyinin güvensizlik ve rahatsızlık boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir ($p < 0,05$). Buna karşılık iyimserlik ve yenilikçilik boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde güvensizlik boyutunda en yüksek değerin 51.000–100.000 ₺ gelir grubuna (Mean Rank=338,79), rahatsızlık boyutunda ise 30.000–50.000 ₺ gelir grubuna (Mean Rank=337,06) ait olduğu görülmektedir. Bu bulgular, hane gelirine göre TR alt boyutlarının kısmen farklılaştığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda H5 hipotezi kısmen kabul edilmiş; H5c ve H5d hipotezleri kabul edilirken H5a ve H5b hipotezleri reddedilmiştir.

Çizelge 8 çalışma durumu değişkenine göre incelendiğinde, Kruskal-Wallis H testi sonuçları TR düzeyinin tüm alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir ($p < 0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde, güvensizlik (Mean Rank=411), iyimserlik (Mean Rank=354,44) ve rahatsızlık (Mean Rank=450,00) boyutlarında en yüksek değerin emekli katılımcılara ait olduğu görülmektedir. Yenilikçilik boyutunda ise en yüksek sıra ortalamasının kendi işinde çalışan katılımcılarda (Mean Rank = 353,11) olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, çalışma durumuna göre TR alt boyutlarının farklılaştığını göstermektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda H6 ana hipotezi ile birlikte; H6a, H6b, H6c ve H6d hipotezleri kabul edilmiştir.

4.2. Davranışsal Değişkenlere Göre Fark Analizi

Daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumuna göre katılımcıların TR düzeyleri ve alt boyutlarında farklılık olup olmadığını tespit etmek amacıyla Mann-Whitney U testi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Çizelge 9'da gösterilmiştir.

Çizelge 9. Daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumuna göre TR alt boyutlarının Mann-Whitney U testi sonuçları

Hipotez	Alt Boyut	Daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumu	Sıra Ortalamaları	Z	p
H7	Güvensizlik	Evet	306,44	-,008	,994
		Hayır	306,55		
	İyimserlik	Evet	310,88	-,596	,551
		Hayır	302,37		
	Yenilikçilik	Evet	317,30	-1,467	,142
		Hayır	296,32		
	Rahatsızlık	Evet	291,84	-1,991	,046
		Hayır	320,32		

Çizelge 9 incelendiğinde, daha önce sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumuna göre TR düzeyinin alt boyutlarına ilişkin Mann-Whitney U testi sonuçlarında yalnızca rahatsızlık boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir ($p = 0,046 < 0,05$). Buna karşılık güvensizlik, iyimserlik ve yenilikçilik boyutlarında anlamlı bir farklılık

tespit edilmemiştir (p > 0,05). Sıra ortalamaları incelendiğinde, sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın almadığını belirten katılımcıların rahatsızlık düzeyine ilişkin sıra ortalamasının (Mean Rank=320,32), satın aldığını belirten katılımcılara göre (Mean Rank=291,84) daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgular, sosyal medya üzerinden ürün/hizmet satın alma durumunun yalnızca rahatsızlık boyutu üzerinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda H7 hipotezi kısmen kabul edilmiş; H7c hipotezi kabul edilirken H7a, H7b ve H7d hipotezleri reddedilmiştir.

En sık kullanılan sosyal medya platformu, günlük internet/sosyal medya kullanım süresi, influencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven, aylık internetten alışveriş yapma sıklığına göre katılımcıların TR düzeyleri ve alt boyutlarında farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis H testi (Ki-kare/χ^2) uygulanmış olup, elde edilen sonuçlar Çizelge 10'da gösterilmiştir.

Çizelge 10. Davranışsal değişkenlere göre TR alt boyutlarının Kruskal-Wallis H testi sonuçları

Hipotez	Değişken	Alt Boyut	Ki-kare (χ^2)	Serbestlik Derecesi	p
H8	En sık kullanılan sosyal medya platformu	Güvensizlik	9,434	6	,151
		İyimserlik	4,386	6	,625
		Yenilikçilik	7,009	6	,320
		Rahatsızlık	21,109	6	,002
H9	Günlük internet/sosyal medya kullanım süresi	Güvensizlik	22,204	4	,000
		İyimserlik	10,744	4	,030
		Yenilikçilik	11,481	4	,022
		Rahatsızlık	16,618	4	,002
H10	İnfluencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven düzeyi	Güvensizlik	1,463	2	,481
		İyimserlik	17,811	2	,000
		Yenilikçilik	2,807	2	,246
		Rahatsızlık	7,428	2	,024
H11	Aylık internetten alışveriş yapma sıklığı	Güvensizlik	12,985	4	,011
		İyimserlik	12,027	4	,017
		Yenilikçilik	45,221	4	,000
		Rahatsızlık	12,468	4	,014

Çizelge 10 en sık kullanılan sosyal medya platformu değişkeninin Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre incelendiğinde, TR düzeyinin yalnızca rahatsızlık boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu tespit edilmiştir (p =,002 < 0,05). Öte yandan güvensizlik, iyimserlik ve yenilikçilik boyutlarında anlamlı farklılık olmadığı belirlenmiştir (p > 0,05). Sıra ortalamaları incelendiğinde, rahatsızlık boyutunda en yüksek sıra ortalamasının TikTok kullanıcılarına ait olduğu görülmektedir (Mean Rank=351,57). Bu bulgular, en sık kullanılan sosyal medya platformunun rahatsızlık boyutu üzerinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda H8 hipotezi kısmen kabul edilmiş; H8c hipotezi kabul edilirken H8a, H8b ve H8d hipotezleri reddedilmiştir.

Çizelge 10 günlük internet/sosyal medya kullanım süresi değişkeninin Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre incelendiğinde; TR düzeyinin tüm alt boyutlarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir (p < 0,05). Sıra ortalamaları incelendiğinde güvensizlik boyutunda en yüksek sıra ortalamasının 1 saatten az internet/sosyal medya kullanan katılımcılara (Mean

Rank=333,14), iyimserlik boyutunda 7 - 9 saat kullanan katılımcılara (Mean Rank=318,39) ait olduğu görülmektedir. Yenilikçilik (Mean Rank=346,29) ve rahatsızlık (Mean Rank=388,41) boyutunda ise en yüksek sıra ortalamasının 10 saat ve üzeri kullanım süresine sahip katılımcılarda olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, günlük internet/sosyal medya kullanım süresinin TR alt boyutları üzerinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermektedir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda H9 ana hipotezi ile birlikte H9a, H9b, H9c ve H9d hipotezleri kabul edilmiştir.

Çizelge 10 influencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven düzeyinin Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre incelendiğinde; TR düzeyinin iyimserlik ve rahatsızlık boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Öte yandan güvensizlik ve yenilikçilik boyutlarında anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde iyimserlik boyutunda en yüksek sıra ortalamasının influencer/fenomen tavsiyelerine güvenmeyen katılımcılara ait olduğu (Mean Rank = 325,96), rahatsızlık boyutunda ise en yüksek sıra ortalamasının influencer/fenomen tavsiyelerine güvenen katılımcılarda olduğu görülmektedir (Mean Rank = 378,00). Bu bulgular, sosyal medyada influencer/fenomen tavsiyelerine duyulan güven düzeyinin TR alt boyutları üzerinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda H10 ana hipotezi kısmen kabul edilmiş; H10a ve H10c hipotezleri kabul edilirken H10b ve H10d hipotezleri reddedilmiştir.

Çizelge 10 aylık internetten alışveriş yapma sıklığının, Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre incelendiğinde, TR'nin tüm alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Sıra ortalamalarına göre incelendiğinde güvensizlik boyutunda en yüksek sıra ortalamasının ayda internet üzerinden hiç alışveriş yapmayan katılımcılara (Mean Rank=329,44) ait olduğu görülmektedir. İyimserlik boyutunda en yüksek sıra ortalamasının ayda 11 kez ve üzeri alışveriş yapan katılımcılarda (Mean Rank=343,69), yenilikçilik (Mean Rank=414,59) ve rahatsızlık boyutunda ise ayda 6 - 10 kez alışveriş yapan katılımcılarda olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, aylık internet üzerinden alışveriş sıklığının TR alt boyutları üzerinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda H11 ana hipotezi ile birlikte H11a, H11b, H11c ve H11d hipotezleri kabul edilmiştir.

5. SONUÇ, ÖNERİLER VE SINIRLILIKLAR

5.1. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, tüketicilerin Teknolojiye Hazır Bulunuşluk (TR) düzeylerinin demografik ve davranışsal değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Elde edilen bulgular, TR'nin alt boyutları olan iyimserlik, yenilikçilik, rahatsızlık ve güvensizlik üzerinde cinsiyet, medeni durum, kuşak grupları, eğitim durumu, hane geliri, çalışma durumu ile sosyal medya kullanımı, günlük internet/sosyal medya kullanım süresi, influencer/fenomen tavsiyelerine güven ve aylık internetten alışveriş sıklığı gibi faktörlerin farklılaşmaya neden olduğunu ortaya koymuştur.

Cinsiyet açısından, erkeklerin yenilikçilik düzeylerinin kadın katılımcılara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Medeni durumda ise evli bireylerin güvensizlik düzeylerinin bekârlara kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Kuşak grupları arasında tüm TR alt

boyutlarında anlamlı farklılıklar saptanmış, özellikle X kuşağının güvensizlik, Y kuşağının iyimserlik, Z kuşağının ise yenilikçilik ve rahatsızlık boyutlarında öne çıktığı tespit edilmiştir. Eğitim durumu, hane geliri ve çalışma durumu da TR alt boyutları üzerinde çeşitli farklılıklar yaratmıştır; örneğin, yüksek lisans mezunlarının güvensizlik düzeyi daha yüksekken, emekli katılımcıların iyimserlik, rahatsızlık ve güvensizlik boyutlarında üst sıralarda yer aldığı bulunmuştur.

Davranışsal değişkenler açısından, sosyal medya üzerinden daha önce ürün/hizmet satın alma durumu yalnızca rahatsızlık boyutunda anlamlı farklılık yaratmıştır. Günlük internet/sosyal medya kullanım süresi, en sık kullanılan sosyal medya platformu, influencer tavsiyelerine duyulan güven ve aylık internetten alışveriş sıklığı ise TR'nin çeşitli alt boyutlarında farklılaşma olduğunu göstermiştir. Özellikle aylık internetten alışveriş sıklığının tüm alt boyutlarda belirleyici olduğu ve yenilikçilik boyutunda güçlü bir ilişki gözlenmiştir.

Araştırmanın bulguları, teknolojiye uyum süreçlerinin demografik ve davranışsal farklılıklarla şekillendiğini ve bu farklılıkların teknolojiye hazır bulunuşluk düzeylerinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermektedir. İşletmeler için, tüketicilerin teknolojiye yönelik tutum ve davranışlarını anlamak, pazarlama stratejileri ve dijital hizmetlerin tasarımı açısından büyük öneme sahip olduğu söylenebilir.

Araştırma, belirli demografik gruplar ve coğrafi sınırlamalar nedeniyle genellenebilirlik açısından kısıtlamalar içermekle birlikte, TRI 2.0 ölçeğinin güvenilirliği ve geçerliliği desteklenmiştir. Gelecek çalışmalarda daha geniş ve çeşitli örneklemlerle desteklenerek, teknolojik gelişmelerin yaratabileceği yeni boyutların da incelenmesi önerilmektedir.

5.2. Çalışmanın Sınırlılıkları

Araştırmada kullanılan örneklem belirli demografik gruplarla sınırlı olup, özellikle Z kuşağı grubunun (1997-2008 doğumluların) ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu durum, sonuçların tüm nüfusa genellenmesini kısıtlayabilir. Araştırmada kullanılan TRI 2.0 ölçeği belirli boyutları ölçmekle birlikte, teknolojik gelişmelerin hızına bağlı olarak yeni boyutların göz önüne alınması gerekebilir. Çalışma belirli bir zaman diliminde ve belirli bir coğrafi bölgede gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, farklı zamanlarda veya farklı kültürel bağlamlarda elde edilecek sonuçlar farklılık gösterebilir. Katılımcıların sosyal medya platformları ve internet kullanım alışkanlıkları sürekli değişmekte olduğundan, bu değişkenlerin etkileri zamanla farklılaşabilir. Bu sınırlılıklar, araştırma sonuçlarının yorumlanmasında ve genellenmesinde dikkat edilmesi gereken önemli noktalardır.

KAYNAKÇA

Ardiyanti, A. and Susilowati, E. (2024). The Technology Readiness and Perceived Usefulness Mediate Digital Competencies and Artificial Intelligence Technologies. Fokus Bisnis Media Pengkajian Manajemen Dan Akuntansi, 23(1), 28–43. https://doi.org/10.32639/fokbis.v23i1.862

Becan, C. and Çeber, B. (2026). How Technology Readiness Influences Behavioral and Purchasing Intention: Serial Multiple Mediating Role of Attitude Toward AI and AI-Driven Consumer Chatbot Experience. Digital Transformation and Society, 5(1), 78–104. https://doi.org/10.1108/DTS-04-2025-0082

Blut, M. and Wang, C. (2020). Technology Readiness: A Meta-Analysis of Conceptualizations of the Construct and Its Impact on Technology Usage. Journal of the Academy of Marketing Science, 48(4), 649–669. https://doi.org/10.1007/s11747-019-00680-8

Çırak, Y. (2025). Kuşaklar Arası Karşılaştırma: Baby Boom, X, Y, Z Kuşaklarının Genel Özellikleri, Dünya Anlayışları, Eğitim Yaklaşımları ve Gelecek Tasarımı. Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi, 9(2), 1–17. https://izlik.org/JA87KD88HJ.

Field, A. (2009). Discovering Statistics Using Spss (Third Edition). In Sage Publication Plc.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. and Anderson, R. E. (2019). Multivariate Data Analysis (Eighth Edition). Cengage Learning. www.cengage.com/highered

Kaiser, H. F. (1960). The Application of Electronic Computers to Factor Analysis. Educational and Psychological Measurement, 20(1), 141–151. https://doi.org/10.1177/001316446002000116

Kaiser, H. F. (1974). An Index of Factorial Simplicity. Psychometrika, 39(1), 31–36. https://doi.org/10.1007/BF02291575

Keating, J. P. and Leung, M. T. (2010). Bartlett's Test. In N. J. Salkind (Ed.) Encyclopedia of Research Design (pp. 61–64). SAGE Publications. https://doi.org/10.1002/9781118445112.stat01407

Mishra, A., Maheswarappa, S. S. and Colby, C. L. (2018). Technology Readiness of Teenagers: A Consumer Socialization Perspective. Journal of Services Marketing, 32(5), 592–604. https://doi.org/10.1108/JSM-07-2017-0262

Nunnally, J. C. and Bernstein, I. H. (1994). Psychometric Theory (Third Edition). MacGraw-Hill, New York.

Parasuraman, A. (2000). Technology Readiness Index (Tri): A Multiple-Item Scale to Measure Readiness to Embrace New Technologies. Journal of Service Research, 2(4), 307–320. https://doi.org/10.1177/109467050024001

Parasuraman, A. and Colby, C. L. (2015). An Updated and Streamlined Technology Readiness Index: TRI 2.0. Journal of Service Research, 18(1), 1–16. https://doi.org/10.1177/1094670514539730

Pires, P. J., Costa Filho, B. A. and Mendes Junior, R. (2024). Revisiting the Technology Readiness Index (TRI 2.0): A Study Applied to Students Accessing Digital Social Networks in Brazil. Latin American and Caribbean Journal of the AIS (Relcasi), 16(1), 1–

14. https://doi.org/10.17705/1relc.00096

Rojas-Méndez, J. I., Parasuraman, A. and Papadopoulos, N. (2017). Demographics, Attitudes, and Technology Readiness: A Cross-Cultural Analysis and Model Validation. In Marketing Intelligence & Planning (Vol. 35, Issue 1, pp. 18–39). https://doi.org/10.1108/MIP-08-2015-0163

Romero, K. P. and Mora, O. M. (2020). Análisis Factorial Exploratorio Mediante El Uso De Las Medidas De Adecuación Muestral Kmo Y Esfericidad De Bartlett Para Determinar Factores Principales. Journal of Science and Research, 5(Ciningec2020), 903–924. https://zenodo.org/records/4453224

Şimşek, B. ve Alptekin, H. (2024). Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği. Milli Savunma Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Daire Başkanlığı Merkez Basım ve Yayınevi, İstanbul.

Tsikriktsis, N. (2004). A Technology Readiness-Based Taxonomy of Customers: A Replication and Extension. Journal of Service Research, 7(1), 42–52. https://doi.org/10.1177/1094670504266132

ONLINE ALIŞVERİŞTE HİZMET TELAFİSİNE İLİŞKİN ALGILANAN ADALETİN TÜKETİCİLERİN DAVRANIŞSAL NİYETLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yasemin YAMANER

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,

yaseminyamaner0@gmail.com – 0009-0001-6520-0623

Doç. Dr. Ümit BAŞARAN

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,

umitbasaran@beun.edu.tr - 0000-0002-0243-3286

ÖZET

21. yüzyılda küresel rekabetin artması ve teknolojik gelişmelerin hız kazanmasıyla birlikte internet ve dijital araçların yaygın kullanımı, işletmelerin faaliyetlerini yeniden şekillendirmesine neden olmuştur. Bu süreçte elektronik ticaret, küresel ekonomik düzen üzerinde önemli etkiler yaratarak e-perakendeciliği kaçınılmaz hale getirmiştir. Çevrim içi ortamda tüketicilere sunulan sınırsız alternatifler, işletmeler arasındaki rekabeti arttırmış; bu durum, tüketiciyi yalnızca siteye çekmenin değil, aynı zamanda sitede tutmanın, satın almaya yönlendirmenin ve sadakat oluşturmanın önemini ortaya koymuştur. Bu bağlamda çevrim içi mağaza atmosferi ve online alışverişte tüketiciye yaşatılan deneyim önemli bir rekabet unsuru haline gelmiştir. Son dönem araştırmalar, müşteri şikayetleri yönetimi ve hizmet telafisi uygulamalarının satın alma davranışı üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Bu araştırmanın amacı online alışverişte tüketicilerin karşılaştıkları hizmet hataları ve bu hataların telafi edilmesi sonrasında oluşan algılanan adaletin, tüketicilerin davranışsal niyetleri üzerindeki etkisini incelemektir. Araştırma online alışveriş yapan ve son bir yıl içerisinde alışveriş yaptıkları e-ticaret işletmesiyle bir sorun yaşayan ve bunu işletmeye ileten 18-65 yaş arası farklı gelir ve eğitim düzeylerine sahip erkek ve kadın tüketicileri kapsamaktadır. Bu doğrultuda, katılımcılardan en sık kullandıkları elektronik ticaret işletmesini ve bu işletme ile son bir yıl içerisinde yaşadıkları hizmet hatasını hatırlamaları istenmektedir. Araştırma verisi sosyal medya platformları ve elektronik posta aracılığıyla çevrim içi anket yöntemi ile toplanmaktadır. Anket uygulanan katılımcılar tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenmektedir. Analizler kapsamında açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizine ek olarak yapısal eşitlik modellemesi çerçevesinde yol analizi yapılması planlanmaktadır. Araştırmanın hizmet telafisine ilişkin algılanan adalet ve davranışsal niyet ilişkisini e-perakendecilik kapsamında ele alarak, literatürde yer alan çalışmalara katkı sağlaması ve tüketicilerin davranışsal niyetlerini hizmet telafisi perspektifinden açıklayarak teorik ve ampirik bir çerçeve sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Ticaret, Online Alışveriş, Hizmet Hatası, Hizmet Telafisi, Algılanan Adalet, Davranışsal Niyet.

THE IMPACT OF PERCEIVED JUSTICE REGARDING SERVICE FAILURE IN ONLINE SHOPPING ON CONSUMERS' BEHAVIORAL INTENTIONS

Yasemin YAMANER

Zonguldak Bulent Ecevit University,

yaseminyamaner0@gmail.com - 0009-0001-6520-0623

Assoc. Prof. Umit BASARAN

Zonguldak Bulent Ecevit University,

umitbasaran@beun.edu.tr - 0000-0002-0243-3286

ABSTRACT

With the intensification of global competition and the accelerating pace of technological advancements in the 21st century, the widespread use of the internet and digital tools has led businesses to reshape their operations. In this process, e-commerce has had a significant impact on the global economic order, making e-retail an inevitable reality. The unlimited alternatives offered to consumers in the online environment have intensified competition among businesses; this situation has highlighted the importance not only of attracting consumers to the site but also of retaining them, guiding them toward a purchase, and fostering loyalty. In this context, the atmosphere of the online store and the experience provided to the consumer during online shopping have become a key competitive factor. Recent studies have highlighted the impact of customer complaint management and service recovery practices on purchasing behavior. The aim of this study is to examine the effect of service failures encountered by consumers during online shopping and the perceived justice resulting from the resolution of these failures on consumers' behavioral intentions. The study includes male and female consumers aged 18–65 with varying income and education levels who have shopped online and experienced an issue with the e-commerce business they purchased from within the past year, and who reported this issue to the business. Accordingly, participants are asked to recall the e-commerce platform they use most frequently and any service failures they experienced with that platform within the past year. Research data is collected via an online survey conducted through social media platforms and email. Participants for the survey are selected using convenience sampling, a non-random sampling method. In addition to exploratory and confirmatory factor analysis, path analysis within the framework of structural equation modeling is planned as part of the analysis. By examining the relationship between perceived justice regarding service recovery and behavioral intention within the context of e-retailing, the study is expected to contribute to

existing literature and provide a theoretical and empirical framework by explaining consumers' behavioral intentions from the perspective of service recovery.

Keywords: E-Commerce, Online Shopping, Service Failure, Service Recovery, Perceived Justice, Behavioral Intention.

REKLAMLARDA ÜNLÜLERİN KULLANILMASININ TÜKETİCİLERİN MARKA TERCİHİNE OLAN ETKİSİ

Doç. Dr. Cüneyd İkbal SARIOĞLU

Hereke Ömer İsmet Uzunyol Vocational School, Kocaeli University

E-posta: cuneyd.sarioglu@kocaeli.edu.tr

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1610-8775

ÖZET

Markalar, rekabet avantajı elde edebilmek ve tüketicilerin zihninde güçlü bir konum oluşturabilmek amacıyla reklam faaliyetlerinde ünlü isimlerden yoğun biçimde yararlanmaktadır. Özellikle sporcular, oyuncular, sanatçılar ve sosyal medya fenomenleri aracılığıyla gerçekleştirilen reklam kampanyalarının tüketicilerin marka algısını ve satın alma eğilimlerini etkileyebildiği düşünülmektedir. Bu çalışma, reklamlarda ünlü kullanımının tüketicilerin marka tercihleri üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında nicel araştırma yöntemi tercih edilmiş ve veriler anket tekniğiyle elde edilmiştir. Çalışmaya farklı yaş, eğitim ve gelir düzeylerine sahip tüketiciler dahil edilmiştir. Toplanan veriler çeşitli istatistiksel analiz yöntemleri yardımıyla değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, reklamlarda kullanılan ünlülerin tüketicilerin marka tercihlerini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Özellikle güvenilir bulunan, toplum tarafından sevilen ve marka ile uyumlu olduğu düşünülen ünlülerin tüketiciler üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında dijital medya araçları üzerinden yürütülen reklam faaliyetlerinin genç tüketiciler üzerinde daha etkili olduğu görülmüştür. Tüketicilerin, ünlü kişilerin yaşam tarzı, imajı ve sosyal statüsünden etkilenerek belirli markalara yöneldiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, işletmelerin reklam stratejilerinde hedef kitleye uygun ünlülerle çalışmasının marka başarısı açısından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın reklamcılık, tüketici davranışları ve pazarlama alanındaki akademik çalışmalara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ünlü kullanımı, Marka tercihi, Tüketici davranışı, Reklamcılık, Dijital pazarlama

THE EFFECT OF USING CELEBRITIES IN ADVERTISEMENTS ON CONSUMERS' BRAND PREFERENCES

Assoc. Prof. Dr. Cüneyd İkbal SARIOĞLU

Hereke Ömer İsmet Uzunyol Vocational School, Kocaeli University

E-mail: cuneyd.sarioglu@kocaeli.edu.tr

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1610-8775

ABSTRACT

Brands widely benefit from celebrities in advertising activities in order to gain competitive advantage and establish a strong position in consumers' minds. Advertising campaigns carried out through athletes, actors, artists, and social media influencers are considered to have an impact on consumers' brand perceptions and purchasing tendencies. This study aims to reveal the effect of celebrity use in advertisements on consumers' brand preferences. Within the scope of the research, quantitative research methods were adopted, and data were collected through survey techniques. Consumers with different age groups, educational backgrounds, and income levels participated in the study. The obtained data were evaluated through various statistical analysis methods. Research findings indicate that celebrities used in advertisements significantly influence consumers' brand preferences. In particular, celebrities perceived as trustworthy, admired by society, and compatible with the brand were found to create a stronger effect on consumers. In addition, advertising activities conducted through digital media tools were determined to be more effective on young consumers. Consumers were also observed to prefer certain brands by being influenced by celebrities' lifestyles, images, and social status. In line with the findings, it was concluded that collaborating with celebrities suitable for the target audience is important for the success of advertising strategies. The study is expected to contribute to academic research in the fields of advertising, consumer behavior, and marketing.

Keywords: Celebrity endorsement, Brand preference, Consumer behavior, Advertising, Digital marketing

SATIŞ PROMOSYONLARININ KOMPULSİF SATIN ALMA DAVRANIŞI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Cüneyd İkbal SARIOĞLU
Hereke Ömer İsmet Uzunyol Vocational School, Kocaeli University
E-posta: cuneyd.sarioglu@kocaeli.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1610-8775

ÖZET

Bu çalışma, satış promosyonlarının tüketicilerin kompulsif satın alma davranışları üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Günümüzde yoğun rekabet ortamında faaliyet gösteren işletmeler, tüketicilerin dikkatini çekmek ve satış hacimlerini artırmak amacıyla farklı promosyon uygulamalarına sıklıkla başvurmaktadır. Fiyat indirimleri, kuponlar, çekilişler, sadakat programları, "bir alana bir bedava" kampanyaları ve sınırlı süreli fırsatlar gibi uygulamalar tüketicilerin satın alma kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle dijitalleşmenin etkisiyle çevrim içi alışveriş platformlarında sunulan promosyonların yaygınlaşması, bireylerin plansız ve kontrolsüz satın alma davranışlarını artırabilmektedir. Bu bağlamda kompulsif satın alma davranışı, bireyin ihtiyaç duymadığı ürünleri dürtüsel biçimde satın alması ve satın alma davranışını kontrol etmekte zorlanması olarak değerlendirilmektedir. Araştırmada satış promosyonlarının kompulsif satın alma davranışı üzerindeki etkileri nicel araştırma yöntemi kapsamında incelenmiştir. Araştırmanın verileri anket tekniği aracılığıyla elde edilmiştir. Çalışmanın örneklemini farklı yaş, gelir ve eğitim düzeylerine sahip tüketiciler oluşturmuştur. Elde edilen veriler istatistiksel analiz programları yardımıyla analiz edilmiş; frekans analizi, güvenilirlik analizi, korelasyon analizi ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda satış promosyonları ile kompulsif satın alma davranışı arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Özellikle fiyat indirimi ve sınırlı süreli kampanyaların tüketiciler üzerinde güçlü bir satın alma baskısı oluşturduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları, kompulsif satın alma eğilimi yüksek bireylerin promosyon uygulamalarından daha fazla etkilendiğini ortaya koymuştur. Tüketicilerin fırsatı kaçırma korkusu yaşadığı, promosyonların oluşturduğu çekicilik nedeniyle ihtiyaç dışı ürün satın alabildiği ve bu durumun plansız harcamaları artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal medya reklamları ve mobil uygulamalar üzerinden sunulan kişiselleştirilmiş promosyonların tüketiciler üzerinde psikolojik baskı oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle genç tüketicilerin çevrim içi alışveriş kampanyalarına daha yoğun ilgi gösterdiği belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda satış promosyonlarının işletmeler açısından kısa vadeli satış artışı sağladığı, ancak bazı tüketici gruplarında kontrolsüz tüketim davranışlarını teşvik ettiği değerlendirilmiştir. Bu nedenle işletmelerin etik pazarlama anlayışı doğrultusunda hareket etmelerinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın, tüketici davranışları ve pazarlama alanındaki literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Satış promosyonları, Kompulsif satın alma, Tüketici davranışı, Dijital pazarlama

EXAMINING THE EFFECTS OF SALES PROMOTIONS ON COMPULSIVE BUYING BEHAVIOR

Assoc. Prof. Dr. Cüneyd İkbal SARIOĞLU
Hereke Ömer İsmet Uzunyol Vocational School, Kocaeli University
E-mail: cuneyd.sarioglu@kocaeli.edu.tr
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1610-8775

ABSTRACT

This study was conducted to examine the effects of sales promotions on consumers' compulsive buying behaviors. In today's highly competitive environment, businesses frequently use various promotional practices to attract consumers' attention and increase sales volume. Practices such as price discounts, coupons, lotteries, loyalty programs, "buy one get one free" campaigns, and limited time offers significantly influence consumers' purchasing decisions. Especially with the impact of digitalization, the widespread use of promotions on online shopping platforms may increase individuals unplanned and uncontrolled purchasing behaviors. In this context, compulsive buying behavior is considered as the tendency of individuals to purchase products impulsively without actual need and to have trouble in controlling their purchasing behavior. In the study, the effects of sales promotions on compulsive buying behavior were examined within the scope of quantitative research methods. Research data were collected through survey techniques. The sample of the study consisted of consumers with different ages, income, and education levels. The obtained data were analyzed using statistical analysis programs, and frequency analysis, reliability analysis, correlation analysis, and regression analysis were conducted. The findings revealed a significant and positive relationship between sales promotions and compulsive buying behavior. In particular, price discounts and limited-time campaigns were found to create strong purchasing pressure on consumers. The results of the study demonstrated that individuals with a high tendency toward compulsive buying were more affected by promotional activities. Consumers experienced fear of missing out on opportunities, purchased unnecessary products due to the attractiveness of promotions, and increased their unplanned expenditures. In addition, personalized promotions offered through social media advertisements and mobile applications were found to create psychological pressure on consumers. Especially young consumers showed greater interest in online shopping campaigns. In line with the findings, it was concluded that sales promotions provide short-term sales increases for businesses but may encourage uncontrolled consumption behaviors among certain consumer groups. Therefore, it was emphasized that businesses should act in accordance with ethical marketing principles. The study is expected to contribute to the literature on consumer behavior and marketing.

Keywords: Sales promotions, Compulsive buying, Consumer behavior, Digital Marketing

KOOPERATİFÇİLİK 2.0: DİJİTAL PAZARLAMA VE TOPLULUK EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDEN KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Şermin ÖNEM
İstanbul Atlas Üniversitesi, E-Ticaret ve Pazarlama Programı
sermin.onem@atlas.edu.tr, 0000-0003-3230-0801

ÖZET

Küresel ölçekte hızlanan dijitalleşme, tüketim alışkanlıklarının dönüşümü ve platform ekonomisinin yaygınlaşması, geleneksel ekonomik örgütlenme modellerinin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde kooperatifçilik modeli, yalnızca ekonomik dayanışma temelli bir yapı olmaktan çıkarak dijital topluluklar, katılımcı platformlar ve ortak değer üretimi ekseninde yeniden şekillenmektedir. Literatürde son yıllarda "Kooperatifçilik 2.0" veya "platform kooperatifçiliği" olarak ifade edilen bu yeni yaklaşım, dijital teknolojiler aracılığıyla demokratik katılımı, topluluk odaklı yönetimi ve sürdürülebilir değer üretimini destekleyen alternatif bir ekonomik model olarak dikkat çekmektedir.

Bu bildirinin amacı, kooperatifçiliğin dijital çağdaki dönüşümünü dijital pazarlama ve topluluk ekonomisi perspektifinden kavramsal olarak incelemektir. Çalışmada; dijital pazarlama uygulamaları, topluluk temelli marka yapıları, tüketici katılımı, sosyal medya etkileşimi ve dijital güven unsurlarının yeni nesil kooperatif modelleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu kapsamda çalışma, geleneksel kooperatifçilik anlayışından dijital ağ yapılarıyla desteklenen katılımcı ve etkileşim temelli kooperatif modellerine geçiş sürecini ele almaktadır.

Bildiri kapsamında ilgili literatür incelenerek kooperatifçilik, platform ekonomisi, topluluk ekonomisi ve dijital pazarlama disiplinleri arasındaki ilişki bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Elde edilen kavramsal değerlendirmeler doğrultusunda, dijitalleşmenin kooperatif yapıların görünürlüğünü artırdığı, tüketici-topluluk ilişkilerini güçlendirdiği ve ortak değer üretimini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sosyal medya temelli etkileşim mekanizmalarının kooperatiflerin marka kimliği, güven algısı ve dijital sürdürülebilirliği üzerinde önemli etkiler oluşturduğu değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak çalışma, kooperatifçiliğin dijital çağda yalnızca ekonomik bir örgütlenme modeli değil, aynı zamanda topluluk odaklı dijital pazarlama anlayışıyla bütünleşen yeni nesil bir

sosyal-ekonomik yapı hâline dönüşmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bildirinin, pazarlama ve kooperatifçilik literatürünün kesişiminde yer alan güncel tartışmalara kavramsal katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik 2.0, dijital pazarlama, topluluk ekonomisi, platform kooperatifçiliği, dijital tüketici davranışı, sosyal medya, katılımcı değer üretimi, dijital güven.

1. GİRİŞ

Küreselleşme, dijitalleşme ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, ekonomik sistemlerin yapısında önemli dönüşümlere neden olmaktadır. Özellikle internet teknolojilerinin yaygınlaşması, sosyal medya platformlarının gündelik yaşamın merkezine yerleşmesi ve veri temelli dijital ekonominin güç kazanması; üretim, tüketim ve paylaşım süreçlerini yeniden şekillendirmiştir (Castells, 2010). Bu dönüşüm yalnızca işletmelerin faaliyet yapısını değil, aynı zamanda tüketicilerin beklenti, davranış ve katılım biçimlerini de önemli ölçüde değiştirmiştir. Geleneksel tüketici profilinin yerini; dijital platformlarda etkileşim kuran, topluluklara dahil olan, değer üretim süreçlerine katılan ve markalarla çift yönlü iletişim geliştiren yeni nesil dijital tüketiciler almaya başlamıştır (Kotler vd., 2021).

Dijital ekonominin gelişimiyle birlikte platform temelli iş modelleri de küresel ölçekte yaygınlaşmıştır. Özellikle Uber, Airbnb ve Amazon gibi platform yapıları, tüketiciler ile üreticiler arasındaki ilişkileri yeniden organize eden yeni ekonomik ekosistemler oluşturmuştur (Srnicek, 2017). Bununla birlikte söz konusu platformların büyük ölçüde merkezi yapılar tarafından yönetilmesi; veri sahipliği, gelir dağılımı, emek sömürüsü, algoritmik kontrol ve dijital eşitsizlik gibi çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmiştir (Scholz, 2016). Bu durum, daha katılımcı, şeffaf ve topluluk odaklı alternatif ekonomik modellerin yeniden tartışılmasına zemin hazırlamıştır.

Bu noktada kooperatifçilik, dijital çağın dönüşen ekonomik yapıları içerisinde yeniden önem kazanan modellerden biri hâline gelmiştir. Geleneksel olarak dayanışma, ortak mülkiyet, demokratik yönetim ve ortak fayda ilkelerine dayanan kooperatifçilik anlayışı; dijital platform teknolojileriyle birleşerek yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir (Birchall, 2011). Literatürde "Kooperatifçilik 2.0" veya "platform kooperatifçiliği" olarak ifade edilen bu yaklaşım, dijital altyapılar aracılığıyla topluluk temelli ekonomik örgütlenmeyi destekleyen yeni nesil bir model olarak değerlendirilmektedir (Scholz ve Schneider, 2016). Böylece kooperatifçilik yalnızca

ekonomik bir ortaklık modeli olmaktan çıkarak dijital toplulukların, katılımcı değer üretiminin ve sürdürülebilir sosyal-ekonomik yapıların önemli bir bileşeni hâline gelmektedir.

Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımının temelinde; dijital katılım, şeffaf iletişim, kullanıcı etkileşimi ve ortak değer yaratımı gibi unsurlar yer almaktadır. Bu unsurların önemli bir bölümü ise doğrudan dijital pazarlama uygulamalarıyla ilişkilidir. Günümüzde sosyal medya yönetimi, dijital topluluk oluşturma, elektronik ağızdan ağıza iletişim (e-WOM), dijital güven ve tüketici katılımı gibi pazarlama dinamikleri; yalnızca ticari markaların değil, topluluk odaklı ekonomik yapıların da sürdürülebilirliğini etkileyen temel faktörler hâline gelmiştir (Hollebeek ve Macky, 2019). Bu bağlamda dijital pazarlama, kooperatif yapıların görünürlüğünü artıran, topluluk bağlılığı oluşturan ve katılımcı ekonomik ilişkileri güçlendiren stratejik bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Özellikle yeni nesil tüketicilerin etik değerler, sürdürülebilirlik, şeffaflık ve toplumsal fayda gibi unsurlara daha fazla önem vermesi; kooperatif temelli ekonomik yapılara yönelik ilgiyi artırmaktadır (Kotler vd., 2021). Bunun yanında dijital topluluk kültürünün gelişmesi, kullanıcıların yalnızca ürün veya hizmet satın alan bireyler değil, aynı zamanda belirli değer sistemlerine bağlı topluluk üyeleri hâline dönüşmesine neden olmaktadır (Muniz ve O'Guinn, 2001). Bu durum, topluluk ekonomisi yaklaşımını hem pazarlama hem de kooperatifçilik literatürü açısından önemli bir tartışma alanı hâline getirmektedir.

Bu çalışmanın amacı, kooperatifçiliğin dijital çağdaki dönüşümünü dijital pazarlama ve topluluk ekonomisi perspektifinden kavramsal olarak incelemektir. Çalışmada öncelikle geleneksel kooperatifçilik anlayışından dijital platform destekli Kooperatifçilik 2.0 modeline geçiş süreci ele alınmakta, ardından dijital pazarlama dinamiklerinin bu dönüşüm üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Bu kapsamda çalışma; dijital tüketici davranışları, topluluk temelli marka yapıları, sosyal medya etkileşimi, dijital güven ve katılımcı değer yaratımı gibi kavramları kooperatifçilik perspektifiyle bütüncül bir şekilde tartışmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın literatüre iki temel katkı sağlaması hedeflenmektedir. İlk olarak çalışma, kooperatifçilik literatürünü dijital pazarlama ve topluluk ekonomisi ekseninde güncel bir bakış açısıyla yeniden değerlendirmektedir. İkinci olarak ise çalışma, Kooperatifçilik 2.0 kavramını pazarlama disipliniyle ilişkilendirerek disiplinlerarası bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Bu yönüyle bildirinin, dijitalleşme çağında alternatif ekonomik modellerin geleceğine ilişkin tartışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

2. GELENEKSEL KOOPERATİFÇİLİKTEN KOOPERATİFÇİLİK 2.0'A DÖNÜŞÜM

Son yıllarda yaşanan dijital dönüşüm yalnızca teknoloji kullanımını değil, ekonomik örgütlenme biçimlerini de önemli ölçüde değiştirmektedir. Özellikle platform ekonomisinin yaygınlaşmasıyla birlikte üretici, tüketici ve işletmeler arasındaki ilişkiler yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu değişim süreci içerisinde kooperatifçilik modeli de yeniden tartışılan yapılardan biri hâline gelmiştir (Laville, 2010; Utting, 2015). Uzun yıllar boyunca daha çok geleneksel üretim ve dayanışma modeli olarak değerlendirilen kooperatifçilik anlayışı, bugün dijital platformlar, çevrim içi topluluklar ve katılımcı ağ yapılarıyla birlikte farklı bir dönüşüm sürecine girmektedir (Battilani ve Schröter, 2012). Literatürde giderek daha fazla tartışılan "Kooperatifçilik 2.0" ve "platform kooperatifçiliği" kavramları da bu dönüşüm sürecini ifade etmektedir (Scholz, 2016; Vieta, 2020).

2.1. Geleneksel Kooperatifçilik Yaklaşımı

Kooperatifçilik temelde bireylerin ortak ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gönüllü olarak bir araya geldiği dayanışma temelli bir örgütlenme modelidir (International Cooperative Alliance [ICA], 2023). Ancak kooperatifleri yalnızca ekonomik bir yapı olarak değerlendirmek eksik kalmaktadır. Bu yönüyle kooperatifçilik, sosyal ekonomi ve dayanışma ekonomisi yaklaşımlarıyla da yakın ilişki içerisindedir (Laville, 2010; Özdemir, 2019). Çünkü kooperatifçilik aynı zamanda ortak karar alma, dayanışma kültürü oluşturma ve toplumsal fayda üretme anlayışına da dayanmaktadır.

Kooperatifçiliğin modern anlamdaki gelişimi genellikle 19. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan Rochdale hareketiyle ilişkilendirilmektedir. Bu yapı; demokratik yönetim, gönüllü üyelik, eşit oy hakkı ve ortak fayda gibi ilkeleri merkeze almıştır (Birchall, 2011). Bugün hâlen geçerliliğini koruyan birçok kooperatif ilkesi de büyük ölçüde bu yaklaşım üzerine kuruludur (Mülayim, 2013).

Geleneksel kooperatif yapılarında en dikkat çekici unsurlardan biri demokratik katılım anlayışıdır. Novkovic'e (2008) göre kooperatiflerin temel farklılığı, ekonomik fayda ile toplumsal katılımı aynı yapı içerisinde bir araya getirebilmesidir. Şirketlerde karar alma süreçleri çoğunlukla sermaye gücü üzerinden şekillenirken, kooperatiflerde "bir üye bir oy" ilkesi ön plana çıkmaktadır. Bu durum ekonomik süreçlerin daha kolektif biçimde yürütülmesini mümkün kılmaktadır. Özellikle yerel üretim, tarım, küçük ölçekli ticaret ve dayanışma

ekonomileri açısından kooperatifler uzun yıllar önemli işlevler üstlenmiştir (Majee ve Hoyt, 2011; Rehber, 2014).

Bununla birlikte geleneksel kooperatifçilik modeli zaman içerisinde bazı yapısal sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Özellikle dijital dönüşüm sürecine uyum konusunda yaşanan yapısal yetersizlikler, birçok kooperatifin yeni nesil platform ekonomisi içerisinde görünürlük sorunu yaşamasına neden olmuştur (Birchall, 2014). Pek çok kooperatifin dijital iletişim, marka yönetimi ve teknoloji entegrasyonu konusunda sınırlı kalması da bu dönüşüm sürecini daha görünür hâle getirmiştir.

Bugün gelinen noktada kooperatifçilik yeniden önem kazanmaktadır. Ancak bu kez daha farklı bir bağlam içerisinde gündeme gelmektedir. Özellikle sürdürülebilirlik, etik ekonomi ve topluluk temelli üretim modellerine yönelik ilginin artması, kooperatifçilik tartışmalarını yeniden gündeme taşımıştır (Bocken vd., 2014; Utting, 2015). Türkiye'de de kooperatifçilik yapılarının dijitalleşme ve sürdürülebilirlik ekseninde yeniden geliştirilmesine yönelik politika belgeleri hazırlanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

2.2. Dijitalleşme ve Platform Ekonomisinin Yükselişi

Dijital teknolojiler ekonomik hayatın hemen her alanını dönüştürmektedir. İnternet altyapısının gelişmesi, mobil teknolojilerin yaygınlaşması ve sosyal medya kullanımının gündelik yaşamın merkezine yerleşmesiyle birlikte yeni ekonomik modeller ortaya çıkmıştır. Özellikle platform ekonomisi bu dönüşümün en dikkat çekici örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Castells'e (2010) göre dijital ağ toplumunun gelişmesi ekonomik ilişkilerin daha platform merkezli ilerlemesine neden olmuştur.

Platform ekonomisi genel anlamıyla farklı kullanıcı gruplarını dijital altyapılar üzerinden bir araya getiren iş modellerini ifade etmektedir (Srnicek, 2017). Uber, Airbnb, Amazon veya Yemeksepeti gibi platformlar bu yapının en bilinen örnekleri arasında yer almaktadır. Bu platformlar kullanıcılar arasında hızlı etkileşim kurulmasını sağlarken aynı zamanda veri temelli ekonomik sistemlerin büyümesine de katkı sunmaktadır. Ancak aynı zamanda ekonomik gücün belirli platform şirketlerinde yoğunlaşmasına da neden olmaktadır (Srnicek, 2017).

Dijital platformların yükselişi tüketici davranışlarını da önemli ölçüde değiştirmiştir. Günümüzde kullanıcılar yalnızca ürün satın almak istememekte; aynı zamanda hızlı erişim, kullanıcı deneyimi, sosyal etkileşim ve güven duygusu da talep etmektedir. Sosyal medya yorumları, kullanıcı değerlendirmeleri ve dijital topluluklar satın alma süreçlerinde giderek daha

etkili hâle gelmektedir (Kotler vd., 2021). Özellikle paylaşım ekonomisi ve katılımcı tüketim anlayışı dijital platform kullanımını hızlandırmıştır (Belk, 2014; Hamari vd., 2016).

Ancak platform ekonomisinin büyümesi bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle büyük teknoloji şirketlerinin veri üzerindeki kontrolü, algoritmik yönetim sistemleri ve dijital emek tartışmaları son yıllarda oldukça yoğun şekilde gündeme gelmektedir. Scholz'a (2016) göre platform kapitalizmi kullanıcıların oluşturduğu değeri büyük ölçüde merkezi şirket yapılarında toplamaktadır. Kullanıcıların sisteme katkı sunmasına rağmen karar alma süreçlerine yeterince dahil olamaması da bu eleştirilerin temel noktalarından biridir. Benzer şekilde Schneider (2021), dijital platformların demokratik yönetişimden uzaklaştıkça kullanıcı katılımını zayıflattığını belirtmektedir.

Bu nedenle son yıllarda daha katılımcı, topluluk odaklı ve demokratik dijital modeller üzerine tartışmalar artmaya başlamıştır. Özellikle paylaşım ekonomisinin başlangıçta vaat ettiği kolektif yapıların zamanla büyük platform şirketlerinin kontrolüne geçmesi, alternatif modellerin önemini artırmıştır. Bu noktada platform kooperatifçiliği yaklaşımı dikkat çekici bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Özellikle dijital ortak üretim (digital commons) yaklaşımı, platform kooperatifçiliğinin teorik altyapısını güçlendiren yaklaşımlar arasında gösterilmektedir (Fuster Morell, 2017).

2.3. Platform Kooperatifçiliği ve Kooperatifçilik 2.0

Platform kooperatifçiliği, dijital platformların kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle bu yaklaşım, teknolojik altyapının sağladığı avantajları korurken ekonomik gücün daha adil ve katılımcı biçimde dağıtılmasını amaçlamaktadır (Scholz ve Schneider, 2016). Vieta'ya (2020) göre platform kooperatifleri, dijital ekonomide kullanıcı merkezli alternatif organizasyon modelleri geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımında kullanıcılar yalnızca tüketici olarak değil, aynı zamanda platformun aktif paydaşları olarak görülmektedir. Kullanıcıların karar alma süreçlerine katılması, ortak değer üretimi ve dijital topluluk oluşturma gibi unsurlar bu modelin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Böylece platform ekonomisinin merkeziyetçi yapısına karşı daha demokratik bir alternatif geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu durum geleneksel tüketici anlayışından daha katılımcı bir ekonomik modele geçişi göstermektedir (Prahalad ve Ramaswamy, 2004).

Geleneksel kooperatiflerden farklı olarak Kooperatifçilik 2.0 modeli büyük ölçüde dijital ağ yapıları üzerinden ilerlemektedir. Türkiye'de de dijitalleşme ekseninde gelişen yeni nesil

kooperatif yapılarının literatürde daha görünür hâle gelmeye başladığı görülmektedir (Yıldırım ve Kaya, 2022). Bu durum fiziksel sınırların önemini azaltırken topluluk ilişkilerini dijital ortamlara taşımaktadır. Sosyal medya, çevrim içi topluluklar ve dijital iletişim araçları da bu sürecin temel unsurlarından biri hâline gelmektedir. Özellikle çevrim içi topluluk yapıları fiziksel sınırların ötesinde yeni dayanışma biçimlerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Fuster Morell, 2017).

Burada dikkat çekici noktalardan biri de pazarlama anlayışındaki değişimdir. Geleneksel pazarlama yaklaşımında tüketiciler çoğunlukla hedef kitle olarak değerlendirilirken, Kooperatifçilik 2.0 modelinde kullanıcılar topluluğun aktif bir parçası hâline gelmektedir. Özellikle dijital güven, topluluk aidiyeti, kullanıcı katılımı ve ortak değer yaratımı gibi kavramlar bu yeni yapının merkezinde yer almaktadır. Dijital marka toplulukları ve kullanıcı etkileşimi, kooperatif yapılarının görünürlüğünü artıran önemli unsurlar hâline gelmiştir (Laroche vd., 2012; Muniz ve O'Guinn, 2001).

Sonuç olarak Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımı, dijital ekonominin ortaya çıkardığı merkezi güç sorunlarına karşı daha katılımcı ve topluluk odaklı bir alternatif sunmaktadır. Bu yönüyle yalnızca ekonomik bir organizasyon modeli değil, aynı zamanda dijital çağın değişen tüketim ve topluluk ilişkilerine uyum sağlayan yeni nesil bir organizasyon yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir.

3. DİJİTAL PAZARLAMA PERSPEKTİFİNDEN KOOPERATİFÇİLİK 2.0

Dijitalleşme yalnızca işletmelerin pazarlama faaliyetlerini değiştirmemiş, aynı zamanda tüketicilerin markalarla kurduğu ilişkiyi de dönüştürmüştür. Özellikle sosyal medya platformlarının yaygınlaşmasıyla birlikte tüketiciler artık pasif alıcılar olmaktan çıkarak içerik üreten, deneyim paylaşan ve topluluk oluşturan aktörler hâline gelmiştir (Kumar vd., 2019). Bu dönüşüm, kooperatifçilik gibi topluluk odaklı yapılar açısından da yeni fırsatlar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımının temelinde yalnızca ekonomik fayda değil; katılım, güven, ortak değer üretimi ve dijital topluluk ilişkileri yer almaktadır.

3.1. Dijital Tüketici Davranışlarının Dönüşümü

Dijital çağda tüketici davranışları önemli ölçüde değişmiştir. Günümüzde tüketiciler yalnızca ürünün işlevsel özelliklerine değil, markaların temsil ettiği sosyal değerlere, etik duruşlarına ve toplumsal katkılarına da önem vermektedir (Kotler vd., 2021). Özellikle genç tüketici

gruplarında sürdürülebilirlik, şeffaflık ve sosyal sorumluluk gibi unsurlar satın alma kararlarını doğrudan etkileyebilmektedir.

Bu dönüşümle birlikte "bilinçli tüketim" ve "etik tüketim" kavramları daha görünür hâle gelmiştir. Shaw ve Shiu'ya (2003) göre etik tüketiciler satın alma süreçlerinde yalnızca ekonomik faydayı değil, toplumsal etkileri de dikkate almaktadır. Benzer şekilde Carrington vd. (2014), tüketicilerin giderek daha fazla değer odaklı satın alma davranışı sergilediğini belirtmektedir.

Dijital platformların yaygınlaşması tüketicilerin topluluk aidiyeti geliştirme eğilimini de artırmıştır. Özellikle sosyal medya üzerinden oluşan dijital topluluklar, bireylerin belirli markalar veya ortak değerler etrafında bir araya gelmesini kolaylaştırmaktadır (Muniz ve O'Guinn, 2001). Bu durum tüketim davranışının yalnızca bireysel bir süreç olmaktan çıkarak sosyal etkileşim temelli bir yapıya dönüşmesine neden olmaktadır.

Kooperatifçilik 2.0 açısından değerlendirildiğinde bu dönüşüm oldukça önemlidir. Çünkü yeni nesil tüketici yalnızca ürün satın almak istememekte; aynı zamanda aidiyet hissi kurabileceği, değerlerini paylaşabileceği ve güven duyabileceği toplulukların parçası olmayı da istemektedir. Bu bağlamda dijital kooperatif yapılarının etik tüketim ve topluluk ekonomisiyle daha uyumlu bir yapı sunduğu söylenebilir.

3.2. Topluluk Temelli Marka Yapıları

Pazarlama literatüründe marka topluluğu (brand community) kavramı, belirli bir marka etrafında gelişen sosyal ilişkiler ağı olarak tanımlanmaktadır (Muniz ve O'Guinn, 2001). Özellikle dijitalleşmeyle birlikte marka toplulukları fiziksel sınırların ötesine taşınmış ve çevrim içi platformlarda daha görünür hâle gelmiştir.

Bugün birçok marka sosyal medya platformları aracılığıyla yalnızca ürün tanıtımı yapmakla kalmamakta, aynı zamanda kullanıcıların etkileşim kurduğu dijital topluluklar oluşturmaya çalışmaktadır. Bu süreçte kullanıcı deneyimleri, ortak kimlik üretimi ve topluluk aidiyeti önemli unsurlar hâline gelmektedir (Laroche vd., 2012).

Kooperatifçilik 2.0 modeli bu açıdan değerlendirildiğinde oldukça güçlü bir potansiyele sahiptir. Çünkü kooperatifler yapısal olarak zaten ortaklık, dayanışma ve aidiyet duygusu üzerine kuruludur. Dijital pazarlama araçlarıyla desteklenen kooperatif yapılar, yalnızca ekonomik organizasyonlar değil aynı zamanda güçlü topluluk markalarına da dönüşebilmektedir.

Özellikle sosyal medya platformları üzerinden yürütülen topluluk iletişimi, kooperatiflerin görünürlüğünü artırabilmekte ve kullanıcıların marka ile daha güçlü bağ kurmasını

sağlayabilmektedir. Bu durum tüketici sadakati açısından da önem taşımaktadır. Laroche vd. (2012), dijital marka topluluklarının marka güveni ve bağlılığı üzerinde doğrudan etkili olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımında marka yönetimi yalnızca ticari bir faaliyet olarak değil, topluluk ilişkilerini güçlendiren sosyal bir süreç olarak da değerlendirilmektedir.

3.3. Sosyal Medya ve Dijital Güven

Dijital ekonomide güven kavramı her zamankinden daha önemli hâle gelmiştir. Özellikle çevrim içi etkileşimlerin yoğunlaştığı platform yapılarında kullanıcıların sisteme güven duyması sürdürülebilirlik açısından kritik bir unsur olarak görülmektedir (Gefen vd., 2003).

Sosyal medya platformları bu güven ilişkisinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Kullanıcı yorumları, deneyim paylaşımları ve elektronik ağızdan ağıza iletişim (e-WOM) süreçleri tüketicilerin marka algısını doğrudan etkileyebilmektedir (Cheung ve Thadani, 2012). Özellikle şeffaf iletişim ve kullanıcı katılımı dijital güvenin oluşmasında belirleyici faktörler arasında yer almaktadır.

Kooperatifçilik 2.0 modeli açısından dijital güven daha da kritik bir noktadadır. Çünkü bu yapılar büyük ölçüde topluluk ilişkileri ve katılımcı sistemler üzerinden işlemektedir. Kullanıcıların platforma, yönetime ve topluluğa güven duyması katılım düzeyini doğrudan etkileyebilmektedir.

Bu noktada sosyal medya yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda güven üretim mekanizması olarak da değerlendirilebilir. Özellikle kullanıcılarla çift yönlü iletişim kurulması, karar süreçlerinin şeffaf biçimde paylaşılması ve topluluk etkileşiminin desteklenmesi; dijital kooperatif yapıların sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır.

Ayrıca dijital güvenin marka bağlılığı üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Kim ve Peterson'a (2017) göre çevrim içi güven algısı tüketici sadakati ve platform kullanımı üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Bu durum Kooperatifçilik 2.0 yapılarında sosyal medya yönetiminin neden stratejik bir unsur hâline geldiğini göstermektedir.

3.4. Katılımcı Değer Yaratımı ve Dijital Etkileşim

Dijital pazarlama anlayışındaki en önemli dönüşümlerden biri tüketicilerin değer yaratım sürecine daha aktif biçimde katılmasıdır. Geleneksel pazarlama modellerinde işletmeler değeri

üreten, tüketiciler ise değeri satın alan taraf olarak görülürken; günümüzde bu ayrım giderek zayıflamaktadır (Prahalad ve Ramaswamy, 2004).

Özellikle dijital platformlar kullanıcıların içerik üretmesine, geri bildirim sağlamasına ve marka süreçlerine katılım göstermesine olanak tanımaktadır. Böylece tüketiciler pasif hedef kitle olmaktan çıkarak aktif paydaşlara dönüşmektedir. Literatürde bu süreç "co-creation" ya da birlikte değer yaratımı olarak ifade edilmektedir.

Kooperatifçilik 2.0 modeli bu yaklaşım ile büyük ölçüde örtüşmektedir. Çünkü dijital kooperatif yapılarında kullanıcıların yalnızca ekonomik katkı sağlaması değil, aynı zamanda yönetime, iletişime ve topluluk üretimine katılması beklenmektedir. Bu durum topluluk aidiyetini güçlendirirken aynı zamanda platformun sürdürülebilirliğine de katkı sunmaktadır.

Özellikle kullanıcıların ortak içerik üretmesi, sosyal medya etkileşimlerine katılması ve topluluk içerisinde görünür hâle gelmesi dijital iş birliği kültürünü desteklemektedir. Ramaswamy ve Ozcan'a (2016) göre dijital etkileşim temelli değer üretimi markalar ile kullanıcılar arasındaki ilişkiyi daha güçlü ve sürdürülebilir hâle getirmektedir.

Sonuç olarak Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımı, dijital pazarlamanın katılımcı yapısıyla önemli ölçüde uyum göstermektedir. Bu modelde tüketiciler yalnızca satın alan bireyler değil; topluluk oluşturan, değer üreten ve dijital ekosisteme katkı sağlayan aktif aktörler hâline gelmektedir.

4. KOOPERATİFÇİLİK 2.0 İÇİN KAVRAMSAL MODEL ÖNERİSİ

Dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte kooperatifçilik anlayışı da yalnızca üretim ve ortaklık ilişkileri üzerinden değerlendirilen geleneksel yapısından uzaklaşmaya başlamıştır. Özellikle dijital platformların gündelik ekonomik yaşamın merkezine yerleşmesi, kooperatiflerin iletişim biçimlerini, üyelerle kurduğu ilişkileri ve değer üretim süreçlerini yeniden şekillendirmektedir. Bu dönüşüm süreci içerisinde Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımı; dijital teknolojiler, topluluk ekonomisi ve katılımcı pazarlama anlayışının birleştiği yeni nesil bir model olarak değerlendirilebilir. Özellikle sosyal ekonomi ve dayanışma ekonomisi literatürü, bu dönüşümün yalnızca teknolojik değil aynı zamanda toplumsal bir değişim olduğuna dikkat çekmektedir (Laville, 2010; Ridley-Duff ve Bull, 2021). Bu durum yalnızca işletme modellerini değil, topluluk ilişkilerini ve kolektif üretim anlayışını da dönüştürmektedir (Castells, 2010; Utting, 2015).

Literatürde platform kooperatifçiliği üzerine yapılan çalışmalar, dijital altyapıların yalnızca teknik bir araç olmadığını; aynı zamanda demokratik katılımı, topluluk ilişkilerini ve ortak değer üretimini destekleyen sosyal yapılar oluşturduğunu göstermektedir (Scholz, 2016; Schneider, 2018). Fuster Morell'e (2017) göre dijital ortak üretim yapıları, platform ekonomisinin daha

kolektif ve demokratik biçimde yeniden organize edilmesine katkı sağlayabilmektedir. Benzer şekilde kooperatifçilik literatüründe güven, ortak kimlik ve dayanışma kültürünün sürdürülebilirlik açısından temel unsurlar arasında yer aldığı vurgulanmaktadır (Birchall, 2011). Bu durum, dijital pazarlama araçlarının kooperatifçilik modeliyle daha bütünleşik biçimde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle dijital topluluk yönetimi ve kullanıcı katılımı, yeni nesil kooperatif yapılarında stratejik önem taşımaktadır (Vieta, 2020).

Bu çalışmada önerilen kavramsal model, Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımını dijital pazarlama perspektifiyle açıklamayı amaçlamaktadır. Modelin temelinde dijital platform altyapısı yer almakta; bu altyapının sosyal medya etkileşimi, topluluk odaklı iletişim ve kullanıcı katılımı aracılığıyla dijital güven oluşturduğu varsayılmaktadır. Oluşan güven ortamının ise ortak değer üretimini ve sürdürülebilir dijital ekosistemi desteklediği düşünülmektedir.

4.1. Modelin Temel Bileşenleri

Önerilen modelin ilk bileşeni dijital platform altyapısıdır. Dijital platformlar kullanıcılar arasında etkileşim kurulmasını sağlayan temel yapı taşlarıdır. Srnicek'e (2017) göre platform ekonomisinin temel gücü ağ ilişkilerinden ve kullanıcı verilerinden beslenmektedir. Ancak Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımında mesele yalnızca teknolojik altyapı değildir. Asıl önemli olan, bu altyapının topluluk ilişkilerini destekleyen katılımcı bir yapıya dönüşebilmesidir. Schneider'e (2021) göre dijital platformların sürdürülebilirliği yalnızca teknik kapasiteye değil, kullanıcıların yönetime katılım düzeyine de bağlıdır.

Modelin ikinci bileşeni topluluk odaklı iletişimdir. Dijital pazarlama literatüründe topluluk temelli iletişim stratejilerinin kullanıcı bağlılığı üzerinde önemli etkiler oluşturduğu belirtilmektedir (Muniz ve O'Guinn, 2001). Özellikle kooperatif yapılarında üyelerle kurulan çift yönlü iletişim, aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle sosyal medya platformları Kooperatifçilik 2.0 açısından yalnızca görünürlük sağlayan araçlar olarak değil, topluluk kültürünün sürdürüldüğü dijital alanlar olarak değerlendirilebilir. Özellikle dijital marka topluluklarının kullanıcı bağlılığı üzerindeki etkisi pazarlama literatüründe sıklıkla vurgulanmaktadır (Laroche vd., 2012).

Bir diğer önemli unsur katılımcı yönetim anlayışıdır. Geleneksel kooperatifçilikte olduğu gibi Kooperatifçilik 2.0 modelinde de üyelerin karar alma süreçlerine katılımı önem taşımaktadır. Ancak dijital teknolojiler bu katılımın daha hızlı ve geniş ölçekli gerçekleşmesine olanak tanımaktadır. Bu durum kooperatifçilik anlayışının dijital demokrasi ile daha yakın ilişki kurmasına neden olmaktadır (Schneider, 2021). Özellikle çevrim içi oylama sistemleri, dijital geri bildirim mekanizmaları ve topluluk forumları katılımcı yönetim anlayışını

güçlendirebilmektedir (Scholz ve Schneider, 2016). Özellikle platform kooperatifçiliği tartışmalarında kullanıcıların yalnızca müşteri değil, aynı zamanda karar süreçlerine katılan ortaklar olarak değerlendirilmesi dikkat çekmektedir (Scholz, 2016).

Modelin merkezinde yer alan bir diğer kavram ise dijital güvendir. Dijital platformların sürdürülebilirliği büyük ölçüde kullanıcı güvenine bağlıdır (Gefen vd., 2003). Özellikle şeffaf iletişim, veri güvenliği ve kullanıcı etkileşimi güven oluşumunda belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır. Kooperatifçilik modeli zaten yapısal olarak güven ve ortaklık ilişkileri üzerine kurulduğu için dijital güvenin bu yapılarda daha güçlü biçimde gelişebileceği değerlendirilmektedir. Novkovic'e (2008) göre güven temelli ilişkiler, kooperatiflerin geleneksel işletme modellerinden ayrıştığı temel noktalardan biridir.

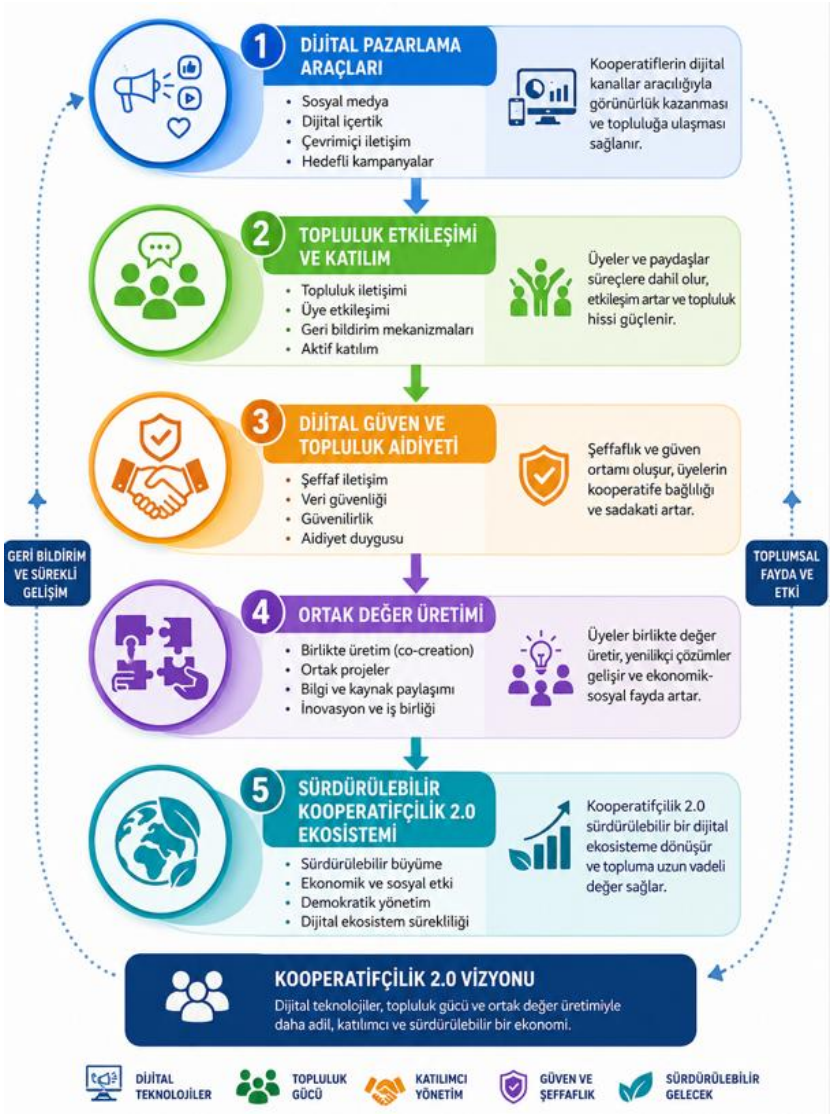
Sosyal medya etkileşimi de modelin önemli bileşenlerinden biridir. Kullanıcı yorumları, deneyim paylaşımları ve elektronik ağızdan ağıza iletişim süreçleri dijital görünürlüğü artırırken aynı zamanda topluluk bağlılığını da desteklemektedir (Cheung ve Thadani, 2012). Özellikle yeni nesil tüketicilerin sosyal medya temelli topluluklara daha fazla dahil olması, kooperatiflerin dijital marka topluluğu oluşturabilmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu durum etik tüketim ve topluluk ekonomisi eğilimleriyle de ilişkilendirilmektedir (Belk, 2014; Hamari vd., 2016).

Modelin son aşamasında ortak değer üretimi ve sürdürülebilir dijital ekosistem yer almaktadır. Prahalad ve Ramaswamy'ye (2004) göre dijital çağda değer üretimi yalnızca işletmeler tarafından gerçekleştirilen tek yönlü bir süreç değildir. Kullanıcıların üretim, içerik paylaşımı ve topluluk etkileşimine katılması birlikte değer yaratımını mümkün kılmaktadır. Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımında da kullanıcıların pasif tüketici olmaktan çıkarak aktif paydaş hâline geldiği görülmektedir. Bu yönüyle Kooperatifçilik 2.0 modeli, katılımcı tüketim anlayışının dijital kooperatif yapılarındaki yansıması olarak değerlendirilebilir.

4.2. Önerilen Kavramsal Yapı

Bu çalışma kapsamında önerilen kavramsal yapı, dijital pazarlama araçlarının topluluk ilişkileri üzerinden Kooperatifçilik 2.0 ekosistemini nasıl desteklediğini açıklamaktadır. Modelde süreç doğrusal bir yapıdan çok karşılıklı etkileşim mantığıyla ilerlemektedir. Başka bir ifadeyle model, kullanıcıların yalnızca sistem içerisinde yer aldığı değil; aynı zamanda sistemi şekillendirdiği bir

dijital ekosistem varsayımına dayanmaktadır. Ancak kavramsal çerçevenin daha anlaşılır hâle gelmesi açısından aşağıdaki akış önerilmektedir:

Kaynak: İlgili literatür temel alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Görsel 1. Kooperatifçilik 2.0 Kavramsal Modeli: Dijital Pazarlama ve Topluluk Ekonomisi Perspektifinden

Bu yapıda dijital pazarlama araçları; sosyal medya yönetimi, dijital içerik üretimi, çevrim içi topluluk yönetimi ve kullanıcı etkileşimi gibi unsurları kapsamaktadır. Sürecin ikinci aşamasında kullanıcılar yalnızca içerik tüketen bireyler değil, toplulukla etkileşim kuran aktif aktörler hâline gelmektedir. Bu etkileşim zamanla dijital güvenin ve topluluk aidiyetinin oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Oluşan güven ortamı ise ortak değer üretimini desteklemektedir. Böylece kullanıcılar yalnızca ekonomik fayda elde eden bireyler değil; aynı zamanda dijital topluluğun sürdürülebilirliğine

katkı sağlayan paydaşlara dönüşmektedir. Bu durum Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımının temel farklarından biri olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak önerilen model, kooperatifçilik anlayışının dijital çağda pazarlama, topluluk ekonomisi ve platform teknolojileriyle birlikte yeniden şekillendiğini göstermektedir. Özellikle sürdürülebilir dijital toplulukların gelecekte daha görünür hâle gelmesi, platform kooperatifçiliği tartışmalarını hem pazarlama hem de sosyal ekonomi literatürü açısından daha önemli bir noktaya taşıyabilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dijitalleşme süreci ekonomik yapıları dönüştürdüğü kadar tüketici davranışlarını, topluluk ilişkilerini ve örgütlenme biçimlerini de yeniden şekillendirmektedir. Özellikle platform ekonomisinin yaygınlaşmasıyla birlikte kullanıcıların ekonomik sistem içerisindeki rolü değişmiş; tüketiciler daha etkileşimli, katılımcı ve topluluk odaklı yapılar içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu dönüşüm, kooperatifçilik modelinin de dijital çağın dinamikleri doğrultusunda yeniden değerlendirilmesini gerekli hâle getirmiştir.

Bu çalışma kapsamında ele alınan Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımı, geleneksel kooperatifçilik ilkelerinin dijital platform teknolojileriyle bütünleştiği yeni nesil bir model olarak değerlendirilmiştir. Literatürde özellikle platform kooperatifçiliği üzerine yapılan çalışmalar, dijital ekonomide ortaya çıkan merkezi güç sorunlarına karşı daha demokratik ve katılımcı alternatiflerin gelişmeye başladığını göstermektedir (Scholz, 2016; Schneider, 2018). Bu durum, kooperatifçilik modelinin yalnızca geçmişe ait bir ekonomik yapı olmadığını, aksine dijital çağda yeniden önem kazandığını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın önemli bulgularından biri dijital pazarlama disiplininin bu dönüşüm sürecindeki belirleyici rolüdür. Sosyal medya yönetimi, dijital topluluk oluşturma, kullanıcı etkileşimi ve elektronik ağızdan ağıza iletişim süreçleri; Kooperatifçilik 2.0 yapılarının görünürlüğünü ve sürdürülebilirliğini doğrudan etkileyebilmektedir. Özellikle dijital güven, topluluk aidiyeti ve katılımcı değer yaratımı gibi kavramların kooperatif yapılar açısından daha kritik hâle geldiği görülmektedir. Bu yönüyle dijital pazarlama yalnızca ticari iletişim aracı değil, aynı zamanda topluluk ilişkilerini güçlendiren stratejik bir mekanizma olarak değerlendirilebilir.

Bunun yanında topluluk ekonomisinin yükselişi de kooperatifçilik açısından dikkat çekici bir gelişmedir. Günümüzde tüketicilerin yalnızca ürün veya hizmet satın almak istemediği; aynı zamanda etik değerlere sahip, şeffaf ve güvenilir toplulukların parçası olmayı önemsedikleri

görülmektedir (Kotler vd., 2021). Bu durum, kooperatiflerin dijital ortamda güçlü marka toplulukları oluşturabilmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadır.

Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımı aynı zamanda markalaşma sürecini de dönüştürmektedir. Geleneksel kooperatif yapıları çoğunlukla üretim ve dayanışma ekseninde değerlendirilirken, dijitalleşme ile kooperatiflerin topluluk temelli dijital marka yapılarına dönüşebileceği düşünülmektedir. Özellikle sosyal medya destekli topluluk iletişimi, kullanıcı katılımı ve ortak değer üretimi süreçleri kooperatiflerin dijital görünürlüğünü artırabilmektedir.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, genç nüfus yapısı, artan internet penetrasyonu ve sosyal medya kullanımı ile kooperatifçilik alanında sürdürülebilir örgütlenmeye yönelik politika adımlarının bir arada bulunması; ülkenin dijital kooperatifleşme açısından henüz büyük ölçüde kullanılmamış bir potansiyele sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu potansiyelin hayata geçirilmesi, yalnızca teknolojik altyapıya değil; aynı zamanda katılımcı dijital topluluk kültürünün geliştirilmesine ve kooperatifçilik anlayışının yeni nesil girişimcilik ekosistemiyle bütünleştirilmesine bağlıdır.

Sonuç olarak platform kooperatifçiliğinin gelecekte daha fazla önem kazanacağı değerlendirilmektedir. Özellikle veri güvenliği, etik ekonomi, sürdürülebilirlik ve dijital demokrasi gibi konuların giderek daha görünür hâle gelmesi; topluluk temelli dijital ekonomik modellere yönelik ilgiyi artırmaktadır. Son yıllarda Türkiye'de de kooperatifçilik alanında dijital dönüşüm, sürdürülebilir örgütlenme modelleri ve dijitalleşme kapasitesine yönelik çalışmaların arttığı görülmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2023). Bu bağlamda Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımının hem pazarlama hem de kooperatifçilik literatürü açısından gelecekte daha fazla araştırılması gereken disiplinler arası bir alan olduğu düşünülmektedir.

6. GELECEK ÇALIŞMALAR İÇİN ÖNERİLER

Bu çalışma kavramsal bir çerçevede hazırlanmış olup Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımını dijital pazarlama ve topluluk ekonomisi perspektifinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle ilerleyen çalışmalarda ampirik araştırmaların yapılması literatüre önemli katkılar sağlayabilir.

Öncelikle dijital kooperatif platformlarını kullanan bireylerin tüketici davranışlarının incelenmesi önemli bir araştırma alanı olarak değerlendirilebilir. Özellikle dijital güven, topluluk aidiyeti, etik tüketim ve kullanıcı katılımı gibi değişkenlerin kooperatif platformlarına yönelik tutumlar üzerindeki etkisi araştırılabilir.

Bunun yanında sosyal medya temelli kooperatif markalarının dijital iletişim stratejileri de gelecekteki çalışmalar açısından dikkat çekici bir alan oluşturmaktadır. Özellikle topluluk

yönetimi, elektronik ağızdan ağıza iletişim (e-WOM) ve kullanıcı etkileşiminin marka bağlılığı üzerindeki etkileri farklı sektörler açısından analiz edilebilir.

Ayrıca Türkiye'de platform kooperatifçiliği uygulamalarının henüz sınırlı düzeyde çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle yerel dijital kooperatif girişimlerinin incelenmesi, Türkiye'de Kooperatifçilik 2.0 yaklaşımının gelişim potansiyelinin anlaşılması açısından önemli katkılar sağlayabilir. Özellikle tarım, kadın girişimciliği, yaratıcı endüstriler ve dijital hizmet platformları gibi alanlarda ortaya çıkan yeni nesil kooperatif modelleri gelecekte ayrıntılı biçimde araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Battilani, P., & Schröter, H. G. (2012). The cooperative business movement, 1950 to the present. *Cambridge University Press*.

Belk, R. (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research, 67*(8), 1595–1600. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2013.10.001

Birchall, J. (2011). *People-centered businesses: Cooperatives, mutuals and the idea of membership*. Palgrave Macmillan.

Birchall, J. (2014). The governance of large cooperative businesses. *Cooperatives UK*.

Bocken, N. M. P., Short, S. W., Rana, P., & Evans, S. (2014). A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *Journal of Cleaner Production, 65*, 42–56. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.11.039

Carrington, M. J., Neville, B. A., & Whitwell, G. J. (2014). Lost in translation: Exploring the ethical consumer intention–behavior gap. *Journal of Business Research, 67*(1), 2759–2767. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2012.09.022

Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.

Cheung, C. M. K., & Thadani, D. R. (2012). The impact of electronic word-of-mouth communication: A literature analysis and integrative model. *Decision Support Systems, 54*(1), 461–470. https://doi.org/10.1016/j.dss.2012.06.008

Fuster Morell, M. (2017). Towards a theory of value of platform cooperativism. In T. Scholz & N. Schneider (Eds.), *Ours to hack and to own: The rise of platform cooperativism, a new vision for the future of work and a fairer internet* (pp. 157–168). OR Books.

Gefen, D., Karahanna, E., & Straub, D. W. (2003). Trust and TAM in online shopping: An integrated model. *MIS Quarterly, 27*(1), 51–90. https://doi.org/10.2307/30036519

Hamari, J., Sjöklint, M., & Ukkonen, A. (2016). The sharing economy: Why people participate in collaborative consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology, 67*(9), 2047–2059. https://doi.org/10.1002/asi.23552

Hollebeek, L. D., & Macky, K. (2019). Digital content marketing's role in fostering consumer engagement, trust, and value: Framework, fundamental propositions, and implications. *Journal of Interactive Marketing, 45*, 27–41. https://doi.org/10.1016/j.intmar.2018.07.003

Kumar, V., Rajan, B., Gupta, S., & Dalla Pozza, I. (2019). Customer engagement in service. *Journal of the Academy of Marketing Science, 47*(1), 138–160. https://doi.org/10.1007/s11747-017-0565-2

International Cooperative Alliance. (2023). *Cooperative identity, values & principles*. [https://ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity, Erişim Tarihi: 15.05.2026]

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı*.

Kim, Y., & Peterson, R. A. (2017). A meta-analysis of online trust relationships in e-commerce. *Journal of Interactive Marketing, 38*, 44–54. https://doi.org/10.1016/j.intmar.2017.01.001

Kotler, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2021). *Marketing 5.0: Technology for humanity*. Wiley.

Laroche, M., Habibi, M. R., Richard, M. O., & Sankaranarayanan, R. (2012). The effects of social media based brand communities on brand community markers, value creation practices, brand trust and brand loyalty. *Computers in Human Behavior, 28*(5), 1755–1767. https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.04.016

Laville, J. L. (2010). The solidarity economy: An international movement. *RCCS Annual Review, 2*, 1-11. https:// doi.org/10.4000/rccsar.202

Majee, W., & Hoyt, A. (2011). Cooperatives and community development: A perspective on the use of cooperatives in development. *Journal of Community Practice, 19*(1), 48–61. https://doi.org/10.1080/10705422.2011.550260

Mülayim, Z. G. (2013). *Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınları.

Muniz, A. M., & O'Guinn, T. C. (2001). Brand community. *Journal of Consumer Research, 27*(4), 412–432. https://doi.org/10.1086/319618

Novkovic, S. (2008). Defining the cooperative difference. *Journal of Socio-Economics, 37*(6), 2168–2177. https://doi.org/10.1016/j.socec.2008.02.009

Özdemir, G. (2019). Sosyal ekonomi kapsamında kooperatifçilik yaklaşımı. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 8*(20), 408–425.

Prahalad, C. K., & Ramaswamy, V. (2004). Co-creation experiences: The next practice in value creation. *Journal of Interactive Marketing, 18*(3), 5–14. https://doi.org/10.1002/dir.20015

Ramaswamy, V., & Ozcan, K. (2016). Brand value co-creation in a digitalized world: An integrative framework and research implications. *International Journal of Research in Marketing*, 33(1), 93–106. https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2015.07.001

Rehber, E. (2014). Kooperatifçilik ve kırsal kalkınma ilişkisi üzerine değerlendirmeler. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 28*(2), 87–96.

Ridley-Duff, R., & Bull, M. (2021). *Understanding social enterprise: Theory and practice* (3rd ed.). Sage.

Schneider, N. (2018). *Everything for everyone: The radical tradition that is shaping the next economy*. Nation Books.

Schneider, N. (2021). *Governable spaces: Democratic design for online life*. University of California Press.

Scholz, T. (2016). *Platform cooperativism: Challenging the corporate sharing economy*. Rosa Luxemburg Stiftung.

Scholz, T., & Schneider, N. (2016). *Ours to hack and to own: The rise of platform cooperativism, a new vision for the future of work and a fairer internet*. OR Books.

Shaw, D., & Shiu, E. (2003). Ethics in consumer choice: A multivariate modelling approach. *European Journal of Marketing, 37*(10), 1485-1498. https://doi.org/10.1108/03090560310487202

Srnicek, N. (2017). *Platform capitalism*. Polity Press.

Ticaret Bakanlığı. (2023). *Kooperatifçilik Raporu*.

Utting, P. (2015). Social and solidarity economy: Beyond the fringe. *Zed Books*.

Vieta, M. (2020). The platform cooperative movement in Canada: A qualitative study. *Journal of Co-operative Organization and Management, 8*(2), 100128. https://doi.org/10.1016/j.jcom.2020.100128

Yıldırım, S., & Kaya, M. (2022). Dijitalleşme sürecinde kooperatifçilik ve yeni nesil platform yapıları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 19*(46), 233–251.

NÖROPAZARLAMA PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL PLATFORMLARDA GÖRSEL İÇERİK STRATEJİLERİNİN TÜKETİCİ SATIN ALMA DAVRANIŞINA ETKİSİ

Nurseli CİVAN DEMİRCAN

Selçuk Üniversitesi

nurseli.cvn@hotmail.com / 0009-0009-1346-1141

ÖZET

Dijitalleşme ve sosyal medya platformlarının hızla yaygınlaşması, tüketicilerin günlük olarak maruz kaldığı görsel uyaran miktarını dramatik bir şekilde artırmış ve dikkat sürelerinin kısalmasına yol açmıştır. Bu dinamik pazar çevresinde geleneksel pazarlama araştırmaları, tüketicilerin bilinçaltı karar alma mekanizmalarını ve duygusal tepkilerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmanın amacı, dijital platformlarda uygulanan görsel içerik stratejilerinin (renk paletleri, tipografi, kompozisyon, hareketli unsurlar ve görsel hiyerarşi) tüketici satın alma davranışı üzerindeki etkisini nöropazarlama perspektifinden incelemektir.

Çalışma kapsamında, görsel uyaranların insan beynindeki ödül mekanizmaları (dopaminerjik sistem), dikkat (özellik seçici dikkat) ve bellek süreçleri üzerindeki nörolojik yansımaları literatürdeki güncel kuramsal yaklaşımlar ve deneysel bulgular (fMRG, EEG, Göz İzleme-Eye Tracking) ışığında analiz edilmiştir. Araştırmada, tüketicilerin dijital mecralardaki görsel hiyerarşiyi nasıl anlamlandırdığı ve bu görsel stratejilerin mikro-anlık karar alma süreçlerindeki tetikleyici rolü kavramsal bir çerçevede tartışılmıştır.

Elde edilen teorik bulgular; görsel içeriklerdeki estetik uyumun, yüz işleme (fusiform yüz alanı) mekanizmalarının ve sosyal kanıt öğelerinin tüketicide güven duygusu oluşturarak satın alma niyetini pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, belirli görsel kompozisyonların beyindeki alışkanlık döngülerini harekete geçirmede kritik birer ipucu (cue) işlevi gördüğü belirlenmiştir. Bu çalışma, dijital platformlarda içerik üreten markalar ve pazarlama profesyonelleri için nörolojik açıdan optimize edilmiş, tüketici odaklı görsel stratejiler geliştirmelerine yönelik stratejik öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nöropazarlama, Dijital Pazarlama, Görsel İçerik Stratejileri, Tüketici Davranışı, Tüketici Nörobilimi.

THE EFFECT OF VISUAL CONTENT STRATEGIES ON CONSUMER PURCHASING BEHAVIOR FROM A NEUROMARKETING PERSPECTIVE

Nurseli CİVAN DEMİRCAN

Selçuk Üniversitesi

nurseli.cvn@hotmail.com / 0009-0009-1346-1141

ABSTRACT

The rapid proliferation of digital platforms and social media has dramatically increased the volume of visual stimuli consumers encounter daily, leading to shortened attention spans. In this dynamic market environment, traditional marketing research methodologies often fall short of explaining consumers' subconscious decision-making mechanisms and emotional responses. This study aims to investigate the impact of visual content strategies (color palettes, typography, composition, dynamic elements, and visual hierarchy) implemented on digital platforms on consumer purchasing behavior from a neuromarketing perspective.

Within the scope of this research, the neurological reflections of visual stimuli on reward mechanisms (dopaminergic system), attention (feature-selective attention), and memory processes in the human brain are analyzed in light of current theoretical frameworks and empirical findings (fMRI, EEG, Eye Tracking) in the literature. The study conceptually discusses how consumers decode visual hierarchies in digital spaces and the triggering role of these visual strategies in micro-moment decision-making processes.

The theoretical findings indicate that aesthetic harmony in visual content, facial processing mechanisms (fusiform face area), and social proof elements positively influence purchase intention by fostering a sense of trust in consumers. Furthermore, it has been determined that specific visual compositions function as critical cues that activate habit loops in the brain. This study offers strategic recommendations for brands and marketing professionals producing content on digital platforms to develop neurologically optimized, consumer-centric visual strategies.

Keywords: Neuromarketing, Digital Marketing, Visual Content Strategies, Consumer Behavior, Consumer Neuroscience.

KÜRESEL MARKALARDA MENŞEİ ÜLKE ETKİSİNİN TÜKETİCİ MARKA TUTUMU ETKİSİNE YÖNELİK OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Doktora Öğrencisi Furkan ERSOY
Ege Üniversitesi,
furkanersoy1923@gmail.com – ORCID: 0009-0008-5738-147X

Prof. Dr. Keti VENTURA
Ege Üniversitesi,
keti.ventura@ege.edu.tr - ORCID: 0000-0002-6422-0518

ÖZET

Bu araştırma, otomotiv sektöründe faaliyet gösteren küresel markalar bağlamında menşei ülke etkisinin tüketici marka tutumu üzerindeki rolünü; algılanan kalite ile marka prestijinin aracı ve küresel marka algısının düzenleyici etkilerini bütüncül bir modelle incelemeyi amaçlamaktadır. Nicel araştırma tasarımına dayanan çalışmada, 127 katılımcıdan anket yoluyla elde edilen veriler regresyon ve PROCESS Makro analizleriyle incelenmiştir. Analiz sonuçları, menşei ülke etkisinin algılanan kalite ve marka prestiji üzerinden marka tutumunu "tam aracılık" mekanizmasıyla şekillendirdiğini ve kalite algısının bu süreçte prestijten daha baskın bir yordayıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, küresel marka algısı yüksek seviyelere ulaştığında, menşei ülke etkisinin kalite algısı üzerindeki öneminin anlamsızlaştığı tespit edilmiştir. Araştırma, yüksek küresel tanınırlığa sahip markaların evrensel marka konumlandırmasına odaklanması gerektiğini; küresel algısı düşük markaların ise ait oldukları ülkenin mühendislik ve üretim gücünü stratejik bir kalite sinyali olarak vurgulaması gerektiğini göstermektedir. Bu bir pilot çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Menşei Ülke Etkisi, Küresel Marka Algısı, Marka Tutumu, Algılanan Kalite, Marka Prestiji, Otomotiv Sektörü

GİRİŞ

Küreselleşme süreci, işletmelerin yalnızca farklı ülkelerde faaliyet göstermesini değil, aynı zamanda markaların farklı pazarlarda farklı anlamlarla algılanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle günümüz pazarlama anlayışında markaların başarısı yalnızca ürün performansı, fiyat avantajı ya da dağıtım gücü üzerinden değil; tüketici zihninde oluşturduğu sembolik, bilişsel ve duygusal çağrışımlar üzerinden de değerlendirilmektedir. Özellikle uluslararası pazarlarda faaliyet gösteren markalar bakımından markanın hangi ülkeye ait olduğu, ne ölçüde küresel algılandığı, ne kadar prestij taşıdığı ve tüketicide nasıl bir genel tutum oluşturduğu rekabet gücünün temel belirleyicileri arasında yer almaktadır. Nitekim uluslararası pazarlama literatürü, tüketicilerin marka değerlendirmelerinde yalnızca somut ürün özelliklerine değil, aynı zamanda ülke imajı, marka kökeni ve küresel görünürlük gibi dışsal ipuçlarına da anlamlı düzeyde başvurduğunu göstermektedir.

Bu genel çerçeve içerisinde otomobil sektörü, menşei ülke etkisinin ve küresel marka algısının birlikte incelenmesi için son derece uygun bir araştırma alanı sunmaktadır. Otomobil, tüketiciler açısından yalnızca işlevsel bir ulaşım aracı değil; aynı zamanda teknoloji, güvenlik, dayanıklılık, sosyal statü ve yaşam tarzı göstergesi olarak da algılanmaktadır. Ürünün yüksek maliyetli olması, uzun süreli kullanım gerektirmesi ve teknik riskler taşıması, tüketicilerin karar verme sürecinde daha fazla bilişsel kestirme yola ve dışsal ipucuna başvurmasına neden olmaktadır. Bu ipuçları arasında marka adı, marka geçmişi, ülke imajı, algılanan kalite ve küresel tanınırlık özellikle dikkat çekmektedir. Otomobil gibi yüksek ilgilenimli ürün kategorilerinde tüketicilerin markayı değerlendirirken yalnızca markanın kendisine değil, aynı zamanda markanın ait olduğu düşünülen ülkeye de baktığı birçok çalışmada ortaya konmuştur.

Bununla birlikte günümüzde üretim, montaj, tasarım ve kurumsal sahiplik süreçlerinin farklı ülkelerde gerçekleşmesi, menşei ülke kavramını geçmişe kıyasla daha karmaşık hâle getirmiştir. Buna rağmen tüketiciler markaları zihinsel olarak hâlâ belirli ülkelerle özdeşleştirme eğilimi göstermektedir. Dolayısıyla menşei ülke etkisi, yalnızca ürünün fiziksel olarak nerede üretildiğine ilişkin teknik bir bilgiden ibaret değildir; markanın hangi ülke ile ilişkilendirildiği, o ülkeye hangi niteliklerin atfedildiği ve bu çağrışımların markaya nasıl aktarıldığı ile yakından ilgilidir. Literatürde “brand origin” yaklaşımı bu noktada önem kazanmakta ve tüketicinin zihinsel olarak markayı hangi ülkeye ait gördüğünün, üretim yerinden bağımsız biçimde değerlendirmeleri etkileyebileceğini vurgulamaktadır.

Öte yandan küresel marka algısı da tüketici değerlendirmelerinde giderek daha önemli bir değişken hâline gelmiştir. Tüketiciler küresel olarak algıladıkları markaları çoğu zaman daha güçlü, daha güvenilir, daha kaliteli ve daha prestijli olarak değerlendirebilmektedir. Bunun temelinde, küresel markaların geniş coğrafyalarda varlık göstermesinin, tüketici gözünde belirli bir kurumsal yeterlilik ve standartlaşmış kalite düzeyi ile ilişkilendirilmesi yatmaktadır. Ayrıca küresel markalar, yalnızca işlevsel fayda değil, aynı zamanda modernlik, kozmopolitlik ve

uluslararası statü gibi sembolik anlamlar da taşımaktadır. Dolayısıyla küresel marka algısı, menşei ülke etkisinin gücünü artırabilecek bağlamsal bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Bu noktadan hareketle, menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerindeki rolünü yalnızca doğrudan bir ilişki olarak ele almak yeterli değildir. Çünkü tüketiciler, bir markanın ait olduğu ülkeye ilişkin olumlu değerlendirmelerini çoğu zaman doğrudan marka sevgisine dönüştürmek yerine, önce o markanın kaliteli ve prestijli olduğuna ilişkin yargılar geliştirebilmektedir. Başka bir ifadeyle, menşei ülkeye ilişkin algılar algılanan kalite ve marka prestiji gibi değerlendirme mekanizmalarını besleyebilmekte, bu mekanizmalar da daha olumlu marka tutumuna yol açabilmektedir. Literatürde özellikle menşei ülke etkisinin algılanan kalite üzerindeki gücü sıklıkla vurgulanmakta, prestij etkisinin ise özellikle sembolik değeri yüksek ürün kategorilerinde belirginleştiği belirtilmektedir.

Bu çalışma, söz konusu kuramsal çerçeveye dayanarak, küresel otomobil markalarında menşei ülke etkisinin tüketici marka tutumu üzerindeki rolünü algılanan kalite ve marka prestiji aracılığıyla oluşan dolaylı etkiler ile küresel marka algısının düzenleyici etkisini birlikte ele alan bütüncül bir model çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırma, küresel otomobil markaları bağlamında tüketicilerin marka değerlendirme süreçlerini çok boyutlu bir çerçevede ele almakta ve menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerindeki rolünü hem doğrudan hem de dolaylı etkiler üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle algılanan kalite ve marka prestijinin aracı rolü ile küresel marka algısının düzenleyici etkisi birlikte ele alınarak, literatürde sıklıkla ayrı ayrı incelenen kavramların bütüncül bir model içerisinde değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu yönüyle çalışma hem teorik hem de uygulamalı pazarlama literatürüne katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde yer alan literatür taraması, araştırmanın kuramsal temelini oluşturmaktadır. Bu bölümde öncelikle küresel markalar kavramı ele alınmakta, küresel markaların tanımı, özellikleri ve pazarlama stratejileri açısından önemi açıklanmaktadır. Ardından küresel marka algısı incelenmekte ve tüketicilerin markaları küresel olarak algılamalarının marka değerlendirmelerine nasıl yansıdığı tartışılmaktadır. Devamında menşei ülke etkisi kavramsal ve teorik boyutlarıyla ele alınarak, tüketicilerin ürün ve markaları değerlendirirken ülke bilgisine nasıl başvurduğu açıklanmaktadır. Ayrıca otomobil sektörü özelinde menşei ülke etkisinin neden daha belirgin olduğu detaylandırılmakta ve bu sektörün araştırma bağlamı olarak uygunluğu ortaya konulmaktadır. Literatür taramasının devamında algılanan kalite ve marka prestiji kavramları ayrı başlıklar altında incelenmekte ve bu değişkenlerin tüketici değerlendirme sürecindeki rolleri açıklanmaktadır. Algılanan kalitenin tüketicinin rasyonel değerlendirmelerini, marka prestijinin ise daha çok sembolik ve sosyal anlamları yansıttığı vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra küresel marka algısı ile menşei ülke etkisi arasındaki ilişki ele alınarak, bu iki değişkenin birbirini nasıl tamamladığı ve birlikte marka değerini nasıl şekillendirdiği tartışılmaktadır. Böylece araştırma modelinin temelini oluşturan değişkenler arasındaki ilişkiler kuramsal olarak temellendirilmektedir. Bu bölümde ayrıca tüketici tutumu ve marka tutumu kavramları birlikte ele alınmakta ve tutumun bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutları ayrıntılı biçimde açıklanmaktadır. Tüketici tutumunun çok boyutlu yapısı, marka

tutumunun oluşum sürecini anlamada önemli bir çerçeve sunmakta ve araştırma modelindeki bağımlı değişkenin teorik temellerini oluşturmaktadır. Böylece marka tutumunun yalnızca genel bir değerlendirme değil, aynı zamanda tüketicinin düşünce, duygu ve davranış eğilimlerinin birleşimi olduğu ortaya konulmaktadır. Araştırmanın üçüncü bölümünde çalışmanın amacı açık ve bütüncül bir şekilde ifade edilmekte, araştırmanın hangi sorulara cevap aradığı ve literatürdeki hangi boşlukları doldurmayı hedeflediği ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda çalışma, menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerindeki rolünü açıklarken, algılanan kalite ve marka prestijinin aracı etkilerini ve küresel marka algısının düzenleyici rolünü inceleyerek mevcut literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Dördüncü bölümde araştırmanın yöntemi ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Bu bölümde araştırma tasarımı, veri toplama yöntemi, örneklem yapısı ve analiz teknikleri detaylandırılmakta; ayrıca kullanılan ölçekler ve bu ölçeklerin geçerlilik ve güvenirlik analizleri hakkında bilgi verilmektedir. Nicel araştırma yaklaşımına dayanan bu çalışmada, anket yöntemi ile elde edilen verilerin istatistiksel analizler aracılığıyla değerlendirilmesi planlanmaktadır. Beşinci bölümde araştırma kapsamında geliştirilen hipotezler yer almakta ve değişkenler arasındaki ilişkiler sistematik biçimde test edilmektedir. Bu bölümde menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerindeki doğrudan etkisi, algılanan kalite ve marka prestijinin aracı rolleri ile küresel marka algısının düzenleyici etkisi analiz edilerek araştırma modelinin ampirik olarak sınanması amaçlanmaktadır. Son olarak çalışmanın ilerleyen bölümlerinde elde edilen bulgular değerlendirilmekte, sonuçlar literatür çerçevesinde tartışılmakta ve hem akademik hem de yönetsel açıdan çıkarımlar sunulmaktadır. Ayrıca araştırmanın sınırlılıkları belirtilmekte ve gelecekte yapılacak çalışmalar için öneriler geliştirilmektedir. Bu yönüyle çalışma, küresel markaların tüketici algısı üzerindeki etkilerini daha iyi anlamaya yönelik kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu bir pilot çalışmadır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Küresel Pazarlama ve Marka Kavramı

Küresel markalar, ürün veya hizmetleri dünya genelinde tanınan, farklı ülkelerde faaliyet gösteren ve geniş bir coğrafyada benzer marka kimliği ile algılanan markalar olarak tanımlanmaktadır. Literatürde küresel marka, yalnızca birden fazla ülkede faaliyet gösteren bir marka değil; aynı zamanda farklı pazarlarda tutarlı bir marka kimliği, mesajı ve değer önerisi sunabilen bir yapı olarak ele alınmaktadır (Steenkamp vd., 2003). Bu bağlamda küresel markalar, tüketici zihninde uluslararası geçerliliğe sahip, güvenilir ve güçlü organizasyonlar olarak konumlandırılmaktadır.

Küresel markaların temel özelliklerinden biri, farklı ülkelerde benzer bir marka kimliğini sürdürebilme yeteneğidir. Küresel markalaşma stratejisi, markanın isim, logo, değerler ve temel mesajlarının dünya genelinde tutarlı biçimde sunulmasını içerirken, aynı zamanda yerel pazarlara uyum sağlama gerekliliğini de beraberinde getirmektedir. Bu durum literatürde standardizasyon ve yerelleştirme dengesi olarak ele alınmakta ve başarılı küresel markaların bu iki yaklaşımı dengeli biçimde uyguladığı belirtilmektedir (Aaker ve Joachimsthaler, 2000; Özsomer, 2012). Ayrıca küresel markalaşma, yalnızca coğrafi yayılım değil; aynı zamanda

tüketici zihninde güçlü ve tutarlı bir imaj oluşturma süreci olarak da değerlendirilmektedir (Bynder, 2024).

Küresel markaların yükselişi, küreselleşme ile birlikte tüketici pazarlarının entegrasyonunun artmasıyla doğrudan ilişkilidir. Günümüzde çok uluslu şirketler, rekabet avantajı elde edebilmek için yerel markalar yerine küresel ölçekte güçlü marka portföyleri oluşturma eğilimindedir. Bu durum, küresel markaların ekonomik, kültürel ve psikolojik düzeylerde etkili olmasına yol açmaktadır. Özsomer (2012)'e göre küresel markalar yalnızca ticari aktörler değil, aynı zamanda tüketici davranışlarını ve kültürel tercihleri şekillendiren güçlü sembolik yapılardır. Bu nedenle küresel markalar, yalnızca ürün sağlayıcı değil, aynı zamanda yaşam tarzı ve kimlik sunan sosyal aktörler olarak da değerlendirilmektedir.

Küresel markaların bir diğer önemli özelliği, tüketiciler açısından kalite, güven ve prestij ile ilişkilendirilmeleridir. Tüketiciler çoğu zaman küresel markaları daha yüksek kalite standartlarına sahip, daha güvenilir ve daha prestijli olarak algılamaktadır. Bu durumun temelinde, küresel markaların geniş pazarlarda faaliyet gösterebilmek için belirli kalite standartlarını sürdürebilme zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca küresel markaların uluslararası etkinlikler, ünlü kişiler ve global iletişim stratejileri ile ilişkilendirilmesi, markaya atfedilen prestij düzeyini artırmaktadır (Steenkamp vd., 2003). Bu nedenle küresel markalar, tüketici zihninde yalnızca işlevsel fayda değil, aynı zamanda statü ve sosyal değer de üretmektedir.

Bununla birlikte küresel markaların yönetimi, farklı kültürel yapılara hitap etme gerekliliği nedeniyle oldukça karmaşık bir süreçtir. Her ne kadar küresel markalar tutarlı bir kimlik sunmayı hedeflese de farklı ülkelerdeki kültürel değerler, tüketim alışkanlıkları ve beklentiler markaların iletişim stratejilerini uyarlamasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle küresel markalaşma, yalnızca standartlaştırılmış bir pazarlama yaklaşımı değil; aynı zamanda kültürel adaptasyonu içeren dinamik bir süreç olarak değerlendirilmektedir (JRTDD, 2024). Bu bağlamda başarılı küresel markalar hem küresel bütünlüklerini koruyabilen hem de yerel pazarlara duyarlı stratejiler geliştirebilen markalar olarak öne çıkmaktadır.

1.1.1 Küresel Marka Algısı ve Marka Algısını Etkileyen Faktörler

Küresel marka algısı, bir markanın yalnızca farklı ülkelerde satılması anlamına gelmemekte; tüketici tarafından dünya çapında tanınan, geniş kabul gören, uluslararası ölçekte ulaşılabilir ve evrensel standartlar taşıyan bir marka olarak değerlendirilmesini ifade etmektedir. Bu nedenle küresel marka algısı, yalnızca coğrafi yaygınlıkla değil; kalite güvencesi, modernlik, kurumsal güç, güvenilirlik ve prestij gibi çağrışımlarla birlikte ele alınmaktadır. Küresel olarak algılanan markalar, özellikle bilgi eksikliği ve belirsizlik durumlarında tüketiciler açısından bir tür güvence işareti işlevi görmektedir. Steenkamp, Batra ve Alden (2003), algılanan küresel marka düzeyinin marka değerini doğrudan değil, algılanan kalite ve prestij üzerinden etkilediğini göstermiştir ve bu bulgu küresel marka algısının neden pazarlama literatüründe kritik bir yapı olarak kabul edildiğini açıklamaktadır.

Küresel marka algısının ikinci önemli boyutu, markanın sembolik ve kimliksel anlamlar taşımasıdır. Küresel markalar tüketici gözünde çoğu zaman modern yaşam tarzı, dünya vatandaşlığı, kozmopolitlik, çağdaşlık ve sofistike tüketim gibi anlamlarla ilişkilendirilmektedir. Alden, Steenkamp ve Batra'nın (2003) küresel tüketici kültürü konumlandırması yaklaşımına göre markalar, reklam ve iletişim stratejileri aracılığıyla yalnızca ürün değil, aynı zamanda kültürel ve sembolik anlam da satmaktadır. Bu durum, küresel markaların neden çoğu zaman daha çekici, daha saygın ve daha ileri düzey markalar olarak algılandığını açıklamaktadır. Daha yakın dönem çalışmalar da algılanan küreselliğin marka güvenilirliği ve marka değerlendirmeleri üzerinde etkili olduğunu, ancak bu etkinin pazar bağlamına ve tüketicinin yerellik algısına göre değişebileceğini göstermektedir (Mandler vd., 2021; Liu vd., 2021).

1.1.2. Küresel Marka Algısında Menşei Ülke Etkisi

Küresel marka algısı ile menşei ülke etkisi arasındaki ilişki, uluslararası pazarlama literatüründe giderek daha fazla önem kazanan konulardan biridir. Küresel markalar çoğu zaman dünya çapında tanınan, çok sayıda pazarda faaliyet gösteren ve uluslararası ölçekte kabul gören markalar olarak algılansa da, tüketiciler bu markaları değerlendirirken markanın ilişkilendirildiği ülkeye dair çağrışımları tamamen göz ardı etmemektedir. Başka bir ifadeyle, bir markanın küresel olması, onun menşei ülke bilgisinin etkisiz hâle geldiği anlamına gelmemektedir. Aksine, bazı durumlarda küresel marka algısı, menşei ülke bilgisinin daha görünür ve daha güçlü yorumlanmasına yol açabilmektedir; çünkü tüketici, küresel ölçekte başarılı olmuş bir markanın geldiği ülkeyi de markanın başarısının bir kaynağı olarak değerlendirebilmektedir (Steenkamp vd., 2003; Mandler vd., 2021). Tüketiciler çoğu zaman küresel olarak algılanan markaları daha yüksek kalite, daha güçlü kurumsal kapasite ve daha yüksek prestij ile ilişkilendirmektedir. Ancak bu olumlu değerlendirmelerin önemli bir kısmı, markanın ilişkilendirildiği ülkeye dair mevcut imaj ile birleşerek şekillenmektedir. Örneğin teknik uzmanlık, mühendislik yeterliliği, güvenilirlik ya da tasarım gücü bakımından olumlu algılanan ülkelerden gelen markalar, küresel algıyla birleştiğinde daha güçlü bir marka değeri üretmektedir. Bu durum, küresel marka algısının menşei ülke etkisini ortadan kaldırmak yerine çoğu durumda onunla birlikte çalışan tamamlayıcı bir işaret sistemi oluşturduğunu göstermektedir (Roth ve Romeo, 1992; Adina vd., 2015). Steenkamp, Batra ve Alden (2003), algılanan küresel marka düzeyinin tüketicinin markayı daha kaliteli ve daha prestijli görmesine yol açtığını göstermiştir. Bununla birlikte bu süreç, markanın hangi ülke ile ilişkilendirildiğine bağlı olarak güçlenebilmekte ya da zayıflayabilmektedir. Eğer marka, ürün kategorisiyle güçlü bir uyum içinde algılanan bir ülkeye bağlanıyorsa, küresel marka algısı ile menşei ülke bilgisi birlikte çalışarak daha güçlü bir kalite ve prestij çıkarımı yaratabilmektedir. Buna karşılık, markanın ilişkilendirildiği ülke ürün kategorisi bakımından zayıf ya da belirsiz algılanıyorsa, küresel algının tek başına yeterli olması daha zor hâle gelebilmektedir (Steenkamp vd., 2003; Roth ve Romeo, 1992). Tüketiciler, markanın fiziksel olarak nerede üretildiğinden çok, markayı zihinsel olarak hangi ülkeye ait gördüklerine önem vermektedir. Dolayısıyla küresel olarak algılanan bir markanın üretimi farklı ülkelerde yapılabilir; ancak tüketici o markayı hâlâ Almanya, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ya da İtalya gibi belirli bir ülke ile

özdeşleştirerek değerlendirebilir. Bu zihinsel eşleştirme, küresel marka algısının arka planında çalışan ve markaya ilişkin anlamları zenginleştiren önemli bir unsurdur. Bu nedenle küresel marka algısını inceleyen çalışmaların, menşei ülke bilgisini dışlaması yerine onun nasıl yeniden yorumlandığını ele alması daha yerinde görünmektedir (Thakor ve Kohli, 1996; Herz ve Diamantopoulos, 2013). Yürütülen bazı çalışmalar, tüketicilerin yabancı ve küresel markaları yerel markalara göre daha yüksek statü, daha güçlü kalite ve daha modern yaşam tarzı ile ilişkilendirdiğini ortaya koymuştur. Batra ve arkadaşlarının çalışması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerel olmayan, yani yabancı kökenli olarak algılanan markaların daha yüksek sosyal prestij ve kimlik değeri taşıyabildiğini göstermektedir. Bu bulgu, küresel markaların neden sıklıkla belirli ülke çağrışımları üzerinden değer kazandığını açıklamaktadır. Başka bir deyişle, küresellik algısı çoğu zaman "köksüz" bir evrensellikten değil, belirli ülkelerle özdeşleşmiş ve o ülkelerin olumlu imajından beslenen bir anlam sisteminden doğmaktadır (Batra vd., 2000; Özsomer, 2012). Çalışmalar, küresel marka algısının menşei ülke etkisini her zaman aynı yönde güçlendirmediğini de göstermektedir. Mandler, Bartsch ve Han, algılanan küreselliğin marka güvenilirliği üzerindeki etkisinin pazarın küreselleşme düzeyine göre değişebildiğini göstermiştir. Buna göre daha küreselleşmiş pazarlarda küresel marka algısı tek başına daha zayıf bir güven sinyali olabilirken, küreselleşmekte olan pazarlarda daha güçlü bir etki yaratabilmektedir. Bu bulgu, menşei ülke etkisinin de bağlama göre farklı çalışabileceğini düşündürmektedir. Çünkü tüketicinin küresel markaya yüklediği anlam, yaşadığı pazarın kültürel yapısı, yerellik hassasiyeti ve küreselleşme deneyimi ile birlikte değişmektedir. Dolayısıyla küresel marka algısında menşei ülke etkisini sabit bir ilişki olarak değil, bağlama duyarlı bir etkileşim olarak değerlendirmek gerekmektedir (Mandler vd., 2021; Liu vd., 2021). Ülke imajı güçlü olan bir markanın küresel algısı, markaya yönelik daha olumlu genel değerlendirmeler, daha yüksek kalite algısı ve daha güçlü satın alma eğilimleri ile sonuçlanabilmektedir. Özellikle ürün kategorisi ile ülke imajı arasındaki uyum arttıkça, küresel markanın pazardaki kabul düzeyi de yükselmektedir. Bu nedenle küresel bir markanın başarısı yalnızca yaygın dağıtım ağına, uluslararası tanınırlığına veya reklam yatırımlarına değil; aynı zamanda markanın hangi ülke ile özdeşleştiğine ve bu ülkenin tüketici zihninde ne tür anlamlar taşıdığına da bağlıdır (Pappu vd., 2007; Woo ve Hu, 2007).

Küresel marka algısı ile menşei ülke etkisinin birlikte çalışması daha da belirgin hâle gelmektedir. Çünkü otomobil markaları çoğu zaman yüksek teknoloji, mühendislik, güvenlik, dayanıklılık ve prestij gibi unsurlar üzerinden değerlendirilmektedir. Bu unsurlar ise çoğu zaman ülke çağrışımlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Tüketici, küresel ölçekte tanınan bir otomobil markasını değerlendirirken markanın geldiği ülkenin mühendislik geleneğini, teknolojik kapasitesini ve uluslararası itibarını da dikkate alabilmektedir. Böylece küresel marka algısı ve menşei ülke etkisi birbirinden bağımsız değil, birbirini güçlendiren iki tamamlayıcı değerlendirme mekanizması hâline gelmektedir (Haubl, 1996; Nugraha vd., 2024).

Sonuç olarak, marka algısı çoğu zaman kalite, prestij, güvenilirlik ve uluslararası kabul ile ilişkilendirilse de, bu algının nasıl oluştuğu ve ne ölçüde güçlendiği büyük ölçüde markanın ilişkilendirildiği ülkenin imajına bağlıdır. Dolayısıyla menşei ülke etkisi, küresel marka algısını zayıflatan bir unsur değil; çoğu durumda onu destekleyen, anlamlandıran ve derinleştiren bir

algısal temel olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle küresel markaları inceleyen araştırmalarda, menşei ülke bilgisinin marka algısındaki rolünü bütüncül biçimde ele almak hem teorik açıklayıcılık hem de uygulamalı pazarlama stratejileri açısından büyük önem taşımaktadır

1.2. Küresel Markalarda Algılanan Kalite

Algılanan kalite, tüketicinin bir markanın genel üstünlüğüne, teknik yeterliliğine, güvenilirliğine ve performans düzeyine ilişkin öznel değerlendirmesini ifade etmektedir. Pazarlama literatüründe algılanan kalite, marka değeri ve marka tercihinin en önemli öncüllerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tüketiciler çoğu zaman ürünün tüm teknik özelliklerini nesnel biçimde inceleyemediği için kalite algısını çeşitli işaretler üzerinden oluşturmaktadır. Bu işaretler arasında menşei ülke bilgisi güçlü bir rol oynayabilmektedir. Özellikle belirli ülkeler belirli üretim alanlarında uzmanlıkla ilişkilendirildiğinde, ülke bilgisi doğrudan kalite sinyaline dönüşmektedir. Menşei ülke literatürüne ilişkin meta-analitik bulgular da ülke bilgisinin en güçlü etkisinin çoğu zaman algılanan kalite üzerinde ortaya çıktığını göstermektedir (Verlegh ve Steenkamp, 1999; Agrawal ve Kamakura, 1999).

Küresel marka literatürü de kalite algısının marka değerinin merkezinde yer aldığını ortaya koymaktadır. Steenkamp ve arkadaşlarının çalışmasında algılanan küresellik, algılanan kalite ve marka prestiji üzerinden marka değerine dönüşmektedir. Otomobil sektöründe kalite algısının önemi daha da yüksektir; çünkü tüketici yalnızca tasarım veya prestij değil, aynı zamanda performans, güvenlik, dayanıklılık, işçilik kalitesi ve teknik güvenilirlik gibi unsurları da dikkate almaktadır. Bu nedenle menşei ülkeye ilişkin olumlu çağrışımların önce kalite algısını yükseltmesi, ardından marka tutumuna yansıması hem kuramsal hem de sektörel açıdan oldukça tutarlı görünmektedir (Steenkamp vd., 2003; Wang ve Yang, 2014).

1.3. Küresel Markalarda Marka Prestiji

Marka prestiji, bir markanın saygın, seçkin, itibarlı, üst düzey ve statü sağlayan bir marka olarak algılanmasını ifade etmektedir. Prestij kavramı özellikle görünür tüketim kategorilerinde daha güçlü biçimde önem kazanmaktadır; çünkü bu tür ürünler yalnızca işlevsel ihtiyaçları karşılamakla kalmamakta, aynı zamanda bireyin sosyal kimliğini ve toplumsal görünürlüğünü de yansıtmaktadır. Otomobil, bu bakımdan prestij boyutunun oldukça belirgin olduğu bir kategoridir. Tüketiciler belirli otomobil markalarını yalnızca teknik yeterlilikleri nedeniyle değil, aynı zamanda kendilerine sosyal açıdan ne ifade ettikleri için de tercih etmektedir. Küresel marka literatürü, algılanan küreselliğin marka prestijini artırabildiğini ve bunun da genel marka değerine katkı sunduğunu göstermektedir (Steenkamp vd., 2003).

Menşei ülke etkisi ile marka prestiji arasındaki ilişki de son derece güçlüdür. Tüketiciler belirli ülkeleri teknolojik gelişmişlik, zarafet, tarihsel birikim, tasarım gücü ya da yüksek yaşam standardı ile ilişkilendirdiklerinde, o ülkeye ait markaları daha prestijli algılama eğiliminde olabilmektedir. Özellikle otomobil sektöründe Alman premium markalarının veya İtalyan sportif markaların yalnızca performanslarıyla değil, taşıdıkları ülke sembolizmiyle de prestij ürettiği görülmektedir. Son dönem çalışmalarda prestij algısının daha geniş kitlelere hitap eden

markalarda bile marka mutluluğu, marka savunuculuğu ve olumlu tutumlar üzerinde etkili olduğu gösterilmiştir. Bu nedenle marka prestiji, menşei ülke etkisinin marka tutumuna dönüşmesini açıklayan önemli bir aracı değişken olarak değerlendirilebilir (Pappu vd., 2007; Mansoor vd., 2022).

1.4. Küresel Markalarda Marka Tutumu

Marka tutumu, tüketicinin belirli bir markaya karşı geliştirdiği genel olumlu ya da olumsuz değerlendirmeyi ifade eden temel pazarlama değişkenlerinden biridir. Marka tutumu; markanın beğenilmesi, olumlu bulunması, tercih edilmeye değer görülmesi ve çekici algılanması gibi genel yargıları kapsamaktadır. Pazarlama araştırmalarında marka tutumu, çoğu zaman davranışsal niyetlerin ve satın alma eğilimlerinin güçlü öncüllerinden biri olarak ele alınmaktadır. Spears ve Singh, marka tutumunun psikometrik olarak ölçülebilir ve bağımsız bir yapı olduğunu göstermiştir. Bu nedenle marka tutumu, tüketici zihnindeki genel marka değerlendirmesini temsil etmek açısından güçlü bir bağımlı değişken olarak kabul edilmektedir (Spears ve Singh, 2004).

Marka tutumunun oluşumu çoğu zaman tek bir değişkenle açıklanamaz. Tüketici bir markayı değerlendirirken o markanın kaliteli, güvenilir, prestijli, tanınmış, kendisine uygun ve sosyal açıdan değerli olup olmadığını birlikte değerlendirmektedir. Bu nedenle marka tutumu, algılanan kalite, marka prestiji, ülke imajı, küresel görünürlük ve önceki deneyimler gibi pek çok unsurun toplam sonucu olarak görülmelidir. Özellikle otomobil gibi hem işlevsel hem sembolik değeri yüksek olan ürünlerde marka tutumu çok daha katmanlı biçimde oluşmaktadır. Pappu ve arkadaşlarının çalışması da ülke imajı ile tüketici temelli marka değeri arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu ve bu ilişkinin markaya yönelik genel değerlendirmelere yansıdığını ortaya koymaktadır (Pappu vd., 2007; Woo ve Hu, 2007).

1.4.1. Bilişsel Boyut

Tüketici tutumunun bilişsel boyutu, tüketicinin bir ürün ya da marka hakkında sahip olduğu bilgi, inanç ve değerlendirmeleri ifade etmektedir. Bu boyut, tüketicinin ürün ya da markaya ilişkin düşünsel süreçlerini kapsamakta ve genellikle ürünün kalitesi, güvenilirliği, fiyatı ve performansı gibi unsurlar üzerinden şekillenmektedir. Tüketici, bir markayı değerlendirirken onun belirli özelliklere sahip olduğuna inanmakta ve bu inançlar genel tutumun temelini oluşturmaktadır (Mitchell ve Olson, 1981; Ajzen, 2011).

Pazarlama literatüründe bilişsel boyut çoğu zaman ürün niteliklerine ilişkin inançlarla açıklanmıştır. Ancak daha sonraki çalışmalar, tüketicinin yalnızca nesnel özellikleri değil, aynı zamanda algılanan kalite, marka imajı ve menşei ülke gibi unsurları da değerlendirdiğini göstermektedir. Bu nedenle bilişsel boyut, yalnızca bilgiye dayalı değil, aynı zamanda algıya dayalı bir değerlendirme sürecini de içermektedir (Steenkamp vd., 2003).

Özellikle otomobil gibi yüksek ilgilenimli ürün kategorilerinde bilişsel boyut daha belirgin hâle gelmektedir. Tüketiciler bu tür ürünleri değerlendirirken teknik özellikler, güvenlik, dayanıklılık ve performans gibi unsurları dikkate almakta ve bu değerlendirmeler marka tutumunun oluşumunda önemli rol oynamaktadır. Ancak bu değerlendirmeler her zaman tamamen nesnel olmayıp, tüketicinin sahip olduğu algılar ve çağrışımlar tarafından da şekillenmektedir (Roth ve Romeo, 1992; Pappu vd., 2007).

1.4.2. Duygusal Boyut

Tüketici tutumunun duygusal boyutu, bireyin bir marka ya da ürüne karşı hissettiği duyguları ifade etmektedir. Bu duygular sevgi, beğeni, güven, heyecan ya da tersi yönde olumsuz hisler şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Duygusal boyut, tüketicinin markaya karşı geliştirdiği psikolojik bağın temelini oluşturmaktadır (Allen vd., 1992; Spears ve Singh, 2004).

Reklam ve pazarlama iletişimi çalışmaları, duyguların marka tutumu üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymuştur. Özellikle reklamlar aracılığıyla oluşturulan duygusal tepkilerin marka değerlendirmelerine yansıdığı görülmektedir. Gardner ve Homer gibi araştırmacılar, reklama yönelik tutumun marka tutumunu etkileyebildiğini ve bu süreçte duyguların önemli bir rol oynadığını göstermiştir (Gardner, 1985; Homer, 1990).

Duygusal boyut özellikle sembolik değeri yüksek ürünlerde daha belirgin hâle gelmektedir. Otomobil markaları bu duruma iyi bir örnektir; çünkü tüketiciler otomobilleri yalnızca işlevsel faydalar açısından değil, aynı zamanda prestij, statü ve yaşam tarzı göstergesi olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle duygusal bağ, marka tutumunun oluşumunda kritik bir rol oynamaktadır (Steenkamp vd., 2003; Mansoor vd., 2022).

1.4.3. Davranışsal Boyut

Tüketici tutumunun davranışsal boyutu, bireyin bir marka ya da ürüne yönelik eylem eğilimini ifade etmektedir. Bu boyut, tüketicinin satın alma, tercih etme, yeniden satın alma ya da başkalarına önerme gibi davranışlara yönelme isteğini kapsamaktadır (Ajzen, 1991; Spears ve Singh, 2004).

Tutum ile davranış arasındaki ilişki, tüketici davranışı literatürünün en önemli konularından biridir. Planlı Davranış Teorisi'ne göre tutum, davranışsal niyetin temel belirleyicilerinden biridir. Ancak bu ilişki her zaman doğrudan olmayabilir; sosyal normlar ve çevresel faktörler de davranışı etkileyebilir. Buna rağmen marka tutumu ile satın alma niyeti arasında genellikle güçlü bir ilişki olduğu kabul edilmektedir (Ajzen, 1991; Fishbein ve Ajzen, 2011).

Marka tutumu bağlamında davranışsal boyut, sadece satın alma niyetini değil, aynı zamanda marka sadakati ve ağızdan ağıza iletişim gibi davranışları da kapsamaktadır. Tüketici bir markaya yönelik güçlü bir tutum geliştirdiğinde, o markayı tekrar tercih etme ve başkalarına önerme eğilimi de artmaktadır. Bu nedenle davranışsal boyut, marka tutumunun pazarlama çıktıları açısından en önemli göstergelerinden biridir (Spears ve Singh, 2004; Bagozzi, 1992).

1.5. Menşe Ülke ve Marka Tutumu İlişkisi

Literatür birlikte değerlendirildiğinde, menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı bir etkisi olabileceği görülmektedir. Doğrudan etki, tüketicinin ülkeye ilişkin olumlu ya da olumsuz kanaatini doğrudan markaya yansıtmasıyla ortaya çıkmaktadır. Dolaylı etki ise menşei ülkeye ilişkin çağrışımların önce markanın kalitesi ve prestiji hakkında olumlu değerlendirmeler oluşturması, ardından bu değerlendirmelerin marka tutumuna dönüşmesiyle gerçekleşmektedir. Özellikle meta-analitik çalışmalar kalite boyutunun güçlü bir aracı kanal oluşturduğunu, prestijin ise daha çok sembolik değeri yüksek ürün kategorilerinde öne çıktığını göstermektedir. Otomobil sektörü hem işlevsel hem sembolik değer taşıdığı için bu iki aracılık yolunun birlikte incelenmesine son derece uygundur (Verlegh ve Steenkamp, 1999; Steenkamp vd., 2003; Pappu vd., 2007).

Buna ek olarak, küresel marka algısının bu ilişkide düzenleyici bir rol üstlenmesi kuramsal olarak anlamlı görünmektedir. Tüketici bir markayı ne kadar küresel, uluslararası ve yaygın kabul gören bir marka olarak algılıyorsa, o markanın ülke kökeninden gelen çağrışımları daha güçlü ve daha inandırıcı biçimde yorumlayabilir. Başka bir ifadeyle, küresel algı yüksek olduğunda menşei ülke bilgisi daha güçlü bir kalite, güven ve prestij sinyaline dönüşebilmektedir. Güncel çalışmalar algılanan küreselliğin marka güvenilirliği ve değerlendirmeleri üzerindeki etkisinin bağlama göre değiştiğini ve moderatör bir değişken olarak ele alınmasının kuramsal açıdan yerinde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle mevcut araştırma modeli, klasik menşei ülke literatürünü çağdaş küresel marka algısı literatürü ile bütünleştiren açıklayıcı bir çerçeve sunmaktadır (Mandler vd., 2021; Liu vd., 2021; Steenkamp vd., 2003).

2.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, küresel otomobil markaları bağlamında tüketicilerin markayı ilişkilendirdikleri menşei ülkeye yönelik algılarının marka tutumu üzerindeki etkisini incelemek, bu etkinin algılanan kalite ve marka prestiji üzerinden nasıl dolaylı biçimde ortaya çıktığını açıklamak ve aynı zamanda tüketicinin ilgili markayı ne ölçüde küresel bir marka olarak algıladığının söz konusu etkiyi güçlendiren ya da zayıflatan bir düzenleyici unsur oluşturup oluşturmadığını bütüncül bir araştırma modeli çerçevesinde ortaya koymaktır.

2.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.2.1. Araştırmanın Modeli ve Araştırma Hipotezleri

Bu araştırma modeli, Menşei Ülke Etkisinin (Country of Origin Effect) tüketicilerin Marka Tutumu (Brand Attitude) üzerindeki etkisini çok boyutlu bir yapıda incelemeyi amaçlamaktadır. Model, bu iki temel değişken arasındaki ilişkinin sadece doğrudan olmadığını; aracı (mediatör) ve düzenleyici (moderatör) değişkenlerin de devreye girdiği karmaşık bir psikolojik süreç barındırdığını öne sürmektedir.

Araştırma modelini oluşturan değişkenler ve üstlendikleri roller şu şekildedir:

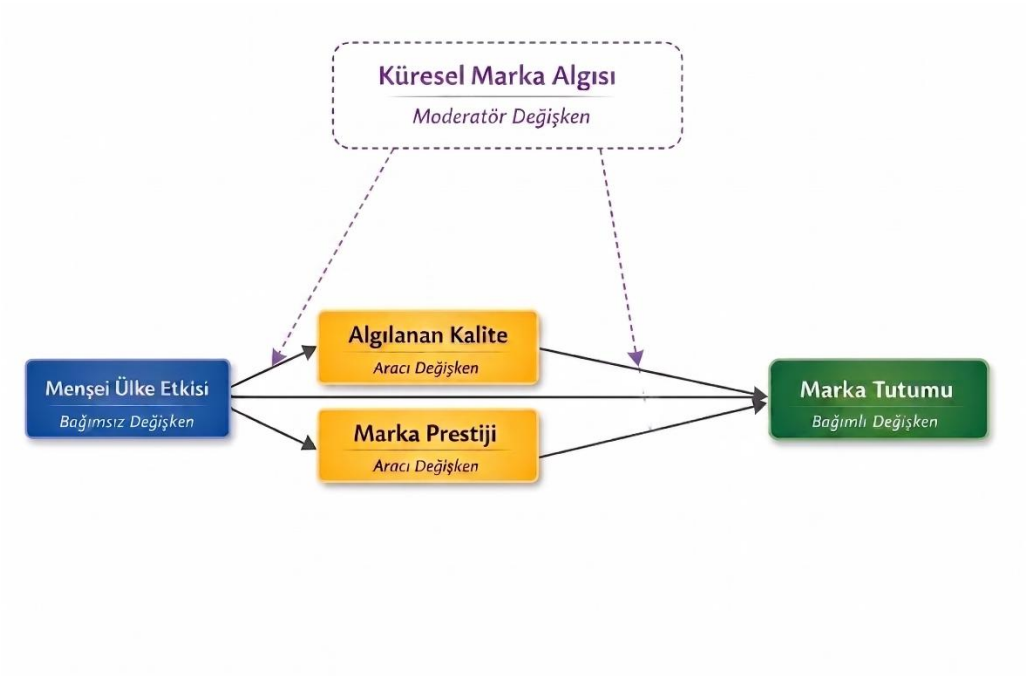
Bağımsız Değişken (Menşei Ülke Etkisi): Modelin başlangıç noktasını oluşturur. Bir ürünün veya markanın hangi ülkeye ait olduğunun (veya nerede üretildiğinin) tüketici zihninde yarattığı ilk algı ve çağrışımları ifade eder.

Bağımlı Değişken (Marka Tutumu): Modelin nihai çıktısıdır. Tüketicinin söz konusu markaya karşı geliştirdiği genel olumlu veya olumsuz değerlendirmeyi, niyeti ve eğilimi yansıtır.

Aracı Değişkenler (Algılanan Kalite ve Marka Prestiji): Model, menşei ülke etkisinin marka tutumuna doğrudan yansımasının yanı sıra, iki önemli köprü üzerinden dolaylı olarak da aktarıldığını savunmaktadır:

- **Algılanan Kalite:** Ürünün menşei, tüketicinin o ürünün dayanıklılığı, güvenilirliği ve genel kalitesi hakkındaki yargılarını şekillendirir ve bu kalite algısı da marka tutumunu besler.
- **Marka Prestiji:** Menşei ülke, markanın statüsünü ve lüks/prestij konumlandırmasını etkileyebilir. Yüksek prestij algısı, tüketici tutumunu pozitif yönde artırır.

Moderatör Değişken (Küresel Marka Algısı): Modelin en özgün katkılarından biri bu düzenleyici değişkendir. Tüketicinin ilgili markayı ne ölçüde "küresel (global) bir marka" olarak algıladığı, modeldeki belirli ilişkilerin şiddetini veya yönünü değiştirmektedir.

Görsel 1. Araştırmanın Modeli

H1: Menşei ülke etkisi, algılanan kaliteyi pozitif yönde etkiler.

H2: Menşei ülke etkisi, marka prestijini pozitif yönde etkiler.

H3: Menşei ülke etkisi, marka tutumunu pozitif yönde etkiler.

H4: Algılanan kalite, marka tutumunu pozitif yönde etkiler.

H5: Marka prestiji, marka tutumunu pozitif yönde etkiler.

H6: Algılanan kalite, menşei ülke etkisi ile marka tutumu arasındaki ilişkide aracı rol oynar.

H7: Marka prestiji, menşei ülke etkisi ile marka tutumu arasındaki ilişkide aracı rol oynar.

H8: Küresel marka algısı, menşei ülke etkisi ile algılanan kalite arasında düzenleyici bir role sahiptir.

H9: Küresel marka algısı, algılanan kalite ile marka tutumu arasında düzenleyici bir role sahiptir.

2.2.2. Veri Toplama Yöntemi ve Ölçekler

Bu çalışma, nicel araştırma yaklaşımına dayalı açıklayıcı bir araştırma tasarımı ile yürütülecek olup veri toplama aracı olarak yapılandırılmış anket tekniği kullanılmıştır; araştırmanın hedef kitlesini otomobil markaları hakkında en az temel düzeyde bilgi sahibi olan yetişkin tüketiciler oluşturmuş, veri toplama sürecinde çevrim içi anket uygulamasından yararlanılmış, ankette menşei ülke etkisi, algılanan kalite, marka prestiji, küresel marka algısı ve marka tutumunu ölçen çok maddeli Likert tipi ölçekler yer almıştır. Bu bir pilot çalışmadır.

Bu araştırmada kullanılacak tüm ölçek maddeleri 5'li Likert tipinde düzenlenmiştir. Ölçek derecelendirmesi ("1 = Kesinlikle katılmıyorum", "5 = Kesinlikle katılıyorum") şeklinde yapılandırılmıştır.

Menşei ülke etkisi ölçek soruları (Bilkey ve Nes, 1982; Han, 1989; Roth ve Romeo, 1992; Pappu vd., 2007), algılanan kalite ölçek soruları (Steenkamp vd., 2003), marka prestiji ölçek soruları (Steenkamp vd., 2003; Mansoor vd., 2022), küresel marka algısı ölçek soruları (Steenkamp vd, 2003), marka tutumu ölçek soruları (Spears ve Singh, 2004, Mitchell ve Olson, 1981, Ajzen, 1991, Bagozzi, 1992) kaynaklarından türetilip araştırmaya dahil edilmiştir.

2.3. ARAŞTIRMA BULGULARI

2.3.1. Katılımcıların Demografik Profili

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Profili

Değişkenler	Gruplar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	49	38,6
	Erkek	78	61,4
Yaş	18-24	20	15,7
	25-34	37	29,1
	35-44	17	13,4
	45-54	8	6,3
	55 ve üzeri	45	35,4
Eğitim Durumu	Lise Mezunu	10	7,9
	Ön Lisans Mezunu	3	2,4
	Lisans Mezunu	65	51,2
	Yüksek Lisans / Doktora Mezunu	49	38,6
Aylık Kişisel Gelir	28.075 - 50.000 TL	36	28,3
	50.001 - 100.000 TL	55	43,3
	100.001 - 200.000 TL	22	17,3

Değişkenler	Gruplar	Frekans (n)	Yüzde (%)
	200.001 - 300.000 TL	11	8,7
	300.001 TL ve üstü	3	2,4
Toplam		**127**	**100,0**

Araştırmaya katılan toplam 127 kişinin demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların cinsiyet dağılımının büyük ölçüde erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Örneklemin %61,4'ünü (78 kişi) erkek katılımcılar oluştururken, kadın katılımcıların oranı %38,6 (49 kişi) seviyesinde kalmıştır. Bu durum, araştırmaya konu olan ürün veya markalara yönelik erkek tüketicilerin daha yüksek bir katılım veya ilgi göstermiş olabileceğine işaret etmektedir.

Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında, örneklemin her iki uç yaş grubunda yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. En büyük grubu %35,4 (45 kişi) ile "55 yaş ve üzeri" katılımcılar oluştururken, onu %29,1 (37 kişi) ile "25-34 yaş" aralığındaki genç yetişkinler izlemektedir. Diğer yaş gruplarından "18-24 yaş" aralığı %15,7 (20 kişi), "35-44 yaş" aralığı %13,4 (17 kişi) ve "45-54 yaş" aralığı ise en düşük katılımla %6,3 (8 kişi) olarak gerçekleşmiştir. Bu dağılım, araştırmanın hem deneyimli/yaşlı hem de genç profesyonel kitle tarafından yanıtlandığını göstermektedir.

Eğitim durumu değişkeni ele alındığında, katılımcıların genel itibarıyla oldukça yüksek bir eğitim seviyesine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Örneklemin yarısından fazlasını (%51,2 - 65 kişi) "Lisans mezunu" bireyler oluştururken, ikinci en büyük grup %38,6 (49 kişi) oranıyla "Yüksek Lisans / Doktora mezunu" katılımcılardır. Ön lisans (%2,4) ve lise (%7,9) mezunlarının oranının oldukça düşük kalması, araştırmanın veri setinin büyük çoğunluğunun (%89,8) üniversite ve üzeri eğitim almış, analitik değerlendirme yetisi yüksek bir kitleden elde edildiğini kanıtlamaktadır.

Aylık kişisel gelir dağılımı incelendiğinde, katılımcıların ağırlıklı olarak orta gelir grubunda yer aldığı görülmektedir. En yoğun yığılma %43,3 (55 kişi) ile "50.001 - 100.000 TL" bandındadır. Bunu %28,3 (36 kişi) oranıyla "28.075 - 50.000 TL" aralığında yer alan grup takip etmektedir. "100.001 - 200.000 TL" aralığında geliri olanlar örneklemin %17,3'ünü (22 kişi) oluştururken, daha üst gelir grupları olan "200.001 - 300.000 TL" aralığı %8,7 (11 kişi) ve "300.001 TL ve üstü" gelir grubundakiler ise sadece %2,4 (3 kişi) oranında temsil edilmektedir. Elde edilen gelir dağılımı, eğitim seviyesinin yüksekliği ile birlikte değerlendirildiğinde,

katılımcıların büyük oranda aktif çalışma hayatında yer alan profesyonellerden oluştuğu söylenebilir.

2.3.2 Ölçek İfadelerine Verilen Yanıtlara Yönelik Tek Örneklemli T Testi Bulguları

Çizelge 2. Ölçek İfadelerine Verilen Yanıtlara Yönelik Tek Örneklemli T Testi Bulguları

İfade / Madde	N (Örneklem)	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata Ortalaması
Bir otomobil markasını değerlendirirken, o markanın hangi ülkeye ait olduğuna ilişkin bilgiyi...	127	3,82	1,218	,108
Bir otomobil markasının ait olduğu ülke, o markanın ne kadar güvenilir olduğu konusunda...	127	3,97	1,091	,097
Bir markanın ilişkilendirildiği ülkeye yönelik olumlu izlenimlerim...	127	3,91	1,087	,096
Otomobil markalarının ait olduğu ülke, bu markaların teknik yeterliliği ve mühendislik gücü...	127	4,16	,987	,088
Otomobil sektöründe bazı ülkelerin diğer ülkelere göre daha başarılı olduğuna inanırım...	127	4,14	,932	,083

İfade / Madde	N (Örneklem)	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata Ortalaması
Bu otomobil markasının genel olarak yüksek kalite standartlarına sahip olduğunu düşünüyorum.	127	4,37	,843	,075
Bu markanın ürettiği otomobillerin teknik açıdan güvenilir ve sağlam olduğu kanaatindeyim.	127	4,34	,809	,072
Bu otomobil markasının küresel ölçekte kabul gören ve bilinen bir marka olduğunu...	127	4,36	,888	,079
Bu markanın yalnızca belirli bir ülkeye değil, dünya pazarına hitap eden bir marka...	127	4,40	,911	,081
Bu otomobil markasını genel olarak beğeniyorum.	127	4,46	,785	,070
Bu otomobil markasına karşı duygusal olarak olumlu bir yakınlık hissediyorum.	127	3,90	1,030	,091
Bu marka benim için sadece işlevsel değil, aynı zamanda duygusal olarak da anlamlıdır.	127	3,64	1,152	,102

İfade / Madde	N (Örneklem)	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata Ortalaması
İmkânım olduğunda bu otomobil markasını satın almayı düşünürüm.	127	4,38	,806	,072
Gelecekte otomobil satın alacak olsam bu markayı tekrar tercih edebilirim.	127	4,29	,846	,075

Katılımcıların markaya yönelik rasyonel ve teknik değerlendirmeleri son derece pozitiftir. Özellike "Bu otomobil markasını genel olarak beğeniyorum" (Ort: 4,46), "Genel olarak yüksek kalite standartlarına sahip olduğunu düşünüyorum" (Ort: 4,42 / 4,37) ve "Performans ve mühendislik açısından güçlü bir marka" (Ort: 4,41) ifadeleri, anketteki en yüksek skorları almıştır. Katılımcılar, markanın temel vaadini yerine getirdiğine ve kalite beklentilerini karşıladığına dair güçlü bir bilişsel iknaya sahiptir. Bu durum, markanın konumlandırmasının pazarda doğru anlaşıldığını gösterir.

Araştırmanın en çarpıcı bulgularından biri, rasyonel beğeni zirvedeyken (4,46), derin duygusal bağın anketin en düşük skorunu almış olmasıdır. "Bu marka benim için sadece işlevsel değil, aynı zamanda duygusal olarak da anlamlıdır" ifadesi 3,64 ortalama ile diğer tüm değişkenlerin gerisinde kalmıştır. Ayrıca bu değişkenin standart sapması da nispeten yüksektir (1,152), bu da katılımcılar arasında marka aşkı (brand love) veya duygusal bağlılık konusunda fikir ayrılıkları olduğunu göstermektedir. Tüketiciler markayı çok kaliteli bulmakta, ancak onunla kişisel, retro veya nostaljik bir bağ kurmakta zorlanmaktadır.

Tüketicilerin markanın ait olduğu ülkeye atfettikleri değer de dikkat çekicidir. "Otomobil markalarının ait olduğu ülke, teknik yeterliliği hakkında fikir edinmemi sağlar" (Ort: 4,16) ifadesi yüksek bir katılıma sahipken, kişisel imaja yönelik menşe değerlendirmeleri "Bu markayı tercih eden kişilerin toplumda daha güçlü bir imaj sergileyebileceği" (Ort: 3,89) nispeten daha düşük kalmıştır. Tüketiciler ülkenin mühendislik gücüne güvenmekte ancak bu ülkenin markasını kullanmayı kendi statülerini yükseltecek bir sosyal kimlik aracı olarak görmede biraz daha çekimser kalmaktadır.

Markanın uluslararası arenadaki konumu yüksek bir güven unsuru olarak algılanmaktadır. "Dünya pazarına hitap eden bir marka olduğu" (Ort: 4,40) ve "Küresel ölçekte görünür olmasının güven duyulmasına neden olması" (Ort: 4,25) ifadeleri, global marka imajının tüketici zihnindeki kalite algısını ne kadar desteklediğini kanıtlamaktadır.

Tüm bu algıların nihai sonucu olarak, katılımcıların satın alma ve tavsiye etme niyetleri oldukça yüksektir. "İmkânım olduğunda satın almayı düşünürüm" (Ort: 4,38) ve "Tekrar tercih

edebilirim" (Ort: 4,29) gibi skorlar, yüksek algılanan kalitenin doğrudan olumlu davranışsal niyetlere (behavioral intentions) dönüştüğünü göstermektedir.

Çizelge 3. Ölçek İfadelerine Verilen Yanıtlara Yönelik Tek Örneklemli T Testi Bulguları

İfadeler (Özetlenmiş)	Ortalama	t-değeri	p (Sig.) Değeri	İstatistiksel Anlamlılık
Menşei ülke bilgisini önemli bir ölçüt olarak dikkate alırım.	3,82	7,579	**< ,001**	Anlamlı
Ait olduğu ülke, güvenilirlik konusunda ipuçları verir.	3,97	10,007	**< ,001**	Anlamlı
Ülkeye yönelik olumlu izlenimler markayı olumlu değerlendirtir.	3,91	9,388	**< ,001**	Anlamlı
Ait olduğu ülke, teknik yeterlilik/mühendislik gücü hakkında fikir verir.	4,16	13,210	**< ,001**	Anlamlı
Bazı ülkelerin daha başarılı olduğuna inanırım, bu değerlendirmemi etkiler.	4,14	13,805	**< ,001**	Anlamlı
Ait olduğu ülke hakkındaki düşüncelerim genel bakışımı şekillendirir.	3,91	9,937	**< ,001**	Anlamlı
Yüksek kalite standartlarına sahip olduğunu düşünüyorum.	4,37	18,309	**< ,001**	Anlamlı
Teknik açıdan güvenilir ve sağlam olduğu kanaatindeyim.	4,34	18,649	**< ,001**	Anlamlı

İfadeler (Özetlenmiş)	Ortalama	t-değeri	p (Sig.) Değeri	İstatistiksel Anlamlılık
Uzun süreli kullanım açısından dayanıklılık sunduğunu düşünüyorum.	4,29	15,420	**< ,001**	Anlamlı
Performans, işçilik ve üretim kalitesi bakımından başarılıdır.	4,31	16,786	**< ,001**	Anlamlı
Kalite düzeyinin rakip markalara kıyasla güçlü olduğunu düşünüyorum.	4,22	14,471	**< ,001**	Anlamlı
Kalite bakımından tüketici beklentilerini karşılayabilecek düzeydedir.	4,30	17,457	**< ,001**	Anlamlı
Toplumda prestijli ve saygın bir konuma sahip olduğunu düşünüyorum.	4,39	19,432	**< ,001**	Anlamlı
Kişiye belirli bir statü ve sosyal görünürlük kazandıracağına inanıyorum.	3,96	9,643	**< ,001**	Anlamlı
Seçkin ve itibarlı bir marka izlenimi vermektedir.	4,30	16,549	**< ,001**	Anlamlı
Sıradan markalardan daha üst düzey ve saygın bir imaj taşır.	4,16	13,000	**< ,001**	Anlamlı
Tercih edenlerin toplumda daha güçlü bir imaj sergileyebileceğini düşünürüm.	3,89	8,522	**< ,001**	Anlamlı

İfadeler (Özetlenmiş)	Ortalama	t-değeri	p (Sig.) Değeri	İstatistiksel Anlamlılık
Prestij değeri, genel değerlendirmemi olumlu yönde etkiler.	4,11	12,203	**< ,001**	Anlamlı
Farklı ülkelerde varlık gösteren uluslararası bir marka izlenimi verir.	4,21	14,413	**< ,001**	Anlamlı
Küresel ölçekte kabul gören ve bilinen bir marka olduğunu düşünüyorum.	4,36	17,289	**< ,001**	Anlamlı
Dünya pazarına hitap eden bir marka olduğunu değerlendiriyorum.	4,40	17,342	**< ,001**	Anlamlı
Birçok ülkede tercih edilen güçlü bir konuma sahip olduğunu düşünüyorum.	4,35	15,571	**< ,001**	Anlamlı
Küresel ölçekte görünür olması markaya daha fazla güven duymama neden olur.	4,25	13,583	**< ,001**	Anlamlı
Genel olarak yüksek kalite standartlarına sahip olduğunu düşünüyorum.	4,42	19,235	**< ,001**	Anlamlı
Teknik açıdan güvenilir ve sağlam ürünler sunduğuna inanıyorum.	4,40	19,061	**< ,001**	Anlamlı

İfadeler (Özetlenmiş)	Ortalama	t-değeri	p (Sig.) Değeri	İstatistiksel Anlamlılık
Performans ve mühendislik açısından güçlü bir marka olduğunu değerlendiriyorum.	4,41	18,720	**< ,001**	Anlamlı
Ürünlerin beklentilerimi karşılayabilecek yeterlilikte olduğunu düşünüyorum.	4,41	20,909	**< ,001**	Anlamlı
Diğer markalara kıyasla daha üstün özelliklere sahip olduğunu düşünüyorum.	4,17	14,777	**< ,001**	Anlamlı
Genel olarak güvenilir bir marka olduğuna inanıyorum.	4,39	19,922	**< ,001**	Anlamlı
Genel olarak beğeniyorum.	4,46	21,033	**< ,001**	Anlamlı
Olumlu ve hoş duygular hissettirmektedir.	4,41	21,830	**< ,001**	Anlamlı
Çekici ve cazip gelmektedir.	4,35	19,968	**< ,001**	Anlamlı
Düşündüğümde kendimi iyi hissediyorum.	4,10	14,110	**< ,001**	Anlamlı
Duygusal olarak olumlu bir yakınlık hissediyorum.	3,90	9,821	**< ,001**	Anlamlı
Sadece işlevsel değil, aynı zamanda duygusal olarak da anlamlıdır.	3,64	6,237	**< ,001**	Anlamlı

İfadeler (Özetlenmiş)	Ortalama	t-değeri	p (Sig.) Değeri	İstatistiksel Anlamlılık
İmkânım olduğunda satın almayı düşünürüm.	4,38	19,266	**< ,001**	Anlamlı
Satın alma seçeneklerim arasında değerlendirmeye istekliyim.	4,24	15,474	**< ,001**	Anlamlı
Çevremdeki kişilere önerebilirim.	4,24	16,458	**< ,001**	Anlamlı
Diğer markalara tercih etme eğilimindeyim.	4,25	16,889	**< ,001**	Anlamlı
Gelecekte otomobil satın alacak olsam tekrar tercih edebilirim.	4,29	17,198	**< ,001**	Anlamlı
Olumlu düşüncelerim satın alma davranışımı etkileyebilir.	4,35	19,775	**< ,001**	Anlamlı

İstatistiksel analizlerde p değeri, elde edilen sonuçların şans eseri ortaya çıkma olasılığını ifade eder. Sosyal bilimlerde ve tüketici davranışı araştırmalarında genellikle kabul edilen yanılma payı eşiği %5'tir ($p < 0,05$). Eğer bir analizin p değeri 0,05'ten küçükse, "bulduğumuz sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ve tesadüfi değildir" yorumu yapılır. Veri setinde yer alan istisnasız tüm ifadelerin p değeri 0,001'den küçüktür ($p < 0,001$). Bu, elde edilen sonuçların şans eseri oluşma ihtimalinin binde birden bile az olduğunu gösterir ve verilerinizin istatistiksel gücünün mükemmel seviyede olduğunu kanıtlar.

5'li Likert ölçeğinde "3" değeri "Kararsızım" anlamına gelmektedir. Uygulanan Tek Örneklem t-Testi, katılımcıların verdiği cevapların ortalamasının, bu kararsızlık (nötr) noktasından gerçekten sapıp sapmadığını matematiksel olarak ölçer. Tüm maddeler için $p < 0,001$ bulunması; katılımcıların verdikleri yanıtların (3,64 ile 4,46 arasındaki yüksek ortalamalar) basit bir sayısal yüksekliğin ötesinde, istatistiksel olarak nötr noktadan kesin, net ve şüpheye yer bırakmayacak şekilde yukarı yönde (olumlu) farklılaştığını ispatlamaktadır.

Sadece ortalamalara bakarak "Tüketiciler bu markayı beğeniyor" demek bilimsel olarak yetersiz kalabilmektedir; çünkü küçük bir örneklemde birkaç kişinin aşırı yüksek puan vermesi

ortalamayı yanıltıcı şekilde yükseltebilir. Ancak t-değerlerinin (6,237 ile 21,830 arasında) oldukça yüksek çıkması ve buna bağlı olarak $p < 0,001$ değerinin elde edilmesi, cevaplar arasındaki bu tutarlılığın sistematik olduğunu gösterir. Yani katılımcılar anketi rastgele doldurmamıştır.

2.3.3 Regresyon Analizi Sonuçları

Çizelge 4. Regresyon Analizi Sonuçları - 1

Model Değişkenleri	Standartlaştırılmamış Katsayılar		Standartlaştırılmış Katsayı	t-değeri	p-değeri (Sig.)
	B	Standart Hata	Beta (β)		
Sabit	2,597	0,291	-	8,931	< 0,001
Menşei Ülke Etkisi (Bağımsız)	0,429	0,071	0,474	6,013	< 0,001
F = 36,158	p (Model) = < 0,001				

Menşei ülke etkisinin, tüketicilerin algıladığı kalite üzerindeki etkisini incelemek amacıyla kurulan basit doğrusal regresyon modeli istatistiksel olarak bütünüyle anlamlı bulunmuştur ($F = 36,158$; $p < 0,001$). Modelin genel anlamlılığını ifade eden ANOVA sonuçları, araştırma modelinde bağımsız değişken olarak konumlandırılan "Menşei Ülke Etkisi"nin, bağımlı değişken olan "Algılanan Kalite"yi tahmin etmede tesadüfi olmayan, geçerli ve anlamlı bir açıklayıcı güce sahip olduğunu göstermektedir. Katsayılar tablosu incelendiğinde, menşei ülke etkisinin algılanan kalite üzerinde istatistiksel olarak son derece anlamlı ve pozitif yönde bir etkisinin olduğu görülmektedir ($t = 6,013$; $p < 0,001$). Standartlaştırılmamış katsayı değerine ($B = 0,429$) göre, katılımcıların menşei ülke algısındaki her 1 birimlik pozitif artış, otomobilin kalitesine yönelik algılarını 0,429 birim oranında yükseltmektedir. Değişkenlerin birim farklılıklarından arındırılmış standartlaştırılmış Beta katsayısı ($\beta = 0,474$) ise bu ilişkinin

yönünü teyit ederek, menşei ülke algısı ile algılanan kalite arasında pozitif ve orta-yüksek kuvvette bir ilişki olduğunu kanıtlamaktadır.

Elde edilen bu matematiksel ve istatistiksel bulgular ışığında; menşei ülke algısının, tüketicinin kalite değerlendirmesini doğrudan ve olumlu yönde şekillendirdiği ispatlanmıştır. Sonuç olarak "H1: Menşei ülke etkisi, algılanan kaliteyi pozitif yönde etkiler" hipotezi **DESTEKLENMİŞTİR**.

Çizelge 5. Regresyon Analizi Sonuçları - 2

Model Değişkenleri	**Standartlaştırılmamış Katsayılar**		**Standartlaştırılmış Katsayı**	**t-değeri**	**p-değeri (Sig.)**
	B	**Standart Hata**	**Beta (β)**		
Sabit	2,728	0,333	-	8,191	< 0,001
Menşei Ülke Etkisi (Bağımsız)	0,353	0,082	0,361	4,329	< 0,001
F = 18,738	**p (Model) =** < 0,001				

Menşei ülke etkisinin, tüketicilerin otomobil markasına atfettikleri prestij üzerindeki etkisini incelemek amacıyla kurulan basit doğrusal regresyon modelinin bütünüyle istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($F = 18,738$; $p < 0,001$). ANOVA tablosundan elde edilen bu genel anlamlılık değeri, araştırma modelinde bağımsız değişken olarak yer alan "Menşei Ülke Etkisi"nin, bağımlı değişken olan "Marka Prestiji"ni tahmin etmede istatistiksel açıdan geçerli ve yeterli bir açıklama gücüne sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Katsayılar tablosu detaylı olarak incelendiğinde, menşei ülke algısının marka prestiji üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir etkisinin bulunduğu açıkça görülmektedir ($t = 4,329$; $p < 0,001$). Etkinin büyüklüğünü gösteren standartlaştırılmamış katsayı ($B = 0,353$) dikkate alındığında; tüketicilerin menşei ülkeye yönelik olumlu algılarındaki her 1 birimlik

artış, o markanın prestijine yönelik algılarını 0,353 birim artırmaktadır. Farklı ölçüm birimlerinden arındırılarak değişkenler arası ilişkinin net gücünü ve yönünü ortaya koyan standartlaştırılmış Beta katsayısı (β = 0,361) ise, menşei ülke algısı ile marka prestiji arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişkinin varlığını matematiksel olarak doğrulamaktadır.

İstatistiksel analizden elde edilen p < 0,001 anlamlılık düzeyi ve pozitif yönlü Beta katsayısı değerleri ışığında; bir otomobil markasının ait olduğu ülkenin, o markanın toplumdaki statüsü, saygınlığı ve prestiji üzerinde doğrudan ve olumlu bir artırıcı etkiye sahip olduğu kanıtlanmıştır.

Bu doğrultuda "H2: Menşei ülke etkisi, marka prestijini pozitif yönde etkiler" hipotezi **DESTEKLENMİŞTİR.**

Çizelge 6. Regresyon Analizi Sonuçları - 3

Model Değişkenleri	**Standartlaştırılmamış Katsayılar**		**Standartlaştırılmış Katsayı**	**t-değeri**	**p-değeri (Sig.)**
	B	**Standart Hata**	**Beta (β)**		
Sabit	2,836	0,251	-	11,320	< 0,001
Menşei Ülke Etkisi (Bağımsız)	0,360	0,061	0,464	5,854	< 0,001
F = 34,271	**p (Model) =** < 0,001				

Menşei ülke etkisinin, tüketicilerin otomobil markasına yönelik genel tutumları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla kurulan basit doğrusal regresyon modelinin bütünüyle istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir (F = 34,271; p < 0,001). ANOVA tablosundan elde edilen bu anlamlılık değeri, araştırma modelinde bağımsız değişken olarak konumlandırılan "Menşei Ülke Etkisi"nin, bağımlı değişken olan "Marka Tutumu"ndaki değişimi açıklamada istatistiksel açıdan geçerli ve yeterli bir güce sahip olduğunu göstermektedir.

Katsayılar tablosu incelendiğinde, menşei ülke algısının marka tutumu üzerinde istatistiksel olarak son derece anlamlı ve pozitif yönde bir etkisinin bulunduğu belirlenmiştir ($t = 5,854$; $p < 0,001$). Etkinin boyutunu gösteren standartlaştırılmamış katsayı ($B = 0,360$) değeri dikkate alındığında; tüketicilerin menşei ülkeye yönelik olumlu algılarındaki her 1 birimlik artış, o markaya yönelik genel tutumlarını 0,360 birim oranında olumlu yönde artırmaktadır. Farklı ölçüm birimlerinden arındırılmış standartlaştırılmış Beta katsayısı ($\beta = 0,464$) ise, menşei ülke algısı ile marka tutumu arasında pozitif yönde ve orta-yüksek seviyede belirgin bir ilişkinin varlığını matematiksel olarak kanıtlamaktadır.

Elde edilen bu istatistiksel bulgular, $p < 0,001$ anlamlılık düzeyi ve pozitif yönlü katsayı değerleri doğrultusunda; bir otomobil markasının ait olduğu ülkeye yönelik olumlu değerlendirmelerin, tüketicinin o markaya duyduğu genel tutumu doğrudan ve olumlu yönde şekillendirdiğini ispatlamıştır.

Bu doğrultuda "H3: Menşei ülke etkisi, marka tutumunu pozitif yönde etkiler" hipotezi **DESTEKLENMİŞTİR.**

Çizelge 7. Regresyon Analizi Sonuçları - 4

Model Değişkenleri	**Standartlaştırılmamış Katsayılar**		**Standartlaştırılmış Katsayı**	**t-değeri**	**p-değeri (Sig.)**
	B	**Standart Hata**	**Beta (β)**		
(Sabit / Constant)	1,098	0,225	-	4,883	< 0,001
Algılanan Kalite (Bağımsız)	0,497	0,055	0,581	9,041	< 0,001
Marka Prestiji (Bağımsız)	0,249	0,051	0,315	4,898	< 0,001
F = 102,703	**p (Model) =** < 0,001				

Algılanan kalite ve marka prestijinin, tüketicilerin marka tutumu üzerindeki eşzamanlı etkilerini incelemek amacıyla kurulan çoklu doğrusal regresyon modelinin bütünüyle istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($F = 102,703$; $p < 0,001$). ANOVA tablosundan elde edilen bu genel anlamlılık değeri, araştırma modelinde bağımsız değişkenler olarak sisteme girilen "Algılanan Kalite" ve "Marka Prestiji"nin birlikte, bağımlı değişken olan "Marka Tutumu"ndaki değişimi açıklamada güçlü ve geçerli bir kapasiteye sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Çizelge 8. Katsayılar Çizelgesi

Etki Türü	**İlişki (Yol)**	**Etki Katsayısı (B)**	**Standart Hata (SE)**	**t - değeri**	**p - değeri**	**%95 Güven Aralığı (LLCI - ULCI)**
Toplam Etki (c)	Menşei Ülke Etkisi - Marka Tutumu	0,3595	0,0614	5,8542	< 0,001	[0,2380 , 0,4811]
Doğrudan Etki (c')	Menşei Ülke Etkisi - Marka Tutumu	0,0771	0,0488	1,5807	**0,1165**	**[-0,0195 , 0,1737]**
Dolaylı Etkiler	**Aracılık Yolları**	**Etki (B)**	**BootSE**			**%95 BootCI (LLCI - ULCI)**
H6 (Aracı 1)	Menşei Ülke - Algılanan Kalite - Marka Tutumu	0,1988	0,0804	-	-	**[0,0662 , 0,3768]**

Etki Türü	İlişki (Yol)	Etki Katsayısı (B)	Standart Hata (SE)	t - değeri	p - değeri	%95 Güven Aralığı (LLCI - ULCI)
H7 (Aracı 2)	Menşei Ülke - Marka Prestiji - Marka Tutumu	0,0836	0,0405	-	-	**[0,0160 , 0,1739]**
Toplam Dolaylı Etki	Bütün Aracıların Ortak Etkisi	0,2824	0,0955	-	-	[0,1063 , 0,4763]

Katsayılar (Coefficients) çizelgesi detaylı olarak incelendiğinde, her iki bağımsız değişkenin de marka tutumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilere sahip olduğu görülmektedir. İlk olarak, algılanan kalitenin marka tutumu üzerindeki etkisi son derece güçlü ve anlamlıdır ($t = 9,041$; $p < 0,001$). Tüketicilerin algılanan kalite değerlendirmelerindeki 1 birimlik artış, marka tutumunu 0,497 birim ($B = 0,497$) artırmaktadır. İkinci olarak, marka prestijinin de marka tutumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisi bulunmaktadır ($t = 4,898$; $p < 0,001$). Marka prestiji algısındaki 1 birimlik artış, marka tutumunda 0,249 birimlik ($B = 0,249$) bir artışa yol açmaktadır.

Standartlaştırılmış Beta (β) katsayıları karşılaştırıldığında, algılanan kalitenin ($\beta = 0,581$), marka prestijine ($\beta = 0,315$) kıyasla marka tutumunu şekillendirmede daha baskın ve öncelikli bir yordayıcı (açıklayıcı) olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, tüketicilerin markaya yönelik olumlu bir genel tutum geliştirmesinde ürünün fonksiyonel kalitesinin, sağladığı sosyal statü ve prestijden daha kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Elde edilen istatistiksel kanıtlar, yüksek $p < 0,001$ anlamlılık düzeyleri ve pozitif katsayılar doğrultusunda hem fonksiyonel algıların hem de sosyal prestij algılarının tüketici tutumlarını olumlu yönde inşa ettiğini doğrulamaktadır.

Bu doğrultuda "H4: Algılanan kalite, marka tutumunu pozitif yönde etkiler" hipotezi ve “H5: Marka prestiji, marka tutumunu pozitif yönde etkiler" hipotezi **DESTEKLENMİŞTİR.**

2.3.4. Aracılık Etkisi Testleri

Çizelge 9. Aracılık Etkisi Testleri

Etki Türü	İlişki (Yol)	Etki Katsayısı (B)	Standart Hata (SE)	t - değeri	p - değeri	%95 Güven Aralığı (LLCI - ULCI)
Toplam Etki (c)	Menşei Ülke Etkisi - Marka Tutumu	0,3595	0,0614	5,8542	< 0,001	[0,2380, 0,4811]
Doğrudan Etki (c')	Menşei Ülke Etkisi - Marka Tutumu	0,0771	0,0488	1,5807	**0,1165**	**[-0,0195, 0,1737]**
Dolaylı Etkiler	**Aracılık Yolları**	**Etki (B)**	**BootSE**			**%95 BootCI (LLCI - ULCI)**
H6 (Aracı 1)	Menşei Ülke - Algılanan Kalite - Marka Tutumu	0,1988	0,0804	-	-	**[0,0662, 0,3768]**
H7 (Aracı 2)	Menşei Ülke - Marka Prestiji - Marka Tutumu	0,0836	0,0405	-	-	**[0,0160, 0,1739]**

Etki Türü	İlişki (Yol)	Etki Katsayısı (B)	Standart Hata (SE)	t - değeri	p - değeri	%95 Güven Aralığı (LLCI - ULCI)
Toplam Dolaylı Etki	Bütün Aracıların Ortak Etkisi	0,2824	0,0955	-	-	[0,1063 , 0,4763]

Menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerindeki etkisinde, algılanan kalite ve marka prestijinin aracılık rollerini (dolaylı etkilerini) test etmek amacıyla PROCESS Makro Model 4 kullanılmıştır. Modelin bütünü incelendiğinde, öncelikle menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerindeki Toplam Etkisinin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde olduğu görülmektedir ($B = 0,3595$; $p < 0,001$). Ancak, aracı değişkenler (Algılanan Kalite ve Marka Prestiji) modele eşzamanlı olarak dahil edildiğinde, menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerindeki Doğrudan Etkisi ciddi bir düşüş göstererek 0,0771 değerine gerilemiş ve istatistiksel olarak anlamsız hale gelmiştir ($p = 0,1165$). Aynı zamanda bu etkinin güven aralığı [-0,0195 , 0,1737] sıfır (0) değerini kapsamaktadır. Toplam etkinin anlamlıyken doğrudan etkinin anlamsızlaşması, literatürde "Tam Aracılık" (Full Mediation) durumuna işaret etmektedir. Yani, menşei ülkenin marka tutumu üzerindeki etkisi kendi başına değil, tamamen tüketicinin algıladığı kalite ve prestij mekanizmaları üzerinden gerçekleşmektedir.

Aracı değişkenlerin modele sunduğu dolaylı etkilerin (Indirect Effects) istatistiksel anlamlılığı, Bootstrapping (Yeniden Örnekleme) tekniği ile elde edilen Alt (BootLLCI) ve Üst (BootULCI) güven aralıkları incelenerek değerlendirilmiştir. Kural gereği, bu iki sınır arasında "Sıfır (0)" değerinin bulunmaması, ilgili aracılık etkisinin anlamlı olduğunu kanıtlar.

İlk aracılık yolu incelendiğinde; "Menşei Ülke Etkisi - Algılanan Kalite - Marka Tutumu" güzergahının dolaylı etki katsayısı 0,1988 olarak hesaplanmıştır. %95 Bootstrap Güven Aralığı [0,0662 , 0,3768] incelendiğinde bu iki değer arasında sıfır (0) rakamı yer almadığından, algılanan kalitenin anlamlı bir aracı role sahip olduğu doğrulanmıştır.

İkinci aracılık yolu incelendiğinde; "Menşei Ülke Etkisi - Marka Prestiji - Marka Tutumu" güzergahının dolaylı etki katsayısı 0,0836 olarak bulunmuştur. Bu etkinin %95 Bootstrap Güven Aralığı [0,0160 , 0,1739] da sıfır (0) değerini içermediği için, marka prestijinin de modelde istatistiksel olarak anlamlı bir aracı rol üstlendiği ispatlanmıştır. Algılanan kalitenin etki büyüklüğünün (0,1988), marka prestijinin etki büyüklüğünden (0,0836) daha yüksek

olması, kalite algısının aracılık mekanizmasında prestijden daha baskın bir itici güç olduğunu göstermektedir.

Bootstrapping yöntemiyle elde edilen güven aralıklarının sıfırı içermemesi ve anlamlı dolaylı etkilerin varlığı matematiksel olarak kanıtlandığından "H6: Algılanan kalite, menşei ülke etkisi ile marka tutumu arasındaki ilişkide aracı rol oynar" hipotezi ve "H7: Marka prestiji, menşei ülke etkisi ile marka tutumu arasındaki ilişkide aracı rol oynar" hipotezi **DESTEKLENMİŞTİR.**

2.3.5. Moderatör Etki Testleri

Çizelge 10. Moderatör Etki Testleri - 1

Model Değişkenleri	Katsayı (B)	Standart Hata (SE)	t - değeri	p - değeri	%95 Güven Aralığı (LLCI - ULCI)
Sabit	-0,7884	0,6671	-1,1818	0,2396	[-2,1088 , 0,5321]
Menşei Ülke Etkisi (MUE)	0,8856	0,1998	4,4313	< 0,001	[0,4900 , 1,2812]
Küresel Marka Algısı (KMA)	1,0257	0,1639	6,2599	< 0,001	[0,7014 , 1,3501]

Model Değişkenleri	Katsayı (B)	Standart Hata (SE)	t - değeri	p - değeri	%95 Güven Aralığı (LLCI - ULCI)
Etkileşim (MUE x KMA)	-0,1631	0,0454	-3,5971	0,0005	[-0,2529 , -0,0734]

Küresel marka algısının, menşei ülke etkisi ile algılanan kalite arasındaki ilişkideki düzenleyici rolünü incelemek amacıyla gerçekleştirilen PROCESS Makro Model 1 analizinin bütünüyle anlamlı olduğu ve modelin bağımlı değişkendeki varyansın yaklaşık %49,2'sini (R2 = 0,4924) açıkladığı görülmektedir.

Düzenleyici etkinin varlığını kanıtlayan en temel gösterge olan Etkileşim Terimi (Int_1: MUE x KMA) incelendiğinde, etkinin istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde olduğu tespit edilmiştir (B = -0,1631; p = 0,0005). Negatif katsayı değeri ve güven aralığının sıfırı içermemesi [-0,2529 , -0,0734], küresel marka algısının modelde anlamlı bir düzenleyici (tamponlayıcı/zayıflatıcı) role sahip olduğunu kesin olarak doğrulamaktadır.

Bu etkinin detaylarını anlamak için koşullu etkiler (conditional effects) tablosuna bakıldığında çarpıcı bir tüketici davranışı mekanizması ortaya çıkmaktadır. Küresel marka algısı düşük seviyede (3,80) olduğunda, menşei ülke etkisinin kalite üzerindeki etkisi oldukça güçlü ve anlamlıdır (B = 0,2656; p < 0,001). Ancak küresel marka algısı orta seviyelere (4,60) çıktığında bu etkinin gücü azalmakta ve anlamlılığı sınırda kalmaktadır (p = 0,0516). En yüksek küresel marka algısı seviyesinde (5,00) ise menşei ülke etkisi tamamen anlamsız hale gelmektedir (B = 0,0699; p = 0,3597). Yani, bir marka tüketici gözünde ne kadar "küresel" ve uluslararası olarak konumlandırılırsa, tüketiciler markanın ait olduğu ülkeyi (menşei) kalite değerlendirmesinde o kadar az dikkate almaktadır. Güçlü küresel imaj, menşei ülke etkisine duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla, etkileşim teriminin anlamlı (p < 0,05) bulunması nedeniyle, "H8: Küresel marka algısı, menşei ülke etkisi ile algılanan kalite arasında düzenleyici bir role sahiptir" hipotezi **DESTEKLENMİŞTİR**.

Çizelge 11. Moderatör Etki Testleri - 2

Model Değişkenleri	Katsayı (B)	Standart Hata (SE)	t - değeri	p - değeri	%95 Güven Aralığı (LLCI - ULCI)
Sabit	-0,7220	0,4149	-1,7401	0,0843	[-1,5433 , 0,0993]

Model Değişkenleri	Katsayı (B)	Standart Hata (SE)	t - değeri	p - değeri	%95 Güven Aralığı (LLCI - ULCI)
Algılanan Kalite (AK_ORT)	0,8542	0,1163	7,3468	< 0,001	[0,6241 , 1,0844]
Küresel Marka Algısı (KMA_ORT)	0,8770	0,1164	7,5355	< 0,001	[0,6466 , 1,1073]
Etkileşim (AK x KMA / Int_1)	**-0,1301**	**0,0283**	**-4,6032**	**< 0,001**	**[-0,1860 , -0,0741]**

Küresel marka algısının, algılanan kalite ile marka tutumu arasındaki ilişkideki düzenleyici rolünü incelemek amacıyla kurulan PROCESS Makro Model 1 analizinin bütünüyle istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F = 115,353$; $p < 0,001$). Modelin açıklayıcılık gücünü gösteren belirtme katsayısı incelendiğinde, bağımsız değişkenin (Algılanan Kalite), düzenleyici değişkenin (Küresel Marka Algısı) ve bu ikisinin etkileşiminin, bağımlı değişkendeki (Marka Tutumu) toplam varyansın %73,8'ini ($R2 = 0,7378$) açıkladığı tespit edilmiştir. Bu oran, sosyal bilimler araştırmaları için oldukça yüksek ve güçlü bir açıklama kapasitesine işaret etmektedir.

Araştırmanın temel odak noktası olan düzenleyici etkinin varlığını test etmek için etkileşim terimi (Int_1) incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, algılanan kalite ile küresel marka algısının etkileşim terimi istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yöndedir ($B = -0,1301$; $t = -4,6032$; $p < 0,001$). %95 güven aralığının [-0,1860 , -0,0741] sıfır (0) değerini içermemesi, küresel marka algısının bu modelde anlamlı bir düzenleyici role sahip olduğunu kesin olarak kanıtlamaktadır.

Bu negatif yönlü düzenleyici etkinin doğasını daha iyi anlamak için koşullu etkiler (conditional effects) tablosu incelendiğinde anlamlı bir tüketici davranışı örüntüsü ortaya çıkmaktadır. Küresel marka algısı düşük seviyede (3,80) iken, algılanan kalitenin marka tutumu üzerindeki pozitif etkisi en yüksek seviyesindedir ($B = 0,3599$; $p < 0,001$). Ancak küresel marka algısı orta seviyelere (4,60) yükseldiğinde bu etki azalmakta ($B = 0,2558$; $p < 0,001$), küresel algı en yüksek seviyeye (5,00) ulaştığında ise algılanan kalitenin marka tutumuna etkisi daha da düşmektedir ($B = 0,2038$; $p = 0,0015$). Bir önceki analizde yüksek küresel algının kalite üzerindeki menşei ülke etkisini tamamen sıfırladığı görülürken, burada kalite ile tutum arasındaki ilişki azalmakla birlikte her seviyede anlamlılığını korumaya devam etmektedir. Bu durum; tüketicilerin güçlü bir küresel marka ile karşılaştıklarında, o markaya yönelik olumlu tutum geliştirmek için markanın spesifik kalite değerlendirmelerine daha az ihtiyaç duyduklarını, küresel imajın tutum oluşumunda önemli bir yükü üstlendiğini göstermektedir.

Dolayısıyla, etkileşim teriminin istatistiksel olarak anlamlı bulunması ve güven aralığının sıfırı içermemesi nedeniyle "H9: Küresel marka algısı, algılanan kalite ile marka tutumu arasında düzenleyici bir role sahiptir" hipotezi **DESTEKLENMİŞTİR.**

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, küresel otomobil markaları bağlamında tüketicilerin markayı ilişkilendirdikleri menşei ülkeye yönelik algılarının, marka tutumu üzerindeki etkisini çok boyutlu bir çerçevede incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında oluşturulan model; algılanan kalite ve marka prestijinin aracı rollerini test ederken, küresel marka algısının bu ilişkiler ağındaki düzenleyici etkisini bütüncül bir yaklaşımla ortaya koymuştur. Gerçekleştirilen yapısal ve istatistiksel analizler neticesinde hem literatürü destekleyen hem de uluslararası pazarlama stratejilerine yön verebilecek nitelikte önemli bulgular elde edilmiştir.

3.1. Bulguların Teorik Değerlendirmesi

Araştırmanın doğrudan etkilere yönelik bulguları incelendiğinde; menşei ülke etkisinin algılanan kalite, marka prestiji ve marka tutumu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkileri olduğu kanıtlanmıştır. Otomobil sektörü gibi yüksek ilgilenimli ve risk algısının yüksek olduğu bir kategoride tüketiciler, markanın kalitesini ve statüsünü değerlendirirken o markanın ait olduğu ülkenin teknolojik birikimine ve imajına güçlü bir şekilde başvurmaktadır.

Modelin aracılık (dolaylı etki) hipotezleri test edildiğinde, literatüre önemli bir teorik katkı sunan "tam aracılık" (full mediation) mekanizması tespit edilmiştir. Menşei ülke etkisinin marka tutumu üzerindeki toplam etkisi anlamlıyken, algılanan kalite ve marka prestiji modele eşzamanlı dâhil edildiğinde bu doğrudan etkinin istatistiksel olarak anlamsız hâle geldiği görülmüştür. Bu durum, menşei ülkeye yönelik olumlu imajın kendi başına marka sevgisine veya olumlu tutuma dönüşmediğini; tüketicinin önce o ülkenin ürününe "kaliteli" ve "prestijli" etiketlerini yapıştırması gerektiğini ispatlamaktadır. Ayrıca, etki büyüklükleri karşılaştırıldığında algılanan kalitenin ($\beta = 0,581$), marka prestijine ($\beta = 0,315$) kıyasla marka tutumunu şekillendirmede çok daha baskın ve öncelikli bir yordayıcı olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, otomobil tercihinde fonksiyonel kalitenin, sosyal prestij algılarından daha kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Çalışmanın en dikkat çekici teorik bulguları ise küresel marka algısının düzenleyici rolüne ilişkindir. Literatürde genellikle birbirini desteklediği düşünülen menşei ülke ve küresellik kavramları, bu çalışmanın bulgularına göre belirli koşullarda birbirini ikame edebilmektedir. Küresel marka algısı yüksek seviyelere ulaştığında, menşei ülke etkisinin algılanan kalite üzerindeki etkisi anlamsızlaşmaktadır. Yani, tüketici zihninde "uluslararası ve küresel" olarak güçlü bir şekilde konumlanan markalar, kalite sinyali vermek için ait oldukları ülkenin kimliğine (menşei etkisine) daha az ihtiyaç duymaktadır. Benzer şekilde, yüksek küresel algı, algılanan kalite ile marka tutumu arasındaki ilişkinin gücünü de zayıflatmaktadır. Tüketiciler, güçlü bir küresel imajla karşılaştıklarında, o markaya olumlu tutum geliştirmek için spesifik kalite detaylarını irdelemeye daha az gerek duymakta, markanın küresel ününü bir güvence (kestirme yol) olarak kabul etmektedir.

3.2. Yönetsel Çıkarımlar

Elde edilen ampirik bulgular, otomotiv sektöründe faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin pazarlama ve marka iletişimi yöneticileri için stratejik rehber niteliği taşımaktadır. Marka, uluslararası arenada henüz yeterince tanınmıyorsa (küresel algısı düşükse), pazarlama iletişiminde markanın ait olduğu ülkenin teknolojik altyapısı, mühendislik gücü ve üretim gelenekleri (menşei ülke etkisi) şiddetle vurgulanmalıdır. Zira bu aşamada tüketici, kalite değerlendirmesini doğrudan ülke imajı üzerinden yapmaktadır.

Eğer marka hâlihazırda yüksek bir küresel tanınırlığa sahipse, iletişim stratejilerinde "Alman mühendisliği" veya "Japon teknolojisi" gibi spesifik menşei vurguları yerine; markanın dünya çapındaki varlığına, evrensel kabulüne ve kozmopolit yapısına odaklanmak daha verimli olacaktır.

Tüketici tutumunu olumlu yönde inşa etmede algılanan kalite, marka prestijinden çok daha güçlü bir aracıdır. Bu nedenle markalar, sadece statü ve lüks vurgusu yapmak yerine; dayanıklılık, güvenlik, performans ve işçilik kalitesi gibi rasyonel faydaları iletişim stratejilerinin merkezinde tutmalıdır. Prestij, yüksek kalite algısının üzerine inşa edildiğinde anlam kazanmaktadır.

3.3. Araştırmanın Kısıtları

Her bilimsel çalışmada olduğu gibi, bu araştırmanın da sonuçlarının değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma verileri 127 kişilik bir örneklemden elde edilmiştir. Örneklemin %61,4'ünün erkeklerden ve %89,8'inin üniversite (lisans ve lisansüstü) mezunu bireylerden oluşması, bulguların demografik açıdan daha homojen (özellikle kadın ve daha düşük eğitim grupları) kitlelere genellenebilirliğini kısıtlamaktadır.

3.4. Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

Mevcut çalışmanın bulguları ve kısıtları ışığında, gelecekte yapılacak pazarlama ve tüketici davranışı araştırmaları için aşağıdaki öneriler sunulabilir:

Menşei ülke ile küresel marka algısı arasındaki tamponlayıcı (negatif yönlü düzenleyici) etkinin, teknoloji ürünleri (akıllı telefon), tekstil veya gıda gibi farklı ilgilenim seviyelerine sahip kategorilerde karşılaştırmalı olarak incelenmesi literatüre zenginlik katacaktır. Bu çalışmada kalite ve prestij değişkenleri test edilmiştir. Gelecek çalışmalarda marka güveni (brand trust), marka sadakati ve algılanan risk gibi değişkenlerin aracı rolleri incelenebilir. Ayrıca, tüketicilerin etnosentrizm (yerel ürün tercih etme eğilimi) düzeylerinin veya bulundukları ülkenin kültürel yapılarının (bireyci/toplumcu), küresel marka algısı ile menşei

ülke etkisi etkileşimine nasıl yön verdiğini ölçecek uluslararası karşılaştırmalı araştırmalar tasarlanabilir.

KAYNAKÇA

Agrawal, J., ve Kamakura, W. A. (1999). Country of origin: A competitive advantage? International Journal of Research in Marketing, 16(4), 255-267.

Alden, D. L., Steenkamp, J.-B. E. M., ve Batra, R. (1999). Brand positioning through advertising in Asia, North America, and Europe: The role of global consumer culture. Journal of Marketing, 63(1), 75-87.

Bilkey, W. J., ve Nes, E. (1982). Country-of-origin effects on product evaluations. Journal of International Business Studies, 13(1), 89-100.

Han, C. M. (1989). Country image: Halo or summary construct? Journal of Marketing Research, 26(2), 222-229.

Haubl, G. (1996). A cross-national investigation of the effects of country of origin and brand name on the evaluation of a new car. International Marketing Review, 13(5), 76-97.

Liu, H., Schoefer, K., Fastoso, F., ve Tzemou, E. (2021). Perceived brand globalness/localness: A systematic review of the literature and directions for further research. Journal of International Marketing, 29(1), 77-94.

Mandler, T., Bartsch, F., ve Han, C. M. (2021). Brand credibility and marketplace globalization: The role of perceived brand globalness and localness. Journal of International Business Studies, 52(8), 1559-1590.

Mansoor, M., Paul, J., ve Kucuk, S. U. (2022). Mass prestige, brand happiness and brand evangelism: The role of masstige brands. Journal of Business Research, 152, 37-52.

Nugraha, A. K. N. A., Suroso, A. I., Najib, M., ve Simanjuntak, M. (2024). The effect of country image, brand image, and warranty knowledge on car purchase intentions: A comparison of use situations. Cogent Business ve Management, 11(1), Article 2332498.

Pappu, R., Quester, P. G., ve Cooksey, R. W. (2007). Country image and consumer-based brand equity: Relationships and implications for international marketing. Journal of International Business Studies, 38(5), 726-745.

Roth, M. S., ve Romeo, J. B. (1992). Matching product category and country image perceptions: A framework for managing country-of-origin effects. Journal of International Business Studies, 23(3), 477-497.

Spears, N., ve Singh, S. N. (2004). Measuring attitude toward the brand and purchase intentions. Journal of Current Issues ve Research in Advertising, 26(2), 53-66.

Steenkamp, J.-B. E. M., Batra, R., ve Alden, D. L. (2003). How perceived brand globalness creates brand value. Journal of International Business Studies, 34(1), 53-65.

Thakor, M. V., ve Kohli, C. S. (1996). Brand origin: Conceptualization and review. Journal of Consumer Marketing, 13(3), 27-42.

Verlegh, P. W. J., ve Steenkamp, J.-B. E. M. (1999). A review and meta-analysis of country-of-origin research. Journal of Economic Psychology, 20(5), 521-546.

Wang, T., ve Yang, Z. (2014). Study of country-of-origin image from legitimacy theory perspective. Industrial Marketing Management, 43(5), 806-816.

Woo, J., ve Hu, X. (2007). Effects of country of origin and country brand attitude on product evaluation and purchase intention. Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing, 15(4), 239-251.

DİJİTAL PLATFORMLARDA AKIŞ DENEYİMİNİN ART ARDA İZLEME (BINGE-WATCHING) DAVRANIŞINA ETKİSİ: İZLEME SIKLIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Doktora Öğrencisi Furkan ERSOY
Ege Üniversitesi,
furkanersoy1923@gmail.com – ORCID: 0009-0008-5738-147X

Prof. Dr. Keti VENTURA
Ege Üniversitesi,
keti.ventura@ege.edu.tr - ORCID: 0000-0002-6422-0518

ÖZET

Bu çalışma, İsteğe Bağlı Abonelikli Video (SVOD) platformlarındaki kullanıcıların yaşadığı akış deneyiminin art arda izleme (binge-watching) davranışı üzerindeki etkisini ve bu ilişkide izleme sıklığının düzenleyici rolünü ampirik olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Nicel araştırma tasarımıyla yürütülen çalışmada, 103 dijital platform kullanıcısından çevrimiçi anket yoluyla toplanan veriler faktör, korelasyon ve hiyerarşik regresyon analizlerine tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgular, akış deneyiminin art arda izleme davranışını pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı yönde artırdığını gösterirken; kullanıcının genel izleme sıklığının bu etkileşimde herhangi bir düzenleyici rolünün bulunmadığını kanıtlamaktadır. Sonuçlar, akış durumuna girmenin kullanıcının izleme alışkanlığı seviyesinden bağımsız olarak çalışan evrensel bir mekanizma olduğunu ortaya koymakta ve dijital platform yöneticilerine arayüz tasarımı (otomatik oynatma, intro atlama) ile içerik stratejileri bağlamında önemli yönetsel çıkarımlar sunmaktadır. Bu bir pilot çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Akış Deneyimi, Art Arda İzleme, Binge-Watching, Dijital Platformlar, SVOD, Tüketici Davranışı

GİRİŞ

Dijital teknolojilerin hızla gelişmesi ve internet altyapısının güçlenmesi, medya tüketim alışkanlıklarında köklü bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Geleneksel yayıncılığın zaman ve mekân sınırlamalarına dayalı yapısı, yerini bireyin kontrolü elinde tuttuğu, isteğe bağlı ve kişiselleştirilmiş bir deneyim sunan dijital platformlara bırakmıştır. Netflix, Amazon Prime Video ve Disney+ gibi İsteğe Bağlı Abonelikli Video (SVOD) platformlarının yükselişi, izleyicilere içeriğe diledikleri zaman erişme özgürlüğü sunarken, "art arda izleme" (binge-watching) olarak adlandırılan yeni ve yoğun bir tüketim fenomeninin de doğmasına neden olmuştur.

Bu yeni tüketim biçimi, teknolojik bir değişim değil ayrıca psikolojik süreçleri de içeren kompleks bir davranış kalıbıdır. Pozitif psikoloji alanında Mihaly Csikszentmihalyi tarafından ortaya konan "Akış Teorisi", bireyin bir eyleme derinlemesine odaklandığı, zaman algısını yitirdiği ve dış dünyadan koptuğu optimal deneyim durumunu açıklamaktadır. Dijital medya ortamları, sundukları kesintisiz arayüzler ve otomatik oynatma gibi özelliklerle, izleyicilerin bu akış durumuna girmesini kolaylaştırmakta ve onları ekran başında daha uzun süre tutmayı hedeflemektedir.

Literatürde akış deneyiminin medya tüketimi üzerindeki etkileri incelenmiş olsa da, bu ilişkinin kullanıcının genel izleme alışkanlıkları ve sıklığı (frequency) tarafından nasıl şekillendiği konusu yeterince aydınlatılmamıştır. Oysaki medya alışkanlığı perspektifi, yüksek sıklıkta izleme yapan "ağır kullanıcılar" ile "hafif kullanıcılar" arasında bilişsel işleme süreçleri açısından önemli farklar olduğunu öne sürmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, SVOD platformlarında yaşanan akış deneyiminin, tüketicilerin art arda izleme davranışları üzerindeki etkisini ampirik olarak ortaya koymak ve bu ilişkide izleme sıklığının düzenleyici (moderatör) rolünü incelemektir. Çalışma kapsamında, Türkiye'deki SVOD kullanıcılarından elde edilecek verilerle, akış deneyiminin yoğunluğunun izleme davranışını nasıl tetiklediği ve bu sürecin kullanıcının alışkanlık düzeyine göre nasıl farklılaştığı analiz edilecektir. Araştırmadan elde edilecek bulguların, hem tüketici davranışları literatürüne teorik bir katkı sunması hem de dijital platformların arayüz tasarımları ve kullanıcı deneyimi stratejileri için pratik çıkarımlar sağlaması hedeflenmektedir. Bu bir pilot çalışmadır.

BÖLÜM 1: LİTERATÜR TARAMASI

1.1. AKIŞ TEORİSİ (FLOW THEORY) VE AKIŞ DENEYİMİ

Başlangıçta pozitif psikoloji alanında geliştirilen akış teorisi, günümüzde tüketici davranışları, insan-bilgisayar etkileşimi ve çevre ile ilgili birçok disiplinlerde temel bir açıklama olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu kavram, Mihaly Csikszentmihalyi tarafından, insanların neden satranç oynamak, kaya tırmanışı yapmak veya sanatla uğraşmak gibi faaliyetlere, herhangi bir dışsal ödeme almadan, sadece bu faaliyetlerin kendisinden zevk aldıkları için katıldıklarını anlamak amacıyla ortaya atılmıştır. Csikzentmihalyi (1990) bu durumu “bilincin düzenlenmesi”

ve bireyin göreve dahil olması olarak tanımlamış ve bu süreçte bireyin zaman kavramını kaybettiğini, çevresel uyaranlardan izole olduğunu ve esasen "varoluşun akışına kapıldığını" belirtmiştir. Edebiyatta akış kavramı, bireyin diğer endişelerin önemsiz hale geldiği noktaya kadar eylemlerine tamamen dalması olarak tanımlanır. Bu süreç o kadar zevklidir ki, birey maliyetine bakmaksızın sırf yapmanın zevki için bunu yapar. Bu aynı zamanda deneyimin "ototelik" doğasını da gösterir, bu da amacın deneyimin kendisinde içkin olduğunu ima eder (Csikszentmihalyi, 1990; Nakamura ve Csikszentmihalyi, 2002).

Akış deneyiminin tutarlı doğası, deneyim sırasında belirli ön koşulların ve genel özelliklerin varlığına bağlıdır. Bu boyutların en önemlisi, "zorluk ve beceri arasındaki gözlemcinin dengesi"dir; faaliyetin zorluğu ile bireyin becerisi arasında optimal bir uyum bulunmalıdır, aksi takdirde birey bir şeyi kolayca yaparsa sıkılır veya korkar (Csikszentmihalyi, 1997). Bu denge sağlandığında, birey hem eylem hem de farkındalığın birleştiği bir durumda olur, ne yaptığının farkındadır, ancak bunu ayrı bir varlık olarak gözlemlemez, eylemin bir parçası olur. Deneyim sırasında, birey göreve o kadar yoğun bir şekilde konsantre olabilir ki, dış dünya herhangi bir ilgili bilgi sağlayamaz, birey daha sonra öz farkındalık kaybı yaşar, kendi endişelerini, kimliğini veya kaygısını unutur. Bu sürecin en önemli etkisi, zaman algısının bozulmasıdır: birey, zamanın normalden farklı veya daha yavaş algılandığının farkına varmayabilir (Jackson ve Marsh, 1996).

Dijital teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte Akış Teorisi, fiziksel aktivitelerden sanal aktivitelere ve medya tüketimine doğru evrimleşmiştir. Medya araştırmacıları, izlemenin pasif bir süreç olduğu yönündeki yaygın inanışın aksine, izleyicilerin medya içeriği ile bilişsel ve duygusal bir ilişki kurarak hareket ettikleri hipotezini ortaya atmışlardır. Bu süreç izleme olarak bilinir (Sherry, 2004). Çevrimiçi ortamlarda, özellikle abonelik tabanlı olanlarda, akış minimum müdahale durumudur; kullanıcı tamamen anlatı dünyasıyla çevrilidir ve "daldırma" tamdır. Sistemin kullanıcı arayüzü ve deneyimi (UI/UX), akış durumunu destekler; bu, "sonraki bölümün otomatik oynatılması" gibi sistem özellikleriyle aynı eylemlerin otomatik olarak gerçekleştirilmesini sağlamak ve bu ortamları "akışa neden olan" sistemlere dönüştürmek suretiyle başarılır (Ghani ve Deshpande, 1994).

1.2. DİJİTAL DÖNÜŞÜM EKSENİNDE MEDYA TÜKETİMİNİN EVRİMİ

İnsanların medya tüketim şekli, teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak evrim geçirmektedir. Geleneksel, doğrusal ve randevu tabanlı televizyon izleme, izleyicinin belirli bir zamanda ve yerde pasif bir katılımcı olarak içeriğe erişmesine yol açardı (Lotz, 2014). Ancak, internetin yaygınlaşması, bant genişliğinin artması ve akıllı cihazların mobilitesi, isteğe bağlı medya tüketimi kültürünün gelişmesine yol açmıştır. Bu yeni kültürün özünü, Netflix, Amazon Prime Video, Disney+ ve HBO Max'ten oluşan Aboneye Özel Video Platformu (SVOD) oluşturmaktadır. "İstediğiniz sıklıkta içeriğe erişin" sloganını benimseyen bu platformlar, izleyicilere benzeri görülmemiş bir kontrol ve esneklik sağlamıştır (Jenner, 2017). Bu kontrol, içeriği izleme ve tüketme şeklimiz üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur ve aşağıda ele alınacak olan binge-watching (dizi maratonu) fenomenine yol açmıştır.

1.3. BİR TÜKETİM FENOMENİ OLARAK "ART ARDA İZLEME"

(BINGE-WATCHING)

Akış teorisiyle ilişkili olan zaman algısının kaybı ve yoğun odaklanma, dijital medya ortamında binge-watching davranışı olarak ortaya çıkmaktadır. Literatürde "içerik maratonu" olarak da adlandırılan aşırı izleme, bir televizyon dizisinin birden fazla bölümünü arka arkaya veya aceleyle izleme pratiğidir (Pittman ve Sheehan, 2015). Bu davranış, öncelikle izleyicinin anlatıya katılımı yoluyla bir akış deneyimi yaşamasıdan kaynaklanır. SVOD platformlarının kullandığı yöntemler ve arayüzler bu davranıştan sorumludur.

Bu davranışı izleyicilerin gözünde kolaylaştırmış ve standart hale getirmiştir. Araştırmacılar, tüketimle ilgili bu aşırı davranışın psikolojik nedenlerinden bahsederler. Okuyucular, özellikle karmaşık hikayeler veya "cliffhanger" yöntemleriyle birlikte, hikâyenin sonucunu öğrenme ve belirsizliği azaltma (hikâyenin sonu) arzusuyla anlatıyı incelemeye devam ederler (Flayelle, Maurage ve Vögele, 2020). Ancak, binge-watching aynı zamanda günlük sıkıntılardan, endişelerden veya sıkıntıdan geçici bir kaçış görevi de görür. Kurgusal bir alanda bulunarak, izleyici kişisel sorunlarından uzaklaşır ve duygularını kontrol altına alır (Panda ve Swar, 2021). Ayrıca, doğrusal olan televizyondan farklı olarak, izleyici deneyimin süresini, hızını ve temposunu kontrol etme kapasitesine sahiptir. Bu algı, deneyimin "sahipliği" ve konu üzerinde "yetkinlik" sahibi olma izleniminden kaynaklanmaktadır.

1.4. TEORİK KESİŞİM: AKIŞ DENEYİMİ, PLATFORM TASARIMI VE ART ARDA İZLEME

Bu araştırmanın teorik temeli, sürekli izlemenin doğrudan video akışı platformlarının deneyiminden kaynaklandığı varsayımıdır. Bir izleyici bir diziye başladığında ve anlatıya kapıldığında, platformun kolay arayüzü sayesinde hemen akış durumuna geçer. Yoğun odaklanma ve zaman algısının bozulması, özellikle akış deneyimiyle ilişkilidir (Steiner ve Xu, 2020). Platformun "otomatik oynatma" işlevi, durdurma gibi rasyonel kararları önleyerek bu akış izlemeyi otomatik olarak sürdürür, aksi takdirde akış izleme durumu kaybolur. Bu nedenle, akış izleme deneyiminin yoğunluğu arttıkça, tutarlı izleme davranışınızın sıklığı ve süresi de artmalıdır.

1.5. ARAŞTIRMANIN ÖZGÜN BOŞLUĞU: İZLEME SIKLIĞININ MODERATÖR ROLÜ

Akış deneyiminin yaygınlığı ve izlemenin tutarlı doğasına rağmen, bu deneyimin kullanıcının genel izleme eğilimi ve izleme sıklığından nasıl etkilendiği yeterince belgelenmemiştir. Bununla birlikte, medya tüketimi teorileri, "yoğun izleyiciler" ve "hafif izleyiciler" arasında bilişsel ve duygusal işlemenin nasıl değiştiğini anlamaya farklı bir yaklaşım sergilemektedir (Rubin, 1984).

1.5.1. Alışkanlık Formasyonu ve Akış Deneyimi

LaRose (2010) tarafından önerilen Medya Alışkanlığı teorisine göre, bu durum, bilişsel kısmın kontrolünün azalmasına ve davranışın alışkanlık haline gelmesine yol açan tekrarlanan eylemlerden kaynaklanmaktadır. Platform artık yüksek sıklıkta izleyenlerin evlerinde yaygın

olduğundan, bu kişilerin platformla etkileşim kurmak için harcadıkları zihinsel çaba minimum düzeydedir. Bu durum, akış teorisindeki "beceri-zorluk dengesi"nin (Csikszentmihalyi, 1990) kullanıcı lehine bozulmasına yol açabilir ve bu da onların akış durumuna daha hızlı girmesine neden olur.

1.5.2. Sıklığın Düzenleyici Etkisi

Düşük oranlarda izleyen bireyler için akış deneyimi, nadir görülen ve bilinçli bir "acil durum" eylemidir, ancak yüksek oranlarda izleyen bireyler için bu, varsayılan bir ayar olabilir. Bu nedenle, televizyon izleme sıklığı arttıkça, binge-watching deneyiminin gücü (katsayısı) da artması beklenir. Bu araştırma, sıklığın akışla (binge-watching) ilişkili zamansal bozulma üzerindeki etkisini inceleyerek literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMANIN AMACI

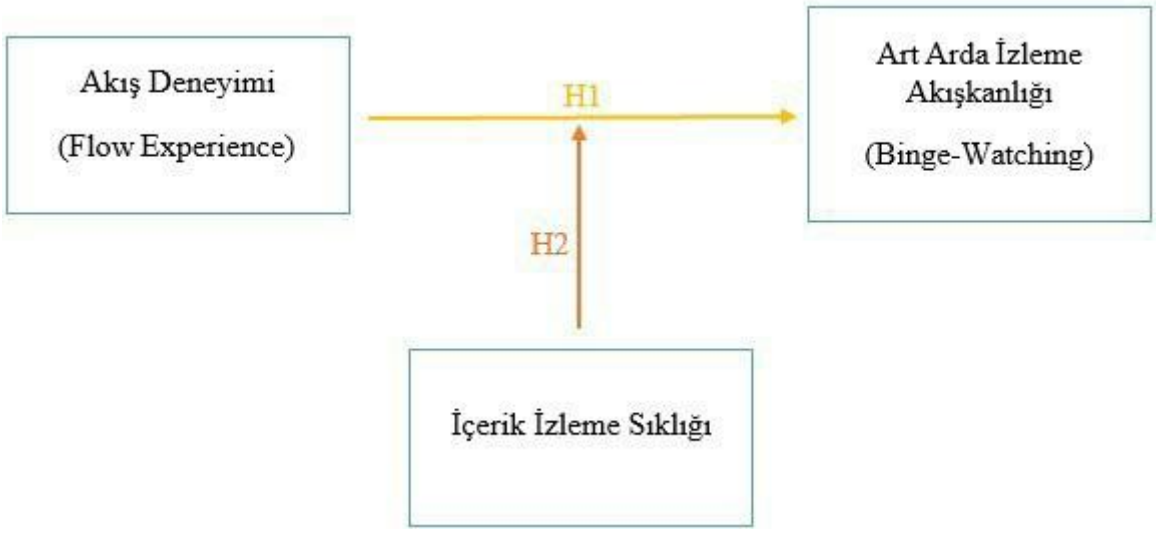
Bu araştırmanın temel amacı, SVOD (İsteğe Bağlı Abonelikli Video) platformlarında yaşanan akış deneyiminin, tüketicilerin art arda izleme (binge-watching) davranışları üzerindeki etkisini ampirik olarak ortaya koymaktır. Literatürde akış teorisi ve medya tüketimi arasındaki ilişki tartışılmış olsa da (Sherry, 2004), bu ilişkinin günümüzün parçalı dijital yayıncılık ekosisteminde nasıl bir seyir izlediği net değildir. Dolayısıyla bu çalışma, akış deneyiminin yoğunluğunun, izleyicileri ekran başında tutma süresini ve sıklığını nasıl etkilediğini belirlemeyi hedeflemektedir.

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ VE HİPOTEZLERİ

Değişkenler:

- **Bağımsız Değişken:** Akış Deneyimi
- **Bağımlı Değişken:** Art Arda İzleme (Binge-Watching)
- **Düzenleyici Değişken (Moderatör):** İçerik İzleme Sıklığı

Görsel 1. Araştırmanın Modeli

H1: SVOD platformu kullanıcılarının içerik tüketirken yaşadıkları akış deneyimi, art arda izleme davranışı (binge-watching) üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir.

H2: Kullanıcıların genel izleme sıklığı, akış deneyimi ile art arda izleme davranışı arasındaki ilişkide düzenleyici (moderatör) bir role sahiptir.

3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Türkiye'de ikamet eden ve aktif olarak minimum bir SVOD platformuna (Netflix, HBO Max, Disney+, Amazon Prime Video vb.) ücretli aboneliği bulunan tüketiciler oluşturmaktadır. Ana kütlenin büyüklüğü ve ulaşım zorluğu sebebiyle olasılığa dayanmayan örnekleme yöntemlerinden "kolayda örnekleme" ve katılımcıların anketi çevrelerine iletmesi esasına dayanan "kartopu örnekleme" (snowball sampling) yöntemleri bir arada kullanılacaktır.

3.3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ARACI

Veriler, dijital ortamda hazırlanan çevrimiçi anket formu aracılığıyla toplanacaktır. Anket linkleri, ilgili hedef kitlenin yoğun olarak bulunduğu sosyal medya platformları (Instagram, X, LinkedIn) ve tematik forumlar üzerinden paylaşılacaktır. Katılımcıların gizliliği esas alınacak ve veriler sadece akademik amaçla kullanılacaktır. Bu bir pilot çalışmadır.

3.4. ARAŞTIRMADA KULLANILAN ÖLÇEKLER

Veri toplama aracında, literatürde geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış uluslararası ölçekler kullanılmıştır:

3.4.1. Akış Deneyimi Ölçeği

Katılımcıların izleme sırasındaki odaklanma ve zaman algısı düzeylerini ölçmek için Ghani ve Deshpande (1994) ile Hoffman ve Novak'ın (1996) çalışmalarından uyarlanan, "konsantrasyon", "kontrol hissi" ve "zamanın çarpıtılması" boyutlarını içeren likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Çizelge 1. Akış Deneyimi Ölçeği

Ölçek Boyutu	Soru / İfade	Kaynak
Yoğunlaşma / Odaklanma (Concentration)	İzlediğim içeriğe o kadar odaklanırım ki, çevremdeki diğer her şeyi unuturum.	Ghani & Deshpande (1994); Hoffman & Novak (1996)
	Dizi izlerken dikkatim tamamen ekran üzerindedir, başka bir şey düşünmem.	Ghani & Deshpande (1994)
	İzleme sırasında zihnim tamamen içeriğin ayrıntılarıyla meşguldür.	Hoffman & Novak (1996)
Zevk Alma / İçsel Tatmin (Enjoyment)	Bu platformlarda içerik izlemek benim için kendi başına ödüllendirici bir deneyimdir.	Csikszentmihalyi (1990); Sherry (2004)

	İzleme süreci sırasında büyük bir keyif ve mutluluk hissederim.	Ghani & Deshpande (1994)
	Dizi izlemeyi, herhangi bir sonuç elde etmekten ziyade, sadece sürecin kendisi için yaparım.	Hoffman & Novak (1996)
Zaman Algısının Çarpıtılması (Time Distortion)	İzlemeye başladığımda zamanın ne kadar hızlı geçtiğini fark etmem.	Hoffman & Novak (1996); Sherry (2004)
	Sadece bir bölüm izleyeceğimi düşünürken saatlerin geçtiğini fark ederim.	Ghani & Deshpande (1994)
	Platformdayken zaman algımı tamamen yitiririm.	Csikszentmihalyi (1990)

3.4.2 Art Arda İzleme Ölçeği

İzleme davranışının sıklığını, yoğunluğunu ve tek oturuşta izlenen bölüm sayısını belirlemek amacıyla Pittman ve Sheehan (2015) veya Steiner ve Xu (2020) tarafından geliştirilen ölçeklerden yararlanılmaktadır

Çizelge 2. Art Arda İzleme Ölçeği

Ölçek Boyutu	Soru / İfade	Kaynak
Sıklık ve Yoğunluk (Frequency & Intensity)	Genellikle sevdiğim bir dizinin 3 veya daha fazla bölümünü tek oturuşta izlerim.	Pittman & Sheehan (2015)
	Bir dizinin tüm sezonunu birkaç gün gibi çok kısa bir sürede bitiririm.	Jenner (2017); Steiner & Xu (2020)
	Boş zamanımın çoğunu peş peşe dizi bölümleri izleyerek geçiririm.	Pittman & Sheehan (2015)
Kontrol Kaybı ve Beklenti (Loss of Control & Anticipation	Bir bölüm bittiğinde, diğerine geçmemek için kendimi durdurmakta zorlanırım.	Flayelle ve ark. (2020); Panda & Swar (2021)
	"Sadece bir bölüm daha" diyerek başladığımda, planladığımdan çok daha geç saatlere kadar izlerim.	Steiner & Xu (2020)

	İzlediğim dizinin bir sonraki bölümünde ne olacağını öğrenmeden ekran başından ayrılamam.	Pittman & Sheehan (2015)

VERİLERİN ANALİZ PLANI

Elde edilen veriler SPSS Versiyon 27 programı kullanılarak analiz edilmiştir. İlk aşamada, verilerin hatalı girişlerden temizlenmesi ve normallik testleri yapılmıştır. Ardından ölçeklerin yapısal geçerliliği için Faktör Analizi ve iç tutarlılıkları için Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Hipotezlerin testi için ise Regresyon ve Moderasyon Etki analizleri uygulanmıştır.

BÖLÜM 4: BULGULAR VE ANALİZ

4.1. FAKTÖR ANALİZİ

AKIŞ DENEYİMİ ÖLÇEĞİ

Çizelge 3. Akış Deneyimi Ölçeği Faktör Analizi

İfadeler / Maddeler	Faktör 1: Odaklanma ve Zaman Algısı	Faktör 2: İçsel Tatmin / Zevk Alma	Ortalama (Ort.)	Std. Sapma (SS)
Dizi izlerken dikkatim tamamen ekran üzerindedir.	**0,895**	-	**2,71**	**1,11**
İzlediğim içeriğe o kadar odaklanırım ki çevreyi unuturum.	**0,841**	-	**2,64**	**1,18**
İzleme sırasında zihnim tamamen ayrıntılarla meşguldür.	**0,805**	-	**2,98**	**1,12**

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

Platformdayken zaman algımı tamamen yitiririm.	**0,549**	**-**	**2,44**	**1,26**
Sadece bir bölüm derken saatlerin geçtiğini fark ederim.	**0,546**	**0,532**	**3,08**	**1,34**

İzlemeye başladığımda zamanın ne kadar hızlı geçtiğini fark etmem.	**0,514**	**0,644**	**3,30**	**1,18**
İzleme süreci sırasında büyük bir keyif ve mutluluk hissederim.	**-**	**0,754**	**3,43**	**1,02**
Dizi izlemeyi sadece sürecin kendisi için yaparım.	**-**	**0,699**	**3,40**	**1,12**
İçerik izlemek benim için ödüllendirici bir deneyimdir.	**-**	**0,648**	**2,94**	**1,22**
Açıklanan Varyans	**%35,52**	**%27,74**	**Toplam: %63,26**	

Akış Deneyimi ölçeğini oluşturan maddelere ilişkin tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde, katılımcıların en yüksek ortalamaya sahip oldukları ifadenin 'İzleme süreci sırasında büyük bir keyif ve mutluluk hissederim' (Ort=3,43; SS=1,025) olduğu görülmektedir. Bunu 'Dizi izlemeyi, herhangi bir sonuç elde etmekten ziyade, sadece sürecin kendisi için yaparım' (Ort=3,40; SS=1,123) ifadesi takip etmektedir. Bu bulgular, katılımcılar için izleme eyleminin dışsal bir faydadan çok, eylemin kendisinden kaynaklanan içsel bir tatmin sağladığını göstermektedir. Ayrıca 'İzlemeye başladığımda zamanın ne kadar hızlı geçtiğini fark etmem' (Ort=3,30) ifadesinin yüksekliği, zaman algısındaki bozulmanın da yaygın bir deneyim olduğunu doğrulamaktadır.

Buna karşın, 'Platformdayken zaman algımı tamamen yitiririm' (Ort=2,44) ve 'İzlediğim içeriğe o kadar odaklanırım ki, çevremdeki diğer her şeyi unuturum' (Ort=2,64) ifadeleri en düşük ortalamalara sahiptir. Bu durum, katılımcıların keyif ve zamanın hızlı geçmesi hissini yaşasalar da, çevreyle bağlarını tamamen koparacak düzeyde derin bir trans (tam odaklanma) haline girmediklerini veya bu durumu her zaman deneyimlemediklerini işaret etmektedir. Standart sapma değerlerinin genel olarak 1,00 - 1,35 aralığında olması, katılımcıların yanıtları arasında aşırı bir uçlaşma olmadığını, homojen bir dağılım sergilediklerini göstermektedir.

Akış Deneyimi ölçeğinin yapısal geçerliliğini test etmek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. Analiz öncesinde veri setinin faktör analizine uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Küresellik Testi ile incelenmiştir. KMO değeri **0,784** olarak

bulunmuş olup, bu değer 0,70 eşik değerinin üzerinde olduğu için örneklem büyüklüğünün faktör analizi için 'iyi' düzeyde yeterli olduğunu göstermektedir. Bartlett testi sonucu ise anlamlı bulunmuştur (X^2=480,759; p<0,001), bu da değişkenler arasında yüksek korelasyon olduğunu ve verilerin faktörlere ayrışmaya uygun olduğunu kanıtlamaktadır. Varimax döndürme yöntemi kullanılarak yapılan analiz sonucunda, ölçek maddelerinin toplam varyansın **%63,26'sını** açıklayan 2 alt boyut altında toplandığı görülmüştür.

Döndürülmüş bileşenler matrisi incelendiğinde; odaklanma ve zaman algısı maddelerinin birinci faktörde, tatmin/zevk alma maddelerinin ise ikinci faktörde yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Tüm maddelerin faktör yükleri 0,40'ın oldukça üzerindedir (0,457 ile 0,895 arasında), bu da ölçeğin yapısal geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir.

BINGE WATCHING ÖLÇEĞİ

Çizelge 4. Binge Watching Ölçeği Faktör Analizi

İfadeler / Maddeler	Faktör Yükü	Ortalama (Ort.)	Std. Sapma (SS)
"Sadece bir bölüm daha" diyerek çok geç saatlere kadar izlerim.	**0,849**	**2,84**	**1,32**
Bir bölüm bittiğinde kendimi durdurmakta zorlanırım.	**0,747**	**2,83**	**1,31**
Boş zamanımın çoğunu peş peşe dizi izleyerek geçiririm.	**0,719**	**2,67**	**1,35**
Genellikle sevdiğim bir dizinin 3 veya daha fazla bölümünü tek oturuşta izlerim.	**0,718**	**3,30**	**1,34**
Bir dizinin tüm sezonunu çok kısa bir sürede bitiririm.	**0,699**	**3,12**	**1,36**
Bir sonraki bölümde ne olacağını öğrenmeden ayrılamam.	**0,511**	**2,66**	**1,31**
Açıklanan Toplam Varyans	**%70,72**		
KMO Değişkenlik Ölçütü	**0,857**		
Bartlett Küresellik Testi (p)	**0,000**		

Art arda izleme davranışına ilişkin maddeler incelendiğinde, en yüksek katılımın 'Genellikle sevdiğim bir dizinin 3 veya daha fazla bölümünü tek oturuşta izlerim' (Ort=3,30; SS=1,349) ifadesinde gerçekleştiği görülmektedir. Literatürde binge-watching'in temel tanımı olan 'tek oturuşta 3+ bölüm' kriterinin katılımcılar tarafından yüksek oranda benimsenmiş olması, örneklem grubunun bu davranışı aktif olarak sergilediğini kanıtlar niteliktedir. Benzer şekilde 'Bir dizinin tüm sezonunu birkaç gün gibi çok kısa bir sürede bitiririm' (Ort=3,12) ifadesi de bu yoğun tüketim alışkanlığını desteklemektedir.

Ölçeğin en düşük ortalamaya sahip maddeleri ise 'İzlediğim dizinin bir sonraki bölümünde ne olacağını öğrenmeden ekran başından ayrılamam' (Ort=2,66) ve 'Boş zamanımın çoğunu peş peşe dizi bölümleri izleyerek geçiririm' (Ort=2,67) ifadeleridir. Bu sonuçlar, katılımcıların art arda izleme davranışını sıklıkla sergileseler de (bölüm sayısı bazında), bu durumun hayatlarının merkezine yerleşmediğini veya irade kontrolünü tamamen kaybetmediklerini düşündürmektedir. Standart sapma değerlerinin (yaklaşık 1,30-1,40 aralığında) Akış Ölçeğine göre kısmen daha yüksek olması, art arda izleme davranışının sıklığı ve yoğunluğu konusunda katılımcılar arasında daha fazla bireysel farklılık olduğunu göstermektedir.

Art Arda İzleme (Binge-Watching) davranışını ölçmek için kullanılan ölçeğe uygulanan faktör analizi sonucunda, KMO değeri **0,857** olarak hesaplanmış ve örneklem uygunluğunun 'çok iyi' düzeyde olduğu görülmüştür. Bartlett Küresellik Testi sonucu istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,001$)

Analiz sonuçları, ölçeğin özdeğeri (eigenvalue) 1'den büyük olan tek bir faktör altında toplandığını göstermektedir. Bu tek faktörlü yapı, toplam varyansın **%70,72** gibi oldukça yüksek bir oranını açıklamaktadır. Sosyal bilimlerde tek faktörlü yapılarda açıklanan varyansın %30 ve üzeri olması yeterli kabul edilirken, %70'in üzerindeki bu oran ölçeğin yapısal olarak çok güçlü olduğunu göstermektedir. Maddelerin faktör yükleri incelendiğinde, tüm maddelerin 0,511 ile 0,849 arasında değişen yüksek yük değerlerine sahip olduğu ve ölçeğin tek boyutlu yapısını koruduğu tespit edilmiştir.

4.2. GÜVENİLİRLİK ANALİZİ

Çizelge 5. Güvenilirlik Analizi

Ölçek Adı	Madde Sayısı (N)	Cronbach's Alpha (α)	Değerlendirme
Akış Deneyimi Ölçeği	9	**0,875**	Yüksek Güvenilir
Art Arda İzleme (Binge-Watching) Ölçeği	6	**0,916**	Yüksek Güvenilir

Ölçeklerin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Akış Deneyimi ölçeğine dair hesaplanan Cronbach's Alpha değeri 0,875; Art Arda İzleme ölçeği için hesaplanan değer ise 0,916 olarak bulunmuştur. Literatürde 0,70 ve üzeri değerler güvenilir kabul edilmektedir. Bu çalışmada elde edilen değerler, her iki ölçeğin de yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Öte yandan 'Madde Silindiğinde Alpha' (Cronbach's Alpha if Item Deleted) değerleri incelendiğinde, herhangi bir maddenin ölçekten çıkarılmasının güvenilirlik katsayısında belirgin bir artış sağlamayacağı görülmüş, bu nedenle tüm maddeler analizlere dahil edilmiştir.

4.3. NORMALLİK ANALİZİ

Çizelge 6. Normallik Analizi

Değişkenler	N	Ort.	Medyan	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)	K-S Testi (p)
Akış Deneyimi	103	2,99	3,00	-0,287	-0,310	0,200*
Binge-Watching	103	2,90	2,83	0,096	-0,942	0,036

Verilerin dağılım özelliklerini incelemek amacıyla "Descriptives" tablosuna bakıldığında, her iki değişkenin de simetrik bir dağılıma yakın olduğu görülmektedir. Akış Deneyimi değişkeninin ortalaması 2,99 iken medyanı 3,00; Binge Watching değişkeninin ortalaması 2,90 iken medyanı 2,83 olarak hesaplanmıştır. Ortalama ve medyan değerlerinin birbirine bu denli yakın olması normalliğin ilk işareti olarak değerlendirilir. Daha detaylı bir inceleme olan çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri incelendiğinde; Akış Deneyimi için çarpıklık -0,287 ve basıklık -0,310; Binge Watching için ise çarpıklık 0,096 ve basıklık -0,942 olarak bulunmuştur. Sosyal bilimlerde bu değerlerin +1.5 ile -1.5 aralığında olması, verilerin normal dağılım gösterdiğinin kabul edilmesi için yeterli bir kanıt olarak görülmektedir.

Normallik varsayımının istatistiksel testi olan Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk sonuçları ise değişkenler arasında farklılaşan bir tablo sunmaktadır. "Tests of Normality" tablosuna göre, Akış Deneyimi değişkeni her iki testte de 0,05 anlamlılık değerinin üzerinde ($p>.05$) sonuç vererek istatistiksel olarak da normal dağılım varsayımını doğrulamıştır. Diğer yandan Binge Watching değişkeni için test sonuçları 0,05 değerinin altında ($p<.05$) kalarak teorik normallikten sapma göstermiştir. Ancak literatürde, özellikle 100'ün üzerindeki örneklem sayılarında (N=103) ve yukarıda belirtilen çarpıklık-basıklık katsayılarının ideal aralıklarda olduğu durumlarda, Merkezi Limit Teoremi'ne dayanarak verilerin normal dağıldığı varsayılabilmektedir. Bu nedenle, analizlerin devamında parametrik bir test olan Pearson Korelasyon analizinin kullanılmasında bir sakınca görülmemektedir.

4.4. DEMOGRAFİK ANALİZ

Çizelge 7. Demografik Analiz

Değişkenler	Gruplar	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	37	35,9
	Erkek	66	64,1
Eğitim Durumu	Lise ve Ön Lisans	14	13,6
	Lisans Mezunu	46	44,7
	Yüksek Lisans Mezunu	36	35,0
	Doktora Mezunu	7	6,8
Aylık Gelir	0 – 25.000 TL Arası	19	18,4
	25.001 – 60.000 TL Arası	24	23,3
	60.001 – 100.000 TL Arası	31	30,1
	100.001 TL ve Üzeri	29	28,2
Toplam		**103**	**100,0**

Araştırmaya katılan 103 kişinin demografik özellikleri incelendiğinde; katılımcıların %64,1'inin erkek, %35,9'unun kadın olduğu görülmektedir. Yaş dağılımına bakıldığında örneklem geniş bir aralığa yayılmış olup, özellikle 60 yaş grubunda (%19,4) bir yoğunlaşma dikkat çekmektedir. Eğitim düzeyi açısından katılımcıların büyük çoğunluğunun yüksek eğitimli olduğu söylenebilir; örneklemin %44,7'si lisans, %35'i ise yüksek lisans mezunudur. Gelir durumu incelendiğinde ise, katılımcıların %58,3'ünün aylık 60.000 TL ve üzerinde gelire sahip olduğu, dolayısıyla örneklemin orta-üst gelir grubunu temsil ettiği görülmektedir.

4.5. KORELASYON ANALİZİ

Çizelge 8. Korelasyon Analizi

Değişkenler	**1**	**2**
Akış Deneyimi	1	
Art Arda İzleme (Binge-Watching)	**0,636****	1

Korelasyon Analizi sonucunda, Akış Deneyimi ile Binge Watching arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Tabloya göre iki değişken arasındaki Pearson korelasyon katsayısı (r) 0,636 olarak bulunmuştur ve bu ilişki %99 güven düzeyinde (p=0,000) anlamlıdır. Katsayının pozitif olması ve 0,636 değerini alması, iki değişken arasında pozitif yönlü ve orta-yüksek düzeyde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, katılımcıların platformdaki akış deneyimi (kendini kaptırma, zamanın nasıl geçtiğini anlamama) seviyeleri arttıkça, arka arkaya izleme (binge-watching) davranışlarının da belirgin bir şekilde arttığını kanıtlar niteliktedir.

4.6. REGRESYON ANALİZİ

Çizelge 9. Regresyon Analizi

Bağımsız Değişken	**B**	**Standart Hata**	**Beta (β)**	**t**	**p (Sig.)**
(Sabit)	**0,351**	**0,320**	**-**	**1,095**	**0,276**
Akış Deneyimi	**0,854**	**0,103**	**0,636**	**8,273**	**0,000**
Model Özeti	**R = 0,636**	**R^2 = 0,404**	**Düz. R^2 = 0,398**	**F = 68,439**	**p = 0,000**

Akış deneyiminin, art arda izleme davranışı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla (H1 Hipotezi) Basit Doğrusal Regresyon Analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre kurulan model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (F=68,439; p<0,001).

Modelin açıklayıcılık gücünü gösteren R^2 değeri **0,404** olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu, art arda izleme davranışındaki değişimin **%40,4'ünün** tek başına akış deneyimi tarafından açıklandığını göstermektedir. Katsayılar tablosu incelendiğinde, akış deneyiminin art arda izleme üzerindeki etkisi pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlıdır (β=0,636; t=8,273; p<0,001). Başka bir ifadeyle, katılımcıların izleme sırasındaki akış deneyimi arttıkça, binge-watching (art arda izleme) davranışları da artış göstermektedir. Bu sonuçlar ışığında **H1 hipotezi**

desteklenmektedir.

4.7. DÜZENLEYİCİ (MODERATÖR) ETKİ ANALİZİ

Çizelge 10. Düzenleyici Etki Analizi

Değişkenler	Model 1 (Beta)	Model 2 (Beta)
Akış Deneyimi	0,641***	0,608***
İzleme Sıklığı (Haftalık Gün)	0,075	0,005
Moderatör Etki (Akış x Sıklık)	-	0,079
R^2	0,410	0,410
Değişkenler	Model 1 (Beta)	Model 2 (Beta)
R^2 Değişimi	-	0,000
F Değişimi (p)	-	0,786 (Anlamsız)

İzleme sıklığının (KAC_GUN), akış deneyimi ile art arda izleme davranışı arasındaki ilişkide düzenleyici (moderatör) bir role sahip olup olmadığını test etmek amacıyla (H2 Hipotezi) Hiyerarşik Regresyon Analizi yapılmıştır. Analizin ikinci aşamasında modele 'Etkileşim Değişkeni' (MODERATOR_ETKI) eklendiğinde, modelin açıklayıcılık gücünde (R Square Change) istatistiksel olarak anlamlı bir değişim meydana gelmemiştir (R^2 Değişimi = 0,000; Sig. F Change = 0,786). Katsayılar tablosunda da etkileşim teriminin anlamsız olduğu görülmektedir ($p=0,786 > 0,05$).

Bu bulgu, izleme sıklığının akış deneyimi ve binge-watching arasındaki ilişkinin şiddetini veya yönünü değiştirmediğini göstermektedir. Yani kullanıcılar platformu ister az sıklıkla ister çok sıklıkla kullansınlar, akış deneyiminin binge-watching üzerindeki etkisi değişmemektedir. Sonuç olarak, düzenleyici etkinin varlığını öne süren **H2 hipotezi desteklenmemiştir.**

BÖLÜM 5: SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. ARAŞTIRMA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışma, dijital yayın platformlarında (SVOD) kullanıcıların yaşadığı akış deneyiminin (flow experience), güncel bir tüketim fenomeni olan art arda izleme (binge-watching) davranışı üzerindeki etkisini incelemek ve izleme sıklığının bu ilişkideki rolünü belirlemek amacıyla yürütülmüştür. 103 katılımcıdan elde edilen veriler ışığında ulaşılan temel sonuçlar aşağıda tartışılmıştır.

Araştırmanın ilk ve temel bulgusu, akış deneyiminin art arda izleme davranışının güçlü bir yordayıcısı olduğudur. Yapılan korelasyon analizi sonucunda iki değişken arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki (r=0,636) tespit edilmiştir. Regresyon analizi sonuçları, akış deneyimindeki bir birimlik artışın, binge-watching davranışını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artırdığını ve akış deneyiminin, izleme davranışındaki değişimin yaklaşık %40,4'ünü (R^2=0,404) tek başına açıkladığını göstermiştir. Bu bulgu, literatür taramasında belirtilen Csikszentmihalyi'nin (1990) "optimal deneyim" kavramıyla örtüşmektedir; kullanıcılar zaman algısını yitirip içeriğe odaklandıkça (time distortion & concentration), platformdan çıkış yapma kararları zorlaşmaktan ve izleme eylemi uzamaktadır. Dolayısıyla çalışmanın H1 hipotezi desteklenmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında test edilen, kullanıcının genel izleme sıklığının (haftada kaç gün izlediği) bu ilişkide düzenleyici (moderatör) bir role sahip olduğu varsayımı ise verilerle desteklenmemiştir. Hiyerarşik regresyon analizinde, etkileşim değişkeninin (Moderator_Etki) modele eklenmesi anlamlı bir varyans değişimi (R^2 Change = 0,000) yaratmamış ve katsayı istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur (p=0,786). Bu sonuç, H2 hipotezinin desteklenmemesine neden olmuştur. Bu durum, akış deneyiminin yarattığı "sürükleyicilik" etkisinin, platformu az kullanan (hafif kullanıcılar) veya çok sık kullanan (ağır kullanıcılar) fark etmeksizin herkes üzerinde benzer bir davranışsal çıktı yarattığını göstermektedir. LaRose'un (2010) "alışkanlık formasyonu" perspektifinin aksine, bu çalışma özelinde izleme sıklığı, akışın davranışa dönüşme şiddetini değiştirmemiştir.

Ölçek boyutlarına bakıldığında, katılımcıların en çok "izleme sürecinden keyif alma" ve "içsel tatmin" boyutlarında yüksek skorlar verdikleri görülmüştür. Ancak, "çevresel uyaranlardan tamamen kopma" (derin trans) düzeylerinin daha düşük olması, modern izleyicinin "ikinci ekran" (second screen) kullanımı gibi çoklu görev alışkanlıklarıyla da ilişkili olabilir.

5.2. TEORİK VE PRATİK KATKILAR

Bu çalışma, Akış Teorisi'nin (Flow Theory) yalnızca fiziksel aktiviteler veya oyun oynama (gaming) eylemlerinde değil, pasif bir eylem gibi görünen "izleyicilik" bağlamında da geçerli bir açıklayıcı model olduğunu ampirik olarak kanıtlamıştır. Özellikle binge-watching literatüründe genellikle "bağımlılık" veya "dürtüsellik" üzerinden yapılan açıklamalar yerine, bu çalışma davranışın "deneyimsel" ve "haz odaklı" (hedonik) yönünü vurgulamıştır. Ayrıca, izleme sıklığının moderatör etkisinin anlamsız çıkması, akış deneyiminin "evrensel" bir mekanizma olarak çalıştığını; alışkanlık düzeyinden bağımsız olarak, bir kez akışa giren bireyin binge-watching davranışına yönelme eğiliminin sabit kaldığını göstererek literatüre özgün bir katkı sunmuştur.

Pazarlama profesyonelleri ve dijital platform yöneticileri için bu sonuçlar, kullanıcı arayüzü (UI/UX) tasarımının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Arayüz Tasarımı: Art arda izleme davranışı doğrudan akış deneyimi ile tetiklendiğinden, platformların "otomatik oynatma" (auto-play) ve "intro atla" (skip intro) gibi özellikleri, kullanıcının akıştan kopmasını engelleyen kritik unsurlardır.

İçerik Stratejisi: Katılımcıların "merak" ve "hikâye tamamlama" motivasyonları göz önüne alındığında, bölüm sonlarında kullanılan "askıda bırakma" (cliffhanger) tekniklerinin akış deneyimini sürdürmede etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Reklam Yerleşimi: Akış halindeki bir izleyicinin dikkati ekranda yoğunlaştığı için, içerik içine gömülü reklamlar (product placement), akışı bölen reklamlara (mid-roll ads) göre daha az rahatsız edici olabilir ancak akışın bozulması platform terkine yol açabilir.

5.3. GELECEK ARAŞTIRMALAR İÇİN ÖNERİLER

Bu araştırma belirli sınırlılıklar dahilinde yürütülmüş olup, gelecek çalışmalar için şu öneriler su nulabilir:

1. **Örneklem Yapısı:** Çalışma kolayda örnekleme yöntemiyle ve nispeten yüksek eğitim/gelir düzeyine sahip bir grupla (Lisans ve Yüksek Lisans %79,7) yürütülmüştür. Gelecek araştırmaların daha geniş ve demografik olarak daha dengeli örneklemlerle yapılması, sonuçların genellenebilirliğini artıracaktır.

2. **İçerik Türü Ayrımı:** Bu çalışmada izlenen içeriğin türü (komedi, drama, belgesel vb.) ayrımı yapılmamıştır. Akış deneyiminin yoğunluğu, içeriğin türüne göre farklılık gösterebilir. Gelecek çalışmalarda içerik türünün düzenleyici etkisi incelenebilir.

3. **Psikolojik Değişkenler:** H2 hipotezinin (sıklık) reddedilmesi üzerine, akış ve binge-watching arasındaki ilişkiyi etkileyebilecek başka psikolojik değişkenlere (örn. yalnızlık hissi, kaçış motivasyonu veya öz-kontrol kapasitesi) odaklanılması önerilmektedir.

4. **Niteliksel Derinleşme:** "Zaman algısının yitimi" ve "kontrol kaybı" arasındaki ilişkinin doğasını anlamak için nicel verilerin yanı sıra, derinlemesine mülakatlarla desteklenen karma yöntemli araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Csikszentmihalyi, M. (1975). Beyond Boredom and Anxiety. Jossey-Bass. Csikszentmihalyi, M. (1990). Flow: The Psychology of Optimal Experience. Harper & Row.
Csikszentmihalyi, M. (1997). Finding Flow: The Psychology of Engagement with Everyday Life. Basic Books.

Ghani, J. A., & Deshpande, S. P. (1994). Task characteristics and the experience of optimal flow in human-computer interaction. The Journal of Psychology, 128(4), 381-391.

Hoffman, D. L., & Novak, T. P. (1996). Marketing in hypermedia computer-mediated environments: Conceptual foundations. Journal of Marketing, 60(3), 50-68.

Jackson, S. A., & Marsh, H. W. (1996). Development and validation of the Flow State Scale for use in sport and physical activity. Journal of Sport and Exercise Psychology, 18(1), 17-35.

Jenner, M. (2017). Binge-watching: Video-on-demand, quality TV and mainstreaming fandom. International Journal of Cultural Studies, 20(3), 304-320.

LaRose, R. (2010). Uses and gratifications of Internet addiction. In Psychological aspects of Internet use.

Lotz, A. D. (2014). The Television Will Be Revolutionized.

NYU Press. Nunnally, J. C. (1978). Psychometric theory

(2nd ed.). McGraw-Hill.

Rubin, A. M. (1984). Ritualized and instrumental television viewing. Journal of
Communication, 34(3), 67-77.

Schwartz, B. (2004). The Paradox of Choice: Why More Is Less. Ecco.

Sherry, J. L. (2004). Flow and media enjoyment. Communication Theory, 14(4), 328-347.

PLATON'DA GÜZEL

Doktor Öğretim Üyesi Vildan BURKAZ
Muş Alparslan Üniversitesi,
v.burkaz@alparslan.edu.tr - 0000-0002-3203-1317

ÖZET

Eski Yunan Düşüncesinde doğru, güzel, ölçülü gibi kavramlar birbirinden çok da ayrılmadan, birbirlerinin yerine kullanılagelmiştir. Güzelin ne olduğuna ve güzeli barındıran sanatın nasıl olması gerektiğine dair ilk belirlemelerde bulunan düşünür Platon'dur. Platon'un sanat görüşü varlık ve bilgi görüşlerinden çokça beslenmiştir. Platon varlık felsefesi çerçevesinde idealar dünyası ile görünüşler dünyası olmak üzere iki farklı alandan söz eder. İdealar öğretisi Platon felsefesinde kilit rol üstlenir. İdealar duyu organları ile kavranamayan düşünsel varlıklardır. İdealar ancak akıl yardımıyla kavranabilirler. Görünüşler dünyası ise içinde yaşadığımız, duyu organlarımız sayesinde nesnelliğine varabildiğimiz dünyadır. Bu dünya nesneldir fakat burada hakikati vermeyen bir yanılsama hakimdir. Platon sanat anlayışını da bu öğreti ile destekler. Bilgi için söyledikleri sanat anlayışında doğrudan etkilidir. Bu doğrultuda değindiği "güzel" olgusu sanata kaynaklık eden bir şeydir. Ona göre "güzel" belirlenimi sanatı çevreleyen bir konumdadır. O nedenle Platon sıklıkla "güzel"in araştırılması gerektiğine işaret eder. Platon hemen her diyaloğunda güzel konusunu işlemiştir. Onun güzel dediği şey aslında güzel ideasıdır. Ona göre güzel denilen bir nesne güzel ideasından pay alabildiği ölçüde güzeldir. İdealar değişmezler ve süreklidirler. Platon'un "güzel olan her zaman güzeldir" düşüncesi sanat düşüncesinin merkezine işaret eden bir ifadedir. Başka bir ifade ile Platon "kendinde güzel" in peşindedir. Nitekim Platon'a göre güzel ile iyi aynı şeydir. Platon'da güzel; fayda, haz ve uygunluk gibi geneli yansıtmayan ilkeler değil de uyum, ölçü, doğru ve iyi gibi niteliklere sahiptir. Platon güzel kavramına çok kıymet verse de güzel dediğimiz sanat eserlerine aynı kıymeti vermez. Çünkü ona göre sanatçı ideaların kopyasını kopya eder. Öte yandan bir sanat eserinden duyu organlarımızı kullanmadan bilgi üretmek imkansız olduğu için sanatçının yaptığına bir hakikat yüklemez. Böylelikle Platon'a göre güzellik sanatçıların eline bırakılmayacak kadar önemli bir konudur. Salt güzellik dediği "kendinde güzeli" ise ancak filozoflar fark edebilir.

Anahtar Kelimeler : İdea, Platon, Güzel, Sanat

MICHAEL B. BURKE'ÜN MADDİ OLUŞUM KURAMI: BASKIN TÜRLER VE ÖZDEŞLİK

Doç. Dr. ALİ SUAT GÖZCÜ
Ondokuz Mayıs Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/Felsefe Bölümü,
alisuatgozcu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-5076-0935

ÖZET

Maddi oluşum sorunu, çağdaş analitik metafiziğin temel sorunlarından biridir. Bu sorun, aynı maddeden oluşan ve aynı yerde bulunan iki nesnenin sayısal olarak farklı olup olmadıkları, farklılarsa bunun nedeninin ne olduğu ve özdeşlik ile tür kavramları arasındaki ilişkinin nasıl kurulması gerektiği sorularını içermektedir. Michael B. Burke, bu sorunun çözümü için, baskın türler kuramı ile özgün bir yanıt geliştirmiştir. Burke'ün kuramı, örtüşen nesnelerin varlığını kabul eden standart görüşe karşı çıkar ve uzaysal ayrılık olarak düşündüğü konum biricikliği ilkesini savunur. Burke açısından bir nesnenin türü o nesneye özseldir. Bir nesne birden fazla tür terimi altında kapsanıyorsa, baskın tür o nesnenin süreklilik koşullarını aldığı türdür. Burke bu türü tanımanın bir ölçütü olarak en kapsayıcı özellik aralığını karşılayan tür kavramını önerir.

Bu sunumda, Burke'ün özdeşlik, maddi oluşum, tür kavramları ve süreklilik görüşleri ele alınacaktır. Bu yapılırken, tartışmanın bağlamını görebilmek için Burke öncesinde ortaya çıkan yaklaşımlar gösterilecek ve Burke'ün bu alana özgün katkıları ortaya konulacaktır. Ardından, Burke'ün baskın tür kuramının ayrıntıları, tür değişimiyle varlık yitimi arasında kurduğu bağ, özdeşlikle ilgili üzerinde durulan paradokslara yaklaşımı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Michael B. Burke, baskın türler, maddi oluşum, tür kavramları, özdeşlik.

MICHAEL B. BURKE'S THEORY OF MATERIAL CONSTITUTION: DOMINANT SORTALS AND IDENTITY

ABSTRACT

The problem of material constitution is one of the central problems of contemporary analytic metaphysics. This problem involves questions about whether two objects composed of the same matter and occupying the same place are numerically distinct, what grounds such a distinction if they are distinct, and how the relationship between identity and sortal concepts should be understood. Michael B. Burke has developed an original response to this problem through his theory of dominant sortals. Burke's theory rejects the standard account that admits the existence of coinciding objects and defends the principle of one object to a place, which he conceives as

spatial distinctness. On Burke's view, an object's sort is essential to it. If an object falls under more than one sortal term, its dominant sortal is the sortal from which it derives its persistence conditions; as a criterion for identifying it, Burke proposes the sortal concept that entails the widest range of properties. Accordingly, sortal change directly entails the cessation of existence.

This paper examines Burke's views on identity, material constitution, sortal concepts, and persistence. In doing so, it presents the approaches that emerged before Burke in order to situate the debate in its proper context, and sets out Burke's original contributions to the field. Subsequently, it focuses on the details of Burke's theory of dominant sortals, the connection he establishes between sortal change and the loss of existence, and his approach to the paradoxes concerning identity.

Keywords: Michael B. Burke, dominant sortals, material constitution, sortal concepts, identity.

Giriş

Çağdaş metafizik tartışmalarının önemli bir bölümü genellikle özdeşlik, bireyleşim ve süreklilik gibi farklı başlıklarla anılsa da temelde maddi oluşum (material constitution) sorununa odaklanmaktadır. Bu sorun, söz gelimi masa, kedi gibi gündelik gözlemin konusu olan sıradan nesnelerin her birinin maddeden oluştuğu varsayıldığında, bu nesneler ile onları oluşturan maddelerin aynı olup olmadığıyla ilgilidir. “Heykel ve onu oluşturan kil parçaları”, “bakır ile onu oluşturan bakır parçaları” ya da “bir kişiyle onun bedeni” gibi felsefe tarihinde de sıklıkla karşılaşılan örneklere bakıldığında; aynı şekilde, “bir ağaç ile onu oluşturan moleküller” gibi daha güncel çalışmalardaki örnekler dikkate alındığında, bütün bu çiftlerde, aynı yeri aynı anda kaplayan ve aynı maddeden oluşan iki “şey”in olduğu varsayılmaktadır. Bunların sayısal olarak bir ve aynı nesne mi yoksa farklı nesneler mi sorusu yanıtlanmalıdır. Çünkü, eğer bunlar farklıysa bu durumda aynı maddeyi paylaşan ve aynı yerde bulunan iki nesnenin birbirinden nasıl ayrılacağı açıklanmalıdır.

Maddi oluşum sorununun ortaya çıkmasının nedeni, aşağıda Burke özelinde gösterileceği gibi, sorunu oluşturan varsayımların tek başlarına alındığında kabul edilebilir, ancak birlikte düşünüldüklerinde tutarsız olmasıdır. Bu tartışmaları incelerken Michael C. Rea, sorunun temelindeki kabulleri açık bir şekilde serimler. Onun yorumuna göre, belirli bir F türünden bir nesne ve onu oluşturan parçaların olduğu varsayımı; bu parçaların bir R bağıntısını özsel olarak taşıyan bir nesneyi oluşturduğu varsayımı; aynı parçaların R bağıntısını içermeyebilen bir nesneyi de oluşturabileceği varsayımı; aynı parçaların hem A’yı hem de B’yi oluşturuyorsa bu ikisinin özdeş olduğu varsayımı; A, B ile özdeşse zorunlu olarak özdeş olduğu varsayımı içerilmektedir. Bu varsayımlar tek bir örnekte, söz gelimi, “heykel-bakır parçası” örneğinde birlikte düşünüldüğünde, parçalarına farklı bir şekilde bağlı görünen “heykel” ve “bakır parçası”nın aynı anda hem özdeş hem farklı olması gerektiği gibi çelişkili bir sonuç

ortaya çıkar. Rea'nın da belirttiği gibi, bazı düşünürler bu varsayımlardan birini ya da birkaçını dışarı atarak tutarlı bir kuram geliştirmeye çalışmışlar.[1]

Konunun kapsamı göz önüne alındığında bu sorun özdeşlik, tür, süreklilik, özsellik ve konum gibi metafiziğin önemli kavramlarını birbirine bağlar. Buna göre, iki nesnenin "farklı" olduğunu söylemenin standart ölçütü, özdeş olanların tüm özelliklerinin aynı olduğunu, dolayısıyla herhangi bir özelliği farklı olan nesnelerin özdeş olmadığını içeren Leibniz'in ayırt edilemezlerin özdeşliği ilkesidir.[2] Heykel ile bakır parçası örneğine dönersek, bu ikisi en azından kip (modal) ve zaman içindeki (temporal) özellikleri bakımından ayrışıyor gibi görünmektedir. Çünkü, bakır parçası ezilip düzleştirildiğinde varolmaya devam ederken, heykel varlığını sürdüremez; aynı şekilde, bakır parçasının önce varolduğu göz önüne alındığında bu ikisinin varolmaya başladığı zamanlar farklı olabilir. Bu iki varolan arasındaki farklılık gerçekten varsa, aynı yeri aynı anda kaplasalar da ayırt edilemezler ilkesi gereği, bakır ile bakır parçalarının farklı nesneler olduğu sonucu ortaya çıkar.[3]

Böylece burada ortaya çıkan sonuç, sağduyunun da dayandığı, bir yerde aynı anda yalnızca tek bir maddi nesne bulunabilir ilkesiyle çelişir. Michael B. Burke de bu çelişkiyi çözmeye çalışır. Burada üzerinde durulacağı gibi, Burke, aynı konumu paylaşan farklı nesnelerin, kendi söyleyişiyle örtüşen nesnelerin (coinciding objects) varlığını kabul eden görüşe karşı çıkar ve konum biricikliği ilkesini, özdeşliğin mutlaklığını, türün özselliğini ve nesnelerin üç-boyutluluğunu birlikte koruyan bir kuram önerir. Burke'ün kuramını ortaya koymadan önce, kendisinin de eleştirel bir şekilde yaklaştığı önceki tartışmaları kısaca göstermek yerinde olacaktır.

Burke 1992'de yazdığı makalesinde bu sorunu "heykel-bakır" örneğiyle şu şekilde açıklar:

"Önümüzde bakır bir heykel var. Aynı yerde, varsayılabileceği üzere, bir bakır parçası da bulunuyor. Heykele 'Heykel' ve bakır parçasına 'Parça' diyelim. Şimdi Heykel ile Parça arasındaki ilişki nedir?"[4]

[1] Bkz. Michael C. Rea, "The Problem of Material Constitution," *The Philosophical Review* 104, no. 4 (1995): 526–28.

[2] Leibniz'in ilkesi Wiggins ile ilgili çalışmamızda açıklandığı için burada ayrıntılı üzerinde durulmamaktadır. Bkz. Ali Suat Gözcü, "Wiggins'in Özdeşlik ve Tür Kavramları Görüşü," *Felsefe Arkivi / Archives of Philosophy*, no. 63 (2025): 336–52. Konuyla ilgili genel bilgiler için ayrıca bkz. H. W. Noonan and Ben Curtis, "Identity," Stanford Encyclopedia of Philosophy, accessed April 29, 2026, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/identity/>.

[3] Maddi oluşum tartışmalarında niteliksel (qualitative) ve sayısal (numerical) olmak üzere iki özdeşlik kipi ayrı ele alınmaktadır. Nitelik bakımından özdeşlik nesnelerin özelliklerinin aynı olmasına dayanırken; sayısal özdeşlikte ise, yalnızca bir şeyin kendisiyle taşıdığı özdeşlik gerektiren ilişkidir ve maddi oluşum tartışmaları genelde sayısal özdeşlik sorunu üzerinde durur. Bkz. Ryan Wasserman, "Material Constitution," *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2021, https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/material-constitution/.

[4] Michael B. Burke, "Copper Statues and Pieces of Copper: A Challenge to the Standard Account," *Analysis* 52, no. 1 (1992): 12, https://doi.org/10.2307/3328875.

Daha sonra görüleceği gibi, Burke'ün burada yaptığı adlandırma ayrımı basit bir dil oyunu değil, türlerin kapsayıcılığı ve sürekliliğiyle ilgili çok temel bir sorunu ortaya koymak içindir. Sonrasında Burke standart yaklaşım adını verdiği yaygın görüşle ilgili şunları söyler:

"Nesnelerin zaman içinde (temporal) parçaları olduğu görüşüne karşı çıkan filozoflar arasındaki, bu tür durumların açık ara en yaygın açıklaması, Heykel ile Parça'nın birebir aynı maddeden oluşmalarına ve aynı yerde bütünüyle bulunmalarına karşın, sayısal olarak farklı nesneler olduğu yönündeki açıklamadır. Bu açıklamaya göre onları farklı nesneler yapan şey, farklı süreklilik koşullarını içermeleridir: Parça, biçiminde köklü bir değişikliği atlatıp varlığını sürdürebilir; Heykel bunu yapamaz."[5]

Burke'e göre, iki nesne sayısal bakımdan farklıysa ve onlardan biri diğerinin bütününün aynı anda kapladığı yeri tam olarak kaplıyorsa bu iki nesne birbiriyle örtüşür (coincide). Ona göre nesne süregiden bireydir, yani dört-boyutlu bir olay değil zaman boyunca tümüyle varolan üç-boyutlu bir bireydir. [6]

Tür Kavramları

Burke'ün kuramı üzerinde durmadan önce, tartışmanın dayandığı tür (sortal) kavramlarıyla ilgili temel ayrımları kısaca göstermek yararlı olacaktır. Tür terimi içerdiği birçok anlamla birlikte, felsefe tarihinde John Locke'a kadar geriye gidebilmektedir; çeşit (sort) gibi kullanımlarında ise Aristoteles'in ikincil tözler görüşüne kadar geri götürülebilen kullanımları bulunmaktadır. Bu kavramın ilk kullanımıyla ilgili çağdaşların en çok gönderim yaptığı kişi Locke'tur. Locke'un ontolojisine bakıldığında, doğa yoluyla belirlenen ve büyük ölçüde bilgimizin dışında kalan gerçek özler ile bizim belirli ölçüde uzlaşıma dayanarak kurduğumuz adsal özler arasında ayrım yapmaktadır. Locke'a göre şeyler, adlar yoluyla çeşitlere (sorts) ya da türlere ayrıldığından, her cinsin ya da çeşidin özü, "türsel" (sortal) adın gösterdiği o soyut ideadan başka bir şey değildir. Locke tür (sortal) terimini, "genel"i (general) "cins"ten (genus) türettiği gibi, "çeşit"ten (sort) türeterek kurar ve böylece "öz" sözcüğünün en bilindik anlamına karşılık geldiğini ileri sürer. Sonrasında Frege, bir şeyin ne tür bir şey olduğu bilinmeden onun sayılamayacağını, yani sayının tür terimlerini öngerektirdiğini düşünmüştür.[7] Daha sonra, özellikle 1950 sonrasında Quine, Geach ve Wiggins gibi düşünürler tür terimlerini özdeşlikle ilişkili bir şekilde düşünmüşler.[8]

Kısaca belirtilirse, tür kavramıyla ilgili ortaya çıkan yaklaşımlarda türlerin bir şeyin özünü belirlediği ya da "bu nedir?" sorusunu yanıtladığı savunulmuştur. Benzer şekilde, tür terimlerinin bireyleşim için nesnelerin tek tek ayrılmasını sağladığını düşünenler olmuştur.

[5] Michael B. Burke, "Copper Statues and Pieces of Copper: A Challenge to the Standard Account," *Analysis* 52, no. 1 (1992): 12, https://doi.org/10.2307/3328875.

[6] Bkz. Michael B. Burke, "Coinciding Objects: Reply to Lowe and Denkel," *Analysis* 57, no. 1 (1997): 11, http://www.jstor.org/stable/3328429.

[7] Bkz. Türlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Richard E. Grandy and Max A. Freund, "Sortals," in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta and Uri Nodelman (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023), https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/sortals/.

[8] David Wiggins ve Peter T. Geach'in tür kavramlarıyla ilgili görüşü için bkz. Gözcü, "Wiggins'in Özdeşlik ve Tür Kavramları Görüşü."

Bunun yanında nesnelerin ne zaman başka nesnelerle aynı ya da ondan farklı olduğunu belirleyen özdeşlik ölçütünü sağladığını savunanlar da bulunmaktadır. Elbette tür kavramlarına ilişkin bu kullanımların tümüyle kopuk olmadığı, bağıntılı bir şekilde düşünüldüğü de unutulmamalıdır.

Burke'ün kuramı açısından özellikle önemli olan ayrım, töz türleri ile aşama türleri arasındaki ayrımdır. Bu ayrıma göre, bir töz türü, altında kapsanan nesneye süreklilik koşullarını veren ve nesneyi varolduğu andan beri karşılayan türdür. Örneğin, "kedi" ya da "hayvan" tür terimleri böyle terimlerdir, ancak "kırmızı" ve "sıcak" gibi terimler böyle değildir, onlar tür belirtmezler. Aşama türü, nesnenin yalnızca belirli bir zaman bölümüne uygulanır. "Kedi" töz türüyken, "yavru kedi" aşama türüdür, çünkü geçicidir. Burke öncesine bakıldığında, onun kuramıyla yakından ilgili olan özellikle Wiggins'in kuramından kısaca söz edilirse, ona göre iki töz türü örtüşüyorsa ya birinin diğerini sınırladığı ya da her ikisinin de başka bir töz türüyle sınırlandığı söylenebilir; dolayısıyla bireyleşimi de bu son türlere (ultimate sortals) bağlar. Yazının ileriki bölümlerinde de gösterileceği gibi, türler arasındaki bu sınırlama (restriction) ilişkisi ve sürekliliğin bir türden türetilmesi düşüncesi, Burke'ün baskın tür kuramının da çıktığı yer olmuştur.

Son olarak, tür kavramları konusu özdeşlik tartışmalarıyla da doğrudan bağlantılıdır ve maddi oluşum sorununun da temelinde bulunan konulardan biridir. Bu bağlantının belirginleştiği nokta, özdeşliğin türe göreli olup olmadığı sorunudur. Bu sorun, bir nesnenin "aynı" mı yoksa "farklı" mı olduğunu, hangi tür altında kapsandığından bağımsız olup olmadığıyla ilgilidir. Geach bu soruna, özdeşliğin önemli anlamda türe göreli olduğunu, yani iki nesnenin bir F türüne göre "aynı", ancak bir G türüne göre "farklı" olabileceğini ileri sürerek yaklaşır. Söz gelimi ona göre, bir kedinin gövdesinde örtüşen ve her biri ötekinden birkaç tüy eksik olan farklı doku parçaları birbiriyle *aynı kedi* olmakla birlikte *farklı doku parçaları*dır. Diğer bir söyleyişle, "aynı kedi" doğruyken "aynı doku parçası" yanlış olabilir (bu örneğe aşağıda Burke bağlamında yeniden dönülecektir). Bununla birlikte, Quine, Wiggins ve Lowe gibi düşünürler ise, her ne kadar farklı yönleri içerseler de tek ve mutlak bir özdeşlik bağıntısının bulunduğunu düşünme eğilimindedirler ve sorunlu ya da çözümü güç örnekleri de maddi oluşum ile özdeşliği ayırarak çözmeye çalışmışlardır. Onlara göre, bronzun farklı zamanlarda farklı heykelleri oluşturmakla birlikte onlarla özdeş olmadığı söylenebilir. Bununla birlikte bu sorunun bu şekilde çözülebileceği düşüncesi, maddi oluşum ile özdeşliğin ayrılabileceğini varsayar, ancak oluşumun bir özdeşlik olup olmadığı süren bir tartışmadır. Böylece, Burke'ün kuramı tam da böyle bir ayrışmada etkilidir. Onun çalışmaları türün özselliği, süreklilik koşulları ve özdeşliğin türe göreliliği bağlamlarında yaklaşımlar geliştirmesi bakımından önemlidir.

Standart Yaklaşım

Burke'ün "standart yaklaşım" dediği görüş, örtüşen nesnelerin varlığını kabul eder. Ona göre bu yaklaşım üç temel kabule dayanır. Bunlardan ilkine göre, her tür (sortal) terimine belirli bir süreklilik koşulları kümesi karşılık gelir. Diğer varsayıma göre, belirli bir tür yoluyla kapsanan nesneler zorunlu bir şekilde o türün süreklilik koşullarını içerir. Üçüncüsüne göre ise, iki tür terimi, ancak ilişkili oldukları süreklilik koşulları aynıysa tek bir nesneye birlikte

uygulanabilir. Söz gelimi, hem "kedi" tür terimi hem de "yavru kedi" tür terimi aynı nesneye birlikte uygulanabilir, çünkü ikisinin süreklilik koşulları aynıdır. Bununla birlikte, "heykel" ile "bakır parçası" farklı süreklilik koşullarına bağlı olduklarından, standart yaklaşıma göre bu iki tür terimi aynı nesneye uygulanamaz, dolayısıyla heykel ile parça farklı nesneler olmak zorundadır.[9] Burke standart yaklaşımın yalnızca ilk varsayımını kabul eder, diğerlerini ise sorunlu bulur.

Burke'ün dikkat çektiği gibi, standart yaklaşımda özdeşliğin zorunlu ya da mutlak olduğu varsayımını içerir. Leibniz yasasını da büyük ölçüde benimseyen standart yaklaşıma göre özdeşlik, her şeyin yalnızca kendisiyle taşıdığı karşılık gelme ilişkisidir. Bundan dolayı, göreli özdeşlik kuramında savunulduğu gibi, bir nesnenin bir başka nesneyle "belirli bir tür açısından özdeş olma ama başka bir tür bakımından farklı olması" bu kuram açısından olanaksızdır. Peter Geach'in kuramı göz önüne alındığında, "x, y ile aynı A'dır" önermesi "x bir A'dır, y bir A'dır ve x=y'dir" biçimindeki çözümü doğru değildir.[10] Ona göre, tam tersine, temel olan "aynı A" belirmesidir ve "A'dır" yüklemi ise bundan, "bir şeyle aynı A'dır" biçiminde türetilir.[11] Diğer bir söyleyişle, bir şeyin bir A olması, onun başka bir şeyle aynı A olmasıdır aslında. Dolayısıyla "A'dır" yüklemi, Geach açısından, mantıksal bakımdan "aynı A" özdeşlik ölçütüne önceldir. Bunun nedeni de özdeşliğin her zaman bir türe göreli olmasıdır. Yani, "aynı F" gibi bir genel terim göz önüne alınmadıkça, nesnelerin "aynı" olup olmadığını belirlemek anlamsızdır.[12] Bu bakımdan, standart yaklaşımın varsaydığı mutlak ve türden bağımsız bir özdeşlik ilişkisi de anlamını yitirir, her özdeşlik yargısı zorunlu olarak "aynı ne?" sorusunu örtük olarak içerir. Buna göre, bir nesnenin bir tür açısından özdeş ama başka bir tür açısından farklı olması Geach'in kuramında varılan sonuçtur. Bu da önceden belirtildiği gibi, Burke'ün karşı çıktığı standart yaklaşımla göreli özdeşlik kuramı arasındaki temel ayrıma karşılık gelir.[13]

Burke, bakır parçasıyla heykelin örtüştüğü görüşüne katılmayanlar arasında kendisini konumlandırır.[14] Bunu daha iyi anlamak için, özellikle Kripke ve Gibbard gibi düşünürlerin sıklıkla verdiği "Lumpl ve Goliath" örneklerine de bakılabilir. Kil yığınına Lumpl ve heykele

[9] Bkz. Michael B. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place: A Novel Account of the Relations Among Objects, Sorts, Sortals, and Persistence Conditions," *Philosophy and Phenomenological Research* 54, no. 3 (1994): 598, https://doi.org/10.2307/2108583.

[10] Bkz. P. T. Geach, *Reference and Generality: An Examination of Some Medieval and Modern Theories*, Third (Cornell University Press, 1980), 176–77.

[11] Bkz. Geach, *Reference and Generality*, 203.

[12] Bkz. Geach, *Reference and Generality*, 63.

[13] Burke'ün işaret ettiği standart yaklaşımın en etkili savunucularından biri David Wiggins'tir. Wiggins, Geach'in göreli özdeşlik görüşüne karşı çıkar ve özdeşliğin mutlak olduğunu savunur. Burke'ün de belirttiği gibi, Wiggins gibi düşünenler bakır parçasıyla heykelin zorunlu bir şekilde farklı olmalarından ve buna karşın aynı yeri kaplamalarından dolayı bu ikisinin örtüştüğünü düşünürler. Burke tam da burada hem göreli özdeşlik görüşünden hem de örtüşme yaklaşımından farlı bir yaklaşım geliştirmeye çalışır.

[14] Özdeşlikle ilgili sorunlar üzerinde duran çağdaş düşünürlerin her ne kadar belirli sorunları çözmedeki yaklaşımları yakın olsa da geri kalan konularda da benzer tutum sergilediklerini ileri sürmek yerinde olmaz. Peter van Inwagen, David Lewis ve Noonan gibi düşünürler örtüşme kuramının uygun olmadığını savunmaları bakımından Wigginsçi yaklaşımın karşısında dururlar ve Burke de kendisini bu karşıt düşünürler arasında konumlandırır. Bkz. Michael B. Burke, "Copper Statues and Pieces of Copper: A Challenge to the Standard Account," *Analysis* 52, no. 1 (1992): 13, https://doi.org/10.2307/3328875.

de Goliath denmektedir. Bu ikisi uzay-zamanda tam olarak örtüşmelerine karşın, Goliath yuvarlak bir nesneye dönüştürülünce yok olurken, Lumpl varlığını sürdürdüğünden bu ikisi "yok olma" koşulları bakımından ayrışır. Bu durumda standart yaklaşım, aynı maddeden oluşan ve tümüyle örtüşen iki nesnenin yalnızca bu tür kiplik özelliklerle birbirinden ayrıştığını kabul etmek zorunda kalır. Burke'ün en başından beri karşı çıktığı da budur, çünkü ona göre aynı yerde bulunan ve aynı maddeden oluşan iki ayrı nesne yoktur.

Dolayısıyla, örtüşmeden kaçınmanın yollarının belirlenmesi gerekir ve Burke bunu birden fazla seçeneği göz önüne alarak yapmaya çalışır. Bunlardan birine göre, nesnelerden biri olan heykelin özsel bakımdan heykel olmadığı, dolayısıyla tek bir nesnenin olduğu ve düzleştirildiğinde de tıpkı bir başbakanın emekli olduktan sonra "eski başbakan" olarak varolmaya devam etmesi gibi varlığını sürdürdüğü ama heykelin artık varolmadığı düşünülebilir. Diğer bir seçenek de Burke'ün üstünde durduğu nesnelerin zaman içindeki parçaları (temporal parts) yaklaşımıdır. Bu yaklaşımla heykel, bakır parçasının bütünü olarak değil, ama temporal bir parçası olarak varolduğu ileri sürülür. Söz konusu bu temporal parça, örtüştüğü nesneyle sayısal olarak özdeş olduğundan örtüşme ortaya çıkmaz.[15] Burke açısından tam bir örtüşmeden söz edebilmek için, farklı nesnelerin varoldukları tüm zamanlarda aynı yeri paylaşması gerekirdi ancak bunu saptamak her durumda olanaklı değildir. Burke, nesnelerin uzaysal parçaları olduğu gibi temporal parçalarının da olduğunu, zamana yayılan bütünler olduğunu ileri süren dört-boyutçu görüşe de karşı çıkar. Bu görüş açısından heykel ile bakır parçası, ortak bir zaman bölümünde aynı temporal parçayı paylaşan ama farklı temporal yayılımları olana dört-boyutlu iki ayrı nesnelerdir; böylelikle bu kuramda örtüşme bir tür ortak-parçaya indirgenir. Çünkü ona göre masa, ağaç gibi sıradan nesnelerin üç-boyutlu olduğunu, yani içinde bulundukları zaman diliminde tümüyle varolduğunu savunur.[16] Dolayısıyla Burke, nesnelerin olaylara benzediği yaklaşımına yakın durmaz.

Baskın Türler

Standart yaklaşım, uzayda aynı yeri ve zamanda aynı süreyi paylaşan nesnelerin örtüştüğünü savunur. Burke bu görüşe, heykel ile onu oluşturan parçanın nitelik bakımından özdeş olduğunu ve aynı atomlardan oluştuğunu anımsatarak karşılık verir; bu şekilde iki nesneyi *tür* bakımından ayıran şeyin ne olduğunu sorar.[17] Ona göre tür temel (basic) bir özellik olmadığına göre, heykel parçası heykel değilse, onu heykel yapan ayrı bir şeyin bulunması gerekir.

Burke açısından bunun iki açıklaması olabilir. Bunlardan ilkine göre bu iki nesnenin tarihleri farklıdır; diğeri de süreklilik koşullarının farklı olmasıdır. Bunların sorunlu olduğu Burke'ün karşı argümanlarıyla daha önce gösterildi. Ona göre her iki seçenek de döngüsel

[15] Bkz. Michael B. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place: A Novel Account of the Relations Among Objects, Sorts, Sortals, and Persistence Conditions," *Philosophy and Phenomenological Research* 54, no. 3 (1994): 592–94, https://doi.org/10.2307/2108583.
[16] Nesnelerin temporal yayılımlarıyla ilgili tartışmalar için bkz. A. Suat Gözcü, "Parça-Bütün Bağlamında Zamanda Özdeşlik Sorunu," *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 13, no. 26 (2018): 26, https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf/461809.
[17] Bkz. Burke, "Copper Statues and Pieces of Copper," 15.

olduğundan doğru değildir çünkü tarihsel farkı da süreklilik koşullarındaki farkı da açıklayabilecek tek şey, tam da açıklanması gereken türsel farktır. Döngüsellik de buradadır. Burke'ün kuramının temelinde, bir nesnenin birden çok türü karşılayabildiği, ama süreklilik koşulunu bunlardan yalnızca bir türden, yani baskın türden aldığı savı bulunur. Ona göre bakır bir heykel bakır parçaları, atom yığını ve heykel olmak üzere üç ayrı nesne değil, aynı anda bu üçünün uyumu olan tek bir nesnedir.[18]

Bu durumda Burke'ün çeşit ve tür (sort ve sortals) terimlerinin nesnelerle ilgili görüşüne değinmek gerekir.[19] Ona göre tür, bir çeşit (sort) gösteren bir terimdir. Burke de Geach, Wiggins ve Lowe gibi bu terimin Locke'tan geldiğini kabul eder, ancak türselliğin ölçütünü ise Wiggins'in yaptığı gibi, yani bir türün bir şeyin ne olduğu sorusuna yanıt vermek için kullanılan bir terim olduğunu düşünür.[20] Söz gelimi "elma" bir tür terimidir çünkü bir nesnenin ne olduğunu söyler; bununla birlikte "kırmızı nesne" ise yalnızca bir şeyin nasıl olduğunu bildirdiğinden tür terimi sayılmaz. Bunun yanında Burke, çeşit (sort) ile türün (sortal) özdeş olmadığını, her türün bir çeşit gösterdiğini ama bir nesnenin karşılık geldiği her türün onun ne olduğunu söylemediğini belirtir.[21] Bundan dolayı Burke ikinci bir ölçüt ekler. Buna göre uyumlu süreklilik koşulları içeren türler kısıtlama ilişkisiyle bir araya gelip tek bir tür sayılır. Diğer bir söyleyişle ona göre, bir türün başka bir türü "sınırlaması", aralarında bir kapsama ilişkisi kurulmasını gerektirir. Bir A türü, kendisini karşılayan her nesnenin zorunlu olarak B türünü karşılaması durumunda A, B'yi sınırlar.[22] Söz gelimi, "kedi" tür terimi için doğru olan her şey "hayvan" için de doğrudur, dolayısıyla "kedi", "hayvan"ı sınırlar. Benzer şekilde "Van kedisi", "kedi" ve "memeli" terimleri de "hayvan" terimini sınırladığından, hepsi birlikte tek bir tür öbeği sayılır.

Türleri bir araya getiren bu ikinci ölçütün yanında, Burke'ün kuramında belirleyici bölümünü süreklilik koşullarıyla ilgili görüşü oluşturur. Süreklilik koşulları, ona göre, bir nesnenin var olmayı sürdürebilmesinin zorunlu ve yeterli koşullarıdır.[23] Yani bu koşullar, nesnenin var olmaya devam ederken hangi değişimlere karşı direnebileceğini ve hangilerine karşı direnemeyeceğini belirler. Burke, bu koşulların birer özellik olmadığını belirtir. Ona göre nesnenin içerdiği şey, "belirli koşullar karşılandığı sürece varolma" durumudur. Böylece Burke açısından süreklilik, nesnenin kendinde taşıdığı temel bir tözsel özellik değil, her zaman bir türden türetilen bir şeydir.

Bundan sonra, Burke'ün kuramı içinde nesnenin birden çok türce kapsandığı bir durumda, süreklilik koşulunu bu türlerden hangisinden aldığı üzerinde durmak yerinde olacaktır. Burke açısından bir nesnenin türünü belirleyen tür terimi, o nesnenin özelliklerini en

[18] Bkz. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place," 605.
[19] "Sort" terimi herhangi bir nesne sınıfı değil bir tür olarak anlaşılmaktadır. Ancak Türkçe'de hem "sort" hem de "sortal" kelimelerini "tür" kelimesiyle karşılamak karışıklığa neden olabileceğinden, ilki için "çeşit" ikincisi için "tür" olarak karşılamayı uygun gördük.
[20] Bkz. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place," 599.
[21] Burke, bu ayrımı Aristoteles'in birincil ve ikincil tözler ayrımına dayandığını belirtir. Bkz. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place," 607.
[22] Bkz. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place," 604.
[23] Bkz. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place," 600.

çok kapsayabilen bir terim olmalıdır.[24] Burke'e göre baskın tür, tanımı gereği, nesnenin süreklilik koşullarını aldığı türdür ve nesnenin özelliklerini en geniş aralıkta kapsayan terim hangisiyse o baskın tür olur.[25] Bu belirmeden sonra, yukarıda verilen örnekleri daha da genişleterek, söz gelimi, "heykel" ile "bakır" tür terimi arasında heykel seçilir çünkü, Burke'e göre, heykel tür terimi bakır olmaz özelliklerinin yanında estetik gibi değerleri de içermesi bakımından daha kapsayıcıdır.[26] Burke, nesnelerin türlerinin belirlenmesinde kullanılan ölçütler bakımından bazı durumlarda kusurlu örneklerin görülebileceğine de vurgu yapar. Diğer bir söyleyişle, türler "eksiksiz örneği" üzerinden karşılaştırılır ve bu yolla hangi türün eksik olmayan örneği daha çok ve daha geniş kategoride özellik taşımasını sağlıyorsa, Burke'e göre, nesnenin asıl türü odur.[27] Dolayısıyla, ona göre, ölçüt nesnenin kendisindeki özelliklerden çok, türün ideal örneğine göre belirlenmekte, bu yolla, kusurlu bir birey bile türünü korumayı sürdürebilmektedir. Baskın türler, kusurlu bireylerin ya da nesnelerin tür dışına çıkmasının önüne geçer. Burke'e göre, bir nesnenin türünü bilmek, nesnenin kendisinde ne olduğunu ve diğer nesnelerle ilgisini bilmektir; dolayısıyla, nesnenin altında kapsandığı türler arasında onun taşıdığı özellik kategorilerini en iyi temsil eden tür baskın türdür.

Burke'ün geliştirmeye çalıştığı baskın tür kuramının bir yönü de tür değişimi ile nesnelerin ortadan kalkması arasındaki kurduğu ilgide görünür. Burke şunları söyler:

"Benim açıklamamda, içerdiği süreklilik koşullarını F'yi karşılamasının bir sonucu olarak taşıyan bir nesne, ancak F'ye baskın gelen bir türü (sortal) karşılamasına yol açacak değişimleri geçirmediği sürece süregelir. Dolayısıyla salt bir bakır parçası, kendisini bir heykel yapacak değişimleri atlatamaz. Bu yüzden, benim açıklamamda, ama standart açıklamada değil, salt bir bakır parçası, onu bir heykelle eşyayılımlı kılacak değişimlerle yok olur. (Standart açıklamada ise, elbette, böyle değişimler bakır parçasının bir heykel *olmasına* değil, bir heykelle *örtüşmesine* yol açardı.)"[28]

Burke'e göre, süreklilik koşulu yalnızca baskın türden gelir ve nesnenin baskın türü değişirse, dayandığı süreklilik koşulu da değişmiş olacağından, nesne ve sürekliliğini kaybeder. Kendi başına alındığında bir bakır parçasında baskın tür "bakır parçası"dır ve süreklilik koşulu da buradan gelir. Buna karşın, "heykel", "bakır parçası"na baskın gelen bir tür olduğundan, bakır parçası kendisini bir heykel yapacak, yani heykel türüne karşılık gelecek bir biçimde değişiklikten sonra ortadan kalkar. Böyle bir değişim gerçekleştiği anda nesne artık baskın türü "heykel" olan, "bakır parçası" ve "heykel"i birlikte karşılayan yeni bir nesneye dönüşür ve eski sadece bir bakır parçası olan nesne ise ortadan kalkar. Daha önce de belirtildiği gibi, standart yaklaşımda nesnenin varolmayı sürdürdüğü ve onunla (bakırla) örtüşen ayrı bir nesnenin (heykelin) ortaya çıkmasına neden olduğu savunulmaktadır. Burke de fazladan bir nesnenin varolduğu savına karşı çıkarak, "bakır parçası" gibi kendi başına alınan bir nesnenin de varolmadığını ileri sürmek zorunda kalır.

[24] Bkz. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place," 610.
[25] Burke, bu ölçütün bazı durumlarda belirsiz kaldığını ve değiştirilmesi gerekebileceğine de dikkat çeker.
[26] Bkz. Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place," 611–12.
[27] Bkz. Michael B. Burke, "Tibbles the Cat: A Modern 'Sophisma,'" *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 84, no. 1 (1996): 71, https://www.jstor.org/stable/4320706.
[28] Burke, "Preserving the Principle of One Object to a Place," 608.

Yukarıda belirtilenler doğrultusunda, Burke'ün baskın tür ve varolmaktan çıkmayla ilgili görüşleri, özdeşlikle ilgili klasik paradokslar üzerinden de değerlendirilir. Onun da üzerinde durduğu ve bu alandaki en yaygın gönderim yapılanlardan biri "Tibbles adlı kedi" örneğidir. Bu örneğe göre, önümüzde on birimlik Tibbles adında bir kediyle, onun kuyruğu dışında kalan birimlerin toplamı olan dokuz birimlik Tib adında başka bir "kedicik" (puss) olduğu varsayılmaktadır. Şimdi, Tibbles'ın kuyruğu bir kazada kopuyor ve geriye dokuz birimlik tek bir nesne kalıyor. Buna göre, eğer hem Tib hem de Tibbles varlığını sürdürüyorsa, bunların aynı uzayı kaplayan ve aynı maddeden oluşan iki ayrı nesne olduğu sonucuna ulaşılırdı. Ancak bu, konumun biricikliği ilkesine uymayacaktır. Öyleyse, bu kedilerin ikisinden birinin yok olması gerekir. Sağduyuya da uygun olarak, bir kedinin özdeşliğinin kuyruğuna bağlı olmadığından, Tibbles'ın varlığını sürdürdüğü söylenebilir, ancak Tib de hiçbir parçasını yitirmemiştir. Paradoks da burada ortaya çıkmaktadır.

Burke, baskın tür kuramı içinde bu paradoksa ilişkin çözümünü ortaya koyar. Ona göre kedinin kuyruğu koptuktan sonra geriye kalan dokuz birimlik nesne hem kedi hem de kedicik olan Tibbles'tır ve Tib ortadan kalkmıştır. Onun ulaştığı bu sonucun gerisinde kedi olmayan bir şeyin özsel olarak kedi-olmayan olduğu, yani türün özselliği görüşü yatmaktadır. Burke'e göre Tib en başından bir kedi-olmayandı, çünkü "kedi" kavramı kapsayıcıdır, yani bir kedinin parçaları kedi sayılmaz. Aynı şekilde, Tib'in kuyruğu koptuktan sonra bile varlığını sürdürüyorsa, Burke'e göre o zaman o bir kedidir, kedicik değil. Böylece, tüm bu varsayımlarda aslında Tib'in neden yok olduğunun gerekçeleri gösterilmeye çalışmaktadır. Çünkü, Burke'e göre kedi olmayan bir şeyin özsel olarak kedi-olmadığıyla ve kedi kavramının kapsayıcı olduğu ve parçaların kedi olarak sayılamayacağıyla ilgili varsayımların birlikte düşünüldüğünde, Tib'in özsel olarak bir kedi-olmayan olduğunu varsayar. Onun da belirttiği gibi bu, kuyruğu koptuktan sonra sağ kalmayı sürdürüyorsa Tib'in bir kediye dönüşmesine neden olacak bir değişim (söz gelimi, kuyruğun bedenden ayrılması) sonucunda varlığını sürdüremeyeceği anlamına gelir. Ona göre: "…Tibbles'ın kuyruğunun Tib'den ayrılması işte böyle bir değişimdir."[29] Çelişki de burada ortaya çıkar. Çünkü, Tib, kuyruk koptuktan sonra varlığını sürdürseydi bir kedi olurdu, oysa özsel olarak kedi-olmayan bir şey kedi olamaz. Burke'e göre bunlar birlikte düşünüldüğünde, Tib'in artık varolmadığı sonucu ortaya çıkar ve bu çelişkiden kaçınmanın tek yolu da Tib'in kuyruğunun kopmasıyla artık onun varolmadığını kabul etmektir. Burke'ün önerdiği bu çözüm yoluyla birlikte, Tib'in yalnızca bağıntısal bir değişim geçirmesine karşın ortadan kalkmasıdır. Çünkü, ona göre, "kedi" kavramının kapsayıcılığı nedeniyle bu bağıntısal değişim bir tür değişimine, türün özselliği nedeniyle de tür değişimi varlık yitimine yol açar.

Denkel ile Karşılaşma

Burke'ün baskın türler kuramı oldukça ilgi görmüş ve eleştirilmiştir. Bunlar arasında, özellikle Arda Denkel'in Burke'e yönelik eleştirileri ilgi çekicidir, ki Burke'ün Lowe'un ve Denkel'in eleştirilerine yanıt verdiği bir yazısı da bulunmakta. Denkel'e göre Burke, tek bir nesnede ya da fiziksel cisimde birden çok bireyin varolması sorununu ortadan kaldırmaya

[29] Burke, "Tibbles the Cat," 65.

çalışmış ve uzayın bir konumunda yalnızca tek bir nesne olduğunu ileri sürmüştür.[30] Denkel'in dikkat çektiği ve bizim de yukarıda göstermeye çalıştığımız gibi, Burke'e göre örneğin bir bakır parçası heykele dönüştürüldüğünde, salt bir bakır parçası heykel olmayacağından, aynı tür altında sürekli olmalarına karşın önceki ve sonraki bakır parçaları özdeş olmamaktadır, dolayısıyla tözsel bakımdan değişmiştir. Bununla birlikte Denkel, Burke'ün standart görüşe karşı yönelttiği döngüsellik eleştirisinin sorunlu olduğunu düşünür. [31] Denkel bu çıkarımın zorunlu olmadığını düşünür. Denkel'e göre nesnelerin tarihsel ve kip bakımından farklarının, onların tür bakımından farklı olmalarına karşılık gelen kısmını açıklarken bu farkların ayrıca türlerin kendilerinin ne olduğunu açıklaması gerekmez, beklenseydi döngü oluşurdu.[32]

Denkel, Burke'ün verdiği bakır-heykel örneğini "madde aktarımı" içeren farklı bir durumla genişletir. Denkel, başlangıçta birbirinden ayrı iki nesnenin varsayıldığına dikkat çeker. Denkel örnekte yaptığı değişiklikle, biçim bakımından heykele benzeyen bronz bir nesne (x) ile amorf bir bakır yığını (y) olmak üzere başka bir nesne düşünür. Buna göre, heykelin bronz parçaları yavaş yavaş bu bakırla değiştirilerek sonunda bir bakır heykel elde ediliyor. Böylece geçmişe doğru iki ayrı süreklilik durumu ortaya çıkıyor. Buna göre Heykel biçim üzerinden x ile, Parça ise madde üzerinden y ile süreklidir. Denkel'e göre Parça, x ile aynı yeri kaplasa da onunla hiçbir özelliği paylaşmadığından x ile özdeşleştirilemez. Aynı şekilde, Heykel ise x ile özdeş sayılabilir. Dolayısıyla, Denkel buradan Heykel ile Parça'nın farklı olduğu sonucu çıkarır ve üstelik bu ayrımı türe hiç başvurmadan, yalnızca paylaşılan ve paylaşılmayan özellikler üzerinden yapılır. Denkel'in deyişiyle bu örnek, "özdeş-olmama tezini tam da Burke'ün koyduğu koşullar altında temellendirir.[33]

Burke, kendisine yöneltilen bu eleştirilere karşı 1997'de yayımlanan "Coinciding Objects: Reply to Lowe and Denkel" makalesinde doğrudan yanıt verir. Burke bu çalışmasında, oldukça önemli bir değişime gider ve standart görüşün sağlam yanlarını koruyup yalnızca örtüşme görüşünden vazgeçtiğini şu şekilde dile getirir: "Örtüşen nesnelerden vazgeçiyorum, ama özdeşliği göreceleştirmeden ve revizyonist bir metafiziğe girmeden, yani standart görüşün öğelerini terk etmeden."[34] Burke'e göre bakır ile heykelin aynı yeri paylaşması bir örtüşme değildir, çünkü bakır tek bir nesne değil bir çokluktur. Onun söyleyişiyle, "Bakırın tek bir nesne olduğunu yadsıyorum. Laycock'u (1977) izleyerek, bakır bir çokluk olduğunu ileri sürüyorum. O *birçok nesnedir*: Heykeli oluşturan birçok bakır atomudur."[35]

Böylelikle, Denkel ile Burke arasındaki bu karşılıklı tartışma, Burke'ün kuramının gelişimi açısından oldukça önemlidir. Denkel'in eleştirileri, Burke'ün standart görüşe yönelttiği döngüsellik suçlamasını ve tür değişiminin nesnelerin yok olmasına neden olduğu savına

[30] Bkz. Arda Denkel, *Object and Property*, Cambridge Studies in Philosophy (Cambridge University Press, 1996), 87.
[31] Buradaki döngülsellik, Burke'e göre, Heykel ve Parça'nın ayrılması için tür bakımından bir farkının gösterilmesini gerektirmektedir, ancak standart görüş zaten bu farkının ne olduğunu açıklamak durumunda olmasıyla ilgilidir.
[32] Bkz. Denkel, *Object and Property*, 75.
[33] Bkz. Denkel, *Object and Property*, 76.
[34] Michael B. Burke, "Coinciding Objects: Reply to Lowe and Denkel," *Analysis* 57, no. 1 (1997): 11, http://www.jstor.org/stable/3328429."
[35] Burke, "Coinciding Objects: Reply to Lowe and Denkel," 12.

yöneliktir. Burke de kuramının özdeşliği görelileştirmeden ve sıradan nesnelerin de varlığından vazgeçmeden bu eleştirilere yanıt vermeye çalışır. Aynı şekilde konum biricikliğini, özdeşliğin mutlaklığını, türün özselliğini ve üç-boyutluluğu bir arada kuramında tutmayı sürdürür. Bu yönüyle Burke'ün Denkel ile tartışması, onun maddi oluşuma nasıl yaklaştığını gösterir, çünkü Burke hem Denkel gibi örtüşmeyi savunanlardan hem de sıradan nesneleri varsaymadan kuram geliştirenlerden ayrılan bir konumda durur. Onun bu duruşu, örtüşme yerine nesnelerin bağıntısal bir değişimle ortadan kalkabilmesi varsayımını içermesi bakımından hem özgün olmasını sağlamıştır hem de sonrasında önemli tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.[36]

SONUÇ

Yukarıda belirtilen çözümlerin büyük bölümü, sorunu sağduyuya uymayan bir yolla gidermeye çalışır. Örtüşmeyi savunanlar özdeşlik varsayımından, bazıları zorunluluk varsayımından ve diğerleri de sıradan nesnelerin varlığından vazgeçerek kuram geliştirmeye çalışırlar. Burke ise bunlardan farklı olarak, konum biricikliğini, özdeşlik mutlaklığını, türün tözselliğini ve nesnelerin üç-boyutluluğunu birarada düşünerek kuramını ortaya koyar. Burke, parçalar nesneleri oluşturmaya başladığında, yalnızca önceden parçalar olarak varolan nesneler (bakır parçaları ya da kil yığınları) ortadan kalkacağını ileri sürecektir. Böylelikle Burke, örtüşen nesneleri kabul ederek nesne sayısını çoğaltmak yerine, sıradan nesnelerin salt bağıntı ya da tür bakımından bir değişim sonucunda ortadan kalkabileceğini savunur. Bu da onun baskın tür kuramının çözümü için kabul etmesi gereken bir sonuç olmuş ve kuramının örtüşme kuramlarından ayıran özgün yönü olmuştur.

KAYNAKÇA

Burke, Michael B. "Coinciding Objects: Reply to Lowe and Denkel." *Analysis* 57, no. 1 (1997): 11–18. http://www.jstor.org/stable/3328429.

Burke, Michael B. "Copper Statues and Pieces of Copper: A Challenge to the Standard Account." *Analysis* 52, no. 1 (1992): 12–17. https://doi.org/10.2307/3328875.

Burke, Michael B. "Preserving the Principle of One Object to a Place: A Novel Account of the Relations Among Objects, Sorts, Sortals, and Persistence Conditions." *Philosophy and Phenomenological Research* 54, no. 3 (1994): 591. https://doi.org/10.2307/2108583.

[36] Burke'ün yanıtı yalnızca Denkel'e değil, E. J. Lowe'a da yöneltildiğini belirtmek gerekir. Lowe, standart görüşü savunduğu yazısında Burke'e karşı çıkar. Ona göre bir heykel ile onu oluşturan madde parçası, farklı süreklilik koşullarını içeren ve örtüşen ama ayrı iki nesnedir. Burke'ün, önceden var olan parçanın heykele dönüşümle ortadan kalktığı savı ise sağduyuya uymayan sonuçlar doğurur. Lowe açısından bir nesnenin süreklilik koşullarını "baskınlık" üzerinden belirlemek, sıradan nesnelerin hangi değişimi atlatıp hangisini atlatamayacağına ilişkin yargılarımızı standart görüşün koruduğu ölçüde koruyamaz. Lowe-Burke tartışması için bkz. E. J. Lowe, "Coinciding Objects: In Defence of the 'Standard Account,'" *Analysis* 55, no. 3 (1995): 171–78, https://doi.org/10.2307/3328576.

Burke, Michael B. "Tibbles the Cat: A Modern 'Sophisma.'" *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 84, no. 1 (1996): 63–74. https://www.jstor.org/stable/4320706.

Denkel, Arda. *Object and Property*. Cambridge Studies in Philosophy. Cambridge University Press, 1996.

Geach, P. T. *Reference and Generality: An Examination of Some Medieval and Modern Theories*. Third. Cornell University Press, 1980.

Gözcü, A. Suat. "Parça-Bütün Bağlamında Zamanda Özdeşlik Sorunu." *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 13, no. 26 (2018): 26. https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf/461809.

Gözcü, Ali Suat. "Wiggins'in Özdeşlik ve Tür Kavramları Görüşü." *Felsefe Arkivi / Archives of Philosophy*, no. 63 (2025): 336–52.

Grandy, Richard E., and Max A. Freund. "Sortals." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, edited by Edward N. Zalta and Uri Nodelman. Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2023. https://plato.stanford.edu/archives/sum2023/entries/sortals/.

Lowe, E. J. "Coinciding Objects: In Defence of the 'Standard Account.'" *Analysis* 55, no. 3 (1995): 171–78. https://doi.org/10.2307/3328576.

Noonan, H. W., and Ben Curtis. "Identity." Stanford Encyclopedia of Philosophy. Accessed April 29, 2026. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/identity/>.

Rea, Michael C. "The Problem of Material Constitution." *The Philosophical Review* 104, no. 4 (1995): 525–52.

Wasserman, Ryan. "Material Constitution." *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2021. https://plato.stanford.edu/archives/fall2021/entries/material-constitution/.

SPİNOZA VE NİETZSCHE'DE OLUMLAMA KAVRAMI: KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME SÜRECİNDE AHLAKİ DUYGU OLARAK NEŞE

Yüksek Lisans Öğrencisi Rümeysa GÖKKAYA

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,

rugokkaya@hotmail.com – 0009-0000-4025-5161

ÖZET

Spinoza ve Nietzsche, farklı ontolojik ve metodolojik temellerden hareket etmelerine rağmen, neşeyi bireyin güçlenmesi, özgürleşmesi ve kendini gerçekleştirmesiyle doğrudan ilişkilendirirler. Spinoza'da neşe, bireyin varlık gücünde meydana gelen artışın duygusal ifadesi olarak tanımlanır ve doğaya uygun etkinliğin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda neşe, bireyin aklın rehberliğinde edilginlikten kurtulduğunu ve daha etkin bir yaşam biçimine yöneldiğini gösteren içkin bir ölçüt hâline gelir. Spinoza'nın deterministik ontolojisi içinde neşe, zorunluluğun kavranmasıyla mümkün olan etik özgürlüğün duygusal eşlikçisidir.

Nietzsche'de ise neşe, yaşamın trajik, kaotik ve belirsiz yapısının bilinçli biçimde olumlanmasıyla ilişkilidir. Nietzsche'nin felsefesinde neşe, düzen ve uyumun değil; dönüşümün, aşmanın ve yaratımın duygusudur. Kendini aşma, güç istenci ve Dionysosçu yaşam anlayışı bağlamında neşe, bireyin yaşamı tüm ağırlığıyla üstlenebildiğinin göstergesi olarak ortaya çıkar. Nietzsche'de neşe, etik yaşamın doğruluğunu teyit eden bir sonuç değil, etik yaşamın yaratıcı biçimde sürdürülebilmesini mümkün kılan bir güçtür.

Çalışmanın karşılaştırmalı analizi, Spinoza ve Nietzsche arasındaki temel ayrımın doğaya uyum ile kendini aşma idealleri etrafında şekillendiğini göstermiştir. Spinoza'da etik yaşam, bireyin doğanın zorunlu düzeniyle uyumlu hâle gelmesiyle tanımlanırken; Nietzsche'de etik yaşam, bireyin bu düzen fikrini aşarak yaşamı yeniden kurmasıyla karakterize edilir. Bu ayrım, neşenin etik işlevini de farklılaştırır. Spinoza'da neşe, etik yaşamın istikrar kazandığını gösteren bir işaretken; Nietzsche'de neşe, etik yaşamın sürekli yeniden kurulması gerektiğini hatırlatan bir itki hâline gelir.

Anahtar Kelimeler: Neşe, Etik, Spinoza, Nietzsche, Özgürlük

YENİDEN- CANLANDIRMADAN SİNOPTİK YARGIYA: COLLINGWOOD VE MINK'TE TARİHSEL ANLAMANIN KAPSAMI

Arş. Gör. Dr. Gülçin AYITGU METİN
Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
gayitgu@gmail.com - ORCID ID: 0000-0002-5807-2512

ÖZET

Bu çalışma, tarihsel anlamanın kapsamına ilişkin sorunu, Louis O. Mink'in Robin G. Collingwood okuması üzerinden ele almaktadır. Collingwood'un yeniden-canlandırma (*re-enactment*) yaklaşımı, tarihsel bilgiyi soru-kanıt ilişkisi temelinde açıklayarak tarihin konusunu düşünceyle biçimlenmiş eylem olarak belirler ve tarihçinin geçmişle bağını kanıtla denetlenen bir yeniden kurma olarak tanımlar. Mink'in gösterdiği üzere, geçmişin ancak yeniden deneyimlenebildiği ölçüde bilinebileceğini ve yeniden deneyimlenebilecek olanın yalnızca düşünce olduğunu varsayan bu yaklaşım, tarihsel kavrayışı bireysel düşüncenin yeniden kurulmasına yapısal olarak bağlar. Bireysel düşüncelere indirgenemeyen kurumlar, dönem adlandırmaları ve toplumsal biçimlenmeler ise bu yolla kavranamaz ve bu durum yaklaşımın kendi mantığından kaynaklanan bir sınır oluşturur. Çalışmanın temel iddiası, Mink'in bu sınıra yönelttiği eleştirinin ve geliştirdiği kavramsal perspektifin tarihsel anlamanın kapsamını bir kopuş ya da karşıtlık olarak değil bir genişleme olarak yeniden tanımladığıdır. Bu bağlamda birinci düzeyde, Mink'in Collingwood'un mutlak önvarsayımlar kuramına başvurarak bireysel düşünce ile kurumsal yapı arasındaki bağı — her ikisinin de aynı *a priori* kavramsal dizgelerde temellenmiş olması aracılığıyla — nasıl kurduğu incelenmektedir. İkinci düzeyde, Mink'in özgün kavramları olan sinoptik yargı ve konfigüratif kavrayışın tarihsel anlamayı failin eylem anındaki bakış açısının ötesine — olayların sonuçları ve ilişkileriyle birlikte kavranmasına doğru — nasıl taşıdığı ortaya konmakta ve bu kavrayışın ancak anlatı biçiminde iletilebildiği gösterilmektedir. Bu çerçevede Mink'in Collingwood okuması, tarihsel kavrayışın kapsamını bireysel düşüncenin yeniden kurulmasından olayların birlikte görülmesine doğru genişleten bir perspektif olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeniden-canlandırma, Sinoptik yargı, Mutlak önvarsayımlar, Konfigüratif kavrayış.

1. GİRİŞ

Tarihsel bilginin nasıl oluşturulduğu ve geçmişin nasıl anlaşılabileceği, tarih felsefesinin merkezi tartışma alanlarından birini oluşturur. Bu tartışma, tarihçinin yönteminden ve konusundan tarihsel kavrayışın kapsamına ve sınırlarına uzanan geniş bir sorunlar dizisini

içerir. Robin George Collingwood'un yeniden-canlandırma (*re-enactment*) yaklaşımı ve Louis O. Mink'in bu yaklaşıma yönelttiği eleştiri, söz konusu tartışmanın en verimli uğrakları arasında yer alır.

Collingwood, tarihsel bilgiyi geçmişe ilişkin tanıklıkların aktarılmasından ve kaynaklardaki hazır ifadelerin kabulünden köklü biçimde ayırır. Ona göre tarihsel bilgi, soru ile kanıt arasındaki kurucu ilişki temelinde inşa edilen çıkarımsal bir bilgi biçimidir. Tarihçinin konusu doğrudan gözlemleyemediği geçmiş olaylardır ve bu olaylara ancak gözlem alanına giren izlerden, belgelerden ve kalıntılardan hareketle ulaşılabilir. Tarihçiyi bilimsel bir düşünür kılan ise elindeki malzemeyi hazır bir ifade olarak kabul ya da reddetmek yerine, onu belirli bir soru içinde kanıt olarak sorgulamasıdır. Collingwood'un ifadesiyle, "belli bir soruyla ilişkili olmadıkça hiçbir şey kanıt değildir" (1996, s. 327–328).

Tarihsel araştırmanın konusu ise düşünceyle ilişkili eylemdir. Collingwood, *Tarihin İlkeleri*'nde bu konuyu *res gestae* kavramıyla belirler ve kavramı, insanın yaptığı her şeyi kapsayan geniş kullanımından ayırarak dar anlamıyla tanımlar: "aklın belirlediği amaçları yakalamak için akıllı eyleyiciler tarafından gerçekleştirilen edimler" (2005, s. 129–130). Tarihçi, bu edimlerin dışsal görünüşünün ötesine geçerek eylemi meydana getiren düşünsel içeriği kanıtlar aracılığıyla yeniden kurar; Collingwood'un yeniden-canlandırma (*re-enactment*) olarak adlandırdığı kavram da bu etkinliğe dayanır.

Yeniden-canlandırma, geçmişteki kişinin psikolojik yaşantısının olduğu gibi tekrarından ya da empatik bir özdeşlikten köklü biçimde ayrılır. Mink'in gösterdiği gibi, Collingwood'da "düşünce" kavramı olağan kullanımından çok daha geniş bir kapsama sahiptir, çünkü tarihçi geçmiş düşünceyi yeniden canlandırdığında, o düşüncede dönüşerek varlığını sürdüren duyguyu ve duyusal deneyimi de yeniden canlandırmış olur (1969, s. 164). Düşüncenin bu geniş kapsamı, yeniden-canlandırmayı salt rasyonel bir çıkarımın izlenmesinin ötesine taşır. Geçmiş eylem, yalnızca mantıksal yapısıyla değil irade, arzu ve duygu katmanlarıyla birlikte yeniden kurulur ve bu yeniden kurma kanıtla denetlenen eleştirel bir etkinliktir.

Collingwood'un tarihsel anlama yaklaşımı soru-kanıt ilişkisi, düşünceyle ilişkili eylem ve yeniden-canlandırma olmak üzere bu üç eksen üzerinden gelişir. Bu çerçevenin gücü, tarihçinin geçmişe yönelişini eleştirel ve çıkarımsal bir etkinlik olarak temellendirmesindedir. Ancak bu temellendirme, tarihsel anlamayı bireysel düşüncenin yeniden kurulmasına yapısal olarak bağladığı ölçüde kendi sınırını da beraberinde getirir. Mink bu sınırı şöyle formüle eder: "eğer tarih geçmişteki düşüncenin yeniden canlandırılmasıysa, 'Rönesans', 'Barok', 'teamül hukuku' ya da 'ulusal karakter' gibi tarihsel adlandırmalar hakkında kurulan ifadeler, bireysel kişiler ya da tanımlanabilir gruplar hakkındaki ifadelere indirgenemez" (1969, s. 174). Devletler, toplumlar, kültürler ve kurumlar bireyler gibi düşünmez; dolayısıyla yaklaşım, tarihi yalnızca bireysel amaçlı eylemlerin tarihi olarak çerçevelemiş olur (Mink, 1969, s. 159–160).

Bu sınırın işaret ettiği sorun, tarihsel kavrayışın bireysel düşüncenin ötesine uzanan oluşumları kapsayıp kapsayamayacağıdır. Sorun yalnızca Collingwood yorumculuğuna ilişkin bir ayrıntı değildir; geçmişin nasıl anlaşılabileceğini ve tarihsel bilginin nasıl kurulduğunu belirleyen bir mesele olması bakımından tarih felsefesinin gündeminde kalmaya devam etmektedir. Çalışmanın temel iddiası, Mink'in bu sınıra yönelttiği eleştirinin ve tarih ile anlatı arasında kurduğu ilişkiden hareketle geliştirdiği sinoptik yargı ve konfigüratif kavrayış kavramlarının, tarihsel anlamanın kapsamını bir kopuş ya da karşıtlık olarak değil bir genişleme olarak yeniden tanımladığıdır. Bu iddia şu adımlarla temellendirilecektir: İlk olarak Collingwood'un tarihsel bilgi, eylem ve yeniden-canlandırma kavramları serimlenecektir. Ardından bu yaklaşımın bireysel düşünceyi aşan tarihsel oluşumlar karşısındaki sınırı Mink'in eleştirisi üzerinden ortaya konacak ve Mink'in söz konusu sınırı Collingwood'un kendi kavramsal kaynaklarıyla,

özellikle mutlak önvarsayımlar kuramıyla, nasıl aştığı gösterilecektir. Son olarak Mink'in özgün katkısını oluşturan sinoptik yargı ve konfigüratif kavrayış kavramlarının tarihsel anlamayı failin eylem anındaki bakış açısının ötesine, olayların sonuçları ve ilişkileriyle birlikte kavrandığı bir düzeye nasıl taşıdığı ortaya konacaktır.

2. Collingwood'da Tarihsel Bilgi, Eylem ve Yeniden-Canlandırma

Mink'in belirttiği üzere, Collingwood tarihe iki temel felsefi soru yöneltir: "Tarihsel bilgi nasıl mümkündür?" ve "zihin kendini nasıl bilebilir?" Bu sorulardan ilki, Kant'ın doğa bilimsel bilginin imkânına ilişkin sorusunun tarihsel bilgi alanına taşınmış biçimidir. İkincisi ise tarihi, psikolojiden farklı olarak, zihnin öz-bilgisine ulaştığı araştırma biçimi olarak konumlandırır (Mink, 1969, s. 161). İki soru birlikte ele alındığında, Collingwood'un tarih felsefesinin yalnızca tarihsel bilginin yapısıyla değil, bu bilgiyi üreten zihinsel etkinliğin kendisiyle de ilgilendiği görülür.

Birinci sorunun yanıtı, tarihsel çıkarımın özgül yapısını açığa çıkarır. Collingwood'a göre tarihçi, diğer bilim dallarındaki meslektaşları gibi, ileri sürdüğü her bilgi iddiasını dayandığı temelleri göstererek doğrulamak zorundadır (2005, s. 87). Ancak farklı bilim türleri farklı çıkarım biçimleriyle işler. Sağın bilimlerde[1] çıkarım zorlayıcıdır: öncülleri kabul eden kişi sonucu da kabul etmek zorundadır. Gözlem ve deney bilimlerinde ise çıkarım izin vericidir: kanıt, düşünürü sonucu benimsemeye zorlamaz, yalnızca bu yönde bir olanak tanır (Collingwood, 2005, s. 89–90). Tarihsel çıkarım bu iki biçimden ayrı bir yerde durur. Tarihçinin konusu doğrudan gözlemlenemeyen geçmiş olaylar olduğundan, Collingwood'a göre "tarih bir bilimdir, ama özel türden bir bilim. İşi gözlemimize girmeyen olayları incelemek, bu olayları gözlemimize giren ve tarihçinin ilgilendiği olayların 'kanıt'ı dediği başka birşeyden çıkıp savunarak, çıkarımsal bir biçimde incelemek olan bir bilimdir" (Collingwood, 1996, s. 296).

Tarihsel çıkarımın bu özgül yapısı, Collingwood'un tanıklığa dayalı tarih anlayışına yönelttiği eleştirinin temelini oluşturur. Collingwood, geçmişe ilişkin hazır ifadelerin toplanması, seçilmesi ve anlatıya eklenmesiyle kurulan tarih türünü "kes-yapıştır tarihi" olarak adlandırır. Bu yaklaşımda tarihçi, otoritelerin aktardığı sözlü ya da yazılı tanıklıkları düzenleyen kişi konumundadır. Tarihsel eleştiri, kaynakların güvenilirliğini sistematik biçimde sorgulayarak bu yönteme önemli bir düzeltme getirir. Bununla birlikte Collingwood'a göre eleştirel tarih de kes-yapıştır tarihinin sınırlarını bütünüyle aşmaz; çünkü tarihçinin temel işi, kaynakta yer alan bir ifadeyi anlatıya dahil edip etmeyeceğine karar vermekle sınırlı kalır (2005, s. 93–97).

Collingwood'un bilimsel tarih (*scientific history*) olarak adlandırdığı kavram ise bu anlayıştan ayrılır ve doğa bilimlerini örnek almak yerine tarihçinin özerk ve çıkarımsal bir araştırma yürütmesini ifade eder. Bilimsel tarihçi, bir kaynaktaki ifadeyle karşılaştığında onu doğru ya da yanlış bir bildirim olarak değerlendirmez; bunun yerine "bu ifade ne anlama geliyor?" sorusunu yöneltir. Daha kesin bir deyişle, "bu kişinin, demek istediği her ne ise onu kastederek bu ifadeyi vermiş olması, ilgilendiğim konuyu nasıl aydınlatır?" sorusu bilimsel tarihçinin kaynak karşısındaki tutumunu belirler (Collingwood, 2005, s. 112). Collingwood bu tutumu, bilimsel tarihçinin ifadeleri *ifade olarak* değil *kanıt olarak* görmesi biçiminde özetler. Başka bir deyişle bilimsel tarihçi kaynaktaki sözleri, açıkladıkları olguların doğru ya da yanlış aktarımı olarak okumaz; doğru soruları sormayı bildiğinde bu olguları aydınlatabilecek başka olgular olarak değerlendirir (Collingwood, 2005, s. 112).

[1] "Sağın bilimler" ifadesi, Aydoğan çevirisinde İngilizce *exact sciences* kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde daha yaygın karşılığı "kesin bilimler" ya da "formel bilimler"dir. Collingwood bu terimle matematik ve mantık gibi, çıkarımın zorlayıcı olduğu — yani öncüllerin kabul edilmesinin sonucun da kabul edilmesini zorunlu kıldığı — bilim dallarını kastetmektedir.

Bilimsel tarihçinin bu tutumu, Collingwood'un Bacon'a atfettiği sorgulama anlayışıyla örtüşür. Bacon, doğa bilimcisinin doğayı "sorgulaması" gerektiğini söylerken bilim insanının doğanın kendiliğinden sunduklarını bekleyen edilgin bir dinleyici değil, neyi bilmek istediğine karar veren etkin bir araştırmacı olması gerektiğini vurgular (Collingwood, 2005, s. 105). Collingwood'a göre aynı dönüşüm tarih alanında da gerçekleşmiştir: kes-yapıştır tarihçisinin "bu yazarda şu konuda hiçbir şey yok" dediği yerde, bilimsel tarihçi görünüşte başka bir konuyla ilgili olan bir pasajı kendi sorusuna yanıt verecek biçimde yeniden değerlendirir (2005, s. 106).

Bu sorgulayıcı tutumun bir sonucu, doğal olguların tarihsel açıklamaya ancak dolaylı biçimde girebilmesidir. Doğa bilimleri, belirli türden olayların değişmez ya da yinelenen özelliklerini ortaya çıkarmayı amaçlar, tarihçi ise bir olayı başka olaylarla karşılaştırarak genel sonuçlara varmak için incelemez (Collingwood, 1996, s. 295). Mink bu ayrımı daha da belirginleştirir. Ona göre tarihsel söylem, doğal olguları hiçbir zaman "p" biçiminde doğrudan değil, yalnızca "p olduğu biliniyordu", "p olduğuna inanılıyordu" ya da "X, Y'ye p olduğunu söyledi" gibi dolaylı kipte içerir (Mink, 1969, s. 171–172). Alplerin coğrafi konumu, tek başına tarihsel bir olayın nedeni olarak gösterilemez; tarihsel açıklama bakımından belirleyici olan, insanların Alpler hakkındaki bilinçleri, inançları ve varsayımlarıdır. Doğal olgulara ilişkin yanlış bir inançla doğru bir inanç, eylem açısından aynı biçimde yönlendiricidir; aradaki fark yalnızca eylemin başarı şansını etkiler (Mink, 1969, s. 171). Dolayısıyla tarih, doğa bilimlerinin henüz tamamlanmamış bir uzantısı olarak kavranamaz, çünkü tarihsel soru, doğa bilimsel sorudan tür olarak farklıdır.

Doğal olguların tarihsel açıklamaya dolaylı girişi, tarihin konusunun ne olduğu sorusunu da beraberinde getirir. Collingwood, tarihçilerin geleneksel olarak tarihin konusunu *res gestae*, yapılmış şeyler ve geçmiş eylemler olarak gördüklerini belirtir (2005, s. 127). Ancak insanın yaptığı ya da maruz kaldığı her şey bu kavramın kapsamına girmez. İnsanlar doğar, yiyip içer, hastalanır ve ölür; bu biyolojik süreçler insanları derinden ilgilendirir, ama geleneksel olarak tarihsel bakımdan ilgi çekici görülmemiştir. Tarihsel ilgi, bu süreçlerin kurumlar, ritüeller ve amaçlar içinde biçimlendiği noktada başlar. İnsanlar öğünlü yemeğin, evliliğin ve cenaze törenlerinin tarihini yazar, yemek yemenin ya da ölümün tarihini yazmaz (Collingwood, 2005, s. 128–129). Bu ayrımın temelinde, eylemin salt fiziksel gerçekleşmesi ile onu meydana getiren düşünsel içerik arasındaki fark yatar. Collingwood'un *res gestae*'yi dar anlamıyla, yani "akıllarının belirlediği amaçları yakalamak için akıllı eyleyiciler tarafından gerçekleştirilen eylemler" (2005, s. 129) olarak tanımlaması, tarihin konusunu düşüncenin "belirgin ve hissedilir biçimde iş başında olduğu" eylemlerle sınırlar (2005, s. 130).

Tarihsel eylemin düşünceyle bu iç içeliği, yeniden-canlandırmada "düşünce" kavramının kapsamını belirleyici kılar. *Tarih Tasarımı* tek başına okunduğunda Collingwood, duyum, duygu ve duygulanımı düşüncenin dışında bırakıyor gibi görünür (Mink, 1969, s. 162–163). Mink, bu görünümün yanıltıcı olduğunu ve Collingwood'un diyalektik zihin kuramıyla birlikte okunduğunda tablonun değiştiğini gösterir. Collingwood'un geliştirdiği bilinç düzeyleri kuramında üst düzey bir bilinç edimi, kendinden önceki düzeyi ortadan kaldırmak yerine onu kendi içinde dönüştürerek korur. "Bilinç duyguları" olarak adlandırılan ikinci düzey duygular, üçüncü ve dördüncü düzey edimlerde dönüşmüş biçimde varlığını sürdürür (Mink, 1969, s. 164). Bu yapının tarihsel anlama açısından sonucu şudur: tarihçi geçmiş düşünceyi yeniden canlandırdığında, yalnızca bir çıkarım zincirini izlemiş olmaz, o düşüncede dönüşerek korunmuş duyguyu ve duyusal deneyimi de kavramış olur. Ancak duygu ve duyum, yalnızca üst düzey bir bilinç ediminin bileşeni olarak yeniden kurulabilir ve birinci düzey yaşantılar olarak kendi başlarına yeniden üretilemez (Mink, 1969, s. 164).

Mink, bu çerçevenin sonuçlarını Sezar örneğiyle somutlaştırır. Sezar'ın Roma'ya girme kararını yeniden canlandırmak, bir pratik kıyasın mantığını tutkunun süzülüp atıldığı bir biçimde tekrar etmek anlamına gelmez. Asıl mesele, temkinin hırs tarafından nasıl aşıldığını ve hırsın kararda nasıl ifade bulduğunu ancak yeniden-canlandırma yoluyla kavrayabilmemizdir (Mink, 1969, s. 167). Buna karşılık, Sezar'ın kararının kendisine nasıl hissettirdiği tarihçinin erişebileceği bir bilgi türü oluşturmaz, yaşlanan Sezar'ın bile hatırlayamayacağı bu yaşantı, yeniden kurulabilecek bir düşünce içeriği taşımaz (Mink, 1969, s. 167). Yeniden-canlandırma bu bakımdan, geçmiş yaşantının birebir kopyası değil eleştirel bir yeniden kurmadır ve tarihsel bilgi değeri kazanabilmesi, kitap, mektup, resim, söz ya da eylem gibi kanıtlarla denetlenmesine bağlıdır (Collingwood, 1996, s. 343–344). Yeniden-canlandırmanın bu yapısı, Collingwood'un tarihsel kavrayışa sağlam bir temel kazandırdığını gösterir; ancak aynı yapı, tarihsel anlamanın kapsamına ilişkin yeni bir soruyu da beraberinde getirir.

3.Yeniden-Canlandırmanın Yapısal Sınırı

Mink, *Tarih Tasarımı*'ndaki yeniden-canlandırma yaklaşımının belirli bir soru-yanıt mantığının kaçınılmaz sonucu olduğunu gösterir. Collingwood'un temel sorusu olan "tarihsel bilgi nasıl mümkündür?", bu mantığın çıkış noktasıdır; ancak Mink'in asıl gösterdiği, sorunun mantıksal olarak belirli bir sonuca götürmekten başka yol bırakmamasıdır.

Bu perspektif şöyle ilerler. Geçmiş, ancak bir biçimde şimdide kılınarak bilinebilir ve bu da yeniden deneyimlemeyi gerektirir. Fiziksel nesneler varlığını korusa da geçmiş halleri kalıcı değildir. Bilinçliliğin alt düzeylerindeki deneyim ise geçicidir ve herhangi bir süreklilik taşımaz, bu nedenle geriye yalnızca düşünce kalır. Düşünce iki farklı anda özdeş olabilir ve öyle olduğu bilinebilir, dolayısıyla yeniden deneyimlenebilecek tek şey de düşüncedir. Bu soru-yanıt dizisi, tarihsel bilginin asıl nesnelerinin bireylerin düşünceleri olduğu sonucuna ulaşır. Mink'in altını çizdiği nokta, bu sonucun Collingwood'un keyfi bir tercihi ya da gözden kaçırdığı bir ayrıntı olarak ortaya çıkmamasıdır; sonuç, yaklaşımın kendi mantıksal yapısının zorunlu bir uzantısıdır (1969, s. 174).

Soru-yanıt mantığının bu zorunlu sonucu, tarihsel pratiğin önemli bir bölümü karşısında güçlüğe düşer. Kurumların tarihi ve dönemlerin tarihsel olarak nitelendirilmesi bu güçlüğün somutlaştığı alanlardır. "Rönesans" ya da "teamül hukuku" gibi adlandırmalar hakkında kurulan ifadeler, belirli bireylerin ya da grupların düşüncelerine kalıntısız olarak çözümlenemez. Oysa Collingwood'un kendisi başka bağlamlarda kurumsal tarihten açık bir onay ve ilgiyle söz etmesine karşın *Tarih Tasarımı*'nda bu sorunu ele almaz. Bu nedenle soru-yanıt mantığı tarihsel kavrayışı bireysel düşünceyle sınırlandırırken Collingwood'un kendi tarihsel ilgi alanının bu sınırın ötesine uzanması, yaklaşımın içeriden taşıdığı bir gerilime işaret eder (Mink, 1969, s. 174).

Mink, Collingwood'un bu gerilimi fark etmemesinin iki olası nedenini saptar. Birincisi, kurumların çoğu amaç bakımından anonim ama tipik bireylerin düşüncesine çözümlenebileceği varsayımıdır. Bir fermanı, bir hükümetin sömürge politikasının kanıtı olarak okumak mümkündür; burada "hükümet" belirli bir kişi anlamına gelmez, benzer bir politika anlayışına ve durum kavrayışına sahip bir grup bireyin herhangi birini ifade eder. Collingwood bu yaklaşımı kolektif olaylar bağlamında açıkça benimser: "Bize fabrikada bir grev ya da bankaya bir hücum olduğu söylendiğinde, kolektif eylemi bu biçimlere sokan insanların amaçlarını kendi zihnimizde yeniden kurabiliriz." Ancak bu örneklerin kapsadığı alan sınırlıdır; bir grev, belli bir anda belli amaçlarla hareket eden işçilerin kolektif edimidir, oysa "teamül hukuku" ya da "parlamenter kurum" gibi oluşumlar belirli bir anda belirli bireylerin gerçekleştirdiği bir edimle çözümlenemez. İkincisi, kurumların bireysel bilinçten bağımsız oldukları ölçüde doğal

olgularla benzer bir konuma girmesidir. Daha önce ele alınan Alpler örneğinde olduğu gibi, kurumlar da ancak bireylerin onları nasıl düşündükleri ölçüde tarihsel açıklamayla ilişkilenebilir. Hiçbir zaman yürürlükten kaldırılmamış ama tamamen unutulmuş bir yasa teknik olarak hukuk kurumunun parçasıdır; ancak unutulduğu dönemde hiçbir şeyin tarihsel açıklamasıyla ilgisi yoktur (Mink, 1969, s. 174–175).

Mink, Collingwood'un bireyselciliğinin bu iki yaklaşımla bağdaşabildiğini kabul eder. Sorun, her iki yaklaşımın da bireysel düşünce ile kurumsal yapı arasındaki ilişkiyi yalnızca tek yönlü olarak kurmasıdır. Karşı yöndeki olasılık ise Collingwood'un bireyselciliğiyle bağdaşmaz: kurumların kendi başlarına bir yaşamları olduğunu ya da onlardaki değişimlerin bireylerin bilincinde görünmeyen nedensel etmenlere göre açıklanabileceğini kabul etmek, Collingwood'un tarih ile doğa bilimi arasına çektiği sınırı ortadan kaldırır. Nitekim Collingwood'un Spengler, Toynbee ve Marx' a yönelttiği eleştiri tam da bu noktaya dayanır: kurumsal değişimi bireylerin o kurumları nasıl düşündüklerinden bağımsız etmenlerle açıklama girişimi, tarihsel anlamayı doğa bilimsel bir açıklama kalıbına teslim etmektir (Mink, 1969, s. 175).

Kurumlar bireysel düşüncelerden bağımsız olmamakla birlikte, bireysel düşüncelerin toplamıyla da çözümlenemez. Collingwood kendisi de kurumsal tarihin sahte ya da bireysel tarihlerin kısa yolu olduğu çıkarımını yapmaz; dolayısıyla sorun yaklaşımın geçersizliğinde değil, *Tarih Tasarımı*'ndaki yeniden-canlandırma çerçevesinin bu tür oluşumları kavrayabilecek bir araçtan henüz yoksun olmasındadır.

Mink bu yoksunluğu, Collingwood'un *An Essay on Metaphysics*'te geliştirdiği mutlak önvarsayımlar kuramıyla giderir. Collingwood'un soru-yanıt mantığında önermeler sorulara yanıt verirken, mutlak önvarsayımlar soruların ortaya çıkmasını mümkün kılan epistemik dayanaklardır. Mink'e göre bu önvarsayımlar bireysel düşünce ile kurumsal yapı arasındaki bağı doğrudan kurar:

> *A priori* kavramsal dizgeler özsel olarak ortaklığa dayalıdır (*corporate*), çünkü iletişimin ve hatta dilin kullanımının temelidir. Bireyler ile kurumlar arasındaki bağ bu dizgelerdir; çünkü bu dizgeler hem bireylerin düşüncesinde varsayılır hem de kurumların yapısında somutlaşır (1969, s. 178).

Ortaçağ düşüncesindeki hiyerarşi kavramı bu ortaklığın somut bir örneğini sunar. Ortaçağ insanları doğanın ve toplumun hiyerarşik olarak düzenlendiğine yalnızca inanmıyorlardı; doğayı ve toplumu hiyerarşi dışında bir biçimde algılayamıyorlardı (Mink, 1969, s. 178–179). Hiyerarşi, açıkça dile getirilen bir inanç olmasının ötesinde, ona gönderme yapılmayan bağlamlarda bile örtük olarak işleyen bir kavrayış biçimiydi ve hem bireylerin algı ve muhakemesini belirliyor hem de kilise, üniversite, feodal düzen gibi kurumların yapısını biçimlendiriyordu. Mutlak önvarsayımlar *a priori* kavramsal konfigürasyonlar olduğundan, tarihçi bunları kendi kavramsal dizgesi olarak benimsemek zorunda kalmaksızın açığa çıkarabilir ve mantıksal işleyişlerini gösterebilir (Mink, 1969, s. 182). Böylece yeniden-canlandırma yaklaşımının bireysel düşünceyle sınırlı kalan çerçevesi, Collingwood'un kendi kavramsal kaynaklarıyla genişletilmiş olur.

Mink'in bu okuması, daha yakın tarihli Collingwood yorumlarıyla da uyum içindedir. Connelly, Collingwood'un geç döneminde felsefeyi tarihe indirgediği ya da tarihsel göreciliğe düştüğü yolundaki eleştirilere karşı *An Essay on Philosophical Method* ile *An Essay on Metaphysics* arasındaki sürekliliği gösterir. Buna göre felsefe, Collingwood'da deneyim biçimlerinde örtük olarak işleyen ilkeleri açık hâle getiren öz-düşünümsel bir etkinliktir ve bu anlayış iki eser arasında süreklilik gösterir (Connelly, 2018, s. 62–64). D'Oro'nun mutlak önvarsayımları "epistemik dayanak" olarak yorumlaması da bu çerçeveyi destekler. Ona göre

mutlak önvarsayımlar *a priori* kavramsal konfigürasyonlar olarak kavrandığında, farklı dönemlerin önvarsayım dizgelerinin çözümlenmesi göreceliliğe düşmeksizin mümkün olur (D'Oro, 2018, s. 155–157). Mutlak önvarsayımlar kuramı bireysel düşünce ile kurumsal yapı arasındaki bağı bu biçimde kurar; ancak tarihsel anlamanın kapsamı olayların sonuçlarına, ilişkilerine ve anlatı içindeki konumlarına doğru genişlediğinde, Mink'in özgün kavramları olan sinoptik yargı ve konfigüratif kavrayış devreye girer.

4. Sinoptik Yargı ve Konfigüratif Kavrayış

Tarihsel anlamanın kapsamına ilişkin sorun, kurumlar ve dönem adlandırmalarıyla sınırlı değildir. Tarihsel olaylar çoğu zaman faillerin kendi eylem anında öngöremedikleri sonuçlar, ilişkiler ve daha geniş bütünlükler içinde anlam kazanır. Bir savaş kararının tarihsel anlamı yalnızca karar vericinin düşüncesinde ya da dönemin kavramsal dizgesinde aranmaz; kararın öngörülemeyen sonuçları ve diğer olaylarla ilişkileri de bu anlamın kurucu öğeleridir. Dolayısıyla tarihsel kavrayışın, aktörün bakış açısından tarihçinin bakış açısına, bireysel düşüncenin yeniden kurulmasından olayların birlikte görülmesine doğru genişlemesi gerekir. Mink bu genişlemeyi sinoptik yargı ve konfigüratif kavrayış kavramlarıyla kurar.

Mink'in çıkış noktası, tarihsel araştırmada hipotezin doğa bilimlerinden farklı bir işlev görmesidir. Doğa bilimlerinde hipotez, doğrulanacak ya da yanlışlanacak bir yasa adayı gibi işler. Tarihsel araştırmada ise hipotez daha çok soru sorma, araştırmanın sınırını belirleme ve kanıtın ilgililiğini tayin etme işlevi görür (Mink, 1966, s. 34–35). Belirleyici olan, tek tek olguların bir yasa altında toplanması değil bu olguların belirli bir tarihsel bağlam içinde birbirleriyle nasıl ilişkilendiğinin kavranmasıdır. Mink bu kavrayışı "olayların grameri" ifadesiyle adlandırır: "Tarihsel bilgi, olayların yalnızca mantığını araştırmaz, olayların gramerini araştırır" (1966, s. 40). Olayların grameri, olguların tek tek doğruluklarının ötesinde, onların birbirleriyle kurdukları ilişki örüntüsünü, bu ilişkilerdeki önem hiyerarşisini ve bütünün parçalara indirgenemeyen anlamını kapsar.

Mind, History and Dialectic'teki Haig örneği bu kavrayışın somut işleyişini gösterir. Birinci Dünya Savaşı'nda Mareşal Haig'in Somme'daki Alman mevzilerine karşı, herhangi bir makul zafer umudunun kalmadığı açıkça görüldükten çok sonra bile yinelenen toplu saldırılar emretmesi, ilk bakışta anlaşılmaz bir eylem dizisi gibi görünür. Bir anlamda Haig'in ne yaptığını zaten biliriz: saldırı emirleri vermiştir. Ancak "Haig ne yapıyordu?" sorusu hâlâ sorulabilir ve bu soruya verilecek doyurucu bir yanıt, aynı zamanda "Haig bunu neden yaptı?" sorusunu da yanıtlayacaktır (Mink, 1969, s. 189). Burada asıl mesele eylemi açıklamak değil, onu doğru biçimde betimlemektir. "Saldırı emirleri vermek" eylemin yalnızca soyut ve kısmi bir betimlemesidir. Daha tam bir betimleme, yani "zafer umuduna bağlı olmaksızın, Alman yedeklerinin bağlanmasını zorlamak ve Müttefik sayısal üstünlüğünü büyük kayıp takasları yoluyla değerlendirmek amacıyla yinelenen saldırılar düzenlemek", eylemin düşünsel içeriğini de açığa çıkarır. Eylemler doğru betimlendiğinde, "betimlemeden doğan, betimlemenin kendisi tarafından yanıtlanmayan bir soru kalmaz" (Mink, 1969, s. 189).

Haig örneği, Collingwood'un "ne olduğunu bildiğimizde, neden olduğunu da zaten biliriz" ilkesinin somut bir uygulamasıdır. Mink bu ilkeyi yeniden yorumlar: bir eylemin doğru betimlenmesi, o eylemin "dış" ve "iç" yüzünün birliğini gösterir. Düşünceler eylemlerin "zihinsel nedenleri" olarak eylemin arkasında durmaz, eylem içinde gerçekleşir ve ancak eylem aracılığıyla kavranır (Mink, 1969, s. 189–190).

Mink, tarihsel anlamanın bu özgül kavrayış biçimini "sinoptik yargı" kavramıyla adlandırır. Tarihsel anlama analitik tekniklere bütünüyle çevrilemez, çünkü analitik teknikler bir bütünü

parçalarına ayırırken, sinoptik yargı bu parçaları ilişkileriyle birlikte tek bir kavrayış ediminde tutar Sezar'ın Rubicon Nehri'ni geçme kararı bu kavrayışı somutlaştırır. Tarihçinin Sezar olması ya da onun kararını yeniden yaşaması gerekmez; asıl mesele, eldeki olguları, yani Sezar'ın siyasi konumunu, Senato ile ilişkisini, askeri gücünü ve kararının olası sonuçlarını tek bir tarihsel kavrayış içinde birlikte görebilmesidir. Yeniden-canlandırma bu kavrayışın ön koşulu olmak yerine en iyi ihtimalle onun bir yan ürünüdür. Sinoptik yargı, bu bakımdan, yeniden-canlandırmayı geçersiz kılmaz; onu, tarihçinin olayları failin sahip olamadığı bir bakış açısından, sonuçları ve ilişkileriyle birlikte kavradığı daha kapsamlı bir düzeye taşır (Mink, 1966, s. 42).

Sinoptik yargı, tarihsel anlatının işlevini de yeniden düşünmeyi gerektirir. Tarihsel sonucun anlamı, kanıtların ve olayların anlatı içindeki düzenlenişinden ayrılamaz (Mink, 1966, s. 39–40). Mink bu noktayı *Mind, History and Dialectic*'te daha kesin biçimde ortaya koyar: tarihçinin soru ve yanıt dizisinden ortaya çıkan şey kuramsal bir açıklama değil bir anlatıdır. Anlatı, kanıtla desteklenen bir öykü olmaktan çok, "kanıtın kendisinin ifadesidir; anlatı biçiminde düzenlenmiş olarak, belirli sorulara birlikte ve biricik yanıtı oluşturur" (Mink, 1969, s. 192–193). Kanıt, farklı kuramları, örneğin Haig'in deli olduğunu ya da aklı başında olduğunu, aynı ölçüde destekleyebilir; oysa anlatı, Haig'in ne yaptığına ilişkin biricik zorunlu yanıttır, çünkü onu yaparken gösterir (Mink, 1969, s. 193). Anlatı bu nedenle tarihsel anlamanın üzerine eklenen dışsal bir edebî biçim değil, tarihsel yargının iletilebildiği zorunlu düzeydir (Mink, 1966, s. 43–45).

Mink, sinoptik yargının anlatıdaki bu zorunlu işleyişini "konfigüratif kavrayış" kavramıyla adlandırır. 1970 tarihli "History and Fiction as Modes of Comprehension" makalesinde kavrayışı, zaman, mekân ya da mantıksal tür bakımından birlikte deneyimlenemeyen unsurları tek bir zihinsel edimde birlikte tutma yetisi olarak tanımlar (Mink, 1970, s. 547–549). Mink üç kavrayış kipi ayırt eder: kuramsal kavrayış unsurları tümeller arası ilişkiler içinde, kategorik kavrayış sınıflandırma ve tanımlama yoluyla düzenlerken, konfigüratif kavrayış unsurları somut bir ilişkiler bütünü içinde, soyut bir kurama ya da sınıflandırmaya indirgemeksizin düzenler. Tarih açısından belirleyici olan konfigüratif kavrayıştır, çünkü tarihsel olaylar, ait oldukları ilişkiler ağı içinde ve ancak anlatı içindeki konumlarıyla birlikte kavranır (Mink, 1970, s. 551, 555).

Tarih ile kurmaca, dağınık unsurları anlamlı bir bütün içinde kavramaya olanak veren konfigüratif bir işleyişi paylaşır. Ancak tarihsel anlatı, kurmacadan farklı olarak, gerçek zaman ve mekânda gerçekleşmiş olaylara, kanıta ve tarihsel malzemenin eleştirel değerlendirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda anlatı bir temsil (*representation*) değil bir yeniden kurma (*reconstruction*) biçimidir. Anlatının tamlığı ve düşünülemezliği (*incorrigibility*) geçmişin birebir kopyalanabileceği anlamına gelmez, belirli bir soruya verilen belirli bir yanıtın bütünlüğüne göndermedir (Mink, 1969, s. 193). Collingwood'un tarihçisi geçmiş aktörün düşüncesini yeniden kurar, Mink'in tarihçisi ise bu düşünceyi, aktörün kendisinin bilemediği bir bağlam içinde kavrar ve bu kavrayışı anlatı biçiminde iletir.

Sonuç

Bu çalışma, tarihsel anlamanın kapsamına ilişkin sorunu Mink'in Collingwood okuması üzerinden ele aldı. Collingwood'un yeniden-canlandırma yaklaşımı, tarihçinin geçmişe yönelişini eleştirel ve çıkarımsal bir etkinlik olarak temellendiren güçlü bir çerçeve sunar. Ancak bu çerçevenin kendi soru-yanıt mantığı, tarihsel kavrayışı bireysel düşüncenin yeniden kurulmasına yapısal olarak bağlar ve bireysel düşüncenin ötesine uzanan tarihsel oluşumlar karşısında bir sınır oluşturur. Çalışma, Mink'in bu sınırı iki yolla aştığını gösterdi. İlk olarak Mink, Collingwood'un kendi kavramsal donanımındaki mutlak önvarsayımlar kuramına

başvurarak bireysel düşünce ile kurumsal yapı arasındaki bağı *a priori* kavramsal dizgelerin ortaklığı aracılığıyla kurar ve yeniden-canlandırma yaklaşımını Collingwood'un kendi kaynaklarıyla genişletir. Asıl belirleyici adımı ise Mink'in özgün kavramları olan sinoptik yargı ve konfigüratif kavrayış oluşturur. Bu kavramlar tarihsel anlamayı failin eylem anındaki bakış açısının ötesine taşır ve tarihsel kavrayışın ancak anlatı biçiminde iletilebildiği ölçüde tarihsel bilgi değeri kazanacağını gösterir. Bu genişlemenin tarih felsefesi açısından belirleyici sonucu, anlatının tarihçinin üslup tercihi ya da olguların üzerine eklenen edebî bir biçim değil, sinoptik yargının ve konfigüratif kavrayışın iletilebildiği zorunlu düzey olarak konumlanmasıdır.

Bu çerçevenin sınırları da belirtilmelidir. Mink'in sinoptik yargı ve konfigüratif kavrayış kavramları tarihsel anlamanın yapısını betimler, ancak bu kavrayışın farklı tarihçiler tarafından farklı biçimlerde gerçekleştirilmesinin epistemolojik sonuçlarını, örneğin aynı olay dizisi hakkında kurulan farklı anlatıların birbiriyle nasıl ilişkilendirileceği sorusunu tam olarak ele almaz. Benzer biçimde, mutlak önvarsayımlar kuramının bireysel düşünce ile kurumsal yapı arasında kurduğu bağ, bir önvarsayım dizgesinden diğerine geçişin nasıl gerçekleştiğini açık bırakır. Bu sorular, Collingwood ve Mink'in tarihsel anlamaya ilişkin çerçevesinin eleştirel biçimde geliştirilmesini gerektiren açık uçlardır; bununla birlikte çalışmanın ortaya koyduğu genişleme, tarihsel anlamanın kapsamının bireysel düşüncenin ötesinde ve anlatının zemininde yeniden tanımlanabileceğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

Collingwood, R. G., *Tarih Tasarımı* (K. Dinçer, Çev.), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.

Collingwood, R. G., *Tarihin İlkeleri ve Tarih Felsefesi Üstüne Başka Yazılar* (A. H. Aydoğan, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

Connelly, J., The Development of Collingwood's Metaphilosophical Views, *Collingwood on Philosophical Methodology* (K. Dharamsi, G. D'Oro ve S. Leach, Ed.), 35–75, Palgrave Macmillan, Cham, 2018.

D'Oro, G., Why Epistemic Pluralism Does Not Entail Relativism: Collingwood's Hinge Epistemology, *Collingwood on Philosophical Methodology* (K. Dharamsi, G. D'Oro ve S. Leach, Ed.), 151–175, Palgrave Macmillan, Cham, 2018.

Mink, L. O., The Autonomy of Historical Understanding, *History and Theory*, 5, 1, 24–47, 1966.

Mink, L. O., *Mind, History and Dialectic: The Philosophy of R. G. Collingwood*, Indiana University Press, Bloomington, 1969.

Mink, L. O., History and Fiction as Modes of Comprehension, *New Literary History*, 1, 3, 541–558, 1970.

ZAMANI ANLAMLANDIRMAK: AUGUSTİNUS'UN ZAMAN APORİLERİNİN RİCOERCÜ YORUMU

Dilara DİNLEMEZ

Çankırı Karatekin Üniversitesi

dinlemezdilara@gmail.com - 0009-0002-6335-014X

ÖZET

Zamanın ne olduğu ve nasıl deneyimlendiği sorusu birçok filozof ve düşünür tarafından ele alınmıştır. Bu düşünürlerin en önemlilerinden biri Aziz Augustinus'tur. Augustinus'tan önce zaman, hareket ve değişimle ilişkilendirilmiş ve genellikle döngüsel bir zaman anlayışı içerisinde kavranmıştır. Augustinus ile birlikte zaman problemi daha sistematik şekilde ele alınmıştır. Bu dönemde zaman, insanın içsel deneyimi ile ilişkilendirilmiş ve daha çizgisel bir çerçeve içerisinde düşünülmeye başlanmıştır. Augustinus'a göre Tanrı için zaman, ebedi şimdi içinde bir bütün olarak düşünülürken, insan açısından zaman geçmiş, gelecek ve şimdi olarak deneyimlenen bir yapı olarak ele alınmıştır. Bu çift yönlü yapı, zamanın hem metafizik bir problem olarak hem de öznenin kendi bilinç deneyimi ile ilişkili bir olgu olarak ele alınmasına imkân tanır. Bu bağlamda Paul Ricoeur, Augustinus'un ortaya koyduğu zaman aporilerinin çözülemeyeceğini bu yüzden onları hermenötik bir perspektifle yeniden yorumlanması gerektiğini belirtir. Ricoeur'e göre zamanın parçalı yapısı ve bu yapının çelişkili olması ancak anlatı aracılığı ile anlamlı bir hale getirilir. İnsan, yaşadığı olayları hafıza, deneyim ve beklenti düzleminde bir araya getirir ve hikayeleştirir. Bu şekilde zaman anlatı içerisinde kurulan bütünlüklü bir yapı haline gelir. Ricoeur'ün üçlü mimesis kuramı ise zamanın deneyim, düzenleme ve yorumlama aşamalarında nasıl yeniden inşa edildiğini gösterir. Sonuç olarak bu çalışma zamanın, metafizik bir problem olmaktan ziyade anlatı ile kurulan hermenötik bir anlam yapısı olarak ele alınabileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Aziz Augustinus, Ricoeur, Zaman, **Anlatı**, **Hermenötik**

Volume 1 - ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

MAKING SENSE OF TIME: RICOEUR'S INTERPRETATION OF AUGUSTINE'S APORIES OF TIME

ABSTRACT

The question of what time is and how it is experienced has been discussed by many philosophers and thinkers. One of the most important of these thinkers is Saint Augustine. Before Augustine, time was associated with motion and change and was generally understood within a cyclical conception of time. With Augustine, the problem of time was addressed in a more systematic manner. During this period, time was linked to human inner experience and began to be conceived within a more linear framework. According to Augustine, while time is conceived as a whole within the eternal present for God, from the human perspective, time is treated as a structure experienced as past, future, and present. This dual-sided structure allows time to be addressed both as a metaphysical problem and as a phenomenon related to the subject's own conscious experience. In this context, Paul Ricoeur notes that the aporias of time presented by Augustine cannot be resolved and therefore must be reinterpreted from a hermeneutic perspective. According to Ricoeur, the fragmented nature of time and the contradictions within this structure can only be made meaningful through narrative. Humans bring together the events they experience across the planes of memory, experience, and expectation, and narrate them. In this way, time becomes a coherent structure established within the narrative. Ricoeur's triadic theory of mimesis, meanwhile, demonstrates how time is reconstructed through the stages of experience, ordering, and interpretation. Ultimately, this study demonstrates that time can be approached not as a metaphysical problem but as a hermeneutic structure of meaning established through narrative.

Keywords: Saint Augustine, Ricoeur, Time, Narrative, Hermeneutics

GİRİŞ

Felsefe tarihinde, zamanın ne olduğu ve nasıl deneyimlendiği sorusu en tartışmalı problemlerden biri olmuştur. İnsan, gündelik yaşamında zamanı sürekli deneyimlese de, onun tanımını yapmaya çalıştığında önemli güçlüklerle karşılaşır. Zamanın akış halinde deneyimlenmesi, sürekliliği ve bölünebilirliği onu yalnızca fiziksel bir olgu olmaktan çıkararak metafizik ve epistemolojik bir problem haline getirir. Bu nedenle "zaman nedir?" sorusu, Presokratiklerden günümüze kadar hem doğa bilimlerinin hem de felsefenin en temel problemi olmuştur.

Antik Yunan Presokratik düşüncede zaman çoğunlukla değişim ve kozmik düzenin döngüsel hareketi ile ilişkilendirilirken, Aristoteles ile birlikte bu düşünce bir tanım haline gelmiş ve zaman hareketin sayısı olarak ele alınmıştır (2001, s. 203). Zamanı dış dünyadaki değişimlerin ölçülebilir bir boyutu olarak ele alan bu görüşler, öznenin içsel deneyimini büyük ölçüde arka

planda bırakmışlardır. Bu durum zamanı yalnızca dışsal bir deneyime indirgemiş ve öznenin içsel deneyimini ise göz ardı etmiştir. Bu noktada, Aziz Augustinus'un zaman hakkındaki görüşleri önemli bir kırılma yaratmıştır. Augustinus'a göre zaman, dış dünyada geçmiş, şimdi ve gelecek olarak var olan üç ayrı gerçeklik değildir. Çünkü Augustinus geçmiş, şimdi ve gelecek ayrımını bilinç deneyimi içerisinde temellendirir. Böylece zaman, yalnızca dış dünyada ölçülen fiziksel zaman değil, aynı zamanda zihinsel ve varoluşsal bir problem haline gelir. Ancak zaman zihinsel bir deneyimse, bu deneyimin bütünlüklü bir yapı olarak nasıl kavranabileceği sorusu, Paul Ricoeur'ün temel sorularından biri olmuştur. Ricoeur, Augustinus'un zaman anlayışını hermenötik perspektif ile yeniden yorumlamıştır ve Augustinus'un ortaya koyduğu zaman aporilerini çözmeye çalışmamış, bunun yerine bu çelişkilerin insan deneyiminde nasıl anlamlı hale gelebileceğini göstermiştir. Çünkü Ricoeur'e göre zamanın dağınık ve parçalı yapısı anlatı aracılığı ile anlamlı bir bütün haline gelir.
Bu çalışma, Augustinus'un zaman anlayışı ile Ricoeur'ün anlatı temelli hermenötik yorumunu karşılaştırarak, zamanın yalnızca metafizik bir problem olmadığını, aynı zamanda anlatı aracılığıyla kurulan bir anlam yapısı olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

1. BÖLÜM: KLASİK ZAMAN ANLAYIŞI

1.1 Presokratik Düşüncede Zaman

Presokratik düşüncede zaman, evrenin *(kosmos)* kendi yapısı içerisinde ele alınır. Bu anlayışa göre zaman ezeli, ebedi ve sonsuz bir akış halindedir. Dolayısıyla, zamanın bir başlangıcı ya da sonu olduğu düşünülmez. Bu nedenle, Presokratik düşüncesinde "zaman sonradan mı yaratılmıştır?" sorusuyla da karşılaşmayız. Çünkü dönemin hakim olan anlayışına göre, hiçlikten varlık çıkmaz yada sınırsız sonsuz olan bir şeyden sınırlı ve sonlu bir şey meydana gelmez. Bu anlayış Anaksiramandros'un *arkhe* öğretisinde açıkca görülmektedir. Anaksimandros'a göre zaman, hem kozmik döngünün ölçüsü hem de sonsuz, sınırsız bir sürekliliği olan evrenle birlikte ele alınan bir kavram olarak görülür *(Anaksimandros, aktaran Kranz, 2014, s. 40)* .
Sonuç olarak presokratik düşüncede zaman, genellikle döngüsel bir süreklilik olarak anlaşılır ve çizgisel bir ilerleyişten söz edilmez.

1.2 Elealı Zenon ve Hareket Problemi

Elea Okulu'nun önemli temsilcilerinden biri olan Zenon, daha çok hareket paradoksları ile tanınmaktadır. Zaman üzerine doğrudan bir inceleme sunmamıştır ancak *"Doğa Ya Da Var Olan"* adlı eserinde, var olanın niteliğine ilişkin ortaya koyduğu düşünceler, zaman problemine de dolaylı olarak ışık tutmaktadır. *"Doğa Ya Da Var Olan"* adlı eserinde, var olanın daima var olduğu ve daima var olacağı fikri, zamanın da bir başlangıcı ve sonu olmayacağını temellendirir niteliktedir *(Zenon, aktaran Kranz, 2014, s. 100).* Çünkü bir başlangıcından bahsetmek, var olanın ortaya çıkışından önce var olmadığı bir durumu kabul etmeyi gerektiri. Ancak Zenon'un da içerisinde bulunduğu Elea düşüncesine göre, hiçlikten varlık meydana gelmez. Dolayısıyla Zenon'da bir başlangıç fikri çelişkilidir. Benzer şekilde bir şeyin sona ermesi, var olanın yokluk durumuna geçmesi anlamına gelir. Oysa var olanın yokluğa

dönüşmeside mümkün değildir. Dolayısıyla Zenon düşüncesinde, varlığın ne bir başlangıcı ne de sonu vardır. O yalnızca ezeli ve ebedidir.
Varlığın ezeli ve ebedi olduğu düşüncesi, Zenon'un hareket problemine ilişkin kurduğu paradoksları da anlaşılır hale getirir. Zenon'un kurduğu paradokslar, hareketin ve değişimin sorunsuz olgular olmadığını göstermeyi amaçlar. Bu bağlamda Zenon'un düşüncesinde zaman, ayrı bir konu değil, hareket ve değişim ile birlikte ele alınan bir kavram haline gelir.

1.3 Aristoteles'te Zamanın Tanımı

Zenon'un reddetmiş olduğu hareket olgusu, Aristoteles'in zaman felsefesinde merkezi bir konuma yerleşmiştir. Aristoteles, zamanın ne olduğunu sistematik biçimde sorgulayan ilk filozoflardandır. Aristoteles'in zamana ilişkin düşünceleri hocası Platon'a bir itiraz niteliğinde okunabilir. Platon zamanı, sonsuzluk ve idealar düşüncesi üzerinden açıklarken, Aristoteles doğrudan hareketi ve dış dünyayı merkeze alır (2015, s. 46). Bu nedenle Aristoteles, zamanı görünmeyen bir idealar alanına başvurarak değil, doğrudan gözlemlenebilir olan hareket üzerinden düşünür. Aristoteles'e göre zaman ve devinim arasında kopmaz bir ilişki vardır; ancak zaman ve devinim aynı şey değildir. Devinim değişebilen, hızlanıp yavaşlayabilen bir süreçken; zaman, bu devinimin ölçülmesini sağlayan bir yapıdır. Aristoteles bu ilişkiyi *"zaman bir devinim değil ama bir devinimin sayısıdır"* şeklinde ifade eder (2001, s. 203). Buradaki "sayı" kavramı, hareketin tek tek sayılması olarak anlaşılmamalıdır. Aksine, hareketin "önce" ve "sonra" olarak ayrılabilmesini ifade eder. Çünkü bir hareketin zaman içerisinde düşünülmesi, onun belirli bir sıralama içerisinde algılanmasına bağlıdır. Örneğin bir atlet yarışı kazanmak için koşmaya başladığında, onun hareketi düz bir şekilde ilerlemesi ile ölçülmez; atlet, yarışa başlamadan önce A noktasındaydı ardından B noktasında olacak şeklinde ifade edildiğinde, atletin zaman içerisindeki hareketi kavranmış olur. Bu noktada, Aristoteles'in önemli kavramlarından biri olan "şimdi"ye (nun) değinmek gerekir. Çünkü "önce" ve "sonra" ilişkisini kurabilmek ancak bir şimdi üzerinden mümkün olur. Aristoteles'e göre şimdi, zamanın sürekliliğini sağlayan bir bağlantı ve geçmiş ile geleceği birbirine bağlayan bir sınır noktasıdır (2001, s. 206). Dolayısıyla şimdi, zamanın parçalarını birbirine bağlayan bir kanca işlevi görür. Ancak burada önemli bir soru ortaya çıkar: Zamanı anlamak için yalnızca hareketi görmek yeterli midir, yoksa bu hareketi önce ve sonra olarak ayırt eden bir kavrayış da gerekir mi? Aristoteles'e göre yalnızca hareketin var olması yeterli değildir. Hareketi kavrayacak bir ilke de gereklidir. Çünkü hareket, onu sayan bir varlık olmasa bile varlığını sürdürebilir. Fakat bu hareketin zaman olarak kavranması mümkün olmayabilir. Bu nedenle Aristoteles'te zaman, yalnızca deneyimle nesnel olarak kavranan bir gerçeklik değil, aynı zamanda onu kavrayan bilinç ile de ilişkilidir.

Dolayısıyla Aristoteles'te ne yalnızca hareket ne de yalnızca insan kavrayışı tek başına zamanı açıklamak için yeterlidir. Zaman, hareket ile hareketi önce ve sonra olarak ayıran bilinç arasındaki ilişki içerisinde ortaya çıkar. Bu yönüyle Aristoteles zamanı, ne yalnızca nesnel bir gerçeklik olarak değerlendirir ne de sadece özenel bir deneyime indirger. Ancak zamanın öznenin kavrayışı ile olan ilişkisi, Aristoteles'te ikinci planda kalmıştır. Zamanı doğrudan insan

ruhunun bir deneyimi ve bilinç temelinde ele alacak ilk filozoflardan biri Aziz Augustinus olacaktır.

2. BÖLÜM : AUGUSTİNUS'TA ZAMANIN İÇSELLEŞTİRİLMESİ

2.1 Yaratılış Problemi

Antik Yunan düşüncesinde zaman, genellikle değişim ve hareket üzerinden açıklanmıştır. Augustinus ise dışarıdaki hareketten ziyade, insan bilinci ve Tanrı'nın zamansızlığı bağlamında ele almıştır. Augustinus'un zaman ilişkin kurduğu problem şu soru ile başlar : Tanrı evreni yaratmadan önce ne yapıyordu (1999, s. 274) ? Augustinus'a göre bu soru başlangıçta anlamlı görünse de önemli bir yanılgı içermektedir. Çünkü soru, zamanın yaratılıştan önce de var olduğunu varsaymaktadır. Oysa Augustinus için Tanrı, yalnızca evrenin değil zamanın da yaratıcısıdır *(1999, s. 274).* Dolayısıyla yaratılıştan önce bir önceden söz etmek mümkün değildir. Çünkü "önce" ve "sonra" gibi kavramlar zamana ilişkin kavramlardır ve zamanın henüz yaratılmadığı bir anda anlamlı değildirler. Sonuç olarak Augustinus'a göre, Tanrı'nın evreni yaratmadan önce ne yaptığı sorusu yanlış kurulmuş bir sorudur.

2.2 Tanrı ve Ebedi Şimdi

Tanrı'nın zamanın da yaratıcısı olması, onun zamansal bir varlık olmadığı anlamına gelir. Bu nedenle, Augustinus'un zaman anlayışında, Tanrı'nın zamansız bir varlık oluşu ile insanın zaman deneyimi arasında temel bir ayrım bulunmaktadır. İnsan zamanı geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde yaşayan ve ardışık bir şekilde deneyimleyen bir varlıkken; Tanrı bütün bu zamansal boyutları aşan, değişmeyen, mutlak bir varoluşa sahiptir. Bu bağlamda Augustinus Tanrı için geçmiş, gelecek gibi zamansal ayrımların geçerli olmadığını, Tanrı için bir zamandan bahsedecek olsak bile bu zamanın değişmez bir "ebedi şimdi" olabileceğini ifade eder**.** Sonuç olarak Tanrı, bir zaman dizgesi içerisinde yaşayan ya da olayları bu şekilde bilen bir varlık değildir; aksine tüm olayları aynı anda, değişmez bir bütünlük içerisinde kavrar. Tanrı için geçmiş, şimdi ve gelecek zaman kipleri tek bir şimdide birleşir. Dolayısıyla Tanrı'nın bilgisi de zamansal bir ilerleme içermez. Çünkü Tanrı için bilmek, her şeyin bir bütün olarak ebedi şimdide hazır bulunması demektir.

Augustinus'a göre Tanrı, belirli bir zamanda var olan bir varlık değildir. Çünkü Tanrı, zamanın içerisinde değildir aksine zamanın kendisinin mümkün olmasını sağlayan varlığın kendisidir.

2.3 İnsan Zamanı ve Üçlü Şimdi

Augustinus'a göre insanın yaşamında deneyimlediği zaman, Tanrı'nın ebedi ve değişmez şimdi anlayışından oldukça farklıdır. Çünkü insan zamanı, parçalı ve akışkan bir yapıya sahiptir. Augustinus'a göre insan zamanı geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde, dış dünyada var olan bağımsız bir gerçeklik olarak değil, tek bir şimdide zihinsel üç yön olarak deneyimler. Dolayısıyla insan, zamanı kendi bilincinin deneyimi içinde kavrar. Bu noktada Augustinus,

geçmişin artık olmadığı geleceğin ise henüz var olmadığı üzerine kurulan klasik zaman anlayışını sorgular. Eğer geçmiş artık yoksa, gelecek henüz yoksa ve şimdiki an da sürekli akıyorsa, zamanın varlığından nasıl söz edilebilir. Aslında bu soru, zamanın dışsal bir nesne olmadığını, insan bilincinin bir deneyimi olarak anlaşılması gerektiğini gösterir. Augustinus zamanın bu aporilerini çözmek yerine, bu çelişkilerin insan deneyiminde nasıl mümkün olduğunu göstermeye çalışır. Bu problemi ise üçlü şimdi anlayışı ile yeniden ele alır. Augustinus'a göre geçmiş, şimdi ve gelecek üç ayrı zaman değil, üç farklı şimdi biçimidir. Geçmiş bellekte, gelecek beklentide ve şimdide farkındalıkta anlaşılır. Augustinus'un bu üçlü şimdi yapısı, aynı zamanda onun *"distentio animi"* (ruhun gerilimi) kavramı ile ilişkilidir. Çünkü zaman, insan ruhunda geçmişe yönelik hafıza, geleceğe yönelen beklenti ve şimdiyi yaşayan farkındalık arasında sürekli bir gerilim halinde var olur. Bu nedenle zaman, durağan bir yapı şeklinde değil bilincin kendi içerisinde yaşadığı, yönelimsel bir gerilim hattıdır. Augustinus bilinç deneyimi olarak algıladığımız zaman kiplerini, geçmişe ilişkin şimdiki zaman, şimdiye ilişkin şimdiki zaman ve geleceğe ilişkin şimdiki zaman olarak adlandırır *(1999, s. 281)*. Böylece geçmiş, şimdi ve gelecek zaman kipleri dış dünyanın parçaları değil, insan zihninin farklı zaman deneyimleri olarak kurulur. Augustinus'un bu yaklaşımı, zamanı yalnızca kozmik bir düzenin hareketi ya da değişimi olarak değil, insan bilincinin içsel yapısı olarak ele alması bakımından felsefe tarihinde önemli bir kırılma noktası olmuştur.

Bununla birlikte üçlü şimdi anlayışı, zamanın zihinsel bir deneyim olarak kavrandığını açıklar ama bu deneyimin nasıl bütünlük kazandığını açıklamaz. Aksine bu problemi daha da görünür kılar. Bu durum özellikle Paul Ricoeur'ün, Augustinus'un zaman anlayışını, anlatı aracılığıyla hermenötik perspektiften yeniden ele almasına sebep olur.

3. BÖLÜM: RICOEUR VE ANLATI İLE ZAMANIN YENİDEN KURULUMU

Riceour'e göre Augustinus, zamana ilişkin önemli bir analiz ortaya koymuştur. Ancak zamanın parçalı yapısının, nasıl bütünlüklü ve anlamlı bir deneyim haline geldiği sorusunu tam anlamıyla cevaplamamıştır. Bu yüzden, bilincin içsel yapısında geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki gerilim devam eden bir problem olarak kalır. Bu durum zamanın yalnızca epistemolojik ya da psikolojik bir mesele olarak değil, anlamın nasıl kurulduğuna ilişkin daha temel bir problem olarak ele alınmasını gerekli kılar. Bu noktada Paul Ricoeur, Augustinus'un ortaya koyduğu bu aporileri çözmek yerine, bu çelişkileri hermenötik bir çerçevede yeniden yorumlar. Ricoeur'e göre zamanın bu parçalı ve dağınık yapısı, ancak anlatı aracılığı ile anlamlı ve bütünlüklü bir deneyim haline gelebilir. Çünkü insan, olayları parçalı olaylar dizisi olarak değil, bütünlüklü ve anlamlı bir şekilde kavrar. Bu bütünlüğü sağlayan şey ise olayların anlatı aracılığıyla düzenlenmesinden kaynaklanır. Böylece anlatı, geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ilişkiyi kurarak zamanın deneyimlenmesini mümkün kılar. Çünkü insan, yaşantılarını yalnızca deneyimlemez aynı zamanda onları hikayeleştirerek anlamlandırır. Bu süreci Ricoeur üçlü mimesis kuramı ile açıklar.

3.1 Mimesis I

Paul Ricoeur'e göre anlatı, insan eylemlerinin önceden var olan anlamsal, simgesel ve zamansal yapısı üzerine kuruludur. Bu yapı anlatıdan önce var olan ve anlatıyı anlamlandırmayı sağlayan bir ön- kavrayışa işaret eder (2021, s. 127). Dolayısıyla anlatı, anlamı, simgeleri ya da zamansallığı sıfırdan yaratmaz aksine bunların üzerine inşa edilir. Ricoeur bu düzeyi Mimesis I olarak adlandırır. *"Mimesis I, metinleşme olgusunun öncesinde yer alır ve eylem dünyasının bir ön-kavrayışını, ön-tasarlanışını belirtir"*(2021, s. 9). Mimesis I düzeyinde insan, yaşamındaki olayları rastlantısal ve dağınık deneyimler olarak değil, belirli anlam ilişkileri içerisinde kavrar. Anlatılar insan eylemlerini konu alır. İnsan eylemleri ise amaçlar, nedenler, sorumluluklar ve sonuçlar gibi anlamlı ilişkilerden oluşur (2021, s. 112-113). Bu nedenle insan yaşamı, anlatıdan önce bile anlamlı bir yapı taşır. Dolayısıyla anlatı, insan eylemlerinin önceden var olan bu anlamsal yapısı üzerine kurulabilir. Bu bağlamda Mimesis I, yalnızca bireyin deneyimi ile ilişkili değildir. Aynı zamanda insanın içerisinde bulunduğu, kültür ve toplum dünyası ile de ilişkilidir. Çünkü bireyin bulunduğu toplumdaki dil, semboller, normlar ve günlük pratikler insanın dünyayı anlamlandırmasını sağlayan, önceden kurulmuş bir çerçeve oluşturur. Dolayısıyla insan, zaten önceden anlamlandırılmış bir evren içerisine doğar. Bununla birlikte insan deneyimi yalnızca eylemler, simgeler, normlar, amaçlar ve nedenlerle ilgili değildir. Aynı zamanda zamansal bir yapıya da sahiptir. İnsanlar yaşamlarını geçmiş, gelecek, şimdi ilişkisi içerisinde kurarlar. Geçmiş deneyimlerinden ders çıkarır, şimdi içerisinde eylemde bulunur ve geleceğe yönelik beklenti ve amaçlara yönelirler. Bu nedenle anlatı, zamanla yakından ilişkilidir. Çünkü insanın eylem dünyası, anlatı kurulmadan önce de belirli bir zamansal düzen ve yönelim taşır.

Ricoeur'e göre anlatı, insan deneyiminde dağınık ve kopuk olaylardan oluşmasına rağmen insan eylemlerinde zaten var olan anlam yapılarına dayandığı ve biçim verdiği için anlaşılır olur (2021, s. 128). Dolayısıyla anlatının mümkün olması, önceden yapılandırılmış bu deneyim alanına dayanıyor. Bu nedenle Mimesis I, anlatının zorunlu koşulu olarak değerlendirilir.

3.2 Mimesis II

Mimesis II aşamasında *"aynı türden olmayan tek tek olayları, bir öykü biçimine dönüştürme , bir olayörgüsü kurma söz konusudur"* (2021, s. 9). Bu düzeyde anlatı, yalnızca olayları aktaran bir yapı olmaktan çıkar ve dağınık insan deneyimlerini kurgular, düzenler, sıralar, birbirine bağlar ve olayörgüleştirir. Ricoeur bu süreci *konfigürasyon* olarak adlandırır. Mimesis II aşamasında, Mimesis I'de bulunan dağınık eylem ve olaylar olayörgüsü aracılığıyla, belirli bir bütünlük içerisinde yeniden yapılandırılır. İnsan yaşamını oluşturan olaylar, başlangıçta tek başına bir bütün oluşturmaz; ancak anlatı içinde belirli bir kurgu ile anlam kazanırlar. Bu nedenle anlatı, yalnızca yaşanmış olanı temsil etmez aynı zamanda onu yeniden kurar.

Bu aşamada Ricoeur, olayörgüsünün zamana ilişkin iki farklı boyutu bir araya getirdiğini savunur. Bir yandan olaylar sıralı bir şekilde gerçekleşir. Örneğin, bir çocuğun doğması,

büyümesi, okula gitmesi kronolojik bir dizilim oluşturur. Diğer yandan ise anlatı, bu olayları yalnızca art arda sıralamaz, aynı zamanda olayların arasındaki anlam ilişkilerini de ortaya çıkarır. Örneğin, bir öznenin çocukluğunda yaşadığı bir deneyim, yıllar sonra yaptığı bir tercihi anlamlandırabilir. Ricoeur'ün asıl iddiası, olayörgüsünün bu iki boyutu birleştirmesidir. Böylece birbirinden bağımsız görünen olaylar, bir anlam ve bütünlük kazanarak aynı öykünün parçaları haline gelir (2021, s.131). Ricoeur'e göre bu aşama, zamanın yalnızca deneyimlenen bir şey değil, aynı zamanda kurulan bir yapı olduğunu gösterir. İnsan yaşadığı olayları dağınık ve parçalı şekilde bırakmaz, onları seçer, birbirine bağlar ve bir hikaye formuna getirir. Bu bağlamda Mimesis II, Augustinus'un zaman çözümlemesinde açıkta kalan önemli bir problemi de görünür kılar. Augustinus'ta zaman, bilinçte üçlü bir şimdi olarak deneyimlenir ancak bu deneyimin nasıl bütünlüklü ve anlamlı bir yapı haline geldiği sorusu açık kalır. Ricoeur'e göre bu bütünlük ancak anlatı aracılığıyla sağlanabilir. Çünkü anlatı, bu paraçalı zaman deneyimini bütünlüklü bir hale getirir ve anlamlı bir yapı kazandırır.

Dolayısıyla Mimesis II, zamanın yalnızca içsel bir deneyim değil, aynı zamanda anlatı aracılığıyla kurulan, anlamlı bir bütün yapısı olduğunu gösteren aşamadır. Bu aşamada zaman yalnızca, bir akış olarak değil aynı zamanda kurgulanan, düzenlenen ve anlamlandırılan bir yapı haline gelir.

3.3 Mimesis III

Mimesis III, *"metinleşme aşamasının gerçekleşmesinden sonra, yapıtın alımlanmasıyla başlayan bir aşamadır"*(2021, s. 10). Ricoeur'e göre bu aşama anlatının tamamlanma aşamasıdır. Bu aşamada anlatı, metin içerisinde kapalı bir yapı olmaktan çıkarak, okuyucunun dünyasında yeniden ilişki kurar. Bu düzeyde anlatı artık yalnızca kurulan bir yapı değil, aynı zamanda okuma eylemi aracılığıyla yeniden kurulan bir deneyim alanıdır. Mimesis III, okurun dünyası ile anlatı dünyasının kesişmesidir (2021, s.149). Anlatı bir okuyucu tarafından anlamlandırıldığında, metnin dünyası ile okuyucunun yaşantı dünyası arasında bir bağ kurulur. Ricoeur, bu süreci yeniden biçimlendirme olarak adlandırır. Bu süreçte anlatı, yalnıza geçmişte geçen olayları temsil etmez, aynı zamanda okuyucunun kendi zaman deneyimini de yeniden biçimlendirir. Çünkü anlatı, okuyucunun anlam dünyasına dahil olur ve onun zaman algısını da dönüştürür. Bu bağlamda zaman artık ne Augustinus'ta olduğu gibi yalnızca bilinçte deneyimlenen üçlü şimdi ne de anlatı içerisinde hikayeleştirilen bir düzen değildir. Zaman, okuma içerisinde kurulan dinamik bir deneyim alanıdır. Okuyucu anlatıyı okurken kendi geçmişini, gelecekle ilgili beklentilerini ve şimdi deneyimini anlatının dünyası ile ilişkilendirir ve zaman sürekli yeniden üretilen bir anlam dünyası haline gelir. Ricoeur'e göre bu aşama, anlatının son aşaması değildir aksine yeniden açılmasıdır. Çünkü anltının her defasında yeniden okunması, anlatıyı yeniden kurar ve her yeniden kurma zamanın anlamını yeniden şekillendirir. Dolayısıyla zaman, sabit bir yapı değil sürekli yorumlanan ve yeniden anlamlandırılan bir deneyim alanıdır. Bu noktada Augustinus ile Ricoeur arasında paralellik ortaya çıkar. Augustinus için zaman insan bilincinde üçlü şimdi olarak deneyimlenirken; Ricoeur'de bu yapı anlatı aracılığıyla yeniden yapılandırılır ve okuma eylemi ile yeniden kurulur.

Sonuç olarak Mimesis III, zamanın yalnızca deneyimlenen ve anlatılan bir yapı olmadığını aynı zamanda yorumlama süreci içerisinde sürekli yeniden kurulan bir anlam yapısı olduğunu gösterir. Dolayısıyla Ricoeur'ün bu üçlü Mimesis kuramı, Augustinus'un zaman aporilerini tamamen çözmez, ancak onları insan deneyiminde anlamlı hale gelebilecek şekilde dönüştürür.

SONUÇ

Bu çalışma, zamanın felsefe tarihinde çoğunlukla dışsal ve nesnel bir olgu olarak ele alındığını, ancak Augustinus ile birlikte bu yaklaşımın önemli ölçüde dönüşüme uğradığını göstermeyi amaçlamıştır. Presokratik düşünceden başlayarak Aristoteles'e kadar uzanan klasik zaman anlayışı, zamanı daha çok hareket, değişim ve kozmik düzen içerisinde ele alırken; Augustinus ile birlikte zaman, ilk defa sistematik bir biçimde insan bilincinde yaşanan içsel bir deneyim olarak ele alınmıştır. Böylece zaman yalnızca fiziksel dünyanın bir ölçüsü olmaktan çıkarak, insanın zihinsel yapısına ait bir problem haline gelmiştir. Augustinus'un zaman anlayışı, özellikle geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki gerilim göstermesi bakımından aporiler üretir. Zamanın ne geçmişte tam olarak olmaması ne gelecekte henüz mevcut olmaması ne de şimdinin sabit kalmaması, zamanın kavranmasını zorlaştırır. Augustinus, bu problemi ortadan kaldırmaz ancak onu bilinç içerisinde üçlü bir şimdi yapısı içerisinde yeniden ele alır. Bu yapı, zamanın dışarıda geçmiş, şimdi ve gelecek şeklinde akan dışsal bir gerçeklikten ziyade, insan ruhunun deneyim alanı olduğunu ortaya koyar. Ancak bu yapı, zamanın parçalı yapısının nasıl anlamlı bir bütün olarak kavrandığı problemini tam anlamıyla çözmez. Bu noktada Paul Ricoeur'ün anlatı temelli hermenötik yaklaşımı, Augutinus'un ortaya koyduğu aporileri çözmez ancak farklı bir düzlemde yeniden ele alır. Ricoeur'e göre zamanın parçalı ve dağınık yapısı ancak anlatı aracılığı ile anlamlı bir yapı haline gelebilir. Çünkü insan, olayları yalnızca ardışık bir dizilim olarak değil, aynı zamanda anlam ilişkileri içerisinde kavrar. Bu süreci Ricoeur üçlü Mimesis kuramı ile açıklar. Mimesis I, insan eylemlerinin anlatıdan önce sahip olduğu ön yapılandırma aşamasıdır. Mimesis II, dağınık olayların olayörgüsü aracılığıyla bütünlük içerisinde hikayeleştirilmesidir. Mimesis III ise anlatının okuma ile yeniden anlam kazandığı aşamadır. Böylece zaman, yalnızca yaşanan bir deneyim değil aynı zamanda anlatı içerisinde yeniden kurulan bir anlam yapısı olarak ortaya çıkar.

Sonuç olarak bu çalışma, zamanın ne yalnızca fiziksel bir ölçüm ne de yalnızca psikolojik bir deneyim olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, zamanın anlatı aracılığı ile kurulan, hermenötik bir anlam yapısı içerisinde ele alındığını göstermektedir. Bu bağlamda Augustinus'un zamana ilişkin ortaya koyduğu aporiler, tamamen çözülmek yerine, Ricoeur'un anlatı teorisiyle yeniden yorumlanmakta ve insan deneyimi içerisinde bir anlam alanına dönüştürülmektedir. Böylece zaman, sabit bir nesne olmaktan çıkarak, sürekli ve yeniden kurulan bir anlam olarak düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kranz, W., *Antik Felsefe*, çev. S. Y. Baydur, Cinius Sosyal Yayınları/İstanbul, 2014.

Augustinus, *İtiraflar*, çev. D. Pamir, Kaknüs Yayınları/İstanbul, 1999.

Aristoteles, *Fizik*, çev. S. Babür, Yapı Kredi Yayınları/İstanbul, 2001.

Platon, *Timaios*, çev. F. Akderin, Say Yayınları/İstanbul, 2015.

Ricoeur, P., *Zaman ve Anlatı 1: Zaman, Olayörgüsü, Üçlü Mimesis*, çev. M. Rifat ve S. Rifat, Yapı Kredi Yayınları/İstanbul, 2021.

Bardon, A., *Zaman Felsefesinin Kısa Tarihi*, çev. Ö. Yalçın, İş Bankası Kültür Yayınları/İstanbul, 2018.

Çetin, A. "Elea Felsefesi ve Zenon Paradoksları." *Journal of Islamic Research*, 33(2), 503–523, 2022.

Çiftçi, E. "Augustinus'un Zaman Anlayışı." *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(2), 313–319, 2018.

BİLİNÇ PROBLEMİNE ALTERNATİF BİR YAKLAŞIM OLARAK PANPSİŞİZM

Kader ACAR
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
acarkader37@gmail.com- 0009-0002-6491-0567

ÖZET

Zihin felsefesinde bilincin doğasını açıklamaya çalışan fizikalist ve düalist yaklaşımların ontolojik tıkanıklıklarına karşı, bilinci evrenin temel bir niteliği olarak gören panpsişizm, makul bir alternatif sunmaktadır. Ancak geleneksel mikro-panpsişizm, mikro-zihinlerin makro-bilinci nasıl oluşturduğunu açıklamakta zorlanan kombinasyon problemiyle karşılaşmaktadır. Bu çalışma, söz konusu teorik açmazı aşmak adına, çağdaş kozmopsişik yaklaşımları temel alarak, panpsişizmi ayakları yere basan bir zihin teorisi olarak savunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel bulgularına göre, kozmopsişizmin sunduğu yukarıdan aşağıya doğru işleyen ontolojik çerçeve, kombinasyon problemini büyük ölçüde bertaraf edecek bir potansiyele sahiptir. Geleneksel panpsişizmden farklı olarak kozmopsişik model, makro-zihinlerin mikro-zihinlerin bir araya gelmesiyle oluşmasından ziyade, bütünsel bir kozmik zihinden türetilmesiyle meydana geldiğini varsaymaktadır. Bu bağlamda panpsişizmin güncel versiyonu niteliğinde kozmopsişizm, insan bilinci gibi karmaşık yapıların aniden ortaya çıkmasını gerektiren güçlü belirim problemine başvurmadan, bilinci açıklamanın daha tutarlı bir yolunu sunmaktadır. Sonuç olarak bu analiz, kozmopsişizmin çağdaş felsefi standartlarla uyumlu bir biçimde bilincin zor problemini çözme kapasitesine sahip, makul bir teorik çerçeve zeminine oturduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Belirim, Bilinç, Kombinasyon Problemi, Kozmopsişizm, Panpsişizm.

INNOVATIVE STEM EDUCATION MODELS INCORPORATING ISLAMIC SCIENTIFIC HERITAGE IN IRANIAN PRIMARY SCHOOLS

Prof. Dr. Reza Jalali, Soraya Mahmoudi, Ali Karimi, Fatemeh Ahmadi
Faculty of Education, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study explores innovative STEM education models that incorporate Islamic scientific heritage into Iranian primary schools. In many educational systems, STEM instruction is often presented as a global and highly technical field with limited connection to local intellectual traditions. This research argues that integrating Islamic scientific heritage can enrich STEM learning by linking contemporary scientific concepts with the historical contributions of Muslim scholars in mathematics, astronomy, medicine, and engineering. Such an approach can make STEM education more meaningful for young learners while also strengthening cultural identity and historical awareness.

The study is based on curriculum analysis, pedagogical literature, and conceptual review of culturally responsive teaching approaches. It emphasizes that Islamic scientific heritage should not be treated as a symbolic addition to the curriculum, but as an active source of inquiry, problem-solving, and interdisciplinary learning. The findings suggest that students benefit when scientific topics are introduced through historical examples, ethical reflection, and hands-on classroom activities. This approach can support curiosity, critical thinking, and a more positive relationship between science and society.

The paper also highlights the importance of teacher preparation and curriculum flexibility. Teachers need support in selecting age-appropriate materials and in connecting heritage with modern scientific competencies. The study concludes that innovative STEM models grounded in Islamic scientific heritage can help Iranian primary schools promote both academic achievement and cultural continuity. By combining tradition with innovation, this model offers a more context-sensitive and identity-based approach to science education.

Key words: STEM education, Islamic scientific heritage, primary schools, curriculum integration, Iran

DIGITAL LITERACY PROGRAMS FOR RURAL IRANIAN GIRLS ADDRESSING GENDER DIGITAL DIVIDE

Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli, Leila Bahrami, Mohammad Rezaei
Faculty of Social Sciences, University of Isfahan, Iran

ABSTRACT

This study examines digital literacy programs for rural Iranian girls and their potential to address the gender digital divide. In many rural settings, unequal access to digital tools, limited connectivity, and social constraints reduce girls' participation in digital learning and online opportunities. The research explores how structured literacy initiatives can support inclusion, confidence, and practical digital skills among girls living in underserved communities.

The study is grounded in educational equity, digital inclusion, and gender studies literature. It argues that digital literacy is not only a technical skill but also a pathway to educational participation, social empowerment, and future employment opportunities. The findings suggest that effective programs combine basic technology use, safe internet practices, digital communication skills, and awareness of online risks. They also show that programs are more successful when they are adapted to local cultural contexts and supported by families, schools, and community institutions.

The paper emphasizes that rural girls often face multiple barriers that are both infrastructural and social. Therefore, digital literacy programs must be designed as broader empowerment initiatives rather than isolated training sessions. The study concludes that reducing the gender digital divide requires sustained investment in access, teacher preparation, and community engagement. When digital literacy is linked to local needs and educational goals, it can strengthen girls' participation in learning and expand their opportunities for personal and social development.

Key words: digital literacy, rural girls, gender divide, Iran, educational inclusion

SAUDI VISION 2030 ALIGNMENT THROUGH TEACHER TRAINING REFORMS IN VOCATIONAL EDUCATION

Dr. Khalid Al-Saud, Fatima Al-Mansoori, Ahmed Bin Laden
Faculty of Education, King Saud University, Saudi Arabia

ABSTRACT

This paper investigates how teacher training reforms in vocational education can support the goals of Saudi Vision 2030. As Saudi Arabia seeks to diversify its economy and strengthen human capital, vocational education has become increasingly important in preparing learners for employment and innovation. The study examines how teacher development can improve the quality, relevance, and responsiveness of vocational instruction in line with national reform objectives.

The research is based on educational policy analysis and vocational education literature. It highlights the need for teacher training that combines technical expertise with modern pedagogical skills, workplace awareness, and student-centered instruction. The findings suggest that vocational teachers are more effective when they receive support in updating industry knowledge, adapting to labor market changes, and using practical teaching methods that connect classroom learning with real-world applications.

The study also argues that reform in vocational education should not focus only on curriculum content, but also on the professional identity of teachers. Continuous professional development, mentoring, and institutional support are essential for sustaining improvement. In the context of Vision 2030, such reforms can help vocational education become a stronger contributor to economic development and social mobility. The paper concludes that teacher training is a strategic lever for aligning vocational education with national transformation goals and for building a more skilled and adaptable workforce.

Key words: Vision 2030, vocational education, teacher training, Saudi Arabia, educational reform

INTEGRATING ARABIC LANGUAGE PRESERVATION IN BILINGUAL STEM CURRICULA FOR SAUDI UNIVERSITIES

Prof. Dr. Nora Al-Ghamdi, Omar Al-Fahim, Sara Hassan
Faculty of Arts and Humanities, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

ABSTRACT

This study examines the integration of Arabic language preservation into bilingual STEM curricula in Saudi universities. As higher education increasingly adopts bilingual instruction to support internationalization and scientific access, concerns have grown about the marginalization of Arabic in academic and professional domains. The research explores how universities can maintain Arabic as a living language of knowledge while also supporting English-medium STEM education.

The study is informed by curriculum policy, language planning, and bilingual education literature. It identifies key strategies such as dual-language materials, Arabic scientific terminology development, translanguaging practices, and language-sensitive teaching methods. The findings suggest that bilingual STEM education can be successful when Arabic is treated not as a secondary support language but as an essential part of academic identity and disciplinary thinking. Students benefit when they can move between languages in ways that support comprehension, expression, and professional development.

The paper also highlights the cultural and institutional importance of Arabic preservation in higher education. It argues that universities have a responsibility to protect linguistic heritage while preparing students for global scientific participation. The study concludes that bilingual STEM curricula can strengthen both academic quality and national identity when language planning is intentionally integrated into teaching and curriculum design. This approach offers a balanced model for linguistic sustainability and educational modernization in Saudi universities.

Key words: Arabic language preservation, bilingual curriculum, STEM education, Saudi universities, language policy

MULTICULTURAL CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR NORTH MACEDONIAN DIVERSE SCHOOLS

Assoc. Prof. Dr. Elena Popovska, Nikola Ivanov, Marija Petrovic
Faculty of Education Sciences, Ss. Cyril and Methodius University, North Macedonia

ABSTRACT

This study explores multicultural classroom management strategies in diverse schools in North Macedonia. As classrooms become increasingly shaped by ethnic, linguistic, and cultural diversity, teachers face the challenge of creating inclusive learning environments that support participation and reduce tension. The research examines how classroom management practices can foster respect, engagement, and cooperation among students from different backgrounds.

The study is based on multicultural education and classroom management literature. It emphasizes that effective classroom management in diverse settings requires more than discipline; it depends on relationship building, culturally responsive communication, and equitable participation. The findings suggest that teachers benefit from strategies that recognize student diversity as a resource rather than a problem. These include collaborative activities, clear expectations, inclusive language practices, and conflict-sensitive responses.

The paper also argues that teacher preparation is essential for multicultural school success. Educators need support in understanding cultural differences, managing bias, and adapting instructional routines to inclusive goals. The study concludes that North Macedonian schools can strengthen social cohesion and educational quality when classroom management is aligned with multicultural values. Such an approach supports both student well-being and democratic school culture.

Key words: multicultural education, classroom management, diversity, North Macedonia, inclusive schooling

POST-PANDEMIC BLENDED LEARNING FRAMEWORKS FOR MACEDONIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Dr. Goran Trajkov, Biljana Angelova, Saso Kostovski
Faculty of Pedagogy, University of St. Cyril and Methodius, North Macedonia

ABSTRACT

This paper examines blended learning frameworks in Macedonian higher education institutions in the post-pandemic period. The widespread shift to online teaching during the pandemic revealed both the possibilities and limitations of digital instruction. As universities now seek more stable models of teaching and learning, blended learning has emerged as an important framework for combining face-to-face and digital formats in ways that support flexibility and academic continuity.

The study is based on a review of blended learning research and higher education transformation literature. It highlights the importance of instructional design, digital readiness, student support, and assessment flexibility in building effective hybrid systems. The findings indicate that blended learning is most successful when technology is used to enhance interaction rather than simply replicate traditional classroom routines. The study also notes that institutional support, teacher training, and clear digital policies are essential for sustainable implementation.

The paper argues that post-pandemic higher education should move toward more resilient and student-centered learning models. In the Macedonian context, blended learning can improve access, encourage independent learning, and strengthen academic adaptability. The study concludes that universities should treat blended learning not as a temporary response to crisis, but as a long-term framework for educational modernization and quality improvement.

Key words: blended learning, higher education, post-pandemic education, North Macedonia, digital pedagogy

GREEK ORTHODOX EDUCATION VALUES INTEGRATION IN MODERN SECULAR CURRICULA

Prof. Dr. Eleni Papadopoulos, Dimitri Stavros, Maria Kostas
Faculty of Theology and Education, National and Kapodistrian University of Athens, Greece

ABSTRACT

This study investigates the integration of Greek Orthodox education values into modern secular curricula. In contemporary education, the relationship between tradition and secular instruction often raises questions about identity, ethics, and cultural continuity. The research explores how Orthodox educational values can contribute to moral development, social responsibility, and cultural understanding without conflicting with the principles of pluralistic schooling.

The study is based on curriculum studies, religious education literature, and educational philosophy. It identifies values such as respect, community, responsibility, humility, and reflective learning as important contributions of the Orthodox tradition to broader educational goals. The findings suggest that these values can be incorporated into secular curricula through ethical education, cultural studies, and dialogic teaching approaches. This allows students to engage with heritage in ways that are inclusive and educationally meaningful.

The paper also emphasizes the need for balance. Religious values should be presented as cultural and ethical resources rather than as instruments of exclusion or doctrinal control. The study concludes that integrating Greek Orthodox education values into secular curricula can strengthen moral education and cultural literacy when approached with openness and critical reflection. Such a model supports continuity between historical identity and contemporary educational needs.

Key words: Orthodox education, secular curriculum, cultural values, Greece, moral education

MYCENAEAN HERITAGE EDUCATION THROUGH IMMERSIVE VR TECHNOLOGIES IN ATHENS SCHOOLS

Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis, Sophia Antoniou, Theo Lazos
Faculty of Philosophy and Education, University of Athens, Greece

ABSTRACT

This paper explores the use of immersive virtual reality technologies in teaching Mycenaean heritage in Athens schools. Heritage education increasingly seeks interactive methods that can engage students with historical material in meaningful and memorable ways. The study examines how virtual environments can support learning about Mycenaean civilization by combining historical knowledge, spatial experience, and digital exploration.

The research is based on heritage education, digital learning, and museum pedagogy literature. It highlights the educational value of virtual reality in making archaeological sites, artifacts, and historical environments more accessible to school students. The findings suggest that immersive technologies can deepen engagement, support historical imagination, and improve understanding of ancient Greek civilization when they are integrated into guided pedagogical activities. The study also shows that virtual heritage can help connect classroom learning with local cultural memory.

The paper argues that digital heritage education should be used to complement rather than replace direct historical teaching. Teachers need support in designing activities that combine technology with interpretation and discussion. The study concludes that immersive VR can make Mycenaean heritage more relevant to contemporary students while also strengthening cultural awareness and historical literacy. This approach offers a promising model for heritage-based learning in urban school settings.

Key words: virtual reality, Mycenaean heritage, heritage education, Athens schools, digital learning

Volume I- ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS PEDAGOGY IN CRETE ENVIRONMENTAL EDUCATION PROGRAMS

Dr. Panagiotis Manolis, Anna Theodorou, Katerina Panagiotou
Faculty of Education, University of Crete, Greece

ABSTRACT

This study examines the integration of Sustainable Development Goals pedagogy into environmental education programs in Crete. As sustainability has become a central concern in education policy, schools and community programs are increasingly expected to prepare learners for ecological responsibility and civic engagement. The research explores how SDG-based pedagogy can strengthen environmental awareness, problem-solving, and local participation in island contexts.

The study is based on environmental education and sustainability education literature. It identifies important pedagogical principles such as inquiry-based learning, project work, community collaboration, and place-based teaching. The findings suggest that SDG pedagogy becomes more effective when environmental issues are connected to local realities such as water use, tourism pressure, biodiversity protection, and waste management. This local grounding helps students understand sustainability as a lived and practical concern rather than a distant global agenda.

The paper also argues that environmental education should encourage reflection on social justice, responsibility, and collective action. In Crete, this means linking school learning with community practices and regional environmental challenges. The study concludes that Sustainable Development Goals pedagogy can enrich environmental education programs by making them more relevant, participatory, and action-oriented. This approach supports both ecological literacy and civic development in island education settings.

Key words: sustainable development goals, environmental education, Crete, sustainability pedagogy, place-based learning

TRADITIONAL FAMILY STRUCTURES AND MODERNIZATION EFFECTS IN RURAL AZERBAIJAN

Assoc. Prof. Dr. Sevda Mammadli, Rashad Karimzade
Faculty of Social Sciences, Baku State University, Azerbaijan

ABSTRACT

This study explores the transformation of traditional family structures in rural Azerbaijan under the influence of modernization. Rural family life has long been shaped by kinship solidarity, intergenerational authority, shared labor, and strong community ties. However, changing economic conditions, migration, educational expansion, and exposure to urban cultural patterns have gradually altered these established relationships. The study examines how modernization affects family roles, household organization, and the social expectations attached to marriage, gender, and caregiving.

The research is based on a qualitative review of anthropological literature and sociological studies on family change in post-Soviet contexts. It shows that modernization does not simply replace traditional family forms but creates a complex interaction between continuity and adaptation. In many rural communities, older family values remain important, especially in relation to respect for elders, collective responsibility, and moral conduct. At the same time, younger generations increasingly negotiate different aspirations shaped by education, mobility, and changing labor patterns. These shifts influence decision-making within households and redefine the balance between tradition and individual autonomy.

The study argues that rural Azerbaijani families should be understood as dynamic social units rather than static cultural remnants. Modernization brings both opportunities and tensions, including greater personal freedom as well as weakened interdependence and generational conflict. The paper concludes that family change in rural Azerbaijan reflects broader processes of social transition, where traditional norms continue to matter while adapting to new economic and cultural realities.

Key words: family structure, modernization, rural Azerbaijan, kinship, social change

Volume I- ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

ETHNOGRAPHIC STUDY OF NOMADIC HERITAGE AND SETTLEMENT PATTERNS IN IRANIAN TRIBAL COMMUNITIES

Dr. Mahdi Khosravi, Fatemeh Nourani, Ali Shokri
Faculty of Anthropology, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This ethnographic study examines nomadic heritage and settlement patterns in Iranian tribal communities, focusing on how mobility, landscape use, and cultural memory shape social organization. Nomadic life has historically been central to the identity of many tribal groups in Iran, influencing patterns of subsistence, seasonal movement, and communal governance. As settlement becomes more common, the continuity of nomadic heritage is being renegotiated in relation to new economic and administrative realities.

The research draws on anthropological literature and ethnographic perspectives on mobility and cultural adaptation. It highlights the ways in which nomadic heritage is preserved through oral tradition, family memory, ritual practice, and symbolic attachment to territory. At the same time, the study shows that settlement patterns are increasingly influenced by schooling, infrastructure, government policy, and changing livelihood strategies. These developments create a layered social landscape in which mobility and permanence coexist in different forms.

The findings suggest that tribal communities are not simply abandoning nomadic traditions but are selectively reworking them in settled environments. This process affects identity, generational relations, and the meaning of belonging. The study argues that understanding settlement among tribal populations requires attention to both material conditions and cultural values. It concludes that nomadic heritage remains a living resource in Iranian tribal communities, even as social and spatial forms continue to evolve under modern pressures.

Key words: nomadic heritage, tribal communities, settlement patterns, Iran, ethnography

RITUAL PRACTICES AND RELIGIOUS SYMBOLISM IN CONTEMPORARY IRANIAN URBAN LIFE

Prof. Dr. Hossein Tavassoli, Zahra Ebrahimi
Faculty of Theology and Islamic Studies, University of Isfahan, Iran

ABSTRACT

This paper investigates ritual practices and religious symbolism in contemporary Iranian urban life. In modern cities, religious expression continues to play an important role in shaping social identity, collective memory, and everyday behavior. The study explores how rituals are adapted to urban settings and how symbolic meanings are maintained, transformed, or reinterpreted within changing social environments.

The research is based on a review of sociological and anthropological studies of urban religiosity. It focuses on the public and private dimensions of ritual life, including commemorative gatherings, seasonal observances, neighborhood religious practices, and symbolic spaces within the city. The findings suggest that urban religious life is marked by both continuity and adaptation. While the form of ritual may change in response to time constraints, spatial density, and lifestyle patterns, its symbolic function remains significant in sustaining moral order and communal belonging.

The study also shows that religious symbolism in urban settings often extends beyond formal worship and becomes visible in architecture, public space, domestic interiors, and collective memory. These symbolic forms help individuals navigate the pressures of modern urban life while maintaining a sense of cultural and spiritual continuity. The paper concludes that ritual practices in contemporary Iranian cities are not simply remnants of tradition but active social expressions that connect identity, morality, and urban modernity.

Key words: ritual practices, religious symbolism, urban life, Iran, contemporary religiosity

BERBER IDENTITY AND CULTURAL PRESERVATION IN MODERN ALGERIAN SOCIETY

Assoc. Prof. Dr. Karim Bensalem, Nadia Touati, Yacine Meziane
Faculty of Humanities, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study examines Berber identity and cultural preservation in modern Algerian society. Berber communities have long contributed to Algeria's historical, linguistic, and cultural diversity, yet their identity has often been shaped by debates over national integration, language policy, and cultural recognition. The research investigates how Berber identity is expressed, defended, and transformed within contemporary social and political contexts.

The paper is based on a review of cultural studies and social history literature concerning minority identity in North Africa. It highlights the importance of language, oral tradition, symbolic heritage, and local memory in sustaining Berber cultural continuity. The findings suggest that cultural preservation is not limited to heritage institutions but is also carried through family life, education, community associations, and artistic expression. At the same time, modernization and urban migration create new forms of identity negotiation, especially among younger generations.

The study argues that Berber identity should be understood as both a historical inheritance and a contemporary social process. Cultural preservation becomes meaningful when it connects memory with present-day participation rather than treating tradition as fixed or static. The paper concludes that Berber identity remains a vital component of Algerian social life and that its preservation is closely linked to pluralism, cultural rights, and intergenerational transmission.

Key words: Berber identity, cultural preservation, Algeria, language, minority heritage

URBANIZATION AND SOCIAL CHANGE IN ALGERIAN TRADITIONAL COMMUNITIES: AN ANTHROPOLOGICAL PERSPECTIVE

Dr. Samir Belkadi, Amel Zerrouki
Faculty of Social and Human Sciences, University of Oran, Algeria

ABSTRACT

This anthropological study explores the effects of urbanization on traditional communities in Algeria, focusing on shifts in social organization, family relations, and everyday cultural practices. Urban expansion has altered patterns of residence, employment, communication, and intergenerational interaction, creating new forms of social life that coexist with older communal values. The study examines how these transformations reshape belonging and identity in traditionally structured communities.

The research draws on anthropological literature concerning urban transition and social adaptation. It shows that urbanization brings both opportunities and disruptions. Access to education, employment, and services often improves, but the move toward urban life can also weaken extended family ties, neighborhood solidarity, and customary authority. The study suggests that traditional communities respond to these changes through selective adaptation rather than complete cultural loss. Residents often preserve rituals, social obligations, and symbolic practices even as they adopt more urban lifestyles.

The paper argues that urbanization should not be understood solely as a spatial process, but as a broader social transformation affecting values, norms, and relationships. In Algeria, traditional communities remain active social actors within changing urban environments, negotiating continuity and change in complex ways. The study concludes that urbanization produces hybrid forms of social life in which local traditions and modern urban habits interact, sometimes uneasily but often creatively.

Key words: urbanization, social change, Algeria, anthropology, traditional communities

LANGUAGE, MEMORY, AND ORAL TRADITIONS IN GEORGIAN HIGHLAND CULTURES

Prof. Dr. Nino Chakvetadze, Giorgi Avaliani, Tamar Kvaratskhelia
Faculty of Humanities, Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This study investigates the relationship between language, memory, and oral traditions in Georgian highland cultures. In mountain communities, oral expression has long served as a major means of preserving history, transmitting values, and sustaining collective identity. The study examines how songs, narratives, sayings, and ritual speech function as cultural memory within communities where written records have often played a secondary role.

The research is based on folkloric and linguistic scholarship concerning oral tradition in the Caucasus. It shows that language is not only a communicative tool but also a carrier of ancestral memory and social belonging. Oral traditions preserve local history, moral teaching, and symbolic meanings connected to landscape, kinship, and communal life. The study also notes that modernization, migration, and changes in education are affecting transmission patterns, especially among younger generations. Nevertheless, oral forms continue to remain important in family gatherings, seasonal rituals, and communal celebrations.

The paper argues that Georgian highland oral traditions should be understood as living cultural practices rather than static relics. They connect memory with identity and help maintain continuity in communities facing demographic and cultural change. The study concludes that protecting oral traditions requires attention to language vitality, community participation, and intergenerational learning. In this sense, oral culture remains essential to the social and historical life of Georgian highland societies.

Key words: oral traditions, memory, language, Georgian highlands, cultural identity

POST-SOVIET IDENTITY AND YOUTH CULTURE IN GEORGIAN URBAN ENVIRONMENTS

Assoc. Prof. Dr. Irakli Shengelia, Mariam Gogoladze
Faculty of Social Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This paper explores post-Soviet identity and youth culture in Georgian urban environments, focusing on the ways young people negotiate heritage, globalization, and social transition. Since the collapse of the Soviet system, Georgian cities have become spaces where multiple cultural influences intersect, shaping new forms of identity, aspiration, and everyday expression. The study examines how urban youth construct belonging through fashion, language, media, leisure, and public life.

The research is grounded in sociological and cultural studies literature on post-Soviet transformation. It highlights that youth culture in Georgia reflects both a break from older ideological structures and a search for meaningful continuity. Young people often draw on global styles and digital culture while also reinterpreting local traditions and national symbols. This combination creates a hybrid cultural landscape in which identity is fluid, experimental, and socially negotiated.

The study further argues that urban youth culture reveals broader questions about generational change, social mobility, and public values in post-Soviet Georgia. Youth identities are shaped by education, employment, family expectations, and the symbolic geography of the city. The paper concludes that post-Soviet identity should be understood not as a completed transition but as an ongoing process of cultural redefinition. Georgian urban youth play an active role in this process by creating new social styles that connect local memory with contemporary urban life.

Key words: post-Soviet identity, youth culture, Georgia, urban environment, social transition

Volume I- ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

.INNOVATIVE TEACHING METHODS FOR IMPROVING PRIMARY EDUCATION OUTCOMES IN RURAL LAOS

Prof. Dr. Somphong Vannaseng, Khamla Phommasack, Dr. Sitha Keobounma
Faculty of Education, National University of Laos, Laos

ABSTRACT

This study explores innovative teaching methods aimed at improving primary education outcomes in rural Laos, where limited resources, uneven teacher preparation, and geographic isolation continue to affect learning quality. In many rural communities, schools face challenges related to multigrade classrooms, limited instructional materials, and restricted access to professional support. The research examines how pedagogical innovation can respond to these conditions and strengthen both student engagement and classroom effectiveness.

The study is based on a review of educational reform literature, rural teaching practices, and student-centered learning approaches. It highlights methods such as interactive instruction, activity-based learning, group work, locally adapted teaching materials, and culturally responsive pedagogy. The findings suggest that innovative teaching is most effective when it is simple, context-sensitive, and supported by teacher confidence. Rather than relying only on technology or imported models, rural schools benefit from approaches that make learning more participatory and relevant to students' everyday experiences.

The paper also emphasizes the role of teacher autonomy, community support, and school leadership in sustaining instructional innovation. In rural Laos, teaching methods that encourage curiosity, communication, and active participation may help improve literacy, numeracy, and overall classroom motivation. The study concludes that innovation in primary education should be understood as a practical response to local educational realities, not merely as a technical reform. Strengthening such methods can contribute to more inclusive and effective primary schooling across rural areas.

Key words: innovative teaching, primary education, rural Laos, student engagement, classroom practice

DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND THEIR IMPACT ON SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN URBAN LAOS

Assoc. Prof. Dr. Bounmy Siharath, Anong Vilayphone
Faculty of Education, National University of Laos, Laos

ABSTRACT

This paper investigates digital learning platforms and their impact on secondary school students in urban Laos. As schools increasingly integrate online tools into teaching and learning, digital platforms have become an important part of educational practice, especially in urban settings where internet access and device availability are relatively greater. The study examines how these platforms influence student participation, learning habits, and educational interaction.

The research is grounded in digital education literature and student learning studies. It focuses on the role of learning management systems, online content, messaging applications, and blended learning tools in shaping classroom experience. The findings suggest that digital platforms can improve access to learning materials, support communication between teachers and students, and promote more flexible learning routines. At the same time, the study identifies concerns such as unequal digital skills, reduced concentration, and the challenge of maintaining meaningful interaction in virtual environments.

The paper argues that the educational value of digital platforms depends not only on technical access but also on pedagogical design and teacher guidance. In urban Laos, digital learning is most effective when it complements rather than replaces classroom teaching. The study concludes that digital platforms offer important opportunities for secondary education, but they require careful implementation, teacher support, and attention to student well-being in order to produce lasting educational benefits.

Key words: digital learning, secondary schools, urban Laos, student engagement, blended education

CURRICULUM REFORM AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS

Dr. Mahdi Norouzi, Fatemeh Rahbari, Hossein Azimi
Faculty of Educational Sciences, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study examines the relationship between curriculum reform and critical thinking development in Iranian higher education systems. As universities respond to changing labor market demands and international academic expectations, curriculum design has become a key issue in promoting deeper learning and analytical capacity. The research explores how curricular changes can support students' ability to evaluate information, solve problems, and engage in independent reasoning.

The paper is informed by higher education reform literature and theories of critical pedagogy. It identifies several curriculum features that encourage critical thinking, including problem-based learning, interdisciplinary content, discussion-oriented teaching, and assessment methods that reward analysis rather than memorization. The findings suggest that curriculum reform is most effective when it shifts the focus from content coverage to intellectual engagement and active inquiry. It also notes that institutional culture and faculty readiness strongly influence the success of such reform.

The study argues that critical thinking should be treated as a central educational goal rather than an optional skill. In Iranian higher education, this requires curriculum structures that create space for dialogue, reflection, and academic independence. The paper concludes that meaningful reform can strengthen students' intellectual development and prepare them for more complex social and professional environments.

Key words: curriculum reform, critical thinking, higher education, Iran, student learning

TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMS AND THEIR EFFECTIVENESS IN IRANIAN SCHOOLS

Prof. Dr. Leila Shokouhi, Reza Ghaffari
Faculty of Psychology and Education, Shiraz University, Iran

ABSTRACT

This paper investigates teacher professional development programs and their effectiveness in Iranian schools. As educational systems seek to improve teaching quality and learning outcomes, professional development has become a central strategy for supporting teachers' knowledge, skills, and classroom practice. The study examines how such programs influence instructional improvement, pedagogical confidence, and long-term professional growth.

The research is based on teacher development literature and educational improvement studies. It considers the importance of training relevance, follow-up support, collaborative learning, and school-based application in determining program effectiveness. The findings suggest that professional development is most successful when it is continuous, practice-oriented, and connected to classroom realities. Short-term or overly theoretical training is less likely to influence teaching behavior in meaningful ways.

The study also highlights the role of leadership and institutional culture in strengthening development programs. In Iranian schools, teacher learning is more sustainable when school leaders encourage reflection, peer exchange, and experimentation. The paper concludes that professional development should not be viewed as a one-time intervention, but as an ongoing process that supports teaching quality and educational improvement across school contexts.

Key words: teacher professional development, instructional quality, Iranian schools, teacher learning, educational improvement

INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN ALGERIAN PUBLIC SCHOOLS

Assoc. Prof. Dr. Samir Boudjemaa, Nadia Cherifi, Karim Touati
Faculty of Education, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study explores inclusive education strategies for students with disabilities in Algerian public schools. As education systems increasingly recognize the right of all learners to participate in mainstream schooling, inclusion has become an important policy and pedagogical concern. The research examines how schools can better support students with disabilities through accessible teaching, supportive environments, and responsive institutional practices.

The paper is based on inclusive education literature and school-based support studies. It highlights key strategies such as differentiated instruction, classroom adaptation, assistive support, teacher awareness, and collaboration with families and specialists. The findings suggest that inclusion is most effective when it is understood not only as physical placement in regular classrooms, but as meaningful participation in learning and school life. Teachers' attitudes, training, and access to resources are shown to be central factors in implementation.

The study also notes that inclusive education requires broader institutional commitment, including leadership, policy guidance, and community understanding. In Algerian public schools, challenges remain in relation to infrastructure, teacher preparation, and learner support services. The paper concludes that inclusive education can be strengthened through coordinated strategies that promote equity, dignity, and educational participation for students with disabilities.

Key words: inclusive education, disabilities, Algerian schools, equity, student participation

Volume I- ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN ENHANCING STUDENT ACHIEVEMENT IN ALGERIA

Dr. Amel Benyamina, Yacine Meziane
Faculty of Social Sciences and Education, University of Oran, Algeria

ABSTRACT

This paper examines the role of parental involvement in enhancing student achievement in Algeria. Family participation has long been recognized as an important element in educational success, influencing motivation, attendance, discipline, and academic expectations. The study explores how parental engagement contributes to student performance and how schools can build stronger home-school relationships.

The research draws on family-school partnership literature and educational achievement studies. It identifies several forms of involvement, including communication with teachers, supervision of homework, encouragement of study habits, and participation in school activities. The findings suggest that students benefit when parents maintain consistent educational expectations and show active interest in school progress. The study also notes that involvement is shaped by parents' educational background, work patterns, and access to school communication.

The paper argues that parental involvement should be seen as a shared responsibility between schools and families. In Algeria, stronger cooperation can improve student confidence and create more supportive learning environments. The study concludes that educational achievement is enhanced when parents are treated as partners in the learning process and when schools develop inclusive and respectful forms of communication with families.

Key words: parental involvement, student achievement, family-school partnership, Algeria, educational support

EDUCATION REFORMS AND STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GEORGIAN UNIVERSITIES

Prof. Dr. Tamar Kvaratskhelia, Giorgi Abashidze, Nino Lortkipanidze
Faculty of Humanities and Social Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This study investigates education reforms and student-centered learning approaches in Georgian universities. As higher education institutions adapt to changing academic expectations and international standards, student-centered teaching has become a significant focus of reform. The research examines how universities can create more active, participatory, and flexible learning environments that strengthen student engagement and academic independence.

The paper is informed by higher education reform literature and learner-centered pedagogy studies. It identifies important elements of student-centered learning, including interactive classes, project-based tasks, discussion, reflection, and academic autonomy. The findings suggest that reforms are more effective when they encourage students to take responsibility for their learning while allowing teachers to act as facilitators rather than only as information providers. It also notes that institutional support and faculty readiness are essential for successful implementation.

The study argues that education reform should not be limited to structural change, but must also transform classroom culture. In Georgian universities, the move toward student-centered learning can strengthen critical thinking, collaboration, and long-term academic development. The paper concludes that meaningful reform requires not only updated policies but also sustained pedagogical change within university teaching practice.

Key words: education reform, student-centered learning, Georgian universities, higher education, pedagogy

INTEGRATION OF TECHNOLOGY IN CLASSROOM TEACHING PRACTICES IN GEORGIA

Dr. Salome Japaridze, Levan Gogsadze
Faculty of Education and Social Sciences, Ilia State University, Georgia

ABSTRACT

This paper examines the integration of technology in classroom teaching practices in Georgia. As digital tools become more common in education, teachers are increasingly expected to incorporate technology into everyday instruction. The study explores how technology influences teaching methods, classroom interaction, and student learning while also identifying the practical and pedagogical conditions that shape effective use.

The research is based on literature concerning digital pedagogy and classroom innovation. It considers the role of presentations, learning platforms, interactive applications, and digital content in supporting instruction. The findings suggest that technology can make lessons more engaging, improve access to information, and support differentiated learning. However, its effectiveness depends on teacher competence, infrastructure quality, and the educational purpose behind its use.

The paper also emphasizes that technology should be integrated thoughtfully rather than used as an end in itself. In Georgian classrooms, meaningful integration requires teachers to connect digital tools with learning goals and student participation. The study concludes that technology can enrich classroom teaching when it is supported by training, planning, and a balanced pedagogical approach that keeps learning at the center.

Key words: educational technology, classroom teaching, Georgia, digital pedagogy, student learning

INNOVATIVE TEACHING METHODS FOR IMPROVING PRIMARY EDUCATION OUTCOMES IN RURAL LAOS

Prof. Dr. Somphong Vannaseng, Khamla Phommasack, Dr. Sitha Keobounma
Faculty of Education, National University of Laos, Laos

ABSTRACT

This study explores innovative teaching methods aimed at improving primary education outcomes in rural Laos, where limited resources, uneven teacher preparation, and geographic isolation continue to affect learning quality. In many rural communities, schools face challenges related to multigrade classrooms, limited instructional materials, and restricted access to professional support. The research examines how pedagogical innovation can respond to these conditions and strengthen both student engagement and classroom effectiveness.

The study is based on a review of educational reform literature, rural teaching practices, and student-centered learning approaches. It highlights methods such as interactive instruction, activity-based learning, group work, locally adapted teaching materials, and culturally responsive pedagogy. The findings suggest that innovative teaching is most effective when it is simple, context-sensitive, and supported by teacher confidence. Rather than relying only on technology or imported models, rural schools benefit from approaches that make learning more participatory and relevant to students' everyday experiences.

The paper also emphasizes the role of teacher autonomy, community support, and school leadership in sustaining instructional innovation. In rural Laos, teaching methods that encourage curiosity, communication, and active participation may help improve literacy, numeracy, and overall classroom motivation. The study concludes that innovation in primary education should be understood as a practical response to local educational realities, not merely as a technical reform. Strengthening such methods can contribute to more inclusive and effective primary schooling across rural areas.

Key words: innovative teaching, primary education, rural Laos, student engagement, classroom practice

DIGITAL LEARNING PLATFORMS AND THEIR IMPACT ON SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN URBAN LAOS

Assoc. Prof. Dr. Bounmy Siharath, Anong Vilayphone
Faculty of Education, National University of Laos, Laos

ABSTRACT

This paper investigates digital learning platforms and their impact on secondary school students in urban Laos. As schools increasingly integrate online tools into teaching and learning, digital platforms have become an important part of educational practice, especially in urban settings where internet access and device availability are relatively greater. The study examines how these platforms influence student participation, learning habits, and educational interaction.

The research is grounded in digital education literature and student learning studies. It focuses on the role of learning management systems, online content, messaging applications, and blended learning tools in shaping classroom experience. The findings suggest that digital platforms can improve access to learning materials, support communication between teachers and students, and promote more flexible learning routines. At the same time, the study identifies concerns such as unequal digital skills, reduced concentration, and the challenge of maintaining meaningful interaction in virtual environments.

The paper argues that the educational value of digital platforms depends not only on technical access but also on pedagogical design and teacher guidance. In urban Laos, digital learning is most effective when it complements rather than replaces classroom teaching. The study concludes that digital platforms offer important opportunities for secondary education, but they require careful implementation, teacher support, and attention to student well-being in order to produce lasting educational benefits.

Key words: digital learning, secondary schools, urban Laos, student engagement, blended education

CURRICULUM REFORM AND CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN IRANIAN HIGHER EDUCATION SYSTEMS

Dr. Mahdi Norouzi, Fatemeh Rahbari, Hossein Azimi
Faculty of Educational Sciences, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study examines the relationship between curriculum reform and critical thinking development in Iranian higher education systems. As universities respond to changing labor market demands and international academic expectations, curriculum design has become a key issue in promoting deeper learning and analytical capacity. The research explores how curricular changes can support students' ability to evaluate information, solve problems, and engage in independent reasoning.

The paper is informed by higher education reform literature and theories of critical pedagogy. It identifies several curriculum features that encourage critical thinking, including problem-based learning, interdisciplinary content, discussion-oriented teaching, and assessment methods that reward analysis rather than memorization. The findings suggest that curriculum reform is most effective when it shifts the focus from content coverage to intellectual engagement and active inquiry. It also notes that institutional culture and faculty readiness strongly influence the success of such reform.

The study argues that critical thinking should be treated as a central educational goal rather than an optional skill. In Iranian higher education, this requires curriculum structures that create space for dialogue, reflection, and academic independence. The paper concludes that meaningful reform can strengthen students' intellectual development and prepare them for more complex social and professional environments.

Key words: curriculum reform, critical thinking, higher education, Iran, student learning

TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAMS AND THEIR EFFECTIVENESS IN IRANIAN SCHOOLS

Prof. Dr. Leila Shokouhi, Reza Ghaffari
Faculty of Psychology and Education, Shiraz University, Iran

ABSTRACT

This paper investigates teacher professional development programs and their effectiveness in Iranian schools. As educational systems seek to improve teaching quality and learning outcomes, professional development has become a central strategy for supporting teachers' knowledge, skills, and classroom practice. The study examines how such programs influence instructional improvement, pedagogical confidence, and long-term professional growth.

The research is based on teacher development literature and educational improvement studies. It considers the importance of training relevance, follow-up support, collaborative learning, and school-based application in determining program effectiveness. The findings suggest that professional development is most successful when it is continuous, practice-oriented, and connected to classroom realities. Short-term or overly theoretical training is less likely to influence teaching behavior in meaningful ways.

The study also highlights the role of leadership and institutional culture in strengthening development programs. In Iranian schools, teacher learning is more sustainable when school leaders encourage reflection, peer exchange, and experimentation. The paper concludes that professional development should not be viewed as a one-time intervention, but as an ongoing process that supports teaching quality and educational improvement across school contexts.

Key words: teacher professional development, instructional quality, Iranian schools, teacher learning, educational improvement

INCLUSIVE EDUCATION STRATEGIES FOR STUDENTS WITH DISABILITIES IN ALGERIAN PUBLIC SCHOOLS

Assoc. Prof. Dr. Samir Boudjemaa, Nadia Cherifi, Karim Touati
Faculty of Education, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study explores inclusive education strategies for students with disabilities in Algerian public schools. As education systems increasingly recognize the right of all learners to participate in mainstream schooling, inclusion has become an important policy and pedagogical concern. The research examines how schools can better support students with disabilities through accessible teaching, supportive environments, and responsive institutional practices.

The paper is based on inclusive education literature and school-based support studies. It highlights key strategies such as differentiated instruction, classroom adaptation, assistive support, teacher awareness, and collaboration with families and specialists. The findings suggest that inclusion is most effective when it is understood not only as physical placement in regular classrooms, but as meaningful participation in learning and school life. Teachers' attitudes, training, and access to resources are shown to be central factors in implementation.

The study also notes that inclusive education requires broader institutional commitment, including leadership, policy guidance, and community understanding. In Algerian public schools, challenges remain in relation to infrastructure, teacher preparation, and learner support services. The paper concludes that inclusive education can be strengthened through coordinated strategies that promote equity, dignity, and educational participation for students with disabilities.

Key words: inclusive education, disabilities, Algerian schools, equity, student participation

Volume I- ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

THE ROLE OF PARENTAL INVOLVEMENT IN ENHANCING STUDENT ACHIEVEMENT IN ALGERIA

Dr. Amel Benyamina, Yacine Meziane
Faculty of Social Sciences and Education, University of Oran, Algeria

ABSTRACT

This paper examines the role of parental involvement in enhancing student achievement in Algeria. Family participation has long been recognized as an important element in educational success, influencing motivation, attendance, discipline, and academic expectations. The study explores how parental engagement contributes to student performance and how schools can build stronger home-school relationships.

The research draws on family-school partnership literature and educational achievement studies. It identifies several forms of involvement, including communication with teachers, supervision of homework, encouragement of study habits, and participation in school activities. The findings suggest that students benefit when parents maintain consistent educational expectations and show active interest in school progress. The study also notes that involvement is shaped by parents' educational background, work patterns, and access to school communication.

The paper argues that parental involvement should be seen as a shared responsibility between schools and families. In Algeria, stronger cooperation can improve student confidence and create more supportive learning environments. The study concludes that educational achievement is enhanced when parents are treated as partners in the learning process and when schools develop inclusive and respectful forms of communication with families.

Key words: parental involvement, student achievement, family-school partnership, Algeria, educational support

EDUCATION REFORMS AND STUDENT-CENTERED LEARNING APPROACHES IN GEORGIAN UNIVERSITIES

Prof. Dr. Tamar Kvaratskhelia, Giorgi Abashidze, Nino Lortkipanidze
Faculty of Humanities and Social Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This study investigates education reforms and student-centered learning approaches in Georgian universities. As higher education institutions adapt to changing academic expectations and international standards, student-centered teaching has become a significant focus of reform. The research examines how universities can create more active, participatory, and flexible learning environments that strengthen student engagement and academic independence.

The paper is informed by higher education reform literature and learner-centered pedagogy studies. It identifies important elements of student-centered learning, including interactive classes, project-based tasks, discussion, reflection, and academic autonomy. The findings suggest that reforms are more effective when they encourage students to take responsibility for their learning while allowing teachers to act as facilitators rather than only as information providers. It also notes that institutional support and faculty readiness are essential for successful implementation.

The study argues that education reform should not be limited to structural change, but must also transform classroom culture. In Georgian universities, the move toward student-centered learning can strengthen critical thinking, collaboration, and long-term academic development. The paper concludes that meaningful reform requires not only updated policies but also sustained pedagogical change within university teaching practice.

Key words: education reform, student-centered learning, Georgian universities, higher education, pedagogy

INTEGRATION OF TECHNOLOGY IN CLASSROOM TEACHING PRACTICES IN GEORGIA

Dr. Salome Japaridze, Levan Gogsadze
Faculty of Education and Social Sciences, Ilia State University, Georgia

ABSTRACT

This paper examines the integration of technology in classroom teaching practices in Georgia. As digital tools become more common in education, teachers are increasingly expected to incorporate technology into everyday instruction. The study explores how technology influences teaching methods, classroom interaction, and student learning while also identifying the practical and pedagogical conditions that shape effective use.

The research is based on literature concerning digital pedagogy and classroom innovation. It considers the role of presentations, learning platforms, interactive applications, and digital content in supporting instruction. The findings suggest that technology can make lessons more engaging, improve access to information, and support differentiated learning. However, its effectiveness depends on teacher competence, infrastructure quality, and the educational purpose behind its use.

The paper also emphasizes that technology should be integrated thoughtfully rather than used as an end in itself. In Georgian classrooms, meaningful integration requires teachers to connect digital tools with learning goals and student participation. The study concludes that technology can enrich classroom teaching when it is supported by training, planning, and a balanced pedagogical approach that keeps learning at the center.

Key words: educational technology, classroom teaching, Georgia, digital pedagogy, student learning

.

POST-COMMUNIST IDENTITY AND MEMORY IN CONTEMPORARY ROMANIAN LITERATURE

Prof. Dr. Andrei Popescu, Elena Ionescu, Dr. Mihai Stan
Faculty of Letters, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This study examines the ways in which contemporary Romanian literature engages with post-communist identity formation and cultural memory. Following the political transformation of 1989, Romanian literary production has increasingly returned to questions of history, trauma, silence, and the redefinition of selfhood in a society marked by ideological rupture. The paper argues that literature functions as an important medium through which collective experiences of dictatorship, transition, and uncertainty are reinterpreted and given narrative form.

Drawing on literary analysis and memory studies, the study explores how novels and short fiction represent the relationship between personal memory and public history. It highlights recurring themes such as generational conflict, fragmented identity, nostalgic reflection, and the persistence of unresolved historical trauma. At the same time, the research shows that contemporary Romanian writers do not merely reconstruct the communist past; they also question the ways in which memory is shaped, contested, and transmitted across time. In this sense, literature becomes a critical space for negotiating the tension between remembering and forgetting.

The study further suggests that post-communist Romanian writing reflects broader cultural debates about belonging, responsibility, and historical continuity. By examining narrative strategies such as irony, fragmentation, and multiple perspectives, the paper demonstrates how literary texts capture the instability of post-transition identity. It concludes that contemporary Romanian literature plays a central role in preserving social memory while also challenging simplified interpretations of the past. Through this process, it contributes to an ongoing cultural conversation about the legacy of communism and the formation of new identities in post-socialist Romania.

Key words: post-communism, Romanian literature, cultural memory, identity, historical trauma

FOLKLORE AND MYTH REINTERPRETATION IN MODERN ROMANIAN POETRY

Assoc. Prof. Dr. Daniela Marinescu
Faculty of Letters, Babeș-Bolyai University, Romania

ABSTRACT

This paper investigates the reinterpretation of folklore and myth in modern Romanian poetry, focusing on how contemporary poets rework traditional narratives, symbols, and archetypes within new literary and cultural contexts. Romanian poetry has long drawn from folk songs, legends, and mythic imagery, but modern poetic writing often transforms these inherited materials in ways that reflect new aesthetic concerns and historical experiences. The study examines this process as a dialogue between tradition and innovation.

Using literary analysis and comparative interpretation, the research explores how poets adapt mythic figures, rural imagery, and oral storytelling patterns to express modern anxieties, identity questions, and cultural continuity. The findings show that folklore in modern Romanian poetry is not preserved in a static form; rather, it is reimagined through irony, symbolism, fragmentation, and intertextual play. Mythic motifs become vehicles for exploring memory, national identity, existential reflection, and the tension between modernity and inherited culture.

The study also argues that the reworking of folklore allows Romanian poets to connect local cultural heritage with broader European literary movements. In this sense, myth and folklore function both as sources of identity and as tools of artistic experimentation. The paper concludes that modern Romanian poetry remains deeply rooted in folk imagination while simultaneously reshaping that imagination to address contemporary concerns. This creative process demonstrates the continuing vitality of folklore as a literary resource and as a means of cultural self-understanding.

Key words: folklore, myth, Romanian poetry, intertextuality, cultural identity

Volume I- ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

NARRATIVE STRUCTURES AND URBAN REPRESENTATIONS IN CONTEMPORARY TURKISH LITERATURE FROM BORNOVA REGION

Radu Georgescu
Faculty of Humanities, Ege University, Turkey

ABSTRACT

This study explores narrative structures and urban representations in contemporary Turkish literature with a particular focus on literary texts associated with the Bornova region. Urban space in literature is not only a backdrop for action but also a meaningful cultural setting through which social change, memory, and identity are expressed. The paper examines how Bornova is represented as a lived, remembered, and imagined space within contemporary literary discourse.

The research is based on textual analysis of selected contemporary works that portray urban life, neighborhood relations, and spatial transformation. It identifies recurrent narrative strategies such as fragmented chronology, shifting perspectives, interior monologue, and symbolic use of place. These techniques help construct the city as a space of personal experience and collective meaning. The study shows that Bornova is often depicted through layers of modernity, migration, social diversity, and local belonging, reflecting broader tensions in Turkish urban life.

The paper further argues that urban representation in literature reveals the relationship between physical environment and narrative form. In Bornova-based texts, the city becomes a site where modern Turkish identity is negotiated through everyday experiences, social interaction, and historical memory. The study concludes that contemporary Turkish literature uses urban space not only to describe social reality but also to question it, making the city an active element in narrative construction and cultural interpretation.

Key words: urban representation, Turkish literature, narrative structure, Bornova, spatial identity

INTERTEXTUALITY AND POSTMODERN THEMES IN BORNOVA-BASED ACADEMIC LITERARY STUDIES

Dr. Dawit Alemayehu, Dr. Tesfaye Bekele, Almaz Gebru
Faculty of Arts and Social Sciences, Addis Ababa University, Ethiopia

ABSTRACT

This paper examines intertextuality and postmodern themes in academic literary studies produced in relation to the Bornova region. It focuses on how literary criticism and scholarship engage with textual borrowing, citation, parody, fragmentation, and the questioning of stable meaning. In contemporary literary studies, intertextuality has become a major tool for understanding how texts interact with prior narratives, cultural traditions, and theoretical frameworks.

The study draws on postmodern literary theory and academic discourse analysis to explore the ways Bornova-based literary studies reflect broader changes in literary interpretation. It highlights themes such as plurality of meaning, unstable authorship, textual layering, and the blending of literary and cultural references. The findings suggest that postmodern approaches in these studies do not treat texts as closed structures, but as open fields of dialogue with other works, ideas, and contexts.

The paper also argues that academic literary writing in this context reveals a strong awareness of local and global intellectual currents. Bornova-based studies often use intertextual methods to connect Turkish literature with wider postmodern debates while still attending to regional and cultural specificity. The study concludes that intertextuality remains a productive concept for literary scholarship because it helps explain how meaning is created through relation, repetition, and reinterpretation rather than through isolated textual units. This makes it especially useful for understanding contemporary literary criticism in a culturally dynamic environment.

Key words: intertextuality, postmodernism, literary studies, Bornova, textual dialogue

ORAL TRADITIONS AND THEIR TRANSFORMATION IN ETHIOPIAN MODERN FICTION

Dr. Tesfaye Bekele, Almaz Gebru
Faculty of Arts and Social Sciences, Addis Ababa University, Ethiopia

ABSTRACT

This study investigates the transformation of oral traditions in Ethiopian modern fiction, focusing on the ways in which narrative forms inherited from oral culture are reshaped in written literary expression. Ethiopia has a rich tradition of storytelling, proverb usage, communal memory, and ritual speech, and these elements continue to influence modern fiction in significant ways. The paper examines how contemporary writers incorporate, adapt, and revise oral structures to create new literary meanings.

The research is based on literary and cultural analysis of selected fictional texts that draw on oral narration, folklore, and communal speech patterns. It shows that oral traditions appear in modern fiction through repeated formulas, embedded stories, proverbial language, and collective voices. At the same time, these elements are transformed by modern narrative techniques such as psychological realism, fragmentation, and symbolic characterization. The study argues that this transformation allows Ethiopian fiction to maintain cultural continuity while engaging with modern literary forms.

The paper further suggests that oral traditions serve as a bridge between local heritage and modern authorship. They provide writers with narrative resources that connect individual experience to communal values and historical memory. The study concludes that Ethiopian modern fiction is enriched by its relationship with oral tradition, not because it simply preserves the past, but because it reinterprets inherited forms to address contemporary social and cultural concerns. This dynamic interaction contributes to the development of a distinctive national literary voice.

Key words: oral traditions, Ethiopian fiction, folklore, narrative transformation, cultural memory

LANGUAGE, IDENTITY, AND COLONIAL LEGACY IN ETHIOPIAN LITERARY DISCOURSE

Assoc. Prof. Dr. Hana Tesfaye, Solomon Abebe
Faculty of Languages and Humanities, University of Gondar, Ethiopia

ABSTRACT

This paper explores the relationship between language, identity, and colonial legacy in Ethiopian literary discourse. Although Ethiopia was never colonized in the same way as many African countries, colonial encounters, imperial pressures, and linguistic hierarchies have nonetheless shaped literary expression and cultural identity. The study examines how Ethiopian writers use language to negotiate questions of belonging, memory, and historical experience.

The research is based on literary discourse analysis and postcolonial theory. It focuses on the role of language choice, code-switching, symbolic expression, and multilingual representation in Ethiopian writing. The findings show that language in literary texts is not only a communication tool but also a marker of identity and cultural power. Writers often use linguistic variation to express social tension, resistance, and the complexity of national belonging. In this way, literature becomes a space where identity is both constructed and contested.

The paper also argues that colonial legacy should be understood broadly, as part of a wider history of external influence, modernization, and cultural negotiation. Ethiopian literary discourse reflects this complexity through its engagement with tradition, modernity, and linguistic diversity. The study concludes that language plays a central role in shaping literary identity because it carries historical memory and social meaning. As a result, Ethiopian literature offers important insights into the ways cultural identity is articulated through language in a changing historical environment.

Key words: language, identity, colonial legacy, Ethiopian literature, postcolonial discourse

STEPPE CULTURE AND SYMBOLISM IN CONTEMPORARY KAZAKH NOVELS

Prof. Dr. Aigerim Sadykova, Nursultan Bekov, Dr. Dana Kairat
Faculty of Philology, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study examines steppe culture and symbolism in contemporary Kazakh novels, focusing on the ways in which landscapes, nomadic memory, and cultural codes are represented in modern narrative fiction. The Kazakh steppe has long held symbolic importance as a space of mobility, endurance, historical memory, and identity formation. In contemporary novels, this cultural landscape continues to function as a powerful literary signifier through which writers explore nationhood, belonging, and change.

The research is based on literary analysis of selected Kazakh novels that engage with steppe imagery and nomadic heritage. It identifies recurring symbolic patterns such as horizon, migration, horses, wind, isolation, and ancestral memory. These motifs are not used merely as decorative elements; rather, they shape narrative meaning and connect individual experience to broader cultural histories. The study shows that contemporary authors often use steppe symbolism to reflect on the tensions between tradition and modernity, local identity and global transformation.

The paper also argues that steppe culture in Kazakh fiction serves as a bridge between historical consciousness and present-day social concerns. The novels discussed in the study present the steppe as both a physical environment and a cultural archive. The conclusion suggests that steppe symbolism remains central to Kazakh literary imagination because it allows writers to articulate continuity, loss, and resilience within a rapidly changing society. Through this symbolic structure, contemporary novels sustain a strong connection between landscape and identity.

Key words: steppe culture, symbolism, Kazakh novels, nomadic heritage, literary identity

THE ROLE OF EPIC POETRY IN SHAPING NATIONAL IDENTITY IN KAZAKH LITERATURE

Assoc. Prof. Dr. Yerlan Tulegenov, Aruzhan Iskakova
Faculty of Oriental Studies, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This paper investigates the role of epic poetry in shaping national identity in Kazakh literature. Epic tradition occupies a central place in Kazakh cultural memory, preserving historical values, heroic ideals, and collective self-understanding. The study examines how epic poetry has influenced literary consciousness and contributed to the formation of national identity across different historical periods.

The research is based on literary and cultural analysis of key epic texts and their modern interpretations. It shows that epic poetry functions as both a historical record and a symbolic framework through which the Kazakh people understand courage, loyalty, community, and moral order. The study also highlights the continuing relevance of epic themes in modern literary writing, where they are often reinterpreted to address issues of heritage, statehood, and cultural continuity.

The paper argues that epic poetry is not only an inherited tradition but also an active force in shaping contemporary identity. By connecting oral performance, collective memory, and literary expression, epic narratives help sustain a shared sense of belonging. The study concludes that Kazakh literature draws strength from epic poetry because it links the past with the present and transforms heroic memory into a living cultural resource. In this way, epic literature remains essential for understanding how national identity is imagined and preserved in Kazakh literary culture.

Key words: epic poetry, national identity, Kazakh literature, collective memory, oral tradition

MODERNISM AND LITERARY EXPERIMENTATION IN POST-SOVIET KAZAKH WRITING

Dr. Gulmira Zhanabayeva, Askar Nurtayev
Faculty of Humanities, Almaty University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study explores modernism and literary experimentation in post-Soviet Kazakh writing, focusing on the formal and thematic innovations that emerged after the dissolution of the Soviet system. Kazakh literature in this period has been characterized by a search for new expressive forms, new subject positions, and new ways of representing historical memory and social change. The paper examines how writers use experimentation to move beyond inherited Soviet conventions.

The research draws on modernist literary theory and textual analysis of selected post-Soviet Kazakh works. It identifies features such as fragmented narration, symbolic structure, temporal discontinuity, interior reflection, and linguistic experimentation. These techniques indicate a shift toward more open and self-conscious literary forms. The study also shows that modernist influence in Kazakh writing is not simply imitative; it is shaped by local cultural concerns, including identity, transition, memory, and the relation between individual and collective experience.

The paper argues that literary experimentation in post-Soviet Kazakhstan reflects broader efforts to redefine cultural voice in a time of transformation. Writers use modernist strategies to address uncertainty, hybridity, and the search for meaning in a changing social environment. The study concludes that post-Soviet Kazakh writing is important not only for its thematic content but also for its formal innovation. Through modernist experimentation, it expands the possibilities of national literature and creates new ways of understanding post-Soviet cultural identity.

Key words: modernism, literary experimentation, post-Soviet literature, Kazakh writing, narrative form

THE POLITICAL AND SOCIAL TRANSFORMATION OF TRANSYLVANIA DURING THE AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD

Prof. Dr. Andrei Popa, Elena Ionescu, Mihai Stan
Faculty of History, Babeș-Bolyai University, Romania

ABSTRACT

This study examines the political and social transformation of Transylvania during the Austro-Hungarian period, with particular attention to the changing relationship between imperial authority, local society, and ethnic identity. Transylvania occupied a distinctive position within the empire, shaped by administrative reform, social stratification, and the coexistence of multiple linguistic and cultural communities. The paper explores how imperial governance influenced institutional life, public administration, and social relations in a region marked by both integration and tension.

The research is based on historical analysis of scholarly literature and interpretive sources dealing with Central European modernization and imperial policy. It focuses on the effects of administrative restructuring, education, urban development, and elite competition on the social landscape of Transylvania. The findings indicate that the period brought both modernization and inequality, as new political frameworks created opportunities for some social groups while reinforcing exclusion for others. Ethnic identity became increasingly important in public life, particularly in relation to language, representation, and access to power.

The study also highlights the role of national movements and political consciousness in shaping Transylvanian society. Rather than being a passive province, Transylvania emerged as a contested space in which imperial structures and local aspirations interacted continuously. The paper argues that this transformation contributed to the development of modern political identities in the region and laid important foundations for later historical developments. It concludes that the Austro-Hungarian era should be understood as a formative period in the making of Transylvania's social and political modernity.

Key words: Transylvania, Austro-Hungarian period, political transformation, social change, ethnic identity

MEDIEVAL TRADE ROUTES AND CULTURAL INTERACTIONS IN WALLACHIA AND MOLDAVIA

Assoc. Prof. Dr. Ioana Dumitrescu, Radu Georgescu
Faculty of History, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This paper investigates medieval trade routes and cultural interactions in Wallachia and Moldavia, emphasizing the role of commerce in shaping regional development and cross-cultural exchange. Positioned between Central Europe, the Balkans, and the Black Sea world, these principalities were connected to broader commercial networks that influenced economic life, political relations, and cultural circulation. The study explores how trade supported not only material exchange but also the movement of ideas, technologies, and traditions.

The research is based on historical interpretation of medieval scholarship and regional studies related to commerce, diplomacy, and cultural contact. It highlights the importance of river corridors, caravan roads, and border markets in linking local communities to neighboring powers. The findings show that trade routes contributed to the growth of towns, the expansion of craft production, and the emergence of intermediary social groups. They also facilitated interactions among merchants, religious communities, and political elites, creating a plural and dynamic cultural environment.

The paper argues that Wallachia and Moldavia should be seen not as isolated borderlands, but as active participants in regional exchange systems. Their trade connections helped shape social organization, diplomatic practice, and cultural identity during the medieval period. The study concludes that economic mobility and cultural interaction were closely intertwined, making commerce one of the most important forces in the historical formation of both principalities.

Key words: medieval trade, Wallachia, Moldavia, cultural interaction, regional exchange

THE ROLE OF THE SILK ROAD IN SHAPING MEDIEVAL AZERBAIJANI STATE STRUCTURES

Prof. Dr. Rashad Karimov, Leyla Mammadli, Elvin Huseynov
Faculty of History, Baku State University, Azerbaijan

ABSTRACT

This study examines the role of the Silk Road in shaping medieval Azerbaijani state structures, focusing on the relationship between trade, political authority, and territorial organization. As a major crossroads of Eurasian exchange, the region that forms modern Azerbaijan was deeply influenced by caravan commerce, diplomatic circulation, and the strategic interests of competing powers. The paper explores how these conditions contributed to state formation, administrative development, and economic integration.

The research draws on historical analysis of medieval political history and trade-oriented scholarship. It highlights the importance of commercial routes in strengthening urban centers, supporting revenue systems, and linking local rulers to wider regional networks. The findings indicate that the Silk Road was not only a channel for goods but also a mechanism through which political legitimacy and state capacity were reinforced. Control over trade corridors allowed ruling elites to regulate movement, secure taxation, and establish influence across diverse territories.

The study also emphasizes the cultural and institutional effects of Silk Road connectivity. In medieval Azerbaijan, trade facilitated interaction among merchants, religious communities, and diplomatic actors, contributing to a more complex state environment. The paper argues that state structures in the region were shaped by the need to manage mobility, diversity, and competition in a transregional setting. It concludes that the Silk Road played a foundational role in the development of Azerbaijani political organization and historical identity.

Key words: Silk Road, medieval Azerbaijan, state formation, trade routes, political structure

CULTURAL AND RELIGIOUS DYNAMICS IN SAFAVID-ERA AZERBAIJAN

Dr. Nigar Aliyeva, Farid Guliyev
Faculty of Oriental Studies, Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan

ABSTRACT

This paper explores the cultural and religious dynamics of Safavid-era Azerbaijan, focusing on the interaction between political authority, sectarian identity, and cultural production. The Safavid period was a formative era in the religious and political history of the region, marked by the consolidation of Shiism, the strengthening of centralized authority, and the emergence of new cultural expressions. The study examines how these developments reshaped social life and collective identity in Azerbaijan.

The research is based on historical analysis of scholarly literature and interpretive studies concerning Safavid governance, religious institutions, and cultural history. It highlights the role of court patronage, religious scholarship, and urban cultural life in shaping the intellectual environment of the period. The findings suggest that Safavid rule encouraged both religious standardization and cultural flourishing, while also generating tensions between official ideology and local diversity. Religious identity became a central element of political legitimacy, influencing education, literature, and public symbolism.

The paper further argues that Safavid-era Azerbaijan should be understood as a space of cultural negotiation rather than simple imperial control. Diverse traditions, local practices, and transregional influences all contributed to the formation of a distinctive historical landscape. The study concludes that the period left a lasting legacy in the religious and cultural memory of Azerbaijan, making it a key reference point for understanding later identity formation in the region.

Key words: Safavid Azerbaijan, religious history, cultural dynamics, Shiism, identity formation

ANCIENT AKSUMITE CIVILIZATION AND ITS TRADE NETWORKS IN THE RED SEA REGION

Prof. Dr. Tesfaye Bekele, Almaz Desta, Dr. Yohannes Girma
Faculty of Social Sciences, Addis Ababa University, Ethiopia

ABSTRACT

This study examines the ancient Aksumite civilization and its trade networks in the Red Sea region, emphasizing the relationship between maritime exchange, state power, and cultural interaction. Aksum emerged as one of the most important civilizations of ancient northeast Africa, and its prosperity was closely linked to its position within wider commercial routes connecting Africa, Arabia, and the Mediterranean world. The paper investigates how trade supported political authority and urban development.

The research is based on historical analysis of archaeological and scholarly literature concerning Aksumite society, port activity, and regional commerce. It highlights the significance of Red Sea trade in the movement of goods, religious ideas, and diplomatic relations. The findings show that Aksum's commercial connections strengthened its economic base and enabled the growth of a complex political system. Trade was also important in shaping cultural openness and in linking the kingdom to wider ancient worlds.

The study argues that the Aksumite civilization should be understood through both its internal structures and its external networks. Its power was sustained not only by local resources but also by participation in international exchange systems. The paper concludes that the Red Sea trade network was central to Aksum's historical development and to its enduring significance in African and global history.

Key words: Aksumite civilization, Red Sea trade, ancient Africa, political economy, trade networks

COLONIAL RESISTANCE MOVEMENTS AND NATIONAL IDENTITY FORMATION IN ETHIOPIA

Assoc. Prof. Dr. Mekonnen Alemu, Selamawit Tadesse
Faculty of History, University of Gondar, Ethiopia

ABSTRACT

This paper investigates colonial resistance movements and their role in the formation of national identity in Ethiopia. Ethiopia occupies a distinctive place in African history because of its long struggle to preserve sovereignty in the face of external pressure and colonial threat. The study explores how resistance, memory, and political mobilization contributed to the shaping of modern Ethiopian identity and to the consolidation of a collective sense of nationhood.

The research is based on historical interpretation of national historiography and scholarly literature on anti-colonial struggle. It focuses on the symbolic and political importance of resistance movements, particularly in relation to state legitimacy, public memory, and social cohesion. The findings indicate that opposition to colonial intrusion did more than defend territory; it also helped define the narratives through which Ethiopians understood sovereignty, unity, and historical continuity. Resistance became a source of national pride and a key element in political identity.

The study further argues that identity formation in Ethiopia was deeply connected to the interpretation of historical struggle. Memory of resistance shaped education, political discourse, and cultural expression, reinforcing a shared national consciousness. The paper concludes that colonial resistance movements played a formative role in Ethiopia's modern history and remain central to the country's identity as an independent state.

Key words: colonial resistance, Ethiopia, national identity, anti-colonial struggle, historical memory

NOMADIC EMPIRE FORMATION AND STEPPE POLITICS IN EARLY KAZAKH HISTORY

Prof. Dr. Yerlan Sadykov, Aigerim Nurpeisova, Dias Kenzhebayev
Faculty of History, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study examines nomadic empire formation and steppe politics in early Kazakh history, emphasizing the political logic of mobility, alliance-building, and territorial control. The Kazakh steppe was not a politically empty space but a dynamic environment in which nomadic confederations developed their own institutions of authority and governance. The paper explores how leadership, kinship, and movement across the steppe shaped early state formation.

The research is based on historical analysis of nomadic political history and scholarship on Central Asian empires. It highlights the importance of military organization, tribal relations, and seasonal migration in the emergence of political order. The findings indicate that steppe politics relied on flexible forms of authority capable of responding to changing ecological and social conditions. Power was negotiated through alliance, succession, and territorial influence rather than fixed sedentary structures.

The study also argues that nomadic empire formation contributed to the development of a distinctive historical and political culture in early Kazakh society. Steppe governance created patterns of leadership and identity that remained influential in later periods. The paper concludes that early Kazakh history should be understood through the political creativity of nomadic communities and their ability to establish durable forms of rule in a mobile environment.

Key words: nomadic empire, steppe politics, early Kazakh history, political formation, mobility

SOCIAL INEQUALITY AND URBAN POVERTY DYNAMICS IN POST-TRANSITION ROMANIAN CITIES

Prof. Dr. Andrei Popescu, Elena Ionescu, Dr. Mihai Dumitrescu
Faculty of Sociology and Social Work, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This study examines the dynamics of social inequality and urban poverty in Romanian cities after the post-socialist transition, with particular attention to how economic restructuring, housing insecurity, and uneven access to public services have reshaped urban life. The transition to a market-oriented economy created new forms of social stratification while also deepening older patterns of spatial disadvantage. As a result, urban poverty has become increasingly concentrated in peripheral neighborhoods and districts marked by weak infrastructure, limited employment opportunities, and social exclusion.

The research is based on a sociological review of urban development literature, policy discussions, and studies on poverty and inequality in post-transition Eastern Europe. It highlights the ways in which labor market instability, informal housing, and unequal municipal investment contribute to persistent disadvantage in Romanian cities. The findings suggest that poverty should not be understood solely as a lack of income, but as a multidimensional condition shaped by neighborhood quality, institutional access, and social vulnerability.

The study further argues that urban inequality is reinforced through differences in education, mobility, and social capital, which influence the life chances of disadvantaged groups. In this context, urban poverty becomes both a spatial and a social problem, requiring integrated policy responses. The paper concludes that more effective strategies must combine social protection, inclusive urban planning, and local participation in order to reduce inequality and strengthen urban cohesion in post-transition Romanian cities.

Key words: urban poverty, social inequality, Romanian cities, post-transition society, spatial exclusion

MIGRATION PATTERNS AND SOCIAL INTEGRATION CHALLENGES AMONG ROMANIAN YOUTH IN EUROPEAN LABOR MARKETS

Assoc. Prof. Dr. Cristina Marin, Vlad Georgescu
Faculty of Sociology and Social Work, Babes-Bolyai University, Romania

ABSTRACT

This paper explores migration patterns and social integration challenges among Romanian youth in European labor markets. In recent decades, young people from Romania have increasingly participated in intra-European mobility, seeking education, employment, and social advancement in different national contexts. While migration offers opportunities for economic improvement and professional development, it also presents serious challenges related to adaptation, identity, and long-term integration.

The study is based on migration and youth studies literature, with attention to labor mobility, social inclusion, and transnational experience. It examines how Romanian youth navigate language barriers, labor market segmentation, social discrimination, and changing cultural environments. The findings suggest that migration is often shaped by both structural and personal factors, including employment insecurity at home, family expectations, and aspirations for mobility. However, integration in host societies is frequently complicated by temporary work conditions and limited access to stable social networks.

The research argues that youth migration should be understood as a social process involving both opportunity and vulnerability. Young migrants are not only economic actors but also social subjects negotiating belonging, self-confidence, and future orientation across borders. The paper concludes that policies supporting language learning, recognition of qualifications, and social inclusion are essential for improving the experiences of Romanian youth in European labor markets and for reducing the risks associated with fragmented mobility.

Key words: youth migration, social integration, Romanian labor mobility, European labor markets, transnational identity

THE ROLE OF RELIGION IN SHAPING SOCIAL NORMS AND COMMUNITY COHESION IN MODERN EGYPTIAN SOCIETY

Prof. Dr. Ahmed El-Sharif, Mona Hassan, Dr. Karim Fouad
Faculty of Arts and Social Sciences, Cairo University, Egypt

ABSTRACT

This study examines the role of religion in shaping social norms and community cohesion in modern Egyptian society. Religion remains one of the most influential social institutions in Egypt, affecting moral values, family relations, public behavior, and collective identity. The paper explores how religious beliefs and practices contribute to the maintenance of social order while also adapting to changing political, cultural, and generational conditions.

The research is based on sociological and social theory literature concerning religion, norm formation, and social integration. It highlights the ways in which religious discourse supports shared ethical expectations, strengthens interpersonal trust, and reinforces community belonging. At the same time, the study recognizes that religion is interpreted differently across social groups and that its influence varies according to age, education, and urban or rural context. The findings indicate that religious institutions continue to provide a strong framework for social cohesion, especially in times of uncertainty or rapid change.

The study also argues that religion functions not only as a source of tradition but also as a dynamic force within contemporary society. It can support solidarity, but it can also generate debate regarding social change, gender roles, and public values. The paper concludes that understanding religion in modern Egypt requires attention to both continuity and transformation, as well as to the interaction between religious practice and broader social development.

Key words: religion, social norms, community cohesion, Egypt, social change

GENDER ROLES AND EDUCATIONAL INEQUALITY IN RURAL EGYPT: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE

Prof. Dr. Ibrahim Abdallah, Fatima El-Tahir, Omar Hassan
Faculty of Social Sciences, Ain Shams University, Egypt

ABSTRACT

This study investigates gender roles and educational inequality in rural Egypt from a sociological perspective. Rural communities often preserve strong gendered expectations that shape access to education, school participation, and future life opportunities. The paper examines how family structures, cultural norms, and economic conditions influence the educational experiences of girls and boys in rural settings.

The study draws on sociological literature on gender, education, and social stratification. It shows that gender roles are deeply connected to household expectations, mobility restrictions, and the perceived social value of schooling. The findings suggest that educational inequality in rural Egypt is not only a question of school access, but also of social attitudes, care responsibilities, and unequal support within families. Girls may face greater barriers to continued education because of traditional expectations related to domestic roles, early marriage, and safety concerns.

The paper argues that educational inequality must be addressed as part of a broader social structure rather than as an isolated schooling problem. It concludes that policies promoting rural education should combine school improvement with community awareness, gender-sensitive support, and stronger social protection. Such an approach can help reduce inequality and expand educational opportunity for rural children, especially girls, in Egypt.

Key words: gender roles, educational inequality, rural Egypt, sociology of education, social stratification

TRADITIONAL SOCIAL STRUCTURES AND MODERNIZATION IMPACTS IN SUDANESE RURAL COMMUNITIES

Dr. Salma Naguib, Hassan El-Gendy
Faculty of Social Sciences, University of Khartoum, Sudan

ABSTRACT

This paper explores traditional social structures and the impacts of modernization in Sudanese rural communities. Rural Sudan continues to be shaped by kinship relations, customary authority, communal solidarity, and locally rooted norms that have long organized social life. At the same time, modernization processes such as migration, education, technology, and changing economic practices are transforming these structures in complex ways.

The study is based on sociological and anthropological literature on rural transformation and social change. It examines how modernization affects authority patterns, family relations, gender expectations, and community organization. The findings indicate that traditional structures remain important for social support and identity formation, but they are increasingly challenged by new forms of mobility, state intervention, and shifting aspirations among younger generations. Rather than disappearing, many traditional arrangements are being reinterpreted and adapted to contemporary conditions.

The study argues that modernization in rural Sudan should not be viewed simply as a replacement of tradition by modern forms. Instead, it is a negotiated process in which continuity and change exist together. The paper concludes that rural development policies must recognize the social value of customary structures while also supporting education, infrastructure, and inclusive participation. A balanced approach can help rural communities adapt to change without losing their social cohesion and cultural continuity.

Key words: traditional social structures, modernization, rural communities, Sudan, social change

CONFLICT, DISPLACEMENT, AND SOCIAL RESILIENCE AMONG SUDANESE URBAN POPULATIONS

Dr. Musa Idris, Aisha Mohamed
Faculty of Sociology, University of Sudan, Sudan

ABSTRACT

This study examines conflict, displacement, and social resilience among Sudanese urban populations. Prolonged instability has forced many people to move from conflict-affected areas into cities, where they must adapt to new social, economic, and spatial conditions. The paper explores how displacement reshapes family life, community relations, employment opportunities, and access to services in urban settings.

The study is grounded in sociological literature on forced migration, urban vulnerability, and resilience. It shows that displaced populations often face overcrowded housing, uncertain livelihoods, and weak institutional support, yet they also develop coping strategies through kinship networks, informal solidarity, and community-based adaptation. The findings suggest that resilience is not only an individual quality but also a social process supported by local relations and everyday practices.

The paper argues that urban displacement should be understood as both a humanitarian and a sociological issue. Cities become spaces where vulnerability and resilience coexist, and where new forms of belonging are negotiated under difficult conditions. The study concludes that more inclusive urban policies are needed to support displaced populations through housing access, livelihood assistance, and social integration measures. Such policies are essential for strengthening social resilience in Sudanese cities affected by conflict.

Key words: displacement, urban resilience, conflict, Sudan, social integration

SOCIAL CHANGE AND YOUTH IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY KAZAKHSTAN

Prof. Dr. Yerlan Sadykov, Aigerim Tulegenova, Nursultan Beketov, Dr. Dana Kairatova
Faculty of Social Sciences, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This paper explores social change and youth identity formation in contemporary Kazakhstan. Since independence, Kazakhstan has experienced major political, economic, and cultural transformations that have influenced how young people understand themselves and their place in society. The study examines the ways in which youth identity is shaped by modernization, urbanization, education, digital media, and changing family expectations.

The research is based on sociological studies of identity, youth, and social transformation. It highlights how young people negotiate between tradition and modernity, national belonging and global influences, as well as personal aspiration and social expectation. The findings suggest that youth identity in Kazakhstan is increasingly plural, flexible, and shaped by exposure to multiple social environments. At the same time, questions of language, cultural memory, and national continuity remain important in identity formation.

The study argues that youth identity should be seen as a dynamic process rather than a fixed category. Social change opens new opportunities for self-expression and mobility, but it also creates uncertainty and pressure to adapt. The paper concludes that understanding youth identity in Kazakhstan requires attention to both structural transformation and everyday cultural experience. Policies in education, culture, and youth development should therefore support identity formation in ways that are inclusive and responsive to contemporary social realities.

Key words: youth identity, social change, Kazakhstan, modernization, cultural transformation

DIGITALIZATION AND ITS IMPACT ON FAMILY STRUCTURES IN KAZAKH SOCIETY

Assis. Prof. Dr. Ruslan Zhumabayev
Faculty of Sociology and Social Policy, Nazarbayev University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study examines the impact of digitalization on family structures in Kazakh society. As digital technologies become more integrated into communication, work, education, and leisure, they are also reshaping household relations and family interactions. The paper explores how digital life influences family communication, generational boundaries, domestic roles, and the management of everyday responsibilities.

The study is informed by sociological literature on family change, technology, and social organization. It shows that digitalization can strengthen family contact through instant communication and shared access to information, but it can also create distance by reducing face-to-face interaction and changing patterns of attention within households. The findings suggest that family structures are not disappearing under digital influence, but they are becoming more flexible and complex.

The paper argues that digitalization affects not only individual behavior but also the social meaning of family life. In Kazakhstan, where traditional family values remain significant, digital technologies are reshaping how care, authority, and intergenerational relationships are experienced. The study concludes that families are adapting to digital change through negotiation and reorganization rather than simple replacement of old patterns. Understanding these transformations is important for family policy, education, and social development.

Key words: digitalization, family structures, Kazakh society, social change, intergenerational relations

ETHNIC DIVERSITY AND SOCIAL COHESION IN MULTICULTURAL REGIONS OF KAZAKHSTAN

Assoc. Prof. Dr. Gulnara Abilova, Marat Ospanov
Faculty of Social Sciences, Karaganda Buketov University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study investigates ethnic diversity and social cohesion in multicultural regions of Kazakhstan. As a multiethnic state, Kazakhstan has long relied on policies and social practices that promote coexistence, mutual recognition, and national unity. The paper examines how diversity is managed in everyday life and how social cohesion is maintained across different ethnic communities.

The research is based on sociological literature on ethnicity, multiculturalism, and social integration. It explores the role of education, public institutions, language use, and community relations in supporting peaceful coexistence. The findings suggest that ethnic diversity can become a source of social strength when it is accompanied by inclusive institutions and shared civic values. At the same time, cohesion may weaken when economic inequality, segregation, or symbolic exclusion limit interaction among groups.

The paper argues that multicultural regions require policies that combine respect for difference with the creation of common social belonging. In Kazakhstan, social cohesion depends not only on state policy but also on everyday practices of cooperation, communication, and trust. The study concludes that ethnic diversity should be understood as a social resource when managed through inclusive governance and community engagement. Such an approach strengthens stability while supporting a shared national future.

Key words: ethnic diversity, social cohesion, multicultural regions, Kazakhstan, social integration

DEMOCRATIC CONSOLIDATION AND ELECTORAL REFORMS IN POST-COMMUNIST ROMANIA

Andrei Popa, Elena Ionescu, Dr. Mihai Georgescu
Faculty of Political Science, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This study examines democratic consolidation and electoral reforms in post-communist Romania, focusing on the institutional and political processes that have shaped the country's transition from authoritarian rule to competitive democracy. Following the collapse of communism, Romania entered a period of political uncertainty in which electoral design, party formation, and constitutional restructuring became central to the consolidation of democratic governance. The paper explores how electoral reforms have influenced representation, party competition, and the legitimacy of political institutions.

The analysis is grounded in comparative democratization literature and electoral systems research. It shows that electoral reforms in Romania were not merely technical adjustments, but part of a broader struggle to balance stability, inclusion, and accountability in a changing political environment. The study highlights the importance of institutional continuity, public trust, and political adaptation in sustaining democratic progress. It also notes that reforms have often been shaped by tensions between elite interests and wider expectations for fair participation and effective governance.

The paper argues that democratic consolidation requires more than regular elections; it depends on the capacity of institutions to support pluralism, constrain abuse of power, and maintain citizen confidence in the political process. In the Romanian case, electoral reforms have contributed to democratic deepening, but challenges remain in ensuring transparency, reducing fragmentation, and strengthening political accountability. The study concludes that Romania's post-communist experience offers a valuable perspective on how institutional reform can support democratic stability in transitional political systems.

Key words: democratic consolidation, electoral reform, post-communist Romania, political institutions, democratization

THE ROLE OF EUROPEAN UNION INSTITUTIONS IN SHAPING ROMANIAN PUBLIC POLICY FRAMEWORKS

Assoc. Prof. Dr. Cristina Dumitrescu, Radu Marinescu
Faculty of Public Administration, National University of Political Studies and Public Administration, Romania

ABSTRACT

This paper investigates the role of European Union institutions in shaping Romanian public policy frameworks, with particular emphasis on the impact of European integration on governance, regulation, and administrative reform. Since accession, Romania has increasingly aligned its policy structures with EU norms, procedures, and expectations. The study explores how this process has influenced policy-making at both national and sectoral levels, especially in areas where European standards require institutional adaptation and long-term reform.

The research is based on policy analysis and literature related to Europeanization and public administration. It shows that EU institutions have acted as important drivers of reform by encouraging legal harmonization, improving administrative capacity, and promoting accountability in public governance. At the same time, the study identifies persistent tensions between European policy frameworks and domestic implementation practices. These tensions reflect differences in institutional readiness, political priorities, and administrative coordination.

The paper argues that the influence of EU institutions should be understood not only in terms of formal compliance, but also in relation to the transformation of policy culture and governance practices. In Romania, European integration has created opportunities for modernization, but these opportunities depend on the ability of national institutions to translate external guidance into coherent domestic action. The study concludes that EU institutions continue to play a significant role in shaping Romanian public policy frameworks, particularly by supporting reform, reinforcing standards, and encouraging a more rule-based governance environment.

Key words: European Union, public policy, Romania, Europeanization, governance reform

AUTHORITARIAN LEGACIES AND POLITICAL TRANSITION IN MODERN EGYPTIAN GOVERNANCE STRUCTURES

Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Dr. Mona Abdelrahman, Youssef Khalil
Faculty of Economics and Political Science, Cairo University, Egypt

ABSTRACT

This study examines authoritarian legacies and political transition in modern Egyptian governance structures, with a focus on the ways historical patterns of centralized rule continue to influence contemporary institutions. Political transition in Egypt has been shaped by shifts in leadership, public mobilization, and institutional reform, yet many governance practices remain rooted in older authoritarian traditions. The paper explores how these legacies affect state authority, administrative responsiveness, and political participation.

The research draws on political transition literature and governance studies to analyze the continuity between past regimes and present institutional arrangements. It argues that authoritarian legacies are visible not only in formal state structures, but also in patterns of bureaucratic control, limited institutional autonomy, and the concentration of decision-making power. These features shape the pace and depth of political transformation, often constraining efforts at democratization and institutional pluralism.

The study also highlights the tension between reform and continuity. While periods of political change have opened space for institutional restructuring, they have often been followed by renewed centralization and cautious governance strategies. The paper concludes that understanding Egyptian political transition requires attention to the persistence of authoritarian norms within new institutional settings. It suggests that meaningful political reform depends on addressing the structural inheritance of centralized governance while building institutions capable of accountability and public trust.

Key words: authoritarian legacies, political transition, Egyptian governance, state institutions, democratization

CIVIL SOCIETY AND YOUTH POLITICAL PARTICIPATION IN POST-ARAB SPRING EGYPT

Assis. Prof. Dr. Laila Hassan, Omar Farouk, Nour El-Din
Faculty of Arts and Social Sciences, American University in Cairo, Egypt

ABSTRACT

This paper explores the relationship between civil society and youth political participation in post-Arab Spring Egypt. The Arab Spring created new expectations for political inclusion, civic engagement, and social transformation, particularly among younger generations. However, the post-revolutionary environment has also been marked by political uncertainty, institutional constraints, and changing public attitudes toward activism. The study investigates how civil society organizations and informal civic spaces have influenced youth participation in this context.

The research is based on studies of civic engagement, youth politics, and social movement theory. It shows that civil society has played an important role in offering spaces for expression, debate, and collective action, even as political conditions have become more restrictive. Youth participation has taken diverse forms, including volunteering, advocacy, community work, digital activism, and issue-based mobilization. The paper notes that such participation is shaped by both opportunities and limitations, especially in relation to political openness, institutional trust, and generational expectations.

The study argues that youth political participation should not be measured only through formal electoral involvement, but also through broader civic practices that contribute to social awareness and public dialogue. In Egypt, civil society remains a crucial arena for sustaining political engagement, although its capacity is affected by regulatory pressures and changing political climates. The paper concludes that post-Arab Spring Egypt illustrates the continuing importance of civil society in shaping youth political identity and participation.

Key words: civil society, youth participation, post-Arab Spring Egypt, political engagement, activism

STATE-BUILDING CHALLENGES AND ETHNIC POLITICS IN CONTEMPORARY SUDAN

Prof. Dr. Hassan Idris, Fatima Abdelgadir, Dr. Musa Elamin
Faculty of Political Science, University of Khartoum, Sudan

ABSTRACT

This study examines state-building challenges and ethnic politics in contemporary Sudan, focusing on the relationship between political authority, identity, and territorial governance. Sudan's modern history has been shaped by conflicts over center-periphery relations, uneven development, and competition among ethnic and regional groups. The paper investigates how these dynamics have influenced the formation of state institutions and the persistence of political instability.

The research is grounded in theories of state-building, identity politics, and conflict studies. It shows that ethnic politics in Sudan cannot be separated from broader questions of representation, resource allocation, and state legitimacy. The study highlights how exclusionary governance and weak institutional integration have contributed to recurring tensions among different communities. It also points out that efforts to build a coherent national state have often been undermined by mistrust, fragmentation, and contested political authority.

The paper argues that successful state-building in Sudan requires inclusive political arrangements that recognize diversity while strengthening common institutions. It suggests that ethnic politics should be understood not only as a source of conflict, but also as a challenge for designing more equitable governance structures. The study concludes that contemporary Sudan continues to face serious state-building difficulties, and that durable political stability depends on inclusive institutions, negotiated power-sharing, and more balanced development policies.

Key words: state-building, ethnic politics, Sudan, governance, political conflict

TRANSITIONAL GOVERNANCE AND CONFLICT RESOLUTION MECHANISMS IN SUDAN AFTER POLITICAL UPHEAVALS

Assoc. Prof. Dr. Khalid Osman, Aisha Mohamed
Faculty of Law and Political Science, University of Omdurman, Sudan

ABSTRACT

This paper explores transitional governance and conflict resolution mechanisms in Sudan after political upheavals, with a focus on how fragile political transitions attempt to manage instability and rebuild legitimacy. Following episodes of unrest and regime change, Sudan has faced the difficult task of designing governance arrangements capable of reducing conflict while creating space for political dialogue and institutional reform. The study examines the strengths and limitations of transitional frameworks in this environment.

The research is based on governance and conflict resolution literature, with attention to transitional institutions, negotiation processes, and peace-building practices. It argues that transitional governance must address both immediate security concerns and longer-term political inclusion. The findings show that conflict resolution mechanisms are most effective when they are supported by trust, legitimacy, and participation from a wide range of social and political actors. However, the study also identifies obstacles such as fragmented authority, weak implementation, and competing political agendas.

The paper suggests that transitional governance in Sudan should be viewed as a process rather than a fixed institutional arrangement. Durable conflict resolution depends on the ability of transitional authorities to build consensus, coordinate reforms, and create credible pathways toward stable political order. The study concludes that Sudan's post-upheaval experience demonstrates both the necessity and the difficulty of designing governance systems that can manage conflict while supporting democratic transition.

Key words: transitional governance, conflict resolution, Sudan, political upheaval, peace-building

ENERGY POLITICS AND REGIONAL POWER DYNAMICS IN CENTRAL ASIA: THE CASE OF KAZAKHSTAN

Dr. Yerlan Sadykov, Aigerim Bekova, Dr. Nurlan Tursynov
Faculty of International Relations, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This study investigates energy politics and regional power dynamics in Central Asia, with a particular focus on Kazakhstan's strategic role in the region. Energy resources have long shaped the geopolitical landscape of Central Asia, influencing relationships among states, external powers, and international markets. The paper explores how Kazakhstan's energy policy affects regional influence, economic diplomacy, and political positioning within a changing global environment.

The research is based on international relations and political economy literature. It shows that Kazakhstan occupies a central position in regional energy networks due to its resource base, export routes, and diplomatic balancing strategies. The study emphasizes that energy policy is not simply an economic issue, but also a tool of foreign policy and regional influence. It further notes that Kazakhstan must navigate competing interests from neighboring states and global actors while preserving autonomy in strategic decision-making.

The paper argues that energy politics in Central Asia should be understood through the interaction of resources, infrastructure, and geopolitical strategy. In Kazakhstan's case, energy has become a means of strengthening state capacity and regional relevance, but it also creates dependence on external markets and political relationships. The study concludes that Kazakhstan's energy diplomacy will remain central to regional power dynamics, particularly as states respond to changing energy demands and shifting geopolitical alignments.

Key words: energy politics, Central Asia, Kazakhstan, regional power, geopolitics

NATION-BUILDING AND IDENTITY FORMATION IN POST-SOVIET KAZAKHSTAN

Dias Zhumabayev, Assoc. Prof. Dr. Gulmira Akhmetova
Faculty of History and Philosophy, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

ABSTRACT

This paper examines nation-building and identity formation in post-Soviet Kazakhstan, focusing on the political and cultural processes through which a new national identity has been constructed since independence. The collapse of the Soviet Union created both opportunities and uncertainties for Kazakhstan, as the state sought to define itself through language, memory, symbols, and institutional change. The study explores how nation-building has evolved in response to historical legacies and contemporary political goals.

The research is grounded in scholarship on nationalism, identity politics, and post-Soviet transformation. It shows that identity formation in Kazakhstan involves a negotiation between Soviet inheritance, ethnic diversity, and the need for a unified civic narrative. The paper highlights the importance of language policy, historical memory, education, and public symbolism in shaping national consciousness. It also notes that nation-building has been influenced by the state's efforts to maintain stability while promoting a distinct cultural and political identity.

The study argues that post-Soviet nation-building should be understood as a long-term process of institutional and symbolic reconstruction. In Kazakhstan, identity formation has involved both the preservation of cultural continuity and the creation of new national frameworks. The paper concludes that the country's experience demonstrates how state-building and identity formation are closely linked in post-socialist contexts, where political legitimacy often depends on successful national integration.

Key words: nation-building, identity formation, post-Soviet Kazakhstan, nationalism, state transformation

DEMOCRATIC CONSOLIDATION AND EUROPEAN UNION INTEGRATION POLICIES IN POST-COMMUNIST ROMANIA

Dr. Andrei Popa
Faculty of Political Science, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This study examines the relationship between democratic consolidation and European Union integration policies in post-communist Romania. Following the collapse of authoritarian rule, Romania entered a period of institutional reform marked by the need to strengthen democratic norms, improve administrative capacity, and align domestic governance with European standards. In this context, European integration became both a political objective and a reform framework shaping state institutions, legal modernization, and public administration.

The research is based on a review of political science literature, policy documents, and studies on transition processes in Central and Eastern Europe. It focuses on how EU accession requirements influenced constitutional reform, judicial independence, administrative transparency, and party system development. The analysis suggests that European integration played an important role in consolidating democratic institutions by encouraging rule-based governance and greater accountability. At the same time, it also reveals persistent tensions between formal compliance and deeper democratic practice, especially in areas where institutional reform was uneven or politically contested.

The study argues that democratic consolidation in Romania cannot be understood only through legal adaptation to European norms. It must also be examined as a broader process involving political culture, institutional trust, and the effective implementation of reform. The findings indicate that EU integration created important incentives for modernization, but long-term democratic stability depends on sustained domestic commitment and inclusive governance. The paper concludes that Romania's post-communist experience offers a valuable case for understanding how external integration pressures interact with internal democratic development.

Key words: democratic consolidation, European Union integration, post-communist Romania, governance reform, political transition

PUBLIC ADMINISTRATION REFORMS AND ANTI-CORRUPTION STRATEGIES IN ROMANIAN GOVERNANCE

Assoc. Prof. Dr. Cristina Dumitrescu, Radu Marinescu, Elena Ionescu, Dr. Mihai Stan
Faculty of Public Administration, National University of Political Studies and Public Administration, Romania

ABSTRACT

This paper investigates public administration reforms and anti-corruption strategies in Romanian governance, focusing on the institutional changes introduced to improve transparency, accountability, and administrative efficiency. In post-transition Romania, the modernization of public institutions has been closely linked to efforts to reduce corruption and strengthen public trust. The study examines how reform initiatives have shaped governance practices and how anti-corruption policies have been implemented across different administrative levels.

The research draws on public administration literature and policy analysis, emphasizing the relationship between institutional design, bureaucratic behavior, and ethical governance. It highlights the importance of procedural simplification, digital administration, oversight mechanisms, and merit-based recruitment in reducing corruption risks. The findings suggest that while Romania has made progress in aligning its institutions with European governance standards, implementation remains uneven due to political interference, administrative fragmentation, and limited institutional capacity.

The study argues that anti-corruption reform must be understood as a long-term governance process rather than a series of isolated legal measures. Effective reform depends on stable institutions, professional administrative cultures, and coherent coordination between central and local authorities. The paper concludes that Romania's experience demonstrates both the possibilities and limitations of governance reform in post-communist settings. It offers broader insight into how public administration can become more transparent and resilient when reform is supported by political commitment and institutional continuity.

Key words: public administration reform, anti-corruption, Romanian governance, transparency, institutional accountability

POLITICAL PARTICIPATION AND YOUTH ENGAGEMENT IN CONTEMPORARY GREEK DEMOCRACY

Dr. Nikos Papageorgiou, Maria Kallisti, Dimitris Voulgaris
Faculty of Social Sciences, National and Kapodistrian University of Athens, Greece

ABSTRACT

This study explores political participation and youth engagement in contemporary Greek democracy, focusing on the evolving relationship between young citizens, political institutions, and democratic legitimacy. In a period marked by social change, economic uncertainty, and growing distrust in established institutions, youth participation has become a key indicator of democratic vitality. The paper examines how young people in Greece engage with political processes through voting, activism, digital communication, and civic networks.

The research is based on political behavior literature and democratic participation studies. It emphasizes the importance of both formal and informal modes of engagement, including student movements, online activism, community initiatives, and issue-based mobilization. The findings suggest that young Greeks are not politically passive, but often express participation through flexible and non-traditional forms that reflect changing social realities. At the same time, barriers such as political disillusionment, limited institutional responsiveness, and weak trust in parties continue to affect broader participation.

The study argues that youth engagement should be understood as a dynamic democratic resource rather than a secondary concern. It concludes that Greek democracy benefits when young citizens are included in decision-making processes and when political institutions create more accessible forms of participation. The paper offers insight into how democratic renewal can be supported through youth-oriented civic inclusion and more responsive political communication.

Key words: youth engagement, political participation, Greek democracy, civic activism, democratic renewal

ECONOMIC CRISIS AND POLICY RESPONSES IN GREECE: A POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE

Prof. Dr. Ioannis Theodorakis, Eleni Markou
Faculty of Economics and Political Science, University of Piraeus, Greece

ABSTRACT

This paper examines the economic crisis in Greece and the policy responses adopted from a political economy perspective. The Greek crisis exposed deep structural weaknesses in public finance, labor markets, and institutional coordination, while also revealing the political consequences of austerity and external conditionality. The study investigates how domestic and international policy responses shaped economic recovery, social welfare, and political legitimacy.

The research draws on political economy literature and crisis governance studies. It focuses on the interaction between fiscal consolidation, social protection, labor reform, and public resistance. The findings indicate that austerity-based policies helped stabilize certain macroeconomic indicators, but also intensified social inequality, weakened public confidence, and created long-term pressures on democratic governance. The analysis suggests that economic recovery cannot be separated from questions of political consent, institutional trust, and social resilience.

The paper argues that Greece's crisis experience illustrates the limits of technocratic policy solutions when broader social and political conditions are neglected. It concludes that sustainable recovery requires more balanced strategies combining fiscal responsibility with inclusive growth and stronger public institutions. The study contributes to understanding how crisis management becomes a political process shaped by domestic priorities and external constraints.

Key words: economic crisis, political economy, austerity, Greece, policy response

ENERGY POLITICS AND FOREIGN POLICY STRATEGIES IN QATAR'S GLOBAL DIPLOMACY

Prof. Dr. Khalifa Al-Thani, Dr. Nasser Al-Kuwari, Fahad Al-Misnad
Faculty of International Affairs, Qatar University, Qatar

ABSTRACT

This study analyzes energy politics and foreign policy strategies in Qatar's global diplomacy, examining how the country uses its energy resources to shape international influence and strategic partnerships. As a major energy exporter, Qatar has developed a foreign policy that combines economic leverage, diplomatic flexibility, and regional positioning. The paper explores how energy resources interact with geopolitical priorities and state branding in Qatar's external relations.

The research is based on international relations literature and foreign policy analysis. It highlights the role of liquefied natural gas in strengthening Qatar's global standing and supporting its ability to maintain relations with diverse international actors. The findings suggest that energy diplomacy has enabled Qatar to pursue a distinctive foreign policy strategy marked by mediation, alliance diversification, and strategic autonomy. At the same time, the study notes that energy dependence also requires careful management of regional instability and external pressure.

The paper argues that Qatar's diplomacy reflects a broader model in which energy security, state identity, and international influence are closely connected. It concludes that energy politics should be understood not only as an economic issue but also as a central component of foreign policy behavior. The study contributes to debates on small-state diplomacy and the political uses of energy in global affairs.

Key words: energy politics, foreign policy, Qatar, diplomacy, international relations

STATE-BUILDING AND GOVERNANCE MODELS IN QATAR: BALANCING TRADITION AND MODERNITY

Assoc. Prof. Dr. Mariam Al-Suwaidi, Hamad Al-Ansari
Faculty of Arts and Sciences, Qatar University, Qatar

ABSTRACT

This paper investigates state-building and governance models in Qatar with particular attention to the balance between tradition and modernity. Qatar's political development has been shaped by rapid modernization, economic transformation, and the need to preserve cultural continuity. The study examines how governance structures have evolved in response to these changes and how the state has managed institutional reform while maintaining traditional legitimacy.

The research draws on comparative governance literature and Gulf political studies. It focuses on leadership structures, administrative modernization, institutional adaptation, and the symbolic role of heritage in state formation. The findings indicate that Qatar's governance model combines centralized authority with strategic modernization, allowing the state to pursue development while maintaining social cohesion. The analysis also suggests that the preservation of tradition is not opposed to modernization, but often functions as part of its political legitimacy.

The paper argues that Qatar's state-building process should be understood as a dynamic negotiation between inherited structures and reform-oriented governance. It concludes that the country's political model offers an important case for understanding how Gulf states manage modern state formation without fully displacing traditional authority. The study contributes to broader discussions of governance in small states and the political meaning of continuity in periods of rapid change.

Key words: state-building, governance models, Qatar, tradition, modernity

POST-SOVIET POLITICAL TRANSFORMATION AND DEMOCRATIC DEVELOPMENT IN GEORGIA

Prof. Dr. Giorgi Mchedlishvili, Nino Kapanadze, Levan Abashidze
Faculty of Social and Political Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This study examines post-Soviet political transformation and democratic development in Georgia. Since independence, Georgia has undergone significant institutional change shaped by political instability, reform efforts, and external influences. The paper explores how democratic development has progressed through constitutional reform, electoral change, civil society growth, and state-building efforts, while also facing recurring challenges related to polarization and institutional weakness.

The research is based on transition studies and democratic consolidation literature. It emphasizes the tension between reform ambition and practical implementation, showing that political transformation in Georgia has been uneven and often contested. The findings suggest that democratic development has advanced through repeated efforts to modernize institutions, but these gains have been limited by elite conflict, weak trust, and periodic instability. The paper also highlights the role of civic activism and international support in sustaining reform processes.

The study argues that Georgia's political transformation should be understood as an ongoing negotiation between democratic aspiration and structural constraint. It concludes that sustainable democratic development requires stronger institutional continuity, more inclusive governance, and greater public confidence in political processes. The Georgian case offers broader insight into the difficulties of democratic consolidation in post-Soviet settings.

Key words: post-Soviet transformation, democratic development, Georgia, political reform, institutional change

Volume I- ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

REGIONAL SECURITY POLICIES AND CONFLICT RESOLUTION IN THE SOUTH CAUCASUS

Dr. Tamar Shengelia, Irakli Beridze
Faculty of International Relations, Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This paper examines regional security policies and conflict resolution in the South Caucasus, a region shaped by unresolved territorial disputes, geopolitical competition, and fragile political trust. The study focuses on how regional actors and external powers influence conflict management and security strategies in an environment marked by historical tensions and strategic vulnerability. It considers the interplay between diplomacy, deterrence, and negotiation in efforts to sustain stability.

The research is based on conflict resolution literature and regional security studies. It analyzes the role of state interests, cross-border relations, and international mediation in shaping security policy. The findings suggest that regional security in the South Caucasus remains constrained by mistrust, competing alliances, and the absence of durable cooperative institutions. At the same time, the study shows that dialogue mechanisms, confidence-building measures, and multilateral diplomacy can create limited but meaningful openings for conflict reduction.

The paper argues that conflict resolution in the region must address not only immediate political disputes but also the deeper structural causes of insecurity. It concludes that sustainable peace depends on consistent diplomatic engagement, institutionalized cooperation, and a broader regional vision that moves beyond short-term strategic calculations. The study contributes to understanding how security policy and conflict resolution intersect in a geopolitically sensitive region.

Key words: regional security, conflict resolution, South Caucasus, diplomacy, geopolitical stability

MEDIA FREEDOM AND POLITICAL COMMUNICATION STRATEGIES IN GEORGIAN POLITICS

Assoc. Prof. Dr. Davit Lomidze, Ana Gelashvili
Faculty of Communication, Caucasus University, Georgia

ABSTRACT

This study investigates media freedom and political communication strategies in Georgian politics, focusing on the relationship between press independence, public discourse, and political competition. Media freedom is a central condition for democratic communication, yet it is often shaped by ownership structures, political pressure, and polarized narratives. The paper explores how political actors use media environments to shape public opinion and how limits on media freedom affect the quality of democratic debate.

The research draws on media studies and political communication literature. It examines the role of television, online media, and social platforms in framing political issues and influencing electoral behavior. The findings suggest that political communication in Georgia is highly competitive and often emotionally charged, with parties and leaders seeking to control agenda-setting and narrative framing. The study also shows that media freedom remains essential for pluralism, but its effectiveness depends on institutional safeguards and professional journalistic standards.

The paper argues that democratic communication requires more than access to media channels; it also depends on trust, balanced reporting, and ethical standards in political messaging. It concludes that strengthening media freedom and improving communication practices are important for democratic consolidation in Georgia. The study contributes to understanding the interaction between media systems and political strategy in transitional democracies.

Key words: media freedom, political communication, Georgia, democratic discourse, media politics

DEMOCRATIC RESILIENCE AND INSTITUTIONAL TRUST IN POST-PANDEMIC EUROPE: A COMPARATIVE ANALYSIS OF CITIZEN PARTICIPATION, GOVERNANCE CAPACITY, AND POLITICAL LEGITIMACY

Dr. Mihai Dumitrescu, Ana-Maria Radu
Faculty of Political Science, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This study examines democratic resilience and institutional trust in post-pandemic Europe by comparing patterns of citizen participation, governance capacity, and political legitimacy across selected European contexts. The COVID-19 pandemic placed extraordinary pressure on public institutions, exposing differences in administrative responsiveness, political communication, and the ability of democratic systems to maintain legitimacy under crisis conditions. The paper explores how these pressures have shaped public confidence in government and the extent to which democratic institutions have adapted to renewed expectations of transparency, accountability, and inclusiveness.

The research is grounded in democratic governance and political trust literature, with particular attention to the relationship between institutional performance and citizen engagement. It argues that resilience should be understood not only as the capacity to survive crisis, but also as the ability to preserve democratic norms while responding flexibly to social uncertainty. The analysis highlights the importance of participatory mechanisms, credible leadership, and policy consistency in sustaining legitimacy. It also shows that where public communication is clear and institutions appear responsive, trust is more likely to recover after periods of disruption.

The study concludes that post-pandemic democratic resilience depends on more than economic recovery or administrative efficiency. It requires institutions that can reconnect with citizens, incorporate public concerns into decision-making, and maintain a stable sense of political legitimacy. In this respect, the post-pandemic period offers an important opportunity to rethink the foundations of democratic governance in Europe.

Key words: democratic resilience, institutional trust, citizen participation, governance capacity, political legitimacy

THE IMPACT OF DIGITAL POLITICAL COMMUNICATION ON ELECTORAL BEHAVIOR: SOCIAL MEDIA, DISINFORMATION, AND DEMOCRATIC ACCOUNTABILITY IN EASTERN EUROPE

Assoc. Prof. Dr. Cristina Marinescu
Faculty of Political Science, University of Cluj-Napoca, Romania

ABSTRACT

This paper investigates the impact of digital political communication on electoral behavior in Eastern Europe, focusing on social media influence, disinformation practices, and the implications for democratic accountability. As political campaigns increasingly rely on digital platforms, the public sphere has become more fragmented, faster-moving, and more vulnerable to manipulative communication strategies. The study explores how online political messaging shapes voter perceptions, campaign competition, and confidence in electoral processes.

The research is based on an interdisciplinary reading of political communication, media studies, and democratic theory. It examines how social media platforms enable political actors to bypass traditional media filters while also creating conditions for misinformation, polarization, and selective audience targeting. The findings suggest that digital communication can increase political visibility and participation, but it also weakens public deliberation when false or misleading content circulates without adequate verification. In such contexts, accountability becomes more difficult to maintain because political narratives are shaped by speed, repetition, and emotional appeal rather than deliberative substance.

The paper argues that the democratic consequences of digital communication depend on how media literacy, regulatory oversight, and institutional transparency are developed. It concludes that Eastern European democracies need stronger frameworks for digital accountability, public education, and ethical political communication in order to protect electoral integrity and sustain informed participation.

Key words: digital political communication, electoral behavior, disinformation, Eastern Europe, democratic accountability

MIGRATION GOVERNANCE AND BORDER SECURITY POLICIES IN THE EASTERN MEDITERRANEAN: CHALLENGES FOR REGIONAL COOPERATION AND POLITICAL STABILITY

Prof. Dr. Nikolaos Papadakis, Eleni Karagianni, Dr. Georgios Vassiliou, Christos Theodorakis
Faculty of Social and Political Sciences, National and Kapodistrian University of Athens, Greece

ABSTRACT

This study examines migration governance and border security policies in the Eastern Mediterranean, with a focus on the political and institutional challenges they create for regional cooperation and stability. The Eastern Mediterranean has become a highly sensitive geopolitical space shaped by migration flows, security concerns, humanitarian obligations, and competing national priorities. The paper explores how states in the region manage these pressures while attempting to balance border control, international responsibility, and diplomatic coordination.

The study draws on migration governance literature and regional security analysis to evaluate the relationship between policy coordination and political stability. It highlights the tension between sovereignty-based border control and the need for cooperative frameworks that can address migration in a more sustainable and humane way. The findings suggest that fragmented policy responses often deepen mistrust between states and weaken the prospects for long-term collaboration. At the same time, unilateral security approaches can intensify humanitarian risks and place additional strain on public institutions.

The paper argues that effective migration governance in the Eastern Mediterranean requires shared responsibility, institutional dialogue, and a stronger connection between security policy and human rights principles. It concludes that regional stability depends not only on controlling borders, but also on creating predictable, coordinated, and ethically grounded governance mechanisms.

Key words: migration governance, border security, Eastern Mediterranean, regional cooperation, political stability

PUBLIC POLICY RESPONSES TO CLIMATE CHANGE AND ENERGY TRANSITION: POLITICAL LEADERSHIP, SOCIETAL ADAPTATION, AND SUSTAINABLE GOVERNANCE FRAMEWORKS

Assoc. Prof. Dr. Dimitrios Alexandris, Dr. Panagiotis Ioannidis, Konstantinos Georgiadis
Faculty of Political Science, University of Macedonia, Greece

ABSTRACT

This paper investigates public policy responses to climate change and energy transition, focusing on political leadership, societal adaptation, and sustainable governance frameworks. As climate pressures intensify, governments are required to redesign policy priorities in ways that combine environmental responsibility with economic and social stability. The study explores how public institutions respond to these pressures and how political leadership shapes the direction and credibility of transition strategies.

The research is based on policy analysis and sustainability governance literature. It examines the role of leadership in setting climate agendas, coordinating institutions, and encouraging public acceptance of energy transition measures. The findings suggest that successful policy responses depend on more than technical planning; they require social legitimacy, long-term vision, and the capacity to integrate environmental goals into broader development strategies. The study also shows that adaptation is most effective when citizens, local governments, and civil society are actively involved in the policy process.

The paper argues that climate governance should be understood as a multidimensional challenge linking state capacity, political communication, and public trust. It concludes that sustainable governance frameworks must support both mitigation and adaptation while ensuring fairness, inclusion, and institutional coherence. In this sense, climate policy is not only an environmental issue but also a test of political leadership and democratic responsibility.

Key words: climate change, energy transition, public policy, sustainable governance, political leadership

STATE MODERNIZATION AND GOVERNANCE REFORM IN THE GULF REGION: EXAMINING ADMINISTRATIVE INNOVATION, PUBLIC SECTOR PERFORMANCE, AND POLICY EFFECTIVENESS

Prof. Dr. Ahmed Al-Mansoori, Dr. Fatima Al-Kuwari, Mohammed Al-Hajri, Sara Al-Naimi
Faculty of Administrative Sciences, Qatar University, Qatar

ABSTRACT

This study examines state modernization and governance reform in the Gulf region, with particular attention to administrative innovation, public sector performance, and policy effectiveness. Gulf states have increasingly invested in institutional reform as part of broader national development agendas that seek to diversify economies, improve public services, and strengthen the legitimacy of state institutions. The paper explores how modernization efforts reshape governance structures and administrative practices in the region.

The research is grounded in public administration and governance reform literature. It identifies the importance of digital administration, performance-based management, service integration, and institutional flexibility as major dimensions of modernization. The findings suggest that governance reform is most effective when it is supported by clear leadership, administrative professionalism, and policy coordination. At the same time, the study shows that modernization can be limited when reform remains concentrated at the formal level without deeper institutional transformation.

The paper argues that public sector innovation should not be evaluated only through efficiency, but also through its ability to improve trust, responsiveness, and policy coherence. It concludes that state modernization in the Gulf region is best understood as a continuous process that combines technological capacity with institutional adaptation. Such reform is essential for ensuring that public institutions remain effective in changing social and economic conditions.

Key words: state modernization, governance reform, public sector performance, Gulf region, administrative innovation

YOUTH POLITICAL ENGAGEMENT AND NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGIES IN THE ARAB WORLD: EVALUATING PARTICIPATORY GOVERNANCE AND CIVIC EMPOWERMENT INITIATIVES

Assoc. Prof. Dr. Khalid Al-Thani, Prof. Dr. Noor Al-Sulaiti, Dr. Mariam Al-Emadi, Abdullah Al-Marri, Aisha Al-Hammadi
Faculty of Social Sciences, Qatar University, Qatar

ABSTRACT

This paper investigates youth political engagement and national development strategies in the Arab world, with particular focus on participatory governance and civic empowerment initiatives. Young people in the region are increasingly recognized as important actors in social transformation, yet their political participation often remains limited by institutional, cultural, and structural barriers. The study explores how governments and civic institutions attempt to expand youth involvement in public life and development planning.

The research is based on youth participation, civic engagement, and governance literature. It examines policies and programs that seek to involve young citizens in public consultation, leadership development, volunteerism, and social innovation. The findings suggest that youth engagement becomes more meaningful when participation is connected to real decision-making rather than symbolic inclusion. The study also shows that civic empowerment initiatives are more effective when they respond to local contexts and offer opportunities for skills development, dialogue, and public responsibility.

The paper argues that national development strategies in the Arab world should regard youth not simply as beneficiaries of policy, but as partners in shaping the future. It concludes that participatory governance can strengthen social cohesion, political legitimacy, and long-term development when young people are meaningfully integrated into institutional processes. In this respect, youth engagement is both a democratic necessity and a development resource.

Key words: youth engagement, participatory governance, civic empowerment, Arab world, national development

ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AUTOMATION, AND FUTURE LABOR MARKETS: ECONOMIC IMPLICATIONS FOR PRODUCTIVITY, EMPLOYMENT, AND WAGE DISTRIBUTION

Adam Kiss, Reka Molnar, Prof. Dr. Balint Szabo, Dr. Zsuzsanna Varga
Faculty of Economics and Social Sciences, Corvinus University of Budapest, Hungary

ABSTRACT

This paper examines the economic implications of artificial intelligence and automation for future labor markets, with particular attention to productivity, employment, and wage distribution. As firms increasingly adopt intelligent systems and automated processes, labor markets are undergoing structural changes that affect both the demand for skills and the organization of work. The study explores how technological progress reshapes labor allocation, creates new forms of productivity, and generates inequality risks across sectors and occupations.

The research is based on a conceptual and analytical review of labor economics, technological change, and digital transformation literature. It emphasizes that artificial intelligence can enhance efficiency by improving decision-making, reducing routine tasks, and supporting innovation in production and services. At the same time, it may displace certain categories of labor, intensify skill polarization, and widen wage gaps between highly skilled and low-skilled workers. The analysis suggests that the effects of automation are not uniform, but depend on the ability of economies to adapt through education, reskilling, and institutional adjustment.

The paper argues that the future of labor markets will be determined not only by technology itself, but by the policy frameworks that govern its diffusion. Labor market resilience requires investment in human capital, lifelong learning, and inclusive innovation strategies. The study concludes that artificial intelligence should be understood as both a productivity-enhancing force and a distributional challenge. Its benefits are likely to be strongest where institutions are capable of supporting workers through transition and ensuring that technological progress contributes to broad-based economic development.

Key words: artificial intelligence, automation, labor markets, productivity, wage distribution

DIGITAL TRANSFORMATION AND PRODUCTIVITY GROWTH IN EMERGING EUROPEAN ECONOMIES: AN ECONOMETRIC ANALYSIS OF TECHNOLOGICAL INVESTMENT AND LABOR MARKET ADAPTATION

Prof. Dr. Alexandru Ionescu, Dr. Maria Popa
Faculty of Economics, Bucharest University of Economic Studies, Romania

ABSTRACT

This study investigates the relationship between digital transformation and productivity growth in emerging European economies, with a focus on technological investment and labor market adaptation. As digital technologies become central to competitiveness, they are increasingly linked to changes in production efficiency, organizational structure, and workforce composition. The paper explores how digital adoption contributes to economic performance and what role labor market flexibility plays in supporting this process.

The research is grounded in econometric and productivity literature, examining digitalization as a driver of structural change. It highlights the importance of investment in digital infrastructure, enterprise-level innovation, and workforce adjustment in shaping productivity outcomes. The analysis suggests that economies with stronger digital readiness and more adaptable labor institutions are better positioned to translate technological adoption into sustained growth. However, the study also notes that uneven access to skills and limited institutional support may slow the benefits of transformation.

The paper argues that digital transformation should be understood as a broader development process rather than a purely technological shift. Productivity gains depend on the interaction between firms, labor markets, and policy environments. The study concludes that emerging European economies can achieve stronger performance when digital investment is accompanied by training, organizational modernization, and effective support for labor adaptation.

Key words: digital transformation, productivity growth, emerging economies, technological investment, labor adaptation

THE EFFECTS OF MONETARY POLICY UNCERTAINTY ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT FLOWS AND ECONOMIC STABILITY IN SOUTHEASTERN EUROPE

Assoc. Prof. Dr. Mihai Dumitrescu
Faculty of Economics and Business Administration, University of Bucharest, Romania

ABSTRACT

This paper examines the effects of monetary policy uncertainty on foreign direct investment flows and economic stability in Southeastern Europe. In small and open economies, uncertainty surrounding interest rates, inflation control, and central bank policy can significantly influence investor confidence and capital allocation. The study explores how policy ambiguity affects long-term investment decisions and broader macroeconomic stability in the region.

The research draws on monetary economics and investment theory, focusing on the channels through which uncertainty shapes external financing and private sector behavior. It argues that foreign investors are particularly sensitive to policy credibility, exchange rate expectations, and institutional predictability. When monetary conditions appear unstable, investment flows may weaken, and economic volatility may increase. The analysis suggests that the effects are strongest in economies with limited diversification and high external dependence.

The paper further emphasizes that monetary policy uncertainty should be addressed not only through short-term stabilization measures but also through stronger institutional communication and policy consistency. The study concludes that economic resilience in Southeastern Europe depends on transparent central banking practices, credible macroeconomic frameworks, and improved investor confidence. In this respect, reducing uncertainty is essential for sustaining capital inflows and supporting stable economic development.

Key words: monetary policy, uncertainty, foreign direct investment, economic stability, Southeastern Europe

SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES AS DRIVERS OF ECONOMIC DEVELOPMENT: EVIDENCE FROM INNOVATION, EMPLOYMENT, AND REGIONAL COMPETITIVENESS IN THE WESTERN BALKANS

Prof. Dr. Arben Krasniqi, Liridona Gashi, Dr. Besnik Berisha
Faculty of Economics, University of Pristina, Kosovo

ABSTRACT

This study examines the contribution of small and medium-sized enterprises to economic development in the Western Balkans, with particular focus on innovation, employment creation, and regional competitiveness. SMEs represent a crucial segment of the regional economy, especially in contexts where large-scale industrial restructuring has been slow and private sector development remains uneven. The paper explores how these firms support growth through entrepreneurship, flexibility, and local value creation.

The research is based on regional development and enterprise growth literature. It emphasizes that SMEs contribute not only to employment but also to technological diffusion, market diversification, and the strengthening of local economic networks. The analysis shows that innovation-oriented SMEs are more likely to improve competitiveness and generate spillover effects in surrounding communities. However, the study also identifies structural constraints such as limited access to finance, weak institutional support, and difficulties in scaling up operations.

The paper argues that SME development should be understood as a core component of regional economic strategy rather than a secondary policy area. It concludes that stronger support for innovation, business training, and access to markets can improve the developmental role of SMEs in the Western Balkans. Such measures are essential for building more balanced, resilient, and inclusive regional economies.

Key words: SMEs, innovation, employment, regional competitiveness, Western Balkans

FINANCIAL INCLUSION AND SUSTAINABLE ECONOMIC GROWTH: ASSESSING THE ROLE OF DIGITAL BANKING SERVICES IN DEVELOPING ECONOMIES

Assis. Prof. Dr. Valon Shala, Dr. Fitore Rexhepi
Faculty of Economics, University of Prizren, Kosovo

ABSTRACT

This paper investigates the relationship between financial inclusion and sustainable economic growth, with special attention to the role of digital banking services in developing economies. As financial technologies expand access to payment systems, savings instruments, and credit services, they have the potential to reduce exclusion and improve economic participation. The study examines how digital banking supports inclusion, broadens financial access, and contributes to long-term development outcomes.

The research is informed by financial development and inclusive growth literature. It shows that digital banking can lower transaction costs, improve convenience, and extend services to underserved populations, particularly in rural and low-income communities. The analysis also indicates that financial inclusion can strengthen household resilience, support entrepreneurial activity, and enhance the circulation of capital within domestic economies. At the same time, the study notes that digital exclusion, regulatory gaps, and low financial literacy may limit the benefits of these services.

The paper argues that financial inclusion should be treated as a development objective linked to productivity, equity, and resilience. It concludes that digital banking can support sustainable growth when combined with consumer protection, digital infrastructure, and financial education. In this sense, inclusive digital finance is presented as an important tool for expanding opportunity and improving economic stability in developing contexts.

Key words: financial inclusion, digital banking, sustainable growth, developing economies, economic participation

ENERGY MARKET DIVERSIFICATION AND MACROECONOMIC RESILIENCE IN GULF COUNTRIES: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR LONG-TERM DEVELOPMENT

Prof. Dr. Ahmad Al-Sabah, Dr. Fatima Al-Mutairi, Nasser Al-Harbi
Faculty of Economics and Political Science, Kuwait University, Kuwait

ABSTRACT

This study examines energy market diversification and its role in strengthening macroeconomic resilience in Gulf countries. Economies in the region have long depended on hydrocarbon revenues, making them vulnerable to fluctuations in global energy markets. The paper explores how diversification strategies can reduce dependency, stabilize public finance, and support long-term development under changing economic conditions.

The research draws on energy economics and development strategy literature. It highlights the importance of expanding non-oil sectors, improving investment in renewable energy, and building institutional capacity for economic adjustment. The analysis suggests that diversification is not only a matter of sectoral expansion but also of restructuring fiscal and industrial policy to support resilience. The findings indicate that economies with broader production bases and more flexible policy frameworks are better equipped to absorb external shocks.

The paper argues that energy diversification should be integrated into a wider development vision that links sustainability, innovation, and employment creation. It concludes that Gulf countries can strengthen macroeconomic resilience by advancing clean energy transition, encouraging private sector growth, and reducing exposure to volatility in traditional energy exports. Such a strategy is essential for ensuring balanced and sustainable future development.

Key words: energy diversification, macroeconomic resilience, Gulf economies, sustainable development, energy transition

THE IMPACT OF HUMAN CAPITAL INVESTMENT ON KNOWLEDGE-BASED ECONOMIC DEVELOPMENT: A CASE STUDY OF HIGH-INCOME RESOURCE ECONOMIES

Assoc. Prof. Dr. Khaled Al-Enezi
Faculty of Economics, King Saud University, Saudi Arabia

ABSTRACT

This paper examines the impact of human capital investment on knowledge-based economic development in high-income resource economies. As these countries seek to move beyond dependence on natural resource revenues, education, skills, and innovation capacity become central to long-term competitiveness. The study investigates how investment in human capital supports diversification, productivity, and the transition toward knowledge-intensive economic structures.

The research is grounded in human capital theory and innovation-driven development literature. It argues that education quality, vocational training, and research capacity are key factors in transforming resource-based wealth into sustainable economic strength. The analysis shows that countries with stronger commitments to learning, skill formation, and talent development are better able to create new sectors and reduce vulnerability to commodity cycles. At the same time, the study notes that institutional coordination and labor market relevance are necessary to make such investments effective.

The paper concludes that human capital investment is not only a social policy but also a strategic economic instrument. It supports innovation ecosystems, improves labor productivity, and strengthens the institutional basis of knowledge-based growth. In high-income resource economies, the success of diversification depends on the ability to align education systems with development priorities and emerging technological demands.

Key words: human capital, knowledge-based economy, resource economies, education investment, economic diversification

GREEN ECONOMIC TRANSITION AND INDUSTRIAL COMPETITIVENESS: EXAMINING THE COSTS AND BENEFITS OF SUSTAINABLE PRODUCTION POLICIES IN CENTRAL EUROPE

Prof. Dr. Gabor Kovacs, Dr. Anna Horvath, Peter Nagy
Faculty of Economics and Business, University of Szeged, Hungary

ABSTRACT

This study explores the relationship between green economic transition and industrial competitiveness in Central Europe, focusing on the costs and benefits of sustainable production policies. As environmental regulation becomes more prominent, firms and governments are increasingly required to balance ecological responsibility with economic performance. The paper examines how green policies affect industrial adaptation, innovation, and long-term competitiveness in the regional context.

The research is based on environmental economics and industrial policy literature. It emphasizes that sustainable production can generate efficiency gains through energy savings, waste reduction, and process innovation, while also creating short-term adjustment costs for firms. The analysis suggests that the success of green transition depends on policy design, technological readiness, and the capacity of industries to adapt. The findings indicate that regions with stronger innovation systems are more likely to benefit from environmental modernization.

The paper argues that green transition should be considered a strategic economic opportunity rather than a constraint on development. It concludes that sustainable production policies can strengthen industrial competitiveness when they are supported by investment incentives, institutional coordination, and workforce adaptation. In Central Europe, the challenge is to ensure that ecological goals and industrial performance advance together within a coherent development strategy.

Key words: green transition, industrial competitiveness, sustainable production, Central Europe, environmental policy

THE ROLE OF AFRICAN THEOLOGICAL TRADITIONS IN CONTEMPORARY CHRISTIAN PRACTICES IN ZIMBABWE

Dr. Blessing Ndlovu, Prof. Dr. Tendai Muchengeti, Rumbidzai Chikore
Faculty of Theology and Religious Studies, University of Zimbabwe, Zimbabwe

ABSTRACT

This study examines the role of African theological traditions in shaping contemporary Christian practices in Zimbabwe. It explores how indigenous religious worldviews, communal ethics, and spiritual practices continue to influence the way Christianity is understood and lived within local communities. Rather than viewing African theological traditions as separate from Christianity, the research argues that they have become an important interpretive framework through which faith, worship, and moral life are expressed in everyday practice.

The study is based on theological analysis and literature review, focusing on the interaction between African spirituality and Christian doctrine. It highlights the importance of ancestral memory, communal belonging, oral interpretation, healing practices, and symbolic ritual in Zimbabwean Christianity. The findings suggest that many Christian communities integrate these African theological elements into worship, pastoral care, and moral teaching. This blending reflects not simply cultural adaptation but a deeper theological conversation about identity, faith, and the meaning of Christian life in an African context.

The paper also considers tensions that arise when imported theological models fail to address local realities. It argues that a more contextually grounded theology can help Christian communities respond more meaningfully to social, economic, and spiritual challenges. The study concludes that African theological traditions offer a valuable resource for understanding contemporary Christian practice in Zimbabwe, especially in relation to community, healing, and the search for spiritual authenticity. Recognizing these traditions can enrich theological reflection and support a more inclusive and culturally responsive form of Christianity.

Key words: African theology, Christianity, Zimbabwe, indigenous traditions, contextual faith

INTERPRETATIONS OF BIBLICAL TEXTS IN POST-COLONIAL ZIMBABWEAN SOCIETY

Assoc. Prof. Dr. Tafadzwa Moyo, Simbarashe Gutu
Faculty of Humanities, University of Zimbabwe, Zimbabwe

ABSTRACT

This paper explores the interpretation of biblical texts in post-colonial Zimbabwean society, with particular attention to the ways in which scripture is read, taught, and used in social and theological life. In the post-colonial period, biblical interpretation has become closely linked to questions of identity, liberation, power, and cultural relevance. The study examines how Zimbabwean readers and theologians engage with the Bible in contexts shaped by colonial memory, political change, and social uncertainty.

The research is grounded in biblical hermeneutics and post-colonial theology. It focuses on the tension between inherited interpretive traditions and local concerns, showing how biblical texts are often re-read through the experiences of oppression, resilience, poverty, and hope. The findings suggest that biblical interpretation in Zimbabwe is not limited to academic settings but is also shaped by churches, community discourse, and public life. This creates a dynamic interpretive environment in which scripture functions as both spiritual authority and social commentary.

The study argues that post-colonial biblical interpretation should be attentive to local realities and the historical experiences of African readers. It emphasizes that meaning is shaped not only by textual analysis but also by the social location of the interpreter. The paper concludes that biblical texts in Zimbabwe continue to serve as a powerful resource for reflection, critique, and moral guidance, while also inviting new interpretive approaches that are rooted in African experience and post-colonial awareness.

Key words: biblical interpretation, post-colonial theology, Zimbabwe, hermeneutics, African readership

ORTHODOX CHRISTIAN THEOLOGY AND NATIONAL IDENTITY IN NORTH MACEDONIA

Prof. Dr. Aleksandar Petreski, Marija Nikolova, Dr. Stefan Iliev
Faculty of Theology, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

This study investigates the relationship between Orthodox Christian theology and national identity in North Macedonia. It considers how theological tradition, ecclesiastical history, and religious symbolism contribute to the formation of collective identity in a society marked by historical complexity and cultural plurality. Orthodox Christianity has long played a central role in shaping public memory, moral discourse, and national consciousness in the region.

The paper is based on theological and historical analysis, focusing on the role of the Orthodox Church in public life and identity formation. It highlights how liturgical language, saints' commemorations, sacred geography, and ecclesiastical narratives reinforce ideas of continuity and belonging. The findings suggest that Orthodox theology functions not only as a doctrinal system but also as a cultural framework through which historical experience and national self-understanding are expressed. At the same time, the study recognizes that theological identity can also become a site of debate when religious, ethnic, and political meanings overlap.

The paper argues that national identity in North Macedonia cannot be understood apart from Orthodox Christian tradition, yet this relationship must be approached carefully in order to respect pluralism and avoid exclusionary interpretations. The study concludes that Orthodox theology remains a vital component of Macedonian cultural life, offering both continuity with the past and a moral vocabulary for contemporary society. Its role in identity formation reflects the enduring influence of religion in public and national imagination.

Key words: Orthodox theology, national identity, North Macedonia, church tradition, cultural memory

INTERRELIGIOUS DIALOGUE AND COEXISTENCE IN BALKAN THEOLOGICAL DISCOURSE

Dr. Elena Trajkovska, Assoc. Prof. Dr. Goran Stojanov
Faculty of Theology, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

ABSTRACT

This paper examines interreligious dialogue and coexistence within Balkan theological discourse, focusing on the ways Christian, Muslim, and other religious traditions engage with one another in a historically diverse and often politically sensitive region. The Balkans have long been shaped by overlapping religious traditions, and theological discourse in the region reflects both the challenges and possibilities of living together across confessional boundaries. The study explores dialogue not only as an academic concept but also as a practical and ethical necessity.

The research is based on theological literature and comparative analysis of interfaith approaches in the Balkans. It identifies key themes such as mutual recognition, shared ethical responsibility, historical memory, and the role of religious leaders in promoting peace. The findings suggest that dialogue becomes most meaningful when it addresses real social concerns and moves beyond formal tolerance toward sustained relationship-building. The study also notes that coexistence requires honesty about historical tensions, as well as a willingness to cultivate trust and respect.

The paper argues that Balkan theological discourse has the potential to contribute to wider discussions on religious coexistence by offering models rooted in local experience. It concludes that interreligious dialogue should be understood as a continuing process of engagement, reflection, and cooperation. In the Balkan context, theology can support social harmony by encouraging communities to see religious diversity not as a threat, but as part of a shared human and civic future.

Key words: interreligious dialogue, coexistence, Balkan theology, religious diversity, peacebuilding

ISLAMIC THEOLOGICAL PERSPECTIVES ON MODERNITY AND SOCIAL CHANGE IN TUNISIA

Assis. Prof. Dr. Hichem Ben Youssef, Amira Trabelsi, Dr. Sami Gharbi
Faculty of Islamic Studies, University of Tunis El Manar, Tunisia

ABSTRACT

This study explores Islamic theological perspectives on modernity and social change in Tunisia, focusing on how religious thought responds to contemporary transformations in education, governance, gender relations, and public ethics. Tunisia offers a significant context for examining the interaction between Islamic tradition and modern social developments, especially in a society where theological discourse has continued to adapt to changing historical conditions.

The paper is based on theological analysis and contemporary scholarship on Islam in North Africa. It examines how Tunisian scholars interpret modernity not as a simple break from tradition, but as a field of negotiation in which Islamic principles are reconsidered in relation to new social realities. The findings suggest that Tunisian theological discussions often emphasize balance, moral responsibility, social justice, and the public good. These themes allow Islamic thought to remain relevant while addressing the demands of change.

The study also highlights tensions between reformist approaches and more conservative readings, showing that debates over modernity are closely connected to broader questions of identity and authority. It argues that Islamic theology in Tunisia plays an important role in shaping public understanding of ethical life and social reform. The paper concludes that theological reflection can help bridge the gap between tradition and modernity by offering interpretations that are faithful to Islamic values while responsive to evolving social conditions.

Key words: Islamic theology, modernity, Tunisia, social change, religious reform

QURANIC INTERPRETATION AND CONTEMPORARY ETHICAL ISSUES IN TUNISIAN SCHOLARSHIP

Dr. Noura Ben Salem, Yassine Chahed
Faculty of Islamic Studies, University of Sfax, Tunisia

ABSTRACT

This paper examines Quranic interpretation in relation to contemporary ethical issues within Tunisian scholarship. It focuses on how modern exegetical work engages with questions such as justice, social responsibility, gender, public morality, and human dignity. In Tunisia, Quranic interpretation has become an important space for connecting classical Islamic scholarship with the ethical challenges of modern society.

The study is based on a review of scholarly writings and interpretive approaches used by Tunisian theologians and Quranic commentators. It highlights the ways in which the Quran is read as a living moral guide rather than a text limited to historical context. The findings suggest that contemporary Tunisian scholarship often seeks interpretive methods that are both faithful to tradition and open to present-day concerns. Ethical reflection plays a central role in this process, especially when discussing family life, social justice, and communal responsibility.

The paper argues that Quranic interpretation should not be separated from the moral realities of society. It emphasizes that scholarship becomes more meaningful when it addresses lived ethical questions and provides guidance that is both principled and contextually relevant. The study concludes that Tunisian Quranic scholarship contributes to a broader Islamic intellectual tradition by offering thoughtful responses to modern ethical complexity while maintaining continuity with classical exegetical foundations.

Key words: Quranic interpretation, ethical issues, Tunisian scholarship, Islamic thought, contemporary ethics

THE DEVELOPMENT OF ORTHODOX THEOLOGICAL THOUGHT IN MODERN GEORGIAN SOCIETY

Nino Kakhidze, Dr. Levan Gogoladze
Faculty of Theology, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This study explores the development of Orthodox theological thought in modern Georgian society, paying attention to the historical, cultural, and spiritual factors that have shaped religious life in recent decades. Orthodox Christianity has remained a significant source of identity and moral reflection in Georgia, especially as the country has navigated political change, social transition, and renewed interest in tradition. The paper examines how theological thought has evolved in response to these circumstances.

The research is based on theological and historical analysis, with attention to the interaction between church life, public culture, and intellectual debate. It shows that modern Georgian Orthodox thought is marked by continuity with classical tradition, yet also by efforts to address contemporary questions about education, identity, morality, and social change. The findings suggest that theology in Georgia functions not only as religious doctrine but also as a framework for interpreting national and cultural experience.

The paper argues that the development of Orthodox theological thought has been shaped by the need to remain relevant in a changing society while preserving spiritual depth and liturgical continuity. It concludes that Georgian Orthodox theology continues to play an important role in public discourse, offering moral orientation and cultural stability. Its development reflects a broader search for meaning in modern Georgian life and demonstrates the enduring connection between religion and social identity.

Key words: Orthodox theology, modern Georgia, religious thought, national identity, church and society

RELIGION AND CULTURAL IDENTITY IN POST-SOVIET GEORGIA: A THEOLOGICAL ANALYSIS

Assis. Prof. Dr. Tamar Japaridze, Irakli Tsereteli
Faculty of Humanities and Theology, Ilia State University, Georgia

ABSTRACT

This paper investigates the relationship between religion and cultural identity in post-Soviet Georgia through a theological lens. After the collapse of the Soviet Union, Georgia experienced a renewed public interest in religion, heritage, and national belonging. The study examines how religious traditions, particularly Orthodox Christianity, have contributed to the reconstruction of cultural identity in a society shaped by political transition and historical memory.

The research is based on theological reflection and cultural analysis. It shows that religion in post-Soviet Georgia has become closely associated with identity formation, moral restoration, and the search for continuity after ideological rupture. The findings suggest that religious symbols, sacred narratives, and church institutions play a major role in shaping how Georgian society understands itself. At the same time, the study recognizes that religious revival can raise questions about inclusion, pluralism, and the boundaries between cultural and confessional identity.

The paper argues that theology provides an important framework for understanding the changing role of religion in public life. It concludes that in post-Soviet Georgia, religion cannot be treated only as a private matter, since it remains deeply connected to national memory and cultural self-definition. The study contributes to broader discussions on the relationship between faith, history, and identity in societies undergoing post-socialist transformation.

Key words: religion and identity, post-Soviet Georgia, theology, cultural memory, Orthodox Christianity

RURAL TO URBAN MIGRATION DYNAMICS AND SOCIOECONOMIC TRANSFORMATION IN ZIMBABWEAN COMMUNITIES

Dr. Rutendo Dube
Faculty of Social Sciences, University of Zimbabwe, Zimbabwe

ABSTRACT

This study examines rural-to-urban migration dynamics and their role in socioeconomic transformation within Zimbabwean communities. Rural migration has long been shaped by uneven access to employment, services, education, and livelihood opportunities, and it continues to influence both sending and receiving areas. The paper explores how migration reshapes household structures, local economies, and community relations while also creating new patterns of dependency and adaptation.

The research is based on a review of migration studies, development literature, and socioeconomic analysis focused on Southern African urbanization. It highlights that rural-to-urban migration is not only a movement of people but also a restructuring of social and economic life. Migrants often seek improved livelihoods, but their departure can weaken rural labor systems and alter family support networks. At the same time, urban destinations absorb new labor, skills, and cultural practices, which contribute to the transformation of city life.

The study argues that migration should be understood as a complex development process rather than as a simple response to poverty. In Zimbabwe, migration reflects wider structural inequalities, changing labor markets, and the search for social mobility. The paper concludes that effective policy responses must connect rural development, urban planning, and employment creation in a more coordinated way. Strengthening local economies and improving access to services in rural areas may reduce forced migration pressures while supporting more balanced national development.

Key words: rural migration, urban transformation, Zimbabwe, socioeconomic change, development policy

YOUTH MIGRATION PATTERNS AND EMPLOYMENT CHALLENGES IN ZIMBABWE'S POST-CRISIS ECONOMY

Assoc. Prof. Dr. Tafadzwa Ndlovu, Kudakwashe Gweru, Prof. Dr. Tendai Moyo, Nyasha Chikore
Faculty of Economics and Development Studies, University of Zimbabwe, Zimbabwe

ABSTRACT

This paper examines youth migration patterns and employment challenges in Zimbabwe's post-crisis economy. Young people increasingly view migration as a strategy for escaping unemployment, informal labor dependence, and limited prospects for social advancement. The study explores how migration decisions are shaped by economic insecurity, educational mismatch, and the fragmentation of local labor markets.

The research draws on migration and labor studies, with attention to youth transitions in Southern African economies. It shows that youth migration is closely linked to the search for dignity, stability, and long-term opportunity. However, migration does not always resolve employment insecurity, since many young migrants encounter precarious work, unstable income, and weak labor protections in destination areas. The analysis also highlights the emotional and social costs of separation from family and community support systems.

The study argues that youth migration in Zimbabwe should be understood within a broader context of economic recovery and labor market reform. Rather than treating migration as an isolated phenomenon, the paper emphasizes the need to address structural unemployment, skills development, and inclusive growth. It concludes that sustainable responses require policies that create meaningful local employment, strengthen vocational training, and support young people in both rural and urban settings. In this way, migration can be linked to development rather than being driven primarily by economic distress.

Key words: youth migration, employment, Zimbabwe, labor markets, post-crisis economy

TRANSNATIONAL MIGRATION AND IDENTITY FORMATION AMONG MACEDONIAN DIASPORA COMMUNITIES

Dr. Elena Petrova, Stefan Iliev, Marija Kostova
Faculty of Philosophy, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

This study explores transnational migration and identity formation among Macedonian diaspora communities. It examines how migration across borders shapes cultural belonging, family ties, and the negotiation of identity in new social environments. The research focuses on the ways diaspora members maintain connections with their homeland while adapting to host societies and developing hybrid forms of identity.

The paper is grounded in migration theory, diaspora studies, and identity research. It argues that transnational migration does not simply lead to assimilation or separation, but often produces layered identities that are shaped by movement, memory, and communication across borders. Diaspora communities preserve language, traditions, religion, and collective memory through family networks, associations, and digital communication, while also engaging with the social norms of receiving countries.

The findings indicate that Macedonian diaspora identity is dynamic rather than fixed. It is shaped by generational differences, migration histories, and the changing meaning of homeland in transnational life. The paper concludes that diaspora identity should be understood as an ongoing process of negotiation between continuity and change. This perspective helps explain how migration contributes not only to demographic mobility but also to the transformation of cultural and social belonging.

Key words: transnational migration, diaspora, identity formation, Macedonia, cultural belonging

ECONOMIC MIGRATION FLOWS AND LABOR MARKET ADAPTATION IN NORTH MACEDONIA

Prof. Dr. Aleksandar Trajkov, Ivana Ristova
Faculty of Economics, University of Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

This paper investigates economic migration flows and labor market adaptation in North Macedonia. Migration has become an important feature of the country's social and economic landscape, influencing labor supply, household strategies, and workforce composition. The study examines how migration affects both departure patterns and labor market responses within the national economy.

The research draws on labor migration literature and economic development studies. It shows that economic migration is often driven by limited employment opportunities, wage disparities, and aspirations for upward mobility. At the same time, migration creates labor market adjustment pressures by reducing available workers in certain sectors while encouraging dependence on remittances and external income sources. The analysis highlights the uneven effects of migration on skilled and unskilled labor, as well as on urban and rural areas.

The study argues that labor market adaptation requires more than short-term responses to workforce shortages. It calls for policies that support skills development, improve employment quality, and create incentives for return migration and local retention. The paper concludes that economic migration in North Macedonia should be approached as a structural issue connected to development, social policy, and workforce planning. More sustainable labor markets depend on reducing push factors and expanding opportunities within the country.

Key words: economic migration, labor market, North Macedonia, workforce adaptation, remittances

IRREGULAR MIGRATION AND BORDER MANAGEMENT POLICIES IN TUNISIA

Assoc. Prof. Dr. Hichem Ben Youssef, Amira Trabelsi, Dr. Sami Gharbi
Faculty of Law and Political Science, University of Tunis, Tunisia

ABSTRACT

This study examines irregular migration and border management policies in Tunisia, a key transit country in the Mediterranean migration system. Tunisia's geographic position places it at the intersection of regional mobility, maritime crossings, and evolving border control strategies. The research explores how state policy responds to irregular migration while balancing security concerns, humanitarian obligations, and international cooperation.

The paper is based on migration governance literature and policy analysis. It shows that irregular migration is shaped by broader regional inequalities, conflict dynamics, and labor market pressures, rather than by border control alone. Border management policies often focus on surveillance, interception, and administrative regulation, yet these measures may produce unintended social and humanitarian consequences. The study emphasizes that migration governance requires both enforcement and protection-oriented approaches.

The findings suggest that effective border management depends on institutional coordination, legal clarity, and respect for human rights. The paper argues that Tunisia's migration policy must address root causes while also improving reception conditions, asylum management, and cooperation with neighboring countries. It concludes that irregular migration should be understood as a complex transnational issue that cannot be reduced to security measures alone. A balanced approach is necessary to ensure both border stability and humane migration governance.

Key words: irregular migration, border management, Tunisia, migration policy, Mediterranean governance

SOCIAL INTEGRATION OF SUB-SAHARAN MIGRANTS IN TUNISIAN URBAN CENTERS

Dr. Nadia Chaabane, Fathi Mansouri
Faculty of Social Sciences, University of Carthage, Tunisia

ABSTRACT

This paper investigates the social integration of Sub-Saharan migrants in Tunisian urban centers. As Tunisia has become both a transit and destination space, migrant populations from Sub-Saharan Africa encounter complex experiences of settlement, exclusion, and adaptation. The study explores how social integration unfolds in everyday urban life through employment, housing, social networks, and public interaction.

The research is informed by migration integration studies and urban sociology. It highlights that integration is shaped not only by legal status but also by social recognition, access to services, and local attitudes toward migrants. The findings show that many Sub-Saharan migrants develop coping strategies through informal networks, religious communities, and shared living arrangements. However, they also face discrimination, labor precarity, and barriers to social inclusion.

The study argues that urban integration should be understood as a gradual and relational process rather than a fixed outcome. In Tunisia, migrant incorporation depends on the quality of local institutions, civic openness, and anti-discrimination practices. The paper concludes that more inclusive urban policies are needed to support coexistence, protect migrant rights, and strengthen social cohesion in increasingly diverse Tunisian cities.

Key words: social integration, Sub-Saharan migrants, Tunisia, urban centers, migration inclusion

POST-SOVIET MIGRATION TRENDS AND DEMOGRAPHIC SHIFTS IN GEORGIA

Prof. Dr. Giorgi Avaliani, Nino Beridze, Levan Khutsishvili
Faculty of Social Sciences, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This study examines post-Soviet migration trends and demographic shifts in Georgia. Since the dissolution of the Soviet Union, Georgia has experienced substantial population movement shaped by economic transition, political instability, and changing mobility patterns. The paper explores how these processes have influenced demographic structure, regional distribution, and social development.

The research is based on migration and demographic studies, with particular attention to the relationship between emigration, internal mobility, and population change. It shows that migration has altered age composition, labor availability, and family structure, while also contributing to long-term demographic decline in some areas. The analysis highlights the social significance of migration for both urban and rural communities, where population loss has affected education, labor markets, and local continuity.

The study argues that migration should be viewed as part of Georgia's broader post-Soviet transformation. It is not only a demographic phenomenon but also a reflection of economic inequality, institutional change, and transnational life. The paper concludes that demographic sustainability depends on more coherent development policies, stronger employment opportunities, and support for regional balance. Understanding migration trends is therefore essential for planning Georgia's social and economic future.

Key words: post-Soviet migration, demographic change, Georgia, population mobility, social transition

INTERNAL DISPLACEMENT AND RESETTLEMENT POLICIES IN GEORGIAN CONFLICT ZONES

Assoc. Prof. Dr. Tamar Lomidze, Irakli Gelashvili
Faculty of Political Science, Caucasus University, Georgia

ABSTRACT

This paper explores internal displacement and resettlement policies in Georgian conflict zones. Internal displacement remains one of the most significant social and political consequences of conflict in Georgia, affecting housing, livelihood, identity, and long-term community stability. The study examines how state policies have responded to displacement and how resettlement strategies have shaped the lives of affected populations.

The research draws on displacement studies and conflict policy literature. It shows that internally displaced persons often face challenges related to adequate housing, employment access, social inclusion, and uncertain legal status. The analysis suggests that resettlement policy is most effective when it moves beyond emergency assistance and supports durable integration into host communities. It also highlights the importance of recognizing the social and emotional dimensions of displacement, not only its administrative aspects.

The study argues that displacement policy should be guided by principles of dignity, participation, and long-term social recovery. In the Georgian context, this means creating conditions that allow displaced families to rebuild stable lives while preserving ties to identity and community memory. The paper concludes that sustainable resettlement depends on coordinated planning, inclusive governance, and consistent public support. Internal displacement is therefore not only a humanitarian issue but also a key challenge for national cohesion and post-conflict reconstruction.

Key words: internal displacement, resettlement policy, Georgia, conflict zones, social recovery

LABOR MIGRATION AND REMITTANCE IMPACTS ON HOUSEHOLD ECONOMIES IN GEORGIA

Dr. Ana Tsiklauri, Mariam Shengelia
Faculty of Economics, Tbilisi State University, Georgia

ABSTRACT

This study examines labor migration and its remittance impacts on household economies in Georgia. Labor migration has become a major livelihood strategy for many Georgian families, linking local households to transnational income sources and broader economic networks. The paper investigates how remittances affect consumption, savings, investment, and household stability in both rural and urban settings.

The research is grounded in migration economics and household development literature. It shows that remittances often play a vital role in meeting everyday needs, supporting education, and reducing vulnerability during periods of unemployment or low wages. At the same time, the study notes that dependence on remittance income may create long-term challenges, including reduced labor participation and uneven development between households with access to migration and those without.

The paper argues that remittances should be understood as part of a wider development process rather than as a simple financial transfer. Their effects depend on household structure, migration duration, and the availability of productive opportunities within the country. The study concludes that policy responses should encourage the productive use of remittances while also creating better domestic employment conditions. In this way, labor migration can contribute more effectively to household resilience and national development.

Key words: labor migration, remittances, household economy, Georgia, migration and development

DIGITAL PAYMENT TRANSFORMATION AND FINANCIAL INCLUSION IN SOUTHEAST ASIA'S URBAN ECONOMIES

Prof. Dr. Ernesto Valdés, Dr. Camila Hernández, Luis Ortega
Faculty of Economics and Business, University of the Philippines, Philippines

ABSTRACT

This study examines the relationship between digital payment transformation and financial inclusion in Southeast Asia's urban economies. As cities across the region experience rapid technological change, mobile wallets, contactless transactions, and platform-based financial services are increasingly reshaping everyday economic life. The research explores how these tools expand access to formal financial systems while also revealing new forms of exclusion related to digital literacy, regulatory gaps, and unequal access to infrastructure.

The paper is based on a conceptual and comparative review of digital finance literature, urban economic studies, and financial inclusion policy discussions. It highlights that digital payment systems can support participation in formal commerce by reducing transaction costs, improving convenience, and enabling previously unbanked populations to access financial services. At the same time, the study notes that adoption is uneven across social groups and urban neighborhoods, especially where income, education, and digital connectivity remain unequal.

The findings suggest that financial inclusion through digital payment transformation depends not only on technological availability but also on public trust, consumer protection, and institutional support. In Southeast Asian cities, digital finance can contribute to more inclusive urban economies when it is linked to broader policies on accessibility, literacy, and social equity. The study concludes that digital payment systems should be understood as part of a wider transformation of urban economic governance rather than as a purely technical innovation.

Key words: digital payments, financial inclusion, urban economy, Southeast Asia, digital finance

STRUCTURAL ADJUSTMENT POLICIES AND THEIR LONG-TERM SOCIOECONOMIC IMPACTS IN POST-REVOLUTIONARY CUBA

Prof. Dr. Budi Santoso, Dr. Maya Kartika, Fajar Nugroho
Faculty of Economics and Business, University of Indonesia, Indonesia

ABSTRACT

This paper investigates the long-term socioeconomic impacts of structural adjustment policies in post-revolutionary Cuba. Structural adjustment programs were introduced as responses to economic crisis, fiscal pressure, and external constraints, but their effects extended far beyond short-term stabilization. The study examines how these policies influenced labor conditions, public welfare, income distribution, and the broader structure of the Cuban economy over time.

The research draws on economic policy analysis and literature on socialist transition and development reform. It emphasizes that structural adjustment in Cuba must be understood within the country's specific political and institutional context, where state-led planning, external sanctions, and social protection systems interacted in complex ways. The findings indicate that while adjustment measures may have supported some macroeconomic reorganization, they also created pressures on household security, public services, and social equality.

The paper argues that the true impact of structural adjustment cannot be measured only through economic indicators, but must also include social and institutional consequences. In Cuba, reforms affected everyday life by changing employment patterns, access to goods, and the role of the state in welfare provision. The study concludes that structural adjustment policies, when applied in politically sensitive and historically specific contexts, can produce mixed outcomes that combine economic adaptation with social strain.

Key words: structural adjustment, Cuba, socioeconomic impact, economic reform, post-revolutionary economy

TOURISM-DEPENDENT ECONOMIES AND SUSTAINABLE GROWTH STRATEGIES IN CONTEMPORARY CUBA

Prof. Dr. Joseph Mwakipesile, Assoc. Prof. Dr. Ricardo Morales, Dr. Elena Ruiz
Faculty of Economics, University of Havana, Cuba

ABSTRACT

This study explores sustainable growth strategies for tourism-dependent economies in contemporary Cuba. Tourism has become a central component of the Cuban economy, supporting employment, foreign exchange earnings, and urban development. However, dependence on tourism also exposes the country to external shocks, seasonal instability, and pressures on local resources. The research examines how Cuba can pursue tourism growth while strengthening resilience and sustainability.

The paper is based on a review of tourism economy literature and sustainable development studies. It identifies major strategic concerns such as overdependence on international arrivals, environmental pressure on coastal zones, uneven regional development, and the need for stronger links between tourism and local production. The findings suggest that sustainable tourism development requires diversification, improved infrastructure, and policies that connect tourism more closely with community needs and environmental protection.

The study also argues that tourism should not be treated as a stand-alone sector but as part of a broader development framework. In Cuba, this means supporting cultural tourism, community-based initiatives, and local entrepreneurship while reducing vulnerability to global market fluctuations. The paper concludes that sustainable growth in tourism-dependent economies depends on balancing competitiveness with ecological and social responsibility.

Key words: tourism economy, sustainable growth, Cuba, economic resilience, development strategy

AGRICULTURAL PRODUCTIVITY, CLIMATE CHANGE, AND RURAL POVERTY REDUCTION IN TANZANIA

Dr. Asha Mtemvu, Peter Nyerere
Faculty of Agriculture, University of Dar es Salaam, Tanzania

ABSTRACT

This paper examines the relationship between agricultural productivity, climate change, and rural poverty reduction in Tanzania. Agriculture remains central to livelihoods in rural areas, yet productivity is increasingly threatened by changing rainfall patterns, soil degradation, and climate-related uncertainty. The study explores how agricultural performance influences poverty outcomes and how climate adaptation can support rural development.

The research is grounded in agricultural development and climate adaptation literature. It highlights the importance of access to inputs, extension services, land management, and climate-resilient farming practices as pathways to improving productivity. The findings suggest that agricultural growth can reduce rural poverty when it is supported by inclusive policies, stable markets, and local capacity building. At the same time, climate change can weaken these gains if farmers are unable to adjust to environmental stress.

The study argues that poverty reduction in Tanzania requires a stronger connection between agricultural policy and climate resilience. This means promoting diversified crops, improved water management, and rural support systems that help farmers respond to uncertainty. The paper concludes that long-term rural development depends on an integrated approach that treats agriculture not only as an economic activity but also as a foundation for social resilience and food security.

Key words: agricultural productivity, climate change, rural poverty, Tanzania, food security

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND INDUSTRIALIZATION PATTERNS IN EAST AFRICAN ECONOMIES

Dr. Hassan Mgaya
Faculty of Economics and Business, University of Nairobi, Kenya

ABSTRACT

This study explores the role of foreign direct investment in shaping industrialization patterns in East African economies. As countries in the region seek to expand manufacturing capacity and reduce dependence on primary commodities, foreign investment has become a key source of capital, technology, and industrial linkages. The research examines how investment flows influence industrial structure, sectoral diversification, and long-term economic transformation.

The paper is based on industrial development and investment policy literature. It identifies several ways in which foreign direct investment can support industrialization, including job creation, technology transfer, supply chain integration, and export expansion. However, the findings also show that investment does not automatically produce broad-based industrial development. Its impact depends on domestic policy capacity, local linkages, infrastructure quality, and the ability of firms to absorb new technology.

The study argues that East African economies need strategies that align foreign investment with national industrial goals. This includes strengthening local firms, improving skills, and ensuring that investment contributes to deeper productive capacity rather than isolated enclaves. The paper concludes that foreign direct investment can support industrialization when it is embedded in broader development policy and linked to local economic transformation.

Key words: foreign direct investment, industrialization, East Africa, economic development, manufacturing

INFLATION CONTROL MECHANISMS AND CURRENCY STABILITY IN TAJIKISTAN'S MODERN ECONOMY

Assoc. Prof. Dr. Rustam Iskandarov, Dr. Farzona Yusufzoda
Faculty of Economics, Tajik National University, Tajikistan

ABSTRACT

This paper examines inflation control mechanisms and currency stability in Tajikistan's modern economy. In economies with limited monetary flexibility and external vulnerability, maintaining price stability is essential for sustaining growth, investment, and household purchasing power. The study explores the main policy tools used to control inflation and assesses their relevance in the Tajik context.

The research is based on monetary policy and macroeconomic stability literature. It focuses on interest rate policy, exchange rate management, fiscal coordination, and the role of remittances and external shocks in shaping inflationary pressure. The findings suggest that currency stability depends not only on central bank measures but also on broader structural conditions such as import dependence, market concentration, and exposure to regional economic shifts.

The study argues that inflation control in Tajikistan requires a coordinated approach that combines monetary discipline with structural reforms. This means strengthening financial institutions, improving policy communication, and reducing vulnerabilities linked to external price movements. The paper concludes that long-term currency stability can be achieved only when macroeconomic policy is supported by institutional consistency and economic diversification.

Key words: inflation control, currency stability, Tajikistan, monetary policy, macroeconomic management

LABOR MIGRATION, REMITTANCES, AND HOUSEHOLD ECONOMIC RESILIENCE IN TAJIKISTAN

Dr. Dilshod Rahimov, Prof. Dr. Gulnora Saidova, Assoc. Prof. Dr. Komron Davlatov
Faculty of Economics, Tajik State University of Commerce, Tajikistan

ABSTRACT

This study investigates the relationship between labor migration, remittances, and household economic resilience in Tajikistan. Labor migration has become a major livelihood strategy for many households, and remittance income plays a central role in supporting consumption, education, health care, and basic security. The research examines how migration-related income affects household stability and long-term economic coping capacity.

The paper is based on migration and household economy literature. It highlights that remittances can reduce vulnerability by providing flexible financial support, especially in rural and low-income settings. At the same time, dependence on migration also creates risk, particularly when external labor markets become unstable or when family structures are disrupted by long-term absence. The findings suggest that remittances strengthen household resilience most effectively when they are combined with local opportunities for savings, investment, and income diversification.

The study argues that migration should be understood not only as a labor market phenomenon but also as a social and economic strategy shaped by structural inequality. In Tajikistan, remittance flows can help families manage hardship, but they do not replace the need for domestic employment and sustainable development. The paper concludes that household resilience depends on both migration income and broader policies that expand local economic capacity.

Key words: labor migration, remittances, household resilience, Tajikistan, economic security

COLONIAL ADMINISTRATION AND URBAN TRANSFORMATION IN BATAVIA DURING THE DUTCH EAST INDIES PERIOD

Dr. Siti Rahmawati
Faculty of Humanities, University of Indonesia, Indonesia

ABSTRACT

This study examines the relationship between colonial administration and urban transformation in Batavia during the Dutch East Indies period. As the colonial capital and administrative center of the Netherlands Indies, Batavia developed under a spatial logic shaped by governance, trade, military protection, and racial hierarchy. The city's urban form reflects the priorities of colonial rule, where administrative control and commercial efficiency were closely linked to spatial planning and infrastructural development.

The research is based on historical and urban studies literature, colonial records, and spatial interpretations of Batavia's development. It highlights how colonial authorities reorganized the city through zoning practices, drainage systems, port facilities, and public institutions that served the needs of the colonial economy and bureaucracy. At the same time, the urban landscape was marked by social segregation, with European, indigenous, and Chinese quarters separated through both formal planning and informal spatial practices. This segregation influenced mobility, labor organization, and everyday urban life.

The study argues that Batavia's transformation cannot be understood only as physical expansion, but also as a process of colonial ordering that reshaped social relations and urban identity. The findings show that colonial administration played a decisive role in defining the city's built environment, yet this process also produced inequality and spatial fragmentation. The article concludes that Batavia represents an important historical case for understanding how colonial power can shape urban form, institutional development, and long-term metropolitan structure.

Key words: colonial administration, Batavia, urban transformation, Dutch East Indies, colonial urbanism

ISLAMIC TRADE NETWORKS AND THE DEVELOPMENT OF PORT CITIES IN THE INDONESIAN ARCHIPELAGO FROM THE FIFTEENTH TO THE SEVENTEENTH CENTURY

Assoc. Prof. Dr. Budi Santoso, Maya Kartika
Faculty of Social Sciences, Gadjah Mada University, Indonesia

ABSTRACT

This paper explores the role of Islamic trade networks in the development of port cities in the Indonesian archipelago from the fifteenth to the seventeenth century. During this period, maritime commerce was not only an economic activity but also a major channel for the movement of religious ideas, cultural practices, and political influence. The study investigates how Muslim merchants, scholars, and local rulers contributed to the growth of coastal urban centers and to the broader transformation of the archipelago's social landscape.

The research draws on historical studies of Southeast Asian trade, Islamization, and maritime urbanization. It focuses on the interactions between commercial routes, port settlements, and emerging Muslim communities. The findings suggest that Islamic networks helped strengthen the strategic importance of coastal cities by linking them to wider Indian Ocean exchanges. These connections supported the development of marketplaces, religious institutions, and political alliances that gave port cities greater regional significance.

The study also shows that port cities functioned as dynamic spaces of cultural exchange, where local traditions and Islamic influences interacted in diverse ways. Rather than replacing existing social systems, Islam was often integrated into local commercial and political arrangements. The paper argues that the growth of these cities cannot be separated from maritime connectivity and transregional mobility. It concludes that Islamic trade networks played a central role in shaping the urban, economic, and cultural development of the Indonesian archipelago.

Key words: Islamic trade networks, port cities, Indonesian archipelago, maritime history, urban development

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

REVOLUTIONARY MOBILIZATION AND SOCIAL CHANGE IN CUBA AFTER 1959

Prof. Dr. Ernesto Valdés, Dr. Camila Hernández, Luis Ortega
Faculty of Social Sciences, University of Havana, Cuba

ABSTRACT

This study examines revolutionary mobilization and social change in Cuba after 1959, focusing on the ways in which political transformation reshaped social structures, public institutions, and collective identity. The Cuban Revolution marked a major turning point in the country's history, introducing new forms of political participation and redefining the relationship between the state and society. The paper explores how revolutionary discourse was translated into social policies and everyday practices.

The research is based on historical and political analysis of post-revolutionary Cuban society. It considers the role of mass mobilization, social campaigns, education, health reform, and labor organization in building a new revolutionary order. The findings indicate that revolutionary change extended beyond the political sphere and deeply influenced cultural norms, community life, and social expectations. Institutions became more closely tied to ideological objectives, while citizens were encouraged to participate in collective projects aligned with the revolution's goals.

The study also highlights tensions within this process, including the concentration of political authority, limits on pluralism, and the gap between revolutionary ideals and institutional practice. Nevertheless, the paper argues that the Cuban Revolution generated a lasting model of social transformation rooted in mobilization and state-led development. It concludes that post-1959 Cuba offers an important case for understanding how revolutionary politics can restructure society while creating enduring debates about participation, equality, and control.

Key words: Cuban Revolution, social change, revolutionary mobilization, state transformation, political history

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

THE ROLE OF SUGAR PLANTATIONS IN SHAPING THE ECONOMIC AND POLITICAL HISTORY OF NINETEENTH-CENTURY CUBA

Dr. Elena Ruiz, Ricardo Morales
Faculty of History, University of Havana, Cuba

ABSTRACT

This paper investigates the role of sugar plantations in shaping the economic and political history of nineteenth-century Cuba. Sugar production became the foundation of the island's colonial economy and deeply influenced patterns of land ownership, labor organization, export dependency, and political power. The study examines how plantation systems structured Cuban society and contributed to both wealth accumulation and social inequality.

The research is based on historical analysis of plantation economy, colonial labor systems, and political development in Cuba. It highlights the centrality of enslaved labor to sugar production and shows how plantation expansion intensified the island's integration into global markets. At the same time, this economic model reinforced class divisions and strengthened the political influence of plantation elites. The findings suggest that the sugar economy played a major role in defining the conditions under which debates about autonomy, reform, and independence emerged.

The study also considers the long-term effects of plantation power on Cuban political life. Sugar wealth supported colonial structures while also generating contradictions that contributed to instability and conflict. The paper argues that the plantation system must be understood not only as an agricultural arrangement but as a broader social and political order. It concludes that the history of nineteenth-century Cuba cannot be separated from the expansion of sugar plantations and the global forces that sustained them.

Key words: sugar plantations, colonial economy, Cuba, slavery, political history

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

PRECOLONIAL TRADE ROUTES AND CULTURAL EXCHANGE IN EAST AFRICA: EVIDENCE FROM TANZANIAN COASTAL COMMUNITIES

Prof. Dr. Joseph Mwakipesile, Dr. Asha Mtemvu, Peter Nyerere
Faculty of Arts and Social Sciences, University of Dar es Salaam, Tanzania

ABSTRACT

This study explores precolonial trade routes and cultural exchange in East Africa, using evidence from Tanzanian coastal communities. Long before colonial rule, the East African coast functioned as a major zone of interaction linking inland societies with the Indian Ocean world. Trade networks facilitated the movement of goods, ideas, religious beliefs, and social practices, shaping the historical development of coastal settlements.

The research is based on historical interpretation and regional studies of East African trade and coastal culture. It examines how commerce connected communities through caravan routes, port exchanges, and maritime communication. The findings indicate that trade was not limited to the circulation of material goods but also encouraged linguistic exchange, religious diffusion, and social integration. Coastal communities became important contact zones where African, Arab, Persian, and Asian influences interacted.

The study also argues that these trade routes contributed to the emergence of shared cultural forms while preserving local identity. Rather than producing uniformity, exchange created layered and adaptive societies with strong regional characteristics. The paper concludes that the precolonial history of Tanzanian coastal communities demonstrates the importance of mobility, interaction, and exchange in shaping East African civilization. It further suggests that trade should be understood as a cultural as well as an economic force in regional history.

Key words: precolonial trade, cultural exchange, East Africa, Tanzanian coast, maritime networks

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

THE IMPACT OF GERMAN COLONIAL RULE ON LOCAL GOVERNANCE STRUCTURES IN TANGANYIKA

Prof. Dr. Neema Kileo
Faculty of History, University of Dodoma, Tanzania

ABSTRACT

This paper examines the impact of German colonial rule on local governance structures in Tanganyika. Colonial administration introduced new political arrangements that altered existing systems of authority, redefined local leadership, and reshaped relations between communities and the colonial state. The study explores how indirect rule, taxation, labor control, and administrative restructuring affected indigenous governance.

The research draws on colonial history and political studies of East Africa. It shows that German rule did not simply replace local institutions, but reorganized them in ways that served colonial interests. Traditional leaders were incorporated into administrative systems under new forms of supervision, while local autonomy was reduced through bureaucratic control and coercive intervention. These changes transformed political accountability and altered the balance between customary authority and colonial power.

The findings suggest that colonial governance in Tanganyika created long-lasting institutional effects. While some local structures were preserved in modified form, their meaning and function changed significantly under colonial rule. The paper argues that this history is important for understanding later developments in state formation and local administration in Tanzania. It concludes that German colonial rule laid important foundations for modern governance challenges by restructuring local authority within a highly unequal political system.

Key words: German colonial rule, Tanganyika, local governance, colonial administration, political structure

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

SILK ROAD INTERACTIONS AND CULTURAL EXCHANGE IN CENTRAL ASIA DURING THE MEDIEVAL PERIOD

Prof. Dr. Farrukh Karimov, Dr. Nilufar Rahmonova
Faculty of History, National University of Uzbekistan, Uzbekistan

ABSTRACT

This study investigates Silk Road interactions and cultural exchange in Central Asia during the medieval period. The Silk Road was not only a commercial corridor but also a dynamic historical space where ideas, technologies, beliefs, and artistic traditions circulated across vast regions. The paper examines how Central Asian cities and communities participated in this network and how exchange contributed to their historical development.

The research is based on historical analysis of medieval trade, urban life, and intercultural contact. It emphasizes the importance of caravan routes, market centers, scholarly networks, and religious transmission in shaping the region's social and cultural landscape. The findings indicate that Central Asia functioned as a major intermediary zone connecting China, the Islamic world, Persia, and Europe. This position gave local cities special importance as centers of knowledge, craft production, and diplomacy.

The study also argues that cultural exchange on the Silk Road was multidirectional and transformative. Architectural forms, literary traditions, scientific knowledge, and religious ideas were adapted and reinterpreted in local contexts. The paper concludes that the medieval history of Central Asia cannot be understood without recognizing the Silk Road as a framework of interaction and cultural creativity. It highlights the region's role as both a recipient and producer of transregional civilization.

Key words: Silk Road, Central Asia, medieval history, cultural exchange, transregional networks

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

POLITICAL TRANSFORMATIONS IN TAJIKISTAN FROM THE LATE SOVIET ERA TO NATIONAL INDEPENDENCE

Assoc. Prof. Dr. Rustam Iskandarov, Dr. Farzona Yusufzoda
Faculty of Political Science, Tajik National University, Tajikistan

ABSTRACT

This study examines political transformations in Tajikistan from the late Soviet era to national independence. The transition period was marked by institutional change, ideological uncertainty, and the search for political legitimacy in a rapidly shifting environment. The paper explores how the collapse of the Soviet system opened space for new political actors, new forms of authority, and competing visions of the national future.

The research is based on political history and post-Soviet transition studies. It focuses on the weakening of Soviet governance structures, the emergence of national identity debates, and the formation of independent state institutions. The findings suggest that the transition to independence was not smooth or linear, but shaped by tension between continuity and rupture. Old administrative habits remained influential even as new political symbols and institutions were introduced.

The study also highlights the social and ideological challenges of state-building in Tajikistan. Political transformation involved not only formal independence but also struggles over representation, authority, and national cohesion. The paper argues that understanding this period requires attention to both structural change and political uncertainty. It concludes that Tajikistan's post-Soviet transformation provides an important case for studying how new states emerge from late socialist systems under conditions of institutional fragility and historical transition.

Key words: political transformation, Tajikistan, Soviet transition, national independence, state-building

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATION OF EARLY MARITIME TRADE NETWORKS IN SOUTHEAST ASIA: EVIDENCE FROM COASTAL EXCAVATIONS IN JAVA

Assoc. Prof. Dr. Bambang Santoso, Dewi Lestari
Faculty of Humanities, Gadjah Mada University, Indonesia

ABSTRACT

This study investigates early maritime trade networks in Southeast Asia through archaeological evidence recovered from coastal excavations in Java. The research focuses on how port settlements, material exchanges, and shoreline habitation reflect the growth of interregional contact across the island and beyond. By examining ceramics, shell remains, metal objects, and structural features from coastal contexts, the paper reconstructs patterns of maritime connectivity that linked Java to broader Indian Ocean and intra-Asian trade systems.

The study is based on archaeological interpretation of excavation reports, artifact typology, and spatial analysis of coastal settlement remains. The findings suggest that the Java coast functioned as an active interface between local communities and external traders, creating dynamic zones of exchange in which goods, technologies, and cultural practices circulated. Imported materials indicate sustained contact with distant regions, while locally produced artifacts reveal adaptation to foreign influences within indigenous settings. The analysis also shows that coastal communities were not passive recipients of trade but active participants in shaping maritime exchange networks.

The paper argues that early maritime trade contributed to economic diversification, social complexity, and cultural interaction in coastal Java. It also highlights the importance of port landscapes as archaeological sources for understanding the development of maritime societies in Southeast Asia. The study concludes that archaeological evidence from Java offers valuable insight into the historical formation of regional trade systems and the role of coastal communities in sustaining long-distance exchange. These findings contribute to broader discussions on mobility, connectivity, and the emergence of early maritime civilization in the Asian maritime world.

Key words: archaeology, maritime trade, Southeast Asia, coastal settlements, Java

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

REASSESSING INDIGENOUS CERAMIC PRODUCTION TECHNIQUES IN PRE-COLUMBIAN CUBA THROUGH MATERIAL CULTURE STUDIES

Prof. Dr. Carlos Rodríguez, Dr. Elena Martínez, Jorge Pérez
Faculty of Arts and Letters, University of Havana, Cuba

ABSTRACT

This study reassesses indigenous ceramic production techniques in pre-Columbian Cuba through the lens of material culture studies. Ceramics represent one of the most important archaeological sources for understanding technological knowledge, social organization, and cultural expression among early island communities. The research explores how vessel form, decoration, clay preparation, and firing practices reveal both local traditions and broader cultural relationships within the Caribbean.

The study draws on archaeological collections, museum materials, and published reports on pre-Columbian Cuban sites. By focusing on manufacturing traces and stylistic variation, it highlights the technical skill involved in ceramic production and the cultural meanings embedded in everyday objects. The findings suggest that indigenous pottery was shaped by practical needs, but also carried symbolic and social significance. Variations in surface treatment and vessel morphology indicate distinct community practices and possible regional interaction.

The paper argues that ceramic production should be understood not merely as a craft activity, but as a form of knowledge transmission and cultural identity. It also shows that indigenous ceramic traditions in Cuba were adaptive, resilient, and responsive to environmental and social conditions. The study concludes that material culture analysis provides a deeper understanding of pre-Columbian life in Cuba, revealing how pottery production connected technology, identity, and social memory. These insights contribute to wider Caribbean archaeology and to debates on indigenous innovation and continuity.

Key words: ceramic production, pre-Columbian Cuba, material culture, indigenous technology, archaeology

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

DIGITAL DOCUMENTATION AND CONSERVATION OF COLONIAL ARCHAEOLOGICAL SITES IN WESTERN CUBA USING 3D MAPPING TECHNOLOGIES

Assoc. Prof. Dr. Manuel Herrera, Lucía Fernández
Faculty of Architecture and Conservation, University of Havana, Cuba

ABSTRACT

This paper examines the digital documentation and conservation of colonial archaeological sites in western Cuba through the use of 3D mapping technologies. Colonial sites are exposed to environmental deterioration, urban pressure, and structural fragility, making accurate recording and conservation planning essential. The research explores how digital tools can improve the documentation, analysis, and long-term preservation of archaeological remains in vulnerable historic landscapes.

The study is based on the application of three-dimensional mapping, photogrammetry, and spatial modeling in selected colonial sites. It highlights the ability of digital methods to capture architectural detail, surface condition, and structural relationships with high precision. The findings show that 3D documentation supports both conservation diagnosis and interpretive analysis, allowing specialists to monitor change and plan preservation measures more effectively. It also enhances public communication by making archaeological heritage more accessible through visual reconstruction.

The paper argues that digital conservation should complement, rather than replace, traditional archaeological and architectural assessment. In western Cuba, where many colonial remains are at risk, 3D mapping offers a practical framework for combining scientific recording with heritage management. The study concludes that digital technologies strengthen conservation practice by preserving spatial information, improving decision-making, and supporting educational outreach. This approach contributes to the sustainable protection of colonial archaeological heritage in the Caribbean.

Key words: digital documentation, 3D mapping, colonial archaeology, conservation, Cuba

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE OF IRON AGE AGRICULTURAL COMMUNITIES IN EAST AFRICA: NEW FINDINGS FROM NORTHERN TANZANIA

Prof. Dr. Joseph Mwakalobo, Dr. Amina Suleiman, Peter Mrema
Faculty of Archaeology, University of Dar es Salaam, Tanzania

ABSTRACT

This study examines archaeological evidence of Iron Age agricultural communities in East Africa, with new findings from northern Tanzania. Agricultural settlement remains provide important insights into early subsistence systems, social organization, and environmental adaptation in the region. The research investigates how material remains such as pottery, iron-working traces, animal bones, and settlement features illuminate the development of farming communities during the Iron Age.

The study is based on excavation data, artifact analysis, and settlement interpretation from northern Tanzanian sites. The findings suggest that Iron Age communities combined crop cultivation, livestock keeping, and iron technology in ways that supported more stable settlement patterns and local economic growth. Evidence from house structures and storage features indicates that these communities were organized around productive agricultural lifeways rather than seasonal mobility. The analysis also reveals interaction between communities and changing ecological conditions, showing how people adapted to diverse landscapes through flexible farming strategies.

The paper argues that Iron Age agricultural communities played a central role in shaping long-term settlement history in East Africa. It also emphasizes that agricultural development was closely linked with technological innovation and social continuity. The study concludes that the northern Tanzania evidence contributes to a broader understanding of early farming societies in East Africa and their role in regional cultural transformation. These findings deepen archaeological knowledge of subsistence, settlement, and technological change in the Iron Age.

Key words: Iron Age, agricultural communities, Tanzania, settlement archaeology, East Africa

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

COMPARATIVE STUDY OF ROCK ART TRADITIONS AND SYMBOLIC COMMUNICATION IN TANZANIAN ARCHAEOLOGICAL LANDSCAPES

Assoc. Prof. Dr. Rehema Komba, Dr. Hassan Mjema
Faculty of Humanities, University of Dodoma, Tanzania

ABSTRACT

This paper presents a comparative study of rock art traditions and symbolic communication in Tanzanian archaeological landscapes. Rock art provides a vital window into past belief systems, visual expression, and social communication among ancient communities. The study explores how images, motifs, and placement patterns across different sites reveal shared symbolic practices as well as regional variation.

The research is based on archaeological surveys, visual analysis, and comparative interpretation of selected rock art sites in Tanzania. The findings show that rock art was not only decorative or ritual in nature, but also served as a medium of communication tied to memory, identity, and cosmological understanding. The study identifies recurring themes such as animals, human figures, and geometric forms, which suggest links between everyday life, ritual activity, and symbolic thought. Differences in style and composition indicate that local communities developed their own expressive traditions while participating in wider cultural patterns.

The paper argues that rock art should be interpreted as part of broader archaeological landscapes rather than as isolated images. Its meaning is shaped by the surrounding environment, settlement patterns, and social use of space. The study concludes that Tanzanian rock art traditions illuminate the complexity of symbolic communication in prehistory and contribute to understanding the cultural depth of East African archaeology. These findings reinforce the importance of rock art as both artistic heritage and historical evidence.

Key words: rock art, symbolic communication, Tanzania, archaeology, cultural landscapes

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

SETTLEMENT DYNAMICS AND CULTURAL INTERACTIONS ALONG THE SILK ROAD: NEW ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES FROM TAJIKISTAN

Prof. Dr. Farid Sharipov, Dr. Mahina Rasulzoda, Kamol Iskandarov, Assis. Prof. Dr. Dilshod Rahmonov
Faculty of History and Archaeology, National University of Tajikistan, Tajikistan

ABSTRACT

This study examines settlement dynamics and cultural interactions along the Silk Road through new archaeological discoveries from Tajikistan. As a major corridor of exchange between Central Asia, the Iranian world, and East Asia, the Silk Road fostered the movement of people, goods, ideas, and technologies. The research investigates how settlements in Tajikistan reflect these interactions through architecture, artifacts, and spatial organization.

The study is based on excavation evidence, artifact analysis, and the interpretation of settlement structures from key Tajik sites. The findings indicate that Silk Road settlements were not static outposts, but active nodes in a wider network of mobility and exchange. Material evidence points to trade connections, craft specialization, and cultural hybridization, showing how local communities engaged with distant markets and traditions. Architectural remains also suggest adaptation to both commercial and environmental conditions.

The paper argues that settlement development along the Silk Road must be understood as a process shaped by interaction rather than isolation. The archaeological evidence from Tajikistan demonstrates how frontier communities contributed to regional connectivity and cultural exchange. The study concludes that these discoveries enrich our understanding of Silk Road archaeology by revealing the social and spatial dynamics of settlement life. They also highlight the importance of Tajikistan as a key landscape in the historical geography of Eurasian exchange.

Key words: Silk Road, settlement archaeology, Tajikistan, cultural interaction, Central Asia

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

ARCHAEOLOGICAL ASSESSMENT OF FORTIFIED MOUNTAIN COMMUNITIES IN THE PAMIR REGION DURING THE MEDIEVAL PERIOD

Assoc. Prof. Dr. Rustam Karimzoda, Dr. Nigina Safarova
Faculty of History, Academy of Sciences of Tajikistan, Tajikistan

ABSTRACT

This paper presents an archaeological assessment of fortified mountain communities in the Pamir region during the medieval period. Mountain settlements in this region were shaped by geography, defense needs, and long-distance exchange, resulting in distinctive forms of settlement organization and fortification. The study explores how these communities adapted to highland conditions while maintaining social, economic, and defensive structures.

The research draws on excavation data, architectural analysis, and settlement mapping from fortified sites in the Pamirs. The findings show that fortifications were not solely military structures, but also markers of community organization, territorial control, and regional identity. The use of locally available stone and the placement of defensive walls reflect practical responses to terrain and security concerns. In addition, material remains indicate that these communities participated in broader exchange networks despite their remote location.

The paper argues that fortified mountain settlements should be understood as active social landscapes rather than isolated refuges. Their design reflects a combination of defense, adaptation, and cultural continuity. The study concludes that medieval Pamir communities developed resilient settlement strategies suited to difficult mountain environments, and that their archaeological remains provide important evidence for the study of highland society, regional interaction, and political organization in Central Asia.

Key words: fortified settlements, Pamir region, medieval archaeology, mountain communities, defense architecture

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1

BIOARCHAEOLOGICAL ANALYSIS OF HUMAN REMAINS FROM ANCIENT TAJIK SETTLEMENTS: INSIGHTS INTO DIET, HEALTH, AND MOBILITY PATTERNS

Dr. Parviz Nuriddinov, Prof. Dr. Zarina Habibova, Shahlo Mirzoeva
Faculty of Biology and Archaeology, National University of Tajikistan, Tajikistan

ABSTRACT

This study presents a bioarchaeological analysis of human remains from ancient Tajik settlements, focusing on diet, health, and mobility patterns. Human skeletal and dental evidence offers valuable information about daily life, subsistence, disease, and movement in past populations. The research examines how bioarchaeological indicators can contribute to a more detailed understanding of ancient communities in Tajikistan.

The study is based on osteological observation, dental analysis, and interpretive comparison with archaeological context. The findings suggest that dietary practices were shaped by a combination of agricultural production, local ecological conditions, and regional exchange. Skeletal markers indicate variation in health and physical stress, reflecting differences in labor, nutrition, and living conditions. Evidence of mobility patterns also points to movement between settlements and landscapes, suggesting that ancient populations were socially and economically connected.

The paper argues that bioarchaeology is essential for reconstructing the human dimension of archaeology. By combining biological evidence with settlement data, it becomes possible to understand how people lived, moved, and adapted to their environments. The study concludes that the remains from Tajik settlements reveal complex relationships between diet, health, and mobility, contributing to broader knowledge of social life in ancient Central Asia. These findings demonstrate the value of bioarchaeological methods in interpreting past human experience.

Key words: bioarchaeology, ancient settlements, Tajikistan, diet and health, mobility patterns

ISBN NR. : 978-625-8795-14-1